Gabriel Ion Olteanu

DESPRE CUNOAŞTERE

AFLAREA ADEVĂRULUI ÎN ANCHETELE JUDICIARE ŞI NU NUMAI

Vraja ascultărilor judiciare demodate

Despre cunoaştere, aflarea adevărului în anchetele judiciare şi nu numai. Vraja ascultărilor judiciare demodate.

Pentru DIANA MIHAELA, doar pentru EA, cea care mi-a fost dorinţă, speranţă şi vis, cea care a fost un sfârşit şi un început, cea care mi-a arătat, şi-a dorit şi m-a făcut să fiu mai bun

De aş grăi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare şi chimval răsunător. Şi de aş avea darul proorociei şi tainele toate le-aș cunoaște şi orice știință, şi de aş avea atâta credință încât să mut şi munții, iar dragoste nu am, nimic nu sunt. Şi de aş împărți toată avuția mea şi de aş da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi foloseşte. Dragostea îndelung rabdă; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuieşte, nu se laudă, nu se trufeşte. Dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu gândește răul. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă. Dragostea nu cade niciodată. Cât despre proorocii - se vor desființa; darul limbilor va înceta; ştiința se va sfârşi; pentru că în parte cunoaștem şi în parte prorocim. Dar când va veni ceea ce e desăvârşit, atunci ceea ce este în parte se va desființa. Când eram copil, vorbeam ca un copil, simțeam ca un copil; judecam ca un copil; dar când m-am făcut bărbat, am lepădat cele ale copilului. Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci, față către față; acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaște pe deplin, precum am fost cunoscut şi eu. Şi acum rămân acestea trei: credința, nădejdea şi dragostea. Iar mai mare dintre acestea este dragostea.

CUPRINS

CAPITOLUL 1
Considerații introductive
1.1. Scurt istoric al căutării adevărului
1.2. Minciuna – natura, esență, dezvoltare
1.3. Declarațiile în cadrul anchetei judiciare
1.4. Comunicarea verbală și comunicarea non-verbală
1.5. Personalitatea, cunoașterea acesteia și aflarea adevărului

CAPITOLUL 2
Privire de ansamblu asupra ascultărilor judiciare
2.1. Nivelul superficial
2.2. Ascultarea bazată pe analiza manifestărilor comportamentale. Erori ce pot apare
2.3. Interviul şi interogatoriul
2.4. Strategii de ascultare
2.5. Negările suspecţilor
2.6. Menţinerea obiectivităţii

CAPITOLUL 3
Pregătirea ascultării
3.1. Activități specifice
3.2. Pregătirea unei ascultări neconflictuale
3.3. Identificarea unui scop pentru desfășurarea ascultării
3.4. Construirea relației dintre anchetator și persoana ascultată
3.5. Influența anchetatorului asupra comportamentului persoanei ascultate
3.6. Asumarea rolului de către anchetator
3.7. Limbajul
3.8. Consemnarea de notițe
3.9. Stabilirea strategiei de dezvoltare a anchetei
3.10. Folosirea de trucuri şi promisiuni
3.11. Posibilitatea utilizării poligrafului (a „detectorului de minciuni”) sau/și a altor tehnologii care permit identificarea stresului în comportamentul uman

CAPITOLUL 4
Memoria. Rolul memoriei în cadrul declarațiilor mincinoase
4.1. Tipuri de declarații mincinoase
4.2. Indicii ale unei declarații false. Credibilitatea unei declarații
4.3. Limbajul folosit în cadrul unei declarații false

CAPITOLUL 5
Interpretarea comportamentului verbal şi non verbal

5.1. Noțiuni specifice
5.2. Comportamentul fals
5.3. Probabilitatea de a descoperi minciuna
5.4. Reguli pentru evaluarea comportamentului
5.5. Comportamentele congruente
5.6. Comportamentul anchetatorului
5.7. Atitudinea persoanei ascultate și atitudinea anchetatorului
5.8. Capacitatea intelectuală a persoanei ascultate
5.9. Starea de sănătate, consumul de medicamente, droguri, alcool, etc.
5.10. Diferențele culturale, etnice sau geografice
5.11. Actorii, politicieni, persoanele de succes în desfășurarea activităților ilicite
5.12. Teama de a fi prins cu minciuna
5.13. Luptă sau fugi
5.14. Emoția
5.15. Comportamente tipice pe care le au persoanele ascultate în fata anchetatorului
5.16. Interpretarea comportamentului non verbal
5.17. Comportamentul verbal
5.18. Interpretarea expresiilor verbale
5.19. Explicațiile nesolicitate și scuzele premature
5.20. Referiri ori susțineri, care conțin elemente ce nu pot fi verificate ori care sunt lipsite de relevanță pentru anchetă
5.21. Politețea excesivă, atitudinea umilă, oferirea ajutorului
5.22. Răspunsurile sau reacțiile întârziate
5.23. Manifestările fizice
5.24. Repetarea conținutului întrebării
5.25. Răspunsul printr-o întrebare
5.26. Răspunsuri cu mai multe alternative
5.27. Concluziile în „coadă de pește”
5.28. Evitarea răspunsului
5.29. Râsul depreciativ
5.30. Răspunsurile diplomate și oferirea unei recunoașteri
5.31. Invocarea adevărului
5.32. Problemele legate de memorie
5.33. Recunoașterea vinovăției și oferta de împăcare
5.34. „Scăpările” verbale
5.35. Forța negărilor și a refuzului de a accepta vinovăția

CAPITOLUL 6
Cauzele minciunilor şi a refuzului de a accepta vinovăţia

6.1. Dezvoltarea minciunii și a lipsei de responsabilitate

6.2. Mediul în care se desfășoară ascultarea
6.3. Anchetatorul
6.4. Persoana ascultată
6.5. Rolul mecanismelor de apărare în crearea și dezvoltarea minciunilor
6.6. Persoana care a făcut sesizarea cu privire la activitatea ilicită cercetată
6.7. Dacă o minciună este repetată suficient de multe ori, este posibil ca persoana care o spune să devină convinsă că spune adevărul

CAPITOLUL 7
Interviul
7.1. Aspecte generale
7.2. Pregătirea interviului
7.3. Stabilirea comunicării cu persoana ascultată
7.4. Modelarea comportamentului persoanei intervievate
7.5. Negocierea în timpul interviului
7.6. Tipuri de minciuni
7.7. Structura unui interviu judiciar
7.8. Răbdarea necesară pentru a permite celui ascultat să își spună povestea
7.9. Evaluarea mișcărilor ochilor
7.10. Folosirea întrebărilor în cadrul interviului
7.11. Întrebarea de rezervă
7.12. Întrebări provocatoare de comportament
7.13. Formularea întrebărilor
7.14. Verificarea celor declarate de către persoana ascultată
7.15. Folosirea de raţionalizări
7.16. Trecerea la interogatoriu
7.17. Folosirea tehnicilor de reactivare a memoriei pe parcursul interviului
7.18. Utilizarea tehnicilor selective de interviu
7.19. Folosirea întrebărilor de ademenire
7.20. Obţinerea de informaţii biografice de la persoana ascultată
7.21. Obţinerea unei declaraţii scrise
7.22. Terminarea interviului

CAPITOLUL 8
De ce oamenii mărturisesc
8.1. Convingerea că implicarea în activitatea ilicită ce constituie obiectul anchetei poate fi dovedită
8.2. Motivele sau justificările ce pot motiva activitatea ilicită
8.3. Vinovăţia
8.4. Reputaţia
8.5. Adrenalina, euforia şi nevoia de a te lăuda
8.6. Scăpările către persoanele considerate de încredere
8.7. Protejarea altei persoane

8.8. Oferirea minimei satisfacţii
8.9. O mână o spală pe alta şi amândouă spală faţă
8.10. Nevoia de a trece peste problemă
8.11. Nu am făcut nici un rău
8.12. Încrederea în anchetator
8.13. Nevoia de ajutor şi „nu pot spune nu”
8.14. Abuzul fizic şi emoţional; ameninţările
8.15. Reflexia, rolul şi importanța ei în aflarea adevărului
8.16. Evaluarea neconcordanţelor (nepotrivirilor) dintr-o relatare

CAPITOLUL 9
Interogatoriul, Stabilirea credibilităţii, Acuzaţia
9.1. Consideraţii introductive
9.2. Importanţa unei declaraţii tranzitorii în timpul unui interogatoriu
9.3. Obţinerea și evaluarea unui alibi
9.4. Blocarea alibiului
9.5. Acuzaţia directă
9.6. Abordarea declaraţiei introductive
9.7. Acuzaţia de implicare în activitatea ilicită
9.8. Rolul anxietăţii pe parcursul interogatoriului
9.9. Semnificaţia acceptării de către un suspect a responsabilităţii personale în legătură cu activitatea ilicită cercetată
9.10. Disponibilitatea de a acoperi prejudiciul
9.11. Combaterea întreruperilor suspecte
9.12. Rolul consecinţelor în depistarea manifestărilor specifice comportamentului mincinos
9.13. Râsul şi depistarea minciunii
9.14. Nu cumva inviţi oamenii să te mintă ?

CAPITOLUL 10
Reducerea rezistenței suspectului, justificările
10.1. Consideraţii generale cu privire la justificări
10.2. Conceptul de raţionalizare. Raţionalizarea
10.3. Comportamentul suspectului
10.4. Folosirea analizei tranzacţionale
10.5. Folosirea citatelor
10.6. Minimizarea gravității activității ilicite
10.7. Oferirea unei perspective pozitive
10.8. Prezentarea unor experienţe personale, unor evenimente, cazuri, articole, stări de fapt relatate de mass-media
10.9. Excluderea ameninţărilor şi promisiunilor. Minciunile anchetatorilor
10.10. Cum să te înţelegi cu suspectul
10.11. Cum procedăm cu suspectul furios

10.12. Expresii ce pot fi folosite pentru a face legătura între motive

10.13. Identificarea obstacolului, a acelui „ceva” ce îl împiedică pe suspect să mărturisească

CAPITOLUL 11

„NU” în declaraţiile persoanelor ascultate

11.1. Tipuri de refuzuri şi când apar acestea

11.2. Refuzurile categorice

11.3. Refuzurile explicative

CAPITOLUL 12

Obținerea admiterii implicării în activitatea ilicită cercetată

12.1. Concentrarea suspectului pe ceea ce trebuie să declare

12.2. Distincţia între acceptarea şi recunoaşterea participării într-o activitate ilicită

12.3. Comportamentul suspectului în cursul recunoaşterii, asaltul anchetatorului

12.4. Provocarea mărturisirii

12.5. Manifestările specifice începutului mărturisirii

12.6. Folosirea „întrebării următoare” sau „întrebării de rezervă”

12.7. Folosirea întrebărilor alternative

12.8. A recunoaște „acum”

CAPITOLUL 13

Dezvoltarea admiterii implicării în activitatea ilicită

13.1. Dezvoltare admiterii după acceptarea acuzaţiei provocatoare ori după oferirea răspunsului la întrebarea alternativă

13.2. Procedee tactice ce pot fi folosite pentru a extinde admiterea implicării în activitatea ilicită cercetată

13.3. Folosirea probelor

13.4. Folosirea trucurilor, a minciunilor de către anchetator

13.5. Importanţa coroborării recunoaşterii cu restul materialului probator

CAPITOLUL 14

Fixarea rezultatelor ascultării. Declarația

14.1. Tipuri de declaraţii

14.2. Înregistrările de sunet şi imagine

14.3. Necesitatea de a menține controlul

14.4. Când se ia declaraţia ?

14.5. Probleme ce ar putea apare

14.6. Structura declaraţiei

14.7. Terminarea ascultării

14.8. Ultimul cuvânt

CAPITOLUL 1

Consideraţii introductive

1.1. Scurt istoric al căutării adevărului

Odată cu apariția primelor forme de societate oamenii au conceput şi acceptat reguli sociale; reguli pe care indivizi izolați, probabil, încă de la început, le-au încălcat. Un astfel de comportament, devenit anti-social, nepedepsit a putut conduce la subminarea structurilor sociale primitive. Oamenii, puşi în fața unei alegeri greu de făcut între plăcere şi durere, între eu şi noi, între al meu şi al nostru, au realizat că o cale pe care o pot urma este minciuna, inducerea în eroare a semenilor cu privire la ceea ce ştiu că este greşit, evitarea responsabilității şi a pedepsei pentru încălcarea regulilor sociale.

În aceeași măsură, consecință firească a comportamentului individual, societatea a devenit interesată în aflarea adevărului şi probarea minciunii iar principala problemă a devenit modul în care să o facă.

Un prim mod de a stabili adevărul a fost *„lupta ce dreaptă”*. Cel care atenta la regulile societății trebuia să se înfrunte cu *„reprezentantul societății”* şi în funcție de cine câştiga lupta era de aşteptat să triumfe minciuna sau adevărul; pentru că divinitatea aşa a hotărât. Oarecum, interesant este că şi în zilele noastre se mai întâmplă ca, nu numai într-un bar sau într-o discotecă, doi bărbați să se înfrunte pentru favorurile unei femei frumoase ori pentru o idee sau drept, iar cel care câştigă *„să aibă dreptate”*.

Un al doilea mod de a stabili adevărul a ținut de supunerea suspectului la chinuri – celebrele ordalii – care empiric exploatau principii ce țin de fiziologia corpului uman şi psihologia oamenilor vremii[1]. De exemplu, în China, cu aproximativ 1000 de ani înainte de Hristos, suspectul era obligat să mestece un pumn de orez zdrobit după care trebuia să-l scuipe. Dacă orezul era suficient de îmbibat cu salivă, era uşor de scuipat şi se considera că suspectul spunea adevărul; în caz contrar se considera că a mințit şi trebuia să suporte consecințele. La vremea respectivă, se considera că teama şi/sau stresul provocat de desfăşurarea unei activități împotriva societății era de natură să inhibe activitatea glandelor salivare – individul sincer păstrează o activitate normală a glandelor salivare, pe când cel vinovat va rămâne cu gura uscată, orezul zdrobit reuşind ai încleşta gura. Nu este clar modul în care chinezii au ajuns la o astfel de *„încercare”* pentru suspecți. Fie au observat reacția glandelor salivare specifică condițiilor de stres, fie exista o înțelegere a reacțiilor sistemului nervos central. Cert este că în timpul momentelor *„delicate”*, corpul îşi pune problema supraviețuirii şi înțelege să înceteze funcțiile considerate mai puțin importante. Cum digestia alimentelor nu este importantă pentru supraviețuirea imediată, salivația este inhibată, resimțindu-se fenomenul de gură uscată.

În Africa se folosea un test care avea la bază un raționament asemănător[2]. O piatră fierbinte era aşezată suspectului pe limbă. În cazul în care gura era umedă, saliva proteja limba de arsură; la fel procedăm, în casă – umezim degetul în gură cu salivă – când vrem să verificăm dacă fierul de călcat s-a încins. În Orientul Mijlociu

---

[1] **Trovillo, Paul Y. –** A History of Lie Detection. Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, (1939) pag. 29, 848–181; 30, 104–119.

[2] **Matte, James Allen** – Forensic Psychophysiology; Using the Polygraph. JAM Publications: Williamsville, (1996) New York.

există mărturii[3] despre *„arta de a descoperi minciuna”* prin plasarea unei bucăți de metal fierbinte pe limba suspectului şi monitorizarea, ulterior, a procesului de vindecare.

În alte societăți, testele pentru aflarea adevărului a fost dezvoltate pe fundamente psihologice. În India, în jurul anului 500 înainte de Hristos, era folosit un test denumit *„fundul sacru”*[4]. Era folosit un măgar. Acesta era introdus şi legat în mijlocul unei colibe în care era întuneric beznă. Preoții dădeau cu funingine pe fundul măgarului, astfel încât oricine îl atingea să rămână cu urme evidente. Suspecților li se spunea că trebuie să intre în colibă şi să tragă măgarul de coadă şi în funcție de cum acesta răgea sau nu, urma să se stabilească dacă suspectul minte sau spune adevărul. Persoanele sincere intrau, trăgeau măgarul de coadă, acesta răgea sau nu şi ieşeau afară cu mâinile pline de funingine. Mincinoşii se temeau de reacția măgarului, luau cu ei un morcov ca să-l îmbuneze şi, ca nu cumva acesta să scoată vreun zgomot, se fereau să-l atingă, nici gând să-l mai tragă şi de coadă. Preoții identificau mincinoşii prin faptul că aceştia, când ieşeau, nu erau murdari de funingine.

În anii “50 erau polițişti care foloseau un procedeu psihologic foarte simplu[5] pentru aflarea adevărului. Ascultarea suspectului se făcea de către doi polițişti. Unul, stătea în spatele scaunului pe care era aşezat suspectul, cu o carte de telefon groasă deasupra capului celui ascultat. Celălalt polițist, stătea în fața suspectului şi urma să pună întrebările. Înainte de a trece la punerea întrebărilor, i se spunea celui ascultat că atâta vreme cât va spune adevărul, totul va fi în ordine; când va minți, va primi o lovitură năprasnică cu cartea de telefon în cap din partea polițistului care stătea în spatele lui. Se începea cu întrebări simple legate de date de identitate, soție, copii, etc., după care se punea, brusc, o întrebare legată de faptă – *ai furat / tâlhărit / violat / înşelat …* – de multe ori, cel ascultat avea un gest de apărare față de lovitura ce trebuia să vină. Astfel de procedee, probabil, în unele servicii de poliție încă se mai folosesc.

Un capitol distinct, în istoria aflării adevărului, ține de folosirea torturii. Poate că cel mai bun exemplu îl constituie *„vânătoarea de vrăjitoare”* a Bisericii Catolice[6]. Aşa cum se cunoaşte, era necesară găsirea unui *„rău”*, a fost identificat răul şi, în consecință, au fost concepute metode pentru a descoperi răul. Foarte importantă era mărturisirea răului. Foarte populare erau două *„teste”*.

Primul test se fundamenta pe concepția că vrăjitoarele nu se scufundă în apă, astfel că *„suspecta”* era legată de un bolovan şi aruncată într-o apă adâncă. Dacă se ducea la fund şi murea înecată, reputația ei era salvată, se făcea o slujbă de laudă şi *„se deschideau porțile cerului”*. Dacă, cumva, reuşea să plutească – se întâmpla ceva cu legătura care o lega de bolovan ori, dacă era aruncată în apa unui râu, și curentul de apă o ducea într-o zonă cu apă mai puțin adâncă – era dovedit faptul că a fost vrăjitoare şi, mai apoi, era ucisă, era arsă pe rug. O altă metodă ținea de aflarea *„semnului diavolului”*[7], o zonă a corpului pe care o stăpânea diavolul, ce se afla, ca principiu, în jurul buricului şi care se distingea prin faptul că nu sângera. *„Examinatori experimentați”* înjunghiau femeia suspectă, în căutarea semnului şi … exista şi posibilitatea ca femeia să mărturisească.

---

3 **Cohen, Emanuel**. Interview. June 27, 1997, Philadelphia, PA.

4 **Trovillo, Paul Y**. – A History of Lie Detection. Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, (1939) 29, 848–181; 30, 104–199.

5 **Bekker, Daan**. Interview. February pag. 25, 2004. Pretoria, South Africa.

6 **Trovillo, Paul Y**. – A History of Lie Detection. Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, (1939) 29, 848–181; 30, 104–199.

7 **Szasz, Thomas S.** – The Manufacture of Madness. (1970) Harper and Row, New York.

În mod evident, astfel de procedee nu şi-au propus aflarea adevărului, mai importante fiind prejudecăţile, temerile sau priorităţile liderilor. Cu toate acestea, tortura mai este considerată şi în zilele noastre o soluţie, care *„ar putea fi utilizată pentru aflarea adevărului”*[8]. În Africa de Sud era folosită o metodă ce presupune legarea suspectului, după care anchetatorul îl *„încăleca”* şi-i aplica pe faţă o bucată de cauciuc, până când suspectul ajungea în pragul leşinului. Procedeul se aplica de mai multe ori, până când anchetatorul obţinea o mărturisire – adesea mincinoasă, persoana în cauză recunoscând orice numai să înceteze supliciul. În Orientul Mijlociu suspecţii erau *„cazaţi”* în celule cu un spaţiu foarte restrâns[9]. Nu exista mobilier, căldura intensă şi apa, alimentată periodic, era de câţiva centimetri astfel încât era exclus ca omul să poată aţipi – privarea de somn era *„cheia”* pentru obţinerea unei mărturisiri. În actualitate aflăm, din când în când, că s-a autorizat, pentru cazuri speciale, folosirea hipotermiei, lipsa de odihnă, ş.a.

În timp, a apărut ideea stabilirii adevărului pe baza opiniilor mai multor persoane – a unui juriu. O persoană, două persoane, trei persoane ... pot să greşească, un juriu, o poate face şi el, însă, mult mai greu. Apare necesitatea introducerii unui standard privind probele şi, implicit, declaraţiile persoanelor implicate. Cum nimeni şi nimic nu este infailibil, au apărut erori – celebrul caz Dreyfus fiind doar un exemplu.

Lucrurile au evoluat şi oamenii de ştiinţă au înţeles că trebuie să-şi îndrepte atenţia în altă direcţie şi cea mai bună, pare a se dovedi, cea care a vizat schimbările fiziologice care au loc în corpul uman generate de teamă şi stres; modificări care, în mod corect, se presupune că apar ca urmare a faptului că persoana ascultată, la un moment dat, s-ar putea teme de faptul că minciuna sau minciunile pe care le-a spus în faţa anchetatorului ar putea fi descoperite.

Cum ?

Cu ce mijloace ?

Cât de certe să fie rezultatele acestor mijloace ?

Dacă şi în ce măsură tehnica se poate implica ? – au devenit întrebările ce au început să frământe, din ce în ce mai mult, lumea ştiinţifică.

În ceea ce priveşte mijloacele tehnice, prima încercare a apărut în secolul XIX, când un medic italian, ***Angelo Mosso***, a studiat efectele fricii, asupra sistemului cardiovascular şi sistemului respiratoriu. Un interes deosebit, l-a manifestat în legătură cu măsurarea modificărilor debitului de sânge, în funcţie de emoţiile persoanei ascultate; a observat cum o persoană cu pielea deschisă, atunci când parcurge stări de stres emoţional, se înroşeşte la faţă. Cum odată cu înroşirea feţei devine evident că în zona superioară a corpului se găseşte mai mult sânge, a imaginat o *„balanţă”* pe care ar trebui pusă persoana ascultată, ce ar trebui să rămână în echilibru pe parcursul răspunsurilor sincere şi să se dezechilibreze în momentul în care aceasta ar minţi. Totul ar trebui să se datoreze dezechilibrului emoţional creat de afirmaţiile mincinoase, ce ar trebui însoţit, obligatoriu, de schimbări în volumul fluxului sanguin din diferite zone ale corpului şi, pe cale de consecinţă, de modificări în distribuţia greutăţii corpului. Nu există date care să confirme utilizarea unui asemenea aparat în practica judiciară, oricum datele obţinute ar fi fost extrem de nesigure. Deşi principiul teoretic poate fi acceptat, balanţa ar fi reacţionat, până la a constata modificarea greutăţii pe baza plusului sanguin din zona superioară a corpului, la foarte mici şi insesizabile schimbări ale poziţiei corpului – ca să funcţioneze balanţa, ar fi fost nevoie ca suspectul să stea,

---

8 **Bekker, Daan** – Interview. February 25, 2004. Pretoria, South Africa.

9 Confidential Source – Interview of Anonymous National Police Officer. September 3, 2003. Riyadh, Saudi Arabia.

efectiv, nemişcat, *„băgat în ciment”*, altfel totul se transformă într-o eroare; schimbarea cantității de sânge dintr-o zonă a corpului putând fi provocată şi de încordarea voluntară a unui muşchi.

În 1895, ***Cesare Lombroso***, aflând despre ideile lui Mosso, s-a gândit că este necesar un instrument mai sensibil, care să reacționeze la schimbările de volum ale sângelui, generate de stresul emoțional, care ar putea avea legătură cu minciuna. El a postulat: orice emoție pe care o trăieşte omul influențează ritmul cardiac, ce, devenit mai accelerat ori mai lent, face ca paloarea feței să se modifice – să devină roşie sau palidă; aceste modificări sunt, în întregime, în afara controlului nostru[10].

Ei bine, emoțiile modifică ritmul cardiac şi cantitatea de sânge pulsată, iar ceea ce trebuie făcut, este să se înregistreze aceste modificări. *„Rezervorul volumetric”* inventat de ***Francis Frank*** ori *„mânuşa volumetrică”* dezvoltată de ***Patrizi***[11] au fost, doar, primele soluții tehnice. Lombrosso a fost primul om ce a folosit, efectiv, instrumente ştiințifice pentru a descoperi minciuna[12]. El este considerat părintele criminologiei moderne, fiind cunoscut şi pentru teoria conform căreia, pe baza analizei fizionomiei oamenilor pot fi identificați cei predispuşi la comportamente criminale.

Pe baza teoriei lui ***Luigi Galvani***, potrivit cu care corpul animalelor, şi deci şi al omului, conduce energie electrică, ***Hans Christian Oerstead*** a descoperit o legătură între energia electrică şi magnetism. ***André Ampère*** a construit în 1820 un prim instrument destinat măsurării puterii curentului electric pe care l-a denumit, în onoarea lui Galvani, *„galvanometru”*[13].

În 1897, ***Harold Sticker*** a fost primul, care a aplicat galvanometrul la identificarea minciunii. Sticker, un psiholog experimentat, a observat legătura dintre secreția glandelor sudoripare şi stres, preluând ideea lui ***Adamkiewicz***, ce a demonstrat legătura dintre activitatea glandelor sudoripare şi activitatea mentală. În continuare, el a încercat să măsoare modificările de conductibilitate ale pielii, cauzate de transpirație, cu un galvanometru. Modificările erau mici dar ... erau. A promovat ideea că punerea unor întrebări adecvate sau prezentarea de imagini poate stimula răspunsurile emoționale, ce ar genera o activitate crescută a glandelor sudoripare; ar apare modificări ale conductibilității pielii datorate transpirației şi acest lucru poate fi măsurat cu un galvanometru.

William Stern, un profesor german de psihologie, în 1902 a scris un articol – ***Psihologia martorului*** – în care susținea că declarația unei persoane depinde atât de capacitatea cognitivă a persoanei (modul particular în care aceasta percepe, prelucrează, stochează, reactivează, redă realitatea obiectivă) cât şi de modul în care decurge ascultarea. El este considerat „părintele analizei declarației”, dezvoltând criterii pe baza cărora să poată fi analizată o declarație[14].

În 1907, ***S. Veraguth*** a dezvoltat şi promovat noțiunea de *„reflex psiho-galvanic”* fundamentată pe probarea activității glandelor sudoripare în strânsă legătură cu

---

[10] **Trovillo, Paul Y. –** A History of Lie Detection. Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, (1939) pag. 29, 848–181; 30, 104–119.

[11] Conform cu **Gordon, Nathan J.; Fleisher, Wiliam L**. – Effective interwiewing and interrogation techniques, 2006, Elsevier Inc. pag 19 – Suspectul îşi băga mâinile în mănuşi confecționate din cauciuc ce erau umplute cu aer şi mai apoi sigilate. Modificările presiunii aerului generate de modificările pulsului cardiac erau înregistrate de un timpan Marey şi transcrise pe un cilindru rotativ acoperit cu hârtie afumată.

[12] **N.A.** – fiica lui Lombrosso scria în „Omul criminal“: „tatăl meu folosea uneori cu succes plethismograpful pentru a descoperi dacă o persoană acuzată a fost vinovată de infracțiunea imputată ...arătându-i fotografia victimei ...“

[13] **Travers, Bridgett; Muhr, Jeffrey; Evans, Sarah** – World of Invention Textbook. (1994) Gale Group.

[14] **Tavor, Daphna** – Lecture Conducted on Criteria Based Statement Analysis. April 2006

activitatea emoțională. Reflexul psiho-galvanic a fost propus ca un util instrument în evaluarea tulburărilor psihice. Urmare a cercetărilor lui Veraguth, psihologi celebri, precum ***Jung*** şi ***Peterson***, au început să folosească reflexul psiho-galvanic, pentru a detecta problemele emoționale ale pacienților lor.

Interesul de a dezvolta instrumente ştiințifice, pentru a măsura modificările fiziologice generate de stresul emoțional, ce ar putea avea drept cauză minciuna, a continuat să fascineze. ***Hugo Mustenberg***, în 1909, un profesor de psihologie de la Universitatea Harvard, a susținut că mărturia mincinoasă distruge integritatea sistemului judiciar american şi considera utilă monitorizarea manifestărilor fiziologice ale martorilor, pe parcursul prezenței lor în sala de judecată. Ca noutate, el promovează ideea analizei simultane a mai multor manifestări fiziologie; aceasta ar fi de natură să îmbunătățească fiabilitatea metodei. Printre manifestările fiziologice ce trebuiau avute în vedere regăsim contracțiile musculare, mişcarea ochilor, respirația, activitatea cardiovasculară, modificările în activitatea electrodermală[15].

Urmare a ideilor sale, a început să se dezvolte o adevărată emulație, centrată pe aflarea adevărului pe baza analizei manifestărilor fiziologice. Primele rezultate au fost raportate, în 1913, de către ***Vittorio Benussi***. El a fost, cel dintâi, capabil să formuleze o metodă de interpretare a ciclurilor de respirație, pe baza căreia să se pună concluzii legate de adevărul sau falsitatea celor declarate[16]. A măsurat durata respirației pe cele două componente – inspirație, expirație – susținând că metoda poate avea succes, în peste 90% din cazuri[17]. Cercetările sale au demonstrat că în urma unei minciuni durata inspirației se scurtează iar cea a expirației se măreşte.

Între timp, cercetarea manifestărilor fiziologice, ale persoanelor aflate în anchetă, a continuat şi în 1917, ***Wiliam Marston***, un student al lui Mustemberg a publicat o lucrare de cercetare, ce a avut ca obiect metoda măsurării discontinue a modificării valorilor tensiunii arteriale sistolice pentru a descoperi stresul, care ar putea fi interpretat ca manifestare a minciunii[18].

În 1921, ***Jan Mackenzie*** a prezentat un instrument, căruia i-a spus poligraf, ce, afirma el, ar putea înregistra, în mod continuu, modificările fiziologice complexe[19] pe care le poate prezenta, în cadrul ascultării judiciare, o persoană ce minte. Se susținea că dispozitivul putea depista minciuna, prin măsurarea şi înregistrarea modificărilor fiziologice, la punerea unor întrebări specifice.

Cu încurajarea lui ***August Vollmer***, şeful poliției din Berkeley, California, detectivul ***John A. Larson*** a reuşit să perfecționeze poligraful lui Mackenzie, pentru a înregistra şi a monitoriza schimbările suferite de către persoana ascultată, pe baza cercetărilor dezvoltate de Benussi şi Marston[20].

Larson a construit un aparat, ce măsura respirația şi modificările permanente ale activității cardiovasculare. El a devenit primul anchetator ce a folosit, pe scară largă, teste pentru a evalua veridicitatea celor declarate de suspecți. A urmat un şir de

---

15 **Mustenberg, Hugo** – On the witness stand, eseu în psihologie şi crimă, York University Ontario, 1909

16 **Matte, James Allen** – Forensic Psychophysiology; Using the Polygraph. (1996) JAM Publications: Williamsville, New York.

17 **Benussi, Vittorio; Antonelli Mauro** – Psychologische schriften, Universitatea din Bologna, Edition Rodopi B. W, Amsterdam, 2002

18 **Matte, James Allen** – Forensic Psychophysiology; Using the Polygraph. (1996) JAM Publications: Williamsville, New York.

19 **Inbau, F.E. & Reid, J.E**. – Lie detection and criminal interrogation pag. 23 (1953)3rd edn. Baltimore, MD: Williams and Wilkins.

20 **Matte, James Allen** – Forensic Psychophysiology; Using the Polygraph. (1996) JAM Publications: Williamsville, New York.

discipoli ce au perfecționat, fiecare în felul său, funcționarea *„detectorului de minciuni”* – Clarence Lee, Leonard Keller, John E. Reid, Richard O. Arther.

Până în prezent, s-au adus multe îmbunătățiri aparatului de detectat minciunile, au fost produse diferite variante, sub diferite denumiri comerciale în S.U.A., Europa, Asia sau Australia. Cu toate dezvoltările aduse *„detectorul de minciuni”* nu poate depăşi anumite limite ce țin de modul de desfăşurare a activității ori de, însăşi, fundamentul ştiințific pe care s-a construit demersul profesional. Astfel, este necesar acordul persoanei ce urmează a fi testată; sunt elemente tehnologice care conțin costuri importante; se poate considera că este o tehnică invazivă, datorită ataşării senzorilor pe corpul persoanei ascultate; ceea ce descoperă *„detectorul de minciuni”* este existența unei stări emotive, ce ar putea fi generată de însăşi folosirea sa, fără să se poată face legătura, direct, cu minciuna. Mai mult *„detectorul de minciuni”* nu poate fi folosit nici oriunde, nici oricând, nici de către oricine.

Ca şi dezvoltări, în plan tehnic, există pe *„piața de referință”* elemente tehnologice şi preocupări, pentru dezvoltarea de noi performanțe în zona exploatării modificărilor vocii, monitorizarea zonei feței persoanei ascultate cu tehnologie infraroşu, analiza computerizată a micro expresiilor non verbale, analiza undelor cerebrale, scanarea creierului, analiza activității corpilor cetonici; practic, se încearcă folosirea oricărei dezvoltări tehnologice, ce poate permite evaluarea manifestărilor fiziologie în timpul ascultării unei persoane.

Vorbind despre căutarea adevărului, un demers complet este condiționat de alocarea unui spațiu adecvat sublinierii preocupărilor legate de evaluarea micro expresiilor şi comportamentului non verbal.

O primă abordare, sistematică a descifrării trăsăturilor feței a fost realizată de ***Empedocle*** – ce a trăit în colonia grecească Agrigent, din Sicilia, în sec. V î.H. – ce a încercat să aplice propriile sale idei, despre natura lumii, în legătură cu explicarea naturii comportamentului oamenilor. El a stabilit o legătură între starea sufletească şi expresia feței unui om.

Aristotel, discipol al lui ***Platon*** şi mentor al lui Alexandru cel Mare, a încercat să descifreze secretele naturii cu ajutorul fiziognomiei. El a descris semnificația fiecărei părți a corpului uman. ***Socrate***, potrivit lui Platon, a prezis ascensiunea lui Alcibiade, după trăsăturile feței acestuia, iar, după spusele lui Apuleius, a ghicit extraordinarele talente ale lui Platon atunci când la întâlnit prima oară. Un alt fiziognomist, ***Zopyrus***, analizând trăsăturile lui Socrate l-a etichetat pe acesta ca fiind stupid, senzual şi greoi. Din scrierile lui ***Juvenal***, ***Pliniu*** şi ***Suetoniu*** reiese că în Roma antică fiziognomia se bucura de popularitate, astfel de specialişti fiind chemați să se pronunțe în legătură cu succesiunea la tron sau în legătură cu soarta unor bătălii[21].

În Evul Mediu, Europa nu a reuşit să dezvolte domeniul. Totuşi, în Asia, Marco Polo (1254-1324) a găsit mai multe centre în care se studia fiziognomia, Bagdadul fiind numai unul dintre ele. Chinezii au elaborat, încă din perioada pre-creştină, sisteme de cunoaştere a feței, de cunoaştere a caracterului şi prezicere a viitorului. Cinci a fost numărul magic al chinezilor; importante erau, doar, cinci lucruri – cinci culori, cinci simțuri omeneşti, cinci mirosuri, cinci gusturi, cinci zone ale spațiului, cinci note muzicale ... cinci componente esențiale ale feței: urechile, ochii, sprâncenele, nasul şi gura.

În sec. XVI au fost tipărite mai multe scrieri în domeniul fiziognomiei – Pomponius Guaricus, Bartolomeo Cocles, Jean Taisier, Michael Blondes, Anselm Douxciel, Jean de Indagine, Gratarolus, Magnus Hund, Gerolamo Cardano, Giovanni

[21] **Rodney, Davies** – Ce ne dezvălui fața, Edit. Polymark, Bucureşti, 1998, pag. 14-19

della Porta. De exemplu, în Anglia prima lucrare tipărită a apărut în 1577 – The Contemplation of Mankynde, a discourse after the Art of Physiognomie, scrisă de ***Thomas Hill***.

Elveţianul ***Johann Kaspar Lavater*** (1741-1801) analiza caracterul oamenilor după feţele lor. A publicat Phisiognomische Fragmente în 1778, însă, nu a putut să aducă noutăţi în analiza feţei oamenilor, preocupările ştiinţifice derapând către ceea ce s-a numit frenologie – dezvoltarea sau, din contră, lipsa dezvoltării suficiente a diferitelor zone ale creierului, cu consecinţe în ceea ce priveşte caracterul şi mentalitatea unei persoane[22].

În ceea ce priveşte manifestările comportamentale cea mai veche lucrare de specialitate este considerată a fi opera în 12 volume, Institutio Oratoria a lui ***Marcus Fabius Quintilianus*** (35-96 e.n.). În volumul al XI, singurul păstrat până în zilele noastre, se oferă informaţii detaliate despre limbajul trupului folosit de către oratorii romani.

În Evul Mediu, ***Giovanni Bonifacio*** publică în 1616 „Arte de' Cenni"; la Londra, ***John Bulwer*** publică „Chironomia" în 1644; ulterior, scrierile despre posibilităţile de cunoaştere a persoanei după constituţia corporală, după configuraţia feţei şi a craniului, după expresiile faciale, se înmulţesc.

În cadrul istoriei ştiinţei comunicării non verbale se poate vorbi despre precursori, până la jumătatea sec. XX – Darwin, Ch.; Efron, D.; Kretschmer, E.; Sheldon, W.H. – despre fondatori, între anii 1950-1980 – Birdwhistell, R.L.; Davitz, J.R.; Ekman, P; Frank, L.K.; Hall, E.T.; Rosenthal, R. – despre dezvoltatori ai domeniului – Akert. R; Argyle, M.; Burgoon, J.K.; Buller, D.B.; Corraze, J.; ş.a.

1.2. Minciuna – natura, esenţă, dezvoltare

De ce despre minciună ?

Pentru că fiecare anchetator, deşi, urmăreşte şi, efectiv, îşi doreşte să descopere adevărul în cele expuse de persoana pe care o are în faţă, acceptă că o parte importantă din cele ce i se prezintă nu sunt adevărate. ***Adevărul,*** acceptat ca o corespondenţă apriorică, absolut obiectivă, între cele relatate şi realitatea obiectivă, este imposibil de apropiat de către oameni – în primul rând datorită imperfecţiunii simţurilor şi proceselor de memorare, stocare şi redare.

Consider că este bine, cel puţin în conţinutul prezentului demers ştiinţific, să depăşim un prag firesc al limitelor atingerii adevărului absolut în cadrul anchetei judiciare şi să acceptăm, ca soluţie rezonabilă, rezultatul unui demers profesional desfăşurat cu bună credinţă şi cu competenţă, care să aibă, ca principale caracteristici, respectarea celor mai elementare concepte de logică juridică, precum şi diversitatea împrejurărilor şi elementelor ce fundamentează concluziile.

Dincolo de tema filosofică, în sine, cred că trebuie lămurite câteva aspecte în legătură cu deraierile de la adevăr – ceea ce, în general, oamenii acceptă ca fiind minciună.

Este acceptat, în cele mai multe dintre lucrările ştiinţifice care abordează tematica, că omul este o fiinţă bio-psiho-socială, o fiinţă echilibrată, cu o latură brută, instinctivă, pulsională, senzuală, care se armonizează sau se destramă, în funcţie de bunul plac al biologicului şi o a doua latură educată, rafinată, condiţionată, în manifestare, de autocontrol. Pertinent temei acestei lucrări, se poate spune că omul una gândeşte şi alta spune – spune ceva şi, până la urmă, alta face. Ceea ce spune, cel

[22] **N.A.** – a se vedea operele dezvoltate de către **Franz Joseph Gall**, **Johann Spurzheim**, **Luis Hamonn**, **Cesare Lombroso**

puțin principial, este mesajul socialului, în timp ce prin corpul său se manifestă ceea nu poate fi cenzurat. Omul, prins între dorințe şi realitate, acceptă haina travestirii, acceptă să denatureze realitatea – pentru a fi acceptat sau/şi admirat în societate – căutând justificări, chiar şi pentru cele mai mici greşeli sau inadecvări ale sale. De fiecare dată când refuză contextul, omul resimte nevoia de a substitui realitatea cu adevărul pe care îl fabrică. Se poate accepta că omul[23] este singura specie ... care a integrat filtrul minciunii în ordinea nevoilor sale cotidiene şi care este în stare să mintă în mod *„natural”*, oricând îi este necesar.

Realitatea este falsificată atunci când individul realizează că micile, sau mai puțin micile, sale slăbiciuni îl împiedică să corespundă imaginii sau, mai degrabă, aşteptărilor pe care le are în legătură cu propria persoană şi propria existență. Zi de zi sunt construite motive, care să justifice minciuna, care să facă dezirabil ce se întâmplă cu individul şi în jurul individului. La om, arta travestirii[24] atinge apogeul: iluzie, linguşire, minciună, înşelătorie, bârfă, paradă, strălucire de împrumut, măşti, convenție ipocrită, comedie jucată în fața celorlalți şi a propriei persoane – toate acestea îşi pun, atât de bine, amprenta, încât acceptarea posibilității ca printre oameni să se nască un instinct al adevărului este, cât se poate de, hazardată.

Minciuna trebuie tratată ca ceva necesar; şi asta în condițiile în care toate modelele consolidate la nivel social au, în comun, excluderea minciunii. Dreptatea, echitatea, onestitatea sunt considerate valori de o perenitate ce nu poate fi pusă în discuție, însă ... nu cumva tocmai acestea, sau acest mod de a privi lucrurile, generează, acceptă şi consolidează minciuna. Omul, ca ființă imperfectă, conştientizează faptul că nu se poate ridica la nivelul aşteptărilor, condiții în care, totuşi, trebuie să facă ceva pentru a reuşi în societate. Cel mai uşor, dar şi cel mai eficient, este să mintă – probabil societatea a pus individul într-o asemenea încurcătură. Este greu să accepți onestitatea, care este asociată cu umilința faptului ca nu suntem decât ceea ce suntem, atunci când obiectivul, absolut, normal, este reuşita personală, ce ne obligă la a afirma că suntem mai mult decât ceea ce suntem.

Aşa ajungem la ***minciuna de supraevaluare*** care, din nefericire, lucru greu de acceptat, este însăşi esența sistemului social, dă sens pentru tot ceea ce se înțelege prin reuşită socială. Succesul poate fi apropiat dacă faci ceea ce trebuie şi eşti aşa cum trebuie; corespunzi aşteptărilor sociale – ale celui de lângă tine, ale celor din cercul social, ale societății, în ansamblul său. Reuşita socială, cultivată în toate sistemele educaționale, încă de la vârste fragede, are, ca esență, o programare a imaginii noastre, proiectate spre o, apriorică, ființă superioară – care ne dorim să devenim, ne străduim să fim, dar, care nu suntem şi nici nu vom putea fi, vreodată.

Omul minte şi, întrucât toată lumea minte, nimeni nu-i poate găsi, cu adevărat, o vină – toată lumea acceptă, în limite rezonabile, minciuna, fiecare individ procedând în consecință. Şi ..., totuşi, minciuna de supraevaluare nu este suficientă – bunăoară, pentru a păstra şi dezvolta relații sociale trebuie să fii de acord cu ... minciuna, să foloseşti ***minciuna de încuviințare***.

Dacă nu sunt puse în joc, interese, cu adevărat, importante nu este bine să contrazici. Într-un grup sau într-o discuție cu o singură persoană, dacă realizezi că relația ar putea fi pusă în pericol, este bine să fii de acord, să accepți valoarea celor afirmate, chiar și numai dacă o faci tacit. Socoteala este simplă, dacă observi că cel care afirmă crede în ideea sa, este contra firii să faci un efort pentru a demonstra adevărul,

---

[23] **Turchet, Philippe** – Sinergologia, de la limbajul trupului la arta de a citi gândurile celuilalt, Edit. Polirom, 2005, pag. 22

[24] **Nietzsche, Friedrich** – Verite et mensoge au sens extra-moral, Lemeac-Actes Sud, Col. Babel, Montreal, Paris, 1998, pag. 218

pentru că, pe lângă relația pe care o pui în pericol, anticipezi că totul poate fi în zadar întrucât cel care afirmă nu-şi va schimba opinia, pentru că, înainte de toate, … nu poate să o facă. Minciuna de încuviințare este promovată de fiecare dată, când stabilitatea situației este preferabilă (chiar dacă nu aduce beneficii directe, cel puțin, nu aduce pierderi) modificării sale, şi … asta o face fiecare individ, în parte, pentru că toți înțeleg această minciună ca o scuză, un fel de mică laşitate cotidiană, care ajută un bărbat, să rămână bărbat şi o femeie, să rămână femeie.

Mai mult, dacă este agreată minciuna de încuviințare – probabil şi datorită faptului că omul, o ființă hedonistă fiind (ce are nevoie, caută şi se bucură de plăcere tot timpul) găseşte plăcere şi în comoditate, în lipsa de efort, ce ar trebui depus pentru a pune lucrurile la punct – poate fi acceptată şi ***minciuna prin omisiune***, pentru că, şi aceasta, presupune o *„economisire”* a energiei. În căutarea armoniei şi a echilibrului, oricine poate accepta că a greşit, fără să accepte în ce a constat greşeala. O persoană aflată în fața unui anchetator poate să afirme că s-a întâlnit cu o altă persoană, omițând, deliberat, să spună ce a făcut sau/şi discutat cu aceasta. În general, minciuna prin omisiune ajută la a evita, a arăta costurile, partea mai puțin plăcută – ilicită, imorală, neeconomică, etc. – a fiecărei activități, succes sau alt plus obținut. Minciuna prin omisiune îți permite să te lauzi, să îți asumi succese şi … să ai orgoliu, să te simți mândru de tine – stare pe care ai pierde-o, foarte repede, dacă ai fi corect şi ai spune totul. Este prea plăcut pentru ceilalți să se lase seduşi de farmecul celui care are realizări, fără să se intereseze de costuri, astfel încât, este mai de preferat să lauzi inteligența şi realizările, decât să critici minciuna.

În mod firesc, ne putem pune întrebări în legătură cu esența umanului – *mai este loc şi pentru adevăr ?* În esența noastră, *avem/mai avem nevoie şi de adevăr sau ne putem mulțumi cu minciuna ?*

Pentru a da răspunsuri pertinente, poate că va trebui să ne analizăm spontaneitatea - ştim prea bine că, pentru foarte mulți, a plânge este un gest de slăbiciune iar a râde este ceva deplasat; homo errectus aproape că este urât, fiind adulat un soi de homo economicus, ancorat în societatea ce pare a fi guvernată de succes, care este, mai degrabă, tentat să se îndoiască de sentimentele sale, decât de calculele pe care le face.

Este evident că omul civilizat, cel bine integrat social, nu mai poate fi complet sincer; dar … poate fi spontan, astfel încât poate convinge cu privire la o anumită doză de adevăr a celor spuse. Important este să credem în forța imensă a sentimentelor umane. Nu se poate – educația modernă deturnează sentimentele de la semnificația lor firească. Sentimentele sunt considerate slăbiciuni iar, aproape cu toții, credem că omul sensibil … are nervii zdruncinați. Şi în anchetă, remuşcări, care să fie resimțite de conştiința fiecăruia, la minciunile spuse nu se pot manifesta, decât în măsura în care cel ascultat crede în sentimentele pe care le acceptăm şi le numim, în mod obişnuit, profunde. Pe măsură ce omul dobândeşte experiență socială, constată că este necesar să lase deoparte sentimentele atunci când i-a decizii importante.

Lacrimile unei persoane dezvăluie slăbiciuni iar râsul pare o reacție deplasată. Apreciat este cel care a reuşit să îndepărteze sau, cel puțin, să controleze, la un nivel satisfăcător, tot ceea ce înseamnă manifestare a pulsiunilor interne ce stau la baza sentimentelor. Omul rațional trebuie să ştie să-şi ascundă sentimentele – şi, efectiv, să facă asta – să se ascundă pe sine. Echilibrul este asigurat prin ceea ce trebuie *„încărcat”* în spatele noțiunii de *„viață privată”*.

Din punct de vedere practic, pentru anchetă, trebuie observate aşa numitele ***filtre ale spontaneităţii***. Sunt identificate trei[25]:

1. *denaturarea realităţii* – realitatea este una singură, oamenii, însă, o împart două: ceva aparţine socialului, ceva aparţine zonei private;

2. *negarea propriilor sentimente* – oamenii îşi neagă sentimentele punând oprelişti în calea spontaneităţii;

3. *acceptarea stereotipurilor* – oamenii, din comoditate, acceptă idei apriorice; dacă toată lumea acceptă de ce să depun un efort suplimentar pentru a verifica ?

Omul, ca şi concluzie, minte din datorie şi nu se încrede în propriile sentimente, din rigoare.

Cum rămâne cu relaţiile inter-umane ?

Instinctual, oamenii se apropie unii de alţii în căutarea alter ego-ului. Dar[26] ... atunci când omul întâlneşte un alt om, se pune în mişcare un proces de evaluare, ce are ca obiect tot ceea ce se poate percepe direct; ceea ce nu se poate percepe direct, se completează cu stereotipuri: *„este prea frumos ca să fie cinstit”*, *„este tuns prea scurt pentru a gândi liberal”*, *„are părul prea mare pentru a fi riguros”*, *„este prea sărac pentru a avea o educaţie bună”*, ş.a. Toate stereotipurile acceptate, la un moment dat, în societate ne organizează viaţa şi ne împiedică să fim autentici – impunem bariere de comunicare şi comportament.

Am condiţionat, însăşi, conservarea societăţii, tot ceea ce depinde de cele mai autentice valori umane, comportamentul cotidian, inclusiv cel în zona privată, de minciună – este totul o MINCIUNĂ ?

Răspunsul nu poate fi decât nuanţat. DA şi în acelaşi timp NU.

DA pentru că, aşa cum am arătat, minciuna face parte din noi, din viaţa noastră socială.

NU pentru că societatea, la nivel global, şi oamenii, la nivel individual, nu pot accepta minciuna decât în anumite limite.

Care sunt acestea ?

Aici, este bine să observăm că minciuna nu presupune o falsificare totală a realităţii – o asemenea minciună nu poate fi credibilă. În ultimă instanţă, realitatea este evidentă şi poate fi apropiată – cât, cum şi în ce condiţii este o altă discuţie – condiţii în care, ca regulă, un mincinos susţine adevărul până la limita interesului său, limită dincolo de care apar deviaţii, care nu trebuie să se îndepărteze de la ceea ce se poate accepta ca adevăr. Minciuna, deci, vizează aspecte, elemente, detalii, niciodată stări de fapt ori situaţii complexe, privite la nivel de ansamblu.

Mai clar, cum poţi să minţi ?

În primul rând, trebuie să cunoşti adevărata stare de fapt; trebuie să clarifici scopul pe care îl urmăreşti şi să accepţi că poţi să-ţi atingi scopul folosind minciuna; apoi, folosind fantezia, denaturezi acele elemente care sunt importante pentru situaţia falsă, ce îţi permit realizarea scopului urmărit; verifici credibilitatea, din punct de vedere formal, uneori, chiar, încercând să te auto-convingi că ceea ce prezinţi este credibil, pentru că ... era normal ca lucrurile să se petreacă aşa cum le expui.

Ce devine important pentru anchetă este faptul că, în interiorul persoanei mincinosului se va escalada, dacă anchetatorul va şti să o provoace, o luptă între – culmea, nu între exprimarea naturală, firească, instinctuală şi cea artificială ci – tendinţa, firească pentru orice sistem, de a-şi conserva energia şi dispoziţia, ordinul,

---

[25] **Turchet, Philippe** – Sinergologia, de la limbajul trupului la arta de a citi gândurile celuilalt, Edit. Polirom, 2005, pag. 27

[26] **Bateson, Gregory** – Vers une ecologie de l`esprit, vol. 2 Seuil Paris, 1977, pag. 152

impunerea de a convinge cu privire la *„realitatea mincinoasă”* ce trebuie susținută. De fiecare dată, când minți îți trebuie un consum de energie suplimentar, trebuie, de fiecare dată, păstrate aceleaşi corelații între fapte, evenimente şi persoane astfel încât credibilitatea să fie conservată.

Oare este persoana ascultată în stare să facă față la o aşa provocare ?

Dacă este să analizăm *„miza pusă în joc”* – de cele mai multe ori sume de bani, imaginea, ani de închisoare, ş.a. – este necesară o mobilizare generală a persoanei ascultate şi, de cele mai multe ori, prestația este pe măsura efortului.

Totuşi, cel ce minte este puternic răscolit în interior, în el dându-se o luptă deosebită – minciuna în anchetă fiind deosebită de minciunile cotidiene, la care am făcut referire mai sus, în primul rând, datorită consecințelor de ordin penal, social, psihologic, care depind de modul în care va evolua ancheta. El este, din plin, conectat la evenimente iar randamentul său intelectual se află sub influenta reținerilor emoționale, a trăirilor intense şi a tensiunilor. În esență, nu se cunosc, nu se poate vorbi despre *„simptomele”* minciunilor. Pot fi stabilite, doar, stări emoționale şi de tensiune care rezultă din minciuni; stări care, însă, nu sunt obligatorii ca apariție, manifestare ori intensitate. S-a constatat, mai ales în cazul *„profesioniştilor”*[27], că aceştia pot să-şi stăpânească foarte bine trăirile emoționale şi tensiunile, practic, să le reducă la un minim insesizabil ori foarte greu de constatat.

1.3. Declaraţiile în cadrul anchetei judiciare

Orice anchetă, încă din cele mai vechi timpuri, a inclus ascultarea persoanelor, care cunosc date despre desfăşurarea activităților ilicite. Istoria este plină de exemple, care fac referiri la modul în care s-au desfăşurat ascultările, la forța ori valoarea probantă a unei declarații, în contextul desfăşurării anchetei şi a luării hotărârii prin care se soluționa o cauză sau alta. Fără a dezvolta subiectul, consider necesar să subliniez că, şi în prezent, procedurile judiciare au în centru oamenii, cu pozițiile şi interesele lor care le guvernează comportamentul, inclusiv cel procesual.

Astfel, desfăşurarea celor mai multe dintre activitățile ilicite presupune apariția uneia sau a mai multor persoane vătămate, persoane care suportă nemijlocit consecințele, iar o anchetă nu poate fi concepută fără ascultarea acestor persoane. Dincolo de respectarea procedurii penale – ce presupune, pe lângă altele, efectuarea unor demersuri, care să permită, inclusiv, recuperarea prejudiciului suferit prin desfăşurarea activității ilicite – ascultarea persoanei vătămate este importantă prin aceea că, de regulă, o asemenea persoană cunoaşte, alături de făptuitor, cele mai multe şi mai importante, pentru anchetă, amănunte în legătură cu condițiile în care a fost desfăşurată activitatea ilicită, cu numărul şi identitatea celorlalte persoane implicate.

Chiar şi în acele anchete penale în care probațiunea se întemeiază, cu precădere, pe mijloacele materiale de probă, importanța declarațiilor persoanelor vătămate rămâne nealterată, deoarece mijlocul material de probă nu prezintă valoare în sine; considerat izolat, nu dovedeşte nimic, dacă nu este integrat în ansamblul împrejurărilor cauzei, dacă nu se cunoaşte proveniența lui. Or, toate acestea nu pot fi precizate decât prin mijlocirea declarațiilor oamenilor[28]. Fiind vorba despre un mijloc de probă ce poate fi influențat, într-un mod esențial, de elemente de subiectivitate declarațiile persoanelor vătămate, ca, de altfel, şi celelalte declarații, obținute pe parcursul anchetei, sunt analizate în contextul celorlalte mijloace de probă, fiecare împrejurare trebuind

---

[27] **N.A.** – o expresie care se referă la persoane care folosesc minciuna în mod curent pentru a-şi face meseria precum actorii, politicienii, agenții de vânzări, etc.

[28] **Ciopraga, Aurel**, în Tratat de Tactică Criminalistică, Edit. Gama, Iaşi, 1996, pag. 150–151.

coroborată cu alte fapte şi împrejurări, ce rezultă din ansamblul probelor existente la dosarul cauzei.

În ceea ce priveşte martorii – persoane care au perceput direct ori au aflat indirect date în legătură cu pregătirea, desfăşurarea şi valorificarea rezultatelor unei activităţi ilicite – ascultarea acestora constituie sursa majoră de informaţii ce pot fi folosite pentru dezvoltarea anchetei, în primul rând, pentru că, deşi au propriile lor interese, nu sunt direct implicaţi în activitatea ilicită precum făptuitorii sau persoanele vătămate. În practica judiciară, martorii sunt consideraţi sinceri sau nesinceri, în raport de obiectivitatea şi fidelitatea conţinutului declaraţiilor făcute, iar după sursa de informaţie, care determină mărturia, se împart în: martori nemijlociţi sau oculari, martori mediaţi şi martori din auzite sau a căror relatare are ca sursă zvonul public[29]. Diferenţierile făcute, după izvorul informaţiei, prezintă importanţă în aprecierea declaraţiilor martorilor, deoarece fidelitatea mărturiilor mediate şi a celor din zvon public este în raport invers proporţional cu numărul verigilor intermediare, ce separă percepţia iniţială de martor. De subliniat este că martorul în sine (persoana) nu este mijloc de probă, au acest caracter declaraţiile lui numai dacă acestea concură la rezolvarea cauzei[30].

Deosebit de importante, o adevărată provocare pentru anchetatori, sunt ascultările făptuitorilor. Aceştia pot face mărturisiri complete ori numai parţiale, cu privire la modul cum au desfăşurat activitatea ilicită şi la circumstanţele privitoare la aceasta, (distribuţia sarcinilor, în cazul participării mai multor persoane, obiectele folosite, bunurile şi valorile sustrase, locurile unde le-au depozitat, comercializat, consumat, etc.).

Făptuitorul devenit, în cadrul procesului penal, suspect sau inculpat este sursa celor mai ample şi fidele informaţii, atât cu privire la acţiunile legate nemijlocit de activitatea ilicită, cât şi cu privire la cele care au precedat sau succedat acestui moment, deoarece, în majoritatea acţiunilor, perceperea mecanismului intim al faptei a făcut-o personal, fiind considerat, pe bună dreptate, unica sursă a informaţiilor legate de fapta săvârşită.

1.4. Comunicarea verbală şi comunicarea non-verbală

Primul limbaj al omului, limbajul cel mai universal, cel mai energic şi singurul de care a avut nevoie, mai înainte de a trebui să convingă mai mulţi oameni adunaţi la un loc, este *„strigătul natural”*. Oamenii au înmulţit inflexiunile vocii, adăugând la acestea gesturile, care, prin natura lor, sunt mai expresive şi al căror sens depinde, mai puţin, de o determinare anterioară[31].

Comunicarea umană presupune transmiterea informaţiilor, ideilor, sentimentelor, emoţiilor de la o entitate socială – individ, grup, colectivitate – la alta, prin intermediul mesajelor. Termenul provine din latină – communico, are, avi, atum – limbă, în care semnifica acţiunea de a face ceva în comun, de a împărţi cu cineva. În prezent, doctrina[32] face referire la, cel puţin 15, sensuri asociate termenului de comunicare.

---

[29] **Butoi, Tudorel** citat de **Pletea, Constantin** – Criminalistica, Elemente de anchetă penală, Editura Little Star, Bucureşti, 2003, pag. 155

[30] **Volonciu, Nicolae** citat de **Pletea, Constantin** – Criminalistica, Elemente de anchetă penală, Editura Little Star, Bucureşti, 2003, pag. 156

[31] **Rousseau, Jean-Jacques** – Discurs asupra originii şi fundamentelor inegalităţii dintre oameni 1754-1958, pag 97

[32] **Chelcea, Septimiu; Ivan, Loredana; Chelcea, Adina** – Comunicarea nonverbală: gesturile şi postura, Edit. Comunicare.ro, 2005, pag. 13

Este dificil de a da o definiție, pentru un lucru atât de simplu, despre care, toți, *„știm”* atât de multe lucruri – ***comunicarea umană***. Sunt foarte multe definiții date de experții în domeniu, nici una nefiind, unanim, acceptată. În doctrină, se vorbește despre peste 126 formulări[33]. Ca elemente comune, se poate accepta faptul că, pentru existența ființei umane, comunicarea este un proces esențial. Esențial, consider faptul că, prin comunicare, un individ încearcă să schimbe sau, cel puțin, să influențeze comportamentul altui sau altor indivizi.

Deciziile umane, comportamentele şi structurile sociale, nu pot fi modelate doar ca funcții ale raționalității[34]. Emoția rămâne o forță puternică şi independentă în activitatea umană, influențând percepțiile, colorând memoriile, legând oamenii laolaltă prin atracție, reglându-le comportamentul prin sentimente – indiferent că este vorba despre vină, ruşine, mândrie, iubire, ură, apreciere, respect, etc.

În evoluția omului, abordarea emoțională a realității precede o perioadă îndelungată de abordare rațională. Abordarea rațională, ca necesitate și abilitate de a evalua costurile şi beneficiile potențiale ale acțiunilor ipotetice, de a utiliza aceste evaluări în planificarea acțiunilor, de a stabili și urmări obiective, de a evalua și condiționa, prin profit, acțiunea umană, a apărut relativ târziu în evoluția omului. Gândirea bazată pe simboluri s-a manifestat deplin, doar, în ultimii 50.000 de ani. Posibilitatea de stocare prin scris a apărut în urmă cu 45. 000 de ani. Accesul majorității omenirii la *„cultura teoretică“* s-a făcut pe parcursul ultimilor 5.000 de ani, prin practicarea scrisului şi cititului.

În prezent, cunoaşterea emoțională anticipează cunoaşterea rațională, cele două tipuri de procese funcționând în strânsă conexiune.

Cercetătorii[35] acceptă, în prezent, că, în procesul îndelungat al evoluției umane, comunicarea non verbală precedă comunicarea verbală. În legătură cu unele forme de comunicare non verbală (de exemplu, expresiile faciale generate de emoții) se poate considera că acestea sunt de natură ereditară. Atât comunicarea verbală, cât şi comunicarea non verbală au, în aceeaşi măsură, componente emoționale şi raționale. De-a lungul istoriei comunicarea non verbală a fost practicată pe scară mult mai largă decât comunicarea verbală ori scrisă.

Este demonstrabil faptul că în comunicare gesturile sunt esențiale. Foarte important, de observat, este faptul că gesturile însoțesc, la nivel fundamental, limbajul verbal. Până de curând se accepta, cvasiunanim, că, în evoluția omului, expresiile verbale au înlocuit gesturile şi i se atribuia comunicării non verbale, ca primă funcție în transmiterea informațiilor, repetarea, dublarea comunicării verbale. În realitate, gesturile şi cuvintele sunt inseparabile[36]. Vorbirea fluentă, nuanțată, este legată de gesticulație – facem mai puține gesturi când vorbim despre lucruri abstracte, decât atunci când descriem obiecte sau diferite scene concrete cu care am luat contact. Există acceptat şi un mecanism neurofiziologic ce leagă cuvântul de gest[37].

Când numim un obiect sau un fenomen, noi înregistrăm informația, atât în zona cerebrală lingvistică cât şi în zonele motorii ale creierului. În aceste zone sunt stocate

---

[33] **Dance, Franck E.X**. – The concept of Communication, 1970. Journal of Communication, 20, pag. 201-220

[34] **Massey, Douglas S. –** A brief history of human society: The origin and role of emotion in social life. (2002). American Sociological Review, 67, pag. 1-29.

[35] **Chelcea, Septimiu; Ivan, Loredana; Chelcea, Adina** – Comunicarea nonverbală: gesturile şi postura, Edit. Comunicare.ro, 2005, pag. 29

[36] **Pacori, Marco** – Gestures and words are inseparable (2001). La Stampa, 135, 16.

[37] **N.A.** – a se vedea teoria lui Guido Gainotti potrivit cu care gesturile ne ajută să ne reamintim numele obiectelor, în Basso Anna, Cappa Stefano, Gainotti Guido – Neuropsychological rehabilitation, Psichology Press Ltd., Univesity College London, 2000

acțiunile pe care le-am făcut, când am învățat să utilizăm obiectele sau am încercat să aflăm modul lor de funcționare. Când ne reamintim numele respectivelor obiecte, ne reamintim şi acțiunile pe care le-am desfăşurat sau le-am încercat, cu sau în legătură, cu aceste obiecte. Fără a intra în amănunte, consider, aici, că trebuie acceptat faptul că cele două forme de comunicare – verbală şi non verbală – sunt asociate organic, comunicarea non verbală având asociată şi o funcție de facilitare a fluenței şi nuanțării limbajului verbal.

Din rațiuni ce țin de claritatea mesajului trebuie făcute câteva precizări.

Comunicarea verbală include limbajul oral şi limbajul scris, tot ceea ce se transmite prin cuvinte. Practic, prin comunicarea verbală, din punctul de vedere al anchetei penale, trebuie înțeles ceea ce o persoană doreşte să comunice, acea comunicare ce poate fi, în principiu, controlată; acea comunicare prin care o persoană îşi comunică poziția față de activitatea ce este cercetată, față de modul în care se desfăşoară ancheta, față de persoana anchetatorului, etc.

Comunicarea non verbală însoțește, depinde și condiționează comunicarea verbală; include ceea ce poate excede controlului persoanei ce comunică. Este vorba, la nivel superficial, despre tonul vocii, pauzele în rostirea cuvintelor, gesturile, mişcările, prezența fizică, expresiile faciale, etc. Desigur că, şi aici, se poate pune problema asimilării unui anumit comportament, şi reproducerea acestuia, fără nici o legătură cu adevărul obiectiv.

Termenul de *comunicare non verbală* are un sens mai larg decât termenul de *comportament non verbal* ce vizează modificarea, intenționată sau neintenționată, a poziției corpului (cap, trunchi, membre, etc.) în raport cu un sistem de referință, în afara acțiunii directe a altei ori a altor persoane, prin producerea sau limitarea forțată a mişcărilor corporale ori prin deplasarea în spațiu a respectivei persoane.

Asemănător comunicării verbale şi comunicarea non-verbală poate fi analizată în termeni de: *emițător*, *receptor*, *mesaj*, *canal de comunicare*, *efect*, *feedback* şi *context* al comunicării, în ansamblu, ori al fiecărui act de comunicare, în parte.

Emițătorul este sursa mesajelor; *receptorul* este destinatarul; *mesajul* are o semnificație ce este codificată, în mod adecvat, canalului de comunicare şi receptorului, de către emițător şi decodificată de către receptor. Decodificarea comunicării non verbale este direct influențată de contextul cultural, de modul în care este percepută comunicarea în condițiile reale de timp și spațiu. Abilitatea de decodificare a mesajelor non verbale cunoaşte diferențieri în funcție de sex şi vârstă[38] – odată cu creşterea vârstei rezultatele decodificării mesajelor transmise de postură şi gesturi se îmbunătățesc considerabil; femeile decodifică mult mai exact mesajele non verbale decât bărbații.

În cadrul comunicării non verbale, funcția de codificare se realizează prin contracția voluntară sau involuntară a muşchilor scheletici şi faciali, schimbarea tonului şi ritmului vorbirii, utilizarea spațiului şi timpului, etc. Sunt folosite mai multe canale de comunicare: canalul vizual, cel auditiv, tactil ori olfactiv[39] – importanța unuia

---

[38] **Lancelot, C. şi Nowicki, S.** – The association between receptive nonverbal processing abilities and internalizing/externalizing problems in girs and boys, 1997, Journal of Genetic Psychology 158 3, pag. 297-392

[39] **Popescu-Neveanu, P** – Dicționar de psihologie, 1978, Bucureşti, Edit. Albatros, pag. 650 – este citat **Uhtomski, A**. ce face referire la faptul că abilitatea indivizilor umani de a recepta stimuli şi de a stabili raporturi cu aceştia include sensibilitatea tactilă, termică, vizuală, auditivă, vibratorie, proprioceptivă, ortostatică şi de echilibru, gustativă, olfactivă, introceptivă, dureroasă

sau a altuia diferind în funcție de mesaj. Comunicarea non verbală se realizează, conform doctrinei[40], prin semne şi semnale.

Personal voi promova în cadrul acestei lucrări noțiunea de ***manifestare comportamentală***, considerând-o mai adecvată mesajului ştiințific pe care intenționez să-l promovez.

În prezent, s-ar putea pune întrebarea: de ce mai folosim comunicarea non verbală, având la dispoziție comunicarea verbală cu un limbaj suficient de dezvoltat, de complex şi de precis, suficient pentru a comunica eficient ?

În general, oamenii folosesc comunicarea non verbală pentru[41]:

- ***Întărirea***, adăugarea unui plus de hotărâre, dublarea comunicării verbale. De exemplu, spunem da şi ... plusăm făcând un semn semnificativ cu capul; suntem întrebați cu privire la o adresă sau un loc şi ... plusăm făcând semne specifice cu mâna, cu capul sau/şi cu corpul;
- ***Înlocuirea***, substituirea mesajelor verbale. De exemplu o față schimonosită de suferință arată starea persoanei şi interzice orice ofertă neconformă; o față care se luminează, la aflarea unei propuneri, face inutil un răspuns verbal ori, cel puțin, îl anticipează;
- ***Completarea*** comunicării verbale. De multe ori simțim anumite dificultăți în a ne exprima prin intermediul limbajului verbal ori considerăm că, prin intermediul limbajului verbal, ne-ar lua foarte mult timp pentru a transmite o anumită informație, astfel că, pentru a evita greutăți în decodificarea informației ori spre a orienta comunicarea spre un anumit sens, înțelegem să completăm mesajul verbal cu manifestări comportamentale specifice;
- ***Accentuarea*** ori, din contră, moderarea mesajelor verbale. Se întâmplă în cazul susținerii sloganurilor, în cazul unor atitudini vehemente, în diferite situații, în care vrem să comunicăm către o persoană sau un grup o anumită stare, situație, etc. şi către o altă persoană altceva, de multe ori, faptul că *„lucrurile nu stau chiar aşa”*;
- ***Contrazicerea***, clară a mesajelor verbale, în fapt, ceea ce în ancheta penală este cheia descoperirii minciunilor. Se poate ca să spunem că ne bucurăm că ne-am întâlnit cu o anumită persoană şi să privim în altă parte, când îi întindem mâna; spunem că relatăm ceva din memoria vizuală, cu o anumită vechime, şi promovăm un discurs cu un ritm impecabil, uitându-ne în jos aflându-ne într-o poziție închisă, în care avem mâinile şi picioarele încrucişate, eventual, şi spatele lipit de spătarul scaunului.

Aşa cum am arătat, pentru oameni, comunicarea este esențială. În orice moment, fie că vorbim, fie că nu, comunicăm, exprimând idei, opinii, păreri, emoții, sentimente, atitudini, fapte, energii, sensuri, pentru a ne satisface nevoi (materiale sau psihologice), aspirații, dorințe şi interese, încercând să convingem, să influențăm, sau să educăm. Ori de câte ori comunicăm, avem în vedere ***patru obiective majore***, ce trebuie acceptate și analizate ca sistem:

1. *să fim recepționați,*
2. *să fim înțeleşi,*
3. *să fim acceptați,*
4. *să provocăm o reacție, constând într-o schimbare de comportament sau de atitudine.*

---

[40] **N.A.** – a se vedea, ca exemplu, **Burgoon, J.K.; Buller, D.B.; Woodal, W.G.; Wilson, E.O.; Birkenbihl, V.F.**, în doctrina din străinătate ori **Chelcea, S**., în doctrina română

[41] **N.A**. – a se vedea **Ekman, Paul** – Communication throght nonverbal behaviour: A source of information about an interpersonal relationship, 1965, în **Tomkins, S.S.** şi **Izard, C.E.** – Affect, Cognition and Personality, New York, Springfield

Uneori, nu reușim să atingem toate obiectivele; alteori, nu reuşim să atingem nici unul dintre aceste obiective; şi într-un caz şi în altul comunicarea este un eşec. Parțial sau total, de cele mai multe ori, în cazul comunicării specifice anchetelor penale, procesului penal în ansamblu, aspectul cantitativ nu mai contează; eşecul rămâne eşec.

Oarecum paradoxal şi în ancheta penală, în primul rând din punctul de vedere al anchetatorului, este, cel puțin, la fel de important precum este pentru toți ceilalți să ştim: de ce comunicăm, ce urmărim, care este scopul real. Subsecvent, este esențial să cunoaştem:

- *Ce vreau să spun?*
- *Ce doreşte cealaltă persoană să afle?*
- *Cine este persoana din fața mea? Ce personalitate are? Ce nevoi, ce aspirații, ce dorințe are ea? Cum vede ea lumea? Care sunt convingerile ei? Ce ştie despre mesajul meu?*
- *Unde are loc dialogul? Care al fi cel mai potrivit loc, cea mai potrivită ambianță?*
- *Cum ar fi cel mai bine să transmit mesajul? Verbal sau în scris? Cu imagini sau în cuvinte? Folosind un limbaj ştiințific sau utilizând metafore? Serios sau folosind glume?*

Ştim, din viața de zi cu zi, că uneori ne înțelegem între noi, alteori nu. Există mai mulți factori care influențează acest lucru. Printre acestea, cele mai importante sunt diferențele de percepție, dificultățile de exprimare, automatismele, lipsa de interes, emoțiile, diferențele de personalitate. Bineînțeles, că atunci când mesajul nostru nu este înțeles, avem tendința de a da vina pe celălalt – el este de vină, că nu a auzit ce am spus, el este de vină, că nu ne-a înțeles, el este de vină, că nu ne-a acceptat, sau, el este de vină, pentru că nu a făcut ce am fi vrut noi să facă. Ne convine sau nu, adevărul este cel auzit, nu cel rostit. Dacă vrem să fim auziți, înțeleşi, acceptați şi să provocăm o reacție pozitivă, din partea celuilalt, este sănătos, din partea noastră, să ne asumăm responsabilitatea procesului de comunicare. Dacă celălalt nu ne înțelege, acest lucru poate fi din cauza faptului că noi nu am vorbim *„pe limba lui”*.

Acelaşi mesaj, verbal ori non verbal, poate fi interpretat distinct de persoane diferite, sau chiar de aceeaşi persoană, în situații diferite. Pentru a gestiona eficient comunicarea, este esențial să ținem cont de faptul că oamenii sunt diferiți şi, de asemenea, că ei se comportă diferit, în funcție de context. Ținând cont de propria experiență de viață sau/şi în profesie, noi învățăm să recunoaştem anumite similitudini ale situațiilor. Acest lucru pe care-l facem, de cele mai multe ori instinctual, este ceva pozitiv şi face parte din procesul propriei noastre învățări a comunicării. Se poate întâmpla, însă, ca exagerând, în această şablonizare a comunicării, să dăm greş. De exemplu, să presupunem că prima dată când am întâlnit o anumită persoană în camera de ascultare, aceasta a avut o atitudine indiferentă, absentă şi chiar o notă de superioritate. Ne putem aştepta ca, şi data următoare, această persoană să aibă o atitudine asemănătoare. Am putea da greş, deoarece persoana respectivă poate să fie foarte prietenoasă, la întâlnirea următoare. Este posibil ca, prima dată, ea să fi avut o supărare sau alt motiv în afara derulării anchetei, despre care noi să nu cunoşteam şi care a influențat atitudinea sa.

Comunicarea se manifestă pe două planuri, ***planul conținutului*** şi al ***relației***. Uneori, fără să ştim de ce, un om ne poate fi simpatic, iar altul antipatic. În ancheta penală problema capătă conotații speciale – un anchetator poate să perceapă un bărbat sau o femeie, pe care o anchetează, ca simpatic/ă şi poate deveni plin de energie şi, chiar, neglijent în gestionarea ascultării ori, din contră, poate percepe persoana, din fața sa, ca antipatică şi, pe cale de consecință, apare riscul unei greutăți vădite în concentrare, în păstrarea obiectivității, în interpretarea corectă a tuturor manifestărilor comportamentale.

Conținutul comunicării vizează transmiterea de informații. ***Relația*** presupune existența unui cadru, în care se transmit informațiile; se poate spune că avem de a face, de fapt, cu informații despre informațiile transmise prin comunicare. Cuvintele țin de conținut şi *„transportă"* idei, noțiuni şi concepte, în timp ce tonul vocii şi limbajul corpului țin de relație şi transmit atitudini, emoții şi sentimente. Important, deci, este ***ce se comunică*** şi ***cum se face comunicarea***.

Cunoaştem din proprie experiență, fără să implicăm ceea ce am dobândit ca anchetatori, că sensul comunicării este puternic influențat, chiar determinat, de multe ori, de natura relației. Dacă există concordanță între ceea ce comunicăm şi relația cu persoana sau persoanele cărora ne adresăm, atunci ne putem aştepta ca cel ori cea care ne ascultă să aibă încredere în ceea ce spunem, reciproca fiind, de asemenea valabilă. În caz contrar, dacă percepem o disonanță între conținut şi relație, atunci nu vom avea încredere în mesaj; interlocutorii devin antipatici şi, foarte probabil, urmează a se declanşa mecanismele reciproce de apărare. În astfel de situații, nu ne mai concentrăm asupra mesajului, ci, asupra modului în care ne putem apăra interesele, nevoile, sentimentele, de anumite pericole reale ori imaginare percepute de noi.

Dacă percepem ca pozitive informațiile din planul relației, atunci lucrurile spuse de celălalt ne pot părea interesante, utile, chiar, savante. Planul relației transmite semnale de dominare sau de supunere, de prietenie sau de duşmănie. Reacția la aceste semnale poate fi *pozitivă* (simpatie, prietenie, acceptare, admirație, aprobare), *neutră* (indiferentă), sau *negativă* (disconfort, dominare, duşmănie, dezaprobare, respingere, dispreț).

Să ne imaginăm mai multe modalități de a spune, de exemplu, *„Bravo !"* Expresia ar putea fi percepută potrivit sensului firesc, ca o laudă, ori, dimpotrivă, ca dispreț, bagatelizare. *„Mulțumesc !"* poate genera normalul: recunoştință pentru un gest, acțiune sau o stare ori, dimpotrivă, persiflare, dispreț, lipsă de considerație, *„declarație de război"*. Este posibil ca cel care este destinatarul să perceapă o remarcă ca pe un reproş, chiar, dacă emițătorul nu şi-a dorit aceasta – totul depinde de relație. Am constatat că dacă relația este negativă, relația devine mai importantă decât conținutul – de regulă situația degenerează, comunicarea este deturnată, iar ceea ce se întâmplă în continuare este, doar, un şir de replici de atac sau apărare. Comunicarea evoluează doar în plan emoțional iar comportamentul tinde să devină, mai degrabă, irațional. Apare tonul agresiv, ironic, cicălitor, arogant sau plângăcios, gesturile devin agresive, triviale sau disprețuitoare, comunicarea este alterată.

Ce se poate face atunci când relația este alterată ? – în cadrul desfăşurării anchetelor penale, aceasta tinde să fie regula.

De cel mai multe ori, în practică, se constată că este inutil să încercăm să continuăm discuția la nivel rațional. Soluția optimă presupune modificarea relației.

Cum se poate face aceasta ? – vom vedea pe parcursul acestei lucrări.

În ceea ce priveşte nivelele comunicării, se poate vorbi despre cinci nivele ale comunicării umane: *intrapersonal, interpersonal, de grup, publică* şi *de masă*.

În anchetă, de interes direct, consider că sunt doar primele două nivele. ***Comunicarea intrapersonală*** este comunicarea cu sine. Ființa umană se ascultă pe sine, îşi pune întrebări, se îndoieşte sau se îngrijorează, se judecă sau reflectează, comunică în gânduri sau în imagini. Comunicarea intrapersonală este foarte importantă pentru echilibrul psihic al fiecărei persoane şi, în aceeaşi măsură, poate fi exploatată în cadrul anchetei penale. ***Comunicarea interpersonală*** constă în dialogul dintre două persoane. În cazul cel mai fericit, acestea se ascultă, pe rând, încercând să se respecte şi să se înțeleagă reciproc; vorbesc pe rând, încercând să transmită, cât mai clar, unul pentru celălalt, nevoile, aspirațiile, interesele şi dorințele lor. În ancheta penală, aceasta

constituie fundamentul ştiinţific pentru tot ce înseamnă ascultarea judiciară sau/şi alte activităţi, în cadrul cărora aceasta poate avea un rol important, precum cercetarea la faţa locului, percheziţie, constatarea în flagrant, etc.

Comunicarea, în special cea realizată în cadrul anchetei penale, se realizează în cadrul unui ***context*** şi acest aspect va trebui avut în vedere de către anchetator, atât atunci când pregăteşte ascultarea, cât şi atunci când evaluează prestaţia persoanei pe care o ascultă.

De interes, sunt patru dimensiuni: *fizică, culturală, socială şi psihologică* şi *temporală.*

- *Dimensiunea fizică* include ambianţa sonoră, lumina, încăperea sau/şi spaţiul înconjurător.
- *Dimensiunea culturală* a comunicării se fundamentează pe mentalităţi, credinţe, tradiţii şi valori – ce este *„bine"* şi ce este *„rău"* poate să difere de la o cultură la alta, cu consecinţa directă a diferenţelor, uneori, cu caracter fundamental, dintre un individ şi altul.
- *Dimensiunea socială* şi *psihologică* este construită pe statutul social al persoanelor implicate în comunicare şi este influenţată de caracterul formal sau informal al relaţiei, de situaţia concretă şi percepţia individuală reciprocă a partenerilor.
- *Dimensiunea temporală* are în vedere perioada de timp în care se desfăşoară comunicarea.

Construirea unei bune relaţii interpersonale, inclusiv în anchetă, poate începe cu alegerea corectă a distanţei potrivite pentru partener. Atât o distanţă prea mică, cât şi una prea mare pot fi percepute ca fiind neadecvate şi pot împiedica construirea unei relaţii bune cu celălalt. Distanţa *„adecvată"* diferă de la o persoană la altă. Sunt persoane care preferă o mai mare apropiere, iar atingerea nu este o problemă, în timp ce altele preferă o distanţă mai mare. Totodată, există diferenţe de la un popor la altul, sau de la o cultură la alta. Distanţarea diluează comunicarea, în timp ce apropierea o intensifică. Dacă veştile sunt bune, apropierea poate fi adecvată, dacă sunt proaste, mai degrabă, este indicată o distanţare. Pot fi însă şi alte situaţii care depind foarte mult de personalitatea celor în cauză.

Convenţional se pot accepta patru categorii de distanţe interpersonale: *intimă, personală, socială* şi *publică.*

- ***Zona intimă*** este de până la 50 centimetri, cam o jumătate de braţ. Este distanţa dansului intim, a mângâierilor, sexului, dar şi a luptei corp la corp, o zonă apărată cu străşnicie. În această zonă permitem accesul doar persoanelor în care avem mare încredere şi care ne sunt foarte apropiate, dar blocăm accesul celorlalţi. Ca anchetatori, ar trebui să analizăm, cu atenţie, orice apropiere de persoanele cu care luăm contact, întrucât atingerile pot fi folosite şi pentru manipulare. Desconsiderarea zonei intime, poate fi percepută ca o desconsiderare a persoanei. Întinderea zonei intime depinde de personalitatea fiecărui individ şi de siguranţa de sine a acestuia. Totodată, zona intimă depinde şi de statutul social al persoanei – cu cât *„şeful"* este mai mare, cu atât birourile şi scaunele sunt mai mari, respectiv, mai înalte.
- ***Zona personală*** se întinde în intervalul 50-120 centimetri, corespunzând distanţei normale la care doi oameni conversează pe stradă sau într-o încăpere

mare şi se pot atinge dacă amândoi ţin braţele întinse[42]. Această zonă are o semnificaţie psihologică specială – activarea instinctului de *„proprietate”* asupra partenerului, atunci când pătrunde o persoană de sex opus.

- ***Zona socială*** este cuprinsă între 1,20 – 3,5 metri şi este rezervată contactelor sociale, negocierilor, vânzărilor şi relaţiilor profesionale.
- ***Zona publică*** (> 3,5 m) este spaţiul în care comunicarea îşi pierde caracterul interpersonal. Poate fi vorba de un discurs cu caracter oficial, un curs. Distanţa publică oferă securitate şi o postură cu dominantă psihologică persoanelor din spatele catedrei, sau de la tribună. În cadrul anchetelor penale, *„jocul”* distanţelor poate şi trebuie folosit, pentru a exploata slăbiciunile specifice fiecărei stări prin care trece o persoană.

1.5. Personalitatea, cunoaşterea acesteia şi aflarea adevărului

Noţiunea de personalitate străbate gândirea şi discuţiile din cultura noastră. Presa scrisă şi audio-vizuală, ne bombardează cu informaţii referitoare la tot felul de *„personalităţi”*. Sunt prezentate, într-un mod incitant, oameni cu personalităţi *„interesante”*. Aflăm, stând de vorbă cu diferite persoane sau urmărind talk-showuri televizate, că unii nu au personalitate ori au mai multă sau mai puţină, că personalitatea lor este mai puternică sau mai puţin puternică. La nivel general, personalitatea poate fi acceptată ca fiind[43] un set, relativ stabil, de caracteristici psihologice, care influenţează modul în care individul interacţionează cu mediul său; personalitatea unui individ rezumă stilul său personal de a trata cu lumea, de a trata viaţa, de a trata propria viaţă.

Personalitatea este realitatea *complexă* şi *dinamică* a fiecăruia dintre noi[44].

Personalitatea este complexă, deoarece cuprinde componente ce fac parte dintr-o structură ce necesită, pentru a fi înţeleasă, o abordare sistemică, cu surprinderea tuturor conexiunilor dintre componentele sale – anatomo-fiziologice, psihice şi socio-culturale[45].

Personalitatea este dinamică pentru că, în ciuda relativei stabilităţi a trăsăturilor şi caracteristicilor sale, ea nu poate fi acceptată ca ceva care nu evoluează, ceva fix, înţepenit la un stadiu de dezvoltare dat, ci, evoluează atât la nivel istoric cât şi la nivelul fiecărui individ în parte.

Individul, însuşi, poate fi caracterizat prin totalitatea însuşirilor biologice (ereditare sau dobândite) care îi asigură adaptarea la mediul natural. Pe parcursul existenţei sale, individul trece printr-un proces de diferenţiere şi diversificare a organizării lui structural-funcţionale, care se numeşte individualitate – definită ca fiind organizarea specifică, diferenţială, irepetabilă şi ireductibilă a fiecărui individ. Corespondentul individului din plan biologic este persoana în plan social. Ca noţiune, persoana cuprinde ansamblul însuşirilor psihice şi calităţilor fizice, care asigură adaptarea individului în societatea în care trăieşte.

---

[42] **N.A.** – în funcţie de cultură, spaţiul poate fi perceput diferit. Persoanele ce trăiesc în mari aglomerări nu sunt deranjate de apropierea persoanelor cu care comunică pe când cele care trăiesc în zone cu populaţie rară stau la distanţă mare, trebuind să se aplece pentru a da mâna.

[43] **Johns, Gary** – Organizational behaviour: Understanding and managing life and work, Fourth edition, Concordia University, Harper Collins College Publisher, New York, 1996

[44] **Toma, Titus Daniel** – Psihologia învinuitului-inculpatului şi tactica audierii în procesul penal, IESPU-FOCUS, OPINFO, Bucureşti 2006, pag.18

[45] **N.A**. – în aceste condiţii personalitatea este obiect de cercetare pentru mai multe domenii ştiinţifice, fiecare din acestea detaşând o latură ori un aspect pe care îl asimilează şi îl transformă în obiect al propriei cercetări

Personalitatea este persoana plus o notă de valoare, ea este organizarea superioară a persoanei[46]. Este, întotdeauna, unică şi originală. Fiecare individ porneşte în viaţă cu o informaţie genetică unică, singulară,[47] urmând o dezvoltare unică în mediul social în care trăieşte, ce îi conferă maximă originalitate; dobândeşte un mod propriu, cât se poate de concret, în care gândeşte, simte şi se manifestă. Când se afirmă că o persoană are sau nu personalitate, vorbitorul se referă la faptul că o anumită persoană poate, mai mult sau mai puţin, să determine modificări în manifestările persoanelor cu care ia contact – poate efectiv sau vorbitorul consideră că ar putea.

Personalitatea, în cazul prezentului demers, a anchetatorilor şi a persoanelor ascultate, este importantă deoarece integrarea, corelarea mecanismelor psihice – atât a mecanismelor psihice de prelucrare primară şi secundară a informaţiilor cât şi a celor de reglaj psiho-energetic – în vederea realizării scopurilor predefinite ale fiecărui participant, în parte, se face de către personalitate. Personalitatea este cea care modelează mecanismele psihice, le orientează şi direcţionează, asigură cadrul în care acestea interacţionează activ unele cu altele, în vederea realizării scopurilor personale[48]. Personalitatea este organizarea dinamică în cadrul individului, a acelor sisteme psihofizice, care determină gândirea şi comportamentul său caracteristic[49].

În doctrina de specialitate[50] se vorbeşte despre cinci mari dimensiuni ale personalităţii:

- ***Extroversiunea*** – reprezintă gradul în care cineva este sociabil, în opoziţie cu cel care este timid. Extrovertiţii se pot simţi foarte bine în situaţii sociale, în timp ce introvertiţii evită astfel de situaţii;
- ***Stabilitatea emoţională*** – este măsura în care o persoană are un nivel corespunzător de control emoţional. Oamenii ce sunt stabili, din punct de vedere emoţional, au încredere în forţele proprii şi au o înaltă considerare faţă de propria persoană. Indivizii instabili tind spre o permanentă îndoială şi expectativă, sunt, mai degrabă, deprimaţi, apatici, fără nici o posibilitate de a acţiona, în timp real, la stimuli sociali;
- ***Gradul de agreare*** – ţine de măsura în care o persoană este abordabilă, este dispusă să comunice, să interacţioneze cu alte persoane. Persoanele agreabile sunt percepute ca fiind grijulii, oameni calzi, de la care poţi cere un ajutor; cele mai puţin agreabile sunt percepute ca fiind reci şi distante, nepăsătoare faţă de ceea ce poate fi important pentru ceilalţi indivizi;
- ***Conştiinciozitatea*** – are în vedere gradul în care o persoană este responsabilă şi orientată către realizarea obiectivelor propuse. Realizările sunt şi trebuie să fie importante pentru oamenii conştiincioşi, motivele pentru întârziere sau *„nu se poate”* sunt elemente de natură a-i deranja. Din contră, persoanele mai puţin conştiincioase găsesc probleme lăsând să le scape soluţiile;
- ***Deschiderea la nou*** – presupune ca o persoană să fie flexibilă şi receptivă, dincolo de limita a ceea ce se face de obicei. O persoană deschisă apreciază creativitatea şi inovaţia, în opoziţie cu imperfecţiunile stării actuale.

---

46 **Neculau, Adrian** – Manual de psihologie socială, Editura POLIROM, Iaşi, 2003, pag. 59

47 **N.A.** – gemenii univitelini posedă ereditãţi identice

48 **Zlate, Mielu** - Fundamentele Psihologiei, Editura Hyperion,1994, pag. 49

49 **Allport, Gordon W.** – Structura şi dezvoltarea personalităţii, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1991, pag. 40

50 **Digman, J. M.** – Personality structure: Emergence of the five factors model, Annual Review of Psychology, 41, pag. 417-440; **Hogan, R. T.** – Personality and personality measurement în Dunette M. D. şi Hough L. M. (editors) Handbook of industrial and organizational psyhology, Palo Alto, pag. 44

Aceste dimensiuni pot fi evaluate atât independent cât şi sistemic, atunci când un anchetator pregăteşte ascultarea ori când evaluează persoana pe care o ascultă, în prima parte a ascultării.

O problemă importantă, în context, o reprezintă ***controlul comportamentului*** – un set de convingeri în legătură cu controlul comportamentului cuiva; dacă controlul comportamentului unei persoane este subordonat unor forțe exterioare persoanei ori, din contră, interioare. Cei care consideră că activitatea unei persoane este guvernată, preponderent, de forțe exterioare sunt puțin responsabili cu privire la faptele lor şi foarte înțelegători cu faptele altora; spun că *„trebuia să se întâmple”*, *„aşa i-a fost scris”*, *„aşa îi este soarta”*, *„nu putea face altfel”*, etc. Cei care cred în puterea de control, din interior, a persoanei, consideră că fiecare activitate, în care este implicată o persoană, exprimă voința, inițiativa, interesele şi scopurile persoanei ce o desfăşoară. Ei consideră că tot ceea ce se întâmplă poate fi controlat şi explicat.

În cadrul anchetei penale, persoanele convinse de controlul extern asupra a ceea ce se întâmplă sunt convinse că foarte importantă este influența politicului, a şefului anchetatorului, că, de fapt, *„lucrurile se aranjează în altă parte”*. Cei ce cred în controlul intern sunt receptivi la îndemnurile ce au ca obiect aflarea adevărului, *„facerea de dreptate”*, înfăptuirea justiției, sunt atenți şi reactivi în plan comportamental.

Gradul de automonitorizare este definit prin măsura în care oamenii observă şi reglează aparența şi comportamentul lor, în cadrul social şi în relațiile umane – trebuie să constituie un punct de reper important pentru anchetator, atunci când evaluează persoana pe care o ascultă. Există posibilitatea să întâlnim oameni care par *„să-şi poarte inima pe tavă”* ori *„ce au în guşă au şi-n căpuşă”* – sunt acei oameni, puțini, care fac ceea ce cred şi spun ceea ce gândesc, fără a ține cont de contextul social în care o fac. Cei mai mulți dintre oameni sunt atenți sau … foarte atenți, la ceea ce se întâmplă în jurul lor. Se străduiesc să facă sau să spună *„ceea ce trebuie”*, în funcție de împrejurări, indiferent de ceea ce simt, doresc sau au nevoie, în realitate – cu siguranță că, noi anchetatorii, vom avea parte în camera de ascultare, de astfel de oameni. Ceea ce îi diferențiază pe oameni – pentru că automonitorizarea este o problemă de educație şi, cel puțin la nivel teoretic, fiecare dintre noi încercăm să o facem cât mai bine – este înțelegerea şi viteza cu care înțeleg şi reglează comportamentul, în cadrul situației, în care trebuie să se manifeste.

Practic, ajungem să fim actori; actori care avem un repertoriu de roluri, dobândit prin educație şi experiență proprie, pe care le *„jucăm”* cu convingere, fiind încrezători că o facem foarte bine. Important, aici, este modul în care optimizăm funcționarea mecanismului de a aborda un rol sau altul şi, eventual, să ne schimbăm rolurile, pe care le jucăm, în funcție de evoluția situației în care ne aflăm. Interesant este faptul că elementele care particularizează fiecare rol, în parte, sunt, de cele mai multe ori, mincinoase. Pentru anchetatori ar fi bine să schimbe, în cadrul ascultării, cât mai des condițiile, astfel încât cel ori cea ascultată să fie nevoită să schimbe rolurile – *oricât de bun ai fi, tot mai falsezi, uneori*. De remarcat faptul că, de fapt, şi anchetatorul interpretează un rol, rolul său.

Fundamental, este să preiei conducerea şi anchetatorul nu are voie să piardă conducerea [51]– este cel care conduce, care impune ritmul. Suspecții, care nu reuşesc să se impună, devin nervoşi, nesiguri şi, pentru anchetator, *„victoria se apropie”*. De remarcat este necesitatea de a descoperi pe ce se dezvoltă această automonitorizare, *ce*

[51] **N. A.** – dacă persoana ascultată începe să se impună şi anchetatorul nu reuşeşte *„să pună lucrurile la punct”* ascultarea trebuie să se încheie.

îi dă, până la urmă, *putere unei persoane să se angajeze într-o luptă precum este cea specifică ascultării judiciare ?*

Fără a dezvolta foarte mult problema, de o complexitate deosebită, trebuie observată ca prim element ***încrederea în sine*** – gradul în care o persoană se autoevaluează pozitiv. Ceea ce este interesant, este faptul că încrederea în sine evoluează în timp, de la zi la zi, uneori, de la un moment la altul – creşte sau descreşte în funcţie de succesul şi efectele acţiunilor noastre, atât pe termen scurt cât şi pe termen mediu sau lung. Oamenii, cu un înalt nivel al încrederii, sunt siguri pe ei, precişi în acţiuni, cu o bună anticipare sau/şi planificare a rezultatelor propriilor acţiuni. Cei care nu au încredere în ei sunt vulnerabili, devin nesiguri în raţionament, evaluează şi adoptă greu hotărâri în legătură cu ce este sau poate fi bine pentru ei – devin manevrabili.

Toate acestea ne fac pe noi anchetatorii să adoptăm tot felul de strategii, bazate pe ***consolidarea negativă a situaţiei***, care să-i determine pe cei din faţa noastră să-şi piardă încrederea în sine. Oamenii cu un nivel scăzut al încrederii în sine nu reacţionează bine la situaţii stresante, ambigue, împrejurare în care anchetatorii simt, aproape instinctual, că este cazul să pluseze, să încerce mai mult.

CAPITOLUL 2

Privire de ansamblu asupra ascultărilor judiciare

2.1. Nivelul superficial

Există multiple forme în care oamenii sunt ascultați, în legătură cu informații de interes pentru societate. În perioade critice, pe timp de război, omenirea a dezvoltat tortura şi crima, pentru a obține informații, pe care le-a considerat importante, de la suspecți. Este posibil, ca în anumite medii de pe planetă, încă să se mai folosească tortura şi diferite droguri pentru a obține informații.

Dincolo de cele la care am făcut referire, sunt folosite mai multe metode pentru a afla adevărul sau … cât mai multe informații utile pentru anchetă, de la persoanele ascultate. Deoarece consider că metodele despre care am făcut referire trebuie analizate şi folosite în cadrul unor abordări complexe şi dinamice, în funcție de modul în care se desfăşoară activitățile pregătitoare, de rezultatele acestora şi de cum evoluează ascultarea, voi folosi noțiunea de procedee tactice de ascultare[52], noțiune pe care o consider mai adecvată naturii prezentului demers ştiințific.

Astfel, un procedeu tactic eficient, devenit celebru, datorită filmelor de la Hollywood, este cel cunoscut sub denumirea de ***polițist rău – polițist bun***. În acest tip de confruntare cu suspectul, polițistul rău este lipsit de orice înțelegere față de persoana suspectului şi de acțiunile sale, nu este dispus la compromisuri şi pare disponibil pentru a folosi cele mai *„cumplite”* mijloace, în scopul aflării adevărului. Polițistul bun manifestă înțelegere față de persoana suspectului, față de faptele lui, față de comportamentul lui în anchetă, pare dispus la *„înțelegeri”*, care să favorizeze suspectul, consideră normal să îl servească cu un pahar de apă, cu o țigară, îl întreabă când a mâncat ultima oară, dacă are nevoie să-şi administreze vreun tratament, se oferă să sune o rudă apropiată, pentru a-i aduce suspectului haine curate, bani, mâncare, etc. Contrastul dintre atitudinea şi comportamentul celor doi anchetatori este de natură a deruta pe suspect – nu-ți dai seama de ceea ce poate fi bine, dacă nu simți ceea ce este rău. Suspectul poate deveni încântat să colaboreze cu polițistul bun şi să ofere informații utile anchetei. Important este ca suspectul să nu cedeze în fața celui dur, pentru că informațiile furnizate pot fi fragmentate, nesusținute cu elemente de natură a le proba veridicitatea; ca să nu mai vorbim de faptul că o declarație, smulsă în condiții de violență fizică sau psihică, nu poate fi utilizată în instanță.

Ascultarea sistematică presupune demersul unui anchetator cu o experiență relevantă. Se pleacă de la cunoaşterea unui număr important de elemente, cu privire la activitatea ilicită desfăşurată, şi presupune răbdare şi nervi de oțel, întrucât anchetatorul trebuie să ia la cunoştință, din plin, de minciunile pregătite cu grijă de către suspect, pentru eventualitatea în care ar fi prins. Este vorba şi despre o anumită rutină, toată lumea cunoscând despre inevitabile întrebări: *cine*, *ce*, *când*, *unde*, *cum* şi *de ce*. În cele mai multe cazuri, un asemenea procedeu este ineficace, întrucât rigoarea şi logica desfăşurării faptelor, nu sunt de natură a contracara apărările pregătite, cu grijă, de către suspecți. De multe ori *„limpezirea”* declarației suspectului, impusă prin întrebările sistematice ale anchetatorilor, pot da idei – cel vinovat va observa, cât de multe aspecte trebuie probate şi, bineînțeles, cât de puține probe pot fi descoperite.

---

[52] **N. A.** – noțiunea de procedee tactice de ascultare este, consacrată în doctrina din România; a se vedea discursul ştiințific promovat de autori precum: **Stancu Emilian, Pletea Constantin, Bercheşan Vasile, Aioniţoaie Constantin, Ciopraga Aurel,** etc.

Abordarea emoţională presupune demersul profesional al unui anchetator, ce devine interesat, nu de circumstanţele sau detaliile pregătirii, desfăşurării sau exploatării rezultatelor activităţii ilicite cercetate, ci, de motivele, care l-au determinat pe suspect să se implice. Anchetatorul *„plânge”* şi *„suspină”* împreună cu suspectul, până când acesta cedează şi admite, într-un fel sau altul, implicarea în activitatea ilicită, ce constituie obiectul anchetei în desfăşurare. Nu sunt necesare eforturi importante din partea anchetatorului. Totuşi, este necesară o abordare nuanţată. Astfel, în doctrină[53] se face vorbire despre motivele, care îi determină pe oameni să nu spună adevărul în anchetă; cum principalul motiv este identificat ca fiind frica de consecinţele specifice ale desfăşurării anchetei, ale judecăţii şi hotărârii judecătorilor, se face distincţie între frica de consecinţele de natură fizică şi frica de consecinţele de natură psihică. Bineînţeles că anchetatorul va trebui să evalueze suspectul şi să abordeze, exact, motivele care îl determină să mintă, încercând să-l facă să înţeleagă, că momentul dificil poate fi depăşit, că poate fi înţeles şi că cei mai mulţi dintre oameni pot să-l înţeleagă, că … până la urmă *„dracul nu este chiar aşa de negru”*.

Abordarea emoţională este eficientă în multe cazuri, esenţial fiind ca anchetatorul să-i câştige încrederea suspectului; anchetatorul trebuie să fie credibil, atunci când spune că *„în condiţiile date şi eu aş fi procedat la fel”*, că *„până la urmă este normal, ca odată şi odată, să nu mai suporţi şi să devii violent”*, că *„până când să accepţi, ca cei care îţi dau ţie lecţii de morală, având tupeul să-ţi spună şi ce este bine să faci, să fure şi tu să te uiţi şi să mori de foame”* – sunt şabloane, pe care fiecare anchetator şi le dezvoltă în funcţie de propria experienţă şi de evoluţia folclorului, din mediul celor care sunt dispuşi să desfăşoare activităţi ilicite.

Interesant este faptul că abordarea emoţională permite reducerea rapidă a rezistenţei persoanei ascultate, oferindu-i acesteia o modalitate facilă, acceptabilă, pentru a găsi puterea de a recunoaşte implicarea într-o activitate ilicită – asta şi pentru că anchetatorul, recurgând la abordarea emoţională, nu numai că justifică activitatea ilicită, dar, şi minimizează gravitatea acesteia.

Se spune, adesea, că ascultarea judiciară a persoanelor este, mai mult o artă decât o ştiinţă. Cu toate acestea, multe persoane, inclusiv eu, susţin că ascultarea judiciară a persoanelor poate fi perfecţionată prin învăţare; sunt multe elemente ce ţin de personalitatea proprie, de percepţie, de perseverenţă şi, nu în ultimul rând, de experienţa proprie, ce determină ca unii anchetatori să fie mai buni decât alţii. Mulţi dintre practicienii mai în vârstă susţin că *„meseria”* au învăţat-o sau/şi au furat-o de la alţi anchetatori cu care au lucrat în timp. Sunt, în prezent, bărbaţi şi femei ce şi-au dezvoltat un fler, aproape natural, în a identifica minciuna şi suspecţii vinovaţi. Din păcate, sunt multe aspecte ce au fost învăţate şi puse în practică, de către anchetatori de mare succes, care nu au fost şi nu sunt transmise în mediul profesional, ca *bune practici*, într-un cât aceştia nu pot şi nici nu sunt interesaţi să descrie, în cadrul unor creaţii ştiinţifice doctrinare sau a unor cursuri de pregătire continuă, modul specific în care folosesc metode şi manevrează concepte, pentru a-şi asigura succesul.

În continuare, vor fi expuse consideraţii a căror aplicare în practică nu va putea garanta, cu obligativitate, faptul că vor fi, întotdeauna, identificaţi suspecţii sau că, aceştia, vor fi făcuţi să mărturisească. Va exista, tot timpul, un număr de eşecuri, suspecţi care nu vor mărturisi, a căror vinovăţie nu va putea fi probată.

În mod evident, scopul ascultărilor judiciare ţine de identificarea vinovaţilor şi de obţinerea unor declaraţii, cu valoare probantă în instanţă, pentru dovedirea vinovăţiei

---

[53] **N. A.** – a se vedea, ca exemplu, **Inbau, F.E., Reid, J.E., Buckley, J.P. & Jayne, B.C.** (2001). Criminal interrogation and confessions. 4th edn. Gaithersberg, MD: Aspen.

acestora. Aşa cum am arătat mai sus, există suspecți care nu vor mărturisi, care nu vor recunoaşte faptul că sunt vinovați, că sunt implicați în activități ilicite. Anchetatorii sunt obligați, prin natura lucrurilor, să obțină cât mai multe informații utile anchetei. Foarte importante, în context, sunt şi aspecte ce țin de recuperarea prejudiciilor dezvoltate ca urmare a desfăşurării unor activități ilicite – unde au fost ascunse bunurile furate; unde, când, către cine, în ce condiții a fost valorificate bunurile şi valorile produse prin activitățile ilicite, etc.

2.2. Ascultarea bazată pe analiza manifestărilor comportamentale. Erori ce pot apare

În timp s-a format şi consolidat ideea că anchetatorii pot, prin analiza manifestărilor comportamentale, să realizeze dacă persoanele ascultate mint sau nu. Există și posibilitatea ca un anchetator, oricât de bun profesionist ar fi, să fie, absolut, convins că o persoană implicată în desfăşurarea unei activități ilicite minte atunci când, în fapt, spune adevărul sau/şi că o asemenea persoană spune adevărul când, de fapt, ea minte.

În aceste condiții, trebuie manifestate rezerve – analiza manifestărilor comportamentale, a limbajului non verbal, nu poate oferi o garanție absolută, în aprecierea veridicității ori falsității declarațiilor celui ascultat. Nu există proceduri atestate ori protocoale profesionale, care să garanteze identificarea minciunii pe baza analizei limbajului non verbal. Totuşi, folosirea analizei manifestărilor comportamentale, în evaluarea declarațiilor, constituie un instrument util, la îndemâna anchetatorilor, pentru identificarea acelor elemente ce pot avea legătură cu minciunile. Pe de altă parte, ignorarea analizei manifestărilor comportamentale, în evaluarea declarațiilor, are ca rezultat, verificat în practică, imposibilitatea identificării minciunilor.

Pentru identificarea minciunilor pe baza analizării manifestărilor comportamentale sau, cel puțin, pentru obținerea unor rezultate mai bune, un anchetator trebuie:

1. Să stabilească modul firesc de manifestare al persoanei

De multe ori, anchetatorii profesionişti arată că motivul, pentru care consideră că persoana pe care o ascultă minte, este faptul că aceasta evită privirea anchetatorului, refuză să privească şi să fie privită *„în ochi”*. În timpul ascultării, putem constata că persoana, pe care o avem în anchetă, încetează, la un moment dat, să accepte privirea anchetatorului, chiar şi atunci când punem întrebări care nu conțin nici un element ce ar putea fi perceput acuzator ori provocator fiind, pur şi simplu, întrebări de introducere, de stabilire a dialogului, când ascultarea are ca obiect o zonă a realității care nu este de natură să prejudicieze, să atingă în vreun fel, poziția celui ascultat.

Cauzele evitării privirii anchetatorului nu pot fi trebuie tratate superficial şi, mai ales, nu trebuie reduse la nivelul de simptom, cert, al minciunii. Ar putea fi vorba despre timiditate, despre o persoană umilă, o personalitate supusă ori despre manifestarea unor probleme neurologice. De asemenea, este posibil ca cel ascultat să fie speriat sau, cel puțin, timorat de prezentarea sa în fața unui anchetator. Uneori poate fi vorba despre diferențe culturale – în multe zone, în mod tradițional, bărbatul în fața femeii, părintele în fața copilului, are poziție dominatoare – astfel că, de cele mai multe ori, când o persoană simte că interlocutorul are o poziție care îi conferă putere, aproape instinctual, evită privirea acestuia, pentru a se autoproteja de controlul pe care celălalt tinde să-l instituie, pentru a-şi ascunde reacțiile nepotrivite la primirea unei potențiale dispoziții, pentru a-şi ascunde starea de spirit, etc.

Important este ca anchetatorul să nu considere că persoana anchetată manifestă rea credință, când refuză contactul vizual – atunci când își spune numele sau răspunde la întrebări cu privire la identitate, adresă ori alte elemente neutre folosite, în mod curent, pentru inițierea dialogului – și să considere, aprioric, că persoana respectivă încearcă să-și ascundă implicarea în activitatea ilicită cercetată. În practică, se întâmplă ca parcurgând prima etapă a ascultării – cu privire la datele de identitate, adresă, etc. – persoana ascultată să evite a fi privită în ochi, dar, după scurgerea unui număr de minute, să caute să privească în ochi anchetatorul, pentru a întări cele declarate, pentru a convinge cu privire la sinceritatea sa.

Un bun profesionist acordă câteva minute, pentru a se convinge cu privire la manifestările comportamentale asimilate de către cel ascultat, devenite normale pentru prestația sa obișnuită. Oricum, este recomandabil ca anchetatorul să înceapă cu întrebări neutre, care să excludă orice acuzație, orice nuanță sau notă prin care persoana ascultată să simtă că se încearcă a i se imputa ceva. În aceste condiții, pot fi folosite solicitări fără tentă acuzatoare, care să aibă ca obiect aspecte de natură a-i crea celui ascultat posibilitatea de a vorbi despre realizări, de a face referiri la alte lucruri, despre care îi place să vorbească, precum: *„Vă rog, să-mi spuneți adresa de domiciliu; Vă rog, să-mi spuneți numele tatălui dumneavoastră; Vă rog, să-mi spuneți numele pe care îl folosesc persoanele apropiate pentru a vi se adresa; Locuiți împreună cu … „*

În perioada în care suspecții răspund la astfel de solicitări, anchetatorul poate observa și evalua:

- ***contactul vizual*** – ce poate fi normal (surprinzând o imagine generală a locului și persoanelor); slab (persoana este absentă fără a surprinde sau a fi influențată de reperele din jur; puternic (persoana fixează un obiect, o persoană, parte dintr-un obiect sau zonă a corpului unei persoane);
- ***modul în care comunică*** – echilibrat, dacă articulează normal cuvintele; dacă are dificultăți în a înțelege întrebările ori în a se exprima; dacă răspunsurile vin prompt sau cu pauze, în care, probabil, își elaborează mesajul;
- ***starea emoțională*** – persoana ascultată este liniștită, concentrată asupra situației, indiferentă, speriată, furioasă, retrasă, timorată, etc.

Odată stabilite aceste elemente de comportament, anchetatorul va fi într-o poziție mult mai bună, pentru a stabili manifestările comportamentale specifice – în comportamentul cotidian, comportamentul din timpul desfășurării activității ilicite și producerii rezultatelor acesteia, comportamentul în timpul anchetei, sub stresul specific caracteristic demersului judiciar – care, odată apărute, pe parcursul ascultării, pot constitui indicii cu privire la reaua credință manifestată cu privire la activitatea ilicită ori persoanele implicate.

2. Să definească clar a scopul ascultării

O situație des întâlnită, în care anchetatorii apreciază greșit manifestările comportamentale ale persoanei ascultate, este aceea în care o persoană, de bună credință, manifestă preocupare, grijă, anxietate – parcă s-ar transpune la locul și timpul desfășurării activității ilicite – cu privire la aspectele cercetate. De exemplu, în legătură cu desfășurarea unei manifestări publice, un bărbat este considerat suspect și adus în fața anchetatorilor. Anchetatorul va fi interesat să stabilească, dacă bărbatul este terorist, uitând, de cele mai multe ori, să explice motivul și scopul pentru care se desfășoară audierea. Omul nu este terorist, însă, a încercat să forțeze o parcare neregulamentară, a fost iritat și nu a respectat vreo indicație, a celor care supravegheau fluxurile de participanți la eveniment, etc.

De regulă, un comportament, care să poată fi considerat negativ, este rezultatul manifestării unei stări de anxietate, generată de riscurile ce pot apare față de propria

persoană, ca urmare a posibilei direcționări a anchetei spre aspecte pe care nu le poate explica ori explicațiile nu pot fi susținute, în mod rezonabil, cu alte probe sau, mai rău, se poate ajunge la acuzații împotriva sa.

Dacă anchetatorul va pune întrebări cu caracter general, fără să explice scopul ascultării, este normal ca în comportamentul celui ascultat să apară manifestări comparabile cu cele ale unei persoane care minte. Dacă, din contră, anchetatorul îi va explica celui ascultat că a fost vorba despre o întâmplare, că, de fapt, era planificată audierea unui număr de persoane şi în aceste condiții este necesar să ofere câteva amănunte în legătură cu identitatea şi locul său de muncă, situația se poate schimba. Desigur, că odată cu constatarea şi evaluarea răspunsurilor, cu observarea limbajului non verbal, anchetatorii vor trebui să comunice obiectul ascultării şi faptul că declarația va fi folosită într-un dosar de anchetă. De exemplu, anchetatorul s-ar putea adresa în felul următor: *„Domnule … vă voi asculta cu privire la … . Cunosc, deja, răspunsurile la unele dintre întrebările pe care vi le voi pune. Foarte important este ca dumneavoastră să mă ajutați să stabilesc adevărul şi să lămuresc toate problemele legate de … . Înainte de a continua, dați-mi voie să vă întreb dacă a-ți fost implicat în …"*

3. Să nu amenințe şi să nu acuze

O conduită profesională rezonabilă presupune ca, cel puțin, pe timpul parcurgerii primei etape a ascultării, anchetatorul să manifeste suficientă diligență, astfel încât persoana ascultată să nu perceapă o tensiune nefirească de natură a o înspăimânta, a o timora.

Multe manifestări comportamentale asociate cu minciuna, pot apare ca urmare a eforturilor celui ascultat pentru a reduce, a ține sub control neliniştea ori frica cauzate de posibilitatea descoperirii unor aspecte neconforme cu statusul său social, de posibilitatea dezvoltării de suspiciuni legate de implicarea în fapte grave, fără să a fi avut nici o contribuție ori s-a făcut vinovat, doar, de faptul că a fost în locul și în momentul nepotrivit. O persoană de bună credință poate avea astfel de manifestări, dacă îi este teamă, ca urmare a intimidării – generată de comportamentul anchetatorilor – ori fricii de a nu fi crezut, în ceea ce spune. În cazul în care anchetatorul se manifestă agresiv – stând foarte aproape de cel anchetat, privindu-l concentrat, îi adresează întrebările pe un ton acuzator, adresează întrebările făcând aluzii, îl forțează pe cel anchetat să răspundă rapid – persoana ascultată, chiar de bună credință fiind, va fi forțată sa se protejeze non verbal. Va evita privirea anchetatorului, va fixa bariere în relatările pe care le face, va adopta o atitudine defensivă şi, pe cale de consecință, va avea un comportament confuz, răspunsurile fiind incomplete sau neconvingătoare.

Este foarte important să nu uităm că, în calitate de anchetatori, analizăm comportamentul persoanei ascultate, într-un context special – cel al interacțiunii acestuia cu un anchetator – în care aceasta nu se simte deloc confortabil, chiar şi numai pentru că percepe împrejurarea ca fiind cu potențial de pericol pentru imaginea şi interesele sale. De exemplu, există un număr important de manifestări comportamentale care, dacă apar în timpul ori în legătură cu întrebări, care nu au potențial acuzator, sunt asociate cu minciuna. Trebuie observat şi faptul că, aproximativ, aceleaşi manifestări, se pot constitui într-un indiciu important cu privire la faptul că persoana ascultată spune adevărul, dacă acestea apar în condițiile unor întrebări cu mare potențial acuzator, eventual, dublate de un comportament pe măsură al anchetatorului. Pentru o precizie rezonabilă, în interpretarea manifestărilor comportamentale ale unei persoane pe timpul desfăşurării ascultării – în sensul că aceasta spune adevărul ori minte – anchetatorul trebuie, mai întâi, să evalueze manifestările persoanei pe parcursul punerii de întrebări fără potențial acuzator. Se pot

folosi şi întrebări cu potențial acuzator însă, de preferat, doar în cazul ascultării unor persoane a căror implicare într-o activitate ilicită a fost, în mare parte, stabilită.

4. Să analizeze suficiente manifestări comportamentale ale persoanei ascultate

Este uimitor cum oamenii, ascultând un fragment de 30 ori 60 secunde dintr-un interviu al unei persoane difuzat pe un post de televiziune, *„emit judecăți de valoare”*, cu privire la faptul că respectiva persoană minte ori spune adevărul. Este vorba despre o tendință, absolut, comună, în cadrul căreia stereotipurile au un rol important. Trebuie acceptat faptul că nici în cele mai bune condiții – de experiență a *„evaluatorului”*, de acuratețe a percepției, etc. – nu este posibil să te pronunți, în mod serios, cu privire la faptul că o persoană minte, doar pe baza unei analize de 1-2 minute a comportamentului unei persoane În aceste condiții, orice abordare profesională a comportamentului unei persoane, în cadrul unei ascultări judiciare, nu trebuie fundamentată pe o analiză de doar câteva minute.

Persoana ascultată trebuie analizată cel puțin 30 de minute, timp în care i se pun un număr important de întrebări, care să aibă legătură cu cauza anchetată. În practică, s-a constatat că multe persoane vinovate, de implicarea în activități ilicite deosebit de grave, pot, au disponibilitatea de a minți convingător, dacă trebuie să răspundă la doar 2-3 întrebări, cu privire la implicarea lor, la activitățile desfăşurate direct ori cu privire la a căror desfăşurare cunosc elemente. Oricum, este greu de crezut, că o astfel de persoană poate minți, la fel de convingător, atunci când trebuie să răspundă la 15-20 de întrebări, referitoare la activitatea ilicită desfăşurată. O persoană nevinovată, în mod firesc, nu va avea dificultăți să răspundă, chiar, la un număr nefiresc de mare de întrebări despre o activitate ilicită în care nu a fost implicată.

O ascultare, în cadrul căreia anchetatorul îşi propune să evalueze credibilitatea declarațiilor persoanei ascultate, trebuie să cuprindă, atât întrebări cu potențial acuzator, cât şi întrebări fără potențial acuzator – important fiind ca întrebările folosite să provoace manifestări comportamentale, să determine persoana ascultată să iasă dintr-o potențială indiferență sau neimplicare, pe care şi-ar putea-o propune, ca definitorie, pentru prestația sa în fața anchetatorilor. Întrebările trebuie să acopere, pe lângă acele aspecte care țin de posibilitatea ca persoana ascultată să fie implicată în desfăşurarea activității ilicite şi motivația sau/şi predispoziția pentru aceasta.

Comportamentul persoanei ascultate determină întrebările – ca natură, obiect şi scop – iar, pe de altă parte, acestea trebuie construite, în aşa fel, încât, să genereze comportamente diferite; în sensul că trebuie să genereze comportamente aşteptate, care să facă diferența între persoana de rea credință, care minte, şi cea de bună credință, care spune adevărul. De exemplu, atunci când o persoană de bună credință este întrebată despre cum vede desfăşurarea ulterioară şi rezultatul anchetei, aceasta se va arăta mult mai încrezătoare, decât o persoană de rea credință căreia i se pune aceeaşi întrebare.

5. Să nu supra evalueze limbajul corpului persoanei ascultate

Așa cum am arătat, mai bine de jumătate din informația comunicată, de către o persoană, se face prin limbajul corpului. Această constatare nu trebuie să însemne că limbajul corpului este mai important decât limbajul verbal, ci, mai degrabă, faptul că, privite simplist lucrurile, trebuie pus un accent mai mare pe evaluarea limbajului corpului.

Comunicarea prin intermediul limbajului corpului este influențată, cel mai mult, de factori interni şi externi, care nu au nimic de a face cu buna credință a persoanei ascultate. Pe parcursul unei ascultări, în cadrul căreia anchetatorul stă şi se mişcă foarte aproape de persoana ascultată, acesta percepe totul ca pe un amestec, cât se

poate de grosolan, în intimitatea sa. De cele mai multe ori, încrederea, sentimentul de siguranță şi implicarea emoțională, pot fi analizate, ca bune indicii, în ceea ce priveşte adevărul şi minciuna. Prezența sau absența unor manifestări precum mişcarea mâinilor pe suprafața corpului, mişcarea gambei ori a tălpii piciorului, pot oferi indicii utile pentru identificarea minciunilor.

Manifestări precum atingerea corpului cu mâinile, mângâierea sau scărpinarea nasului ori a brațului, trosnirea încheieturilor, frecarea palmelor, etc. au origini şi conexiuni complexe, iar asocierea acestora, mecanică, cu minciuna este o eroare. În altă ordine de idei, dacă persoana ascultată se scarpină ori se zgârie pe gât, când este întrebată dacă este implicată în activitatea ilicită anchetată, manifestarea, ca atare, poate fi considerată ca fiind lipsită de sens. Dacă persoana ascultată transformă gestul într-un obicei, în sensul că se scarpină frecvent pe diferite părți ale corpului, când neagă implicarea în activitatea ilicită, persistența gestului devine semnificativă.

În concluzie, catalogarea unei persoane, ca mincinoase sau nu, pe baza observării comportamentului, nu trebuie să se asemenea cu ceva mecanic, în sensul că odată cu identificarea unei manifestări de stres – cu certitudine cel ascultat minte. Totuşi, dacă se constată mai multe manifestări specifice stresului emoțional, se poate accepta că, acestea, pot sta la baza concluziei că cel ascultat minte. Trebuie acceptat că un anchetator, ce parcurge întrebările din planul de ascultare şi observă manifestările comportamentale ale celui ascultat, se poate pronunța cu privire la atitudinea acestuia şi la aspectele în legătură cu care este posibil să mintă.

2.3. Interviul şi interogatoriul

Un principiu ce trebuie respectat în munca de anchetă este următorul: *„Dacă faci un interviu, atunci fă un interviu, iar dacă îți propui să faci un interogatoriu, atunci interogatoriu să fie”*. Trebuie subliniat că, dincolo de diferențele tactice de procedură orice încercare *„de amestec”* între interviu şi interogatoriu are ca rezultat imposibilitatea anchetatorului de a-şi realiza scopul pe care şi l-a propus prin ascultare, practic, nu se pot realiza nici obiectivele stabilite pentru interviu nici cele stabilite pentru interogatoriu.

Un ***interviu*** presupune o ascultare activă, în care persoana ce este ascultată îşi expune poziția față de activitatea ilicită cercetată, anchetatorul putând pune întrebări fără conținut acuzator. Scopul unui interviu este acela de a obține informații şi de a evalua credibilitatea persoanei ascultate. Foarte important este ca anchetatorul să aibă pregătite, atât întrebări care să vizeze aspecte în legătură cu activitatea ilicită, cât şi întrebări concepute special, pentru a se obține răspunsuri, care să evidențieze comportamentul persoanei ascultate în diferite situații. Astfel, de exemplu, în cazul cercetării unui viol, se pot pune întrebări precum:

- *Vă mai aduceți aminte, când a-ți ajuns noaptea trecută acasă ?*
- *O cunoaşteți pe M.P. ?*

respectiv:

- *Crezi că sunt mulți bărbați, în zonă, care ar viola o femeie ?*
- *Oare M.P. chiar a fost violată ?*
- *Dacă a-ți vrea să violați o femeie, cum a-ți proceda ?*

Este important ca anchetatorul să aibă un ton şi o conduită neincriminatorie – este cunoscut că cele mai multe dintre persoanele pe care le ascultăm, ca un stereotip, sunt convinşi că este foarte posibil ca anchetorii, chiar dacă nu sunt, toți, foarte răi, ar putea avea ceva împotrivă – pe parcursul interviului, chiar şi atunci când acesta realizează, că, cel pe care îl ascultă, minte, în momentul în care i se adresează întrebări de genul celor expuse mai sus. În aceste condiții, dacă anchetatorul va adresa acuzații,

în mod evident, cel ascultat va deveni precaut şi ezitant în a mai oferi informații. De regulă, o persoană va oferi mai multe informații folositoare, atunci când nu se simte amenințată sau intimidată. Pe scurt, un anchetator ar trebui să le permită şi uneori chiar să-i încurajeze pe cei care sunt ascultați, să mintă pe parcursul unui interviu. Atât timp cât suspectul continuă să răspundă întrebărilor anchetatorului, tot mai multe informații pot fi colectate.

Pe parcursul unui interviu anchetatorul ar trebui să vorbească 20% din timp, iar persoana intervievată 80% din timp. Pentru a realiza acest lucru, anchetatorul trebuie să fie succint şi să-l facă pe subiect, să ofere răspunsuri sub forma unor povestiri. De multe ori, însă, anchetatorii oferă prea multe informații prin întrebările pe care le adresează, astfel încât, după un interviu, subiectul află mai multe lucruri despre anchetă, decât a aflat anchetatorul despre posibila implicare a sa în activitatea ilicită cercetată.

Scopul unui ***interogatoriu*** este obținerea adevărului din partea unei persoane, pe care anchetatorul o suspectează că ar fi mințit, pe parcursul unui interviu. Aşadar, interogatoriul reprezintă o modalitate de a convinge un subiect să spună adevărul. În unele cazuri, şi o persoană nevinovată poate fi interogată. În aceste situații, metodele folosite pe parcursul interogatoriului nu ar trebui să ducă la obținerea unei mărturii, care să nu corespundă cu adevărul. O metodă care ar trebui evitată este amenințarea celui sau celei pe care o ascultă, cu nişte consecințe inevitabile, urmată de promisiunea unui tratament mai puțin aspru, în cazul în care ar recunoaşte implicarea în activitatea ilicită cercetată, ar recunoaște, că a mințit și ar furniza adevărul necesar.

Interogatoriul nu ar trebui să debuteze cu întrebări incriminatorii, deoarece acest lucru ar determina persoana ce este ascultată, în legătură cu implicarea într-o activitate ilicită, şi care, efectiv, a fost implicată, să nu recunoască nimic, în continuare. În schimb, ar trebui să debuteze cu un monolog al anchetatorului, în care acesta să folosească afirmații, ce l-ar putea determina pe cel ascultat să spună adevărul. Adesea, monologul aduce în discuție circumstanțele care au dus la săvârşirea infracțiunii de către suspect. Mai mult decât atât, argumentele logice şi raționale (bazate pe dovezi) pot fi folosite pentru a-l convinge pe cel ascultat să spună adevărul.

Pe parcursul unui interogatoriu, anchetatorul ar trebui să fie înțelegător, cu privire la comportamentul infracțional al subiectului. Din punct de vedere psihologic, este mai uşor pentru o persoană să spună adevărul, altei persoane, care pare să înțeleagă motivele pentru care s-a comis infracțiunea. Anchetatorul nu trebuie să-i amintească subiectului cât de gravă este fapta sa ori să aducă în discuție o posibilă pedeapsă. Acestea nu ar face decât să sporească efortul subiectului de a evita consecințele printr-o negare continuă.

Dacă afirmațiile persuasive ale anchetatorului au efectul dorit, atunci persoana ascultată, dacă este vinovată, va da semne că se gândeşte să spună adevărul. În acest moment, anchetatorul poate să-i adreseze o întrebare subiectului, referitoare la un aspect al infracțiunii, care îi oferă acestuia două alternative. De exemplu: *„Ai plănuit acest lucru de luni întregi sau s-a întâmplat sub impulsul momentului?”*. Dacă subiectul recunoaşte că a acționat sub impulsul momentului, acest lucru reprezintă prima sa recunoaştere a vinovăției. O dată ce subiectul face o primă mărturisire, în sensul că acceptă că este vinovat, metodele de convingere trebuie să înceteze, iar anchetatorul să se întoarcă la interviu, folosind întrebări neincriminatorii, pentru a putea obține o mărturisire completă. Dacă subiectul este cu adevărat vinovat de comiterea infracțiunii, atunci acesta va putea furniza informații pe care numai făptuitorul le-ar putea cunoaşte.

Pe de altă parte, dacă anchetatorul nu face o distincție clară între interviu şi interogatoriu, se vor obține mai puține informații, atunci când sunt adresate întrebări pe parcursul interacțiunii care seamănă cu un *„interviu”* şi, totodată, impactul persuasiv al *„interogatoriului”* va fi mult diminuat. Totuşi, cel mai îngrijorător, este faptul că subiectul vinovat ar putea să nu fie convins, niciodată, să vorbească deschis despre infracțiunea pe care a comis-o (prima mărturisire). În această situație, mărturisirea ar trebui obținută, bucată cu bucată, cu ajutorul puterii de convingere. Modul în care a fost obținută mărturisirea, chiar şi veridicitatea acesteia pot fi contestate ulterior în instanță.

Trecerea directă dintr-un interviu într-un interogatoriu – aşa cum am arătat, este necesară o diferențiere clară între interviu şi interogatoriu[54]. Dacă interviul este un proces în care nu se aduc acuzații, bazat pe întrebări şi răspunsuri, care este conceput pentru obținerea de informații; interogatoriu are la bază aducerea de acuzații şi este menit să ducă la obținerea adevărului din partea unei persoane care este bănuită că a mințit. Mai mult decât atât, cele două proceduri sunt, în general, separate în timp. După ce interviul ia sfârşit, anchetatorul părăseşte camera şi se întoarce peste cinci sau zece minute, pentru a începe interogatoriul. Pretextul pentru a părăsi camera poate fi acela că anchetatorul îşi consultă notițele, vorbeşte cu alt anchetator sau trebuie să dea un telefon.

Există câteva avantaje ale faptului că interviul şi interogatoriul sunt separate de o scurtă perioadă de timp. Pauza îi poate permite anchetatorului să formuleze o strategie de interogatoriu – de exemplu, cum să înceapă, cât şi cum să insiste asupra unui aspect, dacă, pe care şi cum să folosească probele de vinovăție, ce teme şi ce întrebări alternative să folosească. Separând interviul de interogatoriu, anchetatorului îi este mai uşor să treacă de la un ton neincriminator, de expectativă, prin care doreşte să afle cât mai multe date, la cel incriminatoriu şi persuasiv, specific interogatoriului. În cele din urmă, anchetatorul se poate folosi de absența din camera de ascultare ca un pretext pentru a provoca confruntarea cu suspectul încă de la începutul interogatoriului. Un posibil scenariu, ar suna în felul următor: *„Domnule, tocmai ce am vorbit la telefon cu cei de la laboratorul de criminalistică şi mi-au spus că au reuşit să identifice firele de păr găsite în dormitor. În acest dosar sunt rezultatele întregii noastre anchete şi suntem siguri, că tu eşti persoana care a luat-o pe fată din dormitorul ei”*.

Există şi cazuri în care un anchetator poate trece direct de la interviu la interogatoriu, fără să mai existe vreo perioadă de timp, care să separe cele două proceduri.

Un prim caz este acela care implică un mediu, care este unul nepotrivit, pentru ca anchetatorul să-l lase singur pe suspect, după terminarea interviului. Spre exemplu, un student care a fost intervievat în dormitorul său, în legătură cu un viol. Anchetatorul ştie că studentul face parte dintr-o familie înstărită şi că el stă singur în cameră. Deşi studentul nu a fost arestat există, totuşi, posibilitatea ca desfăşurând ascultarea la secția de poliție de la universitate sau la parchet, tatăl studentului să cheme un avocat, care să fie prezent pe parcursul interviului. Mai mult decât atât, faptul că interviul şi interogatoriul s-au desfăşurat într-o cameră cu dimensiuni reduse, un dormitor de o persoană, a asigurat intimitatea acestora. Un asemenea spațiu, face puțin oportună ieşirea şi absența anchetatorului, chiar şi numai 5 sau 6 minute, după care începerea interogatoriului.

În aceste condiții, anchetatorul ar trebui să finalizeze interviul şi, imediat, să-l înfrunte pe suspect. Totuşi, metoda standard de *„atac”*, debutul interogatoriului, ar

[54] **N.A.** – a se vedea tehnica Reid, http://www.reid.com/

trebui uşor modificată, după cum urmează: *„Domnule, am anchetat acest incident din momentul în care s-a depus plângerea, iar eu ți-am adresat o serie de întrebări la care deja ştiam răspunsul. După ce am discutat cu tine şi după ce am analizat, în minte, toate dovezile, pot spune, cu exactitate, că, într-adevăr, ai forțat-o pe X ca să facă sex cu tine”.* Spre deosebire de o situație pe care o acceptăm ca standard, în care anchetatorul se adresează celui pe care îl ascultă din picioare, atunci când este necesar ca anchetatorul să treacă direct de la interviu la interogatoriu, acesta poate sta jos.

O altă situație, în care anchetatorul poate trece direct de la interviu la interogatoriu, este atunci când suspectul manifestă o dorință expresă de a mărturisi pe parcursul interviului. Adesea, acest lucru se va întâmpla pe parcursul unui interviu în care, spre exemplu, suspectul devine confuz atunci când îşi expune alibiul sau când i se adresează o întrebare, precum *„Ai tras cu arma aceea?”*, suspectul nefăcând altceva decât să-şi lase capul în jos şi să dea din el în semn de negare. Dacă se ia decizia ca interogatoriul să înceapă în acest moment, anchetatorul ar trebui să-şi creeze, imediat, o strategie şi să nu acuze, în mod direct, suspectul de implicare în activitatea ilicită cercetată. Astfel, anchetatorul ar putea spune:

„Ştii, în astfel de cazuri, este important să se stabilească de ce a făcut cineva aşa ceva. După ce vom primi rezultatele examenelor criminalistice, vom putea stabili dacă ai tras cu arma în ultimele 48 de ore. Însă această concluzie, nu ne va putea explica circumstanțele în care s-a produs evenimentul. Ştiu că tu ai băut în noaptea aceea şi că alcoolul afectează judecata unei persoane, astfel încât să facă anumite lucruri, pe care, altfel, nu le-ar face niciodată. Îmi pot da seama, uitându-mă la tine, că îți pare rău pentru că ai făcut acest lucru, dar nu ştiu, şi vreau să cunosc, circumstanțele în care s-au întâmplat, cele care s-au întâmplat, în seara aceea”.

În ceea ce priveşte interogarea unei persoane, înainte de terminarea unui interviu, aceasta ar trebui făcută numai în cazul suspecților, care, în mod evident, prezintă, atât manifestări comportamentale specifice stresului emoțional, cât şi dorința de a mărturisi. Din momentul în care a fost inițiat interogatoriul, anchetatorul nu ar trebui să se mai întoarcă la formatul de întrebare temă şi răspuns liber specific interviului. Cu alte cuvinte, decizia de a iniția interogatoriul, la un moment dat al interviului, este una definitivă. În momentul în care anchetatorul începe interogatoriul, chiar şi pentru câteva minute, iar apoi încearcă să se întoarcă la formatul interviului, este puțin probabil ca subiectul să mai ofere informații relevante, în ceea ce a mai rămas din interviu, iar succesul unui interogatoriu subsecvent este mult diminuat, de cele mai multe ori compromis.

Mai mult decât atât, există riscuri evidente în legătură cu un interogatoriu prematur. Prin scurtarea interviului, anchetatorul pierde informații prețioase, despre elementele caracteristice pregătirii, desfăşurării şi exploatării rezultatelor activității ilicite, care puteau fi obținute pe parcursul unui interviu, desfăşurat în condiții normale. Un interviu scurtat ar putea, de asemenea, să reducă disponibilitatea anchetatorului de a stabili un nivel de comunicare cu suspectul, suficient pentru a-l putea determina pe acesta să spună adevărul. În cele din urmă, anchetatorul pierde avantajele procedurale ale separării interviului de interogatoriu. Toate acestea sunt elemente importante care contribuie la succesul unui interogatoriu, iar un anchetator, bun profesionist, ar trebui să le analizeze, cu atenție, înainte de a decide finalizarea interviului şi imediata declanşare a interogatoriului unui suspect.

La nivel general, ascultarea unui suspect este fundamentată pe o strategie, dezvoltată pe mai multe etape[55]:

1. Pregătirea ascultării – trebuie să țină seama de comportamentul aşteptat, din partea persoanelor ascultate, să contracareze, eficient, versiunile mincinoase ce ar putea fi promovate de către persoanele ascultate. Foarte important, aici, este ca anchetatorul să analizeze cauzele şi modul în care este de aşteptat ca persoana, ce urmează a fi ascultată, să mintă. Trebuie să identifice scopurile imediate – judiciare şi extrajudiciare – ale persoanei ce urmează a fi ascultate şi modul în care acestea ar putea influența declarația.

2. Interviul este un demers profesional non-acuzatorial, ce are ca obiect obținerea de informații cu privire la: poziția persoanei ascultate față de activitatea ilicită cercetată, poziția persoanei ascultate față de modul în care evoluează ancheta, poziția persoanei față de persoana anchetatorului şi prestația sa, manifestările comportamentale (verbale, scrisul, comportament non-verbal) normale ale persoanei ascultate, atunci când în discuție sunt fapte şi împrejurări de natură a genera stări şi sentimente diverse precum: iubire, compasiune, înțelegere, teamă, furie, dispreț, etc. Esențial, pentru interviu, este obținerea, de către anchetator, a unei matrice, un set de manifestări comportamentale, ce pot fi sub-sumate noțiunii de comportament normal (în cadrul ascultării judiciare) al persoanei ascultate.

3. Stabilirea credibilității constituie prima parte a interogatorului, debutul său. Acum este timpul ca anchetatorul să înceapă să acuze; vor fi puse întrebării acuzatoare, de natură a implica persoana ascultată în pregătirea, desfăşurarea și valorificarea activității ilicite. Aceste întrebări pot îmbrăca mai multe forme, în funcție de natura activității cercetate, modul în care se manifestă suspectul şi apărările pe care acesta le promovează. Într-o exprimare directă, anchetatorul va încerca să stabilească, ce este adevărat şi ceea ce nu este adevărat, în susținerile persoanei ascultate.

4. Înlăturarea apărărilor presupune un efort intens din partea anchetatorului, constând în folosirea unor procedee tactice speciale, care să aibă ca rezultat, demontarea susținerilor promovate de către suspect în apărarea sa, în afirmarea nevinovăției sale ori a neimplicării sale, în ceea ce ține de esența activității ilicite. În practică, suspecții care refuză să recunoască o fac dezvoltându-şi *„prestația"* pe două nivele: ***empatic*** şi ***explicativ***. La nivel empatic, suspectul poate refuza, categoric, toate acuzațiile care i se aduc – ca şi comportament non verbal face gesturi şi mişcări explicite cu mâinile sau capul, iar în plan verbal fiecare afirmație începe, ca principiu, cu *„nu"* (de exemplu: *nu; nu am făcut-o eu; nu ştiu nimic; nu sunt eu; nu mă interesează; nu sunt probe împotriva mea; nu aveam motiv să o fac; nu este rațional; etc.*) La nivel explicativ suspectul, de regulă, se aşează mai bine pe scaun şi începe să-şi susțină, sistematic, nevinovăția, promovând argumente bazate pe lipsa motivelor, care l-ar fi putut determina să se implice în activitatea ilicită, şi pe imposibilitatea de a se fi putut implica, datorată faptului că nu putea fi la locul desfăşurării activității ilicite, în perioada în care aceasta a fost desfăşurată ori pe faptul că nu avea cunoştințe, deprinderii ori abilități, care să-i permită implicare în activitatea ilicită. Este necesar, ca anchetatorul, să controleze şi să direcționeze conversația, să schimbe direcția de câte ori consideră necesar, pentru a obține cât mai mult din această activitate. Este posibil, uneori, chiar, recomandabil, ca pe timpul ascultării anchetatorul să ofere suspectului motive şi scuze, care să diminueze din

[55] **Zulawski David E., Wicklander Douglas E.** – Practical aspects of interview and interrogation, CRC Press LLC, 2002, pag. 36

responsabilitatea şi gravitatea implicării în activitatea ilicită. Poate fi util ca anchetatorul să *„îndepărteze”* suspectul de vinovăția implicării, să-şi concentreze demersul pe atribuirea elementelor obiective altor persoane ori unor împrejurări sau stări cu potențial de evoluție independent de persoana suspectului.

5. Obținerea admiterii implicării în activitatea ilicită, presupune o evoluție a anchetatorului la alt nivel, superior. Oarecum paradoxal, anchetatorul se poate transforma într-un avocat al suspectului, gata să-i pună la dispoziție acestuia, tot felul de raționamente justificative, argumente, care să aibă ca rezultat direct excluderea sau diminuarea, până la un nivel puțin semnificativ, a posibilității ca suspectul să fie condamnat la pedepse cu executare. Un anchetator, de succes, reuşeşte să-l facă pe suspect să simtă *„aerul libertății”*; reuşeşte să-l facă, sa înțeleagă că ar putea trăi foarte bine în continuare, trebuind să execute o pedeapsă foarte mică, că, de fapt, viața merge înainte dacă *„noi”* (anchetatorul şi suspectul) vom şti ce să scriem şi cum să-l facem pe judecător să înțeleagă *„modul în care sau desfăşurat lucrurile”*. Esențial este ca suspectul să accepte, că el, sau şi el, este unul dintre cei care … . Se pot folosi aici întrebări alternative[56].

6. Dezvoltarea implicării în activitatea ilicită urmează într-o ordine logică, ce presupune ca anchetatorul să continue să ofere o perspectivă favorabilă, celui pe care îl audiază; devin necesare cât mai multe elemente, pentru a susține *„varianta avantajoasă”*, însă … sistematizarea logică a faptelor şi evenimentelor, de cele mai multe ori, nu poate confirma ceea ce susține suspectul. Practic fiecare element, nou introdus în discuție, în loc să disculpe, din contră, vine să acuze, să demonstreze că suspectul este cel care a … şi că el trebuie să răspundă penal.

7. Fixarea rezultatelor ascultării presupune, în principal, consemnarea declarației scrise. Totuşi, finalizarea unei ascultări nu se poate reduce, doar, la asigurarea cooperării persoanei ascultate pe parcursul scrierii declarației şi semnarea acesteia. În opinia mea, este necesar mai mult. Anchetatorul ar trebui să reactualizeze procesul de elaborare a noi versiuni de anchetă, pe baza informațiilor nou obținute şi să planifice, dacă este nevoie, noi activități de anchetă, prin care să verifice noile versiuni, să confirme sau să infirme informațiile obținute. De asemenea, mai este necesar ca anchetatorul să stabilească bazele şi să evalueze posibilitatea cooperării, cu suspectul, pentru desfăşurarea de noi activități judiciare. Poate fi vorba despre ancheta în desfășurare ori despre alte *dosare* aflate în lucru la alte organe de anchetă. Din punctul de vedere al managementului anchetei, este necesară o evaluare a corespondenței, dintre scopurile propuse şi ceea ce s-a obținut prin ascultare; o analiză a cauzelor ce au generat, eventuale, nerealizări. Cea mai mare realizare a unui anchetator constă în obținerea unei mărturii, care să susțină elemente cât mai bine probate, atât prin raționamente şi corelați logice, cât şi, mai ales, prin coroborarea cu restul probelor existente la dosarul cauzei.

2.4. Strategii de ascultare

În mod firesc, orice anchetator trebuie să-şi propună ca, la finalul ascultării, să facă o evaluare a rezultatelor ascultării – cel puțin, să se întrebe în ce măsură facilitează acestea realizarea obiectivelor anchetei.

---

[56] **N.A.** – întrebarea alternativă oferă persoanei ascultate două opțiuni în legătură aspecte importante ce țin de pregătirea, desfăşurarea, exploatarea rezultatelor ori motivul pentru care a fost desfăşurată activitatea ilicită sau a fost aleasă o anumită opțiune. Foarte important este rezultatul urmărit de către anchetator – indiferent de varianta aleasă, în fapt, persoana ascultată admite faptul că este vinovată, că a fost implicată şi îşi asumă responsabilitatea.

Adesea, evaluarea pozitivă, ori mai puțin pozitivă, a rezultatelor ascultării, depinde de măsura în care suspectul mărturiseşte ori nu, cu privire la implicarea sa în activitatea ilicită anchetată. Mărturisirea, în măsura în care poate fi coroborată cu celelalte probe, are un impact mai mare asupra rezultatelor anchetei decât orice altă probă.

Ca să fiu mai clar, amintesc că, în practică, o anchetă se bazează pe colectarea de probe; probe atât directe cât şi indirecte, la care se adaugă rezultatele ascultării persoanelor implicate într-un fel sau altul în activitatea ilicită – suspecți, persoane vătămate, martori. De fiecare dată, anchetatorii sunt interesați de a afla *cine*, *ce*, *unde*, *când*, *cum* şi *de ce*. De fiecare dată, anchetatorii au, ca principal obstacol, reticența celor pe care îi ascultă, de a da declarații – nu vor să se descopere ceva care i-ar putea acuza, ceva imputabil, ceva care i-ar putea afecta în vreun fel, pe termen scurt sau mai lung. Pentru depăşirea acestui obstacol este necesar un efort important; folosirea forței fizice fiind o soluție ce este dezavuată în toate sistemele de drept moderne.

Confruntarea anchetatorului cu persoana pe care o ascultă este dificilă, fiind implicați mai mulți factori precum: vârsta, educația, temperamentul, locul de muncă, experiența în alte întâlniri cu anchetatorii, gradul de conştientizare al implicațiilor pe care le-ar putea avea ancheta în desfăşurare, etc.

Selectarea unei strategii corespunzătoare, alegerea intervalului de timp, a spațiului în care se va desfăşura ascultarea, necesită o bună pregătire, elaborarea unui plan pe baza, căruia să se desfăşoare ascultarea.

În practica curentă din Europa, sunt folosite mai multe modele de strategii de ascultare, cu privire la care se apreciază că sunt de natură a facilita mărturisirea. De exemplu:

- ***Decizia de a mărturisi***[57] – se pleacă de la premisa, potrivit cu care, decizia de a mărturisi este foarte importantă şi presupune, din partea suspectului, o implicare deosebită. Acesta are în față mai multe posibilități şi trebuie să analizeze consecințele probabile ale fiecăreia, în parte. Decizia finală se ia în urma analizei *„câştig-pierdere”* pentru fiecare posibilitate de acțiune. Este vorba despre un demers personal, pe baza posibilităților individuale – fiecare judecă, în măsura în care percepe şi evaluează, corect sau mai puțin corect, posibilele consecințe de natură juridică, psihologică ori sociologică ale fiecărei opțiuni.

Este cunoscut faptul că fiecare individ are un set de valori, în funcție de care îşi adaptează prestația socială, în funcție de care acceptă că ceva este, sau nu este, *„bine”*. Anchetatorul este preocupat, în cadrul acestui model, de a convinge asupra acceptării sociale a unei anumite decizii – bineînțeles că este aceea de a mărturisi – asupra imaginii corecte pe care o va avea suspectul, atât în fața sa, în fața apropiaților săi şi în fața celor mai mulți, a acelora care îmbrățişează idealurile sociale. Sunt minimizate consecințele, amploarea a tot ceea ce se va întâmpla, până şi *„răul”* trebuie transformat în *„mai puțin bine”*. De asemenea, se poate insista pe *„răul imens”* pe care îl poate provoca lipsa de colaborare, insistența de a nu spune adevărul, pe costurile sociale şi în plan psihologic ale minciunii.

- ***Modelul cognitiv comportamental***[58] pune un accent deosebit pe relațiile dintre suspect, mediu şi alte persoane implicate în anchetă – alți suspecți, martori, persoanele vătămate, anchetatorii. Se susține faptul că alegerea acestui model de ascultare facilitează mărturisirea, pentru că este rezultatul unui proces de tip cauză –

[57] **Hilgendorf, E.L.; Irving, B.** – A decision-making model of confession in Psychology in Legal Context. Applications and Limitations, M.A. Lloyd-Bostock (Edit.) Macmillan, London, 1981, pag. 67-84

[58] **Gudjonson, G.H**. – The psyhology of Interrogation and confession, John Wiley and sons, Ltd, 2003, pag. 115 – 242

efect; în sensul că ceea ce s-a petrecut înainte de ascultare poate încuraja, sau nu, suspectul să mărturisească. Sunt avuți în vedere factori ce pot fi relevanți în luarea deciziei de a mărturisi precum: izolarea socială, oboseala, stresul, sentimentul de vinovăție.

Şi aici, consecințele evoluțiilor din cadrul anchetei joacă un rol important în decizia suspectului de a mărturisi. Sunt avute în vedere consecințe pe termen scurt, ce pot apare imediat, şi consecințe pe termen mediu sau lung.

Există patru domenii, de bază, în abordarea cognitiv comportamentală:

1. *Domeniul social* – izolarea individului, lipsa relațiilor cu cei din cercul social (părinți, soție, copii, rude prieteni, colegi) poate creşte, sau nu, rezistența individului. Anchetatorul oferă, ca regulă, consolidarea pozitivă, acceptarea şi aprecierea mărturisirii de către cei mai mulți dintre cei apropiați.
2. *Domeniul emoțional* – experiența, ce nu poate fi decât deosebită, a ascultării în cadrul unei anchete judiciare, a arestării şi contactului cu condițiile din arestul poliției, contribuie la sporirea nivelului de anxietate. Din cauza fricii de necunoscut, combinată cu vinovăția, cu ruşinea, pentru încălcarea a ceea ce ceilalți recunosc şi respectă în societate, suspectul poate să accepte şi să perceapă recunoaşterea faptelor, ca o uşurare emoțională, care să-i permită accesul la o stare de bine și de pace interioară, de care, trebuie să recunoască, are nevoie. Atunci când anchetatorul are capacitatea de a prezenta coerent avantajele, în viitor, ale mărturisirii, posibilitatea de a evita experiențe neplăcute, ruşina, frica de necunoscut, sunt şanse importante ca individul să cedeze şi să-şi dorească să mărturisească.
3. *Domeniul cognitiv* – aici, sunt avute în vedere senzațiile şi percepțiile persoanei ascultate, modul în care aceasta cunoaşte şi interpretează ceea ce se întâmplă. Important, în context, este modul în care cei ascultați interpretează faptele şi fac presupuneri despre ceea ce cunoaşte sau/şi este bine să cunoască anchetatorul. Ar putea deveni convinşi că însăşi faptele lor sunt cunoscute, chiar dacă nu este aşa.
4. *Domeniul situațional* – implică condițiile concrete în care are loc ascultarea. Importante, aici, sunt micile trucuri ale anchetatorilor – dacă suspectul este pus să aştepte sau este invitat imediat, dacă este salutat şi invitat să ia loc ori este tratat cu *„tăcere”*, dacă este tratat cu deferență sau cu răceală, dacă începe un anchetator femeie sau din contră, etc.

- ***Modelul psihanalitic***[59] – considerat puțin valoros, se întemeiază pe sentimentul de vinovăție ce ar sta la baza deciziei de a mărturisi. În conformitate cu acest model, individul, după desfăşurarea unei activități ilicite grave, resimte nevoia de a se auto-pedepsi şi pentru aceasta, dincolo de gesturi şi alte manifestări, prin care caută să simtă pedeapsa, acceptă să-şi mărturisească vinovăția desfăşurării activității ilicite, pentru care este cercetat. Aici, în mod evident, nu sunt luați în considerare criminalii de carieră ce nu resimt, decât în mică măsură, vinovăția faptelor lor.

Persoanele ce au legături strânse cu familia, cu comunitatea şi sunt lipsite de experiență, în relația cu anchetatorii, pot ceda, pot să-şi satisfacă *„nevoia de pedeapsă”*, de mărturisire şi asta nu poate fi decât în sprijinul anchetei.

- ***Modelul implicării emoționale***[60] – acest model postulează faptul că eşecul celor ascultați în a spune adevărul este rezultatul încercărilor lor de a evita consecințele acțiunilor lor, a evita ceea ce consideră periculos în legătură cu

[59] **Reik, T.** – The compulsion to Confess: On the Psychoanalysis of Crime and punishment, Farrar, Straus and Cudahy, New York, 1959

[60] **Jayne, B.C.** – The Psychological Principles of Criminal Investigation. An appendix in: Criminal Interrogation and Confession, 3 rd. Ed. (Inbau, Reid, Buckley) Williamsand Wilkins, Baltimore, 1986, pag. 327 - 347

desfăşurarea anchetei. Aceste consecinţe pot fi reale ori pot fi amplificate de imaginaţia celui/celei ascultate. Se consideră că suspecţii au o tentaţie naturală în a justifica, în a implica cauze ce exced persoanei lor sau posibilităţii lor de a influenţa lucrurile. În cazul unui suspect, poate fi vinovat oricine altceva, poate fi vorba despre orice altă cauză, mai puţin el şi activităţile desfăşurate de el.

Anchetatorul trebuie să preia, să folosească, ceea ce declară o asemenea persoană şi să conducă ancheta spre o soluţie de mijloc: fapta implică participarea celui ascultat, însă, nu şi vinovăţia. Cum soluţia poate părea rezonabilă, suspecţii pot să interiorizeze sugestiile anchetatorului şi să accepte, la început, doar prin intermediul unor manifestări nonverbale. Interesant, aici, este faptul că anchetatorul reuşeşte sau, cel puţin aşa trebuie, să nu fie identificat cu adversarul ci, mai degrabă, cu un mediator între sistemul de justiţie penală şi individul suspect.

Procesul de mediere capătă raţiune şi consistenţă, pe măsură ce suspectul acceptă implicarea în activitatea ilicită. Din contră, refuzul generează retragerea anchetatorului, modificarea comportamentului său fizic, punerea pe masă a ***„răului”***. Se poate testa, astfel, şi rezistenţa acestuia la rău şi folosirea limitelor, în aflarea de noi informaţii utile pentru anchetă. Se poate folosi o întrebare alternativă, care să includă ceea ce se poate accepta ca fiind raţional. În faţa contrastului, dintre alternativa acceptabilă şi ceea ce nu poate fi acceptat, suspectul este încurajat să accepte ceea ce i se oferă, acceptând, astfel, prima admitere a implicării sale în activitatea ilicită. Ca principiu, acest model încurajează suspectul să aibă o abordare emoţională în decizia de a mărturisi, apar suspinele, lacrimile, plânsul, implorările, ş.a.

- ***Modelul bazat pe interacţiunea anchetatorului cu suspectul***[61] – acest model foloseşte caracteristicile persoanei ascultate, pentru a stabili modul de abordare şi stilul ce urmează a fi folosite pe parcursul ascultării. Această abordare insistă asupra modului în care suspectul abordează întâlnirea cu anchetatorul, modul general în care acesta tratează diverse situaţii de viaţă, modul în care poate răspunde la diferite întrebări, manifestările comportamentale probabile. Cu cât evaluările anchetatorului cu privire la aceste elemente sunt mai corecte, cu atât alegerea metodelor, care să faciliteze mărturisirea celui ascultat, este mai adecvată.

Este de aşteptat ca abordarea aleasă, aşa cum am arătat, în urma unei analize raţionale rezonabile, să încurajeze suspectul în a lua decizia de a mărturisi, mai mult decât în cazul unei abordări emoţionale.

Totuşi, trebuie remarcat faptul că decizia suspectului de a mărturisi este fundamentată, atât pe considerente de natură emoţională, cât şi raţională.

Considerentele de natură emoţională sunt legate de sentimentul de vinovăţie şi de imaginea de sine. Un astfel de individ are nevoie de raţionamentul ajutător al anchetatorului şi de proiecţia pe care o oferă acesta, pentru a-şi proteja propria imagine şi propriul echilibru emoţional. Practic, anchetatorul ajută suspectul să-şi justifice acţiunile şi, prin asta, se ajută pe sine, permiţând anchetei să avanseze. Totuşi, stările emoţionale nu pot fi controlate, întotdeauna, eficient. Din păcate, există cazuri în care situaţia degenerează şi devine exclus orice beneficiu pentru suspect sau pentru anchetator. Pentru a explica cum şi de ce, este necesar a face referire la o abordare interesantă a comunicării inovată de către Eric Byrne, un psiholog american, ce a dezvoltat ***„Analiza tranzacţională”***.

---

[61] **Moston, S., Stephenson, G.M., Williamson, T.M.** The effect of case characteristics on behaviour during police questioning, Br. J. Criminol. 1992 pag. 23, 32, 39; **Zulawski, D. and Wicklander, D.** (1993). Practical Aspects of Interview and Interrogation. CRC Press, Boca Raton pag 43.

Analiza tranzacțională încearcă să explice relațiile interpersonale, prin faptul că individul oscilează a adopta unul dintre următoarele trei roluri – copil, adult, părinte – în funcție de cum percepe persoana cu care comunică.

În cadrul modelului emoțional, anchetatorul își asumă rolul de părinte, iar suspectul rolul de copil. Dacă confruntarea s-ar desfăşura, cu adevărat, între o mamă şi copilul său, copilul, în prima fază, ar nega acuzația pe care i-o aduce mama sa, ar urma un moment de tăcere, în care copilul s-ar retrage, după care copilul izbucneşte în plâns şi, în cele din urmă, îşi recunoaşte greşeala.

Conflictele apar, atunci când una dintre părți – fie anchetatorul, fie suspectul – încearcă să-i impună părții adverse, un rol pe care aceasta nu doreşte să şi-l asume. Suspectul, de exemplu, nu mai doreşte să fie abordat la nivelul emoțiilor şi solicită argumente raționale – dacă anchetatorul nu evoluează de la statutul de părinte la cel de adult, în zona argumentelor raționale, comunicarea se blochează. Dacă anchetatorul este *„pe fază”* şi îşi adaptează prestația la noua situație, vor apare, în scurt timp, şi beneficiile pentru anchetă; decizia de a mărturisi va fi luată de către suspect numai pe baza unor argumente raționale.

Lucrurile nu sunt şi nu au cum să fie simple. Pentru a obține o mărturisire, pentru a depăşi rezistența suspectului, *în plan rațional*, este necesar ca anchetatorul să aibă în vedere o serie de obstacole, obiectualizate în frici sau temeri, precum:

- *Teama de consecințe financiare* – persoanele ce sunt ascultate în cadrul anchetelor judiciare se tem de o reacție negativă a mediului profesional, se gândesc că îşi vor pierde locul de muncă, că vor fi respinşi şi … astfel, nu vor mai avea cu ce să îşi mai plătească facturile, ratele la credite, tot ce înseamnă obligație financiară în viața lor poate deveni ceva înfricoşător.
- *Teama de modul în care va evolua ancheta şi posibilitatea încarcerării* – această zonă prezintă interes în legătură cu persoanele ce nu au experiențe anterioare. Astfel de persoane manifestă o teamă mai mare în legătură cu ceea ce se va întâmpla în arest, în camera de anchetă, etc. decât în legătură cu consecințele hotărârii judecătoreşti ce se va da.
- *Teama de modul în care va fi judecat, în care va apare în ochii celor din jur* – este o teamă legată de faptul că tot ce înseamnă relație personală va avea de suferit. Familia, prietenii, colegii, cu toții vor judeca, vor accepta faptul că, într-un fel sau altul, este vinovat de ceea ce se întâmplă. Va fi marginalizat şi îşi va putea pierde respectul tuturor.
- *Teama de faptul că va trebui să acopere prejudiciul creat prin activitatea ilicită* – de multe ori prejudiciul creat prin desfăşurarea unei activități ilicite este mult mai mare decât folosul, decât beneficiul, pe care l-a realizat făptuitorul. Mai mult, este posibil ca făptuitorul, deja, să fi risipit ceea ce a câştigat şi, în astfel de condiții, este evident că nu are şi nici nu va putea, în viitor, să acopere prejudiciul cauzat decât, eventual, cu un preț enorm, cum ar fi vânzarea casei sau alt efort patrimonial, dezastruos pentru el şi familia lui.
- *Teama de eventualele represalii, ce ar putea apare din partea persoanelor vătămate ori a apropiaților acestora* – făptuitorii, realizând că s-au pus rău cu cineva puternic, pot începe să se teamă pentru siguranța lor personală şi a celor apropiați lor. Pe fondul creşterii violențelor, este uşor să realizezi că mulți dintre ai tăi sunt vulnerabili, în special copiii, şi atunci se poate întâmpla să apară un fel de *„paralizie”*, realizând consecințele previzibile ale propriei fapte.

Nu se pune problema, cel puțin în opinia mea, ca un suspect să scape de una sau alta dintre temerile la care am făcut referire. Anchetatorul ar trebui să analizeze comportamentul celui pe care îl ascultă şi să stabilească, care dintre temeri îl

influențează cel mai mult. Ca orice obstacol şi acesta trebuie depăşit, astfel că anchetatorul trebuie să lucreze la minimizarea sau maximizarea temerii ce pare a prevala, ce condiționează, cel mai mult, comportamentul celui ascultat. Anchetatorii, cu experiență, se orientează cu mai mare uşurință, ei ştiu că unii dintre suspecți mărturisesc, pentru a obține un tratament mai bun în arest şi ulterior în penitenciar; alții se simt copleşiți de vinovăție şi de gravitatea faptelor săvârşite; unii consideră important ca să fie tratați ca *„nişte oameni"*, ca anchetatorul să le înțeleagă nevoile, trăirile intime, etc. Cei mai mulți, consideră că, dacă anchetatorul îi priveşte de sus ori țipă sau loveşte, aceasta ar fi o împrejurare, un motiv serios de natură a-i determina să îşi sporească rezistența şi să refuze colaborarea cu organul judiciar[62].

2.5. Negările suspecţilor

La nivel teoretic se consideră, iar practicienii acceptă faptul, că fiecare individ are o predispoziție la a nega, că noi, cu toții, avem asimilat un comportament de evitare, încă, din perioada copilăriei. Bineînțeles că, de fiecare dată, când facem ceva ilegal, imoral sau, pur şi simplu, ruşinos suntem tentați să negăm orice implicare. Orice anchetator cunoaşte acest mecanism ce acționează, aproape, la nivel instinctual.

Pregătind ascultarea este necesară o anticipare, asemănător ca în şah, a *„deschiderilor"* ce vor fi folosite de către cel ori cea ascultată. Recomandabil este ca anchetatorul să evite asaltarea suspectului la limita negării oricărei implicări în activitatea ilicită. Cel ascultat nu trebuie obligat să spună ***„nu"***. Indiferent de cum ar putea evolua ascultarea, la fel precum în diplomație, trebuie lăsată liberă posibilitatea continuării dialogului.

În general, motivele pentru care suspecții neagă pot fi împărțite în trei categorii: motive ce țin de locul unde se desfăşoară ascultarea, ce țin de suspect şi ce țin de anchetator.

În ceea ce priveşte ***locul în care se desfăşoară ascultarea***, aproape orice detaliu poate deveni important – lumina, forma şi locul unde este aşezat scaunul celui ascultat, locul anchetatorului, dimensiunile spațiului, amplasarea unor obiecte, culoarea pereților, ş.a. Clădirile în care anchetatorii îşi desfășoară activitatea nu sunt deloc generoase cu spațiul. Camerele, mai mult sau mai puțin speciale, folosite pentru ascultări de persoane se disting prin lipsă de spațiu; sunt, parcă, special concepute pentru a pune presiune, este exclusă ideea de confort psihic şi … doar ca excepție, oferă un loc unde persoana ascultată să-şi aşeze haina, umbrela sau geanta.

Motivele ce țin de ***suspect*** țin de experiențele anterioare, pe care acesta le-a avut cu alți anchetatori, cu diverse alte structuri statale, de modul în care acesta şi-a pregătit apărarea, de modul în care obişnuieşte să trateze problemele importante. În mod evident, suspectul vine pregătit să promoveze o anumită reacție față de anchetator şi strategiile pe care, acesta, le-ar putea folosi. În practică, am constatat două moduri, diametral opuse, în care suspectul tratează problema implicării în ancheta judiciară. Unii vin, acceptă dialogul, în dorința de a stabili, concret, ce ştie anchetatorul şi care poate fi poziția cea mai avantajoasă. Alții, nu par a fi interesați de nimic, doar neagă.

În ceea ce îl priveşte pe ***anchetator***, acesta are cea mai mare contribuție în decizia suspectului de a nega. Modul în care foloseşte acesta cuvintele, ce cuvinte foloseşte, tonul, gesturile, modul în care a pregătit *„atacul"*, cât de convins este de vinovăția suspectului, sunt suficiente elemente ce pot fi luate în considerare de către suspectul ascultat, atunci când neagă.

---

[62] **Zulawski, D. and Wicklander, D.** (1993). Practical Aspects of Interview and Interrogation. CRC Press, Boca Raton, pag. 45.

Anchetatorul, cu ocazia desfăşurării activităților pregătitoare şi pe întreg parcursul ascultării, trebuie să analizeze comportamentul suspectului, pentru a înțelege modul în care acesta reacționează, în condițiile în care i se aduce, direct, o acuzație sau, doar, simte faptul că este bănuit. De cele mai multe ori, sunt luate în considerare reacțiile suspectului, în condiții de conflict. Cum oamenii îşi generalizează elemente comportamentale, la nivel de obiceiuri comportamentale, putem accepta că, şi în cadrul ascultărilor judiciare, cei mai mulți dintre suspecți reacționează asemănător cu modul în care o fac în condiții de stres, specifice conflictelor – altor conflicte în care au fost implicați. Desigur, că pentru a verifica, un anchetator poate să creeze un conflict artificial, în care modul de manifestare al suspectului să poată fi observat, evaluat, interpretat şi exploatat, ulterior, în cadrul anchetei judiciare.

Comportamentul suspectului, în astfel de situații, este un comportament verificat ca fiind de succes, un comportament care, în timp, a adus beneficii, suspectul a avut de câştigat sau, cel puțin, nu a avut de pierdut ori, pur și simplu, este reacția sa specifică, în condițiile date. Odată identificat acest comportament, se poate trece la elaborarea planului de ascultare, la stabilirea celor mai eficace abordări. De regulă, anchetatorii se străduiesc să adopte o abordare care să evite a-i oferi suspectului posibilitatea de a se manifesta, aşa cum a mai făcut-o cu succes, nu trebuie, ca acesta, să se simtă în elementul său. De exemplu, dacă este ascultat un suspect cunoscut cu un comportament agresiv, cu trivialități şi amenințări, planul de ascultare şi ulterior prestația anchetatorului, nu ar trebui să cuprindă nimic de natură a-i permite celui ascultat să înceapă cu *„regia pregătită şi verificată ca fiind de succes”*.

Acest lucru nu este ușor de realizat, în condițiile în care timpul anchetatorului, ce poate fi alocat pentru o ascultare, este limitat, iar suspectul, însuşi, manevrează desfăşurarea lucrurilor, pentru a ajunge în condițiile în care sunt facilitate manifestările ce îi convin. De multe ori, anchetatorii forțează nota, încearcă o anumită poziționare a suspectului în camera de ascultare, abordează preventiv subiecte legate de cât de răi pot fi unii suspecți în cadrul anchetelor judiciare şi faptul că *„se găseşte ac de cojocul lor”*.

Foarte important este faptul că suspectul, forțat, sau nu, de modul în care tratează anchetatorul situația, odată ce a negat implicarea în activitatea ilicită cercetată, va nega, de fiecare dată, orice apropiere, orice posibilitate, orice potrivire de lucruri ce l-ar putea apropia de … activitatea ilicită – totul pare că devine o problemă de credibilitate, suspecții cunoscând pericolul de a te contrazice în ceea ce spui. Manifestarea instinctului de apărare se identifică cu menținerea negației. Logica simplă ne spune, că este mult mai uşor să spui da, dacă nu ai spus nu, aşa că dacă eşti anchetator şi nu vrei să ai parte de un recital pe teme de *„nu”* este bine să ai grijă să nu oferi posibilitatea celui pe care îl asculți să *„îl ia pe **nu** în brațe”*.

Totuşi, există situații, în care o minciună este la fel de bună ca o mărturisire şi, în aceste condiții, anchetatorul poate pune şi el *„umărul un pic”* – atunci când minciuna se referă la aspecte, împrejurări, stări de fapt, etc. ce sunt deja probate. Negarea unor dovezi de netăgăduit, poate să se manifeste ca o adevărată otravă, pentru sistemul de apărare al suspectului.

Cum se poate face ca suspectul să aibă o abordare rațională pe parcursul anchetei, să mărturisească, fără a minți ?

Răspunsul, în actualele condiții socio-culturale, pare să migreze spre zona fantasticului, a idealului. Totuşi, ceva se poate face şi totul începe cu o bună pregătire.

În cadrul ***pregătirii*** se verifică necesitatea şi se stabileşte scopul ascultării. Sunt evaluate elementele activității ilicite cunoscute şi probele ce există la dispoziția anchetei. Fiecare anchetator trebuie să evalueze punctele tari şi punctele slabe ale

anchetei şi să stabilească modul în care pot fi folosite probele pe care le are la dispoziție – când poate fi folosită fiecare probă, în parte, dacă se poate pune problema prezentării frontale a tuturor probelor. Trebuie luată în considerare strategia de punere a întrebărilor, anchetatorul va putea pregăti întrebări de ademenire, poate chiar afirmații riscante, uneori, chiar, şi blufurile se pot dovedi utile. Nu trebuie neglijate nici aspecte legate de calitatea persoanei anchetate – dacă statutul profesional ori politic face necesară respectarea unei anumite proceduri.

Mulți dintre anchetatori, consideră necesar să înceapă ascultarea, prin a privi, cu atenție persoana pe care o au în față.

Sunt realizate consecințele evoluției, probabile, ale anchetei ?

Înțelege, suspectul, ceea ce se întâmplă cu el şi cu cei din jurul său ?

Are încredere în anchetator ?

Toate acestea, şi multe alte altele, sunt întrebări ale căror răspunsuri pot influența rezistența individului, pot să-l apropie sau nu de mărturisire.

Există un moment optim pentru a obține o mărturisire, care nu trebuie ratat. Acest moment trebuie provocat de către anchetator. Atenție, oricât s-ar strădui un anchetator, oricâtă experiență ar avea acesta, nu este posibilă provocarea a două momente, la fel de optime, pentru a obține mărturisirea suspectului. Riscul erorii judiciare este imens. De exemplu, îmi aduc aminte un caz din practică, în care un şofer era principalul suspect în cazul unei femei violate, tâlhărite şi omorâte. Şoferul fusese văzut de către un martor, că făcuse o livrare la adresa victimei (lucra la o companie de curierat). Luat prin surprindere, întrebat, direct, cu privire la ceea ce se întâmplase, fiind avertizat că nu poate justifica timpul critic, acesta s-a înroşit brusc, şi-a orientat privirea în jos şi a refuzat să mai dea vreo declarație. Multă vreme, a fost considerat vinovat şi totul părea să fie împotriva lui. Mai târziu, s-a demonstrat că nu era el, cel care a făcut ce era mai grav. S-a blocat, întrucât nu putea să justifice timpul critic, întrucât vânduse din carburantul companiei, economisit de el, unor necunoscuți şi era convins că, aceştia, erau implicați în învinuirea lui. Se simțea vulnerabil, era convins, că nu avea nici o şansă să demonstreze, singur împotriva a trei sau, poate, mai mulți indivizi dubioşi că, de fapt, el furase din carburantul maşinii şi încercase să valorifice ceea ce furase.

O etapă obligatorie, în cadrul ascultării, ar putea fi ***reducerea rezistenței*** suspectului. Anchetatorul îşi asumă, odată cu începerea ascultării, mai multe obiective, precum: să stabilească comunicarea cu suspectul; să-i comunice, acestuia, faptul că este cunoscută implicarea lui, în activitatea ilicită cercetată; să-l asigure că este posibilă obținerea unei soluții judiciare, care să nu îi prejudicieze interesele foarte mult; să-i solicite colaborarea pentru a construi împreună o apărare credibilă; bineînțeles, totul, în condițiile în care suspectul nu neagă, nu spune **nu** la tot şi la toate, aşa cum ar fi, de fapt, tentat.

După stabilirea comunicării cu persoana ascultată anchetatorul începe să construiască edificiul credibilității anchetei, al său, personal, al fiecărui lucru ce se petrece în cadrul anchetei. De cele mai multe ori se spun generalități despre importanța muncii de anchetă, despre ce este bine pentru societate, despre faptul că oricine poate greşi sau poate avea o reacție inadecvată, despre faptul că nici el, anchetatorul, nu este o persoană care să nu fi greşit vreodată, etc.; se fac referiri la alte cazuri ce au fost investigate şi la faptul că, oricât de rău, dur, puternic, bogat sau susținut politic, a fost cel vinovat, ancheta şi-a urmat cursul şi cauza a fost adusă în fața instanței. Încet, încet, anchetatorul conduce dialogul spre ceea ce este important, fără a acuza, direct, ceva sau pe cineva şi fără a provoca suspectul să nege ceva.

Bineînțeles că există un risc; cel sau cea ascultată să fie convinsă, că partea rea a societății este mai puternică, că toate şi toți sunt corupți. Mai mult, este posibil ca suspectul să încerce să facă oferte de mituire, să încerce, să explice, ce eficace ar fi nişte *„aranjamente”*, din care toată lumea ar avea de câştigat.

Construcția credibilității trebuie să continue cu discuții generale, despre modul în care va decurge ascultarea, despre folosirea procedeelor tactice de ascultare, despre scopul ascultării, despre faptul că există o ştiință, o artă chiar, dedicată aflării adevărului. Se face, de obicei, şi o referire la faptul că există dovezi cu privire la implicarea suspectului în activitatea ilicită cercetată. Suspecții vinovați sunt foarte sensibili la acest moment – resimt miza *„jocului”*, realizează ipoteza în care se desfăşoară ascultarea: un sistem, o ştiință, un anchetator, dovezi, împotriva încercării sale de a ascunde adevărul, de a nega implicarea în activitatea ilicită cercetată. Există şi posibilitatea ca suspectul să continue, să spere că va putea convinge cu privire la faptul că se face o evaluare greşită a situației şi că, totul, ar putea fi doar o potrivire nefericită de elemente – pur şi simplu a fost la locul şi în momentul nepotrivit.

Continuarea firească a efortului de reducere a rezistenței, presupune ca anchetatorul să explice şi să facă dovada înțelegerii problemelor grave cu care se confruntă oamenii şi umanitatea. Se poate începe o discuție cu privire la cauzele ce îi determină pe oameni să se implice în activități ilicite. Anchetatorul trebuie să ofere motive generale şi justificări *„blânde”*, care să nu se apropie foarte mult de ceea ce pare să se fi întâmplat în cazul cercetat. Este bine să se folosească formulări impersonale *„el”*, *„ea”*, *„ei”*. Apropierea de *„tu”* este periculoasă, suspectul, aproape, că se va simți dator să facă vorbire despre erorile judiciare.

Este de aşteptat ca persoanele ce s-au implicat în activități ilicite, pe baza unor motive raționabile sau, cel puțin, la limita raționalului, să înceapă să vorbească despre motive, despre justificări ale propriilor acțiuni şi sentimente – *şi compania la care lucrez face enorm de mulți bani de pe urma muncii mele şi a celor ca mine, şi, cu toate astea, ne dă nişte salarii de mizerie; ce să fac, să mor de foame, să-mi plece copiii şi nevasta de acasă ?; este umilitor să facă aşa ceva, nimeni nu ar putea suporta aşa ceva …; etc.*

Tot acest *„scenariu”* are rolul de a face mai uşor suportabilă vinovăția personală a suspectului, de vină este viața, sistemul social, situația în care s-a aflat, etc. În cazul în care suspectul are probleme financiare, anchetatorul poate să povestească despre cât de greu este să plăteşti facturile familiei, să ai bani pentru piață, pentru nevoile copiilor, etc. Foarte important este ca suspectul să nu mai resimtă presiunea faptei, să poată considera că imaginea, starea lui, relațiile lui cu cei din jur, nu sunt, iremediabil, pierdute. Pentru anchetator este liniştitor faptul că tot ceea ce spune, în dorința de a se apropia de suspect, nu pune în discuție elementele constitutive ale uneia sau a alteia dintre infracțiunile ce ar fi putut să fie săvârşite. Furtul rămâne furt, chiar dacă suspectul se presupune că ar fi furat pentru a putea să acopere costurile internării într-un spital a mamei sale ori pentru a putea acoperi cheltuielile cu încălzirea pe timp de iarnă. Anchetatorul se transformă, mai degrabă, într-un mediator, depășind stadiul de adversar al celui anchetat. Acest lucru este foarte important, pentru a-l determina pe suspect să-şi depăşească temerile şi să poată comunica eficient în cadrul anchetei, în ultimă instanță, să poată mărturisi. Anchetatorul trebuie să găsească şi să vorbească despre beneficiile legate de recunoaşterea faptelor.

În ceea ce priveşte beneficiile, la care poate face referire anchetatorul, trebuie observat că, de cele mai multe ori, este necesară observarea unor diferențe între beneficiile uşor de apropiat şi cele cu caracter general, oarecum îndepărtate, greu de apropiat şi, pe cale de consecință, un efort important din partea anchetatorului, care să aibă, ca rezultat, un mix optim de argumente, de natură a conferi credibilitate

demersului său. Se poate vorbi despre respectul datorat persoanelor pe parcursul procesului penal, se poate face referire la modul în care se poate îmbunătăți situația celui aflat în arest, despre îmbunătățirea situației celor apropiați, despre îmbunătățirea imaginii.

Se poate pune în discuție obținerea unor avantaje, care au legătură cu unele preocupări sociale ale celui ascultat – facilitarea obținerii unui loc de parcare, unui loc de muncă mai bun, unui spațiu comercial cu vad mai bun, etc. Important, este ca anchetatorul să nu uite să vorbească şi despre avantaje personale, cu referire directă la ceea ce este cu adevărat personal, precum imaginea de sine, înstrăinarea, asumarea vinovăției şi îndepărtarea de rău, etc.

O modalitate interesantă, de a grăbi obținerea recunoaşterii, este inversarea rolurilor. Anchetatorul poate să spună o povestire, pregătită cu atenție înainte, la sfârşitul căreia suspectul trebuie să ia o decizie în legătură cu doi oameni – unul care este cooperant şi celălalt care, dimpotrivă, este necooperant, sfidează, refuză orice posibilitate de a comunica.

Suspectul va constata că, pus în situația de a alege, va trebui să îşi schimbe modul de manifestare. Se încearcă şi, adesea, se reuşeşte ca suspectul să constate că nu este neputincios, că nu este – ca primordialitate – rău, că poate să ia decizii rezonabile, corecte, că acțiunile sale pot fi înțelese şi acceptate.

Lucrurile nu sunt şi, niciodată, nu vor fi simple.

Comportamentul suspecților va parcurge mai multe etape. La început suspecții vor respinge, ca regulă, orice posibilitate de a-şi recunoaşte vinovăția, vor fi pregătiți de luptă, adoptând o poziție închisă, de apărare, cu brațele şi picioarele încrucişate – în fapt, o barieră adoptată, la nivel instinctual, în aşteptarea unui confort, care să permită o prestație *„câştigătoare”*.

Odată cu manifestarea unei atitudini înțelegătoare din partea anchetatorului, va începe o etapă de evaluare, corpul suspectului va începe să se deschidă, muşchii îşi vor pierde din tensiune iar mâna va trece peste față sau prin zona feței ca gest de prețuire. Ca evoluție pozitivă, pentru anchetator, este de aşteptat să apară *„capitularea”* – brațele şi picioarele scapă din strânsoarea încrucişării, se dezmorțesc şi pot apare primele mişcări, libere, care să nu fie controlate, suspectul începe să se retragă în plan mental şi, de asemenea, începe să ia în calcul mai multe opțiuni. Într-o asemenea situație, un agent de vânzări ar putea începe să recunoască primele semne ale transformării celui pe care îl are în față, din neinteresat în client; anchetatorul ar trebui să constate acelaşi lucru – cel sau cea pe care o are în față este pe cale să recunoască.

Obținerea recunoaşterii, pentru început, prima acceptare a implicării în activitatea ilicită cercetată, poate fi făcută printr-o simplă înclinare din cap, printr-o înghițitură mai profundă, prin câteva cuvinte sau numai unul ori o frântură dintr-un cuvânt pronunțată pe un anumit ton. Anchetatorul observând astfel de semne ar trebui să *„ofere”* o întrebare, care să încurajeze suspectul să-şi recunoască *„in terminis”* vinovăția. Întrebarea trebuie, astfel, formulată încât să raționalizeze comportamentul ilicit al suspectului, să-i ofere acestuia *„o scuză”*. De exemplu *„Cu ce ai luat, ți-ai plătit facturile sau ți-ai mai luat droguri ?”*

Anchetatorul oferă posibilitatea suspectului să aleagă între acceptabil şi inacceptabil, între ceea ce ar putea fi acceptabil, ca uman, şi ceea ce, oricine ar condamna. Este de aşteptat ca suspectul să cadă în *„cursă”* şi să accepte că a făcut-o – din cauze oarecum acceptabile, cu un scop nobil, dar a făcut-o.

O altă posibilitate, pe care o are la dispoziție anchetatorul, constă în folosirea unei acuzații uşoare. Nu mai este vorba despre o alegere ci suspectul este pus în fața unei acuzații cât se poate de clare însă, lipsită de eficiență juridică. De exemplu *„Când*

ai furat prima oară de la locul de muncă ?" Întrebarea este acuzatoare, însă, este de aşteptat ca fapta să fie deja prescrisă şi, ca atare, să nu se pună problema răspunderii penale. O astfel de întrebare trebuie urmată de o alta *„Tu ai furat chiar din prima zi de muncă ?"* O astfel de întrebare, care exagerează orice realitate, de cele mai multe ori duce la o negare a suspectului, care, de fapt, este o primă recunoaştere a vinovăției. Anchetatorul ar urma să continue, oarecum firesc, ca într-un joc de şah, spunând: *„Nici eu nu cred că ai furat din prima zi. Totuşi, când ai început să furi ?"* Orice admitere indirectă a implicării, presupune trecerea la o altă fază – dezvoltarea primei recunoaşteri.

Dezvoltarea primei recunoaşteri presupune un adevărat asalt al anchetatorului, suspectul trebuind să răspundă la întrebări, foarte clare şi directe, precum: *„cine"*, *„ce"*, *„unde"*, *„când"*, *„cum"* şi *„de ce"*. Evident că anchetatorul va încerca să facă referire şi să verifice orice informație de anchetă obținută anterior, aşa cum va încerca, de altfel, să rezolve toate problemele specifice anchetei.

Cum nimic nu trebuie să fie suficient pentru un anchetator, firescul demersului profesional presupune extinderea anchetei, către alte activități ilicite desfăşurate şi alte persoane implicate, necunoscute ori insuficient cunoscute de către anchetator. Este de aşteptat ca cineva, care să fie anchetat pentru implicarea într-o faptă penală, să nu fie la prima faptă de această natură; sunt cazuri în care făptuitorii se miră de faptul că *„tocmai acum"* sunt anchetați, ei fiind, de fapt *„plictisiți"* de câte au făcut.

Recunoaşterea implicării în mai multe fapte ilicite prezintă avantaje incontestabile pentru anchetator şi organul judiciar, însă, lucrurile nu decurg uşor. De regulă, suspectul ascultat spune: *„Asta este tot ce am făcut, şi, indiferent, de ce veți spune sau face, eu nu voi mai recunoaşte nimic"*. Acesta este un moment foarte important şi anchetatorul trebuie să fie pregătit pentru o asemenea situație. O probă, a cărei prezentare ar fi de natură să demonstreze legătura, celui ascultat, cu o altă faptă penală, ar fi bine venită. Dacă anchetatorul a făcut o *„economie de probe"* şi nu le-a prezentat pe toate, pentru a obține prima recunoaştere, se pot obține rezultate remarcabile. Probele circumstanțiate, pe fondul oboselii suspectului, pot avea, şi ele, importanța lor.

Faza finală a ascultării presupune fixarea rezultatelor ascultării, ce cuprinde recunoaşterea suspectului într-o declarație. În funcție de evoluția normelor procesual penale, declarația poate avea mai multe forme – poate fi scrisă de mână de către suspect, poate fi scrisă de către anchetator, poate fi o înregistrare audio-video ori numai audio, etc.

Important este ca, din cuprinsul declarației, să reiasă – dincolo de natura faptei, împrejurările desfăşurării acesteia şi persoanele implicate – vinovăția făptuitorului, recunoaşterea voluntară a faptei şi vinovăției, precum şi faptul că pe timpul ascultării i-au fost respectate acestuia drepturile procesuale.

2.6. Menţinerea obiectivităţii

Este fundamental ca anchetatorii să accepte, că desfăşurarea unei ascultări are ca scop nu numai strângerea de informații, colectarea de date care să lămurească principalele probleme ale cercetării uneia sau alteia dintre activitățile ilicite cercetate, ci, în aceeaşi măsură, este necesară evaluarea credibilității persoanei ascultate.

Uneori anchetatorul are suficiente probe, care să se coroboreze cu ceea ce declară persoana ascultată – rezultate ale cercetării la fața locului, ale percheziților desfăşurate, ale ascultării altor persoane, rapoarte de expertize, etc. În multe alte cazuri, nu există conexiunile necesare cu celelalte probe ori, pur si simplu, nu există prea multe probe, iar anchetatorul trebuie să scoată, cât mai multe rezultate din

ascultarea persoanei pe care o are în față. Importante, în context, sunt procedeele tactice folosite şi observarea comportamentului non verbal – totul pentru a obține informații şi pentru a evalua credibilitatea lor, implicit, a persoanei ascultate. Pentru aceasta este necesar ca anchetatorul să se constituie într-un observator obiectiv şi imparțial. Dacă anchetatorul dă dovadă de subiectivism – de exemplu, acordă, în mod nefiresc, prea multă încredere celui pe care îl ascultă – este posibil să accepte, cu uşurință, informații false ori, din contră – este posibil să considere, aprioric, că cel pe care îl are în față este un mincinos – să respingă informații de valoare pentru dezvoltarea anchetei, ca fiind false.

Totuşi, dincolo de avertismentul pe care l-am expus, în practică, nu este un lucru neobişnuit, ca un anchetator, după ce intră în camera de ascultare, la scurt timp, să considere că-l cunoaşte suficient pe cel pe care îl va asculta, astfel încât să spună că este un mincinos ori o persoană de bună credință şi să procedeze, în continuare, ca atare. Anchetatorii sunt instruiți pentru a căuta, evalua şi verifica informații concrete – elemente acționale, identități, motive, raționamente, etc. – astfel că un anchetator cu experiență va aprecia, la un nivel, absolut, rezonabil, în ce măsură suspectul, pe care îl ascultă este ucigaşul, tâlharul, violatorul sau hoțul pe care îl caută. Cu toate acestea, evaluările inițiale trebuie să rămână la nivel intim şi să nu fie transmise persoanei ascultate ori celorlalți anchetatori implicați în cazul cercetat, pentru a păstra un echilibru firesc între opțiune personală şi cea a celorlalte persoane. Să luăm un exemplu, pentru a demonstra *„pericolul”* evaluării inițiale, urmate de lipsă de flexibilitate pe parcursul unei ascultări.

O mamă şi-a convins fiica de 13 de ani să ia legătura cu poliția, pentru a reclama abuzurile sexuale ale soțului, de care divorțase, respectiv tatăl fetei. În parcursul ascultării, fata a povestit despre faptul că tatăl său, în timp ce stăteau pe canapeaua din sufragerie – în lipsa mamei care lucra tură de noapte, cel puțin, 7 zile, în fiecare lună – îi mângâia zona intimă. Când a fost întrebată dacă a avut raporturi sexuale cu tatăl său, fata a negat, dar, a declarat că *„trebuie să fi făcut sex cu el, pentru că m-a durut, a doua zi”*. Anchetatorul nu a vrut să întrebe sau ... nu a considerat necesar, să lămurească, despre ce fel de durere este vorba – dureri vaginale, în altă zonă a corpului sau o durere în plan psihic. A preferat să considere că fata a avut raporturi sexuale cu tatăl său. Continuând ascultarea, utilizând diverse procedee tactice de ascultare, anchetatorul a determinat-o pe fată să declare că a avut, aproximativ, 10-15 raporturi sexuale cu tatăl său.

Ce să se fi întâmplat pe parcursul ascultării ?

Să se fi petrecut modificări, să-şi fi revenit, miraculos, memoria fetei ori, mai degrabă, fata s-a simțit mai confortabil, spunându-i anchetatorului ce acesta era nerăbdător să audă, chiar dacă nu şi-a reamintit, efectiv, nimic relevant. În fapt, pe baza altor informații rezultă că fata, probabil a fost molestată sexual, în diferite moduri de către tatăl său, fără să fi fost vorba despre întreținerea unor raporturi sexuale. Cert este că anchetatorul a consemnat că fata a avut mai multe raporturi sexuale cu tatăl său, în condițiile în care ea nu şi-a amintit nimic; nici cum şi nici despre vreun raport sexual. Indiferent de motiv – milă şi compasiune față de fată; ură, furie şi indignare față de comportamentul bărbatului – anchetatorul şi-a pierdut obiectivitatea şi a inclus în declarația celei pe care a ascultat-o informații false.

Obținerea obiectivității – Indiferent că este ascultată o persoană vătămată, un martor sau un suspect, este lipsit de profesionalism să considerăm, aprioric, că persoana pe care o ascultăm va spune adevărul. Anchetatorul trebuie să reamintească, celui/celei pe care o ascultă, importanța ascultării şi necesitatea relatării complete şi fidele a celor cunoscute, astfel, cel/cea ascultată să ştie la ce să se aştepte de la

prestația lui. Este bine ca, încă de la începutul ascultării, anchetatorul să explice rolul său, rolul *„anchetatorului obiectiv”*, în desfăşurarea ascultării şi pe parcursul întregii anchete. De exemplu, în cazul fetei, la care am făcut referire mai sus: *„ …, te rog să fii atentă la ceea ce am să spun, am să-ți explic ce vom face în continuare. Ştiu că sunt unele lucruri pe care vrei să mi le spui despre tatăl tău, voi fi foarte atent şi vom vorbi despre asta cât vei dori tu. Rolul meu, ca anchetator, este să strâng şi să analizez informații. Eu nu judec oamenii pentru cât de bine sau de rău au făcut şi nu dau pedepse. Eu, pur şi simplu, strâng informații, însă informațiile pe care le strâng eu trebuie să fie sincere. Ştiu ca ai vorbit cu maică-ta, probabil, şi cu alte persoane, despre tatăl tău şi asta este bine. Nu-mi pasă ce ai spus altor persoane, dar este foarte important ca tot ceea ce-mi spui mie, astăzi, să se bazeze pe ceea ce îți aduci tu aminte, să fii sigură că s-a întâmplat cu adevărat.”*

O declarație standard, de deschidere, ce poate fi făcută de către orice anchetator, ar putea fi următoarea: *„Domnule … în timpul ascultării eu am să-ți pun întrebări cu privire la* (activitatea ilicită care face obiectul anchetei). *La unele dintre întrebările pe care am să ți le pun, eu, cunosc deja răspunsul. Foarte important este ca tu să fii sincer şi să spui adevărul. Dacă concluziile cercetărilor mele vor confirma faptul că spui adevărul, eu voi ține seama de asta.”*

Menținerea obiectivității – Sunt declarații ce nu ar trebui făcute de către anchetatori, deoarece acestea pot sugera prejudecăți, în ceea ce priveşte aşteptările, în legătură cu comportamentul în anchetă al celui ascultat. De exemplu:

- declarații ce conțin remarci umilitoare: *„ … am de a face cu mulți ca tine în fiecare zi.”*
- declarații ce conțin remarci provocatoare, la adresa persoanei ascultate: *„ … celuilalt anchetator i-ai spus altceva, nu mă minții !”*
- declarații ce conțin validarea versiunii persoanei ascultate: *„ … ştiu că este dificil să discutăm despre viol, dar eu, încă, mai am să vă pun câteva întrebări.”* – în acest caz anchetatorul a acceptat, ca o realitate, în mod deplin, faptul că persoana pe care o ascultă a fost victima unui viol.
- declarații ce conțin elemente de natură a grația suspectul, a-i exclude vinovăția: *„eu cred că dvs. nu a-ți avut nimic de a face cu … , dar aş dori să vă pun, în continuare, câteva întrebări.”* – într-un asemenea caz, suspectul nevinovat devine puțin motivat în a-şi susține nevinovăția, în a oferi informații, care să contribuie la identificarea adevăratului făptuitor; este cunoscut faptul că suspecții de circumstanță sunt dispuşi să ofere un ajutor necondiționat anchetatorului în dorința de a scăpa de orice bănuială.

Atitudinea anchetatorului, pe timpul desfăşurării ascultării, poate transmite, de asemenea, un semnal negativ, o prejudecată. De exemplu, dacă anchetatorul, adresându-se suspectului, foloseşte un ton acuzator, acesta va deveni convins că cel care conduce ascultarea este sigur cu privire la vinovăția lui, condiții în care atitudinea lui va deveni defensivă şi, ca atare, va oferi puține informații ori va tăcea şi va solicita un avocat. Dacă anchetatorul va folosi un ton înțelegător, va da din cap în sens pozitiv, va încerca să ofere diferite alte reacții de încurajare, persoana ascultată ar putea să se simtă datoare, să ofere explicații la toate problemele declarate importante de către anchetator.

Persuasiune sau ***Obiectivitate*** – Când un anchetator manifestă o atitudine activă, persuasivă, în timpul desfăşurării unei ascultări – într-un efort evident de a convinge persoana ascultată să spună adevărul – cu certitudine că acesta îşi pierde, mai mult sau mai puțin, încet, însă, sigur, obiectivitatea. În aceste condiții, cel sau cea ascultată va fi influențată. Fiecare aspect la care se va face referire, întregul

comportament – verbal sau non verbal – se va constitui, mai degrabă, într-o reacție la faptul că anchetatorul este convins de vinovăția persoanei ascultate.

Este de aşteptat, ca prestația persoanei ascultate să fie influențată, mult mai mult, de reacția față de poziția anchetatorului, decât de reamintirea condițiilor în care a fost desfăşurată activitatea ilicită ori de vinovăția, jena sau remuşcările care ar putea apare în legătură cu implicarea în activitatea ilicită. Se pune problema, aici, în ce măsură există, şi se pot folosi, procedee tactice de ascultare, care să excludă punerea la îndoială a obiectivității anchetatorului. Dacă şi cum poate să promoveze anchetatorul o ***„persuasiune pasivă”*** de natură a încuraja un făptuitor, un martor sau persoana vătămată să spună adevărul. De exemplu:

Este, oare, oportun să-i spui unui suspect că *autoturismul, în legătură cu furtul căruia este suspectat, este examinat de către tehnicienii criminalişti şi că, dacă se vor găsi urme papilare, care dovedesc faptul că el a fost în interiorul maşinii, va avea mari probleme* ? sau, ar putea fi suficientă o atenționare precum *„Gândiți-vă foarte bine înainte de a răspunde la această întrebare* !”

Se poate convinge un martor nesigur, ce şovăie în a-şi susține propriile afirmații, că *posibilitatea ca să aibă de suferit, să suporte represalii din partea celor ce au desfăşurat activitatea ilicită cercetată, este foarte mică, că lucrurile sunt sub control şi că, de fapt, cooperarea lui cu anchetatorii va avea ca rezultat un lucru deosebit pentru societate: izolarea unui răufăcător, judecarea şi aplicarea unei pedepse pe măsura gravității faptelor lui ?*

Este bine ca, ascultând o persoană ce, probabil, a fost vătămată în urma unui abuz sexual – viol, trafic de persoane în vederea exploatării sexuale, etc. – un anchetator să o asigure că *este specializat în anchetarea unor asemenea activități ilicite şi că a auzit, în timp, cam tot ceea ce se poate auzi în legătură cu comportamentele sexuale ilicite, că trebuie să-şi depăşească reținerile fireşti şi să relateze faptele aşa cum s-au petrecut, fără să evite nimic din ceea ce se poate considera trivial sau „prea sensibil”* ?

Oare, ar fi bine să se sugereze răspunsuri exagerate, în condițiile în care persoana ascultată pare tentată să evite răspunsurile la unele întrebări, întârziind în a-şi afirma poziția ? De exemplu:

Anchetatorul – *Nu ai băut nimic, toată noaptea ?*

Suspectul – *Mmm …*

Anchetatorul – *15-20 de pahare, a fost suficient ?*

Important, în context, este faptul că anchetatorul ar trebui să-şi evalueze poziția şi rolul, pe care îl poate avea în influențarea prestației – comportamentul verbal şi non verbal, conținutul declarațiilor – celui/celei pe care o ascultă. Se poate afirma că, de fapt, nu este treaba anchetatorului să demonstreze că o anumită persoană este vinovată sau nu, pentru implicarea într-o activitate ilicită; această responsabilitate revenind procurorului. Fundamental, în context, este ca demersul profesional al anchetatorului să aibă ca rezultat obținerea unor declarații obiective, adevărate – dacă termenul poate fi acceptat ca desemnând o corespondență firească între cele declarate de către persoana ascultată şi cele petrecute în realitate – şi să aibă o consistență adecvată, în sensul de a lămuri cât mai multe aspecte, din cele care pot contribui la soluționarea justă a cauzei.

Minimul presupune ca anchetatorul să analizeze, să stabilească, obiectivitatea alibiului persoanei suspectate şi posibilitatea implicării altor persoane în activitatea ilicită, pe care o cercetează. În orice caz, efortul anchetatorului nu trebuie să se diminueze sau să se oprească, dacă cel/cea pe care o ascultă recunoaşte implicarea în desfăşurarea activității ilicite.

Oricâte concluzii ar fi prezentate, rămân, ca evidente două teme de meditație, oarecum simetrice, de natură să-i preocupe pe cei interesați:

- *Ce determină hotărârea suspecților de a mărturisi ?*

Suspecții iau decizia de a mărturisi pe baza percepției proprii în legătură cu situația şi nevoile lor personale.

Este posibil ca suspecții să ia decizia de a mărturisi datorită unui puternic sentiment de vinovăție sau din dorința de a se auto-pedepsi pentru faptele pe care ei le percep, la nivel personal, ca fiind rele.

Se poate accepta ca temei pentru mărturisire mândria, orgoliul, dorința de a confirma statutul de persoană puternică în urma raționalizării celor întâmplate – *„până la urmă, cei mai mulți dintre oameni dacă ar fi fost în locul meu, ar fi făcut acelaşi lucru”*. Mai există posibilitatea ca făptuitorul să realizeze că implicarea lui în desfăşurarea faptei anchetate este cunoscută şi, ca atare, totul nu poate fi decât o pierdere de timp.

În studiul efectuat de Gudjonsson şi Petursson,[63] ce a avut ca obiectiv cuantificarea motivelor ce au determinat recunoaşterea faptelor de către suspecți, factori externi precum teama de a fi arestat, amenințările, violența anchetatorului, etc. au contribuit doar în proporție de 20% la hotărârea de a recunoaşte; factorii interni s-au dovedit mult mai determinanți. În cadrul studiului 42 % dintre suspecți au declarat că au simțit o uşurare după ce şi-au recunoscut vinovăția. Mai mult de o treime au declarat că îşi merită pedeapsa că trebuie să sufere pentru ce au făcut. De departe existența probelor de vinovăție sunt cel mai puternic factor ce poate încuraja o recunoaştere. 55% dintre suspecți au declarat că au mărturisit fiind convinşi că anchetatorii au suficiente probe împotriva lor.

- *Din punctul de vedere al anchetatorilor ce ar trebui făcut ?*

Să creeze convingerea suspectului că vinovăția sa este cunoscută; să ofere posibilitatea suspectului să salveze aparențele prin raționamente generalizatoare de tipul *„oricine ar fi fost în locul meu ar fi făcut la fel”*; să creeze posibilitatea unui *„câştig”* astfel încât să hrănească orgoliul suspectului; să schimbe tot timpul ceva în tactica de ascultare astfel să formeze convingerea suspectului că este înțeles, creând, astfel un mediu prielnic pentru obținerea unei recunoaşteri ?

---

63 **Gudjonsson, G. H**. and **Petursson, H**. (1991a) Custodial interrogations: why do suspects confess and how does it relate to their crime, attitude and personality? Pers. Individ. Diff. 12, 295–306.

CAPITOLUL 3

Pregătirea ascultării

3.1. Activităţi specifice

Se spune, printre practicieni, că două minute de pregătire pot salva ore de anchetă. Deşi ascultările judiciare se pot desfăşura şi în afara unui cadru formalizat, o pregătire corespunzătoare este esențială, pentru succesul oricărei ascultări. Pe stradă, la domiciliul unei persoane, în biroul unei companii multinaționale ori în camera de ascultare, prestația anchetatorului trebuie să fie atent pregătită; acesta nu trebuie să uite, că are obiective specifice ale anchetei, pe care o desfăşoară, de realizat, că are în față o persoană cu interese şi manifestări proprii, că nimic, niciodată, nu a fost simplu de realizat în cadrul unei anchete penale.

Stabilirea obiectivelor ascultării – ascultarea unei persoane poate avea ca rezultat obținerea unei cantități importante de informații utile, pentru dezvoltarea anchetei în curs de desfăşurare, foarte important fiind ca anchetatorul să evalueze adecvat, natura şi importanța informațiilor pe care le-ar pute obține.

De regulă, anchetatorii consideră necesar ca, cel puțin în cazul martorilor, să abordeze cadrul general al anchetei, să pună întrebări, care să lase libertatea celui ascultat să ofere un volum mare de informații. Se consideră că vor apare informații importante, care nu au fost solicitate, în mod activ, de către anchetator. Astfel pot fi ocrotite *„sursele de informații”*, pot fi verificate informații cu privire la care nu exista certitudinea veridicității sau, dacă nu, cel puțin, a zonei de interes pe care o susțin.

Fiecare informație, cu potențial, va trebui să fie atent analizată – în ce context a fost spusă; ce relevanță are informația față de persoana ce a oferit-o; ce relevanță are informația față de alte persoane implicate în activitatea ilicită; care sunt raporturile cu scopurile personale, fireşti, ce este normal să fie urmărite; care sunt manifestările non verbale ce au însoțit-o; ş.a.

De fiecare dată, după etapa abordării lejere, este necesară apariția rigorii, pentru că regula presupune, ca fiecare persoană ce face declarații în cadrul unei anchete penale să folosească declarația ca pe un *„alibi”*, ca pe o *„expunere de motive”* în vederea susținerii propriilor interese. Totul trebuie să fie cât mai complet, pentru ca, odată cu verificările necesare, să se poată stabili, cu precizie, ce este adevărat şi ce nu. Mai mult, nu trebuie uitat de corelațiile necesare, între ceea ce spune cel sau cea ascultată şi comportamentul pe care îl manifestă, în diferite momente ale desfăşurării ascultării.

Am constatat, în practică, faptul că subiectul este tratat, oarecum distinct, pe două paliere – obiective generale, obiective specifice.

Obiectivele generale ale unei ascultări sunt tratate, de obicei, cu oarecare detașare, considerându-se că vin din zona de teorie, de filosofie, în care practicienii nu se simt prea confortabil. Consideră timp pierdut să ia în considerare formulări precum: natura faptei, numărul și identitatea făptuitorilor, a persoanelor vătămate, existența și identitatea martorilor oculari, mijloace și metode folosite de către făptuitori, acțiuni și resurse folosite de către persoanele vătămate, caracteristicile sistemului spațiio-temporal în care s-a desfășurat activitatea ilicită, valorificarea rezultatelor activității ilicite, cauze și condiții care au generat, favorizat ori facilitat desfășurarea activității ilicite, etc. De multe ori lucrurile evoluează la nivel de *„important este să vorbească pentru că, mai devreme sau mai târziu, tot va spune ceva util pentru anchetă”*.

Obiectivele specifice se bucură de o atenție mai mare. Ele se dezvoltă pe baza informațiilor cunoscute despre implicarea persoanei, ce urmează a fi ascultată, în

cauză, în funcție de modul specific de manifestare al acesteia și a corelării cu alte rezultate ale anchetei, cu informațiile disponibile la momentul desfășurării ascultării. Sunt tratate, la nivelul concret al faptelor și au nevoie de precizie. Ca exemple pot fi date: *stabilirea naturii relațiilor dintre AM și PB; a intervalului de timp petrecut în incinta depozitului de către AM; când, unde și cum a avut loc tranzacția la care au participat TB și AM; stabilirea mijloacelor de transport folosite pentru transportul persoanelor traficate; etc.* În mod puțin firesc, și aici, poate apare ignoranța – *Cum care ne sunt obiectivele ? Să aflăm cât mai mult din ceea ce știe în legătură cu fapta.* A vedea, doar, pădurea, fără a observa copacii, nu prea are cum să aducă lemne bune de foc.

Dezvoltarea anchetei va stagna și persoanele implicate, dincolo de faptul că își vor consolida pozițiile, vor pierde încrederea în anchetator.

Analiza probelor ce sunt disponibile la dosarul cauzei și stabilirea celor ce vor fi folosite în cadrul ascultării – pentru a stabili ce probe pot fi folosite în cadrul unei ascultări, anchetatorul ar trebui să aibă în vedere răspunsurile probabile, ce pot fi date de către suspect, la prezentarea fiecărei probe. Evident că anchetatorul nu poate să-l determine pe suspect, să nu ofere explicații mincinoase, referitoare la aspecte sau împrejurări cu privire la care există probe acuzatoare. Ceea ce se poate face, presupune ca anchetatorul să dirijeze răspunsurile suspectului – ce trebuie să se refere la împrejurări sau aspecte ce, ulterior, pot fi blocate prin alte probe, suficient de concludente – astfel încât minciunile să poată fi controlate prin supraevaluare, în condițiile imposibilității de a oferi elemente probatoare, care să susțină minciuna supradimensionată, ori prin trimiterea la *„minciuni obişnuite”*, atât de obişnuite încât nu le mai crede nimeni.

Actualizarea unor informații generale – în spatele acestei noțiuni trebuie să stea aşa-numita cultură generală a anchetatorului, ce poate fi folosită în legătură cu cazul pe care îl cercetează. Practic, este vorba despre orice informație despre persoanele implicate, despre locul în care a fost desfăşurată activitatea ilicită, despre regulile formale sau/şi factuale ce guvernează o anumită activitate economică sau administrativă, în legătură cu care a apărut fapta ilicită. Orice informație ar putea fi utilă – cel mai uşor este să descoperi minciuni construite de către suspect în speranța că anchetatorul nu cunoaşte anumite informații; informații care nu pot fi cunoscute de către *„oricine”*. Mai mult, în situația unor fluxuri administrate, cum sunt achizițiile publice ori contabilitatea sau modul în care *„funcționează”* o anumită metodologie de lucru cu caracter intern, suspecții îşi întemeiază minciunile dezvăluind doar anumite reguli, *„cele convenabile”*.

Este, de asemenea, posibil, ca cel ori cea ascultată să aibă o *„agendă ascunsă”*, ceva care sau în funcție de care comportamentul lor să fi fost influențat. Cunoscând aspecte și detalii, care la prima vedere pot părea nesemnificative, anchetatorul poate face conexiuni, poate testa și poate descoperi resorturile interne ale unei astfel de agende ascunse.

Stabilirea ordinii în care vor fi audiate persoanele – anchetatorul nu trebuie să uite că ordinea în care va asculta persoanele, într-un caz pe care îl are de cercetat, este foarte importantă. Aspectul trebuie nuanțat, este vorba atât despre ordinea audierii în aceeași zi cât și despre stabilirea ordinii în care persoanele vor fi audiate pe parcursul mai multor zile sau/și săptămâni. Este greu de dat sfaturi în acest domeniu – *Cu cine să încep ? Cu cel mai vârstnic, cu cel mai tânăr, cu femeile, cu suspectul principal, cu persoana vătămată, dacă sunt mai mulți suspecți, cu care dintre ei, etc. ?* Inspirația te poate ajuta să economiseşti timp şi energie.

Dacă făptuitorul sau, să-i spunem, suspectul principal, pentru că nu putem fi suficient de siguri, niciodată, află că este ascultat un alt participant la desfăşurarea

activității ilicite – un coautor, un complice, un instigator, cineva care a organizat sau/şi finanțat o activitate ilicită – va avea un stres suplimentar, o preocupare pe care va încerca să o ascundă, pentru ca nu cumva ... să se afle ce nu trebuie aflat de către anchetatori.

O ordine în care să fie ascultate persoanele într-o anchetă, în cazurile de rutină, nu este foarte importantă fiind, mai degrabă, la dispoziția flerului anchetatorului. În cazurile deosebite, în care au fost folosiți investigatori acoperiți, în care sunt folosite informații obținute de la anumiți informatori, este bine ca ordinea de ascultare să fie stabilită la nivel administrativ, după o analiză de risc, pertinentă, făcută în prealabil.

Modul în care este organizată fiecare ascultare, *„coregrafia"* pe baza căreia persoanele ascultate sunt mutate de la o încăpere la alta, *„întâlnirile surpriză"* de pe hol sau în *„pragul uşii"*, schimbarea anchetatorilor, acordarea de pauze, servitul mesei, vizitarea camerei de corpuri delicte, etc. pot influență rezultatele anchetei într-un mod important.

Analiza informațiilor deținute despre persoana ce urmează a fi ascultată, a modului în care aceasta a reacționat cu ocazia unor întâlniri precedente cu anchetatorii – se vorbeşte mult în doctrină despre[64] analiza modului în care suspectul a reacționat pe parcursul ascultărilor anterioare. *Cum a reacționat suspectul cu ocazia întâlnirii cu anchetatorii ? A fost docil, a reacționat violent, a încercat să invoce boli sau afecțiuni grave de natură a-i face imposibilă şederea în camera de ascultare, a simulat leşinul, a ... ?*

Anchetatorii, cu experiență, cunosc faptul că cei mai mulți dintre semenii noştri adoptă comportamente tipice, pentru diferite împrejurări prin care trebuie să treacă. În aceste condiții, suspectul care s-a manifestat agresiv în plan verbal, în cadrul cercetării unei fapte, în urmă cu 3-4 ani, este de aşteptat, ca acesta, să se comporte asemănător, de fiecare dată când va fi ascultat într-o anchetă.

Anticiparea modului de manifestare, a întregului comportament, pe care este de aşteptat să-l adopte persoana ce urmează să fie ascultată, constituie o preocupare prioritară pentru anchetator. Pregătirea școlară și profesională, abilități, aptitudini, cunoștințe acumulate, preocupări specifice, aproape orice informație, despre persoana ce urmează să fie ascultată, poate fi utilă pentru anchetator. Utile pot fi multe informații, însă, obținerea lor nu este facilă, pentru că nu întotdeauna sunt, uşor de găsit, persoane, care să cunoască suficiente informații, pe baza cărora să se concluzioneze dominanta comportamentală a unei persoane aflate într-o împrejurare specială, aşa cum este desfăşurarea unei ascultări judiciare. Apropierea unor informații utile este condiționată de timp, resurse și motivația anchetatorului. În practică, totul, se poate constitui într-o problemă. Anchetatorii, consideră că nu au nici timp, nici resurse ce pot fi alocate pentru obținerea de informații relevante despre comportamentul aşteptat al unei persoane ce urmează să fie ascultată. Cât despre motivație ...rutina și suficiența multor anchetatori *„omoară"* eficient orice urmă de perseverență și meticulozitate ce ar putea susține efortul necesar. Pe cale de consecință, în funcție de ceea ce putem afla, ca fiind comportament normal al persoanei ce urmează să fie ascultată, pe parcursul unei ascultări, vom putea construi o regie pe care o dorim cât mai adecvată.

Stabilirea anchetatorului – în practică, se consideră, ca soluție oportună, că este bine ca desfăşurarea ascultării să fie făcută de către anchetatorul ce gestionează dosarul cauzei. Totuşi, de multe ori, acesta nu este cel mai potrivit, pentru desfăşurarea

---

[64] **Barefoot J. Kirk** – Employee Theft Investigations, Butterworth Publishers, Stoneham, Mass., 1980, pag. 57

unei anumite ascultări. Cu toate că acesta ar putea avea cea mai bună reprezentare a stadiului dezvoltării anchetei, cu toate că acesta are opțiunea strategică privind evoluția anchetei, cu toate că acesta a ascultat multe dintre celelalte persoane implicate în fapta cercetată, poate, chiar, pe toate, este posibil ca cel care are dosarul cauzei să nu se bucure de încrederea suspectului, să existe o suspiciune (adesea întemeiată) că acest anchetator este deja convins că suspectul este cel vinovat; să fi existat un contact cu suspectul, ocazie cu care să se fi dezvoltat un conflict, care să se constituie într-o barieră de comunicare, sau să fi existat o arestare şi foarte multe resentimente, etc.

Mai mult, este posibil, în anumite cazuri, ca suspectul să aibă sau să fi avut calitatea de şef al anchetatorului.[65] De asemenea, este posibil să apară probleme culturale sau de gen – o femeie anchetator va întâmpina o rezistență mai mare, dacă ascultă un suspect bărbat cu opinii rigide, tradiționale, în materia diferențelor culturale şi de gen – care trebuie să fie luate în considerare, atunci când se hotărăşte anchetatorul ce va desfăşura ascultarea. În multe cazuri, poate fi vorba despre o aşa-numită politică a organului judiciar, care înțelege, într-un mod specific, să abordeze cazul, sub presiunea opiniei publice, a structurilor administrative superioare, a mass-mediei, a dorinței fireşti de a termina dosarul, de a da o pildă, o lecție şi un exemplu pentru societate.[66]

Folosirea dosarului cauzei şi recuzita – în cadrul ascultării unui suspect fiecare amănunt poate deveni important.

Dosarul cauzei este, de fapt ... un dosar ce conține, dincolo de terminologia specifică procedurii penale, foi de hârtie pe care sunt consemnate date de anchetă, indiferent de cum se numesc – procese verbale, declarații, referate, etc. Este ceva tangibil, reprezintă stadiul actual al anchetei şi ar putea să fie folosit de către anchetator, pentru a spori presiunea asupra suspectului. Anchetatorul poate să îl admire, să îl atingă şi să spună *„ia uite ce avem aici”*, *„ia să vedem ce scrie aici”*, *„da, este clar, este ...pierdere de timp”*. Poate, în fapt, să convingă sau, cel puțin, să acrediteze ideea că *„a înțeles cum stau lucrurile”*, că are în față rezultatul unor activități care, de fapt, nu au fost desfăşurate – declarațiile unor persoane neaudiate, procese verbale ale unor percheziții neefectuate, rapoarte ale unor expertize, care nu au fost dispuse, etc.

Cel puțin, ca principiu, nu este recomandabil să fie folosite elemente de recuzită – suporturi pentru înregistrări de sunet și imagine, obiecte folosite la desfăşurarea activității ilicite, obiecte ce poartă urme ce confirmă prezența la locul faptei a unei persoane – care ar complica *„imaginea”* pe care o prezentăm suspectului. Motivul este simplu – se poate ajunge la refuzul explicit al suspectului de a mai da vreo declarație; *„dacă sunt atâtea probe de ce mai este nevoie de declarația mea ?”*. Mai mult, există posibilitatea ca suspectul să solicite să le vadă, să-i fie prezentate dovezile, care probează implicarea sa.

Deşi poate fi asemănată cu o cacialma, este bine ca anchetatorul să manevreze, cu grijă, doar dosarul şi să lase suspectul să ajungă la concluzii proprii, cu privire la ceea ce ar putea conține acesta. Cum în multe cazuri anchetatorul, când se pregătește pentru ascultarea unui suspect, o face neavând prea multe probe împotriva acestuia,

---

65 **N.A**. – este posibil ca anchetatorul, înainte să intre în poliția judiciară, ori o rudă sau o persoană apropiată să aibă sau să fi avut o relație de subordonare cu suspectul iar acest fapt să împieteze asupra bunei desfăşurări a ascultării

66 **Zulawski, D.** and **Wicklander, D**. (2002). Practical Aspects of Interview and Interrogation. CRC Press, LLC, pag. 59. Se subliniază că în mediul privat, totul se hotărăşte în funcție de politica şi interesele companiei; în sectorul public, situația este puțin diferită, niciodată nu se pune problema de a renunța înainte de finalizarea procedurilor legale.

uneori este vorba doar despre probe indirecte ori de rezultatul unui raționament dezvoltat pe o logică simplă, dosarul poate fi folosit ca punct de reper, ca element de sprijin pentru anchetator; acesta poate să facă doar trimitere la existența dosarului cu un gest spre lateral, cu o privire explicită ori o înclinare hotărâtă a capului. Se poate reveni şi anchetatorul se poate apropia amenințător de dosar, pentru că *„aşa nu mai merge”*. Oricum, în dosar este necesar să existe formularele necesare pentru declarații, procese verbale, etc. Ascultarea unui suspect este ceva care ar trebui să nu fie întrerupt, anchetatorul trebuind să fie pregătit pentru orice, important fiind ca mintea acestuia să fie *„setată”* pentru a obține mărturisirea suspectului.

În ceea ce priveşte probele de vinovăție, apreciez că acestea trebuie să fie pregătite, însă, dacă s-a hotărât folosirea lor, nu trebuie să poată fi văzute, nu trebuie prezentate decât după ce există o poziție clară a suspectului în legătură cu fiecare, în parte. Desigur că, în măsura în care se concepe un scenariu şi se anticipează o reacție pozitivă, pentru anchetă, din partea suspectului se poate proceda la lăsarea la vedere a unui obiect, care probează implicarea directă a suspectului în activitatea ilicită. Important este că ori de câte ori un obiect, un înscris, orice s-ar putea constitui într-o probă de vinovăție, este prezent în camera de ascultare, anchetatorul trebuie să ia măsurile necesare pentru protecția lui – suspectul l-ar putea distruge, înghiți, arunca pe fereastră, etc.

Fixarea intervalului de timp şi a locului unde se va desfăşura ascultarea – de regulă, anchetatorii au posibilitatea să stabilească şi să pregătească, cu rigurozitate, intervalul de timp şi încăperea în care se va desfăşura ascultarea. Dacă ascultarea se realizează cu ocazia desfăşurării unor alte activități în teren – precum cercetarea la fața locului, percheziția ori constatarea în flagrant – anchetatorul are puține opțiuni şi, ca atare, nu se poate pune problema unei pregătiri în adevăratul sens al cuvântului.

Cu toate acestea, anchetatorul este bine să facă posibilă desfăşurarea ascultării într-o *„zonă de intimitate”* care să asigure confidențialitatea şi să faciliteze comunicarea. Altfel, există riscul ca nivelul de concentrare al suspectului să scadă; mai mult, persoane interesate ori simpli trecători pot interveni, astfel încât să fie pusă în pericol nu numai securitatea persoanei ascultate cât şi securitatea anchetatorului. Uneori, este suficient ca anchetatorul să mute locul *„discuției”* cu câțiva metri, alteori, poate fi oportună mutarea locului ascultării într-un vehicul al poliției (cu cât mai echipat pentru înregistrările de sunet şi imagine, cu atât mai bine). Foarte important este ca cel sau cea ascultată să fi făcut obiectul unui control sau percheziții corporale, înainte de a se desfăşura ascultarea, riscul în legătură cu folosirea armelor, pentru a lua ostatici ori pentru a încerca, să îşi asigure scăparea nu este de neglijat.

Intimitatea ascultării, confidențialitatea celor comunicate, sunt deosebit de importante pentru a putea obține informații de interes pentru anchetă, de la cel ascultat. Trebuie avut în vedere faptul că ceea ce va declara cel ascultat poate avea consecințe deosebit de importante, pentru cel care face declarația şi pentru apropiații acestuia. Nu poți explica ceva ilegal, ruşinos sau greşit, în orice condiții. Abia de te poți gândi să te destăinui, în fața unei persoane pe care o consideri de încredere; în nici un caz, în fața mai multora sau în fața reprezentanților mass-mediei. De regulă, secretele se spun în momente de intimitate.

Scopul ascultărilor desfăşurate cu ocazia deplasărilor în teren, cum este cazul efectuării cercetării la fața locului, presupune obținerea de informații cu privire la natura activității desfăşurate, identitatea persoanelor implicate, motivele, circumstanțele în care a fost desfăşurată activitatea ce constituie obiectul anchetei ş.a. Deşi există multe asemănări, între o ascultare formală şi una desfăşurată la fața

locului, totuşi, există şi deosebiri, ce trebuie avute în vedere, în mod obligatoriu, de către cei care merg la faţa locului. Cele mai importante sunt următoarele:

- O anumită spontaneitate a declaraţiilor obţinute, pe fondul lipsei de pregătire, din cauza derutei, emoţiilor deosebite, timpului scurt scurs, imposibilităţii de a obţine un nivel satisfăcător de concentrare, care să poată sintetiza interesele şi nuanţele diferitelor împrejurări ce pot fi de importante;
- Incertitudinea ce planează cu privire la vinovăţia celor consideraţi suspecţi;
- Incertitudinea ce planează cu privire la consecinţele faptei cercetate;
- Necesitatea obţinerii de, cât mai multe şi mai detaliate, informaţii pe baza cărora să se poată extinde cercetările.

Se poate proceda şi la reţinerea persoanei ascultate ori a altei persoane suspecte, pe baza rezultatelor ascultărilor desfăşurate la faţa locului. Cu cât ascultările au fost desfăşurate cu respectarea confidenţialităţii şi cei ascultaţi au convins, cu privire la credibilitatea celor susţinute, cu atât mai mult anchetatorul va deveni mai sigur pe el şi pe modul în care va evolua ancheta.

De multe ori, anchetatorii procedează la efectuarea de ascultări în locuinţe ori birouri de la diferite companii, unde, sau în legătură cu care, martorii sau persoanele vătămate îşi desfăşoară activitatea. Apar multe inconveniente, cele mai importante ţinând de întreruperile datorate de telefoane, apariţia sau/şi intervenţia unor terţe persoane, venirea copiilor, etc. Astfel de întreruperi pot atrage atenţia, pot oferi timpul necesar persoanei ascultate pentru a fabrica o poveste bine împănată cu minciuni – plauzibilă ori mai puţin plauzibilă – pot face un anumit deranj într-o memorie, nu foarte bine sistematizată, care se chinuie să facă ceva cu nişte informaţii, ce nu sunt certe.

Ascultările în afara sediului organului judiciar trebuie acceptate, ca parte integrantă a anchetei – trebuind desfăşurate, din diferite motive, precum, încă nu a fost identificat suspectul principal, este necesar obţinerea alibiurilor de la persoanele considerate suspecte, nu trebuie să se cunoască faptul că o anumită persoană a fost invitată la poliţie, ş.a. – şi, în aceste condiţii, acestea trebuie pregătite aşa cum se cuvine. Astfel este de preferat ca anchetatorul să aştepte, dacă este necesar, intervalul de timp, care să permită desfăşurarea ascultării în condiţii de firească *„linişte”*, într-o zonă de confidenţialitate, în care să nu se mai pună problema distragerii atenţiei iar cei ascultaţi, să se simtă confortabil, să fie cât mai receptivi la demersul judiciar.

Locul în care se desfăşoară ascultarea trebuie să asigure confidenţialitate şi intimitate şi aceasta este posibil într-un cadru devenit *„privat”*. Dacă nu vor exista întreruperi, dacă nu vor fi evenimente, care să distragă atenţia, este posibil ca cel ascultat să-şi poată concentra *„prestaţia”* pe desfăşurarea ascultării, pe ceea ce are de spus, pe modul în care o face. Este bine ca anchetatorul să-l pregătească pe cel ascultat, astfel încât acesta să-şi poată concentra atenţia pe desfăşurarea anchetei, pe efortul de identificare al făptuitorilor, etc. evitându-se, pe cât posibil, consecinţele puţin dezirabile ale valorificării în anchetă a celor declarate.

Camera în care se desfăşoară ascultarea, dincolo de faptul că trebuie să fie disponibilă pe toată durata ascultării, trebuie să fie aranjată astfel încât să nu inspire negativ persoana ascultată, să nu dezvolte o atmosferă rece, de natură a limita comunicarea; cel sau cea ascultată nu trebuie făcută să îşi dorească să se termine cât mai repede ascultarea. Camera poate genera teamă, se poate amplifica sentimentul de frică, în legătură cu ceea ce se poate întâmpla mai rău în desfăşurarea anchetei. Într-o asemenea atmosferă, persoana ascultată este tentată să nege totul, să se ferească de a oferi orice fel de informaţie anchetatorului.

Alegerea unui birou cu o înfăţişare comună, primitoare, cu mobilier specific, care este cunoscut de către cele mai multe dintre persoanele ascultate, este o soluţie bună.

Totul trebuie să pară pregătit pentru o discuție amicală. Deşi, s-ar putea spune că o asemenea încăpere nu oferă anchetatorului facilitățile unei camere de ascultare, totuşi, căldura şi confortul pot conduce la reducerea rezistenței, la scăderea preocupării pentru apărare, specifică celor mai multe persoane, care sunt ascultate în cadrul unei anchete penale. Mai mult, comunicarea este facilitată, încurajată chiar. Într-un birou se poate spune o glumă – trebuie redus într-un fel nivelul de *„seriozitate”*, pe care îl generează întâlnirea într-un cadru oficial – anchetatorul se poate mişca, poate observa ceva pe perete sau pe fereastră; important este ca atmosfera specifică unei confruntări, la care se aşteaptă persoana ce urmează a fi ascultată, să nu se confirme, să nu apară.

Mai mult, anchetatorul ar putea folosi o terță persoană care să fie prezentă ca martor asistent pe parcursul ascultării; cu condiția ca această persoană să inspire încredere. Apar unele avantaje ce nu trebuie neglijate, după cum urmează:

- Există o a doua persoană, care poate confirme faptul că pe parcursul ascultării nu au fost folosite amenințări, promisiuni ilegale, nu s-au folosit procedee coercitive, care să aducă atingere onoarei şi demnității persoanei ascultate, etc.;
- Există un al doilea set de ochi şi urechi, pentru a putea constata ceea ce se spune şi comportamentul anchetatorului şi al persoanei ascultate;
- Martorul asistent (care poate fi, de asemenea, un alt anchetator, al doilea anchetator) a auzit şi observat tot ceea ce s-a întâmplat pe parcursul ascultării şi, deşi percepția celor doi anchetatori nu poate fi perfect identică, se pot face aprecieri în legătură cu responsabilitatea şi profesionalismul celui care a condus ascultarea.
- În măsura în care anchetatorul principal nu cunoaşte faptul că martorul asistent este tot un anchetator, există posibilitatea ca cel de al doilea să poată prezenta, ulterior, propriul rezultat al desfăşurării ascultării;
- Dacă apare vreun incident sau vreo cauză, care poate face ineficient demersul primului anchetator, pe baza unui semn sau, poate, chiar a unui scenariu, anchetatorul al doilea va putea prelua conducerea ascultării.

Ca şi aşezare, persoana ascultată este bine să fie aşezată cu spatele la uşă[67]. Martorul asistent sau al doilea anchetator ar trebui poziționat uşor lateral persoanei ascultate, în afara vederii periferice a celui ori celei ascultate, astfel încât nu se va pune problema distragerii atenției în timpul ascultării. Persoana ascultată, stând cu spatele la uşă, nu va resimți dorința de a pleca şi nici nu va percepe situația ca fiind reținut în încăpere, datorită faptului că ieşirea îi este blocată de către anchetator, în măsura în care acesta îşi poziționează scaunul pe traiectoria către uşă. Nu poate fi de neglijat faptul că un martor asistent/al doilea anchetator, dacă este femeie ar putea constitui un avantaj în condițiile unui duel bărbătesc.

Revenind la încăperea în care se desfăşoară ascultarea, la impactul pozitiv, firesc, pe care îl oferă confortul asupra persoanei ascultate, apreciez că este bine ca, totuşi, să nu existe o inflație de obiecte, să nu se creeze o imagine de aglomerare, deoarece este de aşteptat ca aceasta să scadă concentrarea pe problemele legate de anchetă iar persoana ascultată, voluntar sau nu, să îşi focalizeze privirea şi atenția pe un obiect sau altul dintre cele aflate în încăpere. Cu cât mai puține obiecte, care să distragă atenția, cu atât mai puține motive, cu atât va fi mai uşor pentru anchetator să interpreteze ceea ce determină comportamentul persoanei ascultate – fiecare act comportamental trebuie analizat în asociere cu ceea ce spune sau scrie cel ascultat;

---

[67] **Zulawski, D**., **Wicklander, D.** Practical Aspects of Interview and Interrogation. CRC Press, Boca Raton pag. 63.

dacă se pune problema contaminării comportamentului persoanei ascultate cu diverse elemente provocate de *„altceva”* decât desfășurarea ascultării, totul, devine mult mai complicat.

Dacă, într-un birou, este uşor pentru anchetator să analizeze şi să înțeleagă comportamentul celui pe care îl ascultă, lucrurile se schimbă mult, când ascultarea se face pe o stradă, pe care poate apare, oricând, un câine ce latră furios, o maşină cu farurile aprinse, ce pot orbi, pentru câteva secunde, persoana ascultată ori anchetatorul sau care merge cu o viteză prea mare, o altă persoană ce are de întrebat ori de spus ceva, etc. În aceste condiții, apare o variabilă în comportamentul persoanei ascultate, ce face mult mai dificilă, pentru anchetator, interpretarea manifestărilor comportamentale. La fel pot sta lucrurile în condițiile, în care celui ascultat i se spune că poate să fumeze, direct, ori indirect prin oferirea unei scrumiere – totul devine mai complicat, ceea ce vedem, ca manifestare comportamentală, este rezultatul oferirii posibilității de a fuma, este o manifestare specifică constatării unei arome de tutun, bucuria constatării acțiunii nicotinei, etc. De exemplu, dacă suspectul, ca răspuns la o întrebare pusă de către anchetator îşi duce mâna la buzunar, scoate pachetul de țigări, ia o țigară şi încearcă să şi-o aprindă, deşi, mai avea una aprinsă, pe care nu o terminase de fumat – gestul său va fi interpretat ca fiind destinat să câştige timp ori va fi considerat un gest reflex, ce apare și se manifestă de fiecare dată, când persoana respectivă are ceva important de făcut.

La fel stau lucrurile şi atunci când i se oferă persoanei ascultate ceva de băut. Când ia paharul tacticos, pentru o mică înghițitură, vrea să întârzie răspunsul ori este o simplă coincidență sau o manifestare a tensiunii emoționale specifică ascultării judiciare. Lăsarea de creioane, agrafe de hârtie sau alte obiecte pe birou, la dispoziția celui ascultat, poate crea probleme asemănătoare de interpretare – dacă începe să se joace cu o agrafă, pe care o îndoaie, asta înseamnă că suspectul evită să-l privească pe anchetator, că minte ori că îi place să se joace cu agrafa. Evident că, în cele mai multe cazuri, persoanele ascultate vor încerca să câştige timp, pentru a-şi formula cel mai adecvat răspuns în raport cu propriile interese.

O sursă suplimentară de distragere a atenției o constituie semnele de putere şi de valorizare ale anchetatorului. Îmi aduc aminte că, în urmă cu ceva timp, am fost într-o vizită de documentare în Italia şi, invitat în biroul unui şef de poliție, am fost impresionat de o fotografie mare, înrămată, extrasă dintr-un ziar, care îl arăta pe polițist, mai tânăr, victorios, cu pistolul în mână, alături de un şef mafiot. Textul ce însoțea fotografia era elocvent: *„Naşul mafiot şi-a găsit naşul polițist, felicitări polițistului ... pentru prinderea periculosului mafiot !”* Pe tot parcursul vizitei, m-am uitat la acea fotografie, zâmbetul victorios al polițistului şi pistolul în apropierea capului celui prins, crea o senzație stranie. Pot fi folosite şi alte obiecte, precum: plachete care atestă merite, insigne puse la loc de cinste pe uniformă, pistolul, cătuşele mişcate insidios din când în când, pot crea suspectului o stare de emoție specială – situația este deosebită iar consecințele pot fi grave.

Atenția persoanelor ascultate poate fi influențată de mulți alți factori, unii mai importanți, cu o influență mai mare, alții, din contră.

Ce poate face anchetatorul ?

Probabil că cel mai nimerit lucru este să se pună în locul persoanei ascultate, să vizualizeze camera în care se va desfăşura ascultarea şi să constate acele surse de distragere a atenției, care ar putea să influențeze negativ desfăşurarea ascultării. Probabil că va avea grijă de jaluzele, de telefonul fix, de orice element din partea superioară a camerei.

Dacă ascultarea nu se va putea desfăşura într-un birou şi se va opta pentru o sală de conferințe, o magazie, etc. este necesară o minimă amenajare a spațiului respectiv – minim praful şters, mobilierul aranjat astfel încât să faciliteze comunicarea.

Mai toți practicienii au trăit experiențe în cadrul cărora cei anchetați au spus în mediul privat, *„între patru ochi”*, mult mai multe lucruri decât le-ar fi putut spune în *„condiții oficiale”* ori în public. Este mult mai uşor de vorbit despre *„lucruri sensibile”*, atunci când mai este de față doar o singură persoană.

Oare de câte ori ascultarea unei victime în prezența unei rude sau altei persoane apropiate a avut succes ? sau ascultarea unui martor ocular în prezența altuia ? Frecvent, principalii suspecți sunt anchetați de către doi sau mai mulți anchetatori, totul petrecându-se în aceeaşi încăpere. În fiecare dintre situații, cel ascultat este deranjat, îşi simte violată intimitatea, şi, rezultatul constă în prea puține elemente de interes pentru anchetă lămurite.

Lucrurile sunt clare, dacă vrem ca o persoană să se deschidă şi să fie sinceră cu noi, trebuie să creăm şi o atmosferă favorabilă, care să-i respecte intimitatea, în care să se simtă în siguranță. Totuşi, cei mai mulți dintre anchetatori consideră aceasta ca fiind un aspect prea puțin important. Există multe întâmplări, în viața de zi cu zi, ce confirmă importanța dialogului față în față. De exemplu*, un muncitor se duce la şeful său şi îi comunică faptul că doi colegi fură, în mod repetat, anumite produse de la locul de muncă. Şeful în loc să obțină mai multe elemente, care să confirme sau să infirme ceea ce i-a spus subalternul său, consideră că va lămuri lucrurile mult mai simplu – îi cheamă pe cei doi reclamați, îi întreabă dacă au furat, aceştia neagă, îl cheamă pe cel care i-a reclamat furtul, îl întreabă dacă ştie ceva în legătură cu faptul că cei doi colegi ai lui au furat în mod repetat şi stupoare … **omul spune că nu ştie nimic***. În condiții normale, retragerea celor spuse nu este rezultatul faptului că cele spuse sunt minciuni, ci, mai degrabă, este rezultatul faptului că cel care a făcut declarația nu are încredere, are dificultăți în a susține cele spuse în fața persoanelor acuzate.

Esențial este ca anchetatorul, dincolo de partea formală a lucrurilor, dacă vrea să obțină informații cu adevărat importante, să *„aranjeze”* o ascultare *„între patru ochi”*. Persoanele vătămate şi martorii oculari vor spune mult mai multe anchetatorului, în condițiile arătate, decât au spus celor din familie sau prietenilor. Chiar de la fața locului, anchetatorii trebuie să separe martorii oculari de prieteni sau membrii de familie, să-i asculte separat, să discute ferit de mediu cu persoana vătămată, să stea de vorbă cu făptuitorul, descoperit la fața locului, în maşina poliției sau în alt loc ferit de presiunea evenimentului. Indiferent de împrejurare, cel ascultat trebuie să simtă intimitatea, faptul că poate vorbi deschis cu anchetatorul.

Condiții foarte bune trebuie oferite și în camera de ascultare, amenajată la sediul organului judiciar. O asemenea cameră de ascultare ar putea avea două scaune puse, față în față, la o distanță de aproximativ doi metri, fără nici un fel de barieră fizică – birou, masă, măsuță pentru cafea, etc.; astfel încât să fie respectat un spațiu intim, în care persoanei ascultate nu-i place să se afle cineva şi nici comunicarea să nu fie împietată (anchetatorul trebuie să audă tot ce spune persoana ascultată şi să observe fiecare gest sau mişcare ce ar putea fi relevantă în contextul desfăşurării ascultării. Uşa trebuie închisă iar elementele de tehnologie, care permit înregistrarea şi transmiterea de sunet şi imagine, nu trebuie să fie observate de către cel ascultat. O a treia persoană, dacă prezența ei este neapărat necesară (avocat, tutore, personal de securitate, etc.), trebuie să stea într-un colț, în linişte, fără să se implice în vreun fel în desfăşurarea ascultării.

Lucrurile nu sunt simple. De obicei, camerele de ascultare, de la cele mai multe sedii unde își desfășoară activitatea organe judiciare, oferă o atmosferă rece, un aer

închis, izolația fonică ce nu permite să străbată nici un zgomot din afară, sistemul de închidere al uşii, este posibil ca uşa şi ferestrele, dacă există, să aibă gratii – nimic nu sugerează confort şi deschidere către o comunicare liberă, astfel încât, nici măcar un anchetator cu experiență nu se simte în largul său. Deşi aceste camere de ascultare au un rol clar stabilit – de exemplu, când sunt ascultați arestați ori sunt necesare măsuri de securitate suplimentare – este bine să fie folosite când se doreşte creşterea presiunii asupra celui ascultat, după o prealabilă pregătire.

3.2. Pregătirea unei ascultări neconflictuale

Consider necesar, aici, să subliniez necesitatea promovării unei strategii, de către toți anchetatorii, caracterizată de o abordare deschisă, neconflictuală – este, de departe, mai eficientă şi mai puțin solicitantă, pentru anchetator, decât oricare alta.

Bunăoară, pentru a convinge o persoană vinovată să se prezinte voluntar la locul de desfăşurare al ascultării şi să recunoască implicarea sa şi condițiile în care a desfăşurat activitatea ilicită, este nevoie ca această ascultare să fie prezentată într-un anumit mod, ... în modul în care se cuvine; o abordare greşită din partea anchetatorului conducând, de cele mai multe ori, la eşec.

De exemplu, un anchetator, cercetând un furt de bani de la punctul de lucru al unei companii, după ce a verificat faptul că doar şapte persoane au avut acces, la zona în care erau colectați banii ce proveneau din încasările în numerar, a invitat pe cele şapte persoane şi le-a comunicat *că până luni nu înregistrează plângerea patronului şi aşteaptă ca cel vinovat să se prezinte, să aducă banii şi nu se va mai întâmpla nimic, mai departe. Dacă, până luni, lucrurile nu se vor rezolva, va ancheta fiecare persoană în parte, nefiind exclus să recurgă şi la testări cu poligraful.* Ei bine, nu numai că, nimeni nu a recunoscut fapta, dar, luni, trei persoane nu s-au prezentat iar, din cele patru, care s-au prezentat la sediul organului judiciar, două, după ce se consultaseră cu avocații, erau pregătite să refuze testarea poligraf, în virtutea suspiciunilor și dreptului de a refuza testarea. Toate persoanele, care s-au prezentat, au manifestat răceală și reținere, în relația cu anchetatorul, dând, doar, răspunsuri ce nu conțineau elemente certe.

Analizând practica relevantă din țară şi străinătate, îmi permit să promovez câteva recomandări pentru anchetatorii care îşi propun să încurajeze persoanele, pe care le invită pentru a fi ascultate, astfel încât acestea să aibă o atitudine cât mai deschisă, care să permită o cât mai bună comunicare:

1 Înainte de toate, ***persoana ce urmează a fi ascultată nu trebuie amenințată cu posibile consecințe ale neprezentării sale la sediul organului judiciar***. Este greşit, din punct de vedere psihologic, să i se reamintească că, dacă nu va coopera, ar putea, foarte bine, să fie condamnat la o pedeapsă cu închisoarea, ce va avea limitele duse către maxim. Majoritatea celor care se implică în activități ilicite îşi asumă riscuri. În general, riscul unei posibile condamnări este acceptat – ceea ce nu se acceptă este, de obicei, lipsa de respect şi tot ceea ce afectează personalitatea, ca să nu mai vorbim de ceea ce poate fi asimilat noțiunii de nedreptate. În aceste condiții, dialogul cu anchetatorul este condiționat de lipsa amenințărilor, a *„apropo-urilor subtile”*, etc.; dacă apar amenințările, de orice fel, situația începe să se degenereze ... *„sunt vinovat pentru că am făcut ... ceea ce am făcut, dar de ce trebuie să-l suport pe deşteptul ăsta şi amenințările lui ?”*. Oricum, dacă stăm să raționăm logic, este greu de acceptat că cineva, care vine în camera de ascultare doar pentru a evita o posibilă pedeapsă sau alte consecințe neplăcute, va avea o prestație voluntară, va fi greu, pentru anchetator, să diferențieze manifestările comportamentale datorate stresului specific

minciunii de cele datorate disprețului ori stării proaste, instaurate ca urmare a contactului cu anchetatorul *„arogant”*.

2 ***Ascultarea trebuie prezentată într-o lumină pozitivă***. Ca să depăşească nivelul de lozincă, este bine ca anchetatorul să-şi pună o întrebare precum: *„De ce ar accepta/care ar fi motivul pentru care o persoană, ce a fost implicată într-o activitate ilicită, ar veni în fața anchetatorului să* ***„spună adevărul”****, eventual, să se supună unei testări la poligraf şi tot ... ce ar urma ?”*

Previzibile ar fi două motive. Pe de o parte, există posibilitatea ca refuzul, de a veni în sediul organului judiciar pentru a fi ascultat, să poată fi interpretat ca un refuz de a coopera, poate, o recunoaştere a vinovăției. Pe de altă parte, se pare că persoana ascultată se află în fața unei provocări – are nevoie să simtă că are situația sub control, că ***poate*** ... – şi pentru asta trebuie să ajungă în fața anchetatorului, trebuie să-l învingă, trebuie să treacă de poligraf, să mintă, să facă orice, pentru a convinge cu privire la poziția sa.

Ce ar trebui să facă, concret, anchetatorul ?

Cea mai bună soluție este, în opinia mea, prezentarea activității de ascultare ca fiind principalul mijloc – şi nimic nu este eronat în această susținere – prin care persoana ascultată poate să-şi expună şi să-şi promoveze poziția, interesele, apărările, să propună probe în vederea susținerii nevinovăției sale, etc. Mulți dintre practicieni au *„textele”* lor, pe care le folosesc în astfel de situații – comunică faptul că a apărut o situație care trebuie lămurită şi pentru aceasta este nevoie de concursul său; roagă persoana pe care vrea să o asculte să-l ajute să lămurească câteva aspecte legate de anchetă; spune că trebuie desfăşurată o activitate de rutină pentru respectarea procedurii, o simplă formalitate.

3 Ar mai trebui amintit că ***ancheta*** în desfăşurare ***are caracter complex*** – bineînțeles că vor fi audiate mai multe persoane, că sunt în curs de desfăşurare şi alte activități, etc. – că lucrurile merg bine şi, în timp scurt, ancheta va fi terminată. În practică, de cele mai multe ori, nu este bine ca persoana, ce urmează să fie ascultată, să realizeze că este principalul suspect, că este martorul principal, că ... fără *„contribuția”* sa, ancheta este posibil să eşueze. De asemenea, nu este bine să se ofere, ca imagine, ceva derizoriu, pentru că o invitație precum: *„Te rog, dacă vrei, să treci pe la mine, la birou, ca să răspunzi unor întrebări de rutină?”* ar putea genera raționamente cu concluzii nefavorabile, pentru anchetă: *„Ăsta vrea să-mi mănânce timpul, nu este nimic important dar ... este nevoie să mă prezint în fața lui; cum adică rutină ? Foarte bine ... nu am timp, chiar în perioada pentru care m-a chemat trebuie să fiu la doctor, pentru un consult.”*

Important, în opinia mea, este ca, pe baza cunoaşterii unor date elementare despre persoana care urmează a fi ascultată, anchetatorul să asigure condiții minime, care să faciliteze *„prestația”* celui care va fi ascultat – dacă persoana ascultată este de tip conformist (*tot ce fac şi alții poate fi făcut, fără prea multe griji*) probabil, va fi bine, dacă i se va aduce la cunoştință faptul că vor fi audiate şi alte persoane; o persoană lipsită de experiență, poate fi capacitată prin trimiteri vagi la diferite probe care, deja, sunt deținute de către anchetatori, etc. Contraproductiv ar fi ca anchetatorul să comunice probele care există la dosarul cauzei sau, mai clar, acele elemente cu privire la care există certitudine şi pe care el se va baza în demersul său. În mod evident, într-o asemenea situație, persoana ce urmează să fie ascultată ori se va pregăti şi, în măsura în care va aprecia că este în stare de o prestație care să o mulțumească, se va prezenta şi va servi povestea special concepută ori va amâna prezentarea în fața organului judiciar, până când se va simți suficient de pregătită; asta în eventualitatea în care nu

apare un eveniment sau nu este inventat un eveniment prin care lucrurile să se schimbe.

4 Deşi părea ciudat sau, poate, pueril, ***anchetatorul va trebui să țină seama*** şi ***de „avantajul terenului propriu”***. În mod firesc, ascultarea trebuie să se desfăşoare la sediul organului judiciar, dar ... multe persoane ar prefera alt loc – acasă, la locul de muncă sau poate într-un bar, restaurant ori club. De asemenea – o altă problemă – este posibil, ca atunci când anchetatorul, prin telefon ori personal, îi comunică persoanei ce trebuie ascultate, necesitatea, locul şi timpul ascultării sale, aceasta, dorind să întârzie ascultarea, să propună şi să arate *„avantajele”* desfăşurării ascultării într-un alt loc sau, de ce nu ? – *hai să discutăm acum, aici*. Un anchetator cu experiență, pe lângă faptul că are pregătite motive – precum că nu are dosarul la dispoziție, că a apărut un ordin în conformitate cu care ascultările trebuie desfăşurate numai în sediul organului judiciar – ştie să aibă şi o eleganță profesională, care să-i permită să obțină informații utile anchetei şi, în acelaşi timp, să respecte procedura impusă.

De exemplu:

Anchetatorul – *Domnule, căutăm pe cineva care ne poate ajuta, să lămurim câteva probleme în legătură cu violul unei tinere, în holul blocului în care locuiți. Am desfăşurat câteva investigații şi am aflat că dumneavoastră cunoaşteți câte ceva şi ne puteți ajuta.*

Persoana ascultată – *Nu sunt convins că vă pot ajuta, dar, vă stau la dispoziție.*

Anchetatorul – *Toate persoanele care pot să ne ofere informații utile sunt invitate la sediul nostru şi cu ajutorul fiecăruia, în parte, vom reuşi să reducem cercul de suspecți şi să identificăm făptuitorul. În aceste condiții, vă rugăm să treceți pe la sediul nostru din Strada ... pentru o scurtă discuție. Vom lămuri câteva aspecte, după care vă puteți continua programul. Promit să terminăm cât mai repede, astfel că vă rog să mă căutați la interiorul ... imediat ce ajungeți la sediul nostru.*

Persoana ascultată – *Nu ştiu ce să spun, am foarte multă treabă în perioada aceasta şi ... pe de altă parte, nu sunt convins că va pot ajuta să-l identificați pe făptuitor.*

Anchetatorul – *Vă înțeleg, în astfel de situații, mă deplasez personal pentru a sta de vorbă cu oamenii, însă, întrucât procedura o cere, pentru dumneavoastră, insist să veniți la sediu pentru că dacă vin eu, tot va trebui să ne mai vedem o dată la sediu, ca să semnați şi să înregistrăm la dosar declarația, şi, astfel, am pierde mai mult timp. Credeți că mâine dimineață la ora 10 ar fi bine ? Până la 10, 30 am şi termina.*

Persoana ascultată – *Dimineața ...*

Anchetatorul – *Da ! De fapt cred că ..., de dimineață o sa fie mai multe persoane, câte o oră fiecare ... a ... se întârzie; Dumneavoastră, ştiu că terminați programul de lucru la 17, hai să ne vedem la 18, mă voi strădui să rămân pentru dumneavoastră, peste program şi, cu ocazia asta, o să termin şi cu audierile din prima fază a anchetei.*

Persoana ascultată – *Bine am să vin, dar, să ştiți că nu pot sta decât foarte puțin, pentru că am o programare la stomatolog pentru ora 19.*

De asemenea nu este lipsit de importanță ca, atunci când poate fi util, anchetatorul să *„aranjeze”* transportul, persoanei ce urmează a fi audiate, la sediul organului judiciar – dacă se poate, va avea loc şi o discuție preliminară, de creare a unei punți de comunicare, anchetatorul neuitând să sublinieze că persoana se poate manifesta liber, poate să plece, poate să-şi ia o pastilă, etc.

3.3. Identificarea unui scop pentru desfăşurarea ascultării

La citirea unui astfel de titlu de secțiune mulți dintre practicieni ar deveni neîncrezători şi şi-ar pune probleme în legătură cu ... ***scopul unor astfel de susțineri***. Ei bine, este absolut acceptabil un raționament foarte simplu, dacă nu ne dorim o

atitudine şi un comportament, din partea persoanei ascultate, marcate de neîncredere sau ... poate furie – *„de ce mă cheamă ăştia la poliție; ce or vrea de la mine ?”* – devine oportun, elegant, din respect pentru relațiile între oameni, ca anchetatorul să invite persoana, pe care doreşte să o asculte, inserând, în cadrul solicitării, scopul ascultării.

Desigur că, şi aici, pot apare interpretări diverse.

Dacă anchetatorul nu comunică scopul ascultării, persoana pe care acesta doreşte să o asculte va deveni preocupată pentru a identifica de ce şi, mai ales, ce este sau ce trebuie să facă, atunci când va fi în fața anchetatorului. De cele mai multe ori, se pregăteşte o atitudine defensivă – nimeni nu doreşte să aibă o poziție, până când nu cunoaşte suficiente amănunte despre problemă. Şi asta poate dura, în condițiile în care unii raționează mai repede, sunt mai siguri pe ei, iar alții, din contră, se feresc să aibă atitudine, să-şi exteriorizeze poziția, vor să câştige timp iar, pentru aceasta, blochează comunicarea.

Dacă anchetatorul comunică, precis, scopul ascultării, este de aşteptat ca persoana ce urmează să fie ascultată să fie pregătită – cea de bună credință să fie clară, concisă, precisă în exprimare, mai degrabă preocupată, de riscurile pe care şi le asumă, dând o declarație utilă pentru anchetă, decât de posibilitatea să fie nevoită să mintă.; mincinosul va veni cu o *„poveste”* cât mai bine ticluită, pe care va fi dornic să o expună, la fel ca un şcolar mândru de poezia pe care a învățat-o.

Foarte important este ca anchetatorul să folosească o exprimare generală care, însă, trebuie să permită identificarea scopului ascultării. De exemplu: *„Domnule ... a fost depusă o plângere din partea societății de asigurări – au avut pierderi, ca urmare a unor distrugeri voluntare, şi din această cauză, solicită verificarea fiecărui dosar de daune cu valoare mare, cum este şi al dumneavoastră – şi este necesară prezența dumneavoastră, pentru a răspunde la unele întrebări de rutină. Este o activitate obligatorie, după care vom închide dosarul şi o să puteți ridica banii, reprezentând despăgubirea pe care a-ți solicitat-o.”*

În opinia mea trebuie insistat pentru identificarea acelui *„scop”* care să fie dezirabil, să convingă, să capaciteze, să ... intereseze persoana ce urmează a fi ascultată. Asta presupune ca scopul comunicat de către anchetator să implice personal, să aibă potențialul de a genera o motivație, să facă legătura cu un interes, cât se poate de actual, de *„normal”*, de firesc, al persoanei în cauză.

3.4. Construirea relaţiei dintre anchetator şi persoana ascultată

În general, oamenii au o anumită imagine, poate că există, chiar, un stereotip cu privire la anchetatori, la anchetatorul tip, practic, cu privire la ce să se aştepte cel care urmează să fie ascultat. Oarecum, asemănător cu imaginea unui chirurg, anchetatorul este imaginat detaşat emoțional – prea puțin implicat în ceea ce s-a întâmplat, se petrece ori urmează a se petrece – preocupat, strict de rezolvarea punctuală a dosarului pe care îl are, ca sarcină de serviciu, în lucru; eventual, dispus la tot felul de *„şmecherii”* ca să obțină o soluție în dosar. Cu o asemenea imagine în minte, este greu de acceptat că persoana ce urmează să fie ascultată se va prezenta, în camera de ascultare, dispusă la a oferi informații semnificative pentru dezvoltarea anchetei. Oamenii se simt confortabil, spun adevărul unor persoane pe care le percep a fi de încredere, pe care se pot baza.

În astfel de condiții, este necesar ca anchetatorul, înainte de a începe să pună întrebări pentru a lămuri problemele specifice, să construiască o relație rezonabilă, care să faciliteze comunicarea. Foarte importantă, este, aici, percepția pe care o are persoana ascultată cu privire la anchetator şi cu privire la modul de desfăşurare al ascultării. Se poate pune problema măsurii în care merită ca anchetatorul să se străduiască să

depăşească nivelul pur formal al prestaţiei sale – probabil o relaţie marcată de conformitate şi nimic mai mult.

Răspunsul trebuie nuanţat. Pe de o parte, este evident că relaţia cu persoana ascultată este, în mod esenţial, umană, între doi oameni; incomparabilă cu o relaţie de tipul strungar-strung sau şofer-autovehicul, oricât de umanizată ar fi aceasta. Fiind vorba despre o relaţie inter-umană, relaţia anchetator-persoană ascultată trebuie să se caracterizeze prin adecvare, adecvare la mediu, cadru şi persoană.

Adecvarea la mediu presupune surprinderea caracteristicilor mediului special al sediului organului judiciar, respectiv al camerei de ascultare.

Adecvarea la cadrul presupune observarea condiţiilor, scopului şi a procedurilor specifice desfăşurării anchetei judiciare.

Adecvarea la persoană impune o adaptare firească la caracterul, temperamentul, starea, înfăţişarea, ţinuta, limbajul, etc. interlocutorului.

Ei bine, în aceste condiţii, o persoană care spune adevărul, ar trebui să se simtă confortabil discutând despre problemele de interes pentru anchetă. Există unele manifestări comportamentale care indică acest confort. De exemplu descrucişarea braţelor, o aplecare spre înainte sau o postură confortabilă pe scaun, răspunsuri mai lungi şi mai detaliate, datul din cap în semn de aprobare faţă de observaţiile investigatorului, sunt manifestări care dau credibilitate persoanei ascultate şi confirmă încrederea în anchetator şi în relaţia cu acesta.

3.5. Influenţa anchetatorului asupra comportamentului persoanei ascultate

Trebuie recunoscut faptul că, începând cu prestaţia generală şi terminând cu gesturile, ticurile nervoase, greşelile în exprimare, ritmul respiraţiei sau mirosul anchetatorului, tot ceea ce ţine de anchetator, presupune un potenţial important de influenţare a comportamentului persoanei ascultate. De exemplu, un anchetator ce începe pe un ton sever, acuzator, într-un mod autoritar, va provoca, persoanei ascultate, o stare de disconfort, caracterizată de anxietate, nesiguranţă, lipsă de încredere în prestaţia anchetatorului şi în desfăşurarea ulterioară a anchetei. Cei mai mulţi dintre anchetatorii cu experienţă preferă să aibă un comportament echilibrat, amabil, chiar, înţelegător – este vorba despre o profesie, de rezultate, cât mai bune, ce trebuie obţinute, de dezvoltarea anchetei pentru lămurirea cât mai multor aspecte legate de pregătirea, desfăşurarea şi exploatarea rezultatelor activităţii ilicite şi, nu, despre un război personal, despre posibilitatea unui discurs moralizator sau despre o încercare de a schimba lumea. Din punct de vedere funcţional, dacă, o dată cu desfăşurarea ascultării, anchetatorul îşi pierde cumpătul, acuză persoana ascultată că minte, opreşte comunicarea şi îi cere să reformuleze, posibilitatea de a identifica minciunile prin analiza comportamentului verbal şi non verbal se poate reduce simţitor; anchetatorului nu-i rămâne decât să decât să evalueze cele declarate, sub aspectul neconcordanţelor din relatarea celui ascultat sau a scăpărilor accidentale. Mai mult, dat fiind starea emoţională prin care trece persoana ascultată, va deveni foarte greu de stabilit dacă neconcordanţele din relatarea acesteia sunt specifice unui subiect mincinos şi confuz sau ale unuia de bună credinţă care este frustrat şi speriat.

În fapt, nimeni nu poate să ştie, cu exactitate, care sunt reacţiile persoanelor ascultate, când mint ori spun adevărul, în legătură cu acuzaţiile care li se aduc. Dincolo de faptul că, a provoca reacţii, inducând o situaţie specială – cum, de altfel, este cazul în care un anchetator ar acuza doar pentru a evalua reacţii – constituie un abuz, a promova puncte de vedere, care să aibă ca obiect indicii ce, în mod aprioric, să fie acceptate ca fiind intrinseci adevărului sau minciunii, ***este periculos***. Omul nu este şi

nu trebuie privit ca un mecanism care, în aceleaşi condiţii, să se manifeste identic. Ar fi lipsit de profesionalism ca, odată identificaţi nişte indicii, o persoană să fie catalogată vinovată/nevinovată, mincinoasă/de bună credinţă.

În opinia mea, esenţial pentru anchetatori, este să promoveze o conduită prin care să respecte şi să impună respect, fără să se pună problema unor accidente în cadrul cărora să îşi facă apariţia excese[68]. Comportamentul unui persoanei ascultate pe parcursul ascultării este influenţat – pe lângă factori precum mediul în care se desfăşoară ascultarea, inteligenţa, vârsta, starea emoţională, etc. – în mod fundamental, de modul în care se manifestă anchetatorul.

Fiecare dintre aceşti factori are importanţa sa şi trebuie evaluat ca atare, când ne hotărâm să dăm o anumită semnificaţie manifestărilor comportamentale, pe care le observăm la persoana ascultată. Pentru a reduce la maxim posibilitatea influenţării persoanei, de mare importanţă este ca audierea să se desfăşoare într-o cameră de ascultare care să excludă orice tulburare iar prima preocupare a anchetatorului să fie aducerea persoanei ascultate la o stare, cât mai apropiată de cea ideală, care să faciliteze comunicarea – de exemplu, o persoană nervoasă, întâi trebuie calmată şi apoi ascultată. În ceea ce îl priveşte pe anchetator, el nu trebuie să uite, că orice influenţă venită din partea lui este de natură a influenţa modul de manifestare al persoanei ascultate şi, în anumite condiţii, devine posibil ca manifestările ce apar în timpul ascultării să fie generate de comportamentul anchetatorului şi nu de emoţiile specifice reproducerii unor evenimente, stări, activităţi, etc.

3.6. Asumarea rolului de către anchetator

Adesea se spune că ascultarea judiciară este un fel de duel.

Ce se întâmplă de fapt ?

Persoana ascultată devine nervoasă, dezvoltă frustrări, convinsă fiind că are în faţă un adversar ce trebuie învins – omul, ce vrea să afle mai mult decât doreşte să îi spună, trebuie dovedit, trebuie pus la locul lui şi învăţat să înţeleagă faptul că *„dacă vreau eu să spun ceva, o să spun; iar dacă nu vreau, nu mă convinge nimeni şi nimic să spun ceva”.* Anchetatorul, şi el, poate deveni nervos; la fel de frustrat, precum persoana ascultată; supărat că aceasta nu spune ce trebuie el să afle; deranjat că nu este în stare şi nu are multe mijloace să o determine, pe aceasta, să îşi schimbe atitudinea; poate deveni sarcastic, poate introduce în limbaj cuvine şi expresii indecente sau urâte, etc.

---

[68] **Kassin, S**.; **Fong, C**. ""I'm Innocent!": Effects of Training on Judgments of Truth and Deception in the Interrogation Room," Law and Human Behavior, Vol. 23, No. 5, 1999. – Un studiu efectuat de către autori confirmă rolul constructiv al unui comportament neconflictual din partea anchetatorului în acest domeniu. Nişte observatori au analizat interviurile filmate ale unor studenţi ce interpretau rolurile unor persoane vinovate sau nevinovate ce au comis o infracţiune fictivă. În aceste interviuri studentul dădea o declaraţie iniţială, după care însă anchetatorul devenea furios şi spunea: „La naiba, nu mă mai minţi! Te-am prins în flagrant. Acum spune-mi adevărul”. Subiectului i se spunea apoi să îşi reformuleze alibiul. Interviurile durau în medie cinci minute. Jumătate dintre observatori erau „neantrenaţi” şi se bazau pe propria judecată (urmărind neconcordanţe în relatări, scăpări verbale, nervozitate generală) pentru a formula opinii referitoare la onestitatea subiecţilor. Cealaltă jumătate a fost „antrenată” în domeniul analizei comportamentului prin vizionarea unui material de 30 de minute care descria unele dintre simptomele comportamentale folosite pentru a evalua un subiect pe parcursul unui interviu neincriminator. Studiul a scos la iveala două rezultate anticipabile: în primul rând, niciunul dintre observatori, fie ei antrenaţi sau neantrenaţi, nu a fost capabil să diferenţieze subiecţii oneşti de cei mincinoşi, decât pur întâmplător. În al doilea rând, studenţii antrenaţi care s-au bazat pe simptome comportamentale evidenţiate pe parcursul unui interviu neincriminator s-au descurcat la fel de bine ca cei neantrenaţi.

Probabil că mai bine ar fi ca anchetatorul să înțeleagă necesitatea şi să îşi asume rolul de negociator. Trebuie să accepte ideea că este normal, este *„treaba”* celui ascultat, să omită, să uite, să ascundă, să afle, să încerce să inducă în eroare, în orice mod posibil. Înțelegerea rolurilor pe care la au cei doi actori principali – anchetatorul şi persoana ascultată – poate permite acceptarea faptului că rămânerea în zona conflictului nu este deloc productivă. În rolul de negociator, anchetatorul poate gestiona mai bine sentimentele ostile, frustrările, modul în care trebuie să evolueze ancheta penală, ce se va putea întâmpla cu una sau alta dintre persoanele implicate în desfăşurarea activității ilicite cercetate, cum şi dacă este posibilă recuperarea prejudiciului, etc.

Fără să dezvolt teorii din zona medierii, apreciez că este necesară o negociere de tip *„câştig – câştig”*[69]; aceasta îi va permite anchetatorului să înțeleagă situația celui sau celei pe care o ascultă şi, de asemenea, va permite persoanei ascultate să înțeleagă faptul că anchetatorul are ceva important de făcut şi, în poziția lui, nu îşi poate permite să negocieze în pierdere. Anchetatorul nu poate să ia apărarea persoanei pe care o ascultă, însă, poate *„negocia”*, astfel încât să ajungă la aflarea adevărului, iar adevărul – cea mai credibilă variantă, susținută cu probe, a modului în care s-a desfăşurat activitatea ilicită cercetată – poate susține cel mai bine interesul celor mai multe dintre persoanele implicate.

Ca negociator, anchetatorul se poate gândi că poate acționa ca un regizor de teatru: poate alege decorul, stabili coregrafia, modul în care poate debuta fiecare dialog, poate gândi la modul în care va putea să folosească spațiul în camera de ascultare, poate stabili costumația – o poate stabili pe a lui; o poate influența pe a celui sau celei pe care o ascultă sau urmează o asculte. De exemplu, mulți anchetatori consideră că ținuta cu costum şi cravată este absolut profesională şi că este bună la toate, lucru ce poate fi adevărat în multe dintre cazuri. Totuşi, sunt şi situații în care o asemenea ținută poate genera limite, impune distanță, dezvolta frustrare în legătură cu o anumită bunăstare a anchetatorului, în contradicție cu starea financiară, mai mult decât precară, a multor persoane care vin în anchetă spre a fi ascultate. Regula ar trebui să presupună ca anchetatorul să îşi schimbe aspectul exterior, în funcție de persoana ascultată, să țină seama de nevoile fiecărei persoane ce urmează a fi ascultată[70].

Prin anticiparea atitudinii probabile a persoanei ascultate, a modului în care acesta se va pregăti şi va aborda ascultarea, anchetatorul ar trebui, şi el, să se pregătească, iar această pregătire ar trebui să presupună, dacă nu să înceapă, cu pregătirea propriului mod de abordare, propriul comportament – pe momente previzibile ale desfăşurării ascultării – vestimentația, zâmbetul etc. Cu riscul de a mă repeta, comportamentul anchetatorului trebuie să fie adecvat la tot ce ar putea să însemne furia, suspiciunea, starea de rezervare ori disprețul persoanei ascultate.

---

[69] **N.A.** – în practica negocierilor se recunosc patru tipuri de negociere: câştig – câştig; pierdere – câştig; câştig – pierdere; pierdere – pierdere; toate aceste tipuri au avantaje şi dezavantaje putând fi folosite eficient numai ținând cont de obiectul negocierii

[70] **N.A.** – în practică am întâlnit persoane fără posibilități financiare care considerau că trebuie să fie ascultate de anchetatori la costum, considerau aceasta o problemă de respect; pe de altă parte sunt şi persoane tinere care consideră că ținuta oficială este de natură a bloca comunicarea, care nu agreează valorile tradiționale

3.7. Limbajul

Ascultarea persoanelor poate fi asemănată cu o tranzacție, cu ceea ce face un agent de vânzări, atunci când are în față un potențial client[71]. În vânzări, un agent trebuie să identifice nevoile clientului – la nivel emoțional, financiar, de imagine, etc. – să prezinte beneficiile produsului său şi să sublinieze modul în care acesta răspunde la nevoile clientului. Ca principiu, dacă beneficiile produsului pot compensa obiecțiile clientului şi dacă produsul satisface nevoile clientului, acesta va cumpăra. Asemănător, în cadrul unei ascultări, beneficiile percepute ca rezultat al comunicării cu anchetatorul de către cel ascultat, al oferirii de informații acestuia, trebuie să treacă de obiecțiile acestuia, altfel nu va vorbi.

În mod evident mărturisirea, aflarea adevărului de la persoana pe care o asculți depinde de nivelul şi eficiența comunicării pe care o ai cu aceasta. Comunicând cu alte persoane, este necesar ca acestea să înțeleagă, cât mai exact mesajul, exprimarea anchetatorului trebuie să fie clară, acesta trebuie *„să vorbească pur şi simplu”*. Oamenii, cei ce sunt ascultați, nu vor privi în jos, când li se adresează cineva care se exprimă clar, într-un limbaj uşor de înțeles.

În dorința de a-şi arăta superioritatea, unii anchetatori înțeleg să folosească un limbaj elevat, un limbaj peste nivelul de înțelegere al celui/celei ce le stă în față. În astfel de situații, există posibilitatea ca cel ori cea ascultată să nu înțeleagă sensul uneia sau a mai multor întrebări dintre cele care i se pun, să considere că anchetatorul doreşte să-l jignească, că, de fapt, lucrurile sunt aranjate şi anchetatorul nu face decât să justifice aceasta.

În mod obiectiv, o persoană cu o pregătire modestă va face eforturi importante, pentru a înțelege ceea ce se întâmplă, care este sensul întrebării la care trebuie să răspundă, ce urmăreşte anchetatorul. Pauzele, timpul mai mare ce se scurge până când persoana ascultată răspunde la întrebări, poate induce în eroare anchetatorul, ce va trebui, de fiecare dată, să aprecieze dacă este o încercare de a minți sau este vorba despre timpul necesar persoanei pe care o ascultă pentru ca aceasta să înțeleagă întrebarea şi să formuleze un răspuns care, probabil, va tinde să fie la nivelul înalt de exprimare al întrebării; va folosi cuvinte sau expresii al căror sens nu îl înțelege şi rezultatul nu va fi deloc pe măsura aşteptărilor anchetatorului.

Sunt anchetatori ce se străduiesc să folosească un limbaj grosolan, argotic, cuvinte şi expresii indecente, pentru a stabili o minimă comunicare cu suspectul. În practică, o asemenea opțiune poate avea efecte benefice în măsura în care anchetatorii reuşesc să aibă controlul, să gestioneze eficient concentrația de grosolănii, în dialogul cu persoana ascultată. Principalul risc nu ține, neapărat, de escaladarea folosirii de cuvinte şi expresii indecente în cadrul ascultării ci de scăderea credibilității anchetatorului în fața unei persoane, de cele mai multe ori, prea obişnuite cu cuvinte şi expresii dure, ca să mai fie impresionată de ceva. Suspectul ar putea considera că anchetatorul încearcă să îl înşele, fiind puțin probabil ca anchetatorul să folosească un astfel de limbaj în mod obişnuit.

Pentru cei ascultați, în mod firesc, de o importanță majoră este decizia de a vorbi, sau nu, despre ceea ce ştiu. O parte din decizia lor, adesea partea critică, ține de modul în care evaluează persoana anchetatorului. De foarte multe ori, dacă dialogul nu evoluează în termenii în care se aşteptau, dacă sunt *„luați pe sus”*, dacă li se spune că sunt microfoane în încăpere, cei ascultați devin suspicioşi şi comunicarea se blochează.

---

[71] **Gordon Nathan J., Fleisher William L.** – Effective interviewing and interrogation techniques, Elsevier Inc., 2006, pag. 42; **Zulawski, D**., **Wicklander, D.** Practical Aspects of Interview and Interrogation. CRC Press, Boca Raton pag. 67.

Cel mai bine este ca anchetatorul să păstreze demersul său în zona profesionalismului, să aibă un discurs echilibrat, fără excese. Apelarea la blesteme, jurăminte, amenințări cu folosirea unor forțe oculte, invocări ale unor spirite mai bune sau mai puțin bune, etc., nu este deloc productivă.

Dacă persoana ascultată va apela la blesteme, injurii adresate unor persoane imaginare, cuvinte şi expresii înjositoare, etc., anchetatorul este bine să se abțină, să considere aceasta ca parte a unei provocări menite să pună în pericol ancheta. Dacă anchetatorul va începe să folosească, şi el, un astfel de limbaj, suspectul este posibil să devină – brusc – agitat, enervat, jignit, gata să devină violent. Astfel, anchetatorul se va transforma dintr-un negociator, un mediator destinat să identifice acele oportunități care să îl determine pe suspect să mărturisească, într-un adversar al suspectului şi, pe cale de consecință, întreg efortul menit să-l determine pe suspect să mărturisească să devină fără sens.

Dacă anchetatorul va şti să îşi moduleze limbajul, pe care îl foloseşte în cadrul ascultării, astfel încât persoana ascultată să accepte că fapta sa nu este foarte gravă, că ceea ce a fost poate fi înțeles, suspectul va recunoaşte mai repede şi mai uşor. Nu trebuie uitat faptul că anchetatorul poate consolida, involuntar, gravitatea faptei cercetate, printr-un ton al vocii neadecvat şi prin folosirea unor cuvinte ce pot fi interpretate cu subînțeles. În ceea ce priveşte tonul, acesta poate transmite un înțeles, care să fie total opus înțelesului dat de cuvintele folosite.

Ca exemplu, am să fac referire la o situație casnică ce apare zi de zi: soțul vine acasă şi, după ce intră, îşi întreabă, pe un ton deferent, soția ce face; răspunsul este invariabil – ***bine***; poate fi *un bine real*, în sensul că soția parcurge o stare de bine fundamentată pe succese, veşti bune şi împliniri; poate fi *un bine neutru*, în sensul că fac bine pentru că nu mi s-a întâmplat nimic rău; poate fi *un bine, care nu este bine*, este un răspuns care are în spate neîmpliniri, întâmplări nefericite, necazuri. Totul depinde de ton şi de alte manifestări comportamentale, ce însoțesc răspunsul. Dacă mai apar, în exemplu dat, buşituri, farfurii sparte, strigăte de nemulțumire, datorate faptului că nu se găseşte un anumit obiect casnic, totul devine evident – binele este doar un cuvânt golit de conținut, care nu prevesteşte nimic bun.

În aceleaşi fel, tonul, pe care comunică anchetatorul, poate fi perceput, de către suspect, ca fiind acuzator, nepoliticos, vulgar, neserios, în situații în care este nevoie sau cel ascultat are nevoie de altceva.

Întrucât, cel puțin cantitativ, o importantă parte din comunicarea interpersonală are loc sub nivelul de suprafață al cuvintelor, tonul vocii şi viteza *„de livrare”* a mesajului verbal transmit o multitudine de sensuri, atât în mod intenționat, cât şi dincolo de controlul personal[72]. În economia ascultării este important ca, fără voia anchetatorului, să nu se inflameze, să nu se escaladeze, o stare ce nu poate fi lipsită de tensiune, specifică desfăşurării oricărei anchete penale. Anchetatorul trebuie să aibă abilitatea necesară, pentru a spori intensitatea şi presiunea ascultării, atunci când este nevoie şi, de asemenea, să scadă tonul, să lase loc de manevră celui ascultat, când consideră necesar.

Uneori, este suficient să foloseşti exprimări directe, precum: *ucigaş*, *violator*, *evazionist*, *contrabandist*, *prostituată*, etc. ori, din contră, exprimări impersonale, precum: *cel care a ...*, *ăla ce ...*, etc. Alteori, este necesară o implicare mai mare, ce ar

[72] **N.A.** – poate că ar fi necesar un efort pentru disciplinizarea anchetatorilor, pentru autoevaluarea modului în care fiecare dintre noi spune ceea ce vrea să spună. De exemplu, tonul poate fi exersat exersând pe înregistrări de sunet cu propria voce.

putea presupune gesturi ofensive precum ridicatul din scaun brusc ori manevrarea nervoasă a unui obiect de scris. Maximizarea ori minimizarea gravității faptelor săvârşite, ca abilitate profesională, poate fi un minim necesar de competență pentru orice anchetator.

3.8. Consemnarea de notițe

În mod normal, în timpul desfăşurării ascultărilor judiciare, anchetatorii îşi iau notițe, consemnând ceea ce consideră important pentru anchetă din ceea ce spune persoana pe care o ascultă. La începutul ascultării, prioritară ar trebui să fie relația cu cel ori cea ascultată înaintea oricărei înregistrări care să aibă ca obiect vreo *„informație prețioasă”*. Notițele îşi pot găsi locul – mă refer la timpul în care anchetatorul scrie şi nu mai are contact vizual cu persoana pe care o ascultă – la sfârşitul fiecărei secțiuni a ascultării, odată cu lămurirea unui aspect important sau cu exprimarea unui punct de vedere considerat important.

În timp ce persoana ascultată expune verbal, anchetatorul poate să scrie *„ceva”* sau să se joace cu instrumentul scriptural, creând impresia că a descoperit sau, chiar, că este convins că a aflat ceva important din conținutul relatărilor celui sau celei pe care o ascultă. Această conduită a anchetatorului este mai degrabă *„o cacealma”* menită să deruteze, să pună pe gânduri persoana ascultată cu privire la posibile scăpări sau alte motive ce ar putea determina o analiză serioasă din partea anchetatorului.

Consider că nu este bine ca anchetatorul să facă *„ceva”*, orice, care, într-un fel sau altul, să poată influența ritmul şi conținutul relatării celui pe care îl ascultă. Mai mult, o mișcare inteligentă, ar putea presupune punerea ostentativă *„de o parte”* a hârtiei şi instrumentului de scris. Consemnarea de notițe poate fi folosită pentru a verifica şi testa credibilitatea apărărilor de fond promovate – anchetatorul, scriind, se poate întrerupe spunând *„da, este clar, aşa este, dar mai trebuie explicat cum ...”*.

Notițele pot conține mențiuni cu privire raționamentele folosite de către suspect pentru a explica ceea ce s-a întâmplat, pentru a-şi promova apărările.

3.9. Stabilirea strategiei de dezvoltare a anchetei

Cel responsabil de anchetarea unui caz trebuie să aibă şi posibilitatea a stabili strategia generală de desfăşurare a anchetei. Această strategie ar trebui să aibă în vedere ordinea desfăşurării ascultărilor, planurile de ascultare, programarea ascultărilor, modul de desfăşurare şi programarea celorlalte activități de anchetă, etc.

Nu trebuie uitat că ceea ce pare simplu poate fi, de fapt, cel mai complicat. Astfel, atunci când o singură persoană a acționat solitar – a plănuit, a desfășurat activitatea ilicită şi a exploatat rezultatele acesteia – totul ar trebui obținut de la aceasta; spre deosebire de cazurile în care sunt implicate mai multe persoane, situație în care anchetatorul s-ar putea *„juca”* cu aceştia, în speranța descoperirii unei breşe, care să-i permită să demoleze totul ulterior, folosind declarația fiecărui suspect, în parte, împotriva celorlalți.

„Cu cine să încep ?” este o întrebare pe care, aşa cum am mai arătat la începutul acestui capitol, şi-o pune fiecare anchetator care începe să cerceteze un caz.

Un prim răspuns presupune să începi cu persoana care pare mai vulnerabilă, care cu o personalitate mai puțin puternică, care, în funcție de împrejurările ce o leagă de activitatea ilicită cercetată, este de aşteptat să aibă o disponibilitate mai mare pentru a mărturisi. O primă confruntare cu *„veriga slabă”*, ar putea fi de natură să ofere eficiență, atât în desfăşurarea ascultărilor cu cei considerați puternici, cât şi în dezvoltarea anchetei.

Un al doilea răspuns poate presupune ordinea inversă – identificarea celor tari, celor care în susținerea minciunilor pe care le folosesc, în a-şi argumenta poziția, trebuie să facă referire la diferite aspecte şi împrejurări, a căror cunoaştere îl poate ajuta pe anchetator, pentru a-şi pregăti asaltul împotriva celor considerați slabi. Dacă *„cel tare”* a vorbit, *„cel slab”* nu are sens să mai opună rezistență – este un raționament ce poate fi strecurat, subtil, către persoanele ce vor fi audiate ulterior.

3.10. Folosirea de trucuri şi promisiuni

Un principiu, ce trebuie respectat de către toți anchetatorii, presupune ca fiecare anchetator, indiferent de natura cazului pe care îl cercetează, să evite a face sau spune ceva, care ar putea determina o persoană nevinovată să îşi mărturisească vinovăția în legătură cu o faptă în care nu este implicată.

Ce se poate întâmpla în camera de ascultare ?

Anchetatorul ar putea prezenta, ar putea încerca să folosească probe pe care personal, sau cu ajutorul altor persoane *„le-a fabricat”*, ori despre care cunoaşte că *„au fost fabricate”*. În mod evident, orice demers, de felul acesta, nu poate fi decât repudiat. Dacă ar putea fi de acceptat, în anumite condiții, ca anchetatorul să folosească în discursul său minciuni, să facă gesturi, să creeze împrejurări de natură a-l înşela pe cel suspectat, cu privire la rezultatele parțiale ale anchetei, cu privire la descoperirea unor urme sau obiecte, cu privire la declarațiile altor persoane ascultate, cu privire la intențiile sale, cu privire la desfăşurarea viitoare a anchetei, etc., *„a fabrica”* probe constituie un abuz, atât de evident, încât orice comentariu devine de prisos.

În altă ordine de idei, anchetatorul ar putea să promită suspectului un tratament preferențial, mai puțin sever, pe perioada arestului sau/şi a executării pedepsii cu închisoarea. Mai pot apare promisiuni în legătură cu grija față de un copil, părinți, soție, etc. pe perioada executării pedepsei cu închisoarea. Devine posibil, astfel, ca o persoană nevinovată, în condițiile în care există dovezi circumstanțiale şi nu se întrevede posibilitatea apariției unor probe în apărare, să intre în panică, pe fondul unei labilități emoționale, şi să accepte să recunoască o vinovăție nereală.

Ca principiu, orice promisiune de clemență sau de ajutor, direct ori indirect, afectează voința persoanei ascultate şi influențează negativ veridicitatea celor declarate. Important de văzut, dincolo de a pune în discuție profesionalismul anchetatorilor, în ce măsură promisiunea făcută de anchetator, a vizat explicit obținerea unei declarații denaturate ori a fost făcută în termeni generali. Declarațiile, inclusiv declarația suspectului, trebuie să îşi păstreze caracterul voluntar. Promisiunile anchetatorului ar trebui analizate, punctual, sub aspectul măsurii în care au fost de natură să, au putut sau nu să fie eficiente, sub aspectul înlăturării caracterului voluntar al declarației.

Alte *„legende”*, minciuni, presupuneri, raționamente, opinii, etc. exprimate de către anchetator în scopul de a determina declarații cât mai detaliate cu privire la problemele de interes pentru anchetă trebuie să aibă o limită cât mai clară, uşor de evaluat şi de urmărit, atât de către anchetatori cât şi de către instanțe, în ipoteza, unor eventuale reclamații de abuz. Rezonabil, în opinia mea, este ca cel ascultat să nu fie determinat să renunțe la drepturile sale – începând cu drepturile şi libertățile fundamentale şi terminând cu drepturile procesuale, prevăzute de către procedurile legale.

3.11. **Posibilitatea utilizării poligrafului** (a „detectorului de minciuni") **sau/şi a altor tehnologii care permit identificarea stresului în comportamentul uman**

Utilizarea Poligrafului este controversată, atât în ceea ce priveşte activitatea judiciară cât şi în ceea ce priveşte gestionarea resurselor umane. Utilitatea acestei tehnologii, ca şi a altora care îşi propun identificarea stresului în comportamentul uman, nu trebuie contestată. Important este ca de utilizarea ei să nu fie legate consecinţe juridice care să pună în discuţie poziţia ori drepturile procesuale ale celor testaţi. Se pot elimina suspecţi, se poate încerca lămurirea unor aspecte importante ale cauzei, însă, nu trebuie să se dispună arestarea, condamnarea ori alte măsuri precum limitarea unor drepturi doar pe baza rezultatelor utilizării poligrafului.

Poligraful, cunoscut în vorbirea curentă ca *„detector de minciuni"*, nu este decât un aparat, o tehnologie, mai mult sau mai puţin sofisticată, de monitorizare cu ajutorul căruia se înregistrează variaţii în funcţionarea unor sisteme fiziologice ale corpului uman. Se pare că primul aparat de acest gen a fost creat în 1908 de către un medic britanic pentru a monitoriza fiziologia unei mame pe parcursul contracţiilor din cadrul travaliului. În anii '30 această tehnologie a fost aplicată unei tehnici folosite la interogarea suspecţilor.

Poligraful monitorizează trei sisteme fiziologice. Înregistrează schimbările de frecvenţă şi volum ale respiraţiei, pulsul şi tensiunea, precum şi activitatea glandelor care secretă transpiraţia. Aceste sisteme sunt monitorizate datorită faptului că fiecare dintre ele evidenţiază excitarea sistemului nervos autonom (involuntar – o parte a sistemului nervos periferic). Acesta conţine două tipuri de nervi. Pe de-o parte nervii parasimpatici care conservă energia şi păstrează sistemele într-o stare relativă de repaos. Pe de altă parte nervii simpatici care pregătesc corpul pentru acţiune (aşa numita reacţie de luptă). În timpul unor stări emoţionale intense cum ar fi uimirea, frica, furia şi durerea, nervii simpatici se activează. Din rezultatele testului poligraf, un examinator instruit poate determina dacă o anumită întrebare a stimulat sau nu o excitare a nervilor simpatici.

După cum se poate observa, poligraful, în sine, nu poate avea decât un rol minor în detectarea minciunilor. O importanţă covârşitoare o are tehnica adoptată pe parcursul interogatoriului. Cea mai simplă tehnică pentru a stimula excitarea involuntară are la bază recunoaşterea pe care o face subiectul.

De exemplu, să luăm un furt – făptuitorul a pătruns într-o locuinţă şi a luat 7.500 lei puşi, spre păstrare, într-un borcan de sticlă, pe post de *„puşculiţă"*. Un suspect nevinovat nu ar avea cum să ştie de unde au fost furaţi cei 7.500 lei. Totuşi, cel vinovat şi-ar aduce cu siguranţă aminte despre locul neobişnuit în care se erau ascunşi banii. Un suspect poate fi supus testului poligraf, întrebarea principală fiind: *„Erau cei 7.500 lei ascunşi în .....?"*. În spaţiul liber anchetatorul poate introduce cuvintele: cutia de pantofi, dulap, noptieră, puşculiţă, borcan de sticlă, cutie de bijuterii, carte, carcasă de casetofon. Dacă aceste serii de întrebări sunt adresate în cadrul a trei teste diferite şi de fiecare dată subiectul ar manifesta o excitare involuntară la auzul *„puşculiţă"* sau/şi *„borcan de sticlă"*, atunci acest rezultat ar indica existenţa unei implicări a suspectului în activitatea ilicită respectivă. Acest test care se bazează pe simpla recunoaştere este numit ***vârf de intensitate*** deoarece în cele

mai multe cazuri excitarea involuntară a unui subiect mincinos creşte gradual până la momentul în care acesta recunoaşte, după care corpul manifestă un sentiment de uşurare, formându-se astfel un adevărat vârf pe înregistrările testului poligraf.

De multe ori, totuşi, prin interogatoriul realizat de poliție sau prin abordarea subiectului de către mass-media, detaliile unei activități ilicite ajung să fie cunoscute şi de către suspecți nevinovați, iar testul *vârfului de intensitate* nu mai este unul care să dea rezultatele dorite. În aceste condiții, tehnica poligraf este folosită pentru a se stabili dacă un subiect spune sau nu adevărul atunci când răspunde cu ***„nu”*** la o întrebare precum: *„Ai furat, dintr-o casă de pe B-dul Libertății, 7.500 lei care se aflau într-un borcan?”*. Am putea presupune că în cazul unui subiect mincinos ar exista o excitare involuntară a sistemului nervos autonom şi că acest lucru nu s-ar întâmpla la un subiect care spune adevărul. Totuşi, acest lucru se întâmplă rar. Un subiect onest poate manifesta această excitare datorită faptului că recunoaşte importanță întrebării care i-a fost adresată. Mai mult decât atât, un subiect mincinos s-ar putea să nu manifeste nici o excitare din cauza oboselii, consumului de droguri sau dintr-o varietate de alți factori de natură psihologică. Pentru a trece peste aceste obstacole, în anii ’40 *John E. Reid* a introdus ***întrebarea de control*** în tehnica poligrafului.

În timp ce tehnica vârfului de intensitate se baza pe recunoaştere, tehnica întrebării de control are la bază un proces psihologic, mai dezvoltat, numit atenție. În orice situație de înaltă motivare, o persoană îşi concentrează gândurile, simțurile şi acțiunile către un anumit scop. Atenția reprezintă procesul de excludere a stimulilor concurenți în favoarea unui scop anume.

Pentru a ilustra acest concept, să luăm ca exemplu neutru, o situație ipotetică în care doi părinți, care sunt şi buni prieteni, şi care participă la un concert la liceul unde învață copii lor, sunt conectați la un aparat poligraf. Unul dintre copiii acestora cântă la oboi, iar celălalt la trompetă. În timpul concertului există două solo-uri, unul de oboi şi unul de trompetă, iar ambii părinți sunt conştienți de emoțiile fiecăruia legate de cele două solo-uri, care vor urma. Procesul recunoaşterii ar prezice faptul că ambii părinți ar manifesta aceleaşi excitări involuntare pe parcursul ambelor solo-uri. Totuşi, deoarece aceştia sunt nişte stimuli concurenți, intervine atenția. Rezultatele testului poligraf ale părintelui al cărui copil cântă la oboi indică o mai mare excitare pe parcursul solo-ului de oboi în comparație cu cel de trompetă. La fel şi pentru celălalt părinte, o mai mare excitare atunci când cântă copilul său. Drept urmare, chiar dacă recunoaşterea a avut loc la ambii părinți pe parcursul celor două solo-uri, atenția lor a fost direcționată către unul dintre cele două. Caracteristica, deosebită, a atenției ca proces psihologic este aceea că aceasta exclude stimulii concurenți. De aici rezultă nu numai o mai mare excitare datorită unui anumit stimul, ci de asemenea o inhibare a excitării provocate de alți stimuli.

Revenind la exemplu de furt de mai înainte, să presupunem că este cunoscut faptul că persoana aflată la testare a mai suferit o condamnare pe timpul cât era minor pentru că a furat maşina unui vecin. Pe parcursul interviului care a precedat testului poligraf, subiectul a explicat că a recunoscut

că este vinovat de comiterea acelei infracțiuni, chiar dacă nu el a fost cel care a furat maşina. Din informațiile avute despre acel caz şi din comportamentul subiectului rezultă clar că el a furat maşina. Bazându-se pe aceste detalii, examinatorul poate stabili următorul set de întrebări, în care întrebările 1, 2 şi 4 sunt întrebări relevante, iar 3 şi 5 sunt întrebări de control.

(1) „Ai pătruns prin efracție într-o casă de pe Strada Dunării pe 15 Iulie ?"

(2) „Ai furat bani dintr-o casă de pe Strada Dunării pe 15 iulie ?"

(3) „Ai furat vreodată ceva de la o persoană pe care o cunoşteai?"

(4) „Ai furat 5.000 euro dintr-un dormitor aflat la etajul 1 al unei case de pe Strada Dunării ?"

(5) „Ai luat vreodată ceva care-i aparținea altcuiva fără permisiunea acestuia?"

Să presupunem că examinăm persoana vinovată de acest furt calificat. Aceasta minte la fiecare dintre cele 5 întrebări de mai sus şi, totuşi, datorită faptului că scopul examinării este de a-i stabili onestitatea, prin procesul atenției persoana respectivă va exclude întrebările referitoare la furturi în general, chiar dacă minte şi în cazul acestora – *poligraful nu este un detector de minciuni*. Atenția sa va fi îndreptată asupra întrebărilor relevante referitoare la infracțiunea comisă pe 15 iulie.

Dacă persoana examinată nu este vinovată Să presupunem că el spune adevărul în cazul întrebărilor relevante 1, 2 şi 4, dar minte în legătură cu întrebările de control 3 şi 5. Chiar dacă întrebările referitoare la furtul calificat sunt importante pentru el (prin recunoaştere), procesul atenției va exclude aceste întrebări în favoarea întrebărilor mult mai amenințătoare, referitoare la furt în general. John Reid[73] descria acest fenomen folosind termenul de *întrebări analizate emoțional*. El susținea faptul că un subiect va manifesta cea mai importantă excitare atunci când i se adresează întrebări care au cea mai mare pondere emoțională ca urmare a amenințării ce poate fi adusă unui anumit scop important, pentru el, pe parcursul testului poligraf. Dorința unui subiect nevinovat este aceea de a se recunoaşte faptul că acesta spune adevărul. Prin urmare, întrebările de control sunt cele mai importante. Scopul unui subiect mincinos este de a nu se afla că minte în legătură cu fapta anchetată. În acest caz întrebările relevante sunt cele mai amenințătoare.

Tehnica întrebării de control compensează aspecte importante legate de multe probleme inerente, asociate unui test de recunoaştere. Mai clar, pentru ca să se constate că o persoană spune adevărul pe parcursul unui test poligraf, acesta trebuie să arate capacitatea de a manifesta o excitare a nervilor simpatici prin răspunsurile sale la întrebările de control. Un suspect mincinos care a consumat droguri sau, dintr-un alt motiv nu manifesta o astfel de excitare în timp ce minte, nu va fi considerat de bună credință. Nu va convinge în legătură cu faptul că spune adevărul deoarece reacțiile sale, la întrebările de control, vor fi inhibate. Un subiect nevinovat, care ar putea manifesta o excitare falsă la

[73] **N.A.** – a se vedea **JOHN E. REID AND ASSOCIATES.INC** – INVESTIGATIVE TIPS, CRIMINAL INTERROGATIONS AND INTERVIEWS, www reid.com

întrebări referitoare la infracțiune, datorită recunoaşterii, are de a face cu stimuli concurenți mai puternici, datorită întrebărilor de control.

În practică, meritul principal al testărilor poligraf rezidă în faptul că exclud suspecții nevinovați încă de la începutul anchetei. Acest lucru ajută mult în desfăşurarea unei anchete prin faptul că, în acest fel, anchetatorii se pot concentra asupra altor suspecți. Atunci când se descoperă că un suspect minte, de cele mai multe ori acesta va mărturisi participarea în desfăşurarea activității ilicite pe parcursul interogatoriului care urmează după testarea cu poligraful. Poate fi ceva benefic, însă nu este chiar aşa deoarece încurajează anchetatorii incompetenți să folosească aparatul poligraf precum un suport psihologic pentru obținerea mărturisirilor

Aplicată în mod corespunzător, tehnica poligrafului reprezintă o procedură de diagnosticare non-incriminatorie care îi permite anchetatorului să adune informații fiziologice, pentru a deduce dacă un subiect spune adevărul atunci când i se adresează întrebări relevante. O examinare cu poligraful realizată în mod corespunzător nu trebuie asociată cu un interogatoriu în care se aduc acuzații. O mărturisire obținută pe parcursul interogatoriului ce urmează testării cu poligraful este acceptată ca fiind valoroasă în mod unanim, atât în practică cât şi în doctrină.

Deoarece poligraful nu este un detector de minciuni, utilitatea sa în cadrul unei anchete depinde în totalitate de competența examinatorului. Un examinator competent va stabili cu acurateţe dacă un subiect minte sau spune adevărul în aproximativ 90% din cazuri (bazându-se numai pe interpretarea rezultatelor). Acest procent creşte atunci când examinatorul foloseşte şi alte mijloace de detectare a minciunilor, cum ar fi analiza manifestărilor comportamentale. Un examinator competent nu va putea da un verdict clar asupra veridicității declarațiilor unei persoane în aproximativ 10% din cazuri. Ar trebui evitat acel examinator care se laudă că are o precizie de peste 95%, în determinarea veridicității şi susține că, în mai puțin de 5% din cazuri, rezultatele sunt neconcludente.

De meditat, în context, este necesar la ce şi cum se întâmplă în cazul rezultatelor eronate. Ca subiect ideal, în analiză ar trebui avut în considerare un individ cu o inteligență medie sau peste medie, care nu este bolnav psihic şi care are o stare de sănătate relativ bună. Este de asemenea important ca starea emoțională a subiectului să fie stabilă pe parcursul examinării.

O principală cauză în obținerea unor rezultate false pozitive – considerarea unui subiect care spune adevărul ca unul care minte – este reprezentată de ***furia (supărarea) subiectului***. Aceasta poate fi cauzată de ceva ce s-a întâmplat înainte de test; de exemplu, comportamentul anchetatorului care l-a acuzat, care i-a spus că sigur *o să iasă la poligraf*.

O altă cauză pentru obținerea unor rezultate false pozitive constă în ***selectarea*** şi ***adresarea necorespunzătoare a întrebărilor de control***.

Rezultatele false negative (considerarea unui subiect care minte ca unul care spune adevărul) pot rezulta din formularea neadecvată a unor întrebări, în sensul că întrebările relevante sunt adresate într-o manieră care nu reprezintă o amenințare importantă pentru o persoană vinovată. Subiecții cu o inteligență

mai scăzută pot spori riscul unui rezultat fals negativ. În unele cazuri, un subiect vinovat poate folosi ***măsuri de contracarare*** pe care examinatorul nu le observă în timpul analizei rezultatelor. Identificarea acestor măsuri este o parte foarte importantă a activității unui examinator competent.

De regulă, subiecții nevinovați permit corpurilor lor să reacționeze normal pe parcursul unei examinări cu poligraful. Subiectul vinovat este acela care va încerca în mod conştient să manipuleze înregistrările poligrafului. Din această cauză, anchetatorii ar trebui să fie foarte precauți atunci când folosesc un examinator care se bazează numai pe rezultate analizate de computer. Niciunul dintre software-urile create în acest scop nu este capabil să identifice măsurile specifice de contracarare ale unui subiect.

Sunt şi persoane care nu pot fi testate, precum ar fi minorii sub vârsta de 14 ani sau persoanele cu dizabilități psihice grave, cei cu o capacitate mentală diminuată sau cei care se detaşează de realitate. Starea psihică a unui subiect este de asemenea un factor important. Oboseala, intoxicația, durerea şi depresia pot face ca un subiect să nu fie apt pentru a fi examinat cu tehnica poligraf.

Fără îndoială, cea mai mare problemă ce poate duce la o interpretare eronată a rezultatelor testului poligraf este reprezentat de presiunea din afară. Anchetatorii exercită o presiune mare asupra examinatorilor pentru ca aceştia să obțină rezultatele aşteptate. Există presiune pentru ca examinatorul să-şi formeze o părere în fiecare caz şi, atunci când rezultatele unui subiect indică faptul că acesta minte, există presiune pentru a se obține o mărturisire din partea acelui subiect. Din aceste motive, un examinator ar trebui să se caracterizeze printr-o gândire analitică, încredere de sine şi nu ar trebui să fie interesat să le facă altora pe plac sau să avanseze în grad prin orice mijloace.

În considerarea celor arătate consider necesară respectarea câtorva principii pentru folosirea adecvată a tehnicii poligrafului în cadrul unei anchete:

- Trebuie folosit numai un examinator competent, bine pregătit;
- Testările cu poligraful trebuie realizate la începutul anchetei atunci când există mai mulți suspecți care ar fi avut posibilitatea, scopul şi motive pentru a se implica în activitatea ilicită cercetată;
- Din motive juridice, testul poligraf nu trebuie folosit ca o tactică de a aduce suspectul vinovat într-un mediu controlat, cu scopul de a realiza un interogatoriu;
- Trebuie evitată aducerea de acuzații suspectului care este dispus să fie supus testului poligraf;
- Trebuie acceptată opinia examinatorului în legătură cu o persoană nepotrivită;
- Nu trebuie exercitată presiune asupra examinatorului când acesta dă verdictul, deoarece 10% din cazuri sunt neconcludente;
- Un al doilea examinator poate fi pus să interpreteze *„pe ascuns”* rezultatele testului poligraf, pentru a face comparație cu rezultatele primului;

Nu trebuie ca un anchetator să se bazeze pe un examinator ca să rezolve cazul prin obținerea unei mărturisiri. Această tehnică ar trebui să reprezinte un ajutor în determinarea veridicității celor spuse de către o persoană.

CAPITOLUL 4

Memoria. Rolul memoriei în cadrul declaraţiilor mincinoase

Adevărul pare a fi o valoare socială, etică şi filosofică, o însuşire a celor afirmate, ceva de mare valoare – greu de descris şi mai greu apropiat. În ancheta penală, ca de altfel în orice comunicare umană, pare a fi un ideal, ceva dorit şi, în acelaşi timp, imposibil sau, cel puţin, greu de înfăptuit şi de apropiat.

Chiar şi în condiţiile unei ascultări, în cadrul căreia cel ori cea ascultată are o poziţie favorabilă, apar probleme legate de percepţie, de nevoi şi interese personale, de prejudecăţi. Mai mult, atunci când sunt ascultaţi martori, practica ne arată că, de regulă, aceştia nu pot să evite ranchiuna, ura, gelozia, invidia; nu pot depăşi imperfecţiunile propriilor simţuri; nu pot să depăşească influenţa unor stereotipuri ori a altor idei personale preconcepute.

Ce este o afirmaţie adevărată ?

De multe ori constă în prezentarea unei observaţii, pe care persoana, ce o susţine, o raţionalizează la nivel individual, după ce a prelucrat-o, iniţial, în funcţie de dorinţele şi pulsiunile sale interne, orientate către un anumit rezultat. Relatarea, pe fond, mai este condiţionată şi de modul în care persoana ascultată reuşeşte să aleagă cele mai expresive, cele mai adecvate, cuvinte şi expresii precum şi de manifestările comportamentale ale acesteia pe timpul ascultării, de comportamentul său non verbal.

Cunoaştem afirmaţii precum *„l-am omorât, praf ... l-am făcut”* în legătură cu o anumită întrecere sportivă sau dispută profesională, în faţa şefului ierarhic ori *„un fleac, i-am ciuruit pe toţi”* după câştigarea unor alegeri – de fiecare dată înţelesul afirmaţiei este altul, neavând decât o legătură foarte slabă cu sensul original, direct, consacrat. La unele persoane, se poate vorbi, chiar, despre o tehnică de schimbare a sensului firesc al celor relatate, pentru a acoperi comportamente ilicite sau a evita explicaţii, care dacă ar fi date, ar constitui probe în acuzare – *„Ce mită domnule ? Cum adică banii ăia ? M-a împrumutat domnule ! Nu, sunt de împrumut ?! I-aţi mă banii şi fugi de aici, mie nu-mi trebuie banii tăi ! La muncă bă, nu la cerşit !”*

Comunicarea indirectă, folosind cuvinte şi expresii cu alt sens, decât cel uzual, poate fi acceptată ca modalitate de transmitere a unor semnale în legătură cu o poziţie – *„Eu m-am pârlit deja, nu mai îmi trebuie nimic !”*. Dacă cu această ocazie, anchetatorul *„muşcă”* şi renunţă la a mai detalia subiectul, cel ascultat poate considera că are la activ o mică victorie. Probabil că politicienii au fost primii, însă, în prezent, mulţi dintre oameni folosesc cuvinte şi expresii *„tari”* în vorbirea curentă, fie pentru a obişnui interlocutorii cu acest mod de a trata lucrurile, fie pentru a da o relevanţă sporită propriilor afirmaţii.

Un lucru ar trebui să devină clar, o afirmaţie adevărată – o afirmaţie, aprioric, făcută de către o persoană ascultată în cadrul unei anchete penale – ar trebui să presupună o corespondenţă obiectivă între cele afirmate şi ceea ce s-a întâmplat în realitate. Ceea ce am numit ***„corespondenţă obiectivă”***, din nefericire, nu pare să poată fi realizată. Adevărul nu poate fi apropiat, aşa cum am spus, în plan obiectiv de către noi, oamenii.

În ceea ce priveşte cauzele, aceasta se datorează, pe de o parte, faptului că senzorii prin care noi ne apropiem informaţiile din mediul ce ne înconjoară sunt departe de a fi perfecţi. Informaţiile astfel obţinute la nivel de senzaţii, prelucrate la nivel personal şi asimilate ca percepţii, sunt deformate în mod obiectiv.

Pe de altă parte, ceea ce asimilăm este filtrat, prelucrat şi redat pe baza unor influenţe subiective – *interesele* şi *valoarea* pe care o conferim fiecărui element din

mediul înconjurător, de la obiect, stare de fapt, evoluție, până la persoană şi proces evolutiv, sunt doar două dintre ele.

4.1. Tipuri de declaraţii mincinoase

A recunoaște o declarație mincinoasă este o premisă obligatorie a evitării oricărei erori de anchetă ce, altfel, devine nu numai posibilă, ci, în opinia mea, o certitudine. Important, pentru un anchetator, este atât să înțeleagă diferitele tipuri de declarații mincinoase cât şi circumstanțele, împrejurările în care se promovează acestea.

Ca şi definiție, ***„declarația mincinoasă”*** cunoaște abordări diferite.

Într-o abordare[74] se face distincție, între declarația unui suspect nevinovat, ce recunoaşte o faptă cu care nu are nici o legătură şi declarația unui suspect, care este implicat în activitatea ilicită cercetată şi susține că implicarea lui este mai mică sau mai mare, decât cea reală ori încercă să inducă îndoială cu privire la motivație, scop sau orice alt element important pentru anchetă, de natură a-i influența situația în cadrul anchetei.

O definiție, oarecum, mai simplă,[75] are în vedere faptul că o declarație mincinoasă este o declarație ce încearcă să răspundă la o acuzație printr-un enunț fabricat, ce nu se bazează pe realitatea faptelor.

În opinia mea, trebuie făcută o distincție între o declarație ce conține enunțuri false şi o declarație mincinoasă. Diferența ține de elementul subiectiv – intenția persoanei ce face declarația. Dacă în cazul declarației ce conține enunțuri false, persoana ascultată vrea şi este convinsă că spune adevărul ori nu este interesată şi acceptă sau emite enunțuri fără să se implice, fără să verifice corespondența cu realitatea percepută, în cazul declarației mincinoase, persoana ascultată denaturează voit informația pe care o furnizează, urmărind un scop ce ține de stări, situații, interese, care, înainte de toate, sunt personale.

Pentru a ilustra, propun spre analiză următorul studiu de caz[76]: într-o anchetă în care se cerceta un viol cu moartea victimei – o femeie tânără a fost acostată pe un drum agricol (o scurtătură între două localități rurale) şi, întrucât a opus rezistență, a fost lovită în zona capului cu un corp contondent, iar în timpul desfăşurării actelor sexuale, ori ulterior, a fost sugrumată – suspectul principal, un bărbat ce urma să se căsătorească cu victima peste numai două luni, a fost ascultat dur de către un anchetator, fără experiență, care fusese mult prea influențat de modul în care murise victima şi de celelalte detalii pe care le constatase la fața locului.

Anchetator – *Am informații că ți-ai manifestat gelozia într-un mod foarte violent ...*

Suspect – *M era ca şi soția mea şi aveam dreptul să o cert, dacă constatam că nu se comportă cuviincios, aşa cum a făcut cu ocazia nunții surorii ei, acum trei luni, când cele două surori s-au certat pe motivul că aş fi avut, în timp, o relație cu cea care se mărita.*

Anchetator – *Eşti un mincinos ordinar, după ce te îmbătai, o băteai, după care o sileai să întrețină acte sexuale cu tine.*

Suspect – *Ca omu`, dar nu mă îmbăt şi nu am bătu-o nici o dată ...*

Anchetator – *Te duceai în casa părinților ei, unde locuia şi făceai scandal dacă nu îți dădeau voie să intri la ea în cameră ... .*

---

74 **Zulawski, D**., **Wicklander, D.** Practical Aspects of Interview and Interrogation. CRC Press, Boca Raton, 2002, pag. 103.

75 **Ofshe, R.** Coerced confessions: the logic of seemingly irrational action. Cultic Studies J. ,6, 1989, pag. 13.

76 **N.A.** – adaptat după **Zulawski, D**., **Wicklander, D.** Practical Aspects of Interview and Interrogation. CRC Press, Boca Raton, 2002, pag. 104.

Suspect – *Mă duceam la ea pentru că o vroiam, dar nu făceam scandal.*

Anchetator – *Ştiai unde era plecată în ziua crimei ?*

Suspect – *Da, i-am spus să nu se ducă !*

Anchetator – *Te-ai întâlnit cu ea ?*

Suspect – *Da, m-am dus după ea la bunică-sa, am vorbit cu ea, am iubit-o şi am plecat la oraş, să iau autocarul, să mă duc în Spania la muncă pentru două luni.*

Anchetator – *Deci, ai întreținut acte sexuale cu ea lângă patul bătrânei care trăgea să moară, ea a acceptat ?*

Suspect – *Ei !?*

Anchetator – *V-ați sexuit pe pajişte ?*

Suspect – *Pe pajişte, pe trifoi, pe ce vreți dumneavoastră, da, am făcut-o, am şi bătut-o, dacă vreți, lăsați-mă în pace !*

Nu s-au mai descoperit urme care să ducă către un alt bărbat, cazul trebuia rezolvat. În vaginul femeii s-a descoperit spermă dar ... . Bărbatul suspectat a fost judecat, nu a putut să se apere eficient, şi a fost condamnat la 14 ani de închisoare.

După doi ani a fost identificat adevăratul vinovat care s-a lăudat, la beție, că a mai făcut-o pe una şi a avut curajul să îi bage mâinile în gât, în timp ce o penetra, până a murit. Era un localnic ce mai fusese condamnat o dată pentru viol şi ce mai avea la activ reclamații care nu se putuseră confirma.

Ascultarea judiciară, ascultarea unei persoane suspecte, presupune, la nivel fundamental căutarea adevărului. O mărturisire şi aceea conjuncturală, obținută sub presiune, nu poate valora prea mult. O abordare, precum cea oferită, ca exemplu generează două consecințe de o gravitate deosebită.

În primul rând, un individ nevinovat suferă în mod inutil iar altul, vinovat, rămâne nepedepsit cu posibilitatea de a săvârşi, în continuare, fapte grave.

Pe de altă parte, societatea va penaliza lipsa de profesionalism a anchetatorilor şi va spori sentimentul de neîncredere în ei, în munca lor, în suportul științific pe care se bazează demersul lor profesional, în justiție.

Nu trebuie uitat că, de multe ori, declarațiile sunt retrase, adesea la sugestia avocaților. Frecvent, suspecții îşi retrag declarațiile la sfârşitul urmăririi penale sau în fața primei instanțe. Nu înseamnă, neapărat, că o declarație contestată este una mincinoasă sau falsă. Posibilitatea obținerii acesteia prin forță ar putea fi verificată, în măsura în care se reclamă aceasta, doar, în urma unei anchete separate. Persoanele în cauză, bineînțeles că, au diferite motive personale, care îi determină să mintă – pentru a evita o pedeapsă cu închisoarea sau pentru a obține o pedeapsă mai mică, pentru a evita pierderea averii sau a unei părți importante din aceasta, pentru a evita pierderea prestigiului în cadrul familiei, conservarea imaginii, poate, chiar, jena, etc. Ceea ce este delicat, este că declarațiile sunt retrase atât de către suspecți, cât şi de către alte persoane ascultate în cadrul unei anchete penale – persoane vătămate, martori oculari, diferite alte persoane ce cunosc date ce pot avea legătură cu fapta cercetată. Practic, o mărturie falsă poate fi făcută, atât de către o persoana vinovată de săvârşirea faptei cercetate, cât şi de către orice altă persoana ascultată în cauză.

În doctrină, se face referire la trei tipuri de mărturii mincinoase[77]: ***mărturii mincinoase denaturate voluntar***, ***mărturii mincinoase determinate de împrejurări externe*** ce presupun atingerea unor scopuri imediate şi ***mărturii mincinoase determinate de pulsiuni interne***, cel care face declarația fiind convins, la nivel intim, de minciuna pe care o comunică anchetatorului.

---

[77] **Kassin, S.M. and Wrightsman, L.S. (1985)** Confession evidence. In The Psychology of Evidence and Trial Procedure (Eds. S.M. Kassin and LS. Wrightsman). Sage: London, 67–94

Mărturiile mincinoase denaturate voluntar constituie un model teoretic, ce presupune ca persoana care dă o declarație să se abată voluntar de la adevăr, fără nici o influență externă, precum ar fi insistențele polițiștilor ori prevenirea unei pierderi materiale, de imagine sau a unei relații. Ca motive plauzibile, pentru apariția şi promovarea unei astfel de mărturii, pot fi dorința morbidă de notorietate, nevoia de a ispăşi o pedeapsă pentru *„păcate"* anterioare, dorința de a proteja o altă persoană, incapacitatea de a face diferența între ceea ce s-a întâmplat şi produsul imaginației, o fantezie manifestată pe fondul unor boli psihiatrice de natura schizofreniei.

Mărturiile mincinoase determinate de împrejurări externe presupun obținerea sau, cel puțin, urmărirea unui câștig imediat, uşor de apropiat, precum îmbunătățirea regimului de arest, sume de bani, rezolvarea unei probleme la locul de muncă, schimbarea încadrării juridice, scăparea dintr-o situație socială dificilă, etc. Câştigul obținut este considerat important, astfel încât eclipsează riscul asumat prin expunerea minciunii. Aceste mărturii sunt retrase imediat ce miza dispare, în sensul că odată ce folosul este obținut, asumarea riscului nu mai pare rațional şi, în astfel de condiții, persoana ascultată poate recunoaşte minciuna declarată ori poate să îşi schimbe conduita în cadrul anchetei – nu va mai colabora, va încerca să tacă, va face tot felul de plângeri, etc.

Mărturiile mincinoase determinate de pulsiuni interne, au ca element comun, convingerea celui care face declarația că este posibil ca el să fi făcut … ceea ce spune anchetatorul că a făcut. Poate părea paradoxal, dar pe fondul consumului de alcool, de droguri ori pe fondul lipsei de odihnă, există posibilitatea ca un individ să devină convins că el a făcut … ceea ce nu trebuia făcut; poate accepta că el este autorul infracțiunii în cercetare deşi nu are nici o amintire legată de participarea la eveniment. Dacă amintirile sunt generate de prezentarea unor probe reale sau fictive de către anchetator şi nu vin din memorie, ne putem aştepta ca cel ascultat să accepte, dacă aşa spune anchetatorul (şi este posibil să mai spună şi alte persoane), că el este autorul. Ba mai mult, pot apare amintiri surogat, amintiri care au ca bază doar ceea ce este indus.

Unii dintre noi au întâlnit persoane ce, după o noapte de beție, nu-şi mai amintesc, decât parțial, ce s-a întâmplat. Dacă apare un individ şi spune că a făcut, că s-a dus, că a spus, că l-a lovit pe …, etc. lucrurile pot evolua negativ, pentru că în eventualitatea apariției şi a altor persoane ce confirmă că a făcut, cel în cauză devine tentat să accepte, că a făcut ceea ce se spune că a făcut. O astfel de persoană, trebuie să se bazeze pe afirmațiile altora, pentru a completa detaliile orgiei la care a luat parte şi, într-o asemenea situație, lucrurile pot scăpa de sub orice control, putând ajunge la dispoziția unor persoane rău-intenționate sau a unor anchetatori superficiali.

O altă formă de mărturie mincinoasă, determinată de pulsiuni interne, presupune ca individul să accepte implicarea în desfăşurarea unei fapte penale, după ce, în prealabil, a fost convins că nu a avut nici o legătură cu fapta respectivă. Această formă de mărturisire falsă este, adesea, rezultatul unor procedee tactice de ascultare, menite să creeze auto-îndoială cu privire la fiabilitatea proceselor de memorare ale persoanei ascultate; persoana ascultată este dirijată către pierderea încrederii în propriile posibilități de memorare şi redare a celor percepute prin propriile simțuri. Totul poate deveni uşor de manevrat, atunci când persoana ascultată este consumator de droguri sau de alcool ori suferă de diferite afecțiuni care presupun diferite grade de amnezie.

Astfel de declarații se retrag, cei care le-au făcut le contestă după o perioadă semnificativă de timp, în condițiile în care, singuri sau asistați, şi-au adus aminte elemente care le permit să concluzioneze că nu ei au fost cei implicați în ceea ce se consideră ilicit.

În doctrină,[78] se face referire şi la unele elemente tactice folosite de către anchetatori care ar presupune creşterea posibilităţii apariţiei unor mărturii false, după cum urmează:

- *Anchetatorul afirmă*, în mod repetat, într-un mod credibil, că este convins, de faptul că, cel pe care îl ascultă, este autorul faptei pe care o cercetează, *ori minte*, cu privire la un anumit aspect;
- *Audierea se prelungeşte* pe un interval de timp, care nu a fost anticipat de către persoana ascultată şi sunt folosite cuvinte şi expresii cu mare încărcătură emoţională;
- *Anchetatorul susţine*, convingător, că are dovezi ştiinţifice, că are dovezi incontestabile, cu privire la vinovăţia persoanei pe care o ascultă;
- *Anchetatorul îi aminteşte*, constant, celui pe care îl ascultă, despre slăbiciunile, despre greşelile sale şi despre problemele de memorie, pe care le are ori pare să le aibă;
- *Anchetatorul dezvoltă*, în conştiinţa persoanei pe care o ascultă, sentimentul de teamă, cu privire la consecinţele refuzului de a recunoaşte vinovăţia.

Consider ca fiind o abordare simplistă, acceptarea faptului că simpla utilizare a unor asemenea elemente de tactică a ascultării poate conduce, în mod direct, la obţinerea unor declaraţii false. Apreciez că o analiză echilibrată, a avantajelor şi riscurilor fiecărei opţiuni, este mult mai adecvată decât declararea, în mod aprioric, a faptului că un anumit demers este periculos şi conduce la eşec.

4.2. Indicii ale unei declaraţii false. Credibilitatea unei declaraţii

Unele caracteristici comune pot conduce la concluzia că o anumită declaraţie este mincinoasă. Cel mai simplu lucru este să se verifice modul în care cele declarate se coroborează cu restul probelor cunoscute în cauză.

Practicienii acceptă că există anumite indicii, care atrag atenţia, care semnalează, că o declaraţie este falsă. Cu toate acestea, trebuie subliniat faptul că apariţia şi constatarea unuia sau a altuia dintre aceste indicii nu echivalează, automat, cu lipsa de credibilitate a celui ascultat. În mod normal anchetatorul trebuie să devină mai atent, să manifeste prudenţă în analiza acestor indicii.

Nu trebuie ignorat faptul că mulţi anchetatori folosesc constatarea unor astfel de indicii pentru a verifica *„fiabilitatea”* fiecărei declaraţii. Mergând către o limită situată în zona extremului, ca exemplu, un suspect poate recunoaşte faptul că şi-a lăsat fecalele în dormitorul unei locuinţe, însă, nu recunoaşte faptul că a furat din acea locuinţă sau poate recunoaşte faptul că a violat victima însă nu recunoaşte şi faptul că a ucis-o.

Vârsta persoanei audiate poate fi un element important, atunci când evaluăm o declaraţie sub aspectul credibilităţii sale. Este bine cunoscut faptul că tinerii sunt lipsiţi de experienţă, au o pornire deosebită către întâlnirile sociale, au tendinţa de a aborda conflictual multe dintre situaţiile sociale cu care i-au contact. Ei nu trebuie trataţi ca adulţi în miniatură, nu poate fi vorba despre procese şi emoţii identice cu ale unui adult. Adesea, nu realizează toate consecinţele unei afirmaţii pe care o fac – şi fac multe afirmaţii insuficient argumentate – pot considera că sunt suficient de maturi cât să folosească gesturi, cuvinte ori expresii, necunoscând toate sensurile în care acestea pot fi interpretate.

Există posibilitatea reală de a fi înşelaţi de un anchetator abil, ca să nu mai vorbim despre faptul că pot ceda extrem de uşor, în condiţiile confruntării cu un adult

[78] **Ofshe, R**. – Coerced confessions: the logic of seemingly irrational action. Cultic Studies J. ,6, 1989, pag. 19.

ce manifestă o minimă persuasivitate. Ajung să ceară sprijin, să roage, să implore ajutor, de la adulții prezenți, ce par a fi disponibili.

Copiii sunt experți în a citi limbajul non verbal, atunci când se pune problema a înțelege care este răspunsul aşteptat, răspunsul agreat de adultul care pune întrebarea. Lucrurile devin grave, în condițiile în care copiii sunt deosebit de sugestibili fiind tentați, aproape instinctual, să se conformeze la comportamentul așteptat de către cei din jur. Dacă, cumva, anchetatorul mai şi propune un anumit răspuns la întrebarea pe care o pune, copilul va da un răspuns *„îmbâcsit"* de dorința anchetatorului, răspuns pe care este posibil să îl asimileze şi în care să creadă, putând avea manifestări comportamentale, care să întărească credibilitatea răspunsului; mai ales dacă conține şi elemente ieşite puțin din comun.

Indiferent dacă copilul declară de bunăvoie ori sub presiunea unui adult, declarația are o anumită evoluție în volum, în funcție de insistența anchetatorului.

De exemplu: Părintele rău intenționat impune: *„fă ai grijă ce spui la poliție ... trebuie să spui că te-a aşteptat pe drumul, pe care ai venit de la şcoală şi că te-a violat în pâlcul de pădure de lângă fântâna fără ciutură."*

Anchetatorul: *Aseară, când te-ai întors de la şcoală, te-a acostat un bărbat care te-a violat în pădurice ?*

M: *Da, m-a aşteptat pe drumul pe care am venit de la şcoală şi m-a violat în pâlcul de pădure de lângă fântâna fără ciutură.*

Anchetatorul: *Ți-a dat el pantalonii jos ?*

M: *Da, după care m-a pus să i-o sug.*

Anchetatorul: *Păi ... nu era necesar să îți dea pantalonii jos pentru un act sexual oral, numai dacă a mai fost vreunul vaginal ori anal.*

M: *Păi ... da.*

Anchetatorul: *Ți-a băgat-o şi în anus ?*

M: *Da.*

Anchetatorul: *De mai multe ori ?*

M: *Da.*

Anchetatorul: *În timpul actului sexual anal ținea ochii deschişi ?*

M: *Da ...*

Anchetatorul: *Da ... unde este poziționat anusul tău ?*

M: *Cum unde ? Între picioare, da eu sunt virgină ... .*

Este doar un exemplu, nu neapărat teoretic. În practică, lucrurile pot evolua, uneori putând fi acceptate referiri la aspecte bizare, oribile, crime, sex în grup, ritualuri satanice, etc. Anchetatorii, înşelați de aparențe – înfățişarea copilului, tonul vocii, suspine, oftaturi, gesturi de jenă, etc. – prin propria atitudine, prin modul în care formulează întrebările, încurajează fabulațiile copilului care, adesea, se pot referi la fapte foarte grave, la comportamente terifiante.

Desigur că există şi posibilitatea unei situații contrare, în care anchetatorul să aibă, prin ton, mimică, modul în care formulează întrebările, o atitudine disprețuitoare, chiar, să îşi exprime direct lipsa de încredere; evident că, în acest caz, copilul va înceta să facă vreo declarație, se va inhiba, probabil va începe să plângă şi nu va mai fi în stare să rostească decât cuvinte ori expresii sau simple interjecții, fără a mai fi în stare să elaboreze propoziții ori fraze prin care să comunice clar poziția lui.

Declarațiile copiilor sunt, în mod evident, condiționate de presiunea exercitată de către adulți, aceştia fiind deosebit de interesați de aşteptările adulților, ei cunoscând faptul că, de multe ori, răspunsurile considerate ca fiind greşite generează neplăceri, pedepsele verbale apărând prompt. Anchetatorii trebuie să conştientizeze faptul că dețin, atunci când ascultă minori, o evidentă poziție de superioritate, putând domina

atât fizic cât şi psihic. În aceste condiţii, punându-se problema credibilităţii declaraţiilor date de către minori, vom constata că nu avem nici un reper fix – la fel ca de fiecare dată când se încearcă evaluarea şi prognozarea comportamentului uman, demersul intră în zona relativităţii, neputându-se pune problema certitudinii unor experimente, eventual, de laborator, viaţa reală neputând fi reprodusă în condiţii artificiale. Anumite cercetări,[79] au concluzionat că sugestibilitatea întrebărilor şi alte greşeli ale anchetatorilor pot avea ca rezultat declaraţii neadevărate, într-o proporţie alarmantă – între 50% şi 80% – cantitatea de informaţii false obţinută devenind uimitoare, chiar şi pentru anchetatorii experimentaţi.

Practic, orice aspect cu nuanţe ce tinde să iasă din comun, trebuie receptat cu rezerve de către anchetator. Copiii mai mici de 11 ani, poate chiar 12 ani, crescuţi într-un mediu în care au avut acces reprezentări fantastice ale realităţii (să nu mai vorbim despre faptul că există posibilitatea să fi fost forţaţi prin natura împrejurărilor – au avut în cameră un televizor care reda tot timpul benzi desenate sau filme de aventură) sunt, în opinia mea, de cele mai multe ori, în imposibilitatea de a face diferenţa între realitate şi partea imaginativă a ceea ce descriu. Nu se pune problema ca declaraţiile copiilor să nu poată fi de folos pentru o anchetă penală, anchetatorul, însă, trebuie să caute şi să găsească cheia succesului. Se cunosc cazuri, în practică, în care declaraţiile unor copii (unii chiar sub 6 ani) s-au dovedit esenţiale, pentru deblocarea cercetărilor, în cadrul unor anchete ce păreau compromise. Evident că declaraţia unui copil este scurtă, nu este, deloc, concisă şi nici nu conţine detalii, care să susţină afirmaţiile, însă, poate conţine elemente salvatoare pentru un anchetator aflat în impas.

Mai mult, în condiţiile unui eveniment ce a avut o anumită repetabilitate, copiii, la fel precum adulţii, *„o iau pe scurtătură”* prezentând pe scurt evenimentul, fără să convingă cu privire la eventualele şi, uneori, inerentele aspecte specifice. În cazul unor serii de evenimente, precum mai multe înşelăciuni (alba – neagra, maradona, ghicitul, descântece, etc.) care se desfăşoară în locuri şi împrejurări diverse, se fac declaraţii foarte scurte, de genul: *„Îl vrăjeam, îi luam banii şi gata … ce să mai zic ?”*

Memoria şi nivelul de inteligenţă reprezintă caracteristici comune ale multor persoane ce dau declaraţii false. Fără a pune problema egalităţii de şanse sau a discriminării, de orice fel, este recunoscut faptul că cei care consumă droguri, alcool, medicamente neuro-stimulative, cafea, ceai, în exces, au probleme legate de memorie, de nivelul de concentrare, de inteligenţă – acea capacitate a omului de a înţelege uşor şi repede modificările din realitatea înconjurătoare, precum şi de a reacţiona oportun la aceste modificări.

Dificultatea ţine de faptul că aceste persoane nu au amintiri independente de acţiunea substanţelor neuro-stimulative consumate. Ei pot accepta, că au făcut ceea ce nu au făcut, dacă anchetatorul spune şi convinge că sunt probe în acest sens. Totul pleacă de la o abordare instinctuală a situaţiilor delicate, ce se poate observă, cel mai bine, la persoanele cu handicap mental sau la copii de până în 6 ani. La aceştia, zâmbetul şi conformarea sunt cheia de boltă a supravieţuirii. Ei, astfel, obţin acceptarea din partea celorlalţi semeni. În astfel de condiţii, răspunsuri la întrebări importante pentru anchetă (uneori, este posibil să nu înţeleagă sensul tuturor cuvintelor din întrebare sau, poate, nici, măcar, întrebarea) este ghidat de zâmbetul de răspuns al anchetatorului, la zâmbetul ce însoţeşte răspunsul celui care face declaraţia.

Evoluţia *raportului zâmbet – zâmbet* are consecinţe în legătură cu răspunsul oricărei persoane ascultate; în cazul persoanelor vulnerabile, la care am făcut referire,

[79] **Underwager, R, Wakefield, H.** (1990) – The Real World of Child Interrogations, Springfield, Illinois: Charles C. Thomas. pag. 29

consecințele sunt, însă, mai pronunțate. De asemenea, se poate constata că persoanele vulnerabile sau/şi cele care resimt şi dezvoltă o anumită vulnerabilitate, pe parcursul ascultării, vor încerca să mascheze lipsa de înțelegere, a întrebării sau a unor cuvinte ori expresii din conținutul întrebării, prin creşterea artificială a încrederii pe care par să o aibă în răspunsurile pe care le dau.

Conformarea îşi are rădăcini adânci în procesul de socializare, odată cu vârstele mici. De fiecare dată, când comportamentul a fost conform cu aşteptarea părintelui, a apărut recompensa; când, din contră, nu a fost conform, a apărut pedeapsa ce, uneori, a fost corporală şi violentă. Conformitatea a fost consolidată în timp – de fiecare dată când am spus sau făcut ceva greşit, expresia feței adultului[80] (a fost tot timpul cineva care a avut o poziție de superioritate față de noi) s-a înăsprit, a fost diminuată bunăvoința şi înțelegerea până în momentul în care *„ne-am revenit”* şi am spus, şi făcut, ceea ce era aşteptat.

Ceea ce poate fi interesant şi paradoxal, în acelaşi timp, este rapiditatea de a accepta faptul că ceea ce facem sau spunem nu este bine şi, pe cale de consecință, rapiditatea de a ne accepta vina. Unul sau altul dintre noi este posibil ca, în procesul de socializare să fi greşit mai mult sau, mai bine zis, adultul să fi fost mai atent, să fi observat şi să fi fost mai prompt în a penaliza comportamentul neconform. Ei bine, cine a greşit mai mult, de fapt cine a fost pedepsit mai mult – pedeapsa venită rapid şi cert – este mai prompt, mai dornic să se conformeze aşteptărilor. În fapt recunoaşterea, în cazul anchetei penale, a vinovăției, poate apare că rezultat al dorinței de conformare la aşteptările anchetatorului şi, nicidecum, al sentimentului de vină ori a vreunui plan ascuns, de a ascunde ceva sau de a obține vreun beneficiu material din desfăşurarea procesului.

Problemele de memorie apar, ca anexă, al fiecărui diagnostic ce are ca obiect o leziune la nivelul creierului. Indivizii cu inteligență normală sunt departe de leziunile de la nivelul creierului. Amintirile sunt, în mod constant, corecte, putând apare, doar ca excepție, şi relatări contradictorii. În ceea ce îi priveşte pe copii[81], aceştia, la fel precum multe dintre persoanele handicapate, se bazează pe modul în care sunt puse întrebările, pe gestica, mimica şi starea generală, a celui care le pune pentru a-şi modela răspunsul. Nu numai că ascultă cu atenție dar sunt tentați să copieze cuvinte sau/şi gesturi ale celui care pune întrebarea, în dorința de a da un răspuns *„corect”*. Dacă anchetatorul va utiliza întrebări, prin care să-l conducă, pe cel pe care îl ascultă, va putea modela declarația acestuia, astfel încât să obțină varianta pe care şi-a dorit-o.

Există şi posibilitatea ca cel ascultat să accepte poziția anchetatorului, fără să se *„complice”* – în sensul că, odată ce acesta a explicat punctul lui de vedere în legătură cu modul în care stau lucrurile, acceptă, pentru că nu are argumente împotrivă şi pentru că resimte poziția de superioritate a anchetatorului. În acelaşi fel se manifestă şi vârstnicii, diagnosticați cu boala Alzheimer. În lipsa unor informații de la memoria pe termen scurt, ultima descriere, ultima informație relevantă devine adevărată chiar dacă nu poate fi verificată.

În plan comportamental, problemele de memorie se ascund în spatele unor zâmbete binevoitoare, ce nu reprezintă decât o mască obişnuită, sub care se ascunde neputința şi se imploră acceptarea. Zâmbetul nu poate fi decât fals, întrucât este zâmbetul obişnuit în spatele căruia o astfel de persoană se ascunde, în fiecare secundă de prezență publică.

---

80 **N.A.** – a se vedea şi abordările specifice analizei tranzacționale

81 **Dent, H.R.** (1982) The effects of interviewing strategies on the result of interviews with child witnesses. In A. T. Trankell (Ed.), *Reconstructing the Past.* Deventer, The Netherlands: Kluwer, 279–298.

Imposibilitatea de a înțelege gândirea abstractă afectează, la nivel fundamental, cea mai mare parte din comunicarea umană. Parcurgând o evoluție de mii de ani, omenirea a ajuns la un nivel de abstractizare, la nivelul comunicării umane, greu conştientizat de indivizii socializați – comunicăm eficient şi rapid, pentru că aşa am fost învățați şi pentru că acestea sunt aşteptările mediului social, ale persoanelor pe care le întâlnim sau cu care avem de a face, la serviciu sau în mediul personal. Dacă este să ne pronunțăm în legătură cu cât de complexă este comunicarea umană în prezent, este bine să observăm multitudinea de nuanțe pe care le poate avea un cuvânt sau o expresie, înțelesul diferit ce poate fi dat în funcție de tonul vocii, accent, un anumit tip de privire, anumite gesturi, etc.

Persoanele cu un nivel de inteligență scăzut, lipsite de o minimă experiență (relevantă) cu privire la caracteristicile şi obiceiurile din mediul socio-profesional în care are loc comunicarea, au probleme importante în a descifra mesajul. Vor putea apare perioade de *„linişte"* care însoțesc efortul de a descifra comunicarea; este posibil ca frecvența clipirii să crească, ca privirea să rătăcească undeva către tavan sau pe podea. Persoana va afişa o mină serioasă şi va oferi răspunsuri hotărâte, fiind gata să le şi argumenteze, la nevoie, bazându-se pe interpretarea literală a întrebării anchetatorului. De exemplu:

Anchetatorul: *Eşti la şcoală ?*
Cel ascultat: *Nu, sunt aici cu tine !*
sau:
Anchetatorul: *Bă' tu înțelegi că e groasă ?*
Cel ascultat: *Cum să fie groasă ? Am spus că este grasă !*

Astfel de confuzii pot fi făcute şi intenționat, în cazul în care cel ori cea ascultată, dorind să obstrucționeze ancheta, consideră că este bine să *„joace la cacealma"*. Într-o asemenea situație, este de aşteptat ca persoana ascultată să răstălmăcească, în mod nefiresc, fiecare întrebare pusă de anchetator. Mai mult, este posibil că să solicite explicarea sensului fiecărui termen folosit şi să nu accepte formulări întregi, cerând ca fiecare întrebare să fie formulată în scris.

Diferențele în ceea ce priveşte manifestările comportamentale pot fi o cauză a neînțelegerii, de către anchetator, a mesajului pe care doreşte să îl transmită persoana ascultată.

Sunt cunoscute diferite carențe şi ticuri în vorbire, care se regăsesc în vorbirea curentă a destul de mulți indivizi. De asemenea, se pot întâlni diverse probleme musculare, ce pot genera mişcări lipsite de precizie ori mişcări dizgrațioase.

Aderarea la diferite grupuri, bande ori subculturi poate genera situații, în care apar şi se dezvoltă limbaje greu inteligibile pentru un neavizat – cum este cazul limbii păsăreşti, a vorbitului pe dos (litere ori silabe pronunțate în sens invers ordinii fireşti) ori a limbii bâlbâite – ce odată folosite pentru comunicare, între suspecți sau ca formă de comunicare cu anchetatorul, pot crea confuzie şi dezorientare, cu privire la poziția persoanei respective şi la conținutul mesajului comunicat.

Sugestibilitatea şi conformitatea sunt, de asemenea, de natură a influența adevărul celor declarate. În cadrul ascultărilor judiciare *sugestibilitatea* este explicată ca fiind dată de măsura[82] în care o persoană ce vine în camera de ascultare, pe parcursul ascultării, acceptă mesajele comunicate de către anchetator şi le însuşeşte – eventual, le poate şi îmbogăți – cu consecința afectării tuturor declarațiilor ulterioare date pe parcursul anchetei.

---

[82] **Gudjonsson, G.H.** and **Clark, N.K.** (1986). Suggestibility in police interrogation: a social psychological model. *Soc. Behav.*, 1, 83–104.

Rămâne de meditat, la măsura în care comunicarea umană, interacțiunea dintre anchetator şi cel ori cea ascultată, prin însăşi natura ei, este în măsură să producă, să genereze influențe reciproce, cu consecința directă a influențării prestației ambilor, pe parcursul ascultării. Trebuie să acceptăm că lucrurile pot căpăta o altă turnură, în condițiile în care există un potențial de sugestibilitate ce variază de la persoană la persoană – fiecare dintre noi poate să influențeze una sau mai multe persoane în funcție de mai mulți factori, unul dintre cei mai importanți fiind potențialul personal.

În anchetă, devine important, în context, ca anchetatorii să nu confunde minciuna cu informația falsă, furnizată pe fondul asimilării informațiilor, ideilor, opiniilor, etc. sugerate de către anchetator. Este posibil ca cel ascultat să dorească, doar, să colaboreze pentru binele anchetei, pentru realizarea scopului justiției şi, în aceste condiții, să asimileze, fără să realizeze aceasta ori să considere că este normal *„să te faci frate cu necuratul până treci puntea”*, sensul pe care anchetatorul doreşte să îl dea cercetărilor.

Sugestibilitatea apare şi se dezvoltă în conexiune cu strategiile de ascultare pe care anchetatorul le foloseşte, în situația în care nu cunoaşte suficient ori nu cunoaşte nimic, în legătură cu un aspect pe care îl consideră important pentru anchetă.

Există şi posibilitatea ca persoana ascultată să nu cunoască răspunsul corect, la una sau alta, dintre întrebările puse de către anchetator sau să nu cunoască decât parțial răspunsul, situație în care se orientează, caută orice indiciu care i-ar permite să dea un răspuns de natură să nu îl pună într-o situație dificilă – cunoscut fiind faptul că, în anumite situații, este greu de acceptat că cineva nu cunoaşte un răspuns pe care, în opinia generală, ar fi trebuit să îl cunoască.

Nivelul de sugestibilitate, al unei persoane, mai depinde şi de nivelul încrederii pe care aceasta o are în persoana anchetatorului. Dacă anchetatorul va reuşi să câştige încrederea persoanei ascultate, aceasta va fi gata să facă aproape orice, fiind convinsă că anchetatorul o va ajuta să scape, să îşi rezolve problema. Dacă, din contră, cel ori cea ascultată va *„simți”* că ceva nu este în regulă, că anchetatorul susține interesele altor persoane, minte ori este dispus să se manifeste violent, comunicarea va scădea în volum, crescând rezistența şi insistența în promovarea refuzurilor de a colabora, pentru aflarea adevărului. Este cunoscut faptul, că ascultarea celor care au mai avut condamnări penale este mult mai dificilă, decât ascultarea unei persoane ce nu a mai avut de a face cu prezența în fața unui anchetator, tocmai datorită suspiciunilor pe care le are o persoană condamnată, față de tot ceea ce poate avea legătură cu sistemul judiciar.

Rezultatul unui comportament sugestiv, din partea anchetatorului, are ca rezultat o conduită a celui/celei ascultate ce se doreşte a fi adaptată la aşteptările anchetatorului – practic cineva va accepta să facă ceva şi va face fără să creadă în ceea ce face. Riscul este ca anchetatorul *„să afecteze”* memoria persoanei pe care o ascultă, *„introducând”* informații, poate, chiar prejudecăți, care vor afecta rezultatul – declarația care, în ultimă instanță, va conta la formarea convingerii judecătorului. Certitudinea unei asemenea situații este dată şi de tendința unui număr mare de persoane – până la urmă cu toții suntem educați să evităm conflictul, să fim prezențe agreabile în societate, să fim pe placul celor din jurul nostru – de a se conforma diferitelor situații acceptând, pentru asta, pierderi la nivel personal; în anchetă, aceste *„pierderi”* se transformă în recunoaşterea unor fapte ce nu au fost săvârşite, în minciuni cu privire la implicarea altor persoane în activitatea ilicită, cu privire la rezultate, cu privire la pregătire, etc.

4.3. Limbajul folosit în cadrul unei declaraţii false

Anchetatorii ar trebui, pe timpul cât ascultă o persoană, indiferent de calitatea procesuală a acesteia, să fie foarte atenţi la cuvintele şi expresiile pe care le foloseşte persoana pe care o are în faţă. De cele mai multe ori, atunci când o persoană minte, limbajul folosit conţine multe cuvinte ce introduc în discurs nuanţe de relativitate precum: *„am fost convins”*, *„speram”*, *„mi s-a părut”*, *„ar putea avea mai multe consecinţe”*, *„probabil că ...”*, etc.

Din nefericire, sau, poate, din fericire, nu poate fi vorba despre un indiciu care să conducă, direct, la concluzia că un subiect minte, că este vinovat şi implicat în fapta cercetată. Astfel de cuvinte şi expresii pot fi folosite şi de către persoane care nu sunt vinovate, şi care îşi propun să limiteze, să reducă la minim implicarea, în tot ceea ce are legătură cu fapta cercetată. Oarecum, în mod firesc, avocaţii vor încerca exploateze orice nuanţă de relativitate, atât în faţa instanţei de fond, cât şi atunci când optează pentru a depune plângeri împotriva anchetatorilor, pentru posibile abuzuri legate de interpretarea tendenţioasă a declaraţiilor, astfel încât să fie acuzate, pe nedrept, persoane nevinovate. Graba de a identifica persoana care a făcut ..., de a prezenta suspectul, şefului sau opiniei publice, poate avea, în antecedenţă, şi interpretarea eronată a unor ezitări, a lipsei de hotărâre, a impreciziei în exprimare cu privire la anumite aspecte ale cauzei.

Analizând problema se poate pune întrebarea: în ce măsură discursul unei persoane – indiferent de calitatea sa procesuală ori starea de moment – poate fi suficient de clar, direct şi precis, astfel încât să nu poată apară vreo suspiciune?

Obiectiv vorbind, categoric, NU. Însă ... de la avea îndoieli până la considera că toate declaraţiile, obţinute în cadrul anchetelor pe care le desfăşurăm, sunt false, trebuie să fie o cale suficient de lungă, astfel încât să nu apară confuzii. Trebuie constatat că poate fi implicată şi o problemă de educaţie. Am fost învăţaţi ca atunci când nu suntem siguri, pe sau de ceva, să nu ne pronunţăm în sens pozitiv sau negativ – lucru care, până la un moment dat, este, absolut, rezonabil.

Ascultările judiciare sunt activităţi, care, prin natura lor, presupun căutarea adevărului şi nimic nu poate justifica doar o abordare de efort – să obţinem o mărturisire, oricare ar fi aceasta. În practică, dincolo de fler, anchetatorii consideră că există diferenţe, atunci când se pune problema susceptibilităţii, mai mari ori mai reduse, a unor persoane de a da declaraţii false, fiind o problemă de experienţă în a identifica capcanele pe care le elaborează cei care vor să înşele, care vor să conducă ancheta pe piste greşite.

Verificarea modului în care persoana ascultată redă informaţii pe care anchetatorul, deja, le cunoaşte, poate fi o soluţie ce ar putea permite, inclusiv, verificarea nivelului de sugestibilitate la *„stimulii”* oferiţi de către anchetator. O sursă de erori, pentru anchetator, poate fi acceptarea cu uşurinţă a primei sugestii, conformarea, fără implicare, la *„sfatul”* oferit. De exemplu:

X – *Nu-mi dau seama ce oră să fi fost, probabil 5 sau 6.*

Anchetatorul – *Păi ... hotărăşte-te, ai zis că era aproape întuneric, la sfârşitul lui Septembrie se întunecă pe la 7 ... .*

X – *Da, aveţi dreptate, desigur era 7, poate chiar trecut de 7.*

Ţine de fiecare anchetator, în parte, să fie atent la cum conduce ascultarea, pentru a putea obţine informaţii de încredere, pe care să le folosească în dezvoltarea anchetei, pentru a face diferenţa între normal şi anormal; altfel, există posibilitatea să concluzionăm că, de fapt, nu este nimeni de încredere şi nu ne putem face treaba.

Poate fi vorba, în context, şi despre manifestarea unor ***limite ale memoriei***. Mai concret, în plan practic, atunci când răspunsurile persoanei ascultate conţin expresii

precum: *„Cred …”*, *„Din câte îmi aduc aminte …”*, *„Parcă …”*, *„La un moment dat …”*, anchetatorul ar fi bine să reformuleze întrebarea, să o facă ipotetică. De exemplu:

Anchetatorul: *„A-ți plecat de acasă în seara zilei de vineri ?”*

Persoana ascultată: *„Din câte îmi aduc aminte, nu.”*

Anchetatorul: *„Este posibil să fi lipsit, totuşi, un interval de timp, de acasă vineri seara ?”*

Persoana ascultată: *„Nu, poate, doar pentru scurt timp, în jur de ora 19, am ieşit până la magazinul din fața blocului, ca să-mi cumpăr pâine.”*

Astfel de întrebări, ce promovează o ipoteză, sunt foarte importante, sunt considerate de către unii practicieni *„întrebări momeală”*, întrucât tentează persoana ascultată să accepte o nuanță de relativitate în negarea faptelor, pe care înțelege să o susțină, nuanță, care exploatată adecvat de către un anchetator bun, poate conduce la schimbarea poziției, la obținerea unor rezultate neaşteptate. În ultimă instanță, orice anchetator poate spune: *„Dacă poți proba ceea ce susții, eu recunosc că ceea ce spui este adevărat.”*

CAPITOLUL 5

Interpretarea comportamentului verbal şi non verbal

Întregul comportament pe care îl manifestăm, pe care îl promovăm în exteriorul nostru, este semnificativ. Ceea ce pare a fi paradoxal, este că adevărata semnificaţie a manifestărilor comportamentale pe care le promovăm în mediu, cu diferite ocazii, nu poate fi apropiată uşor, nu este evidentă pentru observatori, în cazul nostru, pentru anchetatori.

Anchetatorii cu experienţă consideră că *„Bunul simţ"* ori *„meseria"* fac să poată fi identificat adevăratul suspect. *„Am sentimentul că ăsta este ..."* ori *„Ştiu, simt în sinea mea, că este asta ..."* – sunt replici pe care anchetatorii le oferă, atunci când nu pot să explice, suficient de repede, cu cele mai potrivite cuvinte, faptul că sunt convinşi, pe baza anumitor argumente, că au stabilit adevăratul făptuitor. În timp, experienţa fiecărui anchetator a consolidat convingerea că anumite caracteristici ale manifestărilor comportamentale, anumite asemănări comportamentale, pot genera convingerea, că o anumită persoană este cel ori cea vinovată, în dosarul pe care îl instrumentează.

Analiza manifestărilor comportamentale, identificarea minciunilor din cuvintele, acţiunile ori atitudinea unui suspect, constituie nivelul superior al calificării unui anchetator. Ei bine, un asemenea anchetator va fi în măsură să argumenteze, să ofere acele elemente pe baza cărora a concluzionat că declaraţia suspectului, a martorului sau, poate, chiar a persoanei vătămate este adevărată ori mincinoasă. Explicându-şi prezenţa acelor indicii observate în comportamentul unei persoane, semnificaţia lor, anchetatorul poate face o analiză sistematică, poate recrea principalele momente ale ascultării, poate să se consulte cu alţi specialişti, pentru a interpreta, cât se poate de bine, ceea ce s-a întâmplat în camera de ascultare. Mai mult, există posibilitatea lucrului în grup, pentru a putea recunoaşte minciuna în timpul ascultării.

Analiza comportamentului uman, în cazul de faţă, a comportamentului în camera de ascultare, se fundamentează pe faptul că manifestările comportamentale nu apar din întâmplare ci au o cauzalitate complexă – un mix între *„funcţionarea normală"* la nivelul activităţii cerebrale şi comportamentul controlat şi promovat voit. Totul are un sens, o semnificaţie, este generat de ceva şi urmăreşte realizarea unui scop. Adevărata semnificaţie nu poate fi evidentă, nu poate fi evidenţiată mecanic, observatorul neputând aloca, automat, o semnificaţie fiecărei manifestări comportamentale. Fiecare persoană – persoană vătămată, martor sau suspect – manifestă un comportament special, de fiecare dată generat de ***motive*** şi ***obiective***. Deosebit de util este faptul că, în cadrul comunicării anchetator – anchetat, atât unul, cât şi celălalt răspund, îşi furnizează reciproc informaţii prin manifestări comportamentale, uneori, chiar, fără să realizeze exact sensul, durata sau intensitatea acestora.

Pentru a sistematiza, trebuie observat că în camera de ascultare, comunicarea anchetator – anchetat se realizează pe două planuri:

- ***Comunicarea verbală*** – se realizează, atât prin cuvintele şi expresiile rostite de către cei doi parteneri, cât şi prin modul în care au fost alese, tonul folosit, intensitatea, volumul vocii, viteza cu care sunt exteriorizate.
- ***Comunicarea non verbală*** – se realizează prin exteriorizarea de expresii faciale, gesturi, poziţia corpului, postura, diferite mişcări, folosite pentru a întări şi a da semnificaţie cuvintelor şi expresiilor folosite în comunicarea verbală. În unele cazuri, mişcările ori gesturile embleme iau locul cuvintelor. Comunicarea

păstrează precizia însă, dacă analizăm cu atenţie, se măreşte viteza iar semnificaţia devine cât se poate de clară.

O situaţie specială se întâlneşte în cazul scrisului. Indiferent că este de mână, la tastatură ori touch-sceen, scrisul este însoţit de gesturi, o anumită postură, etc., absolut, în mod asemănător precum în cazul comunicării verbale. Mai mult, în cazul scrisului de mână, fiecare caracter, cuvânt, propoziţie, frază, idee sunt scrise într-un mod specific.

Excluzând scrisul, se face referire în doctrină[83] la faptul că există date potrivit cu care comunicarea non verbală ar reprezenta 55% – 65% din totalul comunicării dintre indivizii umani, între 30% şi 40% din comunicare, s-ar face prin intermediul tonului vocii, şi mai puţin de 10% din comunicare, s-ar face prin intermediul direct al cuvintelor şi expresiilor rostite. Dincolo de procente, mai mult sau mai puţin exacte, urmărind comunicarea, dintre două persoane, se poate concluziona că, de fapt, cuvintele spun puţin; mişcările de mână, pauzele în vorbire, postura, diferite gesturi, expresii ale feţei, etc. adaugă profunzime şi plenitudine la textul rostit, comunicarea devenind expresivă şi eficientă.

5.1. Noţiuni specifice

Înainte de a analiza comportamentul persoanelor în camera de anchetă, consider că este necesar să detaliez înţelesul unor noţiuni pe care le consider specifice demersului. Astfel:

Scurgerea – apare atunci când adevăratele sentimente, gânduri ori atitudini ale unei persoane apar şi pot fi identificate, de alte persoane, prin intermediul comportamentului non verbal. În camera de ascultare, aceste scurgeri sunt de o importanţă covârşitoare pentru anchetator. Pe de o parte, îl pot ajuta enorm să interpreteze *„prestaţia"* persoanei pe care o ascultă iar, pe de altă parte, îl pot trăda; şi în măsura în care cel ori cea ascultată observă, comunicarea se va bloca, şansele ca anchetatorul să îşi realizeze obiectivele, pe care şi le propusese prin ascultare devenind aproape nule.

Emblemele – sunt manifestări non verbale care pot fi traduse, substituite ori asociate cu uşurinţă unor cuvinte precum *„da"*, *„nu"*, *„nu ştiu"*, *„ok"*, *„încolo"*, *„şeful"*, etc.

Ilustratorii – sunt manifestări non verbale folosite pentru a sublinia, a descrie, pentru a face mai bine înţeles, mesajul comunicat. Ilustratorii întăresc mesajul exprimat oral, dau o anumită vehemenţă, hotărâre, încredere ceea ce îl face pe cel care comunică să fie mai convingător sau, din contră, în ipoteza folosirii neadecvate, lipsit de credibilitate.

Congruenţă – presupune o corespondenţă, între mesajul verbal şi comportamentul non verbal.

Incongruenţa – presupune lipsa de corespondenţă, dintre mesajul verbal şi comportamentul non verbal al celui ascultat.

În doctrină, sunt mai multe lucrări de specialitate considerate ca reper[84] pentru analiza acelor indicii din comportamentul verbal şi comportamentul non verbal care presupun stresul emoţional specific înşelăciunii, specific minciunii. În cercetarea înşelăciunii, a modului în care oamenii mint, mai sunt multe lucruri de făcut. Multe

---

83 **Leekam, S.R.** (1992) – Believing and deceiving: steps to becoming a good liar', in Ceci, S.J., DeSimone Leichtman, M. and Putnick, M. (eds).

84 **N.A.** – ca exemplu fac trimitere la **Paul Ekman** – *Telling Lies,* Robert Whiteside – *Face Language,* Leopold Bellak, Sam Sinclair Baker – *Reading Faces*

dintre cele, demonstrate teoretic, sunt greu de aplicat în practică. Să nu fim convinşi că există mulți anchetatori, care să aibă capacitatea de a măsura timpul, de a surprinde, în timp real, mişcări faciale sau expresii, ce pot dura mai puțin de o secundă, pentru a se putea pronunța, pentru a evalua în ce măsură cel ori cea care le stă în față minte sau spune adevărul.

Probabil, că cea mai mare dificultate, constă în aceea că nu s-au putut identifica unul sau mai multe comportamente, verbale ori non verbale, care să reflecte, în mod exact, mecanic, dacă persoana pe care o ascultăm minte ori spune adevărul. O anumită coerență, necesară şi suficientă, atunci când, prin exemple, am putut stabili că un anumit comportament are legătură directă cu minciuna, nu există nici măcar la nivel de individ. Variațiile comportamentale pot avea mai multe cauze. Probabil că cele mai importante cauze țin de tipul de minciună ales, timpul de pregătire avut la dispoziție pentru a elabora minciuna, strategia aleasă de către anchetator pentru desfăşurarea ascultării, experiența şi succesele pe care le-a avut în trecut cel care minte, forma fizică şi psihică din momentul desfăşurării ascultării, etc.

În mod evident, anchetatorul se confruntă cu o situație complexă. Pe parcursul evoluției, în camera de ascultare, este necesar să evalueze foarte multe informații. Din nefericire, oricât s-ar strădui, anchetatorul nu poate percepe, în mod obiectiv, tot ceea ce se întâmplă. Mai mult, anchetatorul a învățat că un anumit comportament, din comportamentul unui individ, nu poate fi caracteristic numai minciunii ori numai adevărului. Fiecare persoană audiată are modalități diferite de a se manifesta comportamental şi metode diferite de a minți.

5.2. Comportamentul fals

Este, oare, posibil ca, pe parcursul unei ascultări judiciare, cel ori cea ascultată să aibă un comportament fals credibil, un comportament fals care, în acelaşi timp, să fie şi sincer ?

Răspunsul la această întrebare presupune o negație – nu se poate. Cel care face declarația mincinoasă trebuie să *„plătească”* pentru *„plăcerea de a minți”*. Din punct de vedere rațional, trebuie acceptat că a spune adevărul constituie comportament normal, minciuna, ca abatere de la normal, trebuie să presupună un efort; ceea ce nu se poate realiza, decât cu un consum suplimentar de energie, de concentrare şi imaginație.

Bineînțeles că sunt indivizi remarcabili, cu un potențial de energie suficient – cel puțin în condiții de maximă mobilizare, specifice luptei din cadrul unei ascultări judiciare – care pot susține un nivel de concentrare ridicat şi imaginația la cote suficiente, astfel încât să suporte *„consumurile”* specifice minciunii. Totuşi, cum omul, nu este nici pe departe perfect, este de aşteptat să apară scăpări; să apară manifestări comportamentale care să contravină comportamentului sincer, care să se găsească în conflict – una transmite comportamentul verbal şi alta comportamentul non-verbal.

Povestea – ca rezultat al pregătirii fiecărui individ pentru întâlnirea cu anchetatorul – este spusă. Important este ca anchetatorul:

- Să observe, să analizeze, să îşi pună întrebarea *„de ce ?”* şi să interpreteze;
- Să nu îşi dorească să creadă, să nu îşi dezvolte vulnerabilități proprii, care să îl determine să creadă, să nu lege realizarea unor interese, proprii sau de anchetă, de acceptarea versiunii povestite de către cel pe care îl are în față, renunțând la obiectivitate;
- Să nu creeze bariere de comunicare fizice – o masă, un perete, folosirea de rețele interne de transmisie pentru voce şi imagine – şi să nu dezvolte bariere de ordin psihologic precum folosirea exclusivă a limbajului *„oficial”* ori a unor cuvinte sau expresii indecente, jignitoare, injurii, etc. – *bă, tu să îmi spui mie „dumneavoastră”,*

că nu suntem făcuți de aceeaşi mamă …; violatorule, ți-a plăcut când … ; fac ceva pe tot neamul tău ….

În astfel de situații, cel ori cea ascultată se poate ascunde în spatele unei atitudini afectate şi există posibilitatea să se detaşeze de emoția specifică informației comunicate, să se lase dominată de emoția specifică jignirii sau stării de *„pus la punct”* generată de către anchetator. Comportamentul non verbal nu va fi cel care, în mod normal, ar trebui să aibă ca fundament starea ce a generat şi mesajul verbal ci va fi unul, anexă, la trăirile specifice stării de jignit.

Martorii sau suspecții sunt mult mai credibili, atunci când anchetatorul nu ştie să analizeze comportamentul lor ori, pur si simplu, vrea să le creadă povestea pe care o promovează. Folosirea unui birou, a unui perete, chiar şi transparent ori ascultarea prin intermediul telefonului, permite celui ascultat să ascundă acele elemente, acele scăpări, care l-ar putea demasca – rămân doar cuvintele, iar modul în care corpul celui care face declarația susține sau nu ceea ce spune, nu mai apare.

Nu trebuie uitat faptul că există mincinoşi experimentați, precum sunt actorii profesionişti ori politicienii. Aceştia sunt dificil de evaluat, întrucât ei au fost învățați să mintă, să fie credibili în ceea ce fac şi spun. Ei au abilitatea de a-şi evalua modul în care se manifestă în timpul prestațiilor, care contează şi tot ceea nu convinge suficient este eliminat. Ei ştiu că, dacă interlocutorul trebuie să creadă ceea ce spun, este nevoie ca mesajul verbal să fie însoțit de manifestări ale comportamentului non verbal credibile, congruente şi orice nu se potriveşte, durează prea puțin sau prea mult, trebuie îndepărtat.

Ca şi concluzie preliminară, trebuie acceptat faptul că este mult mai uşor să prinzi cu minciuna oamenii care mint rar, în comparație cu cei care sunt obişnuiți cu minciuna şi cu utilizarea ei în cadrul unei anumite normalități. De asemenea, nu trebuie uitat faptul că este dificil pentru cei vinovați să mintă cu succes, întrucât subconştientul acționează independent de conştient. Din această cauză comportamentul non verbal este, adesea, în contrast, nu se potriveşte, cu ceea ce cuvintele vor să transmită.

5.3. Probabilitatea de a descoperi minciuna

Posibilitatea ca un anchetator să poată descoperi minciuna, în prestația persoanei pe care o ascultă, este influențată de mai mulți factori.

Capacitatea anchetatorului – anchetatorul trebuie, ca principală sarcină, să urmărească persoana pe care o ascultă pentru a identifica comportamentul normal al acesteia.

Anchetatorii sunt, oare, capabili să observe comportamentele persoanelor, pe care le au în față, astfel încât să poată stabili ceea ce este normal şi ceea ce excede normalului, în comportamentul lor ?

Nu se poate afirma că există diferențe fundamentale între anchetatori atunci când ne punem problema *„dotării”* biologice. Totuşi, trebuie acceptat că există diferențe sensibile între performanțele anchetatorilor, în materia analizei comportamentului persoanei pe care o ascultă, cu consecința directă a descoperirii minciunilor. De la un 50% procent de succes, atunci când stabilim, la întâmplare, dacă suntem ori nu mințiți, la un 80%, procent rezonabil, pentru un profesionist, este, nu numai o cale lungă, dar şi o problemă de efort, de concentrare şi de pregătire.

Dacă sunt, care să fie cauza acestor diferențe ?

La o asemenea întrebare nu se poate da un singur răspuns.

Motivația este primul factor, care apare în discuție, la fel ca în cazul oricărei acțiuni umane. Un rol important îl are teama de a fi desconsiderat de către ceilalți

colegi anchetatori, de a-ți vedea imaginea afectată, de a simți că locul de muncă şi dezvoltarea carierei sunt ameninţate. Pe de altă parte, avantajele materiale sau/şi morale îşi au locul lor – *eu sunt cel care l-am anchetat pe „X", marele ucigaş, violator, tâlhar, traficant de droguri, etc.* Există și reversul … *iar un hoț tâmpit, al treilea escroc, numai săptămâna asta, ăsta este tot din clanul lu …* s.a.

Criza de timp poate fi un alt factor important, care să condiționeze potențialul anchetatorilor de a descoperi minciunile celor pe care îi audiază. Bineînțeles că toată lumea are nevoie de rezultate imediate, că mulți şefi întreabă, după foarte scurt timp: *„E gata … ? Ai aflat ceva …?"* În astfel de condiții, cel care a venit hotărât şi pregătit să mintă va putea avea succes. Timpul necesar *„compromiterii"* anchetatorului poate fi mai mic decât perioada de timp, pentru care mincinosul este pregătit să reziste. Aşa cum am arătat, a minți, minciuna, presupune un consum important de resurse, pe care mulți dintre cei audiați şi le pot pune la dispoziție, pentru a-şi atinge scopul. Este de aşteptat ca anchetatorii, în astfel de situații, să pregătească strategii de anchetă care să presupună, inclusiv, acceptarea, ca *„rezultat de etapă"*, a succesului celui ascultat, după care un nou asalt şi … încă unul, până când suspectul cedează.

Imposibilitatea de a stabili comportamentul normal al celui ascultat, datorită scenariului pregătit de către acesta, lipsei de implicare a anchetatorului în formularea conținutului întrebărilor şi în analiza răspunsurile date. Dacă la aceasta, se mai adaugă ***intervenții din afară***, precum remarcile altor anchetatori ce trec *„din întâmplare"* prin camera de ascultare, *„probleme importante"*, ce intervin în legătură cu desfăşurarea altor anchete, chemări ale şefului, care vrea să transmită dispoziții urgente, etc. totul se poate întoarce împotriva anchetatorului. Practic, el devine țintă. În loc ca el să analizeze comportamentul celui pe care îl ascultă, el devine cel examinat. Este normal ca cei doi *„actori"* – anchetatorul şi anchetatul – să se examineze reciproc, însă, devine anormal, ca anchetatorul să nu poată obține informații relevante despre comportamentul normal al celui pe care îl ascultă, iar cel anchetat, să aibă la dispoziție tot ceea ce este necesar, pentru a stabili ce este şi cum se manifestă anchetatorul. Dacă anchetatorul va prelua în analiză comportamente distorsionate, cu privire la diferite stări ale celui pe îl ascultă nu va putea, ulterior, să sesizeze minciuna.

Din ***ignoranță*** sau din cauza unei lipse de interes suspecte, pentru un anchetator bun profesionist, este posibil ca acesta să nu pună suficiente întrebări, să treacă cu uşurință peste unele aspecte ce pot fi importante pentru cauză, să nu *forțeze* persoana, pe care o ascultă, să se pronunțe în legătură cu elemente pe care aceasta a omis să le detalieze. Practic, este necesar să fie făcut un salt, de la minciuna prin omisiune la minciuna de creație, care necesită un aport important de energie, care necesită un aport consistent al tuturor abilităților fizice şi psihice, atât pentru a o elabora cât şi pentru a o ascunde – asta pentru că, în mod normal, anchetatorul are la dispoziție minime informații, care să îi permită să testeze veridicitatea unora dintre cele afirmate de către persoana pe care o ascultă.

Dincolo de toate, mai există, ceea ce se acceptă a fi ***„flerul anchetatorului",*** anchetator care vede, simte, miroase, aude şi este posibil să se auto-convingă de corectitudinea propriei profeții. Evident că analiza manifestărilor verbale şi non verbale ale celor ascultați nu poate fi decât subiectivă, însă, dacă apar stereotipurile, dacă apar acele shortcut-uri care, în considerare lenei proverbiale a ființei umane, împiedică anchetatorul să analizeze cu rigoare și respect fiecare aspect, totul se poate duce de râpă. Anchetatorul fiind influențat de propria convingere, că cel pe care îl are în față minte, va considera că minte în legătură cu toate elementele importante ale declarației pe care o dă, iar dacă va fi convins că spune adevărul, va accepta, ca adevărat, aproape tot ceea ce spune acesta.

Mediul în care se desfăşoară ascultarea – este foarte important, deoarece prin caracteristicile sale determină un plus de excitare, de consum nervos, atât din partea anchetatorului, cât şi din partea celui ascultat.

Ideal este ca în clădirea, în care îşi desfăşoară activitatea curentă anchetatorul, să existe camere de ascultare care să asigure un climat de linişte, suficientă intimitate, confort psihic, de natură să permită celui ascultat să fie influențat, doar de modul în care decurge ascultarea, orice contaminare cu factori externi fiind contra productivă pentru buna desfăşurare a anchetei. Persoanele ascultate pot masca emoțiile lor adevărate, generate de desfăşurarea ascultării, cu emoții dezvoltate ca urmare a deranjului provocat de diferiți factori externi ce pot apare. De exemplu, dacă avem în vedere ascultările care se fac la fața locului, cu ocazia desfăşurării diverselor activități de anchetă ce se desfăşoară în teren – cercetări la fața locului, percheziții, reconstituiri – persoanele ascultate îşi mută privirea sau întregul corp în direcția de unde vine un zgomot puternic, în care o persoană recalcitrantă vociferează, de unde vine un miros puternic ori, pur şi simplu, se petrece ceva; se opresc din relatare, când se apropie o altă persoană ori un polițist; îşi schimbă direcția privirii, poziția corpului, etc. când una sau mai multe persoane din public aduce acuzații, înjură ori foloseşte cuvinte sau expresii jignitoare, indecente. Dacă mai adăugăm şi freamătul tracasant al traficului rutier, putem accepta că pe parcursul ascultărilor judiciare, în măsura în care anchetatorii uită să ia măsuri eficiente de prevenire, pot apare suficiente motive, cât se poate de plauzibile, pentru ca persoana ascultată să ofere comportamente, care să ascundă ceea ce este generat de emoția ascultării, de natură să răspundă, să justifice acțiunea stimulilor externi.

La camerele de ascultare din incinta clădirilor în care îşi desfăşoară activitatea organul judiciar există şi alternativa *„procurării”* unor spații confortabile, care să excludă orice potențială presiune din partea *„poziției de forță”* de care pot abuza unii anchetatori. Persoana ascultată ar putea să spună mai mult, să ofere informații deosebit de utile dezvoltării anchetei, în condițiile în care este invitată *să bea o cafea* în biroul directorului de la un restaurant bun ori dintr-un hotel luxos. Cum şi ce trebuie să facă anchetatorul, pentru a aranja o astfel de activitate, constituie o problemă *„de orientare”* care să excludă orice încălcare a legii sau forțare a relațiilor, cu diverse persoane implicate în alte anchete în desfăşurare.

Mincinosul – atunci când este chemat în camera de ascultare se află în situația unui student ce se pregăteşte pentru un examen, ştie că va fi examinat oral, însă, nu exclude şi varianta unei porțiuni de examinare pe baza unui text scris. La fel precum studentul, mincinosul, atunci când este invitat în fața organului judiciar, îşi pregăteşte, din timp, prestația, încercând să se convingă cu privire la faptul că va reuşi să fie credibil, să convingă anchetatorii cu privire la veridicitatea celor declarate de el. Cu cât reuşeşte să se auto-convingă de propriul succes, cu atât îşi va reduce teama cu privire la insucces, cu privire la faptul că va fi prins cu minciuna. Cu cât teama de a fi prins este mai mică, este ținută la un nivel controlabil, cu atât prestația mincinosului va fi mai sigură; se va simți confortabil, gândind că este suficient de bun, pentru a nu fi prins, că minciuna pe care a conceput-o este suficient de subtilă şi de credibilă, pentru a nu fi descoperită.

Odată cu începerea ascultării, nu se mai poate face *mare lucru* în legătură cu minciuna – aşa cum a fost pregătită aşa va fi spusă – dacă va încerca să schimbe ceva, teama, cu privire la faptul că poate scăpa ceva, este atât de mare încât orice inițiativă este lăsată baltă. Creşte, poate paradoxal, teama că va fi prins. Modul în care fiecare mincinos îşi controlează această teamă sau, din contră, cedează, ține de forma în are se află memoria, de inventivitatea fiecăruia în parte şi de experiența pe care o are în a

minți, în situații de criză. Mulți dintre mincinoşi pentru a-şi spori sentimentul de putere, pentru a se convinge de propria credibilitate, se joacă cu minciunile, spunând mai multe decât este necesar, uneori, chiar şi în împrejurări în care nu este nevoie – este vorba despre aşa numitele minciuni gratuite. Deşi o asemenea opțiune, ce pare a avea ca rațiune nevoia de putere, nevoia de a-i domina pe cei din jur, presupune o expunere suplimentară şi, pe cale de consecință, riscuri suplimentare în legătură cu descoperirea minciunilor, totuși, este acceptată și dezvoltată de mulți.

Nu suntem, cu toții, buni mincinoşi. Nu mințim eficient. Nu suntem suficient de inventivi şi nu avem o memorie care să performeze suficient, astfel încât este posibil să susținem, în cadrul expunerii ce se doreşte a fi de succes, afirmații contradictorii. Contradicțiile din declarațiile noastre, reale sau doar presupuse, constituie o mare vulnerabilitate – teama de a ne contrazice în ceea ce spunem ne poate paraliza, vocea nu mai are energie, ceea ce comunicăm nu mai are forță, rațiunea nu mai funcționează prompt, nu mai putem fi convingători.

În aceste condiții, mincinosul, pentru care este suficient să mintă prin omisiune, este mult mai eficient, decât cel care trebuie să inoveze, eventual şi rapid, sub imperiul impulsului de moment. Practic, o omisiune este, în esență, adevărul spus fără detaliile care nu convin.

Succesul mincinosului depinde de anumite calități pe care, probabil, le căutăm cu toții, însă, nu le avem cu toții. Trebuie să:

- Anticipăm apariția unei împrejurări în care este nevoie să mințim;
- Avem abilitatea de a folosi o omisiune, iar minciuna de inovație să fie excepția;
- Să folosim minciuna, doar atunci când este neapărat necesar;
- Să avem o memorie, care să nu scape nimic din ceea ce este important;
- Să fim inventivi, elementele pe care le adăugăm să respecte logica şi să aibă ceva insolit, ceva neaşteptat, pentru că şi cei din jurul nostru se pot aştepta să mințim şi pot anticipa minciuna pe care o vom spune;
- Să fim capabili să ne ascundem emoțiile, precum un actor de succes;
- Să verificăm potențialul celui/celor pe care îi mințim de a *„înghiți”* minciunile noastre;
- Să avem suficientă spontaneitate pentru a susține credibilitatea, pe parcursul desfăşurării întregii *„scene”*, întregii prestații de care avem nevoie, pentru a face față împrejurării.

Cu cât un mincinos reuşeşte să facă mai mult din cele arătate mai sus, cu atât acesta va avea mai mult succes.

5.4. Reguli pentru evaluarea comportamentului

Pentru a avea succes, în evaluarea comportamentului persoanelor pe care le ascultăm, este necesar să respectăm reguli. Cele mai importante sunt:

Evaluează modificările comportamentale ale celui ascultat, în comparație cu ceea ce ai stabilit a fi comportamentul lui normal – comportamentul persoanei pe care o ascultăm, atât cel verbal cât şi cel non verbal, este personalizat, conține particularități individuale; şi asta indiferent de susținerile[85] ce generalizează comportamentele ca fiind mai susceptibile de a fi sincere ori, din contră, mincinoase. Fiecare individ este, într-o măsură rezonabilă, unic, atunci când minte, efortul de a induce în eroare este personalizat şi asimilat la nivel intim astfel încât se va obține *„minciuna lui X”*, nu o minciună oarecare.

[85] **Zulawski David E., Wicklander Douglas E.** – Practical aspects of interview and interrogation, CRC Press LLC, 2002, pag. 137

Fiecare dintre noi, pe măsură ce creştem şi devenim tot mai socializaţi, acumulăm experienţe variate – în funcţie de mediul în care ne dezvoltăm, în funcţie de mijloacele financiare pe care le avem la dispoziţie, de persoanele cu care avem norocul să ne întâlnim, etc. – experienţe ce ne permit să ne dezvoltăm comportamente, care să ne caracterizeze în diferite stări, pe care le parcurgem, în multele cele pe care le facem cotidian. Comportamentul uman, probabil că dincolo de nivelul instinctual, deşi nu sunt convins de o asemenea limită, este unul învăţat, apropiat prin copiere şi perfecţionat, continuu, prin adăugarea de elemente noi, rezultând ceva care să ne satisfacă, ceva în care ar trebui să ne regăsim. Comportamentul mincinos nu poate face excepţie de la o asemenea dezvoltare.

Putem generaliza şi, de asemenea, putem formula ipoteze cu privire la geneza comportamentelor tipice, ce caracterizează minciuna, însă, pentru anchetă şi anchetator, nu pot rămâne decât aspecte generale care trebuie verificate şi completate, cu ceea ce este specific persoanei ascultate.

Anchetatorul trebuie să identifice comportamentul specific pentru fiecare persoană vătămată, martor sau suspect pe care îl are în faţă. Aici, trebuie făcută distincţie între comportamentul persoanei pe care aceasta îl are, în general, în cvasi-totalitatea situaţiilor şi împrejurărilor prin care trece în mod curent şi comportamentul specific pe care îl are, într-o împrejurare specială, cum este cea care presupune prezenţa în camera de anchetă, pentru a fi ascultat în legătură cu o faptă penală. Mai mult, ar trebui acceptat că există diferenţe, care în anumite cazuri sunt importante, ce apar în cazul unor *„prestaţii”* din zile diferite, la diferite distanţe în timp. În astfel de condiţii, ar trebui ca anchetatorii să fie interesaţi de comportamentul normal specific în ziua, în sistemul de referinţă spaţio temporal în care se desfăşoară audierea.

În concluzie, atunci când se pune problema evaluării comportamentului persoanei pe care o ascultăm, în calitate de anchetatori trebuie să facem distincţie între:

- Comportamentul normal al persoanei în viaţa de zi cu zi, în împrejurări ori situaţii care nu necesită un nivel de concentrare deosebit, fiind considerate de rutină;
- Comportamentul normal al persoanei ascultate în faţa anchetatorului;
- Comportamentul normal specific al persoanei, în camera de ascultare, cu ocazia ascultării din ziua Z.

Stabilirea comportamentului normal al persoanei vizează constatarea modului în care aceasta reacţionează în diferite situaţii, care nu conţin elemente de stres în legătură cu fapta cercetată. Ne interesează, să cunoaştem, ca punct de plecare, modul în care cel pe care îl ascultăm reacţionează atunci când se referă la lucruri obişnuite, cum se bucură, se înfurie, se miră, este încântat ori dezamăgit, cum îşi manifestă ura, iubirea, teama, etc.; totul pe sau în legătură cu subiecte care nu au legătură cu fapta cercetată.

Aşa cum este normal, această cunoaştere nu poate avea un caracter absolut. În fapt vom putea cunoaşte un comportament mediu, de referinţă, care ne va ajuta la a compara cu manifestările comportamentale ce apar pe timpul ascultării în legătură cu fapta cercetată. De exemplu, apare ca firească o întrebare: *cel pe care îl ascultăm îşi schimbă semnificativ comportamentul atunci când neagă implicarea, ca făptuitor, în fapta cercetată ?* Pot urma întrebări precum: *această schimbare rămâne constantă, în timp ? are o durată semnificativă sau este ceva care a durat foarte puţin ?*

Toţi anchetatorii acceptă faptul că atunci când o persoană trece printr-o situaţie neobişnuită ori realizează un pericol, chiar şi numai potenţial, îi creşte nivelul de stres, care, în mod firesc este sublimat sau trebuie reprimat şi, ca atare, trebuie să apară în comportamentul respectivei persoane manifestări specifice încercării de a se elibera de stres.

Într-o împrejurare banală, în care o persoană obişnuită este oprită în trafic pentru încălcarea unei reguli de circulaţie, constatăm imediat o creştere a nivelului de nervozitate – tremur în voce, mişcări haotice ale mâinilor, etc. Situaţia este de natură a genera modificări de comportament. Ceea ce este important, pentru anchetator este să facă diferenţa între astfel de modificări şi modificările de comportament ce pot fi asociate minciunii.

Într-o logică simplă, persoanele nevinovate sunt nervoase la începutul ascultării, având tot felul de manifestări care confirmă aceasta – de regulă sunt nesistematizate, nu sunt în stare să ofere argumente, alibiul pe care îl susţin este slab argumentat, tremură, transpiră, îşi pot schimba des poziţia pe scaun, încep să vorbească precipitat ori tac fără vreun motiv evident, altul decât specificul situaţiei; desigur că altfel stau lucrurile, atunci când manifestările comportamentale sunt sistematizate într-un comportament menit să *„deranjeze"* anchetatorul în demersul său profesional, să încerce să conducă ancheta pe piste greşite[86]. Cei care nu au venit să mintă, odată cu desfăşurarea ascultării şi constatarea faptului că nu este nimic care să îi pună în pericol, scapă de stres, se relaxează şi se pot comporta aşa cum o fac de obicei. Cei care, din contră, au venit să mintă, acumulează stres pe măsură ce ascultarea evoluează.

Ca rezultat, de cele mai multe ori, individul tinde să devină din ce în ce mai nervos ori, cel puţin, îşi conservă starea de nervozitate pe care a căpătat-o de la începutul întâlnirii cu anchetatorul. Regula spune că, dacă anchetatorul nu îşi exprimă îndoieli cu privire la versiunea mincinoasă prezentată, starea de nervozitate se conservă în parametri cantitativi ori se poate, chiar, diminua, dacă mincinosul simte că *„şi-a intrat în mână"*. Dacă apar şi se dezvoltă îndoieli, dacă anchetatorul îşi manifestă nemulţumirea cu privire la calitatea celor declarate, starea de stres escaladează. Cel mai mare pericol, pentru un mincinos, este să nu fie crezut, să constate că minciuna este solid construită, că prestaţia lui este convingătoare şi, cu toate acestea, să nu fie crezut. Lucrurile stau asemănător şi cu o persoană care spune adevărul şi nu este crezută.

Diferenţa o face modul şi nivelul de sistematizare al reacţiilor nervoase. Mincinosul face eforturi să se controleze, pentru el este important să îşi păstreze controlul. Pentru cel care spune adevărul, nu mai contează nivelul de control, el are o problemă importantă – nu este crezut, ceea ce spune el este pus la îndoială iar acest lucru poate avea importante consecinţe negative.

Evaluează comportamentul celui ascultat în comparaţie cu comportamentul celor din grupul social ori subcultura din care face parte – anchetatorii trebuie să cunoască şi să accepte faptul că, în mare măsură, comportamentul uman este rezultatul adaptării la mediu[87]. Nu trebuie pusă problema în termeni de medie a comportamentului populaţiei dintr-o zonă, spaţiu ori cartier de locuinţe sau spaţii comerciale, ci, mai degrabă, trebuie observat ceea ce pare a fi definitoriu, caracteristic, ceea ce se asimilează, ca elemente esenţiale ale rolului în grupul social şi ale comportamentului celui ori celor acceptaţi şi consideraţi mentori. Normalitatea comportamentului, astfel evaluat, are ca punct de reper comportamentul grupului social din care face parte persoana pe care o ascultăm. În concret, manifestările comportamentale ale celui ori

---

86 **N.A.** – a se vedea pasul 1 din ceea ce este cunoscut în doctrină „cei 9 paşi ai tehnicii Reid" **Inbau**, F.E., **Reid**, J.E., **Buckley**, J.P. & **Jayne**, B.C. (2001). *Criminal interrogation and confessions*. 4th edn. Gaithersberg, MD: Aspen.

87 **N.A.** – ca lucrare de referinţă a se vedea **Zimbardo Philip** – The lucifer effect: understanding how good people turn evil, Random House, Inc., New York, 2007

celei pe care o ascultăm trebuie comparate cu modul în care, în situații asemănătoare, reacționează diferiți membrii ai grupului social.

Să luăm, ca exemplu, debutul întâlnirii dintre anchetator şi persoana ce urmează a fi ascultată. Pe una dintre ipotezele posibile, anchetatorul se ridică politicos şi întinde mână, pentru o strângere de salut iar bărbatul, care s-a prezentat în vederea ascultării judiciare, face acelaşi gest şi cei doi îşi strâng mâinile în semn de salut (poate chiar îşi spun *„salut”*, *„vă salut”*, *„vă salut cu respect”*, etc.). O primă evaluare, pe care trebuie să o facă anchetatorul, va avea, ca obiect, strângerea de mână şi poziția persoanei invitate, în momentul salutului, comparativ cu alte persoane pe care le are în anchetă în acelaşi caz sau/şi cu obiceiurile celor din grupul social, din care face parte cel sau cea care urmează să fie ascultată. *I-a tremurat mâna când a întins-o ? A fost reticent, a ezitat, cel ce urmează a fi ascultat, când a întins mâna pentru salut ? Cum era mâna – caldă şi uscată; rece şi umedă; doar rece ?* Nu se poate spune că în mod obligatoriu anumite răspunsuri echivalează cu conduita mincinoasă, însă, evident, ceva se întâmplă cu persoana care tocmai ce a venit pentru a fi ascultată – trebuie să fie o preocupare pentru anchetator să lămurească, ce.

De multe ori persoana ce vine în clădirea, în care îşi desfăşoară activitatea organul judiciar, manifestă o atitudine neobișnuită față de anchetator.

Ce înseamnă o atitudine neobişnuită ?

Ca anchetatori este bine să ne punem întrebarea: *„Dacă am fi în locul persoanei pe care am invitat-o, noi, cum am reacționa, ce atitudine am avea în fața unui anchetator ?”* În activitatea practică pot fi găsite multe exemple în care persoane vătămate, după ce spun care este mărimea prejudiciului, relatează pe scurt ce cred că s-a întâmplat şi ... li se pare că insistența anchetatorului, în a lămuri împrejurările faptei, este suspectă şi lipsită de sens, astfel încât concluzionează repede că *„eu atât am avut de spus ...”*, rămânând în sarcina anchetatorului să se descurce cum poate. Bineînțeles că ceva nu este în regulă, că avem de a face cu o înscenare ori, cel puțin, cu o anumită contribuție a celui ori celei ce se declară prejudiciată, în modul specific, în care a fost desfăşurată activitatea presupus ilicită, ce a avut că rezultat dezvoltarea prejudiciului. În aceleaşi condiții, martori oculari nu ştiu, nu au realizat, nu au văzut că se întâmplă ceva deosebit, că o activitate ilicită gravă este în desfăşurare, în imediata lor vecinătate. Suspecții sunt, uneori, foarte amabili, acționează în considerarea unei *„omenii”* atât de fireşti, încât, în orice altă împrejurare, ar uita definitiv de un astfel de comportament.

Atitudini greu de înțeles au şi persoanele care au avut experiențe neplăcute, în trecut, cu anchetatorii sau, în general, cu autoritățile statului. Nu numai că refuză orice fel de colaborare dar, uneori, dacă ar putea, s-ar şi răzbuna, pe cel ori cea care reprezintă statul. Acest lucru se poate întâmpla, chiar, şi în condițiile în care conflictul sau întâmplarea nefericită s-a întâmplat unui apropiat al celui invitat să declare. Anchetatorii trebuie să manifeste o atenție deosebită în astfel de cazuri, pentru că fiecare gest, expresie, cuvânt sau expresie care este folosită şi a mai fost folosită şi de alții conduc direct şi ireversibil, pentru cel ascultat, la concluzia că ***„şi ăsta este tot un nemernic”***. Practic orice constituie clişeu profesional – *atenție ai făcut deja o greşeală, pe a doua nu o mai suport ...; am ascultat destule minciuni, acum a venit ora adevărului; şi răbdarea mea are limite, etc.* – poate bloca ireversibil desfăşurarea ascultării şi, de ce nu, poate apărea perspectiva unor erori judiciare.

Ca să argumentez legătura dintre evaluarea comportamentului membrilor unui grup, chiar şi informal constituit, şi comportamentul unui individ, am să supun atenției un caz, în care o femeie tânără a fost găsită, fără viață, de către un bărbat, care îşi plimba câinele la marginea unei zone rezidențiale dintr-un oraş mare. Din primele cercetări, a rezultat că femeia fusese violată şi ucisă cu aproximativ 40 – 48 de ore

înainte de a fi descoperit cadavrul. Dat fiind faptul că era toamnă târzie, ziua mică, nopți cu cer înnorat, etc. fusese, relativ uşor, pentru făptuitor să facă ***„răul”***, într-una dintre locuințele ce se aflau în apropiere – cea mai apropiată se afla la 350-400 metri – să transporte şi să abandoneze cadavrul, în locul unde fusese descoperit, mizând pe faptul că principalele suspiciuni urmau să vizeze pe cel care a raportat *„descoperirea”* ori pe apropiați ai acestuia. Anchetatorii s-au deplasat la fața locului şi au audiat, cu permisiunea celor în cauză, peste 40 de persoane, care ar fi putut avea legătură cu oribilul eveniment. Comportamentul celor mai mulți fusese asemănător: luaseră la cunoştință despre ceea ce se întâmplase; îşi manifestaseră consternarea, cu privire la faptul că fusese posibilă o asemenea întâmplare; susținuseră ideea că nemernicul, care a făcut răul, urmează a fi prins în cel mai scurt timp şi că sunt dispuşi să îşi dea concursul, dacă vor fi solicitați, la prinderea acestuia; fiecare subliniase, direct sau indirect, faptul că nu ştiu nimic şi nu au nici un fel de legătură cu femeia ucisă, cu întâmplarea sau făptuitorul, că nu au bănuieli şi că nu pot afirma, că ei cunosc cine ar fi putut cel care a făcut răul. Câțiva au încercat să ofere şi argumente, în sensul că nu puteau, ei, să facă răul cercetat. Un tânăr a atras atenția, prin aceea că a avut o atitudine distantă față de faptă; în timp ce anchetatorii îi explicau ce s-a întâmplat, el se juca la calculator; când i s-a descris aspectul locului faptei, şi-a schimbat poziția, a închis calculatorul, a dat drumul la televizor şi a început să ronțăie semințe; când a fost întrebat dacă vrea să vadă cadavrul, în ideea că ar putea ajuta ancheta prin recunoaşterea identității victimei, a devenit iritat şi a întrebat dacă este obligat să facă asta.

Pe măsură ce anchetatorii au devenit din ce în ce mai suspicioşi, comportamentul tânărului a sporit în nervozitate sfârşind într-o izbucnire nervoasă – o furie combinată cu lacrimi – dominată de întrebarea *„Ce aveți cu mine ?”* şi completată cu afirmația *„Nu am făcut nimic … .”* S-a confirmat, ulterior, că el era cel care, într-un exces de dorință, a forțat femeia să întrețină acte sexuale şi, întrucât aceasta nu îşi arăta satisfacția, răspunzând convingător la întrebarea lui repetată: *„Îți place … ?”*, a lovit-o în cap cu o vază, continuând actul sexual, în plină agonie a femeii, până după ce reacțiile vitale au încetat.

Evaluează comportamentul celui ascultat în contextul situațional în care se desfăşoară ascultarea – ştim, cu toții, că cea mai obişnuită indicație a părinților către copii, este să se orienteze şi să facă ceea ce trebuie făcut, în funcție de momentul şi locul în care se află. Anchetatorii trebuie să evalueze ceea ce face cel ori cea pe care o ascultă, în funcție de ceea ce se face, de obicei, în locul şi în perioada de timp în care se desfăşoară ascultarea. De exemplu, cu ocazia vizitei unui coleg de serviciu al tatălui său, fiica de 20 ani va evita să privească ochii oaspetelui şi ai fiului său de 22 ani, iar dacă nu va evita, contactul va fi limitat. În mod normal, o asemenea atitudine poate fi interpretată ca fiind manifestarea unei timidități fireşti. Într-un alt context, totul ar putea fi considerat o manifestare a unui mincinos.

Există şi situații, în care cel ori cea ascultată vin în camera de ascultare, sub influența unei stări generate de o întâmplare, amenințare sau grijă, care nu are legătură cu modul de desfăşurare al anchetei penale, cu desfășurarea ascultării, cu comportamentul anchetatorului, etc. Să ne imaginăm cam cum o să reacționeze, în cadrul unei ascultări, pe care o organizăm în legătură cu un furt dintr-o locuință, o persoană care vine de la un centru medical, de unde şi-a ridicat rezultatele de la analize şi a aflat că suferă de o boală gravă precum Sida, cancerul, hepatita, etc.; o persoană, care în zona clădirii, în care îşi desfăşoară activitatea organul judiciar, şi-a lovit autoturismul sau, mai grav, a accidentat, mai grav sau mai puțin, grav o persoană; o persoană ce, pe drum, a avut o întâlnire *„întâmplătoare”* şi a fost amenințată cu

consecințe grave pentru ea sau apropiații săi; o persoană care, în dimineața zilei respective, s-a certat grav cu soțul/soția, copilul, părinții, logodnicul/logodnica, etc.; o persoană ce a avut *„un semn”* şi, superstiţioasă fiind, este convinsă că urmează să i se întâmple ceva rău; o persoană ce a fost la duhovnic şi acesta i-a recomandat să nu facă nimic, din ceea ce oamenii, invidioşi sau care vor să se folosească de ea, şi-ar putea dori; şi enumerarea ar putea continua.

Evident că, în oricare din cazurile la care am făcut referire mai sus, toate reacțiile persoanei ce urmează a fi ori este ascultată sunt contaminate cu stări, emoții, sentimente, care nu au ca sursă ceea ce se întâmplă în camera de ascultare ori modul în care se desfăşoară ancheta.

5.5. Comportamentele congruente

Anchetatorii trebuie să analizeze măsura în care manifestările comportamentale ale persoanei ascultate sunt congruente, ilustrează mesajul, starea sau emoția, pe care cel ori cea pe care o avem în față, doreşte să o transmită. Credibilitatea se poate consolida atunci când mai multe manifestări verbale şi non verbale susțin acelaşi mesaj, când sunt congruente.

De exemplu, avem o persoană ce are o poziție defensivă – cu spatele lipit de spătarul scaunului; brațele încrucişate în jurul pieptului; picioarele încrucişate sau, cel puțin, lipite de picioarele de la scaun, ochii direcționați în jos sau în sus – în mod evident, aceasta nu ne va convinge de adevărul celor pe care le spune. Într-o situație opusă, în care persoana pe care o ascultăm se manifestă firesc – are comportament expresiv; reacții spontane, ceea ce promovează în plan verbal este susținut de gesturi ilustratoare, expresii faciale, susținerea privirii, înroşirea pielii, transpirație, etc. – vom putea accepta că avem în față o persoană ce nu ne ascunde nimic. Pentru a concluziona, în legătură cu faptul că cel ori cea din fața noastră minte ori spune adevărul, trebuie să avem în vedere mai multe manifestări comportamentale, care trebuie să se *„potrivească”*, să se cupleze în mod firesc, ca expresii normale ale unei atitudini sincere; trebuie să evităm concluzii pe baza unei singure manifestări ori pe baza unor manifestări contradictorii.

Deşi nu imposibil, în practică, rareori se poate ca, pe baza unui singure manifestări comportamentale – verbale ori non verbale – să se poată interpreta măsura în care o persoană spune sau nu adevărul. Aici, se poate accepta o relație de natură cantitativă – mai multe manifestări comportamentale, o mai mare certitudine, în legătură cu comportamentul mincinos ori sincer al persoanei ascultate. Nimeni nu trebuie să aştepte, cu necesitate, comportamente clare şi perfecte, care să nu fie contaminate cu manifestări venite din alte surse şi care să contrazică alte manifestări, care, având aceeaşi sursă, se disting prin coerență şi predictibilitate.

De exemplu, o femeie invitată să declare, în calitate de martor, cu privire la desfăşurarea unui eveniment rutier, regretabil, soldat cu decesul a trei persoane, are un comportament specific persoanelor de bună credință – oferă informații utile, susține declarațiile cu gesturi şi alte manifestări non verbale adecvate, etc. – şi, deodată, îşi muşcă buza de jos, creşte ritmul declarației, devine nerăbdătoare şi explicațiile devin, din ce în ce, mai scurte şi mai puțin utile, pentru anchetator. Anchetatorul contrariat de comportamentul femeii, de lipsa unui motiv serios, pe care să-l fi constatat şi care să aibă potențialul necesar, pentru a schimba atitudinea femeii ascultate, a aflat, abia după trei zile, că femeia îşi adusese aminte, că soțul o anunțase cu două zile înainte, că nu poate ajunge la grădiniță, să ia copilul şi că trebuie să îl ia ea.

Există posibilitatea ca o persoană de bună credință, ce îşi doreşte să ajute la identificarea făptuitorului, la realizarea scopurilor anchetei penale, să facă sau să

spună ceva, care să poată fi interpretat ca fiind un simptom al comportamentului înşelător. Reciproca este, de asemenea, valabilă – în sensul că un mincinos, pe parcursul ascultării, poate avea şi manifestări specifice comportamentului sincer.

5.6. Comportamentul anchetatorului

Comportamentul anchetatorului este foarte important pentru că parte şi, în acelaşi timp, partener în comunicare, anchetatorul este, exact precum cel ori cea ascultată, şi el, examinat şi evaluat de către cel pe care îl ascultă.

Dacă spre exemplu, anchetatorul lasă să se citească în comportamentul său faptul că îl înțelege sau nu, că îl consideră vinovat sau nu, că îl apreciază sau îl desconsideră, etc. cel ascultat se va închide sau va avea o atitudine deschisă, în funcție de percepția pozitivă, sau mai puțin pozitivă, pe care o are față de persoana anchetatorului. Apare, se dezvoltă şi se manifestă o teamă, în legătură cu faptul că anchetatorul, s-ar putea, să nu creadă ce spune cel ori cea ascultată şi, pe cale de consecință, ar putea apare efecte negative pe parcursul desfăşurării ulterioare a anchetei. Pe măsură ce anchetatorul dă reacții pozitive – şi nu poate să dea decât reacții, care să ateste, parțial, faptul că poate înțelege sau accepta ceea ce spune cel din fața sa – este posibil ca, cel care nu şi-a propus să mintă, să înceapă să aibă încredere, să fie mai relaxat, mai volubil şi să spună mai multe; cei care au venit pregătiți să mintă, devin mai relaxați, numai în măsura în care constată că minciuna a fost acceptată, că aceasta îşi produce efectele scontate.

Un aspect important ce ține de comportamentul anchetatorului vizează ***distanța*** şi ***poziția*** pe care o are corpul acestuia pe parcursul desfăşurării ascultării. Când vorbim despre distanță, trebuie să acceptăm că micşorarea ori creşterea distanței, dintre anchetator şi persoana pe care o ascultă, funcționează ca un factor prin intermediul căruia se poate creşte ori scădea presiunea exercitată asupra celui ascultat. Apropierea excesivă poate crea o stare de disconfort – *„parcă îmi stai în cap”* – iar depărtarea presupune nevoia de a vorbi mai tare, de a fi mai expresiv, de a ilustra suplimentar ceea ce spui. Distanța considerată optimă, este acea distanță care exclude disconfortul, distanța care permite comunicarea, fără nici un fel de efort. Suplimentarea manifestărilor comportamentale, cu elemente ce vin dintr-o altă zonă, decât cea a mesajului transmis, poate face mai greoaie munca anchetatorului, fiind greu de înțeles ce are legătură cu mesajul comunicat pentru desfăşurarea anchetei, cu privire la modul de desfăşurare al activității ilicite, identitatea celor implicați, ş.a. şi ce are legătură cu disconfortul, cauzat de apropierea excesivă a anchetatorului ori de cel cauzat de depărtarea excesivă a acestuia. Ca orice disconfort, şi acesta generează manifestări ce pot fi interpretate ca fiind caracteristice comportamentului mincinos.

Poziția corpului celor doi – anchetat şi anchetator – prezintă şi ea importanță, în mod asemănător distanței. Se conturează, în comunicările pe care le avem în fiecare zi, anumite poziții ale corpului în care ne simțim bine şi pe care, în același timp, le considerăm adecvate, din punct de vedere al *„etichetei”*. Abaterile către poziții ce sunt considerate forțate, în care corpul nu se simte bine sau, din contră, către poziții relaxante, până la limita decenței, au un potențial important de a crea disconfort, cu consecința directă a apariției, din nou, a unor manifestări comportamentale, care nu au legătură cu ceea ce este de interes pentru anchetă, ci, cu pozițiile în care ne punem corpul să stea.

Oarecum, diferit, stau lucrurile, atunci când ne gândim la evaluarea reciprocă a celor doi actori principali ai ascultării judiciare. Căutând normalul vom vedea că, în practică, pe parcursul unei conversații ***contactul vizual*** *„ocupă”*, ca timp, între 40 % şi 60 % din durata comunicării ce se realizează în cadrul unei ascultări. Bineînțeles că se

poate pune întrebarea în legătură cu ce se întâmplă dincolo de acest normal – cu limite destul de largi, de altfel.

Ce înseamnă, dacă anchetatorul îl priveşte prea mult pe cel ori cea pe care o ascultă sau, din contră, îi acordă prea puțină atenție, din punctul de vedere al acestui aspect ? şi în acest caz, reciproca este valabilă – respectiv şi cel ori cea ascultată îl poate privi pe anchetator, excesiv de mult ori prea puțin.

Exersând în practică sau, numai, observând ce se întâmplă în cadrul ascultărilor desfăşurate de către alți anchetatori, vom constata că este o legătură directă, o intercondiționare reciprocă a comportamentului vizual, între cele două părți implicate în comunicare. Trebuie avute în vedere două elemente pe care, personal, le consider importante, aici: *ordinea* în care încep să se privească cei doi şi *consistența* privirii fiecăruia în parte.

Cine are inițiativa, la acelaşi nivel de consistență al privirii, de regulă, câştigă ceea ce se poate numi *„lupta privirilor”*. Cine are privirea mai consistentă – mai intensă, care exprimă mai multă forță, care este mai puțin obişnuită (de exemplu, ceea ce cunoaştem a fi o privire de oțel, o privire sfredelitoare, o privire pătrunzătoare, o privire cuceritoare, etc.) – în condițiile unei durate a privirilor comparabile, de asemenea, are câştig de cauză. Cine câştigă, ceea ce am denumit a fi lupta privirilor, dezvoltă o superioritate față de partenerul său de comunicare. El se simte mai confortabil, consideră că are situația sub control, apreciază că poate să nuanțeze comunicarea, să o facă mai expresivă; asta în condițiile în care partenerul percepe situația ca stresantă, simțind presiunea celuilalt, fapt ce îl determină să intre în regim de avarie, să compenseze disconfortul pe care îl resimte, prin manifestări comportamentale pe care nu le poate controla în întregime.

Ca regulă, dacă anchetatorul se uită prea mult la suspect, acesta realizează foarte repede, că ceva nu este în regulă şi va reacționa prompt, manifestând neîncredere – discursul va sărăci brusc, precizia va scădea, detaliile vor dispare.

Nu trebuie uitat că orice face anchetatorul, poate părea neobişnuit pentru persoana ascultată şi că, de fiecare dată, manifestările comportamentale ale acesteia pot fi determinate sau, cel puțin, influențate, de ceea ce este perceput ca fiind manifestare, a anchetatorului, ce depăşeşte limita normalului; un normal firesc sau unul conturat de aşteptările celui ori celei ascultate. Este firesc ca persoana ascultată să își pună întrebarea. *„De ce ?” – De ce se uită aşa la mine ?; De ce stă cu mâinile aşa ?; De ce mi-a spus că … ?;* etc.

Reciproca, şi aici, este valabilă – anchetatorul poate face greşeala de a avea anumite aşteptări de la persoana pe care o ascultă, caz în care abaterile de la aşteptări pot părea nefireşti şi, pe cale de consecință, simptome ale minciunii. Mai mult, dacă anchetatorul va avea neinspirația de a remarca *„neregularități”*, în comportamentul celui pe care îl ascultă – de exemplu: *„Bă, tu minți ca ultimul nenorocit; nici măcar în ochi nu poți să mă priveşti !”* – va genera comportamente care vor încerca să devină conforme cu aşteptările lui. De asemenea, este bine ca anchetatorul să se abțină de la orice manifestare, care ar trăda faptul că analizează cu atenție tot ceea ce înseamnă manifestare a celui pe care îl ascultă; dacă va reacționa – nu contează dacă pozitiv ori negativ – întrucât şi el este evaluat, va genera schimbări de conformare în comportamentul celui ascultat. Ideal este ca anchetatorul să îşi controleze orice reacție; poate să facă orice, atunci când revede înregistrarea video, când este cu colegii, când îşi reactivează, mintal, principalele momente ale ascultării dar nu în prezența persoanei ascultate.

Ordinea şi coerența mişcărilor devine importantă, în cadrul fiecărei ascultări, deoarece fiecare persoană, în parte, are un mod specific în care face, multe dintre

lucrurile pe care le face şi în faţa anchetatorului. De exemplu, persoanele care poartă ochelari, din când în când, îşi aranjează ochelarii ce, datorită mişcărilor diverse pe care le face persoana, inclusiv, în timpul ascultării, alunecă de la locul lor; trebuie să ne gândim că faţa devine grasă, datorită emoţiilor prin care trece persoana ascultată pe parcursul desfăşurării ascultării, ce generează diferite nivele de transpiraţie. Felul, ritmul, durata mişcărilor, prin care o persoană îşi aranjează ochelarii pot spune multe. Normalul şi anormalul, sunt atât de sensibile, încât mulţi dintre anchetatori pot renunţa la a evalua astfel de manifestări comportamentale.

De exemplu:

Anchetatorul: *Marian, tu ai intrat azi-noapte în depozit şi ai luat marfa despre care vorbeşte şeful tău ?*

Marian: (după ce îşi trece mâna peste jumătate din faţă şi îşi aranjează ochelarii) *Nu, nu am fost eu !*

Pe o altă ipoteză, Marian, întâi spune *„Nu, nu am fost eu !”*, spontan, privind în ochi anchetatorul, după care, câteva secunde mai târziu îşi aranjează ochelarii.

Între cele două ipoteze, diferenţa o face ordinea, în care persoana ascultată promovează mesajul verbal şi elementele de comportament non verbal. În primul caz, trecerea mâinii peste faţă şi aranjatul ochelarilor, sunt mişcări care să-i permită celui ascultat să câştige timp, pentru a-şi formula răspunsul. În al doilea caz, manifestările non verbale au rolul de a elibera stresul, cauzat de răspunsul pe care îl dă persoana ascultată. Anchetatorul, evaluând comportamentul celui pe care îl are în faţă, va fi tentat să accepte că, mai degrabă, în primul caz, cel ascultat minte, iar în al doilea caz, cel ascultat spune adevărul. În primul caz, cel ascultat, dincolo de timpul pe care doreşte să îl obţină, *„manevrează”* pentru a-şi ascunde ochii şi faţa, cu gândul de a nu fi depistat atunci când minte. În al doilea exemplu, cel ascultat nu mai *„manevrează”*, pentru a ascunde minciuna, ci, este manevrat de emoţiile specifice situaţiei, lipsa emoţiilor şi a manifestărilor specifice fiind, în mod evident, suspectă.

Precauţii în evaluarea manifestărilor comportamentale – sunt necesare precauţii întrucât există, în practică, multe confuzii cauzate de acţiunea mai multor circumstanţe de natură individuală, de mediu ori culturale, care pot conduce, direct, la erori de apreciere a acestora de către anchetatori.

Mediul în care se desfăşoară ascultarea poate *„deranja”* comportamentul persoanei ascultate, modul în care se manifestă aceasta, nefiind răspunsul firesc la modul în care evoluează ascultarea ci la natura, intensitatea şi durata acţiunii cauzelor externe. De exemplu, dacă anchetatorul pune o întrebare, unei femei, legată de modul în care şi-a petrecut timpul în seara unei zile; aceasta va evita să privească ochii anchetatorului, nu pentru că are ceva de ascuns în legătură cu desfăşurarea unei activităţi ilicite, în acel interval de timp, ci, pentru că în camera, în care se desfăşoară ascultarea, a intrat o persoană, care nu s-a prezentat şi pe care, cea ascultată, nu o cunoaşte.

În mod ideal, anchetatorul ar trebui să ia toate măsurile necesare pentru ca ascultarea să nu fie *„deranjată”* de nimeni şi nimic din afară. În condiţiile unor camere de ascultare, amenajate corespunzător şi unei organizări adecvate a fluxurilor profesionale, în incinta imobilelor în care îşi desfăşoară activitatea anchetatorii, acest lucru este posibil. Altfel stau lucrurile în cazul ascultărilor, care se desfăşoară cu prilejul diferitelor activităţi judiciare ce se desfăşoară în teren, precum constatarea în flagrant a activităţilor ilicite, cercetarea la faţa locului, percheziţia ori reconstituirea. În astfel de situaţii, de fiecare dată, anchetatorul trebuie să îşi pună întrebarea, dacă manifestările comportamentale, ale femeii sau bărbatului pe care îl ascultă, au legătură cu întrebările puse şi răspunsurile date ori au cauze diverse, venite dinspre mediu –

zgomote, afirmații, strigăte, amenințări, interpelări, mişcări bruşte ale unor persoane, deplasări ale tehnicienilor criminalişti, etc.

5.7. Atitudinea persoanei ascultate şi atitudinea anchetatorului

Aici, trebuie observat că orice persoană, indiferent dacă într-o anchetă are calitatea de anchetator sau anchetat, se manifestă, la nivel individual, acceptând sau ... acceptând mai puțin, comunicarea cu un alt individ. Compatibilitatea ori lipsa de compatibilitate, în comunicarea interpersonală, constituie o problemă ce, ca principiu, excede capacității de operaționalizare a individului – *este ceva care îmi spune că ...; mi-a căzut cu tronc; îmi inspiră teamă, îmi provoacă greață,* etc. O persoană îmi place, îmi place mai puțin, nu prea îmi place sau nu îmi place – *„dacă nu-mi place, nu-mi place şi gata"* putem auzi, câte o dată, o mamă de fată, cu privire la prietenul tinerei.

Ideal, pentru anchetator, este să se ridice deasupra oricărei prejudecăți, să nu se lase influențat de nimeni şi nimic. Totuşi, şi anchetatorii sunt oameni şi, ca atare, nu putem să ne aşteptăm ca aceştia să funcționeze ca nişte maşini. Unul sau altul, poate avea o slăbiciune pentru o anumită persoană – *„Bă, nu pot să cred că omul ăsta este vinovat !"* Dincolo de *„sentimente"*, în favoarea persoanei există şi posibilitatea unor porniri, împotriva celui ascultat – *„Bă, l-ai văzut pe ăla, ce privire de nenorocit, ce voce, ca să numai vorbesc despre ..."*. Şi într-un caz şi în celălalt, *„slăbiciunea"* anchetatorului va afecta capacitatea acestuia de a observa şi interpreta manifestările comportamentale ale persoanei pe care o ascultă.

De multe ori persoane nevinovate, au beneficiat de un tratament negativ din partea anchetatorilor, doar pentru că *„se părea că ..."* ori persoane vinovate, au fost tratate cu ignoranță, pentru că *„nu are sens să ne gândim aşa de departe ..."*.

Mecanismul „slăbiciunilor" nu este foarte complicat. Fiecare dintre noi are amintiri plăcute, s-a simțit foarte bine în anumite împrejurări alături de anumite persoane. De fiecare dată când întâlnim persoane ce seamănă cu cei buni şi dragi – a căror asemănare cu cei *„buni"* din trecut poate fi realizată şi la nivel inconştient – ne simțim bine, gândim pozitiv şi suntem dispuşi la raționamente valorizatoare în sens pozitiv. Reciproca este valabilă cu consecințe, în unele cazuri, de-a dreptul dramatice. Un gest sau nuanța unui zâmbet este suficientă, pentru a realiza că avem de a face cu un criminal, cu unul ce nu face altceva decât să mintă, să ne înşele, să ne încurce ancheta, pentru a obține tot felul de foloase, la nivel personal.

Mecanismul slăbiciunilor funcționează şi în cazul persoanei ascultate. Şi pentru bărbatul ori femeia ce vine în camera de ascultare, anchetatorul poate fi o persoană de încredere sau un *„nenorocit ce se joacă cu destinele oamenilor"*.

Nici un anchetator nu poate să nesocotească importanța atitudinii persoanei pe care o ascultă, atunci când evaluează comportamentul acesteia. Este de aşteptat ca puține persoane să fie convinse de buna credință a anchetatorilor – în viața de zi cu zi, orice ai face, în multe cazuri, nu este suficient de bine sau corect – să fie convinse că ancheta va fi dusă la bun sfârşit şi că se va face dreptate. În astfel de condiții, ne putem aştepta în anchetă, dacă nu la atitudini ostile, cel puțin, la persoane care se gândesc la ceea ce poate fi mai rău, care sunt foarte atente la tot şi la toate, pe fondul convingerii că *„ceva nu este în regulă"*. Trebuie să acceptăm că inclusiv un anchetator, ca simplu cetățean, chemat să dea explicații într-o anchetă în desfăşurare, cunoscând modul în care este conceput să se desfăşoare demersul profesional, cunoscând îndoielile pe care trebuie să le aibă anchetatorul pe care îl are în față, nu are cum să se simtă confortabil iar atitudinea *„naturală"*, pe care poate să o aibă, este una circumspectă.

Anchetatorul trebuie să fie conştient de potențialul de contaminare, pe care îl are atitudinea persoanei pe care o ascultă asupra comportamentului lui, de faptul că

manifestările comportamentale ale acesteia pot fi determinante, la nivel fundamental, de atitudinea pe care o are aceasta față de anchetator şi de desfăşurarea anchetei, înaintea modului în care se desfăşoară ascultarea, a naturii întrebărilor puse sau a veridicității răspunsurilor.

O subliniere este necesar a fi făcută aici, în legătură cu atitudinea multor persoane ascultate, în special suspecți, care optează pentru a afișa ***mentalitatea victimei.*** Cu privire la un suspect, care se simte vinovat de implicarea într-o activitate ilicită, cei mai mulți dintre practicieni consideră că, pe timpul ascultării, acesta va avea manifestări diferite față de manifestările fireşti ale unei persoane nevinovate. Se poate observa spontaneitate, deschidere, încredere, în cazul celui care nu are nimic de ascuns; pe când o persoană, venită să nege, ceea ce, efectiv, îi aparține, ca elemente comportamentale pertinente unei activități ilicite, va fi într-o tensiune nefirească, tot timpul în gardă, nu neapărat îngrijorată de modul cum decurge ascultarea, însă, preocupată să facă conexiuni cu situații şi consecințe juridice, care ar putea să se manifeste. În acest context, trebuie observat şi faptul că există mari şanse ca vinovatul să se manifeste într-un mod special, asumându-şi *„mentalitatea victimei”* – pretinzând, fie subtil, fie direct, că el este o victimă a anchetei, a sistemului politic, a sistemului social sau unui concurs nefericit de împrejurări.

Asumarea rolului de victimă este o strategie, care este adoptată, în mod instinctual, atunci când percepem că suntem mai slabi decât ne dorim să fim, în cadrul unui anumit sistem de referință, că situația ne scapă de sub control. Totul este acceptat, ca natural, atunci când suntem acuzați, în viața de zi cu zi, de un act răuvoitor, de care suntem responsabili. Fiecare cunoaşte suficiente situații de asumare a mentalității victimei, exemple precum: *„Îmi vedeam de treaba când colegul meu, fără nici un motiv, m-a lovit.”*; *„Sora mea, sau vreun invitat al ei, a vărsat sucul pe covorul din camera mea. Nu ar trebui să curăț eu.”* sau :*„Tată, tu, întotdeauna, îl crezi pe fratele meu, doar pentru că el este mai mic decât mine!”.*

În anchetă, mentalitatea de victimă se manifestă, de cele mai multe ori, în sensul că persoana ascultată, suspectă de implicarea în desfăşurarea unei activități ilicite, susține şi încearcă să argumenteze, că i s-a înscenat totul, că, oricum, este acuzată pe nedrept. Bineînțeles că anchetatorul nu este învinuit sau este învinuit, doar ca excepție, pentru că cel care se face vinovat, de înscenare, este o persoană fictivă, persoana vătămată sau cineva, cu notorietate în zonă, care ar putea avea vreun interes.

În practică, anchetatorii apreciază că atunci când suspectul declară că *„Mi s-a înscenat acest lucru. Cineva mi-a pus plicul cu droguri în apartament.”* există o mare probabilitate ca acesta să fi cunoscut faptul că cocaina era acolo, de la bun început. Se acceptă, pe baza observațiilor din practică, verificate prin observare directă, în cadrul ascultării mai multor persoane, că persoanele nevinovate, în cazul în care ar fi victime ale unor asemenea înscenări, nu susțin varianta înscenării. Mai degrabă, îşi susțin nevinovăția pe baza altor argumente şi nu dau vina pe altcineva, pentru că lucrurile au evoluat în aşa fel încât să pară vinovați.

Într-o altă variantă, mentalitatea de victimă se manifestă prin acuzarea anchetatorului de crearea unui prejudiciu, de abuz în serviciu. Curent, apare invocată discriminarea – rasă, sex, religie, etnie, naționalitate – şi când această acuzație apare fără un motiv evident, spontan, este foarte probabil ca aceasta să provină din partea unei persoane vinovate. De exemplu: *„Singurul motiv pentru care crezi că eu am săvârşit ... este faptul că am sunt țigan !”* Din practica anchetelor, reiese faptul că o persoană, care provine dintr-o populație minoritară sau de altă naționalitate, îşi susține nevinovăția fără a face vreo referire la apartenența sau originea sa. Suspectul vinovat este acela care doreşte, în mod disperat, să se creadă că investigatorul este părtinitor

(pentru a-şi reduce propriul sentiment de vinovăție) că există *„interese”* ca el să fie acuzat, că este o problemă cu originea sau altă împrejurare ce exclude vinovăția sa.

De exemplu, o persoană suspectă care declară, spontan, în timpul unei ascultări, că a fost o victimă, în trecut, poate explica, că a fost molestată în timpul tinereții, că cineva a furat odată bani de la el sau că, cu ani în urmă, a fost acuzat pe nedrept de ceva, ce nu a făcut. În astfel de cazuri, persoana ascultată consideră – pe baza unui raționament simplu ori, chiar, instinctual – că, în măsura în care convinge că a fost victimizată, într-un anumit mod, îi va fi uşor să convingă, cu privire la faptul că o persoană victimizată nu poate, la rândul său, să victimizeze. În măsura în care anchetatorul invocă probe, este de aşteptat ca persoana ascultată, odată ce detaliază modul în care a fost victimizată, (personal, o persoană apropiată sau o persoană foarte cunoscută) să insereze şi elemente cu privire la cauze, care pot pune la îndoială relevanța uneia sau alteia dintre probe. Ca regulă, practica confirmă faptul că persoanele suspecte, care apar dornice de a furniza informații în legătură cu modul în care au fost victimizate, la un moment dat, în trecut, sunt, cu adevărat, cei care au desfăşurat activitatea ilicită anchetată. Un element important, în evaluarea acestui comportament este, desigur, faptul că cel ascultat furnizează singur aceste informații, fără să-i fie solicitată aceasta explicit de către anchetator. Pe de altă parte, dacă informațiile fac parte dintr-un răspuns, dat la una sau alta dintre întrebările specifice puse de către anchetator, prin care se solicită lămuriri cu privire la incidente din trecut, este firesc ca totul să poată fi considerat normal.

Din punct de vedere psihologic, încercarea persoanei, ce este ascultată, să se transpună într-o victimă poate fi considerată ca fiind cât se poate de firească. Atunci când eşti convins că cei din jur te percep ca victimă, te aştepți să manifeste compasiune, înțelegere, indulgență, activitatea ilicită, dacă este justificată din punct de vedere moral, bineînțeles, că este greşit ca, cel care se face vinovat, să fie pedepsit mai aspru pentru fapta sa. Vinovatul poate începe, cu adevărat, să creadă că este o victimă – al anchetatorilor, al sistemului de justiție penală sau al societății în general. Ca şi proces psihologic distorsionat, acesta implică, în mod natural, susțineri cum că s-a înscenat totul, că investigatorul este părtinitor, că este vorba despre un concurs nefericit de împrejurări, etc.; de asemenea, poate fi vorba despre o nevoie (explicabilă mai degrabă la nivel psihiatric), a celui sau celei ascultate, de a relata, anchetatorului, o întâmplare din trecut, în care a fost victimă. Pentru anchetator este important să analizeze orice declarație, care sugerează mentalitatea de victimă în contextul ascultării, trebuie observate toate manifestările comportamentale, în special cele non verbale, ale persoanei ascultate, astfel încât să se pronunțe în mod profesionist cu privire la capacitatea persoanei de a spune adevărul.

5.8. Capacitatea intelectuală a persoanei ascultate

Dezvoltarea intelectuală a persoanei ascultate influențează, de asemenea, într-un mod deosebit, manifestările comportamentale ale acesteia pe parcursul desfăşurării ascultării. Când cel pe care îl avem în fața noastră nu înțelege întrebarea pe care o punem, va apare o perioadă de latență iar răspunsul va încerca să se adapteze la ceea ce a înțeles, din formularea pe care i-am *„servit-o”*. Cum este posibil să nu fi înțeles mare lucru, decât foarte puțin, vom avea parte de răspunsuri care nu ne vor aduce nici un bit de informație utilă dezvoltării anchetei. Răspunsul nu va reuşi, decât, să transmită starea celui pe care îl dă. Acest lucru poate enerva anchetatorii neexperimentați, pe cei care sunt convinşi că, toți cei cu care au de a face, trebuie să fie la *„înălțimea”* limbajului profesional din domeniul judiciar. Mai mult, există şi

posibilitatea de a considera că cel ascultat minte, că face pe prostul, pentru a se eschiva de la a spune adevărul.

Se consideră că există o anumită corelație, confirmată în practică, între nivelul de cultură, dezvoltarea limbajului verbal, obişnuința comunicării, numărul de cuvinte al căror înțeles îl cunoaşte exact şi cantitatea de manifestări non verbale pe care o persoană le foloseşte, atunci când dă explicații în legătură cu stări de lucruri, împrejurări, persoane, etc. Aproape firesc, anchetatorul, care ascultă o persoană cu o dezvoltare intelectuală mai redusă, se aşteaptă, să aibă parte de mai multe gesturi decât cuvinte ori de o cantitatea egală de cuvinte şi manifestări non verbale.

Aici, consider că discursul ştiințific trebuie nuanțat, în sensul că nu se poate pune problema unei relații exclusive, între nivelul de cultură, vocabular, obişnuința de a comunica, etc. şi cantitatea de manifestări non verbale. Nevoia de a ilustra, completa sau înlocui conținutul comunicării verbale, este influențată şi de contextul emoțional al comunicării, de nevoia de a convinge, de nevoia de expresivitate, de aprecierea de care se bucură partenerul de comunicare, ş.a.

5.9. Starea de sănătate, consumul de medicamente, droguri, alcool, etc.

Starea persoanei, pe perioada desfășurării ascultării, influențează manifestările comportamentale, putând denatura mesajul şi, în acelaşi timp, crea anchetatorului probleme în a corobora elementele comportamentale ale celui pe care îl ascultă. Afecțiunile de orice natură, durerile fizice, depresiile, stările isterice, ş.a. influențează, la nivel esențial, comportamentul persoanelor în cadrul ascultărilor, fiind de natură a reprezenta, de multe ori, un stimul mai puternic decât ceea ce se petrece pe parcursul ascultării. Să ne imaginăm modul în care am reacționa, pe parcursul unei banale crize de bilă – transpirație, agitație abdominală, crampe, etc. Evident că atenția scade, răspunsurile vin mai târziu, apar pauze în timpul declarației, relatările devin inconstante, prea multe ori prea puține detalii, persoana păstrează o anumită poziție a corpului nefiresc de mult, adoptă poziții contorsionate, ş.a.; şi asta fără să fie vorba despre ceva în legătură cu desfăşurarea ascultării. Evident că există şi posibilitatea escaladării unor simptome sau stări patologice, ca urmare a desfăşurării ascultării, însă, în acest caz, totul poate căpăta sens, poate deveni inteligibil.

Ceva asemănător, se poate întâmpla şi în cazul acțiunii mai multor grupe de medicamente. Este notoriu faptul că medicamentele au, dincolo de efectul vizat prin prescriere de către medic, multe efecte considerate secundare ce, cumulat, pot avea o influență semnificativă asupra unei persoane ce vine, pentru a fi ascultată, în fața organului judiciar.

Să luăm, ca exemplu, o persoană care nu se simte prea bine, înainte de a se prezenta în fața anchetatorilor, ştie că are probleme cu hipertensiunea, constată, cu un tensiometru, că tensiunea sanguină îi este crescută şi ştie, a mai făcut-o de mai multe ori, că dacă îşi administrează un diuretic – pe piață foarte cunoscute sunt produse comerciale precum nefrix ori furosemid – îi va scădea tensiunea şi nu va fi agitată sau/şi anxioasă, atunci când va fi întrebat cu privire la aspecte importante pentru anchetă. Persoana în cauză, dincolo de nevoia de a urina, va avea gura uscată – un simptom consacrat, atunci când vorbim despre vânătoarea de minciuni. În aceeaşi ordine de idei, lipsa de calciu ori chimioterapia, pot determina spasme musculare, tremurul mâinilor, dezvoltarea unor ticuri nervoase, ce pot presupune muşcarea buzelor, sugerea unor porțiuni de gingie, etc.

La cei care consumă droguri sau/şi alcool, anchetatorii nu trebuie să se mire, dacă constată manifestări precum: mesaje verbale neclare, cuvinte şi expresii *„pocite”*,

greutate în a păstra poziția (nu se ține pe picioare) verticală, gândirea confuză, incapacitate de a dezvolta şi a rămâne pe un subiect dat, râs şi plâns, lacrimi, trecerea *„în viteză”* de la o stare la alta, de la un subiect la altul fără, ca precedentul să fie lămurit. Agitația, anxietatea, depresiile, durerile generalizate sunt, de asemenea, prezențe obişnuite în comportamentul celor cărora le lipseşte drogul, indiferent dacă este vorba despre amfetamine, alcool sau nicotină. În astfel de situații, este exclus ca anchetatorul să se poată pronunța în legătură cu semnificația manifestărilor comportamentale ale persoanei pe care o ascultă, fiind imposibil să se facă distincție între ce vine de la drog şi ce vine de la minciună.

5.10. Diferenţele culturale, etnice sau geografice

Astfel de diferențe influențează, şi ele, mai estompat ori mai direct, modul în care se manifestă persoana ascultată.

În Craiova natală, la fel ca în mai toată Europa şi nu numai, oamenii îşi mişcă capul în plan vertical, atunci când acceptă sau aprobă ceva şi în plan orizontal, atunci când neagă, nu acceptă sau refuză ceva. În Vidin, la mai puțin de 100 km, cetățenii bulgari se manifestă exact ... invers.

În grupurile sociale sau profesionale, în societățile în care autoritatea este mai pregnantă, prezentă în mai tot ce se întâmplă, în care regulile sunt impuse agresiv, contactul vizual, obişnuința de a privi în ochi persoana cu care comunici nu se manifestă, decât ca excepție, spre deosebire de mediile în care regulile sunt asimilate şi respectate prin liber consimțământ şi observarea utilității lor.

Latinii sunt nişte *„pupăcioşi”*, în timp ce, pentru anglo-saxoni, o strângere de mână este suficientă. Pentru latini, valorile legate de securitatea persoanelor sunt mai importante, decât cele legate de proprietate, în timp ce pentru anglo-saxoni situația stă exact invers.

Când vorbim despre diferențele geografice, acceptăm că folosirea regionalismelor, a dialectelor sau graiurilor locale, a unor termeni şi expresii folosite cu precădere într-un spațiu, pot influența comunicarea, înțelegerea mesajului şi interpretarea manifestărilor persoanei ascultate. Un amic, anchetator în Franța, la o structură de combatere a criminalității organizate, m-a întrebat ce înseamnă *„blea”*, pentru un român din Republica Moldova; dacă este acelaşi lucru sau are aceeaşi semnificație cu *„e belea”*, folosit de un român din zona Olteniei. Deşi sună asemănător, nu i se părea că ar avea acelaşi sens şi, întrucât dicționarul limbii române nu l-a ajutat, vroia să se convingă dacă, nu cumva, era vorba despre un fel de cod comunicațional între infractorii din aceeaşi grupare. Nu era vorba despre vreun mesaj cifrat, ci, de ticuri verbale ale unor persoane care, deşi erau români, veneau din zone geografice diferite.

Este cunoscută agresivitatea oltenilor şi faptul că se *„înroşesc”* repede, *„din nimic”*, este cunoscută încrâncenarea moldovenilor şi pasivitatea ardelenilor; totul trebuie cunoscut şi acceptat, ca atare, de către anchetator. Interpretarea comportamentului celui ascultat va fi, obligatoriu, influențat de aceste particularități geografice; şi am luat în discuție doar câteva aspecte, fără să fac referire la particularități ce țin de comportamentul grecilor, italienilor, francezilor, olandezilor, spaniolilor, germanilor, celor din fosta Iugoslavie, etc.

5.11. Actorii, politicienii, persoanele de succes în desfăşurarea activităţilor ilicite

Multe dintre persoanele de „succes” au, ca element comun, o anumită calificare în a minți cu succes. Ei au un control superior asupra manifestărilor comportamentale

relevante, pentru construirea şi consolidarea unei credibilităţi atât de necesare, în cadrul a ceea ce a devenit *„profesia”* lor. Ei pot imita cu uşurinţă, au o capacitate deosebită pentru asta, comportamentele pe care le consideră credibile, pe care le consideră de succes. Chiar dacă se poate isca o discuţie, în legătură cu primordialitatea – în ceea ce priveşte importanţa – între *capacitatea de a imita comportamentele de succes* şi *capacitatea de a masca trăirile reale*, de a ascunde posibilele incongruenţe comportamentale, important pentru anchetator, cel puţin în opinia mea, este să observe că cele două *„capacităţi”* se completează una pe cealaltă, se presupun una pe alta, nu sunt acelaşi lucru, însă, nu poţi să ai succes, ca mincinos, dacă îţi lipseşte ceva din acest melanj obligatoriu.

Ştiinţa de a minţi au deprins-o într-o perioadă nu foarte scurtă de timp, mulţi din copilărie, de la modele pe care le-au avut la dispoziţie şi, cele mai apropiate, au fost părinţii. Dacă începutul a fost în copilărie sau în adolescenţa timpurie, continuarea a avut, în prim plan, modele din cele mai diverse, dar considerate de succes, precum anumiţi profesori, angajatori, infractori, figuri publice sau, chiar, personaje imaginare din filme sau romane de ficţiune. Pentru o asemenea persoană, indiferent cât de bine a învăţat, ca să aibă succes ca mincinos, a trebuit să apară *„nevoia de a minţi”* – în principiu, problemă de supravieţuire la nivel fizic ori în mediul, care îi permite, persoanei în cauză, să-i fie bine ori să spere că i-ar putea fi.

Cu privire la aceste persoane, de cele mai multe ori, anchetatorii nu reuşesc să stabilească ceea ce constituie *„comportament normal”*, întrucât, chiar şi în situaţii fără miză, mincinoşii de profesie prezintă celor care *„au timp să-i asculte”* o combinaţie, colaje de comportamente mincinoase, elementul personal fiind sărac, estompat, pentru că, de fapt, nu a fost dezvoltat – voit sau instinctual, nu contează – raţiunea primordială fiind ca acesta să nu se manifeste, pentru că ar putea da de gol. Am cunoscut anchetatori cu experienţă, care spun că infractorii cu vocaţie nu au cum să spună adevărul, pentru că îl ... uită. Ceea ce rămâne în memorie este doar minciuna, pe care şi-au pregătit-o înainte de a desfăşura activitatea ilicită. Mincinosul crede în minciuna sa pentru că este convins, atât de *„corectitudinea minciunii”*, cât şi de succesul său – a mai mințit şi a avut succes.

Nu există sau nu pare să se manifeste teamă – omor, fur, violez, pentru că am mai făcut-o, nu am fost prins şi oricum nu-mi pasă, nici de lege, nici de poliţişti, de nimeni. La fel este şi situaţia escrocilor, ce par că pot înşela pe oricine oricând. Se pare că siguranţa, în comportamentul mincinos, vine din aparenţa câştigării războiului cu *„sistemul”*. Totul, poate părea un fel de joc, în cadrul căruia îşi permit să se dezlănţuie – imaginaţie, inteligenţă, dispreţ, supraevaluare a propriului eu, satisfacţie parşivă obţinută din drama semenului.

Sunt *„şcoli”*, la care politicienii şi actorii învaţă, să îşi creeze cu succes emoţiile necesare propagării minciunii. Mulţi infractori nu au parte de şcoli, însă, la ei, învăţarea se petrece la nivel instinctual, un proces autodidact eficient, cel puţin, până la proba contrarie. Mecanismul nu este foarte complicat. Îţi aduci aminte un moment din viaţă, în care ai avut parte de emoţia pe care trebuie să o ai, pentru a face credibil enunţul mincinos. O retrăieşti şi ai parte de un comportament cât se poate de natural fără să creezi nimic, fără să adaugi nici măcar o nuanţă de fals. Plânsul sau râsul pe care îl poate afişa un mincinos nu este fals, este al său însă, contextul este schimbat. Întregul comportament afişat poate deveni adecvat folosind acest mecanism.

5.12. Teama de a fi prins cu minciuna

Acest tip de teamă există şi devine important, pe măsură ce probarea minciunii atrage consecinţe grave în plan fizic sau/şi psihic. Deşi am spus că unii dintre

mincinoşi se pot detaşa, crezând în puterea lor de convingere, până la extrem – cum este cazul escrocilor, actorilor sau politicienilor fanatici – cei mai mulți dintre mincinoşi pot fi readuşi *„cu picioarele pe pământ”* de către anchetatori, starea de exaltare şi de încredere în propriile forțe, poate să se diminueze.

Anchetatorii pot strecura *„îndoieli”* credibile, bazate pe contraziceri comportamentale ale celui pe care îl ascultă, susținând că, de fapt, aceasta este adevărata față a persoanei pe care o au în față. Trebuie ținut seama de faptul că teama de a fi prins nu depinde, foarte mult, de importanța sau gravitatea mizei, a faptei sau activității ilicite cercetate.

Într-un exemplu, un şofer începe să fure din marfa pe care o transporta cu camionul companiei de transport la care era angajat. Întrucât camionul era dotat cu instalație frigorifică şi transporta produse alimentare – de la fructe, până la mezeluri, carne, ouă, brânzeturi – a început să fure câteva portocale, un baton de salam, două sticle de lapte, etc. în funcție de ceea ce avea de transportat. Pe măsură ce lucrurile mergeau bine, au început să vină idei din ce în ce mai *„viteze”*, totul culminând cu înscenarea unei tâlhării, în urma căreia, în preajma sărbătorilor de iarnă, camionul a fost devalizat de persoane necunoscute, care au luat în jur de 20 de tone carne de porc din incinta frigorifică, după ce l-au *„bătut şi l-au amenințat cu moartea”*. Carnea de porc fusese vândută unor comercianți complici iar filmul crimei a fost regizat prost – la cercetarea efectuată la fața locului, unde a spus că a fost blocat, bătut şi amenințat cu moartea, anchetatorii au constatat nişte împrejurări negative; cel mai grav, a fost că nu s-a putut descoperi nici o urmă din care să rezulte blocarea camionului cu alte mijloace de transport, activitatea unor utilaje sau persoane care să fi descărcat şi încărcat marfa înghețată, acțiunile violente care au condus la rănirea şoferului.

Într-un alt exemplu, un bărbat, cu manifestări violente la adresa concubinei sale şi surorii acesteia minoră, a început să violeze minora. Amenințând-o pe aceasta cu datul afară din casă, cu destăinuirea publică a comportamentului ei sexual şi, în cele din urmă, cu moartea a reuşit să determine victima să păstreze tăcerea. După mai mult de doi ani în care o violase sistematic – o dată sau de două ori, în medie, pe fiecare lună – minora, care între timp împlinise vârsta de 18 ani, a rămas însărcinată, a prins curaj şi l-a amenințat pe bărbat, că va face publică istoria violurilor pe care fusese silită să le suporte. Într-un exces de violență, bărbatul a înjunghiat-o, în condițiile în care femeia se pare că se opusese unei noi partide sex obligat.

Cei doi bărbați, pe timpul anchetei, au avut o evoluție asemănătoare. Au fost foarte siguri pe ei, pentru că erau antrenați în minciună. În cazul ambilor, minciuna ținuse destul de mult şi erau convinşi că sunt suficient de buni, de convingători, pentru a duce anchetele în desfăşurare pe piste greşite. Până la apariția unor probe materiale, care să îi lege de activitățile ilicite pe care le desfăşuraseră, anchetatorii nu putuseră să obțină nimic de la ei. Ambii aveau imaginație şi o inteligență peste medie, care le permitea să anticipeze situațiile dificile şi micile capcane, pe care le pregăteau anchetatorii. Nimic din manifestările comportamentale, pe care le exteriorizau, nu părea să se contrazică. Anumite elemente cu potențial de fals, puteau fi puse pe seama altor factori, pe ansamblu ambii părând persoane credibile.

Imediat ce a apărut perspectiva eşecului, ambii au început să facă greşeli, manifestările comportamentale şi-au pierdut din congruență, ceea ce părea normal a devenit, din ce în ce, mai fals şi, în cele din urmă, ambii au cedat şi şi-au recunoscut vinovăția. Cât timp au fost convinşi că pot ține situația sub control prin minciuni cu care, deja, se obişnuiseră lucrurile, au evoluat natural pentru ei. Atunci când au trebuit să mintă cu privire la aspecte, pe care nu le mai puteau controla, întreg edificiul apărărilor mincinoase a cedat.

În cazurile în care, persoana pe care o ascultăm este suspectă de implicarea în desfăşurarea mai multor activităţi ilicite – diferite ca şi semnificaţie personală, gravitate, reacţie socială – este de aşteptat ca aceasta să prezinte modele diferite de manifestări comportamentale. Să luăm cazul unui traficant de persoane care, sub pretextul activităţii unei societăţi comerciale, care avea ca obiect de activitate plasarea forţei de muncă în ţări din Vestul Europei, racola persoane dispuse să muncească în străinătate, le transporta în diferite locuri din occident şi le vindea în vederea exploatării, cunoscând că vor fi exploatate, în funcţie de evoluţiile de pe piaţa de profil, prin activităţi sexuale, muncă forţată, sarcini forţate ori donarea, forţată, de organe şi ţesuturi.

Fiecare persoană traficată avea istoria sa, traficantul ştia cum aflase despre fiecare persoană, cum a reuşit să o convingă, dacă şi cum a fost necesar să dea asigurări rudelor sau altor persoane apropiate, dacă a fost necesar să împrumute sume de bani, dacă şi unde a trebuit să folosească violenţa, etc. Este de aşteptat ca traficantul să aibă manifestări comportamentale diferite, în funcţie de persoana cu privire la care este ascultat – una sau alta dintre persoanele traficate i-a trezit o anumită simpatie, furie, milă, dispreţ, emoţii pozitive sau din contră. Unele dintre violenţe le poate regreta, pe altele le consideră justificate. Unele dintre persoanele traficate ar putea fi considerate admirabile, altele josnice. Pe unele le-a bătut, pe altele le-a forţat să consume alcool, unei femei i-a smuls păr din cap, a violat câteva femei, a asistat când trei bărbaţi au fost bătuţi bestial, după care au fost împuşcaţi.

Pe parcursul ascultării a manifestat compasiune, atunci când a relatat despre o femeie pe care a violat-o de mai multe ori şi … *„a ajuns rău”*, a vândut-o şi a trebuit să se prostitueze, într-un mediu dominat de indivizi care foloseau practici periculoase pentru viaţa femeilor cu care întreţineau acte sexuale. Cu privire la un bărbat, a declarat că acesta l-a atacat şi că s-a răzbunat pe el, scoţându-i doi dinţi, considerând că această corecţie a fost meritată, întrucât, cel în cauză, este un *„nenorocit”*.

Anchetatorii, evaluând manifestările traficantului, pe parcursul multelor ore de ascultare necesare pentru lămurirea împrejurărilor în care fiecare persoană a fost racolată, transportată, exploatată, etc., au constatat că persoana în cauză era tentată să accepte doar o vinovăţie legată de transport, legată de explicarea avantajelor ce puteau fi obţinute în străinătate, legată de faptul că nu a prevenit persoanele traficate cu privire la riscurile la care se expun. Faptul că a întreţinut acte sexuale cu unele femei care *„nu aveau încotro”*, care nu puteau să refuze, că a trebuit să mai aplice mici corecţii violente unora care le meritau întrucât *„nu erau cuminţi”*, părea să conteze mai puţin, să aibă o semnificaţie mai mică, decât ceea ce s-a întâmplat după ce persoanele traficate au fost vândute în vederea exploatării. Relatările cu ceea ce s-a petrecut după vânzare erau refuzate, sumare sau, cel mult, lipsite de precizie. Imediat ce era întrebat în legătură cu „x”, îşi schimba poziţia corpului, adopta o poziţie închisă, apăreau gesturi şi explicaţii cu caracter general, fără nimic precis – *„Cum adică ce s-a mai întâmplat ? A ajuns acolo unde a dus-o Dumnezeu şi a făcut tot ceea ce a putut face, să-i fie mai bine, să câştige bani cu care să o ducă mai bine acasă.”*

Constatarea unor manifestări comportamentale, specifice mincinoşilor, trebuie atent interpretate de către anchetator, întrucât acestea pot avea legătură cu aspecte ori subiecte considerate secundare, în discursul persoanei ascultate sau în abordarea profesională a anchetatorului. Mai mult, există posibilitatea, ca cel ascultat, să aibă anumite manifestări specifice de nemulţumire, a căror sursă să fie teama ori frustrarea legată de faptul că aspectele eroice, din relatarea lui, nu sunt crezute de către anchetator sau/şi nu sunt trecute în declaraţia consemnată.

Fiind multe lucruri de relatat apare teama că … ceva, poate, a scăpat şi de cele mai multe ori scapă – apar emoţii cu o amploare mai mare acolo unde, aparent, nu se

justifică ori individul este apatic atunci când ar trebui să resimtă o emoție puternică. Se poate întâmpla, ca cel ascultat să devină nervos, vizibil nemulțumit, în legătură cu faptul că, deşi a respins implicarea în desfăşurarea activității ilicite cercetate, a negat vehement vinovăția, anchetatorii *„greşesc”* în legătură cu probarea unei anumite circumstanțe. Nu poate interveni direct, pentru că ar recunoaşte implicarea în desfăşurarea activității ilicite, însă, emoția se dezvoltă suficient, pentru a face cunoscută preocuparea interioară şi nemulțumirea în legătură cu ignoranța şi superficialitatea anchetatorilor.

5.13. Luptă sau fugi

Protejarea, ocrotirea, conservarea propriei persoane, funcționează ca instinct; şi încă unul primar, devreme ce reacționăm dincolo de orice control, atunci când vine vorba despre noi ca existență fizică. Nevoia de conservare îşi are sediul, la fel precum orice altă nevoie umană, la nivelul sistemului nervos. Esența manifestării acestei nevoi, poate fi rezumată la doi termeni: *„luptă”* şi *„fugi”*. Practic, sistemul nervos pregăteşte corpul pentru cele două variante, de fiecare dată când este percepută o amenințare.

Să luăm ca exemplu situația când ne plimbăm singuri pe o stradă puțin circulată. Dintr-o dată, apare un câine ce latră insistent şi se apropie amenințător. Instinctul de conservare intră *„în funcțiune”* imediat; ne oprim, corpul ni se înclină uşor în față şi începem să analizăm situația – fuga nu ne asigură succesul, pentru că un câine are performanțe mult superioare nouă; ne rămâne lupta şi începem să analizăm, ce ne-ar putea salva din situația periculoasă în care ne aflăm, încercăm să vorbim cu câinele şi să arătăm că nu avem nici o intenție rea, că nu constituim nici o amenințare pentru el iar, dacă nu merge, nu ne rămâne decât confruntarea directă (el cu colții, noi cu pumnii şi picioarele, el cu orice i-ar putea asigura succesul, noi de asemenea). Sistemul nervos ia măsuri urgente, precum, analizează situația în timp foarte scurt, dispune secreția de adrenalină, creşte ritmul cardiac şi respirator, pentru un aport cât mai mare de oxigen, creşte temperatura, apare transpirația – totul, pentru a avea la dispoziție o cantitate cât mai mare de energie, pentru a înfrunta pericolul.

Aşa cum am arătat reacția este instinctuală şi, ca atare, nu poate fi controlată. Nu putem să controlăm cât de mult ne înroşim sau transpirăm, nu putem controla frecvența respirației sau a ritmului cardiac, nu putem controla gesturi reflexe precum *„băgatul capului între umeri”*, flexarea membrelor, crisparea extremităților membrelor (palma devine pumn) încleştarea fălcilor, etc. Organismul nostru este un sistem dinamic, *„proiectat”* să îşi asigure propriul echilibru, inclusiv în situații de criză şi asta, dincolo de controlul nostru – orice efort de autocontrol nu poate să se manifeste decât la nivel superficial, fără rezultate care să influențeze, la nivel fundamental, comportamentul, cu consecința unui efort mare, care, din punctul de vedere al anchetatorului, nu poate scăpa neobservat.

Important pentru desfăşurarea anchetei, pentru demersul anchetatorului, este faptul că, de fiecare dată, corpul fiecărei persoane ascultate reacționează, atunci când simte o amenințare; situație în care anchetatorul nu trebuie decât să pregătească şi să pună în scenă amenințarea, astfel încât ea să vizeze minciuna şi nu drepturile legitime ale persoanei ascultate.

Ca şi reacție instinctuală de conservare, ordinea firească, în opinia mea, este *„fugi”* şi apoi *„luptă”*.

A fugi, presupune un consum important de energie iar decizia de a *„cheltui”* din resurse, pentru un sistem ce trebuie să îşi conserve energia, la nivel natural, pentru a putea face față provocărilor la care este supus, nu este uşor de luat.

A lupta, dincolo de consumul specific de energie, presupune şi a accepta pierderi. Nu poți să porți o luptă fără să ai pierderi; indiferent dacă câştigi sau pierzi lupta.

În aceste condiții, un sistem într-un permanent efort de autoconservare, este normal să evite lupta, aceasta să fie, doar, ultima soluție, atunci când altfel nu se poate[88]. Desigur că, în anumite condiții, fuga nu mai apare şi se trece direct la luptă – atunci când individul realizează că fuga este lipsită de eficiență şi de sens – însă aceasta este o situație de excepție.

În cadru anchetei, este firesc ca anchetatorul să se aştepte ca totul să înceapă cu fuga – *nu ştiu, nu cunosc, n-am auzit, nu cred*. Pentru cel ascultat, raționamentul este simplu: *de ce să spun ceva, dacă nu este nevoie*. După fugă, mai precis, atunci când se termină fuga, începe lupta. Pentru anchetator poate fi o opțiune strategică, care să aibă ca obiect, cât şi până când să accepte fuga, când să blocheze fugarul şi să-l forțeze să înceapă lupta.

Dacă aşa reacționează organismul persoanei ascultate în condițiile perceperii unei amenințări, apar întrebări firești:

Organismul anchetatorului poate reacționa altfel ?

Pentru anchetator, pe parcursul ascultării, pot apare, se pot dezvolta amenințări care să genereze reacții specifice ?

Şi într-un caz şi în celălalt, răspunsul nu poate fi decât pozitiv. Şi anchetatorul este om şi, pe cale de consecință, nu poate reacționa altfel decât *„în mod uman”*. Nimeni nu poate scăpa de instinctul de conservare, acesta face parte din noi şi fără acțiunea, fără amestecul acestuia în viața noastră, nu putem funcționa, n-am putea supraviețui.

Care sunt amenințările care îl pot viza pe anchetator ?

Legat de desfăşurarea ascultării, nu cred că trebuie să ne gândim, cu prioritate, la cele care ar viza viața, integritatea corporală ori sănătatea lui, ca individ. Sigur că şi acestea pot apare, dar … doar pe cale de excepție, atunci când nu există sau nu se aplică proceduri administrative specifice ori când anchetatorul depăşeşte limita rezonabilului – nu ține cont de anumite predispoziții comportamentale ale celui/celei pe care o ascultă şi dezvoltă gratuit riscuri în această zonă.

Deşi de mai mică amploare, în opinia mea, mai prezente, cu un potențial mai mare de a influența comportamentul anchetatorului, sunt alte amenințări; precum cele legate de eşecul anchetei, al activității, stricarea imaginii de bun profesionist, deteriorarea relației cu şefii şi colegii, care în mod firesc au aşteptări profesionale importante – multe dintre ele au impact în dezvoltarea anchetei şi soluționarea integrală a cauzei. De exemplu, se poate impune efectuarea uneia sau mai multor percheziții, caz în care probleme precum unde trebuie desfăşurate, în ce locuri trebuie căutat cu o atenție mai mare, ce se poate găsi, ce trebuie descoperit neapărat, ş.a. țin de rezultatele unei ascultări în curs, iar dacă acestea nu vin ori întârzie să apară … totul se poate inflama.

Mai pot apare aspecte legate de manifestarea personalității anchetatorului, precum orgoliul acestuia; dorința de recunoaştere a meritelor şi calităților, cu consecința directă a apariției unor oportunități de promovare; cuvinte, expresii, propoziții, manifestări comportamentale, care să provoace amintiri neplăcute, etc. Ei bine, pulsația rapidă a arterei carotide, pe partea laterală a gâtului, sau a unui vas de sânge, în zona tâmplei, muşcarea uşoară a buzei de jos ori frecarea uşoară a exteriorului palmei, sunt manifestări comportamentale, care pot fi observate şi

[88] **N.A**. – este vorba despre lupta dusă ca manifestare a instinctului de conservare, nu de lupta dusă ca manifestare a supraevaluării propriului eu, ca disponibilitate şi consum de energie în vederea restabilirii echilibrului fără să fie percepută o stare de pericol

interpretate, cu uşurinţă, de către persoana ascultată. Dacă mai adăugăm înroşirea sau albirea pielii de pe faţă, înroşirea extremităţilor urechilor sau schimbarea ritmului respiraţiei – cu acele oftaturi, prin care încercăm să nu dăm cale liberă galopului, gata să se instaleze în circulaţia şi respiraţia noastră – constatăm că suntem, cel puţin, la fel de vulnerabili precum persoanele pe care le ascultăm. Am spus *„cel puţin"* având în considerare expunere prelungită a unui anchetator, uzura inevitabilă, presiunea suplimentară din diferite perioade, pe care o pot exercita factori externi precum familia, alte persoane apropiate, şefii, etc.

Evident că anchetatorii se simt ameninţaţi, suplimentar, de teama că ar putea să fie citiţi, descifraţi şi făcuţi de râs, de către persoanele pe care le ascultă. Minciunile, mai mici ori mai mari, pe care le folosesc în cadrul ascultării, ar putea să nu fie crezute, să nu producă efectele scontate, poate, chiar, să se întoarcă împotriva lor.

Ce înseamnă fuga şi lupta unui anchetator ?

Cel puţin ca principiu, fuga presupune acuzarea directă, fără argumente – *Tu eşti cel vinovat, eu sunt convins de asta, am simţit asta de când te-am văzut … cum de ce ? De aia, nu ţi-am spus ? Eu ştiu că tu eşti cel vinovat.* Lupta presupune folosirea argumentelor, a probelor, a orice este raţional, care să susţină suspiciunea, care să dea temei acesteia; presupune combaterea apărărilor, acceptarea formală şi/sau temporară a acestora, pentru a fi combătute mai eficient ulterior; presupune provocarea de emoţii, care să determine acea lipsă de congruenţă comportamentală, nepotriviri între mesajul verbal şi anumite manifestări non verbale.

5.14. Emoţia

Emoţia stă la baza, constituie fundamentul identificării mincinoşilor. Ca principiu, emoţia generată de minciună face ca mincinosul, în faţa anchetatorului, să scape de sub control elemente comportamentale, care să îl trădeze. Dificultatea pentru anchetator vine din faptul că emoţiile nu sunt, sau sunt doar ca excepţie, în formă pură. Ele sunt generate de mai multe cauze iar anchetatorul va trebui să caute minciuna printre multe altele.

De exemplu, este iarnă, suntem cu sania ori cu schiurile, în vârful pârtiei şi ne pregătim să ne lansăm. Este firesc să fim stăpâniţi de o emoţie generată de teama de viteză, de necunoscutul senzaţiei de alunecare pe traseul pe care îl avem în faţă, de faptul că am putea să cădem şi să ne lovim ori, mai grav, să suferim accidente grave. Bineînţeles că există speranţa unei minime satisfacţii dată de alunecare, de viteză, de plăcerea de a simţi că poţi să păstrezi controlul, de faptul că am ajuns cu bine la capătul pârtiei, că am demonstrat că suntem suficient de buni pentru a pilota în condiţii deosebite sania sau schiurile, că vom fi admiraţi de prieteni, cunoscuţi ori alte persoane mai puţin curajoase, care ezită să facă ce noi tocmai ce am făcut, etc. Pe scurt, ne este frică, vrem să fim eroi dar … ne este frică şi cum unui erou nu îi stă bine să-şi afişeze frica, trebuie să facem ceva. De cele mai multe ori oamenii încearcă să îşi acopere emoţia negativă, să o dilueze, să o combine cu o alta pozitivă şi astfel, în coborârea noastră pe pârtie, începem să ţipăm şi să râdem, pentru a convinge că riscul, pentru noi, este o joacă, suntem puternici şi râdem în faţa pericolului, suntem stăpâni pe noi şi nu ne pasă.

Mincinoşii care vin în faţa anchetatorului procedează asemănător – râd sau plâng, sunt furioşi ori detaşaţi, lăsând să se înţeleagă faptul că sunt stăpâniţi de alte emoţii, nu ştiu şi nici nu au auzit de minciuni. De foarte multe ori o faţă zâmbitoare, o mină afectată, faţa schimonosită de silă sau furie, sunt utilizate ca nişte măşti, menite a ascunde ceea ce nu trebuie arătat – emoţia specifică minciunii. Probabil, cel mai uşor este să afişezi un zâmbet, pe care îl doreşti a fi, de superioritate. Deşi poate deranja, un

asemenea zâmbet este dezirabil din punct de vedere social; este un comportament aşteptat, mai puţin nuanţa de superioritate care ... poate fi interpretată şi ca o manifestare a siguranţei de sine, situaţie în care nu este normal ca anchetatorul să se arate deranjat.

Probabil că totul pleacă de la un stereotip, ce presupune că oamenii care zâmbesc sunt consideraţi a fi de încredere, oneşti, cu care se poate comunica, în timp ce oamenii care sunt încruntaţi sunt priviţi ca ameninţători şi periculoşi.

Privind dincolo de masca afişată, anchetatorul poate să înţeleagă faptul că ceva este fals. Strict, cu privire la minciună, se poate pune problema naturii emoţiei pe care este posibil să o identificăm – *Să fie teama de a fi prins cu minciuna ori teama de a nu fi crezut ? Să fie jena sau furia legată de faptul că anchetatorul se încăpăţânează să nu creadă ? Să fie o problemă cu împrejurarea relatată, cu cele afirmate ori problema vizează persoana, credibilitatea ei ?*

Răspunsul nu poate fi decât *„şi”*, *„şi”*.

Indiferent de natura emoţiei, pentru anchetator, aici, este importantă amploarea emoţiei, ce trebuie să fie suficientă, pentru a putea da naştere la manifestări, care să o demaşte, care să o aducă la lumină, din obscuritatea în care este ţinută prizonieră, de către cel care minte.

Există 6 emoţii umane, de bază, ce sunt recunoscute în toate culturile:

- fericirea;
- tristeţea;
- surpriza;
- teama;
- dezgustul;
- furia.

De cele mai multe ori constatările noastre au ca obiect emoţii contaminate, mix-uri de emoţii, ceea ce le face dificil de interpretat, emoţia de bază fiind mascată, de una sau mai multe emoţii, care şi acestea pot fi mascate de altele.

Dacă ne vom focaliza atenţia asupra feţei, trebuie să avem în vedere faptul că muşchii, ce determină mobilitatea pielii şi, implicit, a trăsăturilor noastre faciale, au reacţii involuntare, ca răspuns la emoţii şi nu la raţionamentele sau comenzile explicite, conştiente, de la nivelul raţionamentului comun. Când oamenii fac un efort şi încearcă să creeze emoţii, false pentru că nu le trăiesc, muşchii feţei nu se mişcă corect, apar defecţiuni, creându-se o expresie facială falsă – ceea ce numim zâmbet fals, râs fals, plâns fals, etc.

5.15. Comportamente tipice pe care le au persoanele ascultate în faţa anchetatorului

Este de aşteptat ca anchetatorii să constate anumite dominante comportamentale, la cei ori cele care vin în camera de ascultare. Ca regulă, se poate accepta că atunci când avem de a face cu comportamente extreme, avem în faţă un mincinos. Restul comportamentelor ca, de altfel şi multe dintre comportamentele declarate extreme, sunt susceptibile de interpretare.

Persoanele care vin în faţa anchetatorului să spună adevărul, care nu au nimic de ascuns – au un comportament calm, relaxat, fiind dispuse la cooperare, au o abordare realistă, atunci când vine vorba despre evaluarea şi recuperarea prejudiciului. În ceea ce îi priveşte pe suspecţi, dacă situaţia lor nu este suficient de clară pot, avea manifestări comportamentale care să creeze ilaritate; le poate părea rău pentru că nu au optat pentru a minţi, pentru a încerca să înşele anchetatorii, pentru a-şi asigura scăparea, pentru a nu se afla că este vinovat de implicarea în desfăşurarea unei

activități ilicite, pentru a demonstra că este deştept, puternic, isteț ori şmecher, pentru că a reuşit să scape.

Pe măsură ce individul se bucură de considerația anchetatorului, frica de consecințele răspunderii penale este depăşită, suspectul începe să se simtă mai confortabil, să accepte situația. De remarcat este faptul că cei care mizează pe cartea sincerității, sunt sinceri atât în ceea ce spun cât şi în ceea ce fac – am aici în vedere restul manifestărilor comportamentale ce însoțesc ceea ce spune persoana aflată în camera de ascultare. De exemplu, zâmbetul nu va avea elemente de falsitate şi nici nu va avea evoluții prea spectaculoase întrucât ceea ce comunică o asemenea persoana este sincer. Mai mult, anchetatorul poate constata o anumită inflexibilitate în ceea ce declară cel ori cea ascultată. Dacă a spus că o anumită stare de lucruri a evoluat într-un anumit fel, nu acceptă să revină, să facă precizări cum că, de fapt, lucrurile au evoluat într-un alt fel ori că au fost implicate mai multe ori mai puține persoane decât a precizat inițial.

Totuşi, martorii ori persoanele vătămate sunt predispuse la înfrumusețarea celor pe care le declară, la adăugiri, la o dramatizare a situației relatate, astfel încât să merite interesul. Întrucât asemenea persoane au un comportament cordial, chiar prietenos, sunt uşor de manevrat de către un anchetator abil, care, dacă va avea grijă să nu jignească, va putea determina o evoluție pozitivă – în sensul separării adevărului de ambalaj.

În practică, pot apare probleme de credibilitate a persoanelor sincere – indiferent dacă acestea sunt sau nu vinovate – determinate de comportamentul neprietenos, lipsit de eleganță şi respect al anchetatorilor, ce poate genera antipatie, adversitate față de anchetatori, de munca lor şi aplicarea legii, în general. Dacă lucrurile nu vor intra pe un făgaş rezonabil, informațiile vor fi sărace, fragmentate şi lipsite de utilitate pentru dezvoltarea anchetei, persoana ascultată preferând să îşi asume riscuri decât să se lase afectată, jignită, rănită în orgoliul propriu.

Persoanele care vin în fața anchetatorului să înşele, să obțină avantaje din conducerea anchetei pe piste greşite – sunt, de regulă, nerăbdătoare; atât în ceea ce spun cât şi în modul în care se manifestă în plan acțional. Astfel de persoane se uită des la ceas încercând să sugereze că sunt foarte ocupate, că sunt deasupra situației căreia trebuie să îi facă față, că, de fapt, trebuie să fie în altă parte unde sunt aşteptate cu respect şi unde nu se pune problema unor suspiciuni *„nefireşti”*, în legătură cu implicarea în activități ilicite. În mod firesc, o asemenea persoană este tensionată şi are o atitudine defensivă.

De exemplu, un contabil suspectat de complicitatea la mai multe furturi din depozitele unei companii de distribuție, fiind întrebat despre modul în care este organizată contabilitatea primară şi circuitul mărfurilor între gestiuni, a răspuns pe un ton nepoliticos, încrucişându-şi brațele la piept – *„Ce vreți să ştiți, în concret ? Vi se pare ca sunt pe mână cu hoții ?”* În acest caz, contabilul, după ce a încercat să fie dur, să afişeze superioritate şi detaşare, a sfârşit prin a accepta că există cantități importante de mărfuri ce au dispărut şi că acest lucru nu se putea face fără complicitatea unui contabil, care să aibă acces la evidențe şi să denatureze informația contabilă.

De regulă, cei care vin în fața anchetatorului să înşele se străduiesc să afişeze nepăsarea, o indiferență ce se doreşte foarte solidă, în legătură cu fapta cercetată, cu evoluția anchetei şi cu posibilele consecințe – răspunderea penală, pierderea serviciului, afectarea imaginii, destrămarea unor relații personale, etc. Nimic din ce poate însemna pierdere nu pare a constitui o amenințare pentru o asemenea persoană. Această atitudine, de suprafață, este susținută de poziția corpului, tonul şi volumul vocii, întrebuințarea unor cuvinte şi expresii *„hotărâte”*, mişcări ale mâinilor, aplecări,

zâmbete, etc. Totuşi, îndoiala, teama şi nesiguranța se strecoară la nivel intim, încep să erodeze încrederea în propriile forțe şi în posibilitatea unui final fericit, apar şi se dezvoltă germenii unei stări de panică.

Pe baza unui calcul simplu, bazat pe un raționament logic, cel care vrea să înşele se străduieşte să-şi păstreze victima ca prieten; a da pe față adevăratul sens al demersului, a deveni duşman este un lucru de nedorit – ar fi şi foarte greu, dacă nu cumva imposibil să înşeli un duşman care, prin natura lucrurilor, se poate aştepta la orice din partea partenerului de *„duşmănie”*. În aceste condiții, anchetatorii vor avea în față persoane politicoase, care vor să coopereze pentru aflarea adevărului, disponibile pentru a dezvolta, inclusiv, relații dincolo de ancheta în desfăşoare, ca prieteni.

Vinovatul presupune, mai mult sau mai puțin întemeiat, că prietenia şi dorința de colaborare vor suspenda suspiciunile anchetatorului sau vor permite, chiar, unele *„treceri cu vederea”* peste anumite aspecte sensibile, care ar genera *„necazuri”*. Uşurința excesivă de abordare a unor subiecte sau/şi aspecte importante, ar trebui să atragă atenția anchetatorului, imediat, cu privire la potențialul persoanei pe care o are în față de a înşela, cu privire la minciunile ce trebuie să apară. Ceea ce este interesant, este faptul că astfel de persoane au o atitudine detaşată şi, atunci când declară, despre modul în care s-au desfăşurat lucrurile în timpul activității ilicite, vor încerca să fie prietenoşi, înțelegători, cu privire la persoana anchetatorului şi la modul în care evoluează ancheta. Simptomatic este modul în care cei mai mulți îşi cer scuze – *Îmi pare rău, nu eu am ... furat, violat, traficat, omorât, etc.*

În altă ordine de idei, anchetatorii cu experiență cunosc despre faptul că unii suspecți, după o scurtă şi nerelevantă *„zbatere”*, iau o mină obosită şi, subliniind faptul că ei ştiu că odată ajunşi la poliție trebuie să recunoască, recunosc implicarea în desfăşurarea activității ilicite şi continuă să pozeze în victimă fără a da sau, cel puțin, eschivându-se de a oferi detalii relevante despre ce, cum, cine, etc. a făcut. Se justifică explicând că, deja, anchetatorii cunosc şi au suficiente probe pentru a soluționa cazul.

Nu trebuie încheiat discursul, în această zonă, fără să fie avuți în vedere *„eroii”*, cei care ar face orice să sfideze anchetatorii, cei care, plecând de la simple observații acide, ajung la amenințări şi acțiuni violente. Ar face orice să provoace greață, dispreț, dorință de răzbunare, pierderea autocontrolului de către anchetatori. Important este ca ascultarea să se oprească, să fie *„deranjată”*, de incapacitatea anchetatorilor, care se comportă precum nişte brute, anchetatorilor să le fie frică în legătură cu participarea la ascultare, să fie timorați şi, bineînțeles, să nu aibă eficiență, să fie dominați de către cel rău. Există posibilitatea, aici, ca cel ascultat să fi dobândit şi dezvoltat o antipatie extremă față de poliție şi anchetatori cu prilejul altor evenimente. Aspectul poate fi important în contextul în care cel ascultat este convins că o bună apărare începe de pe o poziție de forță, prin care să demonstreze că nu îi este frică de anchetatori şi de ce se poate întâmpla. Această opțiune a apărut pe baza analizei a ceea ce a fost în trecut, a văzut sau a simțit *„pe propria piele”* cum lucrurile pot merge rău şi nu poate avea, în aceste condiții, un alt comportament.

Dacă este vorba despre ceva din trecut, anchetatorul ar putea încerca *„ceva”*, dacă, din contră, este vorba despre ceva pregătit special, pentru a bloca comunicarea, pentru a interzice orice flux de informație către anchetator, atunci acesta ar trebui să fie mai atent, să intensifice observația, trebuind să fie pregătit pentru orice provocare.

Poate apare o întrebare firească – în aceste cazuri anchetatorul ar trebui să renunțe, făcând, într-un fel, jocul suspectului ori ar trebui să ia *„taurul de coarne”*, să îşi asume riscuri şi să încerce să-l determine pe suspect să comunice, dincolo de ură, violență şi orice altceva negativ pregătit dinainte ?

În opinia mea răspunsul este **„şi”**, **„şi”**.

Astfel, în contextul iminenței unei dezlănțuiri – se aruncă pe fereastră, trecând prin geam; se autolezează, izbindu-se cu capul ori alte părți ale corpului de pereți ori de alte corpuri contondente; scuipă, urinează ori atacă direct anchetatorul sau, numai, loveşte în aer, în masă, în perete ş.a. ori încearcă să dărâme obiectele de pe masă, din cuier sau care sunt aşezate *„în ordine”* undeva în camera de ascultare – bine ar fi ca anchetatorul să rupă contactul cu suspectul şi să revină, imediat, după trecerea vârfului tensiunii. Aici, anchetatorul trebuie să acționeze precum un luptător, ce face o eschivă, pentru a evita atacul adversarului, după care revine şi controlează lupta până la deznodământul final.

Manifestări comune atât persoanelor ce spun adevărul cât şi celor care mint – problema prezintă importanță în condițiile în care suntem tentați, din ce în ce mai mult, să vedem lucrurile în alb şi negru, să clarificăm dacă cel din fața noastră minte ori spune adevărul.

De exemplu, ***starea de nervozitate***, o iritabilitate excesivă, poate fi caracteristică tuturor persoanelor ce vin în fața anchetatorului.

De ce sunt nervoşi cei care spun adevărul ?

Pentru că nu este comod să fii în fața unui anchetator şi nu este la îndemână, să te detaşezi şi să nu observi, că anchetatorului parcă i s-a pus *„pata”* pe tine şi te consideră răspunzător pentru răul întâmplat; că ar trebui să oferi argumente pe care nu le ai; că nu poți clarifica, rezonabil, anumite aspecte; că trebuie să relatezi stări, situații ori aspecte ce pot căpăta caracter personal; etc.

De ce sunt nervoşi cei care mint ?

Înainte de toate, din cauza temerii că nu sunt suficient de convingători şi că nu vor fi crezuți; că vor uita detalii, care le vor submina credibilitatea; că, parcă, anchetatorii prea sunt suspicioşi şi neîncrezători față de cele afirmate de ei; că poate interveni, oricând, ceva care să schimbe lucrurile şi să întoarcă situația împotriva lor.

Ce ar putea face diferența, în aceste condiții, între cei care spun adevărul şi mincinoşi ?

Este de aşteptat ca starea de nervozitate, pe măsura desfăşurării ascultării, la cei care spun adevărul, să se diminueze iar la mincinoşi, să crească în intensitate.

Nu este exclusă nici apariția ***furiei***.

Ce îi poate determina pe cei care spun adevărul să devină furioşi ?

Poate fi percepția greşită a modului în care anchetatorul îşi face treaba – persoana ascultată poate considera că este jignită, supusă constant unor presiuni de neacceptat, că anchetatorul se uită *„urât”*, că este *„privit de sus”*, că dacă lucrurile merg *„aşa”* o să dea socoteală pentru faptele altora, ş.a.; poate fi vorba despre experiențe trecute, în care anchetatorii au avut un comportament abuziv ori au manifestat lipsă de respect, au favorizat anumite persoane, au *„îngropat”* ancheta, etc.; poate fi vorba despre pierderi patrimoniale, ce par a fi iminente, în condițiile evoluției fireşti a cercetărilor; poate fi vorba despre *„descoperirea”* faptului că o persoană apropiată, dragă, de încredere, etc. nu este chiar aşa, că a făcut declarații false, că a ajutat făptuitorii, că ... nu are nici o şansă să scape – acest lucru nu este simplu, mai ales când trebuie acceptat că sora, fratele, unul dintre părinți, soțul ori soția, vor trebui să suporte rigorile răspunderii penale şi, eventual, să petreacă o anumită perioadă de timp în penitenciar.

Ce îi poate determina pe mincinoşi să devină furioşi ?

De exemplu, o *„socoteală”* dinainte făcută pe baza căreia suspectul vinovat crede că va prelua ofensiva, îl va deposeda pe anchetator de inițiativă şi, eventual, îi va asigura o retragere *„supărată”*, pe baza căreia va putea să tacă, demn, în deplina manifestare a dreptului la apărare.

Ar putea fi o diferență între cei care spun adevărul şi mincinoşi ?

În practică, de regulă cei care se lasă stăpâniți de furie, încă la începutul ascultării sunt mincinoşi. În cazul în care furia vine mai târziu ea, cel puțin ca principiu, aceasta are cauza în modul de desfăşurare al ascultării.

Să luăm, de exemplu, un furt dintr-o bijuterie aflată în centrul Bucureşti-ului. În incinta magazinului lucrau două vânzătoare, ambele cu studii superioare, M.N. născută în Bucureşti şi I.R. născută într-o localitate din centrul Moldovei. În ziua furtului bucureşteanca a manevrat un suport cu mai multe bijuterii pe care, după ce l-a supus atenției mai multor potențiali cumpărături, l-a pus deasupra unui seif, în interiorul spațiului administrativ, fără să poată fi atins de către vreun client care s-ar fi perindat prin magazin, după care s-a dus la toaletă. În perioada cât aceasta a fost la toaletă, au intrat în magazin doi bărbați mascați care, după ce au amenințat-o pe vânzătoarea originară din Moldova, au pătruns în spațiu administrativ şi au luat suportul pus pe seif, după care au fugit. I.R. a avut suficientă prezență de spirit şi a acționat în timp oportun butonul de panică, polițiştii au venit repede la fața locului iar cei doi tâlhari au fost prinşi, în timp ce încercau să urce într-un tramvai, la o stație din zonă.

Pe parcursul ascultărilor I.R. a explicat că, la un moment dat cei doi tâlhari au schimbat câteva cuvinte între ei şi, în opinia ei, aceştia erau din sau, cel puțin, au vorbit cu accent moldovenesc. Anchetatorul a simțit nevoia să lămurească posibilitatea unei legături de complicitate între I.R. şi cei doi făptuitori şi a început să pună întrebări adecvate, insistând pe răspunsuri detaliate. În scurt timp I.R. a început să aibă manifestări specifice furiei, fiind indignată de faptul că anchetatorul miza, în soluționarea posibilei complicități, doar pe faptul că şi ea şi făptuitorii erau moldoveni şi foloseau, în vorbire, un accent specific.

În aceeaşi ordine de idei se poate face o discuție în legătură cu ***comportamentul liniştit*** ce poate fi constatat atât la mincinoşi cât şi la cei care vin să spună adevărul.

Cei care vin să spună adevărul, sunt liniştiți şi acceptă ca anchetatorul să îi conducă, către acele informații care sunt necesare dezvoltării anchetei.

Cei vinovați, folosesc liniştea, ce este numai aparentă, pentru a nu vorbi, pentru a se exterioriza cât mai puțin şi, astfel, să evite riscurile interpretării manifestărilor verbale şi non verbale, ce ar putea ajuta anchetatorul la aflarea adevărului.

Mai mult, şi în cazul mincinoşilor şi în cazul celor care vin să spună adevărul, comportamentul liniştit, echilibrat, fără nici un fel de excese, poate fi o trăsătură de personalitate.

5.16. Interpretarea comportamentului non verbal

Comunicarea non verbală este un mod de comunicare, caracterizat prin folosirea a tot ceea ce depăşeşte limbajul vorbit. Important este că ceea ce comunicăm, dincolo de cuvinte, poate altera, modifica fundamental, ceea ce se înțelege, în mod normal, atunci când se comunică verbal – se schimbă sensul obişnuit al cuvintelor.

Să luăm, ca exemplu, un dialog simplu:

Mihai – *„Salut Mariane, vreau să te rog să termini tu de transmis noile instrucțiuni la filialele din țară, îmi vine băiatul cel mic din excursie, de la munte, şi mă grăbesc să ajung la şcoală, ştii cum sunt copii … ."*

Marian – *„Bineînțeles, fă-ți treaba, ne vedem mâine."*

Oare ce s-ar întâmpla dacă Marian nu ar fi răspuns sincer, în sensul de a înțelege situația colegului său şi a încerca să-l ajute. Aceleaşi cuvinte spuse pe un alt ton – să spunem sarcastic – ar fi putut căpăta alt sens, reflectând o altă stare de spirit, o altă relație – ***bineînțeles*** *că ai o problemă, cum ai adesea, că doar eşti nepotul şefului de departament*; ***fă-ți treaba*** *că tu poți, ție ți se permite, alții trebuie să muncească aici*;

ne vedem mâine *când tu, iar, o să fii văzut bine iar eu, iar, o să fiu acarul Păun*. În cazul de față sunt clare resentimentele şi frustrarea lui Marian, în legătură cu colegul său şi avantajele de care acesta se bucură.

Trebuie acceptat că foarte multe persoane îşi modifică inflexiunile vocii, ca tonalitate şi volum în aşa fel încât să transmită două mesaje, în acelaşi timp, prin intermediul aceloraşi cuvinte. Pentru anchetator, important, este mesajul ce reflectă starea, trăirile, emoțiile interioare ale persoanei şi mai puțin ceea ce doreşte aceasta să transmită. Ei, bine, pentru a descoperi acest mesaj trebuie să observăm cu atenție ceea ce este cunoscut în doctrină sub denumirea de limbajul corpului. Se consideră că acesta nu minte, vine din zona instinctelor şi exprimă trăirile, percepțiile, frustrările interioare, ceea ce este, ce vrea şi cum vrea o persoană prin, însăşi esența ei. Comunicarea verbală, din contră, prin educație, a fost modelată să transmită, mai degrabă, *„ce trebuie”* decât *„ce vreau”*. În practică au fost identificate mai multe *„indicii”* cu privire la adevărul celor afirmate de către persoana ascultată.

Anchetatorii trebuie să accepte faptul că, pentru a fi relevantă, interpretarea comportamentului non verbal, este necesară evaluarea manifestărilor comportamentale de la nivelul întregului corp. Pentru aceasta corpul omului poate fi împărțit în mai multe zone. Pe lângă aceasta, manifestările comportamentale, pentru uşurința raționamentului şi claritatea mesajului, pot fi grupate în manifestări comportamentale *obişnuite*, *sincere* şi *mincinoase*.

Nu se va putea pune și nu trebuie să se pună, niciodată, problema ca pe baza unei singure manifestări comportamentale, verbale sau non verbale, să se concluzioneze că o persoană minte ori spune adevărul. Fundamental, pentru a înțelege limbajul corpului, este observarea, înainte de toate, a poziție corpului celui sau celei ascultate. Poziția corpului persoanei pe scaun determină, adesea, mişcările mâinilor şi picioarelor şi, uneori, direcția privirii, contactul vizual.

Analizând poziția corpului persoanei ascultate pot fi obținute informații cu privire la interesul pe care îl are persoana ascultată față de:

- *ascultare, de modul de desfăşurare şi de rezultatele activității;*
- *implicarea emoțională;*
- *încrederea pe care o are în anchetator şi în activitatea la a cărei desfăşurare participă.*

Poziția persoanei ascultate ilustrează trăirile sale interne. În practică, anchetatorii manifestă grijă față de mai multe poziții pe care persoana ascultată poate să le adopte pe parcursul ascultării; de fiecare poziție sunt legate anumite interpretări de natură a-l lumina pe cel care conduce ascultarea în legătură cu ceea ce se întâmplă cu persoana ascultată.

Astfel, se face distincție între ***poziția dinamică*** şi ***poziția statică***. Pentru a interpreta relevant, anchetatorul va trebui să analizeze modificările poziției persoanei, pe parcursul ascultării într-o perioadă de 30 - 40 minute. Din diferite cauze, o persoană de bună credință fiind, îşi va modifica de mai multe ori poziția corpului pe parcursul ascultării stând, în diferite poziții. Fiecare poziție va fi *„comodă”*, comoditatea este ceva normal, este ceva normal să fie căutat. Interesant, de urmărit, pentru anchetator, este momentul, în care persoana îşi schimbă poziția, pe care a adoptat-o stând pe scaun, pentru că acesta este în strânsă legătură cu modul de desfăşurare a ascultării – întrebările puse, stările emoționale generate de către acestea, răspunsurile date, stările emoționale pe care persoana le parcurge în timp ce relatează ceea ce a fost solicitată, etc.

O persoană, care este pregătită şi ştie că va minți, va avea pregătită şi o anumită poziție, pe care o va adopta în timpul ascultării şi la care nu va renunța, decât ca

excepție. Din considerente ce țin de echilibrul psihic, se poate aprecia că o asemenea persoană consumă aşa de multă energie, pentru a da credibilitate relatărilor verbale, încât comunicarea non verbală se diminuează aproape de zero. O poziție statică presupune, în mod evident, o lipsă de încredere față de persoana pe care o ai în față.

O persoană de bună credință, care nu este preocupată de controlul tuturor mişcărilor, astfel încât să-şi ascundă cât mai bine emoțiile pe parcursul ascultării, îşi caută poziții decente iar pe măsură ce va *„obosi"* într-o poziție va căuta alta. Schimbarea poziției, pe scaun va apare ca naturală, odată cu scurgerea timpului şi apariția oboselii. Din contră, în cazul persoanei interesate în a nu spune adevărul, vom vedea că aceasta îşi schimbă rar poziția – îşi încrucişează / re-încrucişează picioarele sau îşi ajustează poziția *„frecându-se"* pe scaun, adesea folosind mâinile pentru a se ridica şi a se aşeza mai bine. Anchetatorul trebuie să fie atent la apariția schimbărilor de poziție pentru că acestea apar, de regulă, în următoarele condiții:

→ Înainte ca persoana ascultată să răspundă la o întrebare – de exemplu: *„În acea noapte ați plecat de acasă ?"* – persoana îşi schimbă poziția pe scaun – *„Nu, era vreme urâtă, am stat acasă, nu aveam unde sa mă duc, m-am culcat devreme, întrucât aram obosit, nu mă simțeam foarte bine şi, a doua zi, aveam multă treabă la serviciu."*

→ În timp ce persoana ascultată răspunde la o întrebare – *„În ultimele două luni ați observat ceva deosebit în comportamentul fratelui dumneavoastră?"* *„Nimic* – persoana îşi schimbă poziția – *nu-mi aduc aminte de ceva anume; săptămâna trecută şi-a aniversat ziua de naştere şi parcă a încercat să flirteze cu o colegă de serviciu, cert este că soția sa, cumnata mea, s-a supărat."*

Poziția pe care o ocupă persoana ascultată pe scaun, dacă şi când îşi schimbă poziția, reprezintă elemente deosebit de importante, pentru anchetator, fiind influențate de emoțiile generate de către modul de desfăşurarea al ascultării; totul trebuie interpretat în contextul general al comportamentului persoanei ascultate în timpul ascultării.

Importantă în context, este şi distincția dintre ***poziția agresivă*** şi ***poziția retrasă***. Când o persoană ascultată se apleacă înainte, stând pe scaun, în timp ce răspunde la una din întrebările anchetatorului, ea transmite, prin intermediul limbajului corporal, încrederea pe care o are în ceea ce spune – se poate observa, frecvent, la persoana care spune adevărul, indiferent de poziția în care stă pe scaun, atunci când răspunde la întrebări foarte importante pentru anchetă, la întrebări cheie. Altfel, pe măsura derulării ascultării, o asemenea persoană adoptă, aşa cum am arătat, poziții pe scaun cât mai relaxate, mai confortabile.

Unii dintre cei care mint, vor sta aplecați, în scaun, pe toată sau aproape pe toată durata ascultării. O asemenea manifestare corporală este provocată, în mod asemănător cu situația în care persoana ascultată priveşte, sau încearcă să privească, țintă în ochii anchetatorului pe toată durata audierii.

Poziția retrasă pe scaun, presupune ca mişcarea picioarelor sau mâinilor celui ascultat să fie restricționată, suprimată într-un anumit fel – de cele mai multe ori brațele se încrucişează, iar picioarele se proptesc în cele ale scaunului. Această poziție este caracteristică celui care minte. De cele mai multe ori, îşi trage picioarele sub scaun sau şi le înfăşoară în jurul picioarelor din față ale scaunului. Rareori un picior este răsucit sub coapse, astfel că persoana începe să stea parțial pe piciorul său. Într-o asemenea situație, persoana ascultată încearcă să controleze orice posibilitate ca trunchiul său se aplece în față pentru a întări, pentru a sublinia ceea ce spune. În ceea ce priveşte brațele, mincinosul şi le ține sub el, stă pe zona digito-palmară sau încearcă să le blocheze între genunchi, mai rar în jurul genunchilor. Aceasta este, de asemenea o măsură de prevenire pentru a interzice mâinilor *„să se implice"* pe parcursul ascultării

pentru a întări sau, din contră, pentru a sublinia lipsa de convingere în legătură cu unul sau altul dintre răspunsurile date.

În funcție de cum sunt aliniate corpurile, al anchetatorului și al persoanei ascultate, se face distincție între ***alinierea frontală*** şi ***alinierea oblică***. Ca regulă, o persoană de bună credință are interesul şi nu numai încearcă, ci, chiar, convinge cu privire la interesul, concentrarea şi implicarea emoțională pe parcursul desfăşurării ascultării. Pentru aceasta se străduieşte, instinctual, să comunice cât mai bine cu anchetatorul stând, pe cât posibil, față în față cu acesta – capul, umerii şi pieptul vor fi pe direcția acestuia. Cineva care vrea să ascundă ceva, să mintă, îşi va întoarce picioarele şi umerii *„din calea anchetatorului”*, se va aşeza oblic. O asemenea poziție exprimă, mai degrabă, lipsă de interes şi detaşare emoțională.

Trunchiul, poziția umerilor şi postura

Unul dintre primele elemente pe care un anchetator le ia în analiză, *„îi sare în ochi”*, este modul în care persoana pe care o ascultă se aşează şi stă pe scaun. Scaunul anchetatorului este bine să fie aşezat la o distanță de aproximativ 1,5 – 2 metri de cel al persoanei pe care o ascultă.

După o frază de introducere, este de aşteptat ca persoana, ce vine în anchetă, fără să aibă ceva de ascuns, să accepte invitația de a se aşeza pe scaunul pregătit, să se îndrepte cu gesturi fireşti către scaun şi să se aşeze fără ezitare.

Cel vinovat este tentat ca, mai degrabă, să fie precaut, să întârzie contactul cu scaunul, să se aşeze *„cu grijă”* după care să îl mute, cât de puțin, dar să îl mute, pentru a se asigura, şi a asigura pe oricine altcineva, că este stăpân pe el şi că *„are ultimul cuvânt”*. Mutatul scaunului poate oferi mai multe beneficii. Odată cu îndepărtarea scaunului, cel care o face speră să reducă stresul pe care îl resimte. Reaşezarea scaunului are ca rezultat şi schimbarea aliniamentului – cel ascultat nu va mai fi, chiar, față în față cu anchetatorul. Noua poziție va permite celui ascultat să îşi protejeze abdomenul de privirea anchetatorului, va sta puțin întors iar asta îi va permite să ascundă ce se întâmplă pe acolo, odată cu desfăşurarea ascultării.

În unele cazuri, simțind grija şi privirea *„grea”* a anchetatorului, cel venit să mintă se va aşeza lateral, va strica paralelismul pre definit şi aşteptat al umerilor anchetatorului şi ai lui, pentru a-şi apăra abdomenul. Abdomenul este ozonă importantă a corpului nostru pe care o resimțim ca vulnerabilă şi o apărăm instinctual. Astfel, vor apare şi inovații. Unii mai tineri vor încerca să imprime dinamism desfăşurărilor din camera de ascultare şi ... nici una, nici alta, vor încăleca scaunul, astfel încât spătarul să devină un fel de platoşă pentru apărarea abdomenului şi barieră de comunicare, în acelaşi timp. Este de aşteptat ca, atunci când scaunul nu poate fi mişcat în timp util într-o poziție avantajoasă, să vedem persoane ce se chircesc, parcă, de o durere imaginară, adoptând o poziție ce doreşte să inspire milă şi îndurare.

Cel venit să spună adevărul va sta relaxat pe scaun adoptând o poziție *„normală”*. O asemenea poziție se poate defini prin firescul ei, fiind exclusă orice încordare nefirească a vreunui muşchi ori grupe de muşchi, orice consum de energie fără sens. Vom avea în față o persoană, care nu este preocupată de controlul poziției corpului, pentru că nu are motive să se gândească cu privire la posibile unduiri. Se va mişca pe parcursul ascultării, însă, verticalitatea, poziția inițială a corpului se va păstra.

Cei veniți să mintă, nu se simt bine în nici o poziție, cu adevărat. Instinctual, iau o poziție defensivă, menită să îi convingă că anumite zone ale corpului, pe care le consideră vulnerabile, sunt ascunse bine – abdomenul, în primul rând. Trunchiul se mişcă tot timpul, de fiecare dată când este nevoie, pentru a nu fi expus; se caută o anumită oblicitate, uşor de constatat datorită unui umăr ce este împins înainte, umăr

ce devine o barieră, ceva peste care trebuie să treci. Teama de a fi prins cu minciuna, pare să se diminueze în aceste condiții. Picioarele tind să se retragă cât mai mult, se bagă pe sub scaun ori se încolăcesc pe după picioarele de la scaun, pentru a mări distanța față de anchetator. Există şi posibilitatea ca ambele picioare ori numai un picior să se împingă cât mai mult în față, pentru ca restul corpului să se retragă, până la a *„strivi"* spătarul scaunului.

Schimbarea poziției corpului se face lent (este nevoie de câteva secunde), prin mişcări ample, care pot ocupa un spațiu important din jurul mincinosului – atenție la scaune, mese sau alte obiecte de mobilier aflate în jur, care ajung să *„doară"*, dacă incomodează. Dacă, din contră, există posibilitatea ca persoana respectivă să se sprijine pe un birou, pe o masă sau un scaun, toată greutatea va trece *„în alunecare"* peste acestea, capul, însuşi trebuind sprijinit de o mână sau, poate, de ambele.

În astfel de condiții, vinovații încep să transpire şi ... transpiră, în special capul şi jumătate din trunchi, cam până în zona abdomenului. Transpirația poate fi, şi ea, la fel ca alte manifestări comportamentale, înşelătoarea – poate fi datorată acțiunilor de dinainte de a ajunge în camera de ascultare, temperaturii din cameră, tensiunii pe care o presupune ascultarea, fierea se poate descărca, glicemia începe să scadă, etc.

Ar putea apare, la cei vinovați, modificări în ritmul respirației. Cei mai mulți dintre noi, în repaus, avem între 18 şi 22 cicluri inspirație – respirație pe minut. Ritmul se poate schimba dramatic, creşte datorită fricii de a fi prins, persoana gâfâie, se *„astupă"*, se înroşeşte datorită lipsei de oxigen, ideile şi ritmul declarației se diminuează mult. Există şi posibilitatea ca ritmul respirației să scadă, să devină artificial şi neregulat. Vinovatul se comportă ca un peşte pe uscat, caută aer pe care îl inspiră cu nesaț, după care respiră lent, ca un oftat, totul putându-se termina cu o tuse.

Poziția mâinilor şi a brațelor

Mâinile şi brațele sunt folosite pentru diverse mişcări, atât de către cei care spun adevărul, cât şi de către cei care vin să mintă. Brațele încrucişate pot furniza o barieră menită să apere cavitatea abdominală şi, pe cale de consecință, să diminueze stresul firesc, legat de posibilitatea de a fi prins, ce poate creşte în condițiile unei poziții frontale față de anchetator.

Mişcările brațelor şi ale mâinilor sunt folosite, în mod normal, ca ilustratori ori pentru a îndeplini diferite sarcini – culegerea unor scame de pe diferite suprafețe, aranjarea părului, scărpinarea diferitelor zone ale feței sau trunchiului – la fel cum sunt folosite în viața de zi cu zi.

Diferența între comportamentul celui care spune adevărul şi comportamentul celui venit să mintă o face contextul şi ordinea în care se dezvoltă aceste mişcări.

Apariția mişcărilor făcute cu mâinile şi brațele este un semn că cineva este supărat – şi nu este nimic anormal, să fii supărat în camera de anchetă, datorită faptului că *„problema în discuție"* este una gravă şi nici modul în care se desfăşoară ancheta ori comportamentul anchetatorului nu sunt mulțumitoare – iar creşterea în intensitate şi amplitudine a acestora nu pot reprezenta un certificat de mincinos ci, mai degrabă, un simptom al necesității de a fi cât mai convingător.

Totuşi, aceste mişcări, deşi nu sunt caracteristice comportamentului mincinos, pot fi folosite de către mincinoşi, de exemplu, pentru a masca o anumită incertitudine, în cazul unui răspuns insuficient pregătit. Este necesară o mică pauză, care nu poate fi luată în mod direct şi atunci un mincinos poate găsi de cuviință să îşi aranjeze gulerul de la cămaşă, cravata, să îşi scarpine nasul, gâtul ori o ureche, să îşi aranjeze părul cu uimire că încă îl mai are, să îşi frece un ochi sau pe ambii, să îşi sufle nasul fără să fie nevoie, etc. Important este ca pauza să devină justificată.

Atenție, ***nu gestul ci contextul este important***.

Cel puțin ca principiu, dacă cel pe care îl ori o ascultăm îşi freacă uşor nasul ori îşi trece mâna prin păr şi îşi păstrează ritmul relatării este un semn al încordării specifice, al concentrării pe subiect, dacă astfel de manifestări însoțesc pauze sau modulări în ritmul expunerii, sunt semne de nesiguranță, de înşelăciune, se doreşte ascunderea surprizei sau imposibilității de a da un răspuns nepregătit.

Că ne place sau nu, mâinile şi brațele sunt o parte extrem de importantă a oricărei conversații. În mod normal, presupun o eliberare de stres determinată de convingerea că mesajul verbal, completat de astfel de manifestări, este mai clar şi mai convingător. Mişcările celor care spun adevărul sunt relaxate, exclud încordarea, se păstrează coordonarea fină a mişcărilor – persoana poate să scrie, să facă diverse gesturi, să apuce diverse obiecte şi să le mute cu o precizie specifică pentru comportamentul ei normal. Mâinile sunt, de obicei, şi rămân calde şi uscate pe parcursul ascultării. În situații de criză se pot umezi şi eventual, pot deveni şi reci, însă, imediat, după terminarea ascultării şi persoana se relaxează, redevin calde şi uscate.

Atunci când mâna este în contact cu capul nu există încordare, este greu să îți dai seama, dacă mâna sprijină capul ori numai mângâie bărbia, un obraz, tâmpla sau altă porțiune a capului.

La cei veniți să mintă, încordarea mai vizibilă ori mai puțin vizibilă le guvernează comportamentul – nu poți scăpa de frica de a fi prins iar asta nu are cum să nu se vadă. Mişcările mâinilor apar brusc, aproape că izbucnesc, au un ritm sacadat. Definitoriu pentru ei este faptul că nu se păstrează ritmul, cuvintele nu sunt însoțite, în timp oportun, de gesturi. Mişcările ajung prea devreme sau prea târziu, neînsoțind firesc cuvintele.

De exemplu, vinovatul, pentru a întinde mâna, trebuie să compenseze şi să depăşească contracția brațului. Este nevoie de mai mult efort, iar mişcarea devine mult mai rapidă, performantă, față de modul în care efectuează această mişcare în mod normal.

Cei veniți să spună adevărul folosesc mişcările mâinilor şi brațelor în mod natural. Există şi un anumit spațiu în care se manifestă – de regulă, între umeri şi până la brâu, fără să fie nevoie ca trunchiul să se întoarcă într-o parte sau alta – neexistând exagerări teatrale. Totuşi, există posibilitatea ca, în împrejurări cu încărcătură emoțională deosebită, să apară germenii artificialului.

Amploarea mişcărilor celor vinovați este mai mare, depăşeşte limita mesajului verbal. Aproape că se doreşte, ca mişcările să spună mai mult şi mai multe decât cuvintele.

Anchetatorul va trebui să analizeze mişcările, rațiunea pentru care apar şi sunt promovate acestea, naturaleța lor şi congruența între ele şi cuvintele spuse de către persoana ascultată.

Se întâmplă în practică, de multe ori, ca vinovatul să îşi propună să fie rigid, să aibă cât mai puține mişcări ale brațelor şi mâinilor; dacă se poate, să blocheze orice mişcare a acestora. Un asemenea efort simplifică munca anchetatorului. Pentru acesta va fi mai uşor, să noteze mişcările celui pe care îl ascultă, decât să noteze mişcările ce par suspecte, lipsite de naturalețe.

Referitor la lipsa de naturalețe a mişcărilor celor vinovați, anchetatorii ce solicită pe parcursul ascultării mai multe semnături de la cei pe care îi audiază, pot constata, fără eforturi foarte mari, că există o evoluție în modul, există modificări în modul, în care persoana ascultată semnează. Stresul specific încercărilor de a influența ancheta, de a o conduce pe piste greşite face ca semnăturile suspecților să devină ilizibile, să aibă presiune mai mare şi caractere mai ascuțite.

Tensiunea conduitei vinovate determină mişcări rapide şi nervoase – mişcările capului devin, aproape, spasmodice, apar greutăți în apucarea unui obiect şi ducerea la locul lui. Mai mult, mâinile pot deveni reci şi umede, nu de la un moment dat – precum în cazul celor veniți să spună adevărul – ci, în evoluție, pe măsură ce tensiunea şi frica de a fi descoperit creşte. *„Evoluția"* nu este una constantă, este accelerată ori, din contră, încetinită de anumite evenimente ce apar în desfăşurarea anchetei. De exemplu, o situație care a scăpat de sub control şi cel/cea vinovată duce mâna către gură sau față, pentru a înăbuşi cuvintele ori pentru a ascunde expresii faciale, generează, destul de brusc, panică cu consecința răcirii şi umezirii palmelor. O altă situație, în care anchetatorul se lasă prins în plasa de argumente mincinoase aruncată de cel/cea ascultată generează o stare de relaxare, de creştere în volum, ce exclude palme reci şi umede ci presupune o anumită căldură intimă generată de mulțumirea succesului previzibil.

Desigur, s-ar putea pune o întrebare firească: cum anchetatorul poate realiza dacă şi cât de reci şi umede sunt palmele celui pe care îl ascultă ?

Gesturile de tandrețe sunt puțin potrivite astfel că rămâne observația directă. Vinovatul îşi va şterge mâinile pe haine, pe genunchi, pe o batistă, pe o porțiune de piele uscată, va aranja orice obiect – bluză, chei, breloc, bucată de hârtie mototolită, ş.a. – va ajunge chiar să se joace mângâind pe toate suprafețele un pix, o riglă, un telefon mobil (dacă îl are la dispoziție). Dacă va avea o bucată mare de hârtie, va începe să rupă din ea, să facă biluțe de mici dimensiuni şi să le rostogolească ori să le arunce, pur şi simplu, pe podea. La fel va proceda cu orice îi va cădea în mână şi va putea fi dezmembrat, explicația ținând de o evoluție firească a tensiunii şi fricii către frustrare iar, de aici, până la violență, indiferent de dimensiunea actului, este numai un pas.

Nu trebuie uitat că schimbarea temperaturii şi umidității palmelor este numai un element, în tot ceea ce înseamnă demersul anchetatorului menit să caute adevărul. Pentru că totul este supus interpretării, aici, este necesar ca anchetatorul să analizeze contextul, momentul, spațiul de timp în care se manifestă aceste modificări şi, de ce nu, comportamentul normal al persoanei în perioada de referință – o stare de oboseală accentuată, lipsa de calciu sau a altor minerale sunt doar exemple de factori, care pot influența şi care pot răsturna, oricând, orice concluzie formată pe baza a ceea ce am arătat mai sus.

De observat, că mâinile sunt folosite, adesea, pentru a acoperi gura. Cei mai mulți dintre anchetatori consideră că această manifestare este specifică celor vinovați. Adevărul este că gestul de a aduce mâna către gură este puțin controlabil – ar putea avea ca scop, pe de o parte, *„inventarea"* unei bariere în calea sunetului, care să moduleze sunetele în aşa fel încât anchetatorul să înțeleagă puțin sau deloc din ceea ce spune cel ori cea ascultată; pe de altă parte, instinctual, mâna şi-ar putea dori să oprească gura pornită să spună ceea ce nu trebuie spus. Totuşi, anchetatorul ar trebui să fie rezervat în a cataloga gestul, întrucât este posibil ca persoana, pe care o ascultă, să îl folosească ca parte din scenariul mincinos pe care îl promovează. De asemenea, dacă te doare un dinte sau o măsea, nu poate fi anormal să îți duci mâna către gură şi, eventual, să încerci să îți masezi o porțiune din maxilar; dacă ai mâncat în mare viteză şi mici cantități de gaze se eliberează, ca parte a activității digestive ori dacă ştii că ai mai multe carii şi cavitatea bucală miroase urât, este posibil să îşi duci mâna către gură şi să încerci să ți-o acoperi, ca parte din normalitatea unui anumit tip de comportament care nu are nimic de a face cu minciuna.

Regula presupune ca gesturile şi mişcările celui vinovat să fie rigide şi lipsite de naturalețe diferența făcând-o efortul pe care îl presupune ascunderea minciunii.

Dat fiind o anumită practică pe care o am în domeniul didactic, vă supun atenției, ca exemplu, ceea ce se întâmplă în cursul unui examinări orale. Cei care nu s-au pregătit se prezintă afişând o poziție rigidă, îşi caută reacții, gesturi sau mişcări, pe care le consideră potrivite, pentru împrejurarea în care se află. Cei care sunt pregătiți sunt dominați de încredere, condiții în care nu se pune problema căutării unor manifestări, de natură a fi considerate potrivite.

De regulă, cei vinovați se prezintă în fața anchetatorului pregătiți să nege implicarea lor în activitatea ilicită, să nege vinovăția lor, să prezinte şi să susțină alibiul care le serveşte interesele. Relatarea lor sare peste multe aspecte, pe care le consideră neutre şi prea puțin semnificative, şi se focalizează pe logica alibiului şi pe necesitatea acceptării acestuia de către anchetator pentru *„că este singura explicație plauzibilă ce poate fi dată”.*

În aceste condiții, este de aşteptat ca mâinile să fie folosite pentru a acoperi ochii sau a scărpina zona din imediata vecinătate a acestora. Acceptând faptul că, atunci când minți, simți un semnificativ disconfort – mai ales când stai în fața unui anchetator ce te-a convins de profesionalismul său şi a cărui presiune o simți constant – este normal să ai nevoie să încerci să îți ascunzi ochii, atunci când simți că *„nu mai poți”*, mai ales când nu mai poți să susții contactul cu privirea anchetatorului. Scărpinatul nasului, a frunții sau aranjarea ochelarilor pot avea acelaşi scop; cel ascultat simte că a-şi duce mâna direct la ochi dă de bănuit, fiind un gest explicit şi atunci păstrează direcția *„inventând”* o altă nevoie, mai ales atunci când mâna a mai ajuns, o dată sau de două ori, deja, la ochi.

Mâinile pot transmite alte diverse mesaje. Degetele care bat sacadat masa, piesa de mobilier, geanta sau alt obiect pe care persoana ascultată îl are la dispoziție, constituie un gest de nerăbdare, persoana pe care o ascultăm, doar că, nu strigă dorința de a pleca, faptul că s-a săturat de tot ceea ce se întâmplă în camera de ascultare. Pumnii strânşi, dincolo de preocuparea şi crisparea ce poate însoți, în mod firesc, desfăşurarea ascultării, atunci când apar, la un moment dat, arată frustrarea persoanei ascultate sau, cel puțin, faptul că modul în care a evoluat ascultarea până în acel moment ori, poate, un anumit gest, mişcare sau remarcă a anchetatorului, are un impact negativ asupra celui sau celei ascultate.

Dacă mâinile încep să sprijine capul devine evident că cel pe care îl avem în fața noastră s-a plictisit sau, numai, vrea să arate că s-a plictisit ori consideră necesar să evalueze situația şi pentru aceasta are nevoie de o anumită detaşare.

În cazul plictiselii, este de aşteptat să constatăm faptul că poziția capului nu mai susține linia centrului de greutate, este în afara acesteia şi, probabil, că acesta este motivul pentru care este necesar ca o mână sau ambele sau îl susțină. În cazul evaluării situației, nu se mai pune problema unui sprijin efectiv, mâinile numai mângâie obrazul, bărbia sau o ureche.

Mâinile pot fi folosite să scarpine până la a zgâria diferite zone ale corpului. Noi, oamenii, atunci când trecem prin momente cu mare încărcătură emoțională, corpul nostru percepe situația ca fiind stresantă, ca necesitând o reacție specială pentru a face față situației – este secretată adrenalină iar inima începe să pulseze în ritm alert, pregătind corpul pentru confruntare. Muşchii şi, mai ales, pielea se bucură de o cantitate de sânge mare, care *„mângâie”* terminațiile nervoase de la nivelul capilarelor şi forțează vasele, obişnuite cu o cantitate mai mică de sânge, să facă față *„încercării”*, generând o senzație de mâncărime. Modificările la nivelul sistemului circulator presupun şi scăderea tensiunii din zona sistemului digestiv (corpul este pregătit, încă din cele mai vechi timpuri ale existenței noastre, ca specie, pentru luptă şi nu pentru digestie) sângele fiind deviat către suprafața pielii. Deşi, oarecum paradoxal, unele

persoane în astfel de situații, dacă au ce, încep să mănânce – este aşa-numitul mâncat de nervi.

Care sunt zonele în care ne scărpinăm, când trecem prin emoții puternice, ce pot fi generate şi de către faptul că mințim ?

De regulă, bărbații se scarpină pe față – nasul, fruntea, colțurile gurii sau ale ochilor – îşi freacă părul şi scalpul sau îşi scarpină urechile, iar femeile *„preferă”* pieptul şi părțile interioare ale brațelor, dacă sunt suficient de dezbrăcate şi au acces la acestea. Ca observație empirică, un *„scărpinat”* normal presupune, de regulă, cinci mişcări de acelaşi fel, pe locul ce necesită a fi scărpinat – nici mai multe, nici mai puține. Când mincinosul vrea să scape de presiunea momentului se scarpină de mai multe ori pentru a câştiga timp şi a-şi ascunde o reacție specifică minciunii. Când este vorba despre momentul în care simte că îl *„ia valul”* se poate scărpina preventiv, o dată sau de două ori.

Scărpinatul mincinosului este mai tandru, mai puțin intens decât cel care apare la persoana ce spune adevărul. Femeile sunt campioanele *„gingăşiei”*, întrucât au ca sarcină suplimentară să se scarpine, fără să deranjeze machiajul.

Mâinile pot fi puse şi să construiască tot felul de figuri, specifice geometriei în spațiu, prin unirea degetelor. Dat fiind necesitatea păstrării unui autocontrol la nivel înalt, această preocupare presupune o atitudine încrezătoare specifică celor puternici, care acceptă adevărul mai presus de consecințe. Frecarea palmelor are, şi ea, o importanța şi o semnificație specifică. Ritmul susținut al mişcărilor este specific atitudinii pozitive, corecte – se întâlneşte des la oamenii de afaceri, care îşi exprimă mulțumirea pentru încheierea unei afaceri bune; spre deosebire de mişcările lente care atrag atenția cu privire la o capcană, la folosirea unui vicleşug, la încordarea persoanei pe care o ai în față, determinată de preocuparea de a identifica breşe în comportamentul sau poziția ta, pentru a le exploata ulterior.

Este posibil ca degetele să fie folosite pentru a caracteriza o atitudine defensivă cu tentă de superioritate – *îți stau la dispoziție, însă trebuie să ştii că nu ai ce să îmi faci.* În astfel de cazuri, persoana pe care o ascultăm – în special bărbații tineri dornici să îşi demonstreze superioritatea şi intangibilitatea față de anchetator – va sta pe scaun, înclinat înspre înapoi, cu brațele încrucişate şi degetele ascunse sub axile (mai puțin degetul mare, uitat afară pentru a demonstra că există), va avea picioarele întinse pentru a ocupa suficient spațiu şi a interzice accesul în imediata sa apropiere. În astfel de situații, este important ca anchetatorul să nu considere o astfel de persoană ca fiind venită, aprioric, să mintă. Are în față o persoană ce doreşte să arate că nu doreşte să fie impresionată de modul în care este concepută activitatea sau de prestația anchetatorului. Cum ceea ce este fals este mai puțin trainic, este de aşteptat ca mincinosul să fie mai grăbit la a renunța la această poziție; cel venit să spună adevărul, fiind mai puțin încordat, va rezista mai mult şi chiar, constatând că încă mai este nevoie, se va închide mai mult, blocând orice reacție fiziologică.

Aşa cum am arătat deja, există o preocupare instinctuală a vinovatului de a-şi ocroti regiunea abdomenului şi, acest lucru, îl poate determina să-şi folosească brațele în acest scop.

Brațele încrucişate pot exprima o poziție negativă, neplăcerea de a suporta ceea ce se întâmplă în camera de ascultare. Cum nimic nu este exclus interpretării, iar practica ne oferă suficiente exemple în acest sens, poziția cu brațele încrucişate, este adevărat, nu în zona abdomenului ci, mai sus, la nivelul toracelui este adoptată şi de către persoanele care resimt îngrijorare, care resimt o anumită nesiguranță în legătură cu ceea ce se întâmplă sau/şi în legătură cu rezultatele aşteptate. În context, nu trebuie uitat că ne încrucişăm brațele şi atunci când ne este frig, îmbrățişându-ne propriul corp

cu palmele larg deschise, pentru a acoperi o suprafață cât mai mare prin care s-ar putea pierde căldura. De fiecare dată când apare furia, anchetatorul va putea constata, că persoana pe care o are în față slăbeşte forța cu care îşi îmbrățişează propriul corp şi îşi încleştează pumnii pe care încearcă să îi ascundă sub axile sau întorcându-şi corpul sub un unghi pe care îl consideră convenabil.

Uneori palmele nu vor fi ascunse ci vor fi folosite pentru strânge sau, numai, a mângâia bicepsul brațului opus. Această manifestare este interpretată ca fiind negativă, persoana ce o afişează dorind să convingă cu privire la siguranța pe care o are şi cu privire la convingerea legată de ceea ce afirmă.

Se poate considera că îndoirea unui braț, imediat după ce anchetatorul a făcut o afirmație acuzatoare, este o manifestare caracteristică defensivei; afirmația se poate confirma analizând modul în care reacționează o persoană când i se cere socoteală ori este acuzată în public. Vinovatul va folosi o mişcare prin care va opri, imaginar, acuzația aşa cum ar opri un obstacol ce se îndreaptă către el – va împinge în față unul sau ambele brațe, cu palmele deschise, însoțind gestul, chiar, cu un oftat sau icnit, care să sublinieze efortul şi forța mişcării.

Există şi mişcări mai discrete, la persoanele cu un minim antrenament în *„luptele sociale”*, precum ducerea mâinii drepte peste stânga pentru a atinge sau, numai, a observa cât arată ceasul, pentru atinge un inel, pentru a scărpina o anumită zonă a antebrațului, etc.

Rațiunea acestor mişcări ține de acoperirea unor semne de nervozitate şi reducerea stresului iar, atunci când sunt regizate, de încercări, mai mult sau mai puțin subtile, de a induce în eroare anchetatorul.

Picioarele şi poziția persoanei ascultate pe scaun

Cele mai multe persoane utilizează picioarele, pentru a crea o barieră defensivă, de natură să tempereze asaltul sau posibilul asalt al celui sau celei cu care comunică. Bărbații au mai mult succes în dezvoltarea unor bariere, pentru că, cel puțin principial, ocupă un spațiu mai mare. Femeile sunt educate de mici, în familie, pentru a sta picior peste picior. Odată cu apariția pantalonilor în vestimentația femeilor, poziția la care am făcut referire a început să numai fie tipică pentru femeile ce stau pe scaun.

Există şi posibilitatea ca unele persoane să aibă rețineri în a sta picior peste picior, datorită folosirii unor articole de vestimentație prea strâmte, din cauza unor afecțiuni precum arterita sau datorită unor plăgi sau semne rămase în urma cicatrizării. De cele mai multe ori, trecerea unui picior peste celălalt este însoțită şi de un gest asemănător, ce are ca obiect brațele – încrucişarea brațelor şi, în timp, schimbarea pozițiilor brațelor în încrucişare.

De regulă, femeile îşi arată neplăcerea şi/sau nemulțumirea atunci când vorbesc cu soțul ori cu un alt bărbat, către care doresc să comunice starea în care se află, balansând ori mişcând circular jumătatea inferioară a piciorului de deasupra.

Există două modele de stat picior peste picior. Cel mai des model folosit, de către femei şi bărbații mai în vârstă, este genunchi peste genunchi. Al doilea model, presupune aducerea gleznei piciorului, care se doreşte a sta deasupra, peste genunchiul piciorului devenit suport, cel din urmă rămânând întins.

De ce se foloseşte poziția picior peste picior ?

Pentru că cei care o folosesc spun că oferă un anumit confort.

De ce oamenii se simt confortabil, nu neapărat relaxați, în anumite momente, stând picior peste picior ?

Pentru că pe perioadele în care resimt stresul comunicării cu o persoană, consideră că punerea unei bariere de comunicare este de natură a le menține sau/şi reda un echilibru, care să le permită continuarea comunicării în limitele firescului. La

mulți bărbați, se poate constata că genunchiul de deasupra se ridică, cât mai mult, pentru a accentua, ceea ce se consideră a fi barieră şi a proteja, astfel, şi zona abdomenului, percepută aprioric ca fiind vulnerabilă. În situația aducerii gleznei peste genunchi, mai intervine şi o mână poziționată un pic oblic, cu rol evident de a suplimenta protecția abdomenului; mână a cărei poziție se poate regla pentru a proteja, la nevoie, şi alte zone sau puncte ce sunt resimțite ca vulnerabile.

Interesant de observat este faptul că, pe măsură ce anchetatorul adoptă o poziție percepută ca fiind mai puțin ofensivă – o distanță ce poate fi considerată sigură, abordează subiecte ce nu constituie atacuri directe, introduce în prestația sa scene regizate, prin care dezvăluie că nu este perfect, putând fi şi *„un pic”* prostănac, ş.a. – persoana ascultată devine stingherită în poziția sa baricadată şi începe să se repoziționeze.

Cel vinovat îşi va întinde picioarele spre anchetator, simțind că, astfel, îl va ține la distanță. Teoretic, cel ascultat îşi va reduce frica, tensiunea, disconfortul pe care îl resimte în cadrul ascultării, sperând că starea de nervozitate, pe care începe să fie conştient că o afişează, să se reducă şi, pe cât posibil, să nu fie perceput ca fiind dominat de o stare negativă.

Schimbarea posturii apare, ca răspuns, la o întrebare *„importantă”*, cu o mare încărcătură emoțională – o să constatăm, adesea, că în astfel de momente cel ori cea pe care o ascultăm îşi schimbă picioarele, cel care a fost folosit pentru sprijin, devine sprijinit, iar cel sprijinit, va fi folosit pentru sprijin.

Când ascultăm un martor, dacă acesta cunoaşte cine este vinovatul, vom putea observa cum îşi schimbă poziția părții superioare a corpului, cum umerii se rotesc, într-un sens şi în celălalt, picioarele se poziționează în cruce ori se încolăcesc în jurul picioarelor de la scaun, cum un braț încearcă să apere, mângâind, abdomenul. Dacă ascultăm un vinovat este posibil, constatând cele arătate mai sus, să avem confirmarea vinovăției lui.

Direcția în care sunt orientate picioarele ne poate indica faptul că cel cu care stăm de vorbă vrea să plece şi, deşi stă cu fața la noi, dorind să pară la dispoziția noastră, dornic să contribuie la aflarea adevărului, vârful de la pantofi este orientat către uşă şi, pe cale de consecință, tot ceea ce ne spune este sub imperiul dorinței de apleca. Mâinile au, şi ele, o contribuție – se mută pe brațele scaunului, pe colțurile anterioare ale scaunului ori pe genunchi, pregătind mişcarea de ridicare. Atenție, gestul este un gest destul de obişnuit pentru gazda, care vrea să atragă atenția oaspeților că au depăşit perioada de timp pe care este dispusă să le-o acorde, pentru şeful care numai este dispus să asculte subordonatul, pentru cel care a acceptat să asculte o ofertă şi consideră că a ascultat destul, etc. În aceste condiții, este posibil ca acest gest să apară instinctual şi la anchetatorul ce devine sătul să mai asculte minciunile celui ori celei pe care o are în față, iar gestul care îi trădează starea va genera evoluții, gata pregătite de către cei ascultați, care să exploateze situația.

Unii dintre cei pe care îi ascultăm fac cercuri în aer cu vârful piciorului sprijinit ori apasă, impulsiv, în podea cu piciorul folosit ca sprijin. Femeile suspecte şi martorii au astfel de manifestări comportamentale, expresie a nerăbdării de a încheia conversația, ca urmare a sesizării faptului că situația tinde a fi scăpată de sub control ori pentru a se duce la toaletă sau ca urmare a faptului că trebuie să ajungă într-un anumit loc, să primească un telefon important, etc. Important, pentru anchetatori, este să observe corelația, unor asemenea manifestări, cu întrebările pe care le pun. Atunci când întrebările puse provoacă stres, dacă piciorul sprijinit stătea *„cuminte”*, va începe să facă cerculețe ori să oscileze nervos; dacă, din contră, astfel de manifestări erau în

desfăşurare, se vor opri, urmând a continua, imediat, ce persoana ascultată simte că a scăzut nivelul de stres.

Persoanele venite să spună adevărul pot, şi ele, utiliza bariere de comunicare fiind, în mod evident, deranjate de întrebările referitoare la posibila implicare personală în desfăşurarea activității ilicite, la posibilele legături cu făptuitorii, cu cei care valorifică produsele activităților infracționale, la acțiuni pe care nu le-au făcut cu suficientă diligență, etc. Diferența ține de o anumită formalizare a barierei; aceasta nu apare şi nu este dezvoltată ca un obstacol adevărat ci, mai degrabă, formal, *„aşa, ca să fie”*. Anchetatorul va observa că piciorul sprijinit este aproape paralel cu solul, lăsând neprotejat abdomenul – lucru care nu se va întâmpla în cazul celor vinovați, care vor *„amorți”*, preocupați ca genunchiul piciorului sprijinit să fie cât mai sus, astfel încât să acopere cât mai mult posibil.

Ca principiu, bărbații care nu vin să mintă, nu vor folosi bariere de comunicare, vor avea ambele picioare pe podea în poziție deschisă, fără exagerări. Femeile îşi vor ține genunchii apropiați, cu ambele tălpi pe podea, fără să arate vreun efort în a menține poziția. O astfel de poziție poate apare şi în cazul suspecților ce hotărăsc să mărturisească. Se pare că această poziție este de natură a oferi o anumită stabilitate emoțională, ce favorizează adoptarea unui comportament rezonabil în anchetă.

Dacă vom insista cu observațiile, vom putea constată că, în cele mai multe cazuri, în care luăm o hotărâre, pe care o considerăm bună, încheiem o înțelegere avantajoasă, acceptăm o anumită relație personală de care legăm speranțe de mai bine, ş.a. suntem cu picioarele pe podea – probabil că de aici vine şi expresia *„cu picioarele pe pământ”*.

Poziția capului şi gâtului

Capul şi fața, în special, constituie partea cea mai expresivă a corpului uman. Fața noastră are un potențial imens, pentru a afişa expresii şi mişcări, care să ilustreze sau/şi să dea greutate mesajului nostru verbal.

Faptul că fața noastră este deosebit de expresivă este cunoscut şi de către mincinoşi, ceea ce îi determină pe aceştia să îşi concentreze efortul, atunci când îşi pregătesc mesajul mincinos, şi să adapteze expresivitatea feței, astfel încât să susțină ceea ce spun. Dacă ne apropiem de lumea actorilor, atât profesionişti cât şi amatori, vom putea constata atenția, pe care aceştia o acordă lucrului cu oglinda, pentru a sincroniza cuvintele şi expresiile pe care le spun cu ceea ce arată fața. Oricine ştie că pentru a avea credibilitate, atât pe scenă cât şi în viață, este necesar să nu existe fisuri între ceea ce spunem şi ceea ce arată fața noastră.

Din punct de vedere *tehnologic*, mincinosul pregăteşte, întâi, cuvintele; verifică şi face corecțiile necesare în legătură cu modul în care sună acestea; adaugă expresiile feței; completează cu mişcări ale mâinii, de mică amploare, pentru a consacra caracterul veridic al celor spuse.

În ceea ce priveşte poziția capului, cei care spun adevărul preferă poziția verticală a acestuia – întreaga greutate este sprijinită de gât; aceasta poziție poate fi acceptată ca fiind neutră. Înclinarea capului într-o parte, indiferent care, este de natură a ilustra interesul crescut al persoanei pentru ceea ce se spune sau se întâmplă în jur. Gestul este comun şi pentru multe animale – de exemplu, un câine ce capătă interes pentru ce spune stăpânul ori o persoană străină îşi înclină capul ce, parcă, se contorsionează, din cauză concentrării necesare pentru a înțelege ce se întâmplă şi ce vrea stăpânul.

Mincinoşii au capul fie aplecat – probabil din cauza poverii pe care o poartă – fie dat pe spate, într-un efort nefiresc de a demonstra o superioritate artificială. Mişcările capului, pe parcursul ascultării, se desfăşoară în plan vertical; nu este permisă atâta relaxare, cât să se încline în stânga sau dreapta, pentru că este de aşteptat ca, după un

gest de slăbiciune, să apară altul. De asemenea, capul poate fi sprijinit cu o mână, aspectul general al corpului fiind ca o linie frântă. De observat că mişcările capului, la mincinoşi, sunt bruşte. De multe ori, sunt nevoiți să-şi rotească capul, pentru a slăbi tensiunea acumulată la nivelul muşchilor gâtului şi umerilor. Datorită acestei tensiuni musculare, ce se acumulează pe parcursul ascultării, se pare ca le este mai facil să îşi mişte trunchiul înainte sau înapoi, fără să deranjeze poziția fixă a capului. La cei care spun adevărul mişcările sunt mai fluide, se poate constata o lejeritate normală a mişcărilor, uşurința mişcării capului.

Ochii şi dinamica lor

Cei care nu au nimic de ascuns au un bun contact vizual cu persoana cu care comunică, anchetatorul nefiind discriminat deloc. Parte, rod al educației, parte, instinctual, cei mai mulți dintre noi, considerăm că este normal să privim ochii persoanei cu care comunicăm. Nu ştiu dacă există un standard cantitativ – cât timp este normal să privim ochii interlocutorului nostru – însă ... practica socială acceptă că, între 40% şi 60%[89] din timpul în care comunicăm, este normal să privim ochii celui ori celei cu care interacționăm.

Când minți este greu să priveşti ochii anchetatorului însă ... trebuie. În aceste condiții, orice mincinos respectabil se străduieşte să fixeze privirea anchetatorului cât mai mult. Se consideră că atunci când nu-l poți privi pe cel pe care îl ai în față, când spui ceva important, îți pui, singur, eticheta de mincinos. Când insişti nefiresc, este clar că ceva nu este în regulă şi, de cele mai multe ori, este faptul că minți. Atenție, nici măcar cei care spun adevărul nu sunt scutiți de greşeli – şi ei insistă ori îşi retrag privirea parcă grăbiți, să nu li se fure ceva. Diferența o face profunzimea şi o anumită căldură a privirii celui sincer, pe care anchetatorii cu experiență nu o pot confunda.

Privirea mincinosului este rece şi ostilă, este greu de pătruns şi de înțeles. Ochii se mişcă, cu mişcări bruşte, la fel precum la animalul ce se simte vânat, care tresare, la fiecare mişcare sau zgomot pe care îl percepe. În mod evident, astfel, avem o reprezentare a fricii. Oarecum, asemănător cu iepurele, care a devenit suspicios, ochii mincinosului exprimând frica, devin mai *„bombați"* pentru o privire periferică performantă – mulți dintre suspecții vinovați devin interesați, de ce este aşezat prin colțurile încăperii, de poziția coşului de gunoi, a perdelei ori lungimea cuiului care susține o fotografie – şi, în acelaşi timp, mai agitați – în căutarea unei scăpări.

Este de aşteptat ca mincinosul să nu poată menține contactul vizual cu anchetatorul, în mai multe momente, considerate importante, pe parcursul desfăşurării ascultării. De exemplu, atunci când anchetatorul pune o întrebare cu o încărcătură emoțională importantă, cu caracter stresant, mincinosul eşuează în efortul pe care şi-l propune de a privi ochii anchetatorului. Încearcă să privească ochii anchetatorului, se agață de un detaliu, pe care îl consideră straniu, de dincolo de anchetator, revine, încearcă din nou, apare ceva ce îi captează atenția, în spațiul ce îl desparte de anchetator, se scarpină, găseşte o scamă pe mâneca propriei haine, revine asupra ochilor anchetatorului.

Există şi posibilitatea ca suspectul mincinos, după un prealabil antrenament ori ca urmare a unei forțe psihice deosebite, să-şi propună şi, efectiv, să stăpânească, să domine privirea anchetatorului. Privirea mincinosului este, în această situație, deosebit de intensă, de agresivă.

---

[89] **N.A.** – este un interval mare pentru a considera că este precis, însă pentru anchetatori şi pentru alte persoane interesate să observe şi să analizeze este important să accepte jumătatea; restul, + sau – 10%, constituie un amănunt care poate să nu fie foarte important întrucât nimeni nu poate să stea cu ceasul în mână să măsoare perioadele de timp devenite de interes.

Mincinoşii slabi nu pot să susțină dialogul cu privirea anchetatorului deloc. Lipsa acestui contact vizual este considerat, de către cei mai mulți practicieni, ca fiind un indicator al minciunii. Dacă lipsa contactului vizual este însoțit de o retragere emoțională – vizibilă în volumul, tonul şi intensitatea vocii, în alegerea cuvintelor şi expresiilor aferente comunicării verbale, în poziția corpului, ş.a. – ne putem aştepta la o continuare, care să conțină o atitudine supusă şi mărturisirea mult aşteptată de către anchetator.

La unii suspecți putem observa că, atunci când ne oferă răspunsuri negative, închid ochii sau îşi aduc o mână, ori pe ambele, către ochi, cu posibilitatea unei alunecări abile pe păr, către ureche sau partea posterioară a capului. Atitudinea este comună, putând fi întâlnită în viața de zi cu zi, în care întâlnim persoane care, atunci când dau răspunsuri la întrebări importante, închid ochii. Ca percepție comună, când ținem ochii închişi, putem să grăbim sau să încetinim curgerea timpului. Dacă minţim, ne dorim, ne rugăm chiar, să se termine mai repede, să scăpăm de ... *ce este urât şi rău*. În mod firesc, închidem ochii şi ... după ce îi deschidem ... oftăm, discret pentru a ne convinge că ... *gata am scăpat*.

Închidem ochii şi imediat ce am perceput o bucată de bine, dorind să savurăm ce este bun, să încetinim curgerea timpului, să îl oprim – dacă putem. Desigur este vorba, tot, despre o emoție puternică – în opinia mea, diferența, aici, o face cronologia, momentul în care sunt închişi ochii: cu puțin înainte de a spune minciuna ori imediat după ce a apărut binele.

Unii dintre cei care mint, documentați cu privire la importanța susținerii cu privirea a mesajului verbal, consideră că fixarea cu privirea a unui punct de pe fruntea, de la rădăcina nasului, de pe linia de inserție a părului, a unui reper din zona unei cicatrice sau a unui semn de pe fața anchetatorului, poate satisface *„normalitatea”* şi ... mai mult; în măsura în care anchetatorul percepe *„înşelăciunea”*, se aşteaptă ca acesta să fie deranjat, enervat de impertinența celui ascultat, care, în loc să fie preocupat de situația lui, găseşte de cuviință să se distreze cu ... ceea ce găseşte pe fața organului judiciar.

Anchetatorii consideră că, pe măsură ce persoana pe care o ascultă renunță la fixarea privirii, devine posibil ca ceea ce spune să fie interesant, pentru dezvoltarea anchetei. Încordarea nu poate însoți decât mesajul gata pregătit, încercarea de a minți, de a susține o superioritate artificială, de a ilustra emoția ce domină pe cel ori cea ascultată. Interesant, de observat, este modul în care reacționează muşchii faciali din zona ochilor, încordarea extremă atunci când persoana se străduieşte să privească fix, relaxarea firească atunci când ochii sunt lăsați să se manifeste liber – de fapt, în conformitate cu comportamentul obişnuit al persoanei. Se poate observa că un comportament asemănător îl au şi muşchii din zona gurii ce, şi ei, contribuie, alături de cei din jurul ochilor, la formarea expresiei feței. Emoțiile pozitive, ca şi cele negative, generează expresii caracteristice, a căror specificitate poate fi evaluată de către anchetator pe parcursul ascultării. De fiecare dată când persoana ascultată minte, apare o imperfecțiune, o diferență față de normal, care conduce direct la concluzia de fals. Zâmbetul este acolo, însă, lipseşte emoția specifică, astfel că nu este autentic, este gol, fără consistența firească.

Revenind la rolul contactului vizual în timpul comunicării interpersonale, trebuie acceptat că pentru, cei mai mulți dintre oameni, comunicarea non verbală presupune, se restrânge, chiar, la contactul vizual, şi acesta redus la aşa numitul privit în ochi. Ochii sunt considerați *„ferestrele sufletului”* iar anchetatorii ştiu că *„ochii mincinoşi nu pot fi ascunşi”*; unii dintre anchetatori, chiar îi solicită pe cei pe care îi ascultă, ca atunci când se referă la lucruri importante pentru anchetă, *„să-i privească în ochi”*. Cei

mai buni dintre anchetatori ştiu, nu numai să interpreteze contactul vizual pe care îl întreține persoana ascultată, ci, şi să-şi folosească privirea pentru a influența comportamentul celui/celei pe care o ascultă. Pare a fi o adevărată ştiință să obții informații din privitul în ochi. Interesant că, dintre toate manifestările comportamentale, contactul vizual este, ca regulă, cel mai puțin influențabil dintre procesele psiho-fiziologice, dar, în acelaşi timp este un răspuns dobândit, învățat, dependent de reguli sociale. În plus, nu în toate societățile sunt valabile, se acceptă aceleaşi reguli. Următoarele concluzii au ca reper cultural ceea ce este asimilat, ca normal, de către cea mai mare parte a populației din România.

Cu privire la ***întreruperea contactului vizual*** să luăm un gest simplu: un elev, are rezultate şcolare bune, este atent la ceea ce explică profesorul şi ... deodată, profesorul solicită un voluntar să vină în fața clasei, pentru a demonstra un principiu; elevul nostru, aproape imediat, îşi coboară privirea şi fixează pupitrul sau ceea ce este deschis pe pupitru – un caiet sau un manual. Gestul, aproape necontrolat, transmite, ca mesaj, faptul că elevul nu se simte bine în postura propusă – îi este ruşine de colegi, care o să-l desconsidere pentru dorința de a se remarca; îi este frică, pentru că nu stăpâneşte bine toată materia şi profesorul şi-ar putea schimba părerea bună, pe care o are despre el; este în încurcătură neştiind, dacă este un bun prilej să se remarce sau se va face de râsul colegilor.

În alte condiții, când, de exemplu, un preot îşi exprimă condoleanțele, pentru pierderea cuiva drag, întreruperea contactului vizual prin lăsarea privirii în jos semnifică compasiune, apropiere de cel în suferință, înțelegere. Din punct de vedere neurolingvistic, întreruperea contactului vizual prin coborârea privirii indică intrarea în activitate a centrilor nervoşi ce răspund de emotivitate. În mod evident, când un anchetator ascultă un făptuitor, o persoană vătămată ori un martor, coborârea instinctuală a privirii transmite, fără ca persoana ascultată să şi-o dorească, un mesaj precum *„Nu-mi place să răspund la astfel de întrebări ...”*.

Pentru a inspira încredere, pentru a fi credibil, este foarte important ca cel care vorbeşte să mențină contactul vizual cu cei sau cel căruia i se adresează. Totuşi, pe parcursul desfăşurării ascultării, dacă anchetatorul afişează simpatie, compasiune cu privire la situația neplăcută prin care trece persoana ascultată, coborârea privirii acesteia poate însemna creşterea încrederii în anchetator, în sinceritatea sa. În acelaşi timp, dacă pe parcursul ascultării o persoană suspectă îşi coboară des privirea sau şi-o ține coborâtă, poate însemna că acesta are remuşcări simțindu-se vinovat. Această situație poate fi acceptată, ca un semn, că cel ascultat este pe punctul de a-şi recunoaşte vinovăția, în legătură cu activitatea ilicită cercetată.

Un alt sens, capătă mutarea privirii într-o parte sau în sus. Într-o asemenea situație, persoana ascultată încearcă să-şi aducă aminte amănunte în legătură cu ceea ce s-a întâmplat mai demult, să-şi formeze o opinie sau să-şi fundamenteze o poziție, în legătură cu o situație sau stare de lucruri, să elaboreze amănunte nesemnificative, pentru a argumenta un răspuns ori, chiar, să fabrice un răspuns. O astfel de întrerupere a contactului vizual, este de aşteptat de la persoana ce spune adevărul, care trebuie să răspundă la o întrebare ipotetică ori la o întrebare ce presupune aducerea aminte a unui fapt petrecut cu mult timp înainte.

De exemplu, să luăm două persoane, cercetate pentru săvârşirea unui omor cărora le punem următoarea întrebare – cu privire la alibiul invocat de fiecare, în parte, potrivit cu care în perioada critică, în care a fost ucisă victima (noaptea crimei), acum două săptămâni, ambele persoane se aflau, fiecare în locuința ei, singură: *„Ați primit vreun telefon în seara aceea ?”* Unul dintre suspecți, fără să întrerupă contactul vizual

cu anchetatorul, *„fără să clipească”*, răspunde *„Nu m-a sunat nimeni.”*. Al doilea suspect, după ce schimbă privirea şi o scurtă pauză, răspunde *„Nu m-a sunat nimeni.”*.

Chiar dacă cele două răspunsuri sunt identice, cea de a doua persoană este mai credibilă, în comparație cu prima, întrucât întrebarea solicita un efort de memorie din partea persoanei ascultate şi, în aceste condiții, o scurtă pauză era normală.

Fixarea reciprocă a privirii este considerată ca fiind firească, când ambele persoane participă activ la comunicare. În situația unei expuneri, în cadrul căreia o persoană comunică şi una sau mai multe persoane se constituie în public, de obicei, privirea celor din urmă este concentrată pe gura celui care expune. O persoană cu experiență în expuneri publice va recunoaşte, cu uşurință, o persoană ce îşi ridică uşor privirea pentru a o privi în ochi. Acesta este un semn că persoana respectivă nu mai ascultă şi vrea să spună ceva. Anchetatorii cu experiență au avut posibilitatea să observe că atunci când pun concluzii, cu care persoana ascultată nu este de acord, aceasta, înainte de a ridica vocea, pentru a se face auzită şi a-şi impune punctul de vedere, va încerca să *„prindă”* privirea anchetatorului, pentru a-l privi direct în ochi. În zona non verbalului este un semn, un mod de manifestare a solicitării permisiunii de a vorbi.

Pe parcursul unei ascultări, persoana care a ascultat cu răbdare motivul pentru care este necesară ascultarea ei, încearcă să privească anchetatorul în ochi, pentru a solicita permisiunea de a vorbi. Invariabil, dacă în acest moment i se dă suspectului posibilitatea să spună ceva, acesta va nega învinuirea, martorul va spune că nu cunoaşte mare lucru despre activitatea cercetată iar persoana vătămată va spune, doar, că a suferit un prejudiciu important iar aceasta este o situație de nepermis.

Indiferent dacă susținerile, la care am făcut referire, sunt adevărate sau false, anchetatorul va trebui să dezvolte ascultarea, regula rămânând: dacă vrei să-l întrerupi pe cel care vorbeşte, este bine să-i prinzi privirea şi să-l priveşti în ochi.

Din punctul de vedere al anchetatorului, a privi în ochi persoana ascultată poate semnifica o încurajare pentru a continua declarația, pentru a continua să vorbească. Să ne punem în locul unui anchetator, care pune persoanei pe care o ascultă întrebarea: *„Care era natura relațiilor dumneavoastră cu victima ?”* iar aceasta dă un răspuns superficial. Dacă anchetatorul, va privi în ochi persoana pe care o ascultă va transmite un mesaj non verbal, de tipul: *„Vreau să-mi spui mai mult !”*. În aceste condiții, anchetatorul, printr-o simplă privire în ochii celui ascultat, dublată, eventual, de o uşoară înclinare a capului, îl va face pe cel ascultat să continue relatarea.

În context, consider importantă o succintă analiză şi a ***naturii contactului vizual***. Privirea unei persoane poate fi descrisă, în cadru general, ca fiind rece, apăsătoare, penetrantă, fierbinte ori ignorantă. O apreciere cantitativă poate fi făcută, cu mare dificultate – dacă nu cumva este imposibil de făcut – totul fiind influențat de dilatarea pupilelor, de acțiunea muşchilor ce comandă închiderea şi deschiderea pleoapelor, de înclinația sau curbarea sprâncenelor.

O privire rece, un contact vizual puternic – când o persoană priveşte insistent în ochii celei pe care o are în față – semnifică sfidare, dispreț sau autoritate. Într-un alt exemplu, în cazul unui părinte autoritar, mesajul non verbal către copil poate însemna *„Nu face asta !”* În cadrul ascultării persoanelor suspecte, un asemenea tip de contact vizual, poate fi exprimarea unei supărări legitime datorate situației neplăcute de a fi suspectat, pentru desfăşurarea unei activități ilicite, de cele mai multe ori asociate cu sinceritatea. Dacă contactul vizual este forțat, inconsistent, asociat cu alte manifestări comportamentale, poate conduce la concluzia că persoana ascultată minte.

Pe parcursul desfăşurării unei ascultări, un anchetator ar trebui să evite întreținerea unui contact vizual rece, pentru că aceasta ar putea fi interpretat, de către

cel ascultat, ca o detaşare emoţională faţă de persoana celui ascultat şi faţă de ceea ce declară aceasta, o lipsă de interes faţă de activitate. Este de preferat o privire caldă, înţelegătoare, care încurajeze comunicarea, să inspire încredere, chiar, o anumită simpatie – persoanele ascultate, în special cele de bună credinţă, au nevoie de aceasta. În ceea ce-i priveşte pe cei de rea credinţă, privirea lor inspiră superficialitate, o anumită superioritate bazată pe … şmecherie, distanţare.

Contactul vizual cu persoana ascultată poate fi influenţat de mai mulţi factori, cei mai relevanţi fiind: personalitatea persoanei ascultate, tensiunea nervoasă ce însoţeşte desfăşurarea ascultării, starea emoţională şi, eventualele, probleme de natură medicală. Foarte important este ca anchetatorul să stabilească nivelul normal al contactului vizual pe timpul unei conversaţii, care să nu aibă legătură cu activitatea ilicită cercetată, astfel ca atunci când apar manifestări, ce pot fi asimilate stresului emoţional specific minciunii, să le poată da semnificaţia corectă. La fel de important este ca anchetatorul să se concentreze, suficient, asupra propriei priviri, atunci când comunică cu alte persoane – este de aşteptat ca, aşa cum anchetatorul analizează, unde, cum, când şi de ce priveşte, cel pe care îl ascultă şi persoana ascultată să încerce să facă acelaşi lucru, de data asta, obiectul observaţiei fiind, însuşi, anchetatorul.

Există cazuri când unele persoanele ascultate promovează un contact vizual atipic – pot avea o privire penetrantă, rece, grea, apăsătoare chiar şi atunci când discută despre subiecte nesemnificative, puţin importante sau, din contră, pot avea o privire indiferentă, pot să evite privirea interlocutorului chiar şi atunci când vorbesc cu persoane considerate de încredere despre subiecte de interes comun. Astfel de *„abateri”* de la normal, pot genera dificultăţi pentru demersul unui anchetator care se bazează, în anchetă, doar pe mesajul verbal, pe ceea ce comunică, efectiv, prin limbajul *„clasic”* persoana ascultată.

Expresia gurii

Expresia gurii are importanţa ei în evaluarea credibilităţii persoanei pe care o ascultăm.

Cel care spune adevărul are un zâmbet sincer. Zâmbetul unei persoane poate cunoaşte o anumită oscilaţie în jurul unei *„valori”*, pe care o putem considera nominală. Există o corelaţie firească între intensitatea emoţiei şi amploarea zâmbetului.

Aici, este normal să ne punem o întrebare firească: cum este posibil ca persoana pe care o ascultăm să zâmbească în camera de ascultare, iar noi să acceptăm că aceasta trece printr-o emoţie pozitivă, care o determină să afişeze zâmbetul pe care îl constatăm ?

Ei bine, este posibil, pentru că zâmbetul, ca şi stare, poate fi analizat observând două aspecte importante:

Pe de o parte, nu trebuie să uităm că o faţă zâmbitoare este regula, atunci când ne gândim la cum am fost educaţi să ne prezentăm în public. Aproape că a devenit ceva instinctual ca atunci când mergem pe stradă şi întâlnim o persoană, chiar necunoscută, să zâmbim – de fapt este vorba despre un aspect al feţei noastre, pe care îl prezentăm în mod constant, persoanelor cu care luăm contact în societate; este un aspect confortabil, relaxat, ce permite să fie menţinut pe întreaga perioadă ori, cel puţin, pe o perioadă importantă de timp, din durata împrejurării sociale în care ne desfăşurăm.

Pe de altă parte, ştim sau, dacă nu, putem constata cu uşurinţă, că la apariţia unei emoţii pozitive zâmbetul neutru, cel obişnuit, capătă, pentru scurt timp, un plus de sclipire, de calitate, ca expresie a mulţumirii şi satisfacţiei pe care o cunoaştem.

Interesant de observat este tensiunea maxilarului inferior ce, mobil fiind, are un rol important în dimensionarea zâmbetului. Nivelul de încordare ne poate ajuta în a face

diferența, între relaxarea firească zâmbetului sincer, generat natural de emoții pozitive şi zâmbetul fals, caracterizat de o încordare nefirească; maxilarul inferior se pliază pe cel superior şi prin acțiunea muşchilor buco-faciali ce exercită o tensiune importantă, care nu poate fi trecută cu vederea, pentru că devine evidentă, în comparație cu relaxarea ce însoțeşte zâmbetul firesc, sincer.

La mincinoşi, în general, gura joacă un rol deosebit de important, în efortul lor de a deveni convingători. Inițial, este posibil ca mincinosul să preia *„conducerea”*; va promova zâmbete în diferite momente, mai mult sau mai puțin potrivite, pentru a cântări reacțiile celui pe care doreşte să-l mintă, urmând a se adapta în funcție de răspunsul pe care îl primeşte.

Există posibilitatea ca cel ascultat să găsească gura, ca fiind un loc numai bun de a se scărpina ori mângâia. De asemenea, gura poate primi sarcini precum a roade unghiile, a mesteca gumă, o ață sau o bucată de hârtie; putem căsca sau trece la preocupări auto-agresive – să ne muşcăm buzele, partea interioară a obrazului, un deget ori diferite suprafețe de piele, aflate la îndemână. Nu cred că se poate stabili o legătură directă între cele arătate şi stresul specific minciunii, condiții în care, fundamental, devine momentul în care apar astfel de manifestări, pentru că dacă nu sunt prezente în comportamentul pe care l-am stabilit ca normal, pentru persoana pe care o ascultăm, profesionalismul ne obligă să găsim răspunsuri rezonabile la întrebarea *„de ce ?”*.

Gura mincinoşilor este, de regulă, uscată. Consumul nervos, care însoțeşte minciuna, acționează ca un diuretic; astfel că apa va fi prelucrată, prin grija rinichilor, cu consecința scăderii fluidității salivei, care *„se usucă”* devenind lipicioasă. Limba va fi *„lipită”* de cerul gurii, iar atunci când se va mişca din acest loc va produce un plescăit, destul de uşor de perceput de către anchetator. Totuşi, nu trebuie să ne lăsăm înşelați de aparențe – astfel de manifestări pot apare şi ca urmare a administrării unor medicamente, ca efect secundar.

Important pentru anchetatori este să observe, când apar aceste manifestări. Dacă apar pe parcursul relatării unor împrejurări, care pot confirma vinovăția ori ridică suspiciuni importante, cel pe care îl avem în față, dacă nu minte în tot ceea ce spune şi face, cel puțin, se străduieşte să o facă. Vâscozitatea salivei şi uscăciunea gurii determină, pe o astfel de persoană, *„să pună limba la treabă”*, să-şi lingă des buzele, pentru a le păstra umezeala şi a oferi o minimă fluență relatării. Gâtul, în astfel de condiții, va deveni interesant de observat, pentru că va apare aşa numitul spasm glotic, în urma unor încercări repetate de a înghiți saliva sau sputa, ce pot apare în cantități mici, care să alunece pe calea digestivă. Mai mult, situația stresantă va evolua şi va determina nevoia de a scărpina, de a mângâia ori de a şterge, diferite porțiuni de pe pielea gâtului. Vom putea observa, în zona comisurilor (la colțurile gurii), fragmente de salivă uscată.

Fiecare dintre aceste manifestări, în parte, ori toate, în ansamblu, nu trebuie să genereze verdicte, direct, ci, trebuie coroborate cu alte manifestări comportamentale, pentru a creşte şansele să nu greşim.

Nasul

Mincinoşii folosesc nasul, ca motiv pentru a abate mâna sau ambele mâini, de la gesturi fireşti pe care suntem proiectați să le facem, în dorința de a ne acoperi gura ce spune minciuni. Mâinile pot fi duse şi către ochi, frunte ori pot aluneca, pe păr, către urechi ori către creştet. În ceea ce priveşte nasul, se poate spune că are anumite avantaje, pentru că, atunci când minți, şi îți duci mâinile către nas, îți acoperi şi ochii şi o parte importantă a feței. Datorită stresului, devine posibilă apariția unor mâncărimi, pe exteriorul nasului ori o secreție nazală mai abundentă. La fel precum în cazul altor

manifestări comportamentale, şi aici, este necesară observarea momentului în care apar şi se dezvoltă aceste manifestări, pentru că, altfel, va fi greu de făcut diferența între o răceală, acompaniată de un nas înfundat, şi un individ, care *„suportă”* cu greu minciunile pe care le spune.

Gâtul

Nu putem renunța, în cadrul demersului profesional, la suportul pe care se sprijină capul. Simplu de observat este că gâtul dă poziția capului şi că mişcările Mărului lui Adam pot fi analizate şi interpretate. Cel mai bine se poate observa la bărbați, la care, datorită tensiunii musculare de la nivelul umerilor şi gâtului, Mărul lui Adam devine nervos, putând ajunge să tremure. Marile vase sanguine, de la nivelul gâtului – artere şi vene – pot deveni proeminente iar pulsul se poate vedea cu ochiul liber. Astfel de *„întâmplări”* se pot reflecta în vocea celui ori celei pe care o avem în față, ce poate deveni *„gâtuită”*.

În mod evident, creşterea frecvenței cardiace şi a tensiunii arteriale sunt, în această situație, rezultatul dezvoltării de stres, generat de frică – de a fi prins cu minciuna ori altă categorie de frică.

5.17. Comportamentul verbal

Evaluarea comportamentului verbal este dificilă, iar dificultatea ține de faptul că cei mai mulți dintre oameni folosesc cam acelaşi bagaj de cuvinte şi expresii. Atât adevărul cât şi minciuna sunt suportate şi promovate de cuvinte şi expresii care pot fi identice. Anchetatorul şi persoana ascultată pot folosi aceleaşi cuvinte atunci când comunică. Mai mult, este de aşteptat ca persoana ascultată să preia – pentru că aşa dă bine – formulări ale anchetatorului, va putea începe răspunsul cu cuvinte şi expresii ce se regăsesc în partea de final a întrebării.

Diferența o poate face ***para verbalul*** – tonul şi intensitatea vocii, viteza de vorbire, volumul, modul în care sunt modulate sunetele. Aşa cum este normal, anchetatorul va începe ascultarea, urmărind să stabilească comportamentul normal al persoanei pe care o ascultă. Odată cu stabilirea principalelor elemente ale comportamentului para verbal, va avea un reper, în funcție de care să stabilească modificările ce vor apare pe parcursul ascultării.

Lucrurile nu sunt şi nici nu pot fi simple, devreme ce para verbalul poate modula mesajul, astfel încât să nu mai depindă de informația transmisă prin cuvinte, să intre în conflict cu aceasta. Avem două componente: *mesajul cuvintelor* şi *mesajul vocii care le rosteşte*. De cele mai multe ori, aceste componente funcționează ca un tot unitar. Atunci când intră în conflict, cei mai mulți dintre noi – pe baza unui fundament instinctual – acordăm mai mult credit vocii.

De ce ?

În opinia mea, pentru că – fiind dominați de şi disponibili pentru emoții – vocea are un potențial mai mare de a genera emoții. Aşa cum se spune în rândul muzicienilor: tonul face muzica; la fel, aici, vocea domină cuvintele, le dă sens, le dă viață. Pentru anchetatori, la fel precum pentru oricare persoană interesată să afle informații despre cel cu care comunică, vocea oferă informații importante. Astfel, de exemplu, dacă nu avem contact vizual cu persoana cu care comunicăm, precum în cazul transmisiilor de voce, aflăm dacă vorbim cu un bărbat sau cu o femeie, dacă cel ori cea cu care comunicăm este tânără sau matură, dacă este odihnită, speriată, furioasă, calmă, nervoasă, hotărâtă, grăbită, dominatoare, prietenoasă, ş.a. Importanța vocii nu se diminuează nici în cazul comunicării față în față, multe dintre informațiile pe care le achiziționăm fiind venite sau, cel puțin, confirmate de către voce.

De observat că, vocea poate să trădeze, devenind o vulnerabilitate, fiind tentați să ne educăm pentru a acorda o importanță din ce în ce mai scăzută vocii. Ne interesează, sau cel puțin aşa ne dorim, doar biții informației, pe care dorim să ne-o apropiem; nu ne dorim variabile, vrem doar constante. Nu vrem să complicăm lucrurile, ne dorim claritate şi întrucât vocea este susceptibilă de interpretare, ce nu poate fi decât subiectivă, este evident că, suntem tentați să acceptăm că, pentru eficiență, este necesară renunțarea la orice subiectivitate.

În considerarea caracterului complet al demersului, voi încerca să prezint unele aspecte, pe care le consider importante, cu privire la câteva manifestări ale vocii ce sunt lipsite de conținut verbal.

Râsul – râsul este o manifestare, preponderent vocală, ce este asociată, de regulă, veseliei şi bucuriei, pe fondul unei stări de destindere şi bună dispoziție. Are o acțiune antidepresivă, eliberând tensiuni psihice acumulate. Din punct de vedere fiziologic, râsul presupune mişcări ritmice ale diafragmei ce stimulează secreția unor endorfine ce amplifică buna dispoziție; practic de ce râzi de aia ai mai râde. Paradoxal, mecanismul poate funcționa şi în cazul unui râs nervos sau a unui plâns zguduitor, efectul fiind liniştitor.

Râsul pe jumătate, trist, amar, este însoțit de o expresie contradictorie a feței, cu colțurile căzute ce exprimă tristețe, este vizibilă o anumită disonanță, ce deranjează şi influențează negativ ori pozitiv, în funcție de persoana observatorului.

Interesant de observat şi analizat sunt *râsul* şi *zâmbetul strâmb* – un colț al gurii este ridicat iar celălalt este căzut. Este o manifestare a superiorității şi refuzului, ceva specific indivizilor flegmatici. De asemenea, nu trebuie uitat că vorbim, adesea, despre şi considerăm că râsul poate fi disprețuitor, răutăcios, batjocoritor, fals, artificial, etc. de fiecare dată când constatăm că cel, cea, cei ori cele, din preajma noastră, nu fac decât să imite râsul firesc şi sănătos. Importantă, aici, este succesiunea evenimentelor – motivul de râs, începutul râsului, dezvoltarea lui, ca amploare şi durată, ajungerea la apogeu, declinul şi ajungerea la starea normală.

Normal este ca aici să ne punem o întrebare – *care sunt manifestările specifice râsului normal ?* Diferența este de natură a crea suspiciune.

Observația comună ne permite să distingem:

- apare un zâmbet, parcă de control, iar dacă nu se întâmplă nimic deosebit, care să tulbure acumularea cantitativă inerentă de tensiuni pozitive interne, începe râsul;
- gura este deschisă larg, ca un proces ce se desfăşoară mai rapid ori mai încet, în funcție de cum persoana, care râde, percepe teama de a fi considerat ca fiind deplasată;
- colțurile gurii, şi ele, se deplasează, pentru a permite gurii să se deschidă cât mai mult, astfel încât să te poți bucura de plăcerea momentului – de unde şi întrebarea *„ce te râzi bă, cu gura până la urechi ?”*
- pielea de pe nas se încrețeşte, astfel încât obligă vârful să fie orientat către în jos; nu mai stă în vânt, ca de obicei;
- sunetele, pe care le scoatem, se îndepărtează treptat de ceea ce suntem obişnuiți a fi uman, devin un fel de strigăt sau, de ce nu, un fel de lătrat;
- ochii caută să se orizontalizeze, ajung să se închidă, pot apare lacrimi, pielea din jur devine cutată;
- capul se dă pe spate, odată cu întreg corpul, care, în prima fază, pare a se îndepărta de poziția inițială, umerii se ridică, probabil, pentru a facilita o contracție a cutiei toracice ce evoluează în plan vertical;

- corpul, după ce, inițial, se dă pe spate, începe o mişcare înainte – înapoi, care nu este ritmică, ce pare a avea rolul de a tempera râsul;
- apare o auto-îmbrățişare – mâinile se încrucişează în zona bazinului, care saltă ritmic, părând a fi generatorul hohotelor de râs; această auto-îmbrățişare pare a fi menită, la fel precum mişcările corpului, să tempereze râsul;
- sunt activate şi picioarele; unul sau ambele bat podeaua ori este posibil să apară și sărituri de mică amploare însă într-un ritm rapid.

Dacă vom fi atenți, vom putea constata că există mai multe feluri în care oamenii râd[90], fiecare exprimând o anumită atitudine față de împrejurarea în care se manifestă cel ori cei care râd. Astfel, oamenii râd:

- ha-ha-ha

Râsul cu „A" sau „Ă" este un râs sănătos, firesc, ce parcă porneşte din inimă, are o mare capacitate de a contagia, exprimând bună dispoziție, vitalitate, sinceritate. Permite eliberarea unor tensiuni psihice interne, oferă o senzație de uşurare celor din jur, este pozitiv prin esența sa.

- hi-hi-hi

Acest râs este un râs, ce pare a fi scăpat de sub control. Persoana care râde astfel, este de aşteptat să se fi abținut să râdă firesc; râsul a fost mai puternic şi a trecut limita impusă. De regulă, este râsul care apare în împrejurări nepotrivite – în biserică, când şeful spune o prostie în şedință, când asişti la o greşeală pe care o consideri prostească, ş.a. Este vorba despre acea bucurie copilărească, instinctuală, ce vine din adâncul sufletului şi nu poate fi oprită, decât prin duritatea sublimării pornirilor instinctuale, perfecționată în procesul socializării. Poate fi bucuria încălcării unei norme – *na, că eu am fost în stare şi tu nu m-ai prins*.

- ho-ho-ho

Este râsul care exprimă surpriza plăcută. Exista o speranță inițială, însă, ceea ce s-a întâmplat, nu numai că este neaşteptat, dar, este şi extraordinar de bine. Nu am fost aproape de un câştigător al marelui pot la Loto, însă, cred că acesta ar putea fi cel mai bun exemplu. Totuşi, râsul în „O" poate fi folosit şi ca o mască. Desigur că există surpriza, însă, reacția poate fi şi negativă – de invidie, de contestare, de ură. Există şi posibilitatea ca cel care râde, astfel să ascundă neîncrederea în vestea primită. Râsul în „O" nu îi convinge pe cei din jur; mai degrabă provoacă tensiune, fiecare din cei de față încearcă să introducă o notă de originalitate promovând alt ceva decât acest fel de râs, începând cu *„bravo"*, *„felicitări"*, *„chiar aşa …"*, *„să fie într-un ceas bun"*, până la *„nu cred până nu văd"*, *„nu este posibil așa ceva"*.

- he-he-he

Râsul cu „E" generează, în plan acustic, un fel de behăit ce conține o amenințare, ceva răutăcios. Persoana ce râde astfel se distanțează, cu superioritate, de cel ori cei din jur. Practic, cel ce râde *„ți râde în nas"*, te batjocoreşte, punându-te la punct. Este un fel de a arăta distanța – *mai ai mult până ajungi tu să …* . Cei care asistă, cei cărora li se adresează acest râs, sunt influențați negativ, apare dezgustul, chiar, un fel de teamă – omul este pus pe gânduri. De observat, că acest râs nu este contagios; dacă cei din jur încep să râdă o fac, doar, ca excepție fiind interesați *„să țină tira"*. Un astfel de râs poate fi promovat, pentru a înşela cu privire la adevărata stare a persoanei care râde, ce poate fi caracterizată de teamă şi nesiguranță.

- hu-hu-hu

[90] A se vedea şi **Vera F. Birkenbihl –** Semnalele corpului. Cum să înțelegem limbajul corpului, Gemma Press, 1999

Este rar întâlnit pentru că sună şi rău – se aseamănă cu sunetul pe care îl scoate cucuveaua, cu urletul lupilor. Este vorba despre un râs, de-a dreptul, fals. Exprimă anxietate, frică, nu are nimic vesel, sarcastic este puțin spus.

Geamătul şi ***oftatul*** sunt manifestări verbale, ce nu au un conținut verbal explicit, semnificația lor fiind condiționată de contextul în care se manifestă. Apariția lor nu conține nimic insolit sau nefiresc atunci când se manifestă rar şi accidental. Cei mai mulți dintre oameni devin preocupați şi, pe cale de consecință, anchetatorii devin suspicioşi şi interesați de cauza acestor manifestări, atunci când capătă o frecvență mai mare, apar sistematic şi devin definitorii pentru comportamentul individului. Geamătul şi oftatul parazitează vorbirea fluentă, afectând-o; se pot repeta obsedant, indiferent de context.

La persoanele pesimiste, marcate de o tristețe profundă, ajung să se manifeste spontan; cantitatea fiind, de multe ori, deranjant de mare, mai ales în condițiile în care persoana în cauză le-a asimilat în comportament, iar manifestarea a depăşit limita controlului conştient. Fără doar şi poate, o asemenea situație este caracteristică unei stări de depresie, bazată pe frustrare şi suferințe interiorizate, ce refulează, fără controlul conştient al persoanei ce geme şi oftează, indiferent de loc, timp, împrejurare ori numărul persoanelor prezente. O asemenea stare poate fi contagioasă, persoana transmițând pesimism, o stare de morbiditate ce poate genera depresie, anxietate, inhibare acțională.

Într-o atare situație, aceste persoane tind să fie ocolite, marginalizate, evitate, fapt ce amplifică starea de tristețe, depresia; vor ofta şi mai mult şi mai des, devenind şi mai izolați.

În anchetă, există posibilitatea ca mincinoşii să mizeze pe mecanismul pe care l-am explicat, sperând ca anchetatorul să devină deranjat şi să renunțe la profunzimea firească a demersului profesional, să-şi dorească să termine cât mai repede ascultarea. Până la urmă ar fi ceva de înțeles; cine şi-ar dori să asculte o persoană ce se vaietă şi se jeluieşte permanent. Tonul plângăcios este de natură a irita.

Atenție ! Românii nu sunt străini de jale; până şi unele cântece sunt *„de dor şi jale”*. Jalea, vocea plângăcioasă ce pare a solicita o veşnică îndurare, milă, poate fi des întâlnită în comportamentul celor care simt că au ceva de pierdut în context; nu neapărat prin descoperirea făptuitorului, pierderea putând fi şi imaginară.

Dresul vocii, tusea seacă – apar, de regulă ca urmare a iritării, a răguşelii produse de răceală sau de fumatul pe o perioadă lungă de timp.

Lucrurile stau altfel, dacă în anchetă este vorba despre evitarea unor răspunsuri ori este vorba despre o grijă excesivă cu privire la tonul şi consistența vocii. În fapt, răspunsurile nu sunt evitate ci amânate, pentru a căuta şi găsi nuanțe favorabile pentru voce şi cuvinte, care să susțină apărarea celui ascultat.

Este foarte posibil ca dresul vocii şi tusea seacă, în tandem ori folosită fiecare în parte, să fie folosite pentru:

- a atrage atenția asupra mesajului expus – ceva de genul *„atenție eu vorbesc iar ceea ce am de spus este important”*;
- a atrage atenția asupra faptului că a apărut ceva neobişnuit în ipoteză şi este necesară reconfigurarea a ceea ce este în curs de desfăşurare – atunci când a venit un şef ori o persoană care nu este considerată de încredere;
- a *virusa* ceea ce este în curs de a fi spus întrucât, în ultimul moment, cel ce era în curs de a spune a realizat că nu este bine să spună şi, momentan, nu are o altă idee;

- a acoperi ceea ce un apropiat este în curs de a spune şi nu este bine să fie auzit, ocazie cu care, respectivul trebuie să realizeze pericolul şi să îşi reanalizeze ceea ce are de spus.

Dacă dresul vocii şi tusea seacă apar relativ des, fără a avea legătură cu cele expuse, trebuie analizată ipoteza potrivit cu care, cel ori cea pe care o avem în față ar putea fi *„chinuită”* de o *„iritație”* de natură psihică – o apăsare de natură intimă, o îndoială în legătură cu ceva considerat fundamental, o îngrijorare în legătură cu iminența apropiere a unui eveniment grav ori a dezvoltării, a escaladării unei situații, ce va scăpa de sub control, cu consecințe deosebit de grave. De asemenea, poate fi vorba despre un disconfort, o stare de oboseală avansată, o stare de tristețe de care cel în cauză încearcă să scape, să se elibereze de sub presiunea ei.

Mesajul para verbal intervine peste cel ***verbal*** provocând intensificarea, slăbirea, modificarea, distorsionarea sau, chiar, anularea semnificației acestuia. Nu trebuie înțeles că mesajul verbal nu mai contează, însă, cuvintele au sensul condiționat de para verbal. Dacă mesajul verbal pare a fi adresat rațiunii şi conştientului, mesajul para verbal se adresează, în primul rând, inteligenței emoționale; aceasta îl face să aibă o putere mai mare de intimidare, de a prelua controlul, de a încuraja, de a empatiza, de a obține aprobarea sau dezaprobarea, decât o are mesajul verbal.

Deşi vocea fiecărei persoane este unică, mecanismele prin care poate fi influențată persoana ori persoanele cărora li se adresează comunicarea sunt aceleaşi, fiind date de registrul para verbalului.

Ca principiu fiecare individ, odată cu socializarea şi cu deprinderea mecanismelor de a comunica şi a influența pe cei cu care comunică, îşi dezvoltă o sumă de abilități care:

- îi permit să îşi regleze continuu volumul vocii, pentru a controla respirația, fără a exista riscul de a rămâne fără aer ori de a avea un volum de aer în exces, care să determine vocea să fie stridentă, nazală ori răguşită;
- îi permit, fără a se forța, să pronunțe clar şi precis cuvintele şi expresiile, pe care le foloseşte în cadrul comunicării;
- îi permit să folosească o gamă largă de tonalități, pentru a modula vocea şi a regla, în timp, real ritmul vorbirii;
- îi permit să introducă şi să folosească pauze în vorbire, să pună accentul, să regizeze bâlbe oratorice, suspine, interjecții, ş.a.

Tonul vocii – face parte, atât din *tehnica vocală*, cât şi din rândul *instrumentelor* ce pot fi folosite *pentru a convinge*. Dacă cuvintele transmit informația, tonul vocii transmite atitudinea şi sentimentul pe care îl resimte, care îl domină pe cel care vorbeşte.

În rândul anchetatorilor se consideră că pentru a fi convingător ar trebui avut în vedere un ton de bază, ce nu poate fi decât *„parental”*[91] precum este, de regulă, cel al unui părinte, profesor, preot sau judecător. Practic, vocea va fi joasă încercând să exprime echilibru, calm, autoritate, încredere; vom vorbi rar şi apăsat, ştiind, din practică, faptul că cei mai mulți, dintre cei pe care îi avem în față, vor avea o reacție automată de supunere. Tonul ridicat, fundamentat pe o voce stridentă sau smiorcăită – ce poate apare atunci când suntem tentați să dăm lecții ori să acuzăm, ca voce din public – ori copilărească, nu îmbunătățeşte comunicarea, nu deschide mintea şi inima celui pe care îl avem în față. Fie apare tendința de a ignora sau trata superficial mesajele pe care le promovăm, fie, dimpotrivă, poate trezi o stare de nervozitate, de teamă, de nemulțumire ce generează un conflict verbal, ce poate escalada.

[91] **N.A**. – a se vedea şi conceptele specifice analizei tranzacționale

Tonul de bază, cel parental, generează autoritate, impune atenție, este persuasiv, pentru că transmite mesaje subliminale de încredere, experiență de viață, competență în ceea ce faci. Inconştientul, celui pe care îl ai în față, percepe mesajul asociat cu alte experiențe, în care au fost implicate figuri parentale precum mama, tatăl, bunicul, un profesor, unul dintre şefi recunoscut ca mentor, etc.

Când unul dintre actorii din camera de ascultare devine nervos ori anxios, creşte tensiunea iar corzile vocale devin, şi ele, la rândul lor, tensionate. Pe cale de consecință vocea devine subțire, capătă accente stridente, începe să scârțâie, zgâriind pe cel care ascultă. Când tonul este echilibrat, cel care vorbeşte inspiră calm şi relaxare, vocea devenind sigură şi plină cu întregul registru de sunete caracteristic. Dacă suntem obosiți, precipitați, dominați de o frustrare, pe care nu ne-o putem controla, vom avea vocea gâtuită, aspră, vom vrea să spunem multe şi vom reuşi să spunem foarte puțin.

Ceea ce nu trebuie uitat, şi asta este general recunoscut, este faptul că, atunci când constatăm că tonul vocii nu corespunde cu conținutul mesajului verbal şi cu manifestările nonverbale ale celui pe care îl avem în față, suntem convinşi că acesta/aceasta se preface.

Când persoana ascultată răspunde spontan, vorbirea este fluentă, intensitatea vocii variind puțin sau, chiar, rămânând constantă. Când ascultarea are ca obiect desfăşurarea unei activități ilicite cu puternice implicații în plan emoțional – precum ascultarea unei femei violate, unei persoane tâlhărite, unei persoane vătămate prin neglijența unui conducător auto pe trecerea de pietoni, etc. – este de aşteptat ca persoana ascultată, spunând adevărul, să sporească treptat intensitatea şi volumul vocii, retrăind emoțiile specifice evenimentelor nefericite prin care a trecut. Dacă lucrurile evoluează, invers, în sensul că vocea persoanei ascultate rămâne constantă, descreşte în intensitate ori se amplifică, atunci când sunt relatate aspecte care nu implică emoții puternice, anchetatorul va trebui să aibă suspiciuni în legătură cu prestația persoanei pe care o ascultă. Principial, scăderea ritmului verbalizării, a debitului verbal, indică faptul că persoana ascultată prelucrează informații ce au legătură cu realitatea – modificând sau omițând informații – sau inventează, fără legătură cu realitatea, în funcție de interesul pe care îl are în anchetă. În oricare dintre situații, persoana ascultată are nevoie de timp, trebuie să *„cumpere”* timp, situație în care vom constata o scădere a debitului verbal.

Anchetatorul va trebui să acorde o atenție deosebită şi factorului timp. O persoană vătămată ascultată, la scurt timp după ce a fost victimizată, va relata despre ce s-a întâmplat într-un ritm scăzut, retrăind emoțiile evenimentului. În măsura în care a trecut o perioadă rezonabilă de timp, un asemenea comportament poate atrage atenția cu privire la faptul că persoana ascultată *„joacă teatru”*.

Un anchetator cu experiență va avea grijă să interpreteze complex modul cum se manifestă persoana ascultată, acordând importanța cuvenită atât factorilor externi cât şi celor interni, care pot să o influențeze pe aceasta, înainte de a acorda o anumită semnificație uneia sau alteia dintre manifestări.

Volumul vocii **–** este folosit, în principiu, pentru a facilita transmiterea mesajului verbal; ca ceea ce spunem să fie înțeles este necesar, în primul rând, să fim auziți. Cei care îşi propun să facă dovada unei personalități puternice, vor încerca să mărească volumul, să pună forță, să arate o anumită vitalitate; aşteptată de către cei care au nevoie să creadă într-o astfel de persoană. Evident că, dorind să arătăm, că existăm, că suntem ori ne dorim să fim importanți, identificăm ca soluție sau cale, creşterea volumului vocii.

De asemenea, volumul vocii creşte, cu obligativitate, cu ocazia unei izbucniri de furie, cu ocazia manifestării neputinței de a stăpâni o pulsiune interioară specifică

patimii ori frustrărilor acumulate. Sunt indivizi ce măresc volumul vocii pentru a acoperi o slăbiciune, faptul că nu cunosc ceea ce ar trebui să cunoască, faptul că nu au răspunsul aşteptat într-un anumit context, etc. Volumul vocii poate fi folosit pe post de sistem de referinţă – cine poate creşte volumul vocii poate să domine, poate pretinde că acesta este un reper, pe baza căruia să se stabilească valoarea unei idei sau a unei persoane. Într-o confruntare în care componenta verbală este importantă, reglând volumul vocii putem domina sau, din contră, să ne lăsăm dominaţi.

Folosind volumul crescut al vocii ne expunem la un risc, greu de ţinut sub control – sunt uşor de perceput modulaţiile generate de sentimentele pe care le trăim în legătură cu persoane, locuri, acţiuni, stări de fapt, valori, obiecte, ş.a. Se poate ca, aproape oricine, să poată realiza că vorbitorul are o slăbiciune sau manifestă o emoţie negativă pentru ceva ori cineva.

Cei care se tem, devin lipsiţi de vitalitate, îşi pierd puterea, rostindu-şi mesajul cu voce joasă, unele cuvinte abia de se pot auzi. Ei încearcă printr-un autocontrol, care se doreşte total, să îşi inhibe ceea ce simt; vor fi nefiresc de calmi ajungând până la a-şi pierde suflul. Eventuala mânie, izvorâtă din disperarea sublimată, legată de ceea ce pare implacabil, nu este în măsură să genereze un ton autoritar, care să susţină o opţiune de totul sau nimic.

Ei bine, pe cale de excepţie, este posibil ca volumul redus al vocii să facă parte din comportamentul normal al unor persoane, să exprime modestie, siguranţă de sine, o anumită discreţie – mai greu de înţeles, pentru că devine generalizată.

În plan fizic, volumul vocii depinde de capacitatea toracică, determinată de volumul şi sănătatea plămânilor, de calitatea corzilor vocale, de poziţia corpului, de starea psihică a persoanei, de starea generală de sănătate, valoarea tensiunii arteriale, ş.a. În ultimă instanţă, volumul vocii este modulat prin ritmul şi capacitatea de dilatare a cutiei toracice.

Pentru mincinoşi, pentru toţi cei care promovează roluri sociale în care nu se regăsesc, schimbarea volumul vocii este relativ uşor de antrenat, se poate păstra un control mai eficient decât în cazul altor elemente comportamentale – de exemplu, este mai uşor să controlezi volumul vocii decât tonul vocii; este mai uşor de controlat volumul vocii decât micro expresiile din zona gurii, dependente de orientarea comisurilor şi mişcarea buzelor.

În mod normal, volumul vocii se reglează instinctual în funcţie de dimensiunea spaţiului, de numărul persoanelor cu care se comunică, de zgomotul parazitar care *„acţionează”* în zonă, generat de persoane, elemente de tehnologie, animale, etc. Firesc, volumul vocii creşte[92] ca reacţie de luptă în cadrul unui conflict sau, numai, ca anticipare a escaladării unui conflict ori în situaţia manifestării unei pasiuni, legată de un anumit mesaj sau discurs – când crezi, când eşti convins de ceva, o faci cu convingere ce are, în componenţă, o voce cu un volum adecvat la tensiunea pasiunii, convingerii pe care o ai în ceea ce spui.

Când cineva spune adevărul îşi promovează susţinerile cu fermitate, vrea să convingă şi, în acelaşi timp, să se convingă că anchetatorul înţelege, exact, ceea ce spune. Pe cale de consecinţă, este de aşteptat ca în cadrul unei ascultări, după ce persoanei ascultate i s-a adus la cunoştinţă acuzaţia, un nevinovat va vorbi tare, va spune ce are de spus în apărarea sa cât mai clar şi mai convingător, la nevoie, subliniind fiecare cuvânt, la un volum destul de înalt. Aceleaşi cuvinte spuse pe un ton

[92] **Birkenbihl**, **Vera** – Semnalele corpului. Cum să înţelegem limbajul corpului, Edit. Gemma Press, pag, 191

normal, la nivelul unei conversații obişnuite, eventual şi cu *„privirea în pământ”* nu sunt, nici pe departe, la fel de convingătoare.

Creşterea volumului vocii, în mod firesc, este considerat ca fiind ceva natural, o reacție firească la o învinuire nedreaptă, la teama de consecințele previzibile ale unei învinuiri. Mulți anchetatori au întâlnit persoane de rea credință care se angajează în susțineri zgomotoase, emoționale, în speranța că aceste excese vor destabiliza planul de ascultare al anchetatorului, îl vor determina să nu mai pună anumite întrebări sau/şi să adopte o manieră mai blândă de desfăşurare a ascultării. Interesat de observat este faptul că susținerile mincinoşilor nu vizează neimplicarea în activitatea ilicită ci, de cele mai multe ori, amenințări la adresa anchetatorului – se amintesc consecințe legale ale abuzurilor, dezvăluiri incendiare în presa locală, blesteme, etc. Schimbarea tonului, creşterea volumului vocii persoanei ascultate trebuie analizată în contextul desfăşurării ascultării, în legătură cu întrebarea sau seria de întrebări pusă – o persoană ascultată este mult mai credibilă dacă creşterea volumului vocii apare după ce i s-a adus la cunoştință învinuirea decât dacă aceasta se manifestă pe fondul unor întrebări neutre care nu au legătură cu învinuirea adusă.

O scădere a volumului vocii, în timp ce persoana ascultată răspunde la o întrebare, ce are ca obiect, un aspect important, ce ține de desfăşurarea activității ilicite, poate fi considerat un important indiciu cu privire la faptul că persoana ascultată minte; este vorba despre un fenomen interesant ce constă în *„pierderea interesului legat de răspuns”*, explicabil prin aceea că, neputând asimila minciuna promovată prin verbalizare, corpul persoanei nu o poate susține decât cu mare greutate, oricum, în mod artificial – nici persoana nu crede în sinceritatea ei.

De exemplu:

Anchetatorul – *„Cum vă explicați faptul că inculpatul s-a manifestat violent ajungându-se până acolo încât să vă violeze ?”*

Persoana ascultată, cu voce puternică, încercând şi o implicare emoțională – *„Pentru că este un nemernic ... un asemenea bărbat trebuie pedepsit exemplar ... bine era în trecut când li se tăia sexul şi se arunca ca hrană la animale ... .”*

Anchetatorul – *„Vă rog să relatați, cât mai amănunțit, încercările dumneavoastră de a scăpa de inculpat, din momentul în care ați fost acostată în zona Pieței ...., până în incinta apartamentului 86 din blocul ..., locul unde inculpatul a continuat să se manifeste violent, ajungând să vă violeze, forțându-vă să întrețineți mai multe acte sexuale.”*

Persoana ascultată, cu intensitatea vocii din ce în ce mai redusă – *„Păi, imediat ce m-a acostat l-am plesnit peste față spunându-i să ia mâinile de pe mine, ... l-am implorat să mă lase în pace, ... i-am spus că mă sinucid, ... am încercat să-l lovesc între picioare, ... am încercat să-l lovesc cu mâinile şi picioarele, ... m-am zbătut cât am putut ... .”*

Este clar că persoana ce afirmă că a fost victima unui viol, în cazul de față, încearcă să spună ceea ce era normal să facă, însă nu are suficientă putere să susțină cele verbalizate, începe să se teamă, să realizeze că trebuie să ofere foarte multe detalii pentru a fi credibilă, ştie că nu poate să probeze cele afirmate, conştientizează faptul că pierde poziția de persoană victimizată ce trebuie ocrotită, înțeleasă, ajutată să depăşească momentul, etc., astfel încât, către finalul relatării, intensitatea vocii sale scade, atât de mult încât abia se mai aude ceea ce spune. Corpul ei pare că se delimitează de ceea ce spune, nu se implică în susținerea celor verbalizate.

Claritatea mesajului; dicția – oarecum paradoxal, cei care bâlbâie cuvinte ori silabe sau pronunță îngăimat anumite părți din comunicare, atrag atenția celui sau celor care ascultă, fiind necesar un efort mai mare, un plus de concentrare. Dacă reacția firească ar fi de respingere, de izolare, ca de fiecare dată când apare ceva ce

necesită un efort suplimentar, atunci când există un interes legat de ceea ce se comunică, totul devine invers, este alocată o resursă mai mare de atenție pentru a se obține ceea ce se doreşte.

Pentru mincinoşi vorbirea neclară ar putea fi tentantă, pentru că, pe termen mediu, efortul de atenție mai mare pe care îl face cel care ascultă, îi diminuează atenția, nivelul de concentrare scăzând inevitabil. Şi aici, precum şi în alte cazuri este necesară evaluarea comportamentului normal – dacă o persoană vorbeşte neclar de regulă, evident că există motive serioase şi diverse, care pot sta în antecedența unei asemenea situații; dacă vorbirea neclară apare în legătură cu anumite emoții, ce pot avea legătură cu comportamentul simulat, anchetatorul va trebui să cerceteze ce are de ascuns persoana în cauză (este posibil să nu-i placă, convină, să se simtă vulnerabil în legătură cu anumite aspecte ori să fie răbufniri ale unei anxietăți imperfect controlată).

Partea mai puțin inteligibilă are, de regulă, o semnificație ascunsă; atunci când vorbitorul are o reprezentare clară cu privire la ceea ce vrea să comunice, controlează informația pe care o promovează, va pronunța cât se poate de clar ceea ce are de spus, fiind preocupat ca cei pe care îi are în față să nu scape nimic din ceea ce spune. Există posibilitatea ca unele persoane *„să drăgălească”*, *„să drăgălăşească”* unele cuvinte din dorința de a crea o ambianță familiară, cu tentă de intimitate, în care să se regăsească comoditate şi, chiar, o delăsare specifică intimității.

În altă ordine de idei, pronunția excesiv de clară, de îngrijită, cu o preocupare evidentă, care să includă mişcări ale gurii, ce au menirea să accentueze şi să întărească claritatea mesajului, generează o imagine dominată de severitate, lipsită de spontaneitate, ceva prea sever şi prea disciplinat, față de care trebuie să stai de o parte, să manifești rezerve.

Din punct de vedere teoretic, ar trebui să dăm credibilitate unei *„medii”* în care să nu se regăsească excese. Practic, cel puțin în opinia mea, este necesar să identificăm *„normalitatea”* şi apoi, în condițiile apariției de abateri, mai mult sau mai puțin evidente, să ne punem întrebări pe temă de DE CE ?

Accentul – presupune modularea sunetelor specifice unui cuvânt sau expresii ori a unor grupuri de cuvinte, respectiv expresii, prin rostirea mai apăsată, mai intensă, pe un ton mai înalt, a unui sunet sau grup de sunete. Există şi posibilitatea ca modularea sunetelor, despre care am făcut referire, să se manifeste şi în sens opus; vorbitorul rosteşte mai puțin apăsat, mai puțin intens pe un ton coborât. De regulă, atunci când vorbim despre accent, suntem preocupați să constatăm şi vom identifica uşor modulări care evidențiază, care accentuează, sunete.

Ceea ce este interesant este faptul că, uneori, accentul poate determina schimbarea sensului mesajului verbal. Cunoaştem, cu toții, ce înseamnă a spune *„DA”*. În funcție de modul în care este spusă vocala *„A”* se poate ajunge de la acceptare la respingere propunerii, relației, situației ori la negare, ca răspuns la o întrebare. Se poate schimba sensul unui cuvânt, al unei expresii ori al unei propoziții sau, chiar, fraze.

Accentul este folosit nu numai pentru a interveni, oarecum brutal, asupra înțelesului mesajului schimbându-i sensul ci şi pentru a transmite mesaje subtile, colaterale, subliminale, care să determine o atitudine, o poziție, o acțiune ori modificarea uneia sau alteia dintre acestea. Diferența poate fi semnificativă, pentru că dacă, în primul caz, se schimbă înțelesul mesajului fără să se dorească, manifest, o modificare directă şi aşteptată în comportamentul celui ori celor cu care se comunică, în cazul mesajelor subtile, deşi efortul nu este mare – atât de mare precum în primul caz – schimbarea este aşteptată direct, manifest, ca fiind ceva necesar şi obligatoriu.

Pauzele – deşi, din punct de vedere cantitativ sau valoric, pauza în vorbire înseamnă nimic, un zero, nici un bit de informație transmis, atunci când comunicăm

pauza capătă sens, se *„aude”*, uneori se aude foarte bine, *„bubuie”* chiar, purtând semnificații para verbale relevante, ce trebuie interpretate cu atenție de către orice anchetator respectabil. Tăcerea făcută la timp are darul de a-l lăsa pe cel care ascultă, pe anchetator în cazul nostru, să înțeleagă, să asimileze să facă conexiuni şi comentarii cu voce tare sau *„în gând”*. Dacă nu există pauze ori dacă apar prea devreme sau prea târziu, cel care ascultă va avea probleme în a înțelege întreg mesajul, care se doreşte a fi transmis.

Dacă nu există pauze, cel care vorbeşte se va asemăna cu *„ceva”* ce nu poate fi controlat, ce spune ceva, însă, spune ceva pentru el, ori, cel puțin, pentru a nu fi înțeles, pentru că nu este interesat dacă cineva îl urmăreşte ori nu. Dacă pauzele apar prea devreme, se poate crea impresia că cel care le face şovăie, nu este sigur pe conținutul celor pe care le comunică, are emoții (mai mult sau mai puțin justificate). Dacă apar prea târziu, devine evident că vorbitorul şi-a pregătit prestația, este încordat şi preocupat de caracterul integral al mesajului, pe care trebuie să îl transmită; pauza apare atunci când îşi permite să *„răsufle uşurat”* pentru că a terminat.

Ca element de strategie, la dispoziția atât a anchetatorului cât şi a persoanei ascultate (evident că şi la dispoziția oricărei alte persoane implicate într-o *„discuție”*) tăcerea, lipsa de zgomot, însoțită de un anumit fel de a privi ori de alte zgomote de fundal, ce sunt date de spațiul în care se desfăşoară ascultarea, poate fi folosită pentru a provoca reacții, emoții ori acțiuni ale partenerului de comunicare.

În camera de anchetă se pot desfăşura adevărate războaie ale tăcerii, de fiecare dată, cel care nu mai suportă tăcerea, se poate considera învins; învingătorul are ca premiu creşterea încrederii de sine, a auto-controlului, a propriului echilibru, un ascendent asupra învinsului – *vezi, eu sunt mai tare pentru că ştiu să mă stăpânesc mai bine*. *„Concerte de linişte”* se pot dezvolta şi în discuții, care să aibă diverse mize, precum negocierile pe diferite teme, în discuțiile casnice, etc.

Pauzele în vorbire pot oferi indicii asupra stării sufleteşti, apariției şi dezvoltării unor emoții, în legătură cu atitudinea vorbitorului, cu intențiile şi aşteptările lui legate de comunicarea în care este implicat. Păstrând importanța ultimei impresii în cadrul percepției, pauza în vorbire subliniază cuvântul, expresia, propoziția ori ideea ce merită o atenție mărită. După zgomot rămâne ceva, iar ceea ce rămâne, în analiza celui care ascultă este, tocmai, ultima manifestare relevantă a celui care s-a manifestat activ expunând.

Pauzele pot constitui şi manifestarea unui dialog intern. Vorbitorul se poate întoarce la propriul sine, îşi poate pune întrebări, îşi poate da răspunsuri, devine distras, căzut pe gânduri. O asemenea pauză, dacă apare în mod controlat, nu se adresează auditoriului, nu poate fi adresată anchetatorului care, în asemenea condiții, de cele mai multe ori, nu permite o asemenea manifestare, trezindu-l la realitate pe cel ori cea pe care o are în față. Totuşi, să nu uităm că atunci când expunem, povestim, relatăm ceva şi ne amintim un aspect, împrejurare, de o persoană, situație, stare de fapt, etc. ori ne vine o idee, apare o pauză. Această pauză, mai lungă sau mai scurtă – dacă este prea lungă poate conduce la pierderea *„firului”*, vorbitorul putând ajunge, la extrem, să-l întrebe pe cel cu care comunică *„despre ce era vorba ?”* ori *„despre ce vorbeam ?”* – se manifestă cu obligativitate pentru că amintirea şi ideea se manifestă, în cazul de față, precum ceva parazitar, ceva care fură din energia alocată procesului în desfăşurare. Pe cale de excepție, la persoanele cu o mare putere de concentrare şi disponibilitate energetică se manifestă doar o *„bâlbâială”*.

Pauzele pot fi şi retorice ce se doresc *„de efect”*. *„Domnule ….”* ar putea spune persoana pe care o ascultăm, în dorința de a sublinia importanța a ceea ce urmează să spună; faptul că este ceva ce nu spune oricui şi nici în orice condiții, că, de fapt, spune

ceva *„din suflet”*, intim chiar. Retorica admite şi invocarea divinității, unor valori perene, unor principii importante ce nu pot fi rostite în mod obișnuit, *„la grămadă”* cu celelalte cuvinte şi expresii uzuale.

Pauzele pot fi folosite pe post de *„invitație”*. O invitație la reacție, din partea ascultătorului ori ascultătorilor – se aşteaptă admirație, aprobare, furie, revoltă, se savurează modul în s-a spus ceea ce s-a spus, se pot aştepta aplauze, etc. Se aşteaptă orice, mai puțin, nepăsare, lipsă de reacție, care, dacă apare, are rolul de a destabiliza vorbitorul de a-l înnebuni. De fapt, există multe persoane care oferă pauze, doar când doresc, interlocutorul neputând avea o reacție decât atunci când îi este permis şi nu îi este permis, decât atunci când ideea, susținută de către vorbitor, a ajuns la un nivel de *„maturitate”*, care să nu poată genera decât o anumită reacție – cea aşteptată, bineînțeles, favorabilă.

Până şi pauzele care au ca sursă stânjeneala, jena de a spune anumite lucruri ori de a relata anumite aspecte, au în ele ceva care provoacă, solicită ceva, cer intervenția interlocutorului care trebuie să aprobe, să încurajeze. Altfel, după pauză, ar putea să numai urmeze nimic ori să se schimbe subiectul.

Pauzele prea lungi ori prea dese distrug încrederea celui care ascultă; cele bine plasate, nu foarte scurte, cele retorice, dezvoltă, la cel care ascultă, un sentiment de considerație, de respect, de implicare. La anchetatori, lucrurile stau puțin diferit, întrucât există riscul apariției şi dezvoltării sentimentului de manipulare şi, pe cale de consecință, tentația de a bloca, de a prelua controlul şi de a impune propriul ritm. Este o chestiune de orgoliu, de a stabili cine conduce ostilitățile, pentru că cine conduce stabileşte, regulile şi pauzele şi când ceva trebuie să înceapă sau să se termine.

Unele persoane charismatice reuşesc să perfecționeze o *„bâlbă”* retorică, cu un potențial remarcabil de a atrage simpatie. Bâlbele şi poticnelile deliberate au darul de a-l aduce, pe cel care le foloseşte deliberat, mai aproape de cel ori cei care ascultă, îl fac mai uman, o persoană normală ce îşi recunoaşte slăbiciunile şi defectele.

Un aspect interesant îl reprezintă *latența răspunsurilor*. Se poate observa, în practica anchetelor penale, că între ultimul cuvânt al întrebării, puse de către anchetator şi primul cuvânt, al răspunsului dat de către persoana ascultată, se scurge o anumită perioadă de timp. De cele mai multe ori, persoanele de bună credință răspund cu o întârziere mai mare decât cele care mint – lucru explicabil prin necesitatea asimilării întrebării şi formularea unor răspunsuri cât mai complete. Mai mult, se poate pune şi problema luării de decizii: *„Ce să spun ?”*, *„Întregul adevăr ?”*, *„Numai o parte ?”*, *„Nu ar fi mai bine să mint ?*

De exemplu, în cazul unor întrebări directe, precum cele referitoare la implicarea unor coautori sau complici ori cele referitoare la perceperea, in mod direct, a unor secvențe din desfăşurarea activității ilicite, dacă persoana ascultată neagă, iar răspunsul apare foarte repede (1-2 secunde), anchetatorul va trebui să devină foarte suspicios în legătură cu adevărul celor afirmate de persoana ascultată.

De asemenea, persoana care minte poate prefera să repete întrebarea sau să solicite precizări și atunci când întrebarea este suficient de clară. De exemplu:

Anchetatorul *– „A-ți petrecut noaptea de joi, 14 Octombrie, cu persoana vătămată ?”*

Suspectul *– „Dacă am petrecut noaptea de joi cu Monica, nu !”*

Anchetatorul *– „A-ți forțat persoana vătămată, să întrețină acte sexuale cu dumneavoastră?”*

Suspectul *– „Ce înțelegeți prin a forța-o să întrețină acte sexuale ?”*

Anchetatorul *„– A-ți folosit violența, pentru a determina persoana vătămată să întrețină acte sexuale cu dumneavoastră ?”*

Suspectul *– „Nu, nu am folosit niciodată violența împotriva unei femei !”*

Există şi cazuri în care atât mincinoşii cât şi persoanele de bună credinţă dau răspunsuri rapide. Bunăoară, în cazul întrebărilor provocatoare precum *„ ... dacă ai vrea să ai o femeie, iar aceasta te-ar refuza, ai folosi violenţa pentru a o convinge sau pentru a o sili să accepte acte sexuale cu tine ?”*, răspunsul, în sens negativ, ar veni foarte repede – *„nu”*, *„nu ştiu”*, *„nu cred”*.

Melodicitatea vocii – este necesară, deşi pare ceva ce poate fi ignorat, întrucât ar duce către o anumită zonă artistică, a cântării mesajului verbal. Lucrurile nu stau deloc aşa; pentru a ţine trează atenţia celui ori celor care ascultă este nevoie de o alternare a sunetelor joase cu cele înalte, pe o gamă cât mai largă de intonaţii şi inflexiuni. Altfel, oricât de interesant ar fi, mesajul, ce se doreşte transmis pe cale verbală, va deveni monoton şi plictisitor – şi asta nu ar fi nimic dacă ascultătorii ar putea să recepţioneze mesajul.

Odată cu scăderea atenţiei şi a nivelului de concentrare, informaţia trece pe lângă ascultător fără ca acesta să o poată percepe. Oricâte eforturi ar face acesta nu o poate *„prinde”* în integralitatea sa.

De ce ?

Pentru că dacă sunetele emise în vorbire nu variază suficient, nu se petrece nici un *„incident”*, se formează convingerea că cel care vorbeşte nu participă afectiv, nu pune nici un pic de suflet în ceea ce spune, nu poate fi vorba despre nici un dram de participare afectivă.

Există şi o extremă opusă. Dacă sunetele emise se modifică haotic, devin aritmice, sunt deranjante, se concluzionează, repede şi instinctual, că este vorba despre comunicarea unei persoane labile, ce nu este echilibrată psihic. Media este salvatoare, însă nu poate fi vorba decât despre o emoţie teoretică, pentru că oamenii nu pot evolua în medii comportamentale aritmetice. Oamenii normali au fluctuaţii, nu pot funcţiona ca nişte maşini. Fluctuaţiile sunetelor emise nu pot fi melodioase, pentru că nu cântăm când vorbim, ci ... vorbim, transmitem idei, sentimente, informaţii, faţă de care nu putem să nu avem emoţii iar, în aceste condiţii, nu totul poate fi controlat. Nu avem cum să nu fim temperamentali şi, în acelaşi timp[93], echilibraţi. Important, aici, ar trebui să fie amploarea şi frecvenţa modificărilor sunetelor din vorbirea noastră, precum şi adecvarea acestora la natura mesajului verbal pe care îl transmitem. Nu putem să vorbim despre lucruri grave, la fel precum o facem atunci când vorbim despre un vechi prieten din liceu; nu putem să transmitem sentimente, la fel precum am vrea să ne exprimăm opinia cu privire la preţul cireşelor din piaţă.

În mod evident melodicitatea şi inflexiunile vocii depind şi transmit, în acelaşi timp, informaţii despre implicarea afectivă, emoţii, sentimente, atitudini, exprimă supărarea, mulţumirea, bucuria, tristeţea, furia, frica, prietenia, umilinţa, dorinţa de a domina, nehotărârea, fermitatea, slăbiciunea ori puterea; mesajul verbal poate fi *„îndulcit”* ori, din contră, *„înăsprit”*, permisiv ori lipsit de permisivitate. Întrebările pot fi transformate în afirmaţii şi afirmaţiile în întrebări, însuşi sensul cuvintelor poate fi schimbat.

Fiind vorba despre voce, tot ce am afirmat nu poate avea o corespondenţă directă în scrisul de mână. Totuşi, este posibil ca şi exprimarea în scris, să aibă parte de o anumită variabilitate în modul în care sunt construite semnele grafice, care să exprime elementele despre care am făcut vorbire că se pot regăsi în melodicitatea vocii, precum sentimente, atitudini, emoţii, etc.

---

[93] **N.A**. – cei mai mulţi dintre noi, suntem echilibraţi; dezechilibrele nu apar şi nu se manifestă decât în cazurile în care nu există decât haos, totul fiind lipsit de control.

Ritmul vorbirii – este, şi el, important pentru că frecvența sunetului facilitează ori, din contră, îngreunează, înțelegerea mesajului ce se doreşte a fi transmis.

Astfel, dacă vorbitorul accelerează ritmul, ajunge să deranjeze precum o motocicletă ambalată nefiresc pe loc, cel care ascultă se simte mitraliat, năucit de sunetele care îl asaltează sunând ca o moară stricată. Nu se mai transmite nici un gând; cel care ascultă nu percepe decât o senzație de alertă şi presiune dincolo de limitele firescului.

Când vorbitorul lungeşte sunetele, parcă cântându-le, într-o doină oferită în mod neaşteptat în locul unui mesaj clar şi coerent, pe ascultător îl apucă căscatul. Aşteaptă biții de informație şi … se pare, că nu există o conexiune care să asigure traficul normal. *Ce poți să faci ? Să aştepți cu răbdare sau să te închizi enervat că nu poți să afli ce te aşteptai ?* Cum răbdarea are limite, renunțarea apare repede.

Ritmul face ca mesajul vorbirii să fie perceput ca repezit, lent, rapid, teatral, de *„radio-corespondent”*, afectat, precipitat. Sunetele neaccentuate alternează, de la caz la caz, cu cele accentuate determinând semnificații para verbale. De exemplu, o frecvență mare, specifică unui ritm rapid al vorbirii, transmite urgența, faptul că ceea se spune trebuie luat în seamă, neîntârziat, şi că trebuie, urgent, făcut ceva. Este imposibil să transmitem aceasta vorbind rar, alene, excesiv de calm. Să ne imagină, ca exemplu, un funcționar public de la serviciul de situații de urgență, care ne transmite foarte calm, vorbind rar, faptul că trebuie să părăsim de urgență stația de metrou în care ne găsim, întrucât a izbucnit un incendiu, ce poate pune în pericol viața, integritatea ori sănătatea persoanelor. Reacția publicului căruia i se adresează anunțul nu numai că va fi lentă, nefiind clar dacă este pericol sau este un exercițiu ori ceva neînsemnat ce poate fi ignorat, dar, poate lipsi cu desăvârşire. Ca oamenii să se mişte efectiv, va fi nevoie ca cineva să strige ori să apară o mişcare relevantă a unui grup, care se conformează anunțului şi prin aceasta îi confirmă o anumită credibilitate.

Ca principiu, ritmul vorbirii poate fi considerat lent, normal sau rapid[94]. Ei bine, în opinia mea este o problemă de stare de spirit, a vorbitorului şi de percepție, a ascultătorului. Starea vorbitorului agitată, acesta având ceva de spus important, care trebuie să genereze o reacție promptă din partea celor care ascultă, îl determină pe acesta să aibă un ritm rapid; parcă este mai puțin importantă informația, ci, importantă, este reacția celui ori celor care ascultă. Din nefericire, opțiunea nu este cea mai bună, pentru că cei mai mulți dintre semeni percep mesajul ca fiind însoțit de ceva nefiresc şi, întâi, trebuie lămurit nefirescul, pentru că acesta este perceput ca fiind important, în primă instanță. Ordinea se păstrează şi în cazul în care luăm în analiză percepția celui care ascultă. Aşa cum totul este supus interpretării subiective în cadrul relațiilor interumane, deşi ritmul folosit de către vorbitor nu este alert, obiectiv, nu este unul rapid, ascultătorul influențat de starea personală – o stare melancolică, de confort şi savurarea a plăcerii ori o stare de disperare dusă până la lipsa de reacție în fața necazului, o stare de slăbiciune cauzată de neîmplinire ori de o dezamăgire profundă, etc. – îl poate percepe ca fiind rapid. Astfel de diferențe generate de către stările partenerilor de dialog pot apare, în mod nuanțat, sub diverse forme, manifestându-se cu un potențial important de modificare a sensului şi înțelesului comunicării.

Pe teritoriul României şi, nu numai, există diferențe socio-culturale ce determină aprecieri diferite asupra a ceea ce poate însemna ritmul normal al vorbirii. Eu sunt născut şi am crescut în Oltenia şi, multă vreme, după ce am început să trăiesc în

[94] **N.A**. – se pot da ca exemplu nişte valori caracteristice precum: ritmul lent presupune până la 250 silabe pe minut; ritmul normal presupune 250 – 450 silabe pe minut; ritmul rapid apare în jurul a 500 silabe pe minut. Consider astfel de valori puțin relevante întrucât nici vorbitorul, nici cel care ascultă nu fac astfel de evaluări. Ceea ce contează este percepția individuală.

Bucureşti, mi s-a părut că moldovenii sunt prea calmi, lungesc sunetele ce devin molcome şi totul se transformă într-o poezie, chiar şi atunci când este nevoie de rapiditate şi eficienţă în exprimare. Cât despre ardeleni, ei mi s-au părut contemplativi, cu reacţii întârziate, atât de filosofi încât până ar înţelege ce, de ce şi pentru ce trebuie deschisă umbrela, când plouă, probabil că ar deschide-o după ce ploaia s-ar fi terminat. Desigur că, odată cu acomodarea mea în mediul specific Bucureştiului, eu nu am mai fost perceput ca fiind repezit şi oarecum nervos, iar ceilalţi au format o normalitate mai extinsă, ce a depăşit limitele determinate de dezvoltarea într-o anumită zonă geografică.

Dincolo de astfel de particularităţi socio-culturale, este normal să existe diferenţe, între oameni, în ceea ce priveşte viteza cu care vorbesc. Vorbirea *„normală”* a doi oameni este caracterizată, doar ca excepţie, de aceeaşi viteză. Ceea ce este normal pentru mine, pentru colegul meu de birou poate fi, în diferite momente, uneori chiar pe parcursul aceleiaşi zile, prea alert, prea repede ori prea lent, prea *„fără vlagă”*. Reciproca este valabilă la nivel absolut.

Pentru eficienţa comunicării este important ca ritmurile vorbirii acceptate de către cei, minim, doi să poată fi sincronizate, într-o marjă de toleranţă, care să nu poată ajunge la nivelul unei obstrucţionări a mesajului.

Interesant de văzut este faptul că un vorbitor nu poate susţine un ritm crescut al vorbirii, dacă nu stăpâneşte conţinutul a ceea ce vrea să comunice. Poate să se străduiască; pentru asta are nevoie de mult exerciţiu, repetiţia îl poate ajuta, însă, o anumită notă de artificial, nu poate să scape neobservată. Mai mult, dacă apar factori perturbatori, totul se poate duce *„de râpă”*. Dacă cineva îl contrazice, dacă cineva trimite un feed-back înşelător, dacă cineva va arăta dezinteres cu potenţial de molipsire, există posibilitatea să intre în panică, să-şi piardă cumpătul, să se încurce şi, în final, să-şi compromită întreaga acţiune.

Fiecare dintre noi schimbăm viteza cu care rostim sunetele specifice diferitelor cuvinte şi expresii, pe care le folosim în cadrul comunicării verbale, în funcţie de mesajul pe care dorim să îl transmitem. De regulă, ceea ce este comun şi puţin semnificativ, este rostit mai repede, fără a lăsa un interval minim de timp pentru ca cel ori cei care ascultă să poată realiza importanţa. Instinctual, am învăţat că resursele de atenţie ale celor care ne ascultă sunt limitate. În aceste condiţii este normal să nu îi lăsăm să îşi epuizeze din resurse pe ceea ce nu este important, însă, trebuie spus. Ceea ce considerăm că este important, ce este nou, ce trebuie să genereze şi să întreţină emoţia pe care dorim să o transmitem, rostim rar şi apăsat, astfel încât ascultătorul să aibă posibilitatea să poată *„procesa”*, să înţeleagă, să fie pătruns de ceea ce s-a comunicat.

În general, se poate accepta că persoanele echilibrate psihic, ce nu consideră că au lucruri deosebit de importante de spus, rostesc sunetele cu o ritmicitate uşor de sesizat, fluctuaţiile neavând nimic remarcabil. Dacă ritmul vorbirii este excesiv de controlat, comunicarea verbală devine uşor comparabilă cu un mecanism, care nu poate avea nimic sensibil; este caracteristic unei persoane ce îşi controlează emoţiile sau, cel puţin, aşa vrea să arate, care vrea să dovedească celor din jur că are o voinţă de fier şi că totul se desfăşoară pe baza unei discipline, de la care nu există abateri. Dacă vorbirea va avea un ritm fluctuant, aceasta va transmite prea multe emoţii şi, în loc să genereze reacţii intense de sprijin şi înţelegere, va determina pe cei mai mulţi dintre ascultători să adopte o poziţie defensivă, necesară în faţa unei persoane imprevizibile, cu un psihic labil.

Combinaţiile vocale – sunt inerente; practic elementele pe care le-am prezentat mai sus nu sunt folosite individual. Cele mai uşor percepute combinaţii vocale sunt cele care includ *volumul, ritmul şi tonul vorbirii*. Însuşi sensul mesajului vorbit este

influențat, la nivel fundamental, de modul în care evoluează o astfel de combinație vocală. Începând cu formula de salut, folosită de către anchetator, de către persoana ce vine şi urmează a fi ascultată, de către o altă persoană, orice altă persoană, care intră într-o comunicare, ce spune *„Bună ziua”*, *„Vă salut cu respect”*, *„Salutare”*, ş.a. pe un ton grav, cu un ritm rapid şi volum mare, ocazie cu care transmite o emoție, mai degrabă negativă decât optimistă sau pozitivă şi terminând cu orice altă expresie folosită în comunicare care, spusă în acelaşi mod, transmite acelaşi tip de emoție, totul capătă alt sens. Efectiv combinația vocală potențează sensul mesajului comunicat, putându-l îndepărta, până la denaturare, de sensul normal, acceptat ca firesc în societate.

Abilitatea de a vorbi influențează credibilitatea mesajului şi puterea de convingere a oricăruia dintre noi. Puterea cuvintelor sau expresiilor se poate schimba, se poate destrăma, se poate întoarce împotriva celui care le promovează; asta în condițiile în care para verbalul nu susține sensul pe care dorim să-l dăm cuvintelor şi expresiilor pe care le folosim în comunicare.

Ceea evităm să spunem este, uneori, mai convingător decât ceea ce spunem, iar ceea ce spunem este mult mai puțin important decât felul în care spunem.

Totuşi, de ce suntem atât de atenți la cuvinte ?

De ce continuăm să fim atât de preocupați de acuratețea şi conținutul limbajului verbal ?

Considerații recente în materia inteligenței emoționale acreditează ideea că omul ar relaționa cu mediul pe două nivele – fiecare dintre noi ar avea o *„minte”* care gândeşte şi una care simte[95]. Ceea ce vorbim, un limbaj codificat, consolidat în timp, se adresează, aproape în exclusivitate, părții din creier care se ocupă cu gândirea. Sensul normal al cuvintelor este prelucrat, înțeles, se elaborează un răspuns de adecvare ce ni se oferă spre promovare, la nivelul cortexului. Doar, ca excepție, sensuri şi semnificații specifice expunerilor cu caracter artistic ori filosofic – creații lirice, eseistică, metafore, raționamente bazate pe abstract, etc. – pot angaja senzorial şi emoțional alte zone din creier.

Manifestările din zona para verbalului şi comportamentului non verbal sunt adresate *„minții”* care simte, fiind prelucrate la un nivel ce a apărut mai timpuriu în creierul uman, pe vremea închegării primelor forme de viață socială, când nu exista şi nu era necesar un limbaj verbal. Se poate spune că, în prezent, deşi se poate accepta un caracter unitar al comunicării umane, partea verbală este preluată de nivelul conştient şi controlabil al psihicului nostru; partea non verbală şi para verbalul alunecă spre un nivel al psihicului nostru ce se află dincolo de conştient şi controlul nostru direct.

Cum ceea ce ne poate scăpa de sub control este de natură a ne crea temeri, apare ca evidentă preferința noastră de a comunica în zona pe care o putem ține sub control, a cuvintelor şi preocuparea pentru a evita scăpările ce pot atrage neplăceri diverse, pentru a neglija restul comunicării. Indiferent că ne place sau nu acest *„rest”* al comunicării este cel care ne influențează, cu adevărat, deciziile şi comportamentele – indiferent că este vorba de cele care se întâmplă în camera de ascultare ori într-un alt sistem de referință spațio-temporal.

În practică, persoanele sincere, ca principiu, răspund direct la întrebări iar răspunsurile sunt date la intervale de timp normale. Nu este necesar ca răspunsurile să întârzie, iar acestea conțin exprimări fără echivoc ce pot cuprinde cuvinte precum *„ucis”*, *„a furat”*, *„a violat”*, *„a vândut droguri”*, *„pedeapsă”*, *„puşcărie”*, etc. fără să se

[95] **Goleman, Daniel** – Emotional Intelligence, Bantaam Book, Random House Inc., 2012, pag 89

simtă vreo reținere; uneori se poate constată, chiar, o anumită preocupare pentru precizia exprimării, trecând peste durerea celor suferite sau întâmplate. Cei care nu sunt vinovați fac acest lucru natural, pentru că pedeapsa nu îi priveşte.

Vinovații sunt tentați să aibă exprimări vagi, să nu vorbească la obiect, să se bâlbâie chiar dacă nu se referă direct la fapta pe care au săvârşit-o şi vorbesc despre aspecte neutre. Răspunsurile lor, se poate observa că, sunt elaborate. Pot apare pauze în vorbire şi răspunsuri ce vin prea repede ori după perioade nefireşti de cugetare. Volumul este redus, nu este susținut pentru că, instinctual, se feresc de a oferi anchetatorului variații şi inflexiuni ale vocii ce pot fi relevante pentru faptul că denaturează adevărul.

Nu trebuie să ne îmbătăm cu apă rece, deşi, superficial vorbind, pare a fi o diferență semnificativă între dialogul unei persoane sincere şi cel al unei persoane mincinoase, lucrurile nu sunt deloc simple. Anchetatorul ar trebui să evalueze comportamentul persoanei pe care o ascultă pe două paliere.

1. Ceea ce este normal ca şi conduită socială acceptată şi aşteptată.

2. Ceea ce este normal pentru individ.

Normalul acceptat şi aşteptat ca reper social trebuie avut în vedere pentru că fiecare dintre noi, în parte, odată cu socializarea, a asimilat cadrul general al manifestărilor acceptate în societate – cadru evoluat prin perfecționări ori influențe acceptate ca benefice.

Normalul la nivel de individ, dincolo de abateri generate de aspectele individuale, constituie rezultatul adaptării la modelul social; rezultat ce nu poate fi decât unic în comparație cu rezultatele celorlalți indivizi.

Anchetatorii cu experiență consideră că diferența între o persoană sinceră şi una care minte poate fi analizată şi prin prisma *reacțiilor în legătură cu presupuse abuzuri ale anchetatorilor apărute pe parcursul ascultărilor*. Persoanele sincere, dacă vor considera necesar, îşi vor exprima nemulțumirile, observațiile, obiecțiile, etc. către sfârşitul ascultării, încercând să îşi argumenteze susținerile. Cei care vin să mintă au *„ceva de spus”*, încă din partea de început a ascultărilor, vor reclama încălcarea drepturilor fundamentale, a drepturilor procesuale, nerespectarea garanțiilor procesuale, lipsa condițiilor *„fireşti”* pentru desfăşurarea ascultării, orice *„chestie”* de care se poate agăța pentru a şicana anchetatorul, pentru a încerca să aibă un ascendent psihic, pentru a-l detaşa pe anchetator de la planul conceput, de la strategia de ascultare pregătită.

Ca exemplu, îmi aduc aminte un caz – cu care am luat contact pe parcursul activităților de documentare pentru această lucrare – în care au fost ascultate două tinere în legătură cu racolarea şi exploatarea sexuală a unei minore, în complicitate cu un bărbat, cu care ambele aveau relații apropiate.

Prima a fost ascultată P.E. de 26 ani, care, imediat ce i s-a comunicat motivul pentru care este ascultată a devenit irascibilă şi a început să invoce tot felul de motive – începând cu faptul că în ziua şi ora respectivă trebuia să fie cu mama ei bolnavă la un medic specialist, că nu are decât o relație vremelnică cu inculpatul T.A., care s-a bazat pe insistențele acestuia legate de iubire şi de posibilitatea unei căsătorii, fapt ce nu justifică nici un fel de suspiciune legată de implicarea în posibilele fapte penale ale lui, până la faptul că anchetatorul se uită provocator şi că, de fapt, urmăreşte să o şantajeze pentru a obține favoruri de natură sexuală sau financiară de la ea. Ulterior, pe parcursul ascultării a recunoscut că zilnic se întâlnea cu T.A. şi încerca să întrețină relații sexuale cu acesta, contra unor sume de bani, pentru a putea să îşi acopere cheltuielile personale.

După P.E. a fost ascultată R.A. care a ascultat întrebările anchetatorului cu atenție şi a dat răspunsuri pertinente. Printre altele, a declarat că la diferite intervale de timp întreținea relații sexuale contra cost cu diferiți bărbați, pentru a-şi completa veniturile. Fiind invitată într-o seară de sâmbătă, a recunoscut că a întreținut relații sexuale cu T.A., după care, la insistențele acestuia, a acceptat să meargă şi cu un alt bărbat, pentru a întreține relații sexuale contra cost, într-o anumită cameră din reşedința T.A. – o clădire cu trei etaje şi 14 camere, amenajate asemănător celor de la un hotel – şi, ajungând acolo, a descoperit o fată foarte tânără ce întreținea relații sexuale cu doi bărbați în acelaşi timp. A mers în altă cameră, a prestat actele sexuale solicitate, şi-a încasat suma de bani, după care a plecat. Simțind o anumită insistență a anchetatorului, a reclamat faptul că este treaba ei ce face cu propriul corp şi nu este cazul ca vreo instituție sau vreun anchetator să fie interesat de viața ei intimă. La scurt timp, s-a calmat şi l-a rugat pe anchetator să nu facă publice rezultatele ascultării, întrucât este învățătoare şi, dacă s-ar afla ceva, şi-ar pierde şi acest loc de muncă; ar trebui, după aceea, să trăiască doar din prostituție.

Ulterior cercetările au confirmat faptul că P.E. a convins-o pe minora A.D. să vină în stabilimentul lui T.A. pentru a primi, cu împrumut, o sumă de bani şi cu această ocazie a obligat-o pe A.D. să întrețină relații sexuale, pentru *„a-şi merita banii”*. Ulterior îl mai *„ajuta”* pe T.A. să o convingă pe minoră, să accepte anumiți clienți, anumite tehnici sexuale, etc.

5.18. Interpretarea expresiilor verbale

Este evident că o persoană ce este ascultată îşi alege, liber, cea mai mare parte a cuvintelor sau expresiilor pe care le foloseşte pentru a răspunde întrebărilor anchetatorului – oricât de capabilă ar putea fi o persoană, ea nu-şi poate pregăti prestația, până la nivelul cuvintelor şi expresiilor; îşi stabileşte doar poziția şi principalele coordonate ale prestației menite să-i promoveze interesele.

Această alegere nu este pur întâmplătoare. Este atent selectată, în timp operativ, fie pentru a oferi cel mai exact răspuns cu putință, fie pentru a evita anxietatea provocată de evitarea spunerii adevărului. Să luăm, ca exemplu, câteva variante pe care le are, în mod logic, la dispoziție un suspect, în cadrul cercetării unui omor, anchetatorii reuşind să stabilească intervalul de timp în care a încetat din viață victima, ucisă cu mai multe lovituri de cuțit, ca fiind în jurul orei 19:00.

Întrebare: ***„Când l-ai văzut ultima dată pe Cătălin*** (victima)***?”***

R(1) *„Pe la ora 16:00 marți după-amiază.”*

R(2) *„Cred că marți după amiază.”*

R(3) *„Din câte îmi aduc eu aminte, la începutul acestei săptămâni.”*

R(4) *„A trecut ceva timp.”*

R(5) *„Nu aş putea spune, nu-mi aduc aminte.”*

Analizând răspunsurile – doar după aceste enunțuri – nu se poate afirma că unul sau altul dintre ele sugerează o lipsă de onestitate. Printre factorii care ar putea influența o asemenea apreciere, se numără: cu cât timp în urmă a fost victima, într-adevăr, văzută de către subiect, frecvența cu care victima a fost văzută împreună cu suspectul şi probabilitatea ca acesta să-şi aducă, cu exactitate, aminte momentul în care a văzut pentru ultima dată victima. Ceea ce poate fi observat, este că fiecare răspuns, începând cu R(1) şi terminând cu R(5), implică din ce în ce mai puțină responsabilitate personală din partea suspectului.

Preocuparea persoanelor ascultate pentru a evita folosirea unor expresii care implică responsabilitate poate fi explicată, de cele mai multe ori, prin incertitudine, sfială, lipsă de încredere sau... frică în legătură cu posibilitatea descoperirii minciunilor

şi prăbuşirea sistemului de apărare conceput, probabil, cu atenţie şi încredere ... *„că doar şi alţii au scăpat”*. Foarte important pentru anchetator, este să interpreteze contextul în care apar răspunsurile ce evită asumarea răspunderii. De exemplu:

Anchetatorul – *„L-aţi cunoscut personal pe domnul Popescu Nicolae ?”*

Persoana ascultată – *„Nu-mi aduc aminte/Nu cred să-l fi cunoscut ... numele pare cunoscut, însă ...”*

Este evident că persoana ascultată nu vrea să se implice, decât, dacă este neapărat necesar – în sensul că există probe pe baza cărora se poate stabili că există anumite relaţii între persoana ascultată şi cea la care a făcut referire anchetatorul.

Anchetatorul – *„Domnul Popescu a luat un credit de la banca ..., i-ar dumneavoastră l-aţi consiliat ...”*

Persoana ascultată – *„Da, este posibil, în urmă cu două luni, a fost o perioadă foarte aglomerată când am avut multe cereri de credite (în general persoane care nu întruneau condiţiile de creditare) ... este posibil să fi primit, atunci, o cerere de la persoana despre care vorbiţi, am prelucrat-o în sistem, i-ar despre altceva, nu mai ştiu”*

În cazul de faţă, este greu de crezut că un consilier de credite, care este plătit şi în funcţie de contractele pe care le încheie, nu-şi aduce aminte despre un client de care, în mod firesc, şi-a legat nişte speranţe de câştig. Dacă persoana ascultată ar fi un medic chirurg sau internist, mai degrabă, şi-ar aduce aminte de afecţiunea unui pacient decât de persoană, ca atare; totul, trebuie analizat şi în funcţie de componenta personală a relaţiei, posibile, dintre persoane.

Practica anchetelor a dezvoltat un set de semnificaţii pentru cele mai uzuale expresii folosite de către persoanele ascultate. Acestea nu trebuie folosite pentru a pune concluzii, ferme, cu privire la identificarea de minciuni, ci, pentru a stimula punerea de noi întrebări, în scopul de a lămuri aspectul. Astfel:

Expresia	**Interpretare**
„Din câte îmi amintesc...” „Din ce ştiu...” „Dacă îmi aduc aminte bine...” „La acest moment dat...”	(1) Nu sunt 100% sigur de ceea ce spun. (2) Dau vina pe slaba mea memorie sau/şi pe ignoranţa mea, pentru că nu îţi spun tot adevărul.
„Următorul lucru pe care l-am realizat...” „Înainte să-mi dau seama...” „În cele din urmă...”	(1) Omit ceva din relatarea mea, pentru că lucrurile au evoluat neaşteptat. (2) Aceasta s-a întâmplat foarte repede.
„Să fiu sincer...” „Să-ţi spun adevărul...”	Nu am fost pe deplin sincer până la acest moment (de obicei prin omisiune).
„Sincer...”	Ceea ce îţi voi spune este numai o parte din adevăr.
„Cât de ciudat ar părea...” „Nu vreau să deviez de la subiect, dar...” „Nu o să-ţi vină să crezi...”	Vreau să-mi accepţi răspunsul chiar dacă este ciudat, evaziv sau de necrezut.
„Cum am spus şi celuilalt anchetator...” „După cum am scris în declaraţie...” „V-am spus mai devreme...” „După cum am depus mărturie mai înainte...”	(1) Nu vreau să mint de două ori despre acelaşi lucru. (2) Mă simt frustrat, enervat, deranjat că trebuie să repet acest lucru.

„Jur...” „Dumnezeu îmi este martor...” „Trebuie să mă credeți...”	(1) Nu ar trebui să crezi ceea ce îți voi spune în continuare. (2) Probabil, că nu o să crezi ceea ce îți voi spune în continuare.
„Nu îmi aduc aminte...” „Nu vă pot spune...” „Nu vă pot ajuta...”	(1) Nu este în interesul meu să îmi aduc aminte, să îți spun sau să te ajut. (2) Datorită unui motiv intrinsec sau extrinsec (sau mai multe) nu doresc să discut despre acest lucru.
„Probabil că eu...” „Mai mult ca sigur eu...” „Ar fi tipic din partea mea să...”	Este posibil ca altceva decât ceea ce am spus eu să se fi întâmplat în realitate.
„Răspunsul meu ar fi...” „Aş avea de spus...”	(1) Fac o apreciere şi ... nici nu ştiu cu siguranță, nici nu pot dovedi ceea ce spun. (2) Dacă ți-aş spune ce s-a întâmplat, m-aş incrimina singur.
„Simt...” „Cred...” „Mă gândesc...”	Ofer o opinie, dar nu am dovezi specifice pentru a susține punctul meu de vedere.
„Ştiu...” „Îmi aduc aminte...” „Am auzit...” „Am văzut...”	Îți spun ceva la care personal am fost martor.
„Nu ştiu...” „Nu îmi amintesc...”	(1) Nu am cunoștință sau nu îmi aduc aminte despre eveniment. (2) Am un interes care nu-mi permite să dezvolt răspunsul.
„Nu am nici o îndoială că...” „Sunt absolut sigur...” „Sunt sigur...” „Sunt convins ...” „Desigur...”	(1) Îmi asum răspunderea pentru răspuns şi sunt sigur de acesta. (2) Subiectul este, în mod intenționat, prea încrezător în răspunsul său, pentru a evita alte întrebări.

Fără a exagera, aici, consider că este bine ca anchetatorul să facă, în plan mental, un schimb de rol cu persoana ascultată – probabil, ca la un joc de şah, să încerce să înțeleagă de ce persoana a dat un anumit răspuns, la ce întrebări se aşteaptă şi ce răspunsuri vor fi oferite în continuare. De reținut, că nu există şi nici nu trebuie să se accepte cuvinte sau expresii, care să fie asociate mecanic cu adevărul sau minciuna, foarte important fiind contextul în care este utilizată fiecare expresie în parte.

5.19. Explicaţiile nesolicitate şi scuzele premature

În rândul anchetatorilor există concepția potrivit cu care persoanele vinovate, din dorința de a scăpa de povara reproducerii minciunilor gata pregătite, ***„îşi dau drumul”*** înainte de vreme, îşi expun nevinovăția înainte să existe motive pentru aceasta, înainte să li se comunice sau să li se dea de înțeles faptul că sunt suspectați. Sunt foarte preocupați de a explica motivele, pentru care nu au putut fi ei cei care ... .

De regulă, pusă în fața unei întrebări directe precum: *„Tu ai furat maşina ?” „Tu ai spart magazinul de lângă parc ?” „Tu ai pus foc în imobilul situat pe strada ... ?”* – o

persoană sinceră va răspunde scurt *„Nu”* ori *„Nu am furat eu maşina.”; „Nu am spart eu magazinul …”; „Nu am pus eu foc …”;* şi va aştepta întrebări suplimentare pentru a răspunde, tot la obiect. Aceasta poate fi considerată o conduită firească, pentru cel care este stăpân pe situaţie şi care nu se teme, pentru că ştiindu-se nevinovat este convins că nu i se poate întâmpla nimic rău. Cel care se ştie vinovat ar trebui, ca principiu, să fie preocupat de probarea nevinovăției sale. Se va lansa într-o adevărată expunere de motive şi cauze, care fac imposibilă implicarea lui în activitatea ilicită cercetată. Va proceda la fel de fiecare dată, când va fi întrebat ceva cu conținut incriminator. Se va strădui să *„distrugă”* tot ce ar fi de natură al acuza.

Am folosit, mai sus, expresii precum ***„de regulă”*** şi ***„ca principiu”***, pentru că există posibilitatea ca, în practică, comportamentele la care am făcut referire să fie contaminate. De exemplu, persoana sinceră, ce nu are nici cea mai mică implicare, în tot ceea ce a presupus activitatea ilicită cercetată, poate să fi avut vreun contact, în timp, cu activitatea de anchetă şi amintirile să nu fie foarte plăcute. Mai mult, în opinia mea, nu trebuie uitat că temerea persoanei sincere, în legătură cu faptul că nu va fi crezută, are aceleaşi manifestări, precum temerea persoanei mincinoase, în legătură cu faptul că va fi descoperită minciuna şi va suporta consecințele legale.

5.20. Referiri ori susţineri, care conţin elemente ce nu pot fi verificate ori care sunt lipsite de relevanţă pentru anchetă

Acestea sunt, ca regulă, rar întâlnite la persoanele ce spun adevărul. Asta pentru că, de cele mai multe ori, nu realizează că pot fi suspectate de implicare în activitatea ilicită cercetată. Consideră că au fost solicitate pentru a ajuta, pentru a lămuri anumite aspecte în calitate de martor.

La persoanele vinovate situația se schimbă; apare o temere la nivel intern, care îl determină pe individ să considere că este necesară mai multă credibilitate. Se simt amenințate. Se poate ajunge la un anumit extrem, în care să perceapă că orice spune anchetatorul este un mesaj, mai mult sau mai puțin, subtil de amenințare, de acuzare. În aceste condiții, cuvintele pe care le rostesc par a nu avea suficientă putere, devenind necesară folosirea de metafore, prezentarea de explicații suplimentare bazată pe o logică din care, de obicei, lipseşte ceva, folosirea de trimiteri ori invocarea de persoane sau situații de fapt ce nu pot fi verificate ori nu se pot reconstitui.

De exemplu, ar putea apare susțineri precum: *„Dacă mama ar trăi, ți-ar spune ea … .”; „Ai putea afla cine sunt eu şi de la preotul bisericii …, unde mă spovedesc şi care mă cunoaşte foarte bine.” „Puteți să-l întrebați şi pe domnul procuror de la etajul 2 şi o să aflați că sunt un om corect şi cinstit.” „Nimeni nu ştie mai bine, decât mine, ce era acolo.” „Ascultați-mă pe mine, nu avea cum să fie aşa … se putea întâmpla ceva inexplicabil, dar nu cred.”*

Desigur că afirmațiile gratuite, menite să consolideze credibilitatea celui ori celei ascultate, sunt de o diversitate greu de evaluat.

Ceea ce este comun pentru acestea, este faptul că nu au nici o legătură cu activitatea ilicită cercetată şi cu comportamentul persoanei legat de aceasta; este vizată doar credibilitatea – în cazul de față, o garanție suplimentară venită din partea unor persoane, care nu pot oferi nici un element obiectiv, afirmativ sau negativ, legat de posibila implicare a persoanei ascultate în activitatea ilicită ce constituie obiectul anchetei.

Promovarea, în discurs, a unor aspecte irelevante pentru anchetă, poate fi considerată utilă de către suspecți, în încercarea de a-i convinge pe anchetatori de nevinovăția lor. Procedeul este simplu: suspectul identifică aspecte legate de modul de desfăşurare al activității ori de alibiul pe care îl promovează, care să poată fi verificate

prin intermediul unor persoane sau altor probe, pe care le prezintă anchetatorului, în susținerea credibilității şi nevinovăției sale. Nu este decât un truc ieftin, pentru că aspectele sunt veridice, însă, nu probează nimic pe fond, nu au legătură directă cu niciuna dintre împrejurările de interes pentru anchetă. Este mai degrabă un foc de paie umede, care scoate mult fum, însă, odată cu risipirea fumului, nu mai rămâne nimic.

Există şi posibilitatea ca anchetatorul să *„muşte"* şi să piardă timp pentru a verifica – rezultatul verificărilor este cât se poate de pozitiv, pentru că totul a fost pregătit – iar dacă, cumva, ceva se va mai lega cu fondul alibiului sau, din întâmplare, cu alte aspecte ce țin de fond, vor apare probleme; în sensul că virusul credibilității, celui care minte, a intrat în mintea anchetatorului iar de aici până la erori, mai mici ori mai mari, mai este decât foarte puțin. Ceea ce este interesant, este faptul că suspectul mincinos se va întoarce la această împrejurare, de fiecare dată, când va fi încolțit, de fiecare dată, când se va simți în criză.

Mai există o nuanță în acest *„vicleşug"* al suspecților ce vor să pară *„buni"* şi *„sinceri"* – încep să evite apropierea de fondul anchetei prin deraieri către modul ***„defectuos"*** în care se desfăşoară ancheta, modul ***„inuman"*** în care sunt tratați, nu li se respectă drepturile fundamentale, garanțiile procesuale, etc. Practic, tot ce li s-ar putea imputa, ca şi indiciu legat de comportamente simulate, nu se bazează decât pe manifestări, care nu sunt cauzate de minciuni şi de dorința de a-i înşela pe anchetatori, ci, sunt rezultatul emoțiilor şi ***„consecințelor fireşti"***, apărute ca urmare a ceea ce li se întâmplă în plan personal: nu sunt crezuți, nu li se respectă drepturile, sunt tratați cu superficialitate, deoarece nu sunt *„susținuți"*, se ştie că nu au posibilități financiare, care să susțină interese şi influențe în ceea ce priveşte rezultatele anchetei, ş.a.

Există, aici, şi un nivel superior, pe care curajoşii îl abordează cu suficientă perfidie şi curaj: adoptarea unei conduite prin care să provoace şi să încerce discreditarea anchetatorului pentru comportamentul său *„necorespunzător"*. Anchetatorii se pot aştepta la multe, pentru că imaginația indivizilor, aflați în situații deosebite, se mobilizează depăşindu-şi limitele obişnuite. Ca exemplu, discursul unui suspect, cercetat pentru săvârşirea unui viol, alunecă repede către cuvinte şi expresii precum *„nenorocită"*, *„curva aia mincinoasă"*, *„oricine poate fi curvă"*, *„sunt sătul de oameni curve"*, *„păi dacă trebuie ... hai să vedem cine este curvă mai mare"*, ş.a. Bineînțeles că orice reacție a anchetatorului, într-o asemenea situație, nu are cum să fie acceptată, nu poate face parte decât dintr-un plan diabolic de maltratare psihică şi ... fizică, pus la cale, numai, ca să îl distrugă.

Care este efectul urmărit de către un asemenea suspect ?

Evident că este vorba despre abaterea atenției, scăderea puterii de concentrare a anchetatorului care, în loc să aloce întreaga sa energie pentru a urmări persoana pe care o ascultă, planul de ascultare, succesiunea întrebărilor, crearea de situații şi scenarii, care să îl surprindă pe cel ascultat, etc., trebuie să aloce resurse, pentru a urmări şi anticipa orice posibilitate, ca cel ori cea pe care o are în față să se agațe de gesturi, cuvinte, expresii, diverse manifestări comportamentale, pentru a se victimiza, pentru a invoca presiuni şi tratamente neconforme cu respectul demnității şi drepturilor inerente oricărei persoane.

Nimic nu trebuie tratat cu ignoranță, pentru că aspecte nesemnificative pot să se transforme în apărări greu de combătut ulterior. Îmi aduc aminte de cazul unui şofer, care după ce acroşase o persoană, ce circula neglijent pe marginea unui drum european a fugit de la locul accidentului. Ulterior, cu ocazia mai multor activități de anchetă şi în conținutul apărărilor pe fond, a susținut că *„martorul cheie"*, ce afirma că a văzut, cum maşina condusă de el a fost implicată în accident şi împrejurările în care a fugit de la locul accidentului, de fapt, nu a văzut maşina lui. Îşi întemeia susținerea pe faptul că

martorul, un bărbat fără prea multe preocupări în zona auto, nu amintea, în nici o declarație şi nici cu prilejul unei confruntări, ce fusese efectuată, şi nu putea să facă referire, nici la modelul autovehiculului şi nici la afişele destul de mari ca dimensiune, ce erau lipite pe geamurile de la uşile din spate şi pe lunetă, prin care se încerca atragerea atenției cu privire la faptul că maşina era de vânzare. Dacă nu se amintea de model şi de afişe, pe care *„oricine"* a văzut autovehiculului ar fi trebuit să le rețină, era clar că martorul văzuse altă maşină, oricum nu maşina condusă de el.

5.21. Politeţea excesivă, atitudinea umilă, oferirea ajutorului

Sunt, și acestea, elemente care pot face parte din strategia suspecților mincinoşi, care vor să câştige bunăvoința anchetatorului. Scopul este ascuns şi constă tot în zăpăcirea, în furtul de resurse ce, altfel, ar fi la alocate pentru eficientizarea ascultării.

„Domnule", *„şefu"*, *„excelență"* ori *„distinsul domn ofițer care mi-a spus …"*, *„am întâlnit un domn ofițer de mare onoare"*, *„o femeie procuror cu suflet mare"* ş.a. sunt cuvinte şi expresii care, spuse într-un anumit fel ori într-un anumit context, se doresc a avea un impact major asupra anchetatorului; astfel încât acesta să devină mai accesibil, mai înțelegător față de o persoană care *„trebuie"* să fie de bună credință … întrucât este manierat, vorbeşte cuviincios, emană respect în tot şi în toate. Toate ar fi bune şi frumoase dacă, tocmai, aceste maniere, modul excesiv de cuviincios şi de politicos, respectul pe care îl afişează, nu ar fi false.

Cum să fie false, dacă pot fi acceptate ca făcând parte din normal, din firescul relațiilor inter-umane ?

Tocmai aici este problema – nefirescul apare în legătură cu comportamentul normal al acestor persoane, care, nici pe departe, nu include astfel de *„slăbiciuni"*, de *„ifose fără noimă"*. Pentru ei, până şi folosirea cuvântului ***„domnule"*** este fără sens; de exemplu, pentru un membru al unei bande de cartier, ori eşti ***„frate"*** ori eşti un fraier, ce poate fi pus la punct ori batjocorit, înşelat, etc. în orice moment[96]. Este o atitudine, mai degrabă, ciocoiască, venită din istorica epocă fanariotă, în care multora la plăcea să fie mângâiați cu vorbe dulci şi admirative. În prezent, această opțiune nu mai cade bine decât în puține cazuri, în care persoana țintă are o predispoziție pentru supraevaluarea propriului Eu. Socoteala suspecților mincinoşi are în vedere şi cazul în care vor fi prinşi cu minciuna; într-o asemenea situație, se aşteaptă să fie tratați cu o anumită îngăduință sau, cel puțin, să existe un minim interval de timp necesar, în care anchetatorul să îşi revină din starea de *„îmbrobodit"*, pe care să încerce să îl exploateze în interesul lor. Până la urmă – de ce nu ? – trebuie să recunoaştem şi faptul că maniera politicoasă şi respectuoasă de exprimare este de natură să predispună favorabil interlocutorul, cu o limită. Personal, consider că această limită se găseşte acolo unde începe linguşirea; cei mai mulți dintre noi avem capacitatea de a simți acolo unde limbajul devine forțat, linguşirea având o componentă batjocoritoare, în mod evident.

Oferirea ajutorului, poate fi, şi aceasta, o altă soluție de folos în *„bagajul"* unui suspect mincinos. Cei veniți să înşele pot considera că o atitudine caracterizată de disponibilitate, care să permită promovarea unor expresii precum: *„dați-mi voie să vă ajut"*, *„hai să vă ajut"*, *„cred că vă pot ajuta"*, *„eu sunt de bună credință, am venit să vă ajut"*, ş.a. este de natură a deruta pe unii dintre anchetatori. Se poate pune problema, în context, a unui raport de putere – *Tu eşti ceea ce eşti, însă, fără mine, fără ajutorul meu, nu eşti mare lucru. Cine este şefu` ? Dacă nu se poate face nimic fără mine, atunci*

[96]**N.A.** – La fel stau lucrurile atunci când țiganii vorbesc despre „gagiu" ori „gagică" – unul sau una care nu este de al ori de a lor şi, pe cale de consecință, poate poate deveni victima lor.

eu ar trebui să fiu cel care conduce iar tu, să faci bine să iei aminte ! – ar putea spune cel care vine să fie ascultat; dacă ar exista ceva care să îl determine să spună exact ceea ce gândeşte.

Desigur că sunt persoane care se simt bine făcându-se utile. Aceasta face parte din normalitate. În anchetă, aceasta este ceva precum ***„darurile greceşti”.*** Utilitatea unor asemenea persoane este una gratuită; practic nu se oferă nimic util. Explicaţia ce se oferă într-un asemenea caz nu foloseşte la nimic, are prea puţină legătură cu fondul problemei. În fapt, se doreşte *„adormirea”* anchetatorului, ce poate fi furat de *„val”* şi scos din rigoarea demersului profesional, pentru a acţiona, comportamental, asemănător cu o situaţie comună – discută cu un vecin despre impozite şi taxe, acesta îi spune că administraţia financiară unde trebuie plătit impozitul pe anul curent s-a mutat la o altă locaţie şi, pe cale de consecinţă, este normal să îl invite la o bere, să mai discute şi ei … ca băieţii.

Este posibil ca acest comportament să aibă ca sursă şi să fi fost exersat la locul de muncă, unde, uneori, este mai importantă relaţia cu şeful, deferenţa faţă de el, identificarea acelor mici probleme personale în care poate fi ajutat şi implicarea imediată în ajutor, decât realizarea eficientă a sarcinilor de serviciu. Cum poate fi un şef atât de hain încât să critice sau îl dea afară pe unul sau pe una care i-a făcut bine ? Dacă, în diferite medii profesionale, şefii îşi pot permite slăbiciuni, anchetatorului îi este interzis. Dacă unii şefi acceptă să fie înşelaţi de persoane, ce excelează în activităţi lipsite de importanţă, precum cele administrative de curăţenie, aranjarea unor spaţii, mutarea arhivei, etc. în care cei mai mulţi dintre angajaţi nu manifestă nici o *„tragere de inimă”*, anchetatorul nu are o asemenea posibilitate, pentru că el este interesat, trebuie să fie interesat, doar de realizarea obiectivelor stabilite pentru ascultarea pe care o desfăşoară.

În context, mai pot apare şi alte manifestări care să impresioneze anchetatorul. Într-o situaţie, care nu este foarte dificilă – persoanei i se dă de înţeles că este suspectată, alături de mai multe persoane, pentru implicarea în activitatea ilicită cercetată – suspectul poate deveni, brusc, deosebit de trist, afişând o descurajare dezarmantă. Încă nu a început să se apere. Prin aceasta, doar, testează sensibilitatea anchetatorului şi, cine ştie ? Poate că reuşeşte să obţină un minim de ascendent moral, poate reuşeşte să îl domine, să afle elemente care îl pot sensibiliza, să determine o anumită pre-dispoziţie emoţională, care să îi permită, ulterior, manevrarea unor factori declanşatori.

De asemenea, pentru a testa măsura în care susţinerile lor au fost acceptate sau nu, suspecţii pot pune întrebări în legătură cu ori pot promova anumite susţineri, care să se bazeze pe ceea ce deja au spus. Se folosesc expresii precum *„Am dreptate ?”, „Am dreptate când spun că … ?”, „Nu-i aşa … ?”, „Aşa cum rezultă din ceea ce am declarat mai înainte …”, „Cum v-am mai spus …”.* Minimul bit de informaţie pe care îl pot obţine, îi poate ajuta spre a-şi orienta conduita în faţa anchetatorului. Ceea ce vor spune sau/şi vor face nu poate fi lăsat la voia întâmplării, este vorba despre clasicul feed-back, obţinut într-un mod particular. Atitudinea anchetatorului faţă de ceea ce spune şi faţă de persoana suspectului este de importanţă capitală pentru acesta. Orice modificare comportamentală poate fi un *„semn bun”* sau un *„semn rău”* şi va trebui să procedeze în consecinţă.

Există posibilitatea ca, în funcţie de situaţie, suspectul să revină asupra unor date neimportante – *„îmi cer scuze pentru că revin, mi-am adus aminte cu precizie ora când … era deja 18 pentru că mai devreme …”* ori *„cred că avea o stare proastă pentru că …”* – încercând să demonstreze faptul că face tot ce îi stă în putinţă pentru a coopera în anchetă, pentru a se face util. Mai mult, în funcţie de reacţiile

anchetatorului, poate să realizeze ***„cum stă”***, cât din persoana anchetatorului şi, poate, cât din rezultatele anchetei, sunt împotriva lui.

5.22. **Răspunsurile** sau **reacţiile întârziate**

Acestea constituie un bun indiciu în legătură cu vinovăția celui pe care îl ascultăm. Regula spune că persoanele nevinovate nu au motive să se gândească înainte de a da un răspuns; răspund pur şi simplu iar răspunsul vine direct şi prompt. Vinovatul încearcă să aibă o abordare *„intelectuală”*. Consideră necesar să arate faptul că are disponibilitatea de a analiza cu atenție fiecare întrebare şi de a elabora răspunsuri inteligente. Pentru aceasta sunt necesare pauze, răspunsurile venind cu o anumită întârziere. În concret, mincinosul are nevoie de timp – mai mult sau mai puțin – pentru a evalua în ce mod răspunsul, pe care urmează să îl ofere, serveşte interesului său; răspunsul trebuie să sprijine minciuna, pregătită pentru a-i susține interesul ori, cel puțin, să nu îl submineze.

Nu trebuie uitat, că fiecare răspuns, pe care suspectul îl oferă anchetatorului, înglobează şi un potențial de risc – în sensul că poate pune în pericol edificiul de argumente, combinația de adevăr cu minciună, pregătită pentru a-i susține interesele legate de anchetă şi de rezultatele acesteia. Să luăm, ca exemplu, o întrebare banală, folosită pentru a *„sparge gheața”*: *Ai trecut pe la serviciu, înainte să ajungi aici ?* Răspunsul, considerat de către cei mai mulți practicieni normal, vine imediat: ***„Da”*** sau ***„Nu”***. La cei veniți să ascundă adevărul, să-l înşele pe anchetator, lucrurile stau diferit.

De ce ?

Pentru că ei vin în camera de anchetă cu o încordare considerată firească, ei trebuie să fie atenți, pentru că ştiu că au de a face cu anchetatori *„periculoşi”*, care vor încerca să-i înşele, să le întindă tot felul de capcane, etc. În aceste condiții, au nevoie de un interval de timp pentru a analiza împrejurarea – *ce l-o interesa pe anchetator dacă am trecut pe la serviciu sau nu, vrea să insinueze că …, încearcă să mă provoace, pentru a …, vrea să mă verifice să vadă, dacă …, am fost urmărit şi vreun prost m-a pierdut pe drum, ştie că m-am întâlnit cu avocatul şi încearcă să aducă vorba, să vadă dacă spun ceva despre ce am discutat cu avocatul …* – după care, indiferent dacă a găsit răspunsurile pe care le căuta sau nu, cel puțin ca principiu, se va risca să promoveze un răspuns, care va produce mult zgomot, fără să spună nimic de interes pentru anchetator: *„Pentru mine acest loc de muncă este foarte important, l-am obținut cu multe intervenții şi fac sacrificii enorme pentru a-l păstra.”*

Nu trebuie omis faptul că întârzieri pot apare şi la persoanele nevinovate, care sunt confuze, din diferite motive, care nu țin de anchetă, ori ***„au căzut pe gânduri”***, datorită tonului anchetatorului, unui gest sau altei împrejurări legată de condițiile în care se desfăşoară ascultarea ori de comportamentul acestuia. Mai mult, există întrebări la care un răspuns prompt nu este tocmai firesc. De exemplu, un medic, care îşi desfăşoară activitatea într-un spital cunoscut, la terapie intensivă, pus în fața solicitării – *„Vă rog să precizați câte gărzi ați făcut în perioada 21 Ianuarie – 04 Martie.”* – poate răspunde prompt *„14”* sau îşi poate arunca privirea în stânga sus, va privi înainte şi va răspunde: *„Cred că … 16; 3 în ianuarie, 12 în februarie, 1 în martie; da, în jur de 16 sau, poate, 17, dacă mi-a scăpat vreuna. Dacă este necesar pot verifica şi vă pot spune cu precizie”.*

La suspecții vinovați, întâlnim un bagaj, ce uneori este important, de date, amănunte şi detalii, care este pregătit pentru a-i susține credibilitatea, pentru a-i proba neimplicarea şi buna credință, pentru a contracara posibilele atacuri, insuficient de bine pregătite, ale anchetatorului. Aceste persoane pot petrece intervale importante de

timp analizând, ca la şah, posibilele deschideri şi mutări de răspuns, încercând să anticipeze, în tot sau în parte, desfăşurarea duelului cu anchetatorul.

Cum, nici aici, lucrurile nu pot fi simple, există posibilitatea ca o persoană sinceră să dea un răspuns neaşteptat de rapid, datorită faptului că a mai fost întrebată de curând cu privire la acelaşi aspect ori, din întâmplare, a avut nevoie de respectivul detaliu ori precizare, pentru a elabora un raport solicitat la serviciu, a completa un formular la o instituție a administrației centrale sau locale, etc.

Suspecții versați, persoanele care au o anumită obişnuință a discursului precum politicienii, actorii, profesorii, etc. ştiu să umple pauzele pentru ca acestea să nu apară atât de evidente, să nu se observe că au nevoie de o perioadă de timp, pentru a face ca răspunsul pe care îl oferă să fie rezonabil.

5.23. Manifestările fizice

Manifestările comportamentale ale persoanei ascultate, aici, au menirea de a *„umple”*, de a *„acoperi”* întârzierile în răspunsuri. Cu toții ştim – la nivel conştient ori, numai, instinctual – că trebuie să facem ceva, pentru a nu ne afişa slăbiciunea de a avea nevoie de un timp suplimentar, ca să începem să *„emitem”* răspunsul la întrebarea care ni s-a pus ori să *„afişam”* poziția, față de acțiunea altui stimul care ne-a provocat. Poate fi o tuse, o respirație mai amplă, o uşoară extensie a gâtului, un suspin; pot apare scărpinări discrete, aranjarea unui detaliu vestimentar, îndepărtarea unei scame sau a unei unde de praf; dacă există posibilitatea, ne putem fixa şi mira de modul în care se mişcă, se aude ori se manifestă, în alt fel, ceva în încăperea ce găzduieşte ascultarea.

Totuşi, dacă, în calitate de anchetatori ori în viața de zi cu zi, vom deveni obsedați, în a vâna astfel de comportamente, avem şanse importante de a ne înşela. Contextul în care apar şi se dezvoltă astfel de manifestări devine fundamental. Să luăm, ca exemplu, modul în care se pot desfăşura lucrurile în cazul unei întrebări tranşante, pe care anchetatorul înțelege să o pună, pentru a pune lucrurile la punct, într-un moment de impas pentru ascultare:

- *Ai fost în casa „X”, să furi noaptea trecută ?*
- *Tu ai violat-o pe „X”, sâmbătă noaptea ?*
- *Ai băgat cuțitul în „X” ?*
- *Vinzi droguri ?*

Pot fi diverse întrebări care să aibă legătură directă cu *„răul”* cercetat, poate fi vorba despre mai multe exprimări, ceea ce urmăreşte anchetatorul poate fi descoperit în primele 10-20 secunde de după finalul întrebării.

Ce ne putem aştepta să se întâmple ?

Persoana pe care o ascultăm va emite un răspuns imediat ori va apărea o pauză?

Pauza va fi mai lungă ori mai scurtă ?

Și dacă este o vorba despre o pauză, vor apare şi alte manifestări fizice ?

Personal, nu sunt convins că se pot da soluții general valabile.

În practică, cei mai mulți dintre anchetatori se aşteaptă ca nevinovații să se manifeste prompt – datorită frustrării, sentimentului de nedreptate, imposibilității de a accepta o acuzație nedreaptă, etc. – cu indignare, promovând propoziții şi fraze insuficient sistematizate, fără un raționament clar, fără *„organizare”*. Nimic din ceea ce se spune nu va fi însoțit de ceea ce am arătat a fi manifestări fizice, *„de umplutură”* ori *„parazite”*, pentru că acestea nici nu au timp să apară, nu este loc pentru ele. Există şi posibilitatea ca cei nevinovați să se *„blocheze”*, neaşteptându-se să fie acuzați; probabil, mizând pe profesionalismul anchetatorilor, pe spiritul de dreptate şi adevăr, ce trebuie să anime orice demers judiciar. În acest caz, de regulă emotivii, nu pot să articuleze, timp de secunde ori, chiar, zeci de secunde, nimic. Dacă apar manifestările în plan fizic,

acestea sunt dezordonate – se poate şterge o frunte transpirată care, de fapt, nu este; se poate ca mâinile să mângâie şoldurile pe deasupra fustei ori pantalonilor; pot apare gesturi de auto-pedepsire, care să provoace durere reală, poate apare albirea feţei şi începutul unui leşin real.

Aşteptările legate de manifestările celor care mint sunt, puţin, diferite. Astfel, un mincinos nu se va grăbi să *„servească”* imediat un răspuns. Va considera că nu este bine să se aventureze într-un răspuns grăbit, întrucât ar putea prevala riscul ca anchetatorul să considere că răspunsul şi tot ce îl însoţeşte a fost dinainte pregătit. Mai mult, *„un om serios”*, înainte de a da un răspuns la o întrebare importantă, se gândeşte puţin pentru a da *„cădere”* şi importanţă la ceea ce spune – se poate considera, chiar, o chestiune de respect pentru anchetator (în cadrul relaţiilor cotidiene, pentru cel care pune întrebarea). Datorită preocupării de a pune pauza, la care se adaugă grija pentru a ascunde şi a *„proteja”* minciuna, apar manifestări fizice de tipul scărpinărilor – gâtul şi partea dorsală ori laterală a capului, la bărbaţi; pieptul ori partea interioară a braţelor, la femei.

Totul trebuie analizat ca un indiciu, orice *„sentinţă”* fiind utilă doar pentru ignoranţi.

5.24. Repetarea conţinutului întrebării

Repetarea conţinutului întrebării, în tot ori în parte, poate fi folosită ca un adevărat procedeu tactic pentru a realiza mai multe scopuri:

- a câştiga un pic de timp, pentru a găsi cea mai bună formulare a răspunsului;
- a analiza comportamentul anchetatorului şi a adecva răspunsul la aşteptările acestuia;
- a modifica, *„puţin”*, conţinutul întrebării, astfel încât răspunsul pregătit să corespundă şi să convingă cu privire la buna credinţă a celui care este ascultat.

De exemplu, dacă anchetatorul va pune o întrebare provocatoare precum*: „Te-ai gândit vreodată să violezi o femeie ?”*; *„Te-ai gândit vreodată să ieşi din sărăcie, să dai o lovitură sistemului, care îşi exploatează munca ?”*; *„Te-ai gândit vreodată să vinzi droguri, ca să poţi face faţă cheltuielilor ?”* este de aşteptat ca o persoană venită să inducă în eroare anchetatorul să spună: *„Să mă gândesc să violez o femeie, nu ştiu, poate, dar de ce să mă gândesc să violez dacă am o femeie cu care trăiesc sub acelaşi acoperiş ? Nu mi-au lipsit niciodată femeile şi de ce să violez, nu se rezolvă nimic cu asta ?! NU, domnule, nu am violat şi nici nu m-am gândit să violez o femeie.”*[97]

Evident că o dată cu repetarea întrebării ori a unei părţi din aceasta, cel care o face, are timp să evalueze nuanţe, implicaţii, ceea ce aşteaptă anchetatorul, ceea ce se poate face pentru a îndrepta, bloca ori salva situaţia. Există posibilitatea ca repetând, cuvânt cu cuvânt, conţinutul întrebării să apară şi … ideea ce poate fi salvatoare – cuvintele pot avea o rezonanţă personală, care să genereze comportamente, soluţii, idei, legături cu persoane, situaţii ori stări de fapt.

Procedeul se foloseşte curent şi în comunicarea de fiecare zi între două persoane obişnuite. În faţa unei întrebări precum *„Te-ai gândit să te întorci la facultate să îşi iei diploma în drept ?”*, am putea proceda, repetând întrebarea sau o parte din aceasta *„ … să mă întorc la facultate pentru o diplomă ?”*. În timpul acesta, ne punem în ordine gândurile – găsim o explicaţie pentru ceea ce urmăreşte cel ori cea pe care o avem în faţă, ne punem priorităţile în ordine (este mai importantă relaţia sau afirmarea propriei

[97] **N.A.** – reproducere din memorie a unui fragment din ce a declarat un suspect într-un caz de viol anchetat în judeţul Hunedoara

opinii, ca exprimare liberă a ceea ce simțim ori considerăm a fi corect, moral, etc.), ne cântărim raportul dintre posibilele avantaje şi investiția de efort necesară, ş.a.

În cadrul ascultărilor judiciare repetarea întrebării poate avea şi un scop subtil. Repetând *„Dacă l-am ucis eu pe Costică …”*; *„Dacă am furat eu banii din casierie …”*; *„Dacă am violat-o eu pe X …”*; cel care vrea să mintă, … în fapt, spune adevărul iar negarea (promovarea alibiului, a unor argumente care să facă imposibilă legătura dintre faptă şi persoana lui, etc.) va veni în cadrul unei normalități veridice, întrucât nu va mai exista tensiunea specifică minciunii, întrucât nimeni nu mai minte. După ce suspectul s-a eliberat de enunțul acuzator, tensiunea, dacă nu dispare, oricum, se diminuează sub limita provocării de turbulențe emoționale, care să fie exploatate de către anchetator.

5.25. Răspunsul printr-o întrebare

Răspunzând cu o întrebare la o întrebare, poate ajuta la ceea ar trebui să constituie soluția pentru a ieşi din încercuirea anchetatorului. Practic, strâns cu uşa, cel ascultat nu dă nici un răspuns – pentru că orice răspuns ar da tot rău ar fi – iar a *„contraataca”* printr-o întrebare, este tot ceea ce poate produce, în situația de criză dată.

Scopul este, evident, acela de a devia atenția şi concentrarea anchetatorului de la *„presiunea”* pe care a creat-o în jurul celui ascultat; este necesară, pentru anchetator, o repoziționare, crearea şi dezvoltarea unei poziții şi a unei strategii de continuare a luptei – lucru care, nu întotdeauna şi nu pentru toți, poate fi ceva uşor de realizat.

În cotidian, între persoane obişnuite, se foloseşte procedeul ca un mijloc de protecție atunci când conversația evoluează într-o direcție nedorită, către un spațiu jenant ori o zonă cu potențial de amenințare. Ca să *„schimbi subiectul”*, o întrebare este, cu adevărat, o soluție fericită. *„Ai auzit ce s-a întâmplat cu … ?”*; *„Ai auzit ce a făcut X ?”*; *„Ştiai că … ?”*; etc. sunt formulări care, deşi evazive, pot avea potențialul de a stârni interesul interlocutorului şi a-l face să renunțe la tema în discuție. Formulările pot deveni radicale, atât în cazul discuțiilor personale cât şi, mai ales, în cazul ascultărilor judiciare – de cele mai multe ori se foloseşte acuzația directă: *„Vrei să spui că eu am furat; violat; ucis; făcut trafic cu droguri*; *trafic de persoane; etc. ?”*; *„Mă faci hoț ? Bine că nu spui că l-am ucis pe preşedinte …”*; *„Chiar mă crezi ultimul om ?”*.

De regulă, se aşteaptă ca anchetatorul să dea înapoi, pentru ca cel ascultat să contraatace. Este suficient ca anchetatorul să rostească un *„Nu …”* ori, numai, să înceapă să pronunțe ceva din negație, ca replica, celui inițial *„înghesuit”*, să înceapă să se dezvolte persuasiv în direcția dorită, anchetatorului nemairămându-i altceva de făcut decât să încerce să pregătească momentul pentru a proceda identic.

5.26. Răspunsuri cu mai multe alternative

Punerea într-o anumită ordine a detaliilor, a unor elemente considerate importante de către o persoană ascultată, în cadrul relatărilor sale despre fapta cercetată, constituie o manifestare comportamentală importantă, căreia anchetatorii trebuie să-i dea o importanță pe măsură. De exemplu:

Anchetatorul – *I-ai spus soției, despre faptul că eşti cercetat pentru violul unei minore ?*

Suspectul – *Nu.*

Anchetatorul – *Există vreun motiv ?*

Suspectul – *Ei bine, în primul rând, am vrut să aştept pentru a vedea dacă suspiciunile dumneavoastră sunt reale; în al doilea rând, nu am vrut să o enervez cu o problemă, care mă priveşte doar pe mine; în al treilea rând, nu am avut timp, să discut cu ea despre asta.*

Anchetatorul – *De ce crezi că un adult şi-ar dori să aibă relații sexuale cu un copil ?*

Suspectul – *Poate că unii au probleme psihiatrice, poate că ei au fost victime, când erau copii. Ar mai putea fi şi altceva: copilul şi-ar putea dori, ar putea să-l provoace pe adult.*

Există două aspecte importante în legătură cu faptul că cel ascultat a dorit să pună *„lucrurile în ordine”*. În primul rând, a considerat necesar, pentru un motiv sau altul, să ofere răspunsuri multiple – în primul caz *„în cascadă”*, în al doilea caz, în mod alternativ. În al doilea rând, trebuie căutată o anumită rațiune în ordinea pe care a realizată-o cel ascultat.

Punerea în ordine, este un indiciu în legătură cu un răspuns exersat, repetat în plan mental – pregătirea în vederea unei evoluții, cât mai bune, în fața anchetatorului presupune şi anticiparea unor situații periculoase, unor întrebări, care să vizeze implicarea în activitatea ilicită cercetată. În mod normal, sunt concepute răspunsuri *„convenabile”*, care, pentru a putea fi reproduse, sunt repetate.

De exemplu, în cazul unui bărbat suspectat de implicarea într-o tâlhărie – ce trebuie să explice, în mod firesc, de ce a ajuns acasă mai târziu, de la serviciu, exact în seara în care a avut loc tâlhăria – el, evident că nu poate spune adevărul, întrucât a întârziat, pentru că şi-a procurat câteva sticle de băuturi alcoolice, dintr-un magazin, după ce a lovit cu pumnii şi picioarele vânzătoarea, şi a plecat fără să plătească. În aceste condiții trebuie să *„producă”* o explicație. În căutarea explicației, apar mai multe alternative şi va trebui să decidă, pe care o alege pentru a o oferi anchetatorilor. De multe ori suspecții nu se pot hotărî cu privire la ce este mai bine, mai credibil – de fapt, la ce trebuie să facă. Parcă nimic, din ce pot spune, nu este suficient de convingător, aşa că mai multe răspunsuri ar putea reprezenta o soluție bună, pentru că anchetatorul nu are cum să fie pregătit *„să facă față”* la mai multe motive şi, oricum, este greu de stabilit exact ponderea fiecărei scuze în *„neadevărul”* prezentat. De exemplu:

Anchetatorul – *Poți să-mi spui de ce ai ajuns atât de târziu, vineri seara, acasă ?*

Suspectul – *Da, în primul rând, a mai trebuit să fac ceva la serviciu – aşa am eu noroc, de sarcini neprevăzute, exact vineri, la sfârşitul programului – în al doilea rând, traficul a fost cumplit, am încercat să caut o scurtătură, însă, nu am făcut decât să mă blochez, a mai trebuit şi să alimentez şi … , am mai stat şi acolo, că tocmai era o pană de curent, ce să mai – am ajuns frânt acasă.*

Orice anchetator ce aude un astfel de răspuns, în care sunt enumerate explicații, motive ori cauze, ar trebui să se gândească la faptul că răspunsul primit este unul elaborat, special pregătit pentru a-i fi *„servit”*. Faptul că răspunsul conține puncte de referință precum: *„în primul rând …; în al doilea rând …; în al treilea rând …”* sau *„A …; B …; C …”* indică, în mod evident, faptul că persoana ascultată nu este spontană ci, mai degrabă, repetă un răspuns pregătit înainte de a fi venit în fața anchetatorului.

Atunci când se pregăteşte pentru a veni în fața anchetatorului, un suspect nevinovat nu procedează la fel; el se poate gândi la cine, de ce şi cum a desfăşurat activitatea ilicită, precum şi la ce făcea el în perioada respectivă. În orice caz, suspectul nevinovat nu va elabora şi nu-şi va repeta, în plan mental, răspunsurile la întrebările ce anticipează că îi vor fi puse. De fiecare dată când o persoană anticipează că va fi

întrebată, că va fi trasă la răspundere în legătură cu ceva neobişnuit ori în legătură cu neachitarea de o anumită obligație – *de ce nu a făcut curățenie într-un spațiu, de ce a fost posibil ca …* – încearcă să excludă propria vină, astfel că încearcă să-şi consolideze poziția *„betonându-se”* cu cât mai multe argumente.

De cele mai multe ori, există o singură explicație în legătură cu comportamentul nostru principal. În aceste condiții, în cazul de tâlhărie, la care am făcut referire, la *întrebarea „De ce ai ajuns atât de târziu, vineri seara, acasă ?”* răspunsul firesc presupunea o exprimare de genul: *„Am primit o sarcină suplimentară la serviciu şi am putut să plec abia după ora 19.”*

Evaluarea ordinii în care sunt enumerate explicațiile, motivele ori cauzele – Când mi-am pregătit lista de cumpărături, mi-am reamintit imaginea interiorului supermarketului – *fiecare culoar, în parte, ce categorii de mărfuri se găseau şi cam ce poziție aveau pe rafturi* – astfel încât m-am gândit la ce îmi era necesar şi ce puteam cumpăra mai ieftin. În mod identic, dacă ar fi să-i povestesc unui amic meciul de fotbal, la care am fost spectator, la sfârşitul de săptămână trecut, aş începe cu scorul, impresia generală şi principalele faze interesante. Ține de natura umană ca atunci când este nevoie să facem relatări cu privire la o situație, stare, persoană, întâmplare, etc. să organizăm o anumită ordine, în care să promovăm argumentele, care ne susțin punctul de vedere. Cu toate acestea, există cazuri în care nu există o logică firească în prezentarea unor evenimente sau informații. De exemplu, dacă m-ar întreba cineva, cum aş prefera să-mi petrec timpul liber într-o zi de început de vară, aş răspunde fără să clipesc: la pescuit, fotbal cu prietenii ori baie în mare. Mintea mea, a decis ordinea în care să prezinte informațiile, fără să țină seama de ceea ce ar fi de apreciat într-un anumit mediu sau de statusul meu social.

Pentru anchetatori, mecanismele interne implicate în stabilirea ordinii prezentării argumentelor poate fi de mare interes, pentru a înțelege ceea ce se întâmplă cu persoana pe care o ascultă. În cazul unei întrebări fără potențial acuzator, răspunsul persoanei, care nu se simte amenințată cu nimic, va conține informații puse într-o ordine, în funcție de semnificația lor față de persoana care face declarația ori de preferințele acesteia.

De cele mai multe ori, enumerarea ține seama de semnificația fiecărui element pentru vorbitor. De exemplu: după punerea sub control a unui incendiu devastator, un reporter, de la un post de televiziune specializat pe emisiunile de ştiri, a intervievat o femeie, afectata de incendiu, ce a declarat, cu o notă vizibilă de disperare *„Mi-am pierdut câinele şi nici nu ştiu unde să mă mai duc, pentru că tot ce aveam a fost mistuit de flăcări, nu mai am casă, nu mai am haine, nu am ce mânca, nu mai am nimic.”* Interpretând un asemenea răspuns, este evident că înaintea a tot şi toate, cel mai important era câinele. Într-un context asemănător, o altă femeie declară *„ … mă simt groaznic, mi-am găsit casa scrum, am muncit atâția ani să am o casă aşa cum vreau eu, soțul meu a fost descoperit carbonizat în dormitorul nostru …”.*

În cazul unei ascultări:

Anchetatorul – *Cine mai ştie despre ce s-a întâmplat joi seara ?*

Suspectul – *Fratele meu, un coleg de serviciu – George T. – şi vreo doi băieți de prin cartier.*

Într-un asemenea caz, anchetatorul va şti că *„fratele”* este cea mai de încredere persoană pentru cel anchetat, este persoana care ar putea oferi cele mai multe informații despre ce s-a întâmplat şi, probabil, este persoana care va confirma cel mai bine versiunea susținută de către cel pe care îl ascultă. În aceeaşi ordine de idei *„băieții din cartier”* nu se bucură de încredere, probabil, pentru că nu pot fi controlați şi, ca atare, nici nu li se spune numele fiind amintiți doar generic.

Un alt fenomen ce apare, atunci când un suspect, căruia i se pune o întrebare, prezintă o listă, presupune acordarea unei *„cote”* de adevăr fiecărei poziții de pe lista care o prezintă. Astfel, fiecare termen pe care îl prezintă are un anumit conținut de *„adevăr”* întrucât prezentarea lui este pregătită, în aşa fel încât să fie cât mai credibilă. De exemplu, pus în fața unei *„întrebări surpriză”*, suspectul îşi foloseşte imaginația şi *„produce”*, inspirat, două elemente false, după care intră în panică, rămâne *„în pană de idei”* şi *„aruncă”*, în ultimul rând, elementul adevărat. Astfel într-un caz din practică, o casieră întrebată *„care ar fi motivele ce ar putea determina o femeie să ia bani din gestiune şi să prejudicieze compania unde lucrează ?”* Răspunsul a venit repede, poate prea repede, *„Nu ştiu ! …”*; după care au apărut completări *„ar putea fi multe cauze: o cheltuială neprevăzută, o plată la un spital, pentru o problemă de sănătate, pentru a-şi ajuta un prieten …”* În cazul respectiv, femeia ascultată s-a dovedit că a delapidat bani din gestiune pentru a acoperi o datorie, făcută la cămătari, de către concubinul său, astfel că *„ … pentru a-şi ajuta un prieten …”* a fost răspunsul corect.

De fiecare dată când persoana ascultată este solicitată să răspundă la o întrebare, care permite un *„răspuns nuanțat”*, și oferă o listă, împrejurarea poate fi exploatată în interesul anchetei. Ca strategie de anchetă, este de preferat ca anchetatorul să aibă de întrebări de rezervă pregătite pentru a putea obține, din partea celui/celei pe care o ascultă, cât mai multe informații pe care să le analizeze; răspunsurile ce presupun mai multe variante trebuie încurajate. Ca exemple de astfel de întrebări, anchetatorii ar putea folosi:

- *De ce nu ai anunțat poliția imediat după …?;*
- *De ce credeți că …?;*
- *Care sunt cele mai importante lucruri ce ar trebui făcute acum ?;*
- *De ce credeți că a fost posibil …?;*
- *Cum s-ar putea face …?.*

5.27. Concluziile în „coadă de peşte”

Apar şi ele în strategia celui ori celei ascultate, pentru că nu se poate pierde oportunitatea folosirii unui procedeu suficient de eficient, care să creeze ilaritate. Persoana ascultată încearcă să răspundă la întrebarea ori întrebările anchetatorului, însă, în dorința de a evita ceea ce este important, consideră necesar să devieze de la subiect, se dezvoltă o inadecvare a discursului, ceea ce îl determină, de regulă, pe anchetator să înceapă să îşi manifeste nemulțumirea, la început în plan nonverbal, iar în măsura în care lucrurile nu intră în normal, să înceapă şi verbalizarea.

În aceste condiții persoana ascultată stă la pândă, pare să insiste în a întinde coarda iar … când consideră că se apropie de punctul critic, când consideră că discursul său inadecvat deranjează mai mult decât este necesar , începe să slăbească presiunea folosind expresii precum: *„Ei, bine …”*; *„Ştii …”*; *„S-ar putea ca …”*. Sunt expresii ce se folosesc pentru a schimba direcția fluxului de informație. Concomitent, cel care declară se va uita *„sfios”* la anchetator, pentru a constata şi interpreta reacțiile acestuia – fiind vizați, în special, ochii – necesară, în context, fiind constatarea lipsei de concentrare. În fapt, există un interes esențial al celui ascultat, pentru a nu duce explicațiile până la capăt, pentru a oferi doar explicații parțiale, care să se termine cu o ridicare de umeri ori un plescăit de buze; ceva de genul *„asta este … şi nimic mai mult”*. Trebuie observat şi faptul că apariția unor astfel de concluzii *„nici albe, nici colorate”* în cadrul unui discurs, parcă fără obiect, poate constitui un indiciu de confuzie, de teamă determinată de perceperea unei stări de pericol. În mod firesc, constatând o asemenea stare, anchetatorul va trebui să se mobilizeze, pentru a cerceta toate detaliile împrejurărilor, legate de persoane ori de stările de fapt relatate.

La nivel personal, apreciez că trebuie făcută distincția, aici, între stările de confuzie la care am făcut referire şi ceea ce poate genera starea de stres, specifică încordării din camera de anchetă; şi aceasta putând genera o anumită confuzie, ce s-ar putea manifesta prin lipsa de precizie în exprimare.

5.28. Evitarea răspunsului

Evitarea răspunsului, refuzul de a răspunde, este o modalitate ce poate fi, uneori, eficientă în lupta cu un anchetator insuficient de bine pregătit. Din punct de vedere tehnic, când nu vrei să oferi un răspuns la o întrebare, dai un răspuns la o întrebare imaginară – de preferat, apropiată ca obiect de întrebarea care ți s-a pus – ori taci, ca exprimare a unei retrageri emoționale, care presupune un dialog cu tine însăți.

Prima ipoteză este folosită, aproape, în mod curent de către politicienii puşi în fața unor întrebări deranjante. Cu această ocazie, fiecare încearcă să aplice principiul potrivit cu care este bine să transformi fiecare înfrângere în victorie, orice amenințare într-o oportunitate; astfel că persoana ce foloseşte o asemenea strategie va oferi un răspuns, în conținutul căruia va încerca să supună atenției propriile puncte tari, apărări pe care le consideră valoroase şi oportune pentru momentul dat.

Tăcerea apare, de regulă, la suspecții vinovați. În fapt, este vorba despre o retragere emoțională, care are ca rezultat dezvoltarea unei discuții interioare, cu tine însuți, în care este analizată situația, opțiunile posibile, amploarea pierderilor, etc. Retragerea este, de cele mai multe ori completă, astfel încât suspectul, de fapt, nici nu mai aude întrebarea ori întrebările anchetatorului, fiind necesar să *„fie trezit la realitate”* prin repetarea întrebării, cu un ton mai ferm, trântirea unui obiect, un pumn în masă, o tuse atenționatoare, etc. Nu întotdeauna această tăcere semnifică refuzul de a răspunde ci poate fi folosită ca un mijloc de a întârzia semnificativ, de a conexa elemente dramatice la răspuns.

5.29. Râsul depreciativ

Râsul depreciativ, disprețuitor, dincolo de a introduce în *„luptă”* o anumită supremație a celui ori celei care îl foloseşte, bazată pe stăpânirea de sine, pe o disponibilitate specifică pentru aroganță ori pe obișnuința de a trata lucrurile în mod uşuratic, are rolul de a minimiza, de a face întrebarea, solicitarea ori împrejurarea de interes pentru anchetă să pară mărunță, nesemnificativă, lipsită de importanță. Acest tip de râs nu convinge prin autenticitate, este forțat, sună deranjant, reuşind să irite anchetatorul şi, pe cale de consecință, să genereze scăderea concentrării, cu toate celelalte efecte negative previzibile pentru desfăşurarea anchetei. O altă utilizarea a acestui râs poate avea în vedere şi obținerea unui *„motiv”* plauzibil pentru a întârzia răspunsul. Fiind ocupat cu râsul şi analiza specificității acestuia, anchetatorul poate trece peste, ignorând faptul că a apărut o întârziere suspectă, pe care cel ori cea ascultată o poate valorifica din plin. În unele cazuri pot apare şi recunoaşteri *„în glumă”*, însoțite de exagerări, pentru a nu le da şi credibilitate.

De exemplu: dacă anchetatorul va pune o întrebare de tip *„problemă”*, în cadrul cercetării unui viol: *„Ai făcut sex cu numita X ? Ai întreținut acte sexuale cu numita X ?”*. După un zâmbet *„batjocoritor”* apare ceea ce am numit râs depreciativ iar răspunsul poate fi: *„Să fac sex cu X …. ? Am făcut-o de 20 de ori, după care am fost pe plajă, am băut o sticlă de şampanie împreună şi am mai făcut-o de 5-6 ori.”* Râsul depreciativ, tonul batjocoritor şi exagerările promovate de către cel ascultat, sunt concepute pentru a umili anchetatorul, pentru ridiculiza modul în care a fost pusă, şi scopul întrebării. Într-o atare situație, anchetatorul poate deveni jenat, poate considera că a avut o

scăpare, a pus o întrebare prostească, a dat dovadă de neprofesionalism, ş.a. cu consecința evitării conversației pe tema dată. Ar trebui să facă un efort suplimentar pentru reformulare, pentru a identifica un aspect colateral, relativ îndepărtat, pe care să îl abordeze, după care să înceapă apropierea şi asaltul pentru lămurirea problemei.

5.30. Răspunsurile diplomate şi oferirea unei recunoaşteri

Răspunsurile diplomate, oarecum venite din zona diplomației şi a politicii, în care nici albul nu este alb şi nici negrul nu este negru, permit celui ori celei care le foloseşte să evite a se pronunța direct şi complet cu privire la un aspect ori stare de fapt, în legătură cu care nu ştie cât cunoaşte anchetatorul, nu știe dacă sunt probe şi în ce măsură acestea sunt la dispoziția anchetatorului. Aceste răspunsuri introduc, în discursul persoanei ascultate, o notă de relativitate bazată pe firescul abordării personale – nu se pronunță clar cu privire la problema de interes pentru anchetă spunând *… din câte îmi aduc aminte; din ce ştiu; eu cred; consider că; apreciez că; un fel de …; în momentul acela …; nu pot spune că …; dacă memoria nu mă înşeală; ceva precum …* .

Într-un banal caz de furt dintr-o locuință, anchetatorul întrebând direct: *„X, ai spart locuința numitului Y, situată pe strada …. ?”* ar primi, ca răspuns din partea suspectului *„Nu chiar …, eu nu am spart nici o locuință; treceam pe lângă uşa apartamentului respectiv şi am văzut-o deschisă, am văzut lumina aprinsă şi m-am gândit că o fi vorba despre vreun bătrân căruia i s-o fi făcut rău. Am intrat şi după ce am ajuns în sufragerie, strigând dacă e cineva acasă, m-am trezit cu un domn care a țipat la mine că sunt hoț, că i-am spart casa şi i-am furat nu ştiu ce; oricum, vorbea despre foarte multe bunuri, pe care nici dacă vroiam să le iau, nu puteam să le car.”* Sigur că, pe fond, este o apărarea *„pro causa”* însă … devine evident, pentru anchetator, că va trebui să se preocupe mai mult pentru a proba intenția de a fura şi celelalte elemente constitutive ale infracțiunii.

În ceea ce privește oferirea unei recunoaşteri, a oferi ceva, mai ales dacă este vorba despre o recunoaștere, poate părea ceva deosebit pentru un suspect, ceva de natură a-l deruta pe anchetator. Ca și procedeu, acesta are ca logică, recunoaşterea unei fapte, a implicării într-o activitate ilicită sau într-un segment de activitate ilicită, pentru a evita conexiunile pe care anchetatorul le face, ori le-ar putea face, în legătură cu implicarea într-o activitate ilicită mai gravă, ce, în fapt este anchetată. De exemplu, oricine poate considera că este mai bine, *„mai omeneşte”* să fii cercetat şi acuzat de neglijență în serviciu, decât de abuz; că poți recunoaşte că ai consumat droguri ori alcool, după care ai condus pe drumurile publice un autovehicul, decât să fii cercetat pentru un viol; că ai acceptat achiziționarea unui bun sau serviciu la un preț *„un pic”* mai mare, decât să accepți că ai acceptat să primeşti o parte din diferența de preț, pentru a facilita selectarea ofertantului; etc.

5.31. Invocarea adevărului

Invocarea adevărului este un procedeu care, folosit cu grijă, poate permite suspecților să convingă cu privire la buna lor credință. Mulți dintre cei ascultați, pentru a sublinia adevărul celor pe care le rostesc, invocă adevărul prin folosirea unor expresii precum: *„Sincer …”; „Jur pe Dumnezeu că …”; „Pe onoarea mea …”; „Jur pe Biblie că …”; „Ai încredere, te rog, în mine de data asta …”*. Mai mult, pot apare referiri la modul onest în care s-au comportat cu prilejul altor anchete în care a fost audiați ca martori, la faptul că au contribuit la prevenirea ori la limitarea prejudiciilor cauzate de o faptă gravă, la faptul că au acționat ca niște buni voluntar, buni cetățeni în diverse

împrejurări, faptul că au preferat să piardă timp şi bani pentru a sprijini organele de anchetă, etc. Întrucât nici un anchetator nu are posibilitatea să verifice, în timp real, toate afirmațiile celor pe care îi ascultă, devine discutabil în ce măsură afirmațiile sunt, ori nu, adevărate; evident că dacă o persoană a fost sinceră şi cooperantă, cu prilejul desfăşurării unei anchete, nu presupune, obligatoriu, că, şi în cazul anchetei în desfăşurare, va fi la fel de sinceră şi de cooperantă.

Suspiciunile anchetatorilor se alimentează pe baza unei logici simple – dacă spui adevărul nu este necesar să oferi argumente suplimentare; dacă minți, poate fi firesc să cauți, să argumentezi, să aduci argumente, care să sprijine ceea ce afirmi.

Personal, consider că lucrurile trebuie nuanțate – dacă percepi că, cel pe care îl ai în față, este convins că minți, îşi manifestă îndoiala cu privire la ceea ce spui, îți spune *„în față”* că minți ş.a. este normal să intri în panică, să devii îngrijorat de modul în care pot evolua lucrurile pe viitor, indiferent dacă eşti ori nu eşti vinovat, şi să devii interesat, cel puțin la nivel instinctual, să găseşti orice argument pe care s-ar putea sprijini buna ta credință, cu care să convingi că ești nevinovat.

5.32. Problemele legate de memorie

Problemele legate de memorie au o natură complexă. Pot apare în mod obiectiv ori pot fi invocate de către persoana ascultată, pentru a se eschiva de la oferirea unui răspuns aşteptat de către anchetator.

În practică, anchetatorii susțin că în cazul suspecților mincinoşi, de cele mai multe ori, apare uitarea selectivă sau/şi memoria selectivă.

Uitarea selectivă se manifestă, tocmai, prin uitarea unor aspecte importante, care ar putea fi deosebit de utile pentru dezvoltarea anchetei – *nu ştiu ce să spun, chiar nu îmi amintesc cum a fost; cum pot să spun că a fost într-un fel sau în altul, dacă nu îmi amintesc; nu ştiu, s-ar putea să fi luat ceva, însă, nu îmi amintesc*.

Memoria selectivă presupune o inflație de amănunte şi detalii cu privire la anumite aspecte şi împrejurări, în opoziție cu sărăcimea ori lipsa acestora, în cazul altor aspecte şi împrejurări.

În ecuația anchetei, dincolo de simpla suspiciune, anchetatorul este tentat să îşi probeze (în primul rând pentru şi în fața lui) faptul că atunci când cel ascultat *„nu îşi aminteşte”*, de fapt, ascunde ceea ce nu îşi aminteşte iar când apar prea multe detalii, de fapt, este în fața unei regii, bine puse la punct, pentru a susține anumite concluzii benefice celui ascultat. Dificultatea ține de o anumită imposibilitate de a proba cele la care am făcut referire. *„Probele”* constau în apariția anumitor manifestări comportamentale, care sunt interpretate, de către anchetator, la nivel subiectiv. Uneori este destul de greu de depăşit momentul; ca anchetator se poate pune problema unei opțiuni – să te încrezi în flerul şi ceea ce îți spune propria subiectivitate ori să laşi totul baltă şi să treci peste, spunându-ți că sunt şi alte lucruri importante de care să ții seama.

Mai mult, este posibil, în considerarea unui esențial instinct de conservare, de autoapărare, ca persoanele ascultate să manifeste o *„memorie selectivă”*. Pot să îşi amintească detalii legate de aspectele, împrejurările, stările ori persoanele, care pot să le susțină nevinovăția şi interesele, pe care le consideră importante iar, în legătură cu orice ar putea fi împotriva lor, totul să fie de neamintit, o amnezie, dacă nu totală, aproape. Deşi poate fi de natură a genera suspiciuni, este o problemă legată de modul în care funcționează memoria noastră; mai precis de modul şi care sunt informațiile pe care acceptăm să le stocăm în memoria de scurtă durată, memoria accesibilă, la care apelăm în legătură cu fiecare problemă, pe care o avem de rezolvat zilnic. Ca principiu – şi datorită faptului că suntem ființe hedoniste, dedate plăcerii, şi datorită faptului că

pentru a putea supraviețui avem nevoie de informații utile – permitem să pătrundă în memoria noastră, doar, acele informații care ne sunt utile ori care ne produc plăcere. Motivul pentru care considerăm o informație utilă sau plăcută constituie un fel de *„cârlig”*, o semnificație pe care o acordăm informației şi care ne ajută să ne-o reamintim. De exemplu, dacă întrebăm o persoană oarecare, ce îşi aminteşte despre luna August a anului 2012, este posibil să ne spună că nu îşi aminteşte mai nimic; dacă persoana respectivă a avut o experiență plăcută ori a avut o experiență pe care o consideră utilă, strict, cu privire la aceasta, ni se pot prezenta detalii deosebite, fiind greu de acceptat că este normal aşa ceva, însă ... este. În mod evident capacitatea noastră de a ne aminti este condiționată de semnificația evenimentului şi de perioada de timp scursă de la eveniment.

Odată cu trecerea timpului amintirile noastre devin distorsionate.

Cât de distorsionate ?

În anchetă, aceasta se poate constata folosind ***procedeul ascultării repetate***. Persoanele sincere, fiind solicitate să facă declarații cu privire la acelaşi aspect, vor spune aceleaşi lucruri, cu modificări minore. Mincinoşii, în primul rând, vor fi reticenți în a da declarații cu privire la acelaşi aspect, iar dacă vor accepta, vor apare discrepanțe şi contraziceri, care vor genera suspiciuni cu privire la sinceritatea celui ori celei care declară. Practic, se schimbă *„povestea”* – evident că schimbarea vizează punctele esențiale.

De ce se întâmplă aceasta ?

Pentru că ascultarea repetată, la intervale de zile sau săptămâni, presupune, pentru mincinos, un efort de memorie important, pe care cei mai mulți nu sunt capabili să îl facă. Minciuna, odată pregătită şi finisată, trebuie spusă şi este spusă cu un sentiment de eliberare, situație în care creierul nostru încearcă să scape de *„rău”*.

Totuşi, există şi posibilitatea ca cel ori cea ascultată să fie dominată de un puternic sentiment de dispreț la adresa anchetatorului, a anchetei sau în legătură cu vreuna dintre persoanele implicate şi atunci va deveni *„paralizată”* şi confuză. Neputându-se concentra datorită *„orbirii”* determinate de sentimentul puternic care o domină, persoana ascultată va prezenta suficiente contraziceri pentru a crea suspiciuni, va întârzia cu răspunsurile de *„parcă”* nu ar înțelege sensul întrebărilor care i se pun sau cuvintele ori expresiile folosite de către anchetator.

Cei mai mulți dintre anchetatori consideră normal să testeze veridicitatea alibiului unui suspectând prezentând probe de vinovăție – care există cu adevărat la dispoziția anchetei ori în legătură cu care se riscă, considerând că potențialul de existență al unei asemenea probe este rezonabil şi merită riscul. Dacă proba de vinovăție este *„fabricată”*, suspectul care minte se va strădui să îşi adapteze expunerea astfel încât să poată explica totul; se va lega de minciună, bineînțeles, tot printr-o minciună. Persoana care spune adevărul, într-o asemenea situație, se va bloca, nu îşi va putea explica ceea ce se întâmplă şi va refuza să mintă, pentru a se adapta, întrucât simte pericolul de intra într-o zonă pe care nu o poate controla, datorită faptului că va trebui să mintă şi să mintă în continuare; cum minciună cu minciună se adună, orice persoană de bună credință va refuza orice discuție, care ar pute să o ducă într-o asemenea zonă. Mai degrabă, va prefera să tacă, să refuze dialogul cu anchetatorul şi să îşi asume riscurile generate de *„soartă”*, decât să încerce să se salveze mințind.

5.33. Recunoaşterea vinovăției şi oferta de împăcare

Este folosită de către mincinoşi, pentru a scurta *„chinul”* şi de către anchetatori, pentru a-i testa pe cei pe care îi au în față. Cei nevinovați refuză, orice încercare, orice gând, de a propune recunoaşterea parțială a vinovăției, nu sunt vinovați şi nu consideră

necesar să recunoască ceea ce nu au făcut. De asemenea, orice încercare a anchetatorului de a propune ori de a facilita o împăcare cu potențiala persoana vătămată este sortită eşecului.

Lucrurile stau diferit în cazul celor vinovați. Instinctual, ei sunt obligați să accepte orice posibilitate de a se rezolva problema. Sunt tentați pentru o asemenea opțiune şi datorită *„fericirii"* aparente a anchetatorului, care poate părea bucuros, şi el, că se rezolvă, într-un fel, dosarul pe care îl are în lucru. Din nefericire pentru cel vinovat, nu este vorba decât despre o capcană a anchetatorului. Acesta se va întoarce *„cu grație"* la fiecare amănunt al recunoaşterii vinovăției acceptate şi va avea *„pretenția"* de a face legăturile. Dezvoltarea logică şi cronologică a probațiunii nu permite, decât ca excepție, strecurarea unor minciuni iar aceasta nu poate fi prognozată ci apare, doar, ca un rezultat, mai mult sau mai puțin firesc, al imperfecțiunii care guvernează demersul specific fiecărui individ, în parte.

Şansa de a da vina pe celelalte persoane implicate în pregătirea, desfăşurarea ori valorificarea rezultatelor activității ilicite nu este reală, decât în măsura în care se poate şi proba aceasta. *„Recunoaşterea"* apare, aici, din dorința de *„a ajuta"* anchetatorul. Împăcarea şi acoperirea prejudiciului este motivată ca fiind *„din respect"* ori *„doar pentru a fi corect ... până la capăt"*.

În ceea ce priveşte persoanele nevinovate, poate exista şi în cazul acestora o anumită tentație pentru a repara prejudiciul, pentru a oferi o anumită compensație morală sau materială. Ceea ce generează aceasta este un sentiment *„greşit"*, exacerbat, de responsabilitate – în ultimă instanță, se poate spune că greşim față de toți şi de toate prin simpla noastră existență, poate, la locul şi momentul nepotrivit. În aceste condiții, anchetatorul va trebui să analizeze, cu precauție profesională specifică, modul şi momentul în care face fiecare ofertă de acoperire a prejudiciului – potrivit Codului de Procedură Penală se poate apela la mediere, ca modalitate neutră de *„aranjare"* a problemei; prin mediere se pot rezolva problemele conflictuale dintre persoanele implicate iar pentru anchetă nu apare nimic nou şi util, întrucât procesul de mediere este acoperit de păstrarea secretului profesional.

Pentru a verifica ceea ce se află la baza acceptării acoperirii unui prejudiciu, mulți dintre anchetatori consideră oportun a prezenta un prejudiciu suplimentar sau şi alte prejudicii, care nu sunt probate ori nu au legătură directă cu fapta cercetată. Ca regulă, cei vinovați vor deveni vocali şi afectați de fiecare ban solicitat în plus; cei nevinovați, dominați de o responsabilitate difuză, care nu este legată de vinovăție, cu acelaşi regret şi durere reală, ar putea accepta aproape orice pretenție financiară – ***„aproape orice"***, pentru că apare o trezire la realitate, atunci când ceea ce se solicită pune în pericol stabilitatea financiară a persoanei respective.

5.34. „Scăpările" verbale

Constituie adevărate recunoaşteri informale, nedorite de către cel care este ascultat, care exprimă confuzia şi zbaterea intimă a celui vinovat. Acestea sunt, de fapt, nişte accidente, care dau în vileag adevărata față a lucrurilor. De exemplu:

„O cunoşti pe X ?" ***„Da, ... nu, de fapt am auzit de ea prin cartier."***

„Tu ai spart apartamentul din Strada Izvoarelor ?" ***„Da ..., adică nu ... pentru că nu aveam cum, nu eram în oraş atunci."***

Acest mod de a spune adevărul, oarecum, inconştient, este căutat şi exploatat, pe măsură, de către anchetatori. Este o vorbă, din bătrâni: *„Te-a luat gura pe dinainte ..."*, care se bazează pe un adevăr verificat – înainte ca mintea să preia controlul total asupra comportamentului nostru este posibil ca gura *„să se revolte"* şi să spună adevărul.

În practică, multe alunecări apar după ce suspectul a acceptat, de principiu, o anumită implicare în activitatea ilicită cercetată. În încercarea de minimiza răspunderea penală este greu să păstrezi controlul asupra detaliilor, astfel că ceva, care pare să limiteze răspunderea, este confundat cu altceva, care o agravează şi invers; rezultatul este apariția acestor scăpări verbale.

De exemplu, o dată cu o primă acceptare a implicării în activitatea ilicită, suspectul a declarat că a furat dintr-un depozit cu bunuri de larg consum: o haină, un laptop şi două sticle cu vin; la o audiere ulterioară el vorbeşte de *„haine”*, *„laptopuri”* şi *„băutură”*. Probabil că mintea a făcut o selecție conştientă a adevărului, înainte să înceapă *„deformarea”* acestuia prin minciună şi, din diverse motive[98], se produce un back-up ce trebuie urmat de o nouă construcție mincinoasă.

De asemenea, este de aşteptat ca mincinoşii, suspecții vinovați, să fie interesați de ceea ce ar trebui să se întâmple cu persoana vinovată – pedeapsă, procedură, executări silite pentru acoperirea prejudiciului, etc. Cei sinceri, nevinovații nu au un asemenea interes deoarece, cel puțin ca principiu, sunt convinşi că totul va decurge normal şi firesc, astfel încât nu vor avea nimic de suferit, nimic de pierdut.

5.35. Forța negărilor şi a refuzului de a accepta vinovăția

Forța negărilor, consistența refuzului de a accepta vinovăția, puterea de a spune NU acuzațiilor aduse, constituie indicii utile pentru anchetatori în a stabili nevinovăția celui ori celei pe care o are în față[99].

În cazul suspecților sinceri, anchetatorii au parte, încă de la început, de negări directe şi spontane. Odată cu persistența acuzațiilor şi referirilor legate de implicarea în activitatea ilicită, anchetatorul va avea parte de răspunsuri negative, din ce în ce mai puternice, mai vehemente, existând şi posibilitatea ca persoana ascultată să-l întrerupă pe anchetator, pentru a pune lucrurile la punct, pentru a-şi afirma şi promova adevărul.

În cazul suspecților vinovați, volumul negațiilor este identic sau, chiar mai mare. Ceea ce face diferența, ține de efectul raționamentelor logice şi cronologice. Odată cu prezentarea de date şi probe de vinovăție, negațiile scad ca intensitate şi frecvență, ele manifestându-se, cât mai virulent posibil, pe zona de nevinovăție – cum se intră pe zona de implicare în activitatea ilicită cercetată, cum *„zgomotul”* scade. Totul se poate transforma într-o oportunitate pentru anchetator, care manevrând cu tact, între zonele de zgomot şi cele de linişte, poate obține informații utile pentru anchetă şi, de ce nu, o mărturisire completă.

---

[98] **N.A.** – poate fi vorba despre probleme de memorie, de concentrare ori, pur si simplu, de descoperire a unei variante mai profitabile

[99] **N.A** – a se vedea şi ceea ce este cunoscut în **Tehnica Reid** – cei 9 paşi ai lui Reid – a fi primul pas: *„confruntarea directă”*

CAPITOLUL 6

Cauzele minciunilor şi a refuzului de a accepta vinovăţia

Se pare că cea mai importantă cauză care generează minciuna şi lipsa de responsabilitate, pentru prestația din timpul ascultării este comportamentul anchetatorului. Totuși, promovarea minciunilor, în fața anchetatorului, constituie rezultatul acțiunii unui mecanism complex. Abordarea ignorantă este puțin constructivă. Într-o asemenea situație, utilă este o analiză, cât mai detaliată a fenomenului.

6.1. Dezvoltarea minciunii şi a lipsei de responsabilitate

Minciuna şi lipsa de responsabilitate, ca stare, trebuie să recunoaştem că, în viața de zi cu zi, a devenit o a doua natură pentru foarte multe persoane. O discuție sinceră conduce la ideea că, pentru individul bine integrat social, este mai uşor să mintă decât să spună adevărul. Se pot spune multe despre natura şi gravitatea minciunilor, a comportamentelor lipsite de responsabilitate, despre variațiile de la minciuna *„albă”* sau *„nevinovată”*, la cea cu consecințe deosebit de grave. Am asimilat, considerând a fi o necesitate socială, un comportament, în baza căruia a nega constituie un comportament defensiv, suficient de scuzabil – încă din copilărie am învățat că a admite o vină atrage şi o pedeapsă pe măsură; într-o atare situație, normalul a presupus a face ceva pentru a evita consecințele neplăcute iar cel mai facil lucru a fost a nega: *„nu eu am spart veioza”*; *„nu ştiu cine a spart farfuria”*; *„nu ştiu cine a pătat covorul”*, etc. – astfel încât, dacă minciuna se probează, să nu fie un deranj prea mare. Fiind ceva asimilat la nivel instinctual este greu de acceptat, dacă nu imposibil, faptul că trebuie să te *„umileşti”*, solicitând iertare, pentru greşeala pe care ai făcut-o, să suporți *„durerea”* spunerii adevărului, să renunți la mândrie și orgoliu, recunoscând, punctual, că nu ești așa cum ar trebui să fii, că nu corespunzi așteptărilor celor din jurul tău sau, poate, așteptărilor sociale. Practic minciuna, promovată pentru a evita consecințele sociale ale propriilor fapte, a devenit normală, aşteptată, înțeleasă şi tratată ca atare.

Este dezvoltat un conflict la nivel interior. Pe de o parte, apare puterea de convingere a normelor legale, morale, a tot ceea ce ni se spune în familie, şcoală, biserică, cu privire la adevăr şi valoarea socială a acestuia; pe de altă parte, se va manifesta justețea, certitudinea şi durerea fizică ori psihică determinată de aplicarea pedepsei. Este greu de acceptat o reconciliere, mai ales în condițiile în care există exemple la îndemână şi fiecare poate să încerce minciuna, pentru a verifica faptul că minținд nu se produce nici un cataclism social sau natural, nu se dărâmă nici o clădire simbol a ordinii de drept, nu se strică nici o icoană sau statuie, nu pare a se întâmpla nimic grav şi, în plus, nu trebuie să suporți *„supliciul”* pedepsei, oricare şi din orice s-ar constitui acesta. Efectul dezvoltării acestui conflict interior generează o disonanță între ceea ce este recomandat şi impus, ca regulă socială şi starea de bine şi plăcere determinată de lipsa suferinței; dacă minciuna presupune un efort intelectual creativ, precum dezvoltarea unei intrigi, se poate obține o satisfacție şi din contemplarea *„creației”* intelectuale. Apare un stres emoțional specific, care generează starea de vină, de vinovăție, ce poate ajunge – ca valoare cantitativă – să fie atât de copleşitoare, încât să genereze o paralizie comportamentală a individului, caracterizată de anxietate şi dezvoltarea unei frustrări specifice; poate fi atât de copleşitoare încât poate depăşi teama individului de potențialele consecințe de natură fizică sau psihică, care pot apare

ca urmare a reacției sociale determinate de potențiala descoperire, cercetare şi condamnare pentru fapta săvârşită.

Cert este că, odată cu experimentarea minciunii, pot apare şi primele succese, fapt ce determină o preocupare pentru perfecționarea modului în care se construieşte şi se prezintă minciuna – totul pentru a evita riscurile conştientizate. Succesul minciunii nu poate rămâne fără consecințe; creează şi dezvoltă putere, se consolidează aptitudini, care permit construirea de moduri de operare, pentru desfăşurarea de activități ilicite, mai mult sau mai puțin clasice – de la furturi şi tâlhării până la trafic de persoane, de droguri ori de organe sau țesuturi. Individul descoperă minciunile altora, modul cum o fac aceştia, cum unul sau altul dintre indivizi rafinează *„tehnologia”* cu ajutorul căreia construieşte minciuna, se perfecționează şi descoperă că minciunile sunt din ce în ce mai uşor de spus, devenind, ca percepție, parcă mai uşor de suportat, mai puțin dăunătoare pentru ceilalți.

Forța pe care o dă succesul minciunii îi determină pe cei mai mulți dintre indivizi să considere că pot fi descoperiți foarte greu ori că nu pot fi descoperiți. În consecință, încep să mintă din ce în ce mai des, consideră că minciuna este soluția pentru a reduce şansele de a fi prins, minciuna poate deveni un mod de viață. Ceea ce devine extrem de grav, este faptul că, pe baza unei ipoteze mincinoase, poate fi argumentată, justificată, motivată o activitate ilicită gravă – poți să ucizi, să furi, să violezi, să faci evaziune fiscală, etc. având *„motive”*, chiar dacă acestea sunt preluate la un mod generic şi extrapolate, fără să aibă componenta personală, firească în context, ce stă la baza invocării.

În ultimă instanță, se poate accepta că totul poate deveni o problemă de raport ***„cost – beneficiu”***. Dacă beneficiile pe care le aduce spunerea adevărului sunt depăşite de consecințele previzibile, ce pot apare în urma aplicării pedepsei sau, numai, a reacției sociale de condamnare a comportamentului perceput şi considerat ca *„rău”*, devine firesc să minți. Frica de consecințe este scuzabilă, legitimă şi, la nivel interior, te poate motiva să accepți să minți, chiar dacă eşti o persoană serioasă şi responsabilă, *„în condiții normale”*. Consecințele care pot fi avute în vedere de către o persoană care, încă, nu ştie dacă să mintă sau nu – în funcție de propria percepție – sunt diverse, cu o natură controversată şi complexă; important este ca acestea să aibă potențialul necesar să genereze frică. Încercând să sistematizez, am constatat că cele mai eficiente *„frici”*, care pot determina o persoană să mintă, pot fi următoarele:

- frica generată de modul în care se desfăşoară ancheta, de comportamentul anchetatorilor, de presiunea psihologică specifică desfăşurării activităților de anchetă, de diversele consecințe ce pot apare, generate de existența anchetei în desfăşurare şi de rezultatele previzibile ale acesteia;
- frica generată de consecințele de natură psihologică, stricarea imaginii, a relațiilor cu părinții, cu soția, cu copiii, cu alte persoane apropiate, pierderea autorității, a influenței, stimei, a puterii de a influența alte persoane, stări ori situații; este o frică fundamentată pe reacția şi influența pe care exteriorul o poate avea asupra persoanei;
- frica generată de ruşine, de decadența situației de a fi anchetat, suspectat, de perceperea modului în care alte persoane te apreciază prin ceea ce declară şi cum se comportă în fața anchetatorilor; este o frică ce are la bază stima de sine şi autoaprecierea;
- frica generată de necesitatea acoperirii prejudiciilor şi potențiala executare silită a patrimoniului; a pierde, a pierde totul şi a rămâne *„sărac lipit”* nu poate fi decât un coşmar greu de suportat de către oricine ar fi într-o atare situație;

- frica dezvoltată pe temerile legate de siguranța personală, proprie sau a persoanelor apropiate, generate de amenințări, certe ori imaginare, venite cu diferite prilejuri ori percepute ca şi consecințe ale evoluțiilor previzibile.

Schematic, procesul de gândire, ceea ce se petrece la nivelul intim al fiecărui individ, poate fi configurat în felul următor:

→ apare frica de consecințele propriei fapte, propria implicare;

→ se conştientizează consecințele recunoaşterii propriei fapte sau oferirea de informații cu privire la implicarea altora;

→ apare și se dezvoltă ideea că se poate minți, ca soluție salvatoare;

→ se concepe și se testează minciuna;

→ se evaluează situația la nivel de *„câştig-pierdere”*;

→ se dezvoltă negarea, minciuna, care să înlăture ori să minimizeze consecințele.

Procesul, ca atare, este simplificat, din punct de vedere al complexității, şi este mult mai vizibil în comportamentul tinerilor. Vom putea constata că suma elementelor de plăcere, de distracție, minus cantitatea de probleme atrase, dacă este pozitivă, decizia este ca şi luată. Dacă rezultatul constă într-un echilibru ori problemele tind să depăşească avantajele, apare un proces de rafinare – se analizează cât de plăcută, de atrăgătoare este plăcerea. Cum de multe ori tentația este atrăgătoare, se adaugă o fascinație legată şi de plăcerea riscului asumat, situație în care apare, ca optimă, soluția minciunii. Te minți pe tine însuşi, îi minți pe cei din jurul tău, îi minți pe toți, cu privire la inexistența ori la minimele consecințe ale problemelor atrase. Elementul hotărâtor pare a fi probabilitatea de descoperire a minciunii care este minimizată. În aceste condiții, evident că decizia către acțiune se ia aproape sigur şi, la fel de sigur, aceasta este o decizie greşită. La copiii mici, decizia nici măcar nu pare să ia în considerare posibilitatea apariției consecințelor negative, responsabilitatea pentru propriile fapte fiind ca şi inexistentă.

La indivizii maturi, consecințele, la nivel obiectiv, ori propria percepție cu privire la consecințe, au un rol important în luarea deciziilor, fapt ce îl determină pe individ să fie preocupat ca, atunci când consecințele negative trebuie ocolite, acoperite, nesocotite ori, pur şi simplu, asumate, să elaboreze minciuni suficient de acoperitoare, de natură să explice tot ceea ce poate fi explicat, să formeze un adevărat scut protector față de tot răul ce poate veni din exterior.

În ceea ce priveşte consecințele plăcute, fascinația ce determină trecerea la act, nu trebuie să ne gândim că, de fiecare dată este ceva tangibil, material şi evident. De multe ori, poate fi doar ceva la nivelul percepției propriei imagini în mediul social – în mediul profesional, în familie, etc. Tentația percepției pozitive, favorabile, indiferent de nuanțe – de exemplu, un şef poate considera că o percepție pozitivă se poate baza şi pe şiretenia, dualitatea, faptul că oferă senzația că el va cădea în picioare indiferent de situație, că se descurcă oricum, chiar dacă ar fi necesar să renunțe la scrupule, ş.a. – poate depăşi jena, ruşinea, ridicolul unor *„fragmente”* de comportament.

În concluzie, decizia de a spune adevărul a devenit excepție, minciuna este regula, opțiunea fiind determinată de beneficiile, avantajele, *„binele”* perceput, la nivel individual, de către individ. Minciunile apar zilnic, nu ne este deloc greu să le constatăm în comportamentul nostru şi al celor din jurul nostru; ele se manifestă sub formă de tăinuire, afirmații false, evitarea unui răspuns, minimizarea sau exagerarea amplorii unei situații, consecințe ori stări, falsificarea ipotezei – în sensul de necunoaştere a tuturor aspectelor specifice situației față de care s-a luat o hotărâre – ş.a.

În practica ascultării persoanelor, refuzuri şi minciuni i se oferă anchetatorului aproape în fiecare moment, indiferent de stadiul ori faza desfăşurării ascultării. Dacă luăm, ca exemplu, faza interviului în cadrul ascultării unui martor ori a persoanei vătămate, este evident că anchetatorul va trebui să facă eforturi pentru a depăşi rezistența, opoziția, refuzul acestora de a oferi informații utile anchetei. Motivul principal, aici, ține de perceperea negativă legată de consecințele evoluției anchetei şi de rezultatele sale previzibile. Să te vezi, ca persoană de bună credință, care nu a mai avut de a face cu partea judiciară a relațiilor sociale, pusă în situația de a ți se aduce la cunoştință elemente de răspundere penală, de a realiza modul în care decurge ascultarea în fața anchetatorului şi în fața instanței, eventualul efort de deplasare la locul unde se desfăşoară procesul, ruşinea de a te vedea în fața multor persoane în ipostaza de a fi asaltat cu întrebări şi de îndoieli cu privire la buna ta credință, sentimentul că poți fi privit ca un informator ordinar al poliției; toate acestea, şi multe altele, sunt de natură a-ți tempera dorința de a participa la *„facerea dreptății”*, de a fi util societății şi, pe cale de consecință, de a te determina să refuzi, să te opui, să rezişti tentației, insistenței, rugăminții anchetatorului de a oferi informații.

Dacă beneficiul sau ***„binele”*** situației vine din prinderea, judecarea şi pedepsirea persoanelor implicate în activități ilicite, din sentimentul de datorie civică îndeplinită, dintr-o anumită publicitate specifică, posibila senzație de persoană importantă; ***„răul”***, vine din percepția personală asupra situației, fundamentată, la nivel esențial, pe setul de nevoi specifice fiecăruia, la momentul ori în perioada dată.

Se poate observa, cu uşurință, că partea de *„rău”* are un caracter mult mai personal, este mult mai apropiată de individ decât partea de *„bine”*. În aceste condiții, şi abordarea situației este mult mai personală decât este de aşteptat, intră în zona egoismului. Dezvoltarea de suspiciuni legate de propria persoană, ruşinea sau jena, pierderile legate de lipsa şi *„învoirile”* de la locul de muncă, la care se pot adăuga temeri legate de posibilitatea suportării reparării prejudiciului în tot sau în parte ori dezvoltării de riscuri cu privire la posibile represalii din partea persoanelor implicate în desfăşurarea activității ilicite sau a apropiaților acestora, pot deveni atât de puternice încât spunerea adevărului să devină o variantă de loc luată în calculul personal al rezolvării situației. Pentru unele persoane este suficient să simtă că anchetatorul le pune la îndoială buna credință şi le asaltează cu întrebări pentru a le testa credibilitatea pentru a se *„supăra”* şi a se închide, cu consecința refuzului de a oferi orice informație utilă. Alteori, pentru unele persoane, poate fi suficient să constate consecințele activității ilicite, pentru a simți ceva *mobilizator* şi a spune tot ce ştiu, indiferent de frica simțită inițial ori de consecințele legate, chiar de o potențială, pedeapsă penală.

În cazul făptuitorilor, aceştia pot constata că nu mai pot trăi cu vina de a şti că au ucis, violat, tâlhărit, exploatat, etc. Dacă la această stare se mai adaugă şi presiunea, uneori copleşitoare, a dovezilor, care atestă vinovăția, devine, aproape cert, că persoana în cauză va începe să mărturisească. Important este ca anchetatorul să aibă disponibilitatea de a oferi *„mici beneficii”* legate de posibilitatea neimplicării membrilor de familie, a unora dintre prieteni, a iubitei, a colegilor de muncă, cu consecința păstrării unei imagini bune şi a sentimentului de stimă de sine – foarte important în tot ceea ce ține de hotărârile pe care le luăm.

Cei mai mulți dintre anchetatori consideră importante şi iau în considerare, atunci când analizează comportamentul persoanei pe care o ascultă, negările şi minciunile fundamentate pe comportamentul controlat şi învățat; teama de consecințe, ce generează tot ceea ce înseamnă comportamentul defensiv a fost ignorată, considerându-se că nu se poate interveni, că tot ceea ce înseamnă consecințe constituie

ceva inerent anchetei şi exterior demersului profesional al anchetatorului astfel încât acesta nu poate face mare lucru.

Personal, apreciez că lucrurile trebuie puse la punct. Pentru a avea succesul dorit în cadrul unei ascultări, anchetatorii trebuie să acorde suficientă importanță persoanei pe care o ascultă şi motivelor care o pot determina pe aceasta să mintă. Într-o ordine pe care o consider logică voi prezenta considerații cu privire la trei elemente esențiale, ce țin de ipoteza desfăşurării unei ascultări judiciare, şi care au un rol fundamental în ceea ce poate fi numit cauzalitatea minciunii şi a negării, după cum urmează: mediul în care se desfăşoară ascultarea, persoana anchetatorului şi persoana celui ascultat.

6.2. Mediul în care se desfăşoară ascultarea

A recunoaşte că mediul este deosebit de important, atunci când vine vorba despre ceea ce poate să o determine pe persoana ascultată să mintă, să ascundă ori să spună *„nu ştiu”*, este un punct câştigat. Multe aspecte ce țin de mediul în care se desfăşoară ascultarea condiționează comportamentul persoanelor – atât al persoanei ascultate cât şi al anchetatorului.

Posibil, ca totul să înceapă, cu ceea ce în doctrină este cunoscut sub denumirea de ***intimitate***[100]. Deşi sună relativ ciudat, această intimitate este esențială, pentru că presupune o anumită discreție, secretul a ceea ce se întâmplă în timpul ascultării, ceea ce are un impact emoțional deosebit asupra celor implicați în ascultare. Într-un spațiu lipsit de intimitate, persoana ascultată s-ar putea simți jenată, va resimți o teamă de necunoscut, specifică ascultărilor judiciare, care va conduce la blocarea comunicării, la negarea oricărei implicări ori a cunoaşterii oricărei informații ce ar putea fi utile anchetei.

Mai toți practicienii au trăit experiențe în cadrul cărora cei anchetați au spus în mediul privat, *„între patru ochi”*, mult mai multe lucruri decât le-ar fi putut spune în public. Este mult mai uşor de vorbit despre *„lucruri sensibile”* atunci când mai este de față doar o singură persoană.

Oare de câte ori ascultarea unei victime în prezența unei rude sau altei persoane apropiate a avut succes ? sau ascultarea unui martor ocular în prezența altuia ?

Frecvent, principalii suspecți sunt anchetați de către doi sau mai mulți anchetatori, totul petrecându-se în aceeaşi încăpere. În fiecare dintre situații, cel ascultat este deranjat, îşi simte violată intimitatea, şi, rezultatul constă în prea puține elemente de interes pentru anchetă lămurite.

Lucrurile sunt clare, dacă vrem ca o persoană să se deschidă şi să fie sinceră cu noi. trebuie să creăm şi o atmosferă favorabilă, care să-i respecte intimitatea, în care să se simtă în siguranță. Totuşi, cei mai mulți dintre anchetatori consideră aceasta ca fiind un aspect prea puțin important. Există multe întâmplări, în viața de zi cu zi, ce confirmă importanța dialogului față în față – de exemplu, un muncitor se duce la şeful său şi îi comunică faptul că doi colegi fură, în mod repetat, anumite produse de la locul de muncă, şeful, în loc să obțină mai multe elemente, care să confirme sau să infirme ceea ce i-a spus subalternul său, consideră că va lămuri lucrurile mult mai simplu – îi cheamă pe cei doi reclamați, îi întreabă dacă au furat, aceştia neagă, îl cheamă pe cel care i-a reclamat furtul, îl întreabă dacă ştie ceva în legătură cu faptul că cei doi colegi ai lui au furat în mod repetat şi stupoare … omul spune că *nu ştie nimic*. În condiții normale, retragerea celor spuse nu este rezultatul faptului că cele spuse sunt minciuni,

[100] **N.A.** – privacy, în engleză

ci, mai degrabă, este rezultatul faptului că cel care a făcut declarația are dificultăți în a susține cele spuse în fața persoanelor acuzate.

Foarte important este ca anchetatorul, dincolo de partea formală a lucrurilor, dacă vrea să obțină informații cu adevărat importante, să ***„aranjeze”*** o ascultare ***„între patru ochi”***. Persoanele vătămate şi martorii oculari vor spune mult mai multe anchetatorului, în condițiile arătate, decât au spus celor din familie sau prietenilor. Chiar de la fața locului, anchetatorii trebuie să separe martorii oculari de prieteni sau membrii de familie, să-i asculte separat, să discute, ferit de mediu, cu persoana vătămată, să stea de vorbă cu făptuitorul, descoperit la fața locului, în maşina poliției sau în alt loc ferit de presiunea evenimentului. Indiferent de împrejurare, cel ascultat trebuie să simtă intimitatea, faptul că poate vorbi deschis cu anchetatorul.

Cele mai bune condiții trebuie oferite în camera de ascultare, amenajată la sediul organului judiciar. O asemenea cameră de ascultare ar putea avea două scaune puse, față în față, la o distanță de aproximativ doi metri fără nici un fel de barieră fizică – birou, masă, măsuță pentru cafea, etc.; astfel încât să fie respectat un spațiu intim, în care persoanei ascultate nu-i place să se afle cineva, şi nici comunicarea să nu fie împietată (anchetatorul trebuie să audă tot ce spune persoana ascultată şi să observe fiecare gest sau mişcare, ce ar putea fi relevantă, în contextul desfăşurării ascultării. Uşa trebuie închisă iar elementele de tehnologie, care permit înregistrarea şi transmiterea de sunet şi imagine, nu trebuie să fie observate de către cel ascultat. O a treia persoană, dacă prezența ei este neapărat necesară (avocat, tutore, personal de securitate, etc.), trebuie să stea într-un colț, în linişte, fără să se implice, în vreun fel, în desfăşurarea ascultării.

Mai mult, de fiecare dată când între persoanele ce sunt ascultate, în cadrul unei anchete, există legături personale – de multe ori acestea au şi o puternică componentă emoțională – este de aşteptat ca acestea, abordate cu formalism, să refuze oferirea oricărui detaliu despre cel ori cea cu care se cunosc. Este o problemă de încredere şi nimeni nu vrea să accepte că nu are puterea de a rezista *„ispitei”* de a-i înşela încrederea unui apropiat. Este bine ca anchetatorii să cunoască acest lucru şi să nu piardă timpul tatonând inutil. Tocmai intimitatea mediului, discreția asupra a tot ceea ce se discută, pot oferi o şansă.

Alegerea unui spațiu în care cel ascultat să se simtă foarte bine, *„ca acasă”*, să se simtă susținut, poate fi de natură a lipsi de eficiență ascultarea. Persoana ascultată se va simți în siguranță din punct de vedere emoțional, se va simți puternică şi asta nu îi va permite să aibă o imagine completă asupra pericolului şi riscurilor la care se expune prin poziția sa. Mai mult, în cazul suspecților, odată cu conştientizarea impactului, pe care ar putea să îl aibă, asupra vieții lor personale, schimbările determinate de recunoaşterea vinovăției, va apare şi se va dezvolta o opoziție față de tot ceea ce spune sau este anchetatorul, la nivel instinctual. Mediul de susținere, indiferent că ascultarea se desfăşoară acasă, la birou ori în orice alt spațiu personalizat, nu poate să fie o opțiune oportună în cazul suspecților sau a altor persoane ce dezvoltă o poziție de rea-credință în cadrul desfăşurării anchetei.

Altfel stau lucrurile în cazul persoanelor vătămate ori a martorilor de bună credință. Mediul de susținere va ajuta aceste persoane să îşi depăşească temerile şi reținerile față de anchetatori, față de modul insistent în care aceştia abordează fiecare aspect pe care îl consideră important pentru cauză, față de faptul că ar putea fi forțați să spună ceea ce nu doresc. La fel stau lucrurile în cazul audierii minorilor care, chiar în prezența părinților, conştientizând implicarea mai multor adulți pe care nu îi cunosc, vor fi tentați să nege şi să refuze oferirea oricărei informații utile. Desfăşurarea ascultării, şi în acest caz, într-un spațiu adecvat va putea permite crearea unui mediu

de susținere, în care minorul să nu se mai simtă amenințat şi *„discuția”* cu anchetatorul – desfăşurându-se în siguranță, alături de persoane adulte cunoscute – să poată oferi elemente utile pentru dezvoltarea anchetei.

Poziția pe care o ocupă anchetatorul în raport cu persoana pe care o ascultă nu trebuie să fie de natură a determina o reacție de apărare din partea acesteia. Anchetatorii trebuie să evite a avea ceea ce se consideră a fi o poziție ofensivă – în cultura românilor şi, nu numai, indivizii simt o presiune suplimentară când li se vorbeşte din picioare ori cel care le vorbeşte stă prea aproape sau le atinge părți ale corpului. În astfel de condiții, o apropiere a scaunului anchetatorului de cel al persoanei ascultate la mai puțin de 2 metri ori întinderea picioarelor către aceasta, poate fi considerată ca o declarație de război.

Studii, care au avut ca obiect comportamentul criminalilor violenți[101] pe parcursul ascultărilor judiciare, au scos în evidență faptul că aceştia nu suportă apropierea anchetatorilor – ei au nevoie de un spațiu intim mai mare. Mulți au spus că au devenit violenți deoarece anchetatorul i-a sfidat stând în fața lor ori au fost loviți – chiar dacă martori oculari sau înregistrări de sunet şi imagine infirmă aceasta. O presiune suplimentară este resimțită, chiar şi numai în condițiile în care anchetatorul stă, pur şi simplu, față în față cu persoana pe care o ascultă. Cu fiecare întrebare pe care o pune parcă avansează în spațiu şi sufocă pe cel ori cea pe care o ascultă. Acest disconfort este resimțit şi în cadrul întâlnirilor pe care le avem în viața de zi cu zi, în special, în situațiile în care nu avem o relație personală apropiată cu persoana cu care discutăm.

Pentru ca să ne putem apropia de o persoană, este nevoie ori de o relație personală ori de un anumit timp, pentru ca cel ori cea de care ne apropiem să se obişnuiască cu noi. Dacă ne grăbim, în viața de zi cu zi riscăm ca să fim refuzați în tot ceea ce spunem ori propunem, în anchetă vom obține negări şi minciuni. Cam la fel stau lucrurile dacă stăm în picioare ori ne deplasăm, de colo până colo, prin spațiul în care are loc conversația ori prin camera de ascultare. În cadrul ascultărilor judiciare *apropierea – depărtarea* de persoana ascultată, pe fondul adresării de întrebări poate fi percepută, uneori, ca o presiune sau amenințare fizică ce, venită într-un moment puțin prielnic, poate fi cauza sigură a eşecului ascultării sau, în cel mai bun caz, a apariției unui lung şir de *„nu ştiu”*, *„nu-mi amintesc”* şi alte asemenea negări.

6.3. Anchetatorul

Anchetatorul constituie, în mod direct, cea mai importantă cauză a negărilor şi a refuzului de a oferi informații utile anchetei. Refuzul de a oferi informații utile dezvoltării anchetei nu este suficient de bine analizat de către anchetatori şi se consideră, de cele mai multe ori, că este doar o problemă legată de teama ori frica de consecințele ce pot apare ca urmare a desfăşurării anchetei şi a obținerii de rezultate. Nu se poate nega frica, ca sentiment uman firesc care se manifestă mai evident ori mai estompat, însă, se manifestă, şi este greu de înfrânt ori de depăşit. Totuşi, un rol important în ecuația desfăşurării ascultărilor judiciare îl are modul în care este perceput anchetatorul ca individ, natura şi modul în care strategiile şi procedeele tactice de ascultare sunt puse în scenă de către acesta. Dacă va fi perceput ca *„odios”*, dacă ceea ce face va fi perceput ca fiind lipsit de moralitate, dacă va inspira teamă, dacă va crea senzația că este dispus să apeleze la violențe fizice ori tortură, va deveni evident faptul că prestația celui ori celei ascultate va fi o negare veşnică, transformată în

[101] **Zulawski, D**., **Wicklander, D**. Practical Aspects of Interview and Interrogation. CRC Press, Boca Raton, 2002, pag. 195

măsura în care va simți că este la capătul puterilor, că nu mai rezistă, în recunoaşteri conjuncturale, în a face orice pentru a înceta chinul.

Personalitatea anchetatorului – devine esențială, ca importanță, atunci când se pune problema de a-l determina pe cel ori cea ascultată să îşi depăşească teama de consecințe. Anchetatorii care sunt aroganți, agresivi, care nu reuşesc să empatizeze cu persoana pe care o ascultă nu fac, de cele mai multe ori, decât să mărească, să stimuleze atitudinea şi manifestările defensive ale celui ori cele ascultate, rezultatul fiind negarea oricărui aspect important pentru anchetă. De regulă, anchetatorii sunt percepuți ca adversari, iar dacă unul mai oferă şi argumente, care să îl transformă din adversar în dușman, cel ascultat se va transforma şi se va manifesta ca un dușman.

Discutând cu mulți practicieni, unii mi-au spus că, în practică, *„muştele vin la miere nu la oțet”*. Dacă cel pe care îl ascuți te detestă, dezvoltă antipatie față de tine, nu ai cum să comunici eficient, totul se transformă în neîncredere şi punerea pe masă a negărilor. Elemente importante în evaluarea anchetatorului de către persoana ascultată sunt sinceritatea şi nivelul de convingere în vinovăția suspectului ori suspecților. Perceperea oricărei persoane, în orice tip de comunicare, ca fiind lipsită de sinceritate generează, aproape mecanic, lipsă de încredere şi pe cale de consecință se poate pune întrebarea: *Cine ar fi motivat să spună adevărul unei persoane în care nu are încredere ?* Răspunsul ar fi unul cert – *Nimeni*. În cadrul ascultărilor judiciare, de asemenea, ne putem aştepta ca persoana ascultată să se detaşeze, inclusiv prin gesturi şi poziția pe care o are pe scaun, şi să spună, invariabil, că *nu ştie, nu crede, nu îşi aminteşte, nu poate,* ş.a.

Atitudinea anchetatorului – are, şi ea, importanța ei, în modul în care evoluează ascultarea. Un anchetator perceput ca fiind grăbit, cu gesturi stereotipate, neimplicat şi neinteresat de modul în care evoluează ancheta şi de rezultatele anchetei, poate să îi descurajeze pe toți cei de bună credință, care ar fi dispuşi să colaboreze şi să ofere informații utile pentru anchetă. Nici cei care vin să îşi prezinte minciunile, nu s-ar simți prea stimulați în a oferi spectacolul pregătit, întrucât s-ar simți demotivați de dezinteresul anchetatorului. Într-un asemenea caz și minciunile ar fi seci, fără argumente şi fără a fi însoțite de alte elemente suport pentru a convinge, ar fi oferite, doar, ca gest de sfidare – *nu meriți nici măcar o minciună bună*. Şi cei *„buni”* şi cei *„răi”* ar putea ajunge uşor la concluzia că este în interesul lor să nu ofere prea multe amănunte.

În cazul în care anchetatorul, indiferent că este bărbat sau femeie, este perceput ca fiind ***slab***, ca o reacție firească rămasă de pe vremea existenței sălbatice din trecutul speciei, persoana ascultată, instinctual, începe să exploateze împrejurarea iar, dacă este vorba despre suspecți, ne putem aştepta la diverse refuzuri şi, chiar, la un comportament agresiv – fiind vorba despre unul puternic, „EU”, şi, unul perceput ca fiind slab, „ANCHETATORUL”. În fapt, de fiecare dată când se percepe o anumită grabă a anchetatorului în a lămuri cauza, împrejurarea este percepută ca fiind o slăbiciune ce trebuie şi, de cele mai multe ori, este exploatată, ca atare. Pentru cei veniți să mintă, asta se poate traduce într-o invitație la a spera că pot câştiga lupta cu anchetatorul.

Reputația anchetatorului – şi ea poate favoriza formarea unei atitudini distructive, lipsite de dorința de a coopera la rezolvarea cauzei, de negare, din partea persoanei ascultate. Dacă anchetatorul este cunoscut ca fiind nepăsător, dur, nedrept, ca fiind unul căruia nu-i pasă de nimic, care nu *„are mamă, nu are tată”* orice persoană ce vine în camera de ascultare şi este aşezată în fața lui se va teme – va fi o teamă personală față de om, față de modul în care decurge ancheta, față de rezultatele anchetei, față de orice consecință de natură personală ce poate apare. Pe cale de consecință nimeni nu va fi dornic să empatizeze cu un astfel de individ, nimeni nu va

dori să spună ceva, fiecare va dori doar să scape, să se termine mai repede, ceea ce pare mai degrabă un supliciu. Dacă convingerea negativă a persoanei ascultate mai are la bază o experiență neplăcută din trecut, devine evident că ascultarea nu va avea rezultate satisfăcătoare, decât ca excepție. De asemenea, dacă persoana ascultată a rămas cu convingerea că a câştigat unul sau mai multe *„meciuri"* în trecut, va avea convingerea că va câştiga şi de data aceasta – va avea stăpânire de sine, aroganță, imaginație, va fi *„în formă"* şi va fi foarte greu de stăpânit şi de învins; în sensul obținerii de informații utile anchetei. Dacă, în trecut, ancheta nu a avut rezultate semnificative – suspectul nu a fost arestat, judecat şi condamnat – se va considera aceasta ca fiind o regulă. Mai mult, dacă a existat o ascultare şi suspectul vinovat nu a simțit că anchetatorul a avansat, nu s-a dispus arestarea, eventual, nu s-a pus în mişcare acțiunea penală, va considera aceasta ca o victorie, va considera că a rezistat asaltului anchetatorului şi că a câştigat. Invitat la o nouă audiere va *intra „în scenă"* ca un campion ce are certitudinea că va câştiga *„şi de data aceasta".*

Este de aşteptat ca un suspect, care reuşeşte să îşi mențină o poziție fermă în cadrul primei ascultări, să nu îşi recunoască vinovăția, decât ca excepție, pe parcursul audierilor ulterioare. Singura soluție, confirmată şi în practică, o reprezintă obținerea de dovezi concludente prin alte mijloace de probă, care să poată fi folosite în cadrul unui procedeu tactic consacrat – folosirea probelor de vinovăție – pentru *„spargerea"* suspectului şi, pe lângă recunoaşterea vinovăției, adăugarea la dosarul cauzei a altor elemente, care să conducă la soluționarea cauzei.

Comportamentul lipsit de credibilitate al anchetatorului poate juca un rol important în determinarea persoanei ascultate să respingă orice posibilitate de a colabora şi a oferi informații utile dezvoltării anchetei. Lipsa de coerență a comportamentului verbal, para verbal şi non verbal afectează credibilitatea oricărei persoane, anchetatorul neputând face excepție. Rezultatul presupune pierderea oricărei considerații şi sugrumarea oricărei porniri fireşti, a celui ori celei ascultate de a se face util cauzei publice a înfăptuirii justiției. Un anchetator perceput ca fiind slab, nesigur, mincinos, lipsit de consistență şi coerență în ceea ce face şi spune, îi va determina pe mulți să mintă, să nege orice implicare sau cunoaştere a vreunui amănunt util; mai degrabă, pentru a testa reacțiile anchetatorului, decât pentru a se ascunde, pentru conduce ancheta pe piste false ori pentru a evita orice consecință negativă ce ar putea apare, ca urmare a evoluției anchetei.

Totul pleacă de la lipsa de convingere pe care anchetatorul o poate manifesta atunci când acesta afirmă că sunt suficiente probe, că are situația sub control şi, de fapt, pune multe întrebări de detaliu, ce vizează tot felul de aspecte, formând convingerea că nu există probe iar dacă există, sunt neconcludente. În consecință, nimeni nu vrea să ofere ceva cuiva, care nu are nimic iar, în cazul suspectului vinovat, evident, acesta se va închide şi va nega, în continuare, orice implicare sau vină legată de fapta cercetată. Nesiguranța anchetatorului, atunci când spune că ori face trimitere la probe care există la dosar, lipsa de pregătire – manifestată, adesea, prin căutări nerăbdătoare prin dosarul cauzei – contrazicerea, în ceea ce spune sau face anchetatorul, îl va determina pe cel ascultat să nu ofere nimic.

În cazul făptuitorilor, convingerea că nu există probe concludente împotriva lor îi întăreşte, le întăreşte imaginația şi siguranța de sine; gesturile pe care le folosesc şi cuvintele pe care le rostesc sunt sigure, sunt ale unuia care simte că are situația sub control şi miroase parfumul victoriei asupra anchetatorului. Suspectul se găseşte în postura de a juca – asemănător precum în cazul jocurilor de noroc – dacă *„ține, ține"* dacă nu, va trebui să fie la dispoziția anchetatorului. Este destul de simplu să realizezi că o anchetă condusă de un anchetator slab nu poate să conducă la nimic bun. Mai

degrabă te poți aştepta să apară probe şi *„potriviri”* lipsite de suport real, care să conducă la concluzia voită de anchetator, decât la rezultate certe, oferite de desfăşurarea cu profesionalism a activităților de anchetă.

Lipsa de credibilitate pentru un anchetator, pe lângă faptul că este descalificantă, scoate în evidență faptul că acesta nu s-a pregătit, nu înțelege probele pe care le are deja obținute, nu înțelege modul de operare folosit şi relațiile dintre persoanele implicate; toate acestea îi pot determina pe făptuitori să considere că sunt într-o poziție câştigătoare, că au în mână o carte norocoasă.

Cel îl face pe anchetator să fie lipsit de credibilitate ?

La fel ca în viața de toate zilele, o persoană îşi pierde credibilitatea începând cu tonul vocii şi continuă cu fiecare element de comportament verbal şi nonverbal. Nesiguranța, nesinceritatea, lipsa de încredere în propriul demers profesional, poate crea convingerea suspectului că nu există probe împotriva lui şi că nu poate fi acuzat de nimic. În mod firesc, suspectul evaluează în mod constant comportamentul anchetatorului pentru a verifica „ecoul” răspunsurilor pe care le oferă. Un anchetator care foloseşte cuvinte ***„timide”*** ce induc în comunicare nuanțe de relativitate precum *„poate”*, *„s-ar putea”*, *„ar putea”*, *„de obicei”*, ş.a. atunci când face vorbire despre modul în care a fost desfăşurată activitatea ilicită pe care o cercetează, despre modul în care au acționat persoanele implicate, încurajează suspectul să creadă că poate să scape. Să luăm ca exemplu, diferența de exprimare dintre:

- *cu metodele noastre de anchetă şi cu tehnica pe care o folosim, de cele mai multe ori, îi prindem pe cei vinovați; în cazul de față cred, şi este foarte probabil, ca tu să fii cel care ...*;
- *nu am nici o îndoială, din ceea ce avem până acum la dosarul cauzei, rezultă că eşti cel care ... .*

Se poate spune că există posibilitatea ca ambele exprimări să aibă ca urmare o negare a implicării în activitatea ilicită. Nuanța, foarte importantă, de altfel, este dată de şansa pe care suspectul şi-o dă în continuare. Ceea ce va face suspectul, va depinde de încrederea pe care o are, şi-o păstrează, poate să îl susțină, în legătură cu viitorul şi soarta sa în anchetă.

Modul în care persoana ascultată îl percepe pe anchetator – *„cântărirea”* anchetatorului de către persoana ascultată, proces firesc pe care îl parcurge oricine întâlneşte o persoană nouă, şi asta indiferent de împrejurare, care are ca rezultat, într-un timp scurt (cel mult zeci de secunde) aplicarea unei ştampile cu *„bun”*, *„rău”*, *„deştept”*, *„prost”*, ş.a., poate avea ca rezultat convingerea că anchetatorul poate fi mințit, ***„dus cu vorba”***, plimbat pe piste false. Suspecții, la fel ca şi alte persoane de rea credință, vor fi tentați să nege orice implicare în activitatea ilicită cercetată, fiind convinşi că anchetatorul nu va fi în stare să sesizeze lipsa lor de onestitate, modul pervers în care şi-au construit şi îşi expun minciunile, care să le servească interesele.

Într-un serial american, celebru şi în România, inspectorul Colombo a promovat, la rang de strategie de anchetă, rolul de anchetator incompetent. Suspectul este invitat să constate disponibilitatea anchetatorului la *„a fi prostit”* şi este încurajat să mintă. Precum în film şi în realitate, *„orbit”* de succesul obținut atât de facil, mincinosul minte prea mult, face greşeli în susținerea minciunilor, exagerează şi devine atât de lipsit de credibilitate, încât poate să constate şi singur aceasta.

Antrenamentul în a minți a început mai demult, odată cu minciunile de succes promovate în fața părinților, profesorilor ori prietenilor, care nu au insistat în a descoperi minciunile din lipsă de interes ori din motive ce țin de păstrarea relației, de un schimb tacit de minciuni *(tu eşti frumoasă, eu sunt bun)* ş.a. Nu ar trebui neglijată, aici, nici împrejurarea potrivit cu care este posibil ca persoana pe care o ascultăm să fi

avut unele succese în a *„duce de nas”* poliţişti în diferite situaţii, în care s-a pus problema accesului într-un perimetru temporar restricţionat cu ocazia unei cercetări la faţa locului, unei parcări într-o zonă în care parcarea era permisă doar anumitor autovehicule, cu ocazia unor tulburări ale liniştii publice de mică amploare, etc. Cum succesul generează siguranţă, speranţă şi încredere, devine posibil ca, şi cu ocazia unei anchete *„adevărate”*, să apară tentaţia de a spera că lucrurile pot fi aranjate; iar dacă anchetatorul nu este, şi de obicei nu este, nici în uniformă, nu este nici de gabaritul unora din cei pe care *„i-am făcut”* în trecut, nu pare nici a fi cu o inteligenţă sclipitoare, devine, pentru cel ascultat, aproape imposibil de rezistat tentaţiei de a minţi.

Utilizarea de raţionamente greşite de către anchetator – raţionamentele de logică judiciară, raţionamentele prin care se oferă suspectului o justificare pentru fapta săvârşită, prin care răul capătă o faţă umană, iar, de vină nu mai este individul ci situaţia, sistemul ori necuratul, pot fi folosite de către anchetator, pentru a depăşi rezistenţa suspectului, pentru a-l determina să mărturisească. În mod evident, ca diferenţă operaţională, un suspect, care are la dispoziţie un motiv sau mai multe, pe care le percepe ca raţionale şi rezonabile pentru a-i justifica fapta, va mărturisi mult mai repede şi mai uşor, decât unul care nu percepe astfel de motive ori percepe efortul anchetatorului, care se străduieşte să ofere ceva în această zonă, ca fiind fals, lipsit de eficienţă ori inutil.

Unii anchetatori spun că utilizarea de raţionamente justificative nu este decât o prostie şi că, dacă un suspect mărturiseşte, motivul care îl determină să o facă ţine, în principal, de puterea, numărul, calitatea şi cantitatea dovezilor, care îl copleşesc şi fac ca rezistenţa lui să devină lipsită de sens. În practică, anchetatorii abili au demonstrat că mărturisirea apare mult mai uşor, dacă vina pentru faptă este transferată unor cauze care să-l depăşească pe individ, dacă gravitatea faptei este redusă, devenind o chestiune de nuanţă – oricine ar fi putut proceda la fel. Important este, în opinia mea, ca anchetatorul să se străduiască să convingă suspectul, sau orice altă persoană pe care o ascultă într-o cauză, că a fost stabilită responsabilitatea pentru fapta cercetată, că se cunoaşte cine şi ce a făcut fiecare persoană implicată. A dezvolta convingerea suspectului că a fost prins, că nu mai are scăpare, nu este numai *„artă”* ci şi o necesitate, dacă ne dorim a obţine o mărturisire completă, care să ne ofere noi probe şi să ne consolideze dosarul pe care îl construim în cauză. Dacă nu vom fi în stare, de aceasta, ca anchetatori, nu vom avea parte decât de rezistenţă şi de negarea oricărui element de implicare, ce nu este suficient de clar probat.

Ca de fiecare dată în viaţă, atunci când ne dorim ca partenerul de comunicare să accepte că a greşit şi să ne dea detalii, pentru a repara, cu sau fără el, ceea ce se mai poate repara, este necesar să oferim şi să acceptăm un motiv pentru *„a salva aparenţele”*, pentru *„a-i permite, pe viitor, să rămână o persoană respectabilă”*. Anchetatorul ar trebui să procedeze identic; este raţional să înţelegem că nimeni nu poate accepta, ca principiu, să-şi recunoască vinovăţia, să recunoască faptul că este autorul unei fapte considerate, de către cei mai mulţi, ca fiind oribilă, că, în fapt el ori ea este o persoană oribilă. Ţine de imposibilitatea de a accepta, în plan emoţional, imaginea negativă pe care o oferă, ca perspectivă, anchetatorul, ancheta şi rezultatele previzibile ale acesteia. Faptul că nu poţi justifica ceea ce ai făcut generează o problemă în plan emoţional şi, cel puţin, până găseşti *„explicaţiile”*, care îţi convin, ori taci refuzând să dai vreun detaliu, ori negi, instinctual, orice implicare.

Pe o astfel de ipoteză vine soluţia, ajutorul, pe care îl poate oferi anchetatorul, oferind el soluţia căutată de către cel ascultat. O problemă apare – şi apare cu certitudine – atunci când soluţia oferită ori, numai sugerată, nu satisface, nu este acceptată de către cel ori cea ascultată.

Ce se poate face ?

Nu este ceva care ține doar de capacitatea, experiența profesională ori flerul anchetatorului. Este nevoie de ceva muncă, prestată cu un scop clar – identificarea nevoilor emoționale ale persoanei ascultate. Nu este bine să oferi cuiva ceva de care nu are nevoie, pentru că darul tău va fi ori respins ori aruncat la coşul de gunoi. În aceste condiții, dacă nu suntem în stare să identificăm nevoile emoționale ale persoanei pe care o avem în față, mai bine nu oferim nimic, decât să oferim ceva inadecvat, ce va fi respins, pentru că rezultatul va fi acelaşi – va creşte rezistența şi vom avea parte numai de negări şi alte minciuni.

Motivele, rațiunea care poate justifica răul ce s-a făcut, cel puțin ca principiu, trebuie individualizată. Semănăm între noi, însă, la nivel intim, la nivel de suflet, suntem unici. Se poate accepta că pentru cele mai multe persoane, care au o situație economică dificilă, a justifica fapta prin nevoia de bani, de produse alimentare, de alte produse necesare pentru traiul zilnic, poate fi rezonabil. Totuşi, sunt mulți care au o demnitate, absolut, respectabilă şi nu acceptă orice motivație *„ieftină”*. Realitatea poate fi răsturnată, în sensul că anchetatorul ar putea, mai degrabă să îndârjească un astfel de individ, decât să-l înmoaie. Nu este uşor să accepți că eşti tratat ca un sărăntoc, ca unul de *„două parale”*, care din cauza nevoilor ar face orice faptă rea. În astfel de condiții, rezistența celui ascultat va creşte, va deveni îndărătnic şi, chiar, îl va privi duşmănos pe anchetator.

Altfel stau lucrurile dacă nevoia financiară, motivul economic, este „plantată” pe o situație deosebit, cu un caracter special, extraordinar. *S-a îmbolnăvit un copil şi a fost nevoie de bani pentru medici, a murit cineva şi cheltuielile cu înmormântarea au fost neaşteptat de mari, soția a trebuit să suporte o intervenție chirurgicală, s-a dărâmat un perete de la casă, s-a stricat acoperişul, proprietarul a mărit chiria şi ne-a amenințat cu „datul afară”, am rămas fără servici şi nu am suportat ca de sărbători să ..., etc.*, pot fi soluții de succes. Persoana se poate schimba nebănuit de repede, poate deveni disponibilă întrucât ***„a fost înțeleasă”***.

Esențial, pentru anchetator, ca să nu piardă timpul şi să salveze activitatea, cu speranța, rezonabilă, că va putea să-l întoarcă pe cel ori pe cea ascultată, este să aibă disponibilitatea de a fi suficient de flexibil şi de echilibrat, pentru a analiza reacțiile persoanei pe care o ascultă şi, în măsura în care reacțiile încep să fie negative, să poată pune în scenă *„varianta de rezervă”*, un alt motiv care să fie acceptat de persoana ascultată.

Prezentarea de motive justificatoare prea devreme – poate fi o cauză pentru eşecul ascultării. Nu este o soluție fericită să te adresezi încă de la începutul ascultării cu ***„tu”*** şi ***„te”***; nu poți să te consideri apropiat, dacă nu te-ai apropiat. Pentru a putea fi folosite motivele care să justifice fapta ilicită sau refuzul de a oferi informații, este nevoie ca persoana ascultată să parcurgă un anumit *„drum”*, să devină disponibilă pentru a primi astfel de justificări. Mai potrivit ar fi ca, la început, când anchetatorul, încă, nu l-a acuzat pe suspect că este responsabil pentru fapta cercetată, nu a acuzat martorul ori persoana vătămată că ascund informații ori mint, să se folosească formulări impersonale – *el, ei, ele, unii, unele, uneori oamenii ..., etc.* Persoana ascultată, cel puțin ca principiu, dacă nu este provocată, dacă nu se simte atacată, nu va da curs unui comportament de apărare; probabil va minți, însă va oferi informații, care să poată fi exploatate ulterior – este mai mult decât *„nu ştiu”* sau simpla tăcere. Atacul va trebui să vină la momentul potrivit, la fel precum motivația justificativă. Pentru aceasta este nevoie de un motiv declanşator – să existe dovada palpabilă, care să poată fi *„pusă pe masă”*, că persoana ascultată ascunde informații ori minte, că nu este sinceră.

Sublinierea, supralicitarea, consecinţelor care pot apare ca urmare a comportamentului persoanei ascultate – datorită gravităţii şi pericolului pe care îl pot prezenta pentru cel ori cea ascultată, atât în plan fizic cât şi în plan psihic, pot bloca, pot paraliza; teama poate inhiba orice element comportamental – practic persoana ascultată nu mai ştie nici ce să spună, nici încotro să o ia, nu mai poate avea reacţie la ceea ce se întâmplă în jurul ei. Folosirea unor cuvinte în exprimarea directă precum: *omor, ucigaş, hoţ, tâlhar, viol, violator, traficant, etc.*, acţionează ca nişte ***„palme”*** pe care i le dăm persoanei ascultate, pentru a înţelege gravitatea situaţiei şi a consecinţelor.

Mai sus am făcut referire la utilitatea folosirii de raţionamente justificatoare pentru a minimiza gravitatea faptei cercetate ori a conduitei persoanei ascultate; prin sublinierea consecinţelor negative nu vom face decât să obţinem un efect invers. Vom reactualiza şi, chiar, exacerba, frica de a fi prins, de a fi acuzat de rău. Sunt anchetatori care, în practică, utilizează formulări care conţin gravitatea consecinţelor previzibile, considerând că astfel stimulează emotivitatea celor pe care îi ascultă şi, cu o *„sperietură”* pe măsură, vor reuşi să-i determine să mărturisească. Din câte m-am documentat eu, rezultatele pozitive apar rar cu o astfel de strategie; de cele mai multe ori rezultatul presupune frică şi refuzul de a comunica, de a mai oferi informaţii – nici măcar mincinoase.

Tăcerea anchetatorului – pauza lungă, tăcerea prelungită a anchetatorului este de natură a irita, a sfida, a arăta cine este puternic şi controlează situaţia. Sigur poate fi folosită, pentru a pune lucrurile la punct, însă, direct, în opinia mea, nu poate genera o mărturisire. De regulă, prin aceasta se atrage atenţia cu privire la gravitatea situaţiei, la importanţa şi *„greutatea”* a ceea ce se întâmplă, iar efectul va fi asemănător cu cel obţinut prin supralicitarea consecinţelor. Pentru persoanele care au un autocontrol exersat, o asemenea tăcere poate fi o oportunitate, pentru a gândi şi evalua orice posibilitate, în ideea de a convinge anchetatorul că lucrurile stau exact aşa cum susţin.

Într-o conversaţie normală, tăcerea unui interlocutor îl invită pe celălalt să se manifeste; la fel ar trebui să stea lucrurile şi în cadrul ascultărilor judiciare – cu o condiţie: tăcerea să nu fie prea lungă. Tăcerea prelungită are ataşată o nuanţă de ameninţare şi una de dispreţ şi, chiar, una de ură. În special la începutul ascultării, când persoana ascultată se află sub imperiul emoţiei ce ţine de contactul cu camera de ascultare şi cu anchetatorul, a *„pune pe masă”*, în calitate de anchetator o tăcere prelungită, reprezintă reţeta sigură, pentru un refuz, care să aibă ca obiect orice colaborare – este un fel de *„întărâtare”* la nivel intim, ceva care poate să aibă efect doar la o persoană *„dresată”*. În domeniul para verbalului, pauzele oricui, implicit şi ale anchetatorului, au rolul de a evidenţia, de a sublinia un cuvânt, o expresie sau un punct de vedere. Ceea ce depăşeşte nevoia aceasta invită la o reacţie de adversitate.

În unele cazuri, tăcerea poate fi, uneori, un mijloc eficient pentru a pondera un debit verbal care se manifestă în exces. Persoanele vătămate şi mulţi dintre martorii pe care îi ascultăm, consideră firesc să ne spună mult şi repede din ceea ce şi-au pregătit şi apreciază necesar să promoveze, ca mesaj, ceva care să îi reprezinte. Ca efect, aici, trebuie făcută o diferenţiere între persoanele de bună credinţă şi cele venite să mintă, să inducă în eroare ancheta. Persoanele care nu se simt ameninţate au tendinţa de a umple tăcerea, de multe ori, cu informaţii suplimentare, care nu par a avea o legătură directă cu obiectul anchetei; totuşi aceste informaţii pot fi utile unui anchetator dispus la efort şi disponibil, pentru a se implica în ascultare, dincolo de partea formală ce ţine de *„facerea meseriei”*. Prin contrast, persoanele care au ceva de ascuns vor încerca, în mod deliberat, să *„plimbe”* anchetatorul, să-l rătăcească în zone de conversaţie cu

caracter contradictoriu, nu de puține ori, apărând, în expunerea lor, dileme şi teme filosofice, lucruri şi aspecte care nu pot fi elucidate în cadrul ascultării.

Strategia anchetatorului – inadecvată ori promovată arbitrar, poate fi o importantă cauză, care să genereze comportamente de respingere din partea persoanelor ascultate. Confruntarea imediată pe fondul iritării intenționate a persoanei ascultate – fără să se stabilească poziția acesteia cu privire la faptă, cu privire la persoanele implicate, cu privire la responsabilitatea pentru consecințele dezvoltate, fără să se analizeze credibilitatea acesteia – generează o reacție de apărare instinctuală, ca protecție împotriva asaltului deranjant al anchetatorului.

Ce poate fi mai facil pentru persoana ascultată ?

Evident, a minți, apare ca soluție imediată; până la urmă a refuza, orice implicare în activitatea ilicită cercetată, nu este deloc complicat.

A mărturisi, a recunoaşte implicarea şi relațiile cu celelalte persoane care, într-un fel sau altul, au avut legătură cu fapta devine, acum, mult mai greu de acceptat. Făptuitorul nu numai că a făcut ce a făcut, însă, acum, a mai şi negat orice implicare. Practic, prin graba sa, anchetatorul l-a determinat pe cel pe care îl ascultă să mintă, iar aceasta nu poate genera decât noi minciuni şi negarea oricărei implicări, în continuare; scopul, resimțit de cel care o face, fiind acela de a *„proteja”* ceea ce a spus deja.

O soluție controversată este şi aceea ca anchetatorul să se concentreze, de la început, pe punctele tari ale apărării, pe apărările clasice, consacrate în practica avocaților, în funcție de tipul de activitate ilicită ce constituie obiectul anchetei. Odată ce demersul anchetatorului pare concentrat pe un element, situație, incident specific sau moment, persoana ascultată, aproape că, se simte motivată *să „genereze”*, *să „monteze”* o apărare. Fiind vorba despre *„doar atât”*, suspecții pot considera că expunerea este minimă iar a nega, a minți, poate fi uşor de acceptat ca modalitate de a construi apărarea. Este o chestiune uşor de verificat şi în viața de zi cu zi – dacă ne dăm seama de ceea ce urmăreşte cel ori cea cu care comunicăm, imediat, ne redirecționăm atitudinea şi demersul în funcție de scopurile personale pe care le urmărim. În cazul suspecților, imediat ce au constatat direcția atacului, se regrupează şi încep să se apere eficient. Concentrarea pe un singur subiect, chiar dacă pare a fi un element al unei conduite profesionale *„ordonate”*, limitează expunerea suspectului care, în loc să fie *„vigilent”* pe o zonă extinsă a *„frontului”*, se poate concentra uşor pe ceea ce i se propune. Mai mult, dacă anchetatorul nu este un tip puternic, se află într-o zi proastă, sau are o problemă de concentrare pe această porțiune a ascultării şi nu va putea convinge că are dovezi, fiind convins că suspectul pe care îl ascultă este cel care …; o asemenea împrejurare va da satisfacție celui ori celei ascultate care va continua să nege. Ba, există, în plus, şi posibilitatea ca negările să crească în intensitate, persoana ascultată să devină vehementă, fiind convinsă că prin asta va putea să-l domine pe anchetator. Şi cum, ceea ce pare o mică victorie, merită a fi valorificat, odată descoperită dificultatea anchetatorului, vor apare refuzuri şi minciuni suplimentare, cel ascultat devenind convins că ***„se poate”***.

Folosirea unor probe incomplete, indirecte sau lipsite de relevanță – poate avea un efect, cu adevărat, distructiv pentru întreaga ascultare a unei persoane, indiferent de rolul ori calitatea pe care o are aceasta în cadrul anchetei. Trebuie recunoscut că, de foarte multe ori, anchetatorii pleacă la atac fără suficientă *„muniție”*. Nu au probe ori dacă au, aceasta nu sunt suficient de relevante pentru a demonstra implicarea ori vinovăția unui individ. Unii consideră necesar, în astfel de condiții, să mintă, să falsifice ori să construiască probe, pentru a demonstra anumite elemente pe care le consideră a fi de interes, pentru ancheta pe care o conduc. Imediat ce persoana ascultată – suspect, martor ori, chiar, persoană vătămată – *„se va prinde”* de

„mârşăvia” anchetatorului, va deveni convinsă de faptul că anchetatorul nu are probe concludente pentru a lămuri cauza, că este în criză de idei şi că este dispus la a folosi arbitrariul, pentru a rezolva cauza ca o normă profesională de natură cantitativă. Drept rezultat, hotărârea de a refuza orice colaborare se va consolida – nimeni nu acceptă cu uşurinţă colaborarea cu o persoană dispusă la orice fel de compromisuri pentru a-şi rezolva interesul.

Pentru anchetatorii care sunt disponibili pentru subtilitate, pentru *„finețea”* demersului profesional, există posibilitatea folosirii unei probe incomplete pe post de *„momeală falsă”*. Cel ascultat, la fel precum un peşte, începe să se agite, să devină iritat pentru faptul că, vinovat fiind, se simt înşelat. Există posibilitatea ca *„instinctul adevărului”*, *„fascinația dreptății”* să învingă instinctul de apărare, dublat de forța rațiunii iar suspectul să muşte momeala – *„Nu l-am ucis cu cuțitul, nu am avut şi nu aveam de ce să am un cuțit pregătit pentru asta; am început să ne certăm şi când a început să mă lovească cu pumnii şi picioarele am reuşit să pun mâna pe o şurubelniță cu care l-am lovit în piept.”* ori *„Nu am luat 25 de televizoare, patronul ăla este un împuțit şi un nenorocit, am luat 11; mai multe nici nu încăpeau în maşina mea.”* sau *„Ce viol domnule ? I-am dat o palmă de i-a bușnit sângele din nas şi i s-a spart o buză pentru că nu vroia să îmi dea banii pe care mi-i datora, deşi, luase salariul. După aceea, ea m-a rugat să o iert, să o înțeleg că i s-a mărit chiria, că i s-a îmbolnăvit copilul şi altele. Am acceptat, ce era să fac, de unde să scot banii dacă nu îi mai avea; îmi trebuiau şi mie; până la urmă eu eram de vină că acceptasem să o împrumut, ştiind că este o femeie cu probleme. Ea a început să plângă, mi-a mulțumit, m-a luat în brațe şi a început să mă sărute. Nu sunt de fier, am dezbrăcat-o şi am făcut dragoste cu ea mai mult de două ore ... .”*

Anchetatorul a reuşit ... cel ascultat nu mai neagă implicarea în activitatea ilicită cercetată ci doar *„nuanțele”*, împrejurările, ce l-a determinat, ce a urmărit ori a obținut de pe urma faptei sale.

Perceperea faptului că anchetatorul nu are probe, că nu sunt „probe la dosar” – constituie garanția tăcerii, lipsei de colaborare şi negării oricărei implicări. Dacă persoana ascultată devine convinsă că anchetatorul nu poate să-şi susțină afirmațiile, nu le poate dovedi, nu poate să susțină credibilitatea rezultatelor anchetei pe care o conduce, totul, pentru ea, devine volatil. Este în aer, poate că are o şansă să mintă şi să scape, poate că până la urmă se va dovedi totul, dar, dacă nu este nevoie, de ce să facă ceva ? Devine lipsit de justificare orice *„parteneriat”* cu anchetatorul, orice informație dată devine o concesie gratuită şi lipsită de sens. A ... dacă vor apare dovezi, *„voi vedea, atunci, ce voi putea să fac ori să mai fac”* – poate să îşi spună orice persoană implicată într-o faptă penală.

Mincinoşii sunt convinşi că şi ceilalți oameni au acelaşi sistem de valori şi că viața, relațiile personale, comunicarea cu altă persoană este, în esență, o problemă de *cine înşeală pe cine*, *cine câştigă* şi *cine pierde*. În astfel de condiții, devine puțin probabil ca, în camera de ascultare, lucrurile să stea altfel – *orice afirmație este o chestie prin care sunt pus la încercare, să vadă dacă sunt prost şi muşc momeala; nu voi muşca, voi minți, voi nega, voi înşela până la capăt; nu mă las eu prostit de anchetator; dacă probează pot accepta, dar, în anumite condiții; dacă nu, să fie sănătos.* Până nu i se va prezenta materialul probator, o asemenea persoană va nega în continuu. Va nega fiecare element de interes pentru anchetă; îşi va apăra teritoriul *„metru cu metru”*, până nu va mai avea ce să apere.

Ascultarea compromisă – este o ascultare în care persoana ascultată vine să *„joace”* și să câştige ori, cel puțin, să facă o remiză. Şi-a pregătit, singură ori ajutată şi de alții, ceea ce are de spus, cum să o facă şi până unde să o facă. O asemenea

persoană poate beneficia de informații obținute de la cunoştințe, care au aflat pe diverse căi, despre probele obținute de către anchetatori cu ocazia diverselor activități de anchetă efectuate – precum cercetarea la fața locului, percheziții, ascultarea altor persoane, etc. – de la o altă persoană audiată anterior în aceeași cauză ori, poate, de la un alt anchetator ori o persoană apropiată acestuia care a aflat ceva. Beneficiind de informații, mai mult sau mai puțin precise, completând cu rezultatele unor raționamente logice, cel în cauză poate să sintetizeze de unde şi care sunt amenințările; să pregătească o poveste care să-l mulțumească, sub aspectul apărărilor pe principalele direcții de acuzare, o poveste izbăvitoare, care să-i asigure liniştea şi speranța că îşi va îndeplini scopurile personale. Dacă există convingerea că povestea este plauzibilă, că sunt suficiente elemente care să dea credibilitate la ceea ce va spune, persoana care urmează a fi ascultată va veni în camera de ascultare cu speranță, convinsă că îl va convinge pe anchetator de nevinovăția sa, că va rezista cu succes la toate întrebările pe care le presupune o ascultare detaliată.

Ce poate întâmpla cu persoanele de bună credință ?

Bineînțeles că, şi acestea, se pregătesc, dacă sunt avertizate sau realizează, într-un fel sau altul, că pot fi invitate sau, mai mult, este firească invitarea lor în vederea ascultării. În mod firesc, relatările pe care le vor produce în fața anchetatorului vor fi sistematizate; persoana ascultată se va elibera de stresul specific generat de posibilitatea ca anchetatorul să o ia pe nepregătite, va fi mai sigură pe ea şi pe ceea ce spune crezând că, astfel, va fi mai convingătoare. Partea puțin pozitivă a lucrurilor presupune ca prestația unei asemenea persoane, în fața anchetatorului, fiind caracterizată de o anumită siguranță, va fi mai puțin expresivă, va fi nefiresc de săracă în manifestări spontane, în plan verbal, para verbal şi non verbal, ceea ce o va face comparabilă cu a unui mincinos. Comunicarea, mesajul transmis fără a fi însoțit de emoții specifice, indiferent de la cine vine, devine suspect. A limita scurgerile specifice comportamentului înşelător presupune a limita nivelul emoțiilor eliberate pe parcursul comunicării ori, tocmai, asta face şi cel care minte şi cel care îşi propune să spună adevărul, iar anchetatorul, fiind la mijloc, va trebui să cântărească foarte bine prestațiile celor pe care îi are în față, pentru a face diferența între normal şi suspiciune, între adevăr şi fals.

Ei bine, cum o persoană care să spună, doar, adevărul s-ar putea să descoperim, doar, într-o ipoteză teoretică, lucrurile se complică în condițiile în care şi un individ, care nu este făptuitor, strecoară, şi el, o minciună sau mai multe, pentru a acoperi o anumită vulnerabilitate pe care o resimte ca fiind periculoasă, în raport cu scopurile şi obiectivele sale personale. Este posibil ca totul, adevăr şi minciună, să fie spus fără nici o diferențiere comportamentală. În astfel de condiții, anchetatorul trebuie să fie deosebit de precaut, de fiecare dată când audiază o persoană care a cunoscut ori a avut o presupunere întemeiată în legătură cu faptul că va fi ascultată.

Este bine să-ți aştepți adversarul la cotitură, să o laşi pe cea ori cel cu care comunici să îşi expună punctul de vedere, alibiul sau modul în care aceasta explică ceea ce s-a întâmplat şi modul în care au apărut consecințele faptei penale cercetate. Imediat ce persoana pe care o ai în față simte că ai ceva *„la mână”* inventează incidente şi tot felul de motive care să justifice, să explice, ceea ce nu îi convine în discuție sau în felul în care anchetatorul pune problema. Dacă nu îl poți bloca, dacă lațul nu este suficient de strâns, este bine să nu ataci, pentru că persoana pe care o ai în față poate fi una puternică, ce poate să te domine, să te năucească cu alibiuri, care să te facă să pierzi mult timp, să îți pierzi concentrarea şi să faci greşeli pe care să le exploateze ulterior.

Tehnica sau modul în care anchetatorul pune întrebările – poate fi un alt motiv care să îl determine pe cel ascultat să nege şi să mintă. Uneori, anchetatorii, parcă solicită răspunsuri negative de la persoanele pe care le ascultă. De exemplu, acuzaţiile directe făcute încă de la începutul ascultării primesc, imediat, o negare pe măsura acuzaţiei. Neagă şi vinovatul şi cel sincer; se amestecă, într-un mod caracteristic, straniu în felul lui, dorinţa instinctuală de a scăpa de necazuri, cu dorinţa de a duce ancheta pe piste greşite, de a înşela anchetatorul, de a-l pedepsi pentru faptul că a îndrăznit să acuze şi nu numai să acuze, ci, să acuze fără a lăsa nici o şansă, nici o oportunitate sau *„portiţă”* celui acuzat, pentru a se salva ori a salva aparenţele.

Ce poţi să spui, dacă ai în faţă un individ, care îţi spune, auzi cu urechile tale, cât se poate de clar: *„Domnule/doamnă, cercetările noastre indică faptul că l-aţi ucis pe Ionescu Ion.”* ?

Evident că ***NU***, ***Nu***, ***nu***. Ca principiu, astfel de negări au ca efect stoparea fluxului de informaţii care ar fi putut veni de la cel ascultat. Cele mai multe persoane, în spatele acestor negări, vor încerca să tragă de timp, să evalueze situaţia, să cântărească fiecare alternativă pe care o au ori pe care cred că o pot avea. Abia după ce au ajuns la o concluzie, au luat o hotărâre, au decis cum să facă faţă situaţiei, vor renunţa la a nega şi vor accepta să dea explicaţii. A nega, apare ca o primă linie de apărare în faţa unui atac neprevăzut, în faţa unei mişcări neanticipate a anchetatorului.

La fel se poate întâmpla şi în cazul în care se prezintă probe de vinovăţie, la începutul ascultării, fără o pregătire prealabilă, fără a oferi şansa unei explicaţii previzibile, care să fie folosite de către persoana pe care o ascultăm. A accepta să recunoşti, de la început, pare dezonorant, la fel precum în cazul femeilor curtate – a spune *„da”*, de la început, poate genera lipsă de respect, femeia poate fi considerată o uşuratică, ori, mai grav, una dispusă a se prostitua pentru avantaje facile. Este necesară o luptă, dacă pierzi, trebuie să pierzi onorant, să simţi, chiar, că ai primit ceva în schimbul cedării, în schimbul mărturisirii; altfel îţi poate fi ruşine de tine, devii oribil, îţi simţi afectată stima de sine. Unii anchetatori prezintă frontal materialul probator, încă de la început, sperând că, astfel, îi vor *„supune”* repede pe cei pe care îi ascultă. Dacă există vreo fisură în construcţia materialului probator, şi aceasta este percepută de către cel ascultat, va apare negarea implicării şi refuzul oferirii oricărei informaţii utile.

Pentru o persoană *„setată”* să îşi clameze nevinovăţia, pregătită fizic şi psihic pentru aceasta, multe dintre probele considerate importante de către anchetator pot să nu însemne *„mare lucru”*. Pe de o parte existenţa lor poate fi anticipată, iar, pe de altă parte, mai ales în cazul probelor indirecte ori circumstanţiate, cel suspectat să considere că nu sunt suficiente ori nu sunt suficient de relevante pentru a fi acuzat. Multe persoane sunt de părere că dacă nu există probe directe – urme de la faţa locului, obiecte descoperite la percheziţii, declaraţii de martori sau înregistrări de sunet şi imagine acuzatoare – nu se poate construi o acuzaţie solidă, nu se poate obţine o condamnare. Această convingere este de natură să reducă impactul emoţional al prezentării probelor de vinovăţie şi să aibă ca rezultat acelaşi refuz de colaborare.

Oricum, şi în viaţa de zi cu zi, de cele multe ori când primim o întrebare directă de la o persoană necunoscută sau în care nu avem încredere – *ştii ? vrei ? ai ? poţi ? dai ? faci ?* – răspundem, instinctual, cu o formă de negare; iar dacă interlocutorul insistă, vom adopta o apărare agresivă – *„Ce faci, îmi spui tu ce să fac ?”*. În faţa anchetatorului, o asemenea atitudine se poate manifesta prin: *„Ce faci, mă acuzi de furt, omor, viol, trafic de ... ?”* ori *„Vrei să spui că eu am ... făcut acest lucru ?”* Provocarea conţine şi o

capcană, pentru interlocutorul care nu este stăpân pe el, pentru anchetatorul lipsit de experiență.

În cazul în care anchetatorul va răspunde cu o acuzație directă – *„Da, exact asta am vrut să spun."* – suspectul va răspunde prin a nega. Va fi o primă negare a acuzației, după care vor urma şi altele, în scopul de a construi o adevărată baricadă, de care să se lovească anchetatorul ori de câte ori ar dori să obțină o informație utilă. Soluția permite suspectului şi a trage de timp, pentru a se agăța de un amănunt, pentru a ataca condițiile în care se desfăşoară ascultarea, modul în care este condusă ancheta, comportamentul anchetatorului, etc., pentru că mulți dintre noi acceptăm că cea mai bună apărare este atacul. Suspecții sunt tentați să folosească acest tip de agresivitate pentru că, probabil, au mai folosit-o şi în trecut cu diverse persoane şi a mers; chiar dacă unele au fost considerate puternice ori, altele, *„atacau"* de pe poziții de superioritate evidentă.

Întrebările prea lungi ori mai multe întrebări conținute în acelaşi enunț – sunt ocazii fericite pentru un suspect de a nega totul şi a bloca orice informație, pe care ar putea să o pună la dispoziția anchetatorului. Nu este, neapărat, un moft al suspectului. Enunțurile alambicate, cu tentă filosofică, conțin o componentă arogantă, un fel de superioritate dată de obişnuința construirii unor asemenea formulări, care provoacă dificultăți oricărui interlocutor, ce se vede pus în situația de a aloca resurse suplimentare, pentru un nivel de concentrare superior, de natură să asigure prelucrarea conținutului întortocheat al întrebării şi elaborarea unui răspuns pe măsură.

Punerea unei întrebări într-un moment nepotrivit – poate avea drept consecință negarea implicării şi blocarea comunicării, chiar dacă, în principiu, poate fi vorba despre una sau mai multe întrebări considerate a se constitui în instrumente utile, la îndemâna anchetatorilor pentru aflarea adevărului. De exemplu, întrebările cu conținut alternativ, lăudate în teorie şi în practică, pentru că oferă suspectului posibilitatea de a alege o explicație onorabilă în legătură cu fapta penală săvârşită, pot genera, şi ele efecte negative, mai ales în condițiile în care cele două variante sunt apropiate ca şi onorabilitate – *Banii i-ai folosit pentru a cumpăra medicamente soției ori pentru a-ți achita facturile ?* Cel care a blocat comunicarea, prin a nega, nu va aprecia deloc oferta anchetatorului şi va continua să nege.

Într-un alt exemplu: *„Eşti o persoană violentă sau l-ai lovit, în urma unui impuls de moment fără să te gândeşti ?"* Suspectul care nu este, încă, gata din punct de vedere emoțional pentru o primă admitere a implicării, pentru a mărturisi, chiar şi numai în parte, probabil că va răspunde cu o negare: *„Nu am făcut nimic !"* La fel vor sta lucrurile şi în cazul unui alt tip de întrebare apreciată şi folosită des de către anchetatori: *„Tu faci asta din obişnuință ori a fost o întâmplare ?"*

Esențial, pentru anchetatori este să evalueze nivelul de rezistență al persoanei pe care o ascultă şi astfel de întrebări să fie puse în momente oportune. O întrebare, cât de bună, pusă într-un moment prost devine la fel precum momentul în care a fost pusă.

Pierderea momentului oportun pentru punerea unei întrebări importante – poate conduce la ignorarea importanței acesteia şi la imposibilitatea obținerii vreunui avantaj pentru anchetă. A sta la pândă prea mult, mai mult decât trebuie, este începutul eşecului pentru oricine urmăreşte o *„pradă"*. Leii şi alte animale de pradă confirmă această concluzie. La fel anchetatorii, care îşi construiesc cu meticulozitate momentul în care să atace şi din cauza prea multor scrupule, prea multor calcule, amână atacul şi trec peste momentul prielnic în care se putea obține maximul de efect. În esență, este vorba despre a urmări un moment optim al sensibilității emoționale a persoanei pe care o ascultăm. O emoție *„subțire"*, presupune un suspect indiferent, prea

multă emoție, presupune un suspect nervos greu de controlat, care poate să plângă, să se zbuciume, să ..., însă nu să cedeze. Şi într-un caz şi în celălalt, anchetatorul va avea parte de refuzuri şi negarea implicării.

Inconsecvența anchetatorului – poate să îl convingă pe suspect că are şanse să scape. Dacă anchetatorul ce a început atacul, a acuzat, s-a ales cu negarea oricărei implicări şi cu o poveste mincinoasă, renunță la a continua atacul, suspectul poate considera că a câştigat lupta, că nu sunt probe şi că, din slăbiciune, anchetatorul a schimbat subiectul discuției. El poate să îşi spună: *„Dacă anchetatorul ar avea cu adevărat probe, dacă ar fi convins că eu sunt cel care ..., ar continua să mă acuze, nu s-ar lăsa. Pentru că nu are nimic concret, blufează."*

A renunța la poziția de putere poate fi, pentru anchetator, un element de strategie. Pentru cei mai mulți dintre suspecți, este o slăbiciune care trebuie exploatată, care generează speranță, dă putere şi creşte potențialul de luptă.

O importanță deosebită o poate avea şi ***vestimentația anchetatorului*** – prima impresie a persoanei ascultate, ce trebuie să fie cât mai bună, este condiționată, dincolo de sex, rasă, corpolență, etc., şi de vestimentația anchetatorului, de natura şi modul în care acesta poartă hainele, de modul în care se asortează îmbrăcămintea sau sunt îngrijiți pantofii. Noi, ca anchetatori, ne dorim ca persoanele cu care intrăm în contact să ne perceapă ca buni profesionişti, inteligenți, fără prejudecăți sau stereotipuri, care să ne afecteze obiectivitatea şi, poate cel mai important lucru, ca fiind de încredere. Acestea fiind date, ne putem da seama, cu uşurință, despre impactul psihologic pe care îl poate avea o ținută vestimentară nepotrivită asupra relației cu cel sau cea ascultată – mai clar, este vorba despre o ținută care contrastează, este sub nivelul vestimentației persoanei audiate sau peste. Mai mult, ținuta îl poate afecta şi pe anchetator, în fața sa, propria lui imagine poate dezvolta frustrare cu consecința directă a pierderii încrederii şi scăderii nivelului de performanță. De exemplu, anchetatorul în fața unei persoane *„bine"* îmbrăcate, dacă este îmbrăcat în haine *„obişnuite"* şi resimte nivelul redus al veniturilor sale, care îl împiedică să fie îmbrăcat *„ca lumea"*, se va simți umil, va avea un ton puțin hotărât, iar dacă cel sau cea pe care o ascultă va încerca să-l domine, va avea şanse mari de reuşită.

Anchetatorii ce se prezintă în uniformă în fața unei persoane ce urmează să fie audiată, neavând posibilitatea de a alege ceva, este bine să aibă şi să poarte uniforma, cât mai aproape de nivelul impecabil. Asocierea anchetatorului cu uniforma poate fi benefică în timpul unei audieri. Suspectul mincinos va resimți o anumită teamă, îi va fi frică să mintă, va creşte anxietatea şi amploarea simptomelor ce pot sugera un comportament mincinos.

Totuşi, portul uniformei, eventual, pistolul sau/şi insigna la vedere, nu este, întotdeauna o soluție fericită. Există posibilitatea ca persoana audiată să facă asocieri cu regimul de detenție sau cu ceea ce consideră că va avea parte, în cazul în care va spune adevărul şi ancheta îşi va atinge obiectivele. Recomandabil, în aceste condiții, este ca anchetatorul să găsească o scuză pentru faptul că a fost nevoit să fie în uniformă – *„ ... a trebuit să fiu la o activitate în teren unde am fost îmbrăcați cu toții în uniformă, nu m-am schimbat pentru că nu am vrut să vă fac să aşteptați, de abia aştept să mă îmbrac în ceva normal, mai comod ... , ştii, pe undeva noi ne asemănăm şi mie îmi place să mă îmbrac aşa."*

Altfel stau lucrurile în condițiile în care anchetorii pot avea posibilitatea să îşi aleagă ceea ce vor purta în ziua respectivă. Să ne gândim la o persoană, ce se prezintă în camera de ascultare, îmbrăcată într-un costum elegant, cu o cravată scumpă, o cămaşă albă cu gulere impecabile şi pantofi bine lustruiți – *cum să facă față un anchetator unei asemenea prezențe ?* Persoana ce urmează a fi ascultată promovează o

prestanță deosebită cu care doreşte să impună respect, respect cu care va fi tratată, însă nu în orice condiții. Dacă un violator sau un hoț din apartamente se prezintă astfel *„echipat”*, va reuşi să stârnească zâmbete, gestul va avea o semnificație complet denaturată față de abordarea socială normală. Dacă anchetatorul ar fi îmbrăcat aşa cum am arătat, cu siguranță că cel ascultat l-ar detesta, chiar şi numai pentru că îşi poate permite o costumație scumpă; bineînțeles că aşa cum suspectul nu ar putea avea încredere în anchetator, nici anchetatorul nu poate avea încredere într-un suspect aşa de bine *„echipat”*.

De cele mai multe ori *„prea-îmbrăcarea”* persoanei ascultate se constituie într-un preludiu al unei încercări de mituire, al unei propuneri de implicare într-o activitate cu câştiguri mari, imediate – *transportul de droguri, pariuri ilegale, facilitarea exploatării de persoane, a traficului ilegal de mărfuri, arme, migranți,* etc. Oricare dintre posibilitățile la care am făcut referire sunt de nedorit.

Ca şi principiu de bază, anchetatorul ar fi bine să aibă o ținută *„în ton”* cu persoana pe care o ascultă, fără a coborî sub o anumită limită – limita decenței profesionale, în sensul că, indiferent de situație, nu poate fi acceptabil ca anchetatorul sau anchetatoarea să îşi permită contacte profesionale în pantaloni scurți ori maieuri sau articole de vestimentație provocatoare. Oamenii îşi câştigă încrederea, se dezvoltă un respect reciproc, de dorit în anchetă, în măsura în care partenerii de comunicare împărtăşesc aceleaşi opțiuni, aceleaşi gusturi estetice, inclusiv, în ceea ce priveşte modul de a se îmbrăca şi de a purta hainele. Un anchetator ce dezvoltă cercetări în zona activităților ilicite desfăşurate de către gulerele albe, va trebui, el însuşi să aibă gulere albe, va trebui să fie îmbrăcat la nivelul interlocutorului ori interlocutoarei cu care are de a face. Generic, putem vorbi, atât în cazul bărbaților cât şi în cazul femeilor anchetator, despre aşa-numita ținută *„de afaceri”* – eleganță, fără excese, în tonuri de gri, negru sau bleu-marin.

Foarte important este ca anchetatorul să nu fie nici supra-îmbrăcat – existând riscul să fie perceput ca arogant, ca adversar – nici cu un aspect neglijent – percepția fiind, mai degrabă, de om puțin educat, poate, chiar, de incompetent. Trebuie să-şi pună o întrebare în legătură cu modul în care va fi perceput şi cu măsura în care această percepție facilitează ori, din contră, se constituie într-o barieră de comunicare.

6.4. Persoana ascultată

Suspectul, înainte de toate, cu temerile, personalitatea şi modul specific în care este obişnuit să îşi rezolve problemele, constituie, şi el o cauză a negărilor şi a refuzului de a oferi informații utile anchetei.

Înainte de toate, trebuie analizată ***gravitatea minciunii***. Refuzul de a oferi orice fel de informație poate avea ca sursă evitarea promovării unei minciuni grave. De cele mai multe ori când mințim, o facem pentru că suntem convinşi că minciuna noastră provoacă mai puțin rău decât realitatea. Avem un sistem de referință pentru a evalua necesitatea şi oportunitatea minciunilor pe care le spunem: gravitatea efectelor pe care le produc – o minciună, care produce puțin rău, este mai puțin gravă, decât una care produce mai mult rău. De asemenea, apreciem că o minciună provoacă mai puțin rău decât mai multe minciuni. Minciunile pregătite, prelucrate şi planificate, datorită subtilității şi modului în care sunt urmărite interesele personale sunt mai *„rele”*, mai grave decât cele emanate sub impulsul momentului.

În anchetă, indiferent de gradul lor de pericol, toate minciunile au ca efect, mai mult ori mai puțin, deteriorarea imaginii şi poziției persoanei ascultate, pierderea minimei încrederi de care s-a bucurat ori credea că se bucură la începutul ascultării. La nivel interior, prejudiciul se poate manifesta prin creşterea sentimentului de vinovăție,

prin mărirea diferenței între ceea ce ne dorim sublim, pur, neafectat de nimic şi mizeria din jurul nostru pe care o creăm la nivel conştient. Cu toate acestea, necesitatea de a minți se poate dezvolta, poate lua amploare. Odată spusă o minciună, negările sunt atât de uşor de spus – *nu ştiu, nu am auzit, nu pot să înțeleg, nu realizez, ş.a.* – este nevoie de altă minciună, de alte minciuni pentru a o susține, pentru a susține pe fiecare, în parte. Dacă poate fi vorba despre o rezistență la a spune minciuni, aceasta se diminuează repede şi semnificativ, astfel că individul ajunge să se simtă mai bine, mai în elementul său, se simte mai confortabil minținд.

De multe ori valorile morale, acceptate de către o persoană, justifică ***„a minți”***. Ba sunt găsite şi justificări care să salveze onoarea – *Nu a fost o minciună, a fost, pur şi simplu, o glumă, o exagerare, ce vroiai să spun, că nu a fost nimic din ceea ce ne aşteptam să fie ?; Este adevărat, probabil, am mințit, însă am fost atât de beat/de supărat/de furios/aveam o durere de cap atât de cumplită, de se învârtea pământul cu mine/aflasem despre nenorocirea cu „X”, ş.a. încât nici nu mai ştiu ce era cu mine; Nu am vrut să înşel pe nimeni, am spus-o doar aşa …, oricine putea să-şi dea seama că nu avea cum să fie aşa cum am spus eu; Te rog să mă ierți, nu am spus-o ca să îți fac rău.*

Anchetatorul se poate găsi într-o dilemă – asupra cărei minciuni să-şi concentreze demersul profesional ? Ca principiu, cu cât minciuna este considerată a fi mai mare, cu consecințe mai importante, cu atât creşte riscul, ca persoana ascultată să se închidă şi să refuze comunicarea cu anchetatorul. De exemplu, într-un caz banal în care un agent de securitate dintr-un mare centru comercial, pe timp, de noapte, după ce a luat o pastilă *„atotpotentă”*, s-a *„echipat”* cu lenjerie de corp, ciorapi, cămaşă, cravată, costum, pantofi, ca un *„domn”*, a urcat un etaj mai sus şi a întreținut relații şi raporturi sexuale cu o colegă, după care a revenit la etajul său şi a întreținut relații sexuale cu un coleg, tot agent de securitate, care era într-un post de la un etaj mai jos. Mai mult, agentul a considerat necesar să se elibereze de necesitățile fiziologice într-un vestiar destinat femeilor, care lucrau în acel centru comercial. Bineînțeles că toate articolele folosite au căpătat amprenta purtării iar lucrătorii comerciali, a doua zi, şi-au sesizat superiorii. În legătură cu *„bucuria”* din vestiar, femeile nu au reclamat, însă, s-a auzit din modul în care o femeie de serviciu care a făcut curat acolo, şi-a clamat furia şi frustrarea că a fost o *„bucurie”* de prost gust.

În prima fază a cercetărilor nimeni nu a recunoscut nimic. Ulterior, după ce au fost analizate înregistrări de sunet şi imagine, de la surse necunoscute agenților de pază, omul nostru s-a aflat într-o dilemă. A mințit cu privire la folosirea articolelor de lenjerie intimă, de vestimentație şi de încălțăminte; a mințit cu privire la întreținerea de relații şi raporturi sexuale cu colegii; a mințit în legătură cu îndeplinirea sarcinilor şi procedurilor de serviciu; a mințit cu privire la modul reprobabil în care şi-a făcut nevoile în vestiarul femeilor. Fiecare minciună are greutatea şi consecințele sale specifice. Anchetatorul avea la dispoziție anumite înregistrări însă era interesat de întreg *„filmul”* desfăşurării faptelor pentru a putea evalua, atât gravitatea acestora şi încadrarea lor juridică cât şi consecințele, de imagine, de reputație a magazinului, a companiei de pază, prejudiciile evaluabile în bani, etc.

Anchetatorul a simțit că, cel mai uşor de acceptat, era faptul că agentul de securitate a *„probat”* nişte articole pentru a vedea în ce măsură merită banii şi ar fi bine să şi le treacă pe lista de achiziții, în măsura economiilor pe care putea să le facă, întrucât erau produse scumpe, branduri consacrate. Agentul a înțeles că există o anumită bunăvoință, pentru a înțelege ce s-a întâmplat – a înțelege rătăcirea lui din acea noapte, greu de explicat şi, totuşi, reală. A urmat recunoaşterea faptului că a întreținut relații şi acte sexuale cu o femeie frumoasă, care îi plăcea şi care îl plăcea; a urmat curiozitatea descoperirii a ce înseamnă *„furia bărbătească”*, existența şi natura

plăcerii de a fi posedat de un bărbat şi toate celelalte. De fiecare dată anchetatorii trebuie să aleagă aspecte ori porțiuni de problemă care să-i permită suspectului să mărturisească – ceva suficient de *„ieftin”* cât să nu merite a nega. Nu te poți aştepta ca un suspect să mărturisească faptul că a ucis ori a violat, a tâlhărit, etc. Este, totuşi, posibil să accepte *că a avut o izbucnire neaşteptată, că nu s-a mai putut controla, din cauza unui motiv serios, şi a lovit victima cu putere, fără să îşi dea seama, aceasta a căzut într-un mod nefericit şi a sucombat pe loc; să accepte că s-a înțeles cu victima, pentru a întreține anumite relații sexuale contra unei sume de bani, că lucrurile au decurs „normal”, însă, victima s-a ridicat cu noi pretenții şi, pentru a-şi merita banii, a forțat-o să presteze suplimentar; să accepte că s-a întâlnit cu victima, pentru a-şi recupera o sumă de bani, cu care o împrumutase iar, după refuzul nejustificat al acesteia, i-a dat o palmă peste față, i-a smuls geanta, a luat toți banii pe care i-a găsit, după care i-a aruncat geanta în față şi i-a spus că în viața ei să nu-l mai caute şi să nu mai mizeze pe ajutorul lui.*

Un alt motiv important, pe care îl invocă persoanele ascultate, îl reprezintă ***multitudinea de reguli, de norme pe care trebuie să le respecte***. Trebuie să acceptăm că la locul de muncă, în diferite spații publice ba şi în familie ca, de altfel, în tot ceea ce poate însemna viață privată, ne asumăm şi trebuie să respectăm foarte multe reguli. La fel de adevărat este şi faptul că, de multe ori, sesizăm conflicte între normele pe care trebuie să le respectăm, că există o zonă gri, ce parcă ar ține de bine, parcă ar ține şi de rău; că aceste conflicte sunt reale, ori sunt probleme de interpretare, a uneia sau alteia dintre norme, contează puțin, având în vedere că situația este folosită pentru a justifica o conduită neconformă.

Mulți dintre suspecți neagă fapta, arătând că nu au făcut decât să se conformeze normelor. Comportamentul lor este justificat şi acoperit de norme; pe cale de consecință totul este corect, iar anchetatorul nu face decât să cerceteze ceea ce nu există, cercetează penal normalul ori acest lucru nu trebuie să se întâmple, este ceva jignitor. Cunoscând reguli, regulamente, politici şi proceduri de lucru, în special în zona criminalității *„gulerelor albe”*, suspecții conduc anchetatorul într-un hățiş de prevederi legale cu interpretări controversate care să le permită să justifice nevinovăția lor.

Importante în context sunt şi ***diferențele culturale*** care pot justifica, şi ele, negarea implicării de către suspecți sau martori. Pot fi subculturi în care apartenența la un grup sau bandă este de natură să justifice orice minciună în scopul apărării unui alt membru ori a unei valori, ținerii unui secret, etc. În acest caz, nici unul din cei care mint nu va considera că face vreun rău. Necesitatea de a oferi răzbunare, de a pedepsi pe cineva, care a dezonorat familia, poate depăşi orice interdicție legală, inclusiv aceea de a nu ucide. Bătăile *„tradiționale”* de la Ruginoasa, din Județul Iaşi, depăşesc orice regulă socială, nu contează suferințele şi costurile sociale ale îngrijirii celor care au fost *„mai slabi”*; important este faptul că *„l-am bătut pe ăla de l-am băgat în spital, 5 zile a stat în comă ...”.*

Importante sunt, în context, şi ***raporturile bărbați – femei***. Dacă există o dominație dură a bărbaților, apare, ori posibilitatea ca femeia ascultată să nege orice implicare a unui bărbat ori, din contră, să exagereze, pentru a se răzbuna, pentru a se uşura.

Alcoolul şi ***drogurile***, indiferent de natura lor, prezente în momentul desfăşurării activității ilicite dau o explicație, aproape universală: *„pur şi simplu, nu-mi amintesc nimic ...”*. Sigur că ceva adevăr poate să existe, însă, motivul este folosit, în primul rând, ca justificare. Prostituție, scandaluri, violuri, bătăi şi multe altele sunt determinate sau însoțite de *„nu-mi dau seama când am fost drogat”* sau *„mi s-a pus ceva în pahar şi după aceea am fost altul, a ieşit răutatea şi hidoşenia din mine”*.

Deochiul, ***vrăji*** şi ***blesteme*** pot apare, şi ele, în ecuaţia justificărilor, pentru a apare:*„nu-mi dau seama ce s-a întâmplat, parcă eram luat din căluş”.*

Raportul dintre consecinţe şi justificări este în cele din urmă, dar deloc lipsit de importanţă, luat în calcul de către suspecţi, atunci când trebuie să se hotărască: recunosc şi mărturisesc ori neagă şi mint. Îţi poţi justifica anumite fapte în condiţiile existenţei unui raport rezonabil între justificare şi consecinţele apărute în urma faptei, a desfăşurării activităţii ilicite.

Lucrurile nu stau diferit atunci când se pune problema calculului sumativ dintre corectitudinea şi noblețea mărturisirii, a recunoaşterii propriilor fapte, pe de o parte, şi duritatea, gravitatea consecinţelor previzibile – detenţia pe o perioadă îndelungată, ura celor care au avut de suferit, într-un fel sau altul, de pe urma faptelor tale, disprețul celor care îţi sunt apropiaţi, ş.a. Mulţi suspecţi neagă, pentru că nu sunt pregătiţi emoţional ca să facă faţă asprimii consecinţelor. În cadrul ascultării suspectul parcurge, în principiu, cinci etape, suficient de dureroase, pentru a fi acceptate cu uşurinţă:

- negare;
- furie;
- negociere;
- depresie;
- acceptare.

Mărturisirea, ascultarea judiciară prin natura sa, presupune parcurgerea de către suspect a unei crize emoţionale semnificative. Într-o asemenea situaţie, anchetatorul trebuie să se aştepte ca suspectul să nege, încă de la început, implicarea în activitatea ilicită cercetată. La început, mulţi nici nu cred că au fost identificaţi ca autori ai faptei. Furia apare ca o eliberare sau ca un mijloc de apărare, care să sprijine poziţia lor ori pentru a încerca să îl descurajeze pe anchetator. Negocierea intervine în încercarea disperată de a obţine alternative acceptabile la nivel personal, de a găsi cea mai bună rezolvare a situaţiei. După zbatere, odată cu imposibilitatea identificării unei soluţii izbăvitoare de pedeapsă, suspectul intră într-un fel de depresie, devine supus, resimte şi acceptă durerea; odată cu aceasta şi realitatea responsabilităţii, necesitatea de a accepta răspunderea penală. Suspectul recunoaşte fapta şi faptul că a fost identificat ca autor de către anchetator; odată cu acest proces încep justificările, atât la nivel interior cât şi pentru anchetator. Este necesară, pentru o împăcare definitivă cu sinele, să stabilească şi să împărtăşească motivele reale, pentru care a făcut ce a făcut.

În multe cazuri, suspecţii nu pot realiza asta faţă de ei înşişi. Este nevoie de un anchetator, bun ascultător, care să ştie să provoace la intensitatea optimă. La nivel superficial poţi să spui cu uşurinţă că *„toată lumea o face”*, că *„nu ai provocat rău, cu adevărat, nimănui”*, că *„nu ai avut încotro”*, ş.a. Când sunt identificaţi ca autori de fapte penale, suspecţii se străduiesc să îşi reprime explicaţiile, motivele justificatoare, pentru că, altfel, nu vor avea puterea să lupte, să nege, să mintă, să încerce să orienteze ancheta pe piste greşite.

Dacă anchetatorul este în măsură să descopere o breşă, prin care să strecoare suspectului o justificare rezonabilă, pentru a depăşi nivelul de negare, cazul poate fi considerat rezolvat, în mare parte, pentru că odată ce justificarea este clar stabilită în mintea şi, de ce nu, sufletul suspectului, calculul risc-beneficiu începe să evolueze în sensul dorit de anchetator. *„Minunea”* de a fi înţeles de aproapele tău, de a constata că nu eşti cel mai mare nemernic, că cineva te poate şi aprecia, produce efecte greu de imaginat în alte condiţii – suspectul va înceta refuzul, nu va mai nega şi va începe să construiască, împreună cu anchetatorul imaginea de om onorabil, care a greşit grav,

dar a rămas onorabil. Va oferi multe detalii, pentru că sunt necesare argumente solide, care să susțină faptul că o persoană este onorabilă.

Implicarea şi a ***altor persoane*** în activitatea ilicită cercetată este de natură a scădea puterea individului de a nega şi a minți. Când acționezi de unul singur ştii exact, cum şi ce ai făcut. Pe ipoteza dată, poți să îți concepi o apărare eficientă, să minți, să negi iar să minți, să faci orice este posibil, pentru a-ți apăra interesele personale. Când mai sunt implicate şi alte persoane îți asumi riscuri. Ştii ce ai făcut şi ce faci tu; nu ai cum să ştii ce face ori ce urmează să facă altul. Chiar şi în legătură cu ce a făcut, pot apare îndoieli şi presupuneri legate de o posibilă trădare, joc dublu, interese meschine, etc. Dacă ai fost singur, poți avea o imagine clară asupra riscurilor de a fi descoperit, te poți simți încrezător în poziția pe care ai adoptat-o, în capacitatea de a te apăra.

Când vine vorba despre o altă persoană, indiferent de cât de multă încredere i-ai acordat inițial, de cât îți este sau ți-a fost de dragă, lucrurile se schimbă, pentru că nu ai cum să ştii ce, cum, când şi despre ce a vorbit anchetatorilor. Se strecoară, de regulă, îndoiala şi tot ce a fost încredere se duce, se întoarce împotrivă, cu o forță greu de imaginat – *Nu cumva tot ceea ce ştie anchetatorul a aflat de la cel ori cea căreia i-ai acordat încredere ?*

Există şi posibilitatea unor refuzuri şi unor încercări disperate de a minți şi de a duce în eroare tocmai în scopul de a-l proteja pe celălalt ori pe ceilalți. De regulă, asta se întâmplă până în momentul în care sunt identificați şi ceilalți participanți. După acest moment, intervine un raționament simplu – *eu, pentru mine, am atâtea slăbiciuni şi mă lupt din greu cu anchetatorii şi ... abia de mai sper să scap nepedepsit; oare altul pentru mine poate să o facă, cu la fel de mult succes ?* Incertitudinea şi neîncrederea acționează încet şi sigur. Important este ca anchetatorul să aibă suficient tact şi răbdare. A manevra mai mulți indivizi pentru a obține o mărturisire este mult uşor decât a face acelaşi lucru cu unul singur.

Negarea adevărată a implicării în activitatea ilicită cercetată, spre deosebire de cea falsă, se distinge prin spontaneitate şi prin faptul că este clară, directă, fără argumente şi raționamente sofisticate, bazate pe existența ori inexistența unor probe, împrejurări sau persoane. Se poate nega implicarea într-o anumită secvență a desfăşurării activității ilicite ori în tot ce a însemnat pregătirea, desfăşurarea şi exploatarea rezultatelor activității ilicite. A nega devine componentă dominantă a comportamentului persoanei ascultate şi nu poate fi cu nimic controlată de către anchetator, indiferent de modul în care continuă să se desfăşoare ascultarea. De asemenea, intensitatea unor asemenea negări este de natură să creeze şi să dezvolte credibilitate; nu trebuie să existe nimic formal într-o asemenea negare.

6.5. Rolul mecanismelor de apărare în crearea şi dezvoltarea minciunilor

Implicarea într-o activitatea ilicită – pregătirea, desfăşurarea şi exploatarea rezultatelor acesteia, eventual, şi crearea de alibiuri sau/şi de alte apărări, care să justifice sau să ascundă legătura dintre activitatea ilicită şi una sau mai multe persoane – creează, ca regulă, o stare emoțională specială. Apare un anumit nivel de ruşine, vinovăție sau pierdere a prețuirii de sine, concomitent cu frica de a nu fi descoperit, prins şi tras la răspundere, în ultimă instanță, frica de duritatea pedepsei penale. Foarte puține persoane (psihopații) vor trăi stări de fericire, exaltare, sau încântare.

Deoarece ruşinea, anxietatea şi frica sunt stări emoționale neplăcute, indezirabile pentru om ce, prin natura lui specifică este o ființă ce caută plăcerea, persoana

ascultată va încerca să reprime aceste sentimente negative folosind ***mecanisme de apărare*** specifice.

Un ***mecanism de apărare*** este o reacţie comportamentală, de tip adaptativ, menită să reprime sentimente nedorite, prin modificarea sau negarea adevărului, astfel încât realitatea să devină dezirabilă, încadrabilă în ceea ce poate fi acceptat la nivel personal şi, dacă se poate, translatat la nivel social.

Toţi oamenii folosesc mecanisme de apărare pentru a face faţă vinovăţiei şi anxietăţii, altor sentimente care nu sunt dorite, de loc ori, numai, la un moment dat, ce pot apărea zilnic, legate de activităţile desfăşurate, de prestaţii sub aşteptări, de nereuşite, greşeli, inadaptări, etc. Cei mai mulţi dintre noi, dacă nu reuşim la serviciu să rezolvăm sarcinile primite, în loc să acceptăm că nu ne-am concentrat suficient ori că nu ne-am organizat bine, folosim mecanisme de apărare pentru a face situaţia rezonabilă, acceptabilă pentru fiecare dintre noi în parte, pentru apropiaţii noştri, pentru publicul larg – *şeful este vinovat pentru că … , cei care ne-au furnizat informaţiile, reperele, materiile prime, sunt vinovaţi pentru că … , de fapt, toţi colegii au procedat la fel când au avut sarcini asemănătoare, ş.a.* Interesant de observat, că mecanismele de apărare se *„cuplează”* instinctual, de fiecare dată, când o persoană este pusă în faţa unui reproş, uneori, chiar anticipând, acţionând preventiv. Acceptând că mecanismele de apărare sunt greu controlabile, poate că sunt incontrolabile, trebuie observat, de către anchetator, că persoana pe care o ascultă nu modifică sau neagă adevărul în mod conştient. În mintea celui ascultat se petrece acest lucru în mod inconştient.

Pe parcursul desfăşurării unei ascultări, când un anchetator interoghează un suspect vinovat, despre implicarea sa întro-a activitate ilicită, cu siguranţă că persoana ascultată este sub imperiul acţiunii unui mecanism de apărare, care să o ajute să facă faţă situaţiei. Pe de altă parte, o persoană nevinovată nu are nevoie să-şi reducă vinovăţia sau ruşinea, asociată cu implicarea în activitatea ilicită, atunci când este ascultată. În aceste condiţii, anchetatorii se consideră îndreptăţiţi să considere că descoperirea unor asemenea mecanisme de apărare activate la persoana ascultată trebuie asociată cu comportamentul simulat, cu minciuna.

Ca exemplu, pe parcursul unei ascultări pot apare răspunsuri precum:

Cercetând un viol – Anchetatorul: *„Te-ai gândit, vreodată, să forţezi o femeie să facă sex cu tine?”*

Persoana ascultată: *„Da, este posibil să mă fi gândit. Orice bărbat se poate gândi la aşa ceva, dar asta nu înseamnă că eu aş face asta.”*

Într-un asemenea caz, este ilustrat modul în care se cuplează mecanismul de apărare. Aici, persoana ascultată încearcă ***să se identifice*** cu un grup de referinţă, generalizat, în cazul de faţă, la majoritatea bărbaţilor. *„Dacă toată lumea o face de ce mi se impută mie ceea ce majoritatea consideră că este normal”* – pare să spună persoana ascultată. Fundamentul demersului îl constituie normalul – normalitatea şi, pe cale de consecinţă, orice este normal nu poate fi ilegal, iar dacă, cumva, este, este o eroare.

Cercetând o înşelăciune în domeniul asigurărilor – Anchetatorul: *„De ce credeţi că unele persoane încearcă să înşele societăţile de asigurare solicitând despăgubiri, pentru pagube pe care nu le-au avut ?”*

Persoana ascultată: *„Poate … pentru a se răzbuna pe societăţile de asigurări, pentru că percep comisioane foarte mari.”*

Aici, persoana ascultată încearcă ***să proiecteze*** vina sa, să arunce răspunderea pentru fapta sa, pe deficienţe sau alte elemente de comportament ale altei persoane – *de vină, de fapt, este altcineva: o persoană, un lucru, o tehnologie, un fenomen natural, oricine … dar nu cel ascultat.* În practică, făptuitorii dau cea mai mare parte de vină, pe complici, coautori sau instigatori, pe faptul că sunt dependenţi de droguri, pe faptul că

au fost provocați de victimă, apropiați ai acesteia sau ai celui ascultat, că au fost induşi în eroare de unele anunțuri de la televizor sau din ziare, etc. Deoarece proiecția este un mecanism de apărare obişnuit, anchetatorul ar trebui, încă din etapa desfăşurării activităților pregătitoare, să obțină informații şi să evalueze posibilitatea ca cel ascultat să folosească proiecția, către o anumită persoană, lucru, etc.

Cercetând un furt dintr-un supermarket – Anchetatorul: *„Ce crezi că ar trebui să pățească persoana care a luat aceste … bunuri ?"*

Persoana ascultată: *„Păi …, cred că ar trebui să primească o amendă mare, nu cred că ar trebui să se ajungă la condamnarea cu închisoare, decât dacă bunurile acestea au o valoare foarte mare ori persoana care a furat a bătut ori a omorât pe cineva."*

Este evident că persoana ascultată încearcă ***să minimalizeze*** activitatea ilicită desfăşurată. Ne cuprinde un sentiment firesc de uşurare când devenim convinşi – ne autoconvingem sau devenim convinşi, constatând că cei din jurul nostru acceptă – că ceea ce am făcut noi nu este grav, altele fiind lucrurile cu adevărat grave. Pentru un violator sau un tâlhar, violul sau tâlhăria nu sunt foarte grave, atâta vreme cât victima nu a decedat. Traficanții de droguri îşi minimalizează fapta, comparând drogurile minore, pe care ei le vând, cu ceva mult mai tare, precum heroina. Un hacker îşi poate minimaliza fapta, făcând comparație între simpla perturbare a unui site comercial şi spargerea unui calculator ce deține informații despre securitatea națională şi vinderea acestora celui care oferă mai mult.

Cercetând un incendiu provocat – Anchetatorul: *„Tu ai provocat incendiul?"*

Persoana ascultată*: „Nu, dar am fumat în zona în care a izbucnit incendiul şi este posibil că ţigara mea să fi putut cauza, în mod accidental, incendiul."*

Persoana ascultată încearcă ***să raționalizeze*** explicațiile pe care le dă, să redescrie intențiile care au guvernat comportamentul său. Raționalizarea ar trebui presupusă ori de câte ori o persoană ascultată îşi recunoaşte o posibilă culpă în comiterea infracțiunii, în aşa fel încât să nu poată fi vorba despre intenția directă. În anchetă, întâlnim multe cazuri în care un şofer, cercetat cu privire la vătămarea gravă a unei persoane, acceptă că ar fi atins *ceva* cu autoturismul pe care îl conducea; un delapidator, afirmă că a pierdut banii din gestiune *uitându-i* pe o fereastră atunci când s-a dus la toaletă; un violator, acceptă că a întreținut acte sexuale cu persoana vătămată fiind convins că strigătele acesteia erau cauzate de plăcerea actului sexual; etc.

Cercetând un uz de fals – Anchetatorul: *„Ce părere aveți despre faptul că sunteți ascultat cu privire la acest cec falsificat?"*

Persoana ascultată*: „Cred că mi s-a înscenat totul. Nu ştiu de ce vorbiți cu mine despre acest lucru. Oricine ar putea fi vinovat. Spuneți-mi de ce ar trebui să falsific eu cecul cuiva când eu am propriul cont de cecuri?"*

În acest caz, persoana ascultată încearcă ***să înlocuiască*** persoana sa cu oricare alta, vinovăția sa cu orice altceva. Frica, jena, vinovăția, trebuie sublimate folosindu-se un discurs emoțional şi critic, venit parcă de nicăieri. O persoană, care se simte vinovată de ceea ce a făcut, încearcă să-şi reprime acest sentiment, înlocuindu-l treptat cu o furie, caracterizată, uneori, de excese regizate, îndreptată împotriva anchetatorului. Furia poate fi suportată mult mai bine de către suspect decât vinovăția, deoarece furia este direcționată spre altcineva sau altceva, nu spre propria persoană. Nu trebuie uitat că vinovăția sau ruşinea, pe de altă parte, sunt stări interioare, direcționate înăuntrul unei persoane şi cea mai bună cale de a scăpa de acestea este recunoaşterea adevărului – ceea ce majoritatea făptuitorilor nu vor să o facă.

În concluzie, aproape fiecare persoană ascultată, implicată în desfăşurarea unei activități ilicite, va încerca să-şi reprime sentimentele nedorite asociate, folosindu-se de

mecanisme de apărare. Mai mult, o persoană ascultată, chiar dacă nu a fost implicată în activitate ilicită cercetată dar, tangențial, ascultarea atinge (sau este, doar, anticipată apropierea anchetatorului de) aspecte care au legătură cu alte activități ilicite care, cu adevărat, au fost desfăşurate, este de aşteptat apariția unor mecanisme de apărare.

În altă ordine de idei, o persoană care nu are nimic de ascuns ***– este oare vreo persoană care nu are nimic de ascuns ?*** – nu are de ce să-şi reprime sentimente de vinovăție, anxietate, ruşine sau frică de a fi prins. Important este ca anchetatorul, atunci când răspunsul unui suspect denotă folosirea unui mecanism de apărare, să analizeze în ce măsură acesta se manifestă în legătură cu activitatea cercetată, situație în care totul trebuie interpretat în sensul încercării de a minți, de a conduce ancheta pe piste greşite, iar când un mecanism de apărare apare în legătură cu, eventual, alte posibilități de extindere a anchetei cu privire la alte fapte sau persoane, să manifeste precauție, fiind necesară concentrarea pe probleme punctuale – abordarea, în timpul unei ascultări, a unor probleme de anchetă diferite fiind contraproductivă.

6.6. Persoana care a făcut sesizarea cu privire la activitatea ilicită cercetată

Ca regulă generală, prima persoană ascultată, atunci când avem de ascultat mai multe persoane, în cadrul unei anchete, ar trebui să fie cea care a sesizat despre desfăşurarea activității ilicite. Această persoană poate, de cele mai multe ori, să ofere cele mai precise informații de interes pentru anchetă.

De exemplu, în cazul unui proprietar, care sesizează că cineva i-a intrat în casă şi a furat bijuterii din dormitor, anchetatorul va trebui să stabilească dacă bijuteriile existau, când au fost văzute ultima oară, cine are cheile de la casă sau cunoştință de codul de intrare, dacă uşile sunt întotdeauna încuiate, care dintre cunoştințe puteau cunoaşte unde erau ținute, etc. La fiecare ascultare, anchetatorul trebuie să aibă în vedere faptul că persoana care a sesizat despre desfăşurarea activității ilicite poate minți în legătură cu aceste detalii. De fapt, în practică, într-un număr important de cazuri, persoana, care a sesizat activitatea ilicită, are legătură directă cu aceasta.

Sunt multe situații, când persoana, care sesizează activitatea ilicită, este o persoană care are mijloace, interes şi, de ce nu, suficiente momente oportune pentru a o desfăşura. În astfel de condiții, o asemenea persoană sesizează despre desfăşurarea activității ilicite pentru că … dacă nu ar face-o, ar fi ceva suspect, ea fiind, în mod normal, prima persoană care a descoperit activitatea ilicită sau, în fapt, rezultatul acesteia – soțul care sesizează cu privire la faptul că atunci când s-a întors de la muncă şi-a găsit soția înjunghiată mortal, individul care sesizează că i s-a furat maşina din fața locuinței sau cel care consideră că există cheltuieli neautorizate pe ultimul extras de cont. Ca şi motivație, care contribuie la denunțarea infracțiunii de către făptuitor, este convingerea că, astfel, va scăpa de *„atenția”* anchetatorilor, că aceştia se vor gândi la orice altă persoană, ca posibil autor şi, mai puțin, la cel care a făcut sesizarea.

Să luăm un caz comun din activitatea judiciară – o casieră a delapidat 4.500 lei, pentru a-şi plăti nişte cheltuieli casnice restante şi ratele curente, la un credit bancar. La sfârşitul zilei de muncă, o zi obişnuită, pe parcursul căreia casiera încasase taxe, pentru activitățile curente desfăşurate de către firmă, a raportat o lipsă de 4.500 lei din gestiune şefului direct. Şi-a raportat singură fapta, deoarece ştia că va fi descoperită în timp scurt şi va trebui să dea explicații *„incomode”*. Aşa că … , în timpul primei ascultări, a negat orice suspiciune, cu privire la vreo persoană, care să fi furat banii. De fapt, a negat probabilitatea ca lipsa să fie rezultatul unui furt comis de către angajați. Mai mult, a sugerat posibilitatea ca unul sau altul dintre clienți să fi profitat de lipsa ei de atenție, să se fi întins după ghişeu şi să fi furat banii ori, poate, din greşeală să nu fi

primit bani de la un client ori ... . La un moment dat, casiera a recunoscut, în mod deschis, că nu a respectat procedurile firmei, deoarece nu a ţinut casa închisă şi că a lăsat ghişeul nesupravegheat, o perioada de timp, cât a ieşit la fumat. De asemenea, a recunoscut, fără să fie întrebată, faptul că nu a verificat banii pe care i-a primit de la unul dintre clienţii vechi ai firmei, fiind obosită şi în considerarea seriozităţii acestuia.

Există o serie de elemente care apar, în mod regulat, în declaraţiile multor persoane ce aduc la cunoştinţa organelor judiciare propria infracţiune. În primul rând femeia, în cazul descris, nu a reuşit să numească, să facă referire la o anumită persoană pe care să o suspecteze ca fiind vinovată. Pentru a face aşa ceva, trebuia să acuze pe cineva, despre care ştia că ar fi nevinovat. De cele mai multe ori, aceşti suspecţi sugerează, dau explicaţii nerealiste în legătură cu modul în care s-ar fi putut desfăşura lucrurile. Într-o astfel de situaţie, nu este neobişnuit ca persoana ascultată să recunoască posibilitatea ca ea să fie vinovată, de actul în sine, datorită neatenţiei, neinspiraţiei sau inadecvării comportamentului său. Este invocată folosirea neglijentă a unor materiale periculoase, într-o distrugere prin incendiere; pierderea accidentală a cheilor sau codurilor de acces într-un depozit, în cazul unui furt; cauzarea unei stări psihice proaste soţiei, care a avut ca urmare o aparentă sinucidere ş.a. În toate aceste cazuri, persoana care a făcut sesizarea şi-a înscenat rezultatul activităţii infracţionale.

Prin acceptarea responsabilităţii (non-infracţionale, morale, administrative, etc.) pentru un act, suspectul vinovat eliberează o mare parte din anxietatea ce este asociată cu activitatea ilicită desfăşurată, deoarece relatează o parte din adevăr. În final, aceşti suspecţi recunosc, de cele mai multe ori, neglijenţa în respectarea procedurilor de securitate ce sunt în conexiune cu ceea ce s-a întâmplat (neverificarea banilor, lăsarea uşii de la casa de bani deschisă, împrumutarea cheilor unor persoane necunoscute). Prin aceasta, aceştia deschid investigaţia în orb – acţiunea principală putând fi desfăşurată de către oricine – oferind acces şi mijloace unor persoane care, în mod normal, nu ar putea desfăşura activitatea ilicită.

Se mai poate întâmpla ca, cel care este răspunzător de pregătirea, desfăşurarea şi valorificarea rezultatelor activităţii ilicite, să anunţe organele judiciare, cu întârziere, despre infracţiune. Astfel, un gestionar a delapidat o sumă importantă, într-o perioadă de aproximativ 4 luni. A raportat lipsa banilor într-un moment, pe care l-a considerat prielnic, întrucât un angajat, care îşi desfăşura activitatea în legătură şi cu gestiunea din care s-a delapidat, şi-a dat demisia. În mod evident, delapidatorul a sesizat despre lipsa din gestiune, în momentul în care a fost convins că a apărut o împrejurare suficient de *„serioasă”* pentru *„a arunca vina”* pe altcineva sau altceva. Pe perioada anchetei, gestionarul şi-a recunoscut fapta, făcând precizări legate de o anumită teamă, în legătură cu un aşteptat audit, fapt ce l-a determinat să *„grăbească”* momentul în care să facă sesizarea.

Cea mai obişnuită motivaţie a unui suspect, care sesizează organele judiciare în legătură cu desfăşurarea unei activităţi ilicite în care este implicat, este dorinţa de a exploata situaţia în interesul dezvoltării propriei poziţii – un caz tipic este acela al unui traficant de droguri, care anunţă poliţia despre vânzarea de droguri în cartierul său. Prin aceasta speră ca poliţiştii să aresteze o parte importantă a celorlalţi distribuitori zonali, după care să se *„liniştească”* – situaţie care îi va permite, în calculele lui, să îşi desfăşoare afacerile fără să fie *„deranjat”*, de poliţie ori de concurenţă, cel puţin, pentru o perioadă.

Alteori, există posibilitatea unei opţiuni *„interesante”* – discreditarea unei persoane; persoană vătămată ori martor important. De exemplu, într-un caz de hărţuire sexuală, superiorul hărţuitor poate depune o plângere împotriva femeii, pe care o hărţuieşte, cu scopul de a o discredita.

Trebuie acceptat că este absolut uman, să crezi prima persoană, care face plângerea. Anchetatorul trebuie să recunoască acest posibil motiv, de fiecare dată, când există posibilitatea ca aceasta să poată fi implicată într-o activitate ilicită. O întrebare care, odată pusă, poate să-l lămurească pe anchetator despre buna sau reaua credință a celui care sesizează despre desfăşurarea unei activități ilicite, poate fi: *„De ce va-ți decis să ne anunțați despre aceasta acum ?”*. De cele mai multe ori, o persoană venită, în fața anchetatorului, să mintă nu poate identifica o relație *cauză-efect* credibilă în explicarea deciziei de a sesiza organul judiciar.

O situație mai rar întâlnită, este aceea în care făptuitorul, descoperit la locul faptei, fuge, în ideea în care nu ar putea fi identificat, întrucât posibilii martori nu i-ar fi putut reține semnalmentele. Totuşi, dacă aceasta nu este o opțiune rezonabilă, care să poate fi luată în calcul, făptuitorul poate avea ideea să rămână, stăpân pe situație, şi să susțină că ... de fapt, cel sau cea care l-a descoperit este adevăratul făptuitor. Pot fi date multe exemple ce includ omorul; incendierea sau distrugerea prin alte metode a unor bunuri, clădiri, ş.a.; furturi şi tâlhării; deținerea de droguri în vederea consumului sau traficului, etc. De fiecare dată, cu o prezență de spirit remarcabilă, făptuitorul imediat ce şi-a dat seama că a fost văzut, se adresează celui care îl descoperă şi spune *„Sună la 112, clădirea este în flăcări!”*, sau *„Miroase ca şi când cineva ar fi dat drumul la gaze aici!”*. Mai mult, într-un caz – o tâlhărie săvârşită pe timp de zi, pe un bulevard – făptuitorul a reuşit să smulgă din mâna persoanei vătămate servieta cu mai multe acte importante, bani şi valori şi a fugit; persoana vătămată, un bărbat într-o formă fizică rezonabilă, a fugit după făptuitor, l-a ajuns şi a început o luptă dură ce, pentru trecători, s-a transformat în spectacol; tâlharul a avut inspirația să strige la persoana vătămată invective, care au format convingerea că ... de fapt, păgubaşul este tâlharul şi a început tragedia – au început să intervină binevoitori, care au vrut să-l pună la punct pe tâlhar. Până să se stabilească cine este tâlharul, tâlharul a fugit, iar persoana vătămată s-a ales cu multiple leziuni, care i-au pus în pericol viața. O figură inocentă, câteva cuvinte şi expresii atent pregătite sunt, de cele mai multe ori, eficiente în îndreptarea atenției spre alte *„orizonturi”*. De fapt, multe dintre aceste cazuri sunt rezolvate după ce anchetatorul a eliminat un număr de posibili suspecți inocenți şi se întoarce să conducă o ascultare, mai degrabă formală, cu persoana care a sesizat despre săvârşirea infracțiunii.

Ascultarea amănunțită a celui care a făcut sesizarea poate furniza informații importante pentru anchetă. Anchetatorul trebuie să aibă în vedere că o persoană, care tocmai ce a scăpat de stresul specific desfăşurării activității ilicite, de teama de a fi surprins, în timp, va apărea, de obicei, anxios şi nervos în fața celui care îl descoperă. Aflându-se în aceasta stare, limitată în timp, răspunsurile celui care sesizează infracțiunea, la întrebările inițiale puse de către persoana care îl descoperă, pot fi inconsistente sau destul de vagi. Mai mult, făptuitorul poate adresa întrebări inadecvate persoanei care îl descoperă *„De cât timp stai acolo?”*, sau *„Ce ai văzut?”*. Anchetatorul va trebui să profite de amintirile celui care îl poate identifica pe făptuitor. În particular, anchetatorul ar trebui să pună întrebări, care să aibă ca obiect manifestările comportamentale şi starea în care se afla făptuitorul – speriat, în gardă, tăcut, fără suflare, ofilit, transpirat, etc. O eventuală confruntare, dintre făptuitor şi cel care l-a descoperit, ar trebui, şi ea, exploatată. Anchetatorul poate descoperi că cel care a sesizat despre desfăşurarea unei activități ilicite încearcă să dea o cu totul altă explicație, celui care l-a descoperit, despre prezența sa la locul faptei, decât cea pe care a dat-o, ulterior, pe timpul desfăşurării anchetei.

În concluzie, când un anchetator ascultă o persoană care a sesizat despre desfăşurarea unei activități ilicite, există tendința de a acorda, acestei persoane, o

credibilitate mai mare – în considerarea faptului că a făcut această sesizare, în condițiile în care ar fi putut să nu o facă şi să aştepte ca altcineva să o facă. Totuşi, când persoana, care face sesizarea, are acces imediat şi oportunitatea de a se implica în desfăşurarea activității ilicite sesizate, anchetatorul trebuie să manifeste o atenție deosebită, pentru a remarca posibile manifestări comportamentale specifice minciunii. Ascultarea trebuie desfășurată într-un mediu privat şi controlat. Mai mult, anchetatorul ar trebui sa folosească întrebări provocatoare de comportament, pentru a scoate în evidență simptome comportamentale specifice, care să argumenteze faptul că este vorba despre adevăr sau despre minciună.

6.7. Dacă o minciună este repetată suficient de multe ori, este posibil ca persoana care o spune să devină convinsă că spune adevărul

O problemă pe care trebuie să ne-o punem, ca anchetatori, este legată de efectele repetării, de către o persoană, a unei afirmații false, a unei minciuni. Ştim că, în diferite perioade istorice, ideologia a folosit repetiția unor concepte, metode, rezultate mincinoase, până când acestea au fost acceptate, ca adevărate, de mase mari de indivizi. În concret, se pune problema, aici, a măsurii în care *o persoană care repetă, şi repetă, o minciună ajunge să creadă în propria minciună.*

De ce se pune această problemă ? – pentru că se întâlnesc persoane care, deşi sunt puse în fața unor probe ce atestă evidența implicării în activitatea ilicită cercetată, totuşi, nu numai că neagă implicarea în activitatea ilicită cercetată, ci, mai mult, nu prezintă manifestări specifice comportamentului simulat.

În astfel de cazuri, persoana ascultată s-a convins pe sine, de faptul că nu a desfăşurat activitatea ilicită ?

Pentru a răspunde la o asemenea întrebare este bine să stabilim ce înțelegem prin minciună în cadrul desfăşurării unei anchete. În mod evident, în anchetă, minciuna presupune denaturarea voită a realității cu scopul obținerii unor efecte juridice în legătură cu desfăşurarea anchetei, fiind exclusă orice echivalare a minciunii cu simplul fals, cu afirmația eronată. Foarte importantă este, aici, atitudinea personală, cel care minte în anchetă o face cu intenția de a înşela anchetatorii, de a prezenta o *„realitate”* care să-i ofere beneficii, avantaje față de situația reală. Pe această ipoteză nu se pune problema erorii – într-o atare situație, persoana face o efirmație falsă fiind convină că, de fapt, spune adevărul.

Nu există nici o îndoială că, repetând un mesaj, se poate ajunge la redarea lui cu o anumită naturalețe, se poate ajunge la a crede în veridicitatea lui. Repetarea este un factor important în modificarea unor convingeri, atitudini sau sentimente, ceea ce este exploatat, ca atare, atunci când se prezintă reclame, când se face propagandă, când se doreşte impunerea unei noi valori sociale, etc.

Totuşi, punctual, se poate pune problema, ca o persoană, conştientă de faptul că minte, să se pregătească, să repete versiunea mincinoasă, astfel încât să o facă în mod natural – să ajungă să creadă propria minciună ?

Mai mult, se poate pune problema, ca o persoană, care se implică într-o activitate ilicită, să nu resimtă emoția specifică momentului ?

Răspunsul la astfel de întrebări nu poate fi decât nuanțat. O persoană, care se pregăteşte, poate obține performanțe remarcabile, însă va putea ceda în momentul în care este scoasă din transa în care se autoinduce. Rămâne *„ceva”* la nivel intim, ce nu se lasă denaturat, o excitație emoțională ce apare în momentul în care *„se face răul”* şi care poate fi reactivată. Foarte important este ca ceea ce am numit *„excitație emoțională”* să apară, să se manifeste, pentru că aceasta poate fi inhibată sau se poate să nu apară. Alcoolul, drogurile, diverse medicamente pot inhiba, într-o măsură mai

mare sau mai mică, excitația emoțională. De asemenea, această excitație emoțională poate să nu apară, în condițiile în care subiectul nu acordă semnificație împrejurării. Să luăm, ca exemplu, cazul unei asistente medicale ce, în mod constant, în intervalul orar 21 – 22 administrează medicația prescrisă pacienților pe care îi are în îngrijire, asta ani de zile, oricum, în ultimii doi ani asta a făcut în fiecare zi. În ziua de 13, fusese ziua unei colege de serviciu şi întârziase mai mult de 40 de minute cu tratamentul, fiind invitată să ciocnească un pahar de şampanie, într-o încăpere de la nivelul superior. Starea unui pacient se înrăutățise brusc, în timpul în care ea nu fusese la post şi, ulterior, după 2 ore a acesta a decedat. Audiată, asistenta medicală a explicat întreg ritualul procedural pe care îl parcurgea în fiecare seară fără să apară semne, care să aibă legătură cu stresul emoțional specific minciunii. Aceasta s-a putut datora faptului că, cea în cauză, a perceput întreaga împrejurare fără să se implice emoțional. A considerat normal să fie alături de colega sa – toți colegii de tură o făcuseră – şi, de asemenea, decesul pacientului nu a produs *„nimic”* – la spital mor mulți oameni şi numai în ultimele două luni, pe tura ei, decedaseră 6 pacienți .

Aici este locul pentru a observa faptul că, în practică, se constată o legătură directă între convingerea, celui ascultat, de faptul că minciuna lui este suficient de bună, realizarea propriilor interese în cadrul desfăşurării anchetei judiciare şi prestația în fața anchetatorului. Comportamentul mincinos are prea puțin de a face cu sentimentul de vinovăție ori posibilele remuşcări ce ar putea fi resimțite în legătură cu activitatea ilicită desfăşurată ori în legătură cu urmările acesteia. Mai degrabă, acesta este influențat de frica de a fi descoperit, de posibilele consecințe.

Dacă activitatea ilicită desfăşurată *„a reuşit”* să provoace o stare emoțională deosebită, o emoție semnificativă, este greu de acceptat, indiferent de cât de multe repetări ar fi în stare să facă suspectul mincinos, ca un anchetator destoinic să nu reuşească să provoace reacții pe baza cărora să poată fi identificată minciuna. Repetarea minciunii are rolul de a-i întări convingerea mincinosului că nu o să poată fi prins, fiind exclusă ipoteza potrivit cu care, prin repetarea unui enunț s-ar putea modifica percepția unei persoane cu privire la realitatea obiectivă.

Capitolul 7

Interviul

7.1. Aspecte generale

Interviul, deşi pare, mai degrabă, o întâlnire între anchetator şi suspect, pe parcursul căreia nimeni nu acuză, cu scopul de a analiza, a evalua şi a interpreta comportamentul suspectului, de a provoca explicații, puncte de vedere şi opinii, se poate transforma într-un interogatoriu, într-un asalt cu scopul obținerii mărturisirii în orice moment în care cel ascultat dă semne de slăbiciune.

Ca principiu, în această etapă a ascultării – deşi suntem interesați de *„veşnicele"* întrebări: *cine ? ce ? unde ? când ? cum ? şi de ce ?* – nu este stabilită calitatea nici uneia dintre persoanele pe care le ascultăm. Avem ca punct de plecare, de cele mai multe ori, o persoană care se declară vătămată prin săvârşirea unei fapte penale. Ceilalți, celelalte, ba chiar şi cine se declară vătămat ar putea să ascundă ceva, mai mult sau mai puțin important dar ... ?! Unul dintre scopurile principale ale interviului îl reprezintă stabilirea relației fiecărei persoane ascultate cu fapta cercetată.

Un alt scop, la fel de important, este stabilirea credibilității fiecărei persoane ascultate. Pentru asta anchetatorul ar putea adopta un comportament provocator, ar trebui să pună multe întrebări – unele în legătură cu fapta cercetată, altele care să nu aibă legătură cu aceasta – important este ca, încă, să nu acuze. Anchetatorul caută să dea un sens anchetei pe care o conduce, caută, întâi el, să înțeleagă ceea ce s-a întâmplat. Pentru asta este dispus să renunțe la formalism, să desfăşoare ascultarea, în această etapă, într-un interval de timp şi într-o locație convenabile celui ori celei pe care o ascultă.

Sunt situații în care ancheta se focalizează, încă de la început, pe o anumită persoană, care este indicată şi pe care anchetatorii o consideră principalul suspect. Este bine ca, nici în acest caz, să nu se treacă *„din prima"* la acuzații ci, mai eficient ar fi, să se obțină explicații, să se obțină alibiul persoanei în vederea verificării lui. Totuşi, dacă va fi necesar, se va trece la atac, ascultarea se va transforma într-un interogatoriu imediat ce anchetatorul consideră că este cazul. Această trecere poate fi una directă sau se poate proceda cu o anumită subtilitate. Vizibilă, întotdeauna, este schimbarea cantității de cuvinte, pe care o folosesc cei doi actori: anchetatorul şi suspectul. Este o problemă legată de cine conduce conversația. În cadrul interviului, normal, anchetatorul vorbeşte puțin, pune întrebări cu conținut scurt, care sunt deschise, lăsând celui ascultat posibilitatea să nareze, să ofere explicații, să ofere cât mai mult care să poată fi folosit, ulterior în cadrul anchetei. De fiecare dată când este necesar, anchetatorul poate interveni cu întrebări de precizare ori de completare – *„Ți-a spus el asta ?"*, *„Ce culoare avea maşina ?"*, *„Ce s-a întâmplat în continuare ?"* Confruntarea presupune, pentru cei mai mulți dintre anchetatori, să ***„vină"*** peste cel ascultat, să-l supună, cu întrebări clare şi precise, pentru a afla cât mai multe şi, în cele din urmă, să obțină mărturisirea. Asta, evident, presupune concentrare şi debit verbal; trebuie să-l controlezi pe cel ascultat tot timpul, cum o *„ia pe arătură"*, cum trebuie să-l readuci cu *„picioarele pe pământ"*.

În aceste condiții, anchetatorul trebuie să strecoare motive rezonabile, pentru a crea în mintea şi sufletul suspectului o anumită normalitate specifică, pentru minimizarea vinovăției, pentru minimizarea implicării în activitatea ilicită. Lucrurile nu au fost niciodată simple, pentru anchetatori, deoarece există riscul să ofere mai multă informație decât obțin; suspecții pot invoca dreptul la a tăcea, de a se consulta cu un

avocat, de a fi văzuți de un medic – totul pentru a evita, a întârzia, să ofere informații utile pentru anchetă. Scopul de a depăşi rezistența inițială a suspectului merită efortul. Este un moment propice, a fost o discuție echilibrată în care s-a vorbit şi despre principii, şi despre modul în care merg anchetele în România, şi despre şansele ca făptuitorul să fie prins, şi despre consecințele activității ilicite, despre persoanele care au de suferit, despre ceea ce ar fi putut să-l determine pe făptuitor să ia hotărârea şi să treacă la acțiune, ş.a. Odată cu punerea pe masă a unor motive, ce ar fi putut să îl determine pe făptuitor să facă ceea ce a făcut, suspectul poate să ofere şi unele informații împotriva intereselor sale.

Dacă anchetatorul vorbeşte şi se manifestă consistent, inclusiv în plan non verbal şi para verbal, ce face suspectul ?

Suspectul vinovat vorbeşte numai atunci când s-a hotărât să mărturisească.

Suspectul nevinovat îşi susține adevărul, îşi clamează dreptatea, până când consideră necesar să tacă, să refuze dialogul cu anchetatorul pe care îl consideră corupt, lipsit de profesionalism, cel puțin, rău intenționat.

Înainte de a asculta vreo persoană, este bine ca anchetatorul să revadă informațiile obținute pe parcursul pregătirii ascultării, astfel încât să identifice dacă există motive, dincolo de implicarea în desfăşurarea activității ilicite, care să determine persoana ce urmează a fi ascultată să refuze colaborarea, să mintă ori să-şi dorească să-l înşele pe anchetator, pentru a-l afecta personal sau pentru eşecul anchetei.

Sunt multe persoane care manifestă o reticență vizibilă, imediat ce iau contact cu anchetatorul. Această reticență, lipsă de cooperare, uneori, duşmănie, poate avea mai multe motive.

Individul nu vrea să piardă timpul, nu vrea să aibă probleme la serviciu, din cauza invitațiilor de a se prezenta în fața anchetorilor şi, ulterior, în fața instanței. Nu vrea să ofere informații cu caracter personal, nu vrea să ofere informații despre prieteni apropiați ori rude sau persoane notorii în cercul său social, în comunitate, sau cu care are de a face în vreun fel; cunoaşte că a se pune rău ori a pierde poziția fața de astfel de persoane îi afectează interesele, uneori la nivel fundamental. Poate fi o problemă şi de imagine sau de încredere – *„cine bă ... ăla, sifonarul poliției ...”.*

De exemplu, într-o localitate rurală, în aceiaşi curte, locuia, alături de părinți, unchi cu mătuşa şi bunici, o fată ce, imediat ce trecuse de pragul adolescenței, fusese forțată să întrețină acte sexuale cu unchiul – în fapt soțul sorii mamei sale – o dată, de două ori pe lună, fără să fie o regulă pentru momentul ales; ştia unchiul când să o caute şi să o găsească. Fata, după mai mulți ani, a prins curaj – luând contact şi cu reprezentanții unei ONG care a avea ca obiect combaterea traficului de persoane şi ocrotirea minorilor – şi a discutat cu mama sa ceea ce se întâmplase. Împreună au hotărât să se adreseze organelor judiciare. Imediat ce s-a probat că unchiul era fascinat de actele sexuale cu nepoata sa, acesta a fost arestat. A fost o presiune deosebită, din partea tuturor membrilor familiei, asupra mamei şi fiicei, pentru a retrage plângerea şi a da declarații în care să sublinieze că nu s-a întâmplat nimic. Motivul: pe de o parte, unchiul avea venituri importante şi îi ajuta pe toți ceilalți ce trăiau în aceeaşi gospodărie, iar, pe de altă parte, se făceau cu toții ***„de râs”*** pentru ce se petrecuse în familia lor.

Interviul persoanelor vătămate şi al martorilor trebuie pregătit să se desfăşoare într-un loc şi într-un interval de timp convenabil pentru ei. În cazul în care există suspiciuni rezonabile că una dintre persoanele ce urmează a fi ascultate este făptuitorul responsabil de fapta cercetată, audierea acestuia trebuie făcută în camera de ascultare ori într-un spațiu care să poată asigura o atmosferă suficient de formală. Indiferent de locul ales, comportamentul anchetatorului trebuie să fie corect şi echilibrat. Nu este

normal să se amenajeze o cameră în care să fie afişate instrumente de tortură, nu este normal ca anchetatorul să ţipe şi să dea cu pumnii în masă, pentru a-l impresiona pe cel ori cea pe care o ascultă.

Pe parcursul interviului, anchetatorul trebuie să menţină deschise toate canalele de comunicare pentru a recepţiona informaţii utile, necesare dezvoltării anchetei, de la persoana pe care o ascultă. În special, în perioada de început a anchetei, când suspecţii nu sunt convinşi că ancheta este concentrată asupra lor, pot fi tentaţi să vorbească mult cu anchetatorii. Cu această ocazie pot oferi informaţii utile, inclusiv, sub forma unor remarci nevinovate. Oricum, obţinerea alibiului este, neapărat, necesară pentru a fi verificat şi pentru a fi desfiinţat, ulterior, pe măsura existenţei de probe care să-l infirme.

Dacă în cazul ascultărilor judiciare, anchetatorii au resursele necesare pentru a efectua suficiente investigaţii astfel încât să confirme sau nu cele declarate, în cadrul cercetărilor disciplinare, din diversele instituţii publice, ori a *„problemelor”* apărute în cadrul marilor companii, lucrurile stau diferit. Pe de o parte, nu există suficiente resurse umane pentru a fi angajate într-o anchetă de proporţii, în care să se aprofundeze investigaţiile. Pe de altă parte, personalul nu are pregătirea şi experienţa necesară pentru a se lupta cu oameni, ce au o pregătire specifică mediului în care s-a întâmplat *„problema”*. Foarte adevărat este că minciunile spuse într-un asemenea cadru nu au *„greutatea”* celor promovate în cadrul unui proces penal. Una este să te afli în faţa unui anchetator profesionist şi alta în faţa unui manager ori a unei persoane împuternicite de către acesta.

Ca regulă generală, într-un asemenea mediu, sunt necesare dovezi directe. Totuşi, diverse observaţii sau minciuni în legătură cu un alibi, s-ar putea dovedi utile atunci când cazul va parcurge procedura judiciară penală.

Declaraţiile martorilor şi a persoanelor responsabile de coordonarea activităţilor dintr-un departament, serviciu ori birou, au o importanţă deosebită pentru elucidarea unor astfel de cazuri. Fiabilitatea declaraţiilor acestor persoane poate constitui o importantă temă de meditaţie, întrucât intră în acţiune perspective personale, determinate de puncte de vedere personale, relaţii, interumane, perspective profesionale, etc.

Unii martori pot denatura cele pe care le declară din motive de răzbunare – a fost o insultă, o poziţie într-o şedinţă importantă, o competiţie pentru a face curte unei femei, o dispută pe proiecte de dezvoltare, ş.a. – iar anchetatorul, într-un asemenea caz, nu ar trebui să înceapă ascultarea până când nu ar cunoaşte natura relaţiilor dintre persoanele implicate.

Există şi cazuri de aversiune *„cronică”* faţă de personalul implicat în anchete, indiferent că este vorba despre anchete penale ori, numai, cercetări preliminare la nivelul persoanei juridice în cadrul căreia se cercetează ***„problema”***. Oamenii îi detestă pe cei implicaţi în anchete pentru că nu muncesc corect, au venituri nemeritate, au un profil moral îndoielnic, au un comportament perceput ca fiind discreţionar, arbitrar, lipsit de scrupule.

Nu trebuie neglijat faptul că mulţi dintre anchetatori consideră a fi un element de strategie a acuza, a formula acuzaţii, mai mult sau mai puţin întemeiate, împotriva tuturor persoanelor pe care le ascultă; poate fi vorba despre o chestiune de educaţie profesională. Poliţiştii, în general, sunt convinşi că toţi oamenii mint, că a minţi este normal iar a spune adevărul este excepţia. Desigur, neîncrederea, suspiciunea, fac parte din regulile de bază ale meseriei de anchetator, însă, dacă a manifesta neîncredere şi a considera necesar ca totul să fie lămurit pe bază de probe este ceva firesc, a acuza şi a răspândi zvonuri lipsite de realitate, este ceva reprobabil.

7.2. Pregătirea interviului

Orice anchetator ar trebui să înceapă pregătirea interviului cu o documentare minuțioasă în legătură cu caracteristicile mediului în care să desfăşurat activitatea ilicită. Locul, regulile aplicabile, documentele ce trebuie întocmite, persoanele ce sunt implicate, etc. sunt aspecte esențiale, fără de care orice demers profesional devine unul necalificat.

În opinia mea, anchetatorii ar trebui să facă un plan de ascultare în cadrul căruia să identifice[102]:

- punctele tari – apărările ce pot fi invocate;
- punctele slabe – acuzațiile ce pot fi aduse;
- oportunitățile – aspectele care îl pot determina pe cel ascultat să colaboreze, să ofere cât mai multe informații utile;
- amenințările – aspectele care îl pot determina pe cel ascultat să nege, să mintă, să încerce să ducă ancheta pe piste false.

Mulți avocați folosesc această tehnică pentru a-şi sistematiza demersul şi a se asigura că nu încurcă *„borcanele”*. Nu se poate pune problema unei liste de întrebări, care să fie citite ori recitite în fața persoanei ascultate pentru a ne asigura că nu ne-a scăpat ceva. Întrebările trebuie incluse, cu grijă, în conversația purtată cu persoana ascultată, în aşa fel încât să nu pară nimic ieşit din comun. Ele se pot reduce, doar, la nişte *„cuvine cheie”*. Nimic din ceea ce se întâmplă în cadrul interviului nu trebuie să fie de natură a alerta persoana ascultată; aceasta nu trebuie să aibă elemente suficiente pe baza cărora să facă propria sa analiză, să poată pune de o parte ceea ce pare a fi de interes pentru anchetator şi ce nu.

Elemente de tactică, suport – indiferent de identitatea, sexul ori informațiile deținute în legătură cu persoana ascultată, anchetatorul trebuie să ia în considerare orice element tactic de natură a reduce la minim consecințele oferirii de informații adevărate şi utile pentru dezvoltarea anchetei. Am mai subliniat faptul că cele mai multe dintre persoanele care se prezintă în fața anchetatorului au un vizibil sentiment de stres cauzat de percepția faptului că a colabora, a spune, a da informații anchetatorului, atrage prin natura lucrurilor ceva rău. Dacă fiecare persoană ascultată va simți că nu face un act de delațiune ci că, în fapt, contribuie la înfăptuirea dreptății, a justiției, este de aşteptat ca relația cu anchetatorul şi natura informațiilor puse la dispoziția acestuia să se schimbe în bine.

Un bun anchetator, trebuie să studieze suficient fiecare persoană pe care urmează să o asculte, astfel încât să îi poată identifica nevoile de dreptate şi de adevăr, ce fel de sprijin poate avea un efect mai mare, pentru a alege cele mai oportune procedee tactice de ascultare.

7.3. Stabilirea comunicării cu persoana ascultată

Stabilirea comunicării cu persoana ascultată începe prin a fi o chestiune de logică, devine o necesitate practică, este începutul a ceva ce se doreşte eficient şi corect. În ceea ce îl priveşte pe anchetator – pentru el lucrurile se complică – cum să o facă ? Evident că este nevoie de mai mult, decât un zâmbet. Ca să comunici eficient trebuie să ai încredere în partenerul de comunicare, încredere ce presupune, printre altele, să te simți confortabil şi să te simți susținut de cel ori cea pe care o ai lângă tine. Chiar şi cea mai cooperantă persoană se poate *„ofili”*, în condițiile în care anchetatorul nu reuşeşte să stabilească o *„punte”* de comunicare. Statul în picioare, într-o postură dominantă, a

[102] **N.A**. – este vorba despre structura consacrată a analizei de tip SWOT, adaptată la particularitățile domeniului ascultărilor judiciare

pune legitimația cu insignă pe masă, a vântura un mandat de arestare pe numele altei persoane, nu pot face parte din cea mai bună metodă de a obține informațiile dorite.

Dacă ne gândim la efortul celor care lucrează în vânzări, trebuie să acceptăm că decizia de a cumpăra ceva nu poate fi luată în fața unui agent de vânzări antipatic sau care, aparent, este neinteresat de rezultatele muncii pe care o face. Asemănător, decizia de a comunica informații, pe care le consideri de valoare, nu poate fi luată atunci când ai în față un anchetator ce nu îți inspiră încredere.

Interviurile desfăşurate în spațiile unor companii comerciale, ce au ca obiect ascultarea unui angajat, au anumite particularități, care nu trebuie neglijate. În acest cadrul nu pot fi folosite documente sau înregistrări de sunet şi imagine; totul, sau aproape totul, depinde de bunăvoința, de modul în care înțelege să coopereze persoana care este ascultată. Dincolo de motive ce țin de persoana ascultată, de multe ori, această cooperare este limitată de presiunea pe care o exercită managementul companiei; managerii se tem că anchetatorii ar putea descoperi încălcări ale normelor legale ori pot afla elemente ce țin de secretul afacerii iar publicitatea acestora ar putea avea un efect dezastruos pentru companie. Mai mult, chiar dacă este vorba despre o anchetă a organului judiciar abilitat, managerii văd, totul, în termeni de *pierdere-câştig*, nevoia de profit fiind dominantă pentru orice afacere. Din punctul lor de vedere, a scoate din fluxul operațional un angajat afectează, implicit, buna desfăşurare a activităților din cadrul companiei. Dacă cumva, din neatenție, angajatul va face vreo afirmație, care va dezvolta riscul unui prejudiciu pe viitor pentru companie, în cel mai bun caz, se va alege, doar, cu scăderea veniturilor.

Nivelul de cooperare al managerilor executivi – directori, şefi servicii, supraveghetori, etc. – depinde, la nivel esențial, de modul în care doreşte să coopereze conducerea superioară a companiei.

Stabilirea comunicării cu persoanele din managementul companiei – este fundamentală pentru anchetatorii care au în lucru cauze ce țin de activitatea diverselor companii comerciale de pe teritoriul de competență. Aici, este de aşteptat ca succesul să fie asigurat de modul în care anchetatorul reuşeşte să convingă despre beneficiile şi necesitatea ascultărilor judiciare. Anchetatorul ar trebui să aibă, nu numai o listă clară cu persoanele pe care doreşte să le asculte, ci, şi explicații eficiente în legătură cu orice implicație negativă ce ar putea apare în legătură cu buna desfăşurare a activităților din cadrul companiei – sunt pregătiți să gestioneze criticile la adresa managerilor, aspectele de etică şi morale care pot afecta personalul angajat, programul şi eficiența fiecărui funcționar audiat, impactul juridic şi comercial asupra companiei, etc.

Nimic nu trebuie tratat cu superficialitate. Este cunoscută relația dintre moralul angajaților şi satisfacția în muncă pe care o resimt aceştia. Managerii, deseori, sunt ezitanți în a permite ca proprii angajați să fie intervievați, fiind convinşi că anchetatorul nu se va putea abține să acuze, fără temei, pentru a obține informații suplimentare. Evident că un funcționar, preocupat de modul în care decurge o anchetă în care este acuzat, este mai puțin eficient decât era înainte de a avea un stres suplimentar.

Lucrurile se pot complica şi mai mult, în condițiile în care un membru al managementului executiv este implicat în activitatea ilicită şi resimte riscul de a fi, şi el, descoperit. La fel stau lucrurile, când managerii cunosc că, în cadrul companiei, se desfăşoară activități ilegale. Soluția o reprezintă cooperarea personalului de conducere de la un nivel superior celui cu privire la care este necesar să se desfăşoare ancheta. Cum de cele mai multe ori este vorba despre *„omul lui …”, „oamenii lor”*, lucrurile merg greu; cunoscut fiind faptul că managerii de la un nivel superior impun, la nivelul inferior, persoane apropiate sau, dacă nu sunt apropiate, știu să și le apropie, pentru că au nevoie de un control eficient asupra activității lor.

Cum să dai pe mâna justiției, cum să renunți la un om *„de al tău”* ? Păi … dacă vrei să scapi de el, pentru că a greșit față de tine și trebuie pedepsit; dacă a-l acoperi presupune un efort prea mare; dacă *„ai căzut la pace”* cu poliția și cineva trebuie sacrificat; lucrurile pot fi simple, dar, trebuie ca decizia să fie luată. O asemenea decizie presupune responsabilitate, pentru că a renunța, ușor, la un om de încredere nu dă bine pentru ceilalți angajați, mai mult ori mai puțin de încredere, care vor simți un disconfort teribil realizând cât de ieftin pot fi vânduți sau, chiar, dați gratis.

Stabilirea relației cu persoana vătămată, cu martorul, cu suspectul – dincolo de comunicare, în fapt, de o punte de comunicare, de capul de pod care să fie folosit pentru dezvoltarea fluxului de informații utile anchetei, este necesară stabilirea unei relații personale între anchetator şi persoana pe care o ascultă. Este de aşteptat ca prima problema, care apare aici, să fie legată de superioritate – *cine este şeful ? cine conduce ? cine vorbeşte ? cine ascultă ?*

Brutal pusă problema de către anchetator, este posibil ca acesta să influențeze unele persoane, care *„speriate de balaur”* consideră că nu este bine să se pună cu el şi, impresionate, spun tot ceea ce ştiu şi un pic mai mult decât atât. Totuşi, cele mai multe dintre persoanele ascultate vor considera necesar să adopte o atitudine defensivă, să stea la pândă, să vadă cum şi de unde vine atacul.

Anchetatorii care îşi asumă o abordare prietenoasă – atenție, nu familiară; nu se pune problema să *„te tragi de şireturi”* cu cel ori cea pe care o asculți – obțin mult mai mult. Normalul atrage normalul. Fără această normalitate nu vom avea în față decât persoane reci şi necooperante.

Ca ***regulă generală***, anchetatorii, precum noi, toți, în viața de zi cu zi, identifică un punct de interes comun, o problemă, aspect sau element al unei situații ce poate genera un feed-back din partea persoanei pe care o ascultă. Cei care se doresc eficienți vorbesc despre oameni şi interesele lor. Când este vorba despre alții, cei mai mulți dintre noi, ne simțim confortabil şi vorbim cu o uşurință de a dreptul suspectă, până şi teama dispare. Ca explicație, poate fi faptul că ne putem afirma valorile şi punctele de vedere, fără să fie vorba despre persoana noastră. În acelaşi timp, anchetatorii pot să ne evalueze modul în care ne manifestăm plăcerea, furia, dezgustul, uimirea, etc. Vom discuta vrute şi nevrute până când anchetatorul va considera că are suficiente informații despre modul în care ne manifestăm ca normalitate spațio-temporală, că ne-a *„citit”* suficient şi poate face diferența între normal şi suspect, în manifestările noastre comportamentale.

Pasul al doilea presupune ca anchetatorul să ***„vândă”*** ceva ieftin, să facă o ofertă de nerefuzat. Sună ca ceva auzit în altă parte. Da, este un element tactic preluat din strategia celor care lucrează în vânzări. Aceştia, înainte de a spune prețul, uneori, chiar, înainte de a arăta sau de a aminti despre produsul pe care doresc să îl vândă, fac o ofertă de nerefuzat cu care să prindă clientul – dau ceva foarte ieftin ori gratis. Că acest ceva este fără valoare ori nu este căutat sau persoana căreia i se oferă nu are nevoie de aşa ceva, este o altă poveste. Important este ca persoana ascultată să înțeleagă care sunt beneficiile colaborării cu anchetatorul; anchetator care, dacă poate face ceva pentru a ajuta persoana pe care o are în față, iar acest ceva nu este ilegal sau lipsit de moralitate, este bine să facă. Cele mai frecvente lucruri vândute de către anchetatori sunt satisfacția personală de a vedea ceva împlinit, mândria, răzbunarea, ocrotirea apropiaților, facilitarea interpretării unor informații care sunt publice, know-how-ul necesar pentru a face anumite lucruri legat de care anchetatorul stăpâneşte bine situația, etc.

De multe ori anchetatorii, noi cu toții, suntem judecați, în funcție de ***aspectul*** nostru şi ***modul în care abordăm persoana cu care interacționăm*** încă din primele

momente ale întâlnirii, primele 20 de secunde fiind deosebit de importante pentru a stabili încrederea într-o persoană. Normalul care trebuie să genereze normal, aşa cum am arătat, trebuie să excludă cătuşe, arme de foc, elemente de tehnologie pentru înregistrarea sunetului şi imaginii şi alte asemenea, care ar putea genera un sentiment de nelinişte, de natură să inhibe orice pornire legată de colaborarea cu anchetatorul şi furnizarea de informaţii utile. Controversată este şi folosirea unor noţiuni argotice, folosirea argoului în general.

De ce ?

Chiar dacă înţelesul unor termeni este larg cunoscut, persoanele ascultate se pot teme de faptul că unul ori altul dintre termenii folosiţi au şi alte înţelesuri, pe care nu le stăpânesc suficient, iar lucrurile s-ar putea întoarce împotriva lor. Asemănător stau lucrurile şi cu folosirea unor termeni cu înţeles juridic precis, precum: furt, fraudă, viol, evaziune, martor, inculpat, suspect, ş.a. Orice afirmaţie care face trimitere la consecinţe neplăcute, pentru sine ori pentru altul, este de natură a genera circumspecţie, neîncredere, timorare.

Este cunoscut şi larg acceptat faptul cu un zâmbet larg deschide multe uşi. Oamenii care zâmbesc, cei care sunt percepuţi ca având un zâmbet adevărat, sunt consideraţi a fi credibili şi cinstiţi, demni de încredere; spre deosebire de cei cu feţele încruntate, care sunt percepuţi ca fiind şireţi şi periculoşi prin definiţie. În consecinţă, dacă vrei să fii eficient, de încredere şi să ai succes trebuie să fii prietenos, să ai o atitudine deschisă, trebuie să fii credibil.

Comportamentul – poate fi un factor hotărâtor pentru tot ce urmează a se întâmpla pe parcursul interviului. Fiecare dintre noi am avut experienţe în care, după o perioadă scurtă de timp, am simţit că o cunoaştem pe persoana pe care o avem în faţă de foarte mult timp. Cu o astfel de persoană ne simţim bine, ne simţim confortabil, avem încredere în ea.

Ce ne face să simţim acest lucru ?

Înainte de toate, asemănările în ceea ce priveşte modul de a gândi şi de a gestiona interesele personale, natura acestora şi modul specific de dezvoltare a acestora.

Dacă ne vom concentra asupra diferenţelor, tot ceea ce era bine şi frumos dispare ca prin minune; este adevărat o minune nedorită. Dacă vrem, este imposibil să nu descoperim similitudini, putem discuta despre familie, satisfacţia în muncă, modul în care funcţionează comunitatea, cum funcţionează utilităţile publice şi de ce facturile sunt aşa cum sunt, cum funcţionează maşina, dacă service-ul este eficient şi reuşeşte să întreţină maşina, cât de mult o folosim, unde se mai găsesc locuri de muncă, cum se poate desfăşura o activitate liberală, cum funcţionează serviciile de sănătate, cum se tratează bolile, cât de eficiente sunt tratamentele pe care ni le administrăm, cum ne îmbrăcăm, de unde ne cumpărăm produsele de folosinţă îndelungată, etc.

Mulţi o să spună că modul pe care îl recomand pentru a începe un interviu este atât de comun şi specific pentru a începe o prietenie, o relaţie socială de lungă durată, încât este posibil ca, asta, să genereze. Păi ... de ce nu ? Anchetatorii sunt funcţionari în folosul comunităţii – ordinea publică, justiţia, poliţia judiciară sunt servicii publice în interesul şi la dispoziţia societăţii – şi este normal ca ei să fie prietenoşi, să cultive relaţii sociale bazate pe adevăr, onestitate, bine social, etc.

Din punct de vedere practic, odată cu intrarea persoanei în camera de ascultare, este necesară actualizarea scopului ascultării, după care devine necesară punerea unor ***întrebări introductive***. Evident că aceste întrebări nu trebuie să aibă nimic acuzator în conţinut, rolul lor fiind de iniţiere a dialogului, de acomodare/reacomodare a persoanei ascultate cu particularităţile camerei de ascultare, cu anchetatorul şi cu

formatul de tip întrebare-răspuns, ce va guverna desfăşurarea activităţii ce va urma. Este natural ca persoana ce urmează să fie ascultată să evalueze, atât situaţia în ansamblu cât şi fiecare element în parte şi este de aşteptat ca aceasta să resimtă o stare de confort, discutând cu cineva plăcut, ordonat şi neamenințător, într-o atmosferă adecvată. La fel de firesc, este ca şi anchetatorul să evalueze persoana pe care urmează să o asculte, fără să uite de nivelul contactului vizual, aptitudinile de comunicare, inteligența, nivelul general al stării de tensiune, etc.

Recomandabil este ca întrebările introductive să aibă şi un scop previzibil, uşor de determinat, care să țină de respectarea procedurii – nimeni nu este încântat, atunci când constată că răspunde la întrebări, doar pentru a satisface strategia anchetatorului. Întrebări precum: *„De cât timp locuiți la această adresă?”*; *„Sunteți căsătorită?”*; *„Aveți copii?”*; *„Unde lucrați în prezent?”*; *„Cu ce vă ocupați la locul de muncă?”*; pot să destindă viitoarea conversație sau pot să inducă o stare de tensiune suplimentară, ca urmare a interpretării în sens personal a acestora. Important este ca, totuşi, întrebările să depăşească caracterul pur formal al unei comunicări funcționăreşti Anchetatorul nu trebuie să uite că totul merge bine, dacă persoana ascultată percepe comunicarea în limitele fireşti ale relației dintre doi oameni, formalismul funcționăresc dăunând semnificativ.

De exemplu:

Anchetatorul: *„De cât timp locuiți la această adresă?”*

Persoana ascultată: *„Stau aici de 15 ani.”*

A.: *„Este o locuință foarte frumoasă. Dumneavoastră ați construit-o?”*

P.A.: *„Nu. Cred că a fost construită cu 5 ani înainte de a ne muta aici.”*

A.: *„Şi sunteți căsătorit, în prezent?”*

P.A.: *„Da.”*

A.: *„Care este numele soției dumneavoastră?”*

P.A.: *„ … .”*

A: *„Şi ea nu este aici acum?”*

P.A.: *„Nu. Lucrează în schimbul doi la … şi nu va ajunge acasă mai devreme de ora 11.”*

O asemenea conversație ar trebui să continue, încă un minut sau două, până ce anchetatorul observă că subiectul s-a obişnuit, se simte confortabil şi ascultarea propriu-zisă poate începe. Aşa cum am arătat, dacă apar întrebări care să aibă tentă personală ori care să fie considerate puțin relevante, pentru scopul şi natura ascultării, persoana ascultată va începe, brusc, să se tensioneze. De exemplu: *„Ce gen de filme vă plac?”*, *„Care este scriitorul dumneavoastră preferat?”* sau *„Ce echipă susțineți în acest campionat?”*, *„Vă plac trandafirii galbeni?”* sunt întrebări care pot enerva; persoana ascultată ştie că, de fapt, anchetatorul vrea şi trebuie să abordeze aspecte care au legătură cu activitatea ilicită cercetată şi este nepotrivit să se discute despre aceste subiecte, irelevante fața de caz.

7.4. Modelarea comportamentului persoanei intervievate

Modelarea comportamentului persoanei ascultate este necesar pentru a obține informațiile necesare dezvoltării anchetei.

Pe baza unui raționament simplu, putem descoperi că noi, oamenii, comunicăm pentru a realiza un obiectiv individual, deosebit de important: <u>să ne afirmăm puncte de vedere, poziții, sentimente, raționamente, valori, etc. pentru a schimba comportamentul uneia sau a mai multor persoane pe care le considerăm a fi de interes</u>.

Atitudinea poate intra în discuție ca, posibil, obiectiv intermediar în vederea realizării obiectivului principal – totuși, în timp, ceea ce se urmărește, cu adevărat, este tot o modificare în comportamentul persoanelor considerate țintă, ca fiind de interes.

În cadrul unui interviu, anchetatorul este interesat, mai puțin, a-şi afirma propriile puncte de vedere, judecăți de valoare, sentimente, etc. ci, evident, a schimba comportamentul persoanei pe care o intervievează, în sensul că aceasta trebuie să renunțe la reticența de a comunica cu anchetatorul şi să-şi schimbe atitudinea – în sensul de a oferi informații utile pentru anchetă.

Cum se poate face aceasta ?

Practica a demonstrat că anchetatorii care utilizează numai exprimarea verbală renunță, implicit, la celelalte canale de comunicare – para verbalul şi non verbalul. Este prea puțin. Cuvintele rostite reprezintă nu mai mult de 10-20% din ceea ce înseamnă comunicare între persoane. Cea mai importantă cantitate de informație se desfăşoară prin intermediul para verbalului şi nonverbalului – tonul vocii, accent, pauze, postură, gesturi, etc. Aici este locul unde anchetatorul trebuie să se manifeste eficient.

Pe de altă parte, ca un element de strategie, se poate opta pentru schimbarea rolurilor. Anchetatorul se poate angaja să devină un fel de ***oglindă*** a celui ascultat. Analizând cum se comportă persoanelor ascultate, cum vorbesc, viteza cu care vorbesc, ritmul respirației, postura, gesturile, etc. anchetatorul poate să încerce să copieze, cât mai mult, din acest comportament, pentru a fi cât mai compatibil cu cel ori cea ascultată. Ceea ce este interesant, este faptul că preluând tonul vocii, cuvintele folosite de cel ascultat, poziția corpului, alte elemente de fiziologie, etc. anchetatorul va începe să reflecte, să simtă emoțiile, stările, senzațiile, celui pe care îl ascultă.

Este posibil să îți schimbi emoțiile la fel precum postura corpului. Când o persoană este tristă, capul şi ochii sunt fixați în jos, caută ceva pierdut şi nu găseşte, pentru că nici nu vrea, nici nu are ce să găsească; când o persoană este bucuroasă, râde, capul se ridică. Nimeni nu poate fi fericit cu capul în jos. Atunci când un copil mic cade şi plânge din cauza durerii şi usturimii produse de plaga de pe genunchi, mama sa îi ridică capul se uită în ochii lui şi la scurt timp copilul se opreşte din plâns. Acțiunile fizice, asociate cu emoțiile, ne pot apropia de persoanele cu care comunicăm. Emoțiile generează comportamente fizice, preluând comportamente fizice ne asumăm emoții; când două persoane au aceleaşi comportamente fizice, împărtăşesc emoții comune, dezvoltă încredere una în cealaltă.

Este o *„vorbă”* din vechime – *pentru a te face înțeles trebuie să-i vorbeşti fiecăruia pe limba lui*. În practică, o să constatăm mulți anchetatori care vorbesc în argou, care folosesc tot felul de termeni şi gesturi specifice, când comunică cu cei din medii multietnice şi multiculturale. Personal, nu agreez soluția, întru totul. Comunicarea nu trebuie dusă către zona intimă, comunicarea în argou trebuie să aibă o limită, dar … nu cumva atunci când ai acceptat să comunici într-un asemenea limbaj, ai acceptat şi limitele, care sunt foarte *strânse* – după *gacică* vine foarte repede *mingeac* şi alte asemenea.

Utilizarea oglindirii are ca sursă programarea neurolingvistică,[103] pentru care esențial este modelarea individului după un alt individ, ales ca model, care a avut succes, iar pentru a avea succes este necesar să te pregăteşti, să înveți, să te comporți precum modelul, atât la nivel verbal cât şi la nivel para verbal ori non verbal.

În unele cazuri, avem de a face cu persoane furioase.

[103]**N.A.** – a se vedea discursul unor personalități precum **John Grinder, Richard Brandler, Milton Erickson.**

Ce ar trebui să facă un anchetator ce are în față un martor, un suspect ori o persoană vătămată care sunt nervoase, care sunt stăpânite de furie ?

Cum să obții informații utile de la o persoană furioasă ?

Să preiei furia, să ți-o asumi şi să încerci o *„discuție cu scântei”* nu poate fi o soluție, pentru obținerea de informații pe baza cărora să dezvolți ancheta. Pentru a obține o aprobare, o singură afirmație: *„Da”, „Nu”, „Gata”, „Ştiu”* ori alte asemenea, poate fi o soluție; pentru mai mult, cu certitudine, nu. În asemenea condiții, trebuie să te străduieşti să modifici comportamentul persoanei pe care o ai în față. Soluția poate fi reprezentată de o oglindire inversă. Anchetatorul poate să *„domine atmosfera”* şi să impună comportamentul său ca model. Afirmații clare, pe un ton echilibrat, intervenții oportune, o viteză de vorbire rezonabilă – nici un *„răpăit”* care să incite şi să escaladeze furie şi conflict, nici o *„lălăială”* care să fie percepută ca nefirească, lipsită de seriozitate, ceva languros, de natură să enerveze şi să producă, în cele din urmă, tot, furie. Este adevărat, că, pentru aceasta, este nevoie de antrenament şi, până a ajunge la anchete penale şi ascultări judiciare, este bine să te antrenezi în cadrul unor întâlniri şi conversații sociale, fără o miză deosebită.

A oglindi comportamentul persoanei pe care o ai în față şi a simți emoțiile ei; a determina persoana pe care o ai în față să oglindească comportamentul tău şi a simți emoțiile tale; poate fi ceva, cu adevărat, fascinant care te motivează să te perfecționezi şi odată cu apariția unor certitudini – ***da***, ***pot*** – se poate trece la nivelul superior, conducerea persoanei ascultate spre stadiul de a accepta să ofere informații utile anchetei.

Tehnicile de programare neurolingvistică au în vedere faptul că în cadrul unei comunicări, dincolo de oglindirea reciprocă a comportamentului celor care comunică, informațiile sunt transferate pe cale verbală folosind trei canale: vizual, audio, kinestezic. Fiecare dintre noi are, foloseşte, un canal dominant, pe care îl utilizează, cu predilecție, pentru a comunica gândurile şi sentimentele către cei din jur.

Pentru a se face înțeles şi pentru a-l înțelege pe cel pe care îl ascultă, anchetatorul trebuie să identifice canalul de comunicare pe care îl foloseşte, cu predilecție, persoana pe care o are în față.

Canalul vizual – presupune folosirea unor cuvinte care trimit la imagini. Practic, persoana care vorbeşte transmite imagini prin cuvinte, ca şi cum ar povesti un film pe care l-a văzut de curând. Vor domina expresii precum: *am văzut ...; era o imagine ...; uitați-vă şi dumneavoastră, ...; imaginați-vă o privelişte ...; cred că se uita la ...; am privit-o cu atenție; nu m-am uitat la el pentru că ...; l-am ignorat, nu-l puteam privi ...; era ceva luminos ...; se făcea o lumină ...; etc.*

În cadrul unei ascultări judiciare, pe parcursul interviului, anchetatorul va trebui să folosească, pentru o asemenea persoană, cuvinte şi expresii care formează imagini – *cum ți s-a părut că arăta ... ? cum ai vedea în continuare ? crezi că l-a văzut ? puteai să-l vezi ? s-a uitat la el ?*

Canalul auditiv – impune ca totul să fie sunet. Persoanele în cauză vor folosi cuvinte şi expresii precum: *ce-ai mai auzit ? când aud ceva de genul ăsta ...; asta, nu sună bine ...; nu aşa sună adevărul; nu-mi place cum sună ... .*

Anchetatorul ar trebui să pună întrebări care să ***„sune”*** – *ai mai auzit ceva ? se auzea ceva ? ce a spus ? ai auzit pe cineva strigând ? se auzea bine ce spuneau cei doi ?*

Canalul kinestezic – pare a fi ultima posibilitatea, care, însă, nu trebuie tratată cu ignoranță. În acest caz vom avea expresii precum *„am simțit că ceva nu era în regulă”; „lăsați-mă să înțeleg situația”; „nu l-am simțit laş”; „am simțit, cu mâna, un mâner metalic”; „venea parcă ... ceva cald dinspre casa lui ...”; „aveam senzația că mă apasă ceva”; parcă plutea ceva în aer”.* Anchetatorul s-ar putea adapta punând întrebări

de genul: *„şi cum te-ai simţit văzând că ... ?" „ai simţit că mai era cineva în cameră ?" „ce crezi că a simţit victima când ai ...-o ?"*

Pentru o abordare completă, anchetatorii mai au la dispoziţie şi ***tehnici de programare neurofiziologice***. Cel mai uşor de perceput este *respiraţia*. Cele trei canale – vizual, audio, kinestezic – sunt folosite şi în acest caz; modul de a respira indică canalul folosit cu predilecţie de persoana care comunică.

Persoanele care respiră doar cu pieptul tind să aibă o reprezentare predominant vizuală; dacă respiraţia implică atât pieptul cât şi stomacul este de aşteptat să predomine canalul auditiv; dacă respiraţia tinde să implice, cu prioritate, stomacul persoana respectivă foloseşte cu predilecţie canalul kinestezic[104]. Aici, mai trebuie observat că stresul specific emoţiilor care apar în timpul ascultărilor judiciare, teama de a fi prins, de a te face de râs, de a se descoperi aspecte personale cu caracter jenant, relaţii sociale nepotrivite pentru statutul social al celui ascultat ş.a. pot genera o hiperventilaţie de lungă durată pe parcursul discuţiei cu anchetatorul; ceea ce nu are nici o legătură cu canalul de comunicare predilect folosit de către persoana ascultată.

Modelul respirator se reflectă şi în voce. Cei care folosesc, predilect, canalul vizual vorbesc repede, cu un ton ce denotă o ţinută morală remarcabilă. Acest tip de discurs este specific martorilor oculari, audiaţi la scurt timp, după ce au perceput direct, în tot ori în parte, activitatea ilicită. Din cauza impactului emoţional generat de observaţia recentă, martorul vizualizează clar incidentul în mintea lui şi procesează informaţiile pe canalul vizual. Persoanele care folosesc canalul auditiv vorbesc clar, într-un ritm optim; viteza temperată cu care vorbesc aceste persoane este dată de necesitatea unui timp de prelucrare a senzaţiilor auditive. Folosind canalul kinestezic, vocea devine profundă şi ritmul lent, ceea ce a fost perceput a fost prelucrat şi asimilat la nivel de stare interioară. Situaţia este asemănătoare cu cea în care este audiată o persoană extrem de obosită; oboseala fizică se transmite şi în voce.

Fiind atent la limbajul corpului, la modul în care este modulat şi conţinutul limbajului verbal, adaptându-se permanent la comportamentul persoanei pe care o ascultă, anchetatorul va putea să fie pe aceeaşi ***„lungime de undă"*** cu persoana ascultată şi să obţină maximum de informaţii utile. Pentru cei aflaţi la început de drum, pentru cei fără experienţă, este util să meargă la un restaurant şi, la o oră de maximă afluenţă, vor avea suficienţi subiecţi pentru a se antrena, pentru a evalua corelaţia dintre comportamentul persoanelor şi emoţiile exprimate de acestea.

Valoarea stabilirii unei relaţii între anchetator, pe de o parte, şi suspect, persoana vătămată, martor, pe de altă parte, nu poate fi subestimată. Anchetatorul va avea, ca rezultat palpabil obţinut:

- principalele caracteristici ale comportamentului persoanei ascultate;
- modul în care, prin procesul de oglindire, prin tehnici de programare neurolingvistică, prin tehnici de programare neurofiziologice, comportamentul persoanei ascultate poate fi modificat, modelat în funcţie de modul în care anchetatorul consideră necesar.

7.5. Negocierea în timpul interviului

Odată stabilită relaţia cu persoana ascultată, următorul pas presupune negocierea, lămurirea, convingerea, celui ori celei ascultate cu privire la beneficiile cooperării în cadrul anchetei. Cum altceva mai bun, pare, să nu existe, anchetatorul va

[104] **Zulawski David E., Wicklander Douglas E.** – Practical aspects of interview and interrogation, CRC Press LLC, 2002, pag. 226

începe să prezinte avantajele *„produsului”* său. Este necesară, în primul rând, o declarație generală, în cadrul căreia vom distinge două părți distincte.

Prima parte va conține descrierea unei *„presupuse”* nevoi pe care o resimte persoana ascultată. De exemplu, ascultând un martor în cazul unui furt din locuințe, anchetatorul va vorbi despre nevoia de securitate publică, astfel ca să nu se mai întâmple alte furturi din locuințe, proprietarii locuințelor din zonă să nu se mai teamă de faptul că răul pândeşte peste tot şi exploatează cea mai mică slăbiciune. În cazul unei persoane care se plânge de lipsa de eficiență a poliției, întrucât nu a fost în măsură să-l prindă pe „X”, despre care s-a aflat că a săvârşit o crimă oribilă, anchetatorul ar putea vorbi despre interesul general pe care *„îl avem cu toții”* ca „X” să fie prins şi pedepsit.

A doua parte, a unei declarații de interes general este prezentarea de beneficii care rezultă, care au legătură, care decurg, din nevoia identificată. Pentru a oferi beneficii, anchetatorul trebuie să explice cu convingere despre modul în care decurge o anchetă penală, despre profesionalismul anchetatorilor, despre certitudinea rezultatelor pozitive, despre faptul că mai devreme sau mai târziu se va face dreptate, că dreptatea se face prin contribuția tuturor, că nu se poate sta în expectativă şi totul să evolueze în bine, fără să se implice nimeni; că sunt necesare informații utile, care să se poată materializa în probe pe baza cărora să se stabilească vinovăția sau nevinovăția unei persoane, că aceste informații trebuie să aibă *„calitate”*, pentru că oamenii nu pot fi judecați pe baza unor informații inexacte, care vin de la persoane care nu-şi asumă responsabilitatea. Pentru cei sceptici se poate apela la exemple de cazuri rezolvate, pentru care organele judiciare au fost apreciate, au primit felicitări de la membrii comunității, mulțumiri de la oameni simpli care şi-au găsit dreptatea, şi-au recuperat demnitatea, etc.

Desigur că pot exista şi persoane curajoase care să nu manifeste scepticism, să nu aibă nici o reținere. Din nefericire, aceasta nu este regula ci excepția. Pentru a face expunerea mai sugestivă, am să revin la domeniul vânzărilor şi luând, ca exemplu, cazul unui agent de vânzări de la o reprezentanță auto, vom constata că atunci când intră în magazin o persoană hotărâtă să cumpere, agentul se va strădui să-şi felicite clientul pentru alegerea făcută, să-i întărească convingerea că a făcut o alegere bună şi să se preocupe de îndeplinirea formalităților contractuale, astfel încât clientul să nu aibă nici cea mai mică *„bătaie de cap”* când va trebui să îndeplinească celelalte formalități administrative legate de maşina cumpărată.

Când persoana care intră în magazin nu este hotărâtă să cumpere, nu este hotărâtă ce model şi ce marcă de automobil să cumpere, agentul de vânzări va începe să clădească o adevărată capodoperă profesională. Trebuie să analizeze preocupările clienților, să identifice nevoile, să creeze şi să dezvolte o nevoie specifică legată de produsul pe care îl vinde, să stabilească şi să consolideze, în mintea clientului, beneficiile legate de cumpărarea vehiculului sau seriei de vehicule pe care o recomandă.

Precum vânzătorul – care descoperă că are de a face cu o persoană reticentă, nehotărâtă în a cumpără ori nu – şi anchetatorul trebuie să stabilească motivele persoanei pe care o ascultă, care o fac reticentă în a coopera în anchetă. Persoanele ascultate pot avea nenumărate motive pentru a manifesta reticență în relația cu anchetatorul. Pentru acesta este important să convingă cu privire la faptul că a coopera este ceva normal şi care sunt beneficiile acestei cooperări. Cu privire la beneficii se pot spune multe. Poate fi vorba despre a evita teama de persoana responsabilă pentru activitatea ilicită, despre recuperarea prejudiciilor, despre obținerea de beneficii din noua configurare a realității – în sensul unei vieți sociale fără cei responsabili de activitatea ilicită – despre importanța datoriei civice, ce presupune implicarea în

facilitarea înfăptuirii justiției. Este ușor de înțeles că soluționarea oricărui caz depinde de calitatea informațiilor pe care anchetatorul le are la dispoziție pentru a le transforma în probe. Totul, în ultimă instanță depinde de abilitatea şi intuiția anchetatorului.

7.6. Tipuri de minciuni

Persoanele ascultate pot da multe răspunsuri care să nu corespundă adevărului; nu toate sunt minciuni – pot fi percepții greşite, erori datorate unei memorii insuficient dezvoltate ori neantrenate, poate fi vorba despre o atitudine părtinitoare, despre multe alte motive obiective sau subiective. Unele răspunsuri se bazează pe ipoteze sau informații care au ca sursă amintirile legate de desfăşurarea activității ilicite, altele au ca suport, doar, imaginația *„pusă la treabă”* pentru a asigura speranța de a scăpa de răspunderea pentru propriile fapte.

În concret, din punct de vedere al implicării persoanei ascultate, vom avea deformări ale adevărului care au ca sursă factori obiectivi, care nu implică voința persoanei ascultate şi deformări ale adevărului generate de factori subiectivi, fabricate pentru a urmări realizarea scopurilor personale fiind implicată, direct, voința persoanei ascultate.

În continuare, voi prezenta considerații legate de a doua categorie de deformări ale adevărului, acceptate de către cei mai mulți oameni ca fiind minciuni, menite să inducă în eroare, în mod intenționat anchetatorul, nefiind vorba despre informații ori o informație care este eronată, greşită, nereală.

În anchetă, există cinci tipuri de minciuni, de bază, pe care o persoană, ce este ascultată, le foloseşte; nu este exclusă, ținând de experiența, de puterea de analiză şi de observație, a fiecăruia dintre noi, pentru a identifica aceste tipuri de minciuni şi în cadrul comunicării pe care o avem, în mod obișnuit, cu tot felul de persoane, în viața de zi cu zi. Fiecare dintre tipurile de minciuni ***„disponibile”*** are avantajele şi dezavantaje, atât pentru cel care minte cât şi pentru anchetator. Din punctul de vedere al celui care este mințit, este bine să recunoască fiecare tip de minciună, pentru a putea să se pregătească, cât mai bine, pentru a putea descoperi minciunile care i se *„servesc”*.

1. <u>*Negarea directă*</u> – a implicării în activitatea ilicită cercetată, materializată prin răspunsuri precum: *„Nu ştiu nimic ...”, „Nu am făcut-o eu ...”, „Nu am nici o legătură cu asta ...”, etc.* are, ca principal dezavantaj, crearea unui sentiment emoțional de nelinişte: disonanța. Este vorba despre un conflict, la nivel intern, o luptă în mintea şi, de ce nu, în sufletul celui care minte, între adevăr şi minciuna pe care o promovează. Mincinoşii sunt pregătiți şi oferă răspunsuri lungi, fraze complicate, de natură a evita sau/şi a-şi ascunde starea de nelinişte. Mai mult, dacă sunt puşi să răspundă clar – eventual prin *„da”* sau *„nu”* – ei se vor sustrage de la a da un răspuns la subiect. Răspunsurile evazive permit celui care minte să evite conflictul intern, la care am făcut referire, în timp ce răspunde la întrebare. Pentru anchetator, este important să evalueze răspunsul în legătură cu întrebarea pusă şi nu cu *„necesitatea celui ascultat de a-şi afirma un punct de vedere”*.

Este celebru – analizat în multe producții documentare despre cum să-i prindem pe mincinoşi – cazul fostului preşedinte american Clinton, ce a devenit faimos şi pentru celebra negare directă: ***„Nu am avut relații sexuale cu acea femeie ...”.*** Afirmația reprezintă o minciună, devenită evidentă, în contextul a ceea ce este cunoscut ca fiind o aventură a lui cu o stagiară de la Casa Albă. Ceea ce a uimit pe toți specialiştii a fost faptul că fostul preşedinte nu a *„oferit”* nici un semn specific de minciună, trebuind acceptat faptul că spune adevărul, deşi, existau foarte multe elemente care confirmau relația lui cu acea stagiară.

Cum a fost posibil acest lucru ?

Clinton s-a ascuns în spatele unor definiții, în conformitate cu care afirmația lui era adevărată. A avut grijă, ori consilierii personali i-au atras atenția, ca în definiția, acceptată la nivel personal, pentru *„relații sexuale”* să nu fie inclus şi *„sexul oral”*. Modificarea unei definiții şi asimilarea acestei modificări la nivel intim, este o tactică comună pentru mincinoşii care neagă direct, ascunzând, în acelaşi timp, ceea ce s-a întâmplat cu adevărat. Preşedintele american în exercițiu, la acel moment, a fost în măsură să facă acest lucru deoarece, pentru el, nu a fost niciodată nevoie să-şi definească noțiunea de *„relații sexuale”* – nu a considerat necesar, nu l-a interesat, a considerat ca fiind un lucru inutil a teoretiza o relație umană, etc. Când s-a văzut pus în fața unei întrebări, care a inclus o noțiune a cărei definiție nu a fost stabilizată la nivel personal, i-a fost uşor să-şi dea o definiție proprie care să nu includă şi ceea ce era de interes pentru anchetatori: a face sex oral nu înseamnă a avea ori a întreține relații sexuale. Ca avocat, i-aş propune unui client, pus în fața unei asemenea situații, să confunde noțiunile de *„raport sexual”* cu *„relație sexuală”*, ca fiind vorba despre un act sexual normal, dintre un bărbat şi o femeie, apt pentru a da naştere la un copil.

Şi, totuşi, dacă a fost ceva, pentru că a fost, ce a fost ? Pentru anchetat nu mai contează, important este că a răspuns la întrebarea care i-a fost pusă, peste restul se (el) poate trece, fiind vorba despre o omisiune în fapt despre o minciună de omisiune.

2. <u>*Minciuna de omisiune*</u> – este cea mai frecventă minciună folosită de oameni pentru a ascunde adevărul. În fapt este un adevăr incomplet. Cel în cauză extrage ceea ce ar putea deranja şi nu rămâne decât ceea ce vrea să transmită, şi este adevărat. Dacă va fi necesar, în funcție de circumstanțe, va completa cu ceva adevăr ori cu o minciună care să se potrivească situației şi intereselor.

Minciuna de omisiune mai are o *„calitate”*, aceea că permite mincinosului, în cazul în care este prins cu minciuna şi întrebat despre detaliul ori detaliile omise, să aibă o scăpare uşoară, cu explicații, de-a dreptul *„diafane” – am uitat, nu mi-am dat seama că ar putea interesa, nu cred că are relevanță, ş.a.* Şi copiii folosesc un asemenea tip de minciună, fiind convinşi că pot scăpa de pedeapsă întrucât *„nu şi-au dat seama de ...”* doar sunt copii.

De asemenea, trebuie observat că minciuna de omisiune este o minciună care oferă siguranță. Ea poate fi repetată de nenumărate ori fără nici un risc, pentru că elementele, detaliile, descrierile prezentate sunt, toate, adevărate iar limita, dincolo de care nu se aminteşte nimic, este uşor de păstrat. În exemplul cu preşedintele Clinton, acesta a reuşit să îşi înşele examinatorii, pentru că nu a fost determinat să definească noțiunea de *„relație sexuală”*. Ca lecție pentru orice anchetator, atunci când solicită persoanei ascultate să se pronunțe cu privire la un aspect, împrejurare, stare de fapt, consecință, etc., ce presupune folosirea unor cuvinte sau expresii susceptibile de interpretare, este, neapărat, necesar ca persoana ascultată să fie solicitată să explice ce înțelege prin cuvântul, expresia, cuvintele sau expresiile pe care le foloseşte sau în legătură cu care se pronunță. Nu contează dacă definiția pe care o dă persoana ascultată respectă doctrina în materie, dicționarul explicativ al limbii, vreo opinie exprimată sau curent afirmat la nivel social. Important este ca anchetatorul să stabilească, exact, ceea ce persoana pe care o ascultă înțelege prin respectivul cuvânt, grup de cuvinte sau expresie. Mai mult, este bine ca în evaluarea celor susținute de persoana pe care o ascultă, anchetatorul să țină seama de înțelesul pe care îl dă această persoană celor pe care le spune şi numai, apoi, într-o etapă finală a ascultării să facă conversia între ceea ce spune persoana în cauză şi ce poate înțelege orice altă persoană, inclusiv judecătorii.

Forțarea persoanei care afirmă să definească termenii pe care îi foloseşte are menirea de a îngusta *„câmpul”* în care aceasta poate manevra. Faptul că va trebui să

inoveze – pentru că, altfel, ar trebui să accepte înțelesul comun, acceptat de cea mai parte a semenilor – îl determină pe cel ascultat, în mare parte şi *„ajutat”* de întrebările abile ale anchetatorului, dacă este mincinos, să creeze ceea ce poate fi numită minciuna de creație ori fabricată.

3. *Minciuna de creație* (*minciuna fabricată*) – constituie cel mai dificil tip de minciună pe care o persoană o poate promova, o poate utiliza, în cadrul unei comunicări; în cazul de față în cadrul unei ascultări judiciare. Pentru a folosi minciuna de creație, este necesar ca persoana în cauză să poată gândi eficient în regim de urgență, să aibă capacitatea de folosi informații din trecut, o bună imaginație, abilitatea de a evalua impactul minciunii pe termen scurt şi mediu, flexibilitatea de a face ajustările necesare pentru ca minciuna să fie credibilă, puterea de a pronunța clar şi coerent conținutul minciunii. Nimic din ceea ce afirmă nu trebuie să se contrazică, nimic nu trebuie să exceadă adevărului ce poate fi apropiat de interlocutor în momentul respectiv.

În mod inerent, minciuna de creație provoacă o teamă, firească, legată de posibilitatea de a fi descoperit, de a fi prins cu minciuna. Această teamă va provoca, autonom de reacția sistemului nervos, şi comportamente fiziologice conexe. Un rol important, aici, trebuie să îl joace memoria mincinosului, întrucât minciuna va trebui reprodusă în aceeași configurație de fiecare dată când va fi necesar să fie spusă. Cei mai mulți dintre cei care mint în acest fel se feresc să spună minciuna de mai multe ori, fiind convinşi de riscul *„scăpărilor”* şi posibilitatea apariției de contraziceri – cel mai mare pericol care poate afecta credibilitatea atât a persoanei cât şi a ceea ce spune aceasta.

Cele mai multe dintre creații sunt doar descrieri preliminare, care se doresc a fi conținuturi flexibile cu potențial de a oferi suficient spațiu de manevră pentru a fi folosit în condițiile unor întrebări venite, ulterior, în cascadă din partea anchetatorului. Slăbiciunea majoră a acestui tip de minciună o reprezintă detaliile. Cum exprimările generale nu au valoare şi nici nu sunt credibile, este nevoie de detalii; cu cât mai multe detalii, cu atât mai multe riscuri. Orice afirmație mincinoasă poate fi *„lichidată”* de rezultatele evoluției anchetei ori chiar pe baza informațiilor pe care anchetatorul le are la momentul desfăşurării ascultării.

De exemplu, într-un caz relativ recent, proprietarul unui imobil a anunțat, la serviciul de urgență 112, faptul că a fost sesizat de un prieten că locuința sa, în fapt, un imobil aflat într-o zonă bună a Bucureştiului a luat foc, că el se află la peste 270 de km, într-o stațiune montană şi că nu ştie cum să procedeze. Anchetatorii au constatat că o conductă ce asigura racordarea aragazului la rețeaua de gaze a fost decuplată şi că o explozie, care a generat incendiul, a fost provocată de becul de la un mini-dispozitiv de veghe, ce se afla în bucătărie, cuplat la rețeaua de energie electrică. Cantitatea de gaze nu fusese mare, explozia nu a avut proporții deosebite, însă a fost suficientă pentru a genera un incendiu devastator pentru imobil. Aparent, a fost vorba despre un concurs nefericit de împrejurări soldat cu consecințe deosebite. Odată cu dezvoltarea anchetei, s-a aflat că cel care făcuse sesizarea pierduse, în primă instanță, un proces pentru proprietatea imobilului în favoarea unei alte persoane, că declarase apel însă nu prea avea şanse. Mai mult, odată cu verificarea telefonului, s-a constatat că purtătorul său nu se afla decât la mică distanță de imobil, în momentul declanşării incendiului, şi că, ulterior, se îndepărtase cât a putut de repede. Imediat s-a făcut legătura cu o şansă importantă de a câştiga nişte bani, legată de încasarea asigurării pentru imobil. Cum pentru aceasta imobilul trebuia distrus, asta s-a şi întâmplat.

Descoperirea unei minciuni fabricate, de multe ori, echivalează cu o mărturisire, pentru că intră în conflict cu probele strânse în cadrul anchetei. În astfel de cazuri,

anchetatorii nu au decât să lanseze momeala, să ofere posibilitatea suspectului să ofere detalii compromițătoare. O eroare comună multora dintre anchetatori este a solicita detalii cu o anumită specificitate. În astfel de cazuri suspecții – mulți ageri, cu o minte ascuțită – pot anticipa volumul şi calitatea informațiilor pe care le deține anchetatorul; uneori pot realiza, inclusiv, sursa acestor informații sau şi modul în care au fost aflate. Dacă *„povestea"* celui ascultat a fost elaborată fără ca aceasta să aibă informații despre *„mersul anchetei"* şi în măsura în care cele susținute se confirmă prin rezultatele anchetei, totul se transformă într-un ***punct tare***, care susține credibilitatea şi *„corectitudinea"* persoanei ascultate.

Acest tip de minciună, chiar de creație fiind, trebuie să se bazeze şi pe *„ceva"*, pe un suport real. Ei bine, aici, este o mică capcană pe care suspecții şi-o pun singuri. Folosesc, ca suport, informații pe care le-ar putea cunoaşte, doar, o persoană, care a fost la locul desfăşurării activității ilicite şi a făcut, efectiv, ceva.

Ceva asemănător se întâmplă analizând şi exploatând *„vârful de tensiune"* în cadrul testărilor cu poligraful. Din mai multe variante probabile se încearcă identificarea celei adevărate pe baza răspunsurilor emoționale ale persoanei testate – se poate folosi o întrebare provocatoare precum: *„Cu ce ai acoperit corpul victimei ?"* însoțită de mai multe variante alternative: *„Cu frunze ?"; „Cu pământ ?"; „Cu o prelată ?"; „Cu resturi menajere?"; „Cu ambalaje provenite de la magazinul ... ?";* etc. Cum emoțiile, este de aşteptat, să depăşească nivelul stabilit ca normal la una dintre variante, problema se poate considera rezolvată.

Aşa cum am arătat mai sus, un risc important îl reprezintă detaliile. Dincolo de începutul şi sfârşitul minciunii, eventual, încă unul sau mai multe puncte intermediare, care sunt *„stabile"* – dacă nu conțin adevăr, conțin, cu siguranță, rezultate aşteptate – ceva trebuie pus, iar acest *„ceva"* trebuie să ofere credibilitate, prin modul în care este prezentat şi susținut în fața anchetatorului şi prin *„confirmarea"* de către rezultatele altor activități de anchetă. Dacă confirmarea rezultatelor presupune şi acțiunea unui factor extern (modul în care evoluează ancheta) credibilitatea este o problemă ce pare să țină exclusiv de persoana celui care face declarația.

Cel mai greu lucru este să repeți ceea ce ai spus, însoțind mesajul verbal cu stări şi manifestări specifice în domeniul para verbalului şi non verbalului care, probabil nu vor fi identice pentru că nici nu au cum să fie identice, însă, trebuie să transmită acelaşi mesaj, să existe congruența firească între mesajul verbal, mesajul para verbal şi cel non verbal. Un loc important trebuie să-l aibă, aici, analiza consistenței sonore şi a ritmului mesajului transmis. Într-o *„poveste adevărată"*, fiecare detaliu, fiecare faptă, stare ori eveniment, sunt legate; decurg unul din altul, actualul este fundamentat şi decurge din precedentul, astfel că devine uşor de păstrat un flux al povestirii consistent.

În cazul minciunilor, detaliile *„plutesc"* între punctele stabile; acestea apar şi dispar neaşteptat şi nefiresc din povestire. Mai mult, povestea este proiectată să curgă într-un singur sens: de la început către sfârşit. Dacă apare nevoia, provocată sau mai puțin provocată de către anchetator, de a relata din nou, dintr-un anumit punct sau într-o ordine inversă, cele spuse inițial apar *„avarii"*. Detaliile se încurcă, *parcă unul a fost înaintea altuia, dar, de fapt ..., poate, totuşi, a fost după* şi alte asemenea poticneli.

De exemplu, într-un caz petrecut în *„lumea bună"* a unui oraş din Vestul României, un băiat de 15 ani a fost acuzat de prietena lui că a obligat-o să întrețină acte sexuale orale. După o ceartă cu părinții, fata a ajuns în casa băiatului pentru a petrece noaptea împreună cu acesta. Au început să se sărute, uitându-se la televizor, pe o canapea din biblioteca aflată la parterul casei în care băiatul locuia împreună cu părinții. Considerând spațiul ca fiind expus apariției inoportune a părinților băiatului, deranjați de zgomotele televizorului, s-au retras la demisol, într-o zonă a casei folosită

exclusiv de către băiat – dormitor, birou, baie, ieşire în curte, etc. La un moment dat, băiatul i-a cerut fetei să întreţină un act sexual oral. Fata a refuzat şi a încercat să fugă pe uşa ce dădea în curte cu speranţa că ar putea fugi. Băiatul a prins-o, a tras-o de păr, a doborât-o la podea în zona intrării de la baie, unde a forţat-o, lovind-o de mai multe ori cu pumnii şi picioarele să întreţină acte sexuale orale. Într-un final, totul s-a terminat. Băiatul a ejaculat în baie. După ce s-au spălat, cei doi au petrecut noaptea împreună în acelaşi pat.

A doua zi fata a ajuns acasă, a povestit ce s-a întâmplat şi, împreună cu unul dintre părinţi, a ajuns la poliţie pentru a reclama abuzul băiatului. Imediat ce a ajuns la poliţie, invitat pentru a da o declaraţie, băiatul a spus că a petrecut noaptea împreună cu fata, că aceasta a ajuns acasă la el după ce s-a certat cu părinţii ei, că nu au avut nici un fel de activitate sexuală, în afară de a se săruta înainte de a adormi împreună în patul lui, că fata s-a trezit şi a plecat devreme, înainte de a se trezi părinţii lui. După o săptămână băiatul a fost reaudiat într-un cadru mai formal. Nu i s-a spus că ancheta a avansat sau nu, însă era de aşteptat ca să se fi mai întâmplat câte ceva.

La început, băiatul a părut surprins de faptul că ancheta mai continuă pentru ceva *„nesemnificativ”*. I s-a spus că este nevoie de o declaraţie detaliată a lui pentru a se încheia întreaga cercetare. Surprinzător sau, poate, nu – avocatul băiatului a rămas perplex – tânărul a explicat cu lux de amănunte tot ceea ce s-a întâmplat, fără să recunoască faptul că a folosit forţa pentru a desfăşura actele sexuale orale. Într-un exces de sinceritate, a recunoscut că a asigurat-o pe fată în timp ce erau amândoi în pat, înainte de a adormi, că nu va mai insista pentru a întreţine alte acte sexuale, că îi pare rău că au făcut sex oral, fără ca ea să fie pregătită şi să îşi dorească aceasta.

Schimbarea declaraţiei, dramatică pentru munca avocatului apărării, a apărut în condiţiile în care băiatul a considerat povestea închisă şi a uitat dacă şi cât de multe detalii a oferit la prima ascultare. În asemenea condiţii, a considerat necesar să ofere o poveste cât mai apropiată de adevăr.

Schimbarea declaraţiilor poate apare, şi mulţi anchetatori consideră necesar să provoace aceasta, atunci când într-o activitate ilicită sunt implicaţi mai mulţi făptuitori.

Cum se procedează ?

Suspecţii sunt audiaţi[105] separat fiind lăsaţi să declare orice doresc, anchetatorul neintervenind decât pentru a se asigura că persoana ascultată are toate condiţiile necesare pentru a-şi prezenta punctul de vedere. În pasul următor suspecţii – câte 2, 3, nu mai mulţi – sunt audiaţi împreună pentru a răspunde la câteva întrebări în legătură cu fapta ilicită, fără să fie nimeni acuzat, fără să se facă trimitere la vreo consecinţă legată de fapta săvârşită. Anchetatorul va urmări, acum, cine este ***„purtătorul de cuvânt”***, modul cum se dă cuvântul în cadrul grupului şi cine exercită controlul final asupra mesajului transmis. Se va obţine un *„punct de vedere”* cu care toţi cei audiaţi sunt de acord. Trecându-se, peste două sau trei zile, la reaudierea fiecăruia în parte, se vor obţine, cu certitudine, elemente noi. Fiecare dintre cei ascultaţi vor oferi elemente noi, în special pe zona de povestire pe care a avut cuvântul altul. Devine relativ uşor să se identifice veriga slabă şi a folosi elementele noi obţinute pentru a sparge coeziunea grupului şi a afla adevărul.

O altă problemă cu care se confruntă suspectul, când încearcă să utilizeze o poveste fabricată, un alibi fals, este structura propriei creaţii. Ca principiu, structura unei *„poveşti adevărate”* cuprinde trei părţi:

- ceea ce a precedat evenimentului de interes;
- evenimentul;

[105] **N.A.** – concluzie prezentată pe baza documentării în cadrul mai multor servicii de poliţie din centrul ţării

- ce a urmat ori consecinţele evenimentului.

Din punct de vedere cantitativ, cele trei părţi sunt sensibil egale – conţin un număr aproximativ egal de cuvinte şi o cantitate aproximativ egală de detalii. Când mincinoşii încearcă să denatureze adevărul prin omisiune, ei trebuie să scoată, din ceea ce declară, o cantitate de informaţie, în funcţie de situaţia pe care o anticipează ca fiind periculoasă, din una dintre părţile care formează structura la care am făcut referire. Rezultatul constă într-o structură dezechilibrată. Rezultatul este similar atunci când suspecţii anticipează faptul că anchetatorul va fi interesat de mai multe detalii şi va pune mai multe întrebări în legătură cu o situaţie, împrejurare, aspect, stare de fapt, etc. ce face parte dintr-una sau alta dintre părţile structurale ale declaraţiei. Mai multe detalii presupun o umflare a zonei de relatare şi asta nu are cum să nu se vadă.

Ceea ce am arătat a fi o structură echilibrată se regăseşte în prima declaraţie a unui individ, care vine în camera de ascultare şi nu consideră că este necesar să aibă îndoieli sau temeri legate de faptul că ancheta i-ar putea afecta interesele legitime. Imediat ce este pusă la îndoială veridicitatea relatărilor despre o stare de fapt, persoană, aspect, etc. ori anchetatorul dă semne – uneori chiar şi numai prin evoluţia zâmbetului său – că ceva nu este în regulă, vor apare detalii suplimentare. La început vor fi unele de tatonare a corespondenţei cu aşteptările anchetatorului şi imediat, ce acestea par să corespundă, va veni *„avalanşa”*, care se doreşte a fi lămuritoare, în tot şi toate.

În realitate, atunci când vorbim despre comunicarea pe care o avem cu cei din jurul nostru în viaţa de zi cu zi, şi noi, şi interlocutorii noştri, furnizăm informaţii foarte scurte, cu conţinut aproximativ şi relativ, când vine vorba despre precizia existenţei şi desfăşurării faptelor în timp şi spaţiu. *„Declaraţia”* noastră este, mai degrabă, falsă decât una adevărată, puţin utilă celui cu care comunicăm.

Oare, nu cumva suntem tentaţi, cu toţii, să procedăm identic şi în ipoteza în care ajungem să dăm o declaraţie în faţa unui anchetator ?

Trebuie să recunoaştem că răspunsul sincer pe care ni-l putem oferi este: DA.

De ce ?

Pentru că viaţa socială, procesul de educaţie şi de inserţie socială ne-a determinat să considerăm că nu este normal să oferim prea multe informaţii celor din jurul nostru, mai ales când acestea au sau pot avea un caracter personal. Nu suntem, neapărat, rău intenţionaţi. Pur si simplu, dacă cineva este interesat de mai mult, va insista, va pune întrebări şi, abia atunci, vom analiza dacă este vorba despre o informaţie cu privire la care trebuie să fim precauţi ori este o informaţie neutră, care poate fi împărtăşită persoanei care întreabă. La fel şi în cazul anchetatorilor – oferim cât considerăm a fi minimul necesar, după care, în funcţie de ce ni se cere, oferim tot ce nu poate deveni periculos pentru noi şi interesele noastre. Pentru cei de bună credinţă nu va fi o problemă să ofere suficiente detalii *„nepericuloase”*, care să poată fi verificate pe parcursul desfăşurării anchetei iar, dacă va fi necesar, le vor repeta, suficient de multe ori, pentru a-şi proba buna credinţă, fără să apară modificări care să dea naştere la suspiciuni.

Există posibilitatea ca unele dintre persoanele de bună credinţă, care vin în camera de ascultare, să nu respecte structura. Ceea ce este important pentru aceste persoane, ceea ce face diferenţa între ele şi mincinoşi, este consecvenţa cu care îşi susţin detaliile. Poate fi cazul unei persoane supărate, din cauza unei probleme personale, care nu are legătură cu ancheta ori care ţine de modul în care a perceput invitaţia în faţa anchetatorului, comportamentul funcţionarilor care l-au primit în clădire, comportamentul anchetatorului, modul în care este aranjată ori arată camera în care este ascultat, ş.a. Este mult mai uşor pentru un mincinos să spună o poveste fabricată într-o ordine logică şi cronologică, pentru că aşa a construit-o; pentru că

numai aşa poate încerca să țină detaliile sub control, să evite contrazicerile şi posibilitatea de a fi prins cu minciuna.

În practică s-a constatat că declarațiile nestructurate ale celor ce, din diverse motive, nu au fost *„în formă”* cu ocazia ascultării evoluează către o formă structurată, cu ocazia ascultărilor ulterioare pe baza unor considerente logice simple, *„de bun simț”*. Cei care nu mint, simt ce trebuie să mai adauge, pentru ca informația să fie completă şi utilă celui cu care comunică – în cazul de față anchetatorului.

Mincinoşii, de cele mai multe ori, includ în cadrul poveştii pe care o servesc anchetatorului multe detalii inutile despre eveniment, despre ce a fost înainte şi după. La o audiere ulterioară, vor fi puține întrebări în legătură cu detaliile inutile – anchetatorul nu are nici un interes să îşi piardă timpul, încă o dată, cu ceea ce nu poate să fie de folos – astfel că structura, inițial echilibrată, va suferi modificări; multe zone vor fi golite de conținut, ceea ce va fi de natură, ca în prima fază, să fie generat un sentiment stânjenitor. Imediat după aceasta vor apare întrebări punctuale, cu privire la aspecte relevante pentru scopurile anchetei.

Declarațiile adevărate sunt, de regulă, mai bogate în detalii decât cele mincinoase.

Constatând detaliile, anchetatorii ar trebui să nu uite să se întrebe dacă acestea sunt adecvate cu vârsta, starea, pregătirea, statusul social al persoanei pe care o ascultă.

Copilul mic, care este în măsură să ofere detalii despre modul în care s-au petrecut acte sexuale reclamate ca abuzuri, este un exemplu comun, pentru că acesta nu avea cum să realizeze şi să înțeleagă ceea ce s-a întâmplat în mod independent. Un lucrător în agricultură, care explică modul în care s-a reuşit fraudarea intereselor unor acționari sau ale unor creditori, într-un caz de bancrută, generează la fel de multe suspiciuni precum cazul copilului.

Declarațiilor mincinoase le lipsesc detalii, care să plaseze activitatea ilicită cercetată în timp şi spațiu. De asemenea, nu conțin elemente specifice legate de activități, stări de fapt, conversații, persoane, etc. De exemplu, un suspect întrebat ce a discutat cu altă persoană răspunde scurt: *„Am vorbit despre vreme !”;* o persoană sinceră, neinteresată să ascundă informații, răspunde: *„Am discutat despre lucruri obişnuite; despre vreme ... că nu a mai plouat de mult, că va fi o primăvară scurtă şi se va face cald foarte repede; va fi o vară fierbinte şi secetoasă ...”*. Poveştile adevărate au tendința de a include detalii care nu sunt necesare, însă ..., sunt adevărate, credibile, fireşti. De exemplu: *„Am întârziat pentru că, în timp ce mergeam prin parcarea din spatele blocului, am simțit cum mi-au căzut cheile, prin interiorul pantalonilor, din buzunarul care se uzase prea mult. Până să îmi dau seama, am mai făcut un pas şi cheile, ce alunecaseră pe piciorul meu, au fost aruncate undeva în față. Întrucât nu era prea multă lumină, mi-a trebuit ceva timp până le-am găsit. A ... în timp ce le căutam, am descoperit un cercel ce părea a fi de aur, probabil, pierdut de o femeie ce locuia în zonă. Când am ajuns în casă, nevastă-mea s-a strâmbat toată când i-am spus ... .”* Astfel de detalii, care nu sunt necesare, sunt prezente, ca regulă, în declarațiile sincere – ele fac parte din realitate; prin prezentarea lor, persoana ascultată nu urmăreşte vreun scop în legătură cu desfăşurarea anchetei.

De ce detaliile nenecesare sunt prezente în declarațiile unora dintre persoanele ascultate ?

Pentru persoanele sincere nu se pune problema unor probleme de natură psihică, nu sunt scăpări de care persoanele ascultate să nu fie conştiente. Deşi, cu toții, realizează inutilitatea lor, le includ în conținutul declarațiilor, alocând şi suficientă energie pentru a le susține, gândind că este normal să spună adevărul şi să nu ascundă

nimic, din ceea cunosc, în legătură cu fapta cercetată. Mincinoşii, care realizează mecanismul şi raţiunea includerii de detalii *„stupide”* în conţinutul declaraţiilor, o fac pentru a deruta, pentru a juca rolul *„cinstitului”* sperând că îl pot înşela pe anchetator. Diferenţa, în opinia mea, o poate face investiţia de energie în susţinerea acestor detalii. Cei care spun adevărul nu fac nici o discriminare şi spun, cu toată convingerea tot ceea ce au de spus. Mincinoşii sunt tentaţi să raţionalizeze consumurile, ştiu că au de dus o luptă lungă în care vor avea nevoie de energie; vor prioritiza anumite consumuri, în timp ce pentru altele nu vor găsi de cuviinţă să aloce prea mult – condiţii în care detaliile inutile nu pot convinge pentru alocarea de resurse suficiente.

Legat de apariţia, în cadrul declaraţiilor, a detaliilor nenecesare mai trebuie observate natura şi intensitatea emoţiilor care le însoţesc. Emoţiile sunt inerente, întreaga noastră viaţă este una emoţională. Mincinoşii dau rateuri, spre deosebire de cei care spun adevărul şi se regăsesc în tot ceea ce emană de la ei – apar ca o consecinţă logică, sunt previzibile ca natură, durată şi mod de exprimare – cei care promovează artificialul vor avea emoţii lipsă, nu vor putea susţine adecvat fiecare emoţie pe care trebuie să o manifeste.

Pentru bunii observatori este interesant de observat, evaluat şi interpretat apariţia şi manifestarea surprizei, ca manifestare emoţională specifică oricărui individ. Aceasta precede, de multe ori, o altă emoţie, una de bază – teama. Mincinosul, netrăind evenimentul/evenimentele pe care le explică, este nevoit să facă supoziţii, să ghicească, să compare evenimentul mincinos despre care vorbeşte cu altul real, situaţie în care ar fi trebuit să experimenteze emoţii asemănătoare. O scurtătură ar presupune să mimeze o emoţie bazată pe un gând exterior celor declarate; ca orice scurtătură, şi aceasta induce un risc suplimentar – o persoană cu experienţă poate identifica mult mai uşor falsul în asemenea circumstanţe.

De multe ori, în cadrul povestirii pe care o prezintă persoanele vătămate, mai ales în cazul activităţilor ilicite desfăşurate cu violenţă, apar descrieri voluntare a ceea ce presupune aceasta că făptuitorul sau altă persoană implicată gândea; *cum, cine şi dacă zâmbea, plângea, era furios, trăia o altă emoţie specifică momentului.*

Consideraţiile pe care le-am prezentat, aici, nu pot fi acceptate ca reguli pentru depistarea mincinoşilor ci, doar, ca instrumente la dispoziţia celor interesaţi să analizeze şi să interpreteze comportamentul persoanelor cu care comunică, în încercarea de a stabili credibilitatea acestora. Cele prezentate nu sunt şi nici nu pot fi secrete, ele au putut fi apropiate şi de către persoane care au dorit să mintă şi au putut să le servească la pregătirea *„mai cu spor”* a minciunilor. Astfel, mincinoşii au descoperit că pentru a fi credibili trebuie să includă în declaraţiile lor cât mai mult adevăr şi trăiri reale; minciuna şi falsul trebuind, mai degrabă, strecurate, pentru ca interlocutorul să nu aibă timpul necesar pentru a deconspira *„emoţia greşită”* sau lipsa unei emoţii, să perceapă doar informaţia, sub influenţa indirectă a unei emoţii reale, ce a precedat ori care este expusă imediat după.

Vârsta, inteligenţa şi experienţa persoanei ascultate pot, de asemenea, influenţa mult, uneori, fundamental, prestaţia sa. Cantitatea detaliilor prezentate şi consistenţa emoţiilor care le însoţesc, la mincinoşi, depind de experienţă şi de capacitatea de procesare, în timp real, a situaţiei în care se găsesc. De exemplu, ei pot reveni şi prezenta unele detalii – la fel precum cei care spun adevărul – ca simplă manifestare a faptului că au obosit ori că s-au plictisit, tot vorbind despre un anumit aspect sau împrejurare.

4. <u>*Minciuna de minimizare*</u> – se caracterizează prin micşorarea arbitrară a amplorii ori a consecinţelor unei acţiuni.

Este cazul tipic al celor care conduc autovehicule sub influența băuturilor alcoolice. *„Cât de mult ai băut ? – Doar o bere ...”*

Ca *„mecanism de funcționare”*, acest tip de minciună presupune eliminarea unei cantități importante de stres asociate încercării de a înşela interlocutorul. Rezultatul constă, de regulă, într-un comportament *„aproape”* real al mincinosului, foarte apropiat cu cel al unei persoane care spune adevărul.

Miza şi, de fapt, interesul celui care foloseşte un asemenea tip de minciună este să îşi poată păstra credibilitatea. De exemplu:

„L-am lovit în față cu pumnul ...” – victima are nasul spart şi maxilarul fracturat.

„Am luat câteva bancnote din sertarul de sub tejghea, bani cu care mi-am cumpărat ceva de mâncare ...” – din sertar lipseau peste 16.000 lei.

„M-am dat la ea de câteva ori când eram beat” – victima, fiică vitregă, ajunsă la 18 ani reclamă că a fost forțată să întrețină relații şi raporturi sexuale de mai bine de 4 ani, înainte să împlinească 14 ani.

„Am dus câteva fete în Italia. Le-am făcut cunoştință cu unu’ Sebastiano. Le-am luat câte 300 de euro, da ... pentru transport, nu pentru altceva şi le-am lăsat să îşi vadă de treaba lor.” – persoana era reclamată de mai multe de 40 de femei pentru că pe drum, către Florența, undeva într-o zonă muntoasă, microbuzul cu care transporta între 5 şi 10 persoane se strica subit. Suna la un *„prieten”* care apărea în 15-20 minute. Acesta prelua călătoarele, le oprea actele şi calvarul putea să înceapă.

Minținд în felul acesta, suspecții cred că *„aruncând un os”* anchetatorul va fi satisfăcut. Cred că acesta va fi suficient de *„puturos”*, va limita ancheta şi totul se va termina repede cu pierderi minime. Totul poate fi acceptat ca, în fapt, este, o primă ofertă de negociere. Dacă ține, ține, dacă nu ... *poate mai apare o altă ofertă*.

5. <u>*Minciuna de exagerare*</u> – este cunoscută ca un fel de laudă, o exagerare a unei stări, situații, eveniment, calitate personală, ş.a. pentru a impresiona ori pentru a urmări realizarea altor interese personale.

Oricine consideră o relație importantă iar pentru păstrarea sau/şi dezvoltarea acesteia este necesar să te faci util, să probezi utilitatea existenței tale în apropierea persoanei de care te leagă relația, pe care o doreşti privilegiată, încearcă, uneori la nivel subconştient, să exagereze cu *„partea sa bună”*, cu beneficiile pe care le poate aduce. Până la urmă, este ceva normal, ca atunci când este vorba despre propria persoană, să fie manifestată o anumită subiectivitate şi totul să fie cu 10% mai bine, mai bun şi mai frumos.

Totuşi, o problemă poate apare. Una este să exagerezi şi alta este să inventezi – una este să exagerezi ce ai făcut bine, ce ai suferit, ce crezi că este bine, ce crezi că este rău; şi alta este să inventezi: să spui că ai făcut ce nu ai făcut, că ai suferit ceea ce nu ai suferit, că ştii ceea ce nu ştii, ş.a.

Multe dintre afirmațiile exagerate *„cad”* pentru că induc neconcordanțe în restul conținutului poveştii. Totuşi sunt persoane în măsură să-i *„orbească”* pe cei care îi ascultă. Informația verbală este depăşită în intensitate, expresivitate şi cantitate de manifestările din zona para verbalului şi non verbalului. Acest gen de mincinoşi au o creativitate remarcabilă şi, pe baza unei experiențe, de natură a le da siguranță în ceea ce fac, reuşesc să convingă. De regulă, folosesc un ton ce presupune o anumită confidențialitate, completat cu o atitudine de mare încredere în persoana cu care dialoghează. Spun lucruri greu de crezut iar, din modul în care se manifestă, nimic nu creează premisele vreunei îndoieli – în sensul că nu vor fi crezuți.

Mulți dintre aceşti mincinoşi, mulți dintre cei cărora le spunem escroci, sunt personalități psihopate, care nu resimt vinovăția şi emoțiile specifice faptelor relatate la dimensiunile obişnuite. Dincolo de aceasta, ei se disting prin faptul că nu manifestă, nu

au în *„bagaj”* frica de a fi prinşi cu minciuna. Totuși, de multe ori, această frică *„minoră”* se poate extinde, ajungând să inhibe frica de a fi identificați ca persoane responsabile pentru activități ilicite grave, cu consecințe deosebite, cel puțin sub aspectul pedepselor penale așteptate, la nivel personal. Există, în acest sens – pe diverse canale de televiziune ori site-uri de internet – suficiente filme documentare şi înregistrări de ascultări judiciare cu persoane acuzate de fapte grave, care, în prestația lor, par să fie lipsite de emoțiile specifice vinovăției pentru activitatea ilicită desfășurată; prezente sunt doar emoțiile, moderate, ca intensitate, legate de temerea că minciuna sau o anumită parte, ori un anumit detaliu *nu va prinde*.

Pentru anchetatori, rămâne ca fiind deosebit de important, să evalueze cu atenție circumstanțele furnizării, de către persoana ascultată, a oricărei informații care poate genera avantaje.

Ce înseamnă ***„avantaj”*** în cadrul unei anchete judiciare, în cadrul unei ascultări judiciare, în cazul de față ?

Într-o clasificare superficială, putem avea avantaje în plan fizic şi avantaje în plan psihic. Cele în *plan fizic* ar viza condițiile în care se desfăşoară ascultarea, starea de arest, durata şi regimul de detenție specific pedepselor penale, punerea la dispoziție a unor articole de îmbrăcăminte, mâncare, țigări, posibilitatea de a comunica cu cei apropiați la telefon, etc. Avantajele de *ordin psihic* presupun elemente mult mai subtile, precum păstrarea relației cu soția, copii, părinții, alte persoane apropiate, păstrarea unei anumite imagini în mediul social şi penitenciar, o relație consistentă cu divinitatea, pentru cei care au sentimentele religioase puternice, o anumită *„liniște”* pe timpul desfăşurării ascultării, ş.a. Desigur, aşa cum spus, clasificarea este superficială, multe din *„avantajele”* prezentate, au atât componente ce acționează în plan fizic cât şi componente ce acționează în plan psihic, între cele două planuri fiind o strânsă şi puternică legătură iar referirile la un avantaj ori altul nu au decât un rol exemplificativ.

Ce se întâmplă când într-o anchetă sunt implicate mai multe persoane care au o putere de convingere peste medie ?

Pericolul îl reprezintă *cedarea*, o anumită *renunțare* a anchetatorului care, pus în fața unor persoane pe care le percepe ca având o forță intelectuală superioară, va fi tentat să abordeze problema, doar, cantitativ – se va bucura de o credibilitate mai mare persoana care a reuşit să îl impresioneze mai mult. În practică, se poate apela la ajutoare, doi anchetatori, aşezați la o anumită distanță unul de celălalt, astfel încât persoana ascultată să nu poată să-i aibă pe ambii în *„prim plan”*, să fie nevoită să se întoarcă, ca la tenis, când în stânga, când în dreapta, pentru a constata reacțiile aşteptate pe fața fiecăruia dintre anchetatori, va fi excesiv de obositor – condiții în care *„escrocul”* ar putea să renunțe. Totuşi, până la proba contrară, va încerca să lupte. Dacă va simți că are, cel puțin, o şansă, va lupta până la un capăt, greu de estimat, ca dimensiune în timp.

7.7. Structura unui interviu judiciar

Desfășurarea unui interviu judiciar trebuie să aibă la bază un plan. Toți anchetatorii cu experiență acceptă necesitatea elaborării unui plan, cel puțin, pentru a sistematiza adecvat obiectivele propuse pentru fiecare interviu şi modul în care acestea pot fi atinse. Ca principiu, un interviu ar trebui să aibă următoarea structură, bazată pe obiective, indiferent de posibilele calități procesuale viitoare ale persoanelor ascultate:

1. Obținerea unei povestiri nealterate în care să fie detaliate aspectele importante legate de activitatea ilicită cercetată şi prezentat alibiul persoanei ascultate;

2. Evaluarea credibilității persoanei ascultate;

3. Testarea veridicității informațiilor obținute.

Pentru îndeplinirea obiectivelor la care am făcut referire – combinând atât abordarea comportamentală, bazată pe informațiile oferite de para verbal şi non verbal, cât şi abordarea cognitivă, bazată pe informațiile oferite pe cale, exclusiv, verbală – trebui parcurşi următorii paşi:

→ stabilirea comportamentului normal specific al persoanei pe care o ascultăm – este vorba despre comportamentul specific persoanei ascultate în cadrul sistemului de referință spațio-temporal în care se desfăşoară ascultarea;

→ instituirea comunicării cu persoana ascultată – *„cei doi actori”*, anchetatorul şi persoana ascultată trebuie să îşi regleze canalele şi modalitățile de comunicare, pentru a deveni compatibili şi a comunica eficient;

→ solicitarea povestirii (opiniei, punctului de vedere, versiunii, alibiului) nealterate – după ce fixează un punct de plecare al povestirii, anchetatorul oferă posibilitatea celui ori celei pe care o ascultă să se manifeste; doar va asculta, nu va pune întrebări, va interveni doar dacă persoana ascultată iese din cadrul ascultării judiciare, în sensul că ceea ce spune excede constant obiectului anchetei;

→ determinarea nivelului de sinceritate al persoanei ascultate – pe baza analizei comportamentului din timpul expunerii povestirii şi pe baza unor întrebări care să urmărească lămurirea raționamentelor care stau la baza atitudinii, explicațiilor oferite, posibilelor obstacole care îl pot influența pe cel ascultat să evite a spune adevărul, de ce îi este teamă, ce aşteptări are de la desfăşurarea anchetei, din partea anchetatorului, etc.;

→ repetarea relatării – în legătură cu unele aspecte, stări de fapt, activități, comportamente ale unor persoane, etc. în legătură cu care anchetatorul are suspiciuni legate de exactitatea şi adevărul lor. Anchetatorul va fixa punctul *„de unde trebuie să pornească repetarea”* şi va evalua modificările pe care le va constata. Este ocazia pe care anchetatorul o oferă persoanei ascultate pentru a-şi dovedi buna credință. Este ocazia pe care anchetatorul şi-o oferă sieşi pentru a face lumină în anumite zone de poveste *„insuficient luminate”*, în care a constatat anumite inadvertențe în comportamentul persoanei pe care o ascultă; în anumite zone ale alibiului mai puțin credibile, care au un anumit potențial de a contrazice alte probe obținute în cadrul anchetei. Acum are posibilitatea de a constata schimbări comportamentale semnificative, modificări ale nivelului de stres, care pot avea legătură cu minciuna;

→ ajutarea celui ascultat să îşi aducă aminte – se impune atunci când anchetatorul constată că lipsa ori imposibilitatea de a relata anumite aspecte ține de problemele de memorie. Se pot folosi asocieri în timp şi spațiu de detalii, comportamente, persoane, etc.;

→ negocierea cu persoana ascultată – presupune ca anchetatorul să propună avantaje contra schimbării atitudinii persoanei ascultate în legătură cu anumite aspecte rămase nelămurite, în legătură cu recunoaşterea vinovăției, în legătură cu relatarea implicării altor persoane, cu alte fapte penale, cu organizarea activităților ilicite, etc.;

→ încheierea interviului – anchetatorul va trebui, încă din această etapă, să *„pregătească terenul”* pentru un interogatoriu sau pentru programarea unui nou interviu.

7.8. Răbdarea necesară pentru a permite celui ascultat să îşi spună povestea

Răbdarea, a avea răbdare, nu este ceva uşor de dobândit, nu este ceva des întâlnit, constituie o piatră de încercare pentru orice anchetator.

În principiu, nu pare nimic complicat. Anchetatorul trebuie să încurajeze persoana pe care o ascultă să vorbească. Trebuie să găsească acele formulări care să îi permită folosirea de întrebări deschise de natură să genereze narațiunea aşteptată. Practic, anchetatorul aşteaptă un monolog care să curgă liber şi care să ofere material de analiză şi informații utile pentru anchetă. Pentru asta este nevoie de răbdare, de o răbdare profesionalizată pentru că nu este o simplă aşteptare, ca apa de la robinet care să umple o găleata dorințelor noastre. În timp ce persoana ascultată îşi susține poziția, anchetatorul trebuie să se dovedească un foarte bun observator a tot ceea ce se petrece în fața lui.

Practicienii spun că trebuie să îl simți pe cel pe care îl ai în față şi să identifici porțiunile din povestea lui asupra cărora trebuie să insişti, să revii, să încerci să exploatezi orice amănunt util. Anchetatorul are o poziție privilegiată. Este singurul spectator la un spectacol în premieră absolută – indiferent câte repetiții *„la rece"* au fost făcute, premiera rămâne premieră. Şansa de a descoperi breşe, inadvertențe, erori, în cadrul povestirii, vulnerabilități ale alibiurilor este mare şi ... unică. Emoția *„premierei"* oferă cea mai bună oportunitate anchetatorului de a realiza că cel ori cea care îi stă în față încearcă să îl înşele. Identificarea erorilor îi va permite, la sfârşitul interviului, să blocheze falsul care i s-a servit.

Pe fond, în această etapă, anchetatorul are posibilitatea de a *„înțelege"* ceea ce s-a întâmplat, va începe să stabilească circumstanțele în care s-a desfăşurat activitatea ilicită, cum şi ce i-a determinat pe cei implicați să acționeze aşa cum au făcut-o, va începe să planifice obținerea de probe – ce probe şi modalitatea în care le poate obține. Se poate întâmpla ca cei ascultați, neavând o pregătire juridică să facă confuzii sau/şi să folosească termeni şi noțiuni incorect, pentru a descrie un eveniment. Nu tot ceea ce spunem a fi *„viol"* este viol, nu orice *„jaf"* este furt sau tâlhărie, nu de fiecare dată *„frauda"* este o înşelăciune, nu un *„traficant ordinar"* este o persoană care este implicată în traficul cu droguri, cu persoane, cu arme, etc. În aceste condiții anchetatorul va face lumină, va trebui să convertească limbajul *„colorat"*, limbajul comun al persoanei pe care o ascultă, în limbajul juridic, exact, cu noțiuni ce au înțeles precis, determinat de norme juridice.

Povestirea nu decurge de fiecare dată *„de la sine"*. Ea se poate stinge datorită unui sentiment firesc de jenă şi, mai ales, lipsei de reacție a anchetatorului. În aceste condiții, anchetatorul trebuie să facă ceva.

Cum poate, un anchetator, încuraja, tempera sau dirija povestirea persoanei pe care o ascultă ?

La fel precum în viața de toate zilele, putem da din cap afirmativ şi încurajator atunci când *„sună bine"* ceea ce spune persoana pe care o ascultăm şi vrem să continue, să spună mai multe. Putem folosi şi zâmbetul potențat pe o *„valoare medie"* atunci când totul este *„ok"*. Când aflăm mai multe şi suntem mulțumiți, zâmbetul creşte în intensitate iar când, ceea ce se întâmplă nu corespunde aşteptărilor, zâmbetul *„sărăceşte"* în intensitate. Atunci când persoana ascultată se opreşte şi nu a spus suficient, putem interveni cu întrebări ajutătoare, precum: *„Şi, ce s-a întâmplat în continuare ?"; „Am înțeles, de ce credeți că a procedat ... ?"; „Cum a fost posibil să ... ?"* În condițiile în care persoana ascultată se depărtează de zona de interes pentru anchetă, anchetatorul este interesat ca acesta să se întoarcă la ceea ce poate fi de interes. Pentru aceasta poate interveni cu observații, prin care să pună lucrurile la punct: *„Revenind la ceea ce s-a întâmplat în curte ... ce s-a întâmplat cu ..."; „Hai să revenim, şi să lămurim tot ceea ce s-ar fi putut întâmpla în ..."*. Practic, anchetatorul reorientează persoana ascultată către o zonă de interes pe care o stabileşte el, fără a întrerupe fluxul de informații. În acest fel, de fiecare dată când simte că persoana pe

care o are în față are ceva important de spus, că poate *„pune pe masă”* informații valoroase, anchetatorul poate provoca reacția pe care şi-o doreşte.

Şansa de a asculta povestea nealterată – permițând persoanei vătămate, martorului sau suspectului să îşi promoveze propria poveste, anchetatorul are şansa de a asculta punctul de vedere al fiecăruia fără ca acesta să fie alterat în vreun fel. Mesajul nu este contaminat de necesitatea de a răspunde la întrebările anchetatorului sau de necesitatea de a se acomoda la evoluția unei conversații; anchetatorul poate avea parte de versiunea netestată a unui individ mincinos. Ascultând şi observând cu atenție ceea ce se întâmplă, anchetatorul poate descoperi o serie de indicii ce pot deveni, în timp, valoroase în legătură cu minciunile celui pe care îl ascultă.

De exemplu, anchetatorul poate determina modul în care funcționează percepția persoanei pe care o ascultă – va putea identifica acele shortcut-uri (stereotipuri şi prejudecăți individuale sau sociale), pe care le avem fiecare – şi, pe cale de consecință, credibilitatea mesajului furnizat. Ascultând ceea ce declară persoana pe care o ascultă – cu accentele, sublinierile şi modul specific de organizare al mesajului – anchetatorul poate, deja, să îşi întocmească chestionarul cu întrebări pe care urmează să le adreseze. El trebuie să stabilească direcțiile pe care le va urmări prin punerea de întrebări. Un anchetator cu experiență simte zonele din declarația persoanei pe care o ascultă ce se bazează pe ipoteze, pe mici capcane, şi nu pe rezultatul percepției.

Probabil, că cel mai mare eşec al unui anchetator, pe parcursul interviului, este să nu identifice direcțiile pe care trebuie să le urmărească prin întrebările pe care urmează să le pună. Altfel, totul poate rămâne la nivel de potențial, întrebări care să nu aibă obiect, gloanțe pe care să nu ştii în ce direcție să le tragi.

În unele cazuri, este suficient ca anchetatorul să ofere cel mai mic semnal de îndoială şi persoana ascultată să se oprească să devină necooperantă, reticentă în a continua să ofere informații. Pierderea, în acest caz este evidentă, în loc să se controleze – acel autocontrol profesional care trebuie să fie de natură să încurajeze persoana să vorbească, să se destăinuie, să ofere informații – anchetatorul, punând la îndoială ceea ce i se oferă, a pierdut oportunitatea de a afla și altceva ce i-ar fi putut fi util. Odată ce are întregul povestirii, ceva cu început şi sfârşit, poate începe să analizeze, să testeze veridicitatea şi consistența celor declarate de persoana pe care o are în față.

Prin evaluarea coerenței celor declarate – analizând logica evenimentelor, în ambele sensuri (atât în sens cronologic cât şi invers) şi modul cum se leagă detaliile – anchetatorul poate să se pronunțe cu privire la credibilitatea persoanei pe care o ascultă. De asemenea, anchetatorul are la dispoziție şi evaluarea comportamentului verbal şi nonverbal al persoanei pe care o ascultă. Important este ca el să identifice zonele de sensibilitate ale declarației, locurile în care aceasta este subțire, neputând fi credibilă.

În puținele cazuri în care o persoană vătămată ori un martor este cooperant şi credibil, anchetatorul, înainte de a desfăşura interviul, poate să solicite scrierea unei declarații olografe în care să fie detaliate circumstanțele faptei cercetate. Indiferent de atenția şi preocuparea persoanei în cauză de a scrie, despre tot şi despre toate, cu ocazia ascultării, anchetatorul va putea să pună suficiente întrebări (de exemplu, întrebări de completare ori de precizare) care să-i ofere posibilitatea de a obține o cantitate suficientă de detalii, în ideea de a proba elementele de interes pentru anchetă. În cazul persoanelor reticente, soluția nu poate avea succes, pentru că aceştia vor prezenta o foaie cu un conținut minim, în care vor face referire la aspecte generale.

În cazul în care la fața locului au fost mai mulți martori oculari este, neapărat, necesar ca aceştia să fie izolați cât mai repede. Trebuie evitată contaminarea percepțiilor celor prezenți – cei cu o imagine dominantă, cu o prezență mai vizibilă, mai

vocală, mai diligentă, mai la dispoziția anchetatorilor, vor altera declarațiile celorlalți. Nu trebuie uitat că, în practică, se manifestă o anumită neîncredere față de ceea ce declară martorii oculari, în special, atunci când trece o perioadă de timp importantă de la momentul perceperii modului în care a fost desfăşurată activitatea ilicită până la momentul audierii. Se are în vedere, pe de o parte faptul că declarațiile martorilor oculari sunt afectate la un nivel, ce poate fi, fundamental de trecerea timpului şi de stresul generat de cele percepute (persoana în cauză uită toate aspectele neplăcute); iar, pe de altă parte, totuşi, se poate considera că o persoană bine motivată de necesitatea prinderii şi tragerii la răspundere a celor vinovați, ce este suficient de echilibrată, restabilită după şocul implicării în activitatea ilicită, poate să descrie fapte, situații de fapt şi împrejurări clar, cu o precizie demnă de admirație.

Mulți dintre anchetatori sunt tentați să stabilească o corelație între credibilitatea persoanei pe care o ascultă şi prezentarea unor detalii în mod eronat – culoarea unui autovehicul este alta decât în realitate, descrierea unei persoane nu corespunde cu înfățişarea reală, anumite obiecte se găseau într-un anumit loc şi, de fapt, prezența lor nu este confirmată prin alte mijloace de probă. Aceste *„nepotriviri”* pot avea ca sursă probleme de percepție. Oricum, aşa cum am arătat, anchetatorul nu trebuie să se expună; simple gesturi, expresii faciale ori sunete pot *„deranja”* pe cel care declară, îl pot determina să se oprească şi, pe cale de consecință, să fie afectată structura declarației. Totul va avea ca finalitate, dincolo de omisiuni, limitarea posibilităților anchetatorului de a identifica zonele sensibile, locurile unde sunt *„plantate”* minciuni.

O problemă, relativ, controversată ține de oportunitatea luării de notițe de către anchetator pe parcursul expunerii persoanei pe care o ascultă. Personal, consider că anchetatorul poate să ia notițe, însă, trebuie să acorde o atenție specială pentru tot ceea ce se întâmplă cu persoana pe care o are în față. Totul trebuie să aibă ca rezultat identificarea acelor zone de interes care să fie, ulterior, exploatate, asupra cărora să insiste cu întrebări pentru a lămuri toate elementele de interes.

Cum pot fi identificate aceste zone ?

Fără a avea pretenția de a oferi rețete universal valabile, consider că anchetatorul trebuie să acorde atenție următoarelor:

- De fiecare dată când persoana ascultată îşi modifică poziția pe scaun ori face mişcări cu o amploare mare, trebuie reținută problema sau aspectul în legătură cu care declară. Anchetatorul trebuie să pregătească revenirea ulterioară la acel subiect, pentru a lămuri cauza dezvoltării stresului, care a necesitat o asemenea sublimare şi a observa măsura în care aceeaşi problemă determină şi alte manifestări comportamentale care ies din firescul comportamentului persoanei ascultate.
- Trebuie analizată necesitatea prezentării fiecărui detaliu. Este vorba despre o argumentare firească ori este vorba despre un exces de detalii pentru a argumenta ceva ce, altfel, nu ține pentru că este fals. Mai mult, pot apare detalii datorită anticipării faptului că prestația nu a fost convingătoare şi că anchetatorul, în mod normal, ar trebui să fie interesat şi să întrebe despre ... . Pot apare detalii şi ca urmare a unei sau unor întrebări puse de către anchetator şi care, inițial, au avut parte de o negare şi a fost nevoie de o analiză atentă a situației ce a necesitat timp de gândire.
- Este necesar, pe parcursul expunerii, identificarea elementelor legate de faptă recunoscute, a alibiului, a unor expresii ce induc note de relativitate precum: *„asta e”, „eu cred”, „consider că”, „mă gândesc că”, „probabil”, „mai tot timpul”, „doar câteva”,* ş.a. Tot ceea ce ar putea indica ipoteze, convingeri, prejudecăți, exagerări, minimizări, poate fi deosebit de important.

- Poate fi utilă şi o analiză atentă a conţinutului povestirii sau alibiului prezentat pentru a stabili dacă există minciuni – omisiuni ori minciuni de *„creaţie”*. Acest lucru se poate face prin analiza spaţiului, volumului de informaţie, alocat fiecărui eveniment sau întâmplare descrisă de către persoana ascultată în parte. Dacă luăm notiţe ori s-au făcut înregistrări de sunet şi imagine se poate analiza volumul de informaţie alocat fiecărui eveniment descris prin comparare cu cel precedent şi cu cel care l-a urmat. Cele mai multe dintre persoanele care se prezintă în faţa anchetatorului, fără să fie animate de dorinţa de a minţi şi a înşela, sunt echilibrate, consecvente în modul în care relatează cele pe care le-au perceput în legătură cu fapta anchetată, astfel încât evenimentele sunt detaliate la acelaşi nivel; diferenţa de tratament, atunci când aceasta apare, este datorată, doar, unei ierarhii a evenimentelor organizată pe baza importanţei pe care subiectul le-o alocă, din punctul său de vedere. *„Îmbucşând”* evenimentele, ca într-un puzzle, anchetatorul va avea în faţă un tablou în care îi va fi uşor să distingă zonele subţiri asupra cărora trebuie să insiste.
- Relaţiile dintre persoanele prezente în povestirea persoanei ascultate sunt, şi acestea, deosebit de importante. Trebuie făcută diferenţa între *„el/ea m-a dus; m-a invitat; m-a ...”* şi *„Viorel m-a dus”; „Ana m-a invitat”*. Sunt cuvinte şi expresii care, folosite pentru a exprima natura relaţiilor dintre diferite persoane, pot deveni contradictorii, exprimând o anumită oscilaţie în caracterizarea relaţiei. De exemplu, un martor explică faptul că *„am prezentat-o pe Maria, ca fiind o prietenă dragă, foarte apropiată”* iar, ulterior, face referire la faptul că *„femeia s-a angajat într-o dispută inegală cu inculpatul fiind lovită de mai multe ori cu pumnul în zona feţei”*. Cu toţii înţelegem şi facem diferenţa dintre *„prietenă dragă, foarte apropiată”* şi *„femeia”*. Este clar că cel care declară, ori încearcă să înşele ori manifestă o atitudine părtinitoare.
- De asemenea, anchetatorul va putea obţine informaţii importante analizând *„tensiunea”* din verbele folosite în vorbirea celui ori celei ascultate. Trebuie conştientizată diferenţa dintre *„a fost”* şi *„este”*, atunci când vorbim despre o anumită persoană. Astfel de schimbări tind să se strecoare în conversaţie într-un mod natural, fiind dificil de controlat în totalitate. Dacă un suspect vorbeşte la timpul trecut despre o persoană care este dispărută fără a i se fi descoperit cadavrul trebuie să ne gândim că suspectul ***... ştie, el, ceva***. Pot fi şi modificări esenţiale în relaţia cu persoane apropiate – *„el a fost tatăl meu”*, este o declaraţie legată de o persoană deosebit de apropiată, faţă de care natura relaţiei a evoluat, în timp. Astfel de modificări, dincolo de prejudecăţile persoanei care le face, exprimă o atitudine faţă de persoane sau lucruri pe care anchetatorul nu poate să o ignore.

7.9. Evaluarea mişcărilor ochilor

Canalele vizuale, auditive şi kinestezice au fost caracterizate prin stil, viteză, utilizarea de cuvinte specifice şi, chiar, schimbări fiziologice. În mod similar, ochii noştri se mişcă, aproape involuntar, când ne amintim informaţii sau când creăm informaţii pe care *„le servim”* celor care ni le solicită. În timp ce analizează comportamentul persoanei pe care o ascultă, anchetatorul ar trebui să cunoască semnificaţia fiecărei mişcări a ochilor acestuia. Important, pentru anchetator, este să delimiteze informaţiile care vin din memorie de informaţiile create de persoana pe care o ascultă. Informaţiile create sunt, de regulă, minciuni. Totuşi, în condiţiile unor goluri de informaţie care afectează coerenţa relatării, este de aşteptat ca fiecare dintre noi să completeze relatarea cu informaţii obţinute pe baza experienţelor anterioare, pe baza *„adevărurilor”* acceptate de cei mai mulţi dintre oameni, pe baza stereotipurilor, etc.

Pot fi mişcările ochilor controlate ori suprimate ?

Da, cel puțin, ca principiu. Nuanța de artificial sau inflexibilitatea ochilor creează o imagine de fals, de artificial, care nu-l avantajează pe cel care optează pentru o asemenea soluție. Mincinoşilor nu le rămâne decât *„să mintă şi cu ochii"*. Mişcarea ochilor, în aceste condiții, trebuie să fie naturală pe parcursul expunerii celor cunoscute în legătură cu fapta cercetată. Prima declarație presupune un efort imens de gestionare a tuturor manifestărilor verbale şi nonverbale în cazul comportamentului mincinos. Practic, mincinosul se află în imposibilitatea de a anticipa toate detaliile necesare pentru a susține minciuna. El, dacă se pregăteşte suficient, asimilează minciuna, o interiorizează prin diverse procedee – cel mai cunoscut este repetarea până la asimilarea completă – şi anchetatorul nu va putea observa neconcordanțe între mişcările ochilor şi informațiile furnizate, întrucât informația mincinoasă vine din memorie, este recitată, nu este creată pe loc, atunci, în timp real, ca să dea mişcări inverse.

Altfel stau lucrurile în condițiile în care anchetatorul pune întrebări. Mincinosul poate anticipa unele întrebări, poate să pregătească un discurs pe una sau mai multe teme date. Indiferent de *„genialitatea"* lui, nu poate fi pregătit pentru multitudinea de nuanțe ale formulărilor potențiale ce pot veni dinspre anchetator. În aceste condiții, pentru mincinos apare necesitatea de a crea informații şi ... ochii nu au cum să nu-l trădeze.

De exemplu, doi suspecți care s-au înțeles să se apere cu un alibi potrivit cu care, în perioada în care a fost desfăşurată activitatea ilicită, ei au fost cu un grup de prieteni într-o locație unde au jucat cărți. Pericolul descoperirii lor ține de puterea detaliilor care nu pot fi controlate perfect. Persoana care minte se trădează, în context, în mai multe feluri – apar pauze verbale, necesare pentru a construi detalii, ochii se mişcă către zona de creație, corpul îşi schimbă poziția ca urmare a stresului asociat cu încercarea de a minți, ş.a. Anchetatorul ***„pune sare pe rană"*** aruncând în luptă întrebările de detaliu, precum: *Cine a stat în dreapta ta ?; Cine a stat în stânga ta ?; Cine a venit primul ?; Cine a plecat primul ?; Cine a câştigat ?; Cine a pierdut cel mai mult ? Care a fost cel mai mare pot ?*

Bineînțeles că suspecții meticuloşi pot include în *„bagajul"* cu care vin în fața anchetatorului şi răspunsurile la aceste întrebări ori, în acest caz, ține de arta anchetatorului să surprindă. Oricum, nepotrivirile între orientarea ochilor şi mesajul verbal sunt evidente la prima ascultare, odată cu repetarea, minciuna poate căpăta o aură de naturalețe.

Creația îşi poate face loc şi în comportamentul persoanelor venite să spună adevărul. Martorul de bună credință face apel la memorie, reactivează imagini privind, ca exemplu, în stânga sus. Pentru a se putea exprima, priveşte şi în dreapta, făcând apel la creație cu scopul de a identifica cele mai bune cuvinte şi expresii, care să comunice cât mai fidel gândul sau imaginea reactivată din memorie. Bineînțeles, că nu se pune problema minciunii. Anchetatorul trebuie să facă diferența dintre comportamentul normal specific şi comportamentul specific creației, stabilind caracteristicile comportamentului normal şi, prin diferență, identificând anormalul. În acest sens, poate fi util pentru anchetator să *„experimenteze"* şi să analizeze comportamentul celui ori celei pe care o ascultă punând întrebări precum:

- *Ce culoare avea maşina pe care ați învățat să conduceți ?*
- *Cum se numeşte prima persoana pe care ați întâlnit-o azi dimineață ?*
- *Puii de zebră se aseamănă cu puii de elefant ?*
- *Cum te-ai simți stând în cadă cu Miss România/un jucător celebru de fotbal, o actriță sau artist celebru ?*

Desigur că există riscul ca astfel de întrebări, puse într-un anumit fel, să fie considerate batjocoritoare, neserioase, pierdere de vreme, dar, totuşi, ele pot oferi ceea ce ar trebui să fie comportamentul normal al persoanei pe care o ascultăm, cel puțin în ceea ce priveşte mişcarea ochilor. Ochii noştri dau indicii puternice despre modul în care gândim. Fiecare mişcare a ochilor indică felul în care gândim, indică o acțiune a noastră. Ca principiu, oamenii reacționează diferit în funcție de cum sunt consolidate conexiunile neuronale; stângacii reacționează diametral opus față de cum reacționează dreptacii. Cum în România, cele mai multe persoane sunt dreptace am să prezint manifestări specifice ale ochilor acestora.

Ochii orientați spre stânga-sus[106] presupun că persoana în cauză face apel la amintiri vizuale[107]. *„Scoatem”*, în acest fel, din memorie imagini pe care le-am perceput anterior precum chipul persoanei iubite, imaginea maşinii pe care am învățat să conducem, cum arată un hotel în care am petrecut o noapte în urmă cu o lună, cum arată biroul sau încăperea în care lucrăm, cum arată bluza în care o colegă a fost îmbrăcată ieri, etc.

Ochii orientați spre dreapta-sus, indică faptul că avem nevoie şi am început să construim imagini, pe care nu le-am perceput inițial. Ne putem imagina pe noi înşine într-o vacanță, pe coasta de azur, în brațe cu Miss România, felul în care ar fi putut reacționa o persoană pe care o cunoaştem într-o anumită împrejurare, apartamentul nostru redecorat, cum s-ar fi putut îmbrăca un hoț pentru a da o lovitură la o bancă de pe strada pe care locuim, ş.a.

Ochii ațintiți înainte, lipsiți de conexiune la imaginea care ne înconjoară, pot oferi, şi ei, informații cu privire la sursa pe care o utilizează persoana care ne declară ceva indirect. Sunt persoane care se străduiesc să nu ofere informații prin mişcarea ochilor şi, ca atare, încearcă să privească fix, înainte ori focalizat, pe anumite obiecte, detalii de pe perete, mobilă, etc. Putem înțelege, dacă este vorba despre o imagine amintită ori despre una construită, observând modul în care este distribuită greutatea corpului persoanei pe care o avem în față. Dacă greutatea corpului este sprijinită pe partea stângă, ni se prezintă o imagine amintită; dacă, invers, greutatea corpului este sprijinită pe partea dreaptă, ni se prezintă o imagine construită.

Ochii orientați spre stânga, ne indică faptul că persoana pe care o avem în față caută să îşi actualizeze o amintire auditivă. Poate fi vorba despre un cântec preferat, despre ce a spus o anumită persoană, dacă, în timp ce autovehiculul implicat în accident a frânat, s-au auzit ori nu zgomote specifice de frânare, dacă vocea persoanei vătămate avea o anumită tentă, avea un ton ridicat, un volum mărit, etc.

Ochii orientați spre dreapta, ne avertizează, că persoana cu care comunicăm ne serveşte o construcție auditivă. Nu a auzit nimic, însă încearcă să ne convingă despre faptul că a auzit anumite cuvinte sau expresii, un zgomot specific, o buşitură, trosnitură, ş.a.

Ochii orientați spre stânga-jos, presupun un dialog intim, o conversație cu noi înşine, ne punem întrebări în gând şi căutăm răspunsuri. Persoana vătămată, suspectul sau, chiar, martorul, îşi evaluează propria poziție, resimt o anumită vinovăție, frică, furie, regret. De multe ori, o asemenea orientare a ochilor poate fi constatată la suspecți înainte de a mărturisi, la persoanele vătămate sau martori, înainte de a reveni asupra declarațiilor date anterior, în care au susținut minciuni şi au promovat atitudini părtinitoare. În acest moment, persoana în cauză cântăreşte consecințele mărturisirii şi

---

[106] **N.A.** – stânga persoanei pe care o ascultăm, respectiv, dreapta noastră

[107] A se vedea şi **Knight, Sue –** Tehnicile programării neuro-lingvistice, Editura Curtea Veche, Bucureşti 2007 pag. 93 şi următoarele

ia o decizie. Capul este înclinat înainte şi orientat în jos. În situaţii sociale, atunci când ni se cere să răspundem la situaţii emoţionale, dacă ochii ni s-au dus în jos şi la stânga este răspunsul nostru, asimilat după ce a fost dezbătut în forul nostru intern.

Ochii orientaţi spre dreapta-jos exprimă sentimente exteriorizate, suntem încercaţi de sentimente noi. Evaluăm emoţional, asimilăm, urâm sau iubim, ne poziţionăm faţă de persoane, lucruri, situaţii cu care luăm contact.

Se spune de multe ori, că o decizie echilibrată trebuie însoţită de un parcurs, pe măsură, al ochilor. Este de aşteptat ca aceştia să meargă, întâi, în stânga-jos, pentru ca decizia să obţină aprobarea internă şi apoi să se deplaseze în dreapta-jos, pentru a nu deranja nici emoţiile legate de principalele repere exterioare. Când cineva acceptă o cerere în căsătorie, este normal să-şi asculte glasul inimii întâi, după care să testeze sentimentele legate de celelalte persoane, lucruri, stări de fapt, incidente în noua viaţa pe care se pregăteşte să o înceapă.

În timp ce se desfăşoară ascultarea, pentru a explica o situaţie, stare de lucruri, comportament propriu ori al altei persoane, persoana pe care o ascultăm îşi va orienta ochii – dacă nu încearcă să îşi blocheze voit mişcările ochilor – tot timpul. Nu se poate pune problema observării unei persoane care, pe parcursul ascultării, să îşi ţină ochii aţintiţi în stânga-sus pentru o perioadă mai mare de timp, încercând să prezinte rezultatul unor amintiri vizuale.

Ochii se vor orienta în stânga sau dreapta, sus sau jos, lateral ori vor fi aţintiţi înainte, în funcţie de sursa informaţiei. Pentru a descrie o stare de fapt, o situaţie sau comportament, sunt necesare informaţii variate. Mai mult, întrucât memoria noastră nu funcţionează pe principii cantitative – nefiind un recipient în care să stocăm informaţii complete despre realitatea pe care o trăim – atunci când vrem să spunem ceva, vom avea informaţii trunchiate. Memoria ne va servi elemente noi, pentru a ne putea exprima coerent, inteligibil pentru cei cu care comunicăm, avem nevoie de un flux de informaţii care să includă o relaţie cauzală între ele, să decurgă una din alta; una să o justifice pe cea următoare, să o explice pe cea precedentă, unele să fie determinate de altele şi să le determine, la rândul lor, pe altele. Putem constata, la nivel personal, fără un efort prea mare, că memoria nu ne oferă niciodată suficient, nu ne oferă niciodată ce şi cât avem nevoie.

Ce facem ?

Cum procedăm pentru a avea un comportament social rezonabil ?

Construim, inventăm, creăm, adăugăm, completăm, informaţiile care vin din memorie şi obţinem un tablou complet, sau, pe care îl considerăm complet, care ne sau trebuie să ne mulţumească. Nu putem exterioriza ceva ce nu ne mulţumeşte; dacă o facem, devenim nemulţumiţi şi stăpâniţi de anxietate.

Utilitatea analizării mişcării ochilor scade pe măsură ce informaţia este repetată. Pentru a putea analiza, trebuie să fii pregătit şi, un început bun, presupune să devii conştient de mişcările propriilor ochi, ca răspuns la întrebări, ca exprimări a unor sentimente, inerente desfăşurării oricărei conversaţii cât de cât consistente.

Un alt aspect important vizează comportamentul persoanelor vătămate şi al martorilor. Ne aşteptăm, cel puţin, ca regulă, ca aceştia să coopereze cu anchetatorii şi să ofere cât mai multe informaţii utile posibil. Totuşi, nu va trece mult timp şi, în timpul ascultării, vor constata că nu îşi amintesc exact anumite elemente, fapte, împrejurări, situaţii de fapt, etc. de care anchetatorul este interesat. Fiecare îşi va pune o întrebare firească – ***Ce este de făcut ?***

„Dacă îmi recunosc slăbiciunea, anchetatorul va crede că sunt rău intenţionat, că încerc să îl mint, că nu vreau să cooperez, că am un interes ca ancheta să nu îşi atingă obiectivele ...”

Cei mai mulți dintre noi, într-o asemenea împrejurare, completăm informația lipsă cu rezultatul deducțiilor logice, cu ceea ce acceptăm, ca normalitate, din experiența proprie, cu explicații pe care le-am oferi, de fiecare dată, în legătură cu situații asemănătoare, cu ceea ce am auzit că fac alții în situații asemănătoare, cu ceea ce se consideră ca fiind bine şi firesc, din punct de vedere al comportamentului social normal.

În opinia mea, o asemenea opțiune se manifestă, nu pentru a înşela anchetatorii, nu pentru a denatura rezultatele ori influența mersul anchetei, ci, ... în dorința de a fi cât mai cooperant, cât mai disponibil posibil. Mai mult, este evident că ceea ce spun martorii, ceea ce spun persoanele vătămate, reprezintă rezultatul propriei percepții şi aceste rezultate nu sunt deloc obiective, fiind influențate de subiectivitate prin natura lucrurilor.

Analizând mişcările ochilor vom constata că ochii persoanei pe care o ascultăm se mişcă în toate direcțiile – aceasta creează detalii, le testează din punct de vedere al compatibilității cu informația pe care o consideră certă, recreează, adaptează nepotrivirile pentru a deveni rezonabile, modifică – totul pentru a oferi anchetatorului o informație cât mai coerentă, cât mai utilă şi mai credibilă. Pentru anchetator, va deveni o problemă esențială, să facă diferența între informația reală şi *„completările fireşti”*; mai ales că acestea nu pot fi considerate minciuni ci, mai degrabă, un mod firesc de manifestare socială, uşor de depistat în comportamentul tuturor persoanelor.

7.10. Folosirea întrebărilor în cadrul interviului

Într-o ordine firească a lucrurilor, odată ce persoana ascultată a finalizat ceea ce a avut de spus, şi-a terminat povestea, anchetatorul va inventaria zonele care nu sunt suficient clarificate, unde mai sunt necesare detalii, unde sau în legătură cu care au apărut contraziceri şi va stabili ordinea în care va ataca şi întrebările pe care le consideră obligatorii. Anchetatorul va fi liber să opteze pentru a acorda o pauză, pe care să o folosească pentru a evalua ceea ce s-a întâmplat şi pentru a-şi repune în ordine gândurile, ori pentru a continua.

De regulă, se folosesc întrebări închise referitoare la detalii de interes care necesită răspunsuri de tip *„da”* sau *„nu”* ori diverse precizări punctuale. Fiecare întrebare poate fi precedată de cuvinte sau expresii cu pronunție deformată, precum *„buuuun”* sau *„daaaa”* menite să atragă atenția şi să prevină cu privire la importanța întrebării ce urmează. Important este ca anchetatorul să poată obține un nivel de concentrare satisfăcător, pentru a putea decela adevărul de o posibilă minciună – altfel o întrebare precum: *„Cine era cu tine în cameră în acel moment ?”* poate deveni timp pierdut întrucât anchetatorul, în mod normal, nu are cum să ştie dacă era cineva în cameră, dacă mai era un bărbat, o femeie ori mai mulți indivizi, identitatea acestora, ş.a.

Punând întrebări – aşa cum se recomandă în toate manualele de pregătire – anchetatorul ar trebui să ascundă zona de realitate în legătură cu care este interesat să obțină informații. O logică simplă ne spune că cei doi parteneri de comunicare – anchetatorul şi persoana ascultată – acceptă şi dezvoltă comunicarea urmărind scopuri personale, precum:

- Fiecare vrea să ştie ceea ce ştie partenerul;
- Fiecare vrea să afle ceea ce nu cunoaşte suficient, pentru a-şi completa informația pe care o are, pentru a urmări şi realiza scopuri personale;
- Fiecare vrea să ştie ce urmăreşte să afle partenerul şi la ce îi este de folos informația pe care şi-o doreşte;

- Fiecare încearcă să influenţeze comunicarea, prin orice alt mod, pentru a orienta acţiunea partenerului – în cazul de faţă, ancheta – spre scopuri dorite, în scopul realizării obiectivelor personale.

Totul s-ar putea rezuma la *„cine înşeală pe cine”*.

Persoanele ascultate, înainte de toate, au nevoie de a ascunde orice este sau ar putea deveni periculos, pentru propria poziţie şi au nevoie de protecţie, faţă de orice este perceput ca fiind aducător de rău.

Anchetatorii, le place sau nu, nu pot ascunde faptul că sunt în desfăşurarea unui demers profesional şi, pe cale de consecinţă, se străduiesc să afle ceea ce nu ştiu, nu ştiu suficient ori vor să verifice realitatea unor informaţii pe care, deja, le cunosc. De multe ori, se concentrează pe ceva puţin important, pe care solicită concentrare şi emoţie, din partea persoanei ascultate, ca mai apoi, să atace acolo unde există interes pentru anchetă. *„Atacul”* presupune, dincolo de solicitarea unor detalii, şi solicitarea prezentării de noi şi diverse dovezi, alte documente, etc. Dezvoltarea firească presupune *„alte întrebări”*, întrebări specifice, în legătură cu ceea ce apare ca noutate. Pentru anchetatori, este important să nu uite să producă dovezi, care să ofere garanţia şi certitudinea obţinerii acestor noi probe – cine le-a prezentat, când, unde, în ce stare, caracteristicile acestor probe, orice alte elemente ce ţin de admisibilitatea acestor probe.

O subliniere ar trebui făcută, aici, în legătură cu tentaţia probelor contrafăcute – de genul urme papilare obţinute de pe obiecte cu care persoana ascultată a avut contact cert în incinta camerei de ascultare, fotografii făcute cu ocazia unor întâlniri *„întâmplătoare”*, chitanţe ori facturi false, etc. În mod firesc, îmi fac datoria de a dezavua vehement orice asemenea practică provocatoare, ca fiind periculoasă şi compromiţătoare pentru toţi cei implicaţi şi pentru activitatea de anchetă, în ansamblu.

7.11. Întrebarea de rezervă

Cea mai facilă minciună, cea mai uşor de spus, este una care se bazează pe un adevăr parţial. Acest lucru este eficient, mai ales dacă adevărul este, oarecum, incriminant. Ca un fel de corolar, de cele mai multe ori când un anchetator constată că persoana ascultată face declaraţii împotriva interesului său personal consideră că i se spune adevărul. Acest lucru nu este întotdeauna valabil.

Ce se poate face într-o asemenea situaţie ?

Anchetatorii, cu experienţă, au pregătită ***„întrebarea de rezervă”***, întrebare care *„să vină”* după multe răspunsuri ce pot apare în cadrul unei ascultări. Mecanismul punerii întrebării de rezervă este foarte simplu: odată ce o persoană face o declaraţie împotriva interesului propriu, anchetatorul va putea să pună aceeaşi întrebare, excluzând declaraţia, folosind expresia ***„În afară de…”***. De exemplu:

Anchetatorul: *„Ai avut vreodată permisul suspendat ?”*

Persoana ascultată: *„Din păcate, da, a fost mai demult, m-a luat un radar şi, în acelaşi timp am călcat şi dunga continuă.”*

Anchetatorul: *„**În afară de** suspendarea aceasta, ţi-a mai fost suspendat permisul vreodată?”*

Persoana ascultată: *„Da, a mai fost un incident, o poveste mai complicată, şi atunci … lucrurile s-au aranjat, şi nu am stat decât o lună.”*

Anchetatorul: *„**În afară de** aceste două evenimente nedorite, a mai fost vreodată suspendat permisul tău de conducere?”*

Persoana ascultată: *„Nu, nu-mi mai aduc aminte altceva”.*

Pentru anchetator, de fiecare dată, trebuie să existe, gata pregătită, o nouă întrebare prin care să fie depăşit momentul, oarecum neaşteptat al acceptării unor elemente, o mărturisire, oricât de insignifiantă.

Rezumând, când răspunsul verbal al unei persoane ascultate este însoțit de indicii privind un stres emoțional nefiresc ori supradimensionat, anchetatorul trebuie să insiste cu întrebări succesive pentru a forța, cât mai mult, din ceea ce persoana ascultată poate declara util pentru anchetă.

Asemănător se poate proceda și în cazul ***refuzului întrebării***. Este foarte posibil, ca persoana ascultată, să refuze să răspundă la una sau alta dintre întrebările pe care i le pune anchetatorul, practic, refuză să facă referiri la un anumit aspect pe care nu-l agreează. De exemplu, un anchetator poate întreba *„Vi s-a cerut să renunțați la locul de muncă ?”*. Răspunsul ar putea fi prompt, însă, nu punctual: *„Nici un angajator nu m-a dat afară de la locurile de muncă unde mi-am desfăşurat activitatea.”*

Anchetatorul va trebui să facă un efort, oarecum suplimentar, pentru a înțelege ce neagă şi ce acceptă persoana pe care o ascultă. În aceste condiții, anchetatorul va trebui să ***„negocieze”***, cu cel ascultat, o modificare a poziției sale cu privire la activitatea ilicită. O a doua posibilitate, vizează o modificare a poziției persoanei ascultate cu privire, numai, la anumite aspecte, o modificare parțială. Important, pentru anchetă, este ca cel care conduce ascultarea să aibă pregătite întrebări de rezervă pentru ambele posibilități. De exemplu:

Anchetatorul: *„Dețineți o arma de foc în locuința dumneavoastră ?”*
Persoana ascultată:*„Nu am achiziționat niciodată vreo armă de foc.”*
Anchetatorul: *„Ați primit în dar vreo armă de foc?”*
Persoana ascultată:*„Nu.”*
Anchetatorul: *„Ați primit o armă de foc la schimb, cu alt obiect?”*
Persoana ascultată:*„Nu.”*
Anchetatorul: *„Sunt arme, în locuința dumneavoastră, care aparțin altor persoane ?”*
Persoana ascultată:*„Păi, tatăl meu este vânător şi are două arme de vânătoare pe care şi le-a cumpărat acum 15-18 ani.*

În același context, trebuie observat că, de foarte multe ori, persoanele ascultate fac aprecieri cu privire la durata în timp a unor activități ori cu privire la frecvența cu care se desfăşoară activități ori apar unele situații. Adesea, cei care mint, promovează estimări, care să le acopere perioade de timp, pe care le-au alocat desfăşurării de activități ilicite. Atunci când declarația persoanei ascultate cuprinde aprecieri de tipul celor la care am făcut referire, anchetatorul ar trebui să aibă pregătită *o întrebare de rezervă* care să necesite un răspuns mult mai clar, eventual care să poată susține acuzația. De exemplu:

Anchetatorul: *„Când ai consumat ultima oară droguri ?”*
Persoana ascultată: *„A trecut mult timp de atunci.”*
Anchetatorul: *„Ai consumat săptămâna aceasta ?”*
Persoana ascultată: *„Doamne fereşte, bineînțeles că nu. Nu am mai consumat droguri de 4 sau 5 săptămâni, de dinainte de a începe să lucrez la firma ... .”*
Într-un alt exemplu:
Anchetatorul: *„Cât de des te certi cu soția ?”*
Persoana ascultată: *„Nu foarte des.”*
Anchetatorul: *„Ar fi posibil să vă certați de 3 sau 4 ori într-o săptămână ?”*
Persoana ascultată: *„Nu, cel mult de două ori.”*
Într-un alt exemplu:
Anchetatorul: *„Când ai văzut-o ultima oară pe ...”*
Persoana ascultată: *„A trecut ceva timp.”*
Anchetatorul: *„Nu ai văzut-o, deloc, ieri ?”*

Persoana ascultată: *„Nu, cred că ultima oară când am văzut-o a fost acum două zile."*

Aceeaşi tehnică poate fi folosită şi atunci când suspectul întârzie să dea răspunsul. O întârziere nefirească în a răspunde la o întrebare clară, în cazul unei persoane de rea credinţă, indică faptul că persoana ascultată are nevoie de mai mult timp pentru a se decide, dacă spune o parte din adevăr sau inventează o *„poveste"* complet falsă. Dacă anchetatorul încearcă să sugereze un răspuns, prin care persoana ascultată să accepte, chiar şi numai parţial, implicarea în activitatea ilicită, va fi mult mai uşor ca aceasta să spună, să facă referire la unele elemente adevărate, care să ajute în dezvoltarea ulterioară a anchetei. De exemplu:

Anchetatorul: *„Atunci când ai întreţinut acte sexuale cu ... ai bătut-o, înainte, ai lovit-o cu pumnii şi picioarele ?"*

Persoana ascultată: *„Nu"*

Anchetatorul: *„S-a dezbrăcat de bună voie ?"*

Persoana ascultată: *„Da, însă, am ajutat-o şi eu."*

Anchetatorul: *„Cum de ai zgâriat-o pe obrazul drept ?*

Persoana ascultată: *„Nu reuşeam să-i desfac sutienul şi când am tras mai tare am rămas cu o piesă din plastic în mână, care a şi zgâriat-o."*

Un pericol mare, pentru anchetator, îl constituie folosirea unei terminologii subiective, care să conţină ***cuvinte*** sau ***expresii ambigue***. O întrebare, care să poată fi folosită în cadrul unei ascultări, trebuie formulată, în aşa fel, încât să permită o înţelegere clară şi unică, să transmită un mesaj clar cu înţeles unic. Important este ca persoana ascultată să nu fie nevoită să aleagă dintre mai multe înţelesuri ori să trebuiască să bănuiască sensul întrebării care i se adresează. În aceste condiţii o întrebare precum: *„aţi desfăşurat activităţi ilicite în ultimele două luni"* este nepotrivită, ambiguă, deoarece necesită (sau presupune) faptul ca subiectul să cunoască toate textele legale ce conţin incriminări penale. Totodată, dacă persoana ascultată a desfăşurat activităţi la limita dintre răspunderea penală şi cea contravenţională, poate trece prin anumite griji negând implicarea în desfăşurarea de activităţi ilicite.

În aceleaşi condiţii, există şi posibilitatea ca declaraţia unei persoane ascultate să conţină cuvinte sau expresii ambigue, situaţie ce impune ca anchetatorul să continue cu întrebări de precizare astfel încât să nu existe neconcordanţe între cele declarate şi cele înţelese de către anchetator. Eficient este ca atunci când anchetatorul constată, în declaraţia persoanei ascultate, o terminologie subiectivă, tehnică sau legală, să solicite, acesteia, să definească înţelesul fiecărui termen care poate avea mai multe înţelesuri. De exemplu, atunci când persoana ascultată foloseşte expresii evazive cu conţinut larg precum *„contact sexual"*, *„relaţie"*, *„pe placul meu"*, etc. este nevoie de clarificări – *ce înţelege persoana ascultată prin contact sexual ? ... prin relaţie ? ... pe placul meu ?* – clarificări ce sunt provocate prin întrebări, care solicită descrieri, precizări, explicaţii.

Util pentru anchetă, este ca, atunci când persoana ascultată foloseşte un limbaj descriptiv sau legal (termeni ce fac trimitere la instituţii de care se leagă consecinţe juridice specifice) în cadrul unui răspuns, anchetatorul să aibă o întrebare de rezervă care să solicite definirea termenului.

7.12. Întrebări provocatoare de comportament

Ascultarea bazată pe analiza manifestărilor comportamentale care este promovată în multe lucrări de specialitate[108] are ca scop provocarea şi descoperirea

[108] A se vedea **Gudjonsson, Gisli H**. – The psychology of interrogations and confessions 2003 John Wiley & Sons, Ltd, pag. 7-10

unor manifestări în comportamentul persoanei ascultate pe baza cărora anchetatorul să se orienteze, să se pronunțe şi să folosească în anchetă, concluziile cu privirea sinceritatea persoanei ascultate. Fundamental pentru acest tip de ascultare este punerea unor serii de întrebări provocatoare de răspunsuri verbale, care să fie însoțite şi de manifestări nonverbale relevante. Este de aşteptat ca aceste serii de întrebări să provoace răspunsuri diferite la o persoană sinceră, față de o persoană pregătită să mintă.

În aceste condiții, au existat, şi continuă să se dezvolte, cercetări pentru *„obținerea”* de modele care să descrie elemente definitorii ale unui răspuns adevărat, respectiv ale unui răspuns fals, ale unei minciuni. O practică des folosită de către anchetatori, presupune folosirea aşa numitei întrebări cu privire la pedeapsă.

O asemenea întrebare este formulată generic: *„Ce crezi că se va întâmpla cu cel care ... a spart apartamentul din „Strada Zorilor” sâmbătă seara*; *a violat-o pe I.M. în localul fostului cinematograf „Favorit”*; *l-a ucis pe P.M. lângă toaleta restaurantului „Turist”*; *a încercat să înşele societatea de asigurări vânzând autoturismul pe care l-a reclamat ca distrus*; etc. ?

În practică, se acceptă că atunci când o persoană vinovată, ce este ascultată, este solicitată să declare cu privire la pedeapsa ce ar trebui dată unui vinovat, acesta are o mică dificultate atunci când, în mod normal, ar trebui să se aplice o pedeapsă mare. Explicația este simplă şi ține de faptul că nu este de acceptat, nu este confortabil să fii anchetat, nici măcar, pentru sau în legătură cu o activitate ilicită desfăşurată de către altă persoană... dar atunci când trebuie să te pronunți cu privire la propria pedeapsă. De obicei apar răspunsuri tipice, pentru o persoană nevinovată, precum: *„Cel care ... ar trebui sa fie cercetat şi trimis la închisoare”*; *„Pentru ... sper că va primi închisoare pe viață”*; sau *„El ar trebui să fie pedepsit şi la plata unei sume mari de bani”*.

O persoană nevinovată, atunci când este întrebată cu privire la pedeapsă, va vorbi despre persoana vinovată la persoana a treia, despre altcineva. De exemplu pot apare răspunsuri precum: *„Păi, mi-ar plăcea să încapă pe mâna mea mai întâi!”*; *„După câte a făcut, sper ca îl vor trimite la închisoare!” sau „Pentru a face acest lucru, unei fete, persoana aceasta trebuie să fie foarte bolnavă!”*. O persoană evlavioasă, un preot, ar putea răspunde că *„Nu eu trebuie să judec aspru pe cineva, dar, dacă aflați cine a făcut acest lucru, mi-ar plăcea să stau cu el şi să-i țin o predică, deoarece sufletul său are nevoie să fie salvat.”*

Interesant de observat, este că persoanele ascultate, care nu au legătură cu activitatea ilicită cercetată, oferă mai degrabă o opinie personală în răspunsurile lor cu privire la întrebarea referitoare la pedeapsă, pe când, cei implicați, într-o asemenea activitate, vorbesc despre o anumită normalitate presupusă de respectarea legilor.

Pe lângă răspunsurile verbale la care am făcut referire, este de aşteptat ca anchetatorul să constate şi replici para verbale şi non verbale caracteristice. Nevinovatul va avea contact vizual direct şi, poate, se va apleca în față din poziția sa stând pe scaun. Deoarece întrebarea poate stimula un răspuns emoțional, suspectul ar putea gesticula, mâinile s-ar putea îndepărta de corp. În cadrul canalului para verbal cei nevinovați oferă răspunsuri mai lungi şi mai gândite decât suspecții mincinoşi; la urma urmei, cei dintâi speculează despre fapta altei persoane. De obicei, cei care sunt nevinovați vor reflecta la întrebarea cu privire la pedeapsă, înainte de a răspunde, deoarece este o întrebare reflectivă şi o întârziere intenționată nu este normală. Volumul şi puterea convingerii, totuşi, vor rămâne constante, pe durata întregului răspuns al celui sau celei ascultate.

În cazul celui vinovat, atunci când i se pune întrebarea în legătură cu pedeapsa, i se cere, practic, să se judece singur. Acceptând axioma că cei vinovați cred că fapta lor

poate, într-un fel, să fie cumva justificată, nu este surprinzător că unul din modelele, ce definesc răspunsul celui vinovat la întrebarea referitoare la pedeapsă, presupune o pedeapsă blândă. Exemple în acest sens presupun: *„Păi, cred că perioada minimă, impusă de lege, ar fi suficientă."*; *„Poate să plătească suma de bani ?"*;*„Poate ar fi bine să fie internat într-un spital, unde să urmeze un tratament de specialitate."*; *„De vreme ce nimeni nu a fost rănit, cred că ar putea să fie liberat condiționat."*; *„Important este ca judecătorii să-i înțeleagă situația."* Există posibilitatea ca, la un moment dat, cel vinovat să *„uite"* să vorbească despre cel vinovat – practic, despre el însuşi – ca fiind altcineva. Adeseori, o asemenea persoană poate introduce un fel de limbaj condițional, în cadrul răspunsului, pentru a-şi explica fapta, pentru a-şi scuza situația. Apar răspunsuri precum: *„Dacă toată lumea încalcă legea, probabil că, cel care a făcut-o, a încercat şi el, însă, a sărit peste cal întrucât consecințele sunt grave."*; *„Nu cred că ar trebui să vorbim despre un vinovat, decât atunci când instanța va avea în față probe, cu adevărat importante."*

O persoană, care vine în fața anchetatorului să mintă, pentru a evita să ofere manifestări comportamentale utile anchetatorului, ar putea evita un răspuns direct la întrebarea referitoare la pedeapsă şi nu ar oferi o opinie personală. Cea mai obişnuită metodă de evitare este aceea de a nu avea nici o atitudine. De exemplu: *„Nu ştiu. Aceasta ține de judecător."* Alte răspunsuri evazive, la întrebarea referitoare la pedeapsă includ *„Sunt sigur că va fi cercetat şi trimis la închisoare."* sau *„Poate fi o problemă politică de a lua averile tuturor celor care săvârşesc infracțiuni."*

Când răspunsul, unei persoane ascultate, la întrebarea referitoare la pedeapsă include o judecată dură, este important să se determine dacă aceasta oferă judecata sa personală, caz în care, probabil este sinceră sau, dacă evită întrebarea, şi, probabil, este mincinoasă.

Un mincinos ar putea angaja şi comportamente nonverbale semnificative când răspunde la întrebarea referitoare la pedeapsă. El poate evita contactul vizual direct, îşi poate încrucişa sau întinde picioarele ori s-ar putea angaja în comportamente grijulii variate. În cadrul evaluării para verbale, răspunsurile înşelătoare, la întrebarea cu privire la pedeapsă, tind să fie mai scurte şi mai atente. Mincinosul este de aşteptat să răspundă la această întrebare prea repede, fără să se gândească la ea în mod adecvat, sau să întârzie răspunsul, să încerce să-şi ascundă ori să-şi disimuleze anxietatea, cauzată de întrebare, prin repetarea acesteia înainte de a răspunde (fireşte că în scopul de a câştiga timp pentru a se gândi la cel mai bun răspuns posibil). Către sfârşitul răspunsului, mincinosul poate să piardă controlul asupra intensității vocii, începându-şi răspunsul la un volum şi frecvență normală, însă, până la terminarea răspunsului, atât volumul cât şi frecvența cuvintelor vor scădea semnificativ. În aceasta situație, chiar dacă persoana ascultată poate sugera o pedeapsă mare pentru persoana vinovată, nu crede, cu adevărat, în răspunsul pe care îl oferă anchetatorului.

Este important să acceptăm că întrebarea cu privire la pedeapsă este una din multele întrebări, care sunt menite să provoace manifestări comportamentale, ce trebuie puse, în timpul unei ascultări, de către un anchetator, care doreşte să lămurească cât mai multe probleme specifice ale anchetei pe care o desfăşoară. Ar fi clar nepotrivit, să se accepte evaluarea vinovăției sau nevinovăției unei persoane doar pe baza răspunsului sau/şi reacției persoanei ascultate la o singură întrebare.

7.13. Formularea întrebărilor

Oarecum într-un mod ciudat, putem descoperi că punerea de întrebări reprezintă o primă abilitate pe care o dezvoltă un copil. Totuşi, aproape toate abilitățile noastre de a pune întrebări sunt dezvoltate, presupunând că persoana, pe care o întrebăm, va

răspunde spunând adevărul. Viața în societate ne-a învățat că nu întotdeauna ni se spune adevărul şi, astfel, uneori, ne aşteptăm să ni se ofere minciuni, pe care le aşteptăm şi le acceptăm ca atare. Ei bine în astfel de cazuri, nu există diferențe importante, chiar, nu contează modul în care punem întrebările, important este ca persoana căreia ne adresăm să înțeleagă ceea ce o întrebăm.

Lucrurile nu stau, şi nici nu pot sta, la fel în cazul ascultării unei persoane, care este motivată să ascundă informații, în cadrul unei anchete penale. În aceste condiții, anchetatorul trebuie să formuleze întrebările în aşa fel încât acestea să nu ofere prea multe posibilități pentru a minți iar minciuna, dacă apare, să fie însoțită de manifestări comportamentale care să o semnalizeze, să o scoată în evidență. Mult prea des, totuşi, anchetatorii pun întrebările bazându-se pe reguli învățate pentru întrebările de conversație, nerealizând cât de important este modul de formulare întrebărilor în scopul descoperirii minciunilor. Ca să obții cât mai mult atunci când pui o întrebare – în sensul identificării unor indicii care să te ghideze în legătură cu adevărul celor care ți se expun – este bine să respecți câteva reguli:

Trebuie evitate întrebările compuse – O *întrebare compusă* combină două solicitări într-una singură. De exemplu, un angajat suspectat de acces neautorizat într-un sistem informatic, cu consecințe deosebite ar putea fi întrebat: *„Ti-a dat cineva, vreodată, parola de acces în sistemul informatic sau ai găsit-o scrisă pe undeva?”* Dacă angajatul răspunde cu ***„nu”***, anchetatorul nu are de unde să ştie dacă cel ascultat neagă ambele întrebări sau doar una din ele. Să presupunem că angajatului nu i-a dat nimeni, niciodată, parola de acces, dar, a descoperit-o scrisă pe un calendar de perete.

Când răspunde cu *„nu”*, angajatul relatează doar o parte de adevăr, şi, de aceea, poate avea puține manifestări comportamentale care să sugereze că minte. Mai mult, pentru a accentua eventualele manifestări comportamentale care să probeze onestitatea, persoana ascultată va avea tendința naturală de a se concentra psihologic pe partea de întrebare în care spune adevărul (nefiindu-i dată combinația). Totuşi, dacă anchetatorul ar fi separat aceste două arii de întrebare, s-ar fi putut observa comportamente destul de diferite. Astfel:

Anchetatorul – *Ți-a dat, vreodată, cineva, parola de acces în sistemul informatic ?*

Persoana ascultată – *Nu, niciodată.* (răspuns susținut cu un contact vizual direct)

Anchetatorul – *Ai găsit parola de acces?*

Persoana ascultată – *Dacă am găsit parola de acces ? Nu, unde s-o găsesc ?* (râde şi îşi acoperă ochii cu mâna)

Întrebările compuse sunt, deseori, folosite din motive de eficiență, anchetatorul realizând că are nevoie de răspunsurile la ambele întrebări. În fapt, este vorba despre o anumită ignoranță, anchetatorul, probabil, nu crede în succesul întrebărilor pe care le pune şi vrea să scape cât mai repede însă pierde, cu această ocazie, manifestări comportamentale care pot fi folositoare.

Deşi asemănătoare, întrebările compuse și întrebările alternative nu trebuie confundate, deoarece este vorba despre scopuri diferite. Este adevărat că întrebarea alternativă este o întrebare compusă, însă, ea este folosită, pe cale de excepție, într-un moment bine definit în cadrul interogatoriului, scopul fiind înfrângerea rezistenței suspectului și nu obținerea de informații specifice despre faptă, precum în cazul de față.

Trebuie evitate întrebările formulate la modul general – Dacă un părinte îşi întreabă copilul: *„Cum a fost azi la şcoală?”*. Copilul va răspunde, inevitabil: *„Bine”* sau *„Nu a fost rău”* iar părintele va presupune că la şcoală totul a fost bine – copilul a fost prezent, a fost activ în clasă şi, chiar, a luat note bune. Dacă părintele întreabă, punctual: *„Ce notă ai luat la testul de istorie?”*; *„Ți-ai predat referatul la chimie?”*; *„Cât mai ai de lucru la eseul de la sociologie?”* va obține răspunsuri mult mai complexe. Ca o

axiomă a identificării minciunilor, trebuie acceptat că este mult mai simplu să minți la o întrebare formulată la modul general decât la una adresată punctual pentru a lămuri un anumit aspect.

Să presupunem că o persoană a delapidat o sumă de 100.000 lei, folosind un mod de operare permis de organizarea defectuoasă a lucrului într-o companie de mărime medie. În timpul ascultării, dacă anchetatorul va întreba: *„Ai furat bani din companie?”* persoana ascultată va răspunde, probabil, *„Nu”*. Răspunsul este, în mod evident, o minciună, însă, persoana ascultată poate prezenta manifestări comportamentale minime, sub aspectul minciunii, datorită formulării într-un mod general a întrebării. Un posibil motiv ar fi faptul că întrebarea a fost anticipată şi nu a stimulat o conexiune emoțională cu activitatea ilicită. Important de ştiut este faptul că, în practică, este o relație directă între precizia întrebării şi manifestările comportamentale de natură emoțională observabile la persoana ascultată.

De exemplu, anchetatorul ar putea să pună persoanei ascultate o serie de întrebări, formulate specific în legătură cu activitatea ilicită cercetată:

„Ai luat, vreodată, bani pentru tine, din fondurile companiei la care eşti angajat ?”

„Ai plecat din companie cu bani care nu-ți aparțineau ?”

„Ai cheltuit din banii companiei ?”

„Ai întocmit acte fictive, pentru a justifica banii luați ?

Doctrina şi practica judiciară pronunțându-se cu privire la folosirea întrebărilor potrivite subliniază importanța acestora.

Apare o întrebare firească: ***Care este întrebarea potrivită ?***

De cele mai multe ori, nu ştim până ce nu întrebăm, dar nu este, niciodată, o întrebare cu conținut general.

Mai clar, o întrebare este potrivită sau mai puțin potrivită, în măsura în care anchetatorul va putea obține informațiile de care are nevoie pentru dezvoltarea anchetei. Nu poate fi vorba despre încercări succesive ale anchetatorului, doar, doar o ieşi ceva. Este necesar ca anchetatorul să poată elabora acea sau acele întrebări, care sunt suficient de precise, pentru a obține, exact, acele elemente care permit dezvoltarea anchetei.

De exemplu, cercetând o persoană implicată în traficul de droguri lucrurile ar putea evolua în felul următor:

Anchetatorul – *„Ai folosit, în ultimii 2 ani, droguri ilegale?”*

Persoana ascultată – *„Nu”*

Totuşi, dacă anchetatorul va pune întrebări mai specifice despre folosirea drogurilor, de multe ori vor rezulta recunoaşteri sau, cel puțin, manifestări comportamentale, care să fie relevante pentru credibilitatea persoanei ascultate.

Anchetatorul – *Ai încercat heroina în ultimii 2 ani ?*

Persoana ascultată – *Doamne, nu.*

Anchetatorul – *Ai încercat marijuana în ultimii 2 ani ?*

Persoana ascultată – *Nu, în mod regulat.*

Anchetatorul – *Când a fost ultima dată când ai luat marijuana?*

Persoana ascultată – *Acum ceva timp în urmă.*

Anchetatorul – *Ai luat în ultimele 24 de ore?*

Persoana ascultată – *O, nu. A fost în ultimul week-end.*

Ca şi concluzie, cel puțin, din punct de vedere psihologic, unei persoane aflate în fața anchetatorului îi este mult mai uşor să mintă dacă are de răspuns la întrebări cu caracter general, în comparație cu situația în care ar avea de răspuns la întrebări care se adresează specificului activității ilicite cercetate.

Trebuie manifestată grijă față ordinea în care sunt puse întrebările ce are o importanță deosebită, anchetatorul trebuind să pregătească un plan de ascultare care să conțină o listă cu întrebări specifice ce urmează a fi puse persoanei ascultate. De exemplu, pe o speță ipotetică, în care s-a săvârşit un omor – victima M.M. în vârstă de 58 de ani a fost ucisă, în ziua de 17 Decembrie cu mai multe lovituri de cuțit pe o stradă retrasă din cartierul în care locuia; în acea zi victima a primit 2000 euro cash, ca împrumut de la o bancă, banii nefiind găsiți asupra sa.

În planul de ascultare, anchetatorul îşi propune să lămurească o serie de probleme formulând următoarele întrebări:

- *L-ai văzut pe MM pe data de 17 Decembrie?*
- *Ai fost prezent în momentul când MM a fost înjunghiat ?*
- *I-ai furat banii lui MM ?*
- *L-ai înjunghiat pe MM ?*
- *S-a aflat MM în maşina ta pe 17 Decembrie?*
- *Te-ai întâlnit cu MM în afara oraşului?*
- *Pe 17 Decembrie ai fost în cartierul în care locuia MM ?*

De observat este faptul că, dacă întrebările sunt puse în ordinea prezentată, anchetatorul se pregăteşte pentru un eşec.

Ce se întâmplă dacă, la prima întrebare, răspunsul pe care îl dă persoana ascultată este *„Nu”* ?

Practic, pe cale de consecință, urmează acelaşi răspuns la toate întrebările, mai puțin la ultima. Anchetatorul nici nu mai trebuie să pună întrebările următoare, nu are rost să mai insiste în această zonă de anchetă. Apare o problemă, anchetatorul va trebui să evalueze manifestările comportamentale generate de o singură întrebare (şi aceasta formulată la nivel general), renunțând, într-un mod lipsit de profesionalism, la alte posibile manifestări comportamentale prin formularea greşită a primei întrebări.

Pentru a identifica minciuna, în afirmațiile unei persoane pe care o ascultăm, este bine să punem mai multe întrebări în legătură cu elementul central al activității ilicite ori cu zona de desfăşurare. În ceea ce priveşte o anumită ordine în care să punem întrebările, consider oportună o alternanță între întrebările punctuale, oarecum închise, care să vizeze aspecte punctuale şi cele deschise, cu caracter general, începând cu cele punctuale. În aceeaşi ordine de idei, se poate începe cu întrebări punctuale şi, pe măsură ce informațiile sunt obținute, se poate apela, către finalul ascultării, la întrebări mai generale – doar, doar, o mai pica ceva. Pe speța descrisă succint mai sus s-ar putea pune următoarele întrebări:

- *L-ai înjunghiat pe MM ?*
- *Erai prezent când a fost înjunghiat MM ?*
- *I-ai furat banii lui MM ?*
- *Te-ai întâlnit cu MM în cartierul … ?*
- *A fost MM în maşina ta pe 17 Decembrie?*
- *L-ai văzut pe MM pe 17 Decembrie?*
- *Te-ai aflat în cartierul … pe 17 Decembrie?*

O persoană suspectată de acest omor poate răspunde cu ***„Nu”*** la fiecare dintre aceste întrebări, fără a nega şi întrebările subsecvente. Acest lucru măreşte şansele anchetatorului de a recunoaşte manifestări comportamentale, semnificative, în legătură cu vinovăția sau nevinovăția celui ascultat. Pe de o aparte, se pot pune întrebări punctuale la care, din punct de vedere psihic, este mai dificil de mințit decât la întrebările cu conținut general. Pe de altă parte, se poate pune problema apariției unui efect de cumulare a anxietății, de obosire a persoanei ascultate, care se va autocontrola

mult mai greu, atunci când va trebui să răspundă la mai multe întrebări, puse în legătură cu aspecte specifice de interes pentru anchetă.

În timpul unei ascultări reale, întrebările la care am făcut referire nu vor fi puse în ordinea arătată. Anchetatorul va trebui să intercaleze și întrebări mai puțin amenințătoare, pentru a obține informații generale, de fond sau clarificări.

Important de observat pentru anchetatori, este faptul că există o relație directă între felul în care este pusă întrebarea şi uşurința cu care o persoană poate oferi răspunsuri mincinoase, cel puțin principial, anchetatorul trebuind să pună întrebări în aşa fel încât să nu încurajeze minciuna.

La baza formulării întrebărilor nu trebuie să stea informații oferite de către persoana ascultată cu prilejul altor activități – pregătind ascultarea, în mod firesc, anchetatorul va avea la dispoziție informații care sunt conținute în diferite acte care se găsesc la dosarul cauzei, inclusiv în conținutul unor declarații precedente, date de către persoana pe care o ascultă. Este posibil ca anchetatorul să ia la cunoştință despre alibiul ori despre informații, pe baza cărora să anticipeze alibiul persoanei pe care urmează să o asculte; de asemenea, există posibilitatea ca anchetatorul să poată analiza declarații anterioare date în dosare conexe. Consider că readucerea aminte, a unor declarații sau elemente conținute în declarații anterioare, constituie o greşeală. Este puțin oportun, în opinia mea să punem întrebări precum:

- *„Observ că nu ai nici un loc de muncă, din ce cauză ai părăsit ultimul tău loc de muncă ?”*
- *„În declarația ta ai afirmat că nu ai rămas niciodată singur cu doamna RM, aste adevărat ?”*
- *„Ieri noapte, ai declarat ofițerului care te-a anchetat că ai ajuns acasă în jurul orei 20.00, unde ai fost înainte de ora 20.00 ?”*

Există riscul ca, încorporând în conținutul unei întrebări, pe care o punem, afirmații dintr-o declarație anterioară, persoana ascultată să interpreteze situația ca o acceptare a adevărului din afirmația sau afirmațiile invocate. Dacă spunem persoanei, pe care o ascultăm, că a declarat, anterior, că nu a rămas niciodată singur cu victima, este puțin probabil ca această să infirme şi să declare: *„De fapt, am mințit în acea declarație; am fost singur cu ea timp de 15 minute, după ce …”.* Mai mult, prin formularea unei întrebări folosind informațiile furnizate anterior de către persoana ascultată, îi aducem aminte, acesteia, de răspunsul anterior, ceea ce scade posibilitatea descoperirii unor inadvertențe între cele doua declarații.

Nu trebuie comunicate probe în acuzare, înainte de a avea un punct de vedere al persoanei ascultate cu privire la fiecare probă în parte – acceptând axioma potrivit cu care persoana care minte cu privire la aspecte lipsite de importanță, aspecte minore, minte şi cu privire la poziția ei față de faptă şi față de ceilalți participanți, trebuie să manifestăm reținere, în a comunica, celui sau celei pe care o ascultăm, amănunte despre existența şi sensul unei probe sau a ansamblului probelor pe care le deținem. Pe de altă parte, se poate accepta, în cazul persoanelor sincere, că acestea spun adevărul, indiferent dacă facem referire ori prezentăm una sau alta dintre probele pe care le deținem, pentru simplul motiv că persoana respectivă a venit în fața anchetatorului să spună adevărul.

Anchetatorul până să stabilească buna sau reaua credință a persoanei pe care o ascultă, fără să rişte să deconspire existența unor probe, într-un moment puțin oportun, ar trebui să manifeste preocupare pentru modul în care formulează întrebările, în sensul că mai bine pune o întrebare frontală, prin care atacă fondul problemei pe care vrea să o lămurească, decât să-şi manifeste o anumită neutralitate şi lipsă de

convingere, făcând trimitere la concluziile sau raționamentele ce pot decurge din existența unei anumite probe.

Trebuie să ne ferim de a oferi sugestii, de a folosi întrebări sugestive (întrebări care, prin conținutul lor, sugerează răspunsul) – dincolo de elementul intenţional, apariția întrebărilor sugestive poate fi explicată prin faptul că pe fondul oboselii, rutinei, acceptării unor stereotipuri, ş.a. anchetatorul îşi frânează cu mare greutate ori, desigur, apar scăpări în înfrânarea unor aşteptări legate de răspunsul persoanei pe care o ascultă. Pentru a scoate în evidență, pentru a sublinia importanța unui răspuns, există tendința de a oferi răspunsul aşteptat în cadrul întrebării.

Trebuie observat că faptul, în sine, poate fi apreciat ca un abuz, o încercare, lipsită de profesionalism, de a smulge un *„adevăr”* aşteptat, care să convină anchetatorului. Atunci când răspunsul sugerat nu este adevărat, totuşi, anchetatorul s-a mințit singur sau, cel puțin, a uşurat efortul persoanei ascultate pentru a mința. De exemplu, pe o speță simplă, lucrurile pot evolua în felul următor:

Anchetatorul – *După ce ai plecat de la serviciu, aseară, te-ai dus direct acasă ?*

Persoana ascultată – *Da.*

Anchetatorul – *Te-ai întors la serviciu în acea noapte sau ai rămas acasă ?*

Persoana ascultată – *Am rămas acasă.*

Anchetatorul – *Asta înseamnă că ți-ai auzit vecinii certându-se noaptea trecută. Despre ce se certau, probleme cu banii sau altceva ?*

Persoana ascultată – *Da a fost ceva de genul ăsta.*

Dacă anchetatorul nu ar fi sugerat răspunsurile, ar fi putut obține informații mult mai precise şi utile. Astfel, ascultarea ar fi putut conține:

Anchetatorul – *Unde ai fost după ce ai plecat de la serviciu, aseară ?*

Persoana ascultată – *Păi …, m-am oprit să discut cu un prieten, după care am plecat acasă.*

Anchetatorul – *Te-ai mai întors la serviciu în acea noapte ?*

Persoana ascultată – *Mi-am petrecut cea mai mare parte din noapte acasă.*

Anchetatorul – *Ai remarcat ceva deosebit în comportamentul vecinilor tăi ?*

Persoana ascultată – *Da, s-au certat foarte zgomotos, se pare că au probleme în căsnicie, din câte am înțeles, ea vrea să-l părăsească.*

Nu trebuie etichetată nici o întrebare – etichetarea unei întrebări presupune furnizarea de informații nenecesare la o întrebare deja pusă. Deseori, anchetatorul pune întrebarea inițială şi simte că persoana ascultată devine neliniştită; în aceste condiții, pentru a uşura situația, anchetatorul continuă să vorbească. Ca regulă, atunci când anchetatorul pune o întrebare mai lungă, suspectul mincinos se consideră norocos, având mai mult timp pentru a formula un răspuns credibil, practic anchetorul, însuşi, favorizează minciuna. De exemplu:

Anchetatorul – *Unde te-ai dus după ce ai plecat de la facultate, vineri ? Te-ai întâlnit cu prietenii sau te-ai dus la o bere la o terasă ori ai fost în altă parte ?*

Persoana ascultată – *Nu. Nu m-am întâlnit cu nici un prieten.* (cel ascultat nu s-a întâlnit cu nici un prieten şi nici nu a ieşit la o bere, ci, a pătruns într-o casă, de unde a luat mai multe obiecte şi valori)

A doua întrebare, permite ca persoana ascultată să răspundă la întrebare fără să mintă. Dacă anchetatorul s-ar fi limitat la *„Unde te-ai dus după ce ai plecat de la facultate, vineri ?*, persoana ascultată ar fi fost nevoită să mintă, categoric, ori să se angajeze într-o formă de evitare, care să favorizeze manifestări comportamentale utile pentru anchetator – *„Unde am plecat? Păi, m-am dus acasă”.*

În acelaşi sens, de exemplu:

Nepotrivit – *Există cineva pe care să îl suspectezi? Acum, realizez că este posibil să nu cunoşti prea multă lume, pentru că eşti nou, dar, poate, ai auzit vreun zvon sau ai observat ceva neobişnuit.*

Potrivit – *Exista vreo persoană pe care o suspectezi ?*

Nepotrivit: *Ți s-a mai întâmplat vreodată aşa ceva? Nu sugerez, că stai prin preajma persoanelor care fac astfel de fapte, dar, câteodată oamenii intră în situații, care le scapă de sub control şi pot fi întrebați, dacă au făcut ceva sau pot fi interogați, ca martori, pentru ceva săvârşit de o altă persoană. Aşa s-a întâmplat ?*

Potrivit: *Ți s-a mai întâmplat vreodată aşa ceva ?*

Nu trebuie puse întrebări care să susțină o anumită poziție sau un anumit punct de vedere, atunci când se doreşte obținerea de noi informații – Întrebările care să detalieze o anumită poziție sau un punct de vedere sunt ideale pentru a provoca manifestări de comportament utile pentru anchetator. Totuşi, atunci când anchetatorul are nevoie de noi informații (*ce s-a întâmplat, ce a spus, ce s-a auzit, ce s-a văzut*) o întrebare, care să susțină un punct de vedere, este puțin probabil să provoace declarații adecvate. Punctele de vedere, poziția unei persoane în legătură cu o faptă sau persoană, nu sunt fixate în timp, de aceea, pot fi modificate pentru a se potrivi nevoilor persoanei în cauză, în orice moment. Pe de altă parte, comportamentele sunt caracteristice unui sistem de referință spațiio-temporal şi nu pot fi alterate sau schimbate prin manipulare psihologică – o persoană fie a spus sau a făcut ceva, fie nu.

De exemplu, cercetând un omor – soțul şi-a ucis soția – pentru a lămuri motivele omorului, anchetatorul poate întreba: *„Cum te înțelegeai cu soția ta I ?”* Suspectul ar putea răspunde foarte uşor la acesta întrebare, ce ține, mai degrabă, de un punct de vedere, spunând, *„Aveam o relație foarte bună, nu pot să cred că nu mai e.”* În mintea soțului suspectat de omor, 90 % din relație era bună şi chiar are greutăți, în realizarea faptului că şi-a pierdut cumpătul şi a ucis-o. Întrebările ce ar trebui puse, pentru a lămuri posibile motive, care să-l fi determinat pe bărbat să-şi ucidă soția ar putea fi:

- *„În noaptea în care a fost ucisă soția ta, te-ai certat cu ea?”*
- *„În noaptea în care a fost ucisă soția ta, a-i ridicat vocea la ea ?”*
- *„În noaptea în care a fost ucisă soția ta, ați avut vreo neînțelegere ?”*
- *„În noaptea în care a fost ucisă soția ta, ai aflat vreun lucru care te-a supărat?”*

Soțul, desigur, poate minți la aceste întrebări, dar, din cauza faptului că sunt relatate comportamente, aceste întrebări pot să evidențieze manifestări comportamentale, verbale şi nonverbale utile pentru anchetator. Într-un alt exemplu, mai domestic şi mai des întâlnit, în legătură cu o promovare, se pun întrebări precum:

- *„Este această persoana de încredere? ”*
- *„Are această persoană probleme cu alcoolul?”*
- *„Este aceasta persoană dependentă de droguri?”*
- *„A făcut această persoană vreodată ceva, pentru a pune în pericol interesul companiei, ... ?*

Ar trebui să fie o persoana foarte sinceră (sau poate una cu un motiv de răzbunare), pentru a oferi informații nefavorabile, când îi sunt puse astfel de întrebări, ce vizează un punct de vedere.

Nu trebuie să te pronunți în legătură cu memoria celui ascultat

Concluziile în legătură cu memoria celui pe care îl asculți, pot reprezenta o bună sursă de manifestări comportamentale, atunci când întrebarea, pe care o pui, este directă şi nu solicită memoria, nefiind nevoie de amintiri, care să privească fapte întâmplate cu mult timp în urmă. De exemplu:

Anchetatorul – *A-ți atins victima, în timpul încăierării ?*

Persoana ascultată – *Din câte îmi aduc aminte, nu.*

Totuşi, când punem întrebări sensibile, este bine să se includă în cadrul întrebării, care provoacă memoria, o presupunere pentru a uşura declarația, oferind o portiță de scăpare. De exemplu, anchetatorul ar fi putut întreba: *„Întrucât nu cunoşteați victima, ar fi fost posibil, totuşi, să o loviți ?"* Un alt exemplu, din viața de zi cu zi, se referă la modul în care ne manifestăm, atunci când răspundem la telefon, în condițiile în care cel care a apelat a format un număr greşit. De regulă, nu spunem că *„ați sunat la un număr greşit"* ci *„cred că ați greşit."* ori *„poate v-ați notat greşit numărul"*, ş.a. Aceasta este o declarație prostească, de vreme ce nu există nici un dubiu că cealaltă persoana a sunat la un număr greşit şi, totuşi, încorporăm cuvinte de calificare (cred, poate) pentru a permite celui care sună să se simtă mai bine în legătură cu greşeala sa. În mod similar, în timpul unei ascultări, când o referire la memorie este inclusă în întrebarea anchetatorului, mincinosul are mai puțină anxietate în timp ce răspunde. De exemplu:

Anchetatorul – *Îți aduci aminte dacă ai semnat vreun angajament de plată ?*

Persoana ascultată – *Nu îmi aduc aminte.*

Anchetatorul – *Îți aduci aminte dacă ai avut vreo ceartă cu soția ta, noaptea trecută ?*

Persoana ascultată – *Nu i-aş spune ceartă, a fost, mai degrabă, o neînțelegere.*

Dacă referirea la memorie ar fi fost omisă, din aceste întrebări, persoana ascultată ar putea dezvălui un comportament semnificativ, odată cu răspunsul verbal, chiar dacă acesta este unul sărac în conținut, de cele mai multe ori, doar, o negare:

Anchetatorul – *Ai semnat vreun angajament de plată ?*

Persoana ascultată – *Nu.*

Anchetatorul – *Ai avut vreo ceartă cu soția ta, noaptea trecută ?*

Persoana ascultată – *Nu.*

Trebuie evitate întrebările cu conținut negativ – ultima recomandare apare ca fiind foarte evidentă, ușor de realizat, din punctul de vedere al consecințelor negative, şi, totuşi, este nesocotită în mod frecvent. Un exemplu de întrebare negativă, este cel la care se aşteaptă înțelegere față de un element din ipoteza întrebării:

- *Nu ştii cine a făcut asta, nu-i aşa ?*
- *Nimeni nu ți-a spus vreo dată combinația de la seif ?*
- *Nu ți-ai părăsit apartamentul, pentru nici un motiv, nu-i aşa ?*

Modul cum este construită fiecare întrebare se bazează pe o *„înțelegere a situației"*, de către persoana ascultată. De multe ori, întrebările negative sunt puse ca nişte întrebări următoare, nepotrivite, la un răspuns evaziv:

Anchetatorul – *Ai fost, vreodată, în apartamentul ei ?*

Persoana ascultată – *Abia dacă o cunoşteam şi nu am avut nici un motiv să fiu în apartamentul ei.*

Anchetatorul – *Deci, nu ai fost niciodată în apartamentul ei ?*

Persoana ascultată – *Corect.*

Întrebarea următoare potrivită de pus, aici, ar fi putut fi: *„Înțeleg că abia o cunoscuseşi, dar, ai fost vreodată în interiorul apartamentului ei ?*

Un anchetator poate fi foarte iscusit, în acoperirea tuturor zonelor relevante prin întrebările pe care i le pune persoanei ascultate. Totuşi, dacă aceste zone sunt acoperite cu întrebări formulate nepotrivit, anchetatorul poate să nu reuşească obținerea de informații semnificative. Mai mult, întrebări formulate nepotrivit, ar putea să nu reuşească să stimuleze manifestări comportamentale care să fie utile în vederea observării minciunii, rezultatul final fiind o ascultate eşuată. Formularea întrebărilor potrivite este o competență acumulată, care cere multa practică. Pentru a îmbunătăți această competență este benefic sa se înregistreze ascultările. Aceasta permite

anchetatorului să se întoarcă şi să identifice greşelile, pe care le-a făcut în formularea întrebărilor. Acesta evaluare poate fi făcută şi de o terță persoană, un anchetator care, fie este prezent în camera de ascultare, fie ascultă într-o încăpere cu facilități specifice, din apropiere.

7.14. Verificarea celor declarate de către persoana ascultată

Verificarea celor declarate de către persoana ascultată este o datorie profesională a oricărui anchetator. Cei mai mulți consideră că trebuie să înceapă cu discrepanțele identificate în *„povestea”* oferită de către cel ori cea ascultată. Nu este rău, pentru că nu poate exista continuare firească a demersului anchetatorului fără să fie identificate şi evaluate omisiunile, contrazicerile, exprimările imprecise, şovăielile, folosirea unor termeni puțin adecvați, unor termeni nesinonimi etc.

Importantă este, aici, percepția anchetatorului cu privire la credibilitatea persoanei pe care o ascultă. Bineînțeles că toți anchetatorii sunt sceptici, prin natura profesiei, şi datorită a ceea ce le-a oferit experiența – nimic nu este ceea ce pare a fi, iar ceea ce pare a fi, este, înainte de toate, rezultatul unei percepții ce nu poate fi decât subiectivă. De regulă, dacă anchetatorul consideră că are de a face cu un mincinos *„schimbă foaia”* considerând că cel ori cea ascultată trebuie să înțeleagă şi să accepte consecințele faptului că minte; dacă persoana ascultată se bucură, încă, de încredere, anchetatorul se va strădui să aloce întreaga sa diligență pentru a lămuri ceea ce nu este suficient de clar.

De exemplu, într-un caz recent, un vânzător de droguri, ofițer sub acoperire, a fost căutat de un individ, în jur de 30 de ani, care l-a rugat să-i dea *„pentru o săptămână”*. Vânzătorul i-a spus că nu se încurcă cu aşa ceva. Cumpărătorul a plusat şi a solicitat – *„Bine dă-mi de 2.000”* (aprox. 500 euro). A luat marfa, s-a dus acasă unde, probabil, a ascuns-o, după care a ieşit la o terasă unde a băut două beri, într-un grup, cu încă doi bărbați şi o femeie. În timp ce se întorcea acasă, a fost *„blocat”* şi rugat de polițişti să *„stea un pic de vorbă”* la o altă terasă din zonă, într-un spațiu rezervat.

Anchetatorii au ales un spațiu în care persoana ascultată să nu ia contact, încă, cu camera de ascultare a poliției, în considerarea faptului că cel care urma să fie ascultat nu era cunoscut cu antecedente penale, avea o reputație bună şi era de aşteptat să coopereze în anchetă.

Pe parcursul ascultării, deşi spațiul era de natură a asigura confidențialitatea, era confortabil, nu a apărut nici o altă persoană care să deranjeze, cei doi anchetatori au avut o atitudine prietenoasă, au încercat să prelungească discuția de la *„o bere”*, bărbatul ce a cumpărat droguri a avut doar exprimări cu caracter general, a omis foarte multe informații pe care trebuia să le cunoască, întregul său comportament – verbal, meta verbal, non verbal – a convins asupra faptului că persoana ascultată nu dorea să colaboreze, încercând să ascundă sau să denatureze informații ce ar fi putut deveni utile pentru dezvoltarea anchetei.

S-a hotărât reaudierea, a doua zi, la sediul organului judiciar şi în considerarea completării documentării anchetatorilor cu privire la relațiile şi comportamentul social, din ultima vreme, a celui care cumpărase droguri.

În cadrul acestei ascultări – rapoartele de supraveghere nu au oferit nici un indiciu în legătură cu scoaterea drogurilor cumpărate din domiciliul său, încercarea de a lua legătura cu alte persoane sau administrarea de droguri – persoana ascultată nu a admis vinovăția sa, nu a recunoscut nimic din ceea ce ar fi putut conduce la cercetarea şi condamnarea sa pentru trafic de droguri. Bărbatul a avut pregătite mai multe versiuni mincinoase şi, pe măsură ce acestea *„au căzut”*, a devenit total necooperant,

refuzând să mai dea declarații. S-a dispus efectuarea unei percheziții, drogurile au fost găsite iar cel în cauză a solicitat un avocat, refuzând să mai dea vreo declarație. Abia în fața instanței, a considerat necesar să ofere detalii şi să încerce oferirea unor explicații legate de faptul că s-a hotărât să consume droguri, deşi nu mai consumase înainte, însă, nu a apucat să le consume, nu a încercat să influențeze vreo altă persoană, a fost doar hotărârea lui asumându-şi toate riscurile – inclusiv cele legate de posibila administrare a unei supradoze, cu consecința evidentă a încetării din viață.

7.15. Folosirea de raţionalizări

Folosirea de raționalizări este utilă în cazul persoanelor ce trec prin momente de slăbiciune. Anchetatorul poate obține informații indirecte despre celelalte persoane implicate în activitatea ilicită şi despre martori, indiferent dacă este vorba despre martori oculari ori persoane care cunosc informații de interes pentru anchetă. În legătură cu fiecare persoană ascultată este necesară folosirea de raționalizări, care să-i permită celui ori celei ascultate să justifice faptul că nu spune adevărul *„de prima dată”*. Nu poate fi utilă *„blocarea”* imediată a celui care ascunde informații şi încearcă să *„mintă”*. Din contră este necesară *„susținerea”* lor cu elemente raționale care să le dezvolte o stare de confort. În practică am descoperit că funcționează o *„lege a compensației”*, în sensul că ascultătorul care acceptă o minciună este *„gratulat”*, este recompensat, cu mult adevăr – din punct de vedere cantitativ, cel puțin la nivelul minciunii acceptate. Important este ca adevărul oferit de către persoana ascultată să aibă legătură cu ancheta, să prezinte interes pentru *„efortul”* de ascultare al anchetatorului.

Pentru anchetator, este facil să dea ca exemplu faptul că şi el *„a uitat”* să spună lucruri importante în tot felul de împrejurări, în care nu trebuia să uite ori a mințit, fără să realizeze importanța împrejurării, după care a revenit şi a spus adevărul, fără să se întâmple ceva rău, fiind chiar felicitat pentru curajul şi responsabilitatea sa. În ultimă instanță, poate apare, ca soluție salvatoare pentru toți, un *„nu cred că ai mințit intenționat”* spus de către anchetator pe un ton convingător.

7.16. Trecerea la interogatoriu

Trecerea la interogatoriu constituie o dezvoltare firească, utilă, în condițiile în care urmează ca persoana ascultată să fie acuzată de nesinceritate, să fie acuzată de faptul că minte cu privire la un aspect sau altul, de interes pentru anchetă. Confruntarea se rezumă doar la minciuni, nu este dezvoltată, aici, şi în legătură cu scopurile urmărite. Este important să fie depăşite reticențele celui sau celei ascultate de a colabora cu anchetatorul. Pentru aceasta, este necesar ca anchetatorul să ofere motive şi scuze credibile şi convingătoare pentru faptul că persoana din fața sa a mințit.

Decizia anchetatorului de a se confrunta cu persoana pe care o ascultă, de a demonstra şi demonta minciuna ori minciunile spuse de către aceasta, depinde de mai mulți factori:

- Strategia de anchetă aleasă de către anchetator;
- Specificul desfăşurării anchetei;
- Locul de desfăşurare al ascultării şi intervalul de timp în care se desfăşoară aceasta;
- Convingerea anchetatorului că o confruntare directă cu persoana ascultată poate fi utilă pentru obținerea de informații necesare anchetei, fără să fie de natură a afecta viitorul cooperării cu aceasta.

În situația în care anchetatorul constată că persoana pe care o ascultă minte, încearcă să îl înşele, ar trebui să ia în considerare faptul că poate fi utilă amânarea confruntării până către finalul anchetei, când motivele pentru care persoana ascultată procedează în acest fel ar putea fi cunoscute. Timpul şi efortul depus, pentru a stabili o comunicare eficientă cu persoana ascultată, pot fi motive suficiente pentru a tempera orice *„tendință războinică”*. La o dată ulterioară, când anchetatorul ar putea avea cu mult mai multe informații despre fapte, persoane şi relațiile dintre acestea, ar putea deveni explicabilă cauza care a determinat persoana ascultată să mintă.

Faptul că anchetatorul a descoperit o minciună, fără să fie necesară o confruntare cu persoana ascultată, poate oferi posibilitatea dezvoltării de noi versiuni de anchetă, care să aducă rezultate greu de anticipat înainte. O confruntare directă poate scăpa de sub control şi poate avea, ca rezultat, blocarea comunicării cu persoana ascultată şi pe cale de consecință imposibilitatea de a mai afla ceva – indiferent că ar putea fi vorba despre o informație utilă sau mai puțin utilă.

7.17. Folosirea tehnicilor de reactivare a memoriei pe parcursul interviului

Documentându-mă în vederea elaborării acestei lucrări, am constatat că modul în care mulți dintre anchetatori înțeleg să desfăşoare un interviu judiciar este de natură să blocheze persoanele pe care le ascultă, să le pună în imposibilitatea de a-şi aduce aminte detalii, informații utile pentru anchetă.

De cele mai multe ori anchetatorul nu are răbdare şi *„se străduieşte”* să-l întrerupă *„cât mai des cu putință”* pe cel ascultat astfel încât acesta *„să îşi piardă firul ideilor pe care vrea să le expună”*. Trebuie observat, că o asemenea atitudine generează două tipuri de probleme pentru cel care se străduieşte să spună ceva – fără să conteze dacă acest ***„ceva”*** este mincinos sau adevărat.

Prima problemă, constă în scăderea nivelului de concentrare şi imposibilitatea de a funcționa, precum un vechi casetofon pe care să îl dai înainte ori înapoi aşa cum ți se năzare. Ori, de cele mai multe ori, întrebările prin care anchetatorul rupe ritmul celui pe care îl ascultă, asta presupun. Persoana ascultată va fi nevoită să *„sară”* prin memoria sa, pe diferite nivele, pentru a extrage informația solicitată intempestiv de către anchetator.

A doua problemă, se manifestă, pe cale de consecință, în sensul că persoana ascultată, realizând frecvența *„tirului”* de întrebări la care este supusă de către anchetator, va oferi răspunsuri din ce în ce mai scurte, realizând că are la dispoziție, doar, foarte puțin timp până va fi întreruptă din nou şi va apare o nouă întrebare.

În altă ordine de idei, anchetatorul, chiar dacă se abține să întrerupă persoana pe care o ascultă, pune întrebări care vizează tipuri diferite de percepție; fapt care creează dificultăți celui ascultat, ce se vede nevoit să îşi transfere atenția către diferite tipuri de percepție, informații ce trebuie reactivate şi care vin din zone diferite de memorie. Cel mai des întâlnit mod de a ignora modul în care funcționăm ca indivizi umani presupune adresarea de întrebări, care, alternativ, solicită informații din zona amintirilor vizuale, din zona amintirilor auditive, din nou amintiri vizuale, din nou amintiri auditive, mai poate apărea ceva din zona emoțiilor, apoi, din nou amintiri vizuale, iar auditive şi tot aşa.

Cu efect la fel de dăunător, mai poate fi amintită lipsa de logică a ordinii în care anchetatorii pun întrebările. Este adevărat că fiecare individ înțelege să facă lucrurile, să îşi structureze activitatea într-o logică ce presupune şi elemente personale, astfel că logica a două persoane nu este şi nu poate fi identică. Totuşi, în aceste condiții, este de aşteptat să existe un filon de logică, acceptat tacit de către cea mai mare parte a

indivizilor, ca standard comun de a gândi şi acționa. La nivel teoretic, este destul de uşor să argumentezi necesitatea sintetizării de probleme şi întrebări problemă, pregătirii şi susținerii ulterioare a întrebărilor de detaliu, pentru a lămuri orice aspect de interes pentru anchetă. De asemenea, corelația dintre întrebările temă şi cele de detaliu nu mai trebuie demonstrată, fiind acceptată unanim. În practică, lucrurile nu sunt simple şi nu stau de fiecare dată, aşa cum este de dorit, pentru că nu toți anchetatorii au urmat programe speciale de pregătire şi nu toți au fost educați ori s-au autoeducat pentru a renunța la comportamentul instinctual de la nivelul creierului limbic – guvernat de ***„luptă şi fugi”***. De exemplu, persoana ascultată explică, în urma punerii unei întrebări problemă: *„... a venit cu o maşină, pe care a parcat-o în ...”*; anchetatorul neinspirat şi needucat, dorind să impună rigoare, intervine şi pune întrebări, precum *„Ce culoare era maşina ?”*, *„Ce marcă era ... ?”* ori ceva ce se vrea punctual: *„Era un Peugeot albastru ?”*. Întreruperea provocată de către anchetator, pe lângă posibile răspunsuri *„Nu ştiu”* ori *„Nu-mi amintesc”*, generează restrângerea drastică a descrierii împrejurării, astfel că cel ascultat, mai *„prezintă”* o scurtă frază, două trei propoziții scurte şi ***„gata”*** – va aştepta o nouă întrebare ori va trece, din proprie inițiativă, la descrierea unei alte împrejurări pe care o consideră importantă şi necesară, în context.

La fel stau lucrurile, în condițiile în care anchetatorul intervine în povestire şi solicită ca persoana ascultată să explice, să califice sau să judece persoane, stări de fapt, desfăşurarea unor evenimente, procese tehnologice, etc. – *„cum puteți explica ...”*, *„de ce credeți că ...”*, *„cum de a fost posibil ca ...”*, ş.a. Astfel de întrebări, puse în momente nepotrivite, pe lângă *„nu sunt specialist în acest domeniu”*, *„nu am studii de specialitate în ...”*, *„nu ştiu carte ca să ...”*, *„de unde să ştiu eu ... ?”* au tendința de a inhiba dorința de cooperare a persoanei ascultate. Aceasta simte că trebuie să îşi asume o responsabilitate mai mare decât cea pe care şi-o poate asuma ori este dispusă să şi-o asume şi procedează în consecință.

S-ar putea pune o întrebare legitimă *„Ce se poate face în condițiile atâtor riscuri ce se pot manifesta în legătură cu cooperarea persoanei ascultate ?”*

O posibilă soluție, ar putea fi folosirea hipnozei în cadrul ascultării. În condițiile în care cele mai multe legislații interzic audierea în stare de hipnoză, din motive diverse, putem considera că ne aflăm pe un drum cu accesul interzis.

O altă soluție, ar putea presupune acceptarea şi folosirea de către anchetatori a unei metodologii de lucru ce ar trebui să includă, obligatoriu, următoarele:

- Stabilirea şi consolidarea comunicării cu persoana ascultată;
- Reconstruirea circumstanțelor evenimentului, a caracteristicilor stării de fapt, a aspectului persoanei, etc. care interesează ancheta – anchetatorul ar trebui să instruiască persoana pe care o ascultă, să explice, de exemplu în legătură cu un eveniment, ce s-a întâmplat înainte, persoanele prezente, ce activități au desfăşurat acestea, condițiile de iluminare, condițiile meteo, curățenia spațiului, obiectele care se aflau în spațiul de referință, caracteristicile acestor obiecte, trăirile emoționale pe care le-au avut, orice altceva care ar putea *„seta”* memoria persoanei pe evenimentul de interes pentru anchetă.
- Descrierea evenimentului – aici, informarea persoanei ascultate, de către anchetator, cu privire la importanța, pentru anchetă, a tuturor detaliilor legate de eveniment este esențială. Este bine, de asemenea, ca anchetatorul să instruiască persoana pe care o ascultă asupra faptului că va trebui să intervină în anumite momente şi să pună întrebări; uneori să repete anumite întrebări de mai multe ori, în momente diferite cu privire la aceeaşi împrejurare ori cu privire la împrejurări distincte. Se va insista asupra faptului că detalii, aparent fără valoare, irelevante, care se referă la stări de fapt ori situații normale, ar putea deveni deosebit de

importante pentru anchetă. În ceea ce priveşte întrebările, persoana ascultată va trebui să înțeleagă necesitatea acestora, faptul că nu trebuie să se enerveze, să le perceapă pe unele ca fiind redundante, să îşi piardă încrederea în profesionalismul şi buna credință a anchetatorului şi, pe cale de consecință, să înceteze cooperarea în cadrul anchetei. Faptul că persoana ascultată află, că anumite aspecte vor fi reluate de mai multe ori în cadrul discuției pe care o va avea cu anchetatorul, presupune evitarea oricărei neînțelegeri, a escaladării situației, acuze reciproce, etc. De la această *„pregătire"* anchetatorul va trece la adresarea de întrebări deschise care să genereze *„povestea"* evenimentului de interes.

- Descrierea evenimentelor ori a împrejurărilor, specifice unui eveniment, în ordine cronologică diferită – anchetatorul poate lua decizia ca, încă de la început ori după o primă *„trecere în revistă"*, să solicite persoanei ascultate explicații care să nu urmărească evoluția cronologică a evenimentului (ceva de la mijloc, ceva mai de la început, ceva de la sfârşit, din nou ceva de la început, iar ceva de la sfârşit, o revenire către mijlocul desfăşurării faptelor, ş.a.). O asemenea abordare este considerată utilă pentru anchetatori, în ideea verificării siguranței persoanei ascultate față de cele pe care le declară. Identificarea de încurcături, contraziceri, imprecizii, omisiuni, lipsa legăturilor cauzale, etc. sunt elemente care vor genera un efort firesc de clarificare şi insistența anchetatorul pentru a determina cauzele care au generat astfel de *„probleme"*.
- Schimbarea de perspective şi roluri – anchetatorul, pentru a verifica stări şi raționamente specifice persoanei pe care o ascultă, ar putea să-i solicite acesteia să dea unele explicații, punând-o în locul unei alte persoane, ca şi cum ar fi fost acea persoană; să explice cum ar fi procedat personal într-o anumită împrejurare, ce emoții ar fi încercat, ce sentimente i-ar fi putut domina comportamentul, etc.

Ceea ce este important de urmărit, pentru anchetator, este să reuşească reconstruirea modului în care s-a petrecut un eveniment pe mai multe căi, în mai multe feluri, diferite, prin intermediul persoanei pe care o ascultă. Nici o persoană, care vine cu bună credință în fața anchetatorului, nu poate şti, nu poate cunoaşte, ceea ce este important pentru anchetă, ceea ce are valoare şi ce nu. Oferirea de cât mai multe detalii, *„discutarea"* cu anchetatorul a tot felul de detalii, poate aduce un aport deosebit, pot apare informații, fără de care ancheta ar putea eşua.

În cazul în care persoana ascultată este în imposibilitate, de a-şi aminti anumite elemente de interes pentru anchetă, poate fi util ca cel care conduce ascultarea să adopte o atitudine înțelegătoare, să se alăture celui ori celei ascultate (şi la propriu, prin poziția scaunului, şi la figurat prin întregul său comportament – verbal, meta verbal şi non verbal) şi să dezvolte *„discuția"*, după cum urmează:

- În legătură cu *aspectul fizic* – persoana ascultată va fi întrebată dacă cel implicat în activitatea ilicită seamănă cu cineva cunoscut şi care ar fi elementele de asemănare; dacă a fost ceva neobişnuit cu privire la aspectul fizic ori cu privire la vestimentația respectivei persoane, dacă avea mersul, anumite mişcări ori gesturi neobişnuite;
- Dacă a auzit un *nume* – se vor adresa întrebări care să vizeze numărul de silabe ale respectivului nume, litera cu care începe, dacă este un nume românesc ori venit sau pronunțat ca într-o limbă străină, dacă era nume de sfânt, dacă a făcut asocieri cu numele vreunei persoane cunoscute, dacă şi care sunt sunetele caracteristice;
- În ceea ce priveşte *numerele* – dacă este vorba despre un număr mic ori de un număr de ordinul zecilor, sutelor sau miilor, dacă a fost vorba despre o pronunție specifică (de exemplu, paişpe ori patrusprezece), dacă numărul respectiv exprima o

anumită ordine, dacă a făcut asocieri ale numărului în cauză cu ceva cunoscut din viața proprie ori a persoanelor apropiate;

- Când este vorba despre *caracteristicile de vorbire* – persoana ascultată va fi întrebată dacă felul în care vorbea persoana de interes pentru anchetă avea accent regional, dacă caracteristicile vocii îi amintesc de vreo persoană cunoscută, dacă s-au folosit cuvinte, termeni sau expresii cu o anumită specificitate, dacă tonul, volumul, timbrul vocii au prezentat aspecte neobişnuite;
- Atunci când este vorba despre o anumită *conversație* – anchetatorul va adresa întrebări care să lămurească şi emoțiile, stările, sentimentele care au însoțit respectiva conversație; dacă vreunul dintre participanții la conversație a avut o reacție specifică ori neobişnuită, dacă au fost folosite cuvinte, expresii ori termeni cu un anumit grad de specificitate, neobişnuiți pentru locul ori persoanele participante la conversație, dacă conversația respectivă avea un scop prestabilit.

7.18. Utilizarea tehnicilor selective de interviu

Utilizarea tehnicilor selective de interviu are ca principal scop stabilirea credibilității persoanei ascultate prin folosirea de întrebări care să provoace manifestări comportamentale, fără să se treacă la acuzații directe. Anchetatorul are nevoie de manifestări comportamentale pe care să le analizeze, să le interpreteze, să le coreleze, pentru a stabili în ce măsură persoana pe care o ascultă este sinceră şi în legătură cu care dintre aspectele de interes pentru cauză aceasta încearcă să înşele.

Utilitatea maximă a unei astfel de abordări profesionale se manifestă în cazurile în care nu există alte probe relevante în legătură cu un incident – incendiere, furt, ultraj contra bunelor moravuri, etc. – în care sunt audiați mai mulți suspecți.

Foarte important, pentru anchetator, este necesitatea unei abordări sincere. Întrebările pentru a fi eficace, pentru a genera comportamente specifice, trebuie puse în condițiile unei atmosfere lipsite de orice element care ar presupune ceva de natură a acuza. Dacă anchetatorul nu-şi controlează vocea şi-i scapă replici tăioase, foloseşte cuvinte care să permită mai multe înțelesuri şi devine posibilă alunecarea *„discuției”* către acuzații, dacă privirea are în ea ceva tăios, dacă poziția anchetatorului este una ofensivă, pumnii sunt strânşi, maxilarul este încordat, apare nervozitatea, ş.a. persoana ascultată va deveni precaută, se va considera avertizată şi va adopta o conduită defensivă, caz în care va încerca să controleze totul. În astfel de condiții, manifestările comportamentale utile pentru analiza anchetatorului vor fi mult diminuate, din punct de vedere cantitativ. Fiecare dintre întrebările puse trebuie să se refere la incidentul cercetat; exprimările generale de genul *„În compania unde lucrați se fură ?”* sunt de natură a crea confuzie, manifestările comportamentale putând fi contaminate, din punct de vedere al cauzei apariției şi exprimării specifice, cu ceea ce ar avea ca sursă alte incidente, în care persoana ascultată a fost mai mult ori mai puțin implicată.

Mai mult, un răspuns în care se admite o anumită implicare ar putea să nu se refere la incidentul cercetat. Nu este lipsit de interes a sublinia faptul că prin modul de formulare al întrebărilor, anchetatorul poate reduce sau mări nivelul de interes al persoanei ascultate față de *„discuție”* şi de răspunsul pe care îl va da. O anumită persoană s-ar putea să fie implicată în sustragerea unei cantități mici de marfă ori a unui obiect nu foarte important, cu o valoare nesemnificativă față de ceea ce se află în cercetare. Într-un asemenea caz, în care manifestările comportamentale pot să nu aibă amploarea specifică împrejurărilor considerate importante, nu vor exista motive de natură a exclude vinovăția celui ascultat.

De exemplu, o întrebare precum: *„Crezi că va fi descoperit cel care a pus focul la hotelul ... ?”* ori *„Ce crezi că o să se întâmple cu cel care a furat banii din casieria firmei*

...?" va genera comportamente focusate pe specificul incidentului fără nici o posibilitate de confuzie ori de deviere a țintei urmărite de întrebare.

De regulă, răspunsurile se bazează pe percepția personală cu privire la împrejurarea solicitată. Persoanele sincere au ca element specific faptul că *„cel vinovat va fi pedepsit"*, pedeapsa fiind semnificativă. Persoanele nesincere vizează, mai degrabă, motive justificatoare şi o pedeapsă cât mai mică.

În cadrul interviurilor selective, distincția dintre adevăr şi minciună se bazează pe o evaluare a persoanei ascultate, pe trei nivele:

- ***Comportamentul fizic;***
- ***Comportamentul verbal;***
- ***Evaluarea conținutului răspunsului oferit la întrebările puse***.

Ca exemple de întrebări specifice tehnicilor selective, pot fi avute în vedere următoarele:

- *De unde crezi că a început focul ?*
- *Bănuiți pe cineva ?*
- *Este vreunul dintre angajați pe care să nu-l considerăm suspect ? De ce ?*
- *Înainte de a merge mai departe, vă rog să-mi permiteți să vă întreb, vă este frică de foc ?*
- *Credeți că focul a fost pus de o persoană interesată ?*
- *Sunt persoane interesate să distrugă afacerea hotelului ... ?*
- *Unde credeți că era cel mai bine de pus focul pentru cineva interesat să distrugă hotelul ?*
- *Credeți că era posibil ca o persoană din afară să fi pus focul ?*
- *Care credeți că ar fi motivele unei persoane să pună foc şi să distrugă hotelul ?*
- *Există persoane interesate să spună că dumneavoastră ați pus focul ori ați facilitat în vreun fel acțiunea celui care a făcut-o ?*
- *Ce credeți că se va întâmpla cu cel care a pus focul ?*
- *V-ați gândit vreodată că va fi o persoană care să dea foc hotelului ?*
- *V-ați gândit vreodată să dați foc şi să vă realizați un scop important pentru dumneavoastră ?*
- *Cum vi se pare modul în care se desfăşoară ancheta ?*
- *Considerați că ar trebui să adoptăm metode mai ferme, să avem un comportament mai dur, pentru a stabili cine a pus focul ?*
- *Considerați că am putea motive să vă considerăm principalul suspect ?*

În afara acestor întrebări, oferite ca exemplu, anchetatorii pot pune orice altă întrebare suplimentară, pe care o consideră adecvată pentru a-şi atinge obiectivele interviului. Experiența ne-a învățat că persoanele de bună credință, care nu au nimic de ascuns, dau răspunsuri clare, directe, ce conțin elemente specifice, utile pentru anchetă; persoanele care încearcă să înşele anchetatorul oferă răspunsuri care sunt sărace în detalii, nu sunt deloc directe şi clare, sunt ori prea vagi ori prea elaborate, sunt scurte sau/şi evazive.

Întrebările de control se folosesc pentru a testa validitatea concluziilor de sinceritate, pe care este tentat să le pună anchetatorul, bazate pe comportamentul observat pe parcursul interviului. Întrebările de control nu sunt direct legate de cauza în curs de cercetare. De exemplu, dezvoltând ancheta în cazul unui furt, la depozitul en gros al unei societăți comerciale specializate în distribuția unor bunuri de larg consum, anchetatorul ar putea pune, unui suspect, o întrebare legată de posibilitatea furtului numerarului din casierie ori de respectarea politicilor companiei în cauză.

„Credeți că există posibilitatea ca cineva curajos să încerce să dea o lovitură la casierie şi să sustragă numerarul ?"; *„Credeți că, o dată cu trecerea timpului, ar exista*

posibilitatea ca angajații sau, poate, şi conducerea companiei să renunțe la actualele politici şi principii care au asigurat succesul şi stabilitatea ?"; *„Dacă interesul personal v-ar cere-o ați accepta să încălcați unul sau altul dintre principiile care guvernează activitatea în companie ?"*

Ca principiu, în condițiile în care persoana ascultată a afişat un comportament sincer pe parcursul interviului, aceasta ar trebui să arate o anumită îngrijorare sau o schimbare de comportament, trebuind să răspundă la una sau alta dintre întrebările de control puse de către anchetator. Dacă persoana ascultată nu prezintă nici un fel de interes pentru sau nu apare nici o schimbare de comportament în cazul întrebărilor de control, asta ar trebui să constituie un mare semn de întrebare – anchetatorul ar trebui să se întrebe dacă nu cumva persoana ascultată a reuşit să-şi controleze suficient de bine comportamentul, tocmai pentru a-l înşela. Explicația ține de nivelul de interes al întrebărilor. Dacă în cazul întrebărilor ce vizează aspecte importante pentru anchetă persoana ascultată nu prezintă un interes deosebit fiind conştientă că neavând ceva, la nivel individual, nu poate să fie afectată de nimic, în cazul întrebărilor de control, persoana ascultată ar trebui să se implice direct, mai mult, pentru că sunt vizate aspecte de interes general care ..., pe cale de consecință, pot afecta, direct şi pe cel ori cea ascultată.

De exemplu, desfăşurând o anchetă în legătură cu furtul unei sume de aproximativ de 20.000 lei din casieria unei bănci, anchetatorul a audiat un funcționar bancar direct implicat în fluxurile de numerar ale băncii. Funcționarul a devenit suspect deoarece, odată cu documentarea, anchetatorul a constatat că acesta a avut două atenționări în legătură cu respectarea politicilor specifice ale băncii în legătură cu numerarul.

Anchetatorul: *Înainte de a merge mai departe, permiteți-mi să vă întreb, sunteți implicat în dispariția celor 20.000 lei ?*

Suspectul: *Nu* (calm, direct, nici o suspiciune)

Anchetatorul: *A-ți luat vreo dată bani din bancă ?*

Suspectul: *Nu* (calm, direct, nici o suspiciune)

Anchetatorul: *A-ți încălcat politicile băncii vreodată, constatând că acestea ar putea să afecteze rapiditatea operațiunilor dumneavoastră la locul de muncă ?*

Suspectul: *Nu* (calm, direct, nici o suspiciune)

Întrucât nu a fost nici o schimbare semnificativă în atitudinea suspectului, anchetatorul este tentat să considere că suspectul a reuşit să afişeze un comportament sincer chiar şi atunci când nu a spus adevărul. În aceste condiții, suspectul va rămâne suspect şi anchetatorul va trebui să continue documentarea şi alte audieri, va trebui să descopere motivul pentru care persoana în cauză a furat suma de bani şi ceea ce o reține, care-i sunt temerile în legătură cu o posibilă mărturisire.

Bineînțeles că dacă anchetatorul consideră că suspectul pe care îl audiază este implicat în activitatea ilicită ce constituie obiectul anchetei în desfăşurare, se poate trece, direct, la punerea unor întrebări care să aibă ca obiect motivul desfăşurării activității ilicite şi motivele care blochează o posibilă şi utilă, pentru suspect, mărturisire. De exemplu, anchetatorul ar putea pune o întrebare precum: *„De ce crezi că cineva ar fi pus foc în depozitul de lenjerie de lângă spălătoria hotelului ?";* dacă persoana ascultată ar răspunde ceva de genul *„Nu ştiu, numai un nebun putea să o facă ... ."* este de aşteptat ca incendiul să fi fost declanşat din răzbunare ori pentru că făptuitorul nu a fost tratat corect de către conducerea hotelului.

În general, persoanele ascultate oferă mai multe manifestări comportamentale relevante răspunzând la întrebările de control decât atunci când răspund la întrebările care au legătură directă cu fondul anchetei. Pe cale de consecință, cei care nu

reacționează nici la întrebările specifice anchetei, nici la întrebările de control, ar trebui să fie subliniați pe lista suspecților.

În ceea ce priveşte motivele care ar fi de natură să blocheze o potențială mărturisire, acestea ar putea fi lămurite prin întrebări de genul: *„Dacă tu ai fi cel care a provocat incendiul devastator de la hotelul X, ce crezi că te-ar împiedica să spui adevărul, să-ți recunoşti vinovăția şi să mărturiseşti cum s-au desfăşurat în realitate lucrurile ?”* În funcție de potențialele răspunsuri: *„M-aş gândi la ce ar spune părinții mei despre mine ...”*, *„Mi-ar fi frică de daunele imense pe care ar trebui să le acopăr ...”*, *„Mi-ar fi frică de faptul că s-ar putea descoperi alte legături infracționale periculoase şi probabil mi-ar fi pusă în pericol viața ...”* ş.a. anchetatorul ar putea să-şi rearanjeze strategia de anchetă, pentru a încerca să depăşească astfel de obstacole.

Concluzionând, interviul selectiv este un instrument util, la dispoziția anchetatorului, ce poate fi utilizat eficient în anchetele în care sunt mai mulți suspecți. Folosind întrebări structurate şi evaluarea manifestărilor comportamentale ale persoanelor ascultate, anchetatorul va putea să elimine din rândul suspecților persoanele credibile, în legătură cu care nu se dezvoltă suspiciuni de implicare în activitatea ilicită, rămânând să se concentreze pe suspecții rămaşi pe listă, cei care au dat semne de înşelăciune pe parcursul ascultării.

Totuşi, nimeni şi nimic nu este perfect, nu este infailibil, este vorba despre un instrument util, nu de o garanție universală a aflării adevărului în legătură cu persoanele suspecte de a fi implicate în desfăşurarea unei activități ilicite, iar cei *scrişi* pe lista suspecților trebuie scrişi cu creionul, ca să poată fi şterşi, în funcție de evoluțiile ulterioare din anchetă; iar cei şterşi, trebuie să fie şterşi, fără a se insista, cu guma, astfel încât să se poată reveni, să ne aducem aminte de numele lor, dacă se va impune.

7.19. Folosirea întrebărilor de ademenire

Folosirea întrebărilor de ademenire este un procedeu tactic, ce poate fi folosit în interviurile judiciare care se bazează pe punerea de întrebări care nu sunt acuzatoare dar, au potențialul de a ademeni persoana ascultată să ia în considerare posibilitatea schimbării, posibilitatea modificării celor declarate inițial. Se poate folosi atât în cadrul interviurilor, cât şi în cadrul interogatoriilor judiciare. Practic, este un alt mijloc prin care anchetatorul verifică credibilitatea şi buna credință a persoanei pe care o ascultă.

Pentru anchetator nu este foarte important dacă persoana ascultată modifică sau nu cele declarate inițial, de cele mai multe ori, esențial, este să constați anumite întârzieri în răspunsuri, să realizezi faptul că cel ori cea pe care o ai în față cântăreşte opțiunile pe care le are. Tocmai această *„cântărire”* a opțiunilor ne-ar putea demonstra că avem în față un individ care vrea să ne înşele, pentru care mai importante sunt interesele şi obiectivele sale personale decât justiția şi aflarea adevărului în ancheta în care este implicat. Pe parcursul interogatoriului judiciar, o întrebare de ademenire poate fi folosită pentru a depăşi refuzurile pe care le simțim ca fiind slabe, superficiale, insuficient de convingătoare în legătură cu implicarea individului sau pentru a spori forța de convingere a anchetatorului, cu scopul obținerii primei admiteri, din partea suspectului, a implicării sale în activitatea ilicită cercetată.

Este greu de spus când şi în ce condiții au fost folosite pentru prima oară întrebările ademenitoare. Se poate spune că prezentarea de dovezi fictive ori referiri la astfel de dovezi au fost folosite de către anchetatori încă în urmă cu sute de ani.

Când şi în ce condiții se poate pune o întrebare de ademenire ?

Pentru ca o întrebare de ademenire să fie eficientă, persoana ascultată, pe care o suspectăm de implicare în activitatea ilicită pe care o cercetăm, trebuie să ne fi

prezentat alibiul său, iar noi, anchetatorii, trebuie să fi reuşit să blocăm alibiul prezentat în detalii. Trebuie să identificăm acele detalii care nu se potrivesc, care nu pot fi susținute cu probe ori care sunt contrazise de probele pe care le avem sau de modul firesc de desfăşurare al unor procese, fluxuri de producție, activități administrative, etc. În astfel de condiții, întrebarea de ademenire are rolul de a anima, de a produce agitație în comportamentul persoanei suspecte şi în detaliile celor pe care ni le declară. Anchetatorul trebuie să fie suficient de convingător, astfel încât persoana ascultată să fie determinată să înțeleagă faptul că există dovezi care presupun vinovăția ei şi că trebuie să facă ceva pentru a lămuri lucrurile.

Pentru aceasta este necesar ca anchetatorul să facă efortul necesar de a stabili întrebarea sau întrebările care vor avea cel mai mare impact asupra persoanei pe care o ascultă, încă din perioada pregătitoare a ascultării. Poate face referire la dovezi reale obținute pe parcursul anchetei sau la dovezi fictive care ar putea, pe baza unei logici directe şi previzibile, fi descoperite, în funcție de modul de operare folosit la desfăşurarea activității ilicite. Efect puternic, au faptul că persoana în cauză a fost observată de martori la fața locului efectuând acțiuni compatibile cu modul de desfăşurare al activității ilicite, descoperirea de urme de mâini, urme biologice, urme lăsate de alte părți ale corpului care ar putea aparține persoanei ascultate, urme de pneuri, de vopsea, alte urme care probează prezența autoturismului persoanei ascultate la fața locului, diverse obiecte uitate sau pierdute şi descoperite de către anchetatori la fața locului.

Indiferent dacă dovezile sunt reale sau fictive, este important ca anchetatorul *„să creadă”* în existența lor, ca ipoteză de lucru logică, bazată pe raționamente uşor de înțeles şi pe experiența lui de anchetator. Anchetatorul trebuie să îşi păstreze o cale de ieşire, în cazul în care dezvoltarea ulterioară a anchetei infirmă raționamentul pe care îl foloseşte, probele pe care le presupune că vor apărea, întârzie să apară ori nu vor apare niciodată, sau persoana ascultată reuşeşte să scape din *„încercuire”* şi face necesară prezentarea probelor invocate.

O atenție deosebită trebuie manifestată în legătură cu probele care au fost descoperite şi care există, în mod real, la dispoziția anchetatorului – prezentarea lor prematură ori în condiții insuficient pregătite poate pune în pericol însuşi succesul anchetei. Este bine ca, pentru întrebările de ademenire, anchetatorul *„să se joace”* cu ceea se presupune că poate exista.

Ca formulare, o întrebare de ademenire se construieşte, de regulă, după cum urmează:

„Există vreun motiv pentru ca ... urmele tale să fie descoperite la fața locului ?”

„Există vreo explicație în legătură cu observarea ta, de către mai multe persoane, în imediata vecinătate a locului unde ... ?”

„Există vreo explicație în legătură cu apariția neglijenței tale exact ca aceasta să faciliteze desfăşurarea activității ilicite ... ?”

Negarea imediată şi vehementă a ipotezei invocate de către anchetator, solicitarea unei confruntări cu martorii *„mincinoşi care îşi permit să afirme neadevăruri”*, prezentarea de motive credibile care să fi generat neglijența invocată, etc. ar putea constitui proba bunei credințe a persoanei ascultate. Ca răspuns, anchetatorul poate explica că ancheta continuă, că aceasta este condusă de către superiorii săi şi că, în funcție de hotărârile pe care aceştia le vor lua, va proceda în consecință, că mai sunt şi alte persoane de audiat, că îi permite celui ascultat, ca favoare, pentru a nu mai fi deranjat prea curând, să explice orice ipoteză posibilă, orice element sau împrejurare de natură a arunca vreo suspiciune asupra lui, în legătură cu implicarea în activitatea ilicită ce constituie obiectul anchetei.

Este necesar, aici, să mai subliniez, încă o dată, faptul că anchetatorul, înainte de a pune o întrebare de ademenire, trebuie să fi blocat povestea spusă de persoana pe care o ascultă în zona succesiunii evenimentelor descrise. Mai mult, o întrebare de ademenire ar trebui să se bazeze pe versiunile de anchetă ce au ca obiect modul de operare folosit pentru desfăşurarea activităţii ilicite. Întrebări simple precum *„Există vreun motiv pentru care amprentele dumneavoastră să fie descoperite la locul faptei ?”* ori *„Care să fie motivul pentru care un martor afirmă că v-a văzut lângă intrarea de pe latura de vest a depozitului, în jurul orei 24, ieri seară ?”* pot eşua, fiind total lipsite de eficienţă, dacă anchetatorul a fost neglijent şi nu a cunoscut alte elemente ori nu a avut în vedere faptul că făptuitorul a utilizat mânuşi ori, în exemplul al doilea, nu sunt indicii că făptuitorii au intrat pe latura de vest.

Există riscul ca persoana ascultată să fie convinsă de faptul că dovezile invocate de către anchetator nu există, situaţie în care ar apare, rapid, o negare *„cu zâmbet inclus”*; zâmbet care nu poate fi decât de superioritate, cu tentă disprețuitoare şi batjocoritoare. Desigur că în cazul invocării prezenței unui martor ocular care *„ar şti câteva lucruri importante”*, persoana ascultată nu ar mai putea fi, niciodată, sigură de faptul că nu ar fi decât o cacealma, o nouă încercare a anchetatorului de a mai obține ceva util pentru anchetă. Dacă anchetatorul reuşeşte să strecoare ideea că pot fi folosiți şi informatori ori mijloace de supraveghere, temerea şi preocuparea celui ascultat devin din ce în ce mai consistente.

O persoană nevinovată ar încerca să devină utilă, în ultimă instanță, să îşi dea cu presupusul să prezinte tot felul de raționamente şi deducții care să fie folositoare anchetei.

Un vinovat, de regulă, este tentat să schimbe subiectul ori tace, are nevoie de timp să îşi reevalueze alternativele de lucru şi, bineînțeles, să stabilească dacă, nu cumva, este vorba despre o întrebare de ademenire.

Totuşi, lucrurile nu trebuie simplificate, fără sens. Este, total, contra productiv, pentru anchetator, să catalogheze, automat, o pauză mai mare ca fiind o încercare de analiză a şanselor şi posibilelor variante de înşelăciune. Poate că persoana ascultată devine paralizată la gândul că ar putea fi vorba despre o înscenare, poate că realizează că a fost în locul şi în momentul nepotrivit, poate că are nevoie de o pauză, pentru a se putea depărta de ceea ce ține de esența acuzației, în speranța de a descoperi punctul în care potrivirea stupidă şi nefirească se termină şi pot începe argumente şi probe în apărare, care să o îndepărteze de zona suspiciunilor.

Pentru anchetatori, a pune întrebări de ademenire presupune şi un consum de inventivitate. Totul poate părea simplu însă … nu este. Un suspect a fost identificat la câteva sute de metri de locul unde a fost reclamat un viol. Femeia violată a fost aproape sigură că bărbatul care i se prezintă, spre identificare, este cel care a violat-o. Anchetatorul, cu suspectul în față, a pregătit momentul psihologic şi a atacat, punând o întrebare de ademenire cu un conținut insolit. *„Este vreun motiv pentru care fermoarul de la pantalonii tăi este rupt ?”* Suspectul a impus o pauză nu foarte lungă, după care şi-a trosnit degetele de la ambele mâini şi a spus mulțumit şi stăpân pe el *„A … da, fireşte. Ieri am fost la un magazin din cartier, unde am vrut să îmi cumpăr o pereche de pantaloni noi. Era o cabină de probă asigurată doar cu un fel de draperie. Am găsit un model care mi-a plăcut, însă cea mai mare pereche mi-a fost mică. În plus, când să îmi iau pantalonii mei, a intrat, fără să se asigure, în cabină o femeie care vroia să probeze o rochie … jenat mi-am tras repede pantalonii pe mine şi, când să trag şi fermoarul, acesta a cedat şi nu am mai apucat să merg la un atelier de croitorie să îl înlocuiesc”*.

Este clar că persoanele ascultate, pentru a se îndepărta de dovezile ce le-ar putea periclita poziția, sunt tentate să inventeze alibiuri sau, chiar, să recunoască dovezi fictive.

Anchetatorii pot exersa în practică, pe diferite situații, enunțuri ademenitoare precum:

- În cazul unui martor ocular – *Elena, aşa cum este normal, o să mă străduiesc să vorbesc cu toți cei care cunosc ceva despre furtul celor 7.000 lei. Nu ai nici un motiv să te temi că cineva ar putea spune că tu ai vreo vină. Ştiu că eşti o femeie cinstită şi că munceşti din greu, astfel încât sunt convins că nu poți fi de acord cu furtul, ca mijloc de a-ți rezolva problemele financiare, şi că vei face totul pentru a ne ajuta să prindem hoțul şi să lămurim toate problemele legate de împrejurările în care a fost săvârşit furtul.*
- În cazul unui document ce conține scris de mână – *Marian, aşa cum ştii desfăşurăm o anchetă în care vom folosi serviciile unor experți în grafoscopie, oameni care ne pot spune cine este persoana care a scris … . Nu voi face decât să trimit înscrisul în litigiu la expert, împreună cu probele de scris pe care le-am obținut de la voi, cei care lucrați în cadrul serviciului …; expertul va analiza, va compara elementele specifice ale scrierii de pe înscrisul în litigiu cu cele ale scrisului fiecăruia dintre voi şi vom afla cine este cel ori cea care a scris … . nu există nici un motiv pentru care să te temi că expertul ar putea să spună, fără să argumenteze temeinic, al cui este scrisul.*
- În cazul unor probe fizice, precum urmele de mâini – *Petre, în cele mai multe dintre cazuri procedăm la fel. Amprentăm toate persoanele care au avut acces în spațiul în care s-a desfăşurat activitatea ilicită, le trimitem la un sistem computerizat, care face comparații în timp foarte scurt şi vom afla, şi acum, la fel precum şi în alte cazuri, dacă a fost cineva implicat în vreo activitatea ilicită anchetată de către poliție ori este chiar persoana care a folosit cuțitul găsit în apropiere, pentru a lua viața victimei. Nu trebuie să se teamă nimeni că sistemul pe care îl are poliția va greşi, pentru că rezultatele comparațiilor sunt verificate de către un expert astfel încât vom fi siguri 100 % de identitatea celui care a făcut răul. Pe mine mă interesează, nu numai ale cui sunt urmele de mâini, ci şi împrejurările în care ar fi putut ajunge acolo. În cazul de față, ai avut vreun contact, ai mai fost în acel perimetru, ai fost în vreo împrejurare în care ar fi putut rămâne urmele tale în acel spațiu ?*
- În cazul înregistrărilor de pe camerele de luat vederi instalate pentru supraveghere – *Ileana, în ancheta pe care o desfăşor am noroc că directorul magazinului a montat camere de supraveghere despre care nici clienții, nici angajații, nu au ştiut. Sunt convins că atunci când voi vedea înregistrările nu voi avea surpriza ca tocmai tu să fi intrat în spațiul în care erau depozitate valorile care au dispărut. Te-aş ruga, dacă vrei şi poți, să mă ajuți ca să scutesc din efort şi să ştiu la comportamentul cărei persoane să fiu mai atent.*
- În cazul în care persoana ascultată trebuie să îşi amintească – *Ioane, este posibil ca la intersecția străzilor, acolo unde întoarce autobuzul, să se fi petrecut un omor. O să vorbesc cu toți cei care locuiesc în zonă; nu vreau să spun că eşti implicat în vreun fel, dar, am înțeles că ai fost în seara aceea pe acolo.*

7.20. Obţinerea de informaţii biografice de la persoana ascultată

Obținerea unor informații biografie este apreciată ca fiind foarte utilă, în cazul celor mai multe dintre anchetele desfăşurate, întrucât ne oferă posibilitatea unor conexiuni extrem de utile, pe care, altfel, ne-ar fi imposibil să le sesizăm. Încercarea de a obține astfel de informații, la începutul interviului, poate genera reticență din partea

persoanei ascultate, nu pentru că astfel de informații ar fi prea sensibile – mare parte dintre ele sunt cunoscute, cel puțin, în cadrul cercului social – ci pentru că cei mai mulți dintre noi avem mari rezerve în a le oferi, în unele cazuri este vorba despre repulsie, când se pune problema implicării în desfăşurarea unei anchete penale.

Minimal, sunt necesare date cu privire la: numele complet, data naşterii, codul numeric personal, adresa de domiciliu, a reşedinței frecventată mai des şi de la locul de muncă, unde locuiesc părinții, copiii, frați şi surorile, numere de telefon, adrese de email. De asemenea, sunt necesare cât mai multe date despre persoanele cu privire la care s-a făcut vorbire în cadrul interviului.

7.21. Obţinerea unei declaraţii scrise

De cele mai multe ori este vorba despre o narațiune dezvoltată logic şi cronologic pe direcțiile de interes pe care le-a urmărit anchetatorul. În unele cazuri, poate fi utilă şi forma *„întrebare – răspuns”*, în special în cazul persoanelor cu manifestări duplicitare, care tot timpul *„se întorc”* şi spun că nu s-a înțeles ceea ce au vrut să spună, că au spus altceva decât ceea ce s-a consemnat.

Declarația este consemnată în scris, ca regulă. Înregistrările de sunet şi imagine, transcrise ulterior, reprezintă o excepție, în cazul în care persoana ascultată refuză explicit să se consemneze sau/şi să semneze ceea ce a declarat cu privire la activitatea ilicită ori persoanele de interes pentru anchetă.

Întrucât de multe ori s-a dovedit deosebit de utilă analiza ulterioară a declarației, pentru a se evalua *„povestea”* prezentată de către persoana ascultată, este bine ca ceea ce s-a declarat să se consemneze fidel – este nevoie de povestea nealterată, de alibiul prezentat, înainte de orice întrebare acuzatoare pusă de către anchetator. În practică, anchetatorii pun mare preț pe scrierea declarației inițiale de către, însăşi, persoana ascultată. Având în vedere posibilitatea efectuării şi a unei analize grafologice, soluția nu poate fi decât salutară. Analiza declarației, date de către persoana ascultată, ne poate oferi mai multe perspective – ceea ce este adevărat, ceea ce nu este adevărat, motivele pentru care nu spune adevărul, motivele pentru care se exprimă apreciativ în legătură cu persoane, locuri ori stări de fapt, motivele pentru care încearcă să ascundă anumite elemente utile pentru anchetă, etc.

7.22. Terminarea interviului

Nu este ceva ce poate fi tratat cu ignoranță. Este util ca, înainte de a se despărți de persoana ascultată, chiar dacă a fost luată o declarație scrisă, anchetatorul să repete ceea ce a fost afirmat de către persoana pe care a ascultat-o pe parcursul interviului, astfel încât să fie suficient de clar tot ceea ce s-a spus. Bine ar fi dacă anchetatorul ar accentua, ar sublinia ceea ce a spus, întrebând dacă *„tot ceea ce am repetat eu a fost corect ?”* şi dacă *„am uitat, cumva, ceva din ceea ce a-ți spus dumneavoastră ?”*. Este vorba, pe fond, de o anumită încărcătură psihologică, o presiune de ordin psihologic pe care anchetatorul o pune asupra persoanei ascultate, care trebuie să îşi asume responsabilitatea pentru cele spuse. În astfel de condiții, este posibil să apară precizări, nuanțe, alte elemente care să fie utile pentru dezvoltarea anchetei.

Indiferent de rezultatele interviului, anchetatorul ar trebui să rămână prietenos, să aibă gesturi de susținere şi înțelegere față de persoana pe care a ascultat-o. Este necesar ca relația să nu fie compromisă, pentru că este posibil să apară necesitatea unei noi ascultări, pentru că este posibil ca cel ori cea ascultată să îşi aducă aminte ceva important şi va trebui să existe facilitatea de a putea comunica cu persoana potrivită; suspectul, însuşi, în cazul în care va considera necesar, trebuie să aibă uşa

deschisă – calculele sale pot să îi arate că poate fi mai profitabil să recunoască decât să îşi asume riscul de a i se demonstra, ulterior, vinovăția.

Anchetatorul ar trebui să se străduiască să ***identifice nevoile persoanei pe care o ascultă*** şi, prin tot ceea ce face, să încerce să vină în întâmpinarea acestor nevoi. Este bine să mulțumească pentru bunăvoința persoanei ascultate de a accepta să îi ofere atât cât i-a oferit; este bine să ofere sfaturi, idei, să empatizeze cu persoana pe care o ascultă; este bine să îşi afirme disponibilitatea personală pentru orice fel de ajutor pentru persoana ascultată şi apropiații săi. Important pentru anchetator este să reuşească să îndepărteze, cât mai mult, disconfortul firesc al venirii la sediul organului judiciar, să creeze condițiile în care valori sociale precum adevărul, dreptatea, securitatea, echilibrul, toleranța, etc. să poată fi afirmate şi să guverneze comportamentul celui ascultat.

Nu trebuie uitat că modul în care punem o întrebare poate fi hotărâtor pentru răspunsul pe care îl vom primi. Anchetatorul are tot interesul să poată beneficia de *„amabilitatea”* persoanei pe care o ascultă, de fiecare dată când va fi nevoie. O formulare – nu este vorba despre o întrebare, pentru că cei mai mulți dintre anchetatori consideră că nu trebuie să ofere persoanei ascultate alternative care să poată fi refuzate – larg folosită de către anchetatori este *„Sunt sigur că, dacă vă veți aduce aminte ceva care să intereseze ancheta, o să mă căutați. Dacă va fi nevoie să ne întâlnim din nou, în cazul în care va fi necesar pentru a lămuri vreo împrejurare nou apărută, sunt convins că veți accepta.”* Ca întrebare, se poate reformula: *„Veți avea ceva împotrivă să ne întâlnim, din nou, pentru a lămuri eventuale aspecte noi, ce au apărut pe parcursul desfăşurării anchetei ?”* Important, indiferent de opțiune, este ca persoana ascultată să accepte să fie ascultată de fiecare dată când va fi nevoie – *„Sigur, oricând, fără nici o problemă.”*

Este bine să ai la îndemână o carte de vizită, astfel încât persoana ascultată, dacă va avea nevoie sau va considera necesar, să te caute, să ştie că exişti, să nu uite că ancheta este în desfăşurare şi că este cineva care face lucrurile să funcționeze – *„Nu va fi o problemă, dacă veți dori să mă căutați ?”* Răspunsul firesc nu poate fi decât *„Bineînțeles, nici o problemă.”* Aşa cum am arătat, nu este ceva neobişnuit pentru persoanele ascultate să îşi amintească detalii utile pentru anchetă. Anchetatorul trebuie sublinieze faptul că uşa rămâne deschisă şi că trebuie folosită: *„Dacă vă mai amintiți ceva să îmi spuneți. De multe ori oamenii îşi amintesc detalii ce pot fi importante şi asta este normal pentru că nu am avut suficient timp să vorbim despre tot ceea ce ar putea fi important. Sunt sigur că, dacă vreți, o să vă mai aduceți aminte lucruri importante. Tot ceea ce trebuie să faceți este să mă căutați şi nu o să vă dezamăgesc, o să vă ajut cu tot ceea ce voi putea.”*

CAPITOLUL 8

De ce oamenii mărturisesc

Un secret, este o poveste mult mai dificil de păstrat ascunsă decât ceva care nu este considerat a fi un secret. Fundamental, pentru orice anchetator, este să înțeleagă care este mecanismul care îi determină pe oameni să aleagă între a minți şi a spune adevărul, între a mărturisi şi a nega vinovăția, a nega implicarea în activitatea ilicită cercetată.

De multe ori instinctul, intuiția ori teama de a avea legătură cu o anchetă în desfăşurare, îi determină pe indivizi să mintă fără vreun motiv. Alte ori, nici nu trebuie să existe un motiv explicit, ceva despre care o persoană ascultată să spună că a determinat-o să spună adevărul. Totuşi, se pare că există câteva motive, care pot determina pe cele mai multe dintre persoanele ascultate să mărturisească.

8.1. Convingerea că implicarea în activitatea ilicită ce constituie obiectul anchetei poate fi dovedită

De cele mai multe ori, suspecții mărturisesc convinşi că ceea ce au făcut ei, în mare parte, este cunoscut. Această convingere, practic, spulberă orice obstacol ce s-ar putea afla în calea mărturisirii. Rezistența, firească, a fiecărei persoane care încearcă, în tot ori în parte, să ascundă ceva din ceea ce cunoaşte şi ar fi de interes pentru anchetă, se bazează pe un raționament simplu – anchetatorul nu ştie ori ştie foarte puțin din ceea ce ştiu eu şi sunt interesat să ascund; cu cât anchetatorul ştie şi dovedeşte că ştie mai mult din ceea ce eu încerc să ascund, cu atât efortul meu devine mai lipsit de sens.

În practică, se constată că mulți dintre făptuitori mărturisesc, după ce au fost prinşi în flagrant. Motivul ține de sensul pierdut al oricărui efort de a ascunde ceva, care nu mai poate fi ascuns. La fel stau lucrurile cu cei care sunt convinşi că nu mai au ce să mai ascundă.

Ce să mai spui ?

Ce să mai negi dacă ai fost prins ori se ştie că ai fost cu mâna în borcanul de miere ?

Anchetatorii, lipsiți de inspirație, îşi fac munca mult mai grea uitând să îşi exprime încrederea în vinovăția suspectului pe care îl au în față. Dubiile exprimate direct ori lăsate să apară în mod indirect, dublate de un ton lipsit de echilibru şi siguranță pot să determine persoana ascultată să considere că are o şansă, că rezultatele anchetei sunt incerte şi, pe cale de consecință, hotărârea şi determinarea în a ascunde ceea ce se consideră că trebuie ascuns ajunge la cote maxime.

8.2. **Motivele** sau **justificările ce pot motiva activitatea ilicită**

Mulți dintre suspecți consideră că *„dacă anchetatorii au înțeles că eu am făcut ceea ce am făcut, poate că pot înțelege, la fel de bine, şi motivul care m-a determinat să fac ceea ce am făcut”*. Trebuie acceptat că nimeni nu se *„predă”* pur şi simplu. Aşa cum cei care se predau, pe câmpul de luptă, consideră că vor fi tratați rezonabil, dacă au grijă să justifice ceea ce au făcut împotriva celor în fața cărora se predau, la fel şi făptuitorii consideră necesar să-şi justifice faptele în fața anchetatorilor prin motive acceptabile, care să le justifice acțiunile.

Trebuie să recunoaştem că cei mai mulți dintre cei care săvârşesc infracțiuni sunt adevărați maeştri, când vine vorba despre a invoca motive. *„Mi-a fost foame şi în*

galantar erau, oricum, multe bucăți de salam tăiate care trebuiau aruncate, pentru că le expira termenul de valabilitate". „L-am văzut cu portofelul plin. Cine mai umblă azi cu portofelul plin ? Decât hoții şi funcționarii corupți mai au bani mulți la ei; pentru ceilalți s-au inventat cardurile bancare. Aveam şi eu nevoie de bani, oricum nu erau singurii lui bani". „M-a lovit şi m-a înjurat acum două săptămâni, când mi-a strigat că m-am luat de nevastă-sa. Acum a încercat să mă lovească din nou; avea un par în mână şi îmi striga că mă omoară. Păi … şi eu i-am zis; că dacă o caută cu lumânarea o s-o găsească şi … i-am dat: directă înşelătoare cu stânga şi croşeu devastator cu dreapta. Nu s-a mai sculat de jos. Mi s-a făcut milă, nu mi s-ar mai fi făcut, şi am sunat la 112". „A încercat să mă înşele. A zis că o să îmi dea el banii, că o să vadă, că o să fie bine … . Eu i-am zis, clar, că cu mine nu se joacă. I-am pus cuțitul la gât şi mi-a dat tot ce a avut pe el". Desigur că acestea sunt simplificări, sunt explicații simple, la îndemâna oricui. Important este, de fiecare dată, ca motivele invocate să aibă ***„ecou"***, să penetreze zona de suflet a interlocutorului, să trezească în mintea interlocutorului sentimente şi reacții de înțelegere, de compasiune – *„poate că într-o situație asemănătoare şi eu aş fi procedat la fel".*

Dacă nu poate fi obținută înțelegerea şi compasiunea este de preferat, cel puțin, să se atenueze ura şi alte sentimente negative ce se pot dezvolta în legătură cu persoana făptuitorului, în condițiile conturării modului de operare, a mobilului şi scopului urmărit.

8.3. Vinovăția

Vinovăția are rolul său în declanşarea mecanismului care poate genera o mărturisire. Individul – femeie sau bărbat – poate resimți o presiune deosebită, cauzată de sentimentul de vinovăție. Se poate simți vinovat de ceea ce a făcut, de rezultatele acțiunilor sale, de felul în care anumite persoane ori stări de fapt au influențat evoluția unor persoane apropiate, de faptul că nu poate să ajute ori să facă ceea ce şi-a propus să facă datorită faptului că trebuie să se ascundă ori să simuleze anumite atitudini, sentimente ori stări față de persoane pe care le consideră importante, etc.

De cele mai multe ori, vinovăția devine relevantă, ca motiv principal care să determine o persoană să mărturisească, la cei care săvârşesc infracțiuni pentru prima oară. Aceştia caută iertare şi înțelegere, caută şi acceptă pedepse de la propriile victime şi de la societate, pentru faptele lor. Mărturisirea are un efect eliberator pentru astfel de persoane; se eliberează de frământările interioare şi anxietatea specifică regretului de a face ceea ce nu este bine plăcut Bunului Dumnezeu şi oamenilor, pot simți că se eliberează de povara păcatelor întregii lumi. Este vorba despre o decizie emoțională; a mărturisi presupune un moment în care cel care o face ignoră consecințele, nesocoteşte realitatea pedepsei care îl aşteaptă şi pe care şi-o asumă.

Este posibil ca astfel de persoane să învețe, cu adevărat din greşelile lor. Totuşi, există şi posibilitatea unor calcule, unor negocieri informale; ceva de genul *„recunosc, însă, înțeleg să primesc o pedeapsă mai mică iar întreaga procedură judiciară trebuie să îmi permită să îmi mențin intactă imaginea".*

8.4. Reputația

Când vorbim despre reputație, nu este vorba, obligatoriu, despre reputația de cetățean cinstit şi onorabil, ci, de cele mai multe ori de reputația de membru ataşat al unei bande de cartier, de reputația de *„rău"* cu care nu este bine să te pui, de reputația unui *„dur"*, de reputația unuia care *„cade de fiecare dată în picioare"*, etc. Mărturisirea

unor astfel de indivizi, trebuie acceptată cu rezerve, trebuie verificată cu atenție, trebuind să ne aşteptăm, ca în spatele ei, să fie alte considerente decât cele fireşti.

Mecanismul *„eliberării"* unei astfel de mărturisiri este previzibil – *dacă vrei să fii recunoscut ca unul de al nostru, să faci parte din banda noastră, ca unul dintre noi, trebuie să faci ceva* ***„rău"*** *pentru că noi suntem* ***„răi"*** *şi fiecare în parte şi toți laolaltă am făcut* ***„rău"****.* Acceptarea în grup sau/şi asumarea unui statut, cere sacrificii iar săvârşirea unei infracțiuni considerate specifice este un pas important. Trebuie observat în practică, faptul că mărturisirea nu este una simplă și, de cele mai multe ori, presupune probarea unor calități dorite precum forță, inteligența, şiretenia, duritatea, lipsa oricărui sentiment de milă, putere de control asupra celor din jur, *„miros fin"* când vine vorba despre trădare, ş.a.

Pentru anchetatori este important ca, din când în când, să lanseze invitații, pentru laudă, să îşi arate *„admirația"* pentru persoana celui pe care îl ascultă şi pentru calitățile lui demonstrate. Mulți cad în cursa întinsă şi încep să se laude – la început cu fapte prescrise ori săvârşite în străinătate şi, încet, încet, cu ceea ce este interesant pentru ancheta în desfăşurare.

8.5. Adrenalina, euforia şi nevoia de a te lăuda

Fiecare, în parte, constituie câte un *„ceva"* ce poate crea comportamente neaşteptate, oarecum, contrar firii. De regulă, acțiunea este sistemică, însă pot apare și manifestări specifice pentru fiecare. Documentându-mă pentru această lucrare, am stat de vorbă cu un ofițer de legătură al structurii pentru combaterea criminalității organizate, care mi-a povestit, contrariat, despre o *„faptă de vitejie"* a doi români, un el şi o ea, logodiți în România, care se aflau în concediu pe una din plajele însorite din sudul Italiei. Cei doi au hotărât să facă ceva *„îndrăzneț"*, aşa că au aflat de locul unde stătea un vânzător de droguri, femeia l-a ademenit, bărbatul l-a înjunghiat pe la spate, au căutat în locuința traficantului, au găsit şi au luat droguri şi bani. Au găsit cheile de la maşina celui pe care l-au ucis, au ambalat cadavrul acestuia într-o pătură, l-au pus împreună în portbagajul maşinii, au plecat, au găsit o prăpastie în zonă, unde au dat drumul la maşină cu tot cu cadavru.

După câteva ore, cei doi tineri au fost la un chef organizat de alți români, cunoştințe mai vechi şi mai noi, şi după ce au consumat droguri şi alcool au început să se laude, relatând cu lux de amănunte tot ceea ce au făcut. Fără lauda lor, cei doi ucigaşi erau foarte greu de identificat, mai ales în condițiile în care nu erau cunoscuți ca fiind cu antecedente penale, urmau să plece către România a doua zi, pe seară, cu o cursă de avion, nu exista nimic important care să ateste relația lor cu traficantul ucis, etc. Combinația ***„reputație – îndrăzneală – buze moi"*** este fatală. După ce desfăşoară o activitate ilicită, în special în cazul activităților ilicite săvârşite cu violență, individul este *„victima"* unei creşteri, puțin fireşti, a adrenalinei care îi dă senzația de putere şi de control, astfel încât consideră că se poate juca cu riscurile specifice anchetelor penale, că poate fanda, eschiva sau para orice încercare de a stabili o responsabilitate penală în legătură cu faptele sale.

Individul se poate înroşi la față, însă cel mai important aspect, aici, este faptul că acesta devine dominat de un sentiment de echilibru, de siguranță, simte că are lucrurile sub control. Rezultatul, convenabil pentru anchetator, ține de faptul că teama de a fi prins cu minciuna devine inhibată. Adaosul de alcool şi, eventual, droguri este o garanție pentru faptul că individului i se va deschide gura şi va spune lucruri pe care, poate, le va regreta. Devine posibilă o mărturisire prin care persoana ascultată să recunoască spontan tot ceea ce a făcut. Nu se mai manifestă, în nici un fel, teama că o asemenea mărturisire este o cale fără de întoarcere.

De regulă, astfel de mărturisiri apar imediat ce a ajuns echipa de cercetare la fața locului şi făptuitorul este prezent, încă, acolo. Apar declarații scurte *„Nu am mai putut rezista şi l-am pus la punct … ”*, *„Eu sunt cel care l-am omorât …”* sau *„Ce vroiați să fac ? Să mă uit cum îmbuibații ăştia îşi fac de cap şi eu să mor de foame ?”* Odată ce prima admitere a implicării în activitatea ilicită a fost făcută, restul vine de la sine, în scurt timp.

8.6. Scăpările către persoanele considerate de încredere

Multă vreme, după cel de al doilea război mondial, pe multe din elementele de dotare ale armatei române, încă, mai puteai citi: „ATENȚIE – DUŞMANUL ASCULTĂ”. În toate țările europene, şi nu numai, au fost promovate tot felul de sloganuri care îi îndemnau pe cetățeni să nu vorbească despre aspecte militare; orice neglijență putea să coste viața celor care erau pe front. Ei bine, scăpările mici clădesc informațiile importante.

Secretele sunt dificil de păstrat, fiecare cuvânt trebuie cenzurat, astfel încât secretul să nu poată evada. Putem să ne abținem să vorbim față de cei mai mulți dintre oameni. Totuşi avem *„slăbiciuni”* – oamenii care ne sunt apropiați şi care ne ştiu, ne simt, ne spun, simțim că le suntem datori explicații şi, pe cale de consecință, ne confesăm lor, cum se spune în popor: ne punem sufletul în batista sau poala lor. Se pot apropia de noi persoane care au harul de a fi percepuți ca fiind de încredere şi, în astfel de condiții, de ce nu, chiar, şi anchetatorul ar putea să o facă.

Care este principala calitatea a oamenilor de încredere ?

Aceşti oameni ne cunosc, ştiu adevărul despre cine suntem, ce vrem şi cum ne manifestăm, şi ar trebui să ne promoveze pe noi, şi interesele noastre, într-un mod cât mai favorabil şi mai eficient. Uneori, este suficient doar faptul că ne dau suficiente indicii în legătură cu faptul că ne înțeleg şi că, în mintea şi sufletul lor, ne bucurăm de apreciere, înțelegere şi de o bună imagine.

Confesiunile din arest, din penitenciar sau mărturisirile din camera de ascultare au o dinamică asemănătoare. Înainte de toate, se instalează încrederea; apoi apare nevoia destăinuirii, unui act sau a unor acte de bravadă şi, la final, în funcție de abilitatea celui care ascultă, apare nevoia de a spune un secret.

8.7. Protejarea altei persoane

Protejarea unei alte persoane, care poate fi un complice ori o persoană dragă, cu care cel în cauză are o relație specială, se bazează pe sentimente puternice, pozitive.

În cazul activităților desfăşurate de către mai multe persoane, unul dintre suspecți poate constata că implicarea sa este cunoscută, că orice efort de a încerca să ascundă ceva este lipsit de sens, absurd chiar, situație în care singura atitudine rezonabilă este să recunoască tot ceea ce a făcut. O asemenea persoană înțelege că trebuie să se sacrifice şi va încerca să ia asupra sa cât mai mult din *„greutatea”* acțiunilor ce au constituit activitatea ilicită. Ca obiectiv declarat, poate fi vorba despre asumarea integrală a activității ilicite şi a vinovăției. Într-un asemenea caz, cel care o face devine un fel de *„erou”*, dobândeşte o reputație pe măsura efortului şi ar putea, pe viitor, să obțină anumite avantaje, inclusiv materiale.

Atunci când se încearcă protejarea unui membru de familie sau a altei persoane dragi, cel ori cea care recunoaşte, că a făcut ceea ce nu a făcut, îşi poate asuma fapta penală, în ansamblul său, fără să fi avut nici cea mai mică contribuție. Asumarea faptei şi a vinovăției poate avea ca scop şi obținerea unor avantaje economice – sume de bani

sau iertarea unor datorii, precum sunt cele care provin din consumul de droguri, pierderi la pariuri, cămătărie, etc.

8.8. Oferirea minimei satisfacţii

O recunoaştere a unei fapte penale poate fi *„oferită”* de către persoana ascultată pentru a evita dezvoltarea eforturilor anchetei către o zonă în care s-ar putea afla lucruri mai multe şi mai grave decât ceea ce se oferă. Practic, persoana ascultată *„aruncă un os”* anchetatorului pe care acesta trebuie să îl *„analizeze”*, să *„îl roadă”*, să *„îl savureze”*, etc.; toate acestea răpind din timpul preţios al anchetatorului, din concentrarea şi celelalte resurse pe care acesta le investeşte în cadrul ascultării.

Important pentru cel ascultat, este să îl îndepărteze pe anchetator de ceea ce poate fi mai periculos. Pregătit corespunzător momentul unei asemenea mărturisiri, poate avea un efect peste aşteptările iniţiale, astfel încât poate fi acceptată ca fiind un motiv suficient de plauzibil pentru tot ceea ce ar fi putut constitui, până în momentul respectiv, manifestări specifice unui comportament mincinos, pentru diverse alte manifestări şi comportamente greu de explicat în cazul unei persoane oneste.

De exemplu, precedată de un oftat *„rezonabil”*, ar putea veni o mărturisire potrivit cu care persoana pe care o ascultăm recunoaşte că *„s-a îmbătat şi a spart geamul de la un chioşc, din parcul … de unde a luat mai multe sticle cu băuturi alcoolice şi două pungi cu biscuiţi”*, pentru a ascunde implicarea în vandalizarea unui spaţiu folosit ca depozit pentru articole de îmbrăcăminte *„de firmă”*, de unde, împreună cu încă doi complici, a încărcat în portbagajul unui autoturism, ceea ce s-a putut încărca, după care au dat foc mărfurilor rămase, înscenând un incendiu pornit de la un circuit electric improvizat.

Un anchetator lipsit de experienţă poate să se *„bucure”* de ceea ce a obţinut şi să renunţe la a urmări scopul iniţial. Cu această ocazie, anchetatorul transmite persoanei ascultate un mesaj de slăbiciune indirect – *pentru că mă bucur şi accept această mărturisire, este clar că în legătură cu fapta pe care o anchetez, lucrurile nu sunt suficient de clare*. A accepta, ceea ce este mai uşor, este omenesc, însă, în acelaşi timp, transmitem că în legătură cu restul *„este greu”*, iar asta nu poate decât să îl încânte pe cel care are de ascuns implicarea în ceea ce este *„mai greu”*.

Totul se poate reduce la a fi un truc în încercarea de a negocia cu anchetatorul. *„Osul”* poate fi păstrat pe masă, până după ce va fi clarificată problema principală, după care îi va veni rândul şi lui.

8.9. O mână o spală pe alta şi amândouă spală faţa

Aceasta este o expresie specifică înţelegerilor în spatele cărora se ascunde ceva. Exemplul social clasic îl reprezintă cazurile de hărţuire sexuală în care fiecare parte oferă ceva în interesul binelui comun – cel care hărţuieşte foloseşte funcţia, pentru a oferi avantajele aşteptate de către femeia angajată, iar aceasta îşi foloseşte talentul de femeie, pentru a satisface aşteptările celui care ocupă funcţia, de care ţine realizarea intereselor sale.

Mărturisirile apar şi se dezvoltă în condiţii asemănătoare. Făptuitorul ar mărturisi, dacă ar primi nişte avantaje care ar face dezirabile consecinţele previzibile ale anchetei în desfăşurare; anchetatorul, şi el, din comoditate – pe principiul: de ce să munceşti mai mult când poţi să munceşti mai puţin – ar oferi anumite avantaje, prin care să nu se încalce normele juridice imperative, cu condiţia ca mărturisirea oferită să scutească o cantitate suficientă de muncă, care să facă înţelegerea interesantă şi rezonabilă. Cei mai mulţi dintre infractorii *„cu vechime”* sunt pregătiţi să negocieze în

momentul când sunt identificați; oferă informații dacă primesc *„ceva”*, dacă sunt convinşi că li se garantează *„ceva”*.

Anchetatorul este într-o poziție delicată – ar oferi câte ceva, dar ceea ce aşteaptă să i se ofere ar trebui aflat prin eforturi profesionale fireşti; cu alte cuvinte ar trebui să muncească, să afle ceea ce i se oferă acum în schimbul a ceva. Pe cale de consecință, ar putea fi acuzat că nu a insistat suficient în eforturi profesionale fireşti, că, de fapt, face concesii, în loc să muncească. În altă ordine de idei, ar trebui observat că este normal să munceşti însă *câte resurse trebuie investite ?* şi *în cât timp ar trebui obținute beneficiile aşteptate ?*, sunt întrebări care trebuie puse, pentru că societatea nu poate cheltui resurse, în condiții de lipsă a unei eficiențe considerate fireşti.

Esențial, pentru anchetator, este să nu facă promisiuni ilegale.

8.10. Nevoia de a trece peste problemă

Nevoia de a trece peste problemă, de a depăși momentul, este o nevoie reală. Stresați, tracasați, plictisiți de o anumită problemă, cei mai mulți dintre noi ajungem într-un moment când considerăm că trebuie să spunem *„GATA, fie ce o fi, m-am săturat, fac tot ceea ce trebuie să fac numai să se termine … .”* Mecanismul este asemănător cu cel al folosirii torturii – se administrează rațional până în momentul în care individul a ajuns la limita de suportabilitate, când acceptă orice, doar pentru ca tortura să înceteze.

Se poate spune că, pe fond, poate fi vorba despre o tortură psihică sau … dacă nu poate fi vorba despre o tortură psihică reală, promovată de către anchetator, poate fi vorba doar despre percepția legată de o asemenea tortură. Important este ca persoana ascultată să simtă că *„M-am săturat ! Există viață şi dincolo de asta …”*. În mod evident, ajunsă într-o asemenea stare, persoana ascultată nu vede nici o cale de ieşire, totul este blocat şi, în concluzie, nu se mai poate face nimic, astfel încât pierderea, indiferent de dimensiunea cantitativă sau/şi calitativă, trebuie acceptată ca atare. Mărturisirea apare ca o consecință firească a constatării inutilității de a continua să negi ceea ce nu mai merită să negi.

Este o decizie emoțională pe fondul lipsei, cel puțin aparente, de alte opțiuni. Este ca şi cum te-ai afla într-un abator şi îşi aştepți rândul. Renunți la tot – carieră, imagini, prieteni, familie, tot ceea ce a fost bun şi frumos în jurul tău nu mai înseamnă nimic. Mărturisirea pe care o face persoana ascultată presupune o evadare din tot ceea ce a fost şi speranța legată de un nou început, ar trebui să se vadă luminița de la capătul tunelului.

8.11. Nu am făcut nici un rău

Presupune detaşarea persoanei ascultate de sensul negativ pe care societatea, prin legiuitor, îl dă faptelor sale. Unii suspecți îşi permit, conştient sau mai puțin conştient, ca strategie de abordare a întâlnirii cu anchetatorul ori ca atitudine ignorantă, să discute liber, fără nici un fel de limite, implicarea lor în activitatea ilicită, deoarece consideră că, nimic din ceea ce au făcut ei, nu a fost ilegal sau greşit. Totul poate să fi fost moral, etic, justificat din punctul de vedere al persoanei în cauză. Există subculturi care acceptă şi încurajează dreptul de răzbunare pentru suferințele cauzate de acțiunile altuia. Multe lucruri pot fi justificate față de sistemul de valori al unei persoane, al unui grup sau cerc de persoane, însă … ceea ce este ilegal … rămâne ilegal.

Documentându-mă, am descoperit, în practica judiciară, un caz, în care un individ a postat pe net, faptul că a dat foc unei clinici medicale private, în care soția sa

a făcut un avort, fără să îi spună. Ba, chiar, şi medicul Kevorkian, celebru pentru sinuciderile asistate, a mărturisit totul, justificând că a făcut bine, a făcut tot ceea ce a putut pentru a curma suferinţele persoanelor pe care le-a asistat.

Există şi mărturisiri care *„se dezvoltă”* pe fondul neînţelegerii tuturor implicaţiilor juridice, de natură socială ori de ordin psihologic care apar ulterior recunoaşterii faptelor. Rezistenţa individului scade galopant, în condiţiile în care acesta nu realizează gravitatea situaţiei în care se află.

8.12. Încrederea în anchetator

Încrederea în anchetator poate fi reală şi ţine de arta, stilul pe care îl abordează, la nivel individual, fiecare anchetator. Precum agenţii de vânzări şi anchetatorii au ceva de oferit. Ceea ce este esenţial să ofere este ***încredere***. Fără ca persoana ascultată să aibă încredere în anchetator, nu se poate realiza mare lucru la nivel de ascultare judiciară. Indiferent de calitatea în care este ascultată, femeia sau bărbatul care vine în faţa anchetatorului, dacă manifestă reticenţă faţă de anchetă, faţă de modul în care se dezvoltă cercetările, etc. nu va face decât să se apere, să încerce să pareze orice întrebare prin care li se solicită detalii. Dacă, din contră, între anchetator şi persoana ascultată, se stabileşte o relaţie de încredere, mărturisirea în faţa anchetatorului apare precum mărturisirea în faţa unui prieten, în care ai încredere şi care eşti convins că te va susţine.

Nu trebuie uitat că încrederea are un mare duşman: *DEZAMĂGIREA*. La fel precum în cazul prieteniilor *„de o viaţă”*, anchetatorii ar trebui să aibă în vedere că, de multe ori, sunt suficiente doar nişte gesturi, cuvinte ori expresii aruncate neglijent şi … totul dispare. Persoana ascultată se trezeşte, ca din vis, şi toate deciziile pe care le va lua, întregul său comportament, va fi influenţat de *„trădarea”* pe care a descoperit-o.

8.13. Nevoia de ajutor şi „nu pot spune nu”

Nevoia de ajutor se manifestă în cazul celor care percep pericolul în care se află şi simt că, singuri, nu se pot descurca. Astfel de persoane, ca principiu regretă sincer implicarea în activitatea ilicită cercetată, pot avea remuşcări în legătură cu aceasta. Au nevoie de un nou start, unul curat, trebuie să se îndepărteze de tentaţia care i-a stăpânit, de ispită. Simt că decizia de a săvârşi fapte penale nu a fost una raţională, că, în fapt, au fost slabi în faţa emoţiei. Simţindu-se slabi, tocmai din această cauză, au nevoie de ajutor pentru a se putea controla, pentru a prelua controlul iar mărturisirea este un prim pas în a-şi demonstra că poate face ceva.

„Nu pot spune nu” apare în cazul persoanelor ascultate cu o rezistenţă scăzută la stres, ce, sub asaltul anchetatorului, cedează, doresc să se conformeze, astfel că acceptă să spună tot ceea ce li se sugerează sau li se solicită, sperând că ar putea retracta ceea ce au spus, în viitor.

O subliniere trebuie făcută aici în legătură cu situaţia celor care *„nu pot spune nu”* – aceştia nu îi pot contrazice pe cei pe care îi respectă. Este vorba despre un raport de subordonare liber consimţit, despre a te conforma, a accepta, despre a te ralia la ceea ce spune o persoană, la modul în care se manifestă, cum gândeşte, cum vorbeşte, la ideile pe care le exteriorizează. Evident că se poate pune problema sugestibilităţii. Cel ori cea ascultată se simt şi se recunosc, mai slabi decât anchetatorul, acceptă dominaţia morală şi intelectuală a acestuia şi s-ar putea să spună ce doreşte acesta, doar pentru a-i face pe plac, fără să se pună problema vreunei *„forţări”* directe sau indirecte.

Este vorba despre persuasiune iar un anchetator, fără a avea o asemenea capacitate, nu poate fi bun, nu înseamnă mai nimic. Există oameni slabi care nu se pot opune, care cedează – mai repede ori mai târziu, mai uşor ori mai greu – important este să spună ceea ce cunosc. Dacă anchetatorul va rezista tentației de sugera ceea ce doreşte să audă, va avea bucuria de a afla ceea ce îl interesează. Se poate spune, chiar, că nu sunt persoane care să reziste, sunt doar anchetatori care nu sunt suficient de ... nu știu cum să o facă.

8.14. Abuzul fizic şi emoţional; ameninţările

Abuzurile, de orice, natură sunt interzise de lege. Ne place, tuturor, să spunem că astfel de practici sunt doar ***„istorie”***. Dincolo de lege, dincolo de interdicțiile de statut, dincolo de locul şi intervalul de timp pe care îl are anchetatorul la dispoziție pentru a asculta o persoană, dincolo de multe alte considerente, este o problemă de opțiune personală. Se poate spune că cei slabi, cei care simt că altfel nu pot, cei care nu au o imaginație productivă în plan profesional, cei care nu mai ştiu ce să facă, se agață de amenințări, de abuzuri fizice şi emoționale, ca de o ultimă speranță, care le-ar putea salva onoarea de anchetatori şi le-ar putea permite să raporteze şefilor rezultate palpabile.

Rezultate ?

Sunt acestea reale ?

În mod evident, cel puțin în opinia mea, sunt nesigure. Individul supus la tortură, ori va resimți suferința ca nefiind legată de ceea ce face ori spune – pur si simplu, indiferent de ceea ce spun sau fac, dacă recunosc ori nu, voi fi distrus fizic sau/şi psihic – ori va spune, ori face orice i se va cere, doar pentru a înceta, pentru a se termina, odată, supliciul. Vor apare mărturisiri, însă acestea nu pot fi, decât, conjuncturale, legate direct de condițiile în care au fost obținute.

Violența poate determina atât un vinovat cât şi un nevinovat să mărturisească, să recunoască faptul că a făcut ceea ce este de interes pentru anchetatori.

Desigur că se poate justifica faptul că se pot obține suficiente detalii care, odată verificate, pot face diferența între vinovat şi nevinovat. Însă ...

Cum rămâne cu ceea ce s-a întâmplat ?

Ne vom cere scuze ?

Ne vom „pune cenuşă în cap” ?

Ce poate, ce mai poate, înlocui demnitatea şi respectul cu care trebuie să ne tratăm ca indivizi umani ?

Din ce cauză mărturisesc suspecții constituie o temă de meditație, permanent în actualitate. Ceea ce am prezentat, mai sus, nu poate fi considerată o listă exhaustivă cu toate posibilitățile; se poate pune şi problema unor combinații între acestea. Pentru unii suspecți este suficient un singur motiv iar pentru alții este necesară o anumită combinație. De fiecare dată, nu poate fi vorba decât despre o soluție individualizată. Unii anchetatori, la finalul ascultării finalizată cu o mărturisire, şi-au făcut un obicei din a discuta cu persoana ascultată motivul sau motivele care au determinat-o să mărturisească – o asemenea idee, în măsura în care poate contribui la îmbunătățirea experienței personale, la perfecționarea prestației profesionale a anchetatorului, nu poate fi, decât, admirabilă.

8.15. Reflexia, rolul şi importanţa ei în aflarea adevărului

O asemenea secțiune, consider că trebuie începută cu un exemplu neutru.

De curând, am observat cum un amic vorbea cu fiul său despre o destinaţie pentru vacanţa dintre cele două semestre ale anului şcolar. Tatăl avea mâna stângă în buzunar şi gesticula cu cea dreaptă. Piciorul său stâng era uşor în extensie. În timp ce fiul său îl asculta şi vorbea despre posibile activităţi, şi-a băgat mâna dreaptă în buzunar, gesticula cu mâna stânga, iar piciorul său drept era uşor îndreptat către tatăl său. Nu ştiu ce îşi spuneau, după gesturi băiatul părea să fie de acord, însă, analizând poziţia lui, era clar că era de acord cu planurile de vacanţă, având în vedere că adoptase o poziţie care o reflecta pe a cea a tatălui. ***Reflexia*** se referă la tendinţa a două persoane de a copia poziţia, una pe a celeilalte, atunci când sunt de acord în privinţa unui lucru.

Reciproca este, de asemenea, valabilă. Când două persoane, nu sunt de acord sau sunt distante, din punct de vedere emoţional, ele adoptă poziţii diferite ale corpului. De exemplu, în situaţia în care o persoană este oprită în trafic, de către un poliţist, şi rugată să coboare din maşină – Poliţistul poate sta în faţa şoferului, având mâinile la vedere, gesticulând ocazional. Şoferul îşi poate încrucişa braţele şi se poate întoarce într-o parte.

Aceste poziţii diferite, ar trebui să-i dea de înţeles poliţistului, că şoferul nu este de acord cu faptul că a fost oprit şi că nu doreşte să coopereze. Reflexia are legătură cu faptul că poziţia unei persoane stă la baza altor comunicări nonverbale. Poziţia unei persoane reflectă nivelul acesteia de interes, implicarea emoţională şi încrederea. Atunci când cineva îşi exprimă gândurile, ideile şi sentimentele, persoana, care le va accepta, va fi cu siguranţă o reflectare a primei persoane. Este ca atunci când vorbim în faţa oglinzii; cel din oglindă va fi întotdeauna de acord cu noi.

Cum poate fi folosită reflexia pe parcursul unei ascultări ?

Pe parcursul unui ascultări, anchetatorul ar trebui să fie foarte atent la gesturile pe care el le face şi, totodată, să evalueze gesturile suspectului, să vadă dacă acestea sunt asemănătoare cu ale sale, fapt ce ar însemna deschidere şi onestitate din partea suspectului. De exemplu, dacă anchetatorul are piciorul drept peste cel stâng şi este înclinat puţin către stânga, un lucru care ar indica sinceritatea suspectului, ar fi ca, acesta din urmă, să stea cu piciorul stâng peste cel drept, fiind puţin înclinat către dreapta. Pentru a testa această ipoteză, anchetatorul poate să adopte o nouă poziţie, de exemplu cu ambele picioare pe podea şi puţin înclinat pe spate. Dacă persoana ascultată va adopta o poziţie, care să o reflecte pe cea a anchetatorului, acest lucru întăreşte ideea că aceasta spune adevărul.

O altă tehnică, prin care se poate evalua reflexia, pe parcursul unei ascultări, presupune aplicarea reflexiei de către anchetator. De fapt, psihologii ne învaţă să reflectăm, în mod intenţionat, gesturilor altei persoane, pentru a înţelege mai bine sentimentele şi gândurile acelei persoane. Dacă persoana pe care o ascultăm stă drept pe scaun, cu un picior întins în faţa celuilalt, anchetatorul ar putea să-i reflecte acestuia poziţia. În acest caz, se poate întâmpla fie ca persoana ascultată, spunând adevărul, să se simtă în largul său şi să ofere mai multe informaţii importante, fie ca acesta, atunci când minte, să devină neliniştită şi să-şi schimbe poziţia.

Trebuie subliniat că reflecţia nu este indicată în cazurile în care persoana ascultată adoptă poziţii sau face gesturi care denotă agresivitate (se apleacă spre înainte, îşi încrucişează braţele sau face gesturi ameninţătoare la adresa anchetatorului) deoarece, în astfel de cazuri, se poate mări gradul de agresivitate. Aceasta este, cu siguranţă, o situaţie nedorită, atunci când persoana ascultată realizează că va fi arestată, ori este ascultată înainte de introducerea în arest. Într-un astfel de caz, anchetatorii trebuie să reacţioneze în mod contrar celui pe care îl ascultă. Dacă acesta ţipă, anchetatorul ar trebui să vorbească mai încet, pe un ton neagresiv;

dacă suspectul întinde brațul într-o manieră agresivă, anchetatorul ar trebui să întindă o mână sau ambele mâini cu palmele în sus. Cu alte cuvinte, pentru a menține situația sub control, anchetatorul nu trebuie să copieze comportamentul agresiv al suspectului.

Folosirea reflexiei pe parcursul unui interviu – principalul beneficiu al reflexiei este obținut pe parcursul desfăşurării unui interviu. În timpul etapelor de început ale unei ascultări, poziția anchetatorului ar trebui să reflecte încredere, şi anume, ar trebui să aibă picioarele pe podea, brațele să nu fie încrucişate, iar corpul să fie uşor înclinat către înainte. Astfel, se pot aborda primele negări, ale persoanei care este ascultată. Totuşi, pe măsură ce ascultarea avansează şi persoana ascultată se gândeşte dacă să spună sau nu adevărul, anchetatorul ar trebui să adopte poziția specifică mărturisirii: să se uite în jos şi să adopte o poziție încovoiată a corpului. Vinovatul care doreşte să vorbească despre modul în care a desfăşurat activitatea ilicită, va copia, adesea, această poziție a anchetatorului. Odată ce persoana ascultată se află într-o asemenea poziție, acestuia ar trebui să i se adreseze o întrebare alternativă, specifică interogatoriului, pentru a se putea obține o primă mărturisire a vinovăției sale.

După ce a fost acceptată întrebarea alternativă, anchetatorul trebuie să continue conversația până când obține detalii suficiente despre desfăşurarea activității ilicite. Majoritatea făptuitorilor sunt reticenți în a explica detaliile activității ilicite desfăşurate. Misiunea anchetatorului va fi uşurată, dacă acesta va reflecta poziția suspectului în acest moment al ascultării. De multe ori, persoana ascultată se va înclina în față, nu se va uita direct în ochii anchetatorului şi s-ar putea să-şi atingă fața cu mâinile. Anchetatorul care va sta drept pe scaun, va lua un pix şi o hârtie şi, privindu-l direct pe suspect, ar putea spune: *„Ok, spune-mi ce s-a întâmplat”*. Va putea să obțină o relatare sumară a desfăşurării activității ilicite. Pe de altă parte, dacă anchetatorul adoptă aceeaşi poziție ca cea a persoanei ascultate, aceeaşi întrebare va duce la obținerea unei relatări mult mai apropiate de adevăr.

În concluzie, deoarece reflexia se produce la nivelul subconştientului, ea ajută la evaluarea onestității unei persoane ascultate, pe parcursul desfăşurării ascultării şi, totodată, o ajută pe acesta să se simtă în largul său, atunci când spune adevărul. Observația este valabilă, nu numai în condițiile desfăşurării unei anchete judiciare, ci, şi în relațiile zilnice dintre oameni. Pur şi simplu când ai o neînțelegere cu o persoană, încearcă să-i copiezi poziția, şi, poate că, astfel, vei putea să ajungi la o înțelegere cu acea persoană. De reținut că, dacă două persoane, care discută între ele, se înțeleg în legătură cu subiectul pe care îl abordează, atunci pozițiile lor asemănătoare ar trebui să evidențieze acest lucru.

8.16. Evaluarea neconcordanţelor (nepotrivirilor) dintr-o relatare

O strategie obişnuită a avocaților, pe parcursul unui proces, este aceea de a aduce în discuție neconcordanțele apărute în depozițiile persoanelor vătămate, sau ale martorilor, chiar dacă, în majoritatea cazurilor, aceste persoane spun adevărul, atunci când se află în fața anchetatorilor. Există posibilitatea ca o persoană, ascultată în cadrul unei anchete, să schimbe declarația la numai câteva ore.

De exemplu, o persoană declară, cu ocazia unei prime audieri, că în noaptea crimei fusese adus acasă de către un prieten cu maşina. Peste câteva ore, aceeaşi persoană, fiind audiată pentru lămurirea unui alt aspect considerat important pentru anchetă, îi spune anchetatorului că s-a întors singur cu maşina acasă. Această neconcordanță lasă să se înțeleagă faptul că suspectul este implicat, într-un fel sau altul, în activitatea ilicită cercetată. Totuşi, nu orice neconcordanță are la bază încercarea de a-l induce în eroare pe anchetator. De fapt, atunci când o relatare este repetată de două sau de trei ori exact la fel, acest lucru ar trebui să fie privit cu

suspiciune. Aşadar, întrebarea este: ***când persoana ascultată – în condiţiile descoperiri unor neconcordanţe – încearcă să inducă în eroare anchetatorul ?***

Înainte de toate, *trebuie făcută distincţia dintre* ***neconcordanţe*** şi ***omisiuni*** atunci când se analizează două declaraţii. O neconcordanţă, presupune o schimbare a datelor prezentate pe parcursul celor două relatări. Când un subiect relatează iniţial, că *într-o oarecare după-amiază se afla pe stadion cu prietenii la meciul echipei favorite*, iar, mai apoi, îşi aminteşte că, *de fapt, se uita la un meci de fotbal la televizor, singur în apartamentul său*, putem spune că suntem în faţa unei neconcordanţe. O omisiune se referă la anumite informaţii care nu au fost incluse în prima declaraţie, dar, care au fost introduse într-o declaraţie ulterioară sau, invers, au fost incluse în prima declaraţie însă lipsesc din cea de a doua declaraţie.

Ca exemplu, poate fi luat un presupus caz de viol, în care femeia a promovat o poveste bine garnisită cu detalii corelate logic, uitând să menţioneze că violatorul ţinea la vedere un cuţit, cu dimensiuni şi aspect deosebit, de natură a-i paraliza orice încercare de apărare. Ascultată peste mai puţin de 48 de ore, femeia include în declaraţie cuţitul şi omite detalii precum culoarea lenjeriei care se găsea pe patul unde a fost violată.

Anchetatorul va trebui să analizeze, cu atenţie, cele declarate, astfel încât să fie convins că declaraţiile unei persoane conţin cu adevărat neconcordanţe. De exemplu, un paznic, cercetat pentru neglijenţă în serviciu, într-un caz de distrugere prin incendiere, declară *că a verificat etajele 1, 2 şi 3 ale clădirii care a fost distrusă între orele 23,40 şi 01,15, intrând în multe dintre birourile situate la cele trei etaje*. Mai târziu, paznicul recunoaşte că *este posibil să fi verificat etajele până, cel târziu, la ora 01 şi că este, totuşi, posibil să fi intrat în nişte birouri de la capetele coridoarelor, deoarece obişnuia să facă acest lucru, ca o măsură de precauţie, în eventualitatea unui control*. Paznicul nu s-a contrazis, deoarece a folosit expresii diferite, care nu schimbă, fundamental, sensul declaraţiei.

Un anchetator naiv, ar putea să creadă că, dacă o persoană spune adevărul, atunci nu ar trebui să existe deosebiri între două relatări ale acesteia, făcute la momente diferite, practic cel sau cea ascultată trebuind *„să reproducă”*, exact, textul declaraţiei, ori de câte ori se solicită aceasta. Totuşi, trebuie acceptat că există cazuri, în care o persoană de bună credinţă, care este sinceră, poate oferi amănunte inexacte despre cele întâmplate, despre locul şi chiar momentul în care unele activităţi au avut loc. Anchetatorii cu experienţă ştiu că, atunci când evaluează nepotrivirile din declaraţiile persoanelor pe care le-au ascultat, trebuie să ţină seama de acţiunea unor factori, precum ***perioada de timp***, scursă din momentul perceperii activităţii, la care se referă declaraţia, până la momentul reproducerii, în faţa anchetatorului şi ***importanţa*** celor percepute pentru persoana ascultată.

Bunăoară, o persoană, pe care o ascultăm, ne declară că, *în urmă cu două săptămâni, când a ajuns acasă de la serviciu, soţia sa era plecată la cumpărături*, nu trebuie să-şi piardă credibilitatea, dacă, după un timp declară, realizând importanţa fiecărui detaliu în cadrul anchetei în desfăşurare, că *atunci când s-a întors de la serviciu soţia sa era, deja, acasă, întrucât se străduise să ajungă mai devreme, pentru a se odihni puţin, înainte de a se duce la un medic stomatolog, unde avea o programare*.

Altfel stau lucrurile, în cazul unei persoane care susţinea, iniţial, faptul că *soţia lui l-a lovit cu tigaia şi din cauza acestui lucru el a pus mâna pe cuţit pentru a se apăra, conflictul degenerând într-o încăierare în care a înjunghiat-o*. Pe parcursul desfăşurării ascultării, soţul recunoaşte că, *datorită faptului că soţia sa întârziase s-a apucat el să gătească. Când a venit soţia, aceasta s-a comportat impertinent, batjocorindu-l, s-a enervat, şi-a pierdut autocontrolul şi întrucât, avea un cuţit în mână, a înjunghiat-o*.

Nu este lipsit de interes, ca anchetatorul să evalueze şi starea emoțională pe care o persoană, care a ajuns să fie ascultată în cadrul anchetei, o avea la momentul desfăşurării activității ilicite. Stările emoționale puternice, precum anxietatea, frica, durerea sau influența drogurilor ori a băuturilor alcoolice, afectează în mod evident memoria unei persoane. Totuşi, astfel de împrejurări ar trebui asociate, în primul rând, cu omisiunea. Anchetatorul ar trebui să pună la îndoială veridicitatea celor declarate, atunci când o persoană, care a fost speriată ori s-a aflat sub influența drogurilor ori a băuturilor alcoolice, la momentul producerii evenimentului, nu dă semne de nesiguranță şi oferă o relatare exactă.

Trebuie subliniată necesitatea evaluării, de către anchetator, a tuturor motivelor, care pot conduce la nepotriviri în conținutul declarațiilor unei persoane. De exemplu, victima unui viol, poate declara, inițial, că *făptuitorul i-a dat jos pantalonii*, ca, mai apoi, să îşi schimbe declarația, spunând că *s-a dezbrăcat singură, la cererea agresorului*. O asemenea nepotrivire este de înțeles, din moment ce multe femei ezită, la început, să recunoască faptul că au avut o atitudine permisivă sau provocatoare, față de bărbații care, ulterior, le-au violat.

Există situații în care o persoană este ascultată şi, ulterior, declarată nevinovată, datorită faptului că aceasta a mințit în legătură cu alibiul şi implicarea sa într-o altă activitate ilicită, care nu are legătură cu cea cercetată. În aceste situații, persoana ascultată va putea să dea explicații plauzibile pentru o minciună anterioară. Ar putea explica faptul că a oferit un alibi mincinos, spunând că nu dorea să se afle despre aventura, pe care el o avea cu o anumită femeie; ar putea recunoaşte că a mințit, în legătură cu necunoaşterea victimei, din cauză că se temea să nu devină suspect în anchetă, sau, în legătură cu faptul că nu şi-a plătit facturile (invocând un motiv financiar), din aceeaşi cauză. Nu trebuie generalizat, însă, important este ca anchetatorul să înțeleagă resorturile interne, care au determinat persoana pe care o are în față, să susțină o anumită situație, care s-a dovedit a fi falsă.

Pentru interpretarea nepotrivirilor, care au la bază o minciună, trebuie respectate ***principii*** precum:

1. Evenimentul este unul important, prin natura sa, şi este puțin probabil, ca acesta să fie uitat.

2. Există nepotriviri în desfăşurarea evenimentelor importante care au legătură cu relațiile cauză-efect ale pregătirii, desfășurării și exploatării rezultatelor unei activități ilicite.

3. Subiectul îşi modifică declarația, după ce i se aduc la cunoştință dovezi reale sau fictive:

Anchetatorul – *„Dacă ar fi să vorbim cu vecinii din acea zonă, ar fi vreunul care să ne spună că ți-a văzut maşina în parcarea ei în acea zi?”*

Suspectul – *„Acum îmi aduc aminte. De fapt m-am dus la ea acasă şi am condus până în parcare, dar nu am intrat în casă”.*

4. Suspectul îşi aduce, cu exactitate, aminte unele evenimente, care, în mod normal, ar trebui aproximate: *„Acum trei săptămâni, am fost acasă la Petre, între orele 7:10 şi 10:40”.*

5. Chiar dacă suspectul se afla sub influența drogurilor sau a băuturilor alcoolice, nu are probleme în a-şi aminti detalii minore: *„Îmi aduc aminte, cu exactitate, că, înainte să se fi întâmplat acest lucru, Rodica a terminat de jucat biliard şi s-a dus la baie, ştiind că era şi Ionuț acolo. A stat în baie 12 minute şi, când a ieşit, zâmbea iar bluza îi era desfăcută”.*

6. Suspectul nu poate oferi o explicație plauzibilă, pentru nepotrivirea dintre declarații.

Următoarele elemente nu evidențiază, neapărat, existența unei minciuni şi ar putea, de fapt, indica modul în care o persoană, ce spune adevărul, îşi aduce aminte cu privire la derularea evenimentelor:

1. Mici discrepanțe în estimarea timpului şi a distanțelor.

2. Fapta reprezintă o activitate zilnică a subiectului.

3. O perioadă importantă de timp a trecut de la producerea evenimentului neimportant şi până la relatarea acestuia.

4. Suspectul are o explicație plauzibilă pentru nepotrivirea apărută între declarații: *„După ce m-am uitat în calendar, mi-am adus aminte că..."*

5. Un suspect care minte, în legătură cu alibiul său, pentru a ascunde o întâmplare stânjenitoare (faptul că era cu o prostituată), pentru a proteja un prieten sau pentru a împiedica aflarea unei activități ilegale, care nu are nici o legătură cu cea anchetată (consumul de droguri, acasă, la un prieten).

6. Un suspect care minte în legătură cu motivele sale, dar, când este interogat, recunoaşte, cu sinceritate, că mai devreme nu a spus adevărul, fiindu-i teamă să nu pară vinovat.

În concluzie, nepotrivirile semnificative dintre declarațiile unui suspect indică faptul că acesta ar putea minți în legătură cu fapta investigată. Aceste nepotriviri apar, mai ales, atunci când anchetatorul pune la îndoială prima declarație a suspectului, aducând dovezi reale sau fictive. Mulți suspecți vinovați sunt capabili de relatări care să nu sufere modificări deoarece poveştile lor sunt unele simple. Suspecții nevinovați, care doresc să relateze totul, aşa cum trebuie, pot lăsa loc unor mici nepotriviri între două relatări.

În ceea ce privește ***omisiunile***, o regulă de bază, pentru un bun anchetator, presupune ca acesta să evalueze *„inconsistențele"* din cadrul declarației persoanei pe care o ascultă. Mai clar – este vorba despre acele schimbări faptice, într-o declarație, în care omisiunile reprezintă ***informații aşteptate***, care nu sunt incluse într-un răspuns. Trebuie realizat faptul că, atât subiecții mincinoşi cât şi cei care relatează adevărul, vor omite informații dintr-o declarație. Nu prezența unei omisiuni indică minciuna ci, mai de grabă, ceea ce a fost omis.

Pentru a evalua omisiunile, un anchetator trebuie să aprecieze faptul că fiecare subiect ia decizii conştiente şi preconştiente despre *„cel mai bun răspuns"* posibil la o întrebare, care i se pune. Dacă subiectul relatează adevărul, cel mai bun răspuns posibil, va include informații adevărate, pe care crede, el, că investigatorul trebuie să le cunoască, pentru a putea stabili sinceritatea subiectului. De exemplu, în cazul unei persoane suspectate de săvârşirea unui viol care este nevinovată, la întrebarea *„Care crezi că este scopul ascultării de azi ?"* – chiar dacă există zeci de răspunsuri posibile, la aceasta întrebare, răspunsul, tipic, unui suspect nevinovat, este: *„O doamnă, pretinde că am violat-o, în parcarea de la stadion, vineri seara. Am fost la restaurantul din apropiere, în acea seară, până pe la 1.00, dar, sigur, nu am violat pe nimeni."* Cel ascultat, a omis o mare parte din informațiile ce trebuiau incluse răspuns – ora la care a ajuns la restaurant, cu cine a fost, cât a băut, etc. Totuşi, informațiile, pe care a ales să le includă în răspuns, pot constitui cel mai bun răspuns posibil, la întrebarea anchetatorului, pentru a arăta nevinovăția.

În cazul unui mincinos, de regulă, răspunsul apare sub forma *„Cred că o doamnă afirmă că i-am făcut ceva"*. Acest subiect, intenționat, a omis natura presupunerii, legată de viol, ca şi presupusa locație şi dată a faptei. Prin includerea acestor informații detaliate, s-ar fi putut creşte anxietatea suspectului, care, desigur, nu doreşte să se întâmple acest lucru. Mai mult, suspectul vinovat este, de cele mai multe ori, mai grijuliu să nu ofere informații, care nu se cunosc, despre modul în care a

fost desfășurată activitatea ilicită. Dacă anchetatorul pune o întrebare, precum *„Ştii când sau unde pretinde ea că s-a întâmplat ?”* iar cel ascultat neagă, faptul că este implicat – în condițiile în care se cunoaşte că aceste elemente i-au fost aduse la cunoştință – este de natură a argumenta reaua sa credință. Documentându-mă, în practică, am constatat că pot fi sintetizate unele reguli utile, pentru a dezvolta suspiciuni întemeiate, în legătură cu faptul că persoana ascultată minte. Astfel:

Când un suspect omite includerea detaliilor importante în cadrul răspunsului pe care îl dă este foarte posibil ca acesta să mintă. Un suspect, care pretinde că nu cunoaşte date, amănunte, etc., pe care ar trebui să le cunoască, într-un mod nepotrivit, în legătură cu o activitate ilicită sau acuzație este, de cele mai multe ori, mincinos.

De cele mai multe ori, persoanele, care spun adevărul în anchetă, obişnuiesc să includă anumite tipuri de informații în răspunsul pe care îl dau, care, sunt, de cele mai multe ori, omise din răspunsul unui subiect mincinos. Un bun exemplu îl constituie *emoțiile* – dacă o persoană de bună credință a fost speriată, supărată, enervată sau frustrată, el sau ea, ar fi sinceri cu o astfel de informație în timpul unui interviu, deoarece stările emoționale se îmbină cu comportamentul specific la amintirea unei întâmplări, unei stări de fapt. Pe de altă parte, răspunsul unei persoane de rea credință se concentrează, adesea, doar asupra comportamentelor – de exemplu, mai întâi s-a întâmplat asta, apoi s-a întâmplat aceea şi apoi am făcut asta. A fabrica sau a face referire la emoții, într-un asemenea context, este puțin productiv, astfel încât mincinoşii nu amestecă emoțiile cu relatările despre elemente acționale, simțind că au nevoie de un nivel maxim de concentrare, pe care nu îl au şi s-ar putea trăda. Atunci când faci referire la faptul că ai fost mirat, speriat, frustrat, etc. corpul tău reproduce, instinctual, manifestări specifice emoției invocate, la nivel personal. Anchetatorul va putea să vadă, cum arăți tu mirat, nu care sunt manifestările specifice mirării, la cele mai multe persoane. La mincinoși, elemente de falsitate, legate de aceste stări, apar de regulă.

În al doilea rând, un subiect onest va include detalii specifice în răspunsul său, deoarece crede că informația va fi de ajutor în rezolvarea cazului. Subiecții mincinoşi omit, adesea, informații specifice (timp, dată, locație, descriere) deoarece este nevoie de mai multe minciuni, pe care trebuie să le spună şi asupra cărora să se concentreze. Dacă astfel de informații sunt scoase în evidență, în timpul întrebărilor următoare, de cele mai multe ori, suspecții mincinoşi rămân vagi în detalii specifice, de exemplu *„Cred ca aş fi putut ajunge acasă, oricând, între 5.30 şi 7.00 duminică dimineața.”*, *„Nu-mi aduc aminte să fi forțat, vreodată, vreo femeie să mă iubească, am o relație stabilă şi nu văd de ce să mă înjosesc, până la a forța pe cineva să facă sex cu mine.”*

De asemenea, trebuie observat că persoanele sincere, în finalul ascultării, pot include o negație sau declarație de verificare spontană, nesolicitată. Pentru suspectul mincinos, negațiile nesolicitate sunt o minciuna care nu este necesară şi, de aceea, vor fi omise din răspunsul lui. Declarații nesolicitate precum *„Nu am furat nici un ban, nu mi se datorează mie lipsa banilor din seif”*, *„Nu am avut nici un fel de contact sexual cu femeia aceea.”* sau *„Nu am bătut pe nimeni, niciodată.”* – sunt, mult mai probabil, sa fie incluse în declarația unei persoane sincere şi omise din răspunsul unui suspect mincinos.

Am întâlnit, în practică un caz relevant pentru cele expuse – o elevă a reclamat faptul că a fost victima unui viol, în toaleta liceului. Când i s-a cerut sa relateze tot ce s-a întâmplat, în ziua violului reclamat, ea a făcut referire la o stare emoțională anterioară violului *„Eram îngrijorată că voi întârzia la oră, deoarece mai întârziasem de câteva ori şi fusesem sancționată disciplinar”*. Mai mult, în timpul întregii relatări, despre viol, nu a menționat, niciodată, să-i fi fost frică, ruşine sau că a suferit dureri

fizice. A fost foarte vagă în a prezenta detaliile violului – cum a fost acostată, atacată, forțată, etc. – încât nu a atribuit violatorului o descriere, cu elemente specifice, decât după ce au fost puse întrebări de completare, precizare, etc.

În relatarea ei, inițială, se referea la ***cineva*** care a intrat în cabina de la toaletă şi *„Am fost împinsă către zidul din spate”* şi *„Am fost obligată să-mi dau jos blugii”*. Mai mult, descrierea fizică a violatorului, făcută de către victimă, a variat destul de mult de-a lungul timpului.

Ordinea în care sunt oferite informațiile poate face diferența între un mincinos și o persoană ce spune adevărul. Un element important, în evaluarea omisiunilor dintr-un răspuns, implică succesiunea informațiilor oferite. Când se răspunde la o întrebare, este în natura umană, să se plaseze informații importante înainte de informații mai puțin importante; un subiect va clasifica evenimente şi întâmplări bazându-se pe impactul emoțional sau noutatea lor. Când informații emoționale sau informații noi sunt incluse către sfârşitul răspunsului, este un lucru care trebuie să trezească suspiciunea anchetatorului. Mai mult, aproape cert, suntem în prezența unei minciuni, atunci când evenimentul emoțional sau de noutate este omis în întregime dintr-un răspuns inițial şi apare, doar, prin punerea unor întrebări de detaliu.

Într-o deplasare, acum câțiva ani, nu am fost suficient de atent la prețurile unui restaurant şi am cheltuit aproape toată suma de bani pe care o aveam la dispoziție. Am descoperit, cu uimire, că banii rămaşi nu-mi ajungeau să-mi plătesc transportul pe drumul către casă. Jenat şi ruşinat, de situație, a trebuit să apelez la un coleg pentru a-mi împrumuta o sumă de bani, cu care să-mi plătesc transportul, inventând o poveste, potrivit cu care mi s-au furat banii din portofel, când l-am uitat în camera de hotel, într-una din diminețile în care am plecat grăbit pentru a rezolva problemele de serviciu pentru care făcusem deplasarea. După ce am ajuns acasă, soția m-a întrebat cum m-am descurcat în deplasare iar eu am oferit detalii despre ce şi cum am făcut dar, desigur, am omis să-i spun faptul că am cheltuit o sumă prea mare la un restaurant de *„fițe”*. Câteva zile mai târziu, soția mea se întâlneşte cu colegul meu, care aduce în discuție furtul banilor mei din portofel. După această conversație, soția m-a întrebat *„S-a întâmplat ceva neobişnuit în timpul deplasării de săptămâna trecută?”* Am răspuns *„Acum că m-ai întrebat, trebuie să-ți spun că mi s-au furat nişte bani din portofel dar nu au fost mulți”*. Oare m-a crezut soția ? Sigur ca nu. Fiind victima unui furt şi faptul că a trebuit să împrumut bani, pentru a ajunge acasă, ar fi trebuit să fie cel mai memorabil lucru al *excursiei* şi dacă, chiar s-a întâmplat, ar fi fost primul lucru pe care i l-aş fi spus. Faptul că am omis acestea, din descrierea mea inițială a călătoriei, susține, în mod clar, probabilitatea ca furtul din portofel să nu fi existat.

Ca anchetatori, auzim astfel de omisiuni în mod obişnuit de la suspecții pe care îi ascultăm. O întrebare care scoate în evidență aceste omisiuni este *„Mai ştie cineva despre cele întâmplate?”* Într-un caz, un funcționar public ce a delapidat, a declarat, în fața anchetatorilor, că nu a spus nimic soției sale despre *„situația delicată”* de la serviciu, deoarece *„nu a dorit să o supere fără motiv”*. Într-un alt caz, un director de vânzări a declarat că a fost tâlhărit de o sumă în valoare de aproximativ 18. 000 euro. Nu a spus nici unei persoane apropiate despre cele întâmplate, nici celui mai bun prieten al său, întrucât *„Nu era, deloc, treaba lui”*.

Ceea ce un suspect nu spune, atunci când răspunde la o întrebare, este la fel de important ca ceea ce alege sa spună. Omisiunile sunt rezultatul unei decizii conştiente. Subiecții mincinoşi evită descrieri detaliate ale activităților pe care le-au desfăşurat şi pot refuza să ofere informații pe care anchetatorul ar putea să nu le cunoască. Suspectul mincinos, poate alege să omită stări emoționale sau negații spontane în

cadrul răspunsului, deoarece reprezintă minciuni ce nu îi sunt necesare. Suspectul care plasează informații emoționale sau noi către sfârşitul răspunsului sau le omite, oferă, implicit, un simptom comportamental care îl poate lega de minciună. Identificarea omisiunilor ar trebui luată în considerare, în, strictă, corelare cu observarea altor manifestări comportamentale ale suspectului, înainte de a pune concluzii referitoare că acesta minte ori nu.

CAPITOLUL 9

Interogatoriul, Stabilirea credibilităţii, Acuzaţia

9.1. Consideraţii introductive

Multe dintre problemele cu care se confruntă anchetatorii în cadrul unei ascultări judiciare ţin şi de alegerea momentului în care încep să acuze. Acuzaţia reprezintă un ultim pas, o ultimă etapă în cadrul unei ascultări judiciare. Ca şi condiţie, este necesar ca anchetatorul să aibă la dispoziţie suficiente probe din care să reiasă că, care să-l convingă cu privire la faptul că, cel ori cea pe care o are în faţă este implicată în activitatea ilicită pe care o cercetează. Este necesar ca anchetatorul să fi elaborat un plan, care să fie adaptat condiţiilor de loc şi de timp în care se va desfăşura ascultarea şi care să conţină mai multe *„deschideri”*, mai multe acuzaţii şi moduri de a verifica şi a stabili credibilitatea persoanei ascultate.

Anchetatorul trebuie să convingă persoana pe care o ascultă cu privire la faptul că implicarea în activitatea ilicită şi vinovăţia sa sunt, deja, cunoscute. Imposibilitatea de a transmite această convingere va face ascultarea mult mai dificilă şi va avea ca rezultat, cel puţin în primă fază, negări.

Există diferite moduri de a începe un interogatoriu. Anchetatorii cu experienţă cunosc faptul că fiecare mod are avantaje şi neajunsuri – refuzul suspectului în a admite implicarea în activitatea ilicită are, ca principală cauză, condiţiile în care a fost formulată acuzaţia. Trebuie evaluate riscurile fiecărui mod de a formula acuzaţia şi aleasă soluţia care corespunde, cel mai bine, cu aşteptările utile dezvoltării anchetei.

Poziţionarea anchetatorului faţă de persoana pe care o ascultă este foarte importantă. Înainte de a începe interogatoriul, este necesară aranjarea scaunelor, astfel încât suspectul să nu-şi poată diminua atenţia; nivelul de concentrare al celui ascultat ar trebui să poată fi modelat de către anchetator. Este bine ca între cele două scaune să fie o distanţă de 3-4 metri, fără să existe nici o barieră sau obstacol, care să impieteze asupra unei cât mai bune comunicări; nu trebuie să existe nici un element care să blocheze, în vreun fel, comunicarea. Distanţa arătată este confortabilă, este optimă, permiţând celor doi *„actori”* să se poată examina *„din cap până în picioare”*, să-şi observe, reciproc, reacţiile şi mişcările.

Aşa cum nu este bine ceea ce este bine, mulţi dintre anchetatori se simt mai confortabil *„ascunşi”* în spatele unui birou. Calculul nu este rău: *eu pot să văd totul, am controlul, sesizez orice mişcare sau gest; el poate, doar, bănui ceea se întâmplă cu mine.* Totuşi, cei care preferă o asemenea superioritate ar trebui să vadă faptul că nu fac decât să irite, să blocheze comunicarea. Persoana ascultată poate lua poziţia de *„drepţi”* pe scaun; mulţi dintre cei ascultaţi pot pe perioade nu foarte lungi să-şi controleze manifestările astfel ca, pe lângă *„nu ştiu”*, *„nu-mi aduc aminte”*, *„nu cred”*, etc. să nu ofere nimic care să poată, cel puţin, să fie interpretabil. Bine ar fi ca anchetatorii, care nu au curajul unei abordări frontale, să interpună, doar, un colţ din birou şi acela pentru că *„nu poate fi poziţionat altfel”* în spaţiul respectiv.

Atitudinea anchetatorului ar trebui să fie, mai degrabă, cea specifică unui mediator în căutarea adevărului decât una dominantă, autoritară. Rolul de mediator, faţă de rolul de adversar permite anchetatorului să diminueze teama suspectului faţă de tot ceea ce se întâmplă – faţă de anchetă, anchetator, consecinţe previzibile, ş.a. Anchetatorul ar trebui să empatizeze cu persoana pe care o ascultă, să transmită încredere atât în ceea ce priveşte abordarea situaţiei cât şi în modul de exprimare, în cuvintele şi expresiile pe care le foloseşte. În spatele încrederii, în spatele imaginii de

„om bun”, în spatele *„relației speciale”*, anchetatorul își poate ascunde greșelile pe care le-ar putea face pe timpul interogatoriului – în special, atacuri insuficient de bine pregătite, nerăbdarea manifestată prin gesturi ori expresii *„neconforme”*, etc. Nu este și nu poate fi vorba despre slăbiciune. Trebuie să fie vorba doar despre profesionalism, nici de superioritate, nici despre a trata lucrurile cu ignoranță.

Introducerea este importantă pentru că, în fapt, este vorba despre o pregătire a persoanei ascultate cu privire la ceea ce o să se întâmple și cu privire la consecințele previzibile. Este ceva asemănător cu ceea ce face chirurgul care explică *„problema”*, locul unde o să taie, ce va face în interior, cum va funcționa corpul după intervenție, dacă și ce dureri vor trebui suportate în timpul și după intervenție, tratamentul ce va trebui urmat și altele asemenea. Plecând de la poziția frontală, la care am făcut referire, anchetatorul poate să stea, relaxat și ascuns în spatele unui birou; poate prefera să stea în picioare, beneficiind de o mobilitate care să îi permită să se mute când frontal, când lateral sub unghiuri diferite, când în spatele persoanei pe care o ascultă; poate, să accepte, să stea pe scaun, față în față ori ușor lateral, mai aproape ori mai departe. Fiecare poziție are avantaje și dezavantaje, fiecare poziție creează și dezvoltă o anumită atitudine, sentimente diferite față de anchetator, de la persoană la persoană.

Firesc este ca anchetatorul să își propună să reducă potențialul de apărare al persoanei pe care o ascultă și să adopte o poziție, cât mai apropiată, care să excludă confruntarea. Ca exemplu, scaunele apropiate ușor lateral, ar fi suficient pentru a putea crea senzația de apropiere, pentru a genera o atmosferă propice pentru confidențe, pentru a putea discuta despre ceva personal, intim chiar. Personal, consider că indiferent de poziția inițială, de mișcările anchetatorului în camera de ascultare, de fentele sau eschivele acestuia, în momentul în care se pune o întrebare acuzatoare, anchetatorul ar trebui să stea frontal pentru a constata integral reacția persoanei pe care o ascultă. Beneficiind de elemente de tehnică a înregistrărilor de sunet și imagine, de tot felul de device-uri care se dezvoltă și se perfecționează într-un ritm rapid, anchetatorul ar putea *„dezinteresat”* să stea chiar cu spatele, să arate că nu este interesat de nimic din ceea ce se petrece cu persoana pe care o ascultă, cu o condiție esențială: totul să fie înregistrat iar *„regizorul”* să poată comunica, în timp real, cu anchetatorul, devenit actor principal într-un film care se vrea de succes.

Imaginea pe care trebuie să o ofere anchetatorul este una care nu poate fi decât complexă. Anchetatorul, că îi place sau nu, că îi convine sau nu, trebuie să intre în rolul pe care și l-a propus să îl joace.

Care este acest rol ?

Rolul care permite obținerea celor mai bune rezultate – înainte de toate, trebuie satisfăcute nevoile de securitate și încredere ale persoanei ascultate. Trebuie avut în vedere totul, până la cele mai mici detalii. Elementele de vestimentație, parfumul, mișcările, gesturile, cuvintele expresiile, tonul și volumul vocii, etc. nimic nu trebuie să scape. Orice nepotrivire între rol și ce face ori ce spune anchetatorul poate fi fatală pentru reușita interogatoriului.

Selectarea acuzației este condiționată de mai mulți factori – tipul de activitate desfășurată, modul de operare folosit, personalitatea suspectului și antecedentele acestuia, sunt doar cele mai uzuale din cele care trebuie avute în vedere. *„Tăria”* probelor deținute și certitudinea vinovăției persoanei pe care o avem în față sunt, de asemenea, determinante pentru modul în care anchetatorul va aborda lucrurile pentru a obține admiterea implicării în activitatea ilicită.

9.2. Importanţa unei declaraţii tranzitorii în timpul unui interogatoriu

Scopul efectuării unui interogatoriu este de a-l convinge, într-un mod legal, pe suspect, să spună adevărul, despre presupusa lui implicare într-o activitate ilicită. Puțină muncă de lămurire, bineînțeles, este necesară inclusiv în acele cazuri rare în care, anchetatorul a descoperit dovezi clare ale vinovăției suspectului. În aceasta situație fericită, o dată ce dovezile sunt dezvăluite, cei mai mulți suspecți vor mărturisi, de bunăvoie. Totuşi, majoritatea interogatoriilor sunt efectuate atunci când nu există probe suficiente pentru a dovedi vinovăția unui suspect.

Din punct de vedere procedural, interogatoriul poate începe cu o abordare directă, cum ar fi: *„Domnule, am în acest dosar rezultatele întregii noastre anchete şi nu există nici o îndoială că tu eşti cel care ... (ai săvârşit infracțiunea).”* La auzul acestui lucru, suspectul se va întreba, logic, *„dacă ai dovezi despre vinovăția mea, de ce mai ai nevoie să vorbeşti cu mine, mai departe?”*. Este evident că, într-o asemenea situație, dacă anchetatorul nu prezintă nici un motiv plauzibil pentru interogatoriu, suspectul va recunoaşte, curând, că anchetatorul are nevoie de o mărturisire pentru a putea proba vinovăția sa. Prin urmare, anchetatorul trebuie să stabilească un pretext, un motiv, pentru desfăşurarea interogatoriului, altul decât obținerea unei mărturisiri. Aceasta presupune promovarea de către anchetator a unei declarații tranzitorii (tranziția de la confruntarea directă la tema interogatoriului). Am constatat că există, în practică, la nivel general, o abordare specifică pentru declarația tranzitorie bazată pe efortul ***anchetatorului de a identifica și promovează un compliment la adresa suspectului –*** *„Domnule, motivul pentru care am vrut să-ți vorbesc, despre acest lucru este că tu pari a fi o persoană decentă şi onorabilă. Ştiu că eşti respectat de familia şi prietenii tăi. Când întâlnesc o persoană ca tine simt nevoia să mă implic mai mult în dosarul pe care îl cercetez, să lămuresc, cu adevărat, toate împrejurările faptei”.* (tema de început)

Un anchetator trebuie să înțeleagă faptul că există, întotdeauna, şi ceva bun într-o persoană, indiferent de elementele caracteristice ale activității ilicite în care persoana respectivă este implicată. Minimul efort psihologic, din spatele folosirii complimentelor într-o declarație tranzitorie, are o dublă însemnătate.

În primul rând, declarația tranzitorie permite suspectului să creadă că, datorită trăsăturilor lui pozitive, calităților, etc., anchetatorul îi acordă un tratament special, aducând în discuție posibilitatea unei acordări *„preferențiale”*, atunci când va pune concluziile în dosar. În aceeaşi ordine de idei, anchetatorul ar putea face aluzie la faptul *că suspectul, dacă nu ar fi fost un om aşa bun, el, pur şi simplu, ar fi acționat pe baza dovezilor, fără să mai stea de vorba cu el; că există, întotdeauna, şi ceva bun într-o persoană, indiferent de infracțiunea pe care persoana respectivă a săvârşit-o; că există posibilitatea influențării rezultatelor anchetei prin declarația lui.*

În al doilea rând, trebuie acceptat că ține de natura umană a se generaliza credibilitatea totală a unui mesaj, atunci când există un acord puternic cu o parte din mesaj. În consecință, când un anchetator spune, prima dată, că nu există nici o îndoială legată de faptul că suspectul a săvârşit infracțiunea şi continuă, spunând că suspectul este un om cumsecade, suspectul vinovat se simte plasat într-o dilemă. Dacă va încerca să combată, să contrazică concluziile anchetatorului referitoare la vinovăția sa, el, de asemenea, va respinge, indirect, afirmația anchetatorului cu privire la faptul că el este un om cumsecade. Aceasta tactică a complimentării suspectului este adesea combinată cu una din următoarele trei declarații de tranziție.

1. Pentru a stabili împrejurările în care a fost desfăşurată activitatea ilicită: *„Domnule, aşa cum am spus, nu există nici o îndoială că ai făcut acest lucru, dar*

vreau să stăm de vorba, ca să aflu care au fost condițiile ce au dus la producerea acestui eveniment. Ceea ce a făcut o persoană nu este, de multe ori, la fel de important ca motivul pentru care a făcut acel lucru". (tema de început)

Aceasta declarație de tranziție profită de ideea multor suspecți vinovați, potrivit cu care implicarea într-o activitate ilicită a fost oarecum justificată. Când unui suspect vinovat i se spune, la începutul unei ascultări, că nu există nici o îndoială ca el a desfăşurat activitatea ilicită, mintea sa se va concentra, în mod natural, pe a minimaliza consecințele faptelor sale. Prin direcționarea ascultării către împrejurările în care a fost desfăşurată activitatea ilicită, suspectul vinovat îşi va închipui, că datorită faptului, că ceea ce a făcut a fost, oarecum, justificat, lui i se va acorda o atenție specială. Datorită acestei logici aparente, aceasta este cea mai des utilizată afirmație de tranziției din timpul ascultărilor.

2. Pentru a se afla ce fel de persoana este suspectul: *„Domnule, există două tipuri de oameni care ar face aşa ceva. Unul este un infractor obişnuit care plănuieşte cu grijă lucrurile de genul acesta, probabil că a făcut astfel de lucruri de zeci de ori înainte. Celălalt tip este cineva care acționează din cauza unor circumstanțe neprevăzute care au loc în viața lui. Problema mea, acum, este că, eu, nu ştiu ce tip de persoană eşti tu".*

În mod asemănător, anchetatorul ar putea crea un cadru, în care suspectul să-şi prezinte fapta într-o lumină favorabilă. Indiferent de activitatea ilicită desfăşurată, nici un suspect vinovat nu se percepe pe el însuşi ca pe un hoț bun de nimic, un violator sau ucigaş. Această declarație de tranziție funcționează bine pentru suspecți care sunt, în primul rând interesați de consecințele personale – cum ar fi să răspundă pentru ceea ce a făcut în fața unui profesor, soțului/soției sau părinților. În fapt, anchetatorul îi permite suspectului să evite o astfel de umilință, prin coroborarea mărturisirii sale cu negarea faptului că suspectul ar fi vreun criminal nemilos, o persoană lipsită de rațiune şi de sentimente.

3. Pentru a se stabili gradul de implicare al suspectului: *„Domnule nu există absolut nici o îndoială că ai acceptat bani pentru a trece cu vederea acele abateri din trafic. Ştim, cu exactitate, mai multe cazuri în care ai procedat aşa. Ceea ce mă preocupă, acum, este cât de des ai făcut acest lucru şi în ce alte activități s-ar putea să mai fii implicat".*

Această declarație de tranziție poate fi ideală, pentru un suspect implicat în desfăşurarea unor activități ilicite cu caracter continuat precum delapidarea, luarea de mită, furtul de autoturisme sau din locuințe. Anchetatorul nu trebuie să prezinte probe care să susțină vinovăția suspectului ce, mai devreme sau mai târziu, ar putea fi atacate de către acesta. Mai degrabă, prin tema aleasă se va adopta un scenariu exagerat în care, de exemplu, este exprimată o preocupare a altora, care ar putea să creadă că suspectul acceptă sume importante de bani drept mita. În cele din urmă, anchetatorul ar putea întreba, *„Este posibil ca suma totală pe care ai acceptat-o, ca să treci cu vederea abaterile din trafic să depăşească 100.000 ?"*. Este o capcană – atunci când suspectul răspunde, *„Nu, nici măcar pe aproape"* el a făcut, deja, prima recunoaştere a vinovăției.

În concluzie, marea majoritate a ascultărilor sunt efectuate cu un suspect, de la care este nevoie de o mărturisire, pentru a se obține dovezile necesare, care să demonstreze vinovăția acelei persoane. Dacă un suspect simte că un anchetator nu are probe suficiente pentru a-i dovedi vinovăția, în mod cert, nu va susține eforturile acestuia şi nu va mărturisi. Altfel spus, nu este niciodată în interesul suspectului a mărturisi. Prin urmare, pentru a convinge un suspect să spună adevărul, despre implicarea sa într-o activitate ilicită, este bine ca anchetatorul să creeze un pretext

pentru interogatoriu care să pară că îl avantajează, oarecum, pe suspect. Din punct de vedere legal, acest pretext nu poate fi sub forma unei promisiuni de aplicare a unei pedepse mai puțin severe.

Cu toate acestea, un pretext, acceptat din punct de vedere legal, este recunoaşterea faptului că există anumite neclarități referitoare la anumite aspecte ale pregătirii, desfăşurării sau exploatării rezultatelor activității ilicite cercetate. Aceasta este, exact, ceea ce reuşeşte să provoace declarația de tranziției. Pe de o parte, anchetatorul declară că nu există nici o îndoială în ceea ce priveşte vinovăția suspectului, dar, pe de altă parte, recunoaşte că nu totul este cunoscut – de exemplu circumstanțele care au condus la săvârşirea acesteia sau de câte alte ori s-a făcut acelaşi lucru. În clarificarea acestei incertitudini, bineînțeles, suspectul face prima lui recunoaştere a vinovăției care, în cele din urmă, duce la o mărturisire completă.

9.3. Obţinerea şi evaluarea unui alibi

Unul dintre cele mai utilizate mijloace de apărare folosite de către majoritatea persoanelor care vin şi se prezintă în fața anchetatorilor este elaborarea şi promovarea unui alibi.

Ce este alibiul ? O apărare, promovată de către o persoană aflată în anchetă, bazată pe imposibilitatea implicării în întreaga activitate ilicită cercetată ori în anumite componente ale acesteia.

Mai clar, persoana ascultată nu putea desfăşura activitatea ilicită datorită faptului că în perioada critică, în care a fost desfăşurată activitatea ilicită ori se presupune ca a fost desfăşurată aceasta, se găsea în alt sistem de referință spațio-temporal, era în altă parte făcând altceva.

În aceste condiții, pentru anchetator, unul dintre cele mai eficiente mijloace de a elimina suspiciunile legate de implicarea unei anumite persoane în desfăşurarea unei activități ilicite este verificarea alibiului său. Curent, un alibi se verifică prin desfăşurarea altor activități de anchetă – precum ascultarea altor persoane, confruntări, prezentări pentru recunoaştere, percheziții, reconstituiri, etc. – şi prin conducerea în mod adecvat a ascultării persoanei.

În practică, anchetatorii pun mare preț pe o serie de caracteristici comportamentale de natură a confirma sau a infirma un alibi. Foarte important este ca anchetatorul să obțină suficiente date, pentru a putea face corelațiile necesare, în vederea verificării veridicității alibiului.

Ca exemplu, ascultând o persoană cu privire la care există suspiciuni în legătură cu săvârşirea unei tâlhării, în locuința unui om de afaceri, în urmă cu câteva zile, în jurul orelor 20,30, întrebarea tradițională pentru a se obține alibiul este: *„Unde erați vinerea trecută la ora 20:30?”*. Persoana ascultată ar putea răspunde*: „Eram la cumpărături la supermarketul ... pentru găsi un cadou de ziua nepotului meu”*. Prin întrebări succesive, anchetatorul află că cel pe care îl avea în față cumpărase o minge de fotbal, pe care a plătit 25 de lei în numerar, dar nu a păstrat chitanța. Mai mult, persoana ascultată neagă că s-ar fi întâlnit cu cineva cunoscut, în timpul cât îşi făcea cumpărăturile.

Acest alibi este adevărat sau fals ?

Datorită puținelor informații oferite, este greu de spus. Dacă i-am solicita persoanei ascultate *„Vă rog să-mi spuneți tot ce a-ți făcut, vinerea trecută între orele 18 şi 21”* este de aşteptat să obținem mai multe date, decât am obține dacă am specifica ora la care a fost desfăşurată activitatea ilicită. O persoană nevinovată va oferi amănunte, atât de dinainte de ora critică cât şi de după, într-un mod similar. Mincinosul ştie ora la care a desfăşurat activitatea ilicită, iar această conştientizare a propriei vinovății, îi

poate influența modul cum prezintă evenimentele. De regulă, va oferi informații sumare cu privire la ceea ce a făcut înainte şi după ora critică. Cu privire la ceea ce a făcut în perioada critică persoana ascultată va oferi uimitor de multe elemente – în mod evident o *„poveste"* elaborată înainte. Există şi cazuri în care persoana vinovată oferă multe date cu privire la ceea ce a făcut în afara timpului critic iar când trebuie să detalieze ceea ce a făcut pe perioada de timp în care se cunoaşte că a fost desfăşurată activitatea ilicită, totul devine mai puțin coerent, mai subțire, fără detalii – un alibi neelaborat, nepregătit. În cazul desfăşurării unor activități ilicite cu caracter continuat ori în cazul activităților care presupun o pregătire, tot, prin desfăşurarea unor activități ilicite sau materializarea rezultatelor se face prin mijloace ilegale, persoana ascultată trebuie să inventeze toată *„povestea"* ce, dacă presupune un efort creativ intens, începe să devină din ce în ce mai vagă, mai diluată, fără să conțină prea multe elemente certe care să poată fi verificate.

Ca exemplu, la solicitarea anchetatorului, două persoane suspecte ar putea să răspundă în felul următor:

PERSOANA 1: *„La ora 18:00 doar ce ajunsesem acasă de la muncă şi am făcut un duş pentru că îmi programasem o ieşire în oraş. Stabilisem, deja, cu un coleg de serviciu, P.O., să ne întâlnim la restaurantul „Doina" din centru, de lângă, sediul clubului de fotbal din localitate, la ora 21. Colegul meu urma să vină cu prietena sa, iar eu vroiam să vin cu C.M., o prietenă din liceu, cu care obişnuiam să ies, uneori, la sfârşit de săptămână. Am sunat-o pe C.M. în jurul orelor 18:30, dar aceasta nu mi-a răspuns la telefon şi m-am hotărât să ies singur. Pentru a doua zi, sâmbătă, fratele meu mă invitase la o petrecere, pe care vroia să o dea de ziua fiului său, Paul, iar eu, încă nu-i luasem nici un cadou. Am plecat de acasă în jurul orelor 19:40 şi în drum spre restaurant m-am oprit la supermarketul ... de unde am cumpărat o minge de fotbal şi am mai pierdut timpul uitându-mă după nişte articole de sport, pe care le vroiam pentru mine. Întrucât nu aveam suficienți bani, am cumpărat doar mingea de fotbal plătind cash, după care m-am dus direct la restaurant, întrucât se făcuse 20:45. Am ajuns înaintea celor cu care urma să mă întâlnesc, am comandat o bere, au ajuns şi colegul meu cu prietena sa, am comandat o pizza şi vreo două beri. Am rămas la restaurant, până către ora 23, iar acasă nu am ajuns mai devreme de ora 24.*

PERSOANA 2: *„La ora 18:00 mă învârteam prin apartament şi trebuia să cumpăr un cadou pentru ziua nepotului meu, aşa că m-am dus la supermarketul ... şi i-am cumpărat o minge de fotbal. La 19:45 eram la supermarket cumpărând mingea. Am plătit pe ea 25 de lei în numerar. În cele din urmă, am plecat şi am mers la un restaurant, am mâncat o pizza cu nişte prieteni, după care am plecat spre casă, unde am ajuns destul de târziu, către ora 24."*

Analizând cele două alibiuri, primul pare să fie mult mai credibil decât cel de-al doilea.

Mai apar, în plus, şi alți factori care indică onestitatea:

1. Informații specifice despre oră, numele persoanelor şi locații;
2. Relatarea conține informații inutile (gânduri, lucruri ce urmau să se întâmple);
3. Relatarea urmăreşte comportamentul normal al suspectului, de exemplu, el a mai ieşit cu aceşti prieteni la cină şi merge des la restaurant.

Pe de altă parte, cel de-al doilea alibi este sumar, cu excepția perioadei de timp în care s-a comis infracțiunea. Acest alibi conține următoarele elemente înşelătoare:

- Informații vagi referitoare la oră, numele persoanelor şi locații;
- Absența informațiilor inutile – relatarea are la bază comportamente prin care se leagă un eveniment de altul;

- Expresii care indică faptul că ceva este omis din relatare: *„după un timp”*, *„în cele din urmă”*, *„apoi mi-am dat seama”*;
- Cele relatate s-ar putea să nu constituie comportamentul normal al suspectului; de exemplu, nu este decât a doua oară în 10 ani când suspectul ia masa la restaurant – aproape întotdeauna îşi comandă pizza acasă.

Un element important în a obține un alibi util pentru dezvoltarea anchetei este felul în care persoana ascultată este solicitată să dea detalii. Se recomandă ca solicitarea să vizeze 2 ore înainte şi 2 ore după perioada de timp considerată critică, în care a fost desfăşurată activitatea ilicită. O solicitare precum *„Spuneți-mi ce ați făcut în seara zilei de vineri”* va provoca o relatare generală atât din partea suspectului onest, cât şi a celui mincinos.

9.4. Blocarea alibiului

Blocarea alibiului constituie o metodă comună folosită, în practică, de foarte mulți anchetatori; poate cea mai des întâlnită. Pe măsură ce suspectul avansează în susținerea propriei versiuni, trebuie să apară şi detaliile. Cu cât mai multe detalii, în condițiile unei declarații mincinoase, cu atât mai multe argumente pentru o punere *„în forță”* a lucrurilor la punct. Şi dacă lipsesc detalii semnificative, alibiul dezvoltă suspiciuni, tocmai, prin această lipsă.

Pentru eficiență şi, uneori, *„pentru frumusețea spectacolului”*, anchetatorul creează impresia că *„înghite”* totul; poate *„deveni”* naiv şi asta nu poate fi decât o încurajare a suspectului mincinos să spună minciuni, din ce în ce mai multe şi din ce în ce mai mari. Devenind încrezători în propria *„capodoperă”* suspecții mincinoşi încep a introduce *„floricele”*, a înfrumuseța propria poveste, care devine şi frumoasă, şi palpitantă. Bineînțeles că, intrând în cursa întinsă de către anchetator, falimentul mincinosului devine cert.

Dacă există dovezi, suspectul este, pe această cale, uşor de convins în legătură cu faptul că implicarea şi vinovăția sa sunt cunoscute. Totul este simplu dacă există dovezi. Dacă acestea nu sunt concludente, există riscul ca suspectul să realizeze şi, uneori, să comunice anchetatorului, pe lângă alibiu, şi elemente, stări ori situații care ar trebui demonstrate pentru a proba vinovăția *„cuiva”*; suspectul poate să înceapă, practic, să îi predea lecții anchetatorului despre cum se poate stabili vinovăția într-o anchetă. Totul se poate obiectiva într-un ascendent psihologic care să-l dezavantajeze pe anchetator, care *„să-i închidă gura”*, *„să-i rupă dinții”*. Practic, totul se transformă într-o luptă – cine convinge pe cine. Ori anchetatorul îl convinge pe suspect, că implicarea în activitatea ilicită şi vinovăția lui este demonstrabilă şi că ar trebui să coopereze în cadrul anchetei; ori suspectul îl convinge pe anchetator, că nu se poate demonstra implicarea şi vinovăția lui, că nu există ori nu pot fi descoperite probe, pe baza cărora ancheta să facă lumină în cauză şi, pe cale de consecință, ar fi bine să renunțe.

Principial, se poate spune că anchetatorul are la dispoziție câteva deschideri, care îi pot aduce superioritatea.

O primă opțiune, posibilă, are ca obiect solicitarea de probe concludente, în vederea stabilirii nevinovăției. Se poate invoca faptul că alibiul, în forma prezentată, nu poate fi decât un început, fiind necesare *„argumente solide”,* pentru ca totul să fie clar. Cum cele mai multe dintre alibiuri sunt *„şubrede”*, suspectul poate fi adus în zona rațională a lucrurilor, în care să înțeleagă necesitatea cooperării cu anchetatorul pentru un bine comun, firesc şi necesar.

O altă opțiune, presupune solicitarea de explicații, care să conțină detalii *„semnificative”* pentru a demonta probele în acuzare. Suspecții, cel puțin în prima fază,

îşi întemeiază apărările pe abordări cu caracter general. De fapt, încearcă să schimbe rolurile, să-l determine pe anchetator să scoată *„artileria”*, să pună pe masă probele pe care le are în acuzare. Anchetatorul nu are decât, pe baza strategiei pe care şi-a pregătit-o, să ofere puțin şi să ceară mult; multe detalii, pentru a lămuri fiecare aspect legat de proba în acuzare pe care a oferit-o, pe care a acceptat să o deconspire. Cum cele mai multe dintre apărări au probleme cu detaliile – suspectul încercând, din răsputeri, să schimbe subiectul, atunci când simte că nu poate oferi suficiente argumente, pentru a susține propria versiune – este de aşteptat ca decizia de a colabora cu anchetatorul să devină opțiunea rațională, care să nu poată fi ignorată. Este nevoie de o verificare a realității acestei opțiuni şi, pentru aceasta, cei mai mulți dintre anchetatori preferă să schimbe tema discuției pe elemente de interes, care țin de alte aspecte referitoare la activitatea ilicită cercetată, despre care au date care le-au format certitudinea, în legătură cu modul în care au stat lucrurile, astfel încât să ştie cât şi unde *„greşeşte”* suspectul.

Atitudinea anchetatorului – când prezintă dovezi, când solicită detalii, când ascultă *„prostiile”* suspectului, etc. – nu trebuie să fie una agresivă sau desconsideratoare, zâmbetul nu trebuie să fie de superioritate, batjocoritor, să exprime dezgust, desconsiderare sau satisfacția personală de a-l fi prins pe *„nemernic”*, după o pândă şireată. Este nevoie de echilibru. Anchetatorul trebuie să fie sigur pe el şi pe ceea ce face, însă, echilibrat; trebuie să existe acea permisivitate care să-i ofere suspectului posibilitatea ca, după ce a negat o relație ori o stare de fapt, pus în fața unei probe, să se poată întoarce ca să recunoască şi să ofere alte detalii utile dezvoltării anchetei.

Sunt anchetatori care supraevaluează probele pe care le prezintă mizând pe aspecte generale, pe faptul că pot *„lua fața”* suspectului, că meta limbajul şi nonverbalul pot domina, acoperind lipsa de substanță pe fond. Evident că, dacă suspectul percepe caracterul circumstanțial al probelor la care face referire anchetatorul, totul se va transforma într-o negare perpetuă, cea ori cel ascultat devenind încrezător în imposibilitatea probării vinovăției sale. Suspectul îşi poate aduce aminte de faptul că orice eşec se poate transforma într-o victorie şi va încerca să lupte pentru aceasta.

Există şi riscul, de a domina persoana ascultată şi de a o convinge să mărturisească ceea ce nu a făcut, pentru că alibiul său nu este suficient de solid. Este vorba despre un risc pentru că, aici, putem regăsi persoane nevinovate care, în mod uşuratic, recunosc o vină pe care nu o au; în speranța că, ulterior, prin profesionalismul anchetatorului, noroc şi voia Bunului Dumnezeu, să se stabilească că, de fapt, nu au nimic de a face cu acuzația ce li s-a adus şi cu recunoaşterea pe care au făcut-o.

Concluzionând, anchetatorul ar trebui să se angajeze într-un atac total, atunci când are probe prin intermediul cărora este stabilită vinovăția suspectului, iar recunoaşterea trebuie să vizeze nu ceea ce este, deja cunoscut, ci elementele insuficient probate. Anchetatorul nu are nici timp, nici alte resurse, pe care să le risipească fără sens. Esențial este ca suspectul să nu realizeze unde se termină punctele tari şi unde încep cele slabe pentru anchetator.

9.5. Acuzaţia directă

Acuzația directă poate fi folosită cu eficiență atunci când există convingerea rezonabilă că suspectul este cel care a ..., este cel vinovat de ... . Caracterul direct al acuzării, permite anchetatorului să atace suspectul exact cu formularea infracțiunii de care îl acuză. Există un interes evident pentru a obține admiterea faptului că suspectul a fost implicat în activitatea ilicită cercetată iar, pentru aceasta, este necesar ca atenția

suspectului să fie focalizată pe ceea ce poate fi numit *„verbum regens”* al anchetei – *ai furat, ai ucis, ai violat, ai răpit, etc.*

Acuzația directă este eficientă în cadrul anchetelor judiciare; în situația relațiilor interumane, care nu *„beneficiază”* de încărcătura specifică faptelor incriminate penal, acuzația directă nu funcționează ori, mai bine spus, nu funcționează normal, ceea ce se obține fiind interpretabil şi, cu certitudine, va genera erori care nu fac utilă folosirea ei.

„Ai fumat ?”; *„M-ai înşelat ?”* sunt întrebări care pot primi ca răspuns un ***„Da”*** suficient de convingător şi de derutant; astfel încât să poată apară întrebări de completare precum: *„şi ce-i cu asta ?”*, *„ce ? nu ştii de glumă ?”*, *„de ce mă întrebi ?”* ş.a.

În anchetă, acuzația directă provoacă manifestări comportamentale relevante, care îl pot ajuta pe anchetator să-şi dezvolte investigațiile. Într-un exemplu ipotetic, cu caracter general, în care avem două persoane suspectate de implicarea într-o activitate ilicită, folosirea de acuzații directe poate face diferența. Ambele persoane vor nega, vor refuza să ofere detalii, însă, modul în care se vor manifesta îl poate trăda pe cel mincinos. Este de aşteptat ca nevinovatul să se manifeste dezordonat, fără apărări pregătite, cu excese emoționale legate de teama de a fi pedepsit pe nedrept.

Acuzația directă mai poate fi folosită pentru a respinge refuzul de a da detalii în cadrul ascultării. Mulți dintre anchetatori sunt convinşi că a repeta acuzația directă, cu aceeaşi convingere, sinceritate şi seriozitate, ca procedeu tactic, poate face minuni.

De exemplu:

Suspectul – *Nu am făcut nimic, nu eu sunt cel care … .*

Anchetatorul – *Stai puțin* (şi după ce mai răsfoieşte câteva file dintr-un dosar pe care îl are la dispoziție, ca recuzită, parcă încercând să verifice ceva); *din ce am eu la dispoziție nu rezultă că dumneavoastră sunteți responsabil pentru … .*

De regulă, suspecții continuă să nege – repetând, pe un ton în scădere, din care lipseşte siguranța inițială, cu aceleaşi cuvinte; uneori pauzele dintre cuvinte capătă un oarecare volum.

Suspectul – *Dar, nu am făcut nimic, nu eu am … .*

Anchetatorul – *Liniştiți-vă, nu eu am spus ca ați făcut ceva ori că sunteți cel care … .*

Orice anchetator, cu experiență, ştie că acuzația directă determină, aproape ca un principiu imposibil de înfrânt, o negare sau un refuz categoric. Anchetatorii, care aleg să folosească acest procedeu tactic, mizează pe o dezvoltare în timp a demersului.

La început, când suspectul este puternic, este stabil şi coerent, în a nega implicarea în activitatea ilicită cercetată, anchetatorul se poate mulțumi, doar, să analizeze comportamentul celui pe care îl are în față. Ulterior, ca şi proces în dezvoltare, anchetatorul poate arăta ca a fost convins de poziția suspectului pe care îl ascultă, chiar, că înțelege să îl ajute să construiască o apărare solidă; totul, însă, cu un preț – suspectul să-şi apere, să justifice, să probeze nevinovăția sa. Totul are sens, pentru că suspectul ori va *„produce”* probe, argumente, va prezenta detalii necunoscute anchetatorului de natură a îndepărta suspiciunile în legătură cu persoana lui ori va greşi. În criză, va încerca să justifice prin minciuni, din ce în ce mai greu de susținut, care îl vor acuza hotărâtor. Practic îi va fi imposibil, ulterior, să mai scape din propriul hățiş de detalii mincinoase, pe care şi le-a creat singur, va cădea în propria capcană. Câtă vreme suspectul va face economie de gândire şi, pe cale de consecință, de efort, va nega. Punându-se problema argumentării poziției, producerii şi susținerii de argumente, vor apare şi greşelile.

Scepticii, vor observa, fără un efort deosebit, că anchetatorul, ce îşi asumă folosirea de acuzații directe, are de depăşit două obstacole, care îi împiedică pe suspecți să mărturisească.

- Refuzul de a admite implicarea în activitatea ilicită cercetată;
- Faptul că au adoptat, deja, o poziție mincinoasă şi pentru susținerea ei au trebuit să folosească minciuni suplimentare.

Fără a detalia o posibilă dispută între susținătorii folosirii acuzațiilor directe şi criticii unei asemenea opțiuni, subliniez doar oportunitatea, absolut obiectivă, pe care o are la dispoziție anchetatorul în legătură cu observarea, analiza şi interpretarea manifestărilor suspectului.

Principial, anchetatorul nu are decât să compare comportamentul normal specific al persoanei[109], pe care o are în față, cu ceea ce apare, ca modificare relevantă, în urma perceperii acuzațiilor directe. Important, pentru anchetator, este să provoace suspectul, acesta trebuie să vorbească despre propria persoană. Vorbind despre sine, cei mai mulți dintre noi ne simțim în largul nostru iar, în ceea ce afirmăm, spunem adevărul; comportamentul, astfel obținut, poate constitui etalonul de comparație.

Cum să *„producem"* ?

Cum să procedăm pentru a da eficiență unei acuzații directe ?

Poate fi vorba despre un proces ?

Desigur că, într-o abordare simplistă, totul s-ar putea reduce la: *„Știu că tu ai …, ce ai de spus ?"*

Personal, consider că folosirea acuzației directe trebuie abordată la nivel complex, astfel încât să se poată obține rezultate maxime. Asta se poate face, în opinia mea, tratând acuzația directă la nivel de proces.

Un prim pas, îl poate constitui ***prezentarea problemei***.

Este necesară o introducere, ce constă în prezentarea unei probleme importante pentru anchetă, pentru că este important ca manifestările comportamentale ale suspectului să fie focalizate, punctual, pe o problemă şi nu pe desfăşurarea anchetei în ansamblu. De exemplu, anchetatorul, suficient de concentrat, se uită pe hârtiile pe care le are în dosar: *„da … avem cercetarea la fața locului, declarații, un proces verbal, încă o declarație, un alt proces verbal … da … trebuie să lămurim cum s-a pătruns în …"*. O asemenea abordare permite concentrarea atenției, în mod direct, pe un aspect considerat important, fără să se mai pună problema altor aspecte secundare.

Prezentarea problemei poate fi necesară şi atunci când se pune problema cercetării unor activități ilicite desfăşurate în mai multe cartiere ale unui mare oraş. Un anchetator, în Bucureşti ar putea spune, după ce a *„mângâiat"* un teanc de dosare: *„Mda, să începem cu cel din Crângaşi[110]. Aici s-au furat mai multe bijuterii, un laptop şi o plasmă."* Răspunsurile comportamentale ale suspectului vor viza poziția sa față de furtul la care a făcut referire anchetatorul, fără a fi contaminate cu elemente ce ar putea veni în legătură cu alte furturi, pe care le-ar mai putea avea la activ cel ascultat.

Un al doilea pas, ar trebui să aibă ca obiect ***o primă acuzație directă***. Acuzația trebuie să fie simplă, uşor de pronunțat şi de înțeles de către suspect; trebuie să fie suficient de directă, pentru ca suspectul să nu amestece acuzația cu prezența, comportamentul, înfățişarea, sexul, vârsta, vestimentația, etc. a anchetatorului. Scopul, previzibil, este unul firesc – a obține o negare. Aşa cum am arătat, acest rezultat este iminent, în cazul folosirii acuzației directe. Anchetatorul are nevoie să interpreteze ceea ce i se oferă: *negarea este una sinceră sau una înşelătoare ?* De exemplu, *„Dorele, este clar. Din cercetările care s-au efectuat rezultă că, acum două nopți, ai pătruns prin forțarea încuietorii în apartamentul situat pe … şi ai luat mai multe bunuri de valoare."*

---

[109] **N.A**. – comportamentul normal al persoanei ascultate în cadrul sistemului de refrință spațiio-temporal în care se desfăşoară audierea

[110] **N.A.** – cartier din București

Al treilea pas presupune ***o pauză, o aşteptare a răspunsului verbal al suspectului în care anchetatorul evaluează restul manifestărilor comportamentale care apar inevitabil***. Pauza trebuie să fie efectivă. Practic, anchetatorul nu mai trebuie să transmită nimic, ar trebui să se transforme într-o *„statuie”*; orice manifestare comportamentală, orice sunet, mişcare, foşnet, etc. poate să contamineze comportamentul suspectului. Numai în astfel de condiţii, evaluarea anchetatorului cu privire la forţa, spontaneitatea, conţinutul, etc. a negării va fi una pertinentă, pe baza căreia suspectul să poată deveni suspectul principal ori să fie scos din rândul priorităţilor anchetei.

De exemplu, un suspect, care nu are ce ascunde, pus în faţa unei acuzaţii directe – *„Ştiu că azi-noapte ai fost la depozitul de pe strada …”* – ar răspunde direct, spontan, cu o anumită forţă, cu corpul aplecat spre înainte: *„Eşti nebun, azi noapte am fost cu soţia acasă !”* Suspectul mincinos, ca principiu, ar trebui să răspundă evitând contactul vizual cu anchetatorul, cu o voce mai puţin sigură, fără forţă ori cu ceva artificial în susţinerea volumului şi intensităţii vocii, cu corpul în căutarea unui sprijin în fotoliul sau scaunul care i s-a pus la dispoziţie: *„Nu am fost eu, este o eroare, ca să fiu acuzat trebuie să probaţi …”*.

În al patrulea pas, trebuie ***repetată acuzaţia***. După ce suspectul a oferit refuzul categoric aşteptat, anchetatorul trebuie să elimine elementele suplimentare promovate de către suspect şi să repete acuzaţia directă.

Ce aduce nou această repetare a acuzaţiei ?

De ce este necesar să fie repetată acuzaţia ?

Care sunt aşteptările anchetatorilor cu privire la repetarea acuzaţiei ?

Acum, este momentul în care anchetatorul trebuie să minimizeze gravitatea activităţii ilicite în care presupune că a fost implicat suspectul. De exemplu: *„Dorele, la depozitul acela apar reclamaţii, cu privire la spargeri fictive, cam una la două săptămâni. Sunt interesat să aflu doar …”*. Important este ca suspectul să realizeze două lucruri:

- Că anchetatorul are suspiciuni întemeiate în legătură cu implicarea sa în activitatea ilicită;
- Că ceea ce s-a întâmplat nu este foarte grav şi că oricine ar fi putut face ceea ce a făcut el.

Următorul pas presupune ***folosirea de raţionamente în vederea reducerii la minimum a gravităţii implicării în activitatea ilicită cercetată***. Trebuie acceptat faptul că oricine acceptă să-şi asume responsabilitatea, să recunoască implicarea în activitatea ilicită, în măsura în care imaginea nu îi este *„şifonată”* iar consecinţele în plan fizic nu sunt deosebite. Este o problemă de confort, ce trebuie asumată şi acceptată ca atare. Desigur că nu se pune problema asumării responsabilităţii de către suspecţi nevinovaţi – orice practică, prin care o persoană ar fi convinsă să accepte responsabilitatea, în considerarea situaţiei sale personale ori a obţinerii unor avantaje materiale sau morale, trebuie condamnată şi declarată incompatibilă cu justiţia socială.

În fapt, este vorba despre a reaşeza poziţiile celor doi – anchetatorul şi suspectul. Suspectul trebuie determinat să nu mai perceapă diferenţa de statut, ca fiind jignitoare. Şi el este la fel de om, are studii, are relaţii sociale stabile, are copii, idealuri, speranţe, planuri financiare, necazuri, bucurii, etc. se află într-o stare de normalitate absolut firească şi normală doar că … a greşit faţă de societate şi va trebui să îşi asume consecinţele. În practică anchetatorii folosesc, de regulă, raţionamente ce ţin de motivele implicării în activitatea ilicită.

Folosirea acuzaţiilor directe are şi dezavantaje.

Principalul dezavantaj constă în faptul că îşi propune să contorsioneze comportamentul suspectului în anchetă la un nivel care, uneori, este considerat

riscant, ceea ce ar putea conduce spre eşec. În concret, suspectul este încurajat, la început, să mintă, să nege totul, după care este necesar ca acesta să-şi apere poziția cu negări suplimentare. Urmează ca suspectul, ulterior, să accepte dirijarea pe drumul dorit de anchetator şi, în final, să recunoască implicarea în activitatea ilicită cercetată şi să-şi asume responsabilitatea. Putem accepta că anchetatorii, ce decid să folosească acuzațiile directe, au calitățile şi rutina necesară pentru a obține o declarație prin care suspectul îşi recunoaşte vinovăția, dar … parcă, totul devine mai dificil decât ar fi necesar.

Totuşi, nu trebuie ignorată şansa pe care o au anchetatorii de a face diferența dintre suspectul vinovat şi cel nevinovat, chiar dacă excluderea nu poate avea caracter cert.

Anchetatorii nu trebuie să utilizeze *„gratuit"* acest procedeu tactic, *„doar"* pentru a *„sorta"* suspecții. Oportun ar fi ca acuzațiile directe să fie folosite atunci când o anchetă este în impas şi este puțin probabil să se poată obține probe relevante în alt mod. Într-o asemenea situație, aceasta ar putea fi singura şansă pentru a rezolva cazul. Este necesar ca anchetatorul să aibă suficientă stăpânire de sine, să-şi pregătească bine activitatea şi să aibă puterea *„să se joace"* cu raționamentele justificatoare. Pentru un suspect, care nu minte, este normal ca, pe măsură ce anchetatorul continuă să ofere raționamente justificatoare, să devină din ce în ce mai stabil şi mai vehement în refuzuri şi negări. Pentru un mincinos, odată cu prezentarea de raționamente justificatoare, totul va scădea, ca principiu, în intensitate – frecvența negărilor va scădea, va deveni mai docil, mai dispus la compromisuri, la a accepta negocierea diferitelor aspecte pertinente cauzei.

Punctul de plecare poate fi identic. La început, şi cel care spune adevărul şi cel care minte, va nega – puternic, intens, cât mai convingător. Odată cu curgerea timpului şi cu prezentarea, de către anchetator, de raționamente justificatoare, cel care spune adevărul va continua în a nega orice implicare, în timp, ce suspectul mincinos va deveni docil şi dispus la a negocia. Ca imagine ilustratoare să ne imaginăm un câine care continuă să latre din ce în ce mai convingător şi mai înverşunat şi un alt câine, care deşi îl lovim sau/şi îl mângâiem, dă din coadă şi îşi întinde gâtul avansând capul spre a cere îndurare şi a obține o mângâiere, chiar dacă ştie că urmează a fi legat şi pus într-o cuşcă ce îi va permite să se mişte, doar, pe o rază de 1 sau 2 metri. Suspectul ce spune adevărul creşte în putere, are o forță din ce în ce mai mare, preia controlul dominând, firesc, relația cu anchetatorul.

9.6. Abordarea declaraţiei introductive

O altă abordare, folosită adesea, de către anchetatori, pentru începerea unui interogatoriu este declarația introductivă. Aceasta conține o componentă de fapt şi un apel emoțional, care îi poate permite suspectului să salveze aparențele. În ipoteză, anchetatorul construieşte credibilitatea rezultatelor anchetei pe care o conduce şi minimizează gravitatea implicării şi a consecințelor implicării suspectului, pe care îl ascultă, în activitatea ilicită, dând dovadă de suficientă flexibilitate şi, chiar, de disponibilitate față de persoana şi situația suspectului.

Important este ca anchetatorul, prin tot ceea ce face, să se adreseze atât rațiunii cât şi trăirii emoționale pe care o parcurge suspectul. Pentru suspect, este bine ca acesta să simtă că decizia de a mărturisi este una rațională, mai degrabă decât emoțională.

Dacă acuzația directă încurajează cele mai multe dintre persoanele ascultate să nege rapid, declarația introductivă nu include acuzații, ceea ce facilitează, ceea ce permite suspectului să asculte cu atenție şi interes ceea ce spune anchetatorul. Deşi o

abordare emoțională poate fi, de multe ori, mai facilă, de regulă, aceasta are un impact redus în cazul infractorilor, ce au mai avut de a face cu anchetele – experiența lor individuală le spune că anchetatorul este suficient de subtil şi tot ceea ce face nu este decât un demers consistent, care are ca scop obținerea recunoaşterii lui şi nicidecum oferirea vreunui ajutor ori uşurarea situației. Declarația introductivă, care dezvoltă emoția pe aspecte reale, uşor de verificat, poate fi eficientă atât pentru cei care sunt la prima anchetă cât şi pentru cei cu experiență.

Discutând despre rezultatele anchetei şi eficiența demersului, anchetatorul trebuie să crească credibilitatea anchetei dezvoltând, în mintea suspectului, certitudinea că va fi prins, că încet, dar sigur, vinovăția lui va fi stabilită şi probată. În rândul anchetatorilor, există convingerea că 95 % dintre suspecți îşi vor recunoaşte vinovăția în astfel de condiții. Restul de 5 %, vor ceda, odată cu prezentarea, în mod tactic, a unor probe de vinovăție. Ceea ce este interesant, este faptul că anchetatorul nu acuză direct, nu spune niciodată că *„ai făcut”*, *„ai dat”* sau *„nu ai făcut”*, ci, îşi foloseşte experiența, harul, toată puterea de convingere, pentru a spune *„poveşti”*. Abia aceste *„poveşti”* îşi vor face treaba, vor convinge suspectul cu privire la faptul că disputa dintre el şi anchetator, de fapt, nu există; nici nu a apucat să se dezvolte, pentru că este deja tranşată – vinovăția lui este certă şi este doar o problemă de timp ca să fie şi probată.

Înainte de *„a da drumul”* la declarația introductivă, pentru a nu crea perspectiva unei victorii facile, obținute în disprețul persoanei suspectului, este bine ca anchetatorul să angajeze o discuție centrată pe informații biografice – *ce este , cine este şi cum de a fost posibil să se ajungă „aici”*. Această *„discuție”* are şi rolul de a-i permite anchetatorului să stabilească contactul cu suspectul şi să-şi regleze propriul comportament în funcție de persoana celui ori celei pe care o are în față, să scape de propria stare de nervozitate şi disconfort generată de modul în care se desfăşoară ancheta, de fapta cercetată, de persoana suspectului, de comportamentul lui de până atunci şi cel previzibil, presiunea unor potențiale probleme personale (că doar şi anchetatorul este om normal), etc. În plus, un fel de bonus ce nu trebuie ignorat, anchetatorul are oportunitatea de a descoperi, evalua şi interpreta manifestările comportamentale ale suspectului pe care îl ascultă, în vederea stabilirii atitudinii acestuia față de anchetă, anchetator, recunoaşterea vinovăției, în vederea stabilirii disponibilității acestui pentru a minți, în vederea stabilirii relațiilor cu alte persoane implicate în faptă. În funcție de aceste manifestări comportamentale, anchetatorul va lua decizia de a intra pe fond şi a discuta despre aspectele importante ce privesc ancheta în desfăşurare.

Oportun, este ca anchetatorul *„să se agațe”* de aspecte raționale ce apar, firesc, în ceea ce spune suspectul, pentru a sublinia normalitatea şi justețea unor evoluții, desfăşurări de lucruri, abordări, ş.a. care să creeze certitudinea că şi ancheta în desfăşurare s-a dezvoltat cât se poate de normal, corect, just şi obiectiv. Mai mult, pe măsură ce suspectul vorbeşte despre el însuşi, anchetatorul obține elemente valoroase pe baza cărora să dezvolte, ulterior, raționamente justificatoare.

Comportamentul anchetatorului, pe parcursul declarației introductive, este deosebit de important. Anchetatorul spune, în acelaşi timp, două poveşti – una la suprafață, la un nivel promovat de către anchetator şi perceput de către suspect ca fiind superficial; una la nivel profund, cea care se doreşte să conteze. Ca sunet, flux de informație promovat la nivel verbal, perceptibil la nivel sonor, anchetatorul vorbeşte despre importanța activității de anchetă, despre gravitatea faptelor penale, despre importanța prevenirii infracțiunilor, despre justețea condamnărilor penale ş.a. În spatele acestui mesaj poate sta un ton neutru, care să nu conțină nici un element de natură să acuze, o manifestare dezinvoltă a anchetatorului ce va şti să folosească

variațiile din zona para verbalului şi contactul vizual pentru a transmite mesajul secundar, de natură subliminală, prin care anchetatorul să-şi afirme disponibilitatea pentru a înțelege omul, a înțelege motivele ce l-au determinat, pe cel pe care îl are în față, să facă ceea ce a făcut, a înțelege contribuția persoanei vătămate care, şi ea, a avut un rol important în determinarea făptuitorului să treacă la fapte şi la modul în care s-a desfăşurat, în fapt, activitatea ilicită. Mesajul secundar, cel subliminal, este de natură a crea *„o prietenie trainică"* între anchetator şi suspect, bazată pe o *„comuniune de sentimente"* absolut fireşti şi omeneşti. Acest mesaj are rolul de a evita situația în care suspectul ar nega, precum în cazul acuzației directe. La *„bine"*, este normal să răspunzi cu *„bine"*, pentru că răul se găseşte peste tot.

Ca principiu, declarația introductivă produce efecte diferite, în funcție de suspect. Cel care nu are nimic de ascuns, fiind nevinovat, ascultă cu atenție, se bucură de profesionalismul şi certitudinea rezultatelor anchetei, îşi poate arăta, chiar, încrederea în persoana anchetatorului. Suspectul vinovat, deşi nu a suferit nimic, capătă o vulnerabilitate – *„am fost prins"*.

Comportamentul suspectului, pe parcursul prezentării de către anchetator a declarației introductive, poate fi relevant pentru a constata buna sau reaua credință a suspectului ascultat. Cel ori cea ascultată poate avea o postură deschisă, o expresie facială care arată relaxare şi interes pentru ceea ce spune anchetatorul ori, din contră, poate fi rigidă, îşi poate schimba des şi brusc poziția corpului iar expresia facială devine speriată, înfricoşată, asemănătoare cu a unui animal vânat care simte cum i se epuizează resursele şi nu poate scăpa de sub urmărirea celui care îl vânează. Mişcările capului ies din limitele firescului, devenind ori întârziate şi, aproape, fără sens ori bruşte şi greu de controlat, din punct de vedere al amplitudinii şi direcției.

Anchetatorii, pentru a-şi atinge scopul propus. au la dispoziție mai multe ***opțiuni pentru declarația introductivă***.

În practică, se vorbeşte despre *rezistența suspectului*, ca fiind un fel de resort interior care determină persoana ascultată să nege sau să evite, să pună la dispoziția anchetatorului, acele elemente de interes, pe care acesta le caută şi sunt necesare pentru dezvoltarea anchetei şi lămurirea cazului. Ei bine, în cazul suspectului care spune adevărul, această rezistență rămâne constantă ori creşte pe parcursul ascultării, indiferent de durata acesteia. Mincinosul, odată ce resursele se consumă, pe măsură ce acestea se diminuează, rezistența lui scade, începe să se clatine şi va ceda. Pentru anchetatori, în plan practic, poate fi util să lungească declarația introductivă şi, eventual, în completare, să ofere *„şansa"* unei discuții lipsite de elemente acuzatoare – specifice interviului – pentru a obține detalii suplimentare, care să ofere suficientă specificitate pentru a putea concluziona ca este vorba despre un comportament tipic de vinovăție sau, din contră, de nevinovăție. Bineînțeles că, la momentul oportun, nimic nu îl poate împiedica pe anchetator *„să alunece"* către ceea ce este caracteristic interogatoriului şi, chiar, spre acuzația directă.

Modul în care se construieşte o declarație introductivă, cel puțin ca principiu, nu diferă, la nivel esențial, în funcție de natura activității ilicite, de persoana vătămată ori de mărimea prejudiciului. Astfel, orice declarație introductivă trebuie să conțină următoarele componente:

1. Explicarea rolului anchetatorului – în prima parte a declarației introductive, anchetatorul trebuie să se identifice ca parte a sistemului judiciar, să definească şi să explice rolul său în societate şi în cadrul instituției în care îşi desfăşoară activitatea. Va avea grijă să sublinieze modul în care se desfăşoară anchetele – certitudinea rezultatelor, perioada scurtă de timp în care societatea trebuie să primească satisfacție (în sensul identificării infractorilor, probării vinovăției şi

sancționarea lor) – faptul că îi place ceea ce face, iar dreptatea şi adevărul sunt valori supreme pentru el; că oamenii sunt cea mai de preț resursă pentru societate şi, indiferent de cât de bune sunt legile, foarte important este modul în care acestea sunt aplicate; că are o bună reputație, este apreciat de şefi, de colegi de diferite personalități din viața civilă, etc. Este bine ca anchetatorul să strecoare şi raționamente, care pot face mai facilă situația suspectului, precum faptul că, în România, organele judiciare sunt sufocate cu tot felul de plângeri, în legătură cu presupuse fapte penale ce nu se confirmă; că, în fapt, multe dintre sesizări încearcă să rezolve aspecte ale executării ori neexecutării unor contracte şi nu poate fi vorba despre răspunderea penală ci, doar, de o răspundere contractuală; că în spatele multor sesizări stau scopuri ilicite – ascunderea unor fapte penale mai grave, evaziunea fiscală, compromiterea reputației profesionale, etc. Cu privire la genul de faptă cercetată, mulți dintre anchetatori optează pentru a sublinia recrudescența unor astfel de fapte, consecințele pentru cetățeni şi pentru societate în ansamblu, faptul că administrația publică centrală şi locală este interesată şi îngrijorată de ceea ce se întâmplă, că mulți dintre politicieni sunt interesați de rezultate cât mai bune într-un timp cât se poate de scurt, pentru a-şi îmbunătăți imaginea şi spori şansele la alegerile ce vor urma; prilejul este folosit şi pentru a sublinia că ceea ce a făcut suspectul nu este aşa de grav, cu consecințe deosebite, aşa cum sunt alte fapte de acelaşi gen săvârşite de curând. Scopul evident este acela de a-l determina pe suspect să accepte colaborarea, să nu spună *„nu”*, să nu nege implicarea în fapta cercetată.

De exemplu, într-un caz de furt dintr-o companie privată, anchetatorul ar putea susține: *„Dorele, numele meu este X, sunt … în cadrul … şi sarcina mea este să identific hoții, să probez vinovăția lor şi să mă asigur că vor răspunde penal conform vinovăției lor.”* În acest exemplu, anchetatorul a început să spună că are ca sarcină să identifice *„hoții”* – probabil ca mod de exprimare a orgoliului profesional, a capacității pe care şi-o declară şi dezaprobării (poate, chiar, a urii şi disprețului pe care îl manifestă față de hoți) – aspect de natură a deranja orice persoană audiată în calitate de suspect care, este normal, să nu se considere *„hoț”*. În discuțiile pe care le-am avut cu diverşi anchetatori, am încercat să susțin ideea potrivit cu care ar fi bine să fie evitată o asemenea exprimare ca fiind gratuită deoarece demersul ar aluneca spre ceea ce am arătat mai sus a fi acuzația directă. Cei mai mulți dintre cei cu care am stat de vorbă au susținut că nu este vorba despre o acuzație directă ci de o afirmație impersonală menită a face pe orice persoană ascultată să înțeleagă disprețul firesc pe care cetățenii, societatea în ansamblu şi anchetatorii (ca profesionişti ai domeniului) îl manifestă pentru astfel de fapte şi persoane.

Desigur că o opinie trebuie tratată ca atare. Mincinoşii se pot agăța de o afirmație dură, descalificantă ca să construiască un comportament veridic, chiar dacă, în fapt, sunt vinovați şi susțin o minciună. Personal consider că trebuie evitată orice irosire, orice investiție inutilă – este normal să nu fii de acord cu cei care fură, este normal să condamni astfel de fapte. În aceste condiții, cred că mai eficient ar fi să se facă referire la valori perene ce, în mod firesc, sunt apreciate şi de suspect, cel puțin la nivel declarativ, precum: adevăr, justiție, dreptate, ş.a.

2. Explicarea modului în care se formează şi se dezvoltă pierderi semnificative ca urmare a activității ilicite cercetate – are, în principal, rolul de a provoca suspectul să ofere manifestări relevante, care să conducă la probarea vinovăției sale. Anchetatorul nu are decât să țină o *„conferință”* despre cum, referitor la exemplul de mai sus, companiile private sunt furate şi cum se dezvoltă pierderi imense, care se răsfrâng atât asupra companiei cât şi asupra bugetului de stat şi societății în ansamblu. Va face referire, la modul în care angajații folosesc în interes personal

bunurile şi banii companiei; la cum se sustrag bunuri prin intermediul unor persoane apropiate angajaților; cum unii funcționari *„greşesc”* dând rest la o plată fără să fie necesar, uitând să treacă, pe diverse documente de uz intern ori din zona contabilității publice, cantități de bunuri şi servicii; cum se poate greşi tastarea unor sume pe terminalele de plată electronice; cum se obține conivența funcționarilor de la compania de pază pentru a dispărea containere sau chiar autovehicule încărcate cu diverse mărfuri ş.a. Este uşor de acceptat că se poate observa, din manifestările suspectului, modul în care acesta acceptă faptul că se fură în diverse moduri de care cunoaşte personal ori, numai, a auzit şi, în acelaşi timp, refuză asumarea fiind neimplicat ori, în cazul în care este vorba chiar de modul în care a acționat el, în cazul cercetat, cum apar indicii care atestă vinovăția lui.

Mulți dintre anchetatori acordă, aici, un rol important observării privirii şi contactului vizual cu ochii suspectului pe care îl ascultă. Se afirmă că manifestările suspectului legate de mişcarea ochilor, direcția şi modul în care priveşte, constituie un fel de clopoțel, care semnalizează vinovăția implicării în activitatea ilicită cercetată. Stăpânirea de sine, siguranța şi certitudinea celor expuse de către anchetator sunt de natură a-l dezechilibra pe suspect; în mod normal, acesta nu va avea suficientă putere să mai nege participarea sa, subconştientul va reacționa dincolo de condiționările voliționale impuse de conştient. Există şi situații în care unii dintre suspecți corectează discursul anchetatorului, îl actualizează cu evoluțiile recente ale modurilor de operare, pun ordine în anumite raționamente şi imperfecțiuni care nu dau suficientă realitate celor spuse. Bineînțeles că, involuntar, suspectul va explica şi modul în care a acționat el. Cuvinte, expresii, elemente de para verbal, manifestări non verbale – important este ca anchetatorul să trezească interesul, să încurajeze şi să aibă suficientă răbdare să asculte, să observe şi să interpreteze.

Toate elementele obținute trebuie sistematizate şi folosite individual ori, după caz, asociate pe parcursul desfăşurării ascultării, de după prima acceptare a implicării în activitatea ilicită cercetată, când anchetatorul va avea ca obiectiv să dezvolte acceptarea prin detalii care, coroborate, să probeze vinovăția suspectului.

3. Explicarea modului în care se desfăşoară cercetările – are ca scop confirmarea modului şi a mijloacelor ce pot fi folosite în cadrul desfăşurării anchetei. Se face referire la prevederile legale ce au ca obiect probele, mijloacele de probă şi procedeele probatorii. Nu se citeşte Codul de procedură penală ci, anchetatorul, în funcție de informațiile pe care le are la dispoziție, face referire la acele activități în desfăşurare ori care se pot desfăşura, efectiv, în cadrul anchetei. Se va explica, cu suficient de multe detalii, modul în care au fost desfăşurate activitățile de anchetă, până la momentul audierii, astfel încât să fie formată convingerea că este în curs de desfăşurare o anchetă serioasă, în care au fost obținute anumite rezultate şi există certitudinea că se va ajunge la aflarea adevărului. Bineînțeles că, aici, nu este vorba despre prezentarea materialului probator ci, doar, despre convingerea suspectului, că desfăşurarea cu seriozitate şi profesionalism a activităților de anchetă are ca rezultat, firesc, obținerea de probe utile dezvoltării anchetei.

În practică, anchetatorii folosesc, pe post de *„as în mânecă”*, modul în care se folosesc metodele speciale de supraveghere sau cercetare, prevăzute de lege, şi rezultatele obținute în diverse alte anchete. Are efect orice referire la activități care pot dezvolta probe directe ale implicării suspectului în activitatea ilicită, chiar dacă, se ajunge la ele prin probe indirecte, precum rapoarte de audit, procese verbale de predare a serviciului ori a unei gestiuni, foi de parcurs, diverse alte documente cu caracter administrativ ce se întocmesc în baza unor proceduri interne.

Nu se poate pune problema deconspirării unor probe sau surse de informații, orice *„scurgere”* fiind de condamnat.

Nimic din ceea ce spune anchetatorul nu trebuie focalizat pe persoana suspectului, ci acesta trebuie, doar, să sublinieze faptul că organul judiciar are capabilitatea de a afla adevărul şi a realiza scopul procesului penal. Este nevoie de echilibru. O narațiune excesiv de descriptivă, din partea anchetatorului, poate fi interpretată ca o acuzație directă ce ar genera o negare; folosirea unor termeni duri, precum *„furt”*, *„omor”*, *„viol”*, *„trafic de …”* ş.a. poate conduce, de asemenea, la negări. Orice altă exprimare, poate fi considerată ca fiind de natură a oferi o şansă – alta este percepția dacă vom vorbi despre *„multele sustrageri de mărfuri din depozitul …”*, *„existența unor relații personale controversate”* sau *„neînțelese”*, *„o întâmplare nefericită ce a generat moartea victimei”*, etc. Maximul de efect asupra suspectului, nu este dat de duritatea exprimării sau precizia termenilor folosiți, ci, de siguranța exprimării anchetatorului, de calmul şi convingerea pe care acesta o afişează, de modul în care creează şi dezvoltă convingerea că *„ştie cum au stat lucrurile”*.

4. Discuții cu privire la justificarea modului în care a acționat suspectul – sunt deosebit de utile, nu numai pentru împăcarea suspectului cu el însuşi, ci, mai degrabă, pentru a concentra atenția şi a canaliza efortul, pe viitor, în vederea identificării de soluții rezonabile pentru situația în care se află. Pentru anchetator este important să abată preocuparea şi concentrarea suspectului de la consecințele activității ilicite, comportamentul coautorilor, al complicilor, al persoanelor apropiate, al unora dintre anchetatori, etc. către *„rezolvarea problemei”*. Discursul anchetatorului trebuie să evolueze folosind persoana a treia, va vorbi despre alții, despre un *„el”*, o *„ea”*, despre *„ei”*. Orice folosire a prenumelui, a numelui ori a lui ***„tu”*** va fi perceput ca o presiune de natură a genera rezistență – *nu eu spun că trebuie să găsim o soluție ci tu ai ajuns la concluzia aceasta, pentru că cei mai mulți dintre cei care s-au aflat într-o situație asemănătoare au făcut-o, pentru că trebuie făcută*. Vorbind despre alții, oferind exemple cu privire la alte activități ilicite şi motivele care le-au generat, favorizat, înlesnit, despre modul şi gradul de implicare al persoanelor vătămate, anchetatorul va oferi suficiente justificări cât să-l determine pe suspect să *„treacă la fapte”*, fără să nege implicarea în activitatea ilicită cercetată.

Suspectul are, în acest fel, tot ceea ce îşi putea dori: un anchetator care nu îl acuză direct, nu vine peste el, care este detaşat şi este, cel mai important, dispus *„să înțeleagă”*, o atmosferă care îl face să simtă că problema lui este comună şi va fi tratată şi rezolvată ca atare. Firescul, aşteptat de către anchetator, nu va întârzia să apară – suspectul va strecura, la început timid, elemente şi aspecte de justificare personală; şi precum în tenisul de câmp, dacă anchetatorul va păstra mingea în teren fără să o dea afară, în final, suspectul va oferi motivele ce l-au determinat să facă ceea ce a făcut. În acest moment, este necesar ca anchetatorul să testeze măsura în care suspectul este dispus să accepte o declarație de acceptare a implicării în activitatea ilicită cercetată.

5. Testarea acceptării implicării în activitatea ilicită cercetată – este necesară, în primul rând, din considerente ce țin de precauție, de asumarea unor riscuri iminente cu privire la eşec, la prăbuşirea construcției pe care anchetatorul s-a străduit, cu abilitate, să o edifice. Buni profesioniști fiind, putem să ne înşelăm, să facem erori. Prudent este, pentru un anchetator meticulos, să *„ofere”* o declarație de acceptare a implicării în activitatea ilicită ce constituie obiectul anchetei pentru a verifica, în fapt, dacă suspectul este pregătit pentru a mărturisi. Declarația de acceptare se formulează pe baza rezultatelor obținute în etapa precedentă, când au fost discutate justificările, motivele care ar fi putut sta la baza hotărârii de a desfăşura activitatea ilicită, folosindu-se *„tu”* sau numele suspectului. Ca exemplu se poate formula: *„Dorele,*

nu-mi dau seama cum a putut să se dezvolte … (motivul) *astfel încât să faci ceea ce ai făcut."*

6. Acuzația indirectă, apreciativă – este folosită, de regulă, după ce anchetatorul a constatat suficiente indicii de manifestare comportamentală – deschiderea poziției corpului, o relaxare suficientă, care să nu permită, cu uşurință, revenirea la poziția de luptă, un volum al vocii care să reflecte acceptarea situației, manifestări fireşti ale zâmbetului, etc. – care să arate disponibilitatea suspectului de a mărturisi. La elaborarea acestei acuzații se are în vedere ocolirea activității ilicite, în concret, cercetate. Se foloseşte o atitudine şi un ton apreciativ, pentru că, în plan obiectiv, şi răul se face cu meticulozitate, ingeniozitate, greutate, etc. – nu oricine poate să facă ceea ce a făcut suspectul. Se poate întreba *„ce a simțit"* sau *„cum a fost"* când a făcut-o prima oară sau ultima oară ori *„cea din luna Noiembrie"*. Alte exemple pot fi:

- *care a fost cea mai mare sumă de bani pe care ai obținut-o ?*
- *câte ai făcut, cel mai mult, într-o zi ?*
- *care a fost cea mai bună zi ?*
- *care a fost cea mai scumpă piesă ?*

7. Întrebarea anexă la acuzația indirectă – este o întrebare gândită *„la pachet"* cu cea care reprezintă fondul acuzației indirecte, este direct legată de aceasta şi este folosită imediat ce anchetatorul constată că suspectul se apropie de momentul când va mărturisi. Practic, prin aceasta anchetatorul încurajează mărturisirea, îi face cale liberă, înlăturând orice obstacol. Prin acest tip de întrebări se exagerează, ca posibilitate, consecințele activității ilicite desfăşurate pentru a minimiza, din perspectiva suspectului, consecințele reale ale faptei pe care a săvârşit-o.

Ca exemplu, îmi aduc aminte de o abordare grotescă, pe care am văzut-o la un anchetator, pe timpul documentării mele, undeva, în țară, care, cercetând un viol, îi spune suspectului: *„Bă … a murit ? Ea spune că ai violat-o, poate i-o fi şi plăcut, oricum nu are contoar, lasă bă … că se rezolvă."* Desigur că, circumstanțele personale ale suspectului au fost de natură să *„îmbie"* anchetatorul la o asemenea abordare. Cert este că rezultatele au fost cele aşteptate – suspectul, în final, a mărturisit.

Ca exemplu de dialog între anchetator şi suspect, în cazul unui furtului unei genți dintr-un autoturism, discuția poate evolua astfel:

Anchetatorul – *Dorele, câți bani crezi tu că spune victima că a avut în geantă ?*
Suspectul – *se abține să spună ceva*
Anchetatorul – *O fi avut mai mult de 500 lei ?*
Suspectul – *Şi-ar fi dorit să aibă … .*
Anchetatorul – *Cum mă, că spune că lucrează la …*
Suspectul – *O fi lucrând dar nu a avut decât 60 de lei.*

În condițiile în care anchetatorul sprijină negarea, în mod adecvat, suspectul va înțelege, repede, că a admis, deja, faptul că a fost implicat în activitatea ilicită cercetată, că este atras într-un dialog care evoluează către o recunoaştere completă.

Durata declarației introductive – indiferent de natura sau locul unde se desfăşoară o ascultare judiciară, este necesară o perioadă de timp, ca suspectul să se simtă suficient de confortabil, ca să poată accepta mărturisirea ca soluție rezonabilă şi rațională, pentru rezolvarea situației în care se află. Pentru anchetator, este bine să nu existe aşteptări în legătură cu recunoaşterea vinovăției mai devreme de 15 – 45 de minute, în cazul activităților ilicite împotriva proprietății sau 45 de minute – 2 ore, în cazul unor activități ilicite contra persoanei. Am făcut referire la intervale de timp largi, care pot fi contestate, din punct de vedere al utilității, însă, din punct de vedere practic, trebuie acceptat că, doar ca excepție, un suspect îşi recunoaşte vinovăția *„din prima"*, indiferent de natura activității ilicite ori de nivelul de implicare. Anchetatorul trebuie să

aibă în vedere intervalele de timp, la care am făcut referire, pentru a-şi planifica ritmul în care gestionează componentele declarației introductive; una dintre principalele vulnerabilități fiind vorbitul în exces – anchetatorul preocupat să îşi facă cât mai bine treaba, detaliază prea mult, pierzând din credibilitatea şi pragmatismul necesar demersului.

Fără a avea pretenția de a descrie o bună practică, consider că, pe parcursul investigării unei activități ilicite comune, anchetatorul ar trebui să aloce 5 – 10 minute parcurgerii primelor trei componente ale declarației introductive. Dacă demersul este unul credibil şi responsabil, suspectul va deveni convins de seriozitatea anchetatorului şi anchetei, va înțelege că este ca şi prins şi nu are nici o şansă să scape.

Altfel – dacă anchetatorul nu controlează ceea ce se întâmplă, insistă fără sens pe anumite accente, se arată interesat prea mult de anumite detalii, dezvoltă o relație personală, în care îşi doreşte superioritate – suspectul va considera fiecare detaliu ca fiind o slăbiciune, că de fapt anchetatorul nu are nici o probă, este slab şi nu este în stare să ducă lucrurile până la capăt. O atenție deosebită trebuie acordată justificărilor, orice element de superficialitate, de artificial, are ca rezultat direct discreditarea anchetatorului. Pierderea momentului oportun pentru a face acuzația indirectă este, de asemenea, de natură a compromite întreg demersul.

9.7. Acuzaţia de implicare în activitatea ilicită

Acuzația de implicare în activitatea ilicită este o formă de acuzație, folosită de către anchetatori pentru a provoca suspectul să îşi expună alibiul. Pe fond, această formă de acuzație tinde să fie mai greu de utilizat, întrucât presupune ca anchetatorul, practic, să îl invite pe suspect să participe la procesul de luare a deciziilor privind desfăşurarea anchetei, mărturisirea apărând ca urmare a falimentului, a constatării faptului că alibiul nu se confirmă, că nu se poate confirma pentru că este construit pe minciună. Este nevoie de o perioadă de timp mai mare, decât cea necesară pentru acuzația directă ori pentru declarația introductivă, pentru că suspectul este invitat şi acceptat să vorbească mai mult, rolul anchetatorului fiind acela de a încerca, doar, să îl dirijeze în discurs, pentru a rămâne în legătură directă cu elementele de interes pentru anchetă şi a evita, astfel, *„discuții filosofice”* fără sens.

Solicitarea alibiului începe ca o discuție specifică interviului, fiind necesar ca anchetatorul să convingă suspectul să vorbească, să ofere suficiente elemente, pentru a putea fi exclus din rândul suspecților. Trebuie mizat pe oportunitatea care i se oferă suspectului de a-şi expune punctul de vedere. Ca risc, există posibilitatea ca mulți dintre suspecți să perceapă împrejurarea ca fiind vorba despre o sabie cu două tăişuri. Pe de o parte, se oferă o oportunitate, ceea ce pentru suspecții nevinovați este suficient; pe de altă parte, trebuie să îți expui apărări pe fond, fără să ştii care sunt probele în acuzare, ceea ce pentru cei vinovați este ceva de neacceptat. Orice nepotrivire va fi de natură să îi discrediteze, putând deveni probă împotriva lor.

Ceea ce este, în opinia mea, remarcabil, este faptul că suspecții, care acceptă să vorbească, oferă informații deosebit de prețioase pentru anchetator, care au ca obiect caracteristicile de raționament pe care le-au folosit la construcția alibiului, modul în care iau anumite decizii, criteriile şi elementele pe care le consideră importante în cadrul procesului de luare a deciziilor. Pentru a fi credibil, suspectul trebuie să ofere mult mai mult decât poate accepta să ofere în condiții normale. Este nevoie de trăiri, sentimente, emoții, care sunt prea multe pentru a putea fi falsificate.

În anumite cazuri, în care activitatea ilicită presupune încălcarea unor reguli, anchetatorul trebuie să obțină o anumită structură a alibiului, ce trebuie dezvoltat pe două componente esențiale:

1. Modul în care a înțeles şi interpretat regula;

2. Condițiile în care a încălcat regula.

Odată cu expunerea alibiului, anchetatorul va avea la dispoziție suficiente date, pe baza cărora să extindă ancheta și cu privire la activitatea altor persoane – de exemplu, funcționari care aveau atribuții de serviciu în baza cărora trebuiau să informeze sau să instruiască cu privire la modul în care trebuie desfăşurate anumite activități, funcționari care aveau, ca sarcină, să ia măsuri pentru prevenirea desfăşurării de activități ilicite, pentru prevenirea apariției şi dezvoltării de cauze ori împrejurări de natură a genera, favoriza sau înlesni desfăşurarea de activități ilicite.

Elaborarea şi dezvoltarea acuzației de implicare în activitatea ilicită (solicitarea alibiului) – este un *proces* ce cuprinde mai mulți paşi.

- Introducerea – presupune, aşa cum este normal, stabilirea unei relații între anchetator şi suspect. Anchetatorul va fi preocupat să-şi contureze o normă comportamentală a suspectului, urmărind modul în care acesta reacționează la stimuli normali. Esențial este, şi aici, ca suspectul să vorbească iar anchetatorul să îl lase să vorbească – cu cât mai mulți biți transmişi, cu atât mai multă informație utilă pentru anchetatori.
- Solicitarea expunerii alibiului, a modului în care înțelege suspectul că s-au petrecut lucrurile – anchetatorul are nevoie de o poveste detaliată care să cuprindă locuri, nume, intervale de timp de natură a da precizie şi claritate susținerilor pe care le promovează suspectul. În astfel de condiții, devine puțin probabil pentru suspect ca, ulterior, să mai nege sau să încerce să schimbe detalii din ceea ce, deja, a susținut. Mai mult, anchetatorul va înțelege modul în care gândeşte şi ia hotărâri cel pe care îl are în față; ceea ce îl determină să facă, să nu facă ori să dea ceva; care sunt valorile pe care le respectă. Sintetic, anchetatorul va trebui să înțeleagă ce este, cine este, cum este şi de ce este ceea ce este, persoana pe care o are în față. Suspectul nu dă o simplă explicație ci, pentru a fi credibil, trebuie să se ofere pe sine.

Ce se întâmplă dacă ceva va fi altfel, decât trebuie să fie potrivit regulii astfel revelate ?

De cele mai multe ori va fi vorba despre o minciună, despre o probă împotrivă. Rar, ca excepție, poate fi vorba despre ceva explicabil prin *„uneori, înțelegem să facem lucrurile altfel”*.

De ce preferăm să le facem *„altfel”* ?

Este greu de explicat, probabil DE AIA.

De exemplu, într-un caz, în care un director, din cadrul unei instituții a administrației locale, era cercetat pentru fapte de corupție, anchetatorii au plecat doar de la o sesizare care avea ca obiect o disproporție suspectă între venituri şi cheltuielile pe care le făcea. Susținându-şi alibiul, directorul a pus accent deosebit pe sistemul său de valori, pe modul în care procedurile legale stabileau cum se alegeau furnizorii de servicii, pe onestitatea sa şi a funcționarilor din subordinea sa în desfăşurarea procedurilor de achiziții, pe modul în care îşi dezvoltă propriile suspiciuni, în legătură cu onestitatea unor achiziții, unor funcționari, ş.a. Definind real modul în care ar fi trebuit să acționeze, suspectul şi-a arătat limitele: tocmai modul în care a acționat – selectând şi acceptând servicii scumpe şi de calitate îndoielnică, de la un anumit furnizor de servicii – contravenea cu modul în care ştia şi trebuia să acționeze. Dacă la nivel *„teoretic”* accepta că este suspectă selectarea aceluiaşi furnizor de servicii pe o perioadă lungă de timp, în condițiile în care serviciile furnizate sufereau în privința termenelor şi calității, a trebuit să accepte, şi la nivel *„faptic”*, că ceva nu era în regulă cu respectivele achiziții, că problema era la serviciul pe care îl conducea şi că şeful

serviciului, adică EL, era responsabil pentru nereguli şi principalul beneficiar al foloaselor necuvenite plătite de către cel care câştiga mereu.

Într-un alt caz, cercetându-se un viol, care se sfârşise cu moartea victimei – unul dintre suspecți ce avea un loc de muncă bun, venituri pe măsură, o familie fără probleme, un cerc social care cuprindea persoane cu un status social peste medie – prezentându-şi alibiul, a susținut caracterul întâmplător al prezenței sale într-o bodegă de cartier, unde a stat la masă cu o prostituată, au mâncat mici, au băut bere la halbă şi, ulterior după ce el a plecat, aceasta a fost *„invitată”* pe un teren viran din apropiere, de către doi indivizi aflați sub influența băuturilor alcoolice şi a unor fantezii greu de acceptat, a fost violată şi ucisă, cu cruzimi, în urma introducerii în orificiile naturale a unor obiecte cu forme şi dimensiuni nefireşti. Suspectului i-a fost imposibil să-şi explice prezența într-un local în care nu mai intrase niciodată, considerându-l rău famat, să explice ce l-a determinat să ia masa acolo, acceptând prezența şi compania unei femei cu reputație îndoielnică, etc. Prezența sa alături de victimă, înainte ca aceasta să fie violată şi ucisă, a fost exploatată, în prima fază, de către făptuitori care au declarat că l-au văzut alături de victimă, pe terenul viran unde a fost descoperit cadavrul.

- Cooperarea pentru a perfecționa alibiul şi a demonstra nevinovăția suspectului – nu este vorba despre un *„blat”*, despre fapte de corupție, despre lipsă de profesionalism, ba, din contră. Anchetatorul se alătură suspectului pentru a dezvolta, a perfecționa, a completa alibiul, astfel ca acesta să fie credibil, structurat logic şi cronologic. Practic, anchetatorul solicită explicații şi detalii care ... dacă suspectul ar minți, dacă acesta ar fi implicat în activitatea ilicită cercetată, nu ar putea fi obținute. Alibiul ar rămâne cu găuri, cu aspecte care nu ar putea fi probate, în mod inexplicabil. Având în vedere caracterul special al participării într-o anchetă judiciară, al rolului de suspect ascultat, este necesar un adevărat parteneriat între anchetator şi suspect, pentru a afla adevărul împreună. Ori reuşesc, împreună, să clădească un edificiu, care să stea în picioare indiferent de *„criticile”* ce ar putea fi aduse, ulterior, la parchet ori în instanță, ori edificiul se clatină şi trebuie acceptat că suspectul este vinovat şi, rațional, este să îşi recunoască vinovăția. Pentru a iniția acest parteneriat, anchetatorul va explica modul în care simte şi tratează un suspect vinovat, în comparație cu o persoană pe care o simte de bună credință. Pentru suspect, este important să înțeleagă necesitatea de coopera în cadrul anchetei, de a da explicații credibile, astfel încât să-şi demonstreze nevinovăția.
- Discutarea modului în care se dezvoltă ancheta – este necesară pentru a verifica, în ce măsură alibiul este credibil şi complet, *„să nu ne scape ceva”*. Ipotetic, pot fi luate în considerare două situații cadru – suspect receptiv şi cooperant; suspect mai puțin receptiv şi necooperant.

În prima situație, anchetatorul, ajungând la concluzia că alibiul a ajuns la nivelul maxim de dezvoltare posibil la momentul dat, conduce discuția către modul în care se dezvoltă o anchetă penală, activitățile care se desfăşoară şi rezultatele aşteptate în legătură cu fiecare activitate. Totul va evolua către o întrebare ce ajunge, în context, să devină firească: *„Dacă ai fi anchetator, cum ai proceda ?”* Rațiunea unui asemenea moment, ține de a provoca suspectul, la un nivel deosebit de înalt, să înțeleagă faptul că, dacă a făcut ceva, nu poate scăpa. La nivelul său de dezvoltare intelectuală – dincolo de *„nu ştiu”*, *„nu îmi dau seama ce se poate face”*, *„nu cred că sunt în stare să fac sau să gândesc ceva, pentru că nu sunt anchetator”* – suspectul va avea o reprezentare foarte clară, pe baza propriului raționament, cu privire la modul în care va fi identificat şi se va proba implicarea sa în activitatea ilicită cercetată.

În a doua situație, a unui suspect care *„se ține tare”* şi refuză să coopereze, evitând să *„muşte”* din orice îi oferă anchetatorul, demersul se va rezuma doar la a

prezenta rigoarea şi profesionalismul cu care se desfăşoară activităţile de anchetă, scopul fiind de a transmite mesajul potrivit cu care *„este doar o problemă de timp până când lucrurile se vor lămuri”*.

În practică, unii dintre anchetatori pun la îndoială oportunitatea unui asemenea demers, scoţând în evidenţă faptul că *nu este bine să prezinţi duşmanului armele pe care o să le foloseşti împotriva lui*. Documentându-mă, am ajuns la concluzia că este bine să îţi prezinţi armele şi efectele aşteptate ale folosirii lor; ceea ce nu se prezintă sunt procedeele tactice, modul în care vor fi folosite, modul în care rezultatele lor vor condiţiona strategia generală şi obiectivele asumate. Marile puteri militare ale lumii au grijă să îşi prezinte armele – cât de perfecţionate, de eficiente, ce rază de acţiune au, ce distrugeri produc, etc. – la diferite evenimente ori, chiar şi numai, prin filme documentare, uitând să detalieze tactica, modul, concret, în care înţeleg să le folosească. Este o problemă de descurajare a oricărei riposte. Nu ataci, pentru că ştii că nu ai nici o şansă, întrucât mijloacele pe care le ai la dispoziţie sunt inferioare adversarului. Ce îţi rămâne de făcut ? Evident, să te supui şi să accepţi condiţiile care ţi se impun.

Discutarea modului în care se dezvoltă ancheta are, ca rol, determinarea suspectului să îşi recunoască inferioritatea. Dacă va considera necesar să lupte, va fi o luptă inegală, pe care nu are cum să o câştige. Tot ce ar putea face a fost, deja, analizat şi anchetatorii sunt pregătiţi pentru o reacţie adecvată.

- Crearea şi dezvoltarea de justificări – are ca raţiune ideea de a obţine de la suspect totul sau … cât mai mult. Ca element tactic, anchetatorul, în loc să ofere motive şi scuze pentru comportamentul suspectului, afişează îndoială, nedumerire, rezervă, în legătură cu motivele pe care le-ar putea avea o persoană să desfăşoare activitatea ilicită cercetată. Este, în fapt, o provocare a raţiunii. Puţini dintre noi acceptă că desfăşoară activităţi lipsite de raţiune, de sens, fără nici un motiv. Şi dacă … nu accepţi, explici, detaliezi, încerci să convingi că poţi fi vinovat de ceea ce legea penală condamnă, însă, nu faci acte iraţionale.

Dacă suspectul nu reacţionează, conform aşteptărilor, anchetatorul va trebui să ofere formulări, din ce în ce mai la obiect – va începe cu motive generale şi se va apropia, din ce în ce mai mult, de ceea ce poate fi personal. La fel precum în cazul declaraţiei introductive, primele justificări se fac la persoana a treia, pentru a evita trecerea suspectului în defensivă, situaţie în care acesta ar putea refuza dialogul. Trebuie subliniată, din nou, necesitatea urmăririi, identificării şi interpretării manifestărilor suspectului, pe parcursul oferirii de justificări ori pe parcursul schimbului de justificări. În funcţie de evoluţia, în concret, a relaţiei cu suspectul, anchetatorul va putea opta pentru a testa acceptarea implicării în activitatea ilicită şi printr-o acuzaţie indirectă.

Intervalul de timp necesar pentru a obţine o mărturisire – cum fiecare dintre funcţionarii publici are nevoie de nişte repere orare, care să se încadreze în programul dintr-o zi normală de lucru, există un interes, pentru a aproxima normalitatea consumului de timp necesar obţinerii unei mărturisiri.

O fi nevoie de o zi de muncă ? De 4 sau de 6 ore ? Să fie suficientă o oră ? – sunt întrebări fireşti, care dacă ar căpăta răspunsuri rezonabile ar putea fundamenta *„normarea”* muncii anchetatorilor. *„Prima picătură de mărturisire”* vine cu mare greutate pentru că rezistenţa suspectului nu poate fi mică sau … dacă este mică, ceva nu este în regulă şi … tot pe acolo se ajunge. Nici în teorie, nici în practică nu s-a putut stabili o limită de timp pentru un interogatoriu. Totul poate depinde, în lipsa unor norme legale, de decizia anchetatorului. Am constatat, în practică, faptul că, dacă în 2 ore, de la începerea interogatoriului, nu s-a obţinut o primă admitere şansele, pentru ziua

respectivă, scad dramatic. O anumită condiționare ține şi de complexitatea activității ilicite cercetate şi numărul persoanelor implicate, pentru că, de multe ori, este necesară o documentare suplimentată a anchetatorului, după obținerea primei admiteri a implicării.

9.8. Rolul anxietăţii pe parcursul interogatoriului

Pentru a descrie relația dintre conştientizarea consecințelor şi anxietate, pe parcursul unui interogatoriu, a fost creat un model psihologic. Conform acestui model, scopul anchetatorului este de a reduce, în mod legal, nivelul de percepere a consecințelor asociate cu spunerea adevărului, şi, în acelaşi timp, de a spori (tot legal) anxietatea asociată cu negarea continuă. Termenul de *„anxietate"*[111] a fost atent selectat şi utilizat, în acest model, pentru a se evita confuziile legate de care procedee tactice de interogare sunt considerate adecvate şi care neadecvate, în cadrul celor Nouă Paşi ai Interogatoriului din cadrul tehnicii Reid. Există posibilitatea promovării ideii potrivit cu care procedeele tactice ce presupun intimidarea pot fi considerate adecvate, pe parcursul interogatoriului, deoarece acestea măresc anxietatea suspectului. Acest lucru cu siguranță nu este adevărat, şi nici nu poate face parte din conduita profesională a unui anchetator.

Trebuie făcută o distincție clară între ***anxietate*** şi ***frică***. *Anxietatea* descrie un sentiment, generalizat, de nelinişte interioară ce poate fi asemănat cu sentimentul de vinovăție sau ruşine. Să ne imaginăm cazul lui persoane, al cărei stil de viață, extravagant, a făcut-o să aibă întârzieri la plata facturilor. Probabil că, atunci când se duce la culcare, îşi face griji legate de cum va putea să plătească chiria şi dacă are destui bani ca să-şi cumpere mâncare. Aceste sentimente de nelinişte sunt generalizate şi interiorizate. Mai mult decât atât, deoarece acestea sunt generate de propria persoană, cel sau cea, la care am făcut referire, deține controlul asupra nivelului de anxietate pe care îl resimte (s-ar putea muta într-un apartament mai ieftin, ar putea să-şi vândă maşina, să nu mai cheltuiască atât de mult, etc.).

Frica este o senzație specifică de teamă care este generată din şi se manifestă către exterior, în legătură cu obiectul, persoana, fenomenul, etc. care prezintă sau care este perceput ca pericol. Să presupunem că cineva a întârziat, atât de mult, cu plata chiriei încât a primit o notificare de evacuare din partea proprietarului. Datorită specificității acestei amenințări, persoana în cauză poate, foarte bine, să manifeste un sentiment de frică, iar acest sentiment va fi direcționat către amenințarea de a nu mai avea un loc unde să locuiască. De o importanța deosebită (pentru interogatoriu), deoarece frica este direcționată dinspre persoana în cauză spre exterior, este faptul că acesta nu deține controlul asupra amenințării reale sau, uneori, pe care şi-o imaginează şi, de aceea, crede că dacă nu va reuşi să găsească banii necesari pentru a plăti chiria, atunci nu va mai avea unde să stea.

Deoarece anxietatea şi frica se manifestă printr-o excitarea autonomă (printr-un impuls autonom), devine tentant să plasăm aceste două sentimente pe o scară a excitabilității (impulsivității), având în partea de jos anxietatea şi sus frica. Dintr-o perspectivă psihologică şi juridică, acest lucru poate crea confuzii. Chiar dacă anxietatea şi frica pot apărea în stări emoționale similare, pe parcursul interogatoriului, este important să se facă distincția dintre lucrurile care au cauzat emoția respectivă, care, ulterior, afectează controlul subiectului asupra stării sale emoționale.

---

[111] **N.A.** – a se vedea şi elementele specifice ale Tehnicii Reid în **Inbau, F.E., Reid, J.E., Buckley, J.P. & Jayne, B.C.** Criminal interrogation and confessions. 4th edn. Gaithersberg, MD: Aspen. 2001

Motivul pentru care procedeele tactice care sporesc anxietatea sunt considerate legale, pe parcursul unui interogatoriu, este acela că persoana ascultată deține controlul total asupra deciziei de a mărturisi. Aceasta îşi poate exercita, liberă, voința de a-şi reduce anxietatea provocată de interogatoriu părăsind camera, solicitând un avocat sau spunând adevărul. În aceste condiții, deoarece frica este cauzată de o amenințare exterioară, impusă suspectului, libera voință a acestuia poate fi diminuată. Suspectul poate ajunge la concluzia că singurul mod de a evita amenințarea este printr-o mărturisire. Acest lucru poate fi valabil atât pentru un suspect vinovat cât şi pentru unul nevinovat. Acesta ar trebui să fie un motiv serios pentru care instanțele de judecată trebuie să analizeze eventuala prezență a unor amenințări pe parcursul interogatoriului, atunci când hotărăsc asupra admisibilității unei mărturisiri.

Revenind la tema anterioară, referitoare la faptul că procedeele tactice ce presupun intimidarea nu fac decât să sporească nivelul de anxietate al suspectului şi, de aceea, ar trebui să fie considerate adecvate, trebuie observat că susținerea se bazează pe delimitarea, terminologică şi ca stări de trăire emoțională, a anxietății şi fricii. Pornind de la această distincție, am făcut o listă cu anumite formulări folosite în interogare de către anchetatori, comparând pe cele care sporesc anxietatea suspectului (adecvate) cu cele care îi sporesc frica (neadecvate).

Nu aş vrea să te văd, peste un timp, cum îți faci griji ca nu cumva soția sau şeful tău să afle ceea ce ai făcut, iar tu să trebuiască să suferi consecințele, pur şi simplu nu merită.	Sporeşte anxietatea
Ia ascultă aici, dacă nu începi să spui adevărul, o să-mi ies din fire şi o să devin furios. Crede-mă, nu ai vrea să mă enervezi pe mine ! (anchetatorul loveşte tare biroul la numai 15 cm de suspect)	Sporeşte frica
Dacă ai plănuit acest lucru, cu mult timp în urmă, acest lucru îmi indică faptul că nu eşti o persoană de încredere. Dar dacă acest lucru s-a întâmplat sub impulsul momentului, atunci lumea ar trebui să ştie acest lucru.	Sporeşte anxietatea
Din faptul că nu mi-ai spus adevărul îmi dau seama că eşti o mamă incompetentă. Ştii ce se întâmplă cu mamele incompetente ? Li se iau copiii de lângă ele. Dacă tu continui să susții că nu ai făcut acest lucru, atunci îți vom da copiii unor părinți adoptivi şi tu nu o sa-i mai vezi niciodată.	Sporeşte frica
Sunt sigur că acest lucru te-a afectat, din momentul în care s-a întâmplat. Probabil că nu ai dormit prea bine noaptea şi că ai fumat şi băut mai mult decât obişnuieşti s-o faci. Revino-ți la normal, şi hai să lămurim treaba asta.	Sporeşte anxietatea
Ştii ce eşti tu? Eşti un infractor. Tu ai săvârşit o infracțiune şi aş putea să pun mâna pe telefon acum şi să fii arestat. Vrei să fii arestat ? Vrei să îți petreci Crăciunul în închisoare?	Sporeşte frica
Cu siguranță că nu am fost obligat să vin aici şi să vorbesc cu tine despre acest lucru. Aş fi putut foarte simplu să înaintez dosarul fără explicațiile tale. Din discuția pe care am avut-o mai devreme mi s-a părut că eşti o persoană cumsecade, dar, poate că m-am înşelat. Poate că nu-ți pasă deloc de ceea ce	Sporeşte anxietatea

cred oamenii sau de viitorul tău. Dacă este aşa înseamnă că pierdem amândoi timpul degeaba.	
Îţi voi pune o întrebare şi din gura ta va ieşi unul dintre următoarele două lucruri: fie dinţii, fie vei spune cum ai făcut treaba asta.	Sporeşte frica

O responsabilitate importantă, pe care şi-o asumă un anchetator profesionist, este cunoaşterea afirmaţiilor şi comportamentelor care pot fi acceptate şi care nu pot fi acceptate, pe parcursul unui interogatoriu. În special atunci când este acuzat de abuz, anchetatorul trebuie să fie capabil să explice modul în care a procedat pentru obţinerea mărturisirii. În acest sens, explicarea diferenţei dintre anxietate şi frică poate deveni un factor important. Ca un principiu general, dacă afirmaţia sau acţiunea se referă la ceea ce anchetatorul ar face sau la ce i s-ar putea întâmpla suspectului, dacă acesta continuă să nege implicarea în infracţiune, atunci afirmaţia sugerează frică şi ar trebui evitată. Dacă afirmaţia sau acţiunea se referă la percepţia proprie a suspectului, referitoare la propriul său viitor sau la modul cum alţii îl vor considera, dacă el continuă să nege implicarea în infracţiune, atunci acest lucru sugerează anxietate şi o astfel de abordare ar trebui permisă.

9.9. Semnificaţia acceptării de către un suspect a responsabilităţii personale în legătură cu activitatea ilicită cercetată

De cele mai multe ori acceptăm că suspecţii, care fac mărturisiri, fără a avea un interes propriu în timpul unei ascultări, sunt nevinovaţi. O excepţie de la aceasta regulă, o poate constitui suspectul, care prin mărturisirea sa, într-un fel, acceptă responsabilitatea personală – de fapt, un astfel de suspect îi spune anchetatorului că, deşi este nevinovat, acţiunile sale în mod indirect sau, poate, neglijenţa sa, are legătură cu obiectul anchetei. De exemplu:

- Un funcţionar bancar, fiind anchetat în legătură cu lipsa unei sume de 1.000 euro, declară că *a făcut o tranzacţie mai mare în acea zi şi este posibil să-i fi dat clientului 1.000 euro în plus*. Mai mult, declară că *dacă el este vinovat, iar banca a fost prejudiciată, atunci ar trebui concediat.*
- Un incendiu a izbucnit, în incinta unui depozit, fiind identificată, ca sursă, un butoi în care fuseseră aruncate mai multe ambalaje din hârtie şi carton. În cursul anchetei, unul dintre lucrători a recunoscut faptul că *a fumat lângă camera de depozitare, cu puţin timp, înainte ca incendiul să fi izbucnit şi a recunoscut că ţigara sa ar fi putut conduce la pornirea incendiului.*
- O fată de 7 ani, a spus că bunicul ei i-a băgat mâna în pantaloni şi a mângâiat-o în zona intimă. În declaraţia sa, bunicul a recunoscut faptul că, *în timp ce se juca, şi o gâdila pe nepoata lui, este posibil ca mâna să îi fi intrat sub pantalonii fetei pentru o scurtă perioadă de timp.*
- Un obiect de mici dimensiuni, purtător de urme importante pentru dezvoltarea unei anchete a dispărut, dintr-o cameră special destinată pentru păstrarea mijloacelor materiale de probă, de la o secţie de politie. Unul dintre suspecţi, în acest caz, a sugerat că *punga, în care era depozitat obiectul, este posibil să fi căzut într-un coş de gunoi şi că ar fi golit coşul, pierzându-se astfel, obiectul.*
- Într-o anchetă ce avea ca obiect un omor, soţul persoanei decedate, care a fost ucisă acasă într-o noapte, a declarat că *se simţea responsabil pentru crimă deoarece lăsase uşa din spate descuiată, dând, astfel, posibilitatea făptuitorilor să poată intra în casă.*

În fiecare din aceste cazuri, persoana ascultată a manifestat un comportament înşelător, pe parcursul ascultării, şi a mărturisit, în cele din urmă, după desfăşurarea interogatoriului. Cazurile sunt reprezentative pentru zeci de alți suspecți, care au acceptat un anumit nivel de responsabilitate, pentru ceea ce s-a întâmplat şi, în ultimă instanță, au mărturisit.

În aceste condiții, apare ca necesară găsirea unor răspunsuri la întrebarea: *„De ce ar face o persoană vinovată, o persoană implicată, cu adevărat, într-o activitate ilicită, declarații, aparent, împotriva propriului interes ?"*

O parte din răspuns ține de faptul că persoana ascultată este nerăbdătoare să-l convingă pe anchetator că, de fapt, nu există nici o infracțiune de cercetat. Acceptând o răspundere pentru *„incidentul anchetat"*, suspectul speră să adauge credibilitate explicației sale, prin care încearcă să sugereze nevinovăția. Cu toate acestea, un motiv, mult mai important, pentru care un suspect vinovat acceptă o răspundere pentru activitatea ilicită cercetată, ține de reducerea stresului, neliniştea asociată cu săvârşirea infracțiunii. Spunând o mare parte din adevăr – *„Da, un glonț, din puşcă, este posibil să-l fi lovit pe vecinul meu, însă, când s-a întâmplat acest lucru, eu trăgeam după o veveriță"* – suspectul nu numai că diminuează neliniştea asociată cu crima, dar doreşte să-şi minimalizeze consecințele legale ale acțiunilor sale.

Să luăm, ca exemplu, cazul bătăuşului care a lovit un coleg pe terenul de joacă. Povestea sa, pe care i-o spune profesorului, ca să se justifice, se referă la faptul că a greşit, insultând pe celălalt băiat, lucru care l-a determinat pe acesta să-i aplice prima lovitură. Acceptând o parte din răspundere pentru bătaie – l-a insultat pe celalalt băiat – bătăuşul şi-a diminuat, considerabil, neliniştea, ştiind foarte bine că el a lovit primul. Un principiu similar, explică de ce suspecții mincinoşi sunt mult mai predispuşi, decât suspecții nevinovați, să confirme faptul că s-au gândit la săvârşirea infracțiunilor anchetate. Prin recunoaşterea faptului că a avut astfel de gânduri, suspectul mincinos este capabil să îndepărteze neliniştea asociată cu săvârşirea infracțiunii, fără, însă, a recunoaşte propria vinovăție, fără a se autoacuza.

Pentru a corela acceptarea responsabilității pentru rezultatul produs şi asumarea responsabilității pentru activitatea săvârşită, anchetatorul ar trebui să manifeste o grijă deosebită pentru modul în care pune întrebările, mai ales atunci când analizează comportamentul persoanei ascultate. Printre cele mai productive întrebări, prin care s-au obținut informații utile dezvoltării anchetei, pot fi amintite: *„Chiar, credeți că (infracțiunea) s-a întâmplat?"*, *„Ce credeți ca a provocat (infracțiunea)?"* sau *„Cine ar fi putut să desfăşoare activitatea ilicită, dacă ar fi vrut să o facă ?"* sau o întrebare mai directă care abordează această problemă – *„Ai făcut ceva, în mod neintenționat care ar fi putut cauza acest lucru ?"* Un răspuns afirmativ la aceasta întrebare ar trebui să fie considerat, în general, un semn că persoana ascultată minte.

Cu toate acestea, în cursul anchetei trebuie să se țină cont de primul principiu al analizei manifestărilor comportamentale, potrivit cu care, nu se poate face o evaluare, a credibilității persoanei, bazată pe o singură observație – ***nu orice suspect, care acceptă responsabilitatea personală pentru o presupusă infracțiune, este vinovat pentru săvârşirea acelei infracțiuni***. Într-un ultim exemplu, aici, la baza unei stânci înalte, din apropierea unei localități situată într-o zonă muntoasă, a fost găsit cadavrul unei tinere. Nu existau probe concludente, pentru ca anchetatorii să accepte, că în cauză ar fi vorba despre o sinucidere, existând posibilitatea ca fata să fi fost împinsă de pe stâncă. Din cercetări a rezultat că fata tocmai ce se despărțise de prietenul ei, care, ulterior, a devenit principalul suspect în cazul morții sale. Pe parcursul ascultării, în etapa interviului, el a recunoscut, printre lacrimi, faptul că se simțea responsabil pentru sinuciderea ei, deoarece el a fost cel care şi-a dorit

despărțirea. Cu toate acestea, comportamentul lui sugera nevinovăția, constatare care, mai târziu, a fost confirmată de alibiul lui.

9.10. Disponibilitatea de a acoperi prejudiciul

Mulți dintre practicieni consideră că acceptarea acoperirii prejudiciului – de exemplu, compensarea prin sume de bani sau restituirea bunurilor furate – echivalează cu acceptarea vinovăției, pentru desfăşurarea activității ilicite cercetate.

În mod evident, aici, trebuie acceptată o nuanță de relativitate.

De regulă, acordul suspectului pentru acoperirea prejudiciului presupune, pe de o parte, că acesta se simte vinovat (este un indiciu clar de vinovăție) iar, pe de altă parte, că este în curs de a admite, pentru prima dată, în fața anchetatorului, faptul că este vinovat de implicarea în desfăşurarea activității ilicite cercetate. S-a luăm, ca exemplu, spre analiză, următorul dialog:

Anchetatorul – *Marian, sunt convins că ceea ce s-a întâmplat nu este ceva pregătit dinainte, nu se poate pune problema că ai urmărit un astfel de post pentru că urma să ai acces la anumite sume de bani – practic, dacă ai fi vrut, ai fi putut lua bani oricând ai fi dorit. Probabil a apărut ceva important în viața ta, nu ai avut o altă posibilitate şi a trebuit să furi suma de … din casierie. Este clar că s-a întâmplat ceva deosebit. Nu cred că pentru jocuri de noroc, să fi făcut vreo datorie la cămătari ? Nu cred nici asta, nu cred că eşti dependent de droguri; ai avut nevoie pentru altceva, pentru ceva important, nu-i aşa ?*

Suspectul – *Nu am spus că i-am luat eu !*

Anchetatorul – *Uite Marian, indiferent dacă spui că ție îți pasă sau nu, eu cred că trebuie să îți pese de ceea ce se poate întâmpla cu tine.*

Suspectul – *Evident că am grijă de ceea ce mi se întâmplă.*

Anchetatorul – *Spune-mi, te rog, cel puțin, ai fi dispus să dai banii înapoi ? Recunoaşte că, dacă îți pasă de tine, ar trebui să dai banii înapoi. Dacă vrei să fii înțeles trebuie şi tu, la rândul tău, să înțelegi.*

Suspectul – *Desigur …*

Anchetatorul – *Bine, bine, bine, asta spun toți; acum, pentru ce ai avut nevoie de bani, pentru droguri ?*

Suspectul – *Nu, am avut nevoie pentru a plăti nişte facturi …*

Anchetatorul – *Ce fel de facturi ?*

Suspectul – *Logodnica mea a avut nevoie de o intervenție chirurgicală şi … a fost nevoie de bani. (urmează o declarație cu elemente care se coroborează cu restul datelor de anchetă)*

În acest exemplu, anchetatorul s-a străduit şi a obținut o recunoaştere a desfăşurării activității ilicite. Mizând pe convingerea suspectului cu privire la faptul că tot ceea ce s-a întâmplat nu este grav, i-a redus teama față de consecințele în plan psihic de care acesta părea să se teamă.

Bunul simț ar trebui să ne spună că o persoană nevinovată nu este dispusă să accepte responsabilitatea pentru o faptă pe care nu a săvârşit-o. Cu toate acestea există o excepție importantă de la această axiomă. Există posibilitatea ca persoana ascultată să fie adusă într-o puternică stare de disconfort, pe timpul ascultării, şi, în măsura în care aceasta are o anumită disponibilitate financiară, acceptă *„să plătească oricât, numai să se termine odată …”*; şi asta, de cele mai multe ori, în urma unei solicitări exprese venite din partea anchetatorului. În fapt, este vorba despre un schimb perceput ca fiind, într-o anumită măsură, echitabil – *ca să înceteze ancheta, de fapt, să înceteze orice suspiciune cu privire la persoana mea sunt dispus să plătesc*.

Dat fiind condițiile, este locul pentru a face distincția cuvenită între *„a admite că am fost implicat în activitatea ilicită”* şi *„a recunoaşte că am fost implicat în activitatea*

ilicită”. ***A admite*** presupune o declarație sau un comportament, prin care persoana ascultată se recunoaşte a fi într-o situație dificilă şi, în condițiile în care se simte forțată, în care *„nu are încotro”*, acceptă faptul că ar fi putut să ... . ***A recunoaşte*** presupune o declarație sau o altă formă de manifestare voluntară, prin care persoana ascultată acceptă propria responsabilitate pentru implicarea în activitatea ilicită, furnizând detalii prin care cele declarate se coroborează cu restul datelor de anchetă, detalii ce, ca principiu, ar putea fi cunoscute doar de persoana direct implicată în activitatea ilicită. În cazul activităților ilicite, care nu sunt foarte grave, există un risc real ca persoane nevinovate să accepte acoperirea prejudiciului, pentru a nu mai pierde *„nici timp, nici nervi”* cu participarea la tot felul de activități de anchetă şi, mai ales, pentru a evita orice sursă de suspiciuni privind implicarea în activitatea ilicită.

De regulă, atunci când oferta este făcută spontan, fără vreo presiune din partea anchetatorilor, am putea fi siguri că avem de a face cu o persoană vinovată – de exemplu, un hoț din supermarket, imediat ce este oprit în afara zonei comerciale de personalul de pază, se oferă să plătească valoarea bunurilor sustrase din magazin pe care le are ascunse asupra lui. Dacă propunerea apare în timpul unei ascultări şi nu este însoțită de o propunere de avantaj, în compensație, venită din partea anchetatorilor, sunt şanse mari să ne află în fața unei persoane vinovate. Dacă, din contră, există o propunere ce presupune un anumit avantaj oferit sau promis de către anchetatori, este foarte probabil să avem de a face cu un comportament în considerarea ofertei făcute.

9.11. Combaterea întreruperilor suspecte

Combaterea întreruperilor suspecte apare ca necesitate, în condițiile în care, atât suspecții vinovați cât şi cei nevinovați, pot întrerupe, pot simți nevoia să întrerupă, ceea ce anchetatorul a elaborat şi planificat ca proces în desfăşurare.

După o primă evaluare a anchetatorului, suspectul ar putea considera necesar să treacă, peste o firească etapă de tatonare, şi să atace primul: *„Treci la subiect ...”*, *„Nu te mai obosi cu periuța, spune ce ai de spus”*, *„Eşti convins că eu am ...”*, *„Nu sunteți în stare să vă faceți treaba şi vreți să convingeți un nevinovat să vă lămurească situația ...”*. Printr-o asemenea opțiune este de sperat să preiei controlul, să surprinzi anchetatorul adversar, să eviți orice apropiere periculoasă, devenind aproape exclus ca, în calitate de suspect, să accepți implicarea în activitatea ilicită. Practic, anchetatorul este invitat să treacă la o acuzație directă şi, pe cale de consecință, *„să se procopsească”* cu o negare cât se poate de vehementă a oricărei implicări, cu blocarea comunicării pe mai departe.

Evaluând mutările următoare, ca la şah, suspectul care înțelege să atace, direct şi clar, primul, anunță anchetatorul că nu va coopera, că va nega orice implicare şi că nu doreşte nici o dezvoltare a discuției în camera de ascultare. Este de aşteptat ca, în măsura în care anchetatorul reuşeşte să evite cu abilitate atacul, imediat ce suspectul *„se trezeşte”*, acesta, să repete atacul, urmărind acelaşi rezultat.

Cum poate anchetatorul să pareze atacul suspectului ?

Ce poate face ?

Anchetatorul poate folosi *„Te ascult cu atenție şi te rog să faci, şi tu, acelaşi lucru. Te rog să mă asculți până am să termin ce am de spus şi ai să constați ce vreau să spun ...”* sau să accepte provocarea şi să folosească acuzația directă, fiind pregătit să continue, să încerce să manipuleze cu justificările dinainte pregătite. Cei mai mulți dintre anchetatori acceptă conflictul şi, atunci când sunt întrerupți, încep să acuze direct făcându-şi interogatoriul mai dificil.

De cele mai multe ori, atunci când un suspect întrerupe anchetatorul, atacă primul şi refuză dialogul este vinovat. Pentru o persoană de bună credinţă este neobişnuit să întrerupă o persoană, care o tratează cu respect şi îi comunică lucruri importante.

9.12. Rolul consecinţelor în depistarea manifestărilor specifice comportamentului mincinos

Cum este notoriu faptul că în spatele fiecărui comportament uman stă o motivaţie, în principiu, motivaţia din spatele fiecărei minciuni este de a se evita consecinţele relatării adevărului. Când soţia mea a venit acasă cu pungi de la un supermarket, care făcea reduceri masive de preţuri, gândurile mele adevărate au fost, *„Noi nu avem nevoie de aceste lucruri.” „De ce le-ai cumpărat ?”* M-am manifestat faţă de ea, înşelător – *„Ai avut parte de mari reduceri, cred că ai economisit o mulţime de bani.”* De ce am minţit ? Doream să evit o ceartă despre obişnuinţa soţiei mele de a cheltui bani. Dintr-o discuţie cu fiica mea, am aflat că unul din colegii ei minţea, uneori, până la exagerare. Acest băiat a minţit despre ocupaţia tatălui său, despre vizionarea anumitor filme şi despre locul în care şi-a petrecut familia sa vacanţa. Din ce cauză minţea băiatul ? Din nou, pentru a evita consecinţele relatării adevărului (în mintea sa) care i-ar fi scăzut valoarea ca potenţial prieten. În mod similar, atunci când un suspect minte în timpul unei ascultări, despre implicarea într-o activitate ilicită o face pentru a evita consecinţele relatării adevărului.

Categorii de consecinţe – există două categorii de consecinţe pe care le evită suspecţii atunci când se străduiesc să mintă cât mai convingător.

În primul rând, anchetatorii trebuie să aibă în vedere acele consecinţe care afectează un aspect măsurabil, ceva, efectiv, cuantificabil în legătură cu viaţa obişnuită a suspectului, pe care le denumesc ***consecinţe tangibile***. Ca exemple pot fi acceptate pierderea libertăţii, a principalelor surse de venit sau a confortului cotidian.

Cealaltă categorie de consecinţe, pe care le evită un suspect, prin minciună, sunt ***consecinţele personale***, personale prin natura lor. Exemple de consecinţe personale, includ pierderea respectului pentru propria persoană, afectarea personalităţii sau diminuarea importanţei pe care fiecare persoană şi-o acordă.

Nu se poate spune că unele dintre consecinţe sunt mai importante decât celelalte, fiecare individ acordând, la nivel personal, o importanţă mai mare uneia sau celeilalte categorii. Cade în sarcina anchetatorilor, cu ocazia pregătirii ascultării, să stabilească care sunt consecinţele considerate, cu adevărat, importante de către fiecare persoană ascultată şi, în funcţie de aceasta, să-şi modeleze strategia în cadrul ascultării.

Să luăm ca exemplu doi suspecţi de furt. Primul, minte despre săvârşirea furtului pentru a evita închisoarea, lucru ce ar însemna să-şi piardă locul de muncă iar familia sa – în primul rând, fiica în vârsta de 10 ani, dar, şi soţia – să aibă de suferit. Fără un loc de muncă, nu va putea să plătească chiria şi să cumpere mâncare pentru familia sa. Acest suspect poate să se comporte foarte bine la abordări centrate în jurul intenţiilor sale onorabile care ar *„justifica”* implicarea în activitatea ilicită – avea nevoie de bani pentru familia sa. Al doilea suspect de furt, este foarte îngrijorat de consecinţele personale. Acest suspect, trebuie să fie convins, pe parcursul ascultării, că cei apropiaţi lui – familia sa şi prietenii – vor înţelege *„derapajul”* său, lipsa sa temporară de judecată şi îl vor putea ierta, doar dacă va spune adevărul.

Deşi asocierea dintre consecinţe şi nevoia de a minţi este evidentă, încă, există anchetatori care ignoră aceasta conexiune. În mod puţin oportun, pe parcursul ascultării, unii anchetatori insistă şi îi aduc aminte celui/celei pe care o ascultă faptul

că are foarte multe probleme şi completează cu descrierea seriozității/gravității cazului care este cercetat.

Desigur, anchetatorul poate, chiar, să comenteze asupra faptului că suspectul nu va mai putea să se angajeze niciodată în comunitate sau că familia şi prietenii lui îl vor condamna pentru ceea ce a făcut. Paradoxal, sunt puțini suspecți care pot fi influențați, intimidați sau speriați cu astfel de afirmații. De cele mai multe ori se obține un efect invers – se întăreşte determinarea celor ascultați pentru a minți.

Reducerea consecințelor – Un anchetator de succes trebuie să fie un maestru în a reduce – cu argumente legale – consecințele implicării în activități ilicite a persoanelor pe care le ascultă. Aceasta ar trebui sa înceapă în timpul desfăşurării primei etape a ascultării, în care anchetatorul poate avea o atitudine care să lase de înțeles că este disponibil pentru a găsi soluții de rezolvare legală a *„problemei”*, în măsura în care şi persoana ascultată colaborează. Dacă legea prevede obligația anchetatorului de a informa cu privire la obiectul ascultării – activitatea ilicită în legătură cu care se desfăşoară cercetările – nu există nici o obligație legală de a informa că este vorba despre o infracțiune minoră, una majoră sau posibilele pedepse pe care le poate primi cel care va fi găsit vinovat, dacă sunt incidente cauze de neurmărire sau de nepedepsire, dacă și în ce condiții legiuitorul a înțeles să acorde clemență, etc. Este greşit, din punct de vedere psihologic, să aduci la cunoştință posibilele consecințe negative ale implicării într-o activitate ilicită, în special când există un interes real în legătură cu aflarea cât mai multor detalii adevărate, care să poată fi exploatate în anchetă.

În timpul unei ascultări, alegerea cuvintelor de către anchetator poate, ori să crească, ori să descrească, consecințele percepute ca asociate cu implicarea într-o activitate ilicită. Este mult mai uşor pentru un suspect să realizeze că a cauzat moartea soției sale decât că a omorât-o. În mod similar, atunci când se ascultă un suspect acuzat de furtul unui autoturism, suspectului ar putea să i se spună că a luat o maşină fără permisiunea proprietarului şi nu că a furat-o. O dată ce a fost adusă la cunoştința făptuitorului infracțiunea în legătură cu care se desfăşoară ancheta la începutul ascultării, toate referirile viitoare la aceasta trebuie să fie vagi precum, *„Ce s-a întâmplat cu soția ta”* sau *„Incidentul de săptămâna trecută cu maşina”*.

Comportamentul anchetatorului influențează, de asemenea, percepția suspectului asupra consecințelor. Un anchetator, care apare ca sever şi autoritar, trimite ca mesaj suspectului faptul că, dacă relatează adevărul, va avea de suportat consecințe severe. Pe de altă parte, dacă anchetatorul este perceput ca înțelegător, în legătură cu activitatea ilicită pe care o cercetează, cu persoana şi conduita celui/celei pe care o ascultă, impresia generală este că ceea ce a făcut suspectul nu este atât de rău, sau este, măcar, înțeleasă având în vedere circumstanțele legate de persoana suspectului. În special, în cadrul ascultării unui suspect care percepe consecințele la nivel personal, este acceptată ideea că dacă anchetatorul înțelege situația, la fel vor face şi familia şi colegii săi.

Informarea asupra consecințelor – *Oare este bine ca anchetatorul să nu introducă, niciodată, consecințele în cadrul unei ascultări* ? Nu neapărat. Totuşi, atunci când sunt menționate posibile consecințe tangibile, anchetatorul trebuie să fie atent să nu mărească semnificația consecințelor în mintea suspectului. Nu numai că este un lucru nedorit, din punct de vedere psihologic, dar totul se poate transforma într-o banală amenințare – indiferent de ce se va întâmpla (indiferent dacă cooperează sau nu, dacă spune adevărul sau nu) suspectul va avea de suportat consecințe negative. Cel mai sigur mod, de a aduce la cunoştință consecințele previzibile în timpul unei ascultări este printr-un argument negativ.

Să luăm, de exemplu, o situaţie banală, în care un băiat îşi întreabă tatăl dacă va fi pedepsit pentru implicarea într-o bătaie, la şcoală. Tatăl poate răspunde, *„Păi, nu te voi pedepsi pentru tot restul vieţii."* sau *„Vei primi o pedeapsă ca să ştii că ai greşit, însă vei rămâne, în continuare, băiatul meu, pe care îl iubesc şi pentru care mă străduiesc să-i fie cât mai bine."* Declaraţia poate implica milă dar, în nici un caz, nu o declara. Dacă tatăl decide să-şi pedepsească fiul pentru o săptămână, pedeapsa nu este incompatibilă cu declaraţia anterioară. Reclamele de televiziune folosesc, de cele mai multe ori, argumente negative pentru a evita acuzaţii de publicitate falsă. Există o reclamă de televiziune pentru un aparat, care vopseşte o suprafaţă mare într-un timp scurt, în care o persoană, care vopsea cu pensula, îşi întreba vecinul, care folosea aparatul, dacă aparatul este scump. Răspunsul vecinului a fost, *„Nu este atât de scump pe cât crezi."* O mare cantitate de informaţii poate fi transmisă prin argumente negative.

Argumentele negative sunt folosite, de cele mai multe ori, pentru a minimiza gravitatea implicării, în plan moral, într-o activitate ilicită. Unui suspect, care a violat o femeie tânără, într-un vestiar, la locul de muncă, i se poate spune că *„Nu e ceva obişnuit la tine să fii violent şi să violezi."*, unui funcţionar corupt *„Nu cred că, de obicei, ceri şpagă pentru a-ţi face treaba."* În faţa unor asemenea afirmaţii, un suspect vinovat poate accepta că merită un tratament special, deoarece ceea ce a făcut nu ar fi deosebit de grav, putând fi cu mult mai rău, chiar dacă anchetatorul nu a făcut referire la posibilele consecinţe.

În timpul unei ascultări, un suspect poate cere să i se aducă la cunoştinţă consecinţele previzibile – *„Şi ce urmează să se întâmple cu mine acum ?"*, *„O să fac puşcărie ?"* – sau, în condiţiile unei posibile cooperări, *„Ce s-ar întâmpla daca aş face asta ?"* Răspunsul anchetatorului ar trebui/ar putea să fie: *„Nu am competenţa necesară să-ţi spun, într-un fel sau în altul, şi nu am să te mint, spunându-ţi că o să se întâmple ceva anume cu tine. Acum ... , mă îndoiesc că toată lumea va dori să îţi strângă mâna şi să-ţi atârne o medalie în piept."* Ascultând un angajat care a delapidat, a distrus sau a adus vreun prejudiciu prin alt tip de activitate ilicită, anchetatorul ar putea spune *„Nu sunt convins că firma îţi va acorda o mărire de salariu sau maşină de serviciu."* Astfel de abordări, evită orice promisiune în legătură cu pedeapsa şi folosesc, de asemenea, un argument negativ, pentru a lăsa suspectul să accepte faptul că va avea de suportat unele consecinţe negative, ca urmare a implicării sale în activitatea ilicită.

O alta ocazie, în care devine oportun să se facă referire la consecinţele previzibile, în timpul unei ascultări, este atunci când suspectul pare să fie pregătit să accepte, pentru prima oară, implicarea sa în activitatea ilicită dar, nu o face. Raţionamentul său pare a fi destul de simplu – *„Chiar dacă am ... săvârşit o infracţiune, dacă îmi ţin gura, s-ar putea să scap de consecinţe."* Într-o asemenea situaţie, suspectul trebuie să audă că nu se poate garanta evitarea consecinţelor, doar prin continuarea negării implicării în desfăşurarea activităţii ilicite. Anchetatorul i-ar putea spune suspectului – *„Acum nu îţi voi spune că, dacă îmi spui ce ai făcut, nu ţi se va întâmpla nimic. Aş fi un mincinos să-ţi spun asta."* Această afirmaţie informează suspectul că, poate, va fi pedepsit pentru ceea ce a făcut, dar, sub nici o formă, nu ameninţă cu consecinţe inevitabile şi, mai mult, există posibilitatea să aibă parte de înţelegere din partea tuturor.

Limitele impuse de lege pentru promisiunile făcute de către anchetatori, în timpul desfăşurării de ascultări, ţin de evitarea unor consecinţe tangibile – exprimări precise precum *„Îţi propun reducerea pedepsei cu ...*; *o pedeapsă de maxim 2 ani*; *cel mult o amendă penală*; *etc."*

Când este ascultat un suspect, care este foarte îngrijorat de consecinţele personale, anchetatorul poate fi mai direct în afirmaţiile sale, făcute să reducă aceste

temeri. De exemplu, unui suspect i se poate spune, *„Sunt sigur că soția ta va înțelege de ce s-au întâmplat acestea şi te va ierta."* sau *„Părinții tăi nu vor înceta să te iubească. Aşa sunt părinții, o să te certe însă, în inima lor, vei rămâne cel mai de preț bun."* Unele din argumentele negative care pot fi folosite în aceasta situație pot avea în vedere: *„Nu-ți voi pune fotografia la vedere în cafenea."*, *„Nu voi suna la ziar ca să-ți publice un articol despre ce ai făcut."* sau *„Nu o voi suna pe soția ta pentru a-i povesti ce s-a întâmplat."* Astfel de promisiuni făcute în timpul unei ascultări sunt permise şi elegant ar fi ca anchetatorul să-şi țină promisiunea.

În ***concluzie,*** datorită faptului că, de regulă, persoanele suspecte mint, pentru a evita consecințele relatării adevărului, numărul de suspecți, care mărturisesc în timpul unei ascultări, ar creşte dacă anchetatorul ar folosi promisiuni de iertare, în schimbul aflării adevărului. Totuşi, o promisiune de iertare *quid pro quo* făcută de un anchetator va avea ca rezultat, mai mult ca sigur, suprimarea oricărei preocupări de a spune adevărul. Există proceduri legale, la care anchetatorul poate face referire, în scopul minimizării asocierii dintre relatarea adevărului şi îndurarea consecințelor legale pentru desfăşurarea activității ilicite. Aceasta presupune asumarea de către anchetator a unei atitudini permisive şi folosirea unui limbaj comun pentru descrierea activității ilicite. Când se face referință la consecințe, argumentele negative care redau suspectului ceea ce nu se va întâmpla, sunt, de cele mai multe ori, eficiente în a permite suspectului să perceapă consecințe reduse, fără oferirea unei promisiuni de iertare.

9.13. Râsul şi depistarea minciunii

De curând am fost la o ceremonie prilejuită de împlinirea a 25 ani de la absolvirea facultății de către promoția unui amic. Cu ocazia unor astfel de întâlniri, participanții consideră că este bine să reactiveze relațiile cu foştii colegi de facultate, că este un prilej bun pentru a se simți bine, pentru a povesti şi a-şi aduce aminte întâmplări deosebite din timpul vieții de student. De regulă, totuşi, astfel de întâlniri sunt de natură să provoace participanților anxietate. Foştii colegi se simt obligați să dezvolte conversații în legătură cu evoluția carierei, familia, succese şi dezamăgiri, probleme de sănătate, cum a evoluat modul în care arată şi, în general, cum şi-a pus amprenta evoluția implacabilă a trecerii timpului, despre modul în care au îmbătrânit. În timp ce amicul meu s-a angajat în conversații fireşti, am avut ocazia să *„mă dau un pas înapoi"* şi să-i observ pe cei din preajmă. Am văzut mulți oameni care vorbeau şi râdeau cu un *„angajament"* remarcabil.

Trebuie să recunoaştem, ca anchetatori, că şi în timpul ascultărilor pe care le desfăşurăm întâlnim situații în care oamenii pe care îi avem în față încearcă să se elibereze de stres şi anxietate vorbind şi râzând. Este firesc ca, pe parcursul ascultării, persoana pe care o ascultăm să acumuleze tensiune nervoasă să simtă o anumită anxietate. În mod constant, râsul sau încercările de a glumi ale persoanei ascultate vor avea ca efect firesc diminuarea anxietății. În anumite condiții, râsul poate constitui o manifestare a stresului specific conduitei mincinoase. Următoarele considerații pot ajuta un anchetator să interpreteze râsul sau glumele spuse de către persoana ascultată, în sensul de a le interpreta semnificația în legătură cu conduita acesteia în anchetă.

Folosirea glumelor – Când un suspect, ce spune adevărul, este întrebat cu privire la activitatea ilicită desfăşurată, de cele mai multe ori, acesta este foarte preocupat şi serios. Există şi cazuri – în condițiile în care suspectul ascultat este dominat de teamă – în care, o astfel de persoană, să trateze cu o anumită uşurință, cu o anumită lipsă de seriozitate, *„în glumă"* aspecte importante, să glumească cu lucruri cu

care nu se glumeşte, în încercarea de a se detensiona, de a scăpa de tensiune nervoasă specifică situației.

De exemplu, la începutul unei ascultări, o persoană care a acceptat să spună adevărul, fiind întrebată *„Cum vă spun persoanele apropiate”*, răspunde, râzând sau cu o notă vizibilă de amuzament, *„Cei mai mulți îmi spun Jan, mai puțin nevastă-mea care când se supără pe mine nu mă scoate din* ***nenorocitule, nemernicule, împuțitule****, …”*. Pe parcursul întregii ascultări, este posibil ca cel ascultat să nu facă nici un efort pentru a diminua din buna dispoziție afişată. Faptul că persoana ascultată tratează *„în râs”*, *„în glumă”*, cu oarecare detaşare, ceea ce declară, trebuie acceptat ca fiind, mai degrabă, o încercare a acesteia de a scăpa de presiunea momentului, de a se elibera de teama generată de posibilele consecințe ce pot apare, decât o manifestare specifică, un simptom al minciunii.

Există şi posibilitatea ca *apariția umorului* în conduita celui sau celei ascultate, să apară mai târziu, pe parcursul desfăşurării ascultării. De exemplu, după aproximativ 40 de minute de la începerea ascultării, anchetatorul ar putea întreba: *„Dacă vei fi supus unei testări cu poligraful, care crezi că va fi rezultatul ?”*. Suspectul ascultat ar putea răspunde *„Sunt atât de afectat de faptul că mă bănuiți pe mine, încât, este inutil să vă spun că, senzorii se vor deregla şi toată maşinăria aia, cât o fi ea de deşteaptă, se va strica !”* – totul însoțit şi continuat cu hohote de râs. Momentul în care apare umorul în prestația celui ascultat, împreună cu presupunerea că va strica poligraful, poate conduce la concluzia că cel ascultat minte.

Un alt mod de a folosi umorul, în timpul ascultării, este râsul sau glumele sarcastice. Sarcasmul exprimă, adesea, un adevăr mascat. De exemplu, dacă vom întreba un bărbat *„Te-ai gândit, vreodată, să violezi o femeie ?”* şi el răspunde râzând *„Da, bineînțeles, tot timpul mă gândesc la cum să violez o femeie, la cum o să râdă sau plângă satisfăcându-mi poftele …”* Răspunsul, presupune, evident, o negare, însă …, completarea neprovocată, de cele mai multe ori conține o doză de adevăr.

Evaluarea zâmbetului – Un zâmbet forțat sau nesincer este folosit, de multe ori, pentru a deghiza ceea ce displace sau neliniştea. Să ne imaginăm întâlnirea dintre doi avocați care se întâlnesc să rezolve litigiul dintre clienții lor – îşi aranjează o poziție cu mâinile la vedere după care fiecare întinde mâna omologului oferind expresii cunoscute dinainte *„Mă bucur că vă văd …”*, *„Este o plăcere/onoare să vă întâlnesc …”*, *„Sunt convins că o să rezolvăm problema …”*, *„Sper să găsim o soluție rezonabilă …”*, însoțite de un zâmbet artificial. Un astfel de zâmbet se afişează doar pentru 1-2 secunde şi nu implică o mimică complexă şi convingătoare, precum în cazul zâmbetului natural, este ceva, mai degrabă, schițat, care nu poate convinge.

Pe de altă parte un zâmbet natural, autentic reflectă acceptare şi apreciere. Un zâmbet sincer va implica o despărțire completă a buzelor şi va dura o perioadă de timp suficientă, cât să ofere satisfacție celui care zâmbeşte şi, în acelaşi timp, să fie remarcat de cel căruia i se adresează. Un element important în evaluarea sincerității unui zâmbet este contextul în care se manifestă. De exemplu, după ce un profesor, la universitate, a ținut o prelegere remarcabilă ca informație, eficiență a comunicării, relație cu studenții, a obținut feed-back şi şi-a modelat discursul ştiințific în funcție de acesta, a terminat mulțumind pentru atenția acordată, etc., zâmbetul unui student reflectă admirație, o apreciere deosebită.

Totuşi, zâmbetul, în cadrul desfăşurării unei ascultări judiciare, are ceva special. In urmă cu ceva timp, după ce am desfăşurat mai multe activități pregătitoare, am constatat că era timpul să merg în camera de ascultare să ascult o persoană, în legătură cu care erau câteva probe ce demonstrau implicarea acesteia în activitățile unei grupări ce avea, ca preocupare, traficul de droguri. Studiind dosarul, am constatat

că urma să ascult o femeie cu care fusesem coleg la cursurile de vară ale unei universități, în urmă cu trei sau patru ani. Cum de ajunsese ea sa aibă legătură cu traficul de droguri și cum de ajunsesem, tocmai eu, să anchetez cazul ei, numai Dumnezeu ştia. Mă întrebam cum va reacționa, după ce o să intru în camera de ascultare şi îmi pregătisem câteva variante de acțiune. Cum am intrat în camera de ascultare, femeia s-a ridicat în picioare şi cu un zâmbet îndrăzneț, mi-a întins, cu hotărâre, mâna şi după ce ne-am strâns mâinile, ca o formulă de salut, mi s-a adresat pe un ton special*: „Este o plăcere deosebită pentru mine, domnule ..., să vă reîntâlnesc. Aveți un loc de muncă interesant şi, deşi poate părea deplasat, vreau să vă spun că arătați foarte bine."*

Instantaneu, am realizat, că am în față o femeie cu un comportament mincinos. Nici o persoană (vinovată sau nevinovată), nu are motive să fie bucuroasă la întâlnirea cu un anchetator în camera de ascultare. Zâmbetul şi tonul pe care mi s-a adresat erau de natură să-mi atragă atenția că ceea ce mi se va prezenta va fi fals, eram dominat de un sentiment, comparabil cu cel pe care orice persoană o are la întâlnirea cu un negustor de maşini la mâna a doua care, deşi ştie că încearcă să vândă un hârb, vorbeşte şi gesticulează de parcă ar vinde cea mai bună maşină din lume.

În altă ordine de idei, nu trebuie uitat rânjetul pe care oricare dintre anchetatorii, cu o anumită vechime, au avut ocazia să-l vadă. Este un zâmbet *„parțial"*, buzele stau, de regulă, închise cu marginile orientate către în sus. De cele mai multe ori când un suspect rânjeşte, anchetatorul consideră aceasta ca fiind o formă de sfidare, o *„declarație de război"* la adresa desfăşurării anchetei, fiind tentat să reacționeze hotărât. În realitate, suspectul realizează că afişează doar un zâmbet schițat, semnificația fiind, mai degrabă, de acceptare a învinuirii, a vinovăției. Este aproape de momentul în care poate accepta că este implicat în activitatea ilicită cercetată – iar aceasta trebuie cunoscut de către anchetator şi exploatat ca atare.

Evaluarea râsului – Din punct de vedere psihologic, râsul ameliorează neliniştea, preocuparea, anxietatea, mult mai mult decât un simplu zâmbet iar, din punct de vedere social, transmite semnale mult mai puternice. Studiile arată că râsul scade tensiunea arterială şi hormonii de stres, că râsul reciproc construieşte relații interpersonale mai puternice şi faptul că persoanele care râd cu uşurință sunt considerate a fi mai accesibile şi de încredere, decât persoanele care râd rar. În ceea ce priveşte identificare minciunii în timpul unei ascultări, un anchetator ar trebui să ia în considerare trei cauze importante, care pot determina un suspect să râdă.

O primă cauză, ține de ***presiunea firească a desfăşurării activității, de neliniştea cauzată de suspiciunile anchetatorilor***. Suspectul nervos, indiferent dacă este vinovat sau nu, va căuta orice motiv pentru a râde, cu gândul că, astfel, va scăpa de starea care îl stăpâneşte. De exemplu, anchetatorul solicitându-i, celui pe care îl ascultă, actul de identitate, acesta, din cauza emoțiilor, poate scăpa pe jos portofelul şi, după ce îl ridică, spune pe un ton special, râzând *„Îmi pare rău, sunt un pic nervos, îmi cer scuze ..."*. Râsul în aceste condiții suportă interpretări ambigue, putând fi asociat atât cu comportamentul unei persoane sincere cât şi cu al unei persoane nesincere.

O a doua cauză, ce poate provoca râsul în timpul unei ascultări este asociată cu ***umorul natural***. De exemplu, anchetatorul îl întreabă pe un suspect: *„Ce crezi că se va întâmpla cu cel care a tâlhărit-o pe tânăra S.E."*, iar suspectul răspunde râzând *„Aş vrea să intre, întâi, pe mâna mea."*; după care continuă *„cred că închisoarea este cel mai bun loc pentru el."* Râsul apare, aici, ca manifestare a insolitului situației, în care persoana ascultată ar avea ocazia să aplice o pedeapsă pe măsura propriei percepții, în legătură

cu fapta gravă săvârşită. Cel puțin ca principiu, râsul ce apare în aceste condiții nu are legătură cu un comportament mincinos.

Ultima cauză, cea mai importantă, din punctul de vedere al asocierii cu comportamentul mincinos este ***asocierea nefirească, inadecvată cu momentul în care se manifestă***. În plan psihologic, se consideră că acest comportament poate fi util pentru schimbarea sensului unei afirmații. Pentru revelare, este bine să fie urmărit, cu atenție, comportamentul non verbal al persoanei ascultate – când aceasta realizează că a început să spună ce nu trebuie spus, clipeşte sau *„face cu ochiul"* ori îşi duce mâna către gură, încercând, parcă, să oprească cuvintele pe care le-a spus fără voie. Să ne închipuim că o femeie măritată, în public, de față cu soțul său, face o remarcă, în sensul că un alt bărbat este frumos şi i-ar face plăcere să schimbe câteva cuvinte cu el. Pentru a se salva, din împrejurarea pe care a provocat-o gratuit, închide ochii, clipind repede de două sau trei ori – clipitul şterge sensul cuvintelor sale. În mod similar, suspecții mincinoşi încearcă să elimine sensul cuvintelor lor, printr-un râs meschin, inadecvat.

La fel precum în cazul tuturor manifestărilor comportamentale, atunci când se evaluează râsul, ca mijloc pentru a modifica sensul celor declarate, anchetatorul trebuie să evalueze momentul în care apare râsul. Să luăm, ca exemplu următoarele dialoguri:

A. – *Cine crezi că a furat cei 1.000 euro ?*
S – *Nu ştiu. Nu ştiam, nici, că au fost furați 1.000 euro* (suspectul râde).

A – *Când voi finaliza cercetările, ce crezi că se va întâmpla cu tine ?*
S – *Nimic. N-am nici o legătură cu ce spuneți dumneavoastră (suspectul râde).*

A – *Te-ai gândit vreodată să faci sex cu o fată de 10-11 ani ?*
S – *Nu, un asemenea gând mi-ar face greață (suspectul râde).*

Altfel stau lucrurile când râsul apare înainte sau în timpul în care se face o susținere fără semnificații deosebite. Într-o asemenea situație, anchetatorul ar trebui să evite să facă vreo legătură cu posibila modificare a sensului celor susținute. De exemplu:

A. – *Cum te simți anchetat de furtul celor 1.000 euro ?*
S. – (râde) *Cred că un pic speriat. N-am mai trecut prin aşa ceva înainte.*
A. – *Ai mai fost suspectat vreodată că ai fi furat vreo sumă de bani ?*
S. – *Niciodată. De aceea toată chestia asta mi se pare …* (râde), *este atât de jenant.*

Foarte important este ca anchetatorul, atunci când constată că cel sau cea pe care o ascultă râde nefiresc în timpul ascultării, să-şi pună întrebări în legătură cu cauza râsului. De fiecare dată când râsul apare după sau, chiar, înainte de o susținere relevantă pentru desfăşurarea anchetei, cel care conduce ascultarea se poate gândi că are de a face cu un comportament mincinos.

În altă ordine de idei, râsul în timpul unei ascultări, aproape întotdeauna, ar trebui să fie considerat inadecvat. Anchetatorii ar trebui să observe că, acceptând astfel de manifestări, ar putea pune în discuție importanța problemelor ce trebuie lămurite, însăşi seriozitatea demersului profesional. Din punct de vedere tactic, nici în cazul suspecților nevinovați, nu este bine să se accepte posibilitatea scăpării de tensiune prin râs – este de preferat ca, din contră, suspectul, cu adevărat nevinovat, să fie determinat să se elibereze prin escaladarea stării sale la nivelul mâniei şi frustrării vehemente.

În concluzie, pentru că râsul şi umorul facilitează scăderea tensiunii emoționale este de aşteptat să apară atât la persoanele vinovate cât şi la cele nevinovate. Simpla manifestare a acestora, nu trebuie acceptată ca o manifestare a unui comportament

mincinos. Cu toate acestea, luând în considerare momentul şi contextul comportamental în care se manifestă, râsul sau tentativa de umor poate deveni un simptom semnificativ minciunii. În contextul unei ascultări, râsul sau lipsa de seriozitate sunt inadecvate şi trebuie să fie asociate cu comportamentul mincinos.

9.14. Nu cumva inviţi oamenii să te mintă ?

Nimeni nu doreşte să fie mințit. Pentru anchetatori, dincolo de necesitatea profesională de a stabili adevărul, aflarea adevărului poate deveni o problemă de natură a alimenta orgoliul, ceva în măsură să producă satisfacție. Dacă suntem atenți, în jurul nostru putem descoperi mulți părinți, profesori, ziarişti şi, chiar … anchetatori ce îşi invită partenerii cu care comunică să mintă. Nimeni nu face asta intenționat; mai degrabă poate fi vorba despre o anume ignoranță, în a înțelege cum funcționează minciuna. Ceea ce urmează presupune o abordare comună, nu neapărat, adresată celor ce au de a face, în fiecare zi, cu tâlhari, violatori sau ucigaşi.

Totuşi, să nu uităm că, zilnic, ne punem problema credibilității mesajelor pe care le primim de la persoanele cu care luăm contact.

Importanța confidențialității – întâi, înainte de toate, este foarte important să pregătim ***locul*** în care urmează să desfăşurăm ascultarea, în care ne propunem să aflăm adevărul. Un exemplu despre cum nu trebuie procedat, este necesar aici. Când aveam 14 ani, şi jucam fotbal în curtea şcolii, s-a întâmplat ca într-o după amiază, în timp ce eram *„în focul”* unui meci important, alături de terenul de fotbal, un individ mai mare l-a lovit şi a luat o sumă de bani de la un coleg care se uita la meciul nostru. Şi eu, şi alți *„fotbalişti”* am văzut dar … mai aveam câteva minute şi câştigam meciul. Cel tâlhărit a comunicat cu părinții, în scurt timp au venit doi polițişti care l-au adus pe cel ce tâlhărise. În curtea şcolii, cei doi polițişti ne-au strâns într-un colț al terenului de fotbal şi ne-au întrebat *„dacă am văzut ceva”*. Nici eu şi nici unul dintre ceilalți *„fotbalişti”* nu ne-am îndoit de faptul că polițiştii vroiau, de fapt, să le relatăm despre cum fusese tâlhărit *„cel din tribună”* şi realizam că, în locul lui, putea fi oricare dintre noi. Nimeni nu a spus nimic iar când unul dintre polițişti s-a adresat, personal, unuia dintre cei care jucase fotbal, acesta a răspuns că *„ … am jucat fotbal şi nu am văzut nimic din ceea ce s-a întâmplat pe margine”*. A mai fost întrebat şi un al doilea, şi al treilea, şi … eu am fost întrebat – cu toții am răspuns, mecanic: *„am jucat fotbal şi nu am văzut nimic din ceea ce s-a întâmplat pe margine”*. În final, nu s-a putut stabili, dacă a fost sau nu o tâlhărie. Ne era şi frică şi, mai ales, de ce să ne facem probleme dacă nu era necesar. Mai mult, probabil, nici unul dintre noi nu găsea motive pentru a se ridica deasupra celorlalți. Era facil să-ți spui că victima era de vină, *„de ce venise la fotbal cu bani la el ?”*, *„ştia că golanul ăla, mai mare decât noi, venea să ceară bani”*. Venea, ne cerea bani, noi refuzam să-i dăm, ne căuta şi dacă găsea bani îi lua, dacă nu, ne lăsa în pace. Asta era un fel de regulă şi … ne vedeam de treabă, de jocul nostru de fotbal şi de orice alte jocuri am fi dorit. Interesul nostru era ca *„monstrul”* ori să dispară (şi ştiam că polițiştii vor găsi ceva şi va scăpa ieftin) ori să stea *„liniştit”*.

Trebuie să ştim că atunci când solicităm cuiva să facă declarații în public, ce ar putea afecta vreun interes, considerat general, nu vom obține decât minciuni, practic, forțăm persoana pe care o ascultăm să ne mintă.

Când ne-am propus să facem ce ne-am propus să facem este la fel de important. A pune întrebări, a încerca să afli ceva de la o persoană care este dominată de o problemă importantă, care este stăpânită de o stare care nu-i permite să se concentreze la ce suntem şi ce vrem, nu poate fi decât timp pierdut. Mintea şi corpul nostru sunt *setate* să prioritizeze situațiile, problemele, stările pe care le trăim. Nu se poate oferi nimic fără a avea resursele necesare. Este esențial să aşteptăm ca cel cu care vrem să

comunicăm, de la care vrem să aflăm ceva, să se elibereze din starea care nu îi permite să se concentreze la noua solicitare.

Atitudini justițiare – cu toții am avut de a face, în timp, cu oameni care stăpânesc bine un domeniu şi care vor să ne impună, ceea ce cunosc, cu un aer de superioritate, ceea ne face să ne simțim prost. Atenție, nu este vorba, neapărat, de respectabili oameni de ştiință ce au cercetat o viață un domeniu şi, întâlnindu-ne, se miră de ignoranța noastră – în astfel de condiții întâlnim administratori şi tot felul de alți funcționari de la primării, bănci, companii de asigurări, chiar, şi de la companiile de reciclat deşeuri. Astfel de comportamente, care ne pun la punct, ne determină să dezvoltăm stări neplăcute, ne pot face să ne dorim să-i înşelăm, să-i mințim pe cei ce le promovează.

În anchetă, să nu uităm că, dacă ne atragem *antipatia* celor pe care îi avem în față, este posibil să avem de a face cu comportamente mincinoase, foarte greu de determinat, ca atare, doar pentru simplul fapt că cel sau cea pe care o avem în față ne urăşte. Chiar dacă unele persoane timide ar putea să-şi schimbe declarațiile ori să spună ce consideră că anchetatorul şi-ar dori să spună, este de aşteptat ca abordările dure, cele ce îşi propun să constrângă, *„să-l calce în picioare”* pe cel ascultat să nu favorizeze aflarea adevărului.

Consider că este o problemă ce ține de respect – când cineva *„se dă la tine”* eşti tentat să dezvolți o atitudine conflictuală, te simți lezat şi începi să-ți doreşti să pui acea persoană la punct. În anchetă, se poate pune problema interpretării situației, în sensul că anchetatorul şi-ar putea dori să transfere în plan personal superioritatea, pe care i-o conferă situația profesională. Ceea ce pentru cel anchetat este o problemă personală, pentru anchetator este, şi trebuie să rămână o problemă profesională. Trebuie observat că este împotriva naturii umane să cooperezi cu cineva care te înfruntă, căruia nu-i pasă de ceea ce se întâmplă cu tine. Pentru a spune adevărul este necesar un minim nivel de încredere şi înțelegere între anchetator şi persoana ascultată, nu poți împărtăşi ceva cu o persoană pe care nu o simți apropiată.

Formularea întrebărilor – viața a confirmat faptul că nu este rezonabil să ai o aşteptare, apriorică, ca toți cei cu care iei contact să-ți spună adevărul, în mod voluntar. Aflarea adevărului este un proces şi, probabil, totul începe cu întrebări clare. Evident că întrebări precum *„Cum te înțelegi cu soțul ?”*, *„Cum a fost în concediu ?”*, *„Ce mai faci ?”*, *„Ce îți propui anul acesta ?”* provoacă răspunsuri, care nu oferă decât orientarea celui care declară în legătură cu problema pusă în discuție. În aceeaşi ordine de idei, dacă vom întreba un tâlhar sau un violator *„cum a fost ?”* sau *„ce ai făcut ?”* nu vom obține nimic din ceea ce ne interesează pentru anchetă.

Cei mai mulți dintre oameni, mulți şi dintre anchetatori, se simt incomod atunci când este necesar să pună întrebări acuzatoare; pur şi simplu nu au forța psihică să susțină întrebarea şi … consideră că aceasta ar trebui îndulcită, că trebuie atenuat impactul întrebării. Aceasta, ca orice slăbiciune, poate fi exploatată – devine mult mai uşor să mințți. De regulă, se introduce o notă de relativitate – un cuvânt sau o expresie care îți poate permite să te strecori. De exemplu: *„M, îți aduci aminte … , ai văzut … ?”* şi tot ce ar putea urma după *„crezi”*, *„ai văzut”*, *„îți aminteşti”*, *„ar putea”*, *„ar fi în stare”*, *„era posibil”*, ş.a.

Probabil că cel mai simplu este să mințți pus în fața unor întrebări sugestive indiferent că sunt pozitive *„Ai/Ați procedat/mers/făcut/lovit …?”* sau negative *„Nu este aşa că …?”* Ai posibilitatea să pui lucrurile la punct, să spui adevărul dar … este prea comod şi, chiar, tentant, să faci economie de energie şi să preiei energia celui care pune întrebarea şi să fii de acord, fără să ai nici o contribuție *„energetică”* în răspunsul pe care îl dai.

Răbdarea – putem observa un anumit paradox atunci când vine vorba despre minciuni. O persoană bine socializată, care se respectă, evită să folosească minciuna pentru a-şi rezolva problemele curente, însă ... în acelaşi timp, este greu să accepte consecinţele spunerii adevărului. Dacă ai greşit ori îţi este ruşine de ceva, parcă ai spune adevărul, parcă ai evita să spui adevărul. Soluţia, ce ar putea fi considerată rezonabilă, ţine de a accepta să spui adevărul, la un moment dat. Este, de asemenea, adevărat că există şi persoane, foarte puternice ori foarte naive, care spun direct adevărul şi au aşteptări pe măsură, însă, această categorie de persoane nu constituie regula. De cele mai multe ori, adevărul apare şi se dezvoltă ca un proces, încetul cu încetul şi, numai, după o perioadă rezonabilă de timp.

Să luăm, ca exemplu, situaţia în care ascultăm o persoană, bănuind că aceasta a fost la o petrecere, în urmă cu câteva zile, în cadrul căreia a consumat droguri. Ar trebui să ne apropiem de ceea ce ne interesează parcurgând paşi precum:

- *Suspectul trebuie să recunoască faptul că a fost la petrecere;*
- *Să recunoască faptul că au fost consumate droguri;*
- *Să recunoască faptul că erau oferite, spre consum, droguri;*
- *Să recunoască faptul că, fiind la o petrecere, eşti tentat să faci, ce fac cei mai mulţi dintre participanţii la petrecere;*
- *Să recunoască faptul că a consumat droguri la petrecere.*

Mulţi dintre anchetatori nu reuşesc să aprecieze cât de dificil este, pentru persoana pe care o ascultă, să accepte consecinţele spunerii şi, efectiv, să spună adevărul. După eşecul obţinerii unei recunoaşteri pe baza unei simple întrebări directe, precum *„Tu ai furat/violat/ucis/traficat droguri ... ?”*, mulţi dintre anchetatori se mulţumesc cu ceea ce primesc, pe lângă negaţia implicării. Suspecţii consideră necesar să dea explicaţii şi asta este considerată ca fiind tot ceea ce se poate face în legătură cu ascultarea liberă, anchetatorii urmând a se arunca în focul luptei specifice punerii de întrebări. Situaţia este asemănătoare cu cea în care părintele sau profesorul oferă copilului o şansă pentru a spune adevărul şi dacă copilul nu realizează importanţa momentului ori nu spune ceea ce se aşteaptă a fi adevăr, apare, imediat pedeapsa. Se consideră normal, să fie aplicată o pedeapsă atunci când cineva greşeşte, însă, nimeni nu-şi pune problema dacă cel care greşeşte ştie sau/şi poate să nu greşească.

Probabil că am putea obţine rezultate mult mai bune, în anchetele pe care le desfăşurăm, dacă ne-am strădui să-i *„învăţăm”* pe cei pe care îi ascultăm să spună adevărul.

CAPITOLUL 10

Reducerea rezistenţei suspectului, justificările

10.1. Consideraţii generale cu privire la justificări

Justificările constituie motorul, ce poate face să funcționeze un interogatoriu, care îşi propune să *„lucreze”* cu, să exploateze, emoțiile suspecților. Forța motrice din spatele unei abordări emoționale, în cadrul ascultării unui persoane, este evoluția procesului de justificare, de identificare a motivelor care l-au determinat pe *reus* să facă ce a făcut, care au făcut posibilă desfăşurarea activității ilicite, apariției şi dezvoltării rezultatelor, etc.

Ca principiu, procesul de justificare este un proces ce se desfăşoară, de regulă, unilateral, în care rolul principal îl are anchetatorul ce prezintă sau/şi ajută suspectul să identifice acele motive care pot reduce responsabilitatea pentru gravitatea activității ilicite desfăşurate, uşurând, astfel, situația suspectului, care va putea să mărturisească mai uşor; împăcat fiind cu faptul că ceea ce a făcut poate fi de înțeles, datorită condițiilor în care a desfăşurat activitatea ilicită. În fapt, sunt salvate aparențele, suspectul poate fi un om respectabil, care, datorită unor motive serioase, a greşit față de societate încălcând legea penală. Sunt scoase în prim plan motivele; activitatea ilicită şi consecințele generate de aceasta sunt lăsate în plan secund, pentru a facilita mărturisirea suspectului. Nu se face nici o concesie pe fond – în legătură cu activitatea ilicită – ci se acceptă doar motive, scuze, care să facă rațional, rezonabil, de un anumit firesc, comportamentul ilicit al suspectului.

Aşa cum am văzut în capitolul precedent, procesul de justificare apare ca parte integrantă a declarației introductive şi a solicitării alibiului. În fiecare caz, sunt necesare justificări adecvate, care să facă mai uşoară soarta suspectului vinovat.

Folosit, în mod independent, procesul de justificare presupune un efort important din partea anchetatorului, care lucrează cu emoțiile suspectului, vorbeşte în fața acestuia, până în momentul în care este oferită o minimă confirmare a implicării în activitatea ilicită şi a vinovăției. Anchetatorul nu se îndoieşte de faptul că persoana pe care o are în față este implicată în activitatea ilicită pe care o cercetează, ci, este preocupat de motivele, de ceea ce ar putea scuza, de cauzele care au generat, favorizat ori înlesnit desfăşurarea activității ilicite. Această abordare, îi permite anchetatorului să controleze direcția discuției pe care o are cu suspectul, mult mai uşor decât în cazul punerii de întrebări.

Optând pentru a pune întrebări, anchetatorul riscă să fie mințit, înşelat, *„vrăjit”*, hipnotizat, de către un suspect abil, care îşi propune să încurce ancheta, să ofere piste false, să facă acuzații neîntemeiate la adresa altor persoane, să ascundă aspecte importante, să ascundă avantaje obținute în urma desfăşurării activității ilicite, ş.a. Suspectul are şi şansa de a afla ori de a anticipa scopul urmărit de către anchetator, de a afla ceea ce ştie anchetatorul, ca rezultat al desfăşurării activităților, ce probe au fost obținute.

Anchetatorul, care oferă justificări unui suspect, nu solicită nimic cu privire la fondul activității ilicite, pentru a continua ascultarea. El, doar, discută, încearcă să îşi explice motivele pentru care suspectul a acționat, dacă şi de ce a fost interesat să obțină anumite rezultate. Dacă anchetatorul *„virează”* discursul său către elemente de fapt, trebuie să îşi asume şi riscul ca suspectul, cunoscând mult mai mult decât el cu privire la faptă, să interpreteze şi să încerce să îşi explice cum va evolua ancheta şi ce va face anchetatorul, pe viitor.

Cu toate acestea, în cadrul interogatoriului emoțional, anchetatorul, pur şi simplu, spune ***„Tu ai făcut-o !”***, ignorând circumstanțele în care a fost desfăşurată activitatea ilicită; el trece peste *„cum”* şi peste *„de ce”* lucrurile au evoluat, în felul în care au evoluat. Se concentrează, doar, pe motivele pentru care suspectul a acceptat, şi-a dorit, a vrut să facă, ceea ce a făcut – doar în astfel de condiții, poate oferi soluții acceptabile pentru suspectul pe care îl ascultă, motive rezonabile pentru acțiunile acestuia, indiferent că sunt reale sau fictive, important fiind să strecoare în mintea suspectului soluția.

Justificarea prin motive rezonabile, acceptabile, de înțeles, pentru cei mai mulți dintre semeni, face parte din viața noastră. Sunt atât de multe lucruri pe care le facem, pentru că le fac şi alții, încât mare parte din viața noastră devine socială, conformă cu ceea ce fac şi cu modul în care procedează ceilalți semeni ai noştri. Aproape de fiecare dată, când ne propunem să facem ceva, o facem, pentru că o fac şi alții. Se poate vorbi despre teoria imitației, despre acceptare, supunere şi conivență; important este să observăm că fiecare acțiune a noastră este justificată, de o anumită rațiune, ce trebuie să fie, cu obligativitate rezonabilă, inteligibilă şi acceptabilă pentru ceilalți. Fiecare dintre noi acceptă că este normal să faci orice, dacă nu aduci atingere altei persoane – libertatea mea trebuie să se termine unde începe libertatea ta.

„De ce ai făcut … ?”

„Pentru că nu am realizat că fac vreun rău.”

„Da, ce, am omorât pe cineva!”

„A sărăcit … din … ? Nu, nici nu a simțit, nici nu l-a interesat!”

„Nu am pus în pericol pe nimeni şi se ştie că polițiştii nu … pentru atât.”

Fiecare acțiune socială are un motiv – rațional şi acceptat. Părinții, biserica, societatea, în ansamblul său, au elaborat şi impus reguli, care se constituie în motive ce justifică acțiunile; unele de o duritate extremă, aşa cum este pedeapsa cu închisoarea, cum a fost condamnarea la moarte, sterilizarea, etc. Regulile şi alte motive acceptate social stau la baza deciziilor noastre, generează sau, cel puțin, influențează în mod fundamental, deciziile noastre. Nu ne trebuie prea multă perseverență pentru a constata că regulile şi motivele acceptate social pot intra în conflict. Mai mult, putem constata cu uşurință, că de fiecare dată când încălcăm o regulă, avem sau găsim un motiv, care să facă rațională acțiunea noastră. Avem nevoie să fim, să păstrăm, să arătăm celorlalți că suntem, că viața noastră este în echilibru cu societatea, cu modul în care trăiesc şi se manifestă ceilalți semeni, că suntem raționali.

10.2. Conceptul de raționalizare. Raționalizarea

Ce înseamnă să fim raționali ?

Ceea ce facem noi, trebuie să fie rodul rațiunii, unor raționamente logice acceptate de ceilalți, să țină cont de modul de a fi şi de a se manifesta al semenilor şi de societate, în ansamblu.

Trebuie să fie, doar, rodul rațiunii ?

Nu, nu se poate, noi oamenii suntem şi rațiune, şi spirit, în acelaşi timp. Avem o viață care este guvernată şi de emoții, şi de slăbiciuni, şi de plăcere; nu doar de virtute ci şi de păcat.

Ei bine … cu toții, şi fiecare în parte, avem o permanentă preocupare de a păstra rațiunea şi spiritul, spiritul şi rațiunea, în echilibru. Facem ceva; realizăm că în hotărârea de a face, în modul în care facem, în modul în care înțelegem să ne apropiem rezultatele a ceea ce facem, un rol hotărâtor l-a avut spiritul. Apare – încă în momentul în care luăm hotărârea sau în timp ce facem ori în timp ce ne apropiem rezultatele a ceea ce facem, cel târziu, în timp ce ne bucurăm de rezultatele a ceea ce facem sau

imediat după – teama că am greşit, că suntem în conflict cu raţiunea, că ceilalţi nu vor înţelege, că este posibil ca nici măcar noi să nu ne mai înţelegem. Luptăm singuri dar … trăim împreună şi alături de ceilalţi. Nu numai că este lipsit de confort dar … este de neacceptat, nu putem suporta, nici măcar pe termen mediu, să fim singuri, marginalizaţi, evitaţi, neînţeleşi de către semenii noştri.

Pentru acestea şi pentru mult mai multe alte motive, inclusiv la nivel instinctual, avem nevoie să fim înţeleşi de semenii noştri iar, pentru aceasta, producem ***motive***. Motive, care să facă legătura, care să îmbrace acţiunile noastre, care să le facă dezirabile cu ceea ce fac ceilalţi, cu ceea ce acceptă, consideră că este bine, moral, corect ori drept, *„colegii”* noştri de trăire istorică, cei alături de care, ne place sau nu, trăim.

Pentru suspect, în camera de ascultare, cel mai apropiat *„coleg de viaţă”* este anchetatorul. Nevoia, pentru suspect, ca acest individ, aşa cum este el perceput, să îl înţeleagă, există. Chiar ascunsă cu, mai multă sau mai puţină, grijă, ea se va manifesta. Este doar o problemă de formă şi de timp. Procesul de raţionalizare permite anchetatorului, constituie o oportunitate pentru acesta, să dezvolte o relaţie cu suspectul. Nu poate fi vorba despre orice fel de relaţie, ci, despre o relaţie de înţelegere, anchetatorul ar trebui, mai degrabă, să fie un mediator, nu un acuzator, un adversar. Suspectul trebuie să vadă în anchetator un individ care poate şi vrea să îl înţeleagă. El însuşi are – şi trebuie să o arate – tot felul de probleme fireşti, nici pentru el viaţa cotidiană nu este una simplă, şi el poate greşi, şi el are nervi, orgoliu, manifestări de furie, bucurie, dispreţ, etc. la fel precum suspectul. Anchetatorul nu trebuie să arate că judecă. Relaţia cu suspectul, pentru a se dezvolta, are nevoie de încredere, nu de o ierarhie a vinovăţiei, nu trebuie să intre într-o vale a plângerii, nu trebuie să urce pe un munte al virtuţii; trebuie să fie o plimbare într-un colţ de rai, pe parcursul căreia spiritul şi raţiunea celor doi trebuie să intre într-o stare de convergenţă, către un echilibru de care suspectul are nevoie, pe care, nu poate să o recunoască, dar … îl caută.

Este bine ca anchetatorul să aibă o ţintă sau, cel puţin, să fie pregătit să transfere vinovăţia, pentru răul întâmplat, către cineva sau ceva. Suspectul are nevoie ca cineva să îi i-a vina, să îl elibereze. Din punct de vedere psihologic, se parcurge un moment deosebit de important – nu numai că anchetatorul minimizează gravitatea activităţii ilicite şi a consecinţelor sale, dar, înţelege să îşi asume la rândul lui, să se facă copărtaş, să devină solidar cu suspectul pentru a împărtăşi împreună vina în faţa Bunului Dumnezeu şi a oamenilor, mai puţin în faţa legii; dar asta, nici nu o spune, nici nu o scoate în prim planul discuţiei şi a celorlalte manifestări, care o însoţesc. O asemenea abordare trebuie să îl transforme pe suspect, să îl *„spele de păcate”*, el devine o victimă a circumstanţelor; numai este victima hotărârii şi a faptelor sale, altcineva, altceva este de vină. Anchetatorul va insista, oportun, pe motivele, pe condiţionările, pe ceea ce l-a determinat, pe ceea ce l-a silit pe suspect, să ia hotărârea legată de activitatea ilicită. Aici, în această zonă, anchetatorul va deplasa *„lupta”*, o va duce, forţat, în zona pe care o doreşte, o va inventa, dacă va fi necesar. Reorientarea atenţiei, a concentrării, a trăirilor suspectului, este esenţială, pentru a înţelege că este în interesul său recunoască implicarea în activitatea ilicită. Dacă suspectul va rămâne concentrat pe faptă, pe gravitatea acesteia şi a consecinţelor dezvoltate în legătură cu ea, este puţin probabil să recunoască implicarea sa şi să mărturisească.

Trebuie să apară speranţa şi … dacă nu apare, anchetatorul trebuie să o ofere. Suspectul nu trebuie să simtă povara pedepsei şi a condamnării sociale pentru faptă, ci, trebuie să îşi asume situaţia, ca pe un rezultat complex al implicării mai multor factori care l-au influenţat, el rămânând un om bun, demn de respect şi admiraţie

pentru multe lucruri pe care le-a realizat în viață, cu un prezent, pe care şi-l asumă cu demnitate şi cu un viitor, ce se poate dezvolta la fel de firesc şi de normal precum în cazul oricărei alte persoane.

Anchetatorul trebuie să identifice şi să îl ajute, cu tact, pe suspect să depăşească toate obstacolele, toate temerile care îl împiedică pe acesta să mărturisească. Principial, pericolul, frâna, ceea ce este fundamental şi îl poate împiedica pe un suspect să mărturisească, vine din zona perceperii consecinţelor mărturisirii. Apare şi se dezvoltă o teamă în legătură cu consecinţe de natură fizică sau/şi de natură psihică. De regulă, predomină, în funcţie de natura fiecărui suspect în parte, teama în legătură cu un anumit tip de consecinţe.

Ce pot face anchetatorii ?

Cum să îl determine pe suspect să îşi depăşească teama ?

Un bun exemplu îl constituie experienţa agenţilor de vânzări, ce trebuie să înţeleagă şi să răspundă, punctual, la toate obiecţiile clientului pentru că, altfel, acesta nu cumpără.

Schematic, lucrurile sunt simple:

- Identifici nevoile clientului şi ce îl împiedică să cumpere, să-şi satisfacă nevoile;
- Prezinţi avantajele produsului pe care îl oferi;
- Faci, împreună cu clientul o primă evaluare a raportului dintre problemele clientului şi beneficiile produsului pe care îl oferi;
- Reduci scepticismul clientului, minimizând problemele;
- Faci necesar produsul pe care îl vinzi, maximizând avantajele pe care le oferă.

Dacă ceea ce oferi depăşeşte problemele clientului, ai şanse mari să vinzi. Cei care vând au grijă să se ocupe de scepticismul clienţilor, afirmând şi infirmând beneficii, în funcţie de temerile clientului; oferă dovezi; fac conexiuni ale produsului şi avantajelor pe care le poate aduce acesta cu diferite alte probleme din viaţa de zi cu zi; etc. În cazul unui indiferent, vânzătorul utilizează întrebări închise pentru a descoperi nevoile, pregăteşte, adaptează şi oferă beneficii, care să acopere nevoile pe care le-a descoperit. Nevoile clientului, adesea, sunt complexe. Într-o asemenea situaţie, este necesară o prioritizare, care să ţină seama de conexiunile şi consecinţele aşteptate ale escaladării fiecărei probleme şi de dorinţa explicită a clientului.

Asemănător agentului de vânzări, anchetatorul trebuie să identifice nevoile suspectului, în întreaga complexitate a lor. Aprioric, pot fi identificate probleme ce ţin de imagine, de reputaţie, probleme financiare, de familie, de siguranţă personală şi a celor apropiaţi, de respect, demnitate, orgoliu, de sentimente pozitive sau negative, cu o mare putere de a domina, precum iubirea, ura, disprețul, aprecierea. Anchetatorul are o sarcină deosebit de dificilă – fiecare dintre noi avem probleme, natura lor este asemănătoare, modul în care se configurează acestea prin legăturile lor specifice este însă unic – trebuie să descopere un fel de matrice individuală a celui pe care îl are în faţă.

Nu se poate pune problema rezolvării problemelor de către anchetator.

Atunci, *CE OFERĂ ANCHETATORUL ?*

Anchetatorul nu are produse sau servicii de oferit, direct, către suspect. El oferă *SPERANŢĂ*. Pentru a o putea oferi, este necesar să înţeleagă conceptul de speranţă, cu aplicabilitate în cadrul ascultărilor judiciare.

Speranţa este esenţială pentru ca anchetatorul să poată *„lucra”*, să se *„înţeleagă”* cu suspectul.

Iniţial, cei mai mulţi dintre suspecţi, speră că, în cazul în care nu spun nimic, ancheta nu se va putea dezvolta, şi nu vor fi suficiente dovezi, care să le probeze implicarea în activitatea ilicită şi vinovăţia. *„Tentaţia”* este mare pentru că, în lipsă de

probe, suspectul vinovat nu va putea fi judecat şi condamnat, nu va trebui să acopere nici un prejudiciu; va ieşi, dintr-o asemenea afacere, învingător, se va vedea pe cai mari spunând *„I-am făcut, nu au avut ce să îmi facă, sunt mai bun decât ei”*. Anchetatorul, asigurând credibilitatea anchetei, a desfăşurării fiecărei activități şi a rezultatelor obținute, l-a început va clătina şi, pe parcursul dezvoltării, va dărâma speranța suspectului de a nu fi prins. Acesta va ajunge la nivelul de a fi devastat, viața lui este compromisă; nu are nici o scăpare, va fi prins, va fi călcat în picioare, va primi o pedeapsă exemplară către maximul legal, magistrații vor fi satisfăcuți de suferințele sale; toți îşi vor bate joc de el, va fi părăsit de toți cei care i-au fost apropiați, de soție, de copii, de părinți, va fi un renegat, la toți le va fi ruşine, chiar şi, numai, când îşi vor aduce aminte de el; în penitenciar va fi abuzat fizic, poate chiar copiii lui vor fi abuzați sau, poate, şi soția sa va trebui să-şi caute alte soluții, pentru a-şi asigura un standard de viață acceptabil; i se vor pune în spate şi fapte în care nu a fost implicat, va trebui să plătească despăgubiri şi după ce va ieşi din penitenciar, poate va trebui să piardă casa sau … – speranța, *„care speranță, totul este terminat, nu mai am nici o speranță”*, îşi va interzice să se mai manifeste.

De la acest nivel, procesul de raționalizare trebuie să *„întoarcă”* speranța suspectului – viața lui nu va fi ruinată. Va mărturisi şi va avea şansa să fie înțeles, ajutat, nimic din ceea ce nu a făcut nu i se va imputa, nu va trebui să plătească nimic necuvenit, nimeni nu va avea motive să îl desconsidere; ca persoană, a greşit, multe persoane greşesc, cu toții greşim, nu trebuie uitat că şi persoana vătămată a avut un rol, că sunt şi alte cauze, ş.a. Suspectul care spune *„Ei bine, nu-mi pasă, arestează-mă, ştiu la ce să mă aştept !”* a renunțat, cel puțin la nivel declarativ, la speranță. Se spune că *„speranța moare ultima”* – da este adevărat, însă, în cazul suspectului, speranța este decredibilizată, este aruncată undeva în *„fundul sufletului”* nemaiavând nici o putere să iasă la suprafață. Prin raționalizare, anchetatorul va trebui să scoată speranța la lumină; constatând disponibilitatea suspectului pentru a admite implicarea în activitatea ilicită, faptul că a devenit sensibil şi ar putea să-şi mărturisească vinovăția, anchetatorul va da putere speranței să renască, să iasă de acolo de unde a ajuns aruncată şi să anime trăirea şi manifestările suspectului.

Stabilirea modului în care va fi folosită raționalizarea este un pas important și delicat, în același timp, pentru că anchetatorul va trebui să ia în considerare situația suspectului, cu tot ce o particularizează, pentru a putea configura procesul de raționalizare pe care îl va promova în timpul interogatoriului. Nu este uşor de obținut, aşa numitul *„motiv fundamental”*, ceea ce îl împiedică pe suspect să mărturisească. La fel precum un pescar, anchetatorul va încerca mai multe *„tipuri de momeală”*, pentru a testa reacțiile şi receptivitatea suspectului. Nu va fi ceva desfăşurat formal, la nivel ignorant, va trebui să se țină seama de atitudinea suspectului, de modul în care acesta a reacționat în prima parte a întâlnirii cu anchetatorul, de receptivitatea, la orice început de discuție, cu privire la motivele care au determinat activitatea ilicită, de motivele şi modul în care acestea au fost invocate de către suspect, din proprie inițiativă, de alte elemente ce particularizează suspectul şi *„prestația”* sa.

Din aproape, în aproape, cu suficientă precauție, fără a lăsa impresia *„că atacă decisiv”*, anchetatorul va dezvolta procesul de raționalizare, bazându-se pe reacțiile suspectului, pe feedback-ul oferit de acesta – important fiind să fie suficient de concentrat, pentru a putea corobora manifestările comportamentale oferite de suspect, pentru a face diferența dintre manifestările dirijate de suspect şi cele promovate la dincolo de autocontrolul acestuia.

Motivele care au determinat desfăşurarea activității ilicite sunt o sursă importantă de motive, care îl pot conduce pe anchetator către un raționament adecvat.

În multe cazuri motivele – analizate sistemic, se poate vorbi despre un motiv principal sau fundamental şi de motive secundare sau auxiliare – pot fi *„ghicite”* analizând rezultatele unor activităţi de anchetă (de exemplu, cercetarea la faţa locului, ascultarea persoanei vătămate, ascultarea unor martori) şi circumstanţele personale ale suspectului. În practică, am constat că printre cele mai frecvente motive care determină desfăşurarea de activităţi ilicite sunt: dificultăţile financiare, răzbunarea, dorinţele de natură sexuală şi curiozitatea.

Dificultăţile financiare – reale sau, numai, percepute la nivel subiectiv de către suspect, individual sau/şi împreună cu apropiaţii săi ori percepute de către aceştia şi transmise, sub formă de presiune cotidiană, asupra lui, sunt cel mai des întâlnit motiv pentru a face ceea ce este interzis de legea penală, indiferent că este vorba despre un banal furt dintr-un supermarket ori de implicarea în traficul de persoane, de traficul de droguri sau de omor. Poate fi vorba despre dificultăţi economice resimţite la nivel de societate sau de grup socio-profesional; poate fi vorba despre o situaţie acutizată, la nivel individual, prin pierderea locului de muncă, o perioadă de inactivitate cauzată de boală, costuri legate de acoperirea efectelor unor fenomene naturale extreme, accidente, cheltuieli legate de copii, soţie/soţ, decesul unei rude apropiate, cheltuieli necontrolate, credite supradimensionate, etc. Se consideră, în practică, că mulţi dintre noi, că cei mai mulţi dintre cetăţenii cu venituri modeste ar fura dacă li s-ar oferi prilejul, dacă ar apare o oportunitate dublată de perceperea unui risc scăzut de a fi prins. Personal, nu cred că mai mult de 20 – 30 % din populaţia cu dificultăţi financiare reale ar fura, dacă ar avea oportunitatea; şi numai 10 %, din aceştia, ar fura, dacă ar fi necesar să pregătească activitatea ilicită şi să se preocupe de valorificarea produselor astfel obţinute. Dificultăţile financiare sunt însoţite, la cei care trec la acţiune, şi de lăcomie, de dorinţa de a parveni, de a arăta acelaşi status social cu cei bogaţi.

Răzbunarea – poate fi prezentă în antecedenţa unui număr destul de mare de activităţi ilicite. Furturi din magazine, depozite, de pe câmp etc. pentru a se răzbuna pentru o *„nedreptate”* legată de o concediere, pierderea unui proces de grănițuire ori pentru disputarea unui drept real; violuri, omoruri, distrugeri, fapte împotriva sănătăţii ori integrităţii persoanei, pentru tot felul de acţiuni cu încărcătură personală – de la jigniri, diferite opţiuni personale, *„nu a vrut să … cu mine”*, până la acţiuni de o gravitate deosebită precum: *„mi-a luat fata”*, *„m-a înşelat şi mi-a luat casa”*, *„m-a dat afară ca pe un câine şi mi-a lăsat familia pe drumuri”*, *„mi-a luat ce am avut mai de preţ”*, *„mi-a furat tractorul”*, etc. Cauza răzbunării poate fi reală sau, numai, închipuită, o percepţie la nivel personal. Se poate trece, inclusiv, la activităţi care să vizeze un grup de persoane sau comunităţi, precum incendii, explozii, afectarea surselor de apă potabilă, otrăvirea unor păşuni sau a unor cantităţi de furaje. Răzbunarea este perfidă, arde mocnit la nivel interior şi se dezvoltă iar când controlul, când codul moral şi valorile pozitive, asimilate la nivel personal cedează, escaladează şi urmează trecerea la act – aşa cum am arătat, adesea, de o gravitate deosebită.

În ceea ce priveşte dorinţele de natură sexuală, consider că este normal să-mi exprim anumite rezerve, în sensul că nu este raţional să le implicăm în justificarea oricărei activităţi ilicite. Dorinţele de natură sexuală au manifestări specifice în fiecare dintre noi însă nu pot genera, în mod mecanic, orice fel de comportamente infracţionale. Se poate accepta o anumită legătură directă în cazul violurilor sau altor comportamente infracţionale din zona vieţii sexuale, în cazul unor omoruri, în cazul multora dintre activităţile ilicite ce sunt concepute pentru a obţine sume de bani, bunuri ori alte avantaje care să fie oferite celei ori celui în măsură să ofere satisfacţie în plan sexual.

Pe de altă parte, neuitând de faptul că omul este o fiinţă hedonistă, dedată plăcerii, ce caută satisfacţie în tot ceea ce face, în tot ce îl înconjoară, putem să vorbim

despre căutarea şi obținerea de satisfacție prin comportamente duse dincolo de limitele legii. Căutând, analizând, resorturile interne ale fiecărei activități desfăşurate putem descoperi, cu regularitate şi căutarea satisfacției – satisfacție mai mult sau mai puțin specifică; dar, plecând de la cunoscutul *gândesc, deci exist*, se poate accepta că asta ne dă satisfacție, ne creează o stare de bine, care nu poate decât să ne mulțumească.

Curiozitatea, căutarea de senzații tari, căutarea aventurii, actele de grozăvie, căutarea unui anume fior care să confirme că existăm şi că putem pot constitui, ca stare, un motiv suficient pentru a trece la act, pentru a desfăşura activități ilicite greu de imaginat, înainte. Poate fi tot un fel de căutare a satisfacției, însă, în alt fel. Totul poate începe cu *„ceva nevinovat”* – am să fur pentru a demonstra, a-mi demonstra că am puterea de a mă stăpâni, că pot să fug mai repede decât cei care ar putea să mă urmărească, că pot înşela sistemele de securitate, că cei care sunt puşi să păzească nu sunt buni de nimic, ş.a. Tentația este puternică şi puțini sunt cei care mai au puterea să dea, ulterior, înapoi. Succesul te îmbată, îți dă putere, fantezie şi curaj; devii mai bun şi îți propui să faci ceva, din ce în ce mai interesant, mai motivant.

Plecând de la aceste motive, anchetatorul trebuie să se străduiască să determine acel complex de motive care l-au determinat pe individ să facă ceea ce a făcut. Şabloanele sunt dăunătoare. Niciodată nu va fi implicat un singur motiv, de fiecare dată este vorba despre *„o mixtură”* influențată de tot ce poate fi identificat, ca circumstanță personală ori reală, care l-a determinat pe individ să facă ceea ce a făcut, în momentul şi în modul în care a făcut. De fiecare dată, motivația unui suspect, indiferent de faptă, poate varia de la simplu la complex, fără reguli prestabilite. Pentru fapte ce par a fi simple, poate fi vorba despre o motivație complexă iar pentru fapte ce presupun elaborare, poate chiar structuri infracționale, este implicată o motivație simplă, cu o semnificație puternică. Motivele nu sunt şi nu se pot dezvălui anchetatorului, ca fiind evidente. De cele mai multe ori, adevăratele motive care au constituit motorul desfăşurării unei activități ilicite stau în spatele unor aparențe, însă, de fiecare dată, odată descoperite, ele aduc lumină asupra celor mai multe dintre elementele de interes pentru anchetă – cum, cine, când, ce, etc.

Circumstanțele ce țin de persoana suspectului oferă anchetatorului cadrul general, în contextul căruia trebuie să dezvolte procesul de raționalizare a activității ilicite şi a modului în care aceasta a fost concepută, desfăşurată şi valorificată. Educația suspectului, situația sa financiară şi socială, relațiile sociale, modul în care îşi obține principalele mijloace de trai, sunt elemente indispensabile, fără de care nici un anchetator nu poate dezvolta un proces de raționalizare eficient. O provocare pentru anchetatori este dezvoltarea unui joc de rol, mai precis, este vorba despre un schimb de roluri – dacă aş fi eu în cauză ce m-ar determina să mărturisesc ? Este necesar ca anchetatorul să înțeleagă resorturile interne, *„să fie în pielea”* suspectului, să poată trăi şi gândi cu mintea celui pe care îl are în față.

Lucrurile, aşa cum se întâmplă de cele mai multe ori, nu sunt şi nu pot fi simple. Anchetatorul se poate strădui, i se poate cere la nivel teoretic ori al abordărilor metodologice specifice postului, însă, este greu de acceptat că, în mod obiectiv, este posibil să depăşeşti, total, diferențele de valori morale şi de statut social şi *„dacă stai lângă un porc să te murdăreşti precum porcii iar dacă stai lângă un înger să fii la fel de alb precum sunt îngerii”*. De exemplu, o situație financiară dezastruoasă – credit cu o rată mare, ipotecă pe casă, gaj pe maşină, reducere de salariu ca urmare a diminuării activității economice a angajatorului pe o perioadă determinată sau … mai puțin determinată – poate fi un motiv suficient de plauzibil şi de real pentru a te implica într-o activitate de trafic ilegal, cu orice se poate trafica ilegal, în speranța obținerii de *„oxigen”* financiar pentru a ieşi din nevoi. În astfel de condiții, un anchetator, la fel de *„om”*

poate avea nevoi asemănătoare – *bine, dar şi eu am avut nevoie să contractez un credit şi vecinul meu şi prietena soției mele are un credit, cu rate sufocante şi, pentru a rezista, nimeni nu a găsit de cuviință să se implice în activități ilicite organizate precum traficul de …* . Trebuie să înțelegi modul particular în care fiecare înțelege să îşi rezolve problemele financiare, să economisească, să renunțe la anumite plăceri, să gestioneze efortul acoperirii ratelor, să solicite tot felul de reeşalonări, care să-i permită un standard de cheltuieli cotidiene de natură a-l îndepărta de frustrarea specifică stării de datornic, etc. Ne place sau nu, fiecare dintre noi are un comportament financiar diferit – ceea ce pentru unul este normal, pentru altul poate fi de neacceptat.

Nu trebuie uitat că fiecare persoană, dincolo de valori, are un sistem personal de nevoi ce trebuie satisfăcute. În practică, demersul nu se poate reduce la modele teoretice, indiferent cât de simple ori de complexe sunt acestea. Aşa cum comportamentul este, strict, personalizat, la fel este şi sistemul de nevoi. De exemplu, într-o familie cresc şi se dezvoltă, în aceleaşi condiții, doi frați – cel mare excelează: are rezultate şcolare foarte bune, câştigă un premiu național la o olimpiadă şcolară, este apreciat de colegi, căutat de colege, profesorii au numai cuvinte de apreciere, merge în excursii şi tabere şcolare, ca recompensă oferită de şcoală sau ca premiu pentru câştigarea a tot felul de concursuri şcolare, este în atenția părinților, care nu ştiu ce să mai facă pentru a nu greşi ceva în imaginea şi comportamentul de mamă şi de tată al unui tânăr de excepție; cel mic este mediocru, are rezultate bune, însă, nu excelează, nu este criticat sau lăudat, nu primeşte recompense, profesorii nu par a-l băga prea mult în seamă, îl tratează şi au aşteptări la nivelul fratelui mai mare, nu îşi arată dezamăgirea, dar, întrucât nu văd ceea ce consideră a fi specific unui elev de excepție, sunt tentați a-şi arăta dezamăgirea, părinții îl iubesc însă, pentru el, trebuie să plătească excursii, participări în tabere, nu este necesar nici un fel de efort de imagine, cu el termină mai repede, pentru că trebuie să se preocupe de cum să fie părinții unui tânăr de excepție.

Aparent, pentru a-şi procura o anumită sumă de bani, pe care să o folosească pentru a plăti un bilet de intrare, la un meci internațional de fotbal, fratele mai mic fură. Raționalizând, anchetatorul consideră că, de fapt, furtul a fost generat de dorința de a ieşi, într-un fel, în evidență, de a fi observat, ca existență, şi că are, şi el, tot felul de nevoi, de către părinții săi, la nivel individual şi nu în comparație ori în umbra fratelui său, aşa cum se întâmplă de regulă. *„Dacă nu mă vedeți, acum poate o să înțelegeți şi pe mine, poate o să îmi dați atenție, chiar dacă va trebui să o faceți legat de o împrejurare negativă. Nu am făcut-o pentru bani, ci, pentru că am nevoie să fiu observat, să ştiți că exist şi am nevoie, şi eu, de grija şi de atenția pe care i-o acordați fratelui meu."*

Uneori situația personală a suspectului este mai complexă. De exemplu, în cazul unei asistente medicale, cu o experiență de peste 10 ani în profesie, ce administra doze letale de medicamente pacienților internați în secția, în care îşi desfăşura activitatea, pot fi mai multe motive personale, care să fi putut contribui la luarea deciziei şi la punerea în practică, la uciderea pacienților. Printre motive ar fi putut fi:

- A fost leneşă şi a încercat să reducă volumul efortului pe care trebuia să îl depună;
- A avut o viziune, în legătură cu rolul său în viața acelor persoane;
- A fost *„deranjată"* de volumul nesatisfăcător al atențiilor pe care le-a primit, de la pacienți ori de la rudele acestora, pentru efortul său;
- A încercat ca, astfel, să reducă suferința pacienților;
- A considerat că, în acest mod, ar putea diminua greutățile şi suferința familiei;
- A fost influențată de altă persoană;

- A considerat că va fi prinsă şi pedepsită şi, în acest mod, a dus la îndeplinire o nevoie, de a fi pedepsită, ca urmare a altor fapte rele, pe care le avea pe conştiinţă; va scăpa, astfel, de contextul social în care trăia, etc.

În contextul acestor motive potenţiale, anchetatorul trebuie să analizeze modul specific de luare a deciziilor de către suspect. Folosind acest mod, se poate stabili un aşa numit *„cel mai probabil motiv care l-a determinat pe suspect să facă ceea ce a făcut”*.

Cât de important este ca acest motiv să fie cel real ?

Este important. Totuşi, nu trebuie uitat că motivul pe care îl oferă anchetatorul are menirea nu de a-i demonstra suspectului eventuale capacităţi paranormale ale anchetatorului, prin intermediul cărora acesta poate să-i citească viaţa şi gândurile ci, evident, de a justifica ceea ce s-a întâmplat şi de a transfera vina pentru ca, astfel, suspectul să poată depăşi toate obstacolele care îl reţin în a face o mărturisire completă.

10.3. Comportamentul suspectului

Comportamentul suspectului devine şi mai important în context, deoarece reprezintă un indicator obiectiv ce trebuie folosit de către anchetatori, pentru a determina impactul motivului ori motivelor prezentate. Dacă demersul a fost eficient, apare mărturisirea; dacă nu, devine necesară continuarea, cu elaborarea şi prezentarea altor raţionalizări. Pentru rigoarea demersului este necesară o diferenţiere între comportamentul receptiv şi comportamentul nereceptiv al suspectului.

Comportamentul receptiv apare odată cu acceptarea motivelor prezentate de către anchetator. Adesea, se poate constata cum suspectul *„se încălzeşte”*, începând cu ochii – muşchii din zona ochilor se relaxează iar ochii devin umezi. Devine acceptat contactul vizual direct şi neprotejat, anchetatorul este lăsat să-l privească *„în ochi”* pe suspect, iar acesta va face, exact, acelaşi lucru, vor fi priviri care vor ajunge, profund, *„până în adâncul sufletului”*; relaţia dintre anchetator şi suspect devine directă, personală, suficient de profundă pentru a inspira încredere. Apar dese aprobări prin înclinarea capului, suspectul dă din cap în acord cu, şi însoţit de, mişcări şi poziţionări ale întregului corp. Tot ceea ce a însemnat tensiune se diminuează, întrucât suspectul acceptă produsul raţionalizării; tot ceea ce a făcut a devenit de înţeles, motivat, argumentat, scuzabil. Braţele şi picioarele încrucişate, umerii încordaţi, maxilarul, degetele, se vor desface încetul cu încetul; orice a fost imaginat sau devenit, instinctual, barieră se va deschide treptat, nu dintr-o dată. Refuzurile, *„nu ştiu”*, *„nu-mi amintesc”*, alte nuanţe de *„nu”* vor dispărea, şi ele, treptat. În cele din urmă, până şi poziţia corpului va deveni, una, de supunere.

Comportamentul nereceptiv este caracterizat prin bariere, de tot felul. Suspectul este pregătit şi îşi dezvoltă un adevărat blindaj, care să împiedice orice formă de comunicare. Privirea este rece şi plată, ochii sunt inflexibili, duri, se poate accepta contactul vizual, dar este unul de suprafaţă, lipsit de profunzime. Faţa este, înainte de toate, o încruntare. Orice zâmbet, ce poate apare, este inexpresiv, artificial şi inflexibil. Mişcările ochilor sunt rapide în plan vertical sau, mai rar, orizontal. Capul este *„aruncat”* ostentativ în direcţii exersate şi predefinite, prin experienţe anterioare, pentru a amplifica lipsa de încredere în ceea ce spune sau face anchetatorul. Corpul este într-o tensiune constantă, de natură a nu permite nici o mişcare necontrolată. Dialogul cu anchetatorul este dominat de refuzuri, de zeci de ***„nu”*** spuse, de fiecare dată, când se simte pericolul continuării cu elemente ce ar putea fi utile anchetei. Frecvenţa refuzurilor creşte pe măsură ce suspectul reacţionează negativ la raţionamente, justificări, motive, pe care le percepe şi le consideră inacceptabile.

În funcție de reacțiile suspectului, de elementele comportamentale la care am făcut referire, specifice celor două tipuri de comportament – de acceptare ori de refuz – anchetatorii trebuie să moduleze procesul de raționalizare, pentru a satisface nevoile persoanei ascultate. Greşelile anchetatorilor au ca efect sigur, urechi insensibile, surde. Nimeni nu va accepta, nu va mărturisi, dacă nu va accepta, dacă nu se va simți confortabil, dacă nu se va regăsi în motivele expuse de către anchetator.

De exemplu, într-un caz pe care l-am întâlnit în practica judiciară, undeva în țară, un medic de familie a generat un accident de circulație în urma căruia două femei, mamă şi fiică, au suferit traumatisme care au determinat un total de 86 de zile de spitalizare, pierderea unei sarcini de către fiică, cheltuieli importante cu medicamente şi pierderi legate de venituri nerealizate, ca angajat, de către fiică, şi ca profesie liberală, de către mamă, cheltuieli cu avocații, un proces penal în desfăşurare ş.a. Conştient fiind de sumele mari pe care trebuia să le plătească, chiar şi în cazul încheierii unui acord de mediere, medicul a început să prescrie, fictiv, tot felul de medicamente unor persoane sănătoase, ce nu ştiau nimic despre această operațiune. Depunea rețetele la o anumită farmacie, de unde încasa sume de bani. Farmacia deconta, odată, medicamentele la casa de asigurări de sănătate iar, ulterior, le vindea cu preț întreg; din ce încasa de la casa de asigurări plătea 50% medicului. Mecanismul funcționa satisfăcător, doar că, medicul, având nevoie de sume importante de bani, trebuia să emită rețete, din ce în ce mai multe şi mai costisitoare. Pe parcursul ascultării, motivul legat de nevoile financiare a prins. Dezvoltări legate de posibile cheltuieli de loisir, de cumpărarea unor bunuri de valoare, de investiții imobiliare, generau comportamente nereceptive. Cum se revenea la tema dificultăților financiare, suspectul redevenea disponibil, regăsindu-se în problematică. Într-o pauză, provocată de către anchetator pentru a reevalua comportamentul normal, s-a pus în discuție fiabilitatea unor autoturisme disponibile pe piață, comportamentul acestora în situații deosebite şi riscurile traficului în regiune. Dezvoltând subiectul, spre discutarea pierderii calității anvelopelor, odată cu îmbătrânirea lor, şi riscurile pe care ți le asumi când rulezi cu un autovehicul ce are defecțiuni la sistemul de direcție, medicul a adoptat o poziție supusă. Aproba, dând din cap, rolul problemelor legate de uzura diferitelor piese şi subansamble ale autovehiculelor cu o vechime mai mare de 10-12 ani în producerea de accidente şi faptul că anvelopele mai vechi de 5-6 ani, deşi pot arăta bine, fiind aruncate, în diferite țări din vest, nu mai prezintă, nici pe departe, o siguranță mulțumitoare, în ceea ce priveşte aderența la carosabil, siguranța în curbe sau frânare. Nu a trecut mult timp şi a confirmat că, personal, a avut mari probleme neglijând aspectele arătate. A explicat despre producerea accidentului, în care a fost implicat şi despre faptul că, deşi a încercat, nu a putu face mai nimic pentru a evita accidentul. Anchetatorul a început să tatoneze. Vorbind despre greutățile achiziționării unui nou autovehicul, despre orgoliul bărbaților de a fi buni şoferi, despre suspendarea permisului de conducere pe perioada cercetărilor, despre posibila interdicție de a mai conduce pe drumurile publice un autovehicul pe o perioadă mai lungă, nu a avut succes. Când a venit vorba despre pretențiile victimelor şi sumele mari, ce pot fi solicitate, medicul nu a mai rezistat. În prima fază, a vorbit despre o anumită nedreptate, a continuat cu costurile mari ale spitalizării şi medicamentelor, a devenit iritat, vorbind despre aspectele personale, cu impact în dezvoltarea prejudiciului ce trebuie acoperit şi a capitulat, vorbind cum şi ce şanse are o persoană cu venituri medii să acopere un astfel prejudiciu, ajuns la o valoare inimaginabil de mare, pentru o persoană neimplicată. Când anchetatorul a vorbit despre faptul că o asemenea problemă te acaparează şi te poate determina să faci orice pentru a scăpa, a venit confirmarea şi, în scurt timp, descrierea detaliată a

modului în care lucra cu farmacia – *cine, unde, când, preda-primea rețetele, modul de comunicare, când şi în ce condiții i se dăteau-primea banii, etc.*

10.4. Folosirea analizei tranzacţionale

Analiza tranzacțională poate fi utilă şi în cadrul ascultărilor judiciare. Contestabilă în zona terminologiei – pentru mulți este greu de acceptat, că ceea ce se întâmplă în camera de ascultare, relația dintre anchetator şi anchetat, să fie, în fapt, descrisă şi tratată ca o tranzacție – analiza tranzacțională facilitează comunicarea şi aduce pe aceeași frecvență, pe cei doi protagonişti ai *„duelului”*, anchetatorul şi persoana ascultată, indiferent de calitatea acesteia.

La nivel teoretic, într-o relație interumană, putem să ne asumăm trei roluri – părinte, adult şi copil. Dacă două persoane care comunică îşi asumă roluri diferite – de exemplu, părinte şi copil – apar germenii unui conflict, ce poate escalada până la întreruperea comunicării şi distrugerea relației. Cum, în cadrul unui interogatoriu, cel puțin ca principiu, anchetatorul este perceput în rolul unui părinte iar suspectul în rolul unui copil, anchetatorul va vorbi unor urechi închise, care nu vor auzi nimic din ceea ce spune el, indiferent cât de important este.

Dacă suspectul acceptă rolul de copil, nu se va dezvolta, în mod direct, nici un fel de conflict. Pur şi simplu, anchetatorul va vorbi iar suspectul va aproba sau va dezaproba, ceea ce aude, în mod formal; va considera că, indiferent de ce va face sau spune el, anchetatorul ştie una şi bună şi va face doar ce vrea el. Dacă suspectul nu va accepta rolul de copil, va întrerupe orice flux de informație, va refuza comunicarea ori de câte ori se va percepe alocat în acest rol.

Folosirea acuzației directe, poziționează anchetatorul în rol de adult iar suspectul în rol de copil. Pe această ipoteză, devine clar că suspectul se vede obligat să ofere, repede, refuzuri şi să reacționeze emoțional – *ştiu ce poate să urmeze, treci la fapte, trimite-mă la colț, vezi dacă îmi pasă !* Bineînțeles că nu asta este ceea ce îşi doreşte suspectul dar, odată cu pierderea puterii, nu poate apare decât o abordare emoțională, care *„taie”* comunicarea. Pentru a obține o mărturisire s-ar putea să dureze ani.

De la un asemenea tip de tranzacție, nu putem avea mai multe aşteptări. Datorită superiorității rolului de părinte adult, datorită sincerității discutabile a comportamentului şi a acuzației, oricine, plasat în rolul de copil, instinctual, va opta pentru a nega. Pentru a se proteja şi a susține opțiunea, suspectul va trebui să producă refuzuri, negații; în continuare, pentru a o completa pe cea inițială, pentru a-i conferi credibilitate, pentru a o face rațională.

Datorită inegalității de statut, comunicarea este caracterizată de încordare, ascultarea activă fiind imposibilă ori, în cel mai bun caz, este mult diminuată. Anchetatorul, în rol de părinte adult, este perceput adesea ca judecător, orice proces de raționalizare fiind condamnat la eşec. Copilul nu poate, în astfel de condiții, decât să plângă, să adopte poziții ciudate lipsite de confort, să interzică orice contact vizual, evitând privirea anchetatorului, cu ostentație, prin mişcări bruşte ale capului ori, pur şi simplu, prin închiderea ochilor.

Succesul, în anchetă, presupune asumarea şi acceptarea rolului de adult, atât de către anchetator cât şi de către suspect. Declarația introductivă şi raționalizarea sunt de natură să susțină comunicarea adult – adult. Adoptarea rolului de adult presupune, prin ipoteză, rațiune şi echilibru, ceea ce permite depăşirea abordării conflictuale. Anchetatorul și persoana ascultată renunță la a fi adversari, acceptând să discute pentru a rezolva problema pe care o au. Anchetatorul poate oferi opinii, idei, raționamente, dar …, nu se mai pune problema unei superiorități, cei doi discută, nimeni nu comandă. Sunt şanse, evidente, de reuşită, refuzurile apar, doar, ca excepție.

Se colaborează pentru a da eficienţă şi siguranţă raţionamentelor. Anchetatorul este cel cu experienţa iar suspectul este cel care completează demersul cu informaţii. Există şi aspecte negative. Cooperarea anchetator – suspect permite suspectului să ofere mai puţine manifestări comportamentale relevante. Este o problemă de poziţie, cum cei doi cooperează, o privire *„atentă”* a anchetatorului poate *„deranja”* şi întrerupe colaborarea. Totuşi, anchetatorul are o şansă: să utilizeze citate; anchetatorul va repeta, pe post de concluzie, integral ori parţial, ceea ce a spus suspectul.

Există şi posibilitatea, deşi poate părea paradoxal, unei răsturnări de situaţie – suspectul poate încerca să preia controlul. Începe a folosi, în vorbire, persoana a treia (ea, el, ele, ei, altele, alţii); face pasul următor, folosind *„noi”*, pentru a da autoritate propriilor acţiuni; în final, apare *„tu”*, pentru a-l pune pe anchetator la punct şi a arăta subţirimea, lipsa de consistenţă şi seriozitate a celor întreprinse de către anchetator. Amestecând un pic de emoţie, suspectul încearcă să îşi asume rolul de mamă, care să-l controleze, să-l domine şi să-l îndrume pe anchetator. Finalul poate presupune manifestarea, de către anchetator, a unei furii copilăreşti, greu de controlat, cu consecinţa acceptării cedării iniţiativei către suspect.

Ce poate face anchetatorul ?

Să rupă ritmul impus şi mesajul, pe care vrea să îl transmită suspectul. Exact cum procedează mulţi dintre suspecţi: să facă pauze mai lungi; să continue cu întrebări, ce nu au legătură cu afirmaţiile suspectului; să facă afirmaţii scoase din context, care să preia parte din mesajul suspectului; să impună pluralul de politeţe, echilibrul şi manifestări specifice adultului.

Asumarea rolului de adult, atât de către anchetator cât şi de către suspect, presupune un pas spre identificarea şi acceptarea de soluţii la problemele anchetei. De preferat, cel puţin în practică, se recomandă folosirea persoanei a treia. Tot ceea ce construiesc cei deveniţi parteneri, se face, făcându-se vorbire despre alţii – despre el, ea ori ei. De regulă, anchetatorul este tentat să alunece *„discuţia”* către *„tu”* ori *„dumneavoastră”* însă reacţia suspectului, de cele mai multe ori, este promptă, apărând detaşarea şi negaţii; să nu uităm că nevoia de a se apăra este normală, pentru orice persoană se simte ameninţată.

Motivele propuse de către anchetator şi motivele invocate de către suspect nu pot fi, perfect, compatibile, decât ca excepţie. Important este ca să apară o explicaţie rezonabilă, acceptabilă atât la nivel raţional, logic, cât şi la nivel emoţional, precum şi la nivelul probelor cunoscute de către suspect. În ceea ce îl priveşte pe anchetator, acesta, este normal, să îşi permită *„luxul”* de a mai ţine *„2-3 aşi în mână”*, pentru a-i folosi mai târziu, în caz de nevoie. Evaluând convingerea, cu care suspectul promovează şi susţine o anumită motivaţie, pentru ceea ce a făcut, anchetatorul poate să provoace un moment solemn, în care să declare că este de acord cu motivaţia suspectului; la nivel informal, unii anchetatori îşi afirmă acordul, ataşamentul sau admiraţia şi pentru actele materiale desfăşurate de către suspect. În astfel de condiţii, devine foarte probabil ca suspectul să treacă la pasul următor, la a mărturisi. Uneori este necesar ca anchetatorul să insiste, chiar de mai multe ori, pe justeţea, corectitudinea, normalitatea, motivelor până când suspectul *„dă drumul”* la mărturisire, până când acesta este capabil să depăşească rezistenţa emoţională, orice îl reţinea şi constituia un obstacol în calea mărturisirii.

10.5. Folosirea citatelor

Folosirea citatelor este utilă pentru a evita dezvoltarea unui potenţial conflictual – *nu eu spun asta, tu ai spus asta*; *un judecător a spus …*; *procurorul general a spus …*; *Iorga a spus …*; *Nice a scris …*; *Freud a afirmat …* . În fapt, anchetatorul supune

atenției, indică anumite suspiciuni, semnalează anumite riscuri, fără a se implica direct, întrucât anticipează că suspectul nu este sau nu are cum să fie de acord cu un anumit aspect. În practică, de fiecare dată când se pune problema afirmării unui aspect sau împrejurări cu potențial acuzator, anchetatorii preferă să menajeze suspectul. Nu vor să pună în pericol relația cu el, care, oricum, s-a înfiripat şi s-a dezvoltat, atât cât s-a putut, cu mare greutate. Doar atrag atenția asupra unei percepții sau a unui mod de a gândi comun, care îi este defavorabil suspectului.

Este bine ca anchetatorii să se distanțeze de orice afirmație care poate fi percepută ca fiind de natură a califica, critica sau judeca situații, fapte ori persoane, păstrând beneficiul afirmației – *în rândul magistraților se consideră că …; de regulă, în argumentarea hotărârilor judecătoreşti se folosesc argumente în favoarea acuzării …; cei prezenți la fața locului susțin că …; mulți dintre cei care vă cunosc/ o cunosc / ştiu despre / au auzit despre / vă apreciază / au muncit alături de dumneavoastră, etc. apreciază că …* . Astfel, nu numai că anchetatorul ocroteşte şi păstrează relația cu suspectul, dar, îşi afirmă şi disponibilitatea de a-l susține – *deşi cei mai mulți cred, spun, afirmă, consideră, etc. eu cred, sunt convins, apreciez că, dumneavoastră nu …* . Această susținere nu poate fi gratuită, cum nimic nu este, cu adevărat, gratis pe lumea asta.

Suspectul trebuie să ofere ceva.

Ce ?

Argumente, informații, orice se poate constitui ca probă utilă la dosarul cauzei şi, bineînțeles, o mărturisire.

Ca proces, utilizarea de citate şi exemple, permite anchetatorului să testeze limitele convingerilor suspectului, rezistența sa la ceea ce este evident, la presiunea mediului, la probele ce ar putea exista sau apare pe parcursul dezvoltării cercetărilor, fără a folosi şi dezvolta o poziție. Suspectul nu trebuie să perceapă anchetatorul ca poziție sau atitudine radicală – pro sau contra lui – ci, mai degrabă ca potențial, ce poate fi apropiat cu argumente, cu susțineri, cu orice îl poate convinge. Dacă suspectul nu poate să creadă, să spere, să simtă, că poate să şi-l apropie pe anchetator, este posibil să înceapă un proces de respingere, cu o dezvoltare simplă şi suficient de amplă, pentru a distruge relația şi orice urmă de comunicare eficientă, în interesul anchetei. Apare, firesc, dezacordul şi, fără să caute prea mult, suspectul va descoperi suficient de multe elemente care îl diferențiată de anchetator, care îl fac să îl respingă, neîncrederea se dezvoltă şi, când ajunge la maturitate, totul se blochează. Anchetatorul poate ajunge să fie identificat cu necazul, cu problema, cu răul ce se întâmplă ori este pe cale să se întâmple; anchetatorul devine incompatibil cu sistemul de valori şi cu modul de a fi al suspectului.

10.6. Minimizarea gravității activității ilicite

Minimizarea gravității activității ilicite este folosită cu scopul de diminua presiunea de pe suspect, pentru a-l elibera, astfel încât să fie apt să mărturisească. Există două căi de *„îndulcire a otrăvii”*: diminuezi consecințele ori diminuezi vinovăția făptuitorului.

Dacă, ca anchetator, optezi pentru diminuarea consecințelor, vei obține un făptuitor, devenit suspect, ce va *„creşte”* în a opune rezistență, în a spune că nu este vinovat, în a nu recunoaşte nimic, în a *„ataca”* ancheta şi rezultatele acestei, anchetatorul şi activitatea sa. Dacă opțiunea se îndreaptă către diminuarea vinovăției făptuitorului, apare posibilitatea colaborării suspectului, în ideea umanizării acestuia, recompatibilizării acestuia cu restul cetățenilor, care desfăşoară activități oneste; compatibilitatea la care făptuitorul a renunțat, conştient şi … de bună voie, în momentul în care a desfăşurat activitatea ilicită. Anchetatorul poate vorbi despre tot

felul de erori: *„de percepție”*, *„de judecată”*, *„de analiză”* – important este că susținerea are ca obiect faptul că ceva nu este de înțeles, că procurorul sau judecătorul a greşit, că este o eroare ce se poate repara. Nu se pune problema, în termeni, de a acuza ci este vorba, doar, despre exprimări generice, care să satisfacă suspectul cu privire la relativitatea lumii, a timpului şi a judecății oamenilor.

Deontologic, este ca anchetatorul să nu uite să sublinieze că nimeni nu va fi acuzat, judecat şi condamnat pentru ceea ce nu a făcut; că indiferent cât este, ori ar fi, de greu sau de dificil, dreptatea şi adevărul vor triumfa şi nici un vinovat nu va scăpa necondamnat, aşa cum nici un nevinovat nu va fi condamnat.

Pentru a da efect demersului, anchetatorul, în funcție de modul în care răspunde suspectul, dincolo de faptul că justifică sau acceptă justificarea motivelor ce au determinat pregătirea, desfăşurarea şi valorificarea activității ilicite, poate diminua gravitatea activității ilicite, nu *„iertând”*, omițând elemente sau manifestând înțelegere față de felul în care a fost concepută şi pusă în scenă aceasta, ci, făcând comparație cu alte activități ilicite de acelaşi gen ori apropiate, ca mod de operare. În mod, aproape automat, suspectul realizează că situația lui nu este *„chiar aşa de gravă”*, că el nu este atât de nemernic, că societatea nu va fi atât de supărată pe el, că pedeapsa nu va fi atât de aspră.

De exemplu, un anchetator ar putea spune: *„Important este că vorbim doar de luarea unei sume de bani. Să mulțumim lui Dumnezeu că nu a fost nimeni rănit, că nu a murit nimeni şi că prejudiciul poate fi acoperit. Trebuie doar ca toată lumea să manifeste înțelegere. Eu te înțeleg, am vorbit cu persoana vătămată şi am descoperit că a iertat, că nu este interesată de nici o consecință legată de desfăşurarea unui proces penal, vrea doar suma de bani pentru că nu are cu ce să îşi plătească datoriile, pe tine te văd un om echilibrat şi inteligent … .”*; *„S-au constatat lucruri destul de grave. A fost un viol destul de urât. Putea fi foarte, foarte rău, ca în cazul … . Am înțeles că femeia se reface fără probleme, o să iasă din spital mâine, mai sunt câteva probleme de natură psihologică care se vor aranja, şi acestea. A înțeles că a greşit şi ea, că se puteau întâmpla lucruri mult mai grave. Acum este important să fiți pregătit să aveți un dialog cu ea, să vă cereți iertare unul celuilalt pentru tot ceea ce v-ați greşit şi să vedem cum se poate realiza o împăcare.”*

Pentru a echilibra balanța răului cu binele, anchetatorul va găsi motive de laudă în trecutul suspectului – activitatea sa, familia, realizările copiilor, studii, diverse întâmplări sau situații în care suspectul s-a manifestat pozitiv, putând fi apreciat – sau va încerca să anticipeze viitorul, în aceiaşi termeni. Un viitor în care suspectul se va elibera de povara faptei pentru care este cercetat, va avea un bun comportament social, se va înțelege cu cei care au avut de suferit, va avea o relație bună cu ei, va fi apreciat de oamenii din jurul său. Se mai poate face vorbire despre un loc de muncă bun, despre o familie, despre împăcarea cu sine, despre dezvoltarea abilităților, talentelor, calităților pe care suspectul le are. Suspectul trebuie să simtă că activitatea ilicită în care a fost implicat, ancheta, răspunderea penală, nu vor afecta decât o mică parte din viața sa, important este să rămână integru, să înțeleagă unde şi ce a greşit, să fie legat de o speranță reală şi puternică, de un viitor, suficient de apropiat, pentru a-l determina să *„termine”* cu ancheta, să coopereze, pentru a beneficia de un tratament penal indulgent.

Când în anchetă sunt implicați tineri, accentul pe viitor este obligatoriu. Astfel de suspecți sunt lipsiți de experiență. Ei pot vorbi, mult, de experiențe anterioare, experiențe ce nu sunt foarte *„complexe”* dar care pot fi folosite de către anchetatori pentru a argumenta raționamente justificatoare. Ori de câte ori, cineva face o greşeală, aceasta trebuie tratată ca atare, nu este cea mai gravă greşeală făcută vreodată de cineva. Anchetatorul poate face referire la diverse greşeli tinereşti *„Eram la liceu şi, după*

un meci de fotbal, am strigat obscenități, am urinat lângă o clădire publică, am tulburat liniştea publică. Am fost reținut la poliție, împreună cu alți prieteni, toată noaptea. A doua zi, aveam de dat o teză, eram praf. Am rămas corigent, m-am ales cu o amendă penală şi viața mea, în 24 de ore, părea distrusă. Am înțeles că am greşit, am renunțat la anturajul ce se dovedise nociv pentru mine, am învățat, în toamnă, am promovat cu o notă mulțumitoare şi viața a mers înainte. A fost ceva deosebit, însă, a trecut. Am avut ce învăța."

Cu cei care au realizări şi sunt apreciați la locul de muncă şi în societate, anchetatorul trebuie să preia rolul de psiholog. Îi ajută, le dă sfaturi, supralicitează realizările trecutului, minimalizează greşelile prezentului şi oferă speranțe legate de viitor. Răul trebuie depăşit, el ori ea, sunt oameni buni şi vor trece peste ceea ce s-a întâmplat. Important este să depăşească momentul, iar, pentru aceasta, ancheta trebuie să se termine în cele mai bune şi favorabile condiții. Este necesară plata unui preț – mărturisirea sinceră.

10.7. Oferirea unei perspective pozitive

Pe parcursul ascultării, indiferent de modul în care se manifestă persoana ascultată, anchetatorul trebuie, constant, să continue să ofere speranță – o speranță de tip special; un alt fel de speranță, legată de desfăşurarea şi de rezultatele anchetei. Scopul firesc este acela de a-l convinge pe suspect să mărturisească. Nimeni nu trebuie să se gândească, la o instigare a anchetatorului, la a provoca săvârşirea vreunei fapte de corupție, la vreo înțelegere frauduloasă. Anchetatorul nu trebuie să mintă ori să înşele. Anchetatorul nu este în acel loc pentru a-l ajuta pe suspect, pentru a-i aranja lucrurile, pentru a-i facilita obținerea de beneficii sau de soluții judiciare favorabile.

Care să fie suportul acestei speranțe ?

Să fie doar *o vrăjeală ieftină* ?

Să fie doar o informare în legătură cu beneficiile pe care le oferă medierea, recunoaşterea vinovăției, împăcarea cu partea vătămată, tranzacția, etc. ?

Este vorba, în fapt, despre toate acestea şi încă ceva.

Oricine are o problemă îşi doreşte să obțină cea mai bună rezolvare, cea mai bună soluție posibilă. Nici suspectul nu-şi poate dori o altă variantă. În aceste condiții, anchetatorul, de obicei începe prin a expune diferența dintre ce se întâmplă dacă lucrurile sunt lăsate să curgă aşa cum curg, ce presupune cea mai proastă soluție, cea mai bună soluție, cea mai bună soluție pe care poate să o accepte el şi cea mai bună soluție pe care poate să o accepte suspectul. Este o tranziție de la teorie la practică a ceva ce, văzut îngust, poate fi, doar, o tranzacție între anchetator şi suspect.

Ar trebui să existe o negociere, în care fiecare parte implicată să ceară mai mult, ca să obțină cât are nevoie, să pluseze, să se retragă, să se ridice de la masa negocierilor, să suspende, să propună soluții care să includă şi prestații conexe, termene, condiții, etc. Da, o asemenea negociere poate exista şi nu; nu trebuie să evolueze ascultarea judiciară, în mod obligatoriu, în termenii specifici ai unei negocieri.

Există beneficiul sentimentului de bine pe care poți să îl simți atunci când te eliberezi de povara unei probleme ce părea fără de capăt, de nerezolvat; există beneficiul sentimentului de a te simți înțeles de familie, colegi ori alte persoane apropiate, te poți bucura de respectul şi aprecierea lor şi asta te poate susține să treci peste tot ceea ce este rău şi urât. Important, pentru suspect, este să înțeleagă faptul că ceea ce i se întâmplă; prin ceea ce trec; cauzele, fapta, consecințele, suferința, zbuciumul, teama, frustrarea, ş.a. pot fi şi sunt, în mod real, înțelese şi de către alții. Mărturisirea vine ca, poate fi percepută ca, realizează, o renunțare la singurătate. Starea de *„singur împotriva tuturor"*, a fi solitar, nu este o stare care să creeze satisfacție, pentru prea mult timp.

Lupta este alimentată doar de *„ceea ce se poate întâmpla mai rău”*. Beneficiile, îngăduința, indulgența unor măsuri legale, întrucât au fost accesate şi de alții, care sunt *„mai bine”*, care speră, care sunt convinşi că *„va fi bine”*, înmoaie luptătorul, fac ca lupta să fie puțin rațională, deplasată, simptom al degenerării, al evoluției către patologic. Îmi aduc aminte despre mai multe *„povești”*, despre modul în care cel de-al doilea război mondial se încheiase și, încă mai existau grupuri de *„fanatici”* care luptau în continuare, nefiind informați, neacceptând ori care se temeau de posibilele consecințe ale renunțării, ale *„predării”* în mâna inamicului. Problemele nu au fost rezolvate prin continuarea luptei, prin atacuri susținute, prin anihilarea lor fizică, ci, prin oferirea unor soluții *„de mai bine”*, care să poată fi apropiate la nivel individual, dincolo de lozinci, politică, glorie, datorie față de patrie, fuhrer sau împărat.

Aceste metode, prin care suspectul este făcut *„de înțeles”*, sunt esențiale în reducerea rezistenței, pentru determinarea mărturisirii. Aceasta trebuie oferită ca pe ceva normal. Încrederea suspectului se dezvoltă pe înțelegerea anchetatorului, pe tonul cald al acestuia, pe sinceritatea şi eficiența proceselor de raționalizare, pe credibilitatea justificărilor oferite. Dacă anchetatorul este perceput ca echilibrat şi înțelept, la fel de echilibrată şi te înțeleaptă este şi soluția mărturisirii.

10.8. Prezentarea unor experienţe personale, unor evenimente, cazuri, articole, stări de fapt relatate de mass-media

Prezentarea unor experiențe personale de către anchetator este utilă pentru a susține şi ilustra justificările unor activități ilicite asemănătoarea cu cea în care este implicat şi suspectul ascultat. Anchetatorii cu experiență sunt deosebit de atenți la manifestările comportamentale ale suspectului pe parcursul acestor relatări, pentru că indiferența sau revolta, manifestată de către acesta, neutralizează orice efort de convingere cu privire la faptul că suntem, cu toții, oameni, cu toții greşim, cu toții avem probleme, cu toții trebuie să ne rezolvăm problemele.

În altă ordine de idei, este firesc să testezi convingerile şi limitele persoanei pe care o ai în față, înainte de a-i spune o poveste, înainte de a-i face o propunere. Este uşor să constați că nu există oameni care, de exemplu, să nu aibă sau să nu fi avut dificultăți financiare, iar acest lucru poate fi exploatat de către anchetator ce poate să povestească cum, cât şi ce sacrificii a trebuit să facă pentru a depăşi situația; ce a simțit, cum şi cât au avut de suferit relațiile cu soția, copiii şi ceilalți apropiați; cum şi-a tratat teama, cum a avut grijă de sănătatea sa, cum şi-a depăşit frustrarea; etc. De subliniat sunt raționamentele şi motivele care i-au dat putere să meargă înainte, modul în care fiecare s-a manifestat, ca impact, asupra vieții sale cotidiene. Nu trebuie omise aspectele negative, iar dacă nu sunt, pot fi inventate cu diplomație şi precauție, pentru a nu părea exagerate ori greu de crezut – *când aveam 15-16 ani eram un golan ordinar; furam, mă băteam, făceam scandal împreună cu alții, ba, chiar, a fost şi un viol, noroc că fata nu m-a reclamat la poliție; m-am trezit la realitate, am fost înțeles şi ajutat de cei din jurul meu, iar azi, consider că îmi câştig pâinea onorabil, nu mi-e ruşine de cine sunt, de ce şi cum fac, de locul meu de muncă, de familia mea şi de tot ce mă înconjoară.* Poveştile trebuie să fie simple, să nu necesite şi să nu presupună, conexiuni complexe cu noțiuni, date, împrejurări ori stări. Anchetatorul poate să vorbească, cu un ton adecvat, despre sentimentele pe care le-a trăit atunci când s-a asociat cu un grup de prieteni şi a spart primul geam, a fumat prima țigară, a fost criticat, batjocorit, părăsit de către unii apropiați, atunci când a simțit aproape pe cineva, cât de mult s-a îndoit de ce este bine, cât i-a trebuit să aibă încredere în cineva, ce a simțit când a realizat că singur nu putea să depăşească răul şi greul, cum a fost când a văzut şi simțit că nu este singur, că are alături de el oameni care îl respectă şi care au încredere în el … .

O sursă de experienţe, ce sunt la îndemâna anchetatorului, o reprezintă proprii copii. *„Fiul meu după ce s-a documentat pe la şcoală cum, ce şi cine sunt coana Chiriţa şi domnul Goe a avut o idee „genială". Cum pe la noi veniseră sora soţiei şi soţul ei, iar, noi, adulţii, ne-am văzut de ale noastre, el a avut suficient timp să descarce trei borcane de dulceaţă în toată încălţămintea pe care a găsit-o în hol. Ce puteam face ? Deşi era Noiembrie, a trebuit să folosim cu toţii, a doua zi, încălţăminte de vară. Ce pedeapsă, ce trebuia să înveţe, ce trebuia să învăţăm, noi, adulţii – au fost întrebări la care a trebuit să medităm."*

Prezentarea unor evenimente, cazuri, articole, stări de fapt relatate de mass-media poate sprijini procesul de raţionalizare, argumentarea de motive. Pot fi folosite evenimente curente, ştiri de actualitate, ceea ce a devenit faptă notorie, orice poate avea impact, asupra persoanei ascultate; dacă sunt evenimente care au implicat persoane celebre, cât de cât cunoscute în comunitate; dacă se poate face vorbire despre motivele care au determinat activităţile ilicite în care au fost implicate; totul devine salutar. Contrastul dintre ceea ce este notoriu, dintre ceea ce au făcut personalităţi locale, personalităţi cunoscute la nivel naţional sau internaţional şi ceea ce a făcut suspectul, trebuie să aibă potenţialul de a minimiza gravitatea activităţii ilicite cercetate.

Implicarea într-o activitate ilicită nu-i face pe oameni răi ori mai răi ci doar oameni care au greşit, oameni care şi-au calculat greşit prosperitatea, bucuria, plăcerea sau liniştea. Percepând aceasta, suspectul se simte mai puţin izolat, îi este mai puţin frică de modul în care va fi perceput.

10.9. Excluderea ameninţărilor şi promisiunilor. Minciunile anchetatorilor

Excluderea ameninţărilor şi a promisiunilor, dincolo de a se evita ceva ilegal, este ceva firesc în conduita oricărui anchetator responsabil. Totuşi, dacă în ceea ce priveşte ameninţările lucrurile sunt clare, în ceea ce priveşte promisiunile, lucrurile pot fi nuanţate. Promisiuni ce vizează abuzuri, mită, trafic de influenţă, orice excede exercitării cu profesionalism a prerogativelor funcţiei sunt, în mod evident, de condamnat.

Am arătat, mai sus, că pentru a dezvolta şi susţine procesul de raţionalizare, pentru a da credibilitate motivelor care au stat la baza implicării în activitatea ilicită, anchetatorul povesteşte, invocă, dă ca exemplu, aspecte care pot face referire la viaţa sa personală, a copiilor ori a apropiaţilor.

În astfel de condiţii, să fie de condamnat un anchetator care face promisiuni, ce vizează efortul şi implicarea personală, dincolo de exerciţiul funcţiei publice, al căror obiect să fie constituit din ajutorarea suspectului, copiilor, soţiei sau altor persoane apropiate ?

Teoretic DA, pentru că promisiunea, deşi ar viza un efort personal, dincolo de exerciţiul funcţiei publice, s-ar face într-un sistem spaţiio-temporal circumscris, efectiv, îndeplinirii funcţiei publice – desfăşurarea ascultării judiciare. Totuşi, trebuie observat că funcţia publică nu poate obliga pe nimeni să vorbească despre viaţa sa ori a apropiaţilor săi în faţa unui suspect; ba s-ar putea pune problema asumării unui risc suplimentar, uneori de acceptat, alteori nu. Se poate spune că aceasta este o opţiune personală a anchetatorului: poate sau nu, să uzeze de un asemenea procedeu tactic în desfăşurarea interogatoriului. Pentru echilibru, personal, consider că anchetatorul se poate angaja personal – din raţiuni care îl privesc numai pe el – printr-o promisiune de a face, a da ori de a nu face, faţă de persoana pe care o ascultă.

Esenţial este ca ceea ce se angajează anchetatorul, ca obligaţie de efort, să nu aibă legătură – în sensul de a condiţiona – cu ancheta în desfăşurare, cu activitatea

altor organe judiciare implicate sau cu activitatea instituțiilor ce gestionează executarea hotărârilor judecătoreşti.

Concluzia vizează, cumulativ, două aspecte. Anchetatorul nu trebuie să promită ceva ce ar putea afecta buna desfăşurare a anchetei în curs ori a altei sau altor anchete, în care să fie implicat suspectul ori alte persoane cu care acesta are legătură. Suspectul nu trebuie să mărturisească ori să-şi asume fapte, acte sau activități ilicite, cu care nu are legătură în considerarea promisiunii anchetatorului.

Un alt aspect important, legat de promisiuni, poate avea ca obiect acele promisiuni, în nume personal, prin care anchetatorul se angajează să facă tot ceea ce este posibil în plan profesional pentru a afla adevărul în cauză, pentru o justă soluționare a acesteia în limitele legii. Se poate spune că, de fapt, anchetatorul asta trebuie să … facă. În aceste condiții, promisiunile ce au ca obiect *„cel mai bun efort”*, sunt lipsite de efect juridic în condițiile unei obligații profesionale, la cel mai înalt standard de performanță, dar, pot avea efect, în plan psihic, față de un suspect care a început să creadă în persoana anchetatorului – şi am arătat mai sus preocuparea şi grija anchetatorului pentru a obține acest beneficiu.

Am întâlnit, în practică, situații care susțin afirmația anterioară. Unii anchetatori, foarte buni profesionişti, dobândesc o reputație atât de bună, încât orice promisiune a lor, în planul efortului profesional, este credibilă şi găseşte un ecou, deosebit, în fața suspecților ce devin convinşi că se va face dreptate şi nu vor avea de suferit decât consecințele propriilor fapte.

O temă interesantă de meditație are ca obiect *minţirea mincinosului*. Am fost învățați să plătim cu aceeaşi monedă, să tratăm pe cei cu care avem de a face la fel precum suntem tratați.

Cum trebuie să procedeze anchetatorul ?

El ştie, există probe la dosarul cauzei ce formează o anumită imagine, cu privire la modul în care a fost desfăşurată activitatea ilicită, există indicii cu privire la identitatea persoanelor implicate iar suspectul, mai mult sau mai puțin abil, minte, neagă, încearcă să spună că există alte persoane implicate, care au făcut ceea ce a făcut el. Se poate deschide, astfel, un război al minciunilor.

Cine minte mai mult şi mai bine, pentru a-şi atinge scopul ?

Suspectul ştie că anchetatorul ştie ceva şi există altceva, care creează îndoieli, care îi este favorabil, care poate duce ancheta pe piste greşite, către alte persoane, către alte aspecte ori către … nimic. Minte pentru a afla ce ştie şi cât ştie anchetatorul, pentru a pune sub semnul îndoielii şi a distruge ceea ce ştie anchetatorul, pentru a duce ancheta către acel nimic, care pune sub semnul îndoielii profesionalismul anchetatorului, care lasă lucrurile nerezolvate ori către alte persoane care au făcut, și ele, *„ceva”*, *„un pic”* sau, numai, *„au fost în locul şi în momentul nepotrivit”*.

Anchetatorul, la rândul său, ştie că, ceea ce şi cât ştie el, nu este suficient şi poate considera necesar să mintă, pentru a provoca suspectul să greşească, să spună ceea ce nu vrea să spună, să facă ori să nu facă ceea ce este contrar intereselor sale mincinoase.

Anchetatorul poate minți în legătură cu existența ori inexistența unor probe, cu desfăşurarea şi rezultatele unor activități, cu acțiunile sau atitudinea unor persoane; poate minți pentru a convinge că ancheta are o anumită evoluție şi că există certitudinea unor evoluții pozitive către rezultate fireşti şi aşteptate, în sensul probării identității persoanelor implicate, a naturii, condițiilor şi consecințelor desfăşurării activității ilicite; poate minți pentru a mima unele evoluții dorite de către suspect.

Anchetatorul poate minți făcând promisiuni false, în sensul unor posibile acțiuni, chiar dacă nu formulează enunțul, direct, ca o promisiune – de exemplu: *„Te-ai gândit*

ce o să se întâmple, dacă o să spun soției tale ce ai fost, tu, în stare să faci ?"; *„Ce părere ai, dacă o să afle complicele tău că ai trădat ?"*; *„O să-i explic mamei tale, modul în care tu minți şi încerci să îți bați joc de mine, şi o să o rog să mă ajute, pentru binele tău."*; *„După amiază o să ajung la şcoala unde învață copii tăi şi, vorbind despre prevenirea infracțiunilor, o să dau ca exemplu situația ta: ce om respectabil ai fost, ce ai fost în stare să faci şi cât o să stai în puşcărie şi să suferi consecințele faptelor tale."*

Anchetatorul poate minți, promițând că, dacă suspectul îl va ajuta şi va mărturisi, va face în aşa fel încât nu se va pune în mişcare acțiunea penală, decât cu privire la ceilalți coautori ori complici; poate minți cu privire la existența unor norme juridice dezincriminatoare ori de natură a suspenda aplicarea de pedepse penale; poate minți, promițând că va continua ancheta doar cu privire la o faptă ilicită lipsită de amploare şi pericol, ascunzând alte fapte ori contribuția altor persoane; etc.

Deşi se poate spune că *„fiecare trebuie să primească ceea ce i se cuvine"*, folosirea minciunilor de către anchetator este reprobabilă, iese din contextul eticii, care trebuie să guverneze activitatea de anchetă; devine condamnabilă, ca abuz, atunci când determină, direct, obținerea unor probe incriminatoare, putând pune sub semnul întrebării toate rezultatele anchetei şi evoluția ulterioară a procesului penal.

Odată cu evoluțiile din procedura penală, în opinia mea, a devenit posibil ca procurorul să negocieze obținerea unei mărturisiri complete, în condițiile în care are posibilitatea, potrivit legii, să renunțe la exercitarea acțiunii penale. Instanța, de asemenea, în condiții legale, poate renunța la aplicarea pedepsei, la amânarea aplicării pedepsei ori la suspendarea executării pedepsei sub supraveghere şi … pentru aceasta … are nevoie de o mărturisire completă.

Mai mult, în condițiile existenței instituției acordului de recunoaştere a vinovăției[112], personal, consider că inițierea sau/şi acceptarea acordului trebuie să aibă la bază o mărturisire completă, de natură a lămuri toate aspectele legate de activitatea ilicită cercetată.

10.10. Cum să te înțelegi cu suspectul

Parcurgerea procesului de raționalizare, de revelare şi acceptare a motivelor pentru care suspectul a făcut ceea ce a făcut, nu poate fi unul uşor, facil de realizat; uneori, pentru anchetatorii lipsiți de experiență, este un proces greu de înțeles, ca necesitate, scop şi mod de dezvoltare. Mulți dintre anchetatori au înțeles doar faptul că trebuie să spună poveşti suspectului şi să păstreze *„vie"* conversația. Rezultatul aşteptat este evident: obținerea unei mărturisiri din partea suspectului.

Problema constă în a ajunge la acest rezultat – *cum să faci să obții ceea ce ți-ai propus ?*

Orice sfat sau recomandare metodologică începe cu necesitatea evaluării manifestărilor comportamentale, pentru putea *„controla"* suspectul, pentru a şti cât de aproape este mărturisirea salvatoare ori dacă ai luat-o pe o cale greşită. Dincolo de această evaluare, esențială de altfel, totul pare a fi o încercare de apropiere, pas cu pas – uneori doi înainte unu înapoi, alteori doi înapoi şi unul înainte, eventual, din când în când, câte unul sau doi lateral, în stânga sau dreapta. Din punct de metodologic, nu este nimic structurat, totul fiind la nivel de încercare.

Personal, consider că în loc de a fi orbit de obiectiv, de timpul care se scurge, de faptul că parcă *„cu acest individ îmi pierd timpul"*, este bine să optăm pentru o apropiere

[112] Art. 479 din Codul de procedură penală - Acordul de recunoaştere a vinovației are ca obiect recunoaşterea comiterii faptei şi acceptarea încadrării juridice pentru care a fost pusă în mişcare acțiunea penală şi priveşte felul şi cuantumul pedepsei, precum şi forma de executare a acesteia.

treptată; trebuie să parcurgem paşi intermediari, care să ne permită să controlăm evoluția intelectuală şi emoțională a persoanei pe care o audiem, către mărturisirea adevărului.

Înainte de toate, este necesar ca anchetatorul să descopere cum funcționează mecanismul de luare a deciziilor. Suspectul, la fel precum orice altă persoană, are un mecanism individual prin care ia decizii. La nivel superficial putem distinge persoane preponderent raționale şi persoane preponderent emoționale. Pentru anchetator, la nivelul său de pregătire şi la volumul de timp pe care îl are la dispoziție, a descoperi matricea personală a fiecărei persoane pe care o ascultă în calitate de suspect, este ceva greu de realizat.

În aceste condiții rămâne nivelul superficial – *are în față o persoană rațională sau emoțională ?*

Răspunsul la această întrebare determină mijloacele pe care le va folosi, în continuare, anchetatorul. O persoană emoțională are nevoie de *„spectacol”*, astfel că va fi nevoie de acuzații, țipete, lacrimi, lovituri cu pumnul în masă, folosirea unor termeni duri, a unor cuvinte şi expresii argotice cu trimitere la organele sexuale, de ceea ce provoacă suferință şi chin, de gesturi exagerate, de invocarea divinității, blesteme, etc. Cu o persoană rațională vor avea succes probe, argumente construite logic şi cronologic, consecințe explicate şi analizate atent. Aici, un rol important îl are raportul câştig-pierdere, ce investesc şi ce obțin. Nimeni nu va fi convins doar cu vorbe.

O idee de cum să procedeze un anchetator poate fi următoarea.

- *Acuză* – în funcție de reacția emoțională sau rațională, anchetatorul va şti cu cine are de a face. Este, de asemenea, posibil, ca, direct sau indirect, suspectul să recunoască faptul că a fost, sau nu, implicat în activitatea ilicită cercetată.
- *Face o declarație de tranziție* – de la acuzație, anchetatorul trebuie să alunece uşor spre partea umană a lucrurilor. Trebuie să arate că are disponibilitatea de a înțelege situația suspectului. De exemplu poate spune ceva de genul: *„Justiția descoperă ce s-a întâmplat şi cine este implicat; nu este interesată de motivul pentru care s-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat.”* Continuarea firească presupune ca anchetatorul să aibă liber la a dezvolta raționamente justificatoare. Îi va spune direct, sau indirect, persoanei pe care o ascultă că *„pentru mine motivul pentru care ai … este important.”*
- *Face o sinteză a motivelor justificatoare, posibile şi credibile* – anchetatorul oferă, folosind poveşti şi exemple scurte, care nu presupun formulări stufoase, mai multe motive justificatoare, izbăvitoare, pentru că pot salva sufletul şi imaginea, către cei din exterior. Anchetatorul va fi foarte atent, aici, pentru a cântări sensibilitatea suspectului la fiecare motiv expus în parte. Nu trebuie să fie folosite foarte multe motive; inflația de motive creează plictiseală şi circumspecție. Trebuie folosite exprimări concise, la persoana a treia: *oamenii iau decizii greşite din motive financiare*; *mulți dintre noi ne lăsăm influențați de tot felul de apropiați*; *unii sunt interesați de satisfacția pe care le-o produce rezultatul*. În funcție de reacția suspectului, anchetatorul va dezvolta, doar, acolo unde a constatat interes.
- *Raționalizarea* – are, şi ea, o structură repetabilă ce trebuie respectată, de fiecare dată când o nouă raționalizare este oferită.
    - Se stabileşte subiectul raționalizării;
    - Se oferă două exemple, universale, cu care orice persoană s-ar fi putut confrunta;
    - Se dă, tot ca exemplu, o poveste în care apar elemente justificatoare, care să fie percepute ca motive reale de către suspect, folosindu-se persoana a treia;

- Se stabileşte morala poveştii expuse, concluzia de natură a genera mărturisirea;
- Se reface legătura cu ancheta în curs de desfăşurare.

Structura are la bază stabilirea subiectului raționalizării; de exemplu, în cazul motivelor financiare se va formula: *„În perioada asta de criză economică, una dintre cele mai mari şi mai grave probleme ale noastre, ale fiecăruia în parte, o constituie problemele financiare ce apar, de multe ori fără a avea vreo vină – inflație, politica băncilor, scumpirea carburanților, tot felul de crize regionale, falimentul vreunui colos economic, calamități naturale, epidemii, epizootii, tot felul de nenorociri, unele reale unele inventate, pentru ca cei mari să obțină profituri financiare."* Suspectul este doar un element, într-o masă mare de indivizi ce au aceleaşi probleme.

Cele două exemple, cu caracter general, pot beneficia de o formulare precum: *„Cu toții, în viață avem probleme de sănătate – noi sau apropiații noştri. Sănătatea costă … şi costă, cât cei mai mulți dintre noi nu putem să ducem. Dacă este bine aici, se strică maşina, se inundă apartamentul, trebuie făcute tot felul de reparații, la tot felul de obiecte. Orice lucru, cât de cât important, ne depăşeşte puterile financiare. Câți dintre noi rezistă mai mult de 3 luni fără să aibă nici un venit ?"*

Anchetatorul trebuie să extindă povestea, pentru a acoperi experiența care este de interes, completând cu argumente şi exemple reale, ce pot fi uşor recunoscute şi identificate de către suspect. Notorietatea exemplului trebuie să acopere scăpările anchetatorului, ce poate da unele rateuri, afişând elemente ale unui comportament înşelător. Referindu-se la dificultățile altcuiva, anchetatorul are mai multă libertate în a spune povestea, decât în cazul în care ar face-o personalizat.

Nu trebuie uitat faptul că, dacă spui poveşteşti, dacă poveşteşti despre tine, pentru a impresiona, trebuie să introduci ceva spectaculos, iar ceea ce este spectaculos trebuie să iasă din tiparul obişnuitului. Asta înseamnă că trebuie să faci referire la cât de sărac ai fost, într-un anumit moment sau perioadă, trebuie să arăți că ai fost şmecher, că ai înşelat, că *„te-ai descurcat"*, că ai fost violent când a trebuit, că ai fost şi rău, şi bun, şi *„fraier"*, că ai făcut tot ceea ce a trebuit să faci pentru a ieşi învingător. Spunând astfel de lucruri nu faci decât să devii precum suspectul, să atragi atenția că cel care este în fața ta trebuie să aibă grijă la ceea ce spune, să fie atent la ceea ce faci tu.

Povestind la persoana a treia, suspectul nu poate să nege, să nu fie de acord, pentru că nu are cum să ştie ce şi cum a fost; dacă tu spui că a fost într-un fel, aşa o fi fost, chiar dacă era normal, legal ori moral să fi fost altfel. Deşi te vizează pe tine, ca suspect, nu poți să ripostezi pentru că nu a fost nimic legat, direct, de tine.

Morala trebuie pregătită cu atenție de către anchetator. Tonul, manifestările non verbale, conținutul informației, cuvintele alese, totul, trebuie să fie convingător şi credibil – *„uite aşa oamenii, chiar şi oamenii buni, pot ajunge într-o situație în care cu greu se poate găsi o cale de ieşire"*; *„mulți oameni ajung să se nenorocească pentru o idee, pentru faptul că nu au înțeles sau nu au putut să înțeleagă o anumită situație aşa cum trebuie"*.

Aducerea înapoi, la problemele de interes pentru anchetă, trebuie să fie caracterizată de un firesc perceput ca evident şi normal. Dacă apare tentația de a considera totul drept o şmecherie ieftină – *„m-a dus cu vorba dar … asta este adevărata lui față, asta, de fapt, îl interesează"* – suspectul se va *„tăia"*, se va simți înşelat şi tot ce, încă nu a fost obținut, se va pierde. O afirmație formulată credibil – de genul *„Eu, în anchetele mele, înainte de a stabili toate detaliile faptei, sunt interesat de motivele, problemele, cauzele, ce i-au determinat pe oameni să greşească. Judecata şi aplicarea pedepselor, fără să-i înțelegi pe oameni este dezumanizantă, mai bine ne prezentăm să*

ne cerceteze şi să ne judece un robot. Îi spunem ce s-a întâmplat şi ne dă pedeapsa, fără să-l mai intereseze nimic altceva. Aşa ceva nu poate fi admisibil." – poate să-l facă pe suspect să înțeleagă faptul că motivele sunt importante. Asta înseamnă speranță; *„şi ceea ce am făcut eu are în spate motive"*, *„şi motivele mele sunt importante"*, *„şi motivele mele pot fi înțelese şi ... poate ... o să am parte de un tratament mai bun"*. Important, acum, este identificarea unor motive credibile care, odată prețul mărturisirii plătit, să asigure rezolvarea rezonabilă a problemei. Suspectul, la fel ca oricare persoană, trebuie să aibă un motiv serios să plătească un preț, iar prețul trebuie să fie echitabil.

- *Schimbarea perspectivei suspectului* – este un demers specific şi necesar, care are rolul de a-l determina pe suspect să ajungă, singur, la concluzia că este mai bine să mărturisească decât să încerce să se închidă, să internalizeze problema pe care o are şi să rămână acolo, în interior, cu consecințele de rigoare. În practică, la început, cei mai mulți dintre cei ascultați, în calitate de suspect, indiferent că sunt vinovați sau nu, sunt tentați, probabil la nivel instinctual, să considere că cel mai bine este să ascundă cât mai mult şi cât mai bine, orice informație legată de ceea ce s-a întâmplat. Tranziția, de la această atitudine, la mărturisire şi colaborare din convingere, nu poate fi un proces uşor.

Anchetatorul trebuie, cu tact, să facă referire la diferența dintre bine şi rău; contrastul este important – este atât de bine, ce este bine, încât răul nu poate fi acceptat, nici ca excepție. Mulți dintre anchetatori spun o poveste ambiguă cu doi eroi: unul care minte, încercând să înşele, altul care spune adevărul; unul bun, altul rău. Ca din întâmplare, apare o întrebare: *„Dorele, dacă ai fi în locul meu, cum ai proceda ?"* Există şi varianta, în opinia mea de preferat, ca referirea să fie făcută la persoana a treia – *dacă ai fi în locul ăluia, cum ai proceda ?*

Alți anchetatori fac referire la persoane apropiate anchetei, cunoscute de către suspect, încercând să descopere că, şi ei, şi suspectul, au percepții apropiate – *„dacă este după ăla ar trebui să sărim în cea mai apropiată fântână, noroc că mai există unii precum ..., care ar fi în stare să muncească 24 de ore din 24, pentru a înțelege ce s-a întâmplat şi a lămuri toate aspectele unei anchete."*

Asaltul final presupune ceva convingător; ar putea fi: *„Eu nu sunt om de ştiință dar am descoperit că oamenii sunt implicați în fapte penale, dincolo de cauze sociale, psihologice şi ce o mai scrie prin tonele de cărți care au fost scrise despre asta, datorită unor motive personale, care pun, adesea, la îndoială vinovăția lor. Oamenii trebuie înțeleşi, trebuie înțelese motivele care i-au determinat să acționeze; altfel vom pedepsi oameni care nu au ce să ispăşească, pentru că nu se simt vinovați. Poate că cei mai mulți, dintre cei pe care justiția îi declară infractori, ajung să săvârşească infracțiuni pentru că nu au fost înțeleşi."* Important este ca suspectul să internalizeze ideea că este bine, că ai de câştigat, dacă cooperezi, dacă mărturiseşti adevărul despre cele întâmplate – este, în fapt o altă perspectivă; a plecat de la a refuza orice cooperare, a ascunde orice, cât mai mult posibil, şi a ajuns să se înțeleagă cu anchetatorul, să îl aprecieze, să aibă încredere în el şi să considere că este mai bine să mărturisească.

Pentru anchetator este doar un succes de etapă, a câştigat o bătălie, mai este până la a câştiga războiul. A apărut mărturisirea, au apărut motivele, însă, lucrurile nu sunt, încă, aşezate. Suspectul oferă un motiv justificator, de cele mai multe ori, radical, sau motive, care să acopere tot ceea ce ar presupune implicarea lui în activitatea ilicită. Mărturisirea este construită în aşa fel încât, pe cât posibil, implicarea în activitatea ilicită să fie susținută de justificarea invocată.

Şi, totuşi, ceva grav s-a întâmplat, există persoane vătămate, prejudicii, probe ce atestă implicarea cu vinovăție în pregătirea, desfăşurarea şi valorificarea rezultatelor activității ilicite; nu se poate renunța la tot şi accepta explicații generale: *„Îmi pare rău,*

a fost un accident pe care nu am putut să îl prevăd." Acum, anchetatorul trebuie să compatibilizeze mărturisirea, cu motivele justificatoare invocate, cu probele deținute şi cu raționamente logice, bazate pe determinismul obiectiv, de tip cauză-efect. Totul are nevoie de detalii. Cu rigoare profesională, este necesară abordarea de noi raționalizări. Se va dezmembra activitatea ilicită (de cele mai multe ori complexă) în acțiuni componente, ce trebuie, la rândul lor, justificate şi în funcție de probele aflate la dosarul cauzei. Ca subliniere, nu se poate pune problema ca anchetatorul să deconspire prematur probe sau informații, anchetatorul va avea grijă să conexeze într-o abordare trihotomică: acțiune – motive – probe ce ar trebui să existe, întreaga activitate ilicită. În ceea ce priveşte probele, se va face referire la probele cunoscute, şi de către suspect, ca fiind la dispoziția anchetatorilor şi la probele care, dacă o acțiune s-a desfăşurat aşa cum se susține şi se justifică de către suspect, ar trebui să existe şi să fie descoperite.

De observat, aici, conceptul: ***legătura dintre gândirea rațională şi acțiunile individului*** – orice acțiune are o cauză inteligibilă şi rațională, la nivelul individului care o desfăşoară. Fiecare individ este considerat, cel puțin până la proba contrarie, ca fiind responsabil şi rațional, pentru fiecare acțiune a sa, în limitele social considerate normale. Altfel spus, fiecare acțiune are o cauză, care trebuie să fie rațională, inteligibilă, uşor de acceptat pentru raționamentul comun. Ceea ce excede, reprezintă o excepție şi trebuie explicată, ca atare – *dacă nu faci ceva aşa cum face toată lumea, aşa cum este acceptat că poți ajunge la efectul pe care ți-l doreşti şi … faci altfel, într-un mod imaginat de tine, trebuie să ai un motiv*. Mai mult, motivul pentru care faci, ceea ce faci determină modul în care faci, particularitățile acțiunii sau complexului de acțiuni, componentă a activității ilicite şi, pe cale de consecință, urmele ce pot fi descoperite şi cercetate, alte probe ce pot fi administrate, pentru a proba că ceea ce s-a petrecut a fost în felul şi în circumstanțele în care se afirmă că a fost.

De exemplu, uciderea unui copil de câteva luni poate implica, ca motive, faptul că plânsul copilului nu putea fi controlat şi că, exasperată, mama a aruncat o pernă peste el ca *„să tacă"*, după care a ieşit afară să se calmeze. Frustrarea unei mame, care nu este în stare să aibă grijă de propriul copil, poate fi acceptată pe fondul unei lipse de experiență, sfaturi date şi înțelese greşit, oboselii, unei stări tensionate cu tatăl copilului, etc. Totuşi, pe fața cadavrului copilului au fost descoperite urme de la un nasture şi de la cusături, care nu puteau apare decât în condițiile unei presiuni importante – mama a pus perna pe fața micuțului şi a apăsat-o pe fața lui, până când nu a mai auzit nimic.

- <u>*A doua raționalizare*</u> – are rolul de a justifica acțiunile suspectului, mai aproape de adevăr. Dacă, în cazul primei raționalizări, se acceptă aproape orice, cât de cât credibil, care să implice lipsa vinovăției ori o vinovăție mult diminuată, adusă la nivelul unei neglijențe scuzabile, pentru a stabili legătura dintre suspect şi faptă, acum, anchetatorul este mai riguros şi, prin puterea administrării detaliilor, trebuie să pună problema acceptării unui nivel mai mare de vinovăție, de către suspect. Construcția este identică cu cea de la prima raționalizare: se stabileşte subiectul, se oferă exemple, se promovează povestea reală, se expune morala, se reface legătura cu ancheta în curs de desfăşurare.

Anchetatorul, modificând abordarea, forțează limitele suspectului care, parcurgând primul proces de raționalizare a evoluat în plan mental, atât la nivel rațional cât şi emoțional, devenind mult mai receptiv. Povestea reală, ce este expusă, devine similară cu cea a suspectului, pentru a scoate în evidență anumite motive greu de acceptat de către acesta. De exemplu, în cazul unui suspect şomer, divorțat şi cu doi copii, anchetatorul va face referire la o situație identică, reală sau inventată, doar că

locul şi identitatea persoanelor este alta. Efectul aşteptat este unul mai puternic, suspectul va trebui să constate şi să accepte că şi alții s-au confruntat ori se confruntă cu provocări similare, că situația poate fi acceptată ca fiind una comună. Anchetatorii, cu o anumită disponibilitate, încep să folosească *„noi”*, pe măsură ce încep să înțeleagă limitele şi convingerile suspectului, identificându-se ca solidar cu el, relația devenind mai puternică.

Poate părea un paradox; pe de o parte justificările şi activitatea ilicită devin mai apropiate de adevăr, mai defavorabile suspectului, iar, pe de altă parte, relația anchetator-suspect se consolidează. Pentru binele anchetei asta trebuie să se întâmple.

- *Raționalizările 3, 4, etc*. De multe ori, sunt necesare mai multe raționalizări, pentru a aduce suspectul într-o stare de confort care să permită o mărturisire, pentru a obține o mărturisire completă. Apropierea de adevăr nu poate fi decât un proces, care se parcurge anevoios. Fiecare raționalizare, ce aduce motive şi justificări credibile pentru suspect, trebuie să aibă, ca efect direct, schimbări de comportament observabile, uşor de constatat de către anchetatori. Frecvența şi intensitatea refuzurilor trebuie să scadă. Corpul suspectului pierde, treptat, din tensiune şi devine mai deschis, poziția câştigă în verticalitate, brațele se descrucişează devenind libere, atârnând pe lângă corp ori *„parcând”* relaxate pe genunchi ori *„în poală”*. Ochii suspectului devin umezi şi capătă o anumită adâncime; ocazie cu care muşchii din jurul lor se relaxează. Astfel de manifestări devin vizibile, atât în funcție de individ, cât şi în funcție de strategia şi prestația anchetatorului.

Odată cu apropierea de obiectivul final – obținerea mărturisirii – anchetatorul va trebui să gestioneze adecvat conflictele interne, cu care se luptă suspectul, ce sunt specifice acestei etape. Mesajul principal trebuie să fie centrat pe faptul că *„Mă îndoiesc că tu o să minți …”*. Suspectul nu trebuie amenințat, ar fi o greşeală să i se zdruncine echilibrul emoțional, cu mare greutate obținut, trebuie păstrate canalele de comunicare deschise, dar … trebuie să existe o presiune constantă, pentru că drumul suspectului trebuie să fie ireversibil; poate avea poticneli, poate fi parcurs mai repede ori mai încet, nu trebuie parcurs în sens invers. Ghidarea suspectului, conducerea acestuia, trebuie să fie şi gingaşă şi hotărâtă.

De exemplu, spunând:

- *„Sunteți/vă comportați precum un copil”* anchetatorul pune sub semnul întrebării imaginea de sine a suspectului şi, în mod normal, suspectul va renunța la ceea ce l-a deranjat pe anchetator.
- *„Ştiu mai multe persoane care, dacă ar auzi asta, ar fi convinşi că este vorba despre un copil prostuț şi răsfățat”*. Greutatea criticii se transformă pe umerii altora, transmițând în acelaşi timp că *„nimeni nu are nevoie de comportamente prosteşti care nu pot fi acceptate de către cei din jur”*. Suspectul şi comportamentul său este puternic contestat, însă, se păstrează relația şi comunicarea va funcționa, în continuare.
- *„Am auzit pe cineva spunând”* are un potențial deosebit de atac, fiind, în fapt, o presiune ce vine din partea a ceea ce este perceput ca normalitate. Se foloseşte pentru a testa rezistența suspectului la idei şi raționamente ce vin de la alții şi nu amenință, direct, relația anchetatorului cu el. În funcție de ceea ce spune şi face suspectul, anchetatorul se poate ralia ori poate rămâne rezervat. Ceva asemănător fac politicienii când vor să testeze reacția mediului politic față de o problemă – *Am fost la evenimentul, au fost foarte mulți cetățeni, am rămas impresionat de o bătrânică care a insistat să vorbească cu mine şi mi-a spus „că aşa nu se mai poate, trebuie făcut ceva”. Nu ştiu, acum, în ce fel dar ar trebui gândită o*

soluție. Aşa cum principalii exponenți ai clasei politice vor avea un punct de vedere, suspectul va trebui să se pronunțe, nu precum politicienii, ci, clar şi direct.

- *Administrarea speranței şi fricii suspectului* – suntem înaintea momentului hotărâtor, în care suspectul începe să mărturisească. În interiorul acestuia este o luptă cu frica de viitor. Există o speranță cultivată şi dezvoltată la nivel individual ori cu ajutorul unor apropiați – *„dacă nu spun nimic, nu mi se va întâmpla nimic/nu voi fi arestat/nu îmi voi pierde slujba/nu va trebui să plătesc nimic/n-au ce să îmi facă/n-au nici o probă şi prietenii o să mă ajute, ş.a."* Cei mai mulți dintre anchetatori ştiu că această speranță există, nu trebuie negată, ci, trebuie tratată radical, distrusă, dată la o parte, pentru ca suspectul să nu fie ținut de ceva în a mărturisi.

Adesea, anchetatorul foloseşte *„Ştiu că mulți consideră că dacă nu spun nimic, vor scăpa"*. Urmează, în funcție de disponibilitatea fiecărui anchetator, ori ca acesta să anticipeze sau să descopere, care este elementul, ce susține opțiunea suspectului de a nu mărturisi ori să braveze: *„Ceea ce nu ştii este faptul că arestul este plin de oameni ce îl țin pe NU în brațe"*.

O opțiune interesantă este ca anchetatorul să îl întrebe, direct, pe suspect: *„Pentru cineva care este implicat într-o activitate ilicită, care credeți că este cel mai important obstacol care îl împiedică să mărturisească ?"*

Într-o dezvoltare centrată pe motive, ar putea să urmeze:

Suspectul – *Cred că nimeni, dintre cei care au o problemă gravă, nu îşi doreşte să ştie toată lumea ceea ce s-a întâmplat.*

Anchetatorul – *Desigur, şi eu cred că asta îi preocupă pe mulți, dar, ceea ce oamenii, ajunşi într-o asemenea situație, nu realizează, este faptul că anchetatorii nu sunt doar în căutarea răspunsului legat de cine a făcut ceea ce nu trebuia să facă, ci, sunt la fel de interesați să clarifice de ce s-a întâmplat, cum de a fost posibil, ce a determinat, favorizat ori înlesnit desfăşurarea activității ilicite. Dacă cei ori cel implicat va mărturisi, se va lămuri atât ce a fost, cum a fost, când a fost, cine a fost, cât şi de ce a fost posibil. Dacă nu va vorbi, nimeni nu va înțelege, cu adevărat, motivele. Oricum ancheta nu se va opri. Motivele vor fi descoperite, mai devreme sau mai târziu, însă, în defavoarea suspectului este faptul că nu vor fi înțelese; pentru că cei mai mulți, dintre cei care le vor afla, nu vor fi interesați să le înțeleagă, ei, practic, nu au nevoie să le cunoască, ar putea fi, doar, subiect de bârfă, cancan ieftin şi atât. Întrucât motivele sunt personale, ceva, care, dacă este intim, nu trebuie ştiut, nu merită cunoscut de prea multe persoane, eu cred că ar trebui să lămurim lucrurile cât mai repede. Sper că, după …, să nu mai afle nimeni, să nu mai spui la nimeni.*

- *Crearea unei urgențe, a unui motiv pentru care mărturisirea trebuie făcută „acum"* – se impune pentru *„grăbi"* calculele suspectului, în legătură cu dacă, ce, când şi cum să recunoască.

Suspectul simte, este conştient de faptul că, ştie că, vor fi pierderi. Aşa cum este normal îşi doreşte să aibă un control asupra acestor pierderi – să fie cât mai mici, cât mai puțin semnificative. Totuși, în această zonă a interogatoriului judiciar cei mai mulți dintre suspecți se simt victime, se simt lipsiți de putere, simt că nu îşi mai pot controla nici interesele, nici deciziile, nici manifestările. Anchetatorul nu poate *„ierta"*, nu poate rata oportunitatea, şi va sublinia aceste aspecte, prezentând totul la persoana a treia, pentru a nu pune în pericol relația. Va explica meticulos, pe un ton lipsit de orice nuanță de agresivitate, modul în care se simt cei mai mulți dintre oameni în acest moment al interogatoriului. Efectul scontat va apărea neîntârziat. Sentimentele suspectului sunt puternic zdruncinate, neputința devenind lider incontestabil, cu rol

determinant în dezvoltarea unei stări de capitulare – *nu mă mai interesează nimic, nu are rost, nu mai îmi pasă de nimic.*

Salvarea va veni tot de la anchetator, care va da o mână de ajutor, subliniind, din nou, *că şi alţii …, că există o speranţă, dar, acum … a venit momentul mărturisirii.* Ceva asemănător se întâmplă şi cu vânzătorii ce trebuie să inventeze *„o urgenţă”* pentru a-i determina pe cumpărători să cumpere: *„reducerile sunt până azi la ora 17”*; *„mâine nu pot garanta acelaşi preţ/că marfa va mai fi în stoc”*. Şmenarii, traficanţii, tot felul de escroci, procedează asemănător – *„Hai că trebuie să apară poliţia, ce faci ? Vrei sau nu … ?”* Cu toţii vrem să mai aşteptăm pentru a mai calcula, pentru a mai vedea, pentru a putea apare o împrejurare mai favorabilă. Această *„urgenţă”* ne face să ne hotărâm – *Vom da curs sau ne vom închide şi vom refuza continuarea oricărei discuţii despre … .*

Anchetatorul are, şi el, un arsenal specific pe care îl poate valorifica: *„Mulţi oameni nu înţeleg că au o putere deosebită de a influenţa alţi oameni, că pot influenţa, în mod cât se poate de real, foarte mulţi oameni. Dacă cineva aşteaptă şi va încerca, ulterior, să explice ce s-a întâmplat, oamenii vor considera că nu este sincer, că are ori a avut multe aspecte pe care să le ascundă, că face o declaraţie conjuncturală, că nu mai are încotro, că cerşeşte înţelegere şi clemenţă. Ancheta,* ***indiferent de ce facem noi, aici, dacă ne place sau nu****, progresează, are drumul ei, şi noi mergem pe acest drum. Partea proastă este că nu ne mai putem întoarce. Ce putem face acum sau azi, nu mai putem face mâine sau altă dată. Dacă suntem de bună credinţă trebuie să o dovedim; ce facem forţaţi de împrejurări* ***nu se pune, nu este luat în considerare****. Tu, dacă ai fi judecător pe cine ai înţelege – pe unul care a încercat să îţi fie de folos, să ajute ancheta ori pe unul care te-a mințit, a încercat să împiedice buna desfăşurare a anchetei, a atacat, indirect, profesionalismul tău, credibilitatea ta, locul tău în sistem, postul pe care îl ocupi. Ştii, oricât de rău poate fi un om, oricât de rău pot vorbi despre un om alţii, dacă acesta are o atitudine pozitivă poate fi înţeles, lasă calea liberă către suflet.”*

Este greu de rezistat în astfel de condiţii. Ţi se spune indirect, dar, clar, că este timpul să faci ceva, iar cel mai bun lucru pe care poţi să îl faci este să mărturiseşti; poţi să amâni, dar, nu îţi este de folos – vei fi tratat precum un mincinos.

Pentru a forţa, unii dintre anchetatori sugerează că pot deveni dezinteresaţi şi că pot părăsi camera de ascultare; că au oferit o şansă iar, acum, vor lăsa să curgă lucrurile de la sine; că timpul alocat s-a epuizat şi că trebuie să desfăşoare o altă ascultare, într-un caz important. Se mai pot folosi şi ***„regii”***, de genul: un coleg intră şi spune că trebuie *„să termini repede”*, pentru că *„trebuie să mergem urgent la …”* . Ceea ce este important, este să se creeze *„urgenţa”*, nevoia de a mărturisi cât mai repede posibil.

- *Protejarea dovezilor* – trebuie să fie o preocupare a anchetatorului, ce trebuie tratată cu maximă atenţie. La o evaluare, nu neapărat profesionistă, se poate concluziona că, odată cu desfăşurarea unei activităţi ilicite, ar trebui, şi asta cu necesitate, să existe şi să poată fi descoperite anumite probe – într-o anumită cantitate şi de o anumită calitate. Anchetatorul are o sarcină deosebită: pe de o parte, trebuie să protejeze ceea ce există, la dosar, ca probe, iar, pe de altă parte, să protejeze starea de a nu avea; suspectul nu trebuie să cunoască ce şi cât are la dispoziţie anchetatorul. Poate bănui că lipseşte ceva, însă, cu cât ştie mai mult cu atât se va lăsa mai greu, va şti să crească preţul, să obţină mai mult. Există pericolul ca, în măsura în care ceea ce lipseşte este fundamental, suspectul să refuze orice continuare a comunicării. Nimeni nu este nebun să ofere probe împotriva sa, nimeni nu se auto-acuză, nimeni nu se trimite singur la puşcărie, decât dacă este înşelat ori are probleme psihice.

  Ce trebuie să facă anchetatorul ?

Normal este să folosească tot felul de *„eschive”*, să prezinte ca probe, certe, ceea ce este rodul unor raționamente uşor de acceptat, comune, deducții simple, care să producă concluzii pe care suspectul să simtă nevoia de a le combate, de a le corecta, de a le demonta, pentru a-şi susține poziția. Relația este păstrată, pentru că anchetatorul nu a făcut decât ceea ce ar putea face oricine. El are, în continuare, disponibilitatea de a susține suspectul, doar că ... acesta trebuie să demonteze, singur, ceea ce, *„prin natura lucrurilor”*, se constituie împotriva lui, fiind vorba despre, ceea ce cred *„cei mai mulți dintre oameni”* ori *„majoritatea oamenilor”*.

Atenție mare trebuie să manifeste anchetatorul, pentru a evita ca suspectul să considere demersul *„un truc”*, *„o şmecherie”*, ceva imaginat şi menit să-l înşele. Trebuie impus, ca raționament, faptul că *„Cei mai mulți dintre oameni considera că lucrurile stau aşa ... nu eu”*. *„Ceea ce trebuie făcut, este să construim, împreună, o justificare, care să satisfacă lumea ce gândeşte aşa. Eu sunt un angajat şi o să fiu, şi eu, la rândul meu, întrebat şi evaluat; va trebui să am răspunsuri credibile, să răspund oricăror critici, oricăror observații, venite din partea şefilor mei ori a magistraților, care ar putea spune, că nu am fost suficient de riguros, că nu am urmărit să lămuresc toate detaliile faptei, că am lăsat să-mi scape aspecte importante, ş.a.”*

Anchetatorul va trebui să exploateze orice afirmație a suspectului, să obțină probe din nimic. Din punct de vedere *„tehnic”*, la fiecare afirmație a suspectului, anchetatorul va întreba *„Cum aşa ?”*; *„De unde ştii ?”*; *„Care să fie motivul ?”*. Imediat ce vor apare argumente, anchetatorul va sublinia necesitatea apariției de probe – urme, martori, etc. Dacă va considera necesar – şi, în practică, unii dintre anchetatori o fac – anchetatorul, chiar, va sublinia necesitatea parcurgerii acestui ***„drum”*** în patru paşi: ***afirmație – contestație – explicație – probe care să susțină explicația.***

- *Testarea disponibilității de a mărturisi* – anchetatorul trebuie să tatoneze poziția suspectului față de mărturisire.

Trebuie să îşi pună întrebarea: *„Suspectul meu este gata să mărturisească ?”*

De cele mai multe ori se foloseşte o declarație, ca şi concluzie a stadiului la care s-a ajuns până în acel moment, pe care o face anchetatorul pe un ton sigur şi într-un ritm lent, pentru a putea urmări şi evalua, în timp real, reacțiile suspectului. Pentru a da greutate afirmațiilor se foloseşte ***„tu”***. Trebuie să existe pauze între afirmații, pentru a da timp suspectului să reacționeze – acesta, ori va nega şi se va reveni la justificării; ori va accepta şi va admite afirmația ca fiind corectă şi, pe cale consecință, demnă de a fi asumată. În cazul în care suspectul neagă, unii dintre anchetatori folosesc, pentru a pune presiune o afirmație, o întrebare pusă pe alt ton, mai arogant, mai detaşat, pentru a sublinia o distanțare firească, ca potențială amenințare, în situația unei lipsei de cooperare: *„Nu am cum să ştiu eu la ce te-ai gândit tu.” „Este o problemă: nu am cum să ştiu eu ce dificultăți ai avut tu în relația cu ..., ce te-a determinat pe tine, personal, să acționezi aşa cum ai făcut-o.” „De unde să ştiu eu ce şi cum a fost / ce te-a determinat pe tine să ... faci, să nu faci ori să dai.”*

Comportamentul asociat unei admiteri presupune, în general, o scădere a nivelului corpului sau, în unele cazuri, numai a capului. Suspectul se dezumflă devenind mai mic şi mai umil.

10.11. Cum procedăm cu suspectul furios

Fiecare anchetator a întâlnit în activitatea sa, cel puțin, o persoană care a manifestat, pe timpul ascultării, simptome de furie. Din toate emoțiile posibile, furia poate cauza cea mai mare dereglare a capacității unui anchetator de a identifica minciuna şi de a-l convinge pe suspect să spună adevărul. Furia legitimă poate preceda violența fizică şi, de aici, o problemă, ce ține de siguranța personală a anchetatorului,

poate fi adusă în discuție. Pentru că furia este o emoție atât de intensă, adeseori, aceasta înlătură alte manifestări comportamentale. De fapt, furia poate genera rezultate înşelătoare, inclusiv, pe parcursul examinării cu poligraful a unui subiect care spune adevărul. În cele din urmă, furia, reală sau prefăcută, oferă o mare posibilitate suspectului mincinos de a-şi manifesta nevinovăția sau neliniştea asociată cu implicarea lui în activitatea ilicită cercetată. Din aceste motive, un anchetator ar trebui să facă tot posibilul pentru a evita ca un suspect să devină furios sau supărat în timpul ascultării.

Cum funcționează furia ?

Furia face parte dintr-un răspuns protectiv complex, ce se produce atunci când orgoliul unei persoane (imaginea de sine) sau bunăstarea fizică îi este amenințată. Pe lângă faptul că percepțiile sunt concentrate spre sursa de amenințare, furia cauzează schimbări fiziologice interne cum ar fi eliberarea adrenalinei în sânge care pregăteşte organismul să combată amenințarea. Trebuie luată o hotărâre; sunt două opțiuni: să lupți ori să fugi.

Dacă individul optează să fugă din fața amenințării, frica este principala stare sufletească implicată.

Furia caracterizează ultima etapă a altor stări emoționale mai puțin intense. Furia legitimă, mai ales în timpul unui interogatoriu, este un bun indiciu cu privire la faptul că cel sau cea ascultată spune adevărul. Pentru că este expresia finală a unor stări tranzitorii care-i stau la bază și o fundamentează, furia legitimă se acumulează treptat, putându-se observa că, inițial, chipul suspectului devine roşu, mâinile îi sunt încleştate şi privirea îi este pătrunzătoare. Mai apoi suspectul se poate apleca în față atunci când stă pe scaun. În momentul când furia se porneşte este greu să mai fie stăpânită, să poată exista un control asupra manifestărilor. În ciuda eforturilor anchetatorului de a calma suspectul, simptomele de furie persistă. În cele din urmă, furia legitimă va fi vizibilă în toate cele trei canale de comunicare. Dincolo de ceea ce am arătat că se poate manifesta în zona non verbalului, suspectul va folosi enunțuri clare, care să nu lase nici o urmă de îndoială precum, *„Ascultă, nu am violat pe nimeni!”*. În ceea ce priveşte comunicarea para lingvistică, fiecare cuvânt din răspuns va fi spus într-un mod sacadat.

Dacă furia unui suspect nu este legitimă ?

Această situație, de regulă asociată cu minciuna, implică o furie prefăcută sau auto determinată. Furia prefăcută este o manifestare cunoscută suspectului, promovată pe ideea că a mai avut succes în trecut şi a evitat consecințele prin ridicarea vocii, amenințări sau/şi făcând pe supăratul. Este un act bine orchestrat pe care suspectul îl interpretează, de fiecare dată, când mai întâi părinții, ulterior profesorii, iar, acum, poliția au fost/sunt aproape să afle ce a făcut greşit. Furia prefăcută se va declanşa dintr-o dată, fără avertisment, ca şi cum ar exista un buton interior de furie pe care suspectul poate să-l apese. Pentru că nu este sinceră, furia prefăcută este uşor de risipit dacă anchetatorul îşi menține încrederea şi calmul. În cele din urmă, furia prefăcută poate fi recunoscută datorită comportamentelor inconsecvente în cadrul celor trei canale de comunicare. De exemplu, un suspect poate vorbi pe un ton răspicat, dar are brațele încrucişate, stând rezemat de scaun.

Mulți suspecți mincinoşi încearcă să-şi provoace propria furie, o furie care să fie adevărată, prin găsirea unui motiv, o vină legată de prestația anchetatorului sau de desfăşurarea anchetei. Aceasta furie este reală, în sensul că suspectul este cu adevărat supărat dar este, totuşi, şi o încercare de a manipula anchetatorul. Motivul pentru care suspectul vrea să devină supărat este pentru a-şi vărsa sentimentul de vinovăție din plan intern, în plan extern. Psihologic, această situație este similară cu cea a unui copil,

care face o criză într-un magazin, atunci când părinții refuză să-i cumpere dulciuri. Durerea pe care şi-o provoacă copilul lovindu-se cu capul şi dând cu picioarele de podea, se convertește în furie către părinții lui – copilul îşi eliberează dezamăgirea sa internă, în plan extern. În plus, când un suspect generează furie spre un anchetator acest lucru îi permite şi să-şi justifice, din punct de vedere psihologic, minciunile. O axiomă a detectării minciunilor, se referă la faptul ca este mult mai uşor să minţim pe cineva care ne displace, decât pe cineva care ne tratează cu respect şi demnitate. Din acest motiv, fiecare suspect mincinos şi-ar dori să facă din anchetator un duşman.

Pentru a evita furia auto determinată, un anchetator ar trebui să poată recunoaşte eforturile suspectului de a se angaja într-o relație de duşmănie. Spre exemplu, atunci când un anchetator întră în cameră şi observă că suspectul, minor, are picioarele puse pe scaunul lui – dacă anchetatorul va răspunde la provocare, *„Ia-ți picioarele de pe scaunul meu nemernicule!”* el îi va da motive suspectului să-şi declanşeze furia. Un răspuns, mult mai eficient la această provocare, ar fi ca anchetatorul să se introducă într-un mod politicos şi să pună întrebări introductive în timp ce trage încet scaunul de sub picioarele suspectului. Nereferindu-se la tentativa suspectului de manipulare, anchetatorul va putea menține controlul ascultării, fără să dea posibilitatea suspectului să-şi exprime furia.

Cum reacționăm în fața furiei ?

Cel mai potrivit răspuns la furia legitimă (a unui suspect care, cel mai probabil, spune adevărul) este încetarea interogatoriului. Cel mai simplu mod de a încheia un interogatoriu este adresarea de întrebări. Prin urmare, anchetatorul ar trebui să revină la formatul de interviu şi, probabil, să reia unele dintre subiectele care au fost acoperite în timpul interviului, de exemplu, *„Spune-mi, te rog, încă o dată, ce ai făcut vineri noaptea ?”* În cele din urmă, ar fi mai potrivit pentru anchetator să spună ceva de genul, *„Domnule, suntem încă într-o fază inițială în această anchetă. Există şi alte persoane pe care trebuie să le ascultăm şi dovezi care nu au fost încă analizate. Am înțeles pe deplin poziția ta în această problemă şi dacă nu ai avut nici o legătură cu infracțiunea săvârşită, nevinovăția ta va fi dovedită. Am să vă comunic dacă mai este nevoie să mai continuăm discuția pe viitor.”*

Când avem de a face cu o furie prefăcută sau auto determinată, cu siguranță că ar fi greşit, pentru anchetator, să-şi scadă încrederea în vinovăția suspectului lui, de exemplu, *„Ei bine, domnule, e ceva aici despre care nu ai spus tot adevărul”*. Această poziție în retragere ar putea consolida convingerea suspectului că, dacă îşi menține furia un timp îndelungat, anchetatorul ar putea să se lase convins, în cele din urmă, de nevinovăția lui. Un răspuns mult mai bun, la manifestarea furiei prefăcute sau auto determinate este o declarație prin care se sugerează o bună cunoaştere a situației de fapt, cum ar fi, *„Domnule, pot să-mi dau seama, după starea ta emoțională, că eşti foarte îngrijorat cu privire la ce se va întâmpla cu tine, din cauza acestui lucru. Aş vrea să-ți spun că, dacă vei spune adevărul, nimic nu ți se va întâmpla, dar, aş fi un mincinos dacă aş spune aşa ceva. Eu nu sunt aici să-ți provoc dureri de cap. Singurul motiv, pentru care sunt aici, este ca să vorbesc cu tine, să-ți dau o şansă, înainte de a-mi formula concluziile şi a înainta dosarul.”*

Această abordare îndeplineşte un număr important de obiective. În primul rând, anchetatorul nu a dat înapoi, în convingerea sa legată de vinovăția suspectului. În al doilea rând, anchetatorul foloseşte de fapt furia aparentă a suspectului ca dovadă în plus a vinovăției sale, înțelegând şi folosindu-se de frica suspectului de pedeapsă. Pentru a înlătura, în continuare, tentativa suspectului de a evita consecințele folosindu-se de furia prefăcută, suspectului i se reaminteşte că el va fi pedepsit pentru infracțiunea săvârşită. În sfârşit, anchetatorul face o afirmație, aparent, lipsită de un

interes propriu, insinuând că nu este necesară o mărturisire şi că singurul motiv, pentru care se desfăşoară ascultarea, este de a-i acorda suspectului ocazia de a explica circumstanțele în care a desfășurat activitatea ilicită, de a-și promova punctul de vedere, de a se apăra și a propune probe pentru aceasta.

10.12. Expresii ce pot fi folosite pentru a face legătura între motive

Rutina anchetelor şi a comunicării sociale a relevat necesitatea folosirii unor expresii de legătură, între motivele menite a justifica acțiunile suspectului şi exemple asemănătoare, care să întărească încrederea acestuia. Pot fi folosite, ca exemplu, expresii precum:

- *Este interesant că …*
- *Este la fel ca în cazul …*
- *Există convingerea că …*
- *Se crede că …*
- *Nu poate există altă explicație decât că …*
- *Este ca şi cum …*
- *Ați fost vreodată în situația de …*
- *Ştii ce înseamnă să …*

Folosirea unor asemenea expresii permite captarea atenției suspectului şi sublinierea caracterului comun a ceea ce s-a întâmplat. Au rolul unui preludiu, fără de care ce trebuie să urmeze, nu mai este aşa cum ar trebui să fie.

Pentru a avea ***un exemplu*** concret, fără a avea pretenția de a oferi ceea ce se acceptă a fi *„best practice”*, vă supun atenției următorul demers.

Aşa cum arătat, raționalizarea nu este un proces simplu, nu poate fi folosită o regie şi un scenariu predefinit. Monologul anchetatorului poate dura, de la câteva minute, până la mai mult de o oră. O anumită competență poate fi dezvoltată, astfel încât un anchetator să poată să se adapteze şi să dezvolte un proces de raționalizare, particularizând discursul în funcție de caz. Ca regulă se foloseşte principiul contrastului între două fapte, două stări de fapt, două consecințe, două comportamente, etc. important este ca anchetatorul *„să primească”*, de la suspect, tema, să fie în stare să identifice particularitățile de gândire, evaluare şi luare a deciziilor, astfel încât să fie pe aceeaşi undă cu acesta. Binele şi răul trebuie acceptate, nu numai, ca noțiuni. Trebuie identificate şi acceptate ca valori.

Cum se poate *„găsi”*, cu uşurință, un pahar umplut pe jumătate cu apă, se poate dezvolta:

„Să privim acest pahar cu apă. Ştim din ce este paharul, ştim de unde a fost luat, ştim ce proprietăți are, vedem că este umplut cu … probabil … apă. Este firesc să ne punem întrebări – Lichidul din pahar este apă ? Dacă este apă o fi bună de băut ? Singurul mod de a afla este să cercetăm, să investigăm. Avem suspiciuni dar … totul poate fi o percepție eronată. Cam la fel, stau lucrurile şi în ancheta pe care o conduc. Nu vreau, nu este moral, nu este profesional, să spun că tu eşti vinovat. Am nevoie să cercetez, să înțeleg, ce, cum şi de ce a fost, ceea ce a fost. Eu nu vreau, nimeni nu vrea, să apară erori.

Ştiu că noi, oamenii, facem, în condiții de presiune extraordinară, lucruri pe care, altfel, nu le-am face. Ne simțim amenințați la locul de muncă, în afaceri, în relațiile de familie, cu rudele, prietenii ori alte persoane, de care considerăm că depindem, la un moment dat, ne simțim amenințați în plan financiar, pentru că numai facem față să ne plătim ratele la bancă, chiria, costul serviciilor medicale, de şcolarizare, reparații, etc.

Nu mi-a venit să cred, cât de uşor a fost, la un moment dat, să obţin un credit. Ştiu că multe alte persoane au păţit la fel. O funcţionară bancară mi-a oferit un card de credit, cu o descoperire de 15.000 lei. Câteva copii, o adeverinţă că sunt angajat şi gata; după o săptămână aveam cardul în buzunar. M-am jurat că nu-l voi folosi decât la nevoie. Nevoile nu au întârziat să apară, am avut un eveniment rutier şi a trebuit să îmi repar maşina; s-a stricat maşina de spălat şi a trebuit să cumpăr alta; soţia a avut o problemă de sănătate iar tratamentul şi recuperarea a durat ceva şi a costat pe măsură; şi … altele. Eu însumi am făcut o depresie. Nu ştiu cum am reuşit să îmi revin. De fapt, şi acum mai am de acoperit vreo 8.000 de lei din credit. Îmi este în continuare foarte greu.

Cu toţii am făcut, mai devreme ori mai târziu erori de judecată, de calcul, sau, pur şi simplu, a trebuit să trecem printr-o perioadă dificilă. Nimeni şi nimic nu este perfect.

Ştii, de multe ori greşelile noastre, şi cu ajutorul unor „prieteni", par mai mari decât sunt, cu adevărat. Mulţi dintre noi am avut în şcoala generală ori în liceu un prieten sau o prietenă, o primă iubire. La un moment dat am fost refuzaţi ori s-a întâmplat ceva şi relaţia s-a destrămat. La toţi ni s-a părut că viaţa noastră ne-a fost distrusă; ne-am trezit a doua zi, a treia zi şi tot aşa; ne-a durut în continuare, însă, cu timpul, viaţa a mers mai departe şi a apărut, mai devreme ori mai târziu, o alta ori un altul. Când ne uităm în urmă, acea primă relaţie, poate, încă, ne mai doare, însă, suntem în alt loc, cu altcineva.

Important este să învăţăm din ceea ce a fost. Ar fi rău, ar trebui să ne fie ruşine, dacă nu am face-o, nu trebuie să mai facem aceleaşi greşeli pe care le-am făcut în adolescenţă ori în trecut. Trebuie să demonstrăm – nouă înşine şi tuturor celor din jur – că suntem mai buni, că am trecut peste rău. Ştii, până la urmă, ce nu te omoară, te întăreşte.

Nu este doar o expresie lipsită de sens: cu cât avansăm în vârstă, cu atât suntem mai echilibraţi şi mai înţelepţi. Uite, până şi companiile de asigurare, când ne facem o asigurare, dacă suntem mai tineri ne costă mai scump, odată cu avansarea în vârstă, în considerarea experienţei şi înţelepciunii noastre, dobândite în timp, înţeleg faptul că sunt mai puţine riscuri în legătură cu noi, că suntem mai aşezaţi, că suntem mai responsabili în tot ceea ce facem.

Trebuie să fim responsabili, iar greşelile noastre vor fi înţelese mai uşor, vor fi mai uşor de acceptat, pentru că cei din jur vor înţelege că am greşit, vor face diferenţa între cineva care a greşit şi cineva care este rău. Să ne gândim la nişte puştani, care jucând fotbal în faţa blocului, au spart un geam din apropiere. Un copil, întrebat despre ce s-a întâmplat, spune că nu ştie nimic, că el nici nu jucat fotbal şi nici nu ştie ca vreun copil să fi jucat fotbal în locul acela; altul spune că îi pare rău, a şutat cu putere să dea gol, iar mingea a ricoşat, din piciorul altui copil, în geamul care s-a spart. Pe care dintre cei doi crezi că poţi să-l înţelegi ? Probabil că pe cel care îşi recunoaşte greşeala – de fapt, cu toţii, sunt la fel de vinovaţi pentru că au jucat fotbal într-un loc nepotrivit şi, la fel de vinovaţi, sunt şi părinţii lor şi ceilalţi adulţi care i-au văzut, pentru că nu le-au spus că nu este bine ceea ce fac, pentru că nu au făcut nimic ca să-i oprească. Dacă cineva greşeşte, nu înseamnă, neapărat, că este o persoană rea. Totuşi, pentru oricine, atunci când ai făcut o greşeală, este bine să lămureşti lucrurile, pentru că, dacă le laşi la voia întâmplării, te poţi trezi cu acuzaţii mai grave, cu consecinţe pe care nici nu le-ai fi bănuit, cu probleme ce pot deveni greu de controlat. Odată lucrurile lămurite viaţa poate merge înainte."

Subiectele, pe care le alege anchetatorul, nu trebuie să fie reale, trebuie, însă, să aibă legătură cu situaţia şi persoana suspectului. Este nevoie de o alternativă acceptabilă, care să le permită suspecţilor o primă salvare a aparenţelor.

„Cu toţii greşim, sunt lucruri care ne scapă de sub control şi nu mai suntem noi înşişi, condiţii în care putem face rău. Deciziile, în cazul de faţă, trebuie să fie luate în funcţie de probele pe care le-a putut obţine ancheta. Totuşi, este necesar să ştii cât mai mult despre persoana implicată, înainte de a lua o decizie, pentru că nu trebuie să greşim.

Cine poate fi înțeles, trebuie să fie înțeles; cine nu, nu. Poate că cel care a făcut rău nu a putut face altfel; a încercat însă a ieşit aşa cum a ieşit. A avut intenții bune, a sperat că face bine şi … a ieşit rău. Eu, personal, pentru mine este important, am nevoie să ştiu, cine este fiecare suspect în parte şi ce l-a determinat să facă ce a făcut. Dacă voi înțelege ce s-a întâmplat, cu adevărat, ce l-a determinat pe fiecare să facă ce a făcut, voi şti încotro voi merge, ce voi face eu în anchetă, în continuare.

Este foarte important ca anchetatorul să sublinieze că în spatele comportamentului suspectului s-a aflat o criză ce are mai multe cauze, cele mai multe fiind dincolo de voința şi de persoana suspectului. *„Ştim de mult ce s-a întâmplat, însă, nu ştim, suficient, de ce şi cum a fost posibil, ca un asemenea lucru să se întâmple."*

Dincolo de criză, a mai fost vorba despre ceva impulsiv, de moment, greu de controlat, de prevăzut şi de estimat, din punctul de vedere al consecințelor. *„Eu pot şi trebuie să lămuresc dacă a fost ceva impulsiv, de moment, sau a fost vorba despre ceva premeditat, pregătit cu atenție dinainte, un plan elaborat, prin care să se obțină un anumit avantaj ori să se producă o anumită stare ori situație."*

Ca şi potențială problemă, va apare faptul că suspecții, dacă vor admite, vor admite faptul că au fost implicați din culpă, fără voia lor. Pentru a stabili intenția, de cele mai multe ori, în lipsa unor probe elocvente, este necesară o nouă confruntare şi un nou proces de raționalizare.

Anchetatorii nu trebuie să uite că este necesară alegerea şi folosirea unor întrebări adecvate, care să conțină binele şi răul cât mai explicit:

- *Ai pregătit totul ori a fost ceva de moment, te-ai simțit jignit, te-ai enervat, ai ripostat şi … ?*
- *Ai avut vreun motiv de dinainte ori nu ai mai suportat şi te-ai dezlănțuit … ?*
- *Tu, chiar, ai vrut să se întâmple ce s-a întâmplat ori aşa a ieşit … ?*
- *Ți-ai dat seama ce o să se întâmple sau ai dat, doar, frâu liber nervilor … ?*
- *Ai crezut că o să vrea să … sau ți-ai spus că, indiferent ce o să se întâmple, tu trebuie să … ?*

Folosirea impulsului de moment, ca motivație, poate fi folosită cu caracter universal. Chiar şi atunci când totul a fost premeditat – cu excepția făptuitorilor cu mare experiență – impulsul are un rol important în modul în care activitatea ilicită a fost desfăşurată efectiv. Trebuie acceptat că noi, oamenii, vedem lucrurile mult diferit atunci când suntem sub presiune. Se poate spune că indiferenți, că detaşați total, că perfect echilibrați şi imparțiali, nu putem fi niciodată. Totuşi, este vorba despre o opțiune personală, un mod individual de a vedea şi a rezolva problemele.

- *Ai avut de gând să faci … ori a fost o ceva de moment ?*
- *Ai urmat tot timpul planul tău de a … ori a apărut ceva ce te-a determinat să faci … ?*
- *Ai vrut să faci rost de bani pentru … ori pentru a cheltui mai mult, la mare, cu amanta ?*

Anchetatorul are la dispoziție şi ***„de vină este altul"***.

„Se poate înțelege; eu te înțeleg. S-a acumulat multă frustrare, datorită faptului că şeful soției tale o hărțuia. Ai încercat să faci ceva şi nu ți-a ieşit. A mai fost o perioadă, în care tensiunea s-a acumulat, datorită faptului că acesta nu înceta să se ia de soția ta, ai mai aflat şi faptul că … şi ți-ai ieşit din minți. Probabil că nici eu nu aş fi putut proceda altfel."

Vina pentru răul produs este transferată asupra altei persoane sau, cel puțin, asupra unor circumstanțe legate de altă persoană. Suspectul a făcut ceea ce a făcut, pentru că victima a acționat într-un anumit fel: a provocat, a încercat să înşele, a făcut avansuri cu trimitere sexuală, a etalat avere, a sfidat, a victimizat altă persoană, etc.

Anchetatorul mai poate folosi şi inechitatea financiară. De vină este salariu mic, care nu permite acoperirea, nici măcar, a cheltuielilor cu întreținerea, concedierea discreționară, atitudinea unor şefi care, pentru aşi păstra funcția, au mințit şi au invocat, pentru a justifica lipsa de performanță, greşeli sau atitudini ori activități desfăşurate necorespunzător de către suspect.

- *Ai vrut să faci rău companiei sau ai vrut, doar, să atragi atenția cu privire la … ?*
- *A avut vreun motiv întemeiat ori a făcut-o pentru a da vina, pentru a ascunde … ?*
- *Te-ai pregătit din timp sau s-a ivit o oportunitate şi nu ai rezistat să … ?*

În cazul unor furturi din diverse companii, anchetatorul se poate *„agăța"* de personalul de securitate şi de comportamentul lor, de faptul că şi cei care se ocupau cu paza furau ori distrugeau diverse bunuri – *„Eu cred că şi compania a fost de vină pentru că a acceptat să lucreze cu oameni care nu erau autorizați; trebuia să se ştie că ăştia furau tot ce apucau şi, nu numai că furau, dar o făceau cât se poate de organizat. Dacă ar fi existat un sistem de iluminat bine pus la punct, un sistem de încuietori adecvat, camere de luat vederi, nişte amărâți de senzori de mişcare, toate acestea nu s-ar fi putut întâmpla. Ce s-ar fi aşteptat directorii ăia cu salarii nesimțite când este atât de întuneric în jurul clădirilor principale ? Ca să nu mai vorbim, că de perimetrul exterior ți-e şi frică să te apropii."*

Cum neplata salariilor la timp este la modă, anchetatorul poate invoca justificări şi din această zonă – *„Munceşti, munceşti, dar când vine vorba despre salariu, sunt probleme. Păi … şi tu ce să mănânci ? De unde ? Dacă ai de unde să te împrumuți, te împrumuți, dacă nu … te apuci de furat."*

La fel pot sta lucrurile şi cu presiunea grupului – *„Ştiu că aproape toți din satul acela trăiesc din furturi. Nimeni nu are unde să muncească. Trebuie să mănânce oamenii … . Dacă toți făceau aşa, nici tu nu prea puteai să faci altfel."*; *„Păi … tu erai cu grupul lui X. Este clar acum, nu aveai loc de întors pentru că, altfel, îți dădeau ăia în cap."*; *„Îți convine să fii scos de alții la înaintare ?"*; *„Nu crezi că cineva profită de situație şi de tine ?"*

În funcție de cauză, anchetatorul poate invoca şi creşterea, dezvoltarea, mărirea prejudiciului, a sumelor ce ar trebui plătite – *„Se pare că pierderea este din ce în ce mai mare …"; „Trebuie făcut ceva, pentru că, altfel, aia va cere şi un castel în Spania"; „Băncile nu glumesc, trebuie plătit ceva, măcar pentru a demonstra buna credință."* Este de aşteptat ca, numai, un suspect vinovat să accepte să plătească cu uşurință; un nevinovat se va lupta, nu va accepta, cu uşurință, să plătească ceea ce nu datorează. De asemenea, dacă ceea ce se cere este mult mai mare decât ceea ce se datorează în realitate, suspectul va accepta să plătească ceea ce datorează, pentru restul … se va lupta; este şi un bun prilej de a *„arunca vina"* şi asupra persoanei vătămate.

În practica judiciară, atunci când vine vorba despre fapte violente, este invocată provocarea din partea persoanei vătămate. Cum sună bine şi justificarea câştigă în complexitate, pentru că nu numai persoana vătămată este vinovată ci poate fi vorba și despre erori, despre instigări, despre un concurs de împrejurări gestionat de alții, ş.a. anchetatorul nu trebuie să uite de această justificare, ce se poate dovedi salvatoare. Nu trebuie să o folosească cu prioritate, pentru că demersul ar putea fi perceput ca fiind artificial şi prea ieftin, pentru a fi credibil. Este prea uşor să accepți că a fost *„o banală înjurătură, după care acela a sărit la mine, l-am văzut cu un cuțit în mână, m-am ferit, am găsit şi eu un cuțit pe masa din bucătărie, nu am mai avut ce face şi l-am înjunghiat."*

Pot fi folosite întrebări adaptate circumstanțelor cazului:

- *Ai lovit copilul intenționat de podea ori ți-a scăpat din brațe ?*
- *Ai vrut să îl omori ori te-ai speriat şi l-ai lovit disperat ?*
- *Te-ai gândit că poți să îl omori ori nu te-ai mai putut controla ?*

O soluție, pentru anchetator, poate fi şi invocarea consumului de alcool sau droguri – *„Cred că alcoolul a fost devină, numai alcoolul te-ar fi putut determina să faci ceea ce ai făcut.”; „Este suficient să te uiți în jur şi să vezi că, mai toți cei care consumă droguri, au ajuns să …”*

Jocul *„unu împotriva tuturor” – „Cred, mai degrabă în ceea ce spui tu decât în ceea ce spun ceilalți”*. Este o strategie de raționalizare ce poate fi folosită, cu succes, de către anchetator, în cazul cercetării unor activități ilicite în care sunt implicate mai multe persoane, în calitate de coautori, complici sau instigatori. De multe ori, în astfel de cazuri, ancheta se dovedeşte a fi mai uşoară, datorită apariției îndoielii, suspiciunii, bănuielii în legătură cu comportamentul în anchetă al celuilalt ori celorlalți implicați. Când este vorba doar despre tine, ştii ce faci, ce vrei şi ce poți; când este vorba şi despre alții, lucrurile se complică, scapă de sub orice control. Dacă unul dintre cei implicați cedează, totul se dărâmă; este vorba despre aşa numitul efect de domino – fiecare piesă ce cade, determină căderea următoarei până când se distruge întregul edificiu.

Printre întrebările specifice pot fi:

- *A fost ideea ta ori a celuilalt ?*
- *Care dintre voi a greşit, tu sau celălalt ?*
- *Cine a ascuns banii, tu sau celălalt ?*
- *Ți-ai dat seama ce vroia să facă ori ai crezut că glumea ?*
- *A spus de la început ce vroia să facă sau a fost doar „hai să-l punem la punct pe acela” ?*

10.12. Identificarea obstacolului, a acelui „ceva” ce îl împiedică pe suspect să mărturisească

Identificarea obstacolului este necesară pentru că, de cele mai multe ori, suspecții devin supuşi, dar … încă, ezită să mărturisească. Este de aşteptat ca acest ceva să fie o *„frică”* în legătură cu ceva. Întrebarea firească ar putea să sune: *„Te rog să nu te superi, am să îți pun o întrebare directă: Dacă ai fi făcut ceva de genul acesta, ce te-ar frământa cel mai mult, ce te-ar preocupa cel mai mult ?”* Pus în fața unei asemenea întrebări, suspectul va ezita să răspundă; pur şi simplu va tăcea. Anchetatorul trebuie să insiste, va expune o situație ipotetică – va invoca o altă faptă şi o altă persoană – după care va întreba, din nou, suspectul: *„Ce crezi că îl sau o împiedică să spună adevărul ?”* Există şanse ca, nefiind vorba, direct, despre el, suspectul să spună ceva, să invoce un anumit motiv. Într-o atare situație, anchetatorul nu are decât să dezvolte, suficient embrionul, să-l formuleze ca motiv rezonabil, după care să permită alunecarea acestuia către situația concretă a suspectului ascultat. Imediat ce este posibil, obstacolul trebuie depăşit; anchetatorul va duce discuția către viitor ori către trecut, în funcție de argumentele pe care înțelege să le invoce, pentru a depăşi obstacolul. Depăşirea obstacolului trebuie să se petreacă, în primul rând, în mintea suspectului; trebuie să existe acea speranță, care poate motiva renunțarea la o apărare, ce trebuie să devină fără sens.

Corectarea şi ajustarea procesului de raționalizare este necesară întrucât mulți dintre anchetatori, pentru a obține diverse elemente ce pot fi utile anchetei, pentru a menține comunicarea, pentru a-i menține şi susține suspectului disponibilitatea de a oferi informații, acceptă şi justificări care exclud caracterul penal al faptei, care, în unele cazuri, exclud caracterul ilicit al faptei. Scopul declarat, pentru o astfel de concesie, este obținerea unei prime admiteri. Odată obținută aceasta admitere, devine deschisă calea unor *„rectificări”*.

Consider că, aici, trebuie făcute câteva precizări.

Nu este foarte greu de observat că există o relație directă şi strânsă între motivele invocate de către anchetator şi cele ce sunt, deja, ori, vor fi, invocate în apărare de către suspect. Practic, există posibilitatea să fie aceleaşi. Evident că se poate pune o întrebare firească – *În ce măsură este legal, moral şi deontologic ca anchetatorul să se transforme în avocatul suspectului şi să se preocupe, pe fond, de apărările acestuia ?*

Este şi legal, şi moral, şi deontologic, pentru că este necesară strângerea de probe, atât în acuzare cât şi în apărare. Urmărirea penală, procesul penal, în ansamblu, trebuie să fie fundamentate pe un echilibru transparent între acuzare şi apărare. Într-o asemenea situație, devine firesc ca anchetatorul să nu aibă grijă numai de atac. Este necesar să sondeze şi apărarea, să constate şi să analizeze apărările, pentru că dincolo de procedee tactice şi strategii folosite în cadrul ascultărilor judiciare, demersul nu trebuie să intre în zona abuzului. Mai mult, apărările, chiar şi numai potențiale fiind, au rolul de a confirma sau infirma rezultatele anchetei.

După o primă admitere este necesară extinderea acesteia, de obicei prin a *„corecta"* intenția cu care a acționat suspectul. Intrarea în scenă a altui anchetator, poate fi o soluție de avut în vedere, acesta venind cu forțe proaspete, nefiind, în nici un fel, implicat psihic în efortul ce a precedat prima admitere. El nu este legat de raționamentele şi justificările anterioare. Suspectul poate spera că a dobândit un avantaj, fără să îl solicite – poate considera că este necesar să schimbe povestea expusă în fața primului, cel de al doilea putând fi atacat cu o altă combinație de adevăr şi minciună, mai aproape de stadiul actual al anchetei şi de obiectivele rezonabile ce ar putea fi realizate.

Unii dintre anchetatori sunt nerăbdători şi încearcă să pună mai repede lucrurile la punct, prezentând unele probe prin care ar trebui să se lămurească intenția cu care a acționat suspectul.

Dacă suspectul *„muşcă"*, admiterea este extinsă şi sunt obținute probe suplimentare.

Dacă suspectul nu *„muşcă"* există riscul compromiterii anchetatorului şi a probelor folosite; poate, chiar, a tuturor rezultatelor obținute, până la momentul respectiv, în anchetă. În măsura în care există probe directe, suficient de puternice, rezistența suspectului scade spectaculos şi mărturisirea începe să *„curgă"*. În cazul unor probe indirecte, circumstanțiale, este nevoie de o *„artă"* a anchetatorului, ce presupune pregătirea minuțioasă, în plan psihic, a momentului prezentării. Incertitudinea, generată de caracterul indirect al probelor, trebuie folosită în avantajul anchetatorului şi anchetei; important este ca suspectul, chiar dacă nu va mărturisi, imediat, să iasă din această luptă slăbit în plan emoțional.

Corectarea şi ajustarea este un proces ce trebuie dezvoltat continuu, până la maximul ce poate fi obținut. Bine ar fi, în opinia mea, ca să se ajungă la acest stadiu, înainte de a se scrie o declarație. Ceva, o dată scris, va fi greu de modificat ulterior; suspectul va fi foarte reticent iar *„gluma"* cu ruperea declarației anterioare şi scrierea alteia s-ar putea să nu țină.

CAPITOLUL 11

„NU” în declaraţiile persoanelor ascultate

Indiferent ce ar face anchetatorul, indiferent de cât de bun profesionist ar fi acesta, indiferent de forma lui, din momentul în care se desfăşoară ascultarea, negarea, folosirea lui „NU” de către persoanele pe care le ascultă, este imposibil de evitat. Pentru a-şi apăra poziția, cel ori cea ascultată, de fiecare dată când va apare o întrebare pe care o va percepe ca reprezentând un pericol, va nega, va spune „NU”. Se pare că este o concluzie unanim acceptată – pentru a-ți apăra neimplicarea, în ceea ce poate fi condamnabil trebuie să spui „NU”. Este hazardat să concluzionăm că „NU” a intrat în zona instinctuală comportamentului nostru. „NU” presupune o economie de resurse. Nu mai este necesar să explici, să argumentezi un punct de vedere, să sistematizezi argumente, este suficient să spui „NU”.

Unii dintre anchetatori, probabil din dorința de a ataca subiectul încă de la începutul ascultării, încep să atace cu un fel de preludiu al unei simfonii în NU – *„Nu-i aşa că nu ştii cine a făcut …; nu-i aşa că nu ştii ce s-a întâmplat.”*

În ceea ce îi priveşte pe suspecți, cei mai mulți aşteaptă, calmi, momentul oportun pentru a-i servi anchetatorului un „NU” cât mai năucitor, cât mai descurajator. Cred că acest „NU” creează şi o anumită satisfacție, cu resorturi intime. Pentru anchetatori este important să păstreze ritmul propriului discurs, pentru a evita ca persoana ascultată să lege vreo reacție verbală. Tăcerea ori pauzele mai lungi, dincolo de faptul că pot fi folosite de către anchetator ca elemente de tactică, permit suspectului să intervină şi să afişeze refuzul, să se simtă eliberat.

11.1. Tipuri de refuzuri şi când apar acestea

În practica anchetelor apar două feluri de refuzuri[113]. Deşi, în ambele cazuri, suspecții refuză să recunoască implicarea în activitatea ilicită, structura este diferită; modul în care este gândită manipularea este, trebuie să difere, pentru eficiență.

Refuzurile categorice se doresc a fi deosebit de convingătoare – *Nu am fost eu; Nu am făcut-o eu; Nu ştiu nimic; N-am auzit nimic despre … .*

Refuzurile explicative, argumentate sunt mai subtile; se oferă scuze ori motive, care să susțină neimplicarea în activitatea ilicită cercetată – *Educația mea este alta, nu pot să fac aşa ceva; Tatăl meu este polițist, n-aş fi putut face aşa ceva; Eu cred, eu merg la biserică, nu este demn de mine să fac aşa ceva.* Refuzurile argumentate pot avea o anumită evoluție, în funcție de cum suspectul concepe să folosească argumente subiective ori obiective. Dacă cele subiective, sunt fundamentate pe educație, religie ori valori morale, cele obiective, evoluează către zona alibiurilor – *nu eu pentru că nu puteam să fac întrucât eram în alt loc în acea perioadă de timp.*

Când apar refuzurile ?

Refuzurile apar după parcurgerea unei anumite perioade de timp, apar la un moment dat, considerat oportun de către persoana ascultată. Trebuie observată o diferență, aici, între refuzurile ce apar pe parcursul unui interviu judiciar şi refuzurile ce apar pe parcursul unui interogatoriu judiciar. În condițiile interviului, anchetatorul acceptă şi permite persoanei ascultate să promoveze refuzuri, chiar, încearcă o anumită

[113] **N.A.** – înțeleg să folosesc noțiunea de refuz şi nu cea de negare, mai apropiată lingvistic de „NU“, întrucât, ca sens în cadrul acestui discurs, o consider mai potrivită. Persoanele ascultate, în fapt, nu, doar, neagă, ci refuză colaborarea cu anchetatoru, refuză să mărturisească, refuză să ofere date utile anchetei.

manipulare, o *„administrare”* a lor. În timpul interogatoriului, anchetatorul nu mai vrea să piardă timpul cu refuzuri, vrea să controleze conversația pentru eficiență.

Ca principiu, refuzul apare imediat ce anchetatorul formulează ori, numai, pare să aibă o ***exprimare acuzatoare***. Uneori, poate fi vorba despre o percepție legată de atitudinea anchetatorului ori, numai, despre o anticipare a evoluției atitudinii acestuia către nuanțe acuzatorii.

Există şi posibilitatea ca să apară refuzuri înainte de a apare ceva acuzator. În astfel de cazuri există o rezistență scăzută la stres, suspectul este temător, speriat, este convins că va fi acuzat şi încearcă să aibă o atitudine preventivă.

În altă ordine de idei, refuzuri vor fi promovate ***pe parcursul raționalizărilor***. Multe persoane încearcă să întrerupă discursul anchetatorului cu refuzuri şi proteste, pentru a-şi clama nevinovăția. Procesul de raționalizare se doreşte a fi întrerupt, pentru că suspectul simte că începe să piardă controlul, că alunecă spre o zonă periculoasă pentru el, că anchetatorul devine, din ce în ce mai sigur, cu privire la cine este vinovat. La începutul procesului de raționalizare, când suspecții sunt puternic emoționați, refuzurile sunt menite să protejeze poziția lor. În măsura în care raționalizările oferite de către anchetatori nu satisfac nevoile suspectului, este aşteptat ca refuzurile să apară imediat, fundamentate pe un mecanism simplu, de tip cauză-efect. În cazul celor slabi, care nu pot să-şi ascundă vinovăția, refuzurile sunt lipsite de consistență, sunt anemice, enunțul nu are în spate forța persoanei care îl promovează.

Refuzuri mai pot apare şi pe parcursul folosirii, de către anchetator, a ***întrebărilor alternative***, de tipul: *Ai folosit banii furați pentru a plăti facturile de întreținere ori ți-ai cumpărat de băut ?* Suspectul se poate prinde de capcana întinsă şi va avea o reacție de indignare – *Am spus, clar, că nu am făcut nimic/că nu am furat/că nu am delapidat/că nu am înşelat.* Varianta: *Nu, nu mi-am plătit nici facturile, nici nu mi-am cumpărat de băut. Am fost tâlhărit de doi golani în parcul …,* face parte, doar, din categoria: *ce mi s-ar putea întâmpla mai bine*. Asta se întâmplă pentru că suspectul este, încă, departe de momentul în care acceptă că este bine să mărturisească. Este adevărat că mulți dintre anchetatori folosesc întrebările alternative şi pentru a evalua *„distanța”* ce mai trebuie parcursă, până la momentul în care suspectul ar trebui să accepte necesitatea de a mărturisi. Da, totul este posibil şi, de ce nu ? Cu cât refuzul este mai categoric, cu cât refuzul este mai consistent, cu atât distanța ce va trebui parcursă, până la mărturisire, este mai mare.

Mai este posibil ca unele refuzuri să apară şi în timpul ***dezvoltării admiterii implicării în desfăşurarea activității ilicite cercetate***. Trebuie acceptat că, indiferent dacă este adevărat sau nu, refuzul legat de admiterea implicării într-un anumit segment al activității ilicite, în special în cazul activităților ilicite continuate, este firesc. Suspectul nu s-a implicat cu adevărat ori, poate, vrea, doar, să testeze în ce măsură anchetatorul este convins sau are probe în legătură cu implicarea lui într-unul sau altul din episoadele infracționale cercetate. Este treaba anchetatorului să discearnă adevărul de fals şi să se adapteze oricărei posibilități.

11.2. Refuzurile categorice

Refuzurile categorice fac parte dintr-o strategie defensivă prin care suspectul speră să-l țină cât mai departe pe anchetator de adevăr şi de persoana lui, la nivel psihologic. Poate fi şi un act de curaj prin care suspectul vrea să arate că nu îi este frică, că are o poziție ce îi conferă confort. Uneori, poate fi vorba despre un fel de *„ceva”* folosit de către suspect pentru a-şi face curaj, pentru a verifica dacă este în stare să-l înfrunte pe anchetator, pentru a verifica dacă are suficientă forță, dacă îi tremură vocea, o mână, un picior, etc.

La fel precum în cazul unui gladiator cu experiență, suspectul, la început, nu vrea să folosească sabia, nu vrea să atace, acceptă doar să pareze, simplu şi eficient, loviturile pe care încearcă să i le administreze adversarul, folosind doar scutul. Nu se fereşte, foloseşte „NU" doar ca să pareze şi ca să arate că este puternic şi nu-i este frică.

În plan comportamental, devin deosebit de interesante, pentru anchetator, manifestările persoanei pe care o ascultă. Se poate anticipa un refuz prin recunoaşterea comportamentului asociat cu acesta. Anticipând, anchetatorul ar putea controla sau, chiar, opri de la verbalizare un refuz.

Refuzul categoric este însoțit de o serie de manifestări comportamentale, menite să dea consistență şi credibilitate acestuia, ce pot fi uşor de observat pentru un anchetator.

Cel mai des se întâlneşte mişcarea în plan orizontal a capului; este un fel de emblemă a lui NU[114]. Este un comportament învățat, probabil, încă de la vârste fragede şi nu poate să nu însoțească o negare. Nu este nevoie de o mişcare completă; vizibilă, este o frântură, un segment de mişcare, adesea desfăşurat brusc. Pentru anchetator, trebuie să devină evident faptul că suspectul nu este de acord cu ceea ce spune el.

În zona feței, mai apar şi alte manifestări vizibile. Sprâncenele se mişcă în jos, creând aşa-numita încruntare ce, pentru a fi completă, trebuie să mai fie însoțită şi de o încordare a muşchilor din zona gurii, care fac gura mai mică, fapt ce permite observarea unei şuierături subtile, atunci când suspectul inspiră, ca gest necesar, înainte de a spune ceva – chiar dacă ceea ce urmează să spună nu este decât un refuz. Contactul dintre privirea suspectului şi a anchetatorului, de regulă, este suspendat temporar, atunci când se promovează refuzul. După ce spui NU, consideri că eşti în stare de ceva şi ai curaj să reiei contactul vizual cu anchetatorul şi, de cele mai multe ori, asta se petrece, pentru că este necesar ca refuzul să fie completat cu ceva; chiar şi tăcerea este bine să fie însoțită de privirea ochilor celui pe care îl ai în față.

Totuşi, pe măsură ce rezistența suspectului slăbeşte, contactul vizual se diminuează, devenind normal, ca pe parcursul recunoaşterii implicării să nu existe, iar pe parcursul mărturisirii să fie sporadic.

Refuzul poate fi anticipat şi de manifestări verbale specifice. Întreruperea discursului pe care îl promovează anchetatorul, ce are ca obiect raționalizări, a devenit ceva clasic în practica ascultărilor judiciare. Astfel de întreruperi sunt precedate de folosirea unor expresii, precum: *„Dar …", „Vă rog …", „Îmi permiteți să …", „Vreau să …", „Aş putea să …"*, etc. Indiferent cât de lungă va fi fraza pe care o va enunța suspectul, odată ce începe prin folosirea unor astfel de expresii, se va termina cu *„Nu am făcut-o eu."* sau diverse variațiuni pe aceeaşi temă. Important este ca anchetatorul să fie atent şi să reacționeze, în timp real, pentru a urmări scopurile specifice anchetei.

Este necesar, oare, ca anchetatorul să administreze, să manipuleze refuzurile categorice venite din partea suspectului ?

Categoric DA.

Da, pentru că *„nu ştiu"* ori *„nu prea ştiu"*; *„nu îmi amintesc"* ori *„nu prea mai îmi aduc aminte"*; necesită o *„plată"*. Anchetatorul, în loc să obțină un răspuns util pentru anchetă, se vede nevoit, acum, să mai ofere ceva – o informație, un argument, ceva care să-l încânte, să-l motiveze, să-l determine pe suspect să furnizeze informațiile aşteptate. Evident că resursele anchetatorului sunt limitate şi pericolul de a dezvălui ceea ce nu trebuie, ceea îi poate servi suspectului pentru a-şi reconsidera prestația, pentru a-şi întări apărarea, este real.

[114] **N.A**. – la bulgari mişcarea specifică este în plan vertical

Important, aici, este şi să observăm că refuzurile, ce conţin explicaţii, cele argumentate, reprezintă un pas înainte, faţă de cele categorice. Argumentele, cât de puerile, stupide ori lipsite de obiectivitate, ar fi, tot oferă o minimă informaţie ce poate fi dezvoltată; practic, dezvoltarea devine obligatorie – argumentul, chiar fals fiind, trebuie susţinut, detaliat, probat; el devine un început de informaţie utilă.

Cum poate anchetatorul să controleze exprimarea refuzurilor categorice ?

Pot fi folosite anumite tehnici de conversaţie. De exemplu:

- Folosirea prenumelui persoanei ascultate – este un mijloc eficient pentru a întrerupe un flux verbal, în curs de a fi furnizat. Cei mai mulţi dintre noi, când ne auzim numele, ne oprim şi devenim mai atenţi la persoana pe care o avem în faţă şi la ceea ce face aceasta. Resimţim, încă din timpul şcolii, senzaţia că ceea ce facem nu este potrivit, nu este în regulă, că cineva are nevoie de noi ori vrea să ne oprească pentru a nu greşi sau a insista în greşeală. Răspunsul, aproape instinctual, presupune întreruperea acţiunii în curs de desfăşurare şi, pe cale de consecinţă, a refuzului. Folosirea prenumelui nu trebuie să fie în exces şi, foarte important, trebuie pregătită cu atenţie, atât ca loc în care să fie folosită cât şi ca mod – este bine să fie folosită atunci când NU este pe buze şi dă să iasă, în condiţiile în care este vorba despre un NU important, o anumită pauză, un anumit ton, o anumită intensitate a vocii.
- Orientarea şi menţinerea discuţiei pe domenii importante – de regulă, suspectul este dominat de o luptă internă. Pe de o parte, are dorinţa de a termina cât mai repede discuţia cu anchetatorul, de a părăsi camera de ascultare; pe de altă parte, ştie că este în interesul său să rămână, să-şi rezolve problema. El neagă implicarea, însă, este interesat şi să afle ce informaţii are anchetatorul, ce probe sunt obţinute, modul în care anchetatorul înţelege să dezvolte ancheta, ce urmează să se întâmple, etc. Anchetatorul trebuie să simtă şi să ştie să exploateze acest interes al suspectului, să-l dezvolte, să-l gestioneze adecvat. Este posibilă chiar o escaladare a acestui interes, pentru a obţine ceva important. Important este ca suspectul să asculte, atunci când trebuie să asculte şi să vorbească, atunci când trebuie să vorbească, pentru a comunica lucruri importante pentru anchetă. Suspectul, pentru a afla ceea ce îşi doreşte, va trebui să asculte tot ce spune anchetatorul şi nu va putea rămâne, nu trebuie să rămână inert la raţionalizările prezentate de către acesta; anchetatorul îi va spune că ceea ce urmează să spună este important şi ... în funcţie de ceea ce va auzi, va trebui să ia o decizie importantă. Într-o asemenea situaţie, de regulă, suspecţii se aşteaptă ca anchetatorul să prezinte, cât de curând, probe de vinovăţie, care să-l determine să mărturisească – nimeni nu-şi propune să mărturisească, însă, va accepta să asculte ceea ce i se spune. Devine un *„joc”* interesant: anchetatorul oferă raţionalizări; suspectul aşteaptă probe; anchetatorul oferă raţionalizări; suspectul acceptă să interpreteze ceea ce i se oferă, încercând să extragă informaţii relevante, pentru el, din raţionalizările prezentate de către anchetator; anchetatorul oferă raţionalizări; suspectul acceptă o motivaţie, pe care o completează în funcţie şi de ceea ce a înţeles că se deţine ca probe şi de ceea ce acceptă, ca raţional, anchetatorul. Chiar dacă, în practică, din diferite motive, lucrurile nu merg întotdeauna bine, important este că, cel puţin, rezistenţa suspectului va scădea, făcându-se un pas înainte spre mărturisire.
- Oferirea şansei de a vorbi – este necesară pentru a tempera tensiunea firească a suspectului, legată de dorinţa de a-şi afirma nevinovăţia. Este firesc, aşa cum am arătat, ca suspectul să nu suporte nimic din ceea ce l-ar putea acuza, să-l întrerupă pe anchetator, de fiecare dată când are ocazia, pentru a-i aduce la

cunoştinţă că *„NU …”* . Anchetatorul, în astfel de condiţii, are posibilitatea să dea curs unui gest social firesc – *„Ştiu că aveţi multe de spus, vă rog, acum, să mă ascultaţi până voi termina ceea ce am de spus, iar, după ce voi termina, voi asculta cu atenţie, tot ceea ce vreţi să îmi spuneţi.”* Este de aşteptat ca, odată lucrurile puse la punct, suspectul să tacă şi să asculte, acceptând, astfel, ca anchetatorul să-l manipuleze atât, de subtil şi de eficient, cât va fi în stare. Va expune raţionamente, va arăta înţelegere faţă de faptă şi faţă de persoana suspectului, va dezvolta o relaţie personală cu acesta, va apropia, cât mai mult, momentul în care mărturisirea va începe să curgă. Dacă anchetatorul nu va reuşi să se impună, dacă suspectul îl va domina, rolurile se vor schimba – suspectul îl va manipula pe anchetator iar, pentru anchetă, totul va deveni un eşec.

Am spus că *„dacă anchetatorul nu reuşeşte să se impună”* pentru că, totuşi, poate fi o soluţie şi aceea de a ceda; anchetatorul să accepte să se întrerupă şi *„să dea cuvântul”* suspectului. Cei mai mulţi dintre suspecţi nu au prea multe de spus, dincolo de a spune că „NU …”. Poate fi suficient ca anchetatorul să insiste formal – *„Mai aveţi ceva să-mi spuneţi ?”* pentru că suspectul, doar, va repeta refuzul, fără să intenţioneze să adauge nimic în plus – să preia controlul conversaţiei şi să înceapă, din nou, *„bombardamentul”* cu raţionalizări.

Suspectul va înţelege repede că a făcut ceva inutil şi că este necesar să asculte *„cuminte”*, să fie atent şi să spere că va obţine vreo informaţie relevantă cu privire la fundamentul probatoriu al acuzării sale. Bine ar fi ca anchetatorul să nu prezinte dovezi mai devreme, decât este cazul, pentru că suspectul va avea ocazia să vorbească mult, oferind propriile lui raţionalizări în legătură cu fiecare probă în parte.

- Recomandarea: *„Este mai bine să nu spuneţi nimic decât să mînţiţi.”* – este o tehnică deosebit de eficientă, pentru a opri refuzurile categorice ale suspectului. Anchetatorii argumentează, în practică, faptul că *„ … mai bine, decât să spuneţi minciuni inutile, ar fi bine să nu spuneţi nimic, pentru că, pentru a demonstra şi a demonta minciunile spuse, ancheta vă va pune într-o lumină defavorabilă şi asta nu este un lucru bun. A minţi spunând NU, pune sub un grav semn de întrebare sinceritatea dumneavoastră.”* În mod, oarecum, surprinzător, cei mai mulţi dintre suspecţi vor evita să mai spună NU.
- Întreruperea suspectului în timpul formulării refuzului – poate fi o tehnică eficientă, ce se bazează pe inversarea de roluri. Dacă, de regulă, suspectul vrea să-l întrerupă pe anchetator, pentru a-i servi un NU şi a-şi clama nevinovăţia, de ce nu, şi anchetatorul să apeleze la a întrerupe un refuz în curs de furnizare: *„o secundă, hai să ne gândim, să vedem dacă este bine să spunem că „nu” … . Nu este suficient să spui „nu”, nu rezolvi nimic spunând „nu”; este necesar să rezolvăm problemele anchetei, dacă vei spune doar „nu”, „nu ştiu …”, „nu am făcut eu …”, oamenii îşi vor pune din ce în ce mai multe întrebări, vor deveni mai suspicioşi.”* Important, aici, este faptul că anchetatorul şi-a păstrat controlul asupra dialogului, şi-a exprimat înţelegerea faţă de situaţia suspectului şi a deschis calea pentru o bună cooperare pe viitor. Mai mult, suspectul, pentru a evita a spune *„Nu …”*, va trebui să ofere ceva în scopul a-şi proteja poziţia de *„favorizat”*, va trebui să furnizeze o minimă informaţie relevantă pentru anchetă. Anchetatorul a oferit ceva şi va trebui să primească, în schimb, altceva; ceva util anchetei.
- Crearea şi gestionarea curiozităţii – este o tehnică ce preia fundamentul de la precedenta, însă, evoluează diferit. Anchetatorul va încerca să-l întrerupă pe suspect oferind teme de meditaţie, de regulă, două sau mai multe. *„Dorele, stai puţin ! Sunt trei lucruri pe care trebuie să le ai în vedere / să le iei în considerare / la care să te gândeşti: …”* O asemenea abordare trebuie să îl determine pe suspect să

se oprească, să întârzie furnizarea refuzului, să îl asculte pe anchetator. Va sta *„cuminte”* câteva minute, timp în care va asculta cu atenție ce spune anchetatorul, pentru a obține ceea ce consideră a fi interesant din discursul acestuia.

- *Transformarea unui refuz categoric într-unul argumentat* – când un suspect continuă să ofere refuzuri categorice, anchetatorul este bine să accepte că cel mai probabil motiv, din cauza căruia se întâmplă aceasta, este pentru că raționamentele, pe care el s-a străduit să le ofere, nu sunt eficiente, sunt incorecte ori nu sunt adaptate la persoana suspectului. Ceva trebuie făcut, anchetatorul trebuie să-şi salveze efortul profesional într-un fel.

Ce se poate face ?

O soluție ar putea fi răsturnarea situației. Anchetatorul neagă iar suspectul trebuie să ofere raționalizări – *„Ei, bine, eu nu cred că nu ai fost tu. Nu am nici un motiv să cred asta, nu există nici un argument, convinge-mă şi am să mă străduiesc să înțeleg tot ceea ce poate fi de înțeles.”* Acum suspectul este nevoit să producă motive şi probe care să-i susțină poziția, să demonstreze că nu el a … . Anchetatorul trebuie, doar, să-l încurajeze – să dea din cap afirmativ, să spună „DA” – şi să aibă răbdare *„să fie servit”*. Dacă lucrurile merg bine, şi de cele mai multe ori nu sunt motive să nu meargă, mărturisirea va apărea în curând.

- *Folosirea, de către anchetator, a propriilor manifestări comportamentale* – pot fi eficiente diferite gesturi acceptate ca embleme, în contactele sociale obişnuite, de natură a crea echivoc. Suspectul va înțelege că trebuie să se oprească, atunci când anchetatorul va ridica una sau ambele mâini, cu palma deschisă ori semideschisă şi le va îndrepta către el. Uneori poate fi suficient, doar, ca anchetatorul să îşi întoarcă capul, să îşi orienteze ostentativ privirea în altă direcție ori să îşi strivească buzele. Propriile manifestări corporale trebuie folosite împreună cu una, sau alta, dintre tehnicile precedente, pentru a avea eficiența așteptată. În plan verbal, poate fi eficient ca, în completare, anchetatorul să vorbească mai repede şi să mărească uşor volumul vocii.
- *Schimbarea poziției şi a locului în care se desfăşoară ascultarea* – poate avea un puternic impact, în plan psihologic, asupra suspectului în condițiile în care, după aproximativ 45 de minute, nu se înregistrează progrese; suspectul continuă să susțină refuzuri categorice şi nu apare nici o informație utilă pentru anchetă. Dacă rezistă, este evident că suspectul s-a acomodat; poate că nu se simte foarte confortabil, însă, s-a acomodat şi condițiile îi permit să reziste.

Pentru a depăşi situația, există două posibilități: schimbarea poziției, în care se află cei doi protagonişti ai ascultării, în interiorul camerei de ascultare şi schimbarea camerei de ascultare, cu o alta, în care pozițiile celor doi vor fi diferite.

În primul caz – cel mai des mod de manifestare întâlnit la anchetatori – anchetatorul se mută către ieşirea din încăpere, ca şi cum ar fi pregătit să plece. În plan verbal, anchetatorul îşi exprimă, pe un ton dominat de dezamăgire, exasperarea în legătură cu incapacitatea suspectului de a coopera, de a spune adevărul – *„Dorele, eu nu pot să înțeleg cum de noi nu suntem în stare să ne rezolvăm problema ? Te porți ca şi cum nu ți-ar păsa, eu nu cred că nu îți pasă, însă … asta este, nu pot să îmi pierd timpul cu tine la nesfârşit … .”* O asemenea manifestare, din partea anchetatorului, are avantajul că nu poate fi considerată un abuz. Mai mult, este de natură a-i grăbi pe cei care vor ceva şi cred că pot exploata nerăbdarea anchetatorului, foamea firească a acestuia de rezultate utile anchetei.

De regulă, apare o modificare în conduita suspectului. Anchetatorul nu are decât să *„pluseze”*, fără să ridice vocea, lăsându-se, în continuare, dominat de dezamăgire – *„Ştii, Dorele, eu nu sunt aici şi nimeni nu mă plăteşte, pentru a agrava situația oamenilor,*

pentru a-i băga la puşcărie ori pentru a le face rău. Sunt aici pentru a verifica ceea ce s-a întâmplat şi pentru a îndrepta lucrurile. Dacă nu reuşesc, în cazul de faţă, am noroc, cazul este rezolvat. M-am întâlnit cu tine, nu pentru că nu mai aveam şi altceva de făcut, ci pentru că respect oamenii şi am vrut să cunosc şi punctul tău de vedere. Oricum, mâine voi finaliza dosarul cu sau fără tine."

Discursul poate continua, în funcție de disponibilitatea anchetatorului şi de reacțiile suspectului. Anchetatorul îşi poate exprima convingerea că, de fapt, suspectul nu îşi doreşte să tacă, că vrea să îşi afirme şi să îşi probeze nevinovăția, ceea ce este legitim; că vrea să fie înțeles, el ca persoană şi circumstanțele în care a fost implicat în desfăşurarea activității ilicite; că, dacă a greşit, vrea să îşi repare greşeala şi vrea să se îndrepte.

După un asemenea discurs, anchetatorul îşi va schimba poziția scaunului și se va aşeza; în aceste condiții, şi suspectul se vede nevoit să îşi modifice poziția corpului, dacă nu, şi cea a propriului scaun. Ca rezultat urmărit, este de aşteptat ca, odată modificată, poziția corpului suspectului să nu mai fie atât de închisă şi de defensivă, precum era inițial, ci, să se deschidă, să permită acceptarea, mai uşor, a raționamentelor propuse de către anchetator. Foarte important este ca ascultarea să se facă în poziția *„pe scaun"*, în picioare, totul poate degenera.

Cum nimic nu poate fi infailibil, suspecții puternici ar putea să nu reacționeze, să nu schimbe nimic din poziția lor, să continue să sfideze anchetatorul. Anchetatorul nu are decât să declare că întâlnirea s-a terminat şi că va trebui să plece; se va ridica în picioare – asta va crea suspansul necesar pentru a permite o nouă deschidere: *„Totuşi, eu nu cred că sunteți atât de inconştient ca să refuzați o şansă care vi se oferă, şansa de a vă rezolva problema onorabil."* Esențial, aici, este ca suspectul să nu se opună manifest, pentru că anchetatorul urmează să se aşeze din nou şi să revină cu raționalizări.

Există, în practică, şi alte scenarii, iar inventivitatea anchetatorilor nu este deloc săracă. Anchetatorul poate părăsi încăperea şi aştepta liniştit ca suspectul, rămas singur, să devină nerăbdător, să se ridice în picioare, să devină preocupat de părăsirea camerei de ascultare. Imediat ce anchetatorul simte că a venit momentul prielnic, va intra, mai mult sau mai puțin brusc, va modifica poziția scaunului suspectului, îşi va aşeza într-o poziție adecvată propriul scaun şi va forța, prinzându-l pe suspect de haine (o zonă suficient de solidă) să se aşeze amândoi, în acelaşi timp, pe scaune. Continuarea firească presupune ca anchetatorul, suficient de aproape de suspect, să-i spună acestuia cu o voce lipsită de intensitate, ca şi cum i-ar spune un secret, că *„trebuie discutate o serie de alte lucruri"*. Imediat anchetatorul va propune şi va insista pe raționalizări.

De la caz la caz, se poate accepta punerea cătuşelor şi pregătirea pentru introducerea în arest, cu o percheziție a obiectelor de vestimentație şi a corpului suspectului, amănunțită.

Pe măsură ce demersul anchetatorului creşte în intensitate şi acesta creează convingerea că nu-i nimic de glumă, creşte şi riscul ca, totuşi, suspectul să reziste. Dacă în 45 de minute acesta nu cedează la presiunea psihologică impusă de către anchetator este bine să se schimbe, din nou, strategia, întrucât, practic, în loc să scadă, rezistența suspectului creşte.

Utilă, în aceste condiții, în opinia mea, ar fi folosirea metodei ce presupune schimbarea rolurilor.

Am văzut-o aplicată de alții, am folosit-o şi eu. Dacă anchetatorul este flexibil, riguros şi convingător poate da rezultate uimitoare. Se poate folosi de orice obiect disponibil – personal, care se află (mai mult sau mai puțin întâmplător) în camera de

ascultare ori care aparține persoanei ascultate, fără să fie folosit un obiect *„foarte”* personal ori de uz intim.

Personal, îmi aduc aminte că am folosit cheile de la maşina unui suspect. Erau neglijent *„uitate”* la vreo 30 de centimetri de mâna suspectului. Cu o mişcare rapidă le-am luat şi le-am băgat în buzunarul de la haina cu care eram îmbrăcat. L-am rugat să mă întrebe dacă ştiu ceva despre cheile lui. A făcut-o, relativ, timid. I-am răspuns, calm şi cât am putut eu de convingător, că nu ştiu nimic despre cheile lui, după care, la fel de sigur şi serios, l-am întrebat dacă este sigur că a venit cu cheile de la maşină în camera de ascultare şi … dacă este sigur că are o maşină. Suspectul meu s-a enervat, s-a înroşit la față, mi-a spus că sunt nesimțit şi că îmi bat joc de el. Am numărat până la 20, în gând, după care am scos cheile şi m-am străduit să le pun, cât mai exact, în locul în care erau înainte să le iau. L-am întrebat dacă era posibil să creadă, dacă putea să fie convins, că eu nu ştiu nimic de cheile lui, doar pe baza faptului că eu afirmam că nu ştiu nimic de ele. Mi-a spus, cu privirea orientată către podea şi capul aplecat, că acest lucru nu era posibil. Am continuat să-i spun, cu cel mai convingător ton de care am fost în stare, că eu şi cu el ştiam, amândoi, că în buzunarul meu se găseau cheile lui; că eu le pusesem acolo şi el văzuse asta. I-am explicat că la fel stau lucrurile şi în anchetă; că nu este suficient să afirmi ceva, să spui ceva şi … să fii şi crezut; că afirmațiile, indiferent de la cine ar veni, indiferent cât de talentat şi convingător ar fi cel care le susține, nu pot convinge singure; că în anchetă, pentru a convinge, sunt necesare probe şi explicații raționale, cu privire la motivele care au stat la baza fiecărei acțiuni desfăşurate.

Am obținut o acceptare explicită, chiar dacă cu jumătate de gură, a ceea ce spuneam, lucru care m-a încurajat să continui şi să insist pe procesul de raționalizare. În scurt timp reduta a căzut – *„Stați să vă explic eu de ce am făcut ….”.*

- *Folosirea unei întrebări de ademenire* – este utilă şi eficientă, în condițiile în care anchetatorul este pregătit să prezinte o probă de vinovăție ori să rişte prezentând un raționament logic cu potențial acuzator. La nivel teoretic, este relativ uşor să spui că trebuie folosită o probă reală sau fictivă, pentru a-l ademeni pe suspect la a nara în loc de a nega. Totuşi, este o responsabilitate deosebită – folosirea prematură a unei probe reale, poate conduce la deconspirarea altora ori a sursei probelor şi, pe cale de consecință, la eşecul anchetei; folosirea unei probe fictive, poate conduce la decredibilizarea anchetatorului, la sporirea rezistenței prin crearea convingerii că ancheta nu are probe, iar anchetatorul nu ar fi în stare decât de o cacialma ieftină.

Ceea ce aşteaptă prin folosirea unei întrebări de genul: *„Cum puteți explica …”* este oprirea refuzurilor şi schimbarea alibiului ori, cel puțin, luarea în considerare a necesității reconfigurării, de către suspect, a sistemului defensiv, ceea ce ar permite crearea, cel puțin, a unei breşe.

De ce şi cum se poate obține o breşă în sistemul de apărare al suspectului ?

Explicația nu este foarte complicată. În regim de criză, creierul funcționează dominat de criză – oferă soluții, atât de elaborate, cât permite timpul avut la dispoziție şi presiunea exercitată. Nevoia de soluții, pentru suspect, este capitală; în faza de embrion se doreşte, cel puțin, o idee care să fie salvatoare şi să dea speranță, de natură a susține echilibrul necesar în lupta cu anchetatorul. Ei bine, ideea salvatoare, şi întreaga construcție subsecventă, nu poate avea ca fundament decât o evaluare adecvată a tuturor riscurilor şi posibilităților de evoluție ulterioară a propriei poziții în cadrul anchetei. Întrucât nu este timp suficient, iar puterea de concentrare nu este la cote aşteptate, apar, inevitabil, scăpări, care nu trebuie decât căutate, descoperite şi exploatate de către anchetator.

Cei mai mulți dintre anchetatori folosesc întrebările de ademenire, atunci când au de a face cu un suspect pe care îl consideră slab, cu o rezistență scăzută, şi se aşteaptă ca mărturisirea să vină repede ori atunci când suspectul este deja *„tăvălit şi obosit”* şi consideră că rezistența lui este mult diminuată. În mod firesc suspectul se va abține să mai folosească NU, vehement.

Bine ar fi ca anchetatorii să folosească decât o singură dată întrebarea de ademenire, folosirea repetată putând conduce la diminuarea impactului de ademenire, suspectul ar putea să nu se mai simtă atras în a renunța la NU şi a oferi explicații. Dacă apar explicațiile aşteptate, anchetatorul trebuie să aştepte *„cuminte”* ca suspectul să termine ceea ce este interesant şi, imediat ce acesta se opreşte ori încearcă să ducă discuția către zone neinteresante, să continue procesul de raționalizare pentru a acoperi noile elemente expuse de către suspect. Important este ca intervenția anchetatorului să fie suficient de promptă, pentru a se evita situația în care suspectul ar avea ocazia să evalueze complet stadiul anchetei şi să-şi adapteze eficient strategia.

Fundamental este ca suspectul să fie convins, că probele, despre care face vorbire anchetatorul, există şi că au potențial de acuzare. Includerea în procesul de raționalizare a noilor informații obținute şi creşterea acestuia în intensitate, constituie forța motrice, care poate reduce rezistența suspectului față de mărturisire.

O subliniere este necesară, aici, cu privire la mâinile anchetatorului. Ele trebuie să fie active, să fie în față ori, cel puțin, să fie vizibile pentru suspect, deoarece ele trebuie să constituie adevărate instrumente, care să fie folosite cu promptitudine, de fiecare dată când anchetatorul anticipează un posibil refuz din partea suspectului.

Refuzurile categorice care nu mint; NU care spune adevărul – nu trebuie uitat, că există, şi nu trebuie uitat, că ignoranța sau prostia anchetatorilor, se plăteşte cu drame umane.

Ne putem pune o întrebare firească: *Cum ar trebui să reacționeze o persoană nevinovată pusă în fața unei acuzații ori când simte că discuția evoluează către o asemenea zonă ?*

Firesc ar fi să reacționeze violent şi să încerce să îşi clameze nevinovăția, negând orice implicare.

Fără să fie o aluzie la lipsa de profesionalism a unor anchetatori, fără să fie o critică a abordărilor bazate pe prezumția de vinovăție, fără să fie o supraevaluare a dreptului la apărare şi a prezumției de nevinovăție, consider normal şi firesc, pentru orice bun profesionist, ca să existe o preocupare continuă legată de evitarea erorilor, pentru identificarea persoanelor nevinovate, în legătură cu care s-au dezvoltat suspiciuni pe baza unor probe circumstanțiate ori care, pur şi simplu, s-au aflat în locul şi în momentul nepotrivit.

Cum sunt refuzurile categorice veridice ?

Sunt spontane şi directe. Suspectul sincer păstrează un contact vizual echilibrat, fără să fie nimic ostentativ, care creşte în intensitate pe măsură ce timpul trece. Suspectul sincer întrerupe continuu, nu vizează doar momente, pe care le consideră eficiente. Rămâne în camera de ascultare, nu îşi dorește să plece, să scape cât mai repede, face tot, ceea ce consideră necesar, pentru a convinge cu privire la nevinovăția lui, chiar dacă depăşeşte, foarte repede, limitele raționalului. Tocmai puerilul, emoția, lipsa de sistematizare şi de pregătire a apărărilor, lipsa legăturilor funcționale între argumente, logica instinctuală a argumentelor, etc. sunt de natură a convinge cu privire la nevinovăția lui. Mâinile suspectului nevinovat se mişcă haotic, încearcă să se agațe de masă, de hainele ori de corpul anchetatorului, într-un gest de disperare, de implorare. Ochii devin, şi ei, disperați; contactul vizual are de suferit, întreg corpul este

dominat de gesturi exagerate, de gesturi dramatice. Vocea este greu de controlat iar sunetele nu sunt, de loc, echilibrate.

În ceea ce priveşte poziția corpului, şi aceasta poate face diferența între un suspect care minte şi unul care spune adevărul. Suspectul sincer stă drept pe scaun, cu corpul aplecat înainte în mod agresiv, îşi apără poziția, riscând atacuri verbale şi non verbale, cu scopul de a convinge. Suspectul mincinos are, mai degrabă o poziție prăbuşită, cu corpul înclinat pe spate şi cât mai bine ancorat de scaun, fiind tentat să folosească picioarele ca o barieră care să-l țină departe pe anchetator.

Odată identificate manifestări comportamentale specifice unui suspect sincer, anchetatorul nu ar trebui să capituleze. Totuşi, este firesc să rămână rezervat, însă, trebuie să redirecționeze discuția către obținerea unor probe cu privire la activitățile adevăratului suspect – va fi audiat formal precum un martor. Va trebui să fie abordate chestiuni secundare, cu privire la care persoana ascultată, chiar dacă este implicată, va opune o rezistență mai mică, refuzurile vor fi mai puțin categorice, fiind mulțumită că nu va trebui să răspundă cu privire la fondul acuzației. Anchetatorul va putea să constate un contrast evident între intensitatea refuzurilor legate de fondul acuzației şi intensitatea refuzurilor legate de chestiunile secundare, adiacente. Observarea, interpretarea şi exploatarea acestui contrast poate fi folosit ca un adevărat indicator al drumului cel bun pe care trebuie să-l urmeze anchetatorul, pentru succesul anchetei.

11.3. Refuzurile explicative

Refuzurile explicative constituie un indicator specific al încetării ofensivei. Este ca şi cum ofensiva ar fi suferit un atac cerebral. Gata cu sabia înainte; de acum, scutul este important iar sabia, doar pentru a para loviturile venite dinspre adversar. Este dureros să suporți, doar să parezi loviturile ce vin de la adversar. Ca principiu, refuzurile explicative sunt afirmații adevărate. Construcția lor le obligă să fie aşa. Orice enunț, orice construcție, ce se doreşte parte a unei comunicări, are nevoie de adevăr pentru a fi credibilă. Numai un inconştient ar încerca să obțină un enunț fals cu argumente false – un enunț fals cu argumente adevărate merită încercat, fiind o tentație pentru un suspect mincinos. *„Eu nu aş face asta pentru că …. Gândiți-vă la mine, la situația mea, dacă a-ți fi în locul meu, dumneavoastră a-ți face-o ?”* – parcă este o abordare demnă de un anchetator, dar …, în practică, s-a demonstrat că poate fi şi la îndemâna unui suspect mincinos.

Deşi un refuz explicativ are potențial de a înşela, de a încurca ancheta, este important, pentru anchetator, să preia argumentele veridice şi să dezvolte procesul de raționalizare. Există şi riscul ca suspectul să nu ofere nimic nou, nimic care să vină de la el. Exprimări generale, precum: *„Măsurile de securitate sunt deosebite şi nu permit să se întâmple nimic.”*, *„Nu aş vrea să-mi pun în pericol viitorul meu / situația mea / poziția mea / imaginea mea / cariera mea / etc.”*, *„Nu aş vrea să ajung în puşcărie.”*, *„Nu am nevoie de bani, am o situație care, pe mine, mă mulțumeşte.”*, *„Am credință şi ştiu că justiția divină este dreaptă, cei vinovați vor fi pedepsiți.”*, *„Îmi iubesc familia.”*, *„Nu aş ucide nici o muscă.”*, etc. nu oferă nimic nou dar … precum pentru mutările de deschidere din şah, şi în anchetă, trebuie să existe mutări de răspuns.

De exemplu, anchetatorul ar putea accepta refuzul explicativ, cu care a fost servit, ca pe o declarație adevărată, pe care o transformă într-un motiv, pentru a-l determina pe suspect să mărturisească. Trebuie să se *„bucure”* de faptul că suspectul *„i s-a alăturat”* pentru a rezolva problemele anchetei, cu afirmații precum: *„Sper că este adevărat …”*, *„Speram că vei spune asta”*, *„Mă bucur că ai menționat / ai făcut referire / ai vorbit despre asta”*, *„Exact, asta este minunat / este bine / este perfect”*, *„Bine, acesta este un motiv în plus pentru a clarifica …”*. Este necesar un entuziasm cât mai real din

partea anchetatorului, pentru că este nevoie de emoție. Trebuie să domine conversația, suspectul trebuie să vorbească doar atunci când consideră necesar anchetatorul. Suspectul se va feri să mai facă *„greşeala”* pe care a făcut-o, pentru că a obținut o stare de bine şi de mulțumire a anchetatorului, care ar putea să nu-i fie de bun augur. Anchetatorul în loc să fie afectat, în loc să fie knock-out, este în vervă, insistă şi continuă cu procesul de raționalizare, mai insistent pentru că, acum, are la dispoziție şi nişte motive cu caracter implicit, expuse de către suspect, ce pot fi folosite şi pentru a argumenta implicarea în activitatea ilicită.

Într-un caz de furt, ca exemplu, anchetatorul ar putea prelua şi depăşi explicația suspectului în felul următor:

Anchetatorul – *Uneori suntem tentați să facem lucruri incorecte pentru că simțim că suntem tratați incorect. Noi facem tot ce putem şi când să ne primim răsplata, primim …*

Suspectul – *Nu aş face aşa ceva.*

Anchetatorul – *Cum aşa ? De ce n-ai face-o Dorele ? De ce nu ?*

Suspectul – *Nu am nevoie de bani. Am bani în bancă.*

Anchetatorul entuziast – *Sunt sigur că ai bani în bancă, nu m-am îndoit nici o clipă că ai nişte economii, pe care este normal să le ții la o bancă. Am aflat multe despre tine ca om şi, personal, te apreciez. Cred că ce s-a întâmplat nu a fost pregătit în timp ci, mai degrabă, a fost un impuls instinctual, de moment, determinat de răzvrătirea firească a oricărui om care se întreabă „De ce şi până când să fie înşelat ?” A fost un răspuns normal la o presiune de care, de multe ori, nici nu suntem conştienți. Ştii, eu cred că sunt mai multe lucruri ce ar trebui să le iei în considerare.*

Urmează ca anchetatorul să dezvolte procesul de raționalizare, folosind şi faptul că suspectul are o sumă de bani în bancă, ducând motivele ce au stat la baza implicării în activitatea ilicită, către o altă zonă decât cea economică. Poate fi o oportunitate să se introducă în procesul de raționalizare motive sociale, sexuale, rasiale, invidie, etc. Se poate ajunge în punctul în care suspectul să spună ceva de genul *„noi fraierii suntem întotdeauna vinovați, suspectați, condamnați, noi suntem cei care trebuie să plătim; barosanii trebuie să stea la umbră, ei au oameni peste tot, au avocați, magistrați, la ei alunecă întotdeauna dreptatea.”* Este firesc, într-un asemenea caz, ca anchetatorul să preia provocarea şi să vorbească despre el şi ai lui, care sunt la fel de săraci, despre faptul că trebuie să accepte slujba pentru a-şi întreține familia, despre faptul că urăşte parveniții şi îmbogățiții peste noapte, despre … orice îl poate face compatibil şi îi poate ajuta să se apropie de sufletul suspectului. Concluzia necesară presupune că *„sunt alături de tine şi a început să fie o problemă, a mea, personală să terminăm cu bine această anchetă”*. Dacă anchetatorul nu convinge, suspectul va *„accelera”* şi va deveni o victimă – totul ce se întâmplă şi tot ce va trebui să fie rău în viitor, va fi, pentru că el trebuie să fie victimă.

Important, pentru anchetator, este să aibă capacitatea de a manevra printre explicațiile oferite de către suspect. Trebuie să accepte şi să respingă elemente, să încurajeze şi să respingă motive, în funcție de cum şi cât sunt acestea compatibile cu probele pe care ancheta le are la dispoziție. Orice explicație este reală, în funcție de cum este sau nu susținută de probe.

CAPITOLUL 12

Obţinerea admiterii implicării în activitatea ilicită cercetată

Odată ce consecinţele probabile ale evoluţiei anchetei sunt acceptate, au devenit dezirabile, în mintea şi sufletul suspectului, se deschide, larg, poarta recunoaşterii; suspectul este pregătit să recunoască implicarea în activitatea ilicită. Punctul în care suspectul este gata să înceapă mărturisirea constituie o provocare pentru anchetator – dacă face ceea ce trebuie să facă, mărturisirea începe să curgă; dacă nu face ceea ce trebuie, suspectul se poate bloca şi mărturisirea va întârzia ori, poate, nu va veni niciodată.

În plan comportamental, suspecţii pot oferi, de multe ori, indicii, mai mult ori mai puţin subtile, cu privire la sensibilitatea şi starea emoţională specifică eliberării şi începerii mărturisirii. Deşi există indicii, nimeni nu poate şti, exact, care este momentul în care poate începe mărturisirea. Totuşi, fiecare dintre anchetatori se străduieşte să conducă, pe o cale cât mai scurtă şi mai fără putinţă de întoarcere, conversaţia către recunoaşterea vinovăţiei. Suspectul trebuie să fi acceptat, în plan emoţional, că a fost prins, că trebuie să suporte consecinţele, iar beneficiile pot veni, doar, din colaborarea cu anchetatorul şi lămurirea problemelor anchetei. Anchetatorul i-a oferit motive, care îi permit să îşi salveze imaginea şi relaţia cu anumite persoane iar, acum, atenţia lui trebuie să fie concentrată către viitor; toate consecinţele, pe termen scurt, posibile ca urmare a atragerii răspunderii penale trebuie să fie depăşite.

12.1. Concentrarea suspectului pe ceea ce trebuie să declare

Un nivel acceptabil de concentrare al suspectului, pe detaliile necesare anchetei, este dificil de obţinut, pentru că odată ce raţionamentele promovate de către anchetator încep să aibă efect şi suspectul începe să îşi accepte soarta, în acelaşi timp, el începe să se retragă emoţional devenind liniştit şi tot mai retras, mai fără reacţii la ceea ce se întâmplă în jurul lui. Nu se vor mai manifesta nici refuzuri. Apare o atitudine de supunere, ca o manifestare a unui punct de maxim reflux psihologic, ce poate apare pe parcursul interogatoriului. Este de aşteptat să apară lacrimi, să plângă, ca o manifestare a furiei şi a conştientizării faptului că a pierdut, că a fost prins şi va trebui să suporte consecinţele.

În spatele supunerii se ascunde o stare de veghe, de pândă şireată; suspectul este într-o febrilă stare de căutare, trebuie să găsească o ieşire, care să-i permită să se salveze ori, cel puţin, să reducă consecinţele. În această stare, suspectul nu poate da răspunsuri consistente, nu poate explica, nu poate nara stări, situaţii ori circumstanţe. Dacă anchetatorul va insista cu întrebarea firească *„De ce ai făcut-o ?”*, va constată că a pus o întrebare absurdă şi stupidă, la care va primi doar tăcere ca răspuns.

În altă ordine de idei, este posibil ca în mintea suspectului să nu fie foarte clar, nici în acest moment, motivul real pentru care s-a implicat în activitatea ilicită cercetată, ceea ce nu face mai uşor de acceptat motivele propuse de către anchetator. În acest context, cred că este bine ca întrebările puse de către anchetator să poată suporta răspunsuri cu DA sau NU, ori alte răspunsuri care să conţină doar un cuvânt.

12.2. Distincţia între acceptarea şi recunoaşterea participării într-o activitate ilicită

Acceptarea presupune o declarație prin care persoana ascultată recunoaşte implicarea în activitatea ilicită cercetată. Recunoaşterea este o declarație prin care persoana ascultată acceptă vinovăția, responsabilitatea personală pentru desfăşurarea activității ilicite. Distincția este importantă deoarece poate influența desfăşurarea ulterioară a anchetei, în special când se cercetează activități ilicite a căror încadrare juridică ar putea presupune săvârşirea unor infracțiuni pentru care este necesară desfăşurarea activității ilicite cu o anumită formă de vinovăție.

Dacă o persoană acceptă să plătească, persoanei vătămate prin furt, o anumită sumă de bani astfel încât prejudiciul să fie considerat recuperat, de cele mai multe ori acea persoană este vinovată, este autoarea furtului; doar în cazuri rare o persoană nevinovată poate accepta o asemenea plată. Totuși, o asemenea acceptare este doar un pas, nu presupune şi recunoaşterea faptei, implicit, recunoaşterea desfăşurării activității ilicite, respectiv a furtului.

Într-un alt exemplu, tatăl anchetat în legătură cu moartea fiului său minor, acceptă faptul că l-a bătut rău, întrucât făcuse o prostie, însă susține că, atunci când l-a trimis în camera lui, copilul se comporta normal. Dacă pe parcursul cercetării anchetatorii nu mai obțin şi alte probe relevante, inculpatul, foarte posibil, îşi va schimba declarația spunând că, de fapt, i-a dat copilului doar o palmă şi nu avea cum să moară din asta.

Multe ascultări de persoane sunt considerate o reuşită când se finalizează, în fapt, cu o acceptare nu cu o recunoaştere a vinovăției. Un violator poate recunoaşte spăşit că *„îi pare rău pentru ce a făcut”*, a lovit o minoră şi a dezbrăcat-o. Dacă anchetatorul nu insistă şi, din ignoranță, termină ascultarea fără a obține suficiente elemente pentru a stabili vinovăția, la o viitoare audiere – foarte posibil în fața instanței – inculpatul ar putea să se apere spunând că minora era cunoscută pentru faptul că se prostitua, el a insistat, este adevărat că minora a refuzat, a dezbrăcat-o cu forța, a vrut să întrețină acte sexuale însă, văzând că minora continuă să refuze, s-a enervat, i-a dat câteva palme şi, nervos, a gonit-o iar aceasta a fugit îmbrăcată sumar.

Anchetatorii cu experiență ştiu că, de fiecare dată, trebuie să insiste şi pe parcursul a ore de anchetă să stabilească toate împrejurările pregătirii, desfăşurării şi a materializării rezultatelor activității ilicite astfel încât persoana ascultată să-şi recunoască vinovăția şi, astfel, să nu se mai poată *„întoarce”*, invocând tot felul de aspecte care să-i excludă vinovăția.

Desigur că există şi persoane care în fața probelor, indiferent de efortul anchetatorilor, refuză să depăşească nivelul acceptării, negându-şi cu fermitate vinovăția. În aceste condiții trebuie găsite alte mijloace de probă relevante în cauză. Bunăoară în cazul furtului în care suspectul a acceptat să acopere prejudiciul, fiind identificată persoana care a cumpărat o parte din bunurile furate, s-au lămurit aspecte în legătură cu împrejurările în care au fost vândute bunurile furate, faptul că mai există o persoană, care a perceput direct înmânarea bunurilor şi primirea banilor, etc.

Există o adevărată practică ca în anchetă să existe una sau mai multe găuri negre ce apar atât ca urmare a *„insistențelor”* suspecților care au ca principală preocupare furnizarea unei *„poveşti”* care să acopere ceea ce nu poate fi negat, datorită evidenței celorlalte mijloace de probă şi, care, în acelaşi timp să le permită să *„interpreteze”* cât mai mult din materialul probator în favoarea lor sau … ca urmare a lipsei de timp, de concentrare ori a ignoranței anchetatorilor provocate şi de … acte de corupție. În instanță, un dosar ce pare bine construit, dar care are una sau mai multe *„găuri”* se poate prăbuşi foarte uşor, totul se poate *„aranja”* în aşa fel încât nimeni să

nu fie vinovat iar inculpatul să poată scăpa *„numai un pic şifonat”* (mita, nervi, timp pierdut şi … cam atât).

12.3. Comportamentul suspectului în cursul recunoaşterii, asaltul anchetatorului

Întrucât nimeni nu poate fi sigur că suspectul *„se predă”* cu adevărat, comportamentul suspectului rămâne important, pentru că, odată recunoscut, poate face diferența între adevăr şi fals. Aşa cum am arătat, suspectul se retrage emoțional, contactul emoțional se reduce către zero; pentru cei mai mulți dintre suspecți, capul pare a cădea, cu privire cu tot, către podea; fiecare începe o conversație cu propriul sine, în cursul căreia discută argumente pro şi contra a mărturisi. Corpul se poate înclina, de mai multe ori, înainte; umerii se lasă în jos iar tensiunea este preluată de muşchi, ce pot da semne de suprasolicitare, inclusiv spasme, contracturi ori cârcei. Ochii se pot umezi, pot apare câteva lacrimi, şi, consecutiv, pot apare văicăreli, păreri de rău, suspectul poate începe să îşi plângă de milă. Ca aspect general, anchetatorul are în față un atlet, ce pare să fi pierdut cursa vieții, ce se simte învins, ce simte că nu mai poate face nimic.

Devine necesară, în context, ***scurtarea, simplificarea*** şi ***repetarea motivelor***, ca parte a unui atac final, pe care anchetatorul trebuie să îl dezvolte, atunci când anchetatorul observă elementele comportamentale la care am făcut referire mai sus. Acest asalt este firesc şi necesar, pentru ca drumul către recunoaştere să devină ireversibil. Retragerea emoțională aduce cu sine o reducere a atenției, suspectul ascultă mai puțin din ceea ce spune anchetatorul, percepția, oricum selectivă, este orientată, acum, către propria stare şi mai puțin către stimulii care vin din exterior. În acest context, anchetatorul trebuie să scurteze, să simplifice şi să repete motivele care ar fi putut sta la baza implicării în activitatea ilicită cercetată; procesul de acceptare al acestora trebuie continuat.

Anchetatorul va selecta raționamentele, care s-au dovedit a avea cel mai mare impact asupra suspectului şi îşi va rafina discursul pentru a ajunge la cel mai plauzibil şi mai de acceptat motiv pentru suspect.

Poate fi necesară şi o anumită ***apropiere fizică de suspect***, pentru a creşte presiunea şi a prelua controlul psihic asupra lui. Când suspectul începe să se retragă emoțional şi rupe contactul vizual cu anchetatorul, este timpul ca anchetatorul să *„atace la baionetă”* şi să cucerească teren. Pe măsură ce interogatoriul avansează, anchetatorii trebuie să se apropie, în plan fizic, de suspect. Lent, dar, hotărât, sub acoperirea mişcărilor mâinilor, distanța dintre corpul celor doi trebuie micşorată. Pe măsură ce suspectul se obişnuieşte cu mâinile anchetatorului, care se poziționează din ce în ce mai aproape, trupul anchetatorului se apleacă înainte – ocupând din spațiul care îl desparte de corpul suspectului – iar scaunul se apropie, prin continuarea firească a unui gest al mâinilor, care vrea să sublinieze ceva care se spune şi este important. Pur şi simplu, când corpul ajunge la marginea scaunului, anchetatorul va trage scaunul sub el, după care va fi gata să repete procesul din nou.

Nimic nu este simplu, totul se face cu mare grijă, suficient de lent pentru a nu rupe echilibrul precar al relației; suspecții nu sunt pregătiți şi nu pot accepta, cu uşurință, ca anchetatorul să intre în spațiul lor personal, să le simtă mişcările, respirația, emoțiile, transpirația, tot ceea ce se întâmplă cu corpul lor pe parcursul ascultării. Retragerea emoțională a suspectului oferă cea mai bună ocazie pentru ca anchetatorul să accelereze. Chiar dacă va observa, suspectul nu va reacționa, nu este în stare, acum, să reacționeze. Pe măsură ce distanța se reduce, creşte intimitatea discuției, comunicarea devine mult mai personală, emoțiile sunt mult mai implicate iar

tot ceea ce se spune, are un ecou mai mare, îi afectează mai profund pe cei doi eroi ai interogatoriului judiciar.

Cu anchetatorul lângă el, atunci când este gata să mărturisească, suspectul, de regulă, va pune ambele picioare cu talpa pe podea şi va deschide braţele, distrugând orice barieră dintre el şi anchetator. Anchetatorul se va apropia şi mai mult, până când scaunele celor doi vor fi aproape lipite unul de celălalt. Femeile nu îşi vor desface picioarele. Educaţia le-a impus să-şi păstreze picioarele încrucişate ori, cel puţin, să-şi păstreze genunchii lipiţi ferm, unul de celălalt şi ... aşa vor face. Corpul suspectului va fi tentat să se retragă într-o poziţie de învins şi, în măsura în care se optează pentru o luptă *„până la moarte”*, capul, împreună cu o parte a pieptului, se va retrage încercând să evite orice potenţială atingere. Cu ultimele resurse, suspectul va încerca să mai calculeze, dacă este bine ori nu să mărturisească.

Controlul suspectului va deveni total, pe măsură ce anchetatorul va continua ofensiva. Este necesar ca anchetatorul, odată ce a observat sensibilitatea emoţională a suspectului şi a constatat căderea barierelor de comunicare – semn că suspectul a început conversaţia internă cu el însuşi – să sintetizeze justificările, să le scurteze şi să le repete, de câte ori este nevoie. Efectul va fi mai mare, în condiţiile în care anchetatorul este aşezat foarte aproape de suspect şi încearcă să-i privească ochii. În cazul în care presiunea nu este suficientă şi suspecţii sunt lăsaţi prea mult, în postura de supunere, fără să fie *„loviţi”* cu justificări convingătoare, aceştia se pot trezi, precum unii boxeri din pumni şi pot deveni mai puternici, cu o rezistenţă crescută, apţi pentru a nega, din nou, totul. În practică am văzut anchetatori, care îşi privesc, insistent, suspectul în ochi, în timp ce le administrează justificări; nu se opresc până când este admisă implicarea în activitatea ilicită cercetată.

Ca să se poată obţine contactul vizual, se poate accepta, ca fiind util, inclusiv, o solicitare expresă a anchetatorului – *„Dorele, te rog să te uiţi la mine !”*. Privirea suspectului este *„prinsă”* în timp ce acesta îşi ridică capul. Folosirea prenumelui este un element hotărâtor. Suspectul, rar, poate rezista unui apel venit pe numele său. Practic, folosirea prenumelui poate fi folosită, de către anchetator, de fiecare dată când vrea să aibă contact vizual cu suspectul. Nu trebuie uitat că, odată privirea suspectului captată, anchetatorul trebuie să propună motive, cu maxim impact, asupra acestuia. Dacă vrem o admitere, este bine să ştim cum să o provocăm. În unele cazuri, în care suspectul nu se poate abţine şi plânge necontrolat, în hohote, iar contactul nu se poate realiza, aşa cum am arătat, se impune ca anchetatorul să se aplece peste suspect, să-l determine, fizic, să-i privească ochii.

Evitarea contactului fizic se impune, ca şi grijă din partea anchetatorului, mai ales în condiţiile în care cei mai mulţi dintre noi considerăm fireşti diverse gesturi de atingere a persoanei aflate într-o stare emoţională deosebită, ce este învinsă şi are nevoie de a simţi alături pe cineva. A atinge fizic suspectul poate fi de natură a consolida relaţia anchetatorului cu acesta. Este considerat normal a atinge umărul unui prieten sau a unei cunoştinţe apropiate, atunci când trebuie să suporte durerea pierderii cuiva drag. În anchete sau în cadrul unor alte relaţii tensionate, atingerea partenerului, de controversă ori, poate, chiar, de conflict, este folosită ca tehnică de a accentua supunerea, inferioritatea, ascultarea de care cel atins trebuie să dea dovadă.

Există şi riscuri datorită cărora contactele fizice, cel puţin în opinia mea, trebuie interzise în practica unui bun profesionist. Anchetatorul poate fi acuzat de agresiune fizică, că a încercat sau a lovit suspectul; că prin modul în care l-a atins pe suspect, l-a jignit, l-a ofensat, pe acesta; că a încercat să provoace sexual; că a încercat să arate că poate să facă ce vrea cu corpul suspectului; etc.

Ce se poate face ?

Am văzut anchetatori care mimează, care fac gesturile, care dau curs gesturilor, fără să existe contact fizic. Mâna anchetatorului se opreşte la aproximativ un centimetru de umărul suspectului, degetul anchetatorului *„împunge”*, dar nu atinge pieptul suspectului, palma anchetatorului mângâie, dar nu atinge capul ori părul suspectului. Nu există o ameninţare directă, pentru că nu există contact fizic cu corpul suspectului iar pentru cei care sunt disponibili, pentru dezvoltarea relaţiei cu anchetatorul, contează. Este nevoie de responsabilitate şi echilibru. Gesturi fireşti, venite în momente nepotrivite, pot avea, ca răspuns, gesturi de natură a escalada, mişcări violente, agresiuni directe la adresa anchetatorului, ceva, absolut, regretabil care … va ajunge în faţa instanţelor disciplinare, penale sau civile. Trebuie făcută diferenţa între mişcări şi gesturi care pot prezenta pericol pentru suspect şi cele fireşti, izvorâte din natura umană. Mişcările şi gesturile parţiale pot rezolva problema, pot testa măsura în care suspectul poate accepta şi înţelege.

Verificarea potenţialului de mărturisire al suspectului este necesară pentru a stabili distanţa la care se află acesta de momentul în care mărturisirea va începe să curgă. Aşa cum este de aşteptat, drumul către mărturisire nu este nici simplu, nici scurt. Se pleacă, de cele mai multe ori, de la indicii minime, în comportamentul suspectului, cu privire la o potenţială şi posibilă mărturisire. Evaluarea distanţei până la mărturisire trebuie făcută, pentru ca anchetatorul să aleagă conduita optimă, să ştie cum să îşi dozeze efortul, disponibilitatea, răbdarea şi … modul în care prezintă motivele.

Totul poate începe cu o declaraţie introductivă, prilej cu care nu este necesar ca suspectul să nege implicarea în activitatea ilicită. Pe fond, pentru a testa rezistenţa suspectului şi cât de lung este drumul până la mărturisire, anchetatorii folosesc raţionalizări în care, ca din greşeală, strecoară ***„tu”*** ori alt cuvânt cu trimitere directă la persoana suspectului. Teoretic, cu cât reacţia suspectului este mai virulentă, cu atât mărturisirea este mai departe.

Nu sunt necesare afirmaţii cu încărcătură emoţională mare, care să lege suspectul de fapta cercetată. Se poate opta pentru: *„Dorele, nu am cum să ştiu cu ce greutăţi te-ai confruntat, tu, în viaţă.”* ori *„Scopul acestei discuţii este să înţeleg care sunt, cu adevărat, problemele tale.”* Astfel de teste, pot fi folosite de mai multe ori pe parcursul unui interviu iar, în practică, sunt folosite aproape de fiecare dată, când anchetatorul constată modificări în starea emoţională a suspectului. Important este ca rezultatele să fie îmbucurătoare pentru anchetă, să demonstreze o apropiere treptată şi, pe cât posibil, ireversibilă, de momentul mărturisirii. Există şi riscul răsturnării situaţiei – suspectul se poate înfuria şi trece la un atac deschis împotriva a tot ceea ce a construit anchetatorul în planul relaţiei personale cu el – *Cine eşti tu, să te intereseze de soarta mea? Ce te priveşte pe tine, dacă şi ce probleme am ?*

12.4. Provocarea mărturisirii

Folosirea de întrebări acuzatoare este procedeu tactic ce are la bază dezvoltarea procesului de raţionalizare, stadiul evoluţiei acestuia la un moment dat. Astfel de întrebări, conţin elemente care leagă suspectul de fapta cercetată, însă, evită conţinuturi acuzatoare directe de tipul – *Tu ai făcut-o ?* Trebuie evitate cuvinte şi expresii dure pentru, că în scurt timp, vor fi folosite raţionamente care să minimalizeze implicarea suspectului şi să concentreze atenţia către viitor. Dacă vom spune *furt, deturnare de fonduri, fraudă, omor, viol, trafic de droguri*, există riscul prăbuşirii relaţiei construite cu greutate; în mintea şi sufletul suspectului activitatea ilicită recreează o teamă, poate, mai puternică decât cea iniţială, în legătură cu posibilele consecinţe.

Testarea momentului prielnic pentru mărturisire nu este ceva care să poată fi tratat cu ignoranță. La fel precum un şofer, înainte de a se angaja într-o depăşire, se asigură că poate să o facă în siguranță şi anchetatorul trebuie să se asigure că a venit momentul pentru a provoca mărturisirea. Decizia de a pune o întrebare, care să genereze admiterea implicării în activitatea ilicită cercetată, este una grea. Dacă anchetatorul atacă înainte de momentul potrivit, suspectul va nega. Dacă anchetatorul aşteaptă prea mult timp, suspectul se poate recupera emoțional şi se va îndepărta de orice colaborare în anchetă. În practică, se spune că, înainte de a face pasul, trebuie să ***simți*** că suspectul este gata să admită implicarea, că este gata să mărturisească.

Totuşi, pentru a evita o abordare la nivel intuitiv, în exclusivitatea, este bine să testezi dacă a venit momentul, să *„bagi deştul”*, să vezi dacă apa, cu care vrei să te speli este suficient de caldă, pentru a nu răci şi suficient de rece, pentru a nu te opări.

Cum se poate face asta ?

Printr-o declarație de tranziție – la începutul procesului de raționalizare, anchetatorul a vorbit la persoana a treia, atunci când a făcut referire la faptul că oamenii fac tot felul de greşeli în viață, fapt ce a permis suspectului să internalizeze raționamentele specifice situației, fără a fi nevoie să se confrunte şi să accepte că despre el este vorba în discursul anchetatorului. Ei bine, când în comportamentul suspectului apar manifestări comportamentale ce indică supunerea – rupere contactului vizual, deschiderea posturii corpului, picioarele cu tălpile pe podea, umerii căzuți, ş.a. – este momentul ca anchetatorul să folosească numele suspectului în dezvoltarea procesului de raționalizare. Anchetatorul ar putea arăta faptul că: *„Dorele, din anchetă nu rezultă adevăratele probleme cu care te confrunți tu. Judecătorul are nevoie pentru a lua o hotărâre bună să cunoască circumstanțele tale personale şi este bine să mă ajuți. Una este să fie cunoscute din ceea ce spui tu, de la tine, şi alta este să fie cunoscute din ceea ce spun alții ori rezultă, indirect, din diferite probe aflate la dosar”.* O asemenea declarație concentrează raționamentele justificatoare, deja expuse, ori cele care vor fi în viitor, pe persoana suspectului.

Pentru anchetator sunt foarte importante reacțiile suspectului, care trebuie să apară în mod obligatoriu. Nu ai cum să nu reacționezi la schimbarea radicală a situației – *se vorbea despre ceva, tu stăteai confortabil, aprobai sau nu, erai detaşat, lăsai să se exteriorizeze „normalul” din tine şi … dintr-o dată … se vorbeşte despre judecător, probe, dosar, hotărâre, circumstanțele tale personale, adică … de fapt, tu eşti cel vizat, tu eşti cel considerat vinovat.*

În cazul în care suspectul restabileşte contactul vizual, îşi închide poziția corpului, se înclină către înapoi, este evident că nu este suficient de pregătit pentru a admite implicarea în activitatea ilicită. Vor urma refuzuri iar anchetatorului nu-i rămâne de făcut decât să se întoarcă la folosirea persoanei a treia şi să dezvolte procesul de raționalizare, în astfel de condiții.

Există şi posibilitatea ca suspectul să nu accepte contactul vizual, să dea din cap uşor şi să îşi deschidă poziția corpului. Poate, poate … este posibilă o mărturisire; este necesară, acum, folosirea unei întrebări alternative ori a unei acuzații uşoare, moi, lipsite de duritate pentru a obține o primă admitere.

Folosirea întrebărilor alternative şi a ***acuzațiilor uşoare, elegante, provocatoare*** constituie un alt mod de a testa sensibilitatea suspectului față de o eventuală admitere. Indiferent dacă este vorba despre întrebări alternative ori despre acuzații uşoare, acestea, folosite prematur, au ca rezultat invariabil, obținerea de refuzuri; suspectul neagă cu insistență orice implicare. Totuşi, anchetatorul le poate folosi din când în când pentru a testa rezistența suspectului – dacă momentul mărturisirii s-a apropiat ori mai este *„de muncă”*. Procesul de raționalizare *„roade”* din

încrederea şi rezistența suspectului şi, pe cale de consecință, acesta devine mai puțin categoric şi începe să răspundă, din ce în ce mai spontan, la întrebările alternative ori la acuzațiile uşoare. Nu trebuie înțeles că anchetatorul poate folosi acest procedeu în exces; nu se pune problema să pui, din când în când, degetul sub jetul de apă ca să vezi dacă a venit apa caldă. Trebuie să simți căldura conductei pe care curge apa. Dacă devii nerăbdător, ceea ce nu este chiar anormal, este posibil să se rupă ceea ce ai construit şi nu ai consolidat şi să apară noi cicluri de refuzuri – interogatoriul să devină din ce în ce mai dificil.

12.4. Manifestările specifice începutului mărturisirii

Manifestările specifice începutului mărturisirii trebuie, neapărat, observate. Acestea sunt importante, pentru anchetator, deoarece fac necesară o reacție promptă din partea acestuia. Suspectul ce tace, privind în jos, desfăşurându-şi propriul dialog intern, dintr-o dată, rupe tăcerea, scoate un sunet ce aduce a oftat, se loveşte ori se mângâie pe frunte ori coapse, încercând să spună *„asta e …”*. Ceva asemănător se petrece și este exploatat, cumplit de prompt, de către ghicitoare. După ce ghicitoarea recită un repertoriu, nu foarte vast, de probleme pe care le au oamenii care vin la ea, ai o asemenea manifestare. Din acel moment ești al ei, *„ți-a prins unda”* – *drăguțule/drăguță, tu ai fost blestemat, vrăjit, ai o trimisătură … .*

Ei, bine, la fel precum o ghicitoare, acum este momentul ca anchetatorul să facă ceva.

Ce ?

O întrebare alternativă la care este greu de rezistat, care să conțină în partea acceptabilă o acuzație directă, care să nu fie dură, să nu conțină revolta şi duşmănia specifică celui care îşi vede de treaba lui în contact cu cel care a înşelat, care a încălcat legea şi a produs suferință. Stările prin care trece suspectul nu pot fi standardizate. Poate să devină calm, să arate că este un învins, să stea retras. Poate să înceapă să se agite, să plângă, să transforme relația cu anchetatorul într-una de tip mamă-copil. Poate să rămână calm şi să continue cântărirea opțiunilor până când, oarecum neaşteptat, să înceapă să vorbească acceptând implicarea în activitatea ilicită. Poate să repete, fără ostentație, ceea ce a spus anchetatorul ca declarație introductivă şi să înceapă mărturisirea. Totul depinde de starea emoțională a suspectului; dacă este să gândim în termenii analizei tranzacționale, depinde de starea în care se află – copil, adult ori bătrân – şi cât timp îi ia să ajungă la starea de adult rațional şi responsabil.

Folosirea întrebărilor acuzatoare de natură a provoca este folosită, aici, de către anchetatori ca lovitură de grație, pentru a depăşi ultima linie de apărare a suspectului. În acest moment, suspectul este pregătit să spună: *„Eu am făcut-o”*. Mai este ceva care îl opreşte. Acest ceva, poate fi depăşit printr-o întrebare fermă: *„Tu ai făcut-o ?”*

Totuşi, nu toți anchetatorii au puterea de a susține o întrebare fermă şi directă, precum cea la care am făcut referire. În practică, am constatat că, şi în funcție de forma în care se simte anchetatorul, se încearcă o soluție mai puțin dură, care să solicite mai puțină implicare din partea suspectului, riscuri mai mici şi să ofere rezultate mai bune, în raport cu ceea ce s-a investit, se încearcă o acuzație mai moale. Este vizată, doar, o participare în sens larg, fără nimic concret, o vinovăție oarecum *„fireasc㔝*; anchetatorul întinde o mână pe care şi-a pus o mânuşă de catifea fină, face *„doar”* o invitație la o cafea, ceea ce nu poate ascunde nimic vinovat.

Când promovezi a asemenea acuzație constați că te loveşti de o primă şi foarte importantă problemă – nu ştii ce gândeşte persoana pe care o ai în față. De exemplu, un individ cercetat pentru o agresiune fizică, o bătaie cu doi indivizi ce au ieşit *„şifonați”*,

auzind, din gura anchetatorului, o afirmație de genul: *„Şi eu am făcut-o, aseară, lată …”* – ar putea fi convins că anchetatorul vrea să conducă discuția către un furt pe care l-a făcut, mai târziu, către ora 1, din casa de vacanță a unui tip cu o funcție mare prin Bucureşti. Suspectul va prezenta, urgent, un NU, nefiind convins că sunt probe care să îl lege de furt; ba, mai mult, este şi greu de crezut că proprietarul a aflat de furt şi a şi sesizat poliția. O idee mai bună ar putea fi ca anchetatorul să fie mai precis: *„Dorele, te rog, spune-mi şi mie cu câți te-ai bătut, cel mai mult, o dată ?”* Un răspuns precum: *„Cu 5, săptămâna trecută, dar nu am fost singur, mai eram cu un băiat …”* aduce o admitere, oarecum surprinzătoare, a unei fapte ce nu era cunoscută de către anchetator. Aceste variabile, această lipsă de precizie a exprimărilor specifice acuzațiilor lipsite de duritate, mai moi, poate fi benefică pentru anchetator, în anumite condiții, pentru că invită suspectul să facă greşeli uşor de exploatat, ulterior. Nu înseamnă că lucrurile bune pot veni de la sine – pe cale de excepție, da, se poate, suspectul se poate lăsa singur înşelat, datorită lipsei de atenție sau a încărcăturii emoționale specifice anchetei. Anchetatorul, pentru a nu lăsa lucrurile să curgă singure, trebuie să ştie să-l alerteze pe suspect cu ceva diferit. O anumită monotonie, lucrurile par să se fi aşezat, pozițiile celor doi sunt pe cale de a se consolida şi …, acum, este nevoie de ceva nou şi interesant care să le trezească interesul participanților.

Enunțul trebuie construit cu grijă. Tonul anchetatorului trebuie să atragă atenția, să-l alerteze pe suspect, ca şi cum ceva deosebit este în curs să se întâmple. Este necesară folosirea prenumelui suspectului ori, în unele cazuri, a numelui şi nu trebuie uitat de subliniat un lucru – că suspectul, chiar, trebuie să răspundă la întrebare. Ritmul vorbirii anchetatorului trebuie să fie lent, pentru a crea suspans, incertitudine, pentru a lăsa timp suspectului să bănuiască ce poate fi mai rău, pentru a crea convingerea că anchetatorul stăpâneşte situația. Pot fi folosite enunțuri precum:

- *Care este cea mai mare sumă de bani pe care ai furat-o într-o zi ?*
- *Când ai furat prima oară din … ?*
- *Când ai început să fii preocupat de cum să … ?*
- *Când te-ai întâlnit prima oară cu … ?*
- *De când ai schimbat modul în care operezi ?*

Anchetatorul trebuie să fie conectat la ceea ce face, astfel încât să aibă contact vizual cu suspectul către sfârşitul întrebării, astfel încât răspunsul, de la început, chiar şi tăcerea premergătoare, să se *„bucure”* de presiunea privirii lui. Este bine ca predicatul să fie subliniat, în vorbirea anchetatorului, cu un ton, o diferență de volum sau/şi de ritm, adecvate. Ceea ce doreşte anchetatorul trebuie să fie clar, să echivaleze, pentru suspect, cu ceea ce este bine. Interesant este că, de cele mai multe ori, suspecții încep răspunsul cu a da din cap, în plan orizontal ori vertical, fiind posibil să promoveze o afirmație mişcând capul cu semnificație negativă, în plan orizontal şi invers. Într-un asemenea caz este evident că suspectul minte şi este de aşteptat ca anchetatorul să înceapă o ofensivă de succes pe termen scurt. Oricum, diferențele de comportament ale suspectului – când se pregăteşte o recunoaştere ori, din contră, când rezistența este, încă, foarte mare sunt evidente.

Răspunsul suspectului la acuzație trebuie să determine o adaptare, urgentă, a conduitei anchetatorului astfel încât, să nu se piardă nimic din ceea ce s-a câştigat cu greu. De exemplu, imediat ce suspectul generează manifestări comportamentale specifice refuzurilor, anchetatorul trebuie să se întoarcă, la ceea ce poate fi făcut pentru a reduce rezistența suspectului. Dacă apar manifestări specifice unei posibile admiteri, este bine să apară întrebări acuzatoare, acuzații uşoare. Suspectul va răspunde prin a oferi un refuz, a admite implicarea în activitatea ilicită ori a tăcea, încercând să

analizeze toate posibilele opțiuni. Pentru anchetator este important să se manifeste pro-activ, să anticipeze ceea ce urmează să se întâmple cu suspectul.

Folosirea afirmaților şi ***întrebărilor de exagerare*** poate fi utilă în condițiile în care suspectul începe să admită implicarea şi … se opreşte, mai mult ori mai puțin, speriat de ceea ce realizează că este în curs de a face. În mod firesc, este necesar ca anchetatorul *„să interzică întoarcerea”* şi printre cele mai eficiente moduri în care poate să o facă este exagerarea implicării suspectului. Pot fi afirmații sau întrebări specifice, prin care anchetatorul să exagereze eficient, din punct de vedere al dezvoltărilor benefice pentru anchetă.

Afirmațiile pot face parte dintr-un dialog interior pe care anchetatorul îl poartă, cu voce tare, cu sine – *„Câte a făcut Dorel nu mai cel de sus ştie”*, *„Ce a făcut omul acesta se cheamă că a plătit impozit pe prostie; cum prostie este multă şi el a făcut mult”.* – ori dintr-un dialog exterior, cu suspectul, ce conține atât exagerare cât şi o doză de admirație, față de ceea ce a făcut suspectul – *„Îmi place, eşti un şmecher deştept, care ai valorificat orice şansă ce ți s-a oferit.”, „Bravo, ai ştiut să îi faci pe fraieri, ai obținut, probabil, tot ceea ce puteai să obții din ceea ce ai făcut.”*

Ca întrebări, pot fi folosite:

- *Ai făcut mai mult de o mie, două, pe zi ?*
- *Ai luat şi tu câte un container pe zi ?*
- *La fraieri le-ai mai dat ceva ?*
- *Ți-a luat mai mult de o lună să pregăteşti „treaba” ?*
- *Dacă tot aveai bani pe tine, ai luat măcar 50 de grame ?*

Ca principiu, suspecții vor fi foarte prompți în a prezenta o negare. Suspectul trebuie să fie şocat de gravitatea afirmației; decizia pe care trebuie să o ia în legătură cu ceea ce trebuie să spună va fi influențată – *lucrurile nu pot sta atât de rău, nu a făcut atâta rău, a făcut … doar ceea ce a făcut şi, ca atare, ar fi bine să spună exact ceea ce a făcut.*

Suspectul care începe să admită că este implicat în activitatea ilicită cercetată îşi înclină capul într-o parte, sprâncenele se arcuiesc, buzele se încrețesc, devin moi, ochii evită privirea anchetatorilor.

Suspectul care începe să nege are nevoie de un aport suplimentar de aer, gura se strânge, buzele se strivesc iar capul se mişcă în plan orizontal, în semn de negare. Mâinile pot fi, şi ele, folosite pentru a susține negarea făcând gesturi mai ample, lipsite de firescul specific.

Anchetatorul, aici, trebuie să lupte pentru a obține negarea suspectului, ce este, de fapt, o recunoaştere a vinovăției. De exemplu:

Anchetatorul – *Îți ieşeau cel puțin 1.000 lei pe zi ?*

Suspectul – *Nu era posibil.*

Anchetatorul – *Eram sigur că nu avea cum să fie aşa de mult. Cam cât putea să fie într-o zi bună ? De fapt, din ceea ce rezultă din anchetă, până acum, nu avea cum să fie mai mult de 7-8 sute. Cât de mult a fost ? Mai mult de 500 ?*

Suspectul – *Mai puțin.*

Anchetatorul – *Păi … lucrurile se simplifică, rămâne de văzut dacă prejudiciul efectiv mai prezintă interes pentru anchetă. Totuşi, cât a fost ?*

Suspectul – *Eu mergeam pe 100 de lei, dar, se putea să-mi iasă şi 170 sau 180 într-o zi.*

Prima recunoaştere a vinovăției, la cei mai mulți suspecți, este o minciună menită să minimizeze gravitatea faptei lor. Cu toate acestea, suspectul este într-o situație grea – a admis că a făcut, ceea ce nu trebuia să facă. A făcut-o pentru prima oră şi cale de

întors nu mai poate fi. Este treaba anchetatorului, acum, să dezvolte filonul, să obțină cât mai mult din ceea ce a spus, din ceea ce a apucat să spună, suspectul.

12.6. Folosirea „întrebării următoare" sau „întrebării de rezervă"

De multe ori, persoanele care vin pentru a fi ascultate îşi pregătesc un scenariu cu o parte *„tare"* ce constă în afirmații care să sensibilizeze anchetatorul. Aceste *„afirmații"* care, fie că se constituie în auto-acuzații, fie că se referă la activități ilicite care au fost desfăşurate de către persoane importante, *„uită"* să fie şi argumentate. Foarte importante, în context, sunt două aspecte: dacă aceste afirmații sunt adevărate şi dacă ele pot fi probate. În ceea ce priveşte adevărul, anchetatorul va putea observa, în comportamentul persoanei ascultate, anumite manifestări care indică disconfortul, un anumit stres – dar cine poate face declarații împotriva sa cu nonşalanță ? cine poate face declarații despre persoane considerate importante fără să fie marcat de posibilele riscuri pe care şi le asumă ? Cât despre posibilitatea de a proba, totul pare a fi subsumat noțiunii de *evaziv*.

De multe ori, persoanele ascultate evită să spună minciuni, încercând să dea răspunsuri lipsite de precizie, evazive. Un astfel de răspuns, presupune un enunț, care are ca anexă o presupunere sau prezumție, despre care persoana ascultată nu oferă detalii, considerând că nu este normal – întrucât orice interlocutor, deci şi anchetatorul, înțelege repede.

În altă ordine de idei, orice întrebare pe care o pune anchetatorul presupune, ca o tendință naturală o anumită aşteptare, un răspuns anticipat (bazat, adesea, pe o idee preconceptă). Dacă răspunsul nu conține referiri directe la ceea ce se aşteaptă, la obiectul întrebării, instinctual creierul anchetatorului tinde să umple găurile lăsate, astfel încât totul să poată fi redus la *„da"* sau *„nu"*.

De exemplu, orice părinte pune întrebări copiilor înainte ca aceştia să plece la şcoală dimineața, *„Te-ai spălat pe dinți ?"* Invariabil, răspunsul este afirmativ, adevărat prin esență. Dacă întrebarea se modifică *„Te-ai spălat pe dinți bine ?"* sau *„Te-ai spălat pe dinți, azi, cu pasta de dinți cea nouă ?"* ne putem aştepta la o schimbare; copilul s-ar putea duce la baie să se spele pe dinți, dacă nu a făcut-o deja. Se pot găsi numeroase exemple de răspunsuri evazive la întrebări, la fel de, evazive.

Important este ca anchetatorul să aibă pregătită o nouă întrebare ***„de rezervă"***. De exemplu:

Anchetatorul: *„A-ți violat-o pe ... ?"*

Persoana ascultată: *„Sper să fie soția mea, cum să fac aşa ceva ?"*

Anchetatorul: ***„Am înțeles**, dar vreau să ştiu, dacă a-ți întreținut, cu forța, acte sexuale cu ... ."*

Persoana ascultată: *„Să folosesc forța ? Nu, am făcut dragoste aşa cum fac doi oameni care se iubesc."*

O greşeală care apare, des, în activitatea anchetatorilor constă în punerea aceleiaşi întrebări cu un conținut mai specific. Trebuie să remarcăm faptul că în planul manifestărilor exterioare nu apar diferențe semnificative în condițiile date; altfel stau lucrurile dacă apar cuvinte noi care să aibă şi o încărcătură emoțională deosebită. De exemplu:

Anchetatorul: *„A-ți violat-o pe ... ."*

Persoana ascultată: *„Sper să fie soția mea, cum să fac aşa ceva ?"*

Anchetatorul: ***„Am înțeles**, dar ai lovit-o peste față în timp ce ai dezbrăcat-o ?"*

Persoana ascultată: *„Bineînțeles că nu, cum poate să spună cineva aşa ceva? Am sărutat-o de câteva zeci de ori ! ..."*

12.7. Folosirea întrebărilor alternative

De cele mai multe ori, în anchetă, ne aşteptăm ca suspectul să coopereze şi să ofere date pe baza cărora să putem consolida o probaţiune eficientă, care să fundamenteze o hotărâre de condamnare a instanţei – o condamnare cu ani de detenţie. Este greu de acceptat că, pus în faţa unei asemenea perspective, suspectul ar putea să cedeze – ba, din contră, aşa cum am arătat, se poate constata o mobilizare generală, o concentrare a tuturor energiilor, pentru evitarea unei asemenea desfăşurări viitoare a lucrurilor. Ca şi tehnică de anchetă, pentru a evita dezvoltarea unei confruntări frontale, se recomandă folosirea întrebărilor alternative.

Persoanei ascultate îi sunt puse întrebări care nu vizează, direct, fondul activităţii cercetate şi care oferă două sau ... mai multe alternative de ocolire a ceea ce nu poate fi acceptat.

De exemplu, în cazul cercetării unui furt sau a unei tâlhării dintr-o locuinţă, se pot adresa întrebări precum: *„Când ai făcut rost de bani, ai fost la cârciuma lui Stelu` sau ai petrecut cu Ioana ?”* (concubina făptuitorului), *„Ai petrecut cu Ioana, nu-i aşa ? Ai fost văzut de către o vecină care s-a plâns şi că a-ţi făcut-o latã.”* Dacă apare cel mai mic semn de confirmare, se poate considera că gheaţa a fost spartă. De asemenea, se poate întâmpla ca cel ascultat să nu accepte nici o variantă propusă şi să fie, afirmată şi probată, o a treia variantă – lucru important – ori, pur şi simplu, să apară doar negaţia.

Lucrurile nu pot fi privite simplist, întrebările trebuie pregătite cu atenţie, puse la momentul potrivit şi pe tonul cuvenit. Formularea întrebărilor alternative are o importanţă, cu adevărat, deosebită – presupune, de fiecare dată, ca ce se aşteaptă, în primul rând, din punct de vedere al consecinţelor juridice, să fie acceptabil, să presupună un tratament mai puţin sever, persoana să fie respectată, ceea ce urmează a fi rău şi urât să nu fie, să nu pară a fi, inevitabil. Atunci când anchetatorul recurge la întrebări alternative, ar trebui să respecte principii, precum:

1. *Întrebarea alternativă nu ar trebui să facă referire la pedepsele prevăzute de lege.*

De exemplu, *„Se pare că ancheta va merge pe o acuzaţie de omor calificat, situaţie în care vei primi o pedeapsă cu închisoarea de la 15 la 25 de ani – este adevărat că ai plănuit omorul sau a fost vorba despre un conflict spontan, în cadrul căruia ai fost provocat ? – situaţie în care pedeapsa s-ar putea diminua considerabil”*. Introducerea în discuţie a unei pedepse atât de ... înspăimântătoare este de natură a bloca comunicarea, mult mai nimerit fiind o abordare precum: *„Pentru binele tău, ar fi bine să putem proba ceva de genul unei provocări, unei legitime apărări sau un accident”*. Astfel, se provoacă persoana ascultată, să accepte faptul că a fost în locul şi în perioada în care a murit victima şi, mai mult, posibilele apărări, pe care este invitat cel ascultat să le promoveze şi să le probeze, sunt elemente pe care ancheta, oricum, trebuie să le elucideze.

2. *Întrebarea alternativă nu ar trebui să conţină ameninţări referitoare la consecinţe pe care persoana ascultată ar putea să le suporte*

Important este ca persoana ascultată să poată răspunde fără teama unor consecinţe nefavorabile; asta pentru că, altfel, răspunsul va fi centrat pe evitarea consecinţelor. De exemplu: *„Cooperezi cu mine şi-mi spui unde îi găsim pe complici sau te întorci în arest şi uiţi de pachet şi vizite ... apropo, vezi că trebuie să-ţi speli hainele pentru că put ...”*. Într-o asemenea situaţie, fără să existe garanţia că vom obţine adevărul, vom avea parte de o replică, care să respecte versiunea pe care şi-a propus să o promoveze suspectul, dar, care să încerce să satisfacă solicitarea anchetatorului. Probabil că un efect mult mai bun s-ar putea obţine dacă anchetatorul ar prezenta solicitarea printr-o abordare pozitivă – de exemplu: *„Ştii despre faptul că există unele probe împotriva ta. Am*

nevoie de ajutorul tău, pentru a identifica locul unde se găsesc complicii, şi-ţi promit că, pe lângă avantajele legale ale cooperării cu organele de anchetă, te voi ajuta şi voi verifica, cu toată atenţia apărările tale, astfel încât să te bucuri de cea mai avantajoasă soluţie în instanţă."

Este clar că, aşa, de fapt, anchetatorul nu se angajează la nimic deosebit. Cooperarea cu organele judiciare este răsplătită de către legiuitor, fiind considerată circumstanţă atenuantă judiciară, iar verificarea apărărilor constituie o preocupare firească de anchetă. Oricum admisibilitatea unei probe este exclusă în condiţiile folosirii constrângerii – situaţie în care ne-am găsi, dacă anchetatorul va profera ameninţări în legătură cu persoanele apropiate, în legătură cu drepturile legitime ale suspectului sau în legătură cu bunuri cu valoare mare financiară ori personală. De exemplu: *„Dacă nu ne spui ..., o să-ţi iau copiii şi o să-i duc la casa de copii; pe tine te bag în puşcărie şi o să vorbesc cu patronul ca să o dea afară pe nevastă-ta. O să rămână, cu toţii, pe drumuri"*.

3. *Întrebarea alternativă nu ar trebui să ofere promisiuni de clemenţă*

Sigur că anchetatorul nu poate oferi clemenţă, nu are nici un fel de drept pentru a hotărî tratamentul juridic ce va trebui aplicat de către instanţă. Însă, în practică, se mai face trimitere la faptul că *„ ... o să încerc să intervin pe lângă procuror"*; *„o să încerc te ajut să stai cât mai mult în arestul secţiei, unde este mai bine – primeşti vizite, pachete, etc., mai lesne decât în penitenciar ..."*. Nu este greu de observat că oferirea de avantaje poate deveni, cu uşurinţă, un fel de invitaţie pentru acte de corupţie. Uneori, simpla trimitere, la unele avantaje pe care le oferă legea, se poate considera clemenţă – lucru, absolut, discutabil, mai ales în condiţiile în care, însuşi, legiuitorul a prevăzut posibilitatea reducerii pedepsei sau chiar a nepedepsirii în anumite condiţii (a se vedea cazul infracţiunilor de corupţie, de crimă organizată, vamale, etc.).

Folosirea unor întrebări alternative, pentru a obţine prima recunoaştere a vinovăţiei, pe timpul unei ascultări poate face diferenţa între un interogatoriu reuşit şi unul nereuşit. Totuşi, o întrebare, adresată în mod necorespunzător, poate duce la modificarea ulterioară a unei declaraţii în care a fost consemnată o mărturisire voluntară. Persoanei ascultate nu trebuie să i se facă promisiuni referitoare la un tratament mai puţin sever, în schimbul unei declaraţii şi nici să fie ameninţată cu tot felul de consecinţe inevitabile, dacă acesta nu doreşte să mărturisească. Mai mult decât atât, în întrebarea alternativă nu ar trebui să existe menţiuni despre posibile capete de acuzare, lungimea pedepselor sau percepţia judecătorului cu privire la activitatea ilicită cercetată.

Particularizând, pentru a lămuri aspecte specifice activităţii ilicite, se poate ca, printr-o singură întrebare, anchetatorul să ofere două opţiuni acuzatoare, pe baza cărora suspectul va alege ceea ce, probabil, va corespunde cel mai bine cu evoluţia procesului de raţionalizare dezvoltat anterior. Anchetatorul cunoaşte acest lucru şi va include, în conţinutul întrebării, o acuzaţie ce poate fi acceptată şi o acuzaţie din zona a ceea ce i se poate întâmpla mai rău suspectului. Diferenţa între acceptabil şi inacceptabil este fundamentată şi vine să completeze şi să dezvolte ceea ce suspectul a admis, deja, ca implicare în activitatea ilicită cercetată.

Exemplele, oarecum clasice, folosite de către anchetatori, în practică, presupun:

- *Ai folosit banii pentru a lua de mâncare pentru familie/a plăti facturile de întreţinere/a plăti spitalizarea pentru ... /a-ţi ajuta mama **ori** pentru a cumpăra băuturi alcoolice/droguri/a merge la curve/a juca la jocuri de noroc ?*
- *Te-ai gândit de mult să faci asta **ori** aşa ţi-a venit în momentul ăla ?*
- *Tu ţi-ai propus să faci asta **ori** a fost un accident ?*

Anchetatorul trebuie să aibă grijă, să fie atent la modul de manifestare al suspectului. Întrebările alternative pot fi folosite, cu eficienţă, atunci când refuzurile

suspectului au încetat, când există admiterea implicării ori aceasta este în curs şi, din diferite motive, naraţiunea suspectului s-a oprit. Există şi posibilitatea ca unii dintre anchetatorii cu experienţă să folosească întrebările alternative pentru a testa sensibilitatea suspectului faţă de o posibilă admitere, însă, aici, poate apare un pas înainte, doar în măsura existenţei unei empatii deosebite a anchetatorului cu suspectul, a unei relaţii consolidate între cei doi. Mai este nevoie, tot aici, şi de un comportament non verbal adecvat al anchetatorului, de natură a susţine demersul principal. Este necesară atingerea unui vârf de sinceritate, în tot ceea ce înseamnă comportamentul anchetatorului, care însoţeşte o întrebare alternativă. Pentru eficienţă, la fel precum în cazul folosirii afirmaţiilor ori întrebărilor prin care se acuză direct, anchetatorul va folosi prenumele suspectului pentru a atrage atenţia.

Nu este lipsit de importanţă ca anchetatorul să fie pregătit pentru a repeta o întrebare alternativă, de fiecare dată când constată o anumită retragere a suspectului, pentru a avea un dialog intern. Mai mult, anchetatorul poate să sugereze, să insiste, asupra variantei preferabile: *„Sunt sigur că ai plătit doctorii pentru copil, asta spune multe despre ce fel de suflet ai; este adevărat că ai plătit facturile la spital ? Este adevărat Dorele ? Trebuia să îmi dau seama că, un om ca tine, nu ar fi putut face aşa ceva, decât pentru cineva drag, este adevărat Dorele ? Ai plătit doctorii Dorele ? Dacă ţi-ai luat de băut, ne pierdem timpul şi este timpul meu, este cu totul altă poveste, dar … nu mi se pare corect, nu cred că ai cheltuit banii pentru băutură, eşti un om bun, a fost pentru doctori ?”*

În practică, se consideră firesc ca suspectul să fie încurajat pentru a alege varianta mai bună. Anchetatorii ştiu că suspecţii nu aleg în funcţie de motivul real ce a stat la baza pregătirii, desfăşurării şi exploatării rezultatelor activităţii ilicite ci în funcţie de ceea ce i se pare mai acceptabil, de ceea ce pare a presupune o cheltuială mai mică de resurse ori de şanse pe care le au. Pentru anchetă, motivul pentru care suspectul a făcut ceea ce a făcut este mai puţin important decât faptul că A FĂCUT. Motivele pot fi folosite ca circumstanţe reale sau personale de natură a califica o faptă sau una ori alta dintre persoanele implicate, de natură a atrage o agravare a răspunderii penale ori o anumită clemenţă legală faţă de făptuitor. Este adevărat că, uneori, diferenţa între *„cu voie”* şi *„fără voie”* poate face diferenţa între infracţiunile din culpă şi cele săvârşite cu intenţie, diferenţa dintre un tratament sancţionator, dominat de înţelegere faţă de *„greşeală”* şi de persoana făptuitorului şi un tratament sancţionator, ce vizează aplicarea unei pedepse cu închisoarea.

Teoria *„accidentului”* este folosită ca momeală de foarte mulţi anchetatori, ce devin deosebit de mulţumiţi, pentru că obţin acceptarea implicării şi o descriere – privită ca un cap de pod – a modului în care a fost desfăşurată activitatea ilicită. Bineînţeles că urmează descrierea riguroasă a tuturor elementelor acţionale şi a motivelor ce au stat la baza fiecăruia, o simfonie în *„DE CE ?”*, care trebuie interpretată de către suspect şi ascultată de către anchetator. Abia cu toate *„cărţile”* pe masă s-ar putea stabili *„cum stă treaba cu vinovăţia, cu latura subiectivă a infracţiunilor”.*

După ce suspectul a recunoscut implicarea în activitatea ilicită cercetată, anchetatorul trebuie să sprijine decizia suspectului de a mărturisi. Acesta a făcut o alegere ce, chiar dacă a făcut-o, doar, dând din cap ori spunând un singur cuvânt – DA sau NU – trebuie completată. Sunt puţini suspecţi care sunt în stare ca, în acest moment, să ofere o naraţiune, unii dintre ei, în plan obiectiv, nici nu realizează faptul că şi-au recunoscut vinovăţia. Aspectul poate fi de natură a fi exploatat ulterior, dacă anchetatorul rămâne pasiv, de către suspect, ce poate afirma că nu şi-a dat seama ce a făcut ori spus.

De exemplu, am văzut o parte din desfăşurarea ascultării unui funcţionar public din cadrul poliţiei locale, ce era acuzat de furtul unui pistol, de la serviciu. Anchetatorul a dezvoltat procesul de raţionalizare către o versiune centrată pe o datorie, pe care o făcuse suspectul la nişte cămătari – *„Sunt sigur că nu ai luat arma pentru a face rău; ţi-a fost frică şi ai făcut-o pentru a-ţi proteja familia. Ţi-a fost frică de cămătari ! Aşa a fost, sunt sigur că ţi-a fost frică."* Pe timpul discursului susţinut de către anchetator, suspectul şi-a lăsat umerii să cadă în jos, capul a devenit, şi el, aplecat. Când anchetatorul a spus: *„Ţi-a fost frică de cămătari ! Aşa a fost, sunt sigur că ţi-a fost frică."* suspectul a dat din uşor din cap în sens afirmativ. Anchetatorul nu a mai continuat asaltul şi l-a lăsat pe suspect să realizeze că a făcut o greşeală. Anchetatorul a încercat să continue procesul de raţionalizare vorbind despre ce răi şi ce nenorociţi sunt cămătarii. Rezultatul a fost dezastruos: suspectul şi-a reîncrucişat braţele, şi-a ridicat capul privind pe undeva pe deasupra capului anchetatorului iar faţa a revenit la o expresie rece şi indiferentă. Mărturisirea a fost pierdută, cel puţin pentru un timp, pentru că anchetatorul nu a insistat suficient – *aşa este, sunt convins că aşa este, spune-mi că aşa este.* Orice întârziere, din partea anchetatorului, în a susţine admiterea, cât de firavă, a implicării în activitatea ilicită cercetată, poate conduce la o retragere.

În practică, poate apare o problemă: dacă anchetatorul, din diferite cauze, obiective sau/şi subiective, pierde, nu sesizează, nu este pregătit ori nu este suficient de atent, pentru a observa semnul ori manifestarea, prin care suspectul admite că este implicat în activitatea ilicită cercetată, ce se poate face ?

Personal, consider că există manifestări comportamentale caracteristice, pentru un suspect care admite implicarea, ce fac diferenţa, faţa de un suspect care continuă să nege.

Cel care admite tinde să aibă faţa relaxată, ochii evită privirea anchetatorului, parte din concentrare se pierde, gândul, mintea, suspectul cu totul, pare să fie departe, pe o altă planetă. Buzele sunt lipsite de încordare şi lasă să iasă, fără a se opune, aerul din gura care, parcă, se face pungă. Sprâncenele se arcuiesc, şi ele, odată cu manifestarea admiterii. Suspectul nu se simte, când îşi ia aer. Tot ce vine de la el, toate exteriorizările lui, vin pe respiraţie – ceva ascuns cu, mai mult sau mai puţină, grijă iese la lumină şi trebuie să dea la o parte tot ceea ce l-a acoperit. Nici nu are nevoie de aer, pentru că nu intenţionează să vorbească. Pe timpul admiterii, capul pare a în derivă, bărbia caută pieptul, ca punct de sprijin, iar ochii sunt orientaţi, de regulă, spre stânga jos – cu conexiuni neuronale în zona sentimentelor, a trăirilor emoţionale.

Suspecţii care neagă au tendinţa de a căuta şi, chiar, forţa contactul cu privirea anchetatorului, capul se mişcă în plan orizontal, într-o agitaţie de natură a susţine refuzul ferm. Înainte de a vorbi, uneori chiar pe timpul livrării primelor sunete, apar mişcări în plan orizontal în sens de NU. Sprâncenele, şi întreaga faţă, sunt încordate, transmit un sentiment de dispreţ pentru că, în fapt, suspectul nu este şi nici nu vrea să fie de acord cu raţionalizările avansate de către anchetator. NU-ul apare spontan, imediat ce anchetatorul a emis ultimul sunet din mesajul său. După NU, apare şi se dezvoltă mesajul de refuz al suspectului. Pentru a fi eficient, suspectul urmăreşte, pândeşte sfârşitul discursului promovat de către anchetator. O să vedem suspecţi care au buzele strânse, care inspiră o cantitate mare de aer într-un timp scurt, după care îl elimină controlat, puţin câte puţin. Sunt convinşi că, având pieptul plin cu aer, vor avea suficientă forţă să genereze un mesaj de negare, de respingere, convingător. Vor începe să vorbească, imediat ce va apare o pauză în vorbirea anchetatorului.

Un bun anchetator trebuie să poată recunoaşte manifestări comportamentale, precum cele la care am făcut referire, pentru a putea reacţiona adecvat, în funcţie de

distanța pe care o mai are de parcurs cu suspectul, până la momentul admiterii şi, ulterior, al mărturisirii.

Aşa cum am arătat, acceptăm că, în momentul în care un suspect pare să fie gata să mărturisească, anchetatorul trebuie să pună o întrebare alternativă. Ca un exemplu clasic, anchetatorul poate întreba: *„Ai planificat acest lucru înainte calculând, totul, la secundă sau s-a întâmplat la un impuls de moment ? Mi se pare că eşti un om de treabă, nu-i aşa că a fost un impuls de moment?"* Dacă suspectul dă din cap afirmativ totul este bine. Dar dacă suspectul oferă o slabă negare de genul *„Dar, sincer, nici măcar nu am făcut-o."* Când un suspect (a cărui vină este sigură, într-un mod rezonabil) continuă să respingă întrebarea alternativă, anchetatorul trebuie să aibă pregătită o întrebare de restituire.

Întrebarea de restituire este un termen generic, destinat să descrie orice întrebare formulată în scopul de a permite suspectului să facă o concesie parțială cu privire la vinovăția sa, care să poată fi apoi folosită ca o piatră de hotar în obținerea primei mărturisiri a vinovăției. Să luăm, de exemplu, un funcționar administrativ care este cercetat în legătură cu un furt în valoare de aproximativ 4.000 lei – anchetatorul poate întreba, *„Măcar ai fi dispus să acoperi prejudiciul, să plăteşti valoarea bunurilor furate?"* Dacă funcționarul este de acord – VICTORIE – a făcut primul pas către mărturisirea furtului.

Alte exemple de întrebări de restituire sunt:

- *Vrei să vorbesc cu victima pentru a afla ce va face, dacă i se va restitui bunul furat ?* – în cazul unui furt;
- *Ai accepta o corectare a cererii pentru despăgubire ?* – înşelăciune în domeniul asigurărilor;
- *Măcar eşti dispus să renunți la alcool şi să te opreşti din băut ?* – atunci când consumul de alcool a fost de natură să influențeze comportamentul persoanei;
- *Ai putea accepta o împăcare, dacă victima nu are pretenții ?*

Suspecții vinovați vor fi, de cele mai multe ori, de acord să facă aceste concesii deoarece aceasta le permite să se elibereze de anxietatea şi vina asociate cu activitatea ilicită desfășurată, fără a accepta o responsabilitate personală. Dacă suspectul se împotriveşte acceptării unei asemenea concesii, este de datoria anchetatorului să încerce un nou demers. Spre exemplu:

- *Domnule ai fi dispus sa plăteşti măcar 2.500 lei din valoarea prejudiciului ?*
- *Nu am furat nimic şi nici nu am de unde să plătesc banii ăştia ... .*
- *Ştii ceva ? ... Eu te-am tratat destul de bine în după-amiaza asta, nu-i aşa ? Nu am obligația să insist şi să trec peste evidența unor probe, mă aşteaptă alte două persoane pentru a rezolva nişte probleme într-un dosar. Credeam că eşti o persoană sinceră, cu caracter, care se comportă rezonabil, dar, dacă nu eşti nici măcar de acord să restitui banii, asta îmi spune că m-am înşelat în privința ta – poate nu eşti decât, doar, un hoț mincinos ... . Acum, nu spun că trebuie să-i restitui toți banii astăzi. Dă-o încolo de treabă, dacă aveai bani nu ai fi avut nevoie de ei încă de la început. Eu doar vorbesc despre restituirea lor, până la urmă. Ai fi de acord cu asta, nu-i aşa?*
- *Cred că da.*

O dată ce suspectul este de acord cu întrebarea de restituire, anchetatorul trebuie, în continuare, să scoată în evidență prima admitere a implicării în activitatea ilicită cercetată şi să provoace o mărturisire completă. De cele mai multe ori, aceasta poate fi obținută prin simpla adresare a unor întrebări de detaliu.

- *Mai ai ceva din banii furați ?*
- *Nu.*

- *Asta înseamnă că, într-adevăr ai avut nevoie de ei. Pentru ce ți-au trebuit?*
- *Pentru a plăti facturile.*
- *Ce facturi trebuia să plăteşti?*
- *De Crăciun, am luat tot felul de cadouri, cu cardul meu de credit şi când s-au adunat ... .*
- *Deci ți-au trebuit, pentru a plăti banii pe care i-ai cheltuit cu alte persoane. Pot să înțeleg aceasta.*

Urmează ca anchetorul să continue cu întrebări pentru continuarea confirmării.

Alte exemple întrebări de detaliu care pot fi adresate o dată ce suspectul este de acord cu întrebarea de restituire presupun:

- *Pentru a dovedi proprietarilor casei că eşti sincer, ce bun poți să le restitui zilele astea ?* – în cazul unui furt din locuință.
- *Crezi că poți să te abții, să nu mai bei alcool ?*
- *Nu vrei să vinzi maşina ?* – pentru a nu mi fi tentat să o conduci, cel puțin până îți iei un nou permis.
- *Dacă tu tot consumi droguri, te rog să mă ajuți să-l/să o tratez pe ... .*
- *Dacă la prezentarea pentru recunoaştere vei fi indicat de victimă ca fiind cel care a violat-o, promiți să nu fii violent aşa cum ai fost când ai violat-o ?*

Anchetatorii trebuie să accepte că întrebarea de restituire este doar o cărare, un mijloc, care poate duce spre o eventuală mărturisire. Fiind de acord cu compromisul sugerat de anchetator, persoana ascultată nu este, neapărat, de acord cu recunoaşterea vinovăției. Într-un caz real în care s-au furat câteva sute de lei dintr-o casă de marcat, cercetările s-au concentrat, imediat, pe un tânăr, care a fost angajat recent. Pe parcursul ascultării tânărul a fost de acord să plătească banii furați, dar ..., niciodată nu a admis că a furat banii. Angajatorul era pregătit să concedieze angajatul datorită furtului. Într-un efort de a obține elemente noi pentru lămurirea situației am considerat util ca şi un alt angajat, care avea acces la casa de marcat, să fie ascultat. Acest angajat, care era vechi, considerat a fi un fel de asistent manager de încredere, a prezentat manifestări specifice comportamentului mincinos şi a fost interogat amănunțit. Recunoașterea faptei de către acesta l-a exonerat pe angajatul cel tânăr, care era de acord să suporte prejudiciul

Am arătat că folosirea exagerărilor, a unor acuzații uşoare, provocatoare, a întrebărilor alternative, sunt la dispoziția anchetatorului pentru a-l provoca pe suspect, pentru a scoate ***„ceva”*** de la acesta. Pe fond, practic, toate acestea, oferă suspecților oportunitatea de a intra în dialog cu anchetatorul. Trebuie acceptat faptul că cei mai mulți dintre suspecți, din punct de vedere emoțional, sunt în imposibilitate de a răspunde la întrebări deschise; nu sunt în stare şi nici nu vor să prezinte narațiuni, care să conțină elemente de natură ori pe parcursul cărora să se expună, să-şi piardă credibilitatea. În cazul folosirii întrebărilor închise este vizată reactivitatea emoțională, ceea ce poate scăpa controlului, datorită necesității de manifestare a emoțiilor. Suspectul, încă nu mărturiseşte, el, doar, lasă, involuntar, să-i scape admiterea implicării. Pentru anchetator, urmează faza următoare, a dezvoltării admiterii implicării în activitatea ilicită.

12.7. A recunoaşte „acum”

Este în natura lucrurilor ca oamenii atunci când au de luat decizii neplăcute să amâne, cât mai mult acest lucru – da, o să fac, dar nu azi. Ştim cu toții cum procedăm când trebuie să ne plătim ratele, când trebuie să ne achităm impozitele, când trebuie să ne prezentăm pentru tratamente ce pot presupune durere, cum tratăm termenele de plată a facturilor, etc. Sunt suficiente motive pentru a nu o face *„exact”* acum.

Cei mai mulți dintre suspecții vinovați tratează lucrurile asemănător. Cel care se află în fața anchetatorului acceptă faptul că sunt cunoscute multe detalii legate de implicarea lui şi că a minți este lipsit de sens. Cu toate acestea nu spune adevărul, nu spune adevărul pentru că simte, instinctual, că spunerea adevărului aduce necazuri.

Ce trebuie să facă anchetatorul ?

Există vreun un procedeu tactic care poate fi folosit pentru a-l determina pe cel sau cea ascultată să spună adevărul *„acum”* ?

Soluția vine din marketing, agentul comercial are nevoie să convingă consumatorul să ia decizia de a cumpăra *„acum”* şi atunci a apărut soluția – ***recompensa***. În marketing se fac reduceri de preț, se oferă bonusuri, se oferă exclusivitate, etc. În anchetă, şi nu numai, se pedepseşte comportamentul întârziat. Un lucru este cert, un procedeu tactic *„de urgență”* dezvoltat pe bază de persuasiune trebuie să se bazeze pe un mix inteligent şi, neapărat, eficient construit din recompense şi sancțiuni; în opinia mea, orice soluție ce se bazează doar pe recompense ori doar pe sancțiuni nu poate avea eficiență. Anchetatorul nu poate folosi orice fel de recompense şi sancțiuni, există limite şi facilități legale – începând cu circumstanțele atenuante ori agravante şi terminând cu cauze de nepedepsire ori care diminuează pedeapsa. De asemenea, nu este normal să-l pedepsim pe cel care îşi susține nevinovăția minținд, *„oferindu-i”* lovituri în diverse părți ale corpului ori încercând să-l umilim, însă, nimic nu ne împiedică să sancționăm *„expunerea mincinoasă”* prefăcându-ne că privim în gol, sau pe fereastră, jucându-ne cu un pix ori lăsând să ne cadă pe podea ceva care să producă zgomot. O anumită eficiență o are şi tăcerea, pur şi simplu anchetatorul nu-i mai oferă feed-back celui pe care îl ascultă.

Nu poate fi considerat ca fiind un lucru abuziv să ne grăbim să aflăm adevărul, să ne străduim să aflăm mai repede adevărul de la persoana pe care o ascultăm. Din punct de vedere tactic, trebuie exclusă orice posibilitate ce ar avea legătură cu promisiuni de clemență ori cu amenințări legate de folosirea violenței fizice sau psihice.

Ce se poate face ?

O idee ar fi folosirea unor afirmații legate de modul de tratare a situației de către anchetator. De exemplu, *„Domnule, sunt la serviciu de trei zile, noi, aici ..., avem foarte multe dosare în lucru; nu am timp pentru a lămuri, absolut, totul. Mâine am o zi liberă. În după amiaza aceasta am să termin lucrul în dosarul în care sunteți implicat. Dacă vreți să mai spuneți ceva care să vă susțină poziția, vă rog să o faceți, acum; eu am nevoie de adevăr.”*

În aceeaşi ordine de idei se poate face apel la un complice, *„Dan, ştiu că, de cele mai multe ori, cei cu care stau de vorbă nu-mi spun adevărul de la început. Acum, nu am timp, ori îmi spui adevărul ori te las în pace. Îl voi asculta şi pe .... şi sunt convins că, după ce îi voi spune că nu ai făcut decât să mă minți, va spune că tu ai pregătit, tu ai avut ideea şi ai stabilit cum să se acționeze şi că el a fost doar un simplu spectator, un om ce a fost într-un moment nepotrivit, într-un loc nepotrivit. Este alegerea ta, nu ştiu cât îți va folosi să taci sau să minți câtă vreme alții vorbesc şi ceea ce spun ei este împotriva ta.”*

Soluții constructive pot fi şi:

„Maria, ştii foarte bine că, mai devreme ori mai târziu, voi afla adevărul. De la tine sau de la altcineva ... alegerea este a ta. Pentru tine este bine să îmi spui tu adevărul.”

„ ... nu fi copil, crezi că dacă nu spui nimic, tot ce s-a întâmplat şi viața va intra în normal ? Dacă eu, dacă ancheta nu va face lumină, în ceea ce s-a întâmplat, oamenii nu vor avea încredere în tine, vor crede că cine ştie ce aranjament necurat am făcut. Eu zic să spui adevărul acum şi, probabil, şi eu şi tu, vom avea de câştigat.”

„ ..., nu vreau să mă cauți săptămâna viitoare, să-mi spui că te-ai gândit să-mi spui advărul. Săptămâna viitoare voi lucra la alt caz, îmi voi asuma neputința de a lămuri

toate aspectele din dosarul tău şi viaţa va merge înainte, noi avem mult de lucru şi nimeni nu aşteaptă, prea mult, cu un dosar. Dacă vrei să-mi spui adevărul, este bine să om faci acum !"

În concluzie, cele mai multe dintre persoanele pe care le ascultăm sunt tentate să amâne, cât mai mult posibil, momentul în care să spună adevărul. Pentru a câştiga timp, anchetatorii trebuie să sublinieze necesitatea spunerii adevărului ***„acum"***. Se pot folosi argumente ce ţin de logică, de natura umană sau de evoluţii intrinseci ale anchetei. Nu se pot folosi promisiuni de reducere a pedepsei, de intervenţie la un judecător, procuror, etc.

CAPITOLUL 13

Dezvoltarea admiterii implicării în activitatea ilicită

Odată obținută, admiterea implicării în activitatea ilicită cercetată, aceasta trebuie dezvoltată, pentru a obține o declarație completă, care să lămurească toate elementele de interes pentru anchetă. Pentru anchetator, este necesară răbdare şi perseverență. El are nevoie de o mărturisire completă.

Mai mult, este necesar – orice bun profesionist trebuie să o facă – ca ancheta să fie dezvoltată şi cu privire la alte activități ilicite desfăşurate de către suspect. De asemenea, firescul demersului presupune şi lămurirea oricăror posibilități de implicare, în activitatea ilicită cercetată, a altor persoane; poate fi vorba despre alte persoane vătămate, decât cele deja cunoscute, alți martori ori alte persoane suspecte. Totul trebuie făcut în corelație cu lămurirea problemelor specifice ale anchetei, plecând de la abordarea generală de tip ***cine, ce, unde, când, cum*** şi ***de ce*** şi terminând cu aspecte de finețe, ce vizează *punctum saliens* al *modului de operare* folosit, modul în care au fost obținute informațiile necesare desfăşurării activității ilicite, modul în care a fost concepută valorificarea rezultatelor activității ilicite, măsurile pe care şi le-a luat făptuitorul ori făptuitorii pentru a reacționa eficient, în cazul în care ar fi fost surprinşi sau dați în vileag ori deconspirați în timpul desfăşurării activității ilicite, apărările pregătite pentru a-şi asigura scăparea în fața organelor de cercetare ori a instanțelor de judecată, posibilitățile de recuperare a prejudiciului, etc.

Anchetatorii au învățat, din experiența proprie ori ca urmare a exemplelor şi raționamentelor logice prezentate în tot felul de publicații de specialitate, cu caracter ştiințific ori de informare şi opinie, că, de regulă, suspecții pe care îi anchetează au mai fost implicați şi în alte activități ilicite – unele cercetate de către alte organe de urmărire penală, altele, nici măcar descoperite ori sesizate. Este, de asemenea, posibil ca suspectul audiat să cunoască detalii despre alte activități ilicite în care nu s-a implicat personal, dar, despre care a aflat, întrucât au fost implicate persoane apropiate, persoane cu care *„a lucrat”*, şi el, în unele dintre activitățile ilicite în care a fost implicat, persoane cu care se află în relații de ură, dușmănie, de concurență, care au încercat să se salveze, în alte cazuri cercetate, invocând, mincinos, implicarea sa, ş.a.

Recunoaşterea implicării într-o activitate ilicită nu poate reprezenta decât vârful unui aisberg, ce trebuie scos la lumină. Suspecții, dacă anchetatorul reuşeşte să le dezlege limba, trec peste faza în care sunt reținuți şi circumspecți, stând la pândă pentru a sesiza de unde vine atacul, cum şi ce presupune strategia anchetatorului în relația cu ei. Devin curajoşi, simt că ar putea controla activitatea, au tendința de a deveni eroi – prin ceea ce fac şi/sau spun – devin neglijenți, renunțând la multe dintre măsurile de precauție pe care şi le luaseră inițial.

Una dintre problemele greu de explicat de către persoanele ce trăiesc din valorificarea rezultatelor diverselor activități ilicite în care sunt implicați, o reprezintă sursa veniturilor ce stau la baza cheltuielilor pe care le fac, singuri sau/şi împreună cu familia. Desigur că în orice societate europeană există un venit minim garantat, dar … din acesta nu se pot finanța autoturisme şi case cu un confort ridicat, obiecte de uz personal, obiecte sau activități de loisir, care presupun costuri ridicate. Legislația europeană, în domeniul combaterii activităților ilicite desfăşurate de către grupările de criminalitate organizată, presupune, pe cale de excepție, ca, în cazul dovedirii faptului că o parte a patrimoniului provine din activități de crimă organizată, să fie sarcina persoanei în cauză, de a demonstra că restul patrimoniului are proveniență licită.

Organele de investigație financiară, fiscul, din oricare dintre țările europene, nu pot accepta existența unor venituri din activități nedeclarate, caz în care şi activitățile şi veniturile devin ilicite. Ei bine, chiar dacă, în practică, cei mai mulți dintre anchetatori consideră nefiresc să folosească, direct, explicarea provenienței principalelor mijloace de trai, ca parte a strategiei de ascultare a unui suspect, totuşi, cu toții, sunt de acord că este o problemă ce ține de credibilitatea persoanei ascultate, ca veniturile ei să fie transparente.

13.1. Dezvoltare admiterii după acceptarea acuzaţiei provocatoare ori după oferirea răspunsului la întrebarea alternativă

Dezvoltarea admiterii implicării într-o activitate ilicită nu se face de la sine, prin natura lucrurilor. Suspectul nu este condamnat – nimeni nu are cum să îl condamne – ca, odată ce a admis că a fost implicat într-o activitate ilicită, să ofere o mărturisire completă, care să rezolve *„dosarul cauzei”*. Este nevoie, în continuare, de un efort susținut.

În opinia mea, obligatoriu, anchetatorul trebuie să facă două lucruri importante.

În primul rând, anchetatorul trebuie să-i ofere suspectului susținere. Va trebui făcută o declarație de susținere. Suspectul are nevoie de asta. A făcut un pas important pentru prezentul şi viitorul său, a luat una dintre cele mai grele decizii pe care le poate lua cineva în viața sa. Şi-a admis greşelile, a admis faptul că a făcut ceva rău. Trebuie sprijinit. Pe de o parte, trebuie admirat pentru curajul pe care l-a avut asumându-şi responsabilitatea pentru răul pe care l-a făcut; pe de altă parte, anchetatorul are nevoie ca suspectul să meargă mai departe şi ştie că acesta are nevoie de confirmarea faptului că a luat decizia corectă, că decizia de a mărturisi este cea bună, morală, respectabilă, etc. – *„Asta este bine, am fost convins că este aşa. Totul a fost din cauza … . O să o rezolvăm, noi, într-un fel.”*

În al doilea rând, pentru că simpla susținere nu este suficientă, pentru a-l determina pe suspect să continue *„livrarea”* de elemente utile pentru anchetă, va trebui făcută o declarație de *„parteneriat”* cu suspectul – *„Dorele, am înțeles, recunosc, acum, că, în mintea şi în sufletul meu, am avut permanent convingerea că tu nu … . Vreau să te ajut, pentru că vreau să se facă dreptate, pentru că nu vreau ca un om nevinovat să aibă de suferit pe nedrept.”* Acest lucru, de vreme ce s-a soldat cu câştigarea unui aliat, este de natură să confirme justețea soluției. Suspectul a luat cea mai bună decizie. Acum este înțeles şi este ajutat, dezinteresat, de un om care ştie şi poate să îl ajute, de un om care crede în el şi este convins de buna lui credință. Totuşi, suspectul simte că este pe cale cea bună, însă, nu poate răspunde la întrebări deschise – *„Spune-mi, cum s-a întâmplat ?”* Anchetatorul este bine să devină pragmatic, să declare şi să înceapă, efectiv, construcția apărării, construcția acelei soluții care îl va salva pe suspect.

Va trebui să aibă inițiativa, va trebui să pună întrebări, la care va primi răspunsuri scurte sau, poate, numai oftaturi ori diverse sunete de negare ori de confirmare. Efectul va fi deosebit. Pe de o parte, încet, încet, suspectul se va simți atras în conversație, ceea ce nu este puțin lucru, întrucât în scurt timp va oferi propoziții, va trece la fraze, va susține opinii şi versiuni proprii în legătură cu ce şi cum a fost; pe de altă parte, va oferi elemente care să îl lege de faptă, care să confirme participarea lui la activitatea ilicită. Cale de întoarcere nu mai este, cum nu va oferi explicații raționale care să se *„lege”* cu ceea ce a fost, deja, descris şi explicat, cum va înțelege că este pe cale să piardă, unicul, cel mai serios şi mai valoros aliat pe care l-a obținut cu greu – ***anchetatorul***. Se va continua construcția apărării, căutând explicații la toate elementele de interes pentru anchetă, la tot ceea ar putea susține ori contesta procurorul în instanță, la tot ceea ce ar putea invoca avocații celorlalte părți implicate.

Anchetatorul nu va trebui să folosească cuvinte ori expresii dure, care, gratuit, să-i dezvăluie disprețul pe care ar putea să îl aibă față de un infractor, față de ceea ce a făcut cel pe care îl are în față. Va folosi ca modalitate de refulare, îşi va sublima pornirile instinctuale tratând riguros problemele – *„Eu te ajut, îți construiesc cea mai bună apărare, dar, nu te pot minți, nu pot să spun că eşti nevinovat, dacă nu ştiu tot ceea ce a fost, nu te pot scăpa, dacă nu mă ajuți să probez netemeinicia oricărei previzibile acuzații."*

Evoluția firească a lucrurilor presupune ca anchetatorul să facă conversia simplelor *„vorbe"* ori sunete în probe, care să poată fi prezentate în fața instanței. Trebuie *„să apară"* înscrisuri, mijloace materiale de probă, urme care să probeze acțiunile fiecărui participant la desfăşurarea activității ilicite. Trebuie să apară suficiente elemente, pe baza cărora să se poată configura valoarea prejudiciului şi modul în care acesta ar putea fi recuperat. Mai mult, se poate fundamenta baza pentru un posibil şi viitor proces de mediere, oricând posibil pe toată durata procesului penal.

Drumul nu este nici scurt, nici uşor. Dincolo de firescul fixării întregului proces de ascultare, prin înregistrări de sunet şi imagine, este util ca anchetatorul, din când în când, să recapituleze ceea ce, deja, s-a stabilit şi să scrie fiecare concluzie într-un document de lucru. Este un mijloc de presiune. În plan psihic, practic, se reaminteşte faptul că suspectul este pe un drum pe care nu îl mai poate părăsi. Aceste recapitulări, inventarieri, în fapt, a probelor de vinovăție, deja, obținute, nu trebuie să apară prematur, când sunt *„subțiri"*, insuficiente, cânt este posibil ca suspectul să realizeze că se mai poate întoarce, că poate reveni asupra celor spuse, datorită faptului că ..., tocmai, a constatat că anchetatorii nu au probe directe cu privire la vinovăția lui. Există opinii, în practică, ce susțin necesitatea începerii consemnării, încă din această fază, a declarației suspectului care să semneze fiecare răspuns, paragraf, concluzie, pagină, etc.

Nu sunt, principial, împotriva unei asemenea opțiuni, însă, atrag atenția cu privire la momentul în care trebuie să înceapă consemnarea declarației. Este necesar ca suspectul să fi renunțat la poziția închisă a corpului, să existe o dezvoltare a dialogului, să existe o relație cu anchetatorul consolidată, care să reziste la încercările pe care le presupune consemnarea unor stări, situații, elemente, de natură a acuza.

Deşi pare paradoxal, există posibilitatea ca suspectul să se simtă confortabil vorbind despre ce şi cum a făcut. Un amestec ciudat, în felul său, de eroism, bravadă ieftină, realism, dorință de eliberare, sarcasm, umor gratuit, solicitare de milă şi clemență, determină istorisiri greu de imaginat în alte condiții. Odată pornită povestirea şi oferite suficiente informații, care să lege suspectul de faptă, poate fi momentul în care anchetatorul să solicite începerea consemnării declarației – *„să nu uităm ceva ..."*.

Totuşi, descoperirea adevărului este un proces, care nu poate decurge fără sincope. Indiferent de cât de volubil a devenit, de volumul de cuvinte eliberat, este evident că suspectul poate sau, mai degrabă, trebuie, să încerce să păstreze controlul asupra informației pe care o livrează. Nu poate să spună adevărul complet, nu poate renunța la orice şansă, chiar şi numai ipotetică, de a obține un tratament mai bun mințind şi înşelând anchetatorul. De regulă, sunt reținute elemente considerate cheie, care au potențialul de a periclita starea actuală ori a crea probleme mult mai grave.

Ce face anchetatorul ?

Este deosebit de atent pentru a descoperi noi elemente, noi *„fire"* pe care să le urmărească în anchetă, noi informații valorificabile în ancheta ce se desfăşoară ori în alte anchete, care se află în cercetare la alte organe de urmărire penală ori, chiar, în faza de judecată, pe rolul instanțelor. Cu excepția omorurilor – unde este posibil cazul aşa-zişilor criminali în serie – cele mai multe infracțiuni, ce se săvârşesc cu intenție,

sunt pretabile de a fi săvârşite în mod continuat. Într-o asemenea situaţie, orice anchetator este normal să adopte un raţionament de tipul: *cine trăieşte din furturi nu fură doar o dată.* Evident că ancheta este normal să fie limitată în spaţiu şi timp, situaţie în care ceea ce se poate proba într-o perioadă rezonabilă de timp rămâne bun probat; ceea ce nu se poate proba, trebuie să urmeze o cale procesuală firească, cea a disjungerii.

13.2. Procedee tactice ce pot fi folosite pentru a extinde admiterea implicării în activitatea ilicită cercetată

Este necesar un răspuns, coerent şi sistematic, la întrebarea firească: cum poate proceda anchetatorul, practic, pentru a dezvolta admiterea implicării în activitatea ilicită cercetată ?

Fără a avea pretenţia unui inventar complet ori a încerca să limitez creativitatea practicienilor, apreciez că cele mai folosite şi mai eficiente procedee sunt următoarele:

Foaia de lucru – am făcut o referire, cu caracter general, la acest procedeu. Pe fond, anchetatorul trebuie să aibă la dispoziţie o foaie, cu o suprafaţă suficient de mare, pentru a permite notarea principalelor probleme ce trebuie lămurite prin ascultare. Nu trebuie uitată necesitatea lămuririi aspectelor legate de implicarea suspectului ascultat în alte activităţi ilicite. Foaia de lucru ajută anchetatorii să nu lase scăpat vreun aspect important. Nu este lipsit de importanţă, şi anchetatorii meticuloşi aşa procedează, ca la fiecare problemă să fie detaliate diverse aspecte considerate importante. De exemplu, la modul de operare, poate fi considerat a fi un aspect important, locurile preferate de făptuitor, dacă este vorba despre o anumită zonă predilectă, modul în care îşi alege zona şi locul unde va acţiona, etc.

De asemenea, este important de notat modul în care s-a manifestat suspectul, atunci când au fost abordate diverse aspecte ce ţin de activitatea ilicită, când a fost acuzat, când s-a exagerat vinovăţia, când a fost pus în faţa unei întrebări alternative, când au apărut în discursul anchetatorului unul sau altele dintre motivele posibile care au generat implicarea lui în activitatea ilicită, ş.a.

Foaia de lucru permite atât inventarierea problemelor şi aspectelor considerate importante cât şi evaluarea, în timp real, a realizărilor, a ceea ce s-a făcut şi ce mai este de făcut. De asemenea, se pot nota tot felul de detalii care, altfel, ar pune la grea încercare memoria anchetatorului. Aspectul nu trebuie neglijat, întrucât este cunoscut faptul că resursele, inclusiv în materie de concentrare, nu pot fi decât limitate. Cu cât se alocă mai mult pentru memorie, cu atât se poate folosi mai puţin pentru altceva – inventivitate, rapiditatea raţionamentelor, stăpânire de sine, etc.

Revenirea la procedeele folosite pentru reducerea rezistenţei – în practică, se consideră necesar ca ceea ce a fost folosit pentru reducerea rezistenţei şi obţinerea admiterii implicării în activitatea ilicită să nu fie abandonat. Au fost realizate lucruri importante. A fost dezvoltată credibilitatea anchetatorului, odată cu concentrarea atenţiei suspectului asupra aspectelor ce ţin de viitor, a fost minimalizată gravitatea activităţii ilicite desfăşurate, s-au oferit justificări, a apărut o speranţă pentru viitor, care să diminueze frica suspectului legată de ceea ce se va întâmpla.

Devine util, în context, ca anchetatorul să folosească o întrebare, care să schimbe perspectiva suspectului în legătură cu ceea ce s-a întâmplat. Anchetatorul va folosi faptul că în anchetă, ca de altfel pe întreg parcursul procesului penal, există mai multe interese contrarii. Astfel, va solicita suspectului să ofere detalii pentru a lămuri situaţia, *şi dacă martorul X va spune că …, şi dacă partea vătămată va invoca faptul că …, şi dacă coautorul Y va arăta că …*, etc. Este nevoie de argumente şi suspectul va trebui să le prezinte anchetatorului, pentru a încerca să lămurească situaţia şi să

obţină, tot ce se va putea obţine, pentru el şi situaţia sa personală. Dezvoltarea admiterii implicării în activitatea ilicită cercetată necesită perseverenţă şi răbdare din partea anchetatorului. Deşi suspectul a recunoscut … implicarea, acesta nu poate fi dispus să prezinte toate detaliile legate de pregătirea, desfăşurarea, valorificarea rezultatelor activităţii ilicite în care a fost implicat. Procesul este asemănător cu ceea ce face un grădinar, ce trebuie să pregătească terenul, să cultive, să treacă, de câteva ori, prin terenul cultivat pentru diverse operaţii şi, abia, o ultimă trecere, presupune culegerea recoltei. La fiecare trecere este nevoie de altceva, de o nouă operaţiune şi … de o nouă abordare.

Anchetatorul ar trebui, de asemenea, să continue să susţină opţiunea suspectului. Este esenţial pentru suspect să fie sprijinit în opţiunea de admitere a implicării. Am văzut, în practică, anchetatori care chiar îi *„ceartă”* pe suspecţi – *„De nu mi-ai spus asta dinainte. Lucrurile se pot rezolva mult mai simplu. Ce este cu tine ?”* Nu trebuie uitat că suspectului nu îi poate fi uşor, să îşi reamintească şi să prezinte detalii legate de faptă; le ştie, cunoaşte foarte bine ce şi cum a procedat, însă … sunt în legătură cu ceea ce a făcut rău. Orice persoană doreşte să scape de rău, de răul făcut, şi nu poţi scăpa reamintindu-ţi răul. Cunoscând aceasta, anchetatorul va avea de subliniat faptul că nu doreşte să se întoarcă la subiect, pur şi simplu, doar pentru a vorbi despre rău, pentru a-l deranja şi enerva pe suspect. Insistenţa sa va fi pusă pe necesitatea lămuririi tuturor aspectelor necesare anchetei, obţinerii unei situaţii mai bune pentru suspect.

Este de aşteptat, şi, în practică, se întâmplă adesea, ca suspecţii să blocheze, deliberat, fluxul de informaţie aşteptat de către anchetator, sesizând că oferind detalii, oferă detalii în acuzare. Invariabil, se agaţă şi revine la scenariul accidentului – scenariu oferit, inclusiv, de către anchetator în cadrul procesului de raţionalizare. Incendiul a fost un accident, distrugerea a fost un accident, vătămarea corporală a fost accidentală, totul, sau, aproape, totul, poate fi accidental.

Folosind rezultatele cercetării la faţa locului, anchetatorul poate insista să lămurească aspecte legate de urme şi mijloace materiale de probă a căror existenţă, stare, aspect şi caracteristici individuale trebuie explicate. Cei mai mulţi dintre suspecţi optează pentru a face economie de resurse prin a nu ceda, prin a nu accepta nimic din ceea ce ar presupune agravarea răspunderii. Este, acum, timpul ca anchetatorul să devină un pic arogant, să înceapă să reacuze, să folosească întrebări şi afirmaţii care să exagereze implicarea şi gravitatea implicării în activitatea ilicită.

Folosirea întrebărilor şi afirmaţilor de exagerare – poate avea, ca efect, un supliment de admitere în activitatea ilicită cercetată; se pot obţine informaţii suplimentare. Scopul anchetatorului nu este, nici pe departe, să obţină o negare. Speră să obţină o reacţie din partea suspectului bazată pe naraţiune. Nu mai este momentul unor întrebări de genul: *„Ai făcut-o ?”*. Oportun poate deveni: *„Te-ai gândit, vreodată, la prejudiciul imens pe care l-ai produs ?”* Faptul că suspectul nu răspunde imediat constituie un indiciu că acesta gândeşte. El are un interes să întârzie răspunsul – poate să-i fie ruşine, dar … caută şi o posibilitate să spună că … de fapt, prejudiciul nu a fost prea mare. Cei mai mulţi dintre anchetatori, într-o asemenea situaţie, riscă şi duc exagerarea către o cifră stupidă – *„Ce-o fi fost în capul tău ? Ce nevoie aveai de 80.000 ? Nu ţi-ai dat seama că o să asmuţi câinii ?”* În condiţii normale, suspectul intervine ***„supărat”*** de neroziile pe care le-a auzit şi … pune lucrurile la punct: *„Uite ce este, eu nu sunt …, indiferent de ceea ce încercaţi să susţineţi, voi sau … ori … , vă spun că nu a fost şi nici nu putea să fie mai mult de … .”* Practic, suspectul şi-a recunoscut vinovăţia.

Anchetatorul nu trebuie să uite de necesitatea unei compatibilităţi între ceea ce spune suspectul şi restul manifestărilor comportamentale. Interesante pot fi, în context,

mişcările ochilor, mişcările mâinilor şi pauzele în vorbirea suspectului. Se pot obține atât informații suplimentare, uneori neaşteptate, cât şi confirmarea sau infirmarea celor susținute de către suspect. Exagerările sunt folosite, de către anchetatori, pentru a încuraja suspectul să spună – să nege exagerarea, să se dezvinovățească prin a arăta, concret, ceea ce a făcut. Pe fond, se procedează precum la o negociere pentru prețul unei mărfi ce trebuie vândută; se cere mai mult şi se acceptă minimul acceptabil. Se spune, printre anchetatori, că tot timpul trebuie exagerat, pentru că a exagera este o provocare şi firescul presupune ca suspectul să răspundă la orice provocare pe care o consideră importantă.

Dacă răspunsul la provocare nu apare ori nu are consistența aşteptată, anchetatorul trebuie să schimbe *„direcția atacului”*. Ar putea spune că înțelege dificultatea suspectului, că înțelege lupta sa internă şi dezamăgirea legată de faptul că el ar trebui să fie pedepsit pentru o faptă cu consecințe, probabil, puțin semnificative iar alții, ce au furat, distrus ori fraudat, cu consecințe de milioane de euro, sunt, sau par, a fi tratați cu multă înțelegere. Pe cale de consecință, declară că îl va trata pe suspect cu maximă înțelegere şi îl asigură că nu este posibil nici un fel de abuz.

În cazul celor suspectați de implicarea în mai multe activități ilicite, anchetatorul ar trebui să insiste, atunci când cultivă *„o relație specială”* cu suspectul, pe lămurirea a ceea ce este mai grav, pentru că *„fleacurile”* se rezolvă, aproape, de la sine. Pentru suspect, odată scăpat de povara a ceea ce este mai grav, devine mult mai uşor să povestească despre celelalte fapte considerate mult mai puțin grave, ce pot fi tratate ca şi componente ale unei activități ilicite complexe ce ar trebui tratată unitar.

Folosirea expresiei „Ştiam asta” – este deosebit de utilă în cadrul procesului de dezvoltare a admiterii implicării în activitatea ilicită. Toți anchetatorii ştiu că este foarte important să nu fie nerăbdători. Orice manifestare de nerăbdare micşorează dramatic şansele dezvoltării a ceea ce a fost admis. Anchetatorul poate deveni o *„jucărie”*, la îndemâna suspectului, ce poate învăța uşor paşii unei hore lipsită de sens, pentru anchetator – doi paşi înainte, patru paşi înapoi şi lateral şi … tot aşa într-o mişcare circulară, atât de circulară cât permite spațiul; în cazul de față, spațiul oferit de către anchetator.

Recomandabil pentru anchetator, este să empatizeze cât mai bine cu suspectul, să convingă pe tema dificultății de a-ți aminti detalii legate de desfăşurarea activității ilicite şi a necesității lămuririi tuturor aspectelor necesare unui judecător pentru a lua o decizie temeinică care *… nu poate decât avantaja pe suspectul care nu este vinovat* sau *… oricum nu a făcut tot ceea ce este acuzat că a făcut.*

Ei bine, pe măsură ce suspectul oferă informații, anchetatorul trebuie să ceară mai mult – *ştiam asta; şi … cum; ce; când; etc.* Anchetatorul trebuie să convingă cu privire la faptul că ceea ce spune suspectul era, deja, cunoscut pentru anchetă. Afirmațiile trebuie făcute cu precauție pentru că, dacă este declarat adevărat, de către anchetator, ceea ce suspectul declară şi el ştie că este minciună, relația poate degenera – suspectul şi-ar putea spune că *„dacă eu mint şi anchetatorul spune că, ceea ce eu mint, este adevărat şi probat în cadrul anchetei, înseamnă că şi el minte şi nu mai merită nici un pic de încredere; nu are cum să existe probe în legătură cu ceea ce eu mint, pentru că dacă ar fi existat, le-aş fi cunoscut şi le-aş fi exploatat eu înainte, şi fără să îmi spună anchetatorul ceva”*.

Dacă ce spune anchetatorul prinde, suspectul va arăta cooperare, *„bucurându-se”* de faptul că anchetatorul i-a rămas *„prieten”*, în condițiile în care acesta ştia că el este, într-o anumită măsură, vinovat. Va oferi elemente care să susțină ceea ce *„este deja cunoscut”*.

Totuşi, nici aici, lucrurile nu au cum să fie simple. Există un risc firesc legat de posibilitatea folosirii aceleiaşi arme, ce se poate dovedi a avea două tăişuri. Suspectul ar putea spune: *„Dacă ştiți aşa de multe, spuneți-mi ce credeți voi că este lămurit în anchetă şi eu am să vă spun dacă este adevărat ori nu."* Clar, anchetatorul este invitat să arate ce probe sunt şi nu trebuie să cadă într-o asemenea capcană. Totul trebuie să evolueze către un compromis, din care anchetatorul să iasă în câştig. Ar putea spune: *„Dorele, am înțeles ce îmi ceri. Mi-ar place să-ți pot spune tot ceea ce s-a descoperit în cadrul anchetei, dar nu pot face asta. Nu pot face asta, nu pentru că suntem supravegheați, nu pentru că m-ar da cineva afară ori aş fi acuzat de blat cu tine, ci, pentru că am de luat o decizie importantă în legătură cu tine. Am început să cred în tine, ca om, şi în nevinovăția ta, însă, viața m-a învățat să fiu precaut. Ca să te ajut trebuie să fiu convins că eşti sincer şi vrei să cooperezi în anchetă. Una dintre modalitățile, în care pot să mă conving, este să îți cer ajutorul pentru a verifica dacă ceea ce este cunoscut este şi adevărat. Spunându-mi unele lucruri care să se coroboreze cu ceea ce ştiam dinainte. Am început să fiu optimist, să îmi crească încrederea în tine, să fiu convins că eşti sincer cu mine."*

Anchetatorul poate adăuga, poate folosi un as, pe care să îl păstreze în mânecă, până la momentul oportun: *„Ar trebui să ştii că decizia finală, în ceea ce te priveşte nu o iau eu. Procurorul şi, ulterior, judecătorul îşi vor pune întrebări foarte clare şi directe: De unde ştiu eu că suspectul a colaborat şi nu a încercat să ducă ancheta pe piste false, să ascundă adevărul pentru a obține un tratament juridic mai bun ? De unde să ştiu eu care a fost motivul real pentru care suspectul a … ? Nu cumva suspectul face parte dintr-o grupare organizată, care cu asta se ocupă şi prezintă un grad de pericol mult mai mare, pentru care trebuie să iau măsuri deosebite şi să aplic o pedeapsă dură, în consecință ?"*

I se poate explica suspectului pe un ton adecvat și că *„… până la urmă, ceea ce s-a întâmplat este cunoscut; mai interesează motivul pentru care …"* .

De când este implicat suspectul în desfăşurarea de activități ilicite – este o problemă care, deşi pare a fi una de natură a circumstanția, în cadrul interogatoriului este de natură a *„anima"* conversația dintre anchetator şi suspect. Este importantă pentru a evalua numărul şi identitatea persoanelor vătămate, pentru a evalua un cuantum aproximativ al prejudiciului, pentru a evalua modul în care a funcționat şi a fost perfecționat, în timp, tot ceea ce a ținut de pregătirea, desfăşurarea şi valorificarea rezultatelor activităților ilicite. În cadrul ascultărilor ce durează mult, iar anchetatorul a avut un *„consum"* mare de răbdare, astfel de aspecte sunt de natură a-l revigora, de a da sens, de a sublinia importanța a tot ceea ce face.

Şi în acest caz se pot folosi exagerări fără a jigni – *„Băi Dorele, tu eşti un mare artist. Cam tot ceea ce s-a întâmplat, important, prin zonă, în ultimii 3-4 ani, te-a avut pe tine în rolul principal."* De regulă, suspecții neagă: *„Este pentru prima oară !"* Dacă este, cu adevărat, prima dată, anchetatorul va justifica demersul prin a arăta că lucrurile nu sunt atât de grave, precum ar putea deveni. Se poate şi reformula: *„A … tu eşti prea sigur pe tine; cred că furi de pe la 11-12 ani !?"*

Care a fost cea mai mare „lovitură" – poate constitui o provocare, atât pentru suspect cât şi pentru anchetator. Pe de o parte suspectul va putea să se laude cu ce are în palmares mai grozav, cu ceea ce îl face mai de respectat, cu ceea ce îl recomandă ca bun *„profesionist"*; pe de altă parte, anchetatorul va avea o informație suplimentară, pentru a şti cu cine are de a face, care este anvergura celui ori celei pe care o are în față – un găinar ori unul cu veleități şi calități care să îi susțină dorința de mai mult. Problema devine deosebit de serioasă, atunci când activitatea ilicită este focusată pe prejudicierea unei singure companii, eventual, unde făptuitorul este angajat. Sigur că excluderea sa este importantă însă, pentru companie, este la fel de important să

cunoască modul în care s-a operat, conexiunile făptuitorului în interiorul companiei, modul în care a fost valorificat produsul activităților ilicite, ş.a.

Valoarea medie a prejudiciului cauzat – poate deveni o temă de discuție predilectă, în special, atunci când activitatea ilicită s-a desfăşurat, acoperind, perioade mari de timp – luni sau, chiar, ani. Nu se poate pune problema ca un făptuitor să țină un registru cu ceea ce a făcut. În aceste situații, devine necesar ca anchetatorul să ofere şansa unei abordări globale, ceea ce poate facilita dezvoltarea admiterii implicării în activitatea ilicită. În practică, este uşor de observat, că persoanele ascultate acceptă, cu mult mai mare uşurință, orice nu este exact, orice nu face trimite la date concrete, orice pare că poate fi *„întors"* ulterior. Poate fi o bună ocazie pentru anchetator să *„emită teme de meditație"* precum: cam câți bani are nevoie o persoană pentru a trăi – mâncare, țigări, haine, cheltuieli generale de întreținere, etc. Pe cale de consecință rezultă, firesc, că în lipsa unor venituri licite, o sumă comparabilă a venit din desfăşurarea de activități ilicite. Mulți dintre suspecți vor începe să ofere detalii care, coroborate, dau naştere la concluzii interesante. Toate susținerile negative ale suspectului vor putea fi corectate prin mediere; o mediere în care anchetatorul va opta pentru o soluție cât mai aproape de realitate, fără a risca relația cu cel ori cea pe care o ascultă. O soluție, ce poate deveni rezonabilă, se poate materializa într-o invitație precum: *„Spune, tu, o sumă medie, zilnic sau săptămânal !"*

Lista de articole – este utilă, pentru că în cazul desfăşurării unor activități ilicite, prelungite în timp, aşa cum este cazul furturilor, mulți dintre suspecți îşi amintesc particularitățile bunurilor pe care le-au descoperit, le-au evaluat sub aspectul valorificării lor, le-au transportat, depozitat, etc. După ce lista se apropie de a fi completă se poate trece şi la aspecte cantitative. Se poate întreba, exagerând: *„Au fost mai mult de 50 de tricouri ?" – „O, nu … am luat doar 3 sau 4."* Exagerarea anchetatorului conduce la minimizarea activității ilicite desfăşurate de către suspect – *un fleac, ce pot însemna 4 tricouri față de ce ar fi putut fi ?* O dată cantitatea stabilită, se poate trece la elemente de identificare individuală – descriere, referiri la valoare ori stil.

Pasul următor poate presupune abordarea geografică a activității ilicite. *„Ce zonă ?"* şi *„De ce în acea zonă ?"*

Toate elementele, la care am făcut referire, este bine să fie consemnate de către anchetator. Pur şi simplu, acesta trebuie să ia notițe. Recitind aceste notițe, există posibilitatea apariției unor completări, ce pot fi uimitoare pentru anchetator.

Repetarea subiectelor – presupune multă răbdare şi perseverență din partea anchetatorului. Revenirea la fiecare subiect, de interes pentru anchetă, este ceva obligatoriu în dezvoltarea admiterii implicării într-o activitate ilicită. Se poate vorbi despre ascultare repetată, însă, nu este acelaşi lucru, cu procedeul tactic folosit, de regulă, pentru a sparge rezistența suspectului. Una este să asculți o persoană, în mod repetat, pentru a surprinde incoerență în susținerea apărărilor şi alta este, în cazul de față, să dezvolți un demers, pentru a obține mai multe date în legătură cu activitatea ilicită pe care o cercetezi.

Pentru anchetator, deşi ține de esența meseriei, este deosebit de frustrant să adune probe, element cu element. Este ca şi cum ai încerca să mănânci supa cu linguriță. Ai în față un suspect, care îți oferă cât mai puțin poate şi care, de fiecare dată când poate … o coteşte. Cu toate acestea este bine ca anchetatorul să nu-l mustre pe suspect, să empatizeze cât mai bine posibil, fiind calm, spunând şi justificând, totul, prin aceea că cel pe care îl ascultă trece printr-un moment deosebit de dificil şi că este greu să-şi amintească lucruri, care au fost făcute pe o perioadă aşa mare de timp. În mod firesc, anchetatorul va insista, spunând că revenind asupra unor subiecte, deja discutate, el crede în cooperarea cu suspectul şi speră ca acesta să îşi amintească

elemente suplimentare, utile anchetei. Se poate folosi şi o întrebare care să provoace, de genul: *„Ce altceva îţi mai aminteşti ?”* Vor apare şi elemente care se vor repeta; esenţial este să nu apară diferenţe majore, între ce s-a spus şi ce se susţine în prezent.

Pentru a minţi este nevoie de o memorie foarte bună. Nu vreau să spun că cei mai mulţi dintre noi nu suntem în stare să gestionăm o memorie bună, însă, nu pot să nu subliniez faptul că, în practică, puţini sunt suspecţii care sunt capabili să-şi reamintească, în mod constant, ceea ce au admis că au făcut în prealabil. În general, aceasta se consideră a fi un indiciu că suspectul nu este sincer, dar, sunt şi excepţii. De regulă, cei care spun adevărul, au de spus o poveste de la un capăt la altul, fără să existe prea multe secţiuni şi subsecţiuni.

Reamintirea locurilor este o abordare obligatorie pentru anchetatori, menită să împrospăteze memoria celor ascultaţi. Sunt imagini, mirosuri, acţiuni care pot reveni în memoria suspectului care *„dau”* să iasă afară şi nu pot fi oprite decât cu manifestări, ce nu pot fi mascate total. Explicând ce s-a întâmplat, un hoţ poate să revadă imagini din apartamentul în care a acţionat – cum arăta şi ce a făcut în hol, cum erau aranjate piesele de mobilier în sufragerie, ce i-a atras atenţia, unde şi de ce a căutat, ce şi unde a găsit, etc. Lucrurile pot sta la fel şi în cazul unor furturi din depozite, din clădiri de afaceri ori hipermarketuri. Anchetatorul poate interveni, din când în când, punând întrebări provocatoare de genul: *„Şi … vrei să spui că nu ai luat şi laptopul, din dormitor ?”* ori *„Câte ceasuri/tablete/telefoane ai luat ?”*

Anchetatorii, în practică, sugerează şi luarea unor obiecte care să fie folosite, ulterior, de către făptuitor, în interes personal, sau să fie dăruite, unora dintre apropiaţi. Dacă nu se confirmă, nu este scăpată ocazia de a discuta despre, de a obţine manifestări de la suspect. În măsura în care rezistenţa suspectului a fost redusă semnificativ, acesta ar putea oferi informaţii suplimentare, chiar împotriva propriilor sale interese. Este posibil ca persoana ascultată să considere, în mod eronat, că anchetatorul – fără vreun alt efort din partea acestuia – are informaţii suplimentare şi îi testează buna credinţă. După un efort intens, focalizat pe a rezista, suspectul poate simţi nevoia să vorbească, să se elibereze, să scape de *scheleţii din dulap*.

Anchetatorul trebuie să ceară şi să aştepte, să ceară şi să aştepte, să ceară şi să aştepte.

Forţarea limitelor – este un rău necesar, o încercare prin care orice suspect trebuie să treacă şi nici un anchetator nu trebuie să uite şi să-şi economisească efortul. Practic, anchetatorul pleacă de la activitatea ilicită cunoscută şi pune întrebări repetate de genul: *„Şi … ce ai mai făcut/de unde ai mai furat/pe unde ai mai fost/cum ai mai făcut rost de bani ?”* Acest tip de *„pescuit”* poate da rezultate. Suspectul poate cădea dintr-o extremă în alta. Dacă, iniţial, a fost încrezător în sine şi a fost convins că anchetatorul nu are informaţii clare împotriva lui, acum, după ce a început să piardă, îi este greu să facă diferenţa între ce are şi ce nu are anchetatorul, astfel că va face din ce în ce mai multe greşeli.

Maximul acceptat – pentru mulţi anchetatori reprezintă limita, dincolo de unde începe adevărul. Totuşi, nimic nu este simplu. Suspectul va manifesta un vârf de tensiune nervoasă, care va atesta modul de manifestare real al său în legătură cu ceea ce nu îşi asumă, va provoca maxima implicare a sa în răspunsurile pe care le dă.

Întrebări cu conţinut exagerat, puse în momente prielnice pot determina reacţii ***„adevărate”*** la suspecţii aduşi ***„pe calea cea bună”***: *„Crezi că valora mai mult de 4.000 de euro ?”, „Ai violat mai multe, mai multe de 10 ?”, „L-ai şantajat mai mult de 1 an ?”, „Ai tâlhărit tot ce trecea pe acolo ?”* În mod evident, suspectul va nega; va fi o negare sinceră, adevărată, un etalon pentru ceea ce poate însemna un comportament normal specific. Anchetatorul poate împuşca doi iepuri dintr-un foc: pe de o parte, a stabilit un

etalon, cât se poate de actual al comportamentului normal pentru suspectul pe care îl faţă; pe de altă parte, a redus gravitatea activităţii ilicite desfăşurate de către suspect, de vreme ce nu a făcut *„ceva”* aşa de rău pe cât se putea face.

În plan comportamental, importante, pentru anchetator, sunt spontaneitatea negării, forţa acesteia şi contactul vizual, susţinerea cu privirea a celor afirmate de către suspect. În cazul unor susţineri adevărate, negarea susţinută de către suspect va fi spontană şi fermă, acesta priveşte *„în ochi”* pe anchetator, nu îşi poate face loc nimic, din ceea ce ar putea însemna a fi o ezitare.

În cazul în care suspectul *„nu îşi dă drumul”*, anchetatorul poate să încerce şi alte variante cu valori mai mici, până când apare o abatere relevantă, de la ceea ce a stabilit a fi comportamentul normal specific. Apariţia modificării relevante este semnul că discuţia a intrat în zona adevărului. Ezitări, vocea slabă, pauze în contactul vizual, reprezintă manifestări, suficient de relevante, pentru a stabili că este vorba despre ceea ce suspectul nu vrea să spună.

Anchetatorul poate să diversifice temele de discuţie şi, în practică, de succes, este ducerea discuţiei către identitatea persoanelor implicate – *„Au fost şi fraţii Petrescu ?”; „Gigel … ?”; „Petre … ?”.* Ca metodă de contracarare, folosită de către unii suspecţi, anchetatorii pot să se aştepte la ruperi de ritm pe teme diverse, care să folosească enunţuri în care suspectul să se angajeze cu ceea ce s-a stabilit a fi comportament normal – *„Ar trebui să ştiu eu asta ?”; „De unde să ştiu eu ?”; „Eu trebuie să răspund la întrebarea aceasta ?”* Acum, este rândul anchetatorului să convingă. Va spune DA. Contează enorm modul în care se spune acest DA. Dacă anchetatorul va reuşi să convingă, este de aşteptat ca suspectul să cedeze, pentru că ar trebui să prezinte un enunţ mai lung, al cărui adevăr nu l-ar putea susţine cu manifestări comportamentale convingătoare. Dacă nu va convinge, suspectul va recupera mult şi *„va muta frontul pe aliniamentul de acum o jumătate de oră sau o oră”*.

Schimbarea anchetatorilor – ca principiu, anchetatorul principal ar trebui să rămână *„în teren”* cât mai mult posibil. Totuşi, există posibilitatea ca apariţia unui al doilea anchetator, paralel cu retragerea celui dintâi, pusă într-un context atent regizat, să servească la întărirea hotărârii suspectului de a mărturisi. De regulă, anchetatorii se schimbă în partea a doua a fazei de dezvoltare a admiterii implicării în activitatea ilicită, când noul anchetator vine cu temele făcute şi completează ceea ce a scăpat, întăreşte ceea ce este cunoscut şi obţine elemente noi, introducând în discuţie subiecte noi.

Ar putea fi o problemă în legătură cu procesul de raţionalizare, deja parcurs de către anchetatorul principal. Problema poate fi transformată într-un avantaj, noul anchetator *„necunoscând”* elementele procesului de raţionalizare, tocmai, că va putea introduce în discuţie aspecte noi, plusând, adecvat, şi legat de raţionalizare. Suspecţii ştiu că anumite minciuni, aşa cum au fost construite, nu au ţinut şi este de aşteptat să sară peste etape şi să cedeze mai repede. Este posibil să apară o anumită *„ruşine”*, legată de faptul că în faţa primului anchetator nu au spus adevărul. Ştiu că au fost lucruri care *„nu s-au legat”* şi, acum, înţeleg că au o şansă să pună lucrurile la punct; nu îşi mai pot permite să îşi piardă, din nou, credibilitatea. Se mai adaugă şi faptul că au acumulat o anumită oboseală iar noul anchetator – doar de aceea este nou – pare a avea resurse suficiente, pentru a rezista unei lupte lungi; ca să nu mai vorbim despre faptul că, la un moment dat, poate apare, din nou, primul, odihnit şi cu chef de luptă – *Ce mă, Dorele, credeai că scapi de mine, mă ?*

Am văzut, în practică, ceva care poate părea ciudat şi paradoxal – folosirea, pe post de anchetator, pentru a dezvolta admiterea iniţială şi a obţine elemente suplimentare, a unui martor şi, chiar, a persoanei vătămate. Imediat, ne putem gândi la o escaladare a situaţiei, cu evoluţii violente sau la limita violenţei, la retragerea

admiterii deja făcute, la creşterea rezistenței suspectului; situație în care anchetatorul trebuie să intervină imediat. Totuşi, dacă suspectul este suficient de *„dărâmat”* iar anchetatorul informal nu se grăbeşte şi nici nu se repede cu acuzații, pot fi obținute elemente noi care, altfel, ar fi foarte greu de obținut. Odată dezvoltată discuția între suspect şi martor ori persoana vătămată începe să *„curgă”* un flux informații, care trebuie analizat cu rapiditate de anchetatori. De asemenea se impune, când se aşterne liniştea, ori discuția se diminuează în intensitate, devenind neinteresantă, ca anchetatorii să insiste pe scrierea, cu promptitudine a unei declarații ori a unui proces verbal în care să fie consemnat tot ce poate avea relevanță probatorie.

Utilizarea unor probe ca răspuns pentru ***negarea absolută***. În general, un anchetator nu trebuie să dezvăluie probele care există deja, până în faza finală a dezvoltării admiterii implicării în activitatea ilicită. Puse pe masă mai devreme, probele pot genera un efort de acomodare a suspectului cu situația. Suspectul caută şi, sunt indivizi cu o viteză de gândire şi cu o imaginație demnă de admirat, ce pot găsi explicații greu de verificat în timp real, ceea ce poate îngreuna ancheta. Ba, mai mult, poate apare o negare, absolută, a oricărei implicări. Apare celebrul: *„Asta este tot ceea ce am făcut; nu există nimic altceva. Nu îmi pasă de ce probe spui că ai ori ce spui, tu, că rezultă din investigații”.*

Este de dorit ca anchetatorul să aibă *„cartea”* potrivită, pentru a continua jocul. Are nevoie de un as, pentru că, doar cu probe circumstanțiale, nu va obține rezultatele aşteptate – este necesară cel puțin o probă care să îl lege, direct, de faptă. Dacă suspectul a negat, la nivel absolut, îi va fi greu să explice o probă relevantă care îi va fi prezentată ulterior. De regulă, *„se va înclina”* şi va începe să recunoască mai multe detalii, plătindu-şi, astfel, greşeala. De exemplu:

Suspectul – *Asta-i tot ce am făcut, nu-mi pasă nici de ce spui tu, nici de ce spun alții !*

Anchetatorul – *Ştii bine că nu este adevărat, am să îți prezint o probă care te va ajuta să înțelegi, să îți aduci aminte. Îți voi prezenta o probă, să nu crezi că sunt ieftin şi totul ar putea fi o cacealma. Dorele nu te mint ! Ia citeşte … .*

Suspectul rămâne fără glas, se retrage, se face mic.

Anchetatorul – *Eu nu vreau să te pun într-o situație mai proastă. Ca să te pot ajuta, este important să spui adevărul. Câți bani ai luat din magazinul … ?*

În măsura în care suspectul nu cedează suficient, anchetatorul va trebui să revină la alte procedee de dezvoltare a admiterii – *Bine, hai să trecem peste asta. Cum explici că … .*

Ascultarea unui suspect cu privire la activitatea desfăşurată de o altă persoană implicată – funcționează precum un adevărat detector de minciuni. Dacă declarațiile celor implicați se potrivesc am descoperit, cel puțin ca principiu, adevărul. Dacă nu, trebuie să analizăm ce şi de ce. De unul singur este uşor să te adaptezi, să inventezi, să încerci să te eschivezi, să găseşti explicații, etc. Unde sunt doi ori mai mulți, practic, nimic, din ceea ce am făcut referire, nu se poate face. Este imposibil de comunicat iar ceea ce poate gândi unul că este bine, altul poate considera că binele este, exact, invers.

Decisiv este modul în care este administrată problema favorurilor ori a avantajelor care sunt ori la care, numai, se face referire că pot fi oferite. Nimeni, niciodată nu poate miza pe faptul că *„partenerul”* nu acceptă ce i se oferă. Este suficient să apară îndoiala şi totul devine o problemă de timp. Ceea ce se ascunde de către suspecți va cădea precum piesele de domino, important este să cadă prima piesă. Important este să existe un număr suficient de anchetatori, care să poată audia simultan persoanele implicate.

O dezvoltare interesantă, folosită în practică, constă în dezvoltarea anchetei solicitând nume de persoane şi descrierea activităților desfăşurate de către fiecare în parte. Funcționează ca un robinet prin care se poate elibera din presiunea acumulată. Te poți elibera vorbind despre persoana şi acțiunile altora. Dacă anchetatorul conduce discuția adecvat, suspectul va putea constata, cu uşurință, din nou, că ceea ce a făcut el nu este atât de grav, pe cât au făcut alții în alte împrejurări. Discuția poate, şi trebuie, să evolueze către modul în care alții au pregătit activitatea ilicită, cum şi pe cine au implicat în desfăşurarea ei, cum şi în ce fel au valorificat rezultatele activității ilicite. Uşor, uşor, se construieşte o proiecție despre ce presupune o activitate ilicită. Când aceasta este gata trebuie translatată asupra activității ilicite în curs de cercetare. Ceea ce a fost valabil şi rațional pentru alții trebuie să fie şi în ceea ce te priveşte. Vrei, nu vrei, va trebui, pentru a păstra raționalitatea situației şi a discursului, să lămureşti cum şi cu cine ai pregătit; cum, în ce condiții şi cu cine ai desfăşurat activitatea ilicită; cum, prin intermediul a ce şi cu cine ai valorificat rezultatele activității ilicite.

Desigur că există şi posibilitatea ca suspectul să ezite, să evite, să se teamă să ofere informații despre alte persoane. Este locul în care anchetatorul trebuie să explice ce este, de ce este necesară şi cum se poate folosi *confidențialitatea informațiilor* obținute pe parcursul unei anchete. Mai mult, anchetatorul va da câteva informații interesante – una câte una – despre/din alte anchete. Este de aşteptat ca fiecare informație dezvăluită să fie recompensată cu informații, comparabile ca interes, referitoare la ancheta în desfăşurare. Lucrurile nu trebuie tratate simplist, nimic nu vine de la sine. Anchetatorul trebuie să ofere, într-un mod care să solicite răspuns; nu numai prin conținutul verbal, cât şi, mai ales prin modul în care este modulat mesajul în zona para verbalului şi restului de manifestări comportamentale ce pot fi folosite de către anchetator.

De exemplu: *„Cine te-a mai ajutat să cari bunurile pe care le-ai luat din depozit ?”* Răspunsul suspectului va fi centrat pe a nega: *„Nimeni, le-am cărat singur, nici nu erau foarte grele.”* Anchetatorul îi poate explica suspectului cum, într-o altă anchetă – în care a fost implicat un personaj cunoscut în zonă ori, cel puțin, cu o anumită notorietate printre infractori – a fost necesar să se reconstituie modul în care a acționat cel care a negat implicarea altor persoane şi cum acesta şi-a pierdut credibilitatea, neputând să demonstreze posibilitatea de a acționa singur.

Un motiv important, pentru care cele mai multe dintre persoanele audiate de către anchetatori nu doresc să ofere informații despre alte fapte şi persoane, este acela de a nu fi considerat a fi şi a nu deveni *informator*. Va începe o discuție lămuritoare, despre ce este acela un informator cu concluzia, firească, că un informator este o persoană ce oferă informații, în mod constant, contra unor avantaje de natură materială, care se manifestă precum în cadrul unei profesii – aceea de informator. Diferența este firească şi uşor de sesizat şi, în aceste condiții, anchetatorul va trebui să revină la tema confidențialității şi la necesitatea, la obligația profesională, la obligația personală şi de onoare de a proteja sursa oricărei informații utile dezvoltării unei anchete. Va vorbi despre protejarea persoanelor şi a intereselor legitime ale acestora potrivit legii. Va explica că legea permite şi va face trimiteri la texte legale ce permit reducerea pedepselor, neurmărirea, nejudecarea ori nepedepsirea celor care colaborează în cadrul anchetelor penale. Nu trebuie uitat un amănunt foarte important: orice efort merită a fi depus în măsura în care aşteptările sunt pe măsura efortului, astfel că va fi necesar ca anchetatorul să poată evalua, încă de la început volumul şi calitatea informațiilor pe care le poate obține de la cel ori cea pe care o ascultă. Anchetele ce au ca obiect ori care, indirect, sunt legate de activitățile desfăşurate de grupările de

criminalitate organizată, foarte *„sensibile”* de altfel, sunt pretabile pentru o asemenea abordare.

De exemplu, doi tineri, simțindu-se amenințați, pentru a se simți *„mai tari”* în cadrul unor potențiale dispute în cartier, reuşesc să cumpere un pistol. La scurt timp, unul dintre ei, este surprins, cu prilejul unei acțiuni de rutină pe o drum public, ținând pistolul la vedere – pe scaunul de lângă el, scos dintr-un prosop în care era învelit inițial. Bineînțeles că cei doi tineri au fost dornici în a colabora pentru a beneficia de toate avantajele oferite de lege în astfel de cazuri. Cu ajutorul lor s-a putut desfăşura o percheziție, într-o locație unde s-au descoperit mai multe arme. Au fost cercetate mai multe persoane iar, ulterior, a fost destructurată o întreagă grupare de criminalitate organizată.

Anchetatorul, pe de altă parte, este necesar să aibă şi să dezvolte o bună relație profesională cu procurorul, pentru a nu face afirmații ori promisiuni pe care, ulterior, să nu şi le poată ține.

Foarte important, pentru anchetator, este ca, de fiecare dată, să facă distincție între informațiile *„livrate”* ca urmare a implicării directe a persoanei ascultate şi informațiile obținute indirect – din ceea ce a *„auzit”* persoana ascultată. Totul poate fi folosit, însă … ceva poate fi folosit, de exemplu, pentru o declarație introductivă; altceva pentru a construi o acuzație de participare, înainte de a începe interogatoriul; altceva pentru a argumenta implicarea altei persoane într-o altă activitate ilicită; etc.

Nu este loc de ignoranță, cei mai mulți dintre anchetatori ştiu, că acolo unde există condiții pentru dezvoltarea unei activități ilicite, cu certitudine, mai există şi altele. De exemplu, într-un depozit de unde s-au furat diverse cantități de mărfuri de către un anumit grup infracțional, cu certitudine, se cunosc diverse detalii cu privire şi la activități ilicite similare ori diferite desfăşurate de către alte persoane ori grupuri. În multe dintre instituțiile publice, constituie o regulă necesară supraviețuirii – pentru a reuşi să rămâi pe locul tău trebuie să ştii cât mai multe detalii ce, la un moment dat, pot deveni compromițătoare ori, cel puțin utile, pentru a face conexiuni funcționale între persoane şi funcții, modul lor de dezvoltare şi parvenire în anumite funcții, modul în care se construiesc echipe de lucru, sunt distribuite sarcini, sunt ocrotite anumite persoane ori, din contră. Experiența i-a învățat pe mulți anchetatori că, pentru a se asocia la dezvoltarea unei activități ilicite, persoanele ce vor să se implice au nevoie de o relație personală preexistentă, de ceva care să recomande, de o garanție cu privire la loialitate.

Rudele şi prietenii au tendința de a se asocia datorită unor interese comune, aceloraşi valori, aceiași traiectorie educațională, relații sociale, loc de muncă, etc. Indiferent cât de puternice ar fi relațiile dintre cei implicați, pentru anchetator, este o chestiune de răbdare în a descoperi o breşă, un ceva de natură a afecta relația, de a-l detaşa pe cel ori cea ascultată de ceilalți, despre care acesta trebuie să vorbească. În practică, am constatat două teme considerate esențiale: corectitudinea şi onoarea. Într-o relație de lungă durată ori una care să presupună o intensitate mare a încrederii este imposibil să nu fi apărut ceva lipsit de corectitudine ori de onoare. Îmi aduc aminte de replica unui anchetator: *„… este bine, tu te lupți cu mine, stai prin arest şi ăla îi duce trandafiri albi lu` nevastă-ta”*. Efect bun poate avea şi *„Ți-a dat 200, furați de 5000, stai în puşcărie de 5000; ai vorbit cu el să-ți aducă cheftele de post vinerea, din două în două săptămâni ?”*

Nu trebuie uitată, în context, tema suficienței.

Cât de mult trebuie să insiste anchetatorul ? Cât de mult a spus persoana ascultată din ceea ce ştie ? A spus tot ceea ce ştie ? Mai sunt informații utile ce ar mai

putea fi aflate de la persoana ascultată ? – sunt întrebări care frământă pe fiecare anchetator ce se implică în ascultarea unei persoane.

La nivel personal, nuanțând, pot apare diverse alte întrebări; tema rămâne aceiași.

Cele mai multe dintre persoanele ascultate spun foarte puțin din ceea ce ştiu, mizând pe aparenta lipsă de disponibilitate pentru efort a anchetatorului – *„dacă vede că nu scoate de la mine mare lucru, mă lasă în pace … ."* Totuşi, nu trebuie uitat, că reținerea de informații este o metodă de testare folosită, reciproc, atât de către anchetator cât şi de către persoana ascultată, pentru a evalua ce şi cât ştie *„adversarul".*

O posibilă soluție poate consta în utilizarea poligrafului. Nu vreau să pun în discuție măsură în care rezultatele testării pot sau nu constitui probă într-un proces penal. Utilizarea poligrafului poate fi fezabilă, la fel precum observarea şi interpretarea microexpresiilor faciale ori a altor manifestări comportamentale ale persoanei ascultate, precum comportamentul în timp ce scrie, dinamica poziției corpului, a mâinilor, picioarelor, ochilor, etc. Desigur că se poate pune problema costurilor, însă, ceea ce este important, pentru anchetă şi anchetator, este obținerea de informații, care, coroborate să conducă la progresul anchetei.

Dezvoltarea unei admiteri poate constitui o adevărată *„lovitură"* pentru anchetator. Din nefericire, a devenit din ce în ce mai rar, ca un infractor să fie prins după ce a săvârşit prima sa infracțiune, primul său segment de activitate ilicită. Cu răbdare şi perseverență anchetatorul poate afla informații *„lămuritoare"* pentru unele dintre dosarele rămase *„la dospit".* Important este să fie atent la coerența informațiilor primite. Este de preferat ca persoana ascultată, în primul rând, să confirme ceea ce este cunoscut în cadrul anchetei şi să dezvolte, pe cât posibil, fiecare element. Abia după ce aceasta se va fi înfăptuit poate fi vorba despre *„ce mai ştiu"*, *„ce am mai făcut"*, *„ce am mai auzit"* ori *„ce cred că o să se întâmple"*. Există un risc major – dacă anchetatorul oferă detalii despre ceea ce cunoaşte, devenind anxios, ascultarea poate deveni compromisă. Legea schimbului acționează, însă, pentru succesul anchetei, persoana ascultată trebuie să ofere informații iar anchetatorul trebuie să ofere emoții, încurajări şi motive pentru a justifica efortul de a oferi informații; nu informații.

13.3. Folosirea probelor

Înainte de toate, trebuie acceptat că, în practică, ne întâlnim cu multe cazuri în care avem la dispoziție puține probe sau nu avem deloc. Un prim pas, în anchetă, presupune o analiză faptică a informațiile avute la dispoziție, în scopul identificării posibililor suspecți şi pentru a măsura implicarea fiecărui suspect în activitatea ilicită cercetată. Un al doilea pas, este ascultarea posibililor suspecți, în scopul dezvoltării probatoriului, obținerii de noi probe iar în legătură cu persoanele ascultate, obținerea de manifestări comportamentale care să facă distincția între persoanele care spun adevărul şi cele care nu spun adevărul. Atunci când un suspect prezintă comportament înşelător în timpul unei ascultări, anchetatorul poate trece la folosirea celor mai diverse procedee tactice de ascultare pentru a afla adevărul de la acea persoană.

În unele cazuri, anchetatorul poate aduna destule probe, în legătură cu implicarea persoanei ascultate în activitatea ilicită cercetată, încât nu mai este nevoie de o mărturisire, pentru a trimite persoana respectivă în fața instanței şi obținerea unei condamnări. Un asemenea caz apare destul de rar, în cele mai multe cazuri anchetatorul obține doar probe circumstanțiale, care indică implicarea probabilă a unei anumite persoane în activitatea ilicită.

În alte cazuri, pot exista puține probe fizice şi declarații care îl implică pe suspect. În continuare, pentru a folosi astfel de probe, cu maximă eficiență, va trebui să ținem seama de unele considerații precum:

1. Când suspectul, care urmează a fi ascultat, nu este arestat ci vine în sediul organului judiciar de la domiciliul său, nu este oportun să fie folosite probele de vinovăție, în prima parte a ascultării.

În fapt există două motive pentru care un suspect vinovat va accepta să vină, chiar cu anumită uşurință, la sediul organului judiciar pentru a fi ascultat ori pentru a participa la testări de tip poligraf. Pe de o parte, există convingerea că anchetatorii sunt slab pregătiți şi că, beneficiind de ignoranța lor, o persoană *„deşteaptă"* va putea minți fără a fi descoperită. Pe de altă parte, consideră că neprezentarea la sediul organului judiciar ar fi echivalentă cu o recunoaștere a vinovăției, gestul devenind, astfel, gratuit.

Totuşi, acest raționament se poate schimba, în întregime, când anchetatorul foloseşte probe de vinovăție în cadrul ascultării.

De exemplu: *„Domnule ... , trebuie să discut cu dumneavoastră despre un furt, de la o benzinărie, petrecut vinerea trecută. Ai deja cazier pentru furt şi, în plus, doi martori te-au văzut plecând de la benzinărie imediat după furt. Mai mult, ştiu că ai cheltuit foarte mulți bani, pe care nu-i puteai obține decât în mod ilicit. Când poți să vii să vorbeşti cu mine despre aceasta?"* În astfel de condiții, nici un suspect, în toate mințile, nu ar fi de acord să se întâlnească cu anchetatorul. Suspectul nu are alta alternativă decât să creadă că anchetatorul este, deja, convins de vinovăția sa. Aceasta invitație nu lasă prea multă îndoială, că suspectul este sigura persoană care poate fi considerată vinovată pentru furtul cercetat. Pe o asemenea ipoteză, cei mai mulți dintre suspecți ar încerca să-l determine pe anchetator să le probeze vinovăția şi nu ar coopera.

O soluție mai bună ar putea fi următoarea: *„Domnule ..., desfăşor cercetări în legătură cu un caz, în care nişte bani au fost furați de la o benzinărie, vinerea trecută. Sunt în faza în care trebuie să ascult persoanele care au fost văzute în jurul benzinăriei, în acea noapte. Numele dumneavoastră a apărut pe listă şi mă întrebam daca a-ți putea veni, să mă ajutați, să lămuresc câteva aspecte, importante pentru mine ?"*

Cu o asemenea invitație este posibil să obținem *„bunăvoința"* celui pe care dorim să-l ascultăm, ce are, acum, şi motive pentru a accepta. În primul rând, nu este convins că anchetatorul are vreo probă împotriva lui şi consideră că totul va decurge uşor şi repede, putând, eventual, minți fără probleme dacă ar trebui să răspundă la întrebări sensibile. În al doilea rând, suspectul nu doreşte să se dezvolte suspiciuni suplimentare, să devină singura persoană, văzută în jurul benzinăriei în acea noapte, care nu cooperează cu anchetatorul. De reținut este faptul că un anchetator are şanse mai mari să obțină adevărul de la o persoană care acceptă să fie ascultată decât de la o persoană care este forțat să o facă – întâi este arestat sau reținut după care este ascultat.

2. În timpul unei ascultări, nu trebuie ca anchetatorul să prezinte probe de vinovăție, înainte ca persoana ascultată să se pronunțe cu privire la împrejurarea, starea de fapt sau elementul probat, precum şi cu privire la posibilitatea existenței uneia sau a mai multor probe

O greşeală, destul de obişnuită a anchetatorilor, este prezentarea prematură a probelor de vinovăție, în timpul unei ascultări. De exemplu, în cazul unui accident rutier, anchetatorul, obținând declarația unui mecanic, ce a confirmat faptul că a schimbat un far şi o bară de protecție, la maşina suspectului, în ziua imediat următoare accidentului, pe motiv că acesta a găsit-o lovită în parcare, fără a putea afla cine este autorul *„nenorocirii"*. Dacă anchetatorul prezintă copia facturii şi solicită explicații, este de aşteptat ca suspectul să susțină aceeaşi poveste, cu maşina găsită lovită în parcare.

Totuşi, dacă se pun întrebări potrivite într-o succesiune corectă, este posibil să se obțină mai mult. Astfel, anchetatorul are de pus următoarele întrebări, în ordinea pe care o propun, astfel:

- *Ai fost implicat în vreun accident, în ultimele două săptămâni ?*
- *Ai avut maşina avariată, în ultimele două săptămâni ?*
- *Ți-ai făcut vreo reparație, la maşină, în ultimele două săptămâni ?*

De reținut că, între aceste întrebări, pot fi intercalate alte întrebări ori simple observații, în funcție de cum consideră anchetatorul că trebuie pusă mai multă presiune ori, din contră, trebuie să i se ofere suspectului posibilitatea să poată oferi explicații şi, evident, să facă greşeli.

Ca principiu, un suspect nevinovat, care nu a fost, sub nici o formă, implicat într-un accident rutier, va răspunde sincer la aceste întrebări şi va relata, spontan, detalii ale incidentului din parcare şi ce reparații s-au făcut.

Suspectul mincinos, neacceptând să fie acuzat de ceva, speriat de ideea că s-ar putea auto-acuza, cel mai probabil, va nega orice susținere de natură a-l *„lega”* de un eveniment nedorit.

Se poate accepta că există o axiomă a detectării minciunii, conform căreia un suspect care minte privind nişte evenimente minore este, foarte probabil, să fie vinovat, să fie implicat în activitatea ilicită cercetată. Totuşi, este bine ca anchetatorul să-l invite pe suspect să mintă. Pentru a face acest lucru, probele în acuzare trebuie păstrate *„în rezervă”*, până în momentul în care suspectul, având posibilitatea de a spune adevărul, a mințit cu privire la mai multe elemente importante.

3. *Probele de vinovăție trebuie folosite pe baza unui plan*

De regulă, în practică, se procedează în felul următor: se strâng cât mai multe probe şi în momentul în care se consideră că acestea sunt suficiente, suspectul este adus în fața organului judiciar şi, odată cu primele minciuni, este *„încolțit”*, iar în fața evidenței probelor, trebuie să recunoască adevărul implicării sale în activitatea judiciară – şi dacă continuă să nu recunoască, fără să ofere sau, cel puțin, să propună probe în apărare, ancheta îşi va continua cursul firesc, cu el ca principal suspect.

Totuşi, în marea majoritate a cazurilor, anchetatorii sunt puşi în situația de a asculta suspecți împotriva cărora nu există dovezi suficiente, pentru a le dovedi vinovăția, cu o marjă de eroare rezonabilă. Înainte ca un suspect să accepte consecințele faptelor sale prin redarea adevărului, trebuie să fie convins, mai întâi, că există o mare probabilitate ca vinovăția sa să fi fost sau să urmeze, cu certitudine, a fi stabilită. Dacă un anchetator va începe să se arate nepăsător, în legătură cu ceea ce susține suspectul, argumentându-şi poziția cu prezentarea unor probe circumstanțiate, ce demonstrează … posibila implicare în activitatea ilicită, cel sau cea ascultată va înțelege, foarte repede, că anchetatorul face greşeli şi că, mai mult, nu poate construi un probatoriu rezonabil, pe baza căruia să se poată obține o condamnare.

Mai mult, introducerea, prea devreme, a probelor în timpul unei ascultări arată, de cele mai multe ori, slăbiciunile din dosar şi, implicit, ale anchetatorului. Există şi posibilitatea ca, în condițiile în care suspectul află despre existența unei probe, să conceapă un plan de atac sau numai explicații *„plauzibile”*. Astfel:

Anchetatorul – *Domnule, mi-ai spus, înainte, că nu ți-ai făcut nici o reparație la maşină, totuşi, eu ştiu că ți-ai înlocuit un far şi bara de protecție, la un distribuitor local de maşini, a doua zi, după accident. Am vorbit cu mecanicul care a lucrat la maşină, am o declarație de la el, am copia facturii pe care ai achitat-o, aşa că, nu mă mai minți şi spune-mi cum ai lovit victima, în timpul accidentului.*

Persoana ascultată – *Lăsați-mă să vă explic ceva. În primul rând, nu l-am lovit pe omul acela şi nu ştiu nimic despre asta. Aveți dreptate, nu am spus adevărul despre*

reparație. Am crezut că dacă voi spune că mi-am reparat maşina în perioada aceea, aceasta mă va face să par vinovat şi de aceea nu am făcut-o. Dar nu eu l-am lovit pe acel om cu maşina.

Este puțin probabil ca acest suspect să spună adevărul despre acel accident de trafic. El ştie că singura probă, pe care o are poliția împotriva sa, este reparația făcută la maşină, reparație ce o poate explica foarte uşor. Să presupunem, totuşi, că anchetatorul nu s-a pripit şi nu a folosit hazardat proba, ci, a analizat situația şi a hotărât să o folosească mai târziu, într-un moment oportun după cum urmează:

Anchetatorul – *Cred că ați răspuns, aşa cum ar fi răspuns oricine, în aceste circumstanțe. Până la urmă victima este un nenorocit care a băut foarte mult, probabil un alcoolic cronic, a ieşit pe şosea, purta haine de culoare închisă, cum mai era şi beat nu-i ajungea tot drumul. Conduci pe lângă el şi te gândeşti să nu se arunce în fața ta şi ... tocmai acest lucru se întâmplă. În acel moment te-ai speriat şi ai continuat să conduci. Cei mai mulți oameni ar fi făcut exact la fel.*

Persoana ascultată – *Şi ce dovezi ai că am făcut asta ... ?*

Anchetatorul – *Mi-ar place să-ți arăt, pas cu pas, toate probele pe care le-am adunat în acest caz, dar este împotriva regulamentelor să fac acest lucru. Până la urmă, vei avea şansa, desigur, să vezi toate probele dar, până atunci dosarul, împreună cu concluziile mele, va fi înaintat la procuror şi nu va mai fi nimic de făcut. Domnule, nu eşti, deloc, vreun fel de geniu, care a făcut astfel de lucruri toata viața cum, de altfel, nici eu nu sunt. Când un astfel de lucru se întâmplă, unui tip obişnuit, ca tine şi ca mine, nu ştim destul astfel încât să ne acoperim urmele. Un infractor şi-ar fi dus maşina departe, în altă parte a țării, pentru a o repara. Tu ai reparat-o a doua zi, la un mecanic cunoscut, în oraş. Un infractor ar fi luat toate părțile, toate fragmentele, tot ceea ce era spart sau deteriorat, de la locul accidentului, în aşa fel încât să nu poată fi identificată maşina sau partea maşinii de la care provin. Din nou, trebuie să-ți spun, nu pot discuta despre probele pe care le am la dosar cu tine, dar, ceea ce cred că este important şi eu trebuie să lămuresc, în cadrul anchetei, este dacă ai intenționat sau nu să-l loveşti pe acel individ, dacă, chiar, a fost un accident. Dacă nu a fost accident, lucrurile se complică foarte mult – ajungem la infracțiuni foarte grave, la crimă organizată la pedepse, cu adevărat, foarte mari.*

Pregătirea unei ascultări şi, de cele mai multe ori, prestația anchetatorului, pe timpul cât desfăşoară ascultarea unei persoane, se bazează, în special, pe presupuneri şi indicii. Dacă o probă circumstanțiată, indirectă, este folosită ca probă în acuzare ar trebui menționată, mai degrabă, în trecere, ca şi cum ar fi crema de pe tort. Nu este nevoie de un avocat priceput să atace dovezile circumstanțiate, cei mai mulți infractori sunt capabili să o facă şi singuri. Mai mult, documentându-mă, am constatat că ascultările, în cadrul cărora se folosesc probele de vinovăție sunt transformate, sunt completate cu amenințări şi promisiuni de blândețe din partea anchetatorului. Frustrat de explicațiile puțin plauzibile dar *„inocente”*, pe care le poate da persoana ascultată, în legătură cu una sau mai multe probe de vinovăție, anchetatorul poate face greşeli, care ar putea face, din ce în ce, mai puțin probabilă obținerea unei mărturisiri ulterioare sau, la fel de rău, în măsura în care, totuşi, s-ar obține, nu ar putea fi folosită în instanță.

În concluzie, dincolo de portretele unor anchetatori rutinați, descrise în literatură, filme sau alte creații artistice, ce adună o cantitate copleşitoare de probe de vinovăție, prin care se probează vinovăția certă a unei persoane, în legătură cu desfăşurarea unei activități ilicite, în realitate, cea mai obişnuită probă, admisă într-un proces judiciar, este declarația. Totul, începând cu descrierea fizică a suspectului, de către persoana vătămată sau martorul ocular şi terminând cu probarea unui interval de timp critic, îşi are punctul de plecare în declarațiile obținute, de către anchetatori, prin

ascultarea de persoane. Este adevărat că mulți anchetatori reuşesc doar să strângă probe, care tind spre dovedirea implicării suspectului în desfăşurarea activității ilicite cercetate, fiind, însă, insuficiente pentru a-i dovedi vinovăția. În astfel de condiții, este evident că probele trebuie folosite cu multă precauție, iar, în unele cazuri, este mai bine ca anchetatorul să evite folosirea lor. Nu trebuie să uităm că este mai bine, uneori, să rămâi tăcut şi să rişti să fii considerat un prost, decât să-ți deschizi gura şi să înlături orice îndoială.

13.4. Folosirea trucurilor, a minciunilor de către anchetator

Pe parcursul unei ascultări, ca principiu, un anchetator încearcă să convingă persoana ascultată să spună adevărul pentru a putea să construiască o probațiune solidă în dosarul pe care îl instrumentează. Cele mai multe dintre ascultări pleacă de la situații în care, la dosar, sunt puține probe pe baza cărora să se poată acuza una sau mai multe persoane implicate în activitatea ilicită. Și aici, în această parte a demersului profesional – dezvoltarea admiterii – dacă un anchetator şi-ar propune să fie sincer cu persoana ascultată, ar trebui să spună: *„Domnule/doamnă nu sunt sigur că dumneavoastră a-ți desfăşurat activitatea ilicită şi nici nu am suficiente probe pe baza cărora să vă acuz. În acelaşi timp vreau să-mi spuneți adevărul astfel încât să vă pot acuza şi să vă trimit la închisoare."* Bineînțeles, că în astfel de condiții, nimeni nu ar vrea să spună adevărul, comunicarea s-ar bloca și nimic suplimentar nu s-ar mai putea obține. Din această cauză, ascultarea devine o activitate deosebit de complexă, ce presupune un efort intens, cu o durată importantă în timp, în cadru căreia anchetatorul poate deveni duplicitar, poate deveni … oricum, în limitele acceptate de către legiuitor, important este să obțină acele elemente care îi lipsesc în dosar.

Un anchetator poate să exagereze cu suspiciunile legate de vinovăția persoanei pe care o ascultă, să stabilească în mod greşit scopurile ascultării aşa cum poate să stabilească corect condițiile în care a fost desfăşurată activitatea ilicită, să fie dominat de sentimente de simpatie şi compasiune în legătură cu cel sau cea pe care o ascultă şi să convingă cu privire la aceasta; în acelaşi timp, să fie artificial iar, în unele cazuri, el însuşi, să mintă – să mintă cu privire la orice, de exemplu, că are probe pentru a trimite învinuitul la închisoare, că poate să scoată sau să introducă în cauză o persoană sau alta. Trucurile pe care un anchetator le foloseşte sunt într-o permanentă evoluție; este o problemă de perfecționare personală, de adaptare la evoluția trucurilor folosite de către persoanele ascultate.

Aici sunt necesare unele concluzii cu privire la măsura în care pot fi acceptate probele obținute prin folosirea minciunii.

Care este, dacă există ori dacă trebuie să existe, o limită în a folosi minciuni ori scenarii mincinoase pentru a determina persoana ascultată să cedeze, să renunțe la a nega implicarea în activitatea ilicită şi să dea detalii care să poată fi coroborate cu alte probe şi, în final, să se obțină condamnarea ?

În practica anchetatorilor, din diferite țări, se folosesc de la minciuni simple, cum că complicele deja a recunoscut şi că ancheta se va încheia în curând, până la scenarii ce cuprind fabricarea de probe mincinoase, totul pentru a pune presiune şi a determina persoana ascultată să treacă de pragul simplei admiteri a implicării, să declare tot ce ştie. O asemenea strategie are, inevitabil, şi puncte tari şi riscuri. De regulă, se acceptă că persoana de bună credință nu va ceda, se va lupta şi îşi va susține buna credință. Este irațional să accepți că ai violat, chiar dacă ți se spune că persoana vătămată te recunoaşte ca fiind violatorul, că la fața locului s-au descoperit urme papilare care confirmă prezența ta şi că *„rezultatele preliminare"* ale expertizei adn-ului confirmă ipoteza că tu eşti făptuitorul, dacă … nu ai violat. Din punct de vedere legal, poate fi

considerat abuz a te ***„juca***" cu persoana ascultată. Din punct de vedere profesional, unii anchetatori vorbesc despre o aşa-numită *„călire"* a celui ascultat: ***dacă este curat, rezistă, dacă nu, va ceda.***

Există şi pericole iminente ale folosirii minciunilor sau altor trucuri în anchetă. Este foarte posibil ca minciuna să nu fie bine fundamentată, ca persoana ascultată *„să se prindă"* şi credibilitatea anchetatorului să se apropie de *„0"*. Bineînțeles că persoanele pe care le ascultăm nu au o experiență relevantă în anchetă, dar, de aici până la a considera că avem de a face cu *„proşti"*, este o cale lungă, precum cea de la adevăratul profesionist la parvenitul care nu este pregătit şi blufează, fără să fie provocat, cu adevărat.

Ce ne facem dacă persoana ascultată solicită să vadă proba pe care o invocăm ?

O vom *„fabrica"*, da, dar, vom fabrica, în acelaşi timp, cele mai bune dovezi care probează abuzul.

Ce ne facem dacă nu suntem suficient de convingători ?

Ca să fii convingător când minți îți trebuie talent, un talent comparabil cu al celor mai buni actori şi ... anchetatorii nu au studii în teatru. Evident că persoana ascultată va înțelege, că anchetatorul are ca unic scop obținerea de probe incriminatoare şi, pentru asta, este gata să facă orice; gata cu încrederea, cu respectul, cu speranța că există reguli şi că totul se desfăşoară după acestea. Consecința cea mai probabilă este promovarea negației – un nu amplificat: *„nu ştiu"*, *„nu cred"*, *„nu pot spune că ..."*, un fel de rapsodie a unui ***„nu"*** perpetuu. Sau, de ce nu, *„cel mai bine ar fi să tac"*, şi-ar putea spune o persoană ascultată, oripilată de comportamentul anchetatorului.

Cu o asemenea perspectivă, orice anchetator ar trebui să accepte, să folosească probe fictive în cadrul unei ascultări, doar în ultimă instanță, atunci când nu scapă, nu reuşeşte să depăşească dezmințirile persistente, însă, nu foarte convingătoare ale persoanei ascultate ori pentru a forța o persoană, care în timpul ascultării a ajuns să bată în retragere, dar, nu a cedat. Bineînțeles că, dacă probele fictive sunt prezentate prea devreme, totul se poate prăbuşi, putându-se ajunge la retractarea a tot ceea ce deja a fost declarat.

Bine ar fi dacă, din modul în care decurg întrebările, comportamentul general al anchetatorilor ori alte trucuri, care să nu presupună trimiterea la o probă strict individualizată, persoana ascultată, suspectată de implicarea în activitatea ilicită, să bănuiască, să creadă ori să fie convinsă, că există probe de vinovăție pe baza cărora poate fi acuzată şi că *„insistențele"* anchetatorilor au legătură doar cu lămurirea unor aspecte colaterale – implicarea altor persoane, existența unor cauze, condiții sau împrejurări care au favorizat ori provocat desfăşurarea activității ilicite cercetate. Pur si simplu ele trebuie să *„existe"* şi ... *„nu trebuie să pierdem timpul să lămurim lucruri care sunt, deja, clare."* În practică, sunt *„texte"* pe care anchetatorii le perfecționează continuu pentru a avea succes în astfel de situații.

De exemplu: *„Vreau să mă înțelegeți că am foarte multe lucruri de făcut azi şi nu vreau să insist asupra unor lucruri care sunt clare, existând suficiente dovezi. Vă rog să-mi spuneți dacă din ceea ce cunoaşteți dvs. personalul de pază îşi face serviciul aşa cum trebuie. "* – un aspect cu totul secundar; *„am discutat cu colegii mei şi am văzut probele, este evident că în seara de miercuri a-ți fost în locuința persoanei vătămate"* – fiind o provocare, în mod normal se aşteaptă ca persoana să nege şi să încerce să probeze contrariul; *„ştim că doamna s-a urcat în maşina dvs. chiar pe aleea de lângă curtea şcolii şi că a-ți fost împreună o perioadă importantă de timp, fiind văzuți în maşină, trecând pe lângă restaurantul ..."* – anchetatorul poate să afirme, fără să aştepte o reacție, părând neinteresat de punctul de vedere al persoanei ascultate, care va trebui să se manifeste

activ pentru a-şi promova punctul de vedere; *„Hai să fim eficienți, nu vreau să discutăm prea mult despre ce s-a întâmplat în seara de ..., există probe care confirmă faptul că erați cu victima în acea seară”*, etc.

Esențial, este ca anchetatorul să nu facă vorbire, punctual, despre o anumită probă – o urmă descoperită la cercetarea la fața locului, un martor ocular identificat după terminarea cercetării la fața locului, un anumit mijloc material de probă, etc. Ca şi posibilitate, este bine ca anchetatorul să vorbească despre unele probe anticipând viitorul: *„colegii mei tocmai ce ascultă o persoană care afirmă că a văzut la fața locului tot ceea ce s-a întâmplat”*, *„s-a dispus efectuarea unei percheziții la domiciliul dvs. iar colegii tocmai ce au plecat”*, *„m-a sunat colegul meu de la expertizele criminalistice şi mi-a spus că este gata să-mi trimită nişte rezultate parțiale, am înțeles că există deja o identificare certă şi se mai lucrează la alte două; o să-mi trimită rezultatele pe mail cam în 20 de minute”.*

Concluzionând, anchetatorii nu pot fi opriți să folosească anumite trucuri pe timpul desfăşurării ascultărilor, important fiind ca aceste trucuri să nu fie deconspirate, iar pentru aceasta, referirile la probe, ca rezultate aşteptate ale desfăşurării fireşti a anchetei, poate fi o soluție, care să nu presupună asumarea unor riscuri ce să nu poată fi controlate. Totuși, într-o societate ce se doreşte pragmatică, orientată către scopuri, bazată pe dezvoltarea de competențe, a promova necesitatea învățării comportamentului simulat, pentru a putea *manevra* în anchetă, pare puțin oportun.

Analizând un pic cum stau lucrurile, putem constata că societatea pare, ea însăşi, construită pe minciuni; oamenii învață să mintă odată cu socializarea, de când suntem mici aflăm despre ce trebuie să spunem ori să facem. Cu toții urmăm modele pentru care nu suntem, niciodată, suficient de buni. În domeniul judiciar, anchetatorii sunt învățați să identifice şi să exploateze minciunile din declarațiile persoanelor pe care le ascultă. Se explică şi li se arată cum se manifestă o persoană care minte. Minciuna este analizată şi ni se arată dezbrăcată, aşa cum este – o mare parte de adevăr, un interes ce trebuie realizat şi puțină falsitate, atât cât să pară totul credibil. Ştim, deci, ce este minciuna, cum se manifestă omul care minte şi faptul că trebuie să fim într-un anumit fel. Îmi aduc aminte că într-o lucrare de specialitate se spunea că anchetatorul trebuie să aibă *răbdarea lui ..., raționamentul ..., capacitatea lui ..., inventivitatea lui ...;* numele erau ale unor monştri sacri ai civilizației universale.

Propriile cercetări mi-au confirmat faptul că anchetatorul trebuie să fie un tip special, un bărbat sau o femeie care se dedică muncii, care ... înainte de toate trebuie să fie credibilă în tot ceea ce face sau spune, în fiecare gest sau oftat. În urmă cu câteva săptămâni, în timp ce mergeam să țin o prelegere la o universitate autonomă, am intrat în clădire, am parcurs un traseu ce mi se indicase înainte şi ... am trecut pe lângă ceea ce se numea ***„Laborator teatru şi film”***. Contează mai puțin cum era aranjat laboratorul, important era ceea ce se petrecea acolo. Se dădea un examen parțial, studenții prezentau roluri pe care le pregătiseră pe parcursul a trei săptămâni; am aflat că trebuiau prezentate roluri precum: *„femeia îndrăgostită”*, *„managerul de succes”*, *„fata de cartier”*, *„cerşetorul”*, *„asistenta managerului”*, etc.

Am aflat că fiecare student îşi construia un portofoliu de roluri pe care le stăpânea la un nivel rezonabil şi pe care putea construi ... diferite alte roluri, în funcție de solicitări. Am luat totul ca atare , am mers să-mi țin expunerea şi la plecare ... examenul nu se terminase. M-am aşezat pe un fotoliu şi am început să urmăresc cu atenție ceea ce se petrecea pe scenă. La un moment dat, profesorul a început să țipe, oarecum puțin didactic, la o studentă, îi spunea pe un ton ridicat, încărcat cu nemulțumire şi iritare, faptul că prestația ei e ... *„nu mă faci să râd, nu mă faci să plâng, nu te înțeleg, văd o față schimonosită, sunt deranjat de un zgomot al cărui sens nu*

îl înțeleg, mă plictisesc şi nu găsesc nici un motiv pentru care ar trebui să plătesc ca să te pot vedea. Ce-i oferi tu spectatorului ?"

Poate că profesorul era prea exigent, poate că era un pic obosit şi îşi pierduse din sensibilitate, poate că nu înțelegea, în momentul acela, ceea ce se străduia să exprime studenta. Dar, oare, studenta, prin prestația ei artistică era credibilă ? Râdeai, plângeai, deveneai trist sau bucuros, satisfăcut ori nemulțumit de ceea ce se întâmpla cu rolul pe care îl juca ori în funcție de ce se întâmpla cu persoana, studenta ***„X".***

M-am gândit atunci la ceea ce se întâmplă cu persoanele care vin în camera de ascultare şi stau în fața anchetatorilor.

Suntem noi, anchetatorii, suficient de credibili în fața celor pe care îi audiem, cu privire la desfăşurarea unor activități pe care le considerăm ilicite, în legătură cu implicarea unor persoane, cu identitatea acestora, etc. ?

Oamenii, din fața noastră, sunt consternați, râd sau oftează, sunt satisfăcuți ori dezamăgiți, de desfăşurarea anchetei sau de prestația noastră profesională ?

Odată cu terminarea examenului, m-am prezentat în fața onorabilului profesor şi l-am rugat să propună unui student sau studente rolul de traficant de droguri, urmând să pregătesc o *„confruntare"* între studenții pe care îi pregăteam ca anchetatori şi actorul devenit *„traficant"*. Omul a fost încântat. Am început o colaborare constructivă, pe care sper să o dezvolt în viitor.

La *„ora adevărului"*, actorul a fost mult peste anchetatorul pe care îl pregăteam eu. Activitatea a fost înregistrată şi, revăzând imaginile cu prestația fiecărui student anchetator, am descoperit că lipsea, invariabil, credibilitatea. Nu prea aveau gesturile, vocea, prestanța, rigurozitatea, de fapt ... era atâta falsitate încât îți venea să râzi sau ... să le plângi de milă. Cu toate acestea nu puteam să nu observ că mulți dintre ei erau studenți buni. Asimilaseră concepte, metode, unii chiar excelau în zona discursului ştiințific, erau riguroşi, demonstrau totul prin forța argumentelor.

Totuşi, eu pregăteam anchetatori, nu teoreticieni, oamenii mei trebuie să facă anchetă, nu să explice cum trebuie făcută ancheta. Eşecul, dacă era vorba despre un eşec, era, în primul rând, al meu. În mai puțin de o săptămână m-am interesat de modul în care se integrează ultimii dintre absolvenții cu care lucrasem în calitate de studenți. Mi s-a spus că cei mai mulți sunt foarte buni, oameni de viitor, ce vor confirma şi vor face carieră în anchete. M-am întâlnit şi cu un absolvent ce avea, deja, 7 ani de practică şi am început să discutăm despre roluri, despre scenarii, despre ce şi cum trebuie făcut în anchetă.

Absolventul a zâmbit îngăduitor când a venit vorba despre credibilitatea anchetatorului, despre rolurile pe care ar trebui să şi le însuşească, despre cum ar trebui să-şi adapteze comportamentul în funcție de persoană şi de evoluția anchetei. Mi s-a spus, ceea ce constatasem şi eu: cei mai mulți dintre anchetatori, în funcție de caracter, temperament, calități, cultură generală şi, nu în ultimul rând, disponibilitate pentru munca de anchetă, îşi dezvoltă un anumit *„stil"*, pe care îl adaptează, în funcție de împrejurări, astfel încât să facă față cât mai multor situații profesionale. Odată cu acumularea de experiență, ceea ce face anchetatorul începe să *„prindă"*, să devină consolidat şi apar succese.

Mi-am pus întrebarea: este, oare, suficient ? Răspunsul nu a putut fi decât relativ – poate fi, dar, nu neapărat. Nu mi-am propus să pun în discuție profesionalismul anchetatorilor, cât de bine sau cât de puțin bine decurg anchetele. Nu vreau să spun că ceva nu este bine. Am ajuns la concluzia că ceva poate fi mai bine, ***prestația anchetatorului poate şi trebuie îmbunătățită.***

Cei mai mulți dintre noi, anchetatorii, avem calități deosebite şi reuşim să ne adaptăm, ba uneori îi adaptăm și pe cei din fața noastră la ceea ce vrem, putem şi avem

nevoie, în plan profesional. Sunt situații în care un anchetator are de audiat 4, 5 sau, chiar, 7 persoane într-o zi.

Într-o asemenea situație se pune problema măsurii în care un individ, fără o pregătire specială, poate să-şi asume atâtea roluri câte persoane are de audiat ?

Răspunsul evoluează către o zonă de certitudine, undeva între sublim şi ridicol – un anchetator *„normal”* nu poate şi nici nu îşi propune să pregătească şi să pună în practică mai multe roluri. Aşa cum am arătat, se dezvoltă un stil ce se aprovizionează cu cuvinte, gesturi, expresii, etc., prin apropiere directă (din ce vede la alții, din ce fac, spun sau se manifestă alți anchetatori) şi se serveşte fiecărei persoane ascultate, în speranța obținerii a cât mai multe informații utile pentru anchetă.

Aici consider că este locul demonstrării necesității introducerii minciunii în cadrul prestației anchetatorului; asta dacă nu cumva aceasta nu constituie ceva unanim acceptat ce nu mai trebuie demonstrat.

O primă întrebare la care consider că trebuie răspuns, are ca obiect posibilitatea apariției minciunii în cadrul demersului profesional al anchetatorului – ***Poate anchetatorul să mintă ?***

Principial, poate iar deontologic, răspunsul, dacă nu este negativ, ar trebui să fie rezervat. Un funcționar public plătit ca să mintă, ca să aibă un comportament duplicitar este greu de acceptat. Cetățeanul, ce îşi plăteşte impozitele, îşi doreşte un funcționar corect, onest, cu grijă față de nevoile cetățeanului, cu respect față de lege, față de societate, față de interesele societății.

Unde să-şi mai facă loc minciuna ?

Totuşi, trebuie observat faptul că cetățeanul, societatea în ansamblul său, are nevoie, dincolo de reguli, şi de rezultate. În anchetă, ascultând o persoană, anchetatorul respectând totul şi toate cele care trebuie respectate, s-ar putea transforma într-un simplu constatator al celor declarate, ar putea fi, cel mult, un facilitator al comunicării cu cel ascultat şi … atât.

Unde sunt rezultatele ?

Dacă doar constatăm, vom obține versiuni personale, suficient de diferite, pentru a apare îndoiala, cu privire la fapte şi persoane ce, bineînțeles, ar susține interesele personale ale celor ascultați. *Ce se întâmplă cu interesul justiției, cu aflarea adevărului, cu realizarea scopului procesului penal ?*

Tot ce înseamnă valoare socială, culmea, ar trece în plan secundar, individul, cu toate drepturile şi libertățile sale, devenind valoarea principală urmărită şi respectată în cadrul procesului judiciar. Persoana şi interesele sale nu trebuie nesocotite, însă, aflarea adevărului, dreptatea, merită mai mult. În aceste condiții, anchetatorii trebuie să depăşească nivelul simplei constatări. În discursul ştiințific, şi în practică, şi-a făcut loc noțiunea de ***ascultare activă***. În fapt, este vorba despre un demers profesional caracterizat de efortul anchetatorului de a provoca răspunsuri şi reacții din partea persoanei pe care o ascultă, atât în planul comportamentului verbal cât şi în planul comportamentului non verbal, atât în scris cât şi în planul exprimării orale. Se stabilesc coordonatele comportamentului normal specific împrejurării (ascultarea în cadrul desfăşurării unei anchete penale), se evaluează şi se interpretează orice abatere de la acest comportament. Importante sunt şi cauzele şi implicațiile, în ceea ce priveşte dezvoltarea anchetei.

Pentru a provoca este necesar ca anchetatorul să surprindă, să nu fie anticipat de către cel ascultat iar, pentru a face aceasta, minciuna nu numai că nu trebuie exclusă ci trebuie acceptată, stilizată, însoțită de un comportament credibil şi spusă într-un context atent pregătit, pentru a se obține maxim de efect.

Se poate vorbi mult despre limitele minciunii, în cadrul desfăşurării unei anchete. Aici, nu voi mai dezvolta subiectul, mulţumindu-mă a concluziona că anchetatorul poate să mintă în cadrul anchetelor pe care le desfăşoară.

O a doua întrebare vizează necesitatea minciunii în cadrul prestației profesionale a anchetatorului – ***Trebuie anchetatorul să mintă ?***

Aici, răspunsul trebuie să fie tranşant. Dacă acceptăm faptul că anchetatorul trebuie să mintă, vom accepta, pe cale de consecință, faptul că anchetatorul trebuie să mintă în fața fiecărei persoane cu care are de a face, că este, sau dacă nu este, trebuie transformat într-un mincinos. Comportamentul său trebuie să fie unul simulat, artificial, de fiecare dată, adaptat la necesitățile anchetei.

Răspunsul este unul pozitiv. Anchetatorul, declarat un bun profesionist, trebuie să mintă ca un bun profesionist. Pot apare nuanțe – să mintă ca un anchetator profesionist ori ca un mincinos profesionist ? Evident că trebuie să rămână la nivelul profesiei de anchetator, dincolo se dezvoltă patologicul. Mai înainte, am făcut referire la actori – putem compara anchetatorii cu actorii, însă, putem constata, fără prea mari eforturi, faptul că şi alte profesii îşi dezvoltă demersul specific pe comportamentul simulat al profesionistului precum în cazul multor medici, psihologi, politicieni, manageri, agenți de vânzări, etc.

Ei bine, de ce trebuie să mintă anchetatorul ?

Pentru că, înainte de toate, este, şi el, om; om cu slăbiciuni, cu calități, cu o viață personală dincolo de cea profesională, om care poate să aibă simpatii sau antipatii, om care nu poate să nu fie influențat de modul în care evoluează relațiile cu colegii, cu şeful, cu restul cercului social, om care are nevoie de recunoaşterea meritelor şi rezultatelor muncii sale, om care are nevoie de o perspectivă în carieră şi în viață, etc. Nu trebuie înțeles că se poate dezvolta o incompatibilitate între om şi profesia de anchetator. Într-un cadru mai larg, putem accepta înstrăinarea omului, îndepărtarea sa de esență, de uman. Vorbind, în acest cadru, despre anchetatori şi munca lor, vom accepta faptul că profesia îl transformă pe individ, îi impune standarde comportamentale şi de rezultat, ce îl obligă să accepte minciuna ca mod de manifestare în plan profesional.

Evident, că anchetatorul trebuie să-şi ascundă slăbiciunile, minciuna, comportamentul simulat pe care trebuie să îl învețe şi să-l pună în *„scenă”*, că are ca scop, tocmai, ascunderea a tot ceea ce ar putea constitui o slăbiciune şi ar putea fi exploatat de către persoana ce este ascultată. Mai mult, ceea ce numim adecvarea comportamentului anchetatorului, la particularitățile anchetei şi la cele ale persoanei ascultate, presupune, tocmai, asimilarea şi reproducerea, într-un mod cât mai natural, a unor roluri.

În doctrină se vorbeşte despre o anumită tipologie a anchetatorilor[115]. Astfel se pot întâlni tipuri de anchetatori, precum:

- *Anchetatorul temperat* – Se caracterizează printr-un comportament firesc, îşi ascultă cu atenție şi interes interlocutorul, răbdător, calm şi analitic. Intervine oportun şi eficient, cu tactul corespunzător situației, pentru lămurirea aspectelor esențiale ce interesează ancheta;
- *Anchetatorul amabil* – Manifestă o anumită transparență în relația cu interlocutorul şi jovialitate, nu ezită să-şi trateze interlocutorul cu o țigară sau o cafea. Atmosfera degajată pe care o creează oferă premisele unui studiu psihologic mai

[115] A se vedea **Toma, T.D.** – Psihologia învinuitului-inculpatului şi tactica audierii în procesul penal, Opinfo, Bucureşti, 2006, pag. 295; **Butoi, I.T.** şi **Butoi, T.** – Psihologie judiciară, Edit. Fundației „România de Mâine“, Bucureşti, 2004, pag. 230

adecvat a anchetatului. Dacă amabilitatea nu este constantă, echilibrul anchetei se poate rupe, anchetatul se inhibă, iar investigația poate fi compromisă;

- *Anchetatorul autoritar* – Se particularizează printr-o atitudine rigidă, gravă, cu accent de solemnitate, impunându-şi, la modul imperativ, voința în fața interlocutorului. Nu este interesat în studiul psihologiei anchetatului şi, din această cauză, nu găseşte modalitățile optime de a stimula pozitiv comunicarea. Anchetatorul autoritar mizează mai mult pe intimidarea suspectului decât pe stimularea acestuia pentru a coopera;
- *Anchetatorul vorbăreț* – Este un tip complexat de necesitatea afirmării sau necesitatea de a se descărca de o tensiune afectivă, iar logoreea este modalitatea de a se elibera de aceste stări. Din motivele menționate, sau a altora asemănătoare, anchetatorul vorbăreț poate interveni inoportun şi lipsit de eficiență în relatările anchetatului, putând compromite ancheta;
- *Anchetatorul cabotin* – Este cel care poate exagera în utilizarea procedeelor actoriceşti. Asemenea exagerări pot provoca stări improprii pentru ancheta judiciară, cum ar fi: amuzamentul, disprețul, penibilitatea sau chiar inhibarea anchetatului, situații ce pot prejudicia rezultatele anchetei;
- *Anchetatorul patern* – Adoptă un comportament blând în anchetă, manifestând, uneori, chiar compasiune față de anchetat. Asemenea atitudini pot fi speculate de infractorii recidiviști care nu vor ezita să-şi atenueze faptele.
- *Anchetatorul violent* – Este dispus să folosească violența pentru a-şi atinge obiectivele anchetei.

Ei bine, acestea sunt tipuri, nu roluri, deşi … ar putea fi. Cu plusuri şi minusuri, fiecare dintre tipurile de anchetator, la care am făcut referire, s-a dezvoltat şi a putut să se manifeste în practica anchetelor pentru că au putut fi obținute, pentru că s-a facilitat obținerea de, rezultate, pentru că, într-un fel sau altul, persoanele ascultate au fost *„sensibilizate”* şi au oferit informații utile pentru dezvoltarea anchetelor.

Ca problemă de interes, ne putem gândi la măsura în care un bun anchetator ar putea să-şi însuşească mai multe roluri construite, tocmai, în considerarea caracteristicilor comportamentale specifice fiecărui tip. În opinia mea, aceasta trebuie să constituie doar un punct de plecare – rolurile puse în scenă de anchetatori, pentru a avea credibilitate, trebuie să fie complexe. La construcția lor trebuie avute în vedere cele câteva caracteristici comportamentale specifice fiecărui tip; trebuie, însă, adăugate nuanțe, diferite elemente, care să fie adaptate la comportamentul previzibil al persoanei ascultate.

Ascultarea unei persoane în cadru unui proces judiciar nu poate fi transformată într-o piesă de teatru, deşi ambele persoane implicate se comportă ca nişte actori. Dificultatea abordării ține de faptul că fiecare joacă în aceeaşi piesă, însă, aşteptările sunt diferite – anchetatorul vrea să obțină adevărul sau acea parte de adevăr ce îi poate permite să dezvolte şi să finalizeze credibil ancheta; persoana ascultată vrea să îşi realizeze interese individuale ori de grup, adesea previzibile, pentru care acceptă să ofere porțiuni de adevăr, împănate cu elemente false, în orice formă poate fi credibilă pentru anchetator.

Să luăm, ca exemplu, debutul întâlnirii dintre anchetator şi persoana pe care o va asculta în camera de ascultare – salutul; *„fotografia persoanei”*; *„privitul în ochi”*; invitarea la masa şi scaunul pregătit în prealabil; *„prima tăcere”*. Fără a descrie, aici, elemente care să facă referire la strategia pe care anchetatorul înțelege să o folosească în legătură cu persoana care i se înfățişează – de exemplu, anchetatorul poate considera util să înceapă prin a solicita o declarație scrisă, după care să continue cu partea orală a ascultării, să dea o pauză pe care să o folosească pentru evaluarea rezultatelor şi să

continue ascultarea, în funcție de noile scopuri pe care şi le fixează – putem observa că, odată cu aducerea persoanei de către un alt funcționar şi pătrunderea acesteia în camera de ascultare:

- ***Anchetatorul*** – se poate ridica în picioare de la locul său, poate să rămână pe scaun; poate să salute din picioare sau stând la locul său, poate să *„tacă”*; poate să privească persoana pe care urmează să o asculte, poate să se arate ocupat şi să nu o privească de loc; poate să o invite la locul unde trebuie să se aşeze; poate, doar, să-i indice acest loc; poate să tacă în continuare sau poate să o conducă la locul pregătit; poate să continue să tacă, să formuleze o întrebare temă şi să invite persoana să dea o declarație scrisă în care aceasta să răspundă la întrebarea pusă; să inițieze un dialog cu persoana pe care urmează să o asculte şi să solicite consemnarea în scris a unuia sau a altuia dintre aspectele discutate; etc.
- ***Persoana ascultată*** – poate să salute sau să aştepte să fie salutată; poate să se îndrepte singură către locul care pare să-i fie destinat sau să continue aşteptarea în tăcere; poate să-şi anunțe intențiile cu care a acceptat să se prezinte la dispoziția anchetatorului; să facă anumite solicitări; să-şi exprime uimirea, frustrarea sau indignarea în legătură cu implicarea sa într-o anchetă penală, în legătură cu persoana sau comportamentul anchetatorului; poate să întrebe ce are făcut; etc.

Momentele la care am făcut referire – salutul; *„fotografia persoanei”*; *„privitul în ochi”*; invitarea la masa şi scaunul pregătit în prealabil; *„prima tăcere”* – sunt parcurse de către fiecare dintre cei doi parteneri cu scopul evident de a obține avantaje, fiecare vrea să-şi domine partenerul, vrea să-şi folosească poziția pentru a impresiona, pentru a distruge sau, cel puțin, a destabiliza planul pregătit de către partener[116] iar pentru aceasta, foarte important, este elementul surpriză[117] – ceva la care partenerul nu s-a aşteptat, nu se aştepta, într-un anumit moment, sau nu se aştepta, în forma în care a fost promovat.

Am putea să ne întrebăm dacă anchetatorul, bun profesionist, de altfel, poate fi de fiecare dată, suficient de disponibil, la nivel personal, astfel încât să poată aborda, în termeni de eficiență şi de sinceritate, relația cu cel sau cea pe care o ascultă. Evident că nu. Şi anchetatorul, la fel ca oricare dintre oameni, ar putea fi preocupat de anumite aspecte ce țin de viața privată – *în cursul serii trebuie să se întâlnească cu soția ce trebuie să ajungă dintr-o călătorie de serviciu; ştie că unul dintre copii are o problemă deosebită la şcoală, autoturismul personal s-a defectat şi cei de la service nu au dat nici o veste, trebuie să plătească rata la bancă şi nu este convins că va putea ajunge în timp util la ghişeul băncii, ş.a.* – poate să considere persoana pe care o are în față, pe baza unor stereotipuri, prea … *„superficială”*, *„curvă”*, *„lipsit de profunzime în gândire”*, *„hoț”*, etc.

Ce trebuie să învețe un anchetator ? Cum trebuie să „arate” comportamentul său simulat ? În ce limite se poate manifesta acesta ?

Pentru început să luăm în analiză câteva *„deschideri”*, la fel ca la jocul de şah, cu toate că ancheta penală nu este şi, niciodată, nu a fost un joc sau o joacă.

Persoana ascultată poate să manifeste: dezamăgire, furie, revoltă, teamă, înțelegere, compasiune, ataşament față de o persoană sau valoare (una sau mai multe); poate să plângă, să râdă, să vorbească foarte strident ori din contră, să gesticuleze, să acuze dureri ori suferințe de natură fizică ori psihică, etc. *Ce i se poate recomanda*

---

[116] **N.A.** – şi anchetatorul şi persoana ascultată se pregătesc în prealabil, fiecare îşi pregăteşte un plan după care să se desfăşoare, o anumită prestație care să-i permită realizarea scopurilor profesionale (în cazul anchetatorului) sau scopurilor individuale (în cazul celui ori celei ascultate)

[117] Despre elementul surpriză se face vorbire în cvasitotalitatea lucrărilor de specialitate din țară şi din străinătate – a se vedea, ca exemplu, lucrările publicate de către **Stancu E., Aioniţoaie C., Butoi T., Pletea C., Ciopraga A.** ori **Baldwin, J. Gudjonsson, G.H. Ekman, P Reid, J. Inbau, F.E. Kassin, S.M.**

anchetatorului ? De fiecare dată, să ştie, să-şi adapteze poziția, gesturile, cuvintele, tonul, etc. la ceea ce se întâmplă. Această adaptare nu este şi nu poate fi, decât ca excepție, reacția individului – a anchetatorului „X" – ci trebuie să fie o reacție profesională, ce nu poate fi decât o reacție mincinoasă, un comportament simulat, întrucât este altceva decât ceea ce ar putea fi într-un alt firesc, poate un firesc normal, oricum un firesc în afara desfăşurării unei anchete penale.

Normalul profesional include că vrem sau nu, că recunoaştem sau nu, că ne place sau nu, prestații artificiale ce, în mod evident, au toate caracteristicile comportamentului simulat şi, de aici, o vulnerabilitate importantă – lipsa de credibilitate – ceea ce poate determina eşecuri profesionale cu consecințe ce, de multe ori, pot scăpa de sub orice control. Cum ceva important nu poate fi lăsat la voia întâmplării consider că, dacă se doreşte o creştere a eficienței activității anchetatorilor, ar trebui să se insiste în zona unei pregătiri speciale, unei pregătiri care să asigure anchetatorului acele aptitudini care să-i faciliteze, o adevărată competență în a manevra comportamentul profesional, pentru a fi mereu adaptat la modul în care evoluează ancheta, la modul în care se manifestă persoana ascultată. Am făcut referire la ascultarea persoanelor, însă, comportamentul profesional simulat, prin însăşi esența sa, are coordonate asemănătoare şi în cazul desfăşurării altor activități de anchetă, precum sunt percheziția, cercetarea la fața locului, reconstituirea, etc.

Cum trebuie să fie un anchetator autoritar, cât de dur poate fi un anchetator, cât de permisiv, cât de disponibil, dacă poate lăsa să se înțeleagă faptul că este dispus să primească mită, dacă poate să plângă sau să râdă, dacă poate să negocieze, dacă poate să facă apel la aspecte personale, la divinitate, la ..., devin chestiuni, aproape, tehnice ce trebuie lămurite de la persoană la persoană, de fapt, de la anchetator la anchetator.

Concluzionând, comportamentul profesional al anchetatorilor, la fel precum al altor profesionişti, este în mare parte un comportament simulat ce necesită a fi adaptat permanent la necesitățile anchetei iar aceasta nu se poate face doar prin preluarea şi asimilarea, la nivel de folclor profesional, a unor cuvinte, expresii, gesturi ori atitudini de la cei cu experiență mai mare, de la cei considerați *„buni"*. Este nevoie de pregătire specială, este nevoie de acele calități care să permită anchetatorului să facă performanță în cadrul prestației sale profesionale, să fie credibil, să provoace persoana pe care o ascultă în plan verbal, în scris, în planul comportamentului non verbal, să poată identifica, la rândul său, comportamentul simulat la persoana pe care o are în față, şi să poată exploata aceasta în interesul anchetei.

13.5. Importanţa coroborării recunoaşterii cu restul materialului probator

Trebuie să recunoaştem că în practica judiciară apar cazuri în care condamnați au fost eliberați din închisoare şi li s-au anulat condamnările datorită apariției unor dovezi care le-au probat nevinovăția. Mulți dintre aceşti indivizi au făcut false mărturisiri iar în unele cazuri, falsa mărturisire a fost admisă ca probă. În alte cazuri, falsa mărturisire a fost folosită pentru a determina suspectul să accepte o înțelegere pentru a *„rezolva amiabil"* cazul.

În multe dintre cazuri este reclamată coerciția fizică, violența sau tortura. În mod evident instanțele de judecată au respins afirmațiile inculpaților legate de faptul că mărturisirile lor erau false. Judecătorii, în lipsa unor dovezi clare, în legătură cu abuzurile anchetatorilor, nu au avut altă soluție. Totuşi, datorită faptului că este de aşteptat ca avocații să-şi diversifice apărările în zona modului de desfăşurare a diferitelor activități de anchetă, anchetatorii trebuie să anticipeze o mai mare atenție a instanțelor în legătură cu admiterea ca probă a declarațiilor.

Odată acceptată axioma falsității principiului potrivit cu care nici o persoană nevinovată nu mărturiseşte săvârşirea infracțiunii, fiecare anchetator, în parte, va trebui să aibă în vedere că a devenit necesar să probeze că o declarație este demnă de încredere, că reflectă adevărul, prin coroborare cu celelalte probe aflate la dosarul cauzei. Și legea procesual penală o cere, însă, este vorba despre o dezvoltare dincolo de limita formalului. Trebuie ajuns la detaliul, la *„ceea ce nu se potrivește"*. Sunt mai multe moduri în care se poate face această coroborare. Astfel:

Coroborarea dependentă – La stabilirea strategiei de anchetă, este recomandabil ca şeful echipei de anchetatori să decidă cu privire la păstrarea unor probe *„la secret"* ascunse mass-mediei, publicului larg şi, în special, persoanelor implicate în anchetă cu scopul verificării oricărei declarații subsecvente. Am denumit aceasta coroborare dependentă deoarece probele au ca sursă de obținere, în principal, desfăşurarea cercetării la fața locului şi investigațiile preliminare. Teoretic, doar persoana vinovată, doar cel ori cea care a fost, efectiv, implicată în activitatea ilicită cercetată poate face declarații care să permită acest tip de coroborare.

Informațiile selectate pentru coroborarea dependentă trebuie să fie selectate cu atenție. În aceasta privință pot fi oferite trei repere:

- Persoana vinovată trebuie să-şi amintească informațiile într-un mod rezonabil.
- Informația nu trebuie să fie atât de vitală încât să inhibe eforturile anchetatorului, de a intervieva eficient un suspect, fără a divulga informația.
- Informația trebuie să fie obişnuită şi nu uşor de ghicit, de suspecții nevinovați.

Să luăm ca exemplu cazul unei fete tinere care a fost răpită din dormitorul ei, dusă într-o locație izolată, violată şi apoi omorâtă. Moartea a survenit ca urmare a asfixiei mecanice produse prin ştrangulare. Într-un efort de a ascunde corpul, ucigaşul a târât corpul aproximativ 25 de metri într-un tufiş şi a acoperit corpul cu crengi de copac. Un astfel de scenariu sugerează multe exemple de coroborare dependentă posibile. Bunăoară, anchetatorii pot selecta îmbrăcămintea victimei (pijamale roz) pentru o coroborare dependenta. Într-un asemenea caz, există şanse mici ca un suspect vinovat să nu-şi amintească culoarea pijamalelor iar unul nevinovat să ghicească că victima purta o pijama de culoare roz.

Un alt exemplu, de coroborare dependentă, posibil, este locația izolată unde a fost găsit cadavrul victimei. Exemplul nu este bun pentru că restrânge foarte mult posibilitățile anchetatorului de a desfăşura o ascultare eficientă.

Poate cel mai bun exemplu de coroborare, în acest caz, este târârea cadavrului în tufiş şi acoperirea lui cu ramuri de copac. Persoana vinovată îşi va aminti, cu siguranță, acest lucru iar ascunderea informației va permite verificarea oricărei declarații.

În unele cazuri, în care fapta este însuşită de persoane nevinovate, avocații vor avea de făcut obiecții, bazate pe faptul că anchetatorii au comunicat, din neglijență, informații de coroborare dependentă clientului lor. Astfel, o persoană nevinovată a putut să ofere astfel de informații deoarece fotografii de la fața locului au fost folosite în timpul ascultării sau anchetatori ignoranți au uitat de strategia de anchetă stabilită şi au încercat să folosească tocmai ceea ce nu trebuia folosit.

Cum credibilitatea şi profesionalismul anchetatorilor pot fi puse la îndoială, cu uşurință, tot ceea ce a fost construit în jurul unei coroborări dependente poate fi privit cu rezerve de către o instanță de judecată.

Coroborarea independentă – Este cea mai convingătoare probă a unei declarații adevărate, este o probă care conține informații verificabile, necunoscute până la momentul ascultării. Am numit aceasta coroborare independentă, deoarece

anchetatorul nu cunoaşte dovada până ce suspectul nu o arată, iar această dovadă este obținută în mod independent de rezultatele desfăşurării celorlalte activități de anchetă. În exemplu de mai sus – dovezi independente pot fi unealta folosită pentru pătrunderea în dormitorul victimei sau/şi urmele de unealtă, declarația unui martor care l-a văzut pe suspect lângă locul faptei (un muncitor de la o benzinărie) sau un obiect pe care făptuitorul l-a păstrat de la victima, ca suvenir, (o brățară, chiloții, etc.). Oarecum paradoxal, anchetatorii au tendința să evite coroborarea independentă deoarece cred că ... va adăuga doar timp la o, deja, lungă investigație. Totuşi, rezultatul coroborării independente ține de suprimarea oricărei posibilități ca un suspect nevinovat să fie condamnat pentru o infracțiune pe care nu a săvârşit-o şi de obținerea unei certitudini rezonabile în legătură cu vinovăția făptuitorului..

Coroborarea rațională – Dacă presupunem, în exemplu pe care l-am dat, că făptuitorul nu a avut nevoie să forțeze nimic, întrucât a găsit fereastra de la dormitorul fetei deschisă; că nu a fost nevoie să târască cadavrul victimei şi să-l abandoneze în apropiere, întrucât avea la dispoziție o maşină şi suficient combustibil; că nu şi-a dorit să oprească nici un suvenir; etc. lucrurile se pot complica. *Chiar nu există nimic altceva pentru a proba cât adevăr este în cele declarate de un suspect ?* Aici ar trebui apelat la argumente din zona raționalului. Anchetatorii ar trebui să interpreteze şi să coroboreze probele obținute, prin diferitele activități de anchetă, cu *„comportamentul normal”*, aşa-numitul ***firesc*** al desfăşurării activităților în câmpul infracțional, de către făptuitor.

O declarație rațională conține gânduri şi idei nesolicitate, în conjuncție cu comportamente specifice, care sugerează aducerea aminte spontană a modului de pregătire, desfăşurare şi exploatare a rezultatelor activității ilicite. În mod evident, o persoană nevinovată, chiar cu o imaginație activă, nu poate fi în măsură să ofere o detalii raționale în legătură cu o activitate ilicită desfăşurată de altcineva. De exemplu, într-o declarație mincinoasă căreia îi lipsesc conexiunile raționale vom descoperi elemente precum: *„În ziua de sâmbătă, 15 ianuarie, am amenințat un bărbat cu un cuțit pe o alee de lângă Taverna Sârbului de pe strada ... . Am furat portofelul acelui bărbat ce conținea 70 lei. După ce am furat portofelul l-am împins şi am fugit cât am putut de repede din zonă”*. O asemenea declarație trebuie privită cu suspiciune deoarece face referire la şabloane comportamentale fireşti pentru o tâlhărie şi conține informații care, în mod normal, erau cunoscute de către anchetator.

Altfel stau lucrurile în cazul unei declarații precum: *„În ziua de sâmbătă, 15 ianuarie, eram plictisit, nu aveam bani şi, de aceea, m-am hotărât să tâlhăresc un bețiv, care a ieşit din Taverna Sârbului. Un tip, care avea vreo 55 sau 60 de ani, a părăsit taverna şi când a intrat pe alee l-am întrebat dacă are un foc. A început să se caute de o bricheta şi, în acel moment, am scos un cuțit, după care i-am spus „Vino cu mine şi dă-mi portofelul”. Am văzut buzunarul unde ținea portofelul, i l-am smuls de acolo, după care mi-am dat seama că ar fi putut suna, imediat, la poliție. I-am strigat „Dă-mi telefonul !”. A spus că nu are telefonul la el, l-am căutat şi nu i l-am găsit. Mi s-a făcut frică şi am fugit către depozitele de materiale de construcții din apropiere. Am văzut că nu mă urmăreşte nimeni, m-am oprit, am scos banii din portofel, i-am numărat – erau 70 de lei – după care am aruncat portofelul, peste un gard, în curtea unei case de culoare portocalie, undeva către intersecția cu bulevardul ... .”*

După cum am arătat, primul exemplu acoperă toate elementele necesare pentru a proba săvârşirea infracțiunii, dar îi lipseşte comportamentul spontan şi corelațiile cu configurația locului în care a fost desfăşurată activitatea ilicită.

Ca principiu, o declarație va fi privită cu mai multă încredere, dacă conține unul sau altul dintre următoarele elemente:

- *Citări ale suspectului sau victimei „Vino cu mine şi dă-mi portofelul”, „Dă-mi telefonul !”.*
- *Gânduri sau emoții „Eram plictisit”, „nu aveam bani”.*
- *Explicații în legătură cu comportamentul „mi-am dat seama că ar fi putut suna, imediat, la poliție”, „mi s-a făcut frică şi am fugit”*
- *Detalii irelevante „Un bărbat de vreo 55 sau 60 de ani”.*

Ca și concluzie, trebuie acceptat că recunoaşterea faptei este una dintre cele mai periculoase probe împotriva unui acuzat într-o instanță. În practica judiciară pot apare erori; persoane nevinovate pot accepta voluntar sau pot fi obligate să declare sau să semneze o declarație falsă şi de aici până la eroare judiciară nu mai este mult. În aceste condiții, firesc este ca anchetatorii să verifice în ce măsură declarațiile pe care le obțin de la persoanele pe care le ascultă sunt adevărate. Cel mai bine se poate face acest lucru folosind cele 3 tipuri de coroborare descrise mai sus care vizează informațiile despre desfășurarea activității ilicite care au fost ascunse de suspect, informații despre infracțiune necunoscute până în momentul desfăşurării ascultării, raționamente care reflectă aducerea aminte spontană a modului de pregătire, desfăşurare şi exploatare a rezultatelor activității ilicite.

CAPITOLUL 14

Fixarea rezultatelor ascultării. Declaraţia

Declarația este precum punctul de la sfârşitul unei propoziții. Fără punct, propoziția nu are sens, informația pe care o transmite este incompletă, lasă loc la interpretări şi nu poate fi luată în considerare.

Fără a intra în detalii ce pot fi regăsite în Dreptul Procesual Penal, consider important să observ că „declarația" este mijlocul prin care sunt fixate rezultatele ascultării unei persoane în cadrul unui proces judiciar. În opinia mea, este necesar un pas înainte – *prin declarație trebuie fixate atât rezultatele ascultării cât şi modul în care a decurs ascultarea persoanei în cauză*.

În această accepțiune, mai extinsă, declarația poate îmbrăca două forme: **document scris** şi **înregistrări de sunet şi imagine**.

Declarația nu trebuie să fie, neapărat, o mărturisire, deşi, în practică, de cele mai multe ori, asta este. Pentru anchetă, este important să *„blocheze"* persoana ascultată, indiferent de calitatea procesuală a acesteia, în detaliile prezentate pe parcursul ascultării. Persoana ascultată va fi descurajată să schimbe *„povestea"*, să schimbe, să adauge ori să *„uite"* din detaliile prezentate. La o dată ulterioară, memoria persoanei ascultate poate fi *„împrospătată"* cu ceea ce a spus şi orice altă *„poveste"*, va trebui şi să explice, eventualele, diferențe între ce a spus şi ce spune.

Interesant este faptul că declarațiile prezintă un interes deosebit şi pentru *„duşmanii"* anchetatorilor, pentru avocați. Aceştia, analizând conținutul declarațiilor, pot stabili temele ce pot fi dezbătute şi zonele ce trebuie dezvoltate cu prilejul audierilor viitoare de către clienții lor; practic, se poate stabili ce informații ar fi utile pentru a susține interesele procesuale ale acestora.

Declarația constituie o probă în fața organelor judiciare, în vederea stabilirii stării de fapt şi a emiterii hotărârii. Indiferent de ceea ce se întâmplă cu persoana ascultată, pe parcursul desfăşurării procesului judiciar, declarația rămâne.

Declarația implică şi anumite efecte în plan psihologic, care nu trebuie neglijate. Odată ce susține ceva, persoana ascultată devine legată de acel ceva. Acel ceva o reprezintă în fața organelor judiciare. Dacă desfăşurarea anchetei nu va confirma susținerile persoanei ascultate, aceasta se va discredita, odată cu declarația sa. În practica organelor judiciare, o declarație ce conține susțineri mincinoase este echivalată, de cele mai multe ori, cu o mărturisire a vinovăției.

De exemplu, într-un caz, trei tineri au devenit, ca urmare a descrierii unor martori, principalii suspecți în incendierea unui depozit de mărfuri, undeva, în mediul rural. În timpul ascultării, fiecare dintre cei trei, a folosit, ca alibi, petrecerea timpului în compania celorlalți doi. La început, fiecare, au folosit exprimări generale, iar când au fost solicitați să ofere detalii în legătură cu intervalul critic în care s-ar fi putut desfăşura activitatea ilicită, au apărut diferențe substanțiale în susținerile lor. A devenit evident pentru anchetatori că cei trei pregătindu-şi apărările în ipoteza în care ar fi devenit suspecți, ceea ce s-a şi întâmplat, au stabilit ce vor declara doar în termeni generali, fără a acorda atenție detaliilor – şi tocmai detaliile i-au trădat. Declarațiile lor scrise, după ce au fost analizate de către anchetatori, le-au fost prezentate fiecăruia în parte, solicitându-se explicații cu privire la diferențele, ce nu erau deloc greu de observat. Fără să insiste foarte mult, anchetatorii au obținut nu doar recunoaşterea vinovăției ci şi elemente suficiente pentru a acuza directorul companiei ce administra

depozitul, ce le oferise o sumă de bani, pentru a incendia depozitul sperând că astfel va scăpa de problemele pe care le avea cu organele fiscale.

Mărturisirea, declarația prin care făptuitorul recunoaşte desfăşurarea, cu vinovăție, a activității ilicite, nu este o ***„regină a probelor”***, însă, atunci când conține detalii relevante, confirmate de anchetă, prin coroborarea cu alte probe, influențează fundamental comportamentul tuturor – anchetatori, martori, persoane vătămate, alte persoane implicate în faptă, procurori, judecători, mass media, membrii familiei, etc. – implicit şi pe al făptuitorului şi avocaților implicați în procesul judiciar în desfăşurare. Anchetatorii nu trebuie să uite că este bine să aibă, pentru fiecare faptă, câte o declarație. În cazul unei activități infracționale complexe, extinsă în timp, o singură declarație nu poate conține suficiente detalii pentru a acoperi fiecare componentă şi apare posibilitatea dezvoltării de suspiciuni în legătură cu profesionalismul anchetatorilor, cu condițiile în care a fost obținută mărturisirea, cu veridicitatea fiecărei susțineri în parte ş.a.

De exemplu, cât de convingătoare poate fi o declarație precum: „ *… Pe la începutul anului trecut, dezamăgit de locul şi condițiile în care munceam, am hotărât să îmi asigur principalele venituri din săvârşirea de furturi. Am pus la punct un mod de operare care îmi permitea să forțez încuietorile şi să pătrund, în apartamentele persoanelor pe care le consideram înstărite, de unde să fur, în lipsa acestora, diverse bunuri pe care le valorificam, ulterior, în târgul de vechituri. Astfel:*

- *în data de … am pătruns în apartamentul situat în … de unde am furat următoarele bunuri …;*
- *în data de … am pătruns în apartamentul situat în … de unde am furat următoarele bunuri …;*
- *în data de … am pătruns în apartamentul situat în … de unde am furat următoarele bunuri …;*
- *…*” ?

Bineînțeles că data, adresa şi denumirea bunurilor furate corespundeau exact cu cele din plângerile depuse de diferite persoane care reclamau furturi.

Asemenea declarații sper să fie doar istorie şi exemple nefericite.

14.1. Tipuri de declaraţii

Indiferent de forma pe care o îmbracă – *document scris* sau *înregistrări de sunet şi imagine* – în practică, se folosesc două tipuri de declarații: declarația narativă şi declarația bazată pe întrebări urmate de răspunsuri. Trebuie recunoscut că delimitarea este mai mult conceptuală, mulți anchetatori alternând narațiunea cu întrebări, ce trebuie să primească răspunsuri cât se poate de clare şi precise. Cum, când, în legătură cu ce aspecte ori în legătură cu care dintre persoanele ce trebuie ascultate se foloseşte un stil ori altul ține, în opinia mea, exclusiv de anchetatorul ce conduce ascultarea; el conduce şi el trebuie să hotărască când o ia la dreapta, când o ia la stângă, când se opreşte ori când reia ascultarea.

Narațiunea – presupune o relatare, la persoana I-a, a ceea ce are legătură cu obiectul anchetei (activitatea ilicită cercetată). În fapt, reprezintă punctul de vedere al persoanei ascultate cu privire la activitatea ilicită cercetată şi, adesea, cu privire la modul în care se desfăşoară ancheta, cu privire la persoanele implicate în activitatea ilicită, cu privire la apărările şi probele pe care persoana ascultată le propune în susținerea poziției şi intereselor sale procesuale.

De la persoană la persoană, narațiunea poate fi mai mult sau mai puțin sistematizată. În practică, în cazul declarațiilor scrise, este des întâlnită o formă care presupune o succesiune de paragrafe; fiecare fiind destinat să lămurească câte un

detaliu, ce prezintă interes pentru anchetă ori este considerat important de către persoana ascultată. Narațiunea prezintă, supune atenției, revelează, celor care o analizează şi sentimentele persoanei ascultate cu privire la faptă, persoanele implicate, anchetă şi, chiar, anchetator. De asemenea, apar, ca evidente, informații legate de starea persoanei ascultate în timpul ascultării, în cazul înregistrărilor de sunet şi imagine, ori în timpul consemnării, în scris, a declarației.

Declarația bazată pe întrebări urmate de răspunsuri este folosită, în practică, ca o sancțiune pentru lipsa de precizie a relatărilor persoanei ascultate sau/şi ca un sprijin pentru anchetatorii cu o putere de concentrare redusă, ce au nevoie de un plan de ascultare, care să conțină întrebări punctuale, un inventar de întrebări, un checklist – astfel încât să nu le scape nimic din ceea ce trebuia să facă, să nu fie acuzați ulterior că ascultarea a fost incompletă, să se justifice în fața şefilor în lipsa unor standarde de evaluare a activităților, ş.a.

Desigur, poate fi vorba şi despre persoane care îşi neagă afirmațiile, imediat ce realizează posibilitatea apariției unor concluzii nefavorabile propriilor interese, însă, în condițiile folosirii înregistrărilor de sunet şi imagine, o astfel de conduită demonstrează, direct, reaua credință a persoanei ascultate.

Există avantaje evidente. Înainte de toate, trebuie subliniat faptul că se pot obține răspunsuri punctuale, cu detalii specifice, care să permită dezvoltarea anchetei, de multe ori, în mod spectaculos.

Nu este obligatoriu ca fiecare întrebare să genereze răspunsuri care să conțină detalii. În practică, se folosesc, adesea, întrebări care permit răspunsuri cu ***„da”*** sau ***„nu”***, urmate de una sau două întrebări care să genereze detalii utile pentru anchetă.

De exemplu, într-un caz, după ce suspectul a admis implicarea sa într-o tâlhărie, în locuința unei femei în vârstă:

Întrebare: În data de … ai pătruns, forțând uşa de la intrare, în locuința lui A.M. ?

Răspuns: Da.

Întrebare: Ai fost surprins de A.M. în locuința sa ?

Răspuns: Da.

Întrebare: Ai atacat-o pe A.M. cu un cuțit pe care îl aveai asupra ta ?

Răspuns: Da ?

Întrebare: Ai intrat singur în locuința lui A.M. ?

Răspuns: Nu.

Întrebare: Unde ai ascuns cuțitul cu care ai atacat-o pe A.M. ?

Răspuns: Într-o cutie cu scule, care se găseşte în garajul locuinței mele, pe nivelul al doilea al unui raft, situat pe peretele din partea dreaptă, cum intri în garaj.

Întrebare: Cum îl cheamă pe cel cu care ai acționat în locuința lui A.M. ?

Răspuns: D.M., poreclit „Francezu”, pentru că a fost prins furând prin Franța mai demult.

14.2. Înregistrările de sunet şi imagine

Dezvoltările tehnologice permit înregistrări, deosebit de fidele, a tot ceea ce se întâmplă în camera de ascultare. În materie, trebuie făcută o delimitare între ascultările, în cadrul cărora, persoana ascultată este încunoştințată despre faptul că ascultarea va fi înregistrată şi ascultările, în cadrul cărora, persoana ascultată este indusă, sau numai se încearcă inducerea sa în eroare, cu privire la efectuarea de înregistrări de sunet şi imagine care să aibă ca obiect ascultarea sa.

Fără să tratez aspecte juridice, îmi permit să observ că înregistrările de sunet şi imagine sunt folosite în mod obişnuit, existând suport logistic suficient, cât să existe o susținere şi o eficiență a demersului, astfel încât să fie acceptat ca justificat.

Înregistrările de sune şi imagine, în parametri optimi, care să prezinte garanţia fidelităţii redării a tot ceea ce s-a întâmplat în sistemul spaţio-temporal în care s-a desfăşurat ascultarea, sunt deosebit de convingătoare. Se poate vorbi, chiar, despre o influenţă, periculos de mare, asupra tuturor celor ce analizează înregistrările, asupra anchetatorului şi, bineînţeles, asupra persoanei ascultate. A auzi relatarea, a constata starea şi emoţiile persoanei ascultate, devine ceva în faţa căruia nimeni nu poate rezista. Totuşi nu trebuie omis că a interpreta mesajul verbal, în contextul oferit de para verbal şi de celelalte manifestări comportamentale ale persoanei ascultate, nu poate fi ceva simplu, nu poate fi ceva la dispoziţia oricui şi nicidecum a ignoranţilor.

Înregistrările de sunet şi imagine nu exclud declaraţiile scrise şi, chiar, ***recomand*** folosirea de înregistrări care să aibă ca obiect comportamentul persoanei în timp ce scrie.

Personal, apreciez ca necesară efectuarea de înregistrări în încăperi, care să ofere condiţii de natură a garanta calitatea şi certitudinea înregistrărilor. În ceea ce priveşte aspectele de ordin tehnic, nu voi insista. Totuşi, nimeni nu trebuie să uite anumite capcane sau/şi dificultăţi ce pot apare precum: modularea nefirească a vocii, un volum foarte scăzut al acesteia, apariţia accidentală a unor interferenţe electromagnetice – un telefon mobil este apelat şi emisia caracteristică va apare pe înregistrare, putându-se suprapune peste o porţiune sensibilă din declaraţie – căderea reţelei electrice, probleme cu suportul de stocare ori lipsa de continuitate a imaginii.

Sensibile şi controversate sunt porţiunile de înregistrare, care au ca obiect porţiuni din ascultare, dominate de stări de emoţie puternică, în care apar cuvinte şi expresii deformate ori indescifrabile. Un alt aspect important îl reprezintă suprapunerea de voci. Prezentarea în instanţă de înregistrări *„neprelucrate”* poate crea ilaritate, în special în situaţiile în care apar voci asemănătoare. Pentru anchetatori va fi greu de suportat să nu ia iniţiativa, să nu se suprapună peste mesajul persoanei ascultate, mai ales atunci când aceasta *„bate câmpii”*. Dacă la activitate participă a treia sau/şi, eventual, a patra persoană, scăpate de sub control, lucrurile pot degenera.

Din punct de vedere tactic este necesară prezentarea, în cadrul înregistrărilor, a datelor de identitate, a fiecărei persoane participante, ora şi data efectuării înregistrărilor, specificarea locului în care s-a desfăşurat înregistrarea şi, foarte important, acordul fiecărei persoane participante.

O discuţie poate fi făcută, în lipsa unor norme juridice care să facă obligatorie folosirea înregistrărilor de sunet şi imagine în cadrul ascultărilor de persoane, cu privire la în ce măsură lipsa acordului ori refuzul expres al persoanei ascultate pot afecta legalitate şi oportunitatea folosirii, în cadrul probatoriului, a unor asemenea înregistrări. Gestionată corespunzător situaţia, se poate preîntâmpina escaladarea la nivel de problemă – pregătit cu atenţie momentul solicitării acordului, în special prezentarea caracterului obiectiv şi garanţiile pe care le oferă înregistrările de sunet şi imagine, refuzul poate apare doar pe cale de excepţie; situaţie în care orice dezvoltare este contraproductivă, pentru persoana ascultată, în condiţiile coroborării rezultatelor ascultării cu alte probe.

14.3. Necesitatea de a menţine controlul

Indiferent de opţiune, anchetatorul trebuie, cu necesitate, să menţină controlul cu privire aspectele ce fac obiectul declaraţiei. Declaraţia trebuie să fie utilă anchetei. Pentru aceasta trebuie să aibă ca obiect aspecte care interesează ancheta. Derapajele persoanelor ascultate către aspecte care nu au legătură cu ancheta, pentru a justifica comportamente, stări ori situaţii, nu au cum să fie agreate de către anchetatori. Declaraţia va fi citită, examinată, analizată, interpretată, … şi nimeni din cei care o vor

face nu are timp, chef, dispoziție sau interes pentru a se pierde în detalii sau aspecte lipsite de relevanță pentru anchetă.

Nu se poate pune problema şi, în opinia mea, este inacceptabil ca anchetatorul să dicteze declarația iar persoana ascultată, docilă şi supusă, să scrie. Controlul asupra structurii conținutului unei declarații se poate face impunând o logică înțeleasă şi acceptată de către persoana care face declarația, nu dictând conținutul pentru că *„eu ştiu ce trebuie scris”*.

Ca exemplu, în legătură cu o acțiune, este necesar să fie clarificate în conținutul declarației:

- aspecte ce țin de pregătirea acțiunii;
- condițiile de timp, loc și modul efectiv în care a fost desfășurată;
- persoane implicate;
- dacă mai sunt alte persoane care cunosc ori ar putea cunoaşte despre acțiunea în cauză;
- rezultatele apărute ca urmare a desfăşurării;
- cauze, condiții, împrejurări care au facilitat, generat ori influențat desfăşurarea acțiunii sau rezultatele acesteia.

Cu privire la o persoană este necesar să se cunoască:

- dacă şi în ce condiții este cunoscută de cel ori cea care face declarația;
- relația existentă între cel/cea care face declarația;
- ce a făcut ori ce atitudine a avut în legătură cu acțiunea relatată;
- relațiile cu alte persoane implicate;
- interese pe care le are în legătură cu acțiunea relatată, cu obiectul anchetei şi legate de desfășurarea ori finalizarea anchetei.

Evident că părăsirea încăperii, lăsarea persoanei ascultate singure, *„să scrie în linişte”*, pe motiv că *„mă chemă șeful”* ori *„a apărut ceva important”*, este în afara a ceea ce trebuie să însemne profesionalismul anchetatorului.

În funcție de particularitățile fiecărui caz, anchetatorul trebuie să aibă grijă de detalii – detalii relevante care să faciliteze încadrarea juridică a faptei ce constituie obiectul anchetei, circumstanțele personale ale fiecărei persoane implicate, legături cu alte persoane sau activități infracționale ce constituie obiectul altor dosare.

Aşa cum am arătat, anchetatorul nu dictează conținutul declarației, însă, este necesar să controleze conținutul acesteia.

Cum poate să o facă practic ?

Nu se pune problema unei atitudini dictatoriale ci totul ... din necesitatea de a fi cât mai clar şi a urmări interesele legitime ale persoanei ce face declarația.

Cum probează anchetatorul faptul că sunt urmărite interesele legitime ale celui/celei ce face declarația ?

Simplu, acceptă, ca normalitate, inserarea de explicații şi scuze ce pot sau ar putea, în opinia persoanei ascultate, să reprezinte circumstanțe atenuante. Mai mult, este simplu să explice că, în măsura în care totul este clar în conținutul declarației, nu se pot face interpretări defavorabile, este uşurată sarcina celor ce vor lua hotărâri, se demonstrează buna credință a celui ce face declarația şi dorința de a lămuri orice aspect de interes pentru anchetă.

Anchetatorul, de asemenea, va trebui să urmărească respectarea tuturor regulilor procesuale incidente.

14.4. Când se ia declaraţia ?

Ar trebui imediat după terminarea ascultării. Este momentul optim, în primul rând, în considerarea relației de colaborare stabilită cu persoana ascultată, ce trebuie

exploatată adecvat. Pe de altă parte, soluția amânării consemnării declarației la o dată ulterioară ori şi numai peste un interval de timp – să zicem de 40 de minute – se poate dovedi total neinspirată. Riscul apariției unor: *„nu am vrut să spun asta”*; *„nu m-am gândit că o să se înțeleagă asta”*; *„dumneavoastră a-ți insistat, nu am cum să spun aşa ceva”*; *„exprimarea aceasta nu este bună”*; etc. devine iminent.

În opinia mea, consemnarea declarației trebuie să se desfășoare imediat, fără nici un interval de timp, nu este necesar nici un răgaz, nu este timp ca anchetatorul să părăsească locul unde s-a desfășurat ascultarea ori ca persoana ascultată să dea un telefon important, să ia puțin aer ori să se mai gândească dacă are nevoie să meargă la toaletă ori dacă nu cumva trebuia să-şi ia tratamentul – cu excepția situațiilor în care este absolut necesar.

Sunt situații în care persoanele ascultate sunt reticente să scrie o declarație, ce poate aduce a mărturisire. Într-o asemenea situație anchetatorul poate folosi alte noțiuni; una ce se poate dovedi salutară ar fi cea de *„explicație”* ori *„explicații în legătură cu …”* . Explicațiile nu trebuie să fie, direct, cu privire la faptă, ci, cu privire la motivele pentru care persoana ascultată s-a implicat după care, odată acceptată implicarea, trebuie oferite detaliile necesare. Am întâlnit, în practică, anchetatori care solicitau persoanei ascultate să înceapă să scrie lăsând un spațiu pe prima pagină – spațiu ce era completat ulterior după ce esența declarației era consemnată. Rațiunea este simplă; anchetatorul nu trebuie să cedeze spațiu, presiunea nu trebuie să scadă, cum apar note de relativitate şi imprecizie în exprimare, imediat apar îndoieli şi se pune problema utilității şi credibilității celor declarate.

Atunci când sunt folosite înregistrări de sunet şi imagine, pentru a fixa modul în care se desfăşoară ascultarea, anchetatorii trebuie să explice persoanelor ascultate avantajele acestor înregistrări. Poate ar fi util să înceapă prin a explica necesitatea fixării tuturor detaliilor oferite de către cel ori cea ascultată; ceea ce printr-o declarație pe hârtie ar fi foarte greu. Se poate adăuga faptul că fidelitatea acestor înregistrări oferă posibilitatea fixării sensului, accentului, fiecărui sunet sau gest, astfel încât să nu apară nici un fel de dubiu iar instanța să aibă în față, cât se poate de clar, susținerile, poziția și apărările invocate, fără nici un alt element intermediar.

Desigur că va exista o transcriere ulterioară a ceea ce persoana ascultată a declarat, însă, obținerea semnăturii acesteia nu va putea constitui o problemă dat fiind fidelitatea transcrierii.

14.5. Probleme ce ar putea apare

În instanță, din oficiu sau la cererea avocaților se poate exclude o declarație, din rândul mijloacelor de probă pe baza cărora să se desfășoare judecata.

Problemele pot fi generate de folosirea de amenințări, folosirea unor întrebări sugestive (sunt situații în care anchetatorul insistă să *„pună în gura”* persoanei pe care o ascultă exact acele cuvinte pe care le consideră necesare pentru a clarifica situația din punctul său de vedere), declarații pe hârtie care au paginile de mijloc schimbate, menționarea convingerilor anchetatorului, neconsemnarea unor circumstanțe favorabile persoanei ascultate, etc. Pornind de la acestea, un anchetator bun profesionist îşi va lua măsurile pe care le consideră necesare pentru excluderea unor asemenea acuzații.

Declarația a fost dictată de către anchetator şi ea nu reflectă, în mod obiectiv, poziția persoanei ascultate – este una dintre cele mai întâlnite critici folosite, în instanță de către avocați, la adresa unei declarații. Mulți suspecți susțin că declarația le-a fost dictată şi nu au avut ce face, nu au putut face altceva decât să scrie ceea ce li s-a dictat speriați de tot felul de consecințe, care mai de care, mai *„înspăimântătoare”*. Obiectiv, această susținere se poate baza pe efortul anchetatorului

de a obține detalii cât mai precise prin folosirea unor întrebări care conțineau, în mare parte, şi răspunsul. În ultimă instanță, se poate invoca duritatea recunoscută a anchetatorilor ceea ce ar putea părea plauzibil, până la o limită. Avocații buni fac adevărate analize pe text şi susțin nepotriviri între stilul limbii, cuvinte şi expresii pe care le foloseşte suspectul uzual, elemente de argou prezente în vorbirea suspectului, lipsa preocupării pentru ortografie ş.a., pentru a face diferența dintre conținutul sistematizat şi clar al declarației şi potențialul suspectului. Se mizează mult pe prezența unor cuvinte ce nu sunt cunoscute sau/şi folosite, uzual, de către suspect, pe structura nenaturală a frazelor prezente în conținutul declarației.

Există şi riscul ca anchetatorii, din prea multă grijă față de astfel de critici, să permită suspectului să omită detalii utile, să pună în pericol caracterul complet al unei declarații; ceea ce nu poate fi permis.

Suspectul afirmă că nu poate/nu a putut citi sau scrie în momentul consemnării declarației – în practică fiind invocate situații legate de diverse afecțiuni cronice, pierderea sau lipsa, la data respectivă, a ochelarilor, lentilelor de contact, crize legate de lipsa de odihnă, de hrană, apă sau stres puternic şi prelungit.

În cazul persoanelor analfabete sau care din alte motive legitime, se află în imposibilitatea de a scrie ori a citi, lucrurile sunt simple – situația este cunoscută anchetatorului încă din faza de pregătire a ascultării şi se pot lua măsurile legale necesare.

Am descoperit, în practică, un truc pe care îl folosesc unii anchetatori, atunci când consemnează ei declarația şi au suspiciuni cu privire la buna credință a persoanei ascultate. În cuprinsul declarației consemnează, în mod intenționat, greşit o adresă, anumite elemente descriptive ori identitatea unei persoane. Dând persoanei ascultate să citească declarația, înainte de a o semna, aceasta descoperă aceste greşeli evidente, se fac corecturile necesare, se semnează şi ... se probează, astfel, faptul că persoana ascultată a citit cu atenție şi a fost de acord cu conținutul declarației. Bineînțeles că nu de fiecare dată totul merge perfect. Sunt cazuri în care suspectul nu depistează, mai mult sau mai puțin voit, greşelile. Într-o asemenea situație, anchetatorul va recapitula în mod sistematizat elementele de interes din conținutul declarației şi va merge din detaliu în detaliu până când va ajunge, firesc, la fiecare greșeală. Se poate regiza şi apariția unei terțe persoane care nu a fost prezentă în timpul ascultării – poate fi un coleg al anchetatorului sau o persoană apropiată celei/celui ascultat – şi totul să demonstreze preocuparea anchetatorului pentru corectitudine şi claritate.

Contestarea înregistrărilor de sunet și imagine – de vreme ce nu există suficiente resurse pentru înregistrarea tuturor ascultărilor (deşi m-am documentat, nu am descoperit o țară în care să fie înregistrate, la modul absolut, toate ascultările de persoane) prima suspiciune este legată de ***„de ce asta ?”*** – *de ce asta DA; de ce asta NU. De ce în cazul martorului X, a martorului Y, a martorului Z, nu a fost necesar iar în cazul martorului M s-a considerat necesar ? De ce în cazul făptuitorului X şi a persoanei vătămate Y a fost necesar, iar în cazul făptuitorului N nu s-a mai considerat necesar.*

Explicațiile pot fi simple, dar, trebuie pregătite de către anchetator. O explicație lipsită de consistență poate genera îndoială şi suspiciune, chiar dacă de cele mai multe ori astfel de întrebări sunt puse de către avocați doar ca parte a unui truc sau doar ca motivație a existenței efortului firesc şi necesar pentru a reprezenta interesele clientului.

Lipsa de continuitate a înregistrărilor şi modificările, în starea şi comportamentul persoanei ascultate sunt, de asemenea invocate de către avocați pentru a genera suspiciuni. Se mizează mult pe crearea de suspiciuni legate de forțarea persoanei ascultate în a spune sau a nu spune ceva, prin amenințări ori, chiar, violențe manifeste.

De asemenea, intervențiile anchetatorului sunt interpretate ca fiind de natură a afecta normala manifestare a persoanei ascultate – a întrerupt şi a dat de înțeles că ceva nu trebuie spus, a insistat şi, practic, a sugerat că ceva trebuie spus, ş.a.

A devenit, oarecum, normal ca suspecții şi avocații acestora să invoce faptul că recunoaşterea faptei a fost obținută prin forțare, invocându-se, pentru a susține această afirmație, faptul că există modificări de comportament, atitudine, poziție etc. ale suspectului în timp ce dă detalii cu privire la împrejurări care îl acuză, care sunt contrare intereselor sale personale.

Suspectul susține că a fost constrâns să scrie declarația care se află la dosar – se bazează, ca truc, ca motiv de a dezvolta o suspiciune, pe un stereotip de imagine al anchetatorilor; în istoria organelor judiciare, mai veghe sau mai nouă, se pot găsi destui torționari iar … ceva poate fi, trebuie să fie o boală rămasă în informația genetică a tuturor anchetatorilor, care se manifestă mai puternic ori este, la alții, sublimată; cum şi cât timp, imposibil de ştiut. Cert este, că această temă prinde la publicul larg, mulți, ca terți neutri şi neimplicați, fiind convinşi că fără violență, fără o anumită constrângere nu se poate.

Pentru a depăşi impasul, unii dintre anchetatori solicită suspecților să introducă în conținutul declarației, într-un loc şi moment ales *„la întâmplare”*, motivând că a uitat să solicite asta să fie scris la începutul declarației, o frază în care suspectul certifică lipsa oricărei constrângeri în legătură cu desfăşurarea ascultării şi conținutul declarației. Faptul că suspectul acceptă să scrie astfel de afirmații, că nu ar trebui să apară modificări ale scrisului, ar trebui să confere o doză de normalitate şi, chiar, să excludă potențiale reclamații ulterioare pe această temă.

Alții încearcă să introducă, printr-o regie pe care o consideră adecvată, martori care să asiste direct ori în spatele geamului securizat la modul în care se desfăşoară ascultarea. O idee considerată bună este şi aceea de a solicita persoanei ascultate să confirme verbal inexistența oricărei constrângeri, pentru o înregistrare *„de uz intern”*, care nu va fi folosită în instanță şi care se face doar pentru arhiva organului judiciar.

O soluție bună ar putea fi întocmirea unui proces verbal de ascultare, în care să fie descrise condițiile în care a fost desfăşurată ascultarea; ora la care a început, ora la care s-a terminat; dacă, motivul pentru care şi în ce condiții s-a oferit una sau mai multe pauze; starea persoanei ascultate – dacă şi când a mâncat ultima oară; dacă şi când s-a odihnit ultima oară; etc.

Suspectul refuză să scrie o declarație – sunt multe motive pentru care o persoană poate refuza să scrie o declarație. Poate fi vorba despre o jenă legată de felul în care scrie, de folosirea ortografiei ori nivelul de pregătire. În mod constant apare, însă, o explicație legată de faptul că părinții, prietenii apropiați sau un avocat le-a spus să nu scrie nimic, să nu semneze nimic, în fața anchetatorilor, fără a fi asistat de către un avocat.

O asemenea situație trebuie anticipată de către anchetator şi luate măsurile necesare pentru a efectua, obligatoriu, înregistrări de sunet şi imagine. Altfel, rămâne doar varianta unui proces verbal, în care să se consemneze refuzul şi motivele refuzului.

Chiar şi aşa, se poate face un pic mai mult. În fața unuia sau a doi martori asistenți, persoana ascultată poate fi întrebată cu privire la violențe sau la orice altceva de natură a afecta voluntariatul mărturisirii sau, după caz a detaliilor furnizate. Se pot adăuga sublinieri legate de readmiterea implicării personale sau/şi a altora în desfăşurarea activității ilicite, precum şi orice alt element considerat important de către anchetator. Foarte important este ca martorul ori martorii asistenți să prezinte credibilitate şi să ofere încredere persoanei ascultate. Ca un truc şi nu prea, unii anchetatori folosesc ca persoană de încredere pentru a fi martor asistent pe *„şeful cel*

mare”, căruia brusc, tocmai, ce i s-a făcut chef să afle cum stau, cu adevărat, lucrurile şi dacă persoanei ascultate i s-au respectat drepturile; eventual, dacă poate fi ajutată cu ceva, în urmărirea intereselor sale legitime. O ideea ar putea fi şi folosirea unei femei, anchetator, care să ştie să empatizeze mai bine şi să garanteze normalitatea.

Persoana ascultată evită să se pronunțe cu privire la detalii legate direct de desfășurarea activității ilicite cercetate – în practică, se încearcă, prin orice mijloace *„abaterea de la subiect”*. Brusc, apar în discursul persoanei ascultate teme legate de situația economică dificilă, religie, politică, servicii publice, se folosesc parabole, cuvinte şi expresii argotice ori numai sunete, care au sens doar în cercuri restrânse de persoane. Dacă anchetatorul îşi pierde calmul, pe măsură ce se întâmplă aceasta, se pierde şi scopul ascultării, va fi un drum cu succes spre eșec. Un anchetator, bun profesionist, va avea, în rezervă, un plan de ascultare cu întrebări concrete, de natură a detalia orice notă de relativitate introdusă de către persoana ascultată. Soluția unei erate care să detalieze şi să explice cuvinte din argou folosite de către persoana ascultată, în opinia mea, este neinspirată şi poate crea ilaritate.

14.6. Structura declarației

Deşi poate fi impusă prin şi există referiri în conținutul unor texte de lege în legislația a diferite state, consider că rămâne o problemă de tactică. Nu se pune problema ignorării legii, ci, este necesară fixarea optimă a rezultatelor unei activități cu grad ridicat de dificultate. Oricât de performantă ar fi activitatea în sine, dacă rezultatele nu pot fi oferite în scopul înfăptuirii justiției, ascultarea judiciară riscă să rămână doar o discuție, bârfă ordinară ori, cel mult, *„hai să ne jucăm de-a psihologul că poate iese ceva”*.

Anchetatorul trebuie să-şi asume o structură în care trebuie să creadă, să fie convins că aceasta asigură succesul întregii activități.

O posibilă structură agreată de către anchetatori ar putea fi:

- introducere;
- admiterea implicării în activitatea ilicită;
- argumentarea implicării în activitatea ilicită;
- consacrarea admiterii voluntare a implicării în activitatea ilicită;
- corectarea erorilor şi formula de încheiere.

Introducerea – conține informații despre persoana ascultată – identitate, adresă, loc de muncă şi alte date impuse prin norme legale. Pentru anchetator este foarte important ca persoana ascultată să scrie normal; iar normalitatea nu poate apare decât scriind despre ceva cunoscut, care nu poate prezenta nici un fel de pericol. Se sparge gheața iar persoana ascultată nu va resimți un disconfort din faptul că scrie o declarație. Am văzut declarații care conțin şi precizări legate de acceptul de a da declarația în mod voluntar; în ideea de a sublinia lipsa oricărei constrângeri, soluția poate fi salutară.

Admiterea implicării în activitatea ilicită – este foarte importantă întrucât leagă persoana de faptă. Nu sunt necesare, aici, detalii dar … fiind vorba despre o legătură, trebuie să fie cât mai puternică posibil. Dacă este vorba despre un suspect, el trebuie cât mai mult implicat în elementele specifice schemei de dezvoltare logice a unei activități ilicite – pregătire, desfășurare, exploatarea rezultatelor. De ce nu se introduc detalii ? Pe de o parte, pentru că acestea *„ar putea să doară”* şi *„pacientul”* s-ar putea speria şi nu ar mai accepta continuarea procedurii. Pe de altă parte, este important ca persoana ascultată, mai ales dacă este vorba despre suspect, să se afunde cât mai mult în activitatea ilicită. De cele mai multe ori nu o face singură ci, probabil, ca manifestare a mecanismelor de autoapărare psihică, are grijă să aducă şi alte persoane, să lege şi pe

alții de faptă. Dacă anchetatorul are suficient tact şi lasă persoana ascultată să se arunce singură în activitatea ilicită cercetată – cu cuvinte şi expresii proprii; cu exprimări proprii – se poate obține şi o probă în legătură cu voluntariatul declarației, cu lipsa oricărei constrângeri în obținerea acesteia.

În altă ordine de idei, dacă persoana ascultată *„se supără”*, *„se răzgândește”*, refuză să ofere detalii, invocând tot felul de motive, *„gestul”* îşi pierde semnificația întrucât recunoașterea este deja făcută iar orice *„eschivă”* nu face decât să arunce o lumină negativă, să creeze, să dezvolte convingeri legate de reaua credință a persoanei ascultate.

Cum să spui că nu vrei/poți oferi detalii după ce ai spus că *„am furat”*, *„l-am omorât”*, *„am violat-o”*, *„am traficat”* ş.a. ?

Mai mult, dacă este să ne gândim la forma de vinovăție, folosind asemenea cuvinte şi expresii, care nu lasă loc la nici un dubiu, constatăm că se face lumină fără eforturi suplimentare.

Argumentarea implicării în activitatea ilicită – aici este locul detalierii condițiilor în care *„s-au întâmplat”* pregătirea, desfăşurarea şi exploatarea rezultatelor activității ilicite; persoanele implicate, relațiile dintre acestea şi conduita fiecăreia în parte; cauze, condiții şi împrejurări care au determinat, favorizat, înlesnit apariția şi dezvoltarea activității ilicite sau/şi valorificarea rezultatelor acesteia. Important, aici, este, şi ține de arta anchetatorului, obținerea de referiri cu privire la urme, obiecte purtătoare de urme, persoane care mai cunosc, direct ori indirect, despre activitatea ilicită, orice altceva ce poate constitui probă. Sunt anchetatori care insistă pentru întocmirea unor schițe sau crochiuri în ideea lămuririi, cât mai bine, a unor detalii; soluția poate fi binevenită în ideea argumentării voluntariatului mărturisirii şi, mai ales, în considerarea posibilei fățărnicii a persoanei ascultate ce se poate *„întoarce”* şi spune că *„nu a declarat aşa ceva”*.

Consacrarea admiterii voluntare a implicării în activitatea ilicită – Nu sunt mulți anchetatori care tratează cu atenție această parte. După un vârf de concentrare, acum, către final, anchetatorii tind să nu mai fie suficient de atenți, să fie prea mulțumiți de ceea ce au obținut. În plus, apare şi sindromul *„nu o să mi se întâmple tocmai mie”*. În practică, am văzut multe declarații în care persoana ascultată este solicitată să declare dacă conținutul declarației reflectă adevărul şi dacă reprezintă convingerea sa personală, neviciată, de nici o presiune sau amenințare exterioară ilegală.

Corectarea erorilor, semnătura şi formula de încheiere – Ceea ce pare simplu şi formal, uneori, se poate dovedi a fi cu totul altceva.

Dacă în categoria erorilor, de regulă, apar cuvinte sau expresii scrise greşit, nume de persoane incomplete, adrese greşite, etc. sunt cazuri când explicații suplimentare, completări, sublinieri, tot felul de precizări apar din dorința de a fi totul cât mai exact sau … de a face declarația imposibil de urmărit, din lipsă de cursivitate şi sistematizare a acțiunilor descrise. După citirea declarației, anchetatorul întreabă dacă persoana ascultată mai are de făcut completări, observații ori precizări suplimentare în legătură cu conținutul declarației. Mulți suspecți insistă asupra *„recunosc și regret fapta”*, solicită clemență din partea organelor judiciare ori oferă justificări suplimentare cu privire la motivele, modul de desfăşurare sau valorificarea rezultatelor activității ilicite.

Declarația va avea paginile numerotate şi va fi semnată pe fiecare pagină şi la sfârşit. Este bine să se folosească formula: pagina 1 din 7; pagina 2 din 7; 3 din 7 … . Ideea schimbării uneia sau a mai multor pagini de mijloc este puțin benefică.

Ca formulă de încheiere, în practică, am descoperit mai multe variante. Un bun exemplu, este – *Aceasta este declarația pe care o dau, o susțin şi o semnez după ce am citit-o şi am constatat că ea corespunde cu cele declarate de mine / cu adevărul.*

O subliniere, în plus, consider că trebuie făcută în legătură cu protecția declarației scrise. Sunt cazuri în care persoana ascultată intră într-un fel de criză, realizează pericolul şi generează conduite iraționale precum atacarea anchetatorului, urinarea, ruperea şi înghițirea declarației, etc. O idee ce s-ar putea dovedi salutară presupune ca anchetatorul să îndepărteze fiecare pagină, pe măsură ce este scrisă, şi să o pună într-un loc ce nu poate fi accesibil, cu uşurință persoanei ascultate.

14.7. Terminarea ascultării

Ascultări de persoane în care să se fi obținut o rată de mărturisire de 100%, este ceva lipsit de realitate, o dorință profesională, ceva doar ideal. Ceva odată început trebuie să se și termine.

Ce presupune această ***„terminare”*** din perspectiva anchetatorului ?

Aşa cum a şi început, terminarea unei ascultări trebuie făcută într-un mod profesionist, politicos, indiferent dacă a fost un succes sau nu.

Cum se măsoară succesul unei ascultări ? Cel mai simplu, prin cantitatea de informații utile pentru anchetă ce au fost obținute. Dacă acestea sunt puține sau … utilitatea lor, pentru anchetă, este îndoielnică apare un sentiment de jenă, se dezvoltă un tip special de frustrare profesională pentru anchetator, ce alunecă cu uşurință către o frustrare personală.

Pentru a înțelege cum funcționează acest mecanism trebuie aruncată o privire către evoluția *„normală”* a unui anchetator.

La început individul rămâne normal, ca echilibru, fiind convins că suspectul pe care îl are în față, indiferent dacă este bărbat sau femeie, poate fi vinovat sau nu. Apar eşecurile. Cel mai des, persoane pe care le-a considerat nevinovate au fost dovedite, într-un final, ca fiind vinovate. Extrem de rar apare situația inversă – persoane considerate vinovate se dovedesc a fi nevinovate. Într-o perioadă de timp nu foarte lungă anchetatorul evoluează de la nivelul de individ normal, echilibrat, cu mintea şi sufletul deschise către nivelul de acuzator ce vede, înainte de toate, vini și vinovății; apare ***„clasicul”*** – *… nu se poate, într-un fel sau altul persoana pe care o am în față este vinovată. Este treaba mea să demonstrez asta; ține de capacitatea şi profesionalismul meu să-i probez vinovăția. Nu există oameni nevinovați în anchete sau … dacă există, nu este treaba mea să le probez nevinovăția; de aia s-au inventat avocații. Nevinovăția lor este un semn de slăbiciune a mea; eu, nu sunt în stare să văd şi să găsesc probele necesare pentru că ei sunt, cu certitudine vinovați; mai mult sau mai puțin, dar …, sigur, vinovați.*

Ei bine, această evoluție spre insensibilitate; spre implicarea, la nivel personal, dincolo de firescul nivel profesional, în anchete; spre o patimă cu legături la nivelul patologicului; pare a fi firescul pentru mulți dintre anchetatori. Imposibilitatea de a obține o recunoaştere de la o persoană mincinoasă – şi mincinoși sunt toți şi toate – poate deveni o dramă personală.

Revenind la normalul profesionalului, anchetatorul ar trebui să-şi păstreze echilibrul originar, să identifice şi să accepte momentul în care ascultarea s-a încheiat fără succes, să accepte rezultatul, lăsând la o parte orice sentiment şi considerent personal şi să-şi modifice conduita, de la cea devenită acuzatoare, într-un firească. Nu sunt de părere că trebuie să se ajungă la a cere scuze, pentru că anchetatorul nu trebuie să facă ceva pentru care să fie necesar să-şi ceară scuze, deşi, aici, este locul unde se poate strecura multă relativitate. Numai gândul că ai considerat pe un

nevinovat, vinovat, şi că acesta a avut de suferit pe nedrept, din cauza ta, poate fi pentru mulți de natură a zdruncina. Faptul că *„mi-am făcut treaba”*, *„mi-am făcut meseria”*, *„fără încordare nu se poate”*, ş.a. nu ține de fiecare dată şi se ajunge la a dezvolta un conflict intrapersonal.

Ca mecanism de apărare psihică şi zonă de normalitate, fiecare ascultare poate fi privită şi acceptată ca o experiență pentru anchetator. Evaluând obiectiv, atât cât se poate şi trebuie să se poată mult, ce a fost bine, ce nu a fost bine, unde şi cum s-a greșit ori s-a obținut ceva util, trebuie văzut ca parte a unui proces de învățare continuă, ceva care, oricum, nu se poate dobândi citind o carte sau stând într-o sală de curs.

Profesional vorbind, anchetatorul trebuie să termine ascultarea, indiferent de motivele care au generat lipsa de cooperare a persoanei ascultate, într-o notă pozitivă. Trebuie lăsată ușa deschisă pentru ca într-un viitor, mai mult sau mai puțin apropiat, să existe, real, şansa de a obține informații utile de la persoana ascultată. În practică, se recunoaște faptul că renunțând la ascultarea de pe poziții (anchetator-anchetat), adoptând o strategie care să faciliteze construirea unei relații cu persoana ascultată, se pot obține multe informații utile anchetei. Este, așa cum se spune în popor, diferența *dintre bici şi vorba bună*.

Trebuie oferită o carte de vizită cu datele de contact şi o invitație politicoasă *„în alb” – Ori de câte ori considerați că este necesar să mai vorbim, sunați-mă şi ne vom vedea cât se poate de repede. Indiferent când, dacă considerați că vă pot ajuta cu ceva, căutați-mă şi vă voi ajuta cu tot ce am să pot; fiți convins/ă că vă bucurați de tot respectul meu.*

Sunt multe cazuri în care persoana ascultată va ajunge la concluzia că anchetatorul nu este un om rău că, de fapt, este vina ei pentru că s-a lăsat dusă de un stereotip negativ şi a considerat anchetatorul un fel de dușman, că este în interesul ei să ofere toate detaliile pe care le cunoaşte pentru a se lămuri cât mai repede problema. De aici până la o nouă întâlnire cu anchetatorul, de data aceasta mult mai productivă, nu poate fi decât un pas.

Lucrurile nu sunt simple şi nu trebuie tratate cu ignoranță. Indiferent de situație, în opinia mea, anchetatorul trebuie să-şi rezerve timp, ca la terminarea ascultării să dezvolte relația cu persoana pe care a ascultat-o. Sunt multe probleme şi aspecte care pot fi vizate, important este să se identifice acel punct comun, acel ceva care să dezvolte empatia reciprocă. Trebuie să fie percepute, cât mai transparent posibil, acele beneficii comune ce pot apare din dezvoltarea relației. În mod obligatoriu relația trebuie să fie de tip *„câştig-câştig”*. În practică, am descoperit anchetatori care au relații, ce durează *„de ani”* cu persoane pe care le-au avut în anchetă.

De ce sunt importante astfel de relații personale ?

Pentru că dacă anchetatorul oferă considerație şi respect, partenerul trebuie să ofere, la rândul lui ceva; ceva ce nu trebuie să dezamăgească iar acest *„ceva”* poate consta în informații utile muncii de anchetă.

Motivele eşecului în ascultarea unei persoane – sunt multe şi specifice fiecărui caz în parte. Eșecul într-o ascultare este interpretat ca fiind o victorie, chiar şi numai de moment, dar o victorie a persoanei ascultate. Se pot spune multe despre acest mod de a vedea lucrurile, în alb şi negru însă, în practică, este cel mai comun mod de a vedea lucrurile. Anchetatorul îşi vede mândria şi orgoliul călcate în picioare şi pentru asta, dincolo de subiectivitate, există şi un element obiectiv, în condițiile în care anchetatorul are informații că are în față adevăratul criminal. Dacă mai punem în ecuație şi o atitudine desconsideratoare din partea persoanei ascultate, cuvinte şi expresii spuse pe un ton batjocoritor, arborarea unui rânjet de superioritate, dublat de afirmarea dreptului la tăcere sau la a consulta un avocat, tabloul poate fi complet sau

… aproape complet pentru că practica poate scoate la vedere tot felul de modalități, mai mult sau mai puțin subtile, prin care persoana ascultată poate ataca, jigni ori amenința anchetatorul. De asemenea, durata excesivă a ascultării poate fi invocată pentru așternerea bruscă a liniștii.

Deşi tentant, nu este bine ca anchetatorul să se gândească la gesturi şi măsuri disperate pentru a forța o recunoaștere în momentul terminării ascultării. Informații utile apar rar, în astfel de condiții, mai degrabă se dezvoltă o situație şi mai jenantă. Dacă ai făcut pană şi dai cu piciorul în roata dezumflată nu rezolvi nimic; dacă forțezi şi continui să mergi mai departe o să distrugi anvelopa şi, poate, şi janta. Practic, orice informație obținută în circumstanțe *„speciale”*, poate pune în discuție voluntariatul obținerii respectivei informații. Anchetatorul ar trebui să aibă o conduită profesionistă, cât mai amabilă cu putință, chiar şi în condițiile în care simte cum *„se încălzeşte”*, datorită valului de frustrare şi jenă, generat de propria incapacitate de a obține informații utile. Mulți, în practică, ridică tonul, înjură, dau cu pumnul în masă, rostesc nume de persoane pe un ton nefiresc de amenințător, încearcă să intimideze, strigă, țipă, etc. eliberându-se sau încercând să se elibereze, astfel, emoțional. Un astfel de comportament, pe undeva scuzabil, nu are cum să aducă ceva bun în ancheta respectivă sau/şi în cariera anchetatorului.

O subliniere trebuie făcută, aici, în legătură cu foarte posibila *„apăsare excesivă a accelerației”* de către anchetator. Anchetatorul nu trebuie, neapărat, să țipe sau să facă altceva specific *„ieşirii din firesc”* pentru a *„supăra”* persoana pe care o ascultă. Dincolo de cazurile, destul de des întâlnite, în care persoana ascultată exagerează şi *„face pe supăratul”* trebuie acceptat, şi practica a demonstrat aceasta cu prisosință, faptul că fiecare dintre noi are un prag dincolo de care devine *„altul”* – mai puțin rațional, mai puțin comunicativ, mai încet în reacții, mai puțin controlat şi controlabil. Acest prag este cât se poate de personal iar dacă anchetatorul se ghidează după *„las că ține”* ori *„las că merge”* face o mare greșeală şi, practic, nu face decât să provoace persoana pe care o are în față la tot ceea ce poate fi mai rău – violența, în toate formele ei, fiind cel mai des întâlnită. Sunt persoane care, în situații de criză, reuşesc să se mobilizeze, să se concentreze mai bine, să fie mai inspirați, să fie mai buni şi asta nu este un lucru bun pentru anchetator, care, în astfel de condiții, mai ales dacă nu este într-o formă foarte bună, riscă să fie dominat.

Anchetatorii buni ştiu să sondeze şi să afle zona în care se află pragul dincolo de care nu este bine să treacă, decât dacă sunt pregătiți şi consideră că poate fi util pentru anchetă. Este evident că ceea ce se acceptă ca fiind *„presiunea specifică anchetei”* presupune ca anchetatorul să țină persoana cât mai aproape de acest prag dar … să nu-l treacă. Trecerea este excepția, pentru că de cele mai multe ori fluxul de informații se întrerupe şi ceea ce se obține face parte din zona manifestărilor emoționale, fără noutăți în ceea ce priveşte informațiile ce pot reveni, abia dacă focul se mai domoleşte şi individul reintră într-o zonă pe care o resimte ca fiind de minim confort. Treceri repetate, într-un sens şi altul, a acestui prag este doar la dispoziția anchetatorilor foarte experimentați care, după un plan bine pregătit, pot spera că au şanse reale de a ține lucrurile sub control şi a obține informații relevante care, în alte condiții, nu ar apare decât cu mare greutate.

Interesant sau nu, acceptabil mai mult sau mai puțin, trebuie văzut că există suficiente situații în care anchetatorii sunt considerați şi se comportă ca nişte *„amărâți”* de pioni, pe o tablă de şah pe care se simt stingheri şi timorați. Şefii, de obicei unul cu alții în spate, au grijă să provoace o ***anxietate profesională***, pentru fiecare anchetator, pentru care joacă rolul de supraveghetor. Anchetatorul nu este suficient de bun, nu are metode, nu stăpâneşte suficient procedee tactice, nu are cuvinte şi expresii adecvate,

este slab ca persoană şi nu poate să îşi apropie, singur, succesul profesional iar asta se poate observa *„cu uşurinţă”* din cele câteva eşecuri, reale ori interpretate ca atare.

Potrivit principiului ***„cu cât mai prost cu atât mai bun; că şi dacă este deştept, tot prost este”***, anchetatorul trebuie *să facă ascultare*; să aibă nevoie să ia *lumină* de la supraveghetor, iar asta nu este nici pe departe o glumă, pentru că se ajunge la detalii ce depăşesc, cu mult, idei, sfaturi, sugestii *„prieteneşti”*. Din câte cunosc eu, *indicaţiile preţioase* merg până la inocularea unui mod de a gândi şi folosirea strictă a unor formulări; cuvinte şi expresii ce trebuie folosite în anumite momente şi într-un anumit fel.

Ei bine, ce este rău în asta, dacă asta asigură succesul ascultării, dacă este necesară obedienţă faţă de ierarhie, **FIE**, de ce nu ? Structura piramidală a organizării unui sistem, ce se doreşte funcţional şi eficient, datează din a doua jumătate a secolului XIX. Pentru mulţi lucrurile nu au evoluat şi nu au cum să evolueze pentru că aşa este bine şi, lor, aşa este le este bine. Fără a dezvolta subiectul, îmi permit să atrag atenţia asupra *conflictului individ-sistem*, inerent, care, însă, în domeniul anchetelor se manifestă specific, putând conduce la eşecuri, la ceea ce poate fi mai rău şi mai grav – nu contează ce urmează, aşa mi-a spus, aşa fac; nu mi-a spus mai mult, nu fac mai mult; a apărut ceva ce excede, ce depăşeşte *„abilitarea”*, fac pauză, raportez şi aştept *lumină*.

Toate astea, şi multe altele, duc la o revoltă inconştientă, ce se manifestă la nivelul anchetatorului şi a prestaţiei sale. El, anchetatorul, este suficient de *dresat*, cât să nu reacţioneze negativ şi să funcţioneze constant, fără poticneli neaşteptate. Totuşi, ceva scapă controlului. Putem să-i spunem *spirit*, putem să-i spunem *suflet*, este vorba despre acel ***ceva*** care se opune controlului exterior, administraţiei, înstrăinării, care păstrează, în fiecare individ, mai mult sau mai puţin ascunsă, esenţa umanului.

Acest *ceva* îl lipseşte pe anchetator de consistenţa necesară demersului, implicarea nu poate fi totală şi, pe cale de consecinţă, apare lipsa de credibilitate, artificialul, care generează ură, dispreţ, furie, frică. Toate acestea sau numai unul, dintre elementele la care am făcut referire, au ca rezultat lipsă de comunicare, refuzuri, închiderea în sine a celui ascultat, care nu va oferi nimic util. ***Va tăcea***, nu ca element de strategie, nu ca încercare voită de a bloca informaţii sau manifestări, utile pentru anchetator, nu ca manifestare a propriei voinţe. Va fi o tăcere, un refuz, ce vine de la nivel instinctual, de undeva din profunzimea fiinţei umane, nivel unde, în opinia mea, nu se poate manevra sau, mai precis, nu se poate manevra în condiţiile date.

În context, merită o subliniere şi pericolul dezvoltării aşa-numitului *sindrom Nostradamus* – ***Eu ştiu, dinainte, totul***. Am mai făcut referire, pe parcursul prezentei lucrări, la pericolul stereotipurilor, al ideilor preconcepute dezvoltate la nivel personal, al rutinei, lipsei de concentrare, desconsiderării persoanei ascultate şi altele. Ceea ce consider important, aici, ţine de cum trebuie să fie cel care ascultă, nu de cum nu trebuie să fie.

Soluţia, în opinia mea, presupune ca cel ascultă să îşi pregătească starea de *minte deschisă*[118]. Are nevoie de informaţii, dar ca să le primească este nevoie să faciliteze eliberarea lor. Trebuie să îl înţeleagă pe cel pe care îl are în faţă, să îi înţeleagă starea, trăirile, emoţiile, să înţeleagă ce vrea să comunice şi ce doreşte acesta să genereze ca urmare a informaţiilor comunicate. S-a vorbit mult despre şi se foloseşte noţiunea de ascultare activă. Nu vreau să dezvolt, aici, conceptul; cam toată informaţia oferită în cuprinsul acestei lucrări poate fi circumscrisă noţiunii. Consider, însă necesar să subliniez că dincolo de o pregătire corespunzătoare, atât la nivel personal cât şi în

[118] **N.A.** – open mind (engl.)

ceea ce privește activitatea în sine, înțelegerea strategiei şi nevoilor persoanei ascultate constituie fundamentul unor reacții adecvate, din partea anchetatorului, şi a succesului întregii activități de ascultare. Omul rămâne, orice s-ar spune, o ființă hedonistă – dispusă şi dedată plăcerii – ce atunci când simte disconfort, un plus de neplăcere, resimte nemulțumirea, urmând ca, în scurt timp, să apară furia. Pentru a păstra echilibrul este necesar să intre în funcțiune mecanismul auto apărărilor psihice, atât cele cronice, folosite în mod constant, cât şi cele de criză, specifice situației, momentului ce trebui parcurs, stării ce trebuie depăşite.

14.8. Ultimul cuvânt

Ultimul cuvânt ... în fapt este vorba despre ultimul mesaj, pe care anchetatorul îl transmite persoanei pe care a ascultat-o, înainte de a se despărți de aceasta. Dincolo de *„bună ziua”*, *„vă doresc o zi bună”*, *„s-aveți noroc”*, *„noroc bun”*, alte expresii, mai mult sau mai puțin, actuale în moda saluturilor, mulți dintre anchetatori consideră necesar adresarea unui mesaj care să rămână în mintea persoanei ascultate şi care să invite la meditație. În funcție de cum a decurs ascultarea se folosesc mesaje precum:

- *Aveți încredere ...*
- *Credeți că lucrurile o să rămână aşa ... ?*
- *Să vedem ce o să urmeze ...*
- *Gândiți-vă la ...*
- *Aveți grijă de dumneavoastră ...*
- *Ați câştigat un om care vă respectă ...*
- *Ați fost bun dar ați făcut câteva greşeli ...*
- *Nu uitați că am promis că o să vă ajut ...*
- *Vă consider un om respectabil chiar dacă sunt probe împotriva dumneavoastră ...*
- *Vă mulțumesc şi vă rog să acceptați că dincolo de a fi anchetator sunt şi eu om ...*
- *Eu mi-am terminat treaba, mă aşteptam să mă ajutați ca, de fapt, să vă ajutați pe dumneavoastră, pentru mine este clar, în câteva zile am să trimit dosarul ...*

Pe exemplele date, mesajele transmise sunt diferite în funcție de ton, volum, accent, gestică şi mimică, poziția corpului, etc. putând fi vorba despre o multitudine de nuanțe. În principiu, indiferent de cuvintele şi expresiile folosite, de celelalte manifestări din zona non verbalului și para verbalului, anchetatorii vor, aş putea spune, chiar, că au nevoie, să transmită:

- Mesaje de mulțumire şi apreciere;
- Mesaje de sprijin;
- Mesaje de atenționare cu privire la seriozitatea problemei;
- Mesaje de ,provocare a unei meditații interioare urmată de o nouă întâlnire în cadrul căreia să fie oferite informațiile necesare anchetei;
- Mesaje prin care se sugerează o posibilă ofertă în schimbul oferirii informațiilor aşteptate;
- Mesaje de amenințare cu privire la o atitudine potrivnică, în condițiile lipsei de cooperare;
- Mesaje de şantaj;
- Mesaje prin care se subliniază *„puterea”* justiției și se sugerează că *„mai devreme sau mai târziu adevărul o să iasă la iveală”*.

Fără a detalia natura mesajelor, evident că este discutabilă folosirea mesajelor de amenințare sau/și șantaj, datorită consecințelor legale. Indiferent de natura acestor mesaje, anchetatorul urmăreşte să argumenteze necesitatea, *„să lase deschisă uşa”*, să invite persoana ascultată la o nouă întâlnire, în cadrul căreia să fie prezentate informații utile care, încă, nu au fost prezentate.

Anchetatorii, buni profesionişti, ştiu şi reuşesc să identifice, la persoanele pe care le ascultă, nevoi emoționale specifice. Recunoaşterea acestor nevoi şi adaptarea comportamentului la acestea, constituie baza a ceea ce se consideră a fi empatia, atât de necesară în activitatea unui anchetator. De exemplu, mulți dintre suspecții vinovați de săvârşirea unor fapte grave se blochează, în primul rând emoțional, nu, neapărat, pe considerente ce țin de o strategie de apărare fundamentată pe posibila lipsă de probe incriminatoare, ci, datorită faptului că îşi văd viața ruinată, compromisă, fără nici o speranță de viitor. Ca anchetator poți fi sadic, bucurându-te de priveliştea *„vânatului răpus”* şi obținând satisfacții din zbaterile unuia *„care îşi merită soarta”* ori poți empatiza încercând să focalizezi atenția asupra unui viitor ce oferă şanse tuturor.

Sunt situații când după recunoaşterea faptei se aşterne o *„linişte”* specifică, între anchetator şi suspect sau între anchetator şi un martor important, după ce acesta a furnizat o informație importantă pentru anchetă. Dacă anchetatorul va şti să spargă liniştea cu oferirea unui subiect neutru, care să permită exprimarea unor *„necazuri”* personale, poate ajunge să obțină atât feedback legat de modul în care a decurs ascultarea, din punctul de vedere, strict, al persoanei ascultate, cât şi noi informații constând în detalii relevante. Aflând unde, cum şi când a greşit, anchetatorul are, acum, motivația necesară pentru a se adapta, a-şi cere scuze şi a sprijini emoțional persoana pe care o are în față.

Foarte important, pentru anchetatori, este să nu lege efortul de rezultat. Este o răsturnare de logică, pentru că educația ne spune că rezultatele importante se obțin prin eforturi pe măsură; educatorii ne-au spus că pe măsură ce vom munci mai mult şi mai bine cu atât vom obține rezultate mai importante. Ei bine, în anchetă este nevoie, de fiecare dată, de un efort important. Rezultatele … nu sunt, de fiecare dată, pe măsura aşteptărilor anchetatorilor. În instanță, avocații contestă şi pun la îndoială orice nu este drept. Judecătorii, pe bună dreptate, solicită ca totul să fie drept; hotărârea ce o vor da nu poate fi întemeiată pe ceva strâmb. Şefii, deciziile strategice, unele decizii operaționale sunt influențate de către politic. Dacă muncind din greu, respectând regulile, pregătindu-te şi pregătind foarte bine tot ceea ce este de făcut, rezultatele sunt puse sub semnul unei relativități greu de acceptat, pe undeva firesc, apare tentația, ispită de care este greu să te distanțezi, de a o lua pe *„scurtătură”*.

„Scurtătura” este orice este făcut sub imperiul frustrării generate de posibila nesocotire a efortului personal, pe care îl consideri foarte important şi, mai ales, … al tău. Pericolul nu vine numai din foarte posibila exacerbare a egoismului, ci, şi din *„orbirea”* profesională care face imposibilă distincția dintre bine şi rău, între vinovat şi nevinovat, pentru că, de multe ori, distanța este mică iar rezultatul – pedepsirea nevinovatului şi nepedepsirea vinovatului – este revoltător.

De ce trebuie să respecți reguli, când ştii că ce faci nu se ştie ?

Nu se poate proba ? Nu se aude ?

De multe ori, este doar o luptă internă între bine şi rău. Între a fi cinstit şi corect, a avea onoare şi demnitate, a-l iubi pe Dumnezeu şi **NU**. Este uşor de spus că nu trebuie să fii implicat emoțional, că anchetatorul este, doar, în fața unui demers profesional şi atât. Omul nu poate renunța, nu se poate deconecta, nu poți scoate din priză viața emoțională, rămânând conectat doar raționalul. Echilibrul, singura soluție rezonabilă, trebuie să recunoaştem, că se obține şi se menține cu greu. Este dificil de reconciliat timpul şi efortul, ca să mă refer doar la resursele cel mai des percepute la nivel subiectiv, cu un rezultat nesatisfăcător, aşteptat ca nesatisfăcător ori, numai, perceput ca nesatisfăcător. Când simți, ştii, şi ai probe, că cel din fața ta este vinovat şi, totuşi, el va fi eliberat sau va primi o pedeapsă *„nesemnificativă”*, apare frustrarea, însoțită de multe ori de un sentiment de inutilitate. Aici, nu se pot da sfaturi. Nici

anchetatorii vechi, nici cei cu rezultate foarte bune nu se simt în măsură a oferi soluții. Esențial, și nimeni nu trebuie să uite aceasta, este că anchetatorul are rolul de a obține informații despre faptă și persoanele implicate pe care să le ofere judecătorului. Ce face acesta cu ele, cum le valorizează, le apreciază, le ierarhizează, le foloseşte la luarea deciziei, etc. nu mai poate fi treaba anchetatorului. Parteneriatul, pentru că există un parteneriat între judecător şi anchetator, funcționează doar într-un sens – judecătorul poate să ceară anchetatorului însă anchetatorul nu poate, decât să ofere, niciodată să ceară.

BIBLIOGRAFIE:

- Adams, C.H. – The psychology of interrogations, confessions and testimony. A book Review, British Journal of Criminology, 1993
- Alexandrescu, I . – Persoană, personalitate, personaj, Iaşi, Junimea, 1998
- Allport, G.W. – Structura si dezvoltarea personalităţii, Bucureşti, EDP, 1981
- Ayling, C.J. – Corroborating confessions interviews with suspects: a national evaluation. Police Research Series Paper 1. London: Home Office Police Department, 1984
- Baldwin, J. – Police interrogation: what are the rules of the game? In D. Morgan and G.M. Stephenson (Eds), Suspicion and silence. The right to silence in criminal investigation. London: Blackstone, 1994
- Barus M.J. – Crize: abordare psihosocială clinică, Ed. Polirom, Iaşi, 1998
- Black I.S. – The Art of Investigative Interviewing, Butterworth-Heinemann, 2013
- Boon, J.C.W., Baxter, J.S. – Minimizing interrogative suggestibility. Legal and Criminological Psychology, 2000
- Bull, R. – Police investigative interviewing. In A. Memon and R. Bull (Eds), Handbook of the psychology of interviewing. Chichester: Wiley,1999
- Buneci P., Butoi T., Butoi I.T. – Elemente socio-juridice de control social pe terenul devianţei speciale, Editura Fundaţiei România De Mâine, Bucureşti, 2004
- Ciopraga A. – Criminalistica - Tratat de tactică, Editura Gama, Iaşi, 1996
- Codoban A – Gesturi, vorbe și minciuni, Mic tratat de semiotică gestuală extinsă și aplicată, Ed. Eikon, Cluj Napoca, 2014
- Delaune, P.L. – Fact or fiction? The psychology of disputed confessions and witness veracity. The psychology of interrogations, confessions and testimony. A book review. American Journal of Criminal Law,1995
- Ekman P. – Emotions revealed. Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life Henry Holt and Company 115 West 18th Street, New York, New York 10011, 2003
- Ekman P. – Telling Lies. Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage, W. W. Norton & Company, Inc., 500 Fifth Avenue, New York, N. Y. 10110, 1992
- Ferraro E.F. – Investigative Interviewing: Psychology, Method and Practice, CRC Press, 2014
- Fleisher E.L., Gordon J.N. – Effective Interviewing and Interrogation Techniques, Academic Press, Elsevier, 2011
- Gheorghiu, V.A., Netter P., Eysenck H.J. and Rosenthal R. (Eds), Suggestion and suggestibility. Theory and research. London: Springer,1989
- Gilbert S. – Interviewing and Interrogation: The Discovery of Truth, Cengage Learning, 2003
- Gossop, M.R., Davison, S.E. – Arrest, interrogation, statements and confessions: The complications of drug dependence. American Journal of Forensic Psychiatry, 2000

- Gudjonsson, G. H., Sigurdsson, J. F. How frequently do false confessions occur? An empirical study among inmates. Psychology, Crime and Law, 1994
- Harrison K.D. – Forensic Interviewing Xlibris Corporation, 2013
- Harrison K.D. – Forensic Interviewing: For Law Enforcement, Xlibris Corporation, 2013
- Hess E.J. – Interviewing and Interrogation for Law Enforcement, Mathew Bender Company Inc. New York, 2010
- Holdevici, I. – Auto-sugestia şi relaxarea, Ed. Ceres, Bucuresti, Caleidoscop, 1995.
- Inbau F.E, Reid J.E., Buckley P.J., Director Research and Development Brian C Jayne – Essentials of the Reid Technique, Jones & Bartlett Publishers, 2013
- Inbau, F. E., Reid, J. E., Buckley, J. P. – Criminal interrogation and confessions. (3rd ed.) Baltimore: Williams & Wilkins1986
- Kassin, S. M., & Kiechel, K. L. – The social psychology of false confessions: Compliance, internalization, and confabulation. Psychological Science, The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology 1999, Vol. 2
- Knight S. – Tehnicile programării neuro lingvistice, Ed. Curtea veche 2002
- KOCSIS, R. N. – Criminal profiling : principles and practice, Humana Press Inc., New Jersey, 2006
- Lelord, F. – Cum să ne purtăm cu personalitățile dificile, Ed. Trei, 2003
- Leo, R. A., & Ofshe, R. J. – The consequences of false confessions: Deprivations of liberty and miscarriages of justice in the age of psychological interrogation. Journal of Criminal Law and Criminology, 1998
- Lord V., Cowan A. – Interviewing in Criminal Justice: Victims, Witnesses, Clients, and Suspects Jones & Bartlett Learning, 2011
- Lord V., Cowan A.D. – Interviewing in Criminal Justice: Victims, Witnesses, Clients, and Suspects, Jones & Bartlett Publishers, 2011
- Macks J. – Manipularea prin râs, Ed.Antel XX Press, 2003
- Memon A., Vrij A, Bull R. – Psychology and Law: Truthfulness, Accuracy and Credibility, Second Edition John Wiley & Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex PO19 8SQ, England 2003
- Mitrofan, N., Zdrenghea V., BUTOI T. – Psihologie judiciară, Casa de editură şi presă Şansa – SRL, Bucureşti, 1997
- Nesca M., Dalby Th.J – Forensic Interviewing in Criminal Court Matters: A Guide for Clinicians, Charles C Thomas Publisher, 2013
- Rabon D. Chapman T – Interviewing and Interrogation, Carolina Academic Press, 2009
- Răşcanu R. – Introducere în psihologie aplicată, Ed. Ars Docendi, Bucureşti, 2000.
- Răşcanu R. – Psihologie şi comunicare, Editura Universităţii Bucureşti, 2002.
- Roco, M. – Creativitate şi inteligenţă emoţională, Editura Polirom, Bucureşti, 2001
- Schafer J.R, Navarro J. – Advanced Interviewing Techniques: Proven Strategies for Law Enforcement, Military, and Security Personnel Charles C. Thomas, Publisher, 2010

- Schafer R.J. – Psychological Narrative Analysis: A Professional Method to Detect Deception in Written and Oral Communications, Charles C Thomas Publisher, 2010
- Sennewald Ch. A, Tsukayama J. – Process of Investigation: Concepts and Strategies for Investigators in the Private Sector, Butterworth-Heinemann, 2006
- Sennewald Ch.A. – From the Files of a Security Expert Witness, Butterworth-Heinemann, 2013
- Stancu E. – Tratat de criminalistică, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2007.
- Starrett P. – Interview & Interrogation with Eyewitness Evidence, Law Tech Publishing Group, 2013
- Walters S.B. – Principles of Kinesic Interview and Interrogation, Second Edition, CRC Press, New York, 2002
- Yeschke Ch. L. – Interrogation: Achieving Confessions Using Permissible Persuasion, Charles C Thomas Publisher, 2004
- Zulawski D.E., Wicklander D.E.S. – Practical Aspects of Interview and Interrogation, Second Edition, CRC Press, New York, 2001

Prezentul demers nu are nu şi nu poate avea un caracter complet. Nu se doreşte şi nu poate fi ceva, absolut, original.

El reprezintă doar stadiul dezvoltării mele la un moment dat. Reprezintă rezultatul unei efort de mai mulți ani care şi-a propus să dezvolte domeniul, să reprezinte o provocare pentru alte demersuri care să contureze un „mai bine", într-o zonă de cunoaştere în care este nevoie.

Le mulțumesc tuturor celor care în timp, au contribuit, au provocat, într-un fel sau altul, perfecționarea mea ca individ şi ca cercetător în domeniu.

Am scris cu convingerea că poate fi ceva util; în primul rând, pentru profesionişti, în ideea de a perfecționa demersul profesional, în limitele a cât şi cum se doreşte; în al doilea rând, m-am gândit la cei care parcurg un proces de pregătire – desigur, mai mult sau mai puțin, continuă; nu în ultimul rând, publicului larg, ce are dreptul să ştie şi să înțeleagă resorturile interne care fac să funcționeze un domeniu important pentru viața socială.

În tot acest timp, cineva a fost lângă mine, mi-a dat putere şi inspirație, m-a întors din drum de fiecare dată când nu am mai putut şi am vrut să renunț, m-a adunat şi m-a făcut mai bun.

Cu ajutorul şi cu voia lui DUMNEZEU atât am putut, acum.

Poate va mai urma, poate nu.

09.04.2016

Gabriel Ion Olteanu